Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 276 (12666) | 1984 чылдың декабрь 1, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле республиканың бөлүк улусчу контролёрларын шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улусчу контроль органнарынга идепкейлиг ажылы дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле** шаңнаары болза:

Николай Михайлович **Злыгостевти** — «Сельхозтехниканың» районнар аразында каттыжыышкынында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, Кызыл хоорай.

Раиса Тюлюшевна **Кечил-оолду** — «Кызыл тараачын» совхозтуң Билелиг сүт-бараан фермазында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, Бии-Хем район.

Ким Доржусович **Монгушту** — Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Семен Ефимович **Никифоровту** — Туранның № 2 орук-сеңгедге тудуг участогунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, Бии-Хем район.

Өктек-оол Шолбалович **Оюржакты** — «Хемчик» совхозта улусчу контрольдуң ком бөлүүнүң кежигүзү, Барыын-Хемчик район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың ноябрь 29.

АМГЫ СОРУЛГАЛАР

СЭКП Тыва обкомунуң үелчеглиг V пленумунга «СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш ооң шиитпирлериниң база СЭКП ТК-ниң Чиигизиниң секретары эш К. У. Черненконуң чугаазынга дүүштүр партийниң область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар, республиканың кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай интенсификастаар, черии мелиорастаарын организастаарын экижидер талазы-биле комплекстиг хемчегелерни айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин. СЭКП ТК-ниң Чиигизиниң секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкынмарын, черлерни мелиорастаарының программазын амыдыралга боттандырары-биле республиканың экономиказын улам ынай хөгжүдер, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаар, мелиорацияның ролюн көдүрер дээш бүтү талалыг ажылды партия, совет, кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый организациялары, хөй-ниитиг организациялары калбартыр хүлээлгелиг.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң, партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлериниг дүүштүр партия обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1985-1990 чылдарга чедир республиканга черлерии мелиорастаарының программазын ажылдап кылган, оны пленум түүлдүг деп көргөн. Ында кодээ ажыл-агыйны кодуреринииң шиитпирлиг фактору — мелиорацииниы калбартырының, суггаттыг шөлдериин үнүш-дүжүттүрүн бедидериниң талазы-биле комплекстиг хемчегелерни киирген.

Партия райкомнарының, парткоммарның, партия эге организациялармың сорулгазы болза СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң материалдарының, партия Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин коммунистерге, бүгү ажылчы чонларга ханы тайылбырлаары, ооң-биле холбаштыр кодээге политиктиг болгаш организастыг ажылды калбартыры болур. Аъш-чем программазын күүседиринге, кижилериниң амыдыралының дээмелин бедидерииге мелиорацияның ролюн болгаш үжүр-дүзалын, мелиорациины хөгжүдериниң планнарын, оны ылгып турар мурнавчыларының база чаартыкчыларының арга-дужулгазын чедиишгири-биле пропагандалаарын чедип алыр.

СЭКП райкомнары, райкүүсхомнар, Кодээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары, Сельхозтехниканың күркому база өске-даа кодээ ажыл-агый организациялары бир деминг ажылдавайн турарынган мелиорацияның ажылы кошкак сайзырап, суггаттыг шөлдер эки ажыглаттынмайн келгенни болгаш өске-даа четпестерни пленумга илереткеи.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии, эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкынмарын, черлерни мелиорастаарының программазын амыдыралга боттандырары-биле республиканың экономиказын улам ынай хөгжүдер, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаар, мелиорацияның ролюн көдүрер дээш бүтү талалыг ажылды партия, совет, кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары, хөй-ниитиг организациялары калбартыр хүлээлгелиг.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң, партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр партия обкомунуң бюрозу. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1985-1990 чылдарга чедир республиканга черлерии мелиорастаарының программазын ажылдап кылган, оны пленум түүлдүг деп көргөн. Ында кодээ ажыл-агыйны кодуреринииң шиитпирлиг фактору — мелиорацииниы калбартырының, суггаттыг шөлдериин үнүш-дүжүттүрүн бедидериниң талазы-биле комплекстиг хемчегелерни киирген.

Партия райкомнарының, парткоммарның, партия эге организациялармың сорулгазы болза СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң материалдарының, партия Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин коммунистерге, бүгү ажылчы чонларга ханы тайылбырлаары, ооң-биле холбаштыр кодээге политиктиг болгаш организастыг ажылды калбартыры болур. Аъш-чем программазын күүседиринге, кижилериниң амыдыралының дээмелин бедидериниг мелиорацияның ролюн болгаш үжүр-дүзалын, мелиорациины хөгжүдериниң планнарын, оны ылгып турар мурнавчыларының база чаартыкчыларының арга-дужулгазын чедиишгири-биле пропагандалаарын чедип алыр.

СЭКП райкомнары, райкүүсхомнар, Кодээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары, Сельхозтехниканың күркому, РАУК-тер, совхозтар директорлары, парткомнар, партия эге организациялары, суггаттыг шөлдериин үнүш-дүжүттүрүн бедидериниче угланган тодаргай хемчегелерни ажылдап ыыгаш, бадылаар. Суг ажыл-агый системаларын ажыглаарын сайзырангайжыларынче, суггарыга техниказын бүдүрүлчүлүг ажыглаарынче, чер ажылының зона системазын иептередириче, кадрлар белеткеличе, күш-ажылды организастаарының депшилгелиг хевирлерин иептередириче, кол кичээнгейни салыр үдүрлүг. Ол ышкаш мелиорастаан шөлдерниң ажыглалының ажыктыын бедидери-биле кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый организацияларының ажылын айлаңбашкарар, мелиорацияның тудугларын ажыглалга киирериин дүргедедир, шынарын экижидер, төлевилед күчүзүн шиңгээдип алыр, дооспаар тудугларның санын кызырар, мелиорацияның тудугларының төлевилелдерин, суг болгаш чер курлавырларын чен ажыглаарының эртем шинчилелдерин экижидер болгаш өске-даа ажылдарны кылыры чугула болуп турар.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыының ийиги сессиязының болгаш партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин партия эге организапия, коммунист бүрүзүнүң мурнунда үелчеглиг чаа улуг сорулгаларны салгап. Оны күүседириниң бүгү ле аргалары, курлавырлары бар.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ниң Политбюрозу үелчеглиг дуралынга Великобританиянның лейбористиг партиязының баштыңы Н. Кинноктиң биле эш К. У. Черненконуң беседазының түңнелдерин чугаалажып көргеш, оны бүрүнүбиле үүлүдүг деп санаан. Ооң-биле кады лейбористиг партиязын Англияның политиктиг амыдыралынга ойнап турар улуг ролюн демдеглээн болгаш ССРЭ биле Великобританияның аразынга харылзаваларны чогумчалыг хөгжүдер дээш ол партия-биле харылзаалардың чугулазын демдеглээн.

Британ девискээрден ядролуг кандыг-даа чепсекти үндүреринге үндезилээн, камгалал системазын ядролуг чепсек чокка тургузарын көрүп турар камгалал болгаш айыыл чок чорук айтырыглар талазы-биле лейбористиг партияның программазынга холбаштыр эш К. У. Черненконуң чугаалаан бодалдарының үжүр-дузазын онзалап айыткан. Ол программаны боттандырып чорудар аяар таварылгада, ССРЭ Великобританияга удур ядролуг чепсекти ажыглавас хүлээлгени бодунга алыр болгаш аңган таланың узуткаары ядролуг ракеталарының санынга дүгжүп турар, ССРЭ-ниң европа кезээнде бодуңун ортумак ыракылдыг ракеталарының ол хирезин кызырарынга болгаш шуут узуткаарынга белеп болур ийик.

Дайын аймылын чайладырының, өйү келген айтырыгларны тайбыңнаы болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр тодаргай, деп эргеге үндезилээш, шиитпирлээринге идиг кылырының херээнге ажылчын шимчээшкинниниң болгаш бүгү дешпилгелиг, демократтыг, тайбыңга ынакшылдыг күштериниң идепкейлиг үлүгүн киириштирерин делегейниң амгы байдалы шиитпирлин-биле негеп турарынга бүүрелдп илереткеп.

Австрия Республиканың Федералдыг канцлерн Ф. Зиновапттың Совет Эвилелинге албан ужурунда аян-чоруунуң, ооң-биле эш К. У. Черненконуң беседазының, эш Н. А. Тиховоттуң килган чугаалажышкынчарының болгаш эш А. А. Громыконуң Австрияның дашты херектер министри Л. Грац-биле ужуражышкынының түңнелдериниң дугайында айтырыгны көргеп. Австрияның удуртукчулары-биле ийи талалыг харылзаалардың болгаш делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оваа солчуушкуну Европаның база бүгү-ниити тайбыңлыын эргежиктарынга дүүштүр ССРЭ биле Австрияның аразынга талаларның кайызынга-даа ажыктыг кадыг ажылдажылганы казбартырынга чугаа чок идиген бээр. Хамаарышпас болгаш демократтыг Австрияны катап тургузар дугайында күүне кереэзинге үндезилеттинген советавстрп харылзаалар болгаш оон үүлээп алганы доктаамал нейтралитеттиң бүүрү эргелери анчы-анчы пиитилел тургузуглуг күүнелериниг тайбың ёдуубиле үре-түңнелдиг кожа-хелбэ дотуннаашкынының үлегерчиилээ бооп келген болган шиитпирлиг болур-дээ ужурлуг дээрзин Политбюро демдеглээн.

Тюмень обласка нефтиин кажып тывар талазы-биле ынаттыгын даалгаларның күүсетпмерин хандырарының дугайында айтырыгны Политбюро чугаалажып көргеп. Тюменьниң нефтичилериниң ажылының ажыктыын удуттулар болгаш Барыын-Сибирьниң нефть-газ комплекизиниң будүрүлгелериндс бар курлавырларны эки ажыглаар талазы-биле тодаргай хемчегелерни айтыкап. «Башнефть» болгаш «Татнефть» каттыжышкынмарының будүрүлгелериниң болгаш организапиларының күжү-биле Тюмень обласка нефть тывыышкынын будүрүлге күчүлерин улгаттырарынга дуза чедирер талазы-биле партия Башкир болгаш Татар обкомзарының инициативазын деткээн.

Эш В. В. Щербицкийниң Румын коммунистиг партиязының XIII съездиниң ажылынга СЭКП делегациязының киришкенииң дугайында болгаш эш В. В. Гришиниң Монл Арат Республиканы чаарлаанының 60 чылынга тураскаатка байырлалынга совет партия-чазак делегациязының чораанының дугайында дыңнадыглаан көргеп. Ол делегацияларың ажылын болгаш совет удуртукчуларының аъш-думаа партияларының база күүнелериниң удуртукчулары-биле беседаларының түңнелдерин чүүлдүг деп көргеп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязының Вьетнам Социалистиг Республикажс, Лаос Улус-Демократтыг Республикажс, Камбучин Улус Республикажс албан ужурунда найыралдың аян-чоруктарының дугайында эш В. И. Долгихтиң информациязын Политбюро дыңнаан. Ол аян-чоруктарның үезинде эштер Ле Зуан, Кейсон Фомвихан, Хенг Самрин оларбиле кыпган беседалар, ол чүрттарның парламентгериниң делегацияларыбиле чүректиг хамыдыпган, чугаалашкан айтырыглар талазы-биле бодалдарының бүрүн чаңгыс аян чорууларын Совет Эвилелиниң Вьетнам, Лаос болгаш Камбучин-биле эки-дүнма өзүүлүнүң найыралының чаймынанчак коргуузу болганын демдеглээн. Индий-Кыдаттың од чүрттарының улустарының социал демократтыг, национал суверенитединг камгалаар. Мурнуу-Чеем Азияга тайбың болган эйнып чок чорук дээш демселиниң талазында СЭКП, Совет күүне моон-даа сонгаар чайгылыг чок түрүүр апаарын Политбюро демдеглээн.

Эш В. И. Долгихтиң Индияның премьер-министри Р. Гаидиби-биле Делиге болган беседазының түңнелдерин чүүлдүг деп көргеп.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң хуралынга бистин чүрттүң социал-экономиктиг дсгжүдээи-биле, социализмге дем каттыжылгазының чаңгыс эвин болган сырый каттыжышкынының улам быжыглаарынга, Совет Эвилелиниң тайбыңга ыпаксыдыг даштыкы политиктиг угланышкынының чорудары-биле холбаштыр чамдык айтырыгларны база чугаалажып көргеп.

Кызылдың даараныпга фабриказында комгомолчу-аныыктар бригадалары он бирги бешчыдың дөртку чылының планныг даалгаларын ажыр күүседир дээш аразында социалистиг чарышты калбартып турарлар. Тываның нэйысылалының үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында чарыпка бедик көргүзүглерни чедип ап келген бо фабриканың ажыл-ишчилериниң хөй кезии 1984 чылда кылыр үлүүн ажыр күүсеткеш, даразында чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Фабриканың чээрби ажыг мурнакчыларының аразында (бо чурукта) Алёна Намажап он бирги бешчылдың күш-ажылчы бедик көргүзүглүг шалыпчызы. Ол ам бо хүннерде 1986 чылдың январьның күш-ажылчы үлүүнде. Ол—платьелер даарвар бригадада. Хүнде даараныр үлүүн 150-160 хүү бот. тандырып, чарыштың бирги черинде чоруп турар. Беш чылда кылыр үжүрлүг планныг даалгазын ажыр күүсеткеш, ажылнажын чедиишкинниг үламчылап турар бо аныяк даараныкчының үлегер-чижээ-биле шалыпчы ажылдаарының социалистиг чарыжын калбартып турар.

Улуг сонуургал-биле

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР БИС

Он бирги беш чылдың дөртку чылы алдактаалап. Эрааның районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң коллективи бо чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг үлүүлелерин күүседир дээш ыыжыл-оваа турар. План — хоойлу болгай, алган соонда, албан күүсеткен коллектив — бистин будүрүлгенин мурнакчылары. Коллективте чарлаттынган социалистиг чарышка он айларның түңнели-биле даарович-чылар А. Х. Максыр, С. Д. Даамыба, Е. Соен, В. Карасал, баш дүгү таалар мастер М. Дембирел болгаш оон-даа өскелер эки ажылдаан болгаш планныг онаалдазын 105-тен 110 хүү чедир боттандырганнар.

Будүрүлгенниң пехтери база тус-тустуң планныг онаалдазарын күүсеткен. Чижээ, чүрүк тырттырар цехтиң ажылы мактаалыг. Ол айларның планныг онаалдазын ооң ажылдакчылары 120 хүү чедирген. Индиктп даарвар болгаш сентээр мастер К. С. Самдан чагыг бүрүзүн эки шынарлыг кылырының бүгү-ле ара-девирлерин дижип, тып, оны херек кырында ажылга чедип ап турар. Хүүда планныг онаалдазын мастер ай саныпда 120 хүүдан кудулаткайн келген. Цех бригадазының [illegible] ышкынга чедип ап турар. Ол ышкаш мелиорастаан шөлдерниң ажыглалының ажыктыын бедидери-биле кодээ ажыл-агый организациялары бир деминг ажылдавайн турарынган мелиорацияның ажылы кошкак сайзырап, суггаттыг шөлдер эки ажыглаттынмайн келгенни болгаш өске-даа четпестерни пленумга илереткеи.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии, эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкынмарын, черлерни мелиорастаарының программазын амыдыралга боттандырары-биле республиканың экономиказын улам ынай хөгжүдер, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаар, мелиорацияның ролюн көдүрер дээш бүтү талалыг ажылды партия, совет, кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары, хөй-ниитиг организациялары калбартыр хүлээлгелиг.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң, партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр партия обкомунуң бюрозу. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1985-1990 чылдарга чедир республиканга черлерии мелиорастаарының программазын ажылдап кылган, оны пленум түүлдүг деп көргеп. Ында кодээ ажыл-агыйны кодуреринииң шиитпирлиг фактору — мелиорацииниы калбартырының, суггаттыг шөлдериин үнүш-дүжүттүрүн бедидериниң талазы-биле комплекстиг хемчегелерни киирген.

Партия райкомнарының, парткоммарның, партия эге организациялармың сорулгазы болза СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң материалдарының, партия Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин коммунистерге, бүгү ажылчы чонларга ханы тайылбырлаары, ооң-биле холбаштыр кодээге политиктиг болгаш организастыг ажылды калбартыры болур. Аъш-чем программазын күүседиринге, кижилериниң амыдыралының дээмелин бедидериниг мелиорацияның ролюн болгаш үжүр-дүзалын, мелиорациины хөгжүдериниң планнарын, оны ылгып турар мурнавчыларының база чаартыкчыларының арга-дужулгазын чедиишгири-биле пропагандалаарын чедип алыр.

СЭКП райкомнары, райкүүсхомнар, Кодээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары, Сельхозтехниканың күркому база өске-даа кодээ ажыл-агый организациялары бир деминг ажылдавайн турарынган мелиорацияның ажылы кошкак сайзырап, суггаттыг шөлдер эки ажыглаттынмайн келгенни болгаш өске-даа четпестерни пленумга илереткеи.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии, эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкынмарын, черлерни мелиорастаарының программазын амыдыралга боттандырары-биле республиканың экономиказын улам ынай хөгжүдер, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаар, мелиорацияның ролюн көдүрер дээш бүтү талалыг ажылды партия, совет, кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары, хөй-ниитиг организациялары калбартыр хүлээлгелиг.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң, партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр партия обкомунуң бюрозу. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1985-1990 чылдарга чедир республиканга черлерии мелиорастаарының программазын ажылдап кылган, оны пленум түүлдүг деп көргеп. Ында кодээ ажыл-агыйны кодуреринииң шиитпирлиг фактору — мелиорацииниы калбартырының, суггаттыг шөлдериин үнүш-дүжүттүрүн бедидериниң талазы-биле комплекстиг хемчегелерни киирген.

Партия райкомнарының, парткоммарның, партия эге организациялармың сорулгазы болза СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң материалдарының, партия Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин коммунистерге, бүгү ажылчы чонларга ханы тайылбырлаары, ооң-биле холбаштыр кодээге политиктиг болгаш организастыг ажылды калбартыры болур. Аъш-чем программазын күүседиринге, кижилериниң амыдыралының дээмелин бедидериниг мелиорацияның ролюн болгаш үжүр-дүзалын, мелиорациины хөгжүдериниң планнарын, оны ылгып турар мурнавчыларының база чаартыкчыларының арга-дужулгазын чедиишгири-биле пропагандалаарын чедип алыр.

СЭКП райкомнары, райкүүсхомнар, Кодээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары, Сельхозтехниканың күркому, РАУК-тер, совхозтар директорлары, парткомнар, партия эге организациялары, суггаттыг шөлдериин үнүш-дүжүттүрүн бедидериниче угланган тодаргай хемчегелерни ажылдап ыыгаш, бадылаар. Суг ажыл-агый системаларын ажыглаарын сайзырангайжыларынче, суггарыга техниказын бүдүрүлчүлүг ажыглаарынче, чер ажылының зона системазын иептередириче, кадрлар белеткеличе, күш-ажылды организастаарының депшилгелиг хевирлерин иептередириче, кол кичээнгейни салыр үдүрлүг. Ол ышкаш мелиорастаан шөлдерниң ажыглалының ажыктыын бедидери-биле кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый организацияларының ажылын айлаңбашкарар, мелиорацияның тудугларын ажыглалга киирериин дүргедедир, шынарын экижидер, төлевилед күчүзүн шиңгээдип алыр, дооспаар тудугларның санын кызырар, мелиорацияның тудугларының төлевилелдерин, суг болгаш чер курлавырларын чен ажыглаарының эртем шинчилелдерин экижидер болгаш өске-даа ажылдарны кылыры чугула болуп турар.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыының ийиги сессиязының болгаш партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин партия эге организапия, коммунист бүрүзүнүң мурнунда үелчеглиг чаа улуг сорулгаларны салгап. Оны күүседириниң бүгү ле аргалары, курлавырлары бар.

Ооң бирги беш чылдың дөртку чылы алдактаалап. Эрааның районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң коллективин бо чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг үлүүлелерин күүседир дээш ыыжыл-оваа турар. План — хоойлу болгай, алган соонда, албан күүсеткен коллектив — бистин будүрүлгенин мурнакчылары. Коллективте чарлаттынган социалистиг чарышка он айларның түңнели-биле даарович-чылар А. Х. Максыр, С. Д. Даамыба, Е. Соен, В. Карасал, баш дүгү таалар мастер М. Дембирел болгаш оон-даа өскелер эки ажылдаан болгаш планныг онаалдазын 105-тен 110 хүү чедир боттандырганнар.

Будүрүлгенниң пехтери база тус-тустуң планныг онаалдазарын күүсеткен. Чижээ, чүрүк тырттырар цехтиң ажылы мактаалыг. Ол айларның планныг онаалдазын ооң ажылдакчылары 120 хүү чедирген. Индиктп даарвар болгаш сентээр мастер К. С. Самдан чагыг бүрүзүн эки шынарлыг кылырының бүгү-ле ара-девирлерин дижип, тып, оны херек кырында ажылга чедип ап турар. Хүүда планныг онаалдазын мастер ай саныпда 120 хүүдан кудулаткайн келген. Цех бригадазының [illegible] ышкынга чедип ап турар. Ол ышкаш мелиорастаан шөлдерниң ажыглалының ажыктыын бедидери-биле

КӨРГҮЗҮГЛЕРИВИСТИ БЕДИТПИШААН

Бистиң Дөргүн сүт-бараан фермазы бо чылын план ёзугаар 475 тонна сүттү күрүнете садар. Ноябрь алдыга чедир 485 тонна сүттү күрүнете сатказ бис. Хүлээлге багай эвес күүсеттингеп. Продукциниң шыкары элээн бедзен. Саарылгаже киирген продукциниң 52 хуузу бирги. 44 хуузу ийги классту болуп турар.

Планныг онаалданы барык ийи ай эрте күүседириге, эки көргүзүглерни чедип алырыга кандыг чүүлдер дузалыг болгаңыл?

Хамыктың мурнунда парткомнуң, көдээ Совет күүсекомунуң, профэвилел комитединиң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң удурткулуларының, специалистерниң фермаже улуг кичээнгейни салып турары, фермада ажылдап турар кижи бүрүзүнүң кызымак күш-ажылы. Сүт продукциязын көвүдедириге чүгүлә талалыр хей-хей. Маңаа бир дугаарында партийдә-политиктиг ажыл хамаарыжыр. Политчүүрелиге-даа, ажылчыннар-биле тус-тузунда беседа-даа, кезиу агитация база хаза солуп үндүрүлгезинда планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседирни хандырарыңче үгланган тургаш.

Ылаңгыя күш-ажылда, бүдүрүлге коллективтеринде шүүт чаңчыл апарган чүүл болза, бүдүрүлгениң хоочунарының болгаш шалыпчыларының үлегери, дагдыныышкын шинчээшкинниниң черек кырында ыяк кылдыр тургустунганы. Чижек кылдыр маңаа Дүктүг Ондарның дугайын чугаалап көрээлиңер. Ол каш он чылдарның дургузунда доктаамал саанчылап келген. Пенсияже үне бергеш-даа, бажыңынга аңаа олурун шыдаваан, коллективте катап чедип келген.

Хажыызындан көөр болза, мынча деп болур болгай. Саанчы ажылы берге. Эртен дөрт шакта турар. Ажылдаар чер кышкы сүт үеде нюолуг таарымчадыг эвес. Иимек кажаазының ол өдээн каш-даа аштаар, силос өл-доң болгай, бүрүкайның чыдар, ону иимектерге барып кодурүп хуваар сеи. Чеже-даа техника, дериизе саанчыга бараан болуп турза-даа, өл өдектен оң чайлавас.

Ынчалза-даа эмдыралының кезии, аас-кежии болуп берген ыяк ажылында Д. Ондар ам-даа хевээр артпышаан. Ол чүгле планын күүседип турар эвес, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аразында. Бир иимекке онаалтыр 2122 килограмм сүттү саан турар.

Шалыпчы үгбазының үлегерин чүгле саанчы кыстар эдерип турар дизе шын эвес. Чижээ, ээр саанчы Шет Күүлар бар. Ол 1960 чылдан бээр саанчылаан, ам бөгүнде — СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү. Аныяк саанчы оол Моңгүн-оол Моңгүш өөрлериндеи шалыпчы күш-ажылы-биле илгалып турар. Хол-биле эвес, электри-биле саалданы чорудар.

Ортумак школа дооскан, фермада быжыглаан «машинатехникаңы, марыи дериглегерии билир аныяктарны көргеш, кижи чоргаарланмас арга чок. Олар— хоочунарның салгакчыларыл, коллективтиң келир үези.

Ажылчыннарның чогаадыкчы идепкейии көдүрер, экономиктиг болгаш организастыг эргежок чүгүлә байдалдарны тургузар дүгайында сагыш салырын СЭКП ТК-ның Политбюрозунга «Беш чылды төлептиг доозар, экономиканы интенсификастаарын дүргедедир» деп чугаазынга эш К. У. Черненко онзалап демдеглээн. Коллектив кежигүннериниң чурттаар оран-савазын, ажылдаар черин, ишти-садикти эки-жидериниң үеэ-биле хандырылга багай эвес.

Ынчалза-даа кылып чорудар ужуралуг ажылдар, чедип кылдыңмаан чүүлдер эвээш эвес. Чижээ, фермаңың материалтехниктиг баазазы кошкак. Ылаңгыя бызаа кажаалары чедишпес, кызыы болгаш сыкышпас. Оон уламыдан чаш мал бажын камгалаары бергедээшкинге таварыжы бээр. Бызаа кажаазының тудуу бисте каш чыл улаштыр шөйлүп келген. Бир эвес оон тудуун дүргеп доозар болза, малдың баш санын өстүреринге таарымчалыг байдал тургустунар.

Одалга төпчүттүнмээнинден иимек кажааларын ыяы-аңгы кезектерде чылыдып турар. Малды тургузур аъыраар үениң хуусаазы узун. Чылыдыга системазының байдалы кышкы үеде кыыны-даа кичээнгейге хаара тудар. Оон уламыдан бисте сес кижи одакчылап турар. Бир эвес одалганы төпчүдер, эде кылыр болза, ажылдаар черниң саны кызырлыр, камналганың элээи каш айтырыглары шиитпирлеттинер.

Бо чылдың төпчүзүнге чедир бир ай арткан. Декабрь эрткен айлардан онзагай мялгалдыг. Кылган ажыл-херектери түүнеп, эки чүүдерии быжыглап, чедир кылдыңмаан ажылдарыны доозарыңче кичээнгейии утлаи ажылдаарын үе негеп турар. Келир чылдың планнары, социалистиг хүлээлгелери бисти маңаа турар. Бо талазы-биле дугуржур, сүмележир айтырыг хей. Кижи бүрүзү социалистиг хүлээлгени алыр, социалистиг чарышка киржир.

Декабрьда эки ажылдааш, келир чылдың эге айларында база чедишкиннерлиг болуруп кым күзевес боор. Оон магадылалы бар. Фермада 2526 тонна силос, 1110 тонна семаж, 200 тонна могаан масса курлавырлаттынган. Совхозта база ол ышкаш 2720 тонна сиген (бо талазы-биле план күүсеттингеп), 700 тонна монокорм бар. Мал чемнериниң аймаан тускай техте болбаазырадып берип турар.

А-К. МОНГУШ,

Дөргүн сүт-бараан фермазының өргелекчизи, СЭКП өбкомунуң бюро кежигүнү.

СЭКП өбкомунуң Кызыда Парлаага бажыңының тудуумда бо хүннерде тудугмонтаж ажылдары хайнышынынаг чөруп турар. «Тыва тудуг» трестиң № 81 тудуг эргелелиниң аныян тудугжузу Анатолий Оюмаа баштаан бригада амгы үеде өө бажыңның бешки наъдын тударынче киргеи. Оя чугула тудугну 1985 чылдың бирги чартыында өлар тудуп доозар сорулгалыг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Парлаага бажыңының тудуумда ун бригаданың кежигүннери Владимир Чымба биле Сергей Оюн өларның ханалар салып турарлары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Профэвилел амыдыралы

ПРОФКОМНУҢ КҮЖУ ЧҮДЕЛ?

Профэвилел организацииязы бүрүзү бодунуң күш-ажылчы коллективинге организавчы болгаш ажыктыларже ажылын чорутуп[illegible], оон мурнумда чугула айтырыгларны шиитпирлеэни, коллектив кежигүнерии планныг онаалдаларны күүседир дээш социалистиг чарышче мобилизастаар улуг күш болур ужуралуг. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Чөөн-Хемчик район конференциязынга оон киржикчилери бо дугаймда чугааны кылып, ажылды үениң негелдемнерииге дүүштүр тургузар талазы-биле санал-оналдарын бергеннер.

Район үшкү кварталда күртиеге эът, дук, сүт садар талазы-биле планныг онаалдаларын күүседип. агаар-бойдустуң берге байдалдары түрээдээ, бир гадаи 9 центнер тараа культураларын ажаан алган. Малды хүр-чаагай кыш ажырарынга белеткедип бүгү талалыг чорудуп, малагыя чем курлавырын тургузуп алган.

Бо болгаш өске-даа чедишкиннерии хандырарынга профэвилел комитетгери боттарының организавчы, ажыктыкчы салдарын чедирип келген. Оларның кичээнгейинде турар айтырыглар хей. Мал болгаш чер ажылын хогшудери, продукция бүдүрүми көвүдедири, бот-үнеии чангедири, продукциинның шинарын бедидери, малдың баш санын өстүрери, өлүп-хораарын болдурбазы, малды оорга алыыр, самчыгдаар чорук-биле демисел — профэвилел организацииларының үн бүрүде ажылынга ыол черии эзеп турар.

Малагыя көдээ шинчилер ортузунга социалистиг чарышты Совет Тываның юбилейлиг чылында эки организастаар. Малчыннарның, саанчыларның социалистиг хүлээлгелерин хейге кескү кылдыр алып, чарыштың түңнелдерин үндүреп-көрүп, ажыктыларны шаңнап-мактаарының чаа аргаларын пландыган турар аварган. Көдээ ажыл-агыйда чугула каннамнар үезинде социалистиг чарыштың чедиг, он хонуктан түңнээп. Оны «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда профэвилел комитеттерии эки организастаан.

Ынчалза-даа чарыштың организастаарда эрежгейлээр чорук-туң ам-даа барын конференцияга шыгыы шүүлгээри. Бо ажылды «Тыва», «Искра», «Хөндергей» совхозтарда, «Хөмчик» аңмыыр-тывыы ажыл-агыйында, «Сельхозтехниканың» Чадаанада районнар аразының будүрүлге эргелелиниде, өске-даа черлерде профэвилел комитетгери чарыштың дээштиии бедидерии чедип албайн, ону кошкак организастаан. Чаржыы турар коллективтериң бот-боттарының ажылын удур-дедир хынаазыры чергелиг ажылды организаставаан.

Профэвилел комитеттериниң ажылында бир четпес үүл — доктаамал аныяктыр будүрүлге хүрааларының ажыктыкчыларын «ажур-дузазын бедидер, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле ажылды совхозтарда багай тургускаиы болур. Олар ында чок ажылдаан. Ажылчы чоннарның эрге-ажыын камгалаарынга, ажыл-агый, социал-культура айтырыгларын шиитпирлээриниге профэвилел комитеттериниң эргелери болгаш күүсеттиидер улуг. Оиу шын ажыглавайн турар чоруктарыны конференцииига шүүтүүлчилекчи ёзу-биле көргеп. Чижээ, «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга бо чылдың үш кварталдарында чангыс-даа катап куралдаваан. Ук ажыл-агыйларда күш-ажылдың будүрүкчүлүү чавыс, чамдык участоктарда сагыпга-чуруи чогуур деңнелге четпезии сайгарып чугаалашпаан.

Ажылчыннарның ажыдыралчурттаалгазын экижидер дээш профэвилел комитеттери чамдык ажылдарны кылган. «Культурлуг малчын өг-бүле» дээш социалистиг чарыштың организастап, түңнелин доктаамал үндүрүп келген. Ынчалза-даа районда амгы үеде алдан ажыг малчын өг-бүлелерге чурттаалга бажыңнары чедишпеин турар, тудуп каан он үш чымар-бажың ажылдавайн турун берген. Он хире кызыл-булуңнарның хей кезии саанчылар ортузунга масса-политиктиг ажылдың, культурлуг дыштанылганы организастаарының таарымчалыг төптери болбайн турар. Бо дээрге профэвилел организацииларының хүн бүрүде кичээнгейиниң төвүнге тургузар чугула ажылдар дээрзии конференциига демдеглээн.

Будүрүлгеде күш-ажылдың, техниканың айыыл чок чоруунуң камгалалы — профэвилел организацииларының бир чугула херээ. Бо талазы-биле шиитпирлеэре чогуур айтырыглар хей. Бо хүннерге чедир совхозтарда күш-ажыл камгалалының, техниканың айыыл чок чоруун организастаар талазы-биле ажылды совхозтарда багай тургускаиы болур. Олар ында чок ажылдаан. Ажылчы чоннарның эрге-ажыын камгалаарынга, ажыл-агый, социал-культура айтырыгларын шиитпирлээриниге профэвилел комитеттериниң эргелери болгаш күүсеттиидер улуг. Оиу шын ажыглавайн турар чоруктарыны конференцииига шүүтүүлчилекчи ёзу-биле көргеп. Чижээ, «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга бо чылдың үш кварталдарында чангыс-даа катап куралдаваан. Ук ажыл-агыйларда күш-ажылдың будүрүкчүлүү чавыс, чамдык участоктарда сагыпга-чуруи чогуур деңнелге четпезии сайгарып чугаалашпаан.

Будүрүлгеде күш-ажылдың, техниканың айыыл чок чоруунуң камгалалы — профэвилел организацииларының бир чугула херээ. Бо талазы-биле шиитпирлеэре чогуур айтырыглар хей. Бо хүннерге чедир совхозтарда күш-ажыл камгалалының, техниканың айыыл чок чоруун организастаар талазы-биле ажылды совхозтарда багай тургускаиы болур. Олар ында чок ажылдаан. Ажылчы чоннарның эрге-ажыын камгалаарынга, ажыл-агый, социал-культура айтырыгларын шиитпирлээриниге профэвилел комитеттериниң эргелери болгаш күүсеттиидер улуг. Оиу шын ажыглавайн турар чоруктарыны конференцииига шүүтүүлчилекчи ёзу-биле көргеп. Чижээ, «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга бо чылдың үш кварталдарында чангыс-даа катап куралдаваан. Ук ажыл-агыйларда күш-ажылдың будүрүкчүлүү чавыс, чамдык участоктарда сагыпга-чуруи

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, коммунист Солтан Ходжанепесова (чуруктa) Ашхабадтың таксомотор парыгынга он алды чыл ажыр чолаачылаан ажылдан турар. Коллективте калбаргын социалистиг чарышка ол доктаамал тиилекчи болуп келген. Чолаачы дөрт чылдың планын хуусаа бетинде күүседипкен. Ам ол 1985 чылдың февральдың үлүүнде ажылдан турар. Бедик күш-ажылчы көргүзүглери дээш ол Улустарның наиыралы орден-биле шаңнаткан. Улус депутатларының Ашхабад хоорай Советиниң депутады болгаш С. Ходжанепесова хей-ниити ажылынга идепкейии-биле киржип турар.

Т. КЕРИМИ биле М. ЧИРКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТАЙГАЖЕ

Улуг-Хем районда Арыскан суурнуң чурттакчызы, пенсионер Дойбуу Түлүш Балчыйоловичи чылдың-на аныыр сезонунда тайгаларже диинеп, олук тывыжыиче аътталыптар чанчылдыг.

Хөөчүн анчы Т. Б. Дойбуу эрткен чылдың аныыр кезаазии ажыр күүсеткеи районнуң анчылар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, шаңнал-макталга четкеи.

Анчы ноябрьның ийи он хонуунда аннаап, 132 диин, 7 күзеи олчалыг келген. Тыпкан олук-тывыжын районнуң белеткелдер черинге дужаган болгаш кезаазын 532 рубльге сүүсеткеи.

Түлүш Дойбуу ам ийиги кезаазии белеткеп чери-биле чарган, аныяк анчылар Василий Шивит, Хеймер-оол Анайоол олар-биле бир звено болуп, тайгаларже «чымчак алдын» тывыжыиче база катап аъттаныпканнар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Удуртур ажылга сүмелээн

Саратов өбласта «Новониколаевский» совхозтуң агроному Г. Живицкийии район төвүнге ажылдаарыбиле депшиткеии ыыныдаа кайгатпаан. Георгий Александрович бодун улусбиле ажылдап билир, ажыл-херекти эки билир специалист кылдыр көргүскеи. Ам ол Балаково районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

«Новониколаевский» совхозтуң тускай эртемниглерии район звеновузуиуң азы кожазында ажыл-агылларның удуртур ажылдарынче депшиидиң турары таварылга эвес. Моон мурнунда экономист турган В. Будыгии чоокта чаа «Поливной» совхозтуң директору апаргаи. а оон чайгыс суур чурттуу И. Шадрииии—олда совхозтуң партком секретарынга ажылдаары-биле сүмелээи.

Сөөлгү чылдарда ол совхозтаи алды кижии деп-шаттирип чоруткаи. Оон чылдагаанындаи ажылагыйның «оргүзүглери кудулаваан — оон экономиказы быжыккан, хову ажылының болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрери улам көвүдеэн. Ол черниң чурттакчылары суггаттыг черлерден ногаанын болгаш мал чемнериниң бедик дужудун остүрүп ап турар. Ажыл-агыйда кадрларның чаартылгазы аиаа-бир ужур барындаалаан ажыл эвес. Совхозтуң киреишкизи болгаш партия комитединиң специалистерии белеткээриниң болгаш кижизидиримиң, оларны ажылга таарыштыр тургузарының, депшиидер кадрларның курлавырын тургузар талазы-биле ажылче доктаамал кичээнгейии утландырып турар. Кадрларны белеткээриниң перспективтиг планы парткомда бар.

— Черии өзүи болуруп-даа үеде баар болза, мала малга четпес дус үргүлүү белеп турар.

Коммунист Дарыи-Базыр Чүглур-оолду мал ажылынга бердиигеи кижи деп эш-оруун мактап турары чеп. Оон арга-дужулгазы байлак.

И. УСПУН-ДОРЖУ,

Монгүш-Тайга район.

Улусчу тудуг аргазы-биле

Житомир өбласта Бердичевтиң «Прогресс» заводунуң культура-спорт комплекизинде база бир чаа тудуг немежем: эштар бассейии мнда ажыттынган. Оң тудугиу улусчу тудугиуи аргалары-биле будүрүлгеиии каинап алгаиы материалдарындаи тудуп тургускан. Ажылчын болгаш инженер-техниктиг ажылдакчы бүрүзү ажаа он-он беш шак ажылдаан, спорткомплекстиң тударынга хереглээр акша-хөреңгиниң дыка хей кезиин олариың спорт базазын телеэлеп алган турары будүрүлгелер болгаш хөөрайның организацииларыл киргеи.

Бассейиниң ак-көк орустарынга хуиуп-не беш чус ажыг спортчулар белеткеии эртип турар. Делгем, чаа залдарлыг ол бажыңда уруглариы эштириие өөредир ванналарыны база кылган. Заводтуң шыырааишкы клубунга тускай өрээлэр бергеи.

Спортчу объектилериниң тудуун улусчу тудугиуи аргазы-биле кымыр талазыбиле дуржулга бо будүрүлгеге чыгдынган. Спортчулар боттары стадионуң сеитеи алганнар. Оон-даа өске эвээш эвес ажылдарны олар боттары кылып алганнар.

Заводтуң спорт талазыбиле баазазын кадыкшылга ажылдарынга ажыглап турар. Стадион, спорт ордузу хуиуп-не ийи муи чыгны спортчуларны хүлээп ал, спорттуң он дөрт хевирлеринге маргылдаалар мында эртип турар.

А. ЯНУШЕВСКИЙ,

СЭТА-ның корр.

Бердичев.

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

Хөрлээл ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң отчёт-сонгулдалыг IV конференцииязы болуп эртип. Отчёттуг үениң дургузунда профэвилел обкомунуң чорудуп келген ажылының дугайында отчёт иэктелдип оон даргазы Г. И. Насоронн кылган.

СЭКП-ниң XXVI болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдерииң XVII съездилериниң шиитпирлериң амыдыралга боттандырар дээш профэвилел комитеттери, ажыл-агый удуртукчулары хөрлээл будүрүлгелериниң, белдирлериниң ажылдакчыларын будүрүлге планнарын чедиишкиннит күүседиравче, чуруттакчы чонну болгаи улус ажыл-агыйын хөрлээл-даа дериг-черегселдери-биле хандырарын экижидерииче угланган чамдык ажылдарны кылып чоруткаиын илеткелээ чугаалаан.

Хөрлээл будүрүлгелер» болгаш белдирлерии 1984 чыл. дың эрткен айларының тариф оруглазының, продукция будүрүп үндүрериниң планын күүсеткеи, күш-ажылдың будүрүкчүлүү — 2,5 хуу өскеи. Продукция будүрүп үндүрериниң хемчээлиниң бот-үнезе — 2 рубль 96 көпеек чыгдын. Хей-хей хөрлээл-чылар боттарының күүсеишкиниин күш-ажылы-биле планныг онаалдаларны күүседириге, хөрлээлээның план-дузалың чон ортузунга калбартып иеитерелиргие төлептиг салыышкыыны кииргеннер.

Социалистиг чарышта 1797 хөрлээлээчи хаара туттунган, 839 хөрлээлээчига коммунистиг күш-ажылдың шалыпчының атты тывыскан, 132 бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ат дээш демиеежин турар, 62 бригадага оң атты тывыскан. Оң бирги беш чылдың эртеен чылдарында инитии-биле 494 ажылдакчыларның, оон иоттинде 271 херээжен улустуң амыдырал байдалы экижиттикеи. үш ажыг чылдар дургузунда 45 бажыңның капитал септелгезии кылган, 14 цехтерии эзе дерии, дүне ажылдаар болчелдерээн 26 кижи хостаган.

Чедишкиннит ажылдарыбиле чергелештир хөрлээлээ ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң отчёттуг үеиин дургузунда чорудуп келген ажылында чамдык четпестер барын конференцияга ойытскан. Тариф оруглазының тос айлар планын Кызылдың, Самбагалдайның, Тураиның хөрлээлээ белдирлерге күүсеткеии, оларның киирген оруглаларының түңү 1983 чылдың деиеевиидеи куду болгаи. Ынчаарга продукция будүрүлгениң хемчээлиниң планын Бай-Хаактың, Самагалдайның, Сарыг-Септиң, Сүт-Хөлдүң, Тоора-Хемниң, Тураиның, Хандагайтының, Чадаанаиың хөрлээлээ белдирлери база күүсеткеии. Күш-ажыл камгалалының талазы-биле чогуур хемчеглерии ап турза-даа, будүрүлге-биле холбаалыг озал-ондактыг таварылгалар ам-даа бар. 1983 чылда будүрүлгебиле холбашкан ийи

АЧЫЛЫГ ЧАА БАЖЫҢДА

Наймеэлалдың чоон чугуде, Каа-Хем суур биле хоорай аразында улуг оруктуң хемче талазында, хоорайдан озалаш черде, үш кәзт чаа чараш бажың оңаланып көстүп турар. Оон эжинде «Хоочуннарның Кызылда бажың интернады» деп чараштыр бижээн аскан.

Бажыңның иштинче кирип келирге делгем, чырык фойе. Иштикти дериглеген даяныг таарыштыр кылганы аңаа келген кижилериң сеткилин өөртүп келир. Бажың-интернаттың директору Р. О. Далай-оол бистерге мынчаар чугаалады:

— Мында бүгү чүвеин улут назылыг кижилерге, персоналдыг пенсионерлерни күрүнеңиң долу хандырылгазынга тургузарынга таарымчалыг болдурган. Баштайгы хүнеерде мында 20 ажыг дыштанакчымны хүлээп алдывыс. Нинтизи-биле 155 дыг, эптиг кылганы көскү. Амгы үениң чараш мебелии өрээлдерде, коридорларда, фойелерде салган. Өрээл бүрүзүнде кара волировкалыг стол, тумбочкалар, көрүнчүк, соодукчу, чаа моданың ыяш оруннарыны дүктеп кылган нарын, чылыг чооргаанар-биле шыпкан. Хевистер, чадыглар бажың иштин улам шинии, арыг-силиг болдургаш.

Каттарның фойелеринде өнүг телевизорлу, чымчак сандайларлы, креслоларлы тургускан. Телевизор көргеш, азы аразында беседалашкаш, ном номчаан кыргынарны кижи көргеш. Лебедев-Кумачының мырызындан «Аныяктарга орук бисте ажык, а кыргынар каяа-даа хүндүлүг...» дээн чоргаар сестери чайгаар-ла сагындырып келир-дир.

Чыргалдыг кырааң назын. Мындыг билиишкин — амыдыралдың совет хевириниң бир онзагай талазы. Назыдап кыраанда совет кижи даартагы хүнү дээш дүвүреп, ундаравас. Хүндүлүг дыштанылгаже үнген кижи бүрүзү күрүне пенсиязын ап турар. Кадмының байдалы таарыжыр болза, ниитилелге ажыктыг ажыл кылып болурун Куш-ажыл хоойлузунда база бижээн. Бистиң республикада амгы үеде чүс-чүс пенсионерлер улус ажыл-агыйының анги-анги адырларында ажылдавышаан.

А кажан кадмының байдалыбиле ажыл кылып шыдавас, ажаалда, хайгаарал негеттинге бээрге, кыргынар күрүнеңиң долу хандырылгазынга-даа кирип болур.

Хоочуннарның Кызылда бажың-интернадының баштайгы чурттакчыларының аразында Сүт-Хөл районнуң Иймеге баштайгы колхоз тургузукчуларының бирээзи, ооң даргазы чораан, партияның, күшажылдың хоочуну, Ленин орденниң эдилекчизи, персоналдыг пенсионер Дүдераа Лопсанович Ондар мынчаар чугаалады: — Дыштанып, эмнеглеп чурттаарывыга тергиин таарымчалыг-дыр. Бо магалыт чараш бажыңывысты, эт-херекселди камнаг, арыг-силиг одилээр ужурлуг бис. Кадмывыс байдалының шаа-биле арыглап, аштаарынга дузалажыр, ажылдаар бис. Бо бүгү дээш Коммунистиг партиявыска, Совет чазаавыска өөрүп четтиргенимни илергейден тур мен.

Ол саналды персоналдыг пенсионер О. А. Свирин-оол болган ооң-даа өскелер деткээн.

Бо бажыңны тутканчери коончуг таарымчалыг. Хем эриктен ырак эвес болганы, ыяңгыя чылыг, чайгы үеде дыштаныкчылар селгүүстеп дыштанырынга эптиг. Скверлерде сандайлар, дыштаныр черлер бар. Дашты девискээрде чимистиг үнүштерни—ренетка, чыжыргананы олуртуп тараан.

Дузалал ажыл-агыйын чоорту тургузуп алырын администрация планнап турар. Столованың аъш-чем артымчыларыбиле хаван оолдарын азырап болуруң директор чугаалады.

Бо бажың-интернаттың ажылдакчыларының кол сорулгазы — мында чурттап турар кижилерге таарымчалыг байдалды тургузары, оларны ажаап, хайгаараары болур. Администрация, медицина ажылдакчылары-даа, техниктиг персонал болган поварлар-даа оңаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседиринге күзелчүктүдүр.

Н. ООРЖАК.

кижиин хүлээп ап болур кылдыр көрдүнген. Амгы үеде мында 60 орунлу дерип белеткээн. Өрээлдер бир, ийи, үш, беш орлуут.

160 олуттуг клубта доктаамал киноустановканы тургускан. Бот-тывынгыр уран чүүлге болган хөй-ниитн ажылдарынга тускай өрээлдер, библиотека, парикмахерская ажылдап турар. Маңаа дыштанакчылар хостуг үезин боттарының сонуургалы-биле эрттирерииге бүгү чүве бар.

Кадмының байдалының айы-биле эмчиниң сумезин ёзугаар чиик күш-ажыл кылырынга мастерскаяларда даараарынга, аргырынга, радиоаппаратура септээринге, ыяштан, даштан сиилбилге кылырынга хандыкшылдыгларга өрээлдер бар. Техникага инак кижилер слесарылап-даа болур.

— Дыштанакчыларның кадмының байдалын эжиндин, эмнээринге эргежок чугула, амгы үениң херекселдери-биле дериттингеп аңгы-аңгы процедура кабинеттери, лаборатория, автоклав, кадыкшымдылгакүш-культура кабинеди бистс бар. Кырганнарның кадмын эмчилер хүн бүрү хынап, хайгаараар —деп кол эмчи К. Б. Өлзей-оол чугаалады.

Ачы-буянныг чаа бажыңның каттарын, өрээлдерин кезии танывыл мөгедалывыс-даа. Шынаи-ла, инда бүгү чүвеин дыштанакчыларга таарымча-

ЧУРУКТАРДА: (ортузунда) чаа ажыттынган хоочуннарның бажың-интернадында Чоон-Хемчиктен келген Ленин орденниг пенсионер Дүдераа Ондарның инда эш-өөрүнге чаа солундан материалдарны таныштырын турары;

Инда диш эмнээр кабинетте эмнедишкин үезин;

(алдаанда) бажың-интернаттың ажылдакчылары үезинде.

БАШТАЙГЫ МАШИНАЛАР

Бо хүнеерде кандыг-даа хевириниң машиналары бар-дыр. Күчүлүг КамАз-тар, БелАЗ-тар биске бараан болуп турарлар. Эрткен орукче хая көрүнүп, машина тудуушкунуның төөгүзүн сонуургап көрээлиивер. Байлак материалдарны Москваның политехниктиг музейинде делгээп.

1752 чылда Нижний Новгород (амгы Горький) чурттуг Леонтий Шамшуренков ийи кижи олуруп алгаш боду хатлыр тергени чогаатkан. Чээрби чыл эрткенде үш дугуйлуг боду машинаар машинаны Иван Кулибин чогаатkан. XIX векти төңүзүнде шиженер И. В. Романов электромобильдерни чогаадып кылган. Оларның баштайгы шенелдезин 1901 чылдың февраль 20-де чоруткының музей материалдары бадыткап турар. Ынчалза-даа ол электромобильдериң ажыглалын үр болбайн соксаткан.

Шазында заводтар машина кезектерии даштыкыдан ап турган. Россияга машина тудуп турган чаңгыс завод—Русско-Балтийскиниң заводу. Делегейниң бирги дайынының соонда ол завод ажылдавастаан.

Совет эрге-чагырга тургустуган соонда, 1918 чылдың июнь 28-те В. И. Ленин Москваның АМО заводунга чораан. Алды чыл эрткенде «Торгово-промышленная газета» мынчаар бижип турган: «Күрүнеңиң автомобиль заводтарының төп эргелелиниң белеткээни

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР ДЭЭШ

Совет Эвилели тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш, кижи төрелгетениин кырында диртелген ядролуг дайын айылын чайладыр дээш чайгылыш чок демиселди чорудуп, делегейниң амгы нарын байдалында бижыг туруштуун болгаш принципиалдыын көргүзүп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненкоунуң Австрия Республикаңың федералдыг канцлери Ф. Зиновацбиле болгаш Великобританияның лейбористиг партиязының баштыны Н. Киннок-биле беседаларының үезинде база катан бүзүрелдии-биле бадыткаттынган Совет күрүнеңиң амгы үеде эң чугула айтырыглар талазыбиле туружун даштыкының массалыг информация чепсектери, дыка хөй чурттарның хөйнинги болган политиктиг ажылдакчылары мынчаар үнелеп көрүп турар.

Австрияның АПА информация агентилели делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң күштелиишкини, ядролуг болгаш аваа-даа боо-чепсекти эдерс бүдүрсриниң үргүлчүлел турары, космосту шериг месилдежиишкинниниң шолу кылдыр хуулдурарының айылы шингы дүвүрээшкинии болдуруп турарын демдеглээн. Байдал мындыг турда-ла, Совет талаадан эң чугула айтырыгны—боо-чепсекти эдере бүдүрсриң соксадырын үзе шинтпирлээрни чедип алыры-биле ак сеткилдиг чугаалажмышкынарны кылырын база катап саналдаан.

Ядролуг чепсекти бүрүүбиле хоруурунче, а кедиизиде баргаш, узутказарынче чоокшулап турар бүгү угланыышкынар талазы-биле Совет Эвилели шын шинтпирни тывырынга белеп деп, Австрияның «Винер цайтунг» солуну бижээн.

Веназың «Фольксштимме» солуну ССРЭ биле Австрияның аразында ики харылзаалар Европада дең-дескн чоруктуң боттуг факторларының бирээзи болбушаан, анги-анги ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуиналшкыныиың принциптериниң амыдыралга эргежок чугулазының дугайын хереченлеп турарын сагындырган. Ол принциптерии Совет Эвилели делегей кырынга чайгылыш чок камгалап турар.

Великобританияның камгалалыиың болгаш аймыл чок чорууну ССРЭ биле Австрияның аразында ядролуг чепсектн-даа дугайында

ШҮЛҮҮМ ЫНЧААР ТӨРУТТҮНЕР

Сыгыр даңда
Сырын эстеп челбип турда.
Сылдыс болуп,
Эзиммерини ханызынче
Сылатваш,
Эзилген дег чидг бээр мен.
Ол сес адыр
Оныа чараш ыйызымга
Чижик куштар
Чирипейчип ырын ырлаар
Дагдан батнан
Дамырак боол хуулар мен.
Кадарчы кыс
Харамдыгып суум ижер.
Калбак хаяа
Самдайландыр саадапкаш,

Чараш урут
Чажын өруп, хүдүмзүрүүр.
Алдын хээлиг
Ховаган боол хуулар мен.
Эргим кыстың
Эктин орта хонуптар мен.
Кончаг билбес
Арыг чүрээн дыңнаалаар мен.
Дангаар эртем
Даглар бүүнден бакылаан хүн
Чырык биле
Чылынын менээ өргүүр өйде,
Чүрээмейте
Шүлүүм ынчаар төрүттүнер.

А. ДАРЖАЙ.

БИИ-ХЕМДЕ ДАН

Тоожудан үзүндү

М. МЕНДУМЕ.

Бии-Хеминиң ол чарыында тайгаларның кыры-биле көөп турар будуттарга дээр бирде көстүп-даа кээр, бирде дуглалып-даа кээр. Бүдүү хатка сугнуң кыры бырлаңнады мыйыргынап турар. Агаарның ындыг байдалы Никодимни өөртпейн турган боор. Чүге дээрге ол бир чүвеге эпчоксуганда, кепка бөргүн оң холуңун ийи салаазы-биле аяар чая идип каар чаңныг кижи. Ам бо удаада ийи-даа ынчанган.

Севи хем улуг эвес-даа болза, оон Бии-Хемче киргеи уну, шыналары калбак-даа, чараш, чаагай-даа. Сал хеминиң оң талакы эрик кыдыынче чоок-шулай аарак эстеп бадып олурган. Салчак Тока ол ынчаар чер-бойдусту кончуг-ла магадап харап, утаанынга чуруп ап чорааи. Шынааларда чидиг сарыг, чингир-көк, ногаан болгаш ак чечектер, балдырганнар, кызыл-хүрең өңнүг кулун кудуруу дээр узун сигеннер, чодураа болгаш өске-даа чечек-чимистер шокараңайнып, хевистелип чыдар болган. Эрик дургаар үнген согун дег узун суук ыяштар, лаа дег чаагай ак шавагалар салдың дүргенинге олуштур-солуштур дескиинп чыдып каап турары харын-даа хомудаичыг. Сал кырындан көрүп чорууга, Тожунуң бо чараш бойдузун деннээр чүве-даа тывылбас. Бо чараш, чаагай хем Севиниң мындыг чурумалдын шынаа, дагларын, арга, эзимнерин, оон кирген аксын аалчылар кажан-даа ынчаарла магадап удей харап эртелер.

Никодим Салахович кырындан сал башкарар бедик үгээнче ам-даа үнмээн. Ол салдың соонда бир-ле чүвеин кылган, артык бок-сак докпактарны бир черге эптей чыггылап, бирде сут оруун көре каап, салды ол-бо талаже башкарып, бирде сал соонда кырынга чем хайындырары-биле белеткеп каая шириктерин эде салгылаан, таганнарны хынап көргүлээп базып турган. Сут оруу-биле берге эвес черлерге эшки тыртар ажылчыннар салды боттарыла башкара ажып каап бадып олурганнар.

Никодим бир-ле хөндүрлүп келгеш көөрге, Салчак Калбакхөрекович соңгу эшки ажылчынарының арапында кады турупкан, сал эшкижи тыртқан, бар-ла күжүн салыпкан ажылдаан турган.

— Э-хе-хе!.. Оолдар, шабаш! Бинче када дыштанывар, мурнувуста узун чазы бар, сал шивар хөңүлээр дей берип-тир, эш Тока, силер мээн-биле кады бедик үтекче үмүп келиңер.

Удавас кыпаа кашпалдар иштинче кирер бис, сут улуг, берге черлер эм эгелээр—дигилээш, Салчак Калбакхөрековичиниң чанынга чеде хонуп келген.

Ол өйде хем шынап-ла өргүп — шуут-да көвүктелип, хөөрен, хайнып бадып чыдар. Бии-Хеминиң ортузу безин достак. Хат чүгээр намдап, дээр аяшп келген. Никодимниң сетки-ли база чүгээртээн. Салчак Калбакхөрекович-биле кады сал командылаар бедик үтектиң кырынче үнүп келген, буруп-гаар харангаш турупкан.

Нагибин Никодим Салахович 1916 чылдан бээр бо Бии-Хемге улуг салдар бадырып келген, көрбээнин, таварышпааны чок — алдар-сураглыг салчылоцман. Ам бо удаада Танды-Тыва Арат Республиканың баштынчызы улуг кижи мээн салымда чүве болганда, мээн харыысалгам дыка улуг эвеспе деп чүвеин эки-ле угаап, Токаны үдеп чоруур өөрү-биле сүмелешкеп:

— Хүт ужарын эртпээн шаанда, бо дарганы үгектеп куду черле бадырбайн көрүңер. Далай сутнуң чел-кудуруундан туттунар эвес, аймылдыг болгай—деп дилеп чорааи.

Оон оозу ыяы болбайн каңчаар. Чүге дээрге бо сал болза Ада-чурт ССРЭ хамаатылардың комитединиң шыңгыы эргезинде, ында Никодим Салаховичиниң холуңун ужуу артып калган-на болгай. Никодим Салаховичиниң «Челерсарыы» чагыртынмас Бии-Хем —Енисейниң чазыгларын чара чүткүп. Ужар чоогунуң өрү көөрге, кезек көк дээр көстүр, дескиндир көөрге, далай дег калбак ногаан аргалар көстүр, бирээ көөрге, чараш-даа, бирде көөрге, коргунчут-даа кызыы кашпал черлериниде шапкын-биле хөкпеңнедир, чындыңнаныр келип, улуг кап-шаалдын иштинче шыыладып, шикледип кириллеткен.

— Ужар ам ырак бе, эш доцман?—деп, дарганың өөрүүн аразындан бир-ле шериг хептиг, элээн улгады берген кижи айтырган.

— Ужар ам ырак эвес. Оон бетинде ам-даа «Круглинский», «Баландаш» дээр база берге черлер бар. Олар озалдыг—салды тайга хаяының адаанче ужарлап чыгай кагар дыка берге черлер болдур ийин. Ону эртер бетинде. Ужар үстүү талазында Жарова деп калбак чазы бар. Ону эртер Оон-на ужарның улуг диңмиттиг даажы дыңналып кээр — деп, доцман тайылбырлап берген.

Сал ажылчыны оолдар чиктендир кеттиниң, эшкиштерниң тудаларын, немелде өртеглерин хынап, оон эжик, туда быжыглаан төжелчигештерин быжыглап эгелей бергеннер.

— Никодим Салахович, «Круглинский», «Баландаш» суглар — Ужар эвес-ле болгай, мен ажылчынар-биле кады эшкиден кажыыл керейи аа? Ону эки эшсивиссе, Ужарга барып, соңгу эшкиден база какшыр мен. Немелде күш биске черле херек-ле болгай — деп, Салчак дарга доцмандан бүзүредя дилеп, эзрешкеш чорун берген.

— Салчак Калбакхөрекович, мен салдан келгенимден бээр ам удавас чээрби чыл ажар. Бо «Баландаштарга» чаңгыс катап серемче чогум-биле сал үреткеп кижи мен. Мен бо удаада ылап-ла бүзүрээр мен. Ажылчыннарым эки, моге-даа эрлер. Ынчангаш Ужарга силерни үтектеп сал кырыиче бадарын черле чөпшээреевес мен. Ужарга сал эрттирери—оюнчук эвес-ле болгай. Ужарның эгезин орта салды шын-углап

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 277 (12667) | 1984 чылдың декабрь 2, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРГА БЕДИК ИДЕГЕЛ

Республиканың улусчу контролёрлар хуралы

Ажылчы чоннар коллективтериниң шлип сонгааны тос мун ажыг улусчу контролёрлар бистин республикада ажылдап турар. Олар ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну боттандырбышаан, партияның болгаш чазактың директиваларының күүселдезин хандырыпгга идепкейлиг киржип, экономиканың база социал хөгжүлдениң бүгү адырларынга дээштиг салдарны чедирип, партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин, он бирги бес чылдың планнарын күүседиринге көскү салыышкынын киирип турар.

Декабрь 1-де Кызылга, хөгжүм-шин театрынга, болуп эрткен республиканың улусчу контролёрлар хуралы улусчу контрольду улам ынай идепкейжидип, оон дээштинн бедиерининң айтырыгларынга тураскаатынган. Оон киржикчилерге «Улусчу контролёрларның Бүгү-эвилел хуралының түңнелдеринге болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң чугаазынга дүүштүр сорулгалар дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Аңаа республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның февраль болгаш апрель (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр улусчу контрольдуң сорулгаларын чугаалашкан улусчу контролёрларның Бүгү-эвилел хуралы, аңаа эш К. У. Черненконуң чугаазы чүрттүң бүгү контролёрларының ажылының үр хуусавыр программазы болуп турарын илеткелчи демдеглээн. Оларның мурнунда сорулгалар улуг. Беш чыл доостур чыгаан шиитпирлиг үеде партияның болгаш чазактың директиваларының күүселдезинниң хыналдазын боттандырары, экономиканың болгаш социал амыдыралдың бүгү адырларынга улам-на улуг салдарны чедирери оларның ажылында кол утланышкын болуп турар.

Партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында, бүгү чүрттө ишкаш, бистин республикада улусчу контроль органнары күрүве база хөй-ннити ужурдузалыг күш болуп, экономиканы шапкын хөгжүдеринге, бүгү ажыл-агый механизминниг чогумчалыг ажылдаарын хандырарынга, амыдыралдың бүгү талаларын хөгжүдеринге улам идепкейлиг күш апарган.

Эрткен чылын болуп эрткен отчёт-сонгуулалыг кампания үезинде бүдүрүлгелерде ийи комитетте, 1379 бөлүктерде болгаш постуларда 9290 улусчу контролёр сонгуткан. Оларның составының 55 хуузу ажылчыннар, 46 хуузу херээженнер, 15 хуузу комсомолчулар, 31 хуузу коммунистер болуп турар.

Улусчу ажыл-агыйының яңы-бүрү адырларының 850 специализи улусчу контроль комитеттеринде штаттан дашкаар ажылдакчылар болуп хөй-нниттиң эгелээшкин-биле ажылдап турар. Оларның хөй кезии коммунистер. Улусчу контролёрларның хөй кезии ажылчы чоннар коллективтериниң көргүскен идегелинге төлептиин көргүзүп, хөй-нниттиң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруурлар.

Күрүненің болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш демиселге улусчу контроль органнарының идепкейи өскен. Планнар болгаш даалгалар күүселдези дээш, бүдүрүлге курлавырларын дилеп тывары, камналга чурумун сагыары, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгенің сагылга-чурумун быжыглаары дээш хыналданы улусчу контроль органнары күштелдирген. Сөөлгү чылдарда ол айтырыглар комитеттериниң, бөлүктериниң болгаш постуларның ажылынга кол черии ээлеп, чоруткан хынаалазларның үжен беш хуузу үстүнде айтырыгларга хамаарышкан. Продукцияның шынарын хынаарынче, мегелеп немей бижилге кылыр, карак чаар чоруктарны илередиринче, социалистиг өнүүнүң камгалалыынче, кадрларның күүсекчи сагылга-чурумун быжыглаарынче күженнишкин мөөнүетинген.

1983 чылда болгаш бо чылдың бирги чартынында улусчу контроль бөлүктери хынаалаларын 1677 удаа чоруткан. Көдээ ажыл-агый болгаш үлетпүр продукцияның бүдүрери, мал чемининг белеткели, чонга ачы-дуза чедирилгези, үүрмектеп садар бараан саарылгазы, чүүк сөөртүлгези ышкаш чугула ажылдарда планнар күүселдезинче оларны утландырган. Четпестерни илередип, оны чайладырынга, күүсекчи сагылга-чурумну быжыглаарынга ол дузалыг болган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) болгаш октябрь (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге, Аэш-чем программазының дүүштүр көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле улусчу контролёрларның сорулгаларын илеткелчи тодаргай чугаалаан. Дүжүттү бедидеринге, мелиорастаан черлерин калбартыын база эки ажыглаарынга үндезилээш тараа чыылдазын көвүдедирери, мал ажылының продуктулуун бедидери, чидиригнерин болдурбазы хайгыылчыларның кичээнгейинден чайлаас чүүлә айтырыглар-дыр.

Ол негелделерин күүсетпишаан, улусчу контроль органнары сөөлгү үеде чоруткан ниити хынаалаларының дөртен хуузун агроүлетпүр комплекстерниң бүдүрүлгелеринге көдээ ажылагыйны хөгжүдеринің айтырыгларынга хамаарыштыр чоруткан. Оон түнелинде шыгыы четпестерни, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны чаңлаткан. Чижээ, бо чагыг чер аңдарылгазынга массалыг хыналданы чоруткаш, хөрзүнүүң дүжүттүрүн, чер ажылының культуразын бедидериниң үндезинин болур ужурлуг ол ажыл ам-даа негелдеге ыракта четпейн турарын тодаратказ. Чер аңдарылгазының планнары күүсеттинмейн, оон шынары чамдыкта чавыс болбушаан турар. Совхозтарда бар 52 муң гектар суггаттыг чөрлериң ажыглаары четпес.

Хайгыылчылар мал ажылында байдалче доктаамал кичээнгей салган. Мал чемин белеткээрип, оон хемчээлин болгаш шынарын, кыштаглаашкынны организастааның, малдың ажаалда, чемгерилгезин, суггарылгазын, оске-даа айтырыгларның чугула херээ болур.

Илеткелчи оон ыңай улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге автомобиль транспортунуң улуг жээн, четпестерни чайлаткан. Ынчалза-даа бо чүтула адырда бар четпестер хайгыылчыларның кичээнгейин мөөнүеэрин негеп турар.

1983 чылда Чөөн-Хемчиктиң чамдык совхозтары малдың баш саның өстүрер, эът бүдүрер планнарын күүсеттпээн. Чылдагаанын хынап көөрге, ажыл-агыйжы эвес, малды оорга алзыр чоруктуң, ону ажыл-агыйның иштики чарыгдалынга хөй үндүрер чоруктуң уржуудан болган. Инекеринің тарып боозадылгазының планын күүсетпейн турарындан оларның хөй кезии кызыраан, а бызаалардың чээрби ажыг хуузу яңы-бүрү чылдагаандан өлген. Четпестерни чаап-чажырар чоруктар районнуң чамдык ажыл-агыйларының удурткучларында, специалистеринде бары илерээн. Мындыг четпестер өске-даа районнарда бар.

Малды оорлап-самчыгдаар чоруктуң бир чылдагааны чогуур учёттуң чогунда болуп турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйы бедик механизастатынган адыр апарган. Ону хөрзүн болбаазырадыр яңы-бүрү техника, автомобиль, трактор, комбайннар болгаш оске-даа машиналар, механизмнер-биле хандырарынга күрүне хөй акша-хөреңгини үндүрүп келген. Ыпчалза-даа ооң ажыглалында ажыл-агыйжы эвес чоруктарны улусчу контролёрлар болдурбазы чугула. Совхозтарда кывар-чаар материалдар, оттулар чүүл, электри энергиязының чарыгдалында улуг четпестер бар.

Кыштаглаашкын — амгы үеде малчыннарга шынгыы шыллгалда. Ону чедиишкининг эртирерге, эът, сүт, дүк бүдүрер планнар күүсеттинер, келир чылга идегелдиг магадылал тургустунар дээрзин илеткелчи демдеглээн. СЭКП обкомунуң бюрозунуң айтышкынында дүүштүр кыштаглаашкынга, савап ажаалдазынга дээштиг контрольду чорудзары, малдың хорамчазын, мал чемининг тәтчеглээшкинин болдурүп турар удуртукчуларга чогуур харыысалга хүлээдири чугула.

Республиканың үлетпүрү бо чылдың он айларында продукция сайгарар болгаш бүдүрер планнарын дараалаштыр 103,5 хуу болгаш 105 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге продукция бүдүрери 4 хуу өскен. Планда көрдүнгенинге бодаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,4 хуу бедээн, продукцияның бот-үнези 3,15 хуу чигээн. Ынчалзада-даа он беш бүдүрүлге сайгарылга планның күүсеттинейн, хөй продукциямы чедир сайгарбаан. Оларның иштинде Хову-Аксының, Тураннының, Бай-Хаактың хлеб заводтары, Шагаан-Арыгнин, Тураннының райүлетпүр комбинаттары, Кызылдың мебель фабриказы, Тураннының, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктулары бар. Республиканың бүдүрүлгелериниң 23-үү азы 56 хуузу 3343 муң рубльдик продукциязын чедир бүдүрбээн. Чылдагааны? Организас чок, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар болуп турар. Ындыг четпестерни үндезинин-биле чайладыры хайгыылчыларның чугула херээ болур.

Илеткелчи оон ыңай улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге автомобиль транспортунуң улуг үжүр-дузалыын айтып, ону ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле ажылаар, артык кезектерни оорлап, тоймаглаар фактылар совхозтардан аңгыда специализастаан автобүдүрүлгелерде-даа барын шүүмчүлээп. Өскеда шак ындыг четпестерге эптеш чок болуру улусчу контролёрларның чугула сорулгазы.

Республикада тудуг чылдан чылче дүрген темпилиг хөгжүп турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге кол фондуларны ажыглаалга киирерн, капитал салыышкыннарны шиңгээдири, чүрттүлга тудуунга капитал салыышкыннар өскен. Тудуг планнарын боттандырар талазы-биле улусчу контролёрларның мурнунда харыысалгалыг сорулгаларга илеткелчи доктааган. Тудугнуң шыкарын бедидерин хандырарынче хайгыылчыларның кичээнгейин ол үгландыргап.

Камналга чурумун күштелдирер талазы-биле ажыл социалистиг өнүүнүң камгалалын хандырар дээш демисел-биле тудуш холбаалыг болуп турар деп, илеткелчи демдеглээн. Корум-чурум камгалалын күштелдирер талазы-биле СЭКП ТК-ның сөөлгү чылдарда хүлээп алган доктаалдарынга дүүштүр контрольду күштелдирер, социалистиг өнүүнү камгалаар талазы-биле хоойлуларны хажыдар чоруктар-биле демиселди күштелдирер, күрүне мегелеэр фактыларны шиитпирлиг чайладыр, оорлаар, хээлн алыр, ажыл-агыйжы эвес, албан-хүлээлгезинң шын эвес ажыглаар чоруктарга шыдажыр арга чок байдалды тургузары улусчу контролёрларның дайынчы сорулгазы.

Улусчу контрольду улам ынай идепкейжидири, оон дээштинн бедидерн күш-ажылчы коллективтерде бөлүктерниң болгаш постуларның ажылындан, четпестер-биле демиселге хайгыылчыларның инициативалыг, принципиалдыг чоруундан. Хоойлуда магадылаан эргелерни кайы хире билдиглиг ажылган турарындан, коллективтерниң мурнунда сорулгаларны күүседиринге партия организацияларынга идепкейлиг дузалажып ажылдаарындан шиитпирлин-биле хамааржыр.

Сөөлгү бүдүн-чартык чылда бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда улусчу контрольдуң кол бөлүктери 12 муң ажыг хыналарны чоруткан, оон мурнундагы бо хире үеннің иштинде чоруткан хынаалалардан ол дөртен хуу көвей болуп турар. Бөлүктерниң комитеттерже чорудуп турар материалдарының саны өскеп. Чижээ, улусчу контроль бөлүүнүң киирген материалдарын ёзугаар Бай-Тайганың «Кара-Хөль» совхозунуң удуртукчуларын малдың оорлап-самчыгдаашкынын болдурганы дээш шыңгыы харыысалгага республиканың Улусчу контроль комитединиң киирген. Совхозтуң СБФ-зинге инекгерни неделяеделязы-биле сагбайн, бо чылдың чүгле апрель 23-тен май 18-ке чедир ол-ла чылдагаанбиле үш муң ажыг литр сүттүң чедир сагбаанын илерээн.

Хоойлуда магадылаан эргелерни хөй-хөй бөлүктер улам долу, идепкейлиг ажыглап турар апартан. Бөлүктериниң киирген саналдарынга хамаарыштыр элээн түүлдер кылдынган. Ылаңгыя 1983 чылда болгаш бо чылдың бирги чартынында илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглер дугайында коллективтер мурнунга дыңнадыгларны 3734 ажылдакчы кылган, ийи муң ажыг хижиге хөй-нниттиниң хемчеглерин хүлээткен, чамдык херектерни эш хуузунуң судтарынга көөрү-биле киирген, бөлүктериниң киирген материалдарын ёзугаар администрациялар болгаш хөй-ннити организацияларының элээп хөй ажылдакчыларны харыысалгаже киирген.

Идепкейлиг ажылдың чижээн «Тиилелге» совхозта улусчу контроль бөлүүнден база көрүп болур. Ында дөртен алды контролёр шупту доктаамал даалгалыг ажылдап, хынаалдаларга идепкейлиг киржип келген. Олар эрткен чылдан бээр үжен ажыг рейд, хынаалдарны чоруткаш, ажылда четпестерни илередиринге болгаш баш бурунгаар чайладырынга үлүүн киирген. Хынаалдарның хөй кезииниң түңнелдерин бөлүктүң хуралдарынга чугаалажып, үш материалды районнуң улусчу контроль комитединче шилгедип, чамдык материалдарның түңнелдерин ёзугаар совхоз дирекциязы дужаалдарны үндүрген. Хайгыылчылар сүт-бараан ферказында четпестерни чаңгыс эвес удаа илередип, кыргызда шүүлтүларының, мал чемининг белеткелии, тараа ажаалдазышкынга үезинде комбайннарны тараа төгүлбес кылдыр дерээнин, мал кыштаглаашкының болгаш оске-даа ажылдарны хынаазынар.

Ол ышкаш СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта хайгыылчылар хажыдышкыннарга эптеш чок болуп, шалыпкын, дайынчы ёзу-биле ажылдап турарлар. Совхозта кол бөлүктен ангыда, улусчу контрольдуң цех бөлүү болгаш үш постузу тургустунган, массалыг кампаниялар үезинде тур бөлүктерни тургузуп турар. Олар парткомнуң дузазынга даянгаш, квартал планын ёзугаар эрткен чылын болгаш бо чылдың он айларында чээрби ажыг хынаалдаларны чоруткан. Техника ажыглаашкынын болгаш кадагадалыышкын, чайгы чер аңдарылгазының, малдың чаш төлүн камгалаап турарының, сүттүң шынарының талазы-биле чоруткан хынаалалар дээштиг болган. Ажылда шыгыы четпестер дээш машина гаражының эргелекчизи Х.-Д. Ооржак, совхозтуң кол агроному А. Сарыглар, агроном В. Монгуш, СБФ-ниң лаборатория эргелекчизи Э. Сат оларга харыысалга онаап, хөй-нниттиниң сагындырының хүлээткен, директция оларга шаңнал акша бээрин казаан. Четпестерниң чылдааганын сайгарып, бүрүүлүг кижилерни шиитпир шыңгыы көрүп турары ниити ажыл-херекке эки салдарлыг.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле улусчу

(Уланчызы 2-ги арыда).

ЧУРУКТАРДА: Тываның хөгжүм-шин театрынга болуп эрткен республиканың улусчу контролёрларның хуралының киржикчилери чаңсар үезинде.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ҮЛҮҮН КИИРЕР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының ийиги сессиязынга 1985 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1984 чылда план күүселдезиниң дутайында айтырыгны чугаалажып көргенин ханы сонуургал-биле таныжып тур бис. Бистин «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң бригадалэры, чүрттүвүстүң улам ынай чечекгелиишкинниниң планнарын күүседири дээш төлептиг улусчуууруунун киирер дээш сорук киришкинниг ажылдап турарлар.

Он бирги беш чылдың планында көрдүнген объектилерни бистин эргелел чылдың-на ажыглалга киирип келген. Амгы үеде тудугжу бригадаларывыс үүрлаарның соматика эмнелгезинин комплексизин болгаш хлеб заводунуң тудуун доозуп, ажыглакчыларга хүлээдиринге белеткеп турар.

Соматика эмнелгезинин комплексиниди поликлиниканы чоокта чаа ажыглалга киирген. Анаа ээлчеге-ле 300 кижини хүлээп алыр.

Ук комплекстиң кол корпузунга поликлиника болгаш 120 орунлуг стационар эмнелге хамаарыжыр. Оон аңгыда дузалал корпустуң болгаш столованиың, хуваарда станциязының тудуу база доостун турар.

Хонукта-ла 42,4 тонна хлеб быжырар заводтуң тудуунда ам дерт-көрекселдер тургустунган, эдилге-таарыштырылга ажылдары кылдының турар.

Ол объектилерни судиларынга Р. И. Ниткининиң, А. С. Мянчеймаанын, А. Ш. Ирзиттиң, А. С. Куулариың, А. С. Бюрбюжоктуң мурнакчы бригадалары шалыпчы ажылдан келгеннер. Эрткен 10 айларда Роберт Иванович Ниткининиң бригадазы тудуг-монтаж ажылдарының планын 106 хуу

СОРУК КИИРИП ТУРАР

Бистин «Сут-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың он айларында күрүнеге бут, сүт, дүк садарының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турар бригадалар, звеноларболгаш ыңгы-аңгы ажылчыннар улам көвүдеп турар. Чес-Булуң хойжу бригадазы, Ишкин салбыры, Серго Светловка удурткан боттарыңга-чаңгылдыг күүсүнүң-биле болгаш соңгуурал-биле кыынарындан шүүлтү 180 кижи шаңналдыг черлерже үнген.

Бис чүрттүң республиканың амыдыралында бүгү болуушкуннарны соңуургап көрүп, аравыста чугаалажып турар бис, ол дугайын пропагандистер, политинформаторлар база тайылбырлап берип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң мырыңай чаа болуп эрткен сессиязының ажылын улуг соңуургал-биле хайгаарап, таныжып турдувус. Ол сессията бистиң улуг Төрээн чүрттувустуң келир чылда хөгжүлдезиниң оруктарын тодаратказ болгаш он ийиги беш чылга үлүг сорулганы салган-дыр. Бүдүрүлгенин ажыктыын бедидер, бүдүрген продукциязын шынарын экижидер, оон бетүнезиңи чиигедир, камналга чурумун шыгыы сагыыр, ажылчыннар ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаар талазы-биле хөгүрген айтырыглар биске дорт хамааржыр.

Бистиң партиявыстың ыяжи дугайында, оон өзүп орар материалдыг болгаш уламбодал негелделериниң дугайында сагыш салыышкыны сессия материалдарының, планнаашкын айтырыгларының төвүнде туруп турарын киржи эскерердир. Келир чылдың планнарында черни мелиорастаарынче хөй капитал салыышкынны — 9 миллиард рубльди үндүрери көрдүнген. База ол ышкаш 1985 чылдың планын түргүзүп тура, мал ажылын сайгырадының үндезинин болур тараа болгаш мал чемни бүдүрериниң өзүлдезинге улус хичээнгейин салганын сессиянның материалдарындан таныштывыс. Ол бистн — көдээ ишчилерни дажок өөрүп, хөй-ээт киирип турар.

Ол болгаш оске-даа планныг дээлаларны амыдыралга боттандырары бистерден улуу-биле хамааржыр. Бо чылдың төнчүүнге чедир бедик күжөнишкин-биле ажылдап, план күүселдезя дээш кижи бүрүүнүң харыысалгазын улгатгыры турган, сагыш салыышкыны чедиишкининг күүседир бис.

С. МОНГУШ.
совхозта профэвилел комитединиң даргазы.

ЧЫЛДЫ ДООСКАННАР

Кызылдың № 1 АТБ-зи эрткен он айларда чүүк сөөртүрүүнүң планын 100,2 хуу, а чүүк сайгарылгазының —100,1 хуу күүсеткен. Бо автобүдүрүлгеде бодуунуң ажылынга бердинген, долган онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип келген, үеии мурнаан шалыпчылар хөй.

Ниитизи-биле 38 чолаачы дөрт чылдың планын күүседикеп, оларның он ийизи бо беш чылдың үлүүнде ажыр күүседип турар. Ындыгларга хамыктын мурнунда «КамАЗ» чолаачызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Виктор Иванович Баевти хамаарыштырып болур. Ол ам 1987 чылдың ноябрь айның үлүүнде ажылдап турар, бо чылдың он айларында пландан ажыр 719 тонна чүүктү сөөртүп, а чүүк сайгарылгазын пландан 542,5 муң тонна километр ажыр күүсеткен болгаш 3 дугуйну камнап алган. Муриакчы чолаачы бо чылын ийи чылдың планын күүседип, 1 миллион тонна-километр чүүктү сайгарар сорулганы салган болгаш ол хүлээлгезин боттандырар кырывда келген. В. Баев автобүдүрүлгениң бирги колонназының профэвилел комитединиң даргазы, хөй-нниттиниң хүлээлгезин база ак сеткилдии-биле күүседип турар.

Күш-ажылдың хоочуннары, зинниктарның дагдынмыкчылары бензовоз чолаачылары Борис Леонтьевич Крынин, Гаврил Акимович Беляев олар база муриакчыларның одуруумда. Б. Крынин 1984 чылды сентябрь айда төндүрүп, пландан ажыр 450 тонна чүүктү сөөртүп, 85 муң тонна-километр чүүк сайгарылгазын кылган болгаш 5 дугуйну камнап алган. Оон эжи Г. Беляев күш-ажылчы чылды октябрь айда төндүргеп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты эдилекчизи Хоочуи чолаачылар дыка хөй аныяктарны шефке ап, мергежилдиг бедиңнге чедиргеннер, ол дээш өөрүп четтиргенинің чылыг сестерни дыңнап чоруурлар.

Бригадалар аразында чарышка Александр Алексеевич Шевченконуң бригадазы онза шылгараан. Бригада «Совет Тываның 40 чыл о ю н г а — шалыпчы 40 неделя» деп социалистиг чарыштың эргелекчизи б о л у п, бедиткен хүлээлгелерни алгаш, төлептии-биле ажыр күүсеткеп. Бригаданың кежигүннери ыяш, т у д у г материалдары, уруу хоолайлар сөөртүп, он айларның чүүк сөөртүр планын 130,5 хуу, чүүк сайгарылгазының—132,8 хуу чылдыр күүсеткеп болган; он ес дугуйну камнап алган. А. Шевченко болган оон эштери эдилээн техниказынга камныг болуп, бир муң рубль түңнүг артык кезектерни камнап алганын демдеглээрн артык эвес.

Валерий Улановтуң бригадазы база-ла эштериниде чыда калбазын кызып ажылдап турар. Бо бригада нефть продуктуларын сөөртүр талазы-биле чыл планын Улуг Октябрьның 67 чыл оюн үткүштүр күүседикеп, ам оларның күш-ажылчы календарында 1985 чылдың март айы үнген.

Үстүнде аңаанныс эштер ишкаш мурнакчылар № 1 автобүдүрүлгеде хөй. Олар беш чылды төлептиг доозарынга боттарының үлүүн киирип, ескээш-өөрүнге үлегер-чиижек болуп, ам-даа бедик күш-ажылчы чеднишкиннерже кыйгырып турар. Автобүдүрүлгениң администрациязы болгаш хөй-ннити организациялары мурнакчыларның дуржулгазын непередип, оларның чеднишкиннерин бүгү коллективтиң чеднишкини болдурар дээш хемчеглерни ап, он бирги беш чылдың бешки чылын төлептиг үткүп алырынче коллективти үлеп, баштап турар.

П. КУУЛАР.

ХҮНДҮЛҮГ ДЕМДЕК

УФА (СЭТА). Уфаның Фрунзе аттыг резина кылыглар заводунуң продукциязы дагжыларның күш-ажыл байдалдарын экижидеринге дузалап турар. Продукцияның шынар хүнүн заводка хоокта чаа эрттирген. Заводтуң бүдүргени шахтёр костюмнеринге болгаш арыг агаар киирер хоолайларга бедик шынарның бешн-адыр хүндүлүг демдектерни тывыскан.

Продукцияның шынарын улам-на бедидер айтырыгларже эш-өөрүнге үлегер-чиижек болуп, ам-даа бедик күш-ажылчы чеднишкиннерже кыйгырып турар. Автобүдүрүлгениң администрациязы болгаш хөй-ннити организациялары мурнакчыларның дуржулгазын непередип, оларның чеднишкиннерин бүгү коллективтиң чеднишкини болдурар дээш хемчеглерни ап, он бирги беш чылдың бешки чылын төлептиг үткүп алырынче коллективти үлеп, баштап турар.

П. КУУЛАР.

ХҮНДҮЛҮГ ДЕМДЕК

УФА (СЭТА). Уфаның Фрунзе аттыг резина кылыглар заводунуң продукциязы дагжыларның күш-ажыл байдалдарын экижидеринге дузалап турар. Продукцияның шынар хүнүн заводка хоокта чаа эрттирген. Заводтуң бүдүргени шахтёр костюмнеринге болгаш арыг агаар киирер хоолайларга бедик шынарның бешн-адыр хүндүлүг демдектерни тывыскан.

Продукцияның шынарын улам-на бедидер айтырыгларже эш-өөрүнге үлегер-чиижек болуп, ам-даа бедик күш-ажылчы чеднишкиннерже кыйгырып турар. Автобүдүрүлгениң администрациязы болгаш хөй-ннити организациялары мурнакчыларның дуржулгазын непередип, оларның чеднишкиннерин бүгү коллективтиң чеднишкини болдурар дээш хемчеглерни ап, он бирги беш чылдың бешки чылын төлептиг үткүп алырынче коллективти үлеп, баштап турар.

П. КУУЛАР.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРГА БЕДИК ИДЕГЕЛ

(Төнүгүү. Эгези 1-ги арыда).

контролёрларның хамыдыышкынларга удур шалыкшы, дайынчы ёзу-биле ажылдап турарының чижектерин Кызылдың уът болгаш сүт комбинаттарында, өске-даа коллективтерде болуктерден көрүп болур. Совет Тываның 40 чыл болган ою-биле холбаштыр идепкейлиг ажылы дээш ССРЭ-нин Улусчу контроль комитединиң Хүндүлел бижин-биле «Тилелиг» совхозта, Кызылдың сүт комбинадында, Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырында, РСФСР-нин Улусчу контроль комитединиң Хүндүлел бижин-биле — Кө-дээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында, СЭКП-нин XXII съездиниң аттыг совхозта, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-зинде, Кызылдың үлетпүр барааннар садының «Детский мир» магазинде улусчу контроль болуктерни шалыпаткан. «ССРЭ-нин улусчу контроль органнарынга идепкейлиг ажылы дээш» деп демдек-биле тос улусчу нотролёрну шаннаан. РСФСР-нин Улусчу контроль комитединиң Хүндүлел бижин-биле — 25, Тыва АССР-нин Улусчу контроль комитединиң Хүндүлел бижин-биле — 35 кижи шаннаткан.

Улусчу контролёрларның идепкейлин, дайынчы чоруун бедидер дугайында хүн бүрүде сагыш салыры, оларның билиин, контроль ажылынга мергежилии бедидер, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында сагыш салыры чугула. Улусчу контролёрларның өөредилгезин партия организацияларының удуртулгазы-биле организастап турар. Улусчу контроль школаларында өөредилгенин түннелдерин бо өөредилге чылынын эгезинде партийның чамдык райкомнарының бюроларынга чугаалажып, өөредилге планнарын, пропагандистерин, лекторларны бадылаан. Бо өөредилге чылында болуктер дарааларының болган штаттан дашкаар активтиг докпаамал ажылдаар он сес семинарны болган 178 школазы ажылдап эгелзын. Өөредилгеде шупту 8707 улусчу контролёр азы хайгыылчыларның товин беш хуузу хаара туттунган. Литератураны, дуулал материалдарын четчеел, кичээлдер, хуралдар эрттирер өөредилгеден үндурүн бээрнге, өөредилгени чедиишкиниг чорударынга ажылагай удуртукчуларының дузазы база чугула негеттиниң туралр.

Улусчу контрольдук дээш-ниин бедидерниге ооп хөйге салбаа-биле көскү чоруу улут ужур-дузалыг болуп турар. Бо ажылды парлалга, радио болган телевидение дамчыштыр чырыдары идепкейлээн. Аңаа парлаттынган болган дамчыштынган чүүлдер чугула ужурдузалыг болуп турар. Тайдың, Бии-Хем, Кызыл районнарның, Кызыл хоорайның улусчу контроль болуктериниң хөй кезии «Массаның контролюнда» деп стендини доктаамал дерии, ажылды хөйге көскү болдурган. Ынчалза-даа стендилер үр уеде куруг тургулаар чоруктар чамдык черлерде бар.

Түннелинде М. К. Шыырап партия болган күрүне улусчу контрольду иинти партийжи болган иинти күрүне хереэнии ээ чугула участогу кылыр көрүп, аңаа хүн бүрүнүң дузазын көргүзерии боттарының харысаалгалыг соруглаарының бирээзи деп санап турар дээрэни илерегилээн. Ынчангаш эргелеп башкарылганың школазы, совет кижилерге идепкейлиг хамааты турушту кижизидериниң школазы болур улусчу контрольдуң ролю база бедии турар.

СЭКП ТК-нин болган ССРЭ-нин Улусчу контроль комитединиң доктаалдарынга, Бүгү-эвилел хуралынга эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыкан соруглаарга дүүштүр ол хуралдың түннелдерии ресбликанның күш-ажылчы коллективтеринде улусчу контролёрлар боттарының хуралдарынга калбаа-биле чугаалажып турар. Республиканың районнарының хөй кезинге хуралдар, актив хуралдары эрткилээн. Болуктериң болган постуларның идепкейлин, оларның ажылының үре-түнелдериниң бедидер, күүселериниң хынаалаарынга, четчестер-биле демисселге контролёрларны, активчилерии болган специалистерии улам хөйү-биле хаара тударынче болуп эрткилээн хуралдарга онзагай кичээнгей салганнар.

Эш К. У. Черненконуң чугаазын комитеттериниң ажылдакчыларының болган активчилериниң, болуктер даргаларының семинарларынга, улусчу контролёрлар школаларынга канызы-биле өөренирии организастаар соруглалыг бис.

Улусчу контролёрларның мурнунда соруглга улут болган карышсалгалыг. Партийның область, хоорай, районнар комитеттериниң, эге организацияларының хүн бүрүде дузазынга даянган ол соруглар күүсеттинер.

Ам удаасс келир 1985 чыл ою бирги беш чылдың доозукчу чылы. Ада-чурттуң Улут даймының совет улустуң Тилелегейниң 40 чыл ою. СЭКП-нин XXVII съездиниге идепкейлиг белеткелдин чылы. Ол улут ажылдарга республиканың улусчу контролёрлары боттарының салымшкынын идепкейлин-биле кинрер, коммунистиг тургузуушкунуң соруглаарын шинтпирлээрииге партия болган совет органнарга дайынчы дузалакчылар болурунга бүгү күүсүн бээрлер.

* * *

Актив хуралынга чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал бергеннер күш-ажылчы коллективтерии СЭКП ТК-нин октябрь (1984 ч.) Пленумунуң. ССРЭ-нин Дээди Соведиинiң чаа эртээн сессиязының шинтпирлерии, СЭКП ТК-ның Чигиляе секретары, ССРЭ-нин Дээди Соведиинiң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң Пленумга, ТК-нин Политбюрозунуң хуралынга чугааларында айтымшкынарыны болган чүүлдерии бир деминг деткип хүлээп ап, моон соңгаарғы ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр көрүп турарын демдеглеввишаан, улусчу контролёрларның Москвага болуп эрткен Бүгү-вилел чөвүлел хуралының материалдары база аңаа эш К. У. Черненконуң чугаазы улусчу контролёрларны чаа-чаа идепкейлиг ажыл-херектерже ииитирип турарын чугаалааннар.

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң Билелиг сүтбараан фермазының саанчызы, ында улусчу контроль болүүнүң даргазы Р. Т. Кечил-оол саналынга совхозунуң ажылынчы чедиишкиниерии демдеглеп, ында улусчу контролёрларның ажыл-чорудулгазы ол чедиишкиниерге ээвээш өвес салдарын чедирип келгенин айытыкан.

Фермада болүк чоокта чаа кышка белеткелди болгаш малдың ажаалдазының, продуктулуун бедидер талазы-биле хемчеглериии канчаар боттанып турарын хынаап, ооң түннелдерии болүктүн хуралынга чугаалашкан. Илереттинген четчестерии эдериинiң талазы-биле айытыкан чүүлдерии боттанывырып эгелээн. Ол шыкаш фермада күш-ажыл байдалдарын база сайгарып, мал чеми үлээринде, сүт саалдазында, өдек аштагдазында хол-биле кылыр ажылың колдан, дериг-херекселдериниң четчес ажыглаттынып турарындан сүттү долу хемчээли-биле күрүнеге садарын боттанмайн турарын демдеглеп, совхоз директориязынга бо талазы-биле база негелдеиерии тургускан.

Саналбериккизи ооң ында совхозта улусчу контролёрларның ажылынын дуржулгазын чугаалаан. Машина-техниканы ажыглалында, күш-ажылдың сагылга-чурумуна социалистиг өөчүг-хөреңгинiң кадагалалында четчестер-биле хайгыылчылар эптеш чок демисежип турарын ол көргускен.

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериңде, организацияларында улусчу контрольдуң 139 кол, 150 ажыг цех болүктери, 106 постулары ажылдап турарын улусчу контрольдуң Кызыл хоорай комитединiң даргазы Л. А. Забоев айтып, оларның ажылы кандыг деиилелдиг чоруп турарын сайгарып чугаалаан. Улусчу контролёрларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының эрткенинден бээр Кызылдың контролёрлары боттарының ажылының сан-хемчээлиниче эвес, а түнелдиниче улут кичээнгейии салып турарын ол айытыкан. Бо талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган болгаш өөредилге, семинарлар эрткилээн.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя улусчу контроль органнарынга 1500, «Комсомолчу прожекторда» 4 муң ажыг комсомолчулар, аныктар хаара туттунганын айытмышаан, ол чорук чурттуң хумагалыг, медерелдиг аныяк эезлерии кижизидерииге улут ужур-дузалыг деп демдеглээн. Улусчу контролёрларның болгаш комсомолчу прожекторжуларның деминг кады ажылдажылгазының чижектерии ол киирген. Кызылда, Ак-Довуракта, Эрзиида болгаш Бии-Хемде комсомолчу прожекторжулар улусчу контрольчуларга-чурумуп сагыры, бот-боттарынга дузалаачыры албан нетгиивер.

Күрүненiң күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-агыйының планныг онаалдазының дөртен дире хуузуң күүселии турар. Цех деиициилелиг аргаже — бригада керээзи-биле ажылдарынче шилчээн. Ажыл-ишти будүрүп, курлавырларны ажыглап турары үре-түнелдиг черии «даяныр күжүүс» дээйн канчаар.

Виктор Дажыевич Монгуштуң удуртканы бо цехтиң чедиишкиниг ажылдап турарының үндезинiери ханы барымдаалдарлыг, бригада керээзиниче шилчээни-даа ёзу ылергени эвес, шынар талазы-биле албан кылып чорудар ужурлут бурунгаарлаашкынны-дыр. Коллективте ажылдап үнер-киирер чорук барык чок. Ооң кежигүнiери чылдан чылче доктаамал чаңгыс ол-ла черде ажылдап турар.

Чижээ, хоочуниарның бирээзи Борбак-оол Суванович Ховаллыг. 1968 чылдан бээр цехте ажылдап киирген. Чаңгыс черге үр ажылдаанындан, күш-ажылчы дуржулгазы байлак. СЭКП кежигүнү. Хоорай Советиниң депутады. Хөй-иитии ажылдарынга кончуг идепкейлиг. Шынчы, бижыг тугуштур. Онзагай талазы — бүче сеткилдии.

Бригада керээзиниче цехтиң шилчээнииге Борбак-оол Сувановичиниң киирген үлүг эвээш эвес. Аныяк ажылчынарның дагдынмкчызы болгаш оларны күш-ажылга өөредип келген. Аныяктарны күш-ажылга ажыктирери, будүрүлгенiң сагылга-чурумунга чайчыктырары белен эвес ажыл. Бичии-ле эвчок болурга, амыдыралчы дуржулга чогуудан, коллективтен үнер-киирииге олар чедер болгай. Кижи сеткилии, чүвениң эпчөвүи билир, дүндүткелдиг кижи боорга, Б. С. Ховалыгны бригада керээзи-биле ажылдап турар цехтиң табельшига кылып каан.

Ш. Б. Ондар, Х. К. Ооржак, М. Д. Монгуш, өске-даа чазаныкчылар база чаңгыс эвес чыл коллективте бактаан турар. Ынангыя Шактар-оол Балыковичиг Ондар — он ажыг чыл ажылдаан. Шевери-биле биза ылгалдыг. Бир катап ол Хайыракан суурнуң ясли-садыиге бичии өг ыяжын чазап берген. Оон ол ажылын чүгле чаштар эвес, улуг улус, адаие магадан сонуургаан. Эки кылган ажыл — элеп читпес алдар дээн чүве ол-дур ийии. Оон белээнiң дугайында чугаа ам-даа уламчылавышаан, солуп чүүл болуп кижилериң сетиил-сагыжынга артып калган.

Планныг онаалдаларын быжырымчалыг күүселии турарының база бир барымдазы бар. Чазанықчы бүрүзү мергежилии бедидии, бар арга-дуржулганы шингээлип турар. Чүгле чиряк дуглап, хүн эртирии ажылдазы кымга-даа солуп эвес. Продукция будүрериие кижи бүрүзүнүң кирииезии бармындаалап толевирии бээр. Эки ажылдан алыр дизе, мергежилии бедидери, күш-ажылдың сагылга-чурумуи сагыры, бот-боттарынга дузалаачыры албан нетгиивер.

Ажылын билир, мергежил талазы-биле үлетерлиглериин бирээзи цехтиң удуртукчузу В. Д. Монгуш. Ыяш ажылагаймынга 1968 чылдан бээр ажылдап турар. Он алзы харлыг тургаш, күш-ажылчы базымын өөренiкчиден эгелээн. Будүрүлгеге каш чыл улаштыр ижиге бээрге, аныяк оолду алызындан кедиилиг кылдыр санап, Красноярск хоорайда арга-ыяш техниказы өөреиир школаже чорутkан.

— Өөредилгемни ынчан хуусаадан эрте доостум, будүрүлгеге тургаштын-на ажыглап турганым станоктарны, дерилгелерии дүрген шингээдии алдым. Бир эвес көрбээии техника болза, дораан өөренип алыры берге болгай—деп, ол чугаалады.

Виктор Дажыевич кады ажылдап турар эш-өөрүнүң арга-мергежилии бедидер дээш база чүткүлдүт, кызыл. Ол — «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медальдың эдилекчизи.

Будүрүлгенiң мурнуку олдуун ээлээри хүндүткелиг-даа, харысаалгалыг-даа. Ынчангаш чедиишкиниерге ооиургаар кандыг-даа барымдаа чок. Бир эвес сеткил шөлээиидиир, ботту сула салыр, ажылга чүткүлдү кошкадыр болза, бедик-даа темп чавызаа бады бериип болур. Ол дугайын СЭКП ТК-нин Политбюрозунга К. У. Черненко онзалап демдеглээнии чазанықчы чергелеп ажыл-ишчилери сеткил ханышкын-биле хүлээп алган.

Чаа, шинтпирлээр ужурлут чүүлдерии амыдырал хүн бүрүде иляп үндүрүп турар. Чижек кылдыр алырга, материалдыг курлавырларны камнаары. Санап, камнап билир ээ болуру. эң-не бедик камналгаларга-чурумуп быжыглаар талазы-биле улусчу контролёрларның бо хүииерде кандыг ажылдарны кылып турарын ол чугаалаан.

Индирде — Тываның дуржулга станциязында улусчу контроль болүүнүң даргазы Л. К. Власова. Дуржулга станциязының хайгыылчылары хынаалдаларны доктаамал чорудуп турар деп, ол чугаалаан. Эрткен чазын тараа культураларының үрезиннерии кадагалап турарын хынадывыс. Ол шыкаш чемишчидилгелерии канчаар ажыглап турары база бистиң хайгаараалывыста. Күскү дүжүт ажаалдазының үезиниде контролёрлар эки ажылдаан, ооң түнелиинде хөй тараа чидирип чок алдыиган.

Илереттинген хажыдыышкын бүрүзүи болүкке чугаалашкап, ооң түнелиин администрацияга хемчет алыры-биле киирип турар бис. Ол шыкаш мурнакчы дуржулганы шингээдип алыры, чаа чүүлду ажыглаары дээш чергелиг айтырыглар база бистиң кичээнгейивистиң төвүнде.

Амгы уеде станцияның хайгыылчылары көдээ ажыл-агый техниказының септелгезиниде, мал кыштагладышкынында байдалды хайгаараалга алган.

РСФСР-нин Улусчу контроль комитединiң организастыг киледизиниң эргелекчизиниң орлакчызы Ю. В. Красавин чүве чугаалаан.

— Россия Федерациязының улусчу контролёрлары эш К. У. Черненконуң чугаазында киргеи түнелдерии болгаш айтышкынынарны күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын долу болгаш ажыр күүселдиринге хайгыылчыларның салышкынын улуг.

Тыва АССР-де улусчу контрольдуң 1400 хире болүктери болгаш постулары бар деп, ол уламчылаан. Ол дээрге улут күш-тур. Ынчалза-даа чамдык хайгыылчы деп ат азынган, хөй-иитии даалгазын ак сеткилдиг күүсетпейн чоруур кижилериң уржуунда чамдык соруглаар чедир күүсеттинмейн турар. Ындыгларны «оттурар» херек. Ол шыкаш улусчу контрольдуң хүрээлеиинге мурнакчы ажылчынарны, хоочунарны хөйү-биле хаара тударын чугула.

Улусчу контролёр кижиниң ажылдап турар участогуига кандыг-даа хажыдыышкын турбас ужурлут. Ылангыя чоннуң хөреңгизии будун-бүрүн тургузары, курлавырларны камнаары дээн чергелиг айтырыглар чогуумчалыг шинтпирлеттинер ужурлут. Ынчалза-даа мындыг фактылар-биле хайгыылчылар эптежип турар чоруктар бар. Ону Тыва АССР-дең база көрүп болур.

Анда чижек кылдыр Ю. В. Красавин Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйын адаан. Материалдарны өскээр чарыдаар чоруктар бо будүрүлгеге хайгыылчыларның карааига-ла болуп турган. Ону ей-шаанда кезе шаппаанындан дыка хөй тудут материалдары өскээр чорутkан. Ол шыкаш Тандыда «Революциянын чалбыыжы» совхозта ажыглаттынмайн турар хөй артык техника бар, ол-ла районнуң «Коммунизминиң херели» совхозта артык кезектер докпаттынган нормадан ашкан. Мындыг фактылар-биле хайгыылчылар черле эптешпес ужурлуг.

Ам удаасс беш чылдың ооолгу чылы эгелээр. Хайгыылчылар ажылдың участок бүрүзүиче ханылаар, эң кошкак черлерже кичээнгей салыр ужурлуг. Оларның кескү караандан түү-даа чайлавас болур ужурлуг. Чижээ, арагалаашкын-биле холбашкан фактыларга удур демисежип оларның хүлээлгези. Чамдык будүрүлгелерде шаңнал акшаны болгаш өске-даа чингелделерии арагачыларга, ак сеткилдиг ажылдакчылар-биле бир дөмей, тывсын турар чүүлдер бар, ол дугайында хайгыылчылар илереп турар. Моон соңгаар-даа мындыг чоруктарны сойгалаар херек.

«Шагонартыжстрой» трестиң улусчу контроль болүүнүң даргазы О. Л. Федорова ук будүрүлгеде хайгыылчыларның ажылының дугайында чугаалаан. Нинтизи-биле трест бо чылын хожудаашкынныг ажылдап турар. Ооң чылдагаанын тодарадырынга, четчестерии чайладырынга хайгыылчылар киржип турза-даа, хемчеглер дээш чок болуп турар дээрэии ол шүтүлчүлекчи ёзу-биле чугаалаан.

Улусчу контролёрларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчизи, Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединiң даргазы Д. Ш. Хертек саиал бергеш, районнуң хайгыылчылары эш К. У. Черненконуң чугаазында айтышкынынарны амыдыралга боттандырар дээш чүиү кылып турарын тодаргай чугаалаан. Ажыл-агыйда болгаш культура тургузуушкунунда четчестерии илередир, оларны чайладырының тодаргай хемчеглерии ап турар. Мал кыштаглаашкынынга белеткелди улусчу контролёрлар хынаап, чедир кылдынмаан ажылдарны, четчестерии илереткеи. «Кызыгаар» совхозтуң кыштаглаашкынга белеткели кошкак болган, малчынналрның чурттарга бажыннары чогуур үезиниде септеттинмээн. Оон аңгыда тудут ажылында четчестерге ол- доктаагаи.

Улусчу контроль болүктериниң болгаш постуларының ажылы партийның негелдезинге ам-даа четчейн турарын ол айтыкаш, районнуң улусчу контроль комитеди оларның ажылын идепкейжидириче кичээнгейии салганын чугаалаан.

Кызылдың эът комбинадының директору Б. М. Конуспаев будүрүлгениң ажыл-чорудулгазын экижидериие хайгыылчылар биче эвес үлүүн киирип турарын демдеглээн. Директиияның, партия эге организациязының, улусчу контролёрларның бир деминг ажылының ачызында мурнуида хожудаигай комбинат совлгу чылдарда орулгалыг ажыллап турар болу берген. Кылдынган чеднишкиниг ажылдар-биле чергелештир четчестер коллективте бар, ынангыя күш-ажылдың сагылга-чурумуп быжыглаар хемчеглерии чаа делгелге хемчеглерии ап турар. Аңаа хайгыылчылар үлүүн киирерии улам идепкейжидилер, боттарының хууда үлегер-чижээн көргүзерии айытkан.

— «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хайгыылчылары улусчу контролёрларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының материалдарын, аңаа эш К. У. Черненконуң чугаазын ханызы-биле өөренип, ону ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алганнар — деп, ында улусчу контроль болүүнүң даргазы М. О. Кирнос саналының эгезинде чугаалаан. Күш-ажылдың, будүрүлгелер багай ажылдаан. Бо чылдың он айларында 15 будүрүлге планның онаалдаларын, 23 организация чонуң хереглеп барааннарын будүрер даалгазын күүсетпээн, 10 коллектив электри энергиязын ажыр / чарыгдаан.

Автомобиль транспортунуң ажылында болгаш ажылдалында четчестерге ол доктаагаи. Ажыглап болур автомашиналарның чээрбек ийи хуузу аңаа турар.

Тудугда капитал салыышкынларын багай шингээдип ап турар. Ында күш-ажылдың сагылга-чуруму, ону организастааны багай. Бо чылдың эрткен он айларында дүн-хүнде суургалыг кран чүгле 4—5 шак ажылдаан болгаи.

Көдээнiң шинчилери ялаиның онаалдаларын чедиишкиниг күүседии турарлар, ынчалза-даа оларның ажылында четчестер барын оратор айытkан. Техниканы эдилеи багай, ооң эдилээр хуусаазы четпээнде-ле үндүр бижин турар. Нинтиниң малының продуктулуу куду, өлүп-хораары, чидери хөй болуп артпышаан. Чер ажылының культуразын бедидер дээш ап турар хемчеглер четпес. Республиканың мелиорастаан черлериниң 20 хуузу төлевилел ажылдарын ында эвес кылганынган кандыг-даа ажыглаа чок болуп турар.

Бо бүгү болза республиканың улусчу контролёрларының сагыш салыр айтырыглары дээрэии ол айытkаш, чүүл кылырын тодаргай чугаалаан.

Ол шыкаш П. И. Кравченко хайгыылчыларның ажыл-чорудулгазын сайзыраигайжыдырынче кичээнгейии салган. Хынаалдаларны массалыг болдурарын, хайгыылчыларның ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузарыны, деткиирии, дузалаарын, өөредирии, партийжи удуртулганы экижидерии чугулага көргеи.

1984 ажыл-агый чылын чедиишкиниг доозар, ииитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш бүгү-ле чүүлдерии кылырынче чыыланнарны кыйгырган, бо хуралдың шинтпирлерии күүседир дээш эки ажылдаарын ол чүзээн.

Улусчу контролёрларның чөвүлел хуралы резолюциязын хүлээп алган.

Улусчу контроль органнарынга идепкейлиг ажылы дээш республиканың болүк улусчу контролёрларынга Тыва АССР-нин Дээди Соведиинiң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерии, ССРЭ-нин, РСФСР-нин улусчу контроль комитеттериниң шаңналдарын тывыскан.

«ДАЯНЫР КҮЖҮҮС»

Күш-ажылды эки организастаар дээш Чадаанада ыяш ажыл-агыйының чазанар цеги элээи кескү чүүлдерии кылып турар. Бо коллективте директор В. М. Шейбии «даянар күжүүс» деп турар. Владимир Михайловичиниң ынча дээриге баштай кичээнгей салбадым. Планныг онаалдалар күүседип турар улус боорга, аңы кылдыр чугаалааны чадавас ылгыр билдим. «Изделиявс», «мурнукчу олурулуң кижилери» деп мурнакчыларны адаи-даа, бижидва келген. Ол сестер-биле үстүиде деиилеге барык ылгал чок.

Контора чанында кескү агитацияны база сонуургаан киижи мен. Даразында сангурагайларны ооп биляп аздым. Он айларның планын чазанар цех 100,1 хуу күүсеткеи. Октябрьның будүрүлге планының күүселдезии 108 хуу четкеи, бир ай дургузунда 32,4 муң рубльлиг продукциязын будүрген.

Самбирада көргүзүглериии таймылбырын ажылчыннар бир ниизы аян-биле баштактаның, бодулчуткеи улус: «Ай сайында ортумаа-биле үжеи муң рубльлиг продукциязын будүрүп тур бис. Чижеглей деи-ваорге, «Нива» деп үш чиик автомашина өртээ-дир ийии».

Ажыл-агыйның ангы-ангы иехтериие чедип, ында кижилер-биле чугаалажып, будүрүлгенiң план кылдызынге киргеиын сеоида, директорнуң чазанар цехке берген үнелелии, «салган демдээ» аян база ёзу барымдаалаашкыны эвес болгаиын билдим. Чүге дээрге чүгле он ийи кижиден турган коллектив ыяш ажыл-агыйының планныг онаалдазының дөртеи дире хуузуи күүселии турар. Цех деиициилелиг аргаже — бригада керээзи-биле ажылдарынче шилчээи. Ажыл-ишти будүрүп, курлавырларны ажыглап турары үре-түнелдиг черии «даянар күжүүс» дээйн канчаар.

Виктор Дажыевич Монгуштуң удуртканы бо цехтиң чедиишкиниг ажылдап турарының үндезинiери ханы барымдаалдарлыг, бригада керээзиниче шилчээни-даа ёзу ылергени эвес, шынар талазы-биле албан кылып чорудар ужурлут бурунгаарлаашкынны-дыр. Коллективте ажылдап үнер-киирер чорук барык чок. Ооң кежигүнiери чылдан чылче доктаамал чаңгыс ол-ла черде ажылдап турар.

Чижээ, хоочуниарның бирээзи Борбак-оол Суванович Ховаллыг. 1968 чылдан бээр цехте ажылдап киирген. Чаңгыс черге үр ажылдаанындан, күш-ажылчы дуржулгазы байлак. СЭКП кежигүнү. Хоорай Советиниң депутады. Хөй-иитии ажылдарынга кончуг идепкейлиг. Шынчы, бижыг тугуштур. Онзагай талазы — бүче сетkилдии.

Бригада керээзиниче цехтиң шилчээнииге Борбак-оол Сувановичиниң киирген үлүг эвээш эвес. Аныяк ажылчынарның дагдынмкчызы болгаш оларны күш-ажылга өөредип келген. Аныяктарны күш-ажылга ажыктирери, будүрүлгенiң сагылга-чурумуна чайчыктырары белен эвес ажыл. Бичии-ле эвчок болурга, амыдыралчы дуржулга чогуудан, коллективтен үнер-киирииге олар чедер болгай. Кижи сеткилии, чүвениң эпчөвүи билир, дүндүткелдиг кижи боорга, Б. С. Ховалыгны бригада керээзи-биле ажылдап турар цехтиң табельшига кылып каан.

Ш. Б. Ондар, Х. К. Ооржак, М. Д. Монгуш, өске-даа чазанықчылар база чаңгыс эвес чыл коллективте бактаан турар. Ынангыя Шактар-оол Балыковичиг Ондар — он ажыг чыл ажылдаан. Шевери-биле биза ылгалдыг. Бир катап ол Хайыракан суурнуң ясли-садыиге бичии өг ыяжын чазап берген. Оон ол ажылын чүгле чаштар эвес, улуг улус, адаие магадан сонуургаан. Эки кылган ажыл — элеп читпес алдар дээн чүве ол-дур ийии. Оон белээнiң дугайында чугаа ам-даа уламчылавышаан, солуп чүүл болуп кижилериң сетkил-сагыжынга артып калган.

Планныг онаалдаларын быжырымчалыг күүседип турарының база бир барымдазы бар. Чазанықчы бүрүзү мергежилии бедидии, бар арга-дуржулганы шингээдип турар. Чүгле чиряк дуглап, хүн эртирии ажылдазы кымга-даа солуп эвес. Продукция будүрериие кижи бүрүзүнүң кирииезии бармындаалап толевирии бээр. Эки ажылдан алыр дизе, мергежилии бедидери, күш-ажылдың сагылга-чурумуи сагыры, бот-боттарынга дузалаачыры албан нетгиивер.

Ажылын билир, мергежил талазы-биле үлетерлиглериин бирээзи цехтиң удуртукчузу В. Д. Монгуш. Ыяш ажыл-агыйынга 1968 чылдан бээр ажылдап турар. Он алзы харлыг тургаш, күш-ажылчы базымын өөренiкчиден эгелээн. Будүрүлгеге каш чыл улаштыр ижиге бээрге, аныяк оолду алызындан кедиилиг кылдыр санап, Красноярск хоорайда арга-ыяш техниказы өөреиир школаже чорутkан.

— Өөредилгемни ынчан хуусаадан эрте доостум, будүрүлгеге тургаштын-на ажыглап турганым станоктарны, дерилгелерии дүрген шингээдии алдым. Бир эвес көрбээии техника болза, дораан өөренип алыры берге болгай—деп, ол чугаалады.

Виктор Дажыевич кады ажылдап турар ээ-өөрүнүң арга-мергежилии бедидер дээш база чүткүлдүт, кызыл. Ол — «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медальдың эдилекчизи.

Будүрүлгениң мурнуку олдуун ээлээри хүндүткелиг-даа, харысаалгалыг-даа. Ынчангаш чедиишкиниерге ооиургаар кандыг-даа барымдаа чок. Бир эвес сеткил шөлээиидиир, ботту сула салыр, ажылга чүткүлдү кошкадыр болза, бедик-даа темп чавызаа бады бериип болур. Ол дугайын СЭКП ТК-нин Политбюрозунга К. У. Черненко онзалап демдеглээнии чазанықчы чергелеп ажыл-ишчилери сеткил ханышкын-биле хүлээп алган.

Чаа, шинтпирлээр ужурлут чүүлдерии амыдырал хүн бүрүде иляп үндүрүп турар. Чижек кылдыр алырга, материалдыг курлавырларны камнаары. Санап, камнап билир ээ болуру. эң-не бедик камналгаларга-чурумуп быжыглаар талазы-биле улусчу контролёрларның бо хүииерде кандыг ажылдарны кылып турарын ол чугаалаан.

Индирде — Тываның дуржулга станциязында улусчу контроль болүүнүң даргазы Л. К. Власова. Дуржулга станциязының хайгыылчылары хынаалдаларны доктаамал чорудуп турар деп, ол чугаалаан. Эрткен чазын тараа культураларының үрезиннерии кадагалап турарын хынадывыс. Ол шыкаш чемишчидилгелерии канчаар ажыглап турары база бистиң хайгаараалывыста. Күскү дүжүт ажаалдазының үезиниде контролёрлар эки ажылдаан, ооң түнелиинде хөй тараа чидирип чок алдыиган.

Илереттинген хажыдыышкын бүрүзүи болүкке чугаалашкап, ооң түнелиин администрацияга хемчет алыры-биле киирип турар бис. Ол шыкаш мурнакчы дуржулганы шингээдип алыры, чаа чүүлду ажыглаары дээш чергелиг айтырыглар база бистиң кичээнгейивистиң төвүнде.

Амгы уеде станцияның хайгыылчылары көдээ ажыл-агый техниказының септелгезиниде, мал кыштагладышкынында байдалды хайгаараалга алган.

РСФСР-нин Улусчу контроль комитединiң организастыг киледизиниң эргелекчизиниң орлакчызы Ю. В. Красавин чүве чугаалаан.

— Россия Федерациязының улусчу контролёрлары эш К. У. Черненконуң чугаазында киргеи түнелдерии болгаш айтышкынынарны күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын долу болгаш ажыр күүседиринге хайгыылчыларның салышкынын улуг.

Тыва АССР-де улусчу контрольдуң 1400 хире болүктери болгаш постулары бар деп, ол уламчылаан. Ол дээрге улут күш-тур. Ынчалза-даа чамдык хайгыылчы деп ат азынган, хөй-иитии даалгазын ак сеткилдиг күүсеттейн чоруур кижилериң уржуунда чамдык соруглаар чедир күүсеттинмейн турар. Ындыгларны «оттурар» херек. Ол шыкаш улусчу контрольдуң хүрээлеиинге мурнакчы ажылчынарны, хоочунарны хөйү-биле хаара тударын чугула.

Улусчу контролёр кижиниң ажылдап турар участогуига кандыг-даа хажыдыышкын турбас ужурлут. Ылангыя чоннуң хөреңгизии будун-бүрүн тургузары, курлавырларны камнаары дээн

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргениниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүкшээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Күжүгет Хүр-Матпаевна Дүктүг-Бора — «Барлык» совхозтуң чолаачызы.

Ковеек Сарыгларович Карыма — «Барлык» совхозтуң чолаачызы.

Илья Герасимович Канунников — Ак-Довуракты автоколонназының ажылчыны.

Очур-оол Чамбалович Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң малчыны.

Евдоким Афанасьевич Сазыпаков — «Барлык» совхозтуң механиги.

Мария Филипповна Семынина — районнуң төп эмнелгезиниң техажылчыны.

Серен Сюрюнович Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттан Юлия Фёдоровна Богданова — насос станциязының машинизи.

Тамара Хорисовна Кобелева — лаборант.

Тыны Улар-ооловна Ооржак — техажылчын.

Борис Васильевич Сарыпаков — ТЭЦ-тиң слесары.

Вера Серафимовна Тарасенко — арыглал фабриказының машинизи.

Тамара Прокопьевна Шувенко — арыглал фабриказының машинизи.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың АХК-дан

Седен-кат Хертекович Айдыы-оол — бызаңчы.

Валентина Фёдоровна Киреева — склад эргелекчизи.

Вера Андреевна Лотоцкая — № 8 столовоянның повары.

Татьяна Семёновна Мамышева — № 20 магазинниң ажылчыны.

Нина Григорьевна Насулина — № 6 столовоянның повары.

Валентина Кузьминична Предэ — № 1 магазинниң улуг садыгжызы.

Наталья Никифоровна Пупина — № 9 столовоянның повары.

Галина Егоровна Самусенко — № 4 столовоянның повары.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сарала Оржун-ооловна Кара-Сал — Хөндергей сес чыл школазының техажылчыны.

Комбуй-оол Балган-ооловна Кара-Сал — «Искра» совхозтуң инек кадарчызы.

Геннадий Николаевич Козлов — «Каа-Хем» разрезтиң Чадаана участогунуң даг мастери.

Теккей Баяновна Күжүгет — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң дуэалакчы малчыны.

Сендэа Ондаровна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Күдеровна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыны.

Ынаажык Хандываевна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Даржаевна Марис — Бажың-Алаак ортумак школазының башкызы.

Долгар Бадарчиевна Монгуш — Чыргакының кадыкшылга школа-интернадының повары.

Калчан Айдын-ооловна Монгуш — Хөндергей ортумак школазының техажылчыны.

Кавчыыр Балчыровна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Алдын-Херел Очувович Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыны.

Лошка Шогбавовна Ондар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыны.

Улаан-оол Доржуевич Ондар — «Искра» совхозтуң малчыны.

Монгуш Маскылановач Оолчукай — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бопууде Хаажыковна Ооржак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыны.

Хүреп Комбуевна Ооржак — Чыргакының кадыкшылга школа-интернадының повары.

Антонина Евсеева Порубенко — районнуң одалга черниң ажылчыны.

Василий Тевек-оолович Санчы — Чыраа-Бажы ортумак школазының интернат эргелекчизи.

Болуктааш Ымыкаевна Сат — Хөндергей сес чыл школазының техажылчыны.

Көк-Кат Чадаалаевна Сат — Чадаананың автотранспорт бүдүүлгезиниң ажылчыны.

Сайыл Даш-ооловна Сат — «Хөндергей» совхозтуң малчыны.

Доржу Чимитович Сат — районнуң ИХК-ның таныпыл черинең контролёру.

Чульдум Нам-ооловач Тюлюш — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Севилбаа Агбакаевна Ховалыг — «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы.

Күндек Дангаевич Ховалыг — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Виктор Никифорович Галиенко — «Суқпак» совхозтуң трактористи.

Валентина Алексеевна Дорбина — «Суқпак» совхозтуң бухгалтери.

Вера Петровна Дудник — Чербинің участок эмнелгезиниң повары.

Валентина Абрамовна Долганина — Кызылдың күш фабриказының ажылчыны.

Валентина Васильевна Заказчикова — «Суқпак» совхозтуң ажылчыны.

Галина Ивановна Золотухина — Кызылдың күш фабриказының ажылчыны.

Раиса Васильевна Кухтаекова — «Каа-Хем» разрезтиң ажылчыны.

Валентина Митрофановна Мамаева — «Суқпак» совхозтуң ажылчыны.

Анатолий Константинович Метельков — Кызылдың күш фабриказының чолаачызы.

Анна Александровна Моисеева — «Суқпак» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Егоровна Назарова — Кызылдың күш фабриказының ажылчыны.

Михаил Прокопьевич Неделин — «Суқпак» совхозтуң инек кадарчызы.

Бады-Төре Холажикович Ооржак — «Тиилелге» совхозтуң малчыны.

Эльга Михайловна Ошенкова — Кызылдың күш фабриказының склад эргелекчизи.

Наталья Никифоровна Пичугина — «Суқпак» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Николаевна Савькова — Кызылдың күш фабриказының ажылчыны.

Евгения Васильевна Селина — Тываның электри четкилериниң кадр килдизиниң инспектору.

Нина Абрамовна Топоева — «Суқпак» совхозтуң ажылчыны.

Нелля Семёновна Филиппова — көдээ ажыл-агыйның будүүргэ эргелелиниң мал эмчизи.

Бадый-оол Хүүгевич Хертек — «Суқпак» совхозтуң бызаңчызы.

(Уланчылыт).

Бөгүн ЛУДР-нуң национал байырлалы, республиканы чарлаанының хүнү

ДААРТАГЫ ХҮНҮНГЕ БҮЗҮРЕЛ

1975 чылдың декабрь 2-де бурунгу Лаостуң чонунуң салым-хуузу үндезини-биле өскерилген. Ол хүн Лаос Улус-Демократтыг Республиканы чарлаан, ооң орук айтыкчы сылдызы социализм болу бергей. Экономика болгаш социал талазы-биле хожудангай чорук лаос улуска колониалдыг эртикей үеден салгалып арткан. Баштайгы хүнинеринден-не республика иштики болгаш дашты дайзынналарның чимизиишкиннеринге таваржы бергей. Аныяк күрүнең чамдык бергелери ажып эртингей, өскелери чеднишкинниг ажып эртинин, а чамдыктары амдыгаа чедир артпышаан. Ол—түр үениң болуушкуну-дур. Ооң магадылалы—лаос улустуң күш-ажылчы кодургуушкуну, аныяк республикага бүтү хемчег-биле дуза чедирип турар аңы-муңма социалистиг чурттарының өг-бүлезиниде ооң бактаан турарыдыр.

Бир эвес Лаостуң болгаш ооң чеднишкиннериниң дугайын чугаалаар дээр болза, бирги эльчеге көдээ ажыл-агый дугайын чугаалаар херек. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында тараачын массанын амыдырал-чуртталгазы көскүзүбиле өскерилген. Ам олар ристин болгаш өске-даа культуралар-ның кажан-даа туруп көрбээн бедик дүжүттерин ажаан ап турар.

Ол — коллективтер кылдыр каттышкан демнег ажыл-иштиң түңнели-дир. Бир эвес шаанда тараачыннар боттарын боттары үзе-тура хандырар аргалыг турган болза, ам ристи күрүнеге садып-даа турар болгаш ооң орнунга күш-ажыл чепсээн, мырыңай эргежок чугула өт-херекселдерин ап турарлар. Амгы үениң агротехниктиг аргаларынга тараачыннарны специалистер барып өөредип турар.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйында чаартынап турар түүлдерин тараачыннарның ажыл-херектери көргүзүп турар. Лаостуң Улусчу-революстуг партиязы үүрмек натуралдыг ажыл-агыйларны кооперастаарынга кол идегел салып, черниң ёзулуг ажылгыр ээлери болурунга кижилерин өөредип турар. Көдээге чаа харылзаалариың тыптыры —нарын херек. Көдээ чурттакчыга чүс-чүс чылдарда тургустунуп келген хуу өнүзүрек психологияны дораан-на өскертири берге. Ам чуртта тараачын өг-бүлелериниң 20 чыл-дан хуузун каттыштырган ийи муң ажыг кооперативтер республикада бар. Оларның саны ессүн дээш бүтүү-ле түүлдерин кылып турар. Кооперастаашкыныың алыс утказын, республикага, тараачыннарның аңгы талазы-биле медерелин бедидеринге ооң чугулазын тайылбырлаарыңче кол кичээнгейин салып турар. Кооператив кежигүннеринге үндүрүглерин чиигеткен, хереглекчилер кооперациязының четкизин организастаан, көдээ ажыл-агый продукциязын садып алырының ортектер системазын үргүлүү сайзырангайжыдып келген.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйы улуг курлавырларлыг деп, лаос эштер санап турар. Бо беш чылда (1981—1985 чылдарда) көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээлин 23—24 хуу улгаттырарын, чылда рис чыылдазын 1,3 миллион тонна чедирерин төлевилээн. Планны чеднишкиниг күүседип турар. Улам ыңайгы чеднишкиннериниң үндезини — чаа черлерни шинээдип алырында, чылда ийи дүжүттү өстүрүп алыр арганы бээр идегелдиг ирригациядa, адырны интенсификастаарында, ону эргелеп башкарарының аргаларын болгаш хевирлерин сайзырангайжыдарында. Бир эвес тараачыннар ам гектардан-на ортумаа-биле 2—2,5 тонна ристи ап турар болза, келир үеде ол бүтү факторларны комплекстиг ажыглап тура, дүжүттү 5—6 тонна чедир өстүрүп болур. ЛУДР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле хүлээп алган доктаалында бижээнин ёзугаар алырга, Лаостуң рис шөлү бүгүн дайынчы шөл болган турар ужурлуг.

Мекоингтуң адыры — шапкы агыныг Игум хем чурттуң соңгу болгаш мурнуу талакы можуларын харылзаштырган номера 13 кол орууга шаанда улуг моондак болуп келген. Улуг чаъстаашкыннар үезинде ооң паром кежиглиг эрик кавыларынга чүс-чүс чүк машиналары чыглып кээп туруптарга, чугула чүктерни чедирери каш-каш хонук саадай бергвлээр турган. А бо чылдың августа кызыл кожаапы үзе кезинкеп — Лаоста эң улуг болгаш кайгамчык чараш 250 метр дүрттуг көвүрүг хемниң эриктерни тудуштурункан. Ол көвүрүг — совет-лаос кады ажылдажылганың үре-түңнели-дир.

ЛУДР-нуң автомобиль орук-тарын амыдыралдың дамырлары дээр. Демир-оруктар чок болганының ужурунда чурттуң бүтү булунарынга көдээ ажыл-агый чүктелиг машиналар чоруп, олар сут моондактарын эртип, даг арттарын ажылдыр чоруп турар. Оруктар четкизин калбартыры, хөй санныг хемнерни кежилдир көвүрүглерни тудары лаос улустуң стратегиг сорулгазы. Ону шинтиирлээрнинге Совет Эвилелинден, Вьетнамдан, Чехословакиядан, ажы-дуңма өске-даа чурттардан специалистер дузалап турар. Вьетнамның Данаиг портундан Лаостуң Саванахет хоорайынга чедир номерин 9 орукту тударын дүргеп дорзарындан республиканың экономиктиг хөгжүлдезиниң инанн темпилерн хамаарыжыр. Чүге дээрге, Лаостуң үлетпүрүнге ажыттаттынар дериглерин болгаш материалдарның хөй нуруузу Данаиг портун таварты келир болгай.

Выентьянның кызыы кудумчуларын эртемнин-не чадаг-тергелер долуп келир. Школачыларның болгаш студентилерниң кичээлдерже далажыы чорун турары ол. Эге, ортумак болгаш түскай эртем чедин алырының чогуур системазын тургускан — Лаос улустуң улуг чеднишкинин. Кадык камгалалының амгы үеним болур национал чаа системазын база Лаоста тургузун турар.

Даштыкы реаксыыг күүтериниң идепкейжээниниң уламыдан лаос революциянын тоску чылы оюза берге болган. Таиланд шериг кезектеринин июньда ООН ёзу-биле шургуп киришкини болгаш соңгу-барыын Саябурн можунуң чурттакчыыг үш пунктузун эжеп алганы бот-эргелиг республиканың тайбың амыдыралын үскен. Лаос-Таиланд кызытаарының өске-даа участоктарында база чөнгээлээшкиннер кылдынган. Бодунуң бот-эргезин болгаш бүрүн будун лаос улус шинтиирлиг камгалап турушкан. Таиландының агрессчи үүлгедишкиниверн делегейнин ленишилелиг хөй-ниитизинин килеңнээшкинин хайыкпырган. Таиланд шериглерни Саябурн можудан үндүр ойлаткан. Ынчалза-даа лаос улус серемчилелин улам дыңыткан.

Эртикен чылын ССРЭ-ниң болгаш ЛУДР-нуң найыралы база бүтү талалыг кады ажылдажылгазы улам чечектелген. Бо чылдың июньда СЭКП ТК-ның Чиигизие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненковуң болгаш ЛУРП ТК-ның Чиигизие секретары, ЛУДР-нуң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазы К. Фомвиханның аразында болган ужуражыышкыны ол чечектелиишкинге чугула идегин берген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүзе кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих баштадыр совет парламент делегациязының Лаоска чаа чорааның үезинде бистиң чурттарывыстың аразында марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң принциптеринге үнелелиишкин кады ажылдажылганың үре-түңнелдин бадыткаттынган.

Улусчу эрге-чагырганың тос чылдарының дургузунда Лаос күүтүг чаартынган. Республиканың ажылчы чоннарынга келир чыл бедик харыысалганы онаан турар. Социал-экономиктиг хөгжүлдениң баштайгы беш чыл планын чеднишкиниг доозар дээш бүтү күүтүг идегин берген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүзе кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих баштадыр совет парламент делегациязының Лаоска чаа чорааның үезинде бистиң чурттарывыстың аразында марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң принциптеринге үнелелиишкин кады ажылдажылганың үре-түңнелдин бадыткаттынган.

Улусчу эрге-чагырганың тос чылдарының дургузунда Лаос күүтүг чаартынган. Республиканың ажылчы чоннарынга келир чыл бедик харыысалганы онаан турар. Социал-экономиктиг хөгжүлдениң баштайгы беш чыл планын чеднишкиниг доозар дээш бүтү күүтүг идегин берген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүзе кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих баштадыр совет парламент делегациязының Лаоска чаа чорааның үезинде бистиң чурттарывыстың аразында марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң принциптеринге үнелелиишкин кады ажылдажылганың үре-түңнелдин бадыткаттынган.

Улусчу эрге-чагырганың тос чылдарының дургузунда Лаос күүтүг чаартынган. Республиканың ажылчы чоннарынга келир чыл бедик харыысалганы онаан турар. Социал-экономиктиг хөгжүлдениң баштайгы беш чыл планын чеднишкиниг доозар дээш бүтү күүтүг идегин берген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүзе кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих баштадыр совет парламент делегациязының Лаоска чаа чорааның үезинде бистиң чурттарывыстың аразында марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң принциптеринге үнелелиишкин кады ажылдажылганың үре-түңнелдин бадыткаттынган.

Улусчу эрге-чагырганың тос чылдарының дургузунда Лаос күүтүг чаартынган. Республиканың ажылчы чоннарынга келир чыл бедик харыысалганы онаан турар. Социал-экономиктиг хөгжүлдениң баштайгы беш чыл планын чеднишкиниг доозар дээш бүтү күүтүг идегин берген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүзе кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих баштадыр совет парламент делегациязының Лаоска чаа чорааның үезинде бистиң чурттарывыстың аразында марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң принциптеринге үнелелиишкин кады ажылдажылганың үре-түңнелдин бадыткаттынган.

Улусчу эрге-чагырганың тос чылдарының дургузунда Лаос күүтүг чаартынган. Республиканың ажылчы чоннарынга келир чыл бедик харыысалганы онаан турар. Социал-экономиктиг хөгжүлдениң баштайгы беш чыл планын чеднишкиниг доозар дээш бүтү күүтүг идегин берген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүзе кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих баштадыр совет парламент делегациязының Лаоска чаа чорааның үезинде бистиң чурттарывыстың аразында марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң принциптеринге үнелелиишкин кады ажылдажылганың үре-түңнелдин бадыткаттынган.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ **СОФИЯ.** Болгарияның Улустуң хуралының ээлчеглиг сессиязы ажылын дооскан. Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигизие секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков болгаш республиканың өскедаа удуртукчулары сессияның ажылынга киришкен.

1985 чылда чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чангыс аай күрүне планын болгаш бюджедин сессияга чугаалажып көргеш, бадылаан.

⊙ **ЛИССАБОН.** Чурттуң саң-хөө, социал-экономиктиг болгаш иштики политиктиг аар айтырыгларын Португалияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Лиссабонга болган пленумунга чугаалажып көрген. Португалияда аар кризис дээш база чонунуң амыдырал болгаш күш-ажыл байдалдары баксырааны дээш бүгү харысалга социалистиг болгаш социал-демократтарның амгы чазаанга бүрүн онаажып турарын пленумга хүлээп алганы резолюцияда айтыкан. Чурттуң амгы чазаа монополиялариның эрге-чагыргазын катап тургузуп турар.

⊙ **ЛОНДОН.** Тос ай чыгы үеде ажыл соксадып, боттарының ажылдаар эргелерн дээш маадырлыг демисежил турар англи дагжыларга удур дерзин хемчеглерни чорударын Тэтчериниң чагыг-сөөлгү беш чыл дургузунда безин 35 муң кижи «ис чок читкен» деп, Гватемаланың сураглыг баштыны телевидение дамчыштыр медеглээн.

Ажыл соксаткан дагжыларга удур ажык дайынны англи чазак чарлаан-дыр деп, лейбористиг партиянның көскү ажылдакчызы Э. Хеффер айтыкан.

⊙ **ВЕНА.** Вашингтонга детиктиген Гватемалада шериг диктатуразы чурттуң чонунга удур дерзин үүлгедилгерни үргүлүлеп, кижилериниң эргезин бооп тудуп турар. Чүге соолгу беш чыл дургузунда безин 35 муң кижи «ис чок читкен» деп, Гватемаланың сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы Иоланда де ла Луң чоокта чаа Австрияның найысылалынга медеглээн.

⊙ **ЛУАНДА.** Анголаның найысылалы Луанда болгаш Камбамбе хоорайларының аразына электри дамчыдылгазының шугумун УНИТА деп олуруқчу болгүтүн дээрбечилерн бо чылдың ноябрь 25-те үрегдээнин АНГОП информация агентствозу дыңнаткан. АКШ-тың болгаш Мурнуу-Африка Республиканың совок-ныы ылгакчыларының деткээнин дээрбечилер электри шугумнарының сес чагыларын буза тепсип каапкан.

УНИТА-ның дээрбечилериниң шинтиирлиг согуушкуларны Анголаның улусчу чеиектиг күштери таварышкыргаи соолгуже ол дээрбечилериң артынчылары электри дамчыдар шугумнарны, көвүрүглерни үрегдээриче шилчээнин Африканың парламгазы бижип турар.

(СЭТА).

ВЕНА. Делегейниң чаңчыл болган күскү ярмарказынга 40 ажыг чурттар киришкен. 2000 ажыг фирмалар боттарының продукциязын ында делгээн.

Ярмаркага совет павильон улуг сонуургалды болдурган. Эвилелдешкен хөй республикалар боттарының продукциязын делгээн. ССРЭ-ниң болгаш Австрияның аразынга дипломаттыг харылзаалариы тургускандан бээр бо чылын 60 чыл болганы-биле холбаштыр бот-боттарынга ажыктыг совет-австрия садыт-экономиктиг кады ажылдажылганы улуг кичээнгейин угланыпырган.

ЧУРУКТА: совет павильонда.

В. МУСАЭЛЬЯННЫҢ, А. КАТКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Бир эвес он чыл мурнунда болза, бо бажын-балгат-даа, ажыл-даа чок кижини (чурукта) Токионуң Хинагава районунуң эртken-дүшкеп кижилери көрген болза, пат-ла кайгаар турганнар ийик. Ынчалза-даа бөгүн мындыг кижилер япон паймысталдың эң хаймыныг черлериниге безин аиаа-ла чаңчыл апарган. Бо дег аас-кежик чок, түрекги кижилер Токиода дыка хөй. Олар колдуунда-ла чадаг кижилер чоруур чер иштиниң узуң тоннельдеринде чаглактанып чурттап, метроже кирер эжик аксында, шуут-ла тротуар-даа кырында олургулаар.

Чарлаттынып-мактаттынган «бүгү-ниитиниң буянныг-чагай ниитилелиндеп» бодунуп турар черин тыппаан мындыг кижилер кымнарын ол? «Сохно сии-муи» солуунуң бижин турары-биле алырга, оларның хөй кезии кандыг-ла бир ажыл тып алыр дээш хоорайга келгеш, ону тып чадаашкан, түреп, дүвүрээи тараачын чораан кижилер боон турар. Баштай бажының кызында чаглактанып черин, эки келир үеге идегелин оксунган, шагда-ла ажыл чок арткан кижилер база-да мындыг салымхуурга таваржып турарлар. Ол ышкаш ядаран-түрээн кижилерге боттарының амызынга четтингеннериниң хөй кезии онаажып турар болгаш чамдыктарының шуут-ла кудумчуга азы коввүрүглер аданнга-даа көчүп, доңа берген чыдарын бо-ла көрүп, тып ап турар. Оларның херек кырында чогум кажы ынчаар өлүп турарын кым-даа билбес— эрге-чагырганың ол дээш харылсалга чүктевейн турар. Долганнар чүү-даа боон турарын хересевес, чаңгыс-ла черже көрүп, аймаарай берген. хоздарын суда салып алган... олурар бо кижи бөгүнгү Японияның кадыг-дошкун байдалынын үезинде чүге чаңгыс чүүлдүн — тротуар кырынга азы эки-ле дизе,—эмнелгее өлүрүнүн дугайында бодалга чаңчыгын калган.

В. ВОРОНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЙЫЛДЫГ КҮТКҮҮШКҮН

БОНН. (СЭТА). Германиниң Федеративтиг Республиказында хөделеп турар ниизы-бүрүң «эвилелдерни», фашистиг үезедиг болган ожээн негежи белүглеженишкиннерни чурттуң эрге-чагырганы чүгле хорувааи эвес, харын-даа оларны күткүп турар. Ынчангаш ол «эвилелдер» болгаш белүглеженишкиннер ожээн негежи, фашистиг хөделенишкиннерни соолгу үеде улам-на идепкейжидип, ГФР-ниң политиктиг угланышкынынга бодунуң күүтүг салдарын чедирип турар апарган.

«Үндүр ойлаттырганнарның эвилели» барын-герман ожээн негежилериниң юл организациязы болуп турар. Ооң хүрээлеңинде 2,5 миллион ажыг кежигүнер бар. Ол «эвилел» чоокта чаа медеглел кылып, «герман рейх 1937 чылдың кызыгаарларында хөвээр турун турарэ» деп чарлаан. Ожээн негежи «эвилел» делегейниң ийиги дайынының түңнелдери-биле чөпшээрешпейн турарын медеглээн. «Эвилелдиң» кежигүнери болган ооң баштынары делегей корээлеринге, ылангыя ГФР-ниң Польша Улус Республика-биле, Барыын Германиниың ГДР-биле чарган керээлеринге, дугуржулгаларынга, делегей конференциялларының шинтиирлеринге удурлашкын турар.

Өжээн негежи болгаш дайынызырак негелдерни детаиээн министрлер, дужуметтер, азы албан черлерн ГФР-ниң конституциязын «үрээн» кижилер азы албан черлерн кылдыр санаттырар ужуруут дээн, «эвилелдиң» удуртукчуларны медеглээн. Ындыг министрлерге, дужуметтерге удур шинтиирлиг демисежирин, «үндүр ойлаттырганнарның эвилели» чарлап, оларга ажыы-биле кыжанып турар.

Ындыг хевирлиг медеглелдерни ол «эвилел» мооң мурнунда база кылып турган. Ынчалдыжок амгызы ышкаш, мындыг туразында ` хөделбейн келген. ГФР-ниң албан кижилери, харын-даа чамдык министрлер ожээн негежилериниң чыыштарынга, хемчеглеринге киржип, оларны ажыы-биле деткин, күткүп турар апарган. «Үндүр ойлаттырганнарның» хереглелиниге чыл бүрүде 40 миллион марка акшаны күрүне кассазындан берип турар.

Спорт баазаларының кышка белеткелин хынап тур бис

ЧАЙЫН ШАНААҢ, КЫЖЫН ТЕРГЕҢ...

Спорт баазаларын болгаш катоктарны, хоккей шолчүгештерни ой-шаанда белеткээри — кышкы спорт сезонунуң кол айтырыы. Кызыл хоорайның чоогунда хаак баазалары, чүүгулар кыштың четтиктейн маңаи турган спортчуларны, дыштаныкчыларны хүлээп алырынга белеп бе? Школачы оолларга ынчээ соонда хостуг шагында ойнаар чырыткылыг хоккей шолчүгештери четчир бе? Урутларны кандыг солуун маргылдаалар маңаи турарыл?

Кызылчыларның хаактап, чүүгулаарынга ынак черлерниң бирээзи, республика чергелиг чамдык маргылдаалар эртиирер «Хербис» хаак баазазы хоорайдан ырак эвесте турар болгаш ынаар чедери эптиг, аиаа мооң мурнунда хөй кижи барып дыштанып турган. А ам ында байдал кандыгыл? «Хербис» хаак баазазында чаңгыс бажып бар. Ооң даштыкы байдалы чүгээ. Ындыг-даа болза, кол чүүл оозунда эвес-ле болгай. Аиаа чеде ббэримге улгаты бергеп назылыг акый меня утказуп алгаш, бажыңче кирерни чалады. Улус дыштанып залдың соогу кедергей.

— Бо чүге олавайн турар чер боор? — деп аиаа турган херээжен кижиден айтырдым.

— Баазаның одалга системазын чаа кылып эгелээн ол ажыл ам-даа үргүлүлеп турар-ла болгай — деп тапмыыл херээжен кижи чугаалады. Ында өрээлдерни көрдүм. Суугулар бар, ынчалза-даа чамдыызының тигленген чарык черлерни малгаштап, чугайлаваан, бо чылын дегбээн хире. А даналар база ооң дээредевес, чугайлаттынмаан. Дыштанган улус олурар сандайлар чок. Хаактар шыгжаан өрээлдиң шоочазын дүлүүр чокка аиаа-ла хоора тырткаш азырыптар болду. Ында 140 хире хаактарны ажыглаар кылдыр четчелээн, чамдыызын шала кырында ында-мында октагылапкан, а 40 хире эжеш хаактарны котельнаңда чыып тургузуп каан. Котельная септелгези ам-даа доозулбаан, ыш үндүрер хоолайы тургустунмаан, ойбактан дээр көстүп турар.

Өртке удур дериглелер тургустунмаан, чок. А бажының иштинде электри удазыннары, эрги, чырыкты кыпсыр, өжүрер приборлар үреликк. Даштын турар сарайда техника, мебель бар, ында база шооча чок.

— Бистиң суг алыр колонкавыс хоорайның Карбышев күдүмчүзүнда бажында турар. Оон сугну 20 хонгаш-ла экеп турар, ам суг чок, харны эргизерге ыш холумактыг болгаш суу кара айзар — дээш, хумуң ортуже кара хөөлүг сугну ында чурттап турар таңмыл үгбай көргүстү.

Байдалы мындыг, ам бо хүннерге чедир «Хербис» станциязы дыштанган чонну хүлээп алырынга белеткеттинмээн.

Ол дугайында спорт тудугларының директору Г. В. Ананкинден айтырарга:—Чайын республика юбилейинге уткуштур белеткел ажылдары чоруткаш, «Хербис» баазазын баш удур сентеп күш четпээн бис — деп харылаар.

А Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгында чон шагдала-ла даактап, дыштанып эгелей берген. Ында хаак баазазының суугузун септээн болгаш даштын чугайлаашаа, иштин будаан. 174 эжеш хаактар ажыглаарынга белеп. Эрткен неделяның дыштанып хүннеринде хаак баазазынга эвээш эвес кызылчылар ажы-төлүү-биле дыштанып, чүүгулааннар.

«Тейга» станциязын республиканың хаак төвү деп болур. Ында ам хар четчирп-биле чаапкан, оруктар изеттинген. Баазага чонның дыштанылгазы таарымчалыг болзун дээш чамдык ажылдарны, септелгени чоруткан. Амдыызында 200 эжеш хаактар бар аиаа ам-даа 50 хире эжеш чаа хаактарны четчелээш немээрн көрдүнген. Ындыг-даа болза хаактарда быжыглаан майыкташтарның хөй кезиниң хемчээли чаңгыс аай. Бичии уруглар чүгүлаар хаактар эргижирээн, ону чаартыры күсенчиг.

Совет Тываның 5 чыл аттыг стадионда болгаш Молодежный скверде мячилиг хоккей ойнаар шолдериниң дожун кылып каан, оларның кырын хоюглаан. Ынчалза-даа оларның чайызында-даа хаалгалар тургустунмаан, шыйгылар кылдынмаан. Молодежный сквер-ге мооң мурнунда коньки-лерни хөлезилеп чүүгулаар база кеттинер чылыг вагончугаш турган. Ол амга чедир чок.

Республиканың спорт тудугларының директзиязы (директору Г. В. Ананкин), Кызыл хоорүүскомунуң чанында күзн-культура, спорт комитеди (даргазы М. Д. Бичe-оол) спорт баазаларын, стадионнарны кышка удур белеткээр талазы-биле ажылды орай чорудуп турар. Сезонның спортсүү маргылдаалары ам эгелээр болгай. Оны спортчулар, күш-культуржулар, ажылчы чон маңаи турар дээрзин утпаза эки.

В. КАРА-САЛ,
«Шынның» корр.

ЧӨПТҮГ ШИИТКЕЛ

КАБУЛ. (СЭТА). «Харакате исламие Афганистан» деп контрреволюстуг болгаш кем-бурулуг бөлүктүң үш дээрбечилерин Афганистан Демократтыг Республиканың Газни хоорайынга ажык суд чорудулганыга шиитккен. АДР-ниң Республиканың чепсектиг күштеринге албан эрттирериниле ол үш дээрбечи ойтазаан болгаш контрреволюстуг бөлүкке каттыжып кирген турган. Дээрбечилер боттарының кембурулуг үүлгедиглерин хүлээп көрген. Оларны дээди хемчег-биле шиитккен.

БИИ-ХЕМДЕ ДАҢ

(Эгези № 273, 274, 275 «Шыла»).

⊙ Тоожудан эгелер ⊙

М. МЕНДУМЕ.

«Баландаштыг» эрткеш, кезек оргулавышка келген соонда, Никодим Салахович Салчак дарганы база-ла бедик үтеп кырынче чалаан.

— Уваа, бо «Баландаш» дээр черинер ам келир ужарынарның шенелдези эвес ыйнаан мооңар, берге-даа, солун-даа чер болгаш барды!—деп, дарга коңчуп-ла магадаан, хөөреп турган.

Никодим Салахович шыңгыла келдирлей аарак чугаалаан:

— Салчак Калбакхөрекович, «Круглинский» биле «Баландаштарны» бис Ужар мурнунуң сылгишкиниери дээр улус бис. Ол черлер чүгле солун эвес, а бирде коргунчуг черлер болбазыкпе шаар—дээш, база-ла оң холунуң салаалары-биле бөргүн бичии чаа идип каан. Оон сагыжында бир-ле чүве бар — ыыргге. Ужарның ол-бо талазында дээрже тептиккен бедик тайгалар—Демир-Сал, Сыни-Тайга[1] баштарындан улуг-ла куу хат-шуурган дыргелип кел чораан. Хем кырында казыргылай шаап турар хат база бар.

Салахович бир талакы быктынга долум даҗып алган, хаваан дүпкеи бодалып турган. Суг улуг. Улуг хат-шуурган база дыргелип кел чоруур. Оон ындыг иштинде дүүрээзиниг бодалы салчыларга болгаш пассажир аалчыларга база билдяже берген.

Сал улуг эътпектеп «Ужар үстүнүң оожумы» дээр калбак чазы орта үне халап келген. Хемниң солагай талазында дүмбей аярга баарында өртеп каан улут сал барааны көстүп турган. Ужар ам ырак эвес, ооң даажы дыңзылып кээп эгелээн.

Никодим Салахович кым-биле-даа сүмелешпейн, бодунуң хүлээп алган шыңгыы шиитпири биле башкы ишкини он талаже кактырбышаан, кезек бадып олура, салды тайга эдээнде бедик саймырмга үстүргеш, ону улуг пөшке өртээр деп дужаагаи. Чүү болганыл?! Ким-даа билбээн.

Хемниң солагай талазында, оларның дужунда өртээн салдың кырындан бир кижи бээр хемелеп кежиптен.

Дуржулгалыг салчылар аразында сүмелешпейн безин ботботтарын билчир боор-дур ийин.

— Хүн ам-даа эрте-дир. Ужарда улуг хат бар хире-дир, эштер. Көрүнер даан, доо ол чарыкта беш улаглыг база улуг сал бар-дыр. Ооң доктаай берген чылдагааның тып база оваарып көрбес болза хоржок, оолдар — деп, лоцман өөрүн оожуктуруп турган.

Никодимниң салын доктаадыпканы билдингир — ол чарыкта турар сал чүге доктаай бергенил, ону көөр херек. Оларны эртип болбас. Демги хемелиг кижи кежип кээп, сал алдаңга хемезин үндүр тыртып каап, эриже үнүп келген. Келзе-ле — Нагибининң таныжары Петр Юргин деп лоцман. Ол Юргин, «Баландашче» салын шын эвес киришкеи. Ооң ужурундан ужарлыг күштүг агым салды хаяга чуура үстүргеп. Ынчаар орта сеңгү дерт, беш улагларның кыдыгларындан чээрби ажыг чудуктарны үре шаап бадырыпкан. Ол чудуктарның кырында быжыглап каан дөрт артык база оскиндургап. Сал хаяга үзерге, башкы эшки шуут чуурлуп калган, бир ажылчын база кемдээн. Башкы эшки сыйлын каарга, улуг салды башкарар арга чок-ла болгай. Чүгле сонгу эшкиниң ачызы-биле база суг оруунуң кежир хап чыдар күжү-биле аас-иржик бооп эрикке доктаагаиннар. Олар ам салын бир хүн иштинде септээр апаргаиар. Ынчанмайн каичаар, салдашкыннары үрелгеиде.

Никодим Салахович Юргинниң чугаазын дыңнап-дыңнап, ол лоцманга дуза чедирерин ажылчыннарынга дужаагаш, белен дөрт күрлавыр эшкилериниң ийизин, он ажыг долган каан чодураа дээрбектерин, сал быжыглаар чээрби хире скоба дээр сүүр тутпууш демирлерин Юргинге берген. Ажылчыннар ол хекселдерин ол чарыкче кежиржип аиаргаш, дузалашкаиннар. Лоцман кижи еске лоцманга мичаар дузалаары — салчыларның хамыдып болбас ыдыктыг хоойлузу.

Бии-Хемниң кырында улуг хаттыг чаашкын дыргелип кээп, дээрни кара булут хенертен дуглай алы берген соонда, чаңчыктыг кезек улуг чайык-даа кудуп-ла келген. Салчылар белен майгыннарын дайынчы ёзу-биле дүвү-дөлаш тиккилей каапкан. Сал кырында хей-ле үп, эт-хекселдерни улуг брезентилер-биле шыпкылаап, быжыглап шарыгылай каапкан. Чаңчык хемниң ол-бо талаларында аъргаларда кыналайнып, чыжырдыр дужуп тургулаан. Дыңмирээшкин орап-делегейни уюктадырган, коргунчуг ажок тайга сынарның хорумнары көшкелендир диниейиндир көжүп бадып, мурнунда аърга-каскактарда мяш-дашты оора шаав бадырып турган. Хем ол чарыында аърга ортузунда көк ыш-дан көдүлүлээр — чаңчык улуг мяшка дүшкеи. Салчылар-даа, аалчылар-даа улуг дыка коргуп девидевээн. Никодимниң билдилиг айтышкыны-биле Салчак Тока болгаш өскелерда бүгү чүвени шалыпкыи кылып, бичии-даа аңгадавайн чоруп турганнар. Бо коргунчуг хат-чаъс, чаңчык, дыңмирээшкин кадында Салчак дарга бедик хая колдуунда кургап калган пеш чудуу көрүп алган, аңаа одаг кыла каапкан.

— Оо, Салчак Калбакхөрекович! силер ёзулуг-ла тайгаташкыл аңчыны киижи-дир сиэр! Ол-ла болгай, тайганың ёзулуг ээзи киижи ыдыг болбас ийикпе!—дигилеп, Никодим Салахович база-ла ынай-бээр маңнагылаан, одагга таган белеткээн. — Че, оолдар, дүргеп шайдан хайындыра кааптынар, удавас чаашкын аяыр-дыр. көрүнер бе!—дигилеп, өөрүп хей-аът киирген чорун турган.

— Никодим Салахович, тайганың ёзулуг ээзи киижи болганда, эрес болбаажа хоржок-хоржок ынар. «Олутпайның оду чок, чалгаапайның чадыры чок» деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар болгай але?—деп, Салчак дарга одаан улам сеткидер чүкшүргүлээп хөөреп турган.

Салгын хат одагның ыжын Бии-Хемни куду эстедип бадырып турган. Удатпаанда чаашкын шыпда-ла изндап, хат серип келген. Дээрде орбак-самдар булуттар ногаан аъргаларны одуртур тайгаларның эгиниери-биле оожум көжүп эртип тургулаан.

— Булуттар бедээн—дээрниң аязырының демдээ ол, көрдүнер бе—деп, Салчак дарга Ужар эртерин четтикпээн чүве дег, дээрже өрү харангылаан.

СЦЕНАДА—«КЫЗЫЛ ҮЕР»

Республиканың хөгжүм-шиң театрының 49-ку сезонну Тываның улустуң чогаалачызы Сергей Бакизович Пюрбюнүң «Кызыл үер» деп шинии-биле ажыттынган.

Театрның чогаддыкты коллективи июкта чаа Москвага эрткен Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүнеринге чедишкинниг киришкеш келгеш, бо чаа сезонну бедик көдүрүүшкүн, идеиналчы эп-найырал темазы ниичүг онтүү-биле шиитпирлеттингеп.

Кол ыяларының бирээзи — Дарган-оолдуң оюр-хевири Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Чадамба Монгуш чедишкинниг ойнаш турар. Бижик-биле чок-даа болза, ол даҗок үгааныг, биче сеткилдиг, чүвениң холун часхас, чаптанчыг дарганың аажы-чаңы артист тодазы-биле

хей-аът-биле эгелеп турээрлар. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Сагды Каадыр-оолдуң тургусканы «Кызыл үер» деп шинии көөрү-биле чыглып келген көрүкчүлер зал долу. Олар көргүзүт, сцена бүрүзүн чылы-биле хүлээп ап, адыш часкаашкынны-биле уткуп турган.

Режиссёрнуң болгаш рольдарда ойнаш турар артистерниң ажылында мактанчыг чүүлдер хөй. Рольдарга артистерни шилип алганы коңчуг таарымчалыг. Шиниң юморлуг, хей-аът кодурлүүшкүнүг талаларын чадигледир көргүзерин база режиссёр чедип алган болгаш көрүкчүлерниң соңуургалыя улгаттырган. Шиниң кастагазын Николай Сандан символиктиг ужур-утказыг кылдыр тывынгыр кылган. Коңчуг улуг доңгу болгаш кинчи — ук шиниң кол утказы-биле болгаш шак ол үениң байдалы-биле дүгжүп турар, а эң сөөлүнде ол кинчи, доңгуну дүжүр октаны — чонуң тинлелгезин, кулдавышкыга бизымчаның бууразын дорт-ла айтып турар база символиктиг улуг ужур-утказыг. Шиниң орус-тыва интернационалчы эп-найырал темазы ниичүг онтүү-биле шиитпирлеттингеп.

Театрның коллективи июкта чаа Москвага эрткен Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүнеринге чедишкинниг киришкеш келгеш, бо чаа сезонну бедик көдүрүүшкүн, идеиналчы эп-найырал темазы ниичүг онтүү-биле шиитпирлеттингеп.

Кол ыяларының бирээзи — Дарган-оолдуң оюр-хевири Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Чадамба Монгуш чедишкинниг ойнаш турар. Бижик-биле чок-даа болза, ол даҗок үгааныг, биче сеткилдиг, чүвениң холун часхас, чаптанчыг дарганың аажы-чаңы артист тодазы-биле ажыттынган

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 278 (12668) | 1984 чылдың декабрь 4, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 көп.

МАЛ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Бүгү чүртта мал кыштаглаашкыны кадыг-түлүк. Молдавияның, Балтий чоогунуң республикаларының колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери кыштаглаашкын үезинде продукция бүдүрериндеи-дескизи-биле ковудедип турар. Белоруссияның болгаш Литваның малчыннары күрүнеге сүт садарының чыл планын күүседиптеи.

Мал кыштаглаашкыны эрткен республикаларның хөй үезинде чедиишкинниг чоруп турар. Азербайджанның, Молдавияның, Латвияның, Эстонияның, ол-ышкаш Россия Федерациязының соңгу областары — Новгород, Вологда, Брянск областарында тургузу азыралдың баштайгы айларында сүт саалдазы эрткен чылдың чогуур үезинден хөй боон турар. Чижээ, Ленинград области саавчылар ангы үеде хүнүнү-не бир саар ниекте 8,5 килограмм сүттү саап ап турар. Ол болза эрткен чылдың чогуур үезинден 2 хуу хөй-дүр.

Кольск чартык ортулукта ыыш шагда-ла дүшкеп, хүн үзам-на ыыскадып кел чыдар, үр поляр дүмеш дүмер дей берген. Ооң фермаларында саар сүттү чүге ындыктээн эвес, харын-даа азаан ковудеткен болгаш бир ниекте-не ортума-биле 9,8 килограмм сүттү саап ап турар. Чүге дээрге, малчыннар мал чеммерин биледиңиг ажыглап турар. Чем цехтериниге мал чеммерин ыяап-да чүл, хавыдектеп, тараа саваның ыыгыдыр бустап берип турар. Чогум-на ооң ужурундан түвел бедик боон турар. Курган, Челябинск, Тюмень, Омск, Калуга областарның фермаларының ажыглакчылары малды тургузу азыраарының үезин продукциязы немеңнир азыры-биле ыглаан.

Кандыг-даа фермага ажыл-херек малчын бүргүдүүң ыяшкан ажылыдан, дериглеринден үредилеп ажылдаарындан, кидилериниң амыдыраа-чурттаашкынның хамыырылгазындан, эвилчег соонда ыяш кыштаашкынындан хамаарыжыр. Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эртирери сельхозтехниканың ажылдакчыларындан, энергетиктерден, эмчилерден, садыг ажылдакчыларындан бага хамаарыжып аңдар.

(СЭТА).

Чылды шалыпчы ёзу-биле доозаал

ХАНДЫРЫЛГАНЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕР БИС

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң өскүлеглиг хуралынга 1985 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып турда, амаа эш К. У. Черненко делегеннеп чүве чугаалаан. Чугула ужур-дузалыг ол документ-биле «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажылдакчылары танывып, чаңгыс кижи дег чүүлдүгүнүң деткээн.

Ол бирги беш чылдың дөрткү чылының төнериниге чедир бир ай арткан. Эш К. У. Черненконуң салган соруглаларыбиле чергелештир чыл планының күүселдезиниң дугайында айтырыгны база чугаалаштывыс. Бүгү көргүзүглер талазыбиле бо чылын чедиишкиниг ажыллаарывыстың арсалары, курлавырлары бар. Эрткен ол айда үүрмектеп садар бараан саарыгазының планы 100,4 хуу, комиссиялыг садыглаашкынның планын 103,8 хуу күүсеткен бис. Ол ышкаш никитиниг чемненилгезиниң, хлеб быжыргар, орулга киирер талазыбиле даалгалар база чедиишкиниг боттанып турар.

Күш-ажылчы бедик көргүзүглерим чедип алырының илегелдиг бызазы — социалистиг чарыш дээрги кижи бүргүзүнге билдингир. Бистиң коллектививис районуң болгаш республиканың садыг организацияларының аразында чарышка идепкейлиг киржип турар. 1983 чылдың сөөлгү, 1984 чылдың үш кварталдарында СЭКП райкомуның, райхүүскомуның болгаш комсомол райкомуның шилчинир кызыл тугун чаалап ап келдивис. Ол ышкаш 1984 чылдың бирги база үшкү кварталдарында Тыва респотребсоюзтуң болгаш күрүне садының база хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профевилел обкомунуң шилчинир Кызыл тугу-биле шаңналткан бис.

Бо чедиишкиннер ада-чайтаар чедип келбээн. Ол дээрге коллектив кежигүннериниң шудургу күш-ажылының түнелиг болуп. Социалистиг хүлээлгелериң күүселдезинче, чонуң садыг хандырылгазын экижиреринче, күш-ажылды шын организастарывыс, ажыддакчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче ажылчын кооперациязының баштаар чери, партия, профевилел организациялары кол кичээнгейни салып турар. Бо чылын ажылчын кооперациязының түс-түе коллективтериниң аразында чарышка типлекчилер болуп үнгеннер эвээш эвес. Оларга Ак-Туругуңуң аъш-чем бараанарының магазининиң эргелекчизи В. Салчак, Арыг-Узүүнде ном магазининиң эргелекчизи С. Оюң, үлетпүр бараанарының № 8 магазининиң садыгжызы Г. Байыр-оол болгаш өске-даа мурнакчылар хамааржыр.

Коллективте хөй-ниити организацияларының-биле баштаар чер тудуш харылзаалыг ажылдап турар. Деминг ажыл — наймырлалдыг, быжыг коллективти тургузарынга улуг идиглиг болган. Ооң түнелинде күш-ажылдың сагылга-чурумуң хажыдар, ажыл шагының чидиримин болдурар чоруктар барык болбастаан. Коллективте политика-кижизидилгелиг ажылды партия болгаш комсомол организациялары бедик деңнелге тургускан, политинформация, политкичээл доктаамал эртип турар.

Коммунист Маңзырыкчы Самдар чээрби бир чыл хойжулап ажылдап келгеш, бердингеи планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чылдың-на күүседип келгеш. Ынчангаш Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң Кудук хойжу бригадазының мурнакчыларының санынга кирген.

1984 чылда бригаданың кежигүннери эки ажылдааш, районга бирги черни эзелээн, ол чедиишкинге дуржулгалыг хойжу бодунуң күш-ажылчы үлүгүн киирген. Төрүүр чүс баш хойга онааштыр чүс хураганы алган.

Амгы үеде ооң коданында төрүүр хойлар хүр кыштап турар. Олар удавас оолдап эгелээр, чугула кампанияга хойжу эки белеткенген. Ол бирги беш чылдың сөөлгү чылында төрүүр чүс хойдан-на чүстен эвээш эвес хураганы менди доруктурарын хүлээгеш, ону күүседир дээш малының одарын, суггадын, ажаалдазын эжижиткен. Алган хүлээлгезин күүседиримге ол бүзүрелдиг.

ЧУРУКТА: хойжу С. С. Маңзырыкчы.

О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

Удуртукчуга сөс

Негелдеге дыңнангыр болур

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер

Ол бирги беш чылдың дөрткү чылында Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудук хойжу бригадазының малчыннарының никитиниң малының баш санын өстүрер дээш кызынмак ажылдаанының түнелинде төрүүр чүс баш хойга онааштыр 83 хураганны менди доруктургаш, районуң хойжу бригадаларының аразында күш-ажылчы маргылдаага бирги черни эзелээнин бо бригадада партия эге организациязының ажык хуралынга демдеглээн.

Салбырының зоотехниги Ш. Арыгбай аңаа илеткел кылган, кыштаглаашкынның эргелээнинең байдалын, планныг онаалдаларның күүселдезин, бригаданың ажыл-ишчилериниң моон соңгааргы соруглаларын чугаалап берген.

Илеткелчи болгаш саналбергеннер бригаданың кежигүннери бо чылдың эрткен айларында багай эвес көргүзүглерни чедип ап, кыштаглаашкынче элээн организастыг киргенин демдеглээш, олар кол-ла кичээнгейни четпестерже угландырганнар. Малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны совхозтуң директорунуң, салбырның удуртукчуларының тургуспайн, оларның негелделериниге дыңнангыр эвезин хуралга шыгыны шүтүмчүлээн. Бригадада тос чурттарга бажыны бар, ону септээр шил, кадаг чок болганындан кылыр ужурлуг септелгени чорутпаан, ооң уржуу-биле ында кым-даа чурттавайн турар. Кызыл-булуку септеттинмээн.

Бригадада ооң чеди кодан бар, оларның хөй шуруузунда одаар ыяш, керосин чок.

Декабрь айда хой оолдап эгелээр, аңаа ажылдаар сакманчылар четче эвес, ам-даа ооң беш-кижи херек, ону тып алыр организастыг хемчеглерни чорутпайн турар.

Күш-ажылдың хоочуму коммунист Салчак Очур сөс алган, кыштаглаашкынга белеткелди эрткен чылдардан кошкак чорутканын айытхаш, хойжуларының, сакманчыларның хандырылгазын экижидерин чугаалаан. Ылаңгыя чурттаар бажың, өглер чедишпес. Совхозтуң директорунуң ооң өгүнү садып алырын аазаан, херек кырында чаңгыс-даа өг садып бербээнинге ол хомудаан.

Хойжу коммунист Маңзырыкчы Самдар санал бергеш, совхозтуң, салбырның (эргелекчизи Т. Маадыр) удуртукчуларының дилег, негелде кылырга дыңнангыр эвезин шүтүмчүлээн. Одаар ыяш дүжүүр бээрин беш-алды катап ол дилеп четкен, ыыгчага чедир машина-даа, трактор-даа бербээн. Ооң аягында хой кажаазының иштин чырыдар чүгле беш лампа бар, ол эвээш, керосин чогун хойжу хомудап чугаалаан.

Хоочун малчын Салчак Бай-чап совхозтуң директорунуң, салбырның удуртукчуларының малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургузар дээш сагыш салбайн келгенин четпес деп демдеглээн. Ылаңгыя сакманчылар чурттаар бажыңнар, өглер чок, ооң уламмындан аңаа ажылдаар кижилер тывылбайн турар. Малчыннарга ыяш сөөртүп бээр машина, трактор үнүп чедишпейн турары — кывар-чаар материалдарның чогундан, оларның ажылының сулазындан болуп келгенин чугаалаан. Кызыл-Даг совхозтуң улуг салбыры, ында чүгле бир автомашинаны быжыглаан, аңаа кудуп алыр бензин чок болганы-биле эртенги-не Тээлиже кежер, аңаа колдуунда чартык хүн чидер, будүрүкчүлүг ажылдаарынга ол шаптыктап турар, салбырга доктаамал ажылдаар машина-техниканы моон соңгаар ковудедирин, кывар-чаар материалдар-биле хандырарын ол негээн.

Ооң аягында хойжулар малчыннарже үнүүшкүнерин доктаамал чорутпайн, оларның ажылының, амыдыралының байдалын, чүү хереглеп турарын өөренип көрбейн турарын чугаалаан. Кайы-даа хойжу кодында электри чырыын киирбээн, ыыдыр болганда ишмчедикчилер эргежок чугулаанын ажыл-ишчилер негээн.

Совхоз директорунуң болгаш парткомуң төлээзи, ажыл-агыйның кол мал эмчизи Нордуп Балдай-оол сөс алгаш, малчыннарның шүтүмчүлелдиг саналдарын үүлүдүүзүнүң хүлээп алгаш, ону кыска хуусада эдер хемчеглерни алырын аазаан.

«Тээли» совхозтуң директорунуңдан (директору С. Хертек) малчыннарның негелделерин хандырар дээш дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар. Оларның чедиишкинниг болуру ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдардан хамаарыжырын утпаза чогуур.

Т. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

Ала-чайгаарлаашкынның агымында

«Бай-Тал» совхозтуң бүгү малы сезен ажыг кыштагга хуваттынган: хой—44, ишкү—18, бода мал—20 мөңгэ. Өглерге 55, а бажыңнарга 27 өг-бүле кыштаар.

Чамдык ажылдар кылдынган-даа болза, ук совхозтуң ажылында четпестер бар. Кыштагларның үүрмек септелгезин чазагларының мурнунда кылып, көрженни хоорүп, өдекти болуп алырын сагыцдырып турган хирезинде, ооң боттанылгазынче совхозтуң директорлуғы, түскай артемчиглери болган бригадирлер кичээнгейни чедир салбаан. Оон уламмындан чамдык малчыннар хаалгазы үреликтиг, чедир чылыгларлыг-маан кажаалардыг кыштагларже көжер ужурга тавлыкпан. Сөөртүп чедирген мал чемни кажаалаттынмаан, бажыңнарның соңгалары бузук, печкалары үреликтиг кыштаглар бар.

Совхозта малчыннарның дөрт бригадазы бар. Оларның төптеринде кыдыл-булуннарның септелгезин кылган-даа болза, соңгаларының эрги шилдери бузук, а чаа шилдер тывылбаан болганындаа амыгга чедир ажыглаттынмаан. Чайгы үеде өргалары буступ бадып келген кажаалардыг дөрт кыштагның ол кажааларынга ам-даа хол дегген кижи чок. Кыштагларда кажаалардың чылыглаашкының хар чадпкан болгаш соок дүжүп келген бо үеде чорудуп турар.

Совхоз төвүнде сүт-бараан фермазы бар. Мырынай каш базым черде ол ферма база кыштаглаашкынга белең эвес. Ында кажаалар чылыглаттын-маан. Чаш быжа кажаазының печказы шуут кылдынмаан. Үк коллективте четпестерни кажанга чедир чайладыры билдинмес. Ажылды шын организастаан болза, суурнуң чурттакчылары-даа алы ферманың ажылчыннары боттарыы-даа кыштаглаашкынга белеткелди шагда-ла кылып ыйкан турар иймек.

Бай-Тал биле Дус-Даг аразының ыраан билбес кижи үк совхозта чок. Ыыдыр турбуже коданнарда дус чедирбинмээн, а малга дус хүнүнү керек. Малчыннарның хөй кезии одаар чүүл-биле база хандыртынмаан. Терле ынчаш, чүгүк сөөртүр техника хереглеттинер ажыл улам ковудеп турар апарган.

Мал ажылында база бир чугула ажыл — ооң чаш төлүн алыр үе мырынай келген. Ыыдыр турбуже, ол харыысалгалыг болгаш чымыштыг ажылга белеткел «Бай-Тал» совхозта база четпес. Сакманчылар белиң четчелеттинмээн. Аңаа ажылдапкы дег улустуң ландызын тургузуп кээрге, шуптузу сезен бир кижи болган. А херек кырында 149 кижи турар ужурлуг. Оларны кайыын тыварыл? Тывылган сакманчылар-биле дугуржулга кылып, кереэ база чарбаан—хүнү келирге, чамдыктарының ынавайн бадры магат-чок. Эрткен чылын сакманчылар айтырыы база-ла ыыдыр байдалга турган: хойнуң төрүүр түлүктей бергенде, ам даап дүүреп, душпа-белбиже тывылган улусту малчыннарже чорутпаан. Ыыдыр ажылдың түнелги билдингир: чүс башка онааштыр алдан хураган, ол-ла хире анай алыыган.

Кыштаглаашкынның чүгле башгайгы айы эрткен, ынчалажок октябрь айда хораан малдың саны чүс оранчок ажа берген. Чыл эгезинден бээр хораан шээр мал беш мүң чедип турар. Ол дээрге амгы шээр малдың дөрттүн бир кезии-дир. Ыыдыр байдалды көре-тура, совхозтуң директорлуғы, түскай артемчиглер болгаш бригадирлер ыынчага чедир чогуур тиилги ооң үүлүбейн турар.

Мал кыштаглаашкынны шагда-ла эгелээн. Ыыдыр турбуже, мал чемнериниң хүвааттазы чок, кандыг чемни кажаа база кайы хирезиң бээриниң чүрүмү доктаттынмаан. Оон турлуг, кыштагларда мал суггарар онгаталар, малга чем кадар бээр шагжалар чедишпес. Ажыыбиле чугаалаарга, «Бай-Тал» совхозта ынтынның малының кыштаглаашкыны ала-чайгаарлаашкынының агыңы-биле организастыг чок эгелээн.

Ам чаңгыс ай эртерге-де, ол бирги беш чылдың сөөлгү чылынче киринтер бис. Ол чылды, ооң-биле тергелеттирринги беш чылды, чедиишкиннер доозары — совхозтуң мурнунда планныг онаалдаларды болгаш социалистиг түлээлгелерни доддур болгаш ажыр күүселдиринге кыштаглаашкынны бөлүк үеднезиге эрттиргенивиске, улуг хамаарыжыр.

Б. БАРБА.

ТОРГАЛЫГДАН МЕДЭЭЛЕР

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының малчыннары кыштаглаашкынны организастыг эгелээн. Кыштаглаашкынга белеткелдиң байдалын хынап чораан комиссия бажың-балгат, кажаалар септелгезин багай эвес деп көргеи.

Салбыр бо чылын беш кажааның капитал септелгезин чорутпаан. Суг кудар досказрлар мооң мурнунда заштыпаа турган болза, ам оларның шуптузун чылыглаан.

* * *

Совхозта хой ажылынга бедик көргүзүглерни доктаамал чедип ап чоруур малчыннар эвээш эвес. Ыыдыларга Мария биле Экер-оол Донгактарны база хамаарыштырып болур. Мурнакчы малчыннар бо чылын каларып турары тус чер укаалдыг хойларындан чус башка онааштыр 96 хураганны, бир хойдан 1,9 кг дүүтү кыргып алганнар.

Н. ДАМДЫН.

Төрээн чуртувуста

85-ТИҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

БРЯНСК. Ол областың тараажылары «Шал бүргүзүге—бедик шынарлыг үредилиниң чаштырар!» деп ыыдыг кыйгырыттың адаа-биле часка белеткел ажылдарын чорудуп турарлар. Красногорск, Мглин-во болгаш Комаричск районнарының ажыл-агыйларында бүгү чаштырылга материалдары бирги болгаш ыйнги кезектерге дүжүп турар. Үредилиниер белеткээринде түскай тургускан бригадалар болгаш звеноолар ажылдап турар болгаш олардың дыка хөйүн коллективтиг кереэ-биле ажылдарынче шилчиткен. Олар тараа арылгаар комплекстер болгаш бедик бүдүрүктүүр өске-даа техника-биле хандырткан.

ДОЛГАНДЫР АГЫМ-БИЛЕ СУГГАРЫЛГА

ХАРЬКОВ. Ол хоорайның специалистериниң ажылдап кылганы сугну дедир аксын тургаш, оон-биле суггарылганы хандырарының системазы сугну чер суггарарынга хөй катап ажыттаар арганы бээр. Ында суг арытлаар тудугларның ролюк түскай шилип, тараан сигеннер күүседир. Ыыдыг биолюотут арытлакчылар сугга эзилген холумак будумелерни — минералдыг чемнишкилерге артынчыларын болгаш өске-даа химиктиг чүүлдерни боттарынга шингээдип алыр аргалыг. Ыыдыг бронижемерлекчизи Т. Маадыр) удуртукчуларының дилег, негелде кылырга дыңнангыр эвезин шүтүмчүлээн. Одаар ыяш дүжүүр бээрин беш-алды катап ол дилеп четкен, ыыгчага чедир машина-даа, трактор-даа бербээн. Ооң аягында хой кажаазының иштин чырыдар чүгле беш лампа бар, ол эвээш, керосин чогун хойжу хомудап чугаалаан.

Хоочун малчын Салчак Бай-чап совхозтуң директорунуң, салбырның удуртукчуларының малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургузар дээш сагыш салбайн келгенин четпес деп демдеглээн. Ылаңгыя сакманчылар чурттаар бажыңнар, өглер чок, ооң уламмындан аңаа ажылдаар кижилер тывылбайн турар. Малчыннарга ыяш сөөртүп бээр машина, трактор үнүп чедишпейн турары — кывар-чаар материалдарның чогундан, оларның ажылының сулазындан болуп келгенин чугаалаан. Кызыл-Даг совхозтуң улуг салбыры, ында чүгле бир автомашинаны быжыглаан, аңаа кудуп алыр бензин чок болганы-биле эртенги-не Тээлиже кежер, аңаа колдуунда чартык хүн чидер, будүрүкчүлүг ажылдаарынга ол шаптыктап турар, салбырга доктаамал ажылдаар машина-техниканы моон соңгаар ковудедирин, кывар-чаар материалдар-биле хандырарын ол негээн.

Ооң аягында хойжулар малчыннарже үнүүшкүнерин доктаамал чорутпайн, оларның ажылының, амыдыралының байдалын, чүү хереглеп турарын өөренип көрбейн турарын чугаалаан. Кайы-даа хойжу кодында электри чырыын киирбээн, ыыдыг болганда ишмчедикчилер эргежок чугулаанын ажыл-ишчилер негээн.

Совхоз директорунуң болгаш парткомуң төлээзи, ажыл-агыйның кол мал эмчизи Нордуп Балдай-оол сөс алгаш, малчыннарның шүтүмчүлелдиг саналдарын үүлүдүүзүнүң хүлээп алгаш, ону кыска хуусада эдер хемчеглерни алырын аазаан.

«Тээли» совхозтуң директорунуңдан (директору С. Хертек) малчыннарның негелделерин хандырар дээш дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар. Оларның чедиишкинниг болуру ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдардан хамаарыжырын утпаза чогуур.

Т. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

АРГА-ЫЯШТЫ ХУМАГАЛААР

НОВГОРОД. «Новгородмежколхозстрой» кагтыжылышкынның ажыл-агыйлары хөй орулгалыг будүрүлгелер болуу бергеи. Олар ыяшты кезериндеи болгаш катап тарып турган-дарындан аңгыда ыыштан чүүлдер чазап, болбоазырадырын комплектиг кылып кара эвес хөрзүнүң черлериниң суурларынга будун болгаш дээген, калбак-даа ыыштардан базымнарыны тудуп, паркеттерни, шуугайны болгаш өске-даа ыяш бараанарыны будүрүп үндүрүп турар. Ыяш ажыл-агыйындан эм херек кырында артынчы үнмес аналган болгаш ону ыынчаар чоруурлары бо чылын колхозтарның болгаш совхозтарның лесникпеткеже үш миллион хире рубль эрыг орулганы берген.

СУГ МӨӨҢНЭЭР ХӨӨЛБЕКТЕР

КУТУЗОВ (Молдав ССР). Кутузов районнуң «Дружбаны» совхозунуң суггаран шөлү улам калбарган. Ол район республиканың кол суг «камырларындан» дыка ыракта турар. Ында чер суггарарынга хөрзүн аландыла суг дамчыдар доорзалардан, эрээн хөрдан болгаш чаңгыс-ашкынардан тургустуулган хөөлбектерниң суун ажыглап турар.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ-БИЛЕ

«Тудуг көжектери» комбинаттың дилиг материалдар цехиниң О. И. Саражаковтуң ыяш дилдинер бригадазы эрткен он айларның түнелги-биле шалыпчыларның одуруун баштаан, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган. Бригада ниитизи-биле 3498 кубометр продукцияны бээр тургаш, 3563 кубометрни берип, ооң айның планын 101,9 хуу хылдыр күүсеткен. Бир кижиге онзаштыр ажыддан кылыышкын планы 120,5 хуу күүсеттинген. Бо мурнакчы бригаданың ажыл-херээ-биле таныжар дээш чеде бээримге, цех началыгны А. С. Кулумаева мени бригадир-биле таныштырар бетинде, ооң дугайында «аныяк-даа бол, бүзүрел болур, ак сеткилдиг, кызымак кижи» деп үнеледи берди.

Олет Саражаковтуң бригадазында алды ажылчын бар. Бригадир боду бо цехке ажылдаа-ла дөрт чыл боон турар, а бир чыл бурунгаар аңаа улуг идегелди көргүзүп, бригадирлеп-ди каан. Саражаковтуң боду-биле хөй чугаа солчуп четтиккээн мен, белеткүве ыыттавас, ажылынче чардыгар, колдуунда эш-өөрүшүн болгаш олар-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар Арган-оол Монгуштуң бригадазының дугайында чугаалаар болду. Чарыштыг коллективтер бот-боттарындан чыда калбайн ижеңнип турар. Совет Тывазының 40 чылын А. Монгуштуң бригадазы эки көргүзүглеолиг уткуп, чарышка мурнай бертеп. Бригада коллективи улуг эвес болгаш бот-боттарын эки билчир, аразында найыралдыг. Бригада чаңгыс-даа нарядче шилчип, күш-ажылга киржилеп, ыяш дилдиниң коэффициентизин бүрүмдээп, ажыл талевирлеп алыр. Күш-ажылды организастарывыңа бо хевирге бистиң эки ажылдаарывыска салдарын чедирип турар деп, бригадир демдегледи. Шынап-за, бо бригадада ажыл шыгын чыл-дагаан чок үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар барык чок. Хоомуй ажылчыннар В. Жумаев, С. Чаммы олар боттарының байлак дуржулгазын аныяк эш-өөрүште дамчыдып берип турар.

— Бистиң ажылывыстан өске тудугларның ажылы доог хамааржып турарын билип болгаш шала маизазы, эжик, соңга рамазы кылыр дилиндек мыштарны саадал чокка белеткээрин кызып турар бис, ынчалза-даа кол материалывыс — чудуктар чамдыкта хатыктелип бээр-дыр — деп, Олет Саражаков түнелиниде чугаалады.

Шынап-ла бо сезонда Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы 16 мүң кубометр ыяш белеткеп бээр турган, түгле 12 мүң кубометрни белеткеп, хүлээткеп болду. Ам дээрезинде ында материал бар, а часкаар ыяш төпе бээрге, хуруг орар аңаар-дыр. Ынчангаш «Тудуг көжектери» комбинаттың удуртукчулары Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйындан дугуржулгалыг хүлээлгелерин күүседирин ыыңгыы иеген, кичээнгейге алыр ужурлуг.

Кыска чаңсыр соонда, ыяш дилер чүрээлер база катап ажылдай берди. Бо бригаданың кежигүннери он бирги беш чылдың дөрткү чылын телеэтин-биле доозарынга чиг-зинниг чок. Чүге дээрге чедиишкиннер доозары — совхозтуң мурнунда планныг онаалдаларды болгаш социалистиг түлээлгелерни доддур болгаш ажыр күүселдиринге кыштаглаашкынны бөлүк үеднезиге эрттиргенивиске, улуг хамааржыр.

Б. БАРБА.

АЖЫЛЧЫН КООПЕРАЦИЯЗЫНЫҢ БАШТААР ЧЕРИНИҢ ДАРГАЗЫ.

Чаржып турарларның кол кичээнгейин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериннің темпилерин дүргедедиринче, продукцияның шынарын бедидеринче, бүдүрүүшкүнүң хемчөөлдерин улгаттыраргыже, керээлер болгаш чагыг ёзугаар дужаалдаларны чогуур үезинде күүседиринче, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, бүдүрүлге күүлерин, чиг-этти, энергияны, ажыл шагын эки ажыглаарынче, курлавырларның бүгү хевирлерин камнаарынче, план болгаш күш-ажыл сагылга-чурумун быжыглаарынче мөөнүзээри эргежок чугула.

«Социалистиг чарыштыг организаставарын сайзырадыкшыдарының, оон түңнелдеран үнүрериниң болгаш тиилекчилериниң иканнай-нактаарының практиказының дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалындан.

Беш чылды төлептиг доозар, экономиканы интенсификастаарын дүргедедир дугайында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненконун чугаазы, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлери болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчеглиг сессиязының материалдары чоннуң хей-аъдын көдүрген. Ук сорулгаларны ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш чер-черде улам өөскүп турар. Социалистиг чарыштың «Тес-Хем» совхозта канчаар чоруп турарынга бо арын тураскааттынган.

ЧУГУЛА БАЗЫМ

Коммунист Алексаидара Сундуевна Бадарчы — Өртец сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи. Ол барык үжен хире чылдар дургузумда социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан дүшпээн. Оон күш-ажылы Күш-ажылы Алдар орденниң үшкү чергезинде, Ленинче юбилей медалы болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле, социалистиг чарыштың тиилекчизиниң база бөш чылдың мурнакчызының хөрек демдектери-биле үнелеттингеп.

Амгы Өртец сүт-бараан фермазы турар черге 1950 чылда Берт-Даг сумузунуң эң баштайгы коллективтиг ажыл-агыйы — «Кызыл тукә» колхоз тургустунган. Ынчан саар иметиг тускай кодан тургузарын Шуранның ачазы коммунист Шыырап Сундуйга дааскан. Оон бөөр ферма эргелекчилээш, ук ажылдан ол каш чыл бурунгаар халашкан, ынчалза-даа чедеп аяды харлыг пенсионер фермага дагдыныкчы болбушаан. Авазы Сүрүнчап Домбуевна үргүлүг саанчылап келген, ам пенсиода Угбазы Инюа Сундуевна база ферма тургустунганындан бээр саанчылаан, чоокта чаа пенсиже үнген. База бир утбазы Лётчик Сундуевна база-да бо фермага шагдан бөөр саанчылап келген. А Александра Сундуевна боду үжен хире чылдар дургузумда мында үзүкчок саанчылап турар. Биргы класстың бо саанчызын эрткен чылын район чемпиону болган. Оон коргузүүлери бо чылын база бедик.

Ам үгбашкыларның оолдары бо фермада кадарчылап, уруглары болгаш келиннери саанчылап турар апарган. Александраның улуг уруу Валя — ферманың үчётчиги. Аныяктар ферманың үндезилеачилериниң ажыгырын дезеп, социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан дүшпейн турарлар. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыныжының ийиги сессиязының материалдары-биле танышкаш, мында айытынган улуг сорулгаларга хей-аът кирип, социалистиг чарышка ам-даа идепкейлиг киржирин шиитпирээннер.

ЧУРУКТА: хоочун саанчы Александра Бадарчы.

Бисте бо чугула ажылдың эгезин Хүрей-Дугайда сүттээрилге системазында механиззастаттынган звено удуртукчузу Алдыноол Шыырап тургузуп, сонуургалдыг ажылдап турар. Бо баштайгы чылда звено бедик көргүзүглерни чедип алган.

Чаржып турарлар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң оруун тодарадып, ажыл хүнүн төп ажыглаарының, эвлечглиг ажылдаарын бүгү аймаларга чедип аарының, механизмнериниң ажыл чок турарын кызырарының, автомашиналарның чүк чок, куруг рейстерни чок кылырының, хол-биле кылыр бүдүрүкчүлүг эвес ажылдарны механизастаарының айтырыгларын көдүрүп үндүрүп турарлар. Бо талазы-биле механизаторлар Виктор Чавырык, Александр Самбыл, № 1 хойжу бригаданың бригадири Владимир Монге, № 6 механзеноюн удуртукчузу Алдын-оол Шыырап олар ыа идепкейлиглер.

Чарыштыг удуртуп, организастап турарының дугайында айтырыгны партком, техчөвүлел болгаш ажылчын коллективтер хуралдарынга доктаамал чугаалажып, шүүмүүледдиг саналдарны эдериниң хемчеглерин ап, партком кежигүнерин ажырыскалгалыг участоктарга бижиглап турар.

Ам кол сорулга — СЭКП ТК-ниң сөөлгү Пленумнарының, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненконун беш чылды төлептиг доозар, экономиканы интенсификастаарын дүргедедир дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчеглиг сессиязының материалдарын удуртулга кылгаш, социалистиг чарыштың үлам өөскүдери. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерине болгаш продукцияның бот-үнезин чигедиринге ол коичуг чугула базым болур.

С. ДОҢГАК.
«Тес-Хем» совхозта партком секретары.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүдүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарында социалистиг чарыштың роли бедитпишаан, ук чарыштың совхозта проринвлел организациязы парткомун удуртулгазы-биле организастап турар. Ынчалза-даа бо ажыл чугаа профэвилел комитединиң эвес дээрзин демдеглээри чугула. Чарыштың негелделерин ажылдап кылырынга, шаңавал-макталарны тургузарынга болгаш чарыштың организастаарынга дирекция, бухгалтерия, комсомол болгаш хейнүтә организациялары шуптузу киржип турар. Профкомун ажыл планын болгаш социалистиг чарыштың негелдерин партюютә бадылаар. Ол шуут чаңчылчаан.

Профэвилел комитединиң деңгээлинде тос кижи бар. Оларны кылып турар ажылын болгаш чүрттап турар черни бөрүмдээлээ сонгаан. Ынчангаш ол ыракта кодунардада, Ү. Шыпаа салбырда-даа комитединиң ажылын кылып турар вежигүннер бар. Олардан оргадыр Андрей Кочанай, ол эвилин Доңдай Эрес-оол, экономист Ооржак Ончуннаа болгаш оон-даа еске автынчыкер хей. Социалистиг чарышты чер-черге организастаарынга болгаш оон түңнелин үнүрериге олар киржип турар.

Совхозта профэвилел организациязының активчилери бригадаларның болгаш фермаларның — күш-ажылчы коллективтериниң социалистиг чарыжының тиилекчилериге шаңналдар тыпсырынга болгаш еске-даа организас-массалыг ажылдар кылырынга идепкейлиг киржип турарлар. Ай болгаш квартал түңнелдерин үндүрериге, баймалаадар эрттирериге олаарның дузазы улуг. «Шын» содуга пардаттынган бригада кереэзиниң дугайында тайылбырны чонга таныштырарынга Венгер Сарыгбай, Нат Дадар-оол, Чаңгы-оол Сән-Хөө идепкейлиг киржишкен. Олар ферма, бригада болгаш аал бурузуге социалистиг чарыш дугайында тайылбырлаачы болгаш мөөнүлерни кылып, профкомунун ажылынга дузалажып турарлар.

Социалистиг хүлээлгелерин болгаш планның онаалдаарын база олаарның күүседеэни хуралдарга чарлап, кол-кол көргүзүглерни чара бижээш кезиу черлерге азыя турар бис. Ындыг көргүзүглерни совхоз төөгүзүнге, хову-трактор бригадаларының турлаглаарынга болгаш сүт-бараан фермазынга көрүп болур. А мал чыннар социалистиг хүлээлгелерин өглериниве аскылап алган ораалар.

Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң шаңналдарын чазы-бүрү кылырын ораалаачыдыр турар бис. Чижээлээрге, мал чеминиң белеткелиниве аныядаа турар звеноларның тиилекчилериниве чамдыкта хой бөлүк-хаптагай доруктурган малчыннарга дүшкен шаңнал бөлүк тиилекчилерге бала бир эки шаңнал — Ак-Довурак дозумнуг Шушопаспосле азы еске-даа төөгүдүг черлерде экскурсиялаар. Эртем ажыл-агыйы чылының түңнелинде социалистиг чарыштың тиилекчизи болгаш, пландан ажыр 25 ажылны дорукторуваны дээш, ошкү кадарчызы Сүрүм Тапов үш баш ажыл-биле шаңналаан. Пландан ажыр он ажыг-ажыг ажыл дорукторган еске малчыннар — Биликмаа Бооруймаа, Владимир Дүшпүң, Николай Даваа — база ажылаар алгынар. Эдээн каш ажыл ажыстер-биле шаңналаан. Дүжүт ажаалдаалының тиилекчизи комбайнер Чооду Сандыу сочүр чоокка чаа, делгем, чырык болгаш чылын бажың алган. Москва бөөгаш Ленинград хоорайларынга төөгүдүг черлерни он бөш кижи көргеш келген.

Социалистиг чарыштың сезонунуг ажылдар үезинде тиилекчилерни шаңналарынга ажыа болгаш шынчыр вымпелдер тааржылаалыг. Черле мынчаш, ажылга кежээ, сагылга-чурумнуг болгаш активчи болуур болза, кандыг-даа шаңналмактал болгаш алдар база хүнүү — кымнык-даа мурнуда. Бисте орден-лавыялыг, алдарлыг аттарлыг-даа кижилер бар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруун үргүлүү эзлеп келген саанчы Александра Бадарчы Күш-ажылчы Алдар орденниң эдилекчизи болган. Ваштайгыларның бирээзи, бодунун дөрт оглун база чолаачыга өөретпеген хоочун чолаачы Чооду Сүлдүм Тыва АССР-ниң транспортунуң ады-дарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атка четпеген. Чоннуң идепкейлин чаалап алган мурнакчыларын он-оюу-биле адап болур.

Социалистиг чарышты организастап турарында четпестер болгаш чедир кылдымаан ажылдар хой. Адак дээрге дозумнар, көргүзүг самбыралары бедик дораан эргижирер каар, оларны дарый чаартыр аваар. Учёт-отчётка база будулгазынналар тургулаар, ылаңгыя сан-түңүг медээлер бо-ла озалдаар. Оон ыңай сезонлуг ажылдар үезинде хейжи коллективтериң чарыжын организастаары болгаш түңнээри дика берге, чамдыкта четтиккейн болур. Ынчангаш социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан дүшпейн турарлар. Комсомолчу ог-буле Совет Тываның 40 чыл оюн тавариштыр чүс рубль-биле шаңналаан.

СЭКП Тыва обкомунун чоокта чаа эрткен бешки пленуму аныяктарны малче үндүрерни онзалап айыткан. Ынчангаш оолдарны болгаш кыстарны «Аныяктар, даладыңнар!» деп ыңгырарын шиитпирледим:

Аныяктар, даладыңнар.
Аалдарже чоруулуңар!
Социалистиг чарыштарга
Сорук аштыг ажыңнылыңар!
Хүлээлгевис күүседир дээш
Күжүүсүстү оргүүлүңер!
Аныяктар, даладыңнар,
Ажыл бисти маңай берди.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

ИДЕГЕЛДИГ БЫРА

«Социалистиг чарышты организастаарын сайзырадыкшыдарының, оон түңнелдерин үндүрериниң болгаш тиилекчилериниң шаңнал-макталарының практиказының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын бистиң совхозка социалистиг чарышты организастаарынга үдуртулга болуп турар. Ук доктаалдың соонда чамдык балдыннээ болгаш маргылгаалыг айтырыгларны шиитпирлээри берге эвес апарган.

Он бирги беш чылдың эртиен үш чылдарының болгаш бо чылдың он айларының дургузуунда совхозтуң экономиказын быжыглаар талазыбиле чамдык боттуг ажылдар кылдынган. Маңаа «Совет Тываның 40 чылынга — шылыпчы 40 недели» деп кыйгырыгның идиг бергени чугаажок. Оон ачызында күрүнеге эът, сүт, дүк содаргалазы-биле бо чылдың планнарын хуусаадан барык-ла үш ай эрте күүседип алдывыс. Бо сорулганы боттандырарынга ылаңгыя малчыннарның киирген үлүг дыка улуг. Оларның малдың эки семиртикпиндеи күрүнеге дужаган малдың ортумак деңзизи планда көрдүгениңден ооранчок ажыл турар. Чижээлээрге, бода малдың 280 килограмм деңзилиг турда дужаары көрдүгеп, а херек кырында 326 килограмм чедир деңзилиг малларны дужаан турдувус. Шээр малдың күрүнеге дужаар деңзизи 37 килограмм турза, дужаган малывыстың бирээзиниң-не деңзизи 39 килограмм болган. Күрүнеге дужаган бода малдың 81 хуузу эң семис болган ортумак күштүг, а шээр малдың 62 хуузу база ындыг болган.

Күрүнеге садар малдың семиртилгезинче онза кичээнгей салдынган. Одар-белчиири таарымчалыг черлерин болгаш немелде чемнерин күрүнеге садар малдыг коданнар бир дугаарында алыр. Социалистиг чарыштың негелдериниве немелде деңзи дээш төлевнр болгаш шаңналдар база көрдүгеп. Ук малларның ажаавааны болгаш чемгерилгезин зоотехник Венгер Сарыгбайның дүрүлгеде ажылдап, күш-ажылчы үзеген-чиижээш ескелерге көргүзүп турар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ажыл-агыйның У Шыпаа салбырында ойнку бригадазы (бригадири А. Кочанай, партия эге организациязының секретары В. Алдын-Херел), мал чеми белеткээр механизастаттынган звено (удуртукчузу С. Седеноол, партболүк удуртукчузу Д. Даашомба), Өртец сүт-бараан фермазы (партболүк удуртукчузу А. Бадарчы) чоруп турар. Бо коллективтерде партболүктер удуртукчу болгаш организакчы ролюн доктаамал бедидип, организакчы, политикакижизидилгелиг ажылды күштелдирип, сагылга-чурумну быжыглаарының айтырыгларын кичээнгейниң төөгүде тургускан.

Салдынган сорулгаларның күүседезинге партия кежигүнериниң мобилизакчы ролю бичии эвес ужур-дузалыг. Чижээ № 1 механизастаттынган звеноюн удуртукчузу, коммунист Седип-оол Седен-оол мал чеминиң белеткелиниң планныг онаалдаарын долдур болгаш ажыр күүседир деп эгелээшкинин удурткен. Ол эгелээшкинин арткан беш звено деткээн. Бо бедик кодургуушкүнүт чарыштың түңнелинде ниитининиң малынга четкир чем белеткен алдынган. № 1 ойнку бригадазының удуртукчузу коммунист Андрей Кочанайның чүрүмүү-дажыглары коллектививиниң малчыннарынга үлегер-чижек боол турар. Бригада социалистиг хүлээлгелерин чыл саныида күүседип келген. Төлептиг, эрес-кежээ чоруу-биле бодунун коллектививиде хүндүткелдиг коммунистерин амдаа хөйүү адап болур.

Бүдүрүлгени удуртуруп сайзырадыкшыдарының, оон ажыктыг чоруун бедидеринің бир кол үгленимкизины бригадаларнің, звеноларны бригада керээзинче шиитпидери болур.

Мал ажылының еске продукцияларының бот-үнези амдаа бедик болуп артпышаан, ынчалзажок мурнуку чылдарның дедиемидеи кесаүү-биле кызырыл орар. Чижээлээрге, бир центнер өшүү дүүнүү бот-үнезин эрткен чылда турганыидан 167 рубль кызырылган. Бо чылын күрүнеге саткан бүгү продукциявының ниити бот-үнези планзавының үнгээп. Ноябрь биргее чедир күрүнеге саткан сүттүң 82 хуузу биргии сорттуң болган. Бо чижектер ажыл-агыйның экономиктиг көргүзүглериниң эжикпи турарын дерелиилеп турар. Совет тургузугуун кол негелдези харын, ол болгай: эң эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, эң хей продукцияны алыр. Орулга чүгле мынчан тыптыр. Эрткен чылын бистиң совхозувус 780 мун рубль түңнүг орулга алган. Бош удур саналшкынар бо чылын база-ла орулгалыг болурувусту көргүзүп турар. Черле мынчаш, он бирги беш чылдың планныг онаалдаарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин «Тес-Хем» совхоз багай эвес боттандырып турар.

Мал ажылы — совхозтуң эдилекчилээшкин кол үндезинии. Ынчалзажок ажыл-агыйның еске адырларында базе чеднишкиннер бар. Бо чылын 6500 тонна тараа ажаан алдывыс. Сиген белеткелиниң планы база эжыр күүседтингеп. Эртиен чылга деңзээргее, бо чылын чер ажылыидан 24 мун рубль өртектиг продукцияны хөйнү алдывыс. Оон түңнелинде тараа, саваң болгаш еске-даа мал чемнерин ескээртен соорган артык чаргдал үндүрерин эжээр.

Автопарк — чүгле Тес-Хемде эвес, мурнуку аонада төрелдешкен коллективтерден чүгээр дириш турар. Республиканың шаңналын-даа ап келген. Ында хамык байдал машина-техниканы кадагаларынга болгаш сеңгээринге таарышкан. Оон улампынаң, еске ажыл-агыйларга деңнээргее, техниканың ажылче үнер хуузу хей, үреляри эвээш. Чолаачыларның, механизаторларның, эдилекчи-септекчилериниң аразында ажылдаар черинниң ары-силиниден эгелээш техниказынга камнынга чедир бүгү ажылдарны социалистиг чарыштың негелделериниве киирген. Чарыштың негелделериниң күүседтинин турарын тускай комиссия хынап, оон түңнелин чогуур үезинде үндүрүп турар.

Социалистиг чарыш бригада керээзин ёзугаар ажылдап турар коллективтерде, ук коллективтер чоокта чаа тургустунган-даа болзу, улуг рольду ойнап турар. Мал болгаш чер эжиндиида ындыг коллективтер ам он четкен. Оларның саның моон соогаар улам көвүдээри көрдүүп турар.

Социалистиг чарышты организастаарында болгаш оон түңнелин үндүрериве четпестер болгаш чедир кылдынмайн турар ажылдарның кайызын ол дээр. Оларны чок кылып, социалистиг чарышты чогуур негелдезинге чедирер үжүрлүг бис. Чүге дээрге социалистиг чарыш — ажылды эжиндериниң, бүгү сорулгаларны боттандырарының идегелдиг бызазы ол.

О. ООРЖАК.
экономист.

ЧҮСТЕН 100 ДЭЭШ

Борбе боду аныяк-даа болза, совхозтуң дүржүглалыг болгаш мурнакчы малчыннарының бирээзин аныргаан. Оон-биле чаржыры ындыг-ла белеп эвес: ында оон ачазы, республиканың хоочун хөйжуларының бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, пагдынакчы-пенсионер Александр Карма дузалажып турар. Ынчангаш каш дакпыр күш-биле ажылдаары мендем негеттинип турар.

Хоюмну тайгага. Чүлгүүр-Аксынга, чайлаглаткаш, элээн одуругундан дүшпейн келдим. Бо юбилейлиг чылда база чүгээр көргүзүглүг болдум; төрүүр үүс башка онзаштыр 78 хураган алдынган. Совхозтуң бо талазы-биле ниити көргүзүү арай хирелиг болганындан, мурнакчыларның аразында артканым ол. Ынчалза-даа келир чылын төрүүр үүс хойгы онзаштыр үүс хураганны зоруктурар хүлээлгени алыр мен. Ынчангаш социалистиг чарышче аныяк хөйжу Борис Карманы киирер мен.

Борбе боду аныяк-даа болза, совхозтуң дүржүглалыг болгаш мурнакчы малчыннарының бирээзин аныргаан. Оон-биле чаржыры ындыг-ла белеп эвес: ында оон ачазы, республиканың хоочун хөйжуларының бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, пагдынакчы-пенсионер Александр Карма дузалажып турар. Ынчангаш каш дакпыр күш-биле ажылдаары мендем негеттинип турар.

Хоюмну тайгага. Чүлгүүр-Аксынга, чайлаглаткаш, элээн семиртип алган мен. Күзүл Шивээлиг-Хеминиң Хам-Дыткa база ай ажыг читтывыс. Мал чеми база четкир, оон беш тонна сигемни бодум белеткеп алган мен. Кажаавыс чаа, чылыг, делгем. Сугну база чылыдын бээр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, хойну кыштап күр ажыраарынга болгаш чаш толду бүгүн дорукторарынга бүтү тавармычалыг байдалдар бар. Ам чедиишкин чүгле мээң канчаар ажылдаарымнан хамаарыжыр. Чаруш салган болганда, кызымак ажылдаар үжүрлүг мен.

Ч. ЧАГАР-ООЛ,
район Совединиң депутады.

Төмүр-оол биле Зина Мавдыр-оолдар ыяка үеде хойжуун мергежилин шиигээдип алганнар. Ынчангаш социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан дүшпейн турарлар. Комсомолчу ог-буле Совет Тываның 40 чыл оюн тавариштыр чүс рубль-биле шаңналаан.

Комсомолчу шүүлгелдин
Холга тудуп алмылыңар:
Коданнарже — аалдарже
Хойжулар боол үнзалиңер!
Аныяктар, даладыңнар,
Ажыл бисти маңай берди.
Чазак, чаңчыл даалгазын
Чалаанныш чок кылмылыңар:
Чаш-ла малды өстүрер дээш
Саналынчылай үнзалиңер.

Бригадалар төптеринге удаваспас малчыннар хуралдары болгулаар. Ынчан ажыл-агыйның чылын түңнээр болгаш келир чылдың сорулгаларын салыр. Малчыннар ол хуралдарга социалистиг хүлээлгелер алыр болгаш бот-боттарын социалистиг чарышче кыйгыржыр. Бо ажылга СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш К. У. Черненконун беш чылды төлептиг доозар, экономиканы интенсификастаарын дүргедедир дугайында чугаазын удуртулга болуур.

Мен хой малдаавыш, элээн үр болу бердим. Чыл саныида социалистиг чарыштың мурнуку

ЧУРУКТА: социалистиг чарыштың мурнуку одуруун үргүлүү эзлеп келген мурнакчылар: 1. Иван ШЫДАРАЙ — мал чеми белеткээр звено удуртукчузу. 2. Ажыл-агыйның үндезилеачиверииниң бирээзи, хоочун трактерист Дуня ЧООДУ. 3. Мал чеми белеткээр бот-орулга-чарыяалыг механизастаттынган бригаднын бригадири Седип-оол СЕДЕН-ООЛ. Оон удуртиан бригадазы шылчыир кызыл тукту эрткен чайын үш катап чаалап алган. 4. Чолаачы Александр САМБЫЛ. Ол будуруглге талазыбиле бедии көргүзүлериндеи аңгыда техниканга камнынын, кывар-чавар материалдарга камналгалыын көргүскен.

Бо арынны — «Шынның» түскай корреспондентилери К. Чооду, М. Кадчаа белетээн.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уланчыгы. Эгези № 277 «Шында»)

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Вениамин Георгиевич **Белеников** —«Өөк» совхозтуң инженери.

Леонид Прокопьевич **Быков** — Сельхозтехкүркомуның Туранда будурулге эргелелиниң чолаачызы.

Валентина Петровна **Глазышева** — «Хадың» совхозтуң кассири.

Николай Лазаревич **Грибачёв** — Сельхозтехкүркомуның Туранда будурулге эргелелиниң слесары.

Геннадий Константинович **Деханов** — «Өөк» совхозтуң слесары.

Дмитрий Петрович **Дорофеев** —Туранның № 2 септелге-тудуг эргелелиниң автогрейдер машинизи.

Елена Чертак-ооловна **Ензак** — «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы.

Кендел Ензакович **Кенденов** — «Хадың» совхозтуң ажылчыны.

Василий Павлович **Неверов** — «Өөк» совхозтуң дарганы.

Иван Андреевич **Некрылов** — «Хадың» совхозтуң механизатору.

Владимир Гаврилович **Понамарёв** — Туранның № 2 септелге-тудуг эргелелиниң бульдозер машинизи.

Евдокия Егоровна **Попова**— Бий-Хемиң № 7475 төп ажаалга кассазының техажылчыны.

Бап Бичи-ооловна **Салчак**— «Кызыл тараачын» совхозтуң малчыны.

Анна Лаврентьевна **Саморокова** — Туранның № 2 септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Иван Николаевич **Семёнов** — Туранның ыяш ажыл-агыйының директору.

Галина Георгиевна **Семёнова** — улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң социалдырылга килдизиниң эргелекчизи.

Иван Егорович **Сухов** —Туранның № 2 септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Владимир Петрович **Харитонов** —Туранның ыяш ажыл-агыйының чолаачызы.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Надежда Александровна **Автайкина** —Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Владимир Адамович **Артлеберт** — «Тыва кобальт» комбинаттың машинизи.

Солдат Донгаковна **Бавуны-оол** — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Александра Трофимовна **Белоногова** — райпо ажылчыны.

Раиса Ивановна **Богданова** — Тока аттыг совхозтуң кол бухгалтери.

Наталья Фёдоровна **Вострикова** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы.

Валентина Николаевна **Ермолина** — Балгазының № 2 ПТУ-зүүнүң директорунуң өредилге талазы-биле оралакчызы.

Степан Артемьевич **Калинкин**—«Тыва кодээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зының ажылчыны.

Любовь Николаевна **Карелина**—Бай-Хаакта өртке удур отрядтың диспетчери.

Анна Егоровна **Кириллова**— Балгазының № 2 ПТУ-зүүнүң улуг бухгалтери.

Евдокия Васильевна **Назарова** — Балгазының участок эмнелгезиниң акушерказы.

Вера Ильинична **Никулина** — Балгазың санаторийинин техажылчыны.

Степан Петрович **Оглезнев**— Бай-Хаакта өртке удур отрядың чолаачызы.

Елена Алексеевна **Пархоцкая** — Балгазың санаторийинде эмчиниң улуг сестразы.

Нина Ивановна **Петракова** — районнуң төп эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Николай Петрович **Подосельников** — «Тыва кобальт» комбинаттың чолаачызы.

Александра Ивановна **Попова** — районнуң ИХК-ниң таныжыл черинин контролёру.

Вера Алексеевна **Потылицына** — Балгазың санаторийинде эмчиниң улуг сестразы.

Таисья Илларионовна **Пушкарева** —№ 2 орук-тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Анатолий Игнатович **Романов** —Бай-Хаакта өртке удур отрядтың чолаачызы.

Леонид Денисович **Сивков**— Балгазының № 2 ПТУ-зүүнүң мастери.

Альбина Михайловна **Таскаева** — Балгазының участок эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Евдокия Васильевна **Шувалова** —«Тыва кобальт» комбинаттың № 1 складының эргелекчизи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Александра Ивановна **Бичелдей** — «Шагонартыжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң шеверлекчизи.

Мария Петровна **Бочегурова** — ССРЭ-ниң Күрүне банкызының республика конторазының Шагаан-Арыгда салбырының кол бухгалтери.

Мария Васильевна **Виткина** —Шагаан-Арыг ортумак школазының башкызы.

Виктор Арсентьевич **Кононков** — ССРЭ-ниң Күрүне банкызының республика конторазының Шагаан-Арыгда салбырының эргелекчизи.

Степанида Кирилловна **Лошкарева** — «Шагонартыжстрой» трестиң кол бухгалтери.

Римма Васильевна **Моге** — Торгалыг ортумак школазының башкызы.

Лидия Георгиевна **Соболева** —Шагаан-Арыг ортумак школазының башкызы.

Надежда Ивановна **Шведова** — Шагаан-Арыг ортумак школазының директору.

Ольга Леонидовна **Фёдорова** —«Шагонартыжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң улуг инженери.

Валентина Борисовна **Якушева** —ССРЭ-ниң Күрүне банкызының республика конторазының Шагаан-Арыгда салбырының экономизи.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Севил-Оҥур Дамыраевич **Соян** — Эрзин дезинчествозуунуң лесничийи.

Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1984 чылдың ноябрь 19.

ЭЭЗИ ТЫВЫЛБААН ҮШ БАЖЫҢ

Ийи чагаанның изи-биле

Кызыл хоорайның Островная кудумчузунда тудугжулар сууржугажы бар. Хайыы черде турар болгаш, сууржуташтың школа назылыг уругларынга-даа, улуг улустарынгада берге болбастың арга чок. Культура-албан черлери, театр төпте болгай. Амдыызында чурттакчыларны бо хамык айтырыгларның аразындан эң дүвүредип турар үүл —чурттап орар оран-савазының септелгени, ажаалдавы.

«Бажыңнар соок, шык. Чайын дамылаар, кыжын ыраалаар. Демир суугга от салыпкы (немей тургузуп алгаш), бо ыяш баракталарга ковчуг аймылдыг. Өрт болуп болгай. Чайны оттуур кудукту дуглап каан, суг чок бергедеп турдувус. Биске дуза кадып, эмдыралывысты өөренип коөруп диледивис...».

Мындыг утказыг чагаалы бүлүк чурттакчылар редакцияже чоруткан. Олар-биле, хамаржыр удуртукчулар-биле ужуражып, шында байдал-биле танышкан бис.

Сууржугашта он дөрт бажың бар. Чурттакчыларының хомудал кирген № 12 бажыңның 14 дутаар өрээлиге четтинве. Шында Сельхозтехкүркомун Кызылда районнар аразының калбартырынга болгаш саналыдырынга, металлургия үлетпүрүнде автоматчыдылага хамаарыжыкан эртем-шинчилелерин боттандырарынга улуг салымышкыны киирип турар. «Интерметалл» организация бодунуң чээрби чылын чоохта чаа демделээн.

Металлургия продукциязынга улус ажыл-агый хереглелдерин улам долу хандырар херекке азырап олурар. Чоокка чедир батарея соок турган дев, ол чугаалады. Чаш уруглар каапкаш мырак черден суглаары дыка берге болбайн аан. Эрткен чылын демир суугуга от салыпкы кыштааннар. Күзүн безерек печканы олар боттарын кылып алган. Шаладан хадыыр, шык-тыр деп, не хомудалын илереттв. Ажык черге хомур-даш, ыяш дүжүрүп алырга артпас боорга, херим база кылдыртыш алганнар. Бажың иштининг шеверлел ажылдарын кылып ап четтигипкенин эскердивис.

Кыштың соогунда ишти коридорнуң эжиң чок. Чурттакчыларның боттарының талазындан шуушпеп болуп, чурттап олурар оран-савазын арыг-силиг эвес тудуп турарыы черле таварымча чок. Чаймиларның удуртукчуларынга четпестерни эдер талазы-биле дыалгаларың-даа берип турган. Чамдык үүрмек ажылдар кылдынган. Кудукту санэпистанция кагдырып каан турган. Ам ону арыглап, ашташ, ажыглап эгелей берген. А бажыннар септээри узамдыкаш турупкан.

Кагдынган бажыңнарны улус мурнуку ээзи турган Сельхозтехкүркомун удуртукчуларынга чарбып эгелээн. Оон даргазы С. М. Мешкорудников сентябрь 24-те бо үш бажыңны Сельхозтехкүркомун Кызылда районнар аразының каттыжымышкынының балансмээнче шилчидер дугайында № 206 дужаалга ат салган. Оон бээр үш ай эрткен. Хүлээп алышкыны ам-даа болбаан.

Каттыжымышкында партия организациязының секретары В. Т. Исаков «чок, ону черле хүлээп албас бис, өрт черинден, санэпистанциядан онаган штрафтарны төлевес бис, биствн ол бажыңнарда чүгле кара чаңгыс ажылчымывыс чурттап турар» деп, шуут-ла удурламыр болду. Оларны хүлээдир, хүлээп алыр кижи-даа тывылбастааш турупкан. Бажыңнарның чамдыызы 1957 чылда туттунган оҥар септеттинмээн. Оларның 60 хуузу крап баксыраан, үндүр бижикир хуусаазы келген. Ындыг боорга септелге-тудуг участогунуң орунга тургустуган чаа организация оон ойталаан. Оларны чүгле каапкаш септелге оогда ажылдап болур дээрзи биилиигир. Кыштың соогунда чурттакчыларны кайнаар көөрүгерин? Чаймидаа шнча хей өг-бүлеге бажың тыптыры берге.

* * *

Кызылда районнар аразының каттыжымышкынындан үш ажылчыныңарның хомудалын база сайгарган бис. СТОА-400 участоктуң начальныгы турган Н. С. Сафаровтуң ажылының стилин чагаада шүгүмчүлээн турган. СТОА-400 каттыжымышкының сес участокторының аразында чүгула черии ээлеп турар. Бо начальник ажылдап эгелээн соонда, коллективте нарын психологтуг байдал тургустунган, план күүселедээнде дожудаштыкпнар болуп турар апарган дээрзин биилээн турган.

Баштай сан-фактыларны көрүп көрээлинер. 1983 чылда автомобильдерниң техниктиг ажаалдазын болгаш үүрмек септелгезин он айларда 212 мун рубльге чорутпан турган. Бо чылдың он айларында ол сан 183 мунга чедир кудулаан. Участок начальныгы кижиниң шаптык болуп турары бо.

Партия организациязының секретары Н. С. Сафарова эки үнелелдя берип олур. Ажылынга кызымак, негелделиг, ыяшалза-даа чамдыкта шилеп бээр... Кол-даа «мелделдежип» турган кижиэн — кол бухгалтер турган В. Л. Сайгутина. Кайчаала чүве ийик, үр чыл ажылдаан боорга ийикле, ажылчыннар база соң талазында болган. Чоруудээ эгелээнден бээр коллектив ангы-ангы незектерге чарлып, найырал чок болу бергеп. Ылангыя чаңгыс черде ажылдап турар кижилер аразында нарын хамаарыкта тургустунганда, будурукчулар ажылаазы берге. Шөчаңгаш күшажылчы коллективтерге таарымчалыг мораль-психологтуг байдалды тургузары чүгле найыралды быжыглаарынга херек эвес, күш-ажылдың сагыша-чүрүмүн быжыглаарынга, ажылдың будурукчулүүн бедидеринге идигдыг. Мында байдал сыр эскс болуп турган.

В. Л. Сайгутина оон мурнунда ийи удуртукчу-биле бөга тавармайлай турган. Бо удаада Н. С. Сафарова оон үш ажылга ажылдап, дөрт чүе чыгны ажыа алырынга бодунга нарад кылып турганы тавармайлай. Оон ол үүгедиглерин эскс улус билир турган. Ынчалза-даа анаа удур чүге турушпаанын? Ол идепкейжи ажыктыралы турун бе мынчаш? Бо бүгүнүң соонда аңаа удур «бүгүү дайын» эгелээн турган. Оларның боттарынга-даа, долгандыр турар кижилерге-даа бо «үүрмек чүүлдер» халалыг турган чаавас. Ам байдал кандыгыл? Нанчыдыкта хылдыр коммунист А. М. Саламатнинн томуйлаан соонда, мынча байдал эвилээн дев, В. Т. Исаков бүзүретти.

Хомудал чагаага өт салган үш кижиниң кайызы-даа аргалдарының шаг болган кижилер дээрзи биилиинди. Негелде кылыырга өжээргээр чүве бе дев, чамдык ажылчыннар бөзин дазагелзаар болду. Шынын чугаалаарга, кижи өөттүг, шынык тутказ кижээ ыт өөттүг дей үлегер домакта каапкаш утка-ла бар.

Ангы-ангы кижилер-биле туспайлаш ажылдан биилиир, кижилериң аажы-чаяын, негелде-сонуургалын, четпестерин хаяы сайгарып биилиир ортумак звеноның кадрларындан кол негелделериниң бирээзи болур. Олар ажылчыннар биле удуртукчуларны харылаалыр-ыың турар чүгула звеноның кадрлары болур. Н. С. Сафаров четпестер-биле демиселчидаа бол, кижилер-биле ажылдың арга-ларыны дуржулгазының шээжээлеп чугула сорулгаларының бирээзи болуп артар-даа. Бо айтырыгга чөрге үүрмек чүүлер турбас ужурлуг. Борта кичээнгейлиг чорун бирги черге турары күзенчиг.

А. ХОВАЛЫГ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧЕДИИШКИННИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

БУДАПЕШТ. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чежиҥүнүери чурттарның кады ажылдажылгазының талазыбиле «Интерметалл» деп организация будурулгени специализастаарын база кооперастаарын калбартырынга болгаш ханыладырынга, металлургия үлетпүрүнде автоматчыдылага хамаарыжыкан эртем-шинчилелерин боттандырарынга улуг салымышкыны киирип турар. «Интерметалл» организация бодунуң чээрби чылын чоохта чаа демделээн.

Металлургия продукциязынга улус ажыл-агый хереглелдерин улам долу хандырар херекке чедиишкиннинг кады ажылдажылгага «Интерметалл» тодаргай үлегер болуп турар. Будурулгени специализастаар дугайында 35 дугуржулгаларны ЭДЧ-ниң чурттарының аразынга ыыларынга ол организация кирипшеп. Үк организацияның кежиҥүнүери чурттарның аразынга адырнын кылыларын солушкан хемчээлн бо чылын 4,6 миллион төнна болган. Ол дээрге, 1965 чылдаазындан бары бек беш катап хей болуп турар.

ЭДЧ-ниң кежиҥүнүери чурттарның Москвага дээди деңгеелге болган Экономиктиг үүлел хуралының айыткан сорулгаларын боттандырарыңче куженнишкиннерни амгы үеде угландырып турар бис деп, «Интерметалл» чөвүлелиниң даргазы Г. Эберлинг чоокта чаа СЭТА-ниң корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Организациянын киржикчилери металлургия будурулгезинин тургузуун сайзырангайжыдары, кылыгларын шинарын бедидерин, ассортиментизин калбартырык, оларның хей металл чарыгдаар чоруун кызырарын дем-биле боттандырып турар. Социалистиг дем каттыжылгазының күрүнелериниң кара металлургия талазыбиле кады ажылдажылгазы калбак аргалдыг болуп турарын чээрби чил дургузунда дем-биле кылдынган ажылдарның түнелдери бадыткаан.

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫН ЧУГААЛАШКАН

ПРАГА. Келир беш чылда болган 2000 чылга чедир Чехословакияның хомур-даш үлетпүрүнүң база энергетиказының мооп соңгаргы хөгжүлдезинин перспективаларын адырнын ажылдакчыларының Прагага болган иинти күрүне үөвүлел хуралынга чугаалажын көрген. Атомнуг электростанцияларны тудар программаны чугаажок күүседириңче кичээнгейни угландырган. Атомнуг электростанциялар амгы үүс чылдың төнчүзүнде энергия хандырылгазының кол үнер дөзүүн ролюн ойнаар ужурлуг.

АДЫРНЫҢ МУРНАКЧЫ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИ

СОФИЯ. Варнаның Май 1 аттыг пос-таавы комбинадынга тускай хереселдя ажыглавга киирген сөөлүнде пос-таавының чаа хевирлерин шингээдип бүдүрерининг хуусааларын кызырар аргалыг болган. Чурукчуларның бижип каан чаа майыктарын ёзугаар продукцияны бүдүн чартык азы ийи шак болганда амгы үеде бүдүрүп эгелээр апарган. Пөс-таавыны мынчаар бүдүреринге мооң мурнунда үштен өөскөн эвес неделя вегеттиниз турган.

Варнаның пос-таавы комбинады — адырнын мурнавчы будурулгелериниң бирээзи. Оон станоктар парыгын доктаамал чаартып турар, оларның дериг-хереселдериниң орта кезилдеп хей нуруузун ССРЭ-ге белеткээн. Продукциянын шинарынче онза кичээнгейни угландырып турар бис. Контрольдун дээштиг системазын хандырган. Бо талазы-биле совет оңнуктер улуг дузаны чедирген. Будурулге чорудулгазын соксатпаан, чаартылга ажылдарын боттандырарынга оларның дуржулгазы база ажыктыг болган деп, комбинаттың кол директору Д. Шинкалиев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Чаа станоктарны шингээдип ажыглаарынга практиктиг дузаны совет специалистер коргүзүп турар. Совет будурулгениң статьяларының хомудалын база сайгарган бис. СТОА-400 участоктуң начальныгы турган Н. С. Сафаровтуң ажылының стилин чагаада шүгүмчүлээн турган. СТОА-400 каттыжымышкының сес участокторының аразында чүгула черии ээлеп турар. Бо начальник ажылдап эгелээн соонда, коллективте нарын психологтуг байдал тургустунган, план күүселедээнде дожудаштыкпнар болуп турар апарган дээрзин биилээн турган.

Баштай сан-фактыларны көрүп көрээлинер. 1983 чылда автомобильдерниң техниктиг ажаалдазын болгаш үүрмек септелгезин он айларда 212 мун рубльге чорутпан турган. Бо чылдың он айларында ол сан 183 мунга чедир кудулаан. Участок начальныгы кижиниң шаптык болуп турары бо.

Партия организациязының секретары Н. С. Сафарова эки үнелелдя берип олур. Ажылынга кызымак, негелделиг, ыяшалза-даа чамдыкта шилеп бээр... Кол-даа «мелделдежип» турган кижиэн — кол бухгалтер турган В. Л. Сайгутина. Кайчаала чүве ийик, үр чыл ажылдаан боорга ийикле, ажылчыннар база соң талазында болган. Чоруудээ эгелээнден бээр коллектив ангы-ангы незектерге чарлып, найырал чок болу бергеп. Ылангыя чаңгыс черде ажылдап турар кижилер аразында нарын хамаарыкта тургустунганда, будурукчулүүт ажылаазы берге. Шөчаңгаш күшажылчы коллективтерге таарымчалыг мораль-психологтуг байдалды тургузары чүгле найыралды быжыглаарынга херек эвес, күш-ажылдың сагыша-чүрүмүн быжыглаарынга, ажылдың будурукчулүүн бедидеринге идигдыг. Мында байдал сыр эскс болуп турган.

В. Л. Сайгутина оон мурнунда ийи удуртукчу-биле бөга тавармайлай турган. Бо удаада Н. С. Сафарова оон үш ажылга ажылдап, дөрт чүе чыгны ажыа алырынга бодунга нарад кылып турганы тавармайлай. Оон ол үүгедиглерин эскс улус билир турган. Ынчалза-даа анаа удур чүге турушпаанын? Ол идепкейжи ажыктыралы турун бе мынчаш? Бо бүгүнүң соонда аңаа удур «бүгүү дайын» эгелээн турган. Оларның боттарынга-даа, долгандыр турар кижилерге-даа бо «үүрмек чүүлдер» халалыг турган чаавас. Ам байдал кандыгыл? Нанчыдыкта хылдыр коммунист А. М. Саламатнинн томуйлаан соонда, мынча байдал эвилээн дев, В. Т. Исаков бүзүретти.

Хомудал чагаага өт салган үш кижиниң кайызы-даа аргалдарының шаг болган кижилер дээрзи биилиинди. Негелде кылыырга өжээргээр чүве бе дев, чамдык ажылчыннар бөзин дазагелзаар болду. Шынын чугаалаарга, кижи өөттүг, шынык тутказ кижээ ыт өөттүг дей үлегер домакта каапкаш утка-ла бар.

Ангы-ангы кижилер-биле туспайлаш ажылдан биилиир, кижилериң аажы-чаяын, негелде-сонуургалын, четпестерин хаяы сайгарып биилиир ортумак звеноның кадрларындан кол негелделериниң бирээзи болур. Олар ажылчыннар биле удуртукчуларны харылаалыр-ыың турар чүгула звеноның кадрлары болур. Н. С. Сафаров четпестер-биле демиселчидаа бол, кижилер-биле ажылдың арга-ларыны дуржулгазының шээжээлеп чугула сорулгаларының бирээзи болуп артар-даа. Бо айтырыгга чөрге үүрмек чүүлер турбас ужурлуг. Борта кичээнгейлиг чорун бирги черге турары күзенчиг.

А. ХОВАЛЫГ.

БҮРҮН ДЕТКЭЭН

БЕРЛИН. (СЭТА). Германн Демократтыг Республиканың Улуг палатазының дуралгага 1985 чылда чурттун улуг ажыл-агый планының болгаш күрүне бюджединиң дугайында лоойлу төлевилелдерин чугаалажып көрген, чүүлдүг деп санаан.

Германняның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиигүне секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер хуралдың ажылынга киришкен.

ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежиҥүү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф хуралга илеткел кылган болгаш СЭКП ТК-ниң Чиигүне секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң кедүрген тайбың инициативаларын ГДР бүрүн деткээн деп медегледи. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа аҥы-дүҥма күрүнелери-биле дем каттыжып алган Германн Демократтыг Республика делегей кырынга, бүрүн эдлечгее Европага тайбының камгалалларынга, дайын кыжанмышкынын узуткаарынга, империализмниҥ, хамыктың мурнунда АКШ-тың агрессчи доктринышкиннеринге оруктуу дуглаарынга бүтүүлде чүүлдерни кылыр деп, ол чугаалаан.

АКШ: кандыг-даа перспектива чок

Каттышкан Штаттарга болган президент сонгулдалары кандыг-даа чаа чүүлдү бербээн. Хайгаараксчыларның хей кезиниҥ баш удур чугаалап турганы ышкаш, президент Рейган болуунуң демократтыг партиядан чаржалакчызы Мондейлди президентинни сонгуур эргелиг кылдыр төлээлеттиргенинеҥ бадылашкыныларының хей кезиниҥ алгаш, тиилээн боон турар.

Оон тиилээниниҥ чылдагаанкаяы кандыгыл?

Оларның бирээзи болза, шүүлүг болгаш элээн дээштиг пропагандага аппарадын ажыглап алгаш, Рейган, экономикада чамдык өскиҥишкиннер дээрге боп, Рейганның, экономиктиг политиказының дөрт түнели дээрзинге американнарны бүүредип шылапканы болур. Рейганчы шенелделериниң маңза хамаарылга чогу кандыг-даа кижиге биилиигир. Экономикада чамдык чогумчалыг өскерлиишкиннер херек кырында администрацияның политиказынга хамаарылга чок болган болгаш шуут-ла элээчеглиг байдалдыг боон турар: ол чедеп чылдарның төнчүзүндеде—совет чылдарның эгезинде болган кудулаашкынының соонда болган болгаш дараазының кудулаашкыкының бүдүзүнде туруп турар. Ынчалза-даа хей-хей бөлүүн американнар оны бодап биилип турганы чегей олар Каттышкан Штаттарда акшапың үнезиниҥ чиигээшкиниҥиҥ элээн оожумазыныбиле делегей рыногунда нефтиниҥ ортээпиҥ дыка кудулаашкының аразында деңнелдиҥ көргени-даа чегей боон турар. Олар акшаның үнезиниҥ кудулаашкыкының темпизиниҥ оожумазайы — мооң мурнунда кудулаашкыкының үезинде Каттышкан Штаттарның чурттакчыларының садып алыр аргазының дыка кызырылганының база түнелди дээрзин база көрбейн барганнар: бүдүрүлге эзлери боттарының продукциязын саарар арганы тыпайн баргаш, хөөзүразашкынга таварышпас дээш, өртектерни улгаттырарынга далаңнаар ужурга таварышканнар.

Нет, американнар ол дугайын бодавайн-даа барган болза, экономиканың үе-үелеп дирлиринiҥ уржуктарынга таварымчаннар-дыр. Оларга хүн бүрүде-ле ол бүгү дээрге. Ак бажыңның соңу-дур. Ынчангаш Америка чүгле республикавчы Ак бажың-биле улам чепектелип шыдаар дээрзиниҥ дугайын биилиндир сургап келген болганда, ындыг күштүг ыыышкынын өйтөлавры болгаш соңгулда кабинезинга республикавчы-кандидаттың адынга удур бадылазы берге-ле туруп боор.

Ол-ла соңгукчулар, специалистерниң баш удур биилип турганы ышкаш, Америкада кудулаашкыныҥ малгажыны элээн каш ай болгаш, база катап чылын бадып эгелээргечүү дээрлер иогп? Ынчаарга ол кудулаашкын чайлаш чок болур-дав. Чогум-ла ындыг болурунуң хереченилелдери эвээш эвес: албан статистиказының сөөлгү медээлериниге үргүлчүлелдиг ажыглалдың үлетпүр продукциязынга чагыгларының хемчээлиниҥ көскүзү-биле эвээжээзин, ниити наңнонал продуктуның хемчээлиниҥ өөрүлее темпизиниҥ дыка оожумазаны, өртек-үнениҥ кудулаашкыныҥ үргүлчүлели, ашпыкы садыг өрө-шөрээниҥ кандзар-даа аажок көөдээшкини илереттинген.

Ажыы-биле чугаалаарга, олга бүгү четчир, ынчалза-даа экономистерниҥ хей кезиниҥ бүзүрел көрүп туралы-биле алырга, экономиканы байдалдың эгелеп турар кудулаашкыны Рейганның экономиктиг үглашкынының дөрт түнели болур. Аңаа холбаштыр «Вашингтон пост» солуунуң бижээзин-биле алырга, чугаа болза, шериг чарыгдалдарын көөдетиишаан, социал программаларга федералдыг акша түскайлаашкының улам-на кызырарының дугайында боон турар. Шериг чарыгдалдары бо түнелдерниң ёзугаар алыр-га, 1986 чылга каңчаар-даа аажок хей түңнүг — үш чүс үжен миллиард доллар кылдыр планнааны биилиигир.

Каттышкан Штаттарның делегей кырынга авантюризминиң талазы-биле, ядролуг чепсегленишкиниге контрольдун үезинде кандыг-даа бурунгаарлавышкының чогунуң талазы-биле америкаппарның хей кезиниҥ чугаалап турар шынгыы айыылзыныышкынарын Вашингтоннуң пропаганда машиназы чымчадып шыдаар арга чок болган болза, экономиктиг фронтуда элээн оожурганнаашкын безин (тускай санавышкынарны ёзугаар алырга безин он миллион ажыл чок кижилер турда оны «оожургаашкынга деп здап болур бе) республиканчы администрацияны соңгулда участоктарынга аштыныышкынардан камгалап ап чыдавас турган.

Рейган дараазында соңгуун чедип алырын күзээниҥин дугайында албан ужурунда чарлаарының мурнунда-ла соңгукчуларны влэдиринин талазы-биле кампания эгелээн турганының оңза кичээнгейни салыр ужурлуг. Ол президентиниҥ 1984 чылдың январь 16-да сураглыг чугаазы-биле эгелээн болгаш ынчан ол албан кижилериниҥ болуктеринге чугаалажып турганы ышкаш, Совет Эвилели-биле харылзааларны хогжүдерин көөрүүнүн «чаа принциптерин» тургускан боон турар. Вашингтонуун «тайбыңга соңуургалдыг боон турарыга» дыка хей бүзүреднишкиннерин сапсаска, оон ол чугаазынга кандыг-даа чаа чүүл чок болган. Администрацияның «тайбыңга инаакшылдыынын» дугайында, ядролуг чепсектерни кызырарын болгаш карын-даа бүрүнү-биле узуткаарын чедип алырынга оон «белениинин» дугайында кыйгырыглары — сөөлгү он айлар иштинде Ак бажыңның пропаганда ажылынга кол чүүлү боон турган.

Соңгулда эртнен болганда, перспектива кандыгыл? деп айтырыгны тургузар апаар. Рейган шынап-ла, ядролуг чепсегленишкиниге контроль талазы-биле бурунгаарлавышкынын он дүрген чедип алырынче угланган тодаргай хемчеглерни алырынга белеп бе азы ол 1980 чылдазы дег, база катап соңгулда мурнунун апаа-ла кажарлаашкыны бе? Ол ынчан эрге-чагыргага киргеш, чепсегленишкиниерге контроль айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилели-биле чугаанны доп-дораан эгелээринге америкаппарны бүзүредип турган болгай. Ындыг түрбүже, администрацияның эрткен дөрт чылдарда хелелиишкиннери ССРЭ-ден шериг күжүүнү талазыбиле артык чорукту чедип алырынче угланган турган.

Бо айтырыгларны амгы үеде Америкада дыка хей кижи сөлып турар. Чүгле Америкада база эвес. Делегей Вашингтоннаан аңаа-ла хөөзун көстерни эвес, ажыл-херектерни маңзап турар.

А. ШАЛЫНЕВ.
СЭТА-ның воор.

ДОГЛАШКЫ-БИЛЕ

ПРАГА. Чехословакияның чаңгыс аай кодээ ажыл-агый кооперативтериниҥ X съездизи аңаа боон эрткен. Оон ажылынга ийи муң ажыг делегаттар, а ол ышкаш дөштүкы ажылчыннар, оон иштинде совет делегация киришкеп.

Съездиге ЧКП ТК-ниң чиигүне секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусак олурушкан.

Съезд кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам интенсификастаарының, агроүлетпүр комплексизиниҥ ажылын сайзырагайжымдарының талазыбиле сорулгаларны айыткан.

КОПЕНГАГЕН. Аңаа Европаның Соңгу чүгүне ядролуг чепсен чок зонаны тургузары дээш Даниянын шимчээшкининиҥ телеэлекчилериниҥ семинары болгаш.

Семинарның киржикчилерге — 150 ажыг делегаттар—1985 чылда ол шимчээшкининиҥ хелелиишкини программазын чугаалашкан. Ында Даниянын гитлержи эмелекчилерден хостаанының 40 чылынга холбашкан хемчеглерже оңза кичээнгейни угландырган.

КАНБЕРРА. Ында чап-чаа парлаан сөөлгү түңнелдерни ёзугаар алырга, Австралияга хуусаадан эрте парламент соңгулдаларынга лейбористиг партия ыңдыг хей эвес артыр бадылаашкын-биле төлээлекчилер палатазының олуттарының хей кезиниҥ эзлеп алыр аргалыг болган.

(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Тура халыышкын кылган организациялариың болгаш АКШ-на саттынган Дуартенин ёзу-чурумунуң төлээлекчилериниҥ аразынга чугаалажыышкынарының ийиги ээлчээ Айагуалода (Сальвадор) эгелээн. Патриотчу күштериҥ төлээлекчилериниҥ Дуарте-биле Ла-Пальмага ужуражыышкынының үезинде амгы чугаалажыышкыннарны чорудар дугайында бо чылдың октябрь 15-те дугуржулга чедип алдынган турган.

Чуртта кризистиг байдалды тайбың шинтирлээрингe хамаарышкан элээн каш санаалдарны Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң (НХФ) болгаш Революстуг демократтыг фронтунуң (РДФ) төлээлекчилерн чугаалажыышкыннарга киргенин информация агентстволарга дыңнаткан. Сальвадорнуң иштики херектерниге АКШ-тың холгаарлап кирзнр аргазын чэйлаарлыг, ыланғыя чугаалажыышкыннарга оон холгаарлаашкыныя болдурбазын патриоттуг күштериҥ төлээлекчилерн санаалдаан. Чуртта бүзээлээшкин байдалын соксадып, күш чок болдурарын, сальвадор хамаатыларын муң-муңу-биле узуткаан «алум эскадроннарын» чок кылып дужүрерин патриоттар пеген турар.

Парижке болган тайбыныҥ ниити-национал кылажы (чурукта) француз ажылчы чоннарының тайбың дээш өскү шинчээшкининиҥ түңнел үези болган. Сураглыг француз хей-ниити ажылдакчыларны, эртеминиҥ болгаш культураның төлээлекчилерин каттыштырган «Чүстүң кыйгырыы» дээр биилиигир организациянын саналын ёзугаар эрттирген каңчаар-даа аажок улуг чыскаалга 350 мун ажыг киши киришкен. Чыскаалчыларның одурүүларынга аҥы-аҥы салгалдарның, социал кезектериниҥ, политиктиг үелдериниҥ болгаш шажын-чүдүгелериниҥ кижилери чоруп турганнар.

А. КРАСИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА).

Уруглар-ның сүт кухнязында

ЧАГЫГ ЁЗУГААР

— Участок эмчилериниң сүме биижин чүрттакчылар биске эккээр. Ында кымның уруунга каш грамм творог, кефир азы сүт белеткээрин айтып каан боор. Бистер ону барымдаалап, чагыгны кылып, белеткеп бээр бис. Кышкы үеде чагыг ковудеп кээр. Черле ынчаш сүт кухнязын чүрттакчылар ажыглап өөренип берген — дээш, диет-сестра (чүрүкта сүттеи кефир белеткеп турары) Мария Александровнаже көргеш, чугаазын уламчылады: — Бистиң хоочун ажылдакчывыстыр. Ам мында он чыл ажылдап, ада-иелерге мактадып турар кижи. Чаштарга оолдарга кылган кефирим ада-иелер дыка үнелээр. Аныяктарга үлегерлиг дагдынакчывыс ийин — деп, сүт кухнязының эргелекчизи Татьяна Крачнакова чугаалаар.

М. А. Пономарёва кефирин канчаар белеткээрин мынчаар чугаалады: — Үскүрү 2-3 хуу хире 6 бидон сүттү заводтан хүнде ап турар бис. Ону «Кохер» деп аппаратка пастеризаставаш. 16 градуска чедир соотказаш, оон кырынче түскей ажыктыны база сироптуг өйдең кудуп алыр. Оон ол сүттү шилдерге чара куткулааш, оларның аастарын ярыг хевеңнер-биле дүтлааш, шкафтарга салгылап каар. Бөгүн 3 шак 30 минута турда кылган кефир эртенгинин 8 шак 30 минутада ижеринге белен болу берген болур. Чагыгларны чогуур үезинде кылып берип келдивис.

Диет-сестраның ажылдап турарын көөрге, шынап-ла өөренген. Бүгү-ле савалар, электри-биле ажылдаар аппараттар ярыг-силиг. Шил савааларны баштай содалыг, оон соонда хлорэминниг сүтке чуур. Ол чүгеи шилдерни даразывында ярыг сүтке база катап чүгеш, оон дүүовка иштинге изидер. Шак мынчаар ярыдыр хемчет алгаш, эм ол шилдерни ажыглап турар.

Шагаан-Арыгда уруглариың сүт кухнязы тургустунга-ла элээн болу берген. Кухняның турар чери ийи аал чүрттаар бажыңның бир талакы өрээли. Баштайгы үезинде дериг-керекселдери бүрүн турган. Амгы үеде чамдык аппараттар эргижүрээниңден үрелгеп. Сүт хоо кылыр ийи аппарат үрелп бээрге сөлдүе дужаагаи. «Кохер» деп аппаратның дөрттүң бирээзи ажылдавас. Сүт хайындырар электрилиг печказының чаңгыс талазы ажылдаар болгаш. Бо бүгүнү районнуң кол эмчизи А. Т. Балганга дыңнаткан. Амгы үеде хемчээп эп эгелей берген.

Сүт кухнязының ажылчындарының ажылдаар чери чогуур негелдете дүүшпес, тардаа болза, чүрттакчыларның чаштарынга бөлдүнар арга-биле сүттеи кылган чемнерин бараалгадып турарын көрдүвүс.

С. ЧООДУ.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу. Улуг-Хем район.

(Төнчүзү. Эгези № 273, 274, 275, 276, 277 «Шында»).

БИИ-ХЕМДЕ ДАҢ

Тоожудан эгелер

Салды пөштеи чешкеп, башкы эшки-биле он талаже он хире дап чорда, сал дооралып, хем ортузунче шыңдайнып кирипкеи. Соңгу эшки-биле солагай талаже база-ла элээп каш хап чорда, сал хем ортузунче деңнежип алгаш, Ужар кайы сен дээш шуудан бадыпкан. Ужар үстүңүн оожум черин сал орту эртип чорда, Ужарның сүрлүг даажы дыңналып келген. Күчүлүг Бии-Хем ийи ыяаш тайганың аразынче сыңны чадаан чүве дег, аскымнай аарак эстеп бадып чыдар. Ужарның кайгамчык чалгылары бурунайдыр агаранпады халып шурап, бирле үскүлежип ойнаан улуг ак бугалар ышкаш, агарапайнып, ерү шурап, хайнып көстүп келген. Оон адаанда өтген улуг та чеже моң даштар бар чүве. Бигэй кылган салдар аңаа деттеш-ле, буступ чаштап турган.

Николим Салахович бедиргээште быжыглап каан тускай чагызындан бир холу-биле быжыглаиы туттунуп алган, бир холунда кепка бөргүн дүре тудупкан, оол башкы, соңгу эшкилерде ажылчыннарны оң, солагай талаже кагыдар, сөксөкөр деп командылаарынга белеткеннипкен. Эшки тыртыкчылары оол холун көөр. Чүге дээрге кижи үнү дыңналыр үжүр-даа чок. Хей-ле! Ужарның даащ-шимээнин, хат-салгыны ол хире! Сал кырында баглап каан аттар Ужарның даащ-шимээнин дыңнап каашла безин киштежимпкенмер. Хөөкүйлерни!

Ол ужурда Ужарга салдың канчаар кирерин, лоцман коончут улуг ужарлыг даштарны канчалдыр оюп эртип, канчаар башкарарын көөр дээш, оон чанын орта быжыгланып туруп алган.

Бедиргээш кырында олурган эштериниң бирээзи — «Өршээ хайыракан!» дээн үнү баккасокка дыңналган.

Николим Салахович салды Ужарлап бадырарда, черле салдың бажы, оон мурнуку эшкизи «Хүреп-Хаяга» дегбейи, оон чартык метр ырак эртсин дээш, салын өведиин Ужарның «копнаң» дээр суг иштининң бажың дег улуг даажының бедик чалгыының кыры-биле бадырар ергалыг кижи. Оон ол аргазын дыка хөй аныяк лоцманнар өөренип ап турган. Ынчаарга ол арганы шын эвес ажылдаар болза, коончут айыылдыг. Ол бажың дег бедик чалгыны ажа халып чоруй, салдың бажын карак чивеш дээр аразында оң талаже ийи-үш хире эде кагар ужурлуг. Ынчанмас болза, сал оон шураан олчаан солагай талада Демир-Сал тайгазының эдээнде дедир өрү алзы хап ужарлаар хөөлбекче дораан-на кирер шаптырыктар. Ынчаар орта, салдың бажы өрүлеиип, соо бедик саарыг чалгыдан «копнадан» шурап дүшкеп, сал дедирлеии бээр. Ооң күжү-биле кожуглариы үзе шаап болур. Мындыг байдал дыка айыылдыг дээри ол. Чүге дээрге Ужар ам-даа доозулаан. Оон адаанда «Интеграл», «Семхин камень», «Кичеев камень», «Подпорожный» деп-деп адагылаар дыка айыылдыг суг адаанның бедик ужарлыг даштары бар. Оларның бирээзиниң кырынче келген салдың кожугтростарын ыяжы-биле кады үзе-чаза тыртып аппаар. Оон соонда салдың чудуктары адырык башка аппаар—ам сал шуут үрелгеии ол. Ындыг таварылгада салчылар хемге эңдеп-даа тургулаан чүве-дир. Ооң ужурундан «копнадан» шурап баткан салдың бажын ужарлыг хөөлбекче черле ыдып болбас! Күттүң Улуг Ужарының ол чажыттарын Нагибин лоцман ескелерден артык дыка-ла эки билир чораан кижи.

Соок хат-салгын-даа келген. Шимээн-дааштан үүү-даа дыңналбас. Дүвү шуурганныг хөй-ле коргунчуг чүвелер хөме ап келген.

— Ужар!—дээн үн дыңналган.

«Чагыртпас мен!» дээнзиг, бажың дег бедик чалгыларлыг, ак көвүктелдир эстеп, мөөп чыдар Ужарже алды улаглыг улуг сал-даа шуран дүжүп кире-ле халаан! «Дүгрээп бот, дүндерилеп баш» дээн дег, чамдык кижилер шуудугна кире бергилээр. Башкы эшкиниң ажылчыннары кезек када шуут суг иштинде берген. Чүге дээрге Ужарның эгезинде бедик «копнаның» улуг чалгыын салдың бажы еде халаан соонда, соңгу эшкиниң ажылчыннары база-ла чалгыг аразында баар. Кижилерниң үүле баштары карагайлыр. Ынчалза-даа ол эрес-дидим, харын-даа маадырдыг эрлер эшкиштериниң тудаларын черле салбайн, лоцман Нагибинни ээлүнда тутқан богун көрүп, салдың соон, мурнуу эде каккылап ишкирип, мыскырыпын бедип бар чораан. Лоцманның ыяш углап башкарып каан салы ужарларның эң бедик чалгыларының баштары-биле айыылдыг улуг даштарны ойзукыйы ажа-ажа халын эртип чорда, «Подпорожный» аксы көстүп келген. Кижилерни сагыжы ам-на чыгеп, безин улуг тыңгылаан. Лоцман оң талакы холун байырлаан дег көдүре каапкан:

— Од-дур! Четтирдим, оолдар!

Ынчан, ол улуг, кызыл-үеде хемниң Ужарга мөөп каярн кажангызындан-даа артык болган. Николим Салаховичиниң ол турган бедик үгээи бир улуг чалгыг ажыр кагарга, сүт улустарны хөме чаптылгаш барган — шупту ажылчыннар-биле бир дөмей деңшик өтпеп. Хөй эт-керексээр улуг бөрезент шыырларның ачызында курлаг арткан. Сал кырында баглап каан аттар — чоон хендирни үш каттааш чудуктарга баглап каан хөөкүйлер база-ла девидээп, бора-хөмөөштер ыыкаш чылбайты одуп калган, сирилейнин думчуктары безин улуг часта чүве дег элип каап тургулаан.

Ужарны эрткен соонда, сал Бии-Хемни куду Кызыл кайы сен дээш сагыш амыр таваар бадып каан.

Салдың кырын ширбиилеринге чүг

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 279 (12669) | 1984 чылдың декабрь 5, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязының будуүзүнде

ЧАА-ЧАА СОРУЛГАЛАРЖЕ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының декабрь 3-те Москвага болган хуралдарынга 1985 чылда Россия Федерациязының социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң Күрүне планын база бюджедин, 1984 чылда план күүселдезиниң болгаш 1983 чылдың бюджет күүселдезиниң дугайында отчёттуг баш удур чугаалажын көөрү доозулган.

Республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органының ам болур сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киргеш планның экономиканы улам ынай интенсификастаарывче, сөөлгү чылдарда чедип алган чедиишкиннерин быжыглап, улам улгаттыларывче углаганывыл ажа-чүве чугаалаашнар демдеглеп турганнар. Чижээ, капитал салымышкыннарны колдуунда-ла ажыглаалга киирер тудугларга мөңгээрни, ажылдан турар будуүлгелериниң техниктиг чаартылгаларынга болгаш эде тургузарынга акша-дөрээнниң тускайларын кавудедирип, чаа эгелээр тудугларны кызыгаарлаарын көрүп турар.

Комиссиялар министерстволарының болгаш ведомстволарның, чер-черниң совет органнарының кичээнгейин ажыл агыйны рационалдыг чорудаарының эргежок чугулазынче угландырган. Хөй-ниитиг организацияларының калбак киржилгези-биле күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң материалдыг курлавырларны камнаарының талазы-биле тодаргай планнарны тургузарын чедип алырын, камнаттынган материалдар, чиг-эт болгаш оттулар чүүл-биле келир чылда ийи хүнүң иштинде ажылдаарын хандырар дээш оларны күүседириңге шынгыы контрольду тургузарын сүмелээн.

(СЭТА).

Эш Владимир Иванович ДОЛГИХКЕ

Силерниң төрүттүнген хүнүңерден бээр алдан харлазыңнар-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Силерге иэнг байырны чедирип тур.

Бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунизмниң тиилелгези дээш моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны, кан кадык болуп, хөй чылдарда чурттаарыңарны Силерге күзедивис, эргим Владимир Иванович.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Эш В. И. Долгихти Ленин ордени-биле база «Кадыыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаннаар дугайында СРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүенин муриулга улут ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүден бээр алдан харлазыны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кайтпас, СЭКП ТК-ның секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Владимир Иванович Долгихти Ленин ордени-биле база «Кадыыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаннаар

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ЧЕРНЕНКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль, 1984 чылдың декабрь 4.

ДӨРТКҮ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

Бригадирге сөс

ТУДУГЖУ — АЖЫЛЫ-БИЛЕ АЛДАРЖЫЫР

«Кызыл тудуг» эргелелиниң алды бригадаларының арасында калбарган социалистиг чарышка он айларның түңнели-биле чыл планын үш ай бурунгаар, сентябрь 24-те, күүседкен А. Д. Воронининиң бригадазы тиилекчи болган. Үш чыл он айларның дургузунда бригада дөрт чылдың планын боттандырган. Коммунистиг күш-ажылдың бо коллективи он айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 127 хуу күүседкен.

— Чыл эгезинде бригада бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Үш мун рубльдиң, 20 мун туулбунум, беш мун киловатт-шак электры энергиязының камналгазын чедип алыры ында көрдүнген. Чыл планын эрте күүседир дээш соруулгавыс чедип алдыгаш. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, тудуг-монтаж ажылдарының ботүнезин чиигедир талазы-биле планывыс, камналга талазы-биле хүлээлгелер күүседиттинип турар.

Ынчалза-даа тудуг ажылын организастаарында ажыглаттынмайн турар арга-курлавырлар ам-даа бар деп бодаар мен. Объектилерни үезинде ажыглалга киирбес, тудуг-монтаж ажылдарының өртээн аартадыр болгаш шын эвес кылыр чоруктар канчан тыптып турарыл? Бо четтестерниң чылдагааны чүгле тудугну материалдар-биле үзүктелиишкинниг хандырып турарындан, механизмнер туруушкунунган болуп турар эвес, ажылды шын организастап ыдавайн турарывыстан база болуп турар. Хожудаашкындан үштүнар диже, хүн бүрүле ажылды шын хуваап, ажылчын күштүг таарыштыр тургузуп, черле ынчаш, планнаазыкшыны эскижер болза эки деп бодаар мен.

Бистиң бригада каш чыл улаштып бригада керээзи-биле ажылдап турар. Тудуг ажылын шапкынчыларынга бо арга коичуг ажыктыг. Бригаданың чедиишкинин база моон-биле холбап болур. Бир кижиүнүге онаалтыр 1,4 кубометр түүйбүну салырын чедип алгаш бис. Октябрь айда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 152,4 хуу четкен. Тудугжу бүрүзү даарта кандыг хевириниң, кайы-диже хемчээлдиг ажылын кылырый баш бүрүнгаар билир. Хүнде кылган ажылывысты үргүлүү түңнеп турар бис. Шак бүрүзүн төп ажыглаар диже, сагылга-чурумну быжыктырарывыс, ажылды организастаарын эки-хөлзидерниче сагыш салыр болза эки.

Чамдыкта материалдар келбейн баар-дыр. Ноябрь айның бирги чартыныда бетон келбейн турган. Материалдар чок дээш анаа олурбадывыс. Бригаданың он чеди кежигүнериниң шүлүзү үш бедик разрядтыг. Оларның шүлүзү үш-дөрт холушкак мергежилди шиңгээдип алган. Дашчының, бызынчының, бетонщиктиң, харын-даа шеверлекчиниң кылыр ажылдарын олар сагыт чокка кыла кааптарлар. Түүйбу чокта ынчангаш дашчылар бызаңнаар ажылче киритерлер. Бедик мергежилдиг тудугжуларга Анатолий Семис-оолду, Николай Сүүр-оолду, Анатолий Егошинин хамаарыштырып болур. Олар хүн нормазын барык ийи кылдаш ажыг-күүседип турарлар.

Амгы үеде «Тыва тудуг» трестиң ниити чүрттарга бажыңының бирги блогуүн хамазын доозкаш, дээримнең салып эгеледнивис. Төлевилелде ону чымчак шывыг-биле шыварын айткан. Кишки үеде ону чүгле ыяш-биле шып болур. Өскерлиишкиннер дугайын чагыкчы-биле сүмележип турар бис. Хылдың кырында кээрге мындыг өскерилер турбас кылдыр төлевилелди эгезинден эгелеп хандыр өөренип көөр турган.

Өске блоктуң ийиги каъдын доозун тур бис. Элегес-Аксының заводундан кээп турар түүйбулар чартык, чарык, хемчээлдери дең эвес болур-дур. Тудугның шынары материалдарының шынарындан эгелээр болгай. Түүйбуну шилип, хемчээл азыы-биле таарыштыр салып чадап турда, хөй үе үнер. Эки шынарлыг турган болза, ажыл бүдүнгур турар ийик.

Тудуг технологиязының дүрүмнерин ыяк күүсеткен турарын контрольга алыры чүгула. Борта прораб, мастер болгаш бригадир кижиниң ролю аажок улуг. Механизмнерниң байдалы, хандырылга айтырыы, күш-ажыл камгалалының болгаш будуүлге санитариязының дүрүмнериниң күүселдези оларның кичээнгейиниң төвүге турар ужурлуг. Черле ынчаш, тудуг ажылынга өске-даа инженер-техниктиг ажылдакчыларның харыысалгазын көдүрер болза эки. Оларның чогаадыкчы чоруунган, негелделиниңден, ажылды эки удуртуп билириңден төнчү түңнелдер хамаарылгалыг.

Механизмнерни чөп ажыглавайн турар бис. Чайгы үелерде оларны ийи эвлечилиг кылдыр тургузуп болур. Ындыг түрбүже, дыка хөй техника анаа туруп турары четпес. Автотранспорт чок дээш материалдар келбейн баар, кран үрелеп дээш олуруптар чоруктар эвээш эвес.

Сөөлгү чылдарда бригада прогул чок ажылдап турар. Озалдаашкыннардан ам-даа үштүнмаан бис. Изиг чем организастаавамыдан ырак бажыңнарлыг улус чаңгаш, чамдыкта оюн-оюн беш минута-даа озаладай бээр-дир. Оны аймын ажыл хүнү санынга көвүдедир болза, чидириг улуг дээрэн билдингир. Кожа турар объектилериниң бригадаларынга дүрштеки чем организастаарын эргелеп-диң-даа, трестиң-даа удурлуктулары өөренип көөр, шиитпирлээр болза эки. Байгы сөс кырында бо чүүл кажан боттанып ирги?

Бригада керээзи-биле ажылдаш, көскү чедиишкиннерни чедип алдывыс. Бо арганы өске бригадаларга нептередирип чедип алыры чүгула болгай. Түүйбуну шилип, хемчээл азыы-биле таарыштыр салып чадап турда, хөй үе үнер. Эки шынарлыг турган болза, ажыл бүдүнгур турар ийик.

Тудуг технологиязының дүрүмнерин ыяк күүсеткен турарын контрольга алыры чүгула. Борта прораб, мастер болгаш бригадир кижиниң ролю аажок улуг. Механизмнерниң байдалы, хандырылга айтырыы, күш-ажыл камгалалының болгаш будуүлге санитариязының дүрүмнериниң күүселдези оларның кичээнгейиниң төвүге турар ужурлуг. Черле ынчаш, тудуг ажылынга өске-даа инженер-техниктиг ажылдакчыларның харыысалгазын көдүрер болза эки. Оларның чогаадыкчы чоруунган, негелделиниңден, ажылды эки удуртуп билириңден төнчү түңнелдер хамаарылгалыг.

Механизмнерни чөп ажыглавайн турар бис. Чайгы үелерде оларны ийи эвлечилиг кылдыр тургузуп болур. Ындыг түрбүже, дыка хөй техника анаа туруп турары четпес. Автотранспорт чок дээш материалдар келбейн баар, кран үрелеп дээш олуруптар чоруктар эвээш эвес.

Сөөлгү чылдарда бригада прогул чок ажылдап турар. Озалдаашкыннардан ам-даа үштүнмаан бис. Изиг чем организастаавамыдан ырак бажыңнарлыг улус чаңгаш, чамдыкта оюн-оюн беш минута-даа озаладай бээр-дир. Оны аймын ажыл хүнү санынга көвүдедир болза, чидириг улуг дээрэн билдингир. Кожа турар объектилериниң бригадаларынга дүрштеки чем организастаарын эргелеп-диң-даа, трестиң-даа удурлуктулары өөренип көөр, шиитпирлээр болза эки. Байгы сөс кырында бо чүүл кажан боттанып ирги?

Бригада керээзи-биле ажылдаш, көскү чедиишкиннерни чедип алдывыс. Бо арганы өске бригадаларга нептередирип чедип алыры чүгула болгай. Түүйбуну шилип, хемчээл азыы-биле таарыштыр салып чадап турда, хөй үе үнер. Эки шынарлыг турган болза, ажыл бүдүнгур турар ийик.

Тудуг технологиязының дүрүмнерин ыяк күүсеткен турарын контрольга алыры чүгула. Борта прораб, мастер болгаш бригадир кижиниң ролю аажок улуг. Механизмнерниң байдалы, хандырылга айтырыы, күш-ажыл камгалалының болгаш будуүлге санитариязының дүрүмнериниң күүселдези оларның кичээнгейиниң төвүге турар ужурлуг. Черле ынчаш, тудуг ажылынга өске-даа инженер-техниктиг ажылдакчыларның харыысалгазын көдүрер болза эки. Оларның чогаадыкчы чоруунган, негелделиниңден, ажылды эки удуртуп билириңден төнчү түңнелдер хамаарылгалыг.

А. ВОРОНИН,
«Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадир.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН

ЧУРУКТА: Кызылдың хлеб заводунда булочкалар кылыр цехтиң ажылчыны Александра Хертек (бо чуруктa) будуруглемни планчыг даалгаларын база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни күүседирингe бодунуң кызымак күш-ажылчы үзүүн киирип, ада-иени чыл ажыр ажылдан турар. Хоочун бижырыкчы Зоя Григорьевна Черкашинаның бригадазы од булочкаларны бижырып турар. Оон ажылдаар чери изиг цех, электрилиг печкалар чаны. Ажылынга улут соңуургалдыг бо ажылчын далган аймаандан кылыр янзы-бүрү чемнерни бижырарының нарын технологиязынга өөренип алгаш, хүнүң-не бедик шынарлыг продукцияны белеткеп үндүрүп турар. Александра Хертек чем бижырарының арга-мергежилинге өөредип каан дагдыныкчыларын ажыр, бедик шынарлыг кылып турарын бригаданың ишчилери демдеглеп турар.

Зоя Черкашинаның бригадазы бо чылды чедиишкинниг доозарының социалистиг чарыжын калбартып, ноябрьның планныг даалгазын 116 хуу күүсеткен. Оон күш-ажылының будуүлгүүлүү 105,9 хуу ажып турар. Изиг булочкалар, сайкалар, сдобалар, калачилер печкалардан үнүп, чыгый салгынын, савалаттынып. Кызылдың садыгларынче, ниитиинни чемненилге черлеринче киирип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЭРТЕ ДООЗАР

Чоон-Хемчиктиң амыдырал хандырыгга будуруглге эргелелиниң коллективи ачы-дузаа чедирериниң планныг онаалдаларын чедиишкиннинг күүседип келген.

Көдээниң болгаш хоорайның чонунга 15 янгы хевирге ачы-дузаны будуруглге эргелели көргүзүп турар. Чурттакчылыг суурларда комплекстиг хүлээп алыр пунктулар он айларда планның 108 хуу күүсеткен.

Ам янгы-янгы хевирлер аайы-биле социалистиг хүлээлгелер, планныг онаалдалар канчаар күүсеттинип турарын ап көрээлинер. Шак сентээрэ он айларда 140 хуу, телерадиоаппаратуралар сентээрэ 115 хуу, оон иштинде кедээ черлерге 118 хуу күүсеттингеп. Ында мастерлер Малчын-оол Доңгак, ынчаш коммунист Михаил Кузьмин олар кызымак ажылдап турарлар. Чонунуң хууда чагыгларын ёзугаар хеп даарзар, баш дүгү таарар болгаш чурук тыртпырар цехтер планныг онаалдаларын, ылангыя кедээ черлерге ол хевирлерге ачы-дузаа чедирерин ажыр күүседип келгеп.

Кедээниң чонунга ачы-дузаа чедирилгезин калбартырынга комплекстиг хүлээп алыр пунктуларның ажылы кончуг саадарлыг болуп турар. «Искра» совхозта пункт (эргелекчизи Өргепей Куулар) доктаамал эки ажылдан келген болгаш Совет Тываның 40 чылында амыдырал хандырылга будуруглге эргелелиниң шилчирлер Кызыл тугун алган. Ол ышкаш Чыраа-Бажында, Хөндергейде, Хайыракандa, Шеминде пунктулар эки ажылдан турар. Эргелелдиң төп дисветчер пунктузу кедээ черлерже, малчыннар турлагларынче үнүүшкүнерни организастап, телевизор, радио, соодукчу сентээрэ, баш таарар мастерлерин, фотографтарны чорудуп, малчыннарның заадарынга ачы-дузаны көргүзүп турар.

Районнуң амыдырал хандырылга будуруглге эргелелиниң коллективи дөртку кварталда ажылдың темпизин коңшаттас дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Чыл планын декабрь 28-те бүрүн доозар деп соруланы олар боттарының мурнунда салган.

Н. ООРЖАК.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ ХУРАЛЫНГА ЭШ К. У. ЧЕРНЕНКО ДЕЛГЕРЕНГЕЙ ЧҮВЕ ЧУГААЛААТ, ЭРТЕМНИҢ БОЛГАШ ТЕХНИКАНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИН БҮДҮРҮЛГЕГЕ КАЛБАА-БИЛЕ АЖЫГЛААРЫНЫҢ ЭРГЕЖОК ЧҮГУЛАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫН ОНЗАЛАЯ АЙТКАН. ШЫНАЙ-ЛА БО АЙТЫРЫГ ХҮНҮҢ ЧҮГУЛА АЙТЫРЫЫ БООП ТУРАР БОЛГАШ ОНУ УЛУГ, БИЧЕ БҮДҮРҮЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ, АЖЫЛЫН ЧЕР БҮРҮЗҮНГЕ ДАРЫЙ ШИИТПИРЛЭЭРИ НЕГЕТТИНИП ТУРАР. МАНДА БҮДҮРҮЛГЕНИҢ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ АЖЫЛДЫ ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИНГЕ ДҮҮШТҮР ОРГАНИЗАСТАП БИЛИРИНДЕН, ИНЖЕНЕР-ТЕХНИКТИҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ ЧҮТКҮЛҮҮНДЕН, АЖЫЛЧЫЛЫП КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ БОТ-ИДЕПКЕЙИНДЕН БҮГҮ ЧҮВЕ ХАМААРЖЫР.

Чонунуң амыдырал хандырылга министерствозунуң «Рембыттехника» будуруглге каттыжышкынында бо талазы-биле сөөлгү үеде элээн хемчеглер алдынган, өөредиглиг түүлдер бар. Мында чонунуң чагыын ёзугаар демир-дестен янзы-бүрү кылыгларны будуруп турар цех бар. Көдээниң ажыл-ишчилеринге чугула деректиг чунар-демирлер, лейкалар, каш хевириниң суугулары, хеп чуур кидирээштер, улуг, бичe досказрлар, одалга хоолайларны дээш чижектер кылыгларны цех элбээ-биле үндүрер ужурлуг.

Чонунуң чагыларын долузубиле болгаш чогуур хуусаанында күүседирип чыл келген тудум-на бергедеп орган, чүге дээрге ажылчыннар саны өөрдең, харын эвээжеп турган. Оон кол чылдагаанны бо цехке хол-биле кылып аар ажылдың улуу көвүдеп турганы болур. Бо байдалды каттыжышкынының администрациязы өөренип көргеш, эдер деп соруланы салган.

Чаа дериг-херекселди, станоктарны тургузуп, шинээдиңи алыры, бичe механизациянын чевсек-херекселдерин тургузары негеттинип турган. Бо ажылга каттыжышкынының дериг-херексел талазы-биле инженери Геннадий Иванович Быстровка удурткан ажылчын болуп киржип, элээн хөй ажыктыг чаартылгаларны кылган. Үш чаа станокту ажыглалга киирген, чамдык эрги станоктарны чаартып, өскээр ажылдар кылдыр эткилеп алганнар. Янзы-бүрү көвүдерниң маңнактарын боттары чогаадып, белеткээн. Чижээлээргe, чаңгыс дейканы будуреде ажылдаар 8 хөрти ыяштан алган болгаш, ам бо эттн будуреви чиик болгаш звеэнге үе-шак негээр апарган. Моон мурнунда демирни хол хачылары-биле кезип турган болза, ам цехте электри хачызын тургузуп каан. Бо бүгү дериг-херекселдерни белеткээринге, ажыглалга киирерине цехтиң ажылчыннары улуг улут-хуузун киирип, чогаадыкчы бөү-биле ажылдаан деп каттыжышкынының директору Геннадий Вихторович Ваихобян онзалая демдегледи. Ол алдын холдуг ишчилер — белдик мергежилдиң мастерлери токарь Юрий Кушнарев, слесарь Валерий Лапшин, кранмакчы Андрей Федосеико болгаш өскелер-дир.

Ам күш-ажылдың будуруктулуу бедээн, ынчалза-даа соруулга — цехтиң бүгү ажылын механизастаары болур деп. Г. Быстров чугаалады. Шынаала, бо чогаадыкчы чүткүлүг, нэйыралдыг коллектив күүсээнин чедип ап болур.

Чаартыкчыларның буянныг ажыл-херээн канчаар үнелеп турарын сонуургап көрдүм. Акша шаналын тыпсын турзадаа, чаартыкчы саналдарын демдеглеп бүрүткевээн, авторунуң шылыглаларын бербээн болду. Бо бүгүнү дарый организастаан кылыры негеттинип турар. Оны каттыжышкынының кол инженери И. Тен харылап, боттуг хемчегерин алыры эргежок чугула.

Н. КУУЛАР.

ЧААРТЫКЧЫНЫҢ КИИРГЕН ҮЛҮҮ

СМК — ЧАА БҮДҮРҮЛГЕ

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң хөй санныг коллективтеринден планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге биче эвес үлүг-хуузун киирип турар чер — сентелге-монтаж комбинады болур. Ниитизи-биле чылда ол 500 мун рубльдин ажылдарын кылыр. Бо чылдың планын үк бүдүрүлге декабрь 25-те күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Бо чылдың эрткен тос айларының түңнели-биле үк комбинаттың коллективи Садыг министерствозунуң шилчирлиг ыңмелиин чаалап алган, октябрьның планын чедиишкинниг күүсеткен.

Мындыг чедиишкиннерни чедип алырынга ында кадрлар-биле чогумчалыг ажыл эки түңнелдя берген. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш комбинаттың удуртулгазы, партия, профсоюзтел организациялары элээн ажылдарны кылып турар.

Аныяк кадрлар-биле ажылды ында тургускаш багай эвес. Аныяк ажылдакчыларны хайгаарап, оларга чагыг-сүме бээр тускай төвүлелди организастаан, ында дуржулгалыг ажылчыннар, дагдыныкчылар киргеп.

Сентелге-монтаж комбинады — аныяк бүдүрүлге, тургустунга-ла он бешин чыл четпээн. Ынчалза-даа ында чаагай чаңчылдар тургустунган, оларның аразында дагдыныкчылар кол черни ээлеп турар. Ылангыя садыг-технология дериг-херекселдер цегинде аныяк ажылчыннар чүгле доочуннарын арга-сүмези-биле ажылдап турар. Аныяктарга шүлүрүү күш-ажылдың үлегерин көргүзүп турарлар ында эвээш эвес. Чижээ, А. И. Моисиенко, П. А. Ермолаев, К. Б. Булытов олар комбинат ажыттынарга-ла анаа ажылдап эгелээн, дуржулгалыг ишчилер.

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга уткуштур он бирги беш чылдың дөртку чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш чарыш үк комбинатта калбарган.

Е. ЮРИН.

АҢЧЫЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Бии-Хемниң «Хадык» совхозта С. С. Суратпай баштаан беш кижи составтыг аңчылар звеновзу муң ажыг дыннин олуң черинге дужаагаң. Б. Ооланмай, М. Чараш-оол, М. Бичин-Уруг олар хөй олчалыг чапып келгеннер. Бо аңчылар социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүсеткеннер.

С. ДАҢГАА.

МЕЛИОРАЦИЯ — ХҮННҮҢ НЕГЕЛДЕЗИ

СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунга эш К. У. Черненко чурттуң агроүлетпүр комплекизинде ажыл-херектиң байдалының ханы анализин кылып, аъш-чем продуктуларын көвүдедир херекке мелиорацияның ужур-дузазын бүгү талалыг көргүскен. Пленумнуң шиитпирлери, эш К. У Черненконуң чугаазында айтыкан үүлдери болгаш түңнелдери бистиң республикамның чер ажылынга дорт хамаарылгалыг.

Республиканың тарылга шөлдериниң хөй кезии магадылал чок чер ажылдыг зонага хамаарлыг, азы агаар-бойдустуң байдалынган онза хамаарылгалыг. Мындыг байдалда доктаамал бедик дүүгүт алыр дээр болза, чер ажылын агаар-бойдустуң байдалдарындан хамаарылгазын эвээжедирип, азы мелиорация ажылын күштелдирери чугула.

Каш хонук бурунгаар эрткен СЭКП Тыва обкомунун V пленумунга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Оюдар бөдүүнүн илеткелинге суттаттыг черлерден кедээ ажыл-агый культураларының бедик дүүгүдүн ап турар ажыл-агыйларны азап, оларның көргүзүтлери үстүүк хемчээл эвес дээрин чугаалаан. Мурнакчы ажыл-агыйлар-биле кожа, агаар-бойдузунуң байдалы дөмей, чамдык совхозтарның көргүзүглери шуут аргажок болгулаар.

Бай-Тайгада «Бай-Тал», «Тээли» совхозтарны ап көрээли. Баштайгызы бо чылын бир гектардан-на тараа культураларын 7,5 центнерни, хөй чылдыг сигении 45,9 центнерни ажаап алган болза, ййигизи 264 гектар черниң тараазын, дүүгүдүнүн ортаалаарган, мал чемнинге шилчитпеп болгаш-бир гектардан ортумаа-биле 8,4 центнер хөй чылдыг сигении кезип алган. Барыын-Хемчик районда кожа-хелбээ «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның көргүзүглери база ленээр аргажок илгалдыг. Барлыкчылар бир гектар суттаттыг черден ортумаа-биле 203 центнер, кожалары 55-ле центнер картофельын ажаап алган. Тандында Тока аттыг совхозтуң тараазы хөй чылдыг сигении дүүгүдү кожазы ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуундан 2,5 катап эвээш болган. Мындыг чижектерни мында ам-даа эвээш эвести киирип болур.

Чер-черлерде мелиорация ажылдарынга ачы-ажыг хамаарылганы үстүнде адаттынган ажыл-агыйларның көргүзүглери херечилеп турар. Көда-ла ажыл-агыйларның удурткучулары, тускай эртемниглери ажыл-агыйжы эвес бооп, суттат ажылының дешилгелиг технологиязын болгаш зона займ-биле системаларын шүлүпен, четпес чорудуп, чемнинчилгени болгаш техниканы шын эвес ажыглаан турар болдур, ында көргүзүглер куду.

Хөй чылдыг сигеп шөлдерин тр ажыглаан тудум, оларның дүүгүткүрүүн эвээжээри ыле апар чоруур. Чамдык ажыл-агыйларда мындыг шөлдер он чыл чедир ажыглаттынып турар. Беш-алды чыл соонда оларның дүүгүткүр чоруу дыка кудулап эгелээр, ынчангаш ол хуусаа эрткен соонда шөлдерни бүрүнү-биле чаартыры, азы сигении немей тарыры чугула. Оон ужурунда Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу республиканың 16 мун гектар тарымал хөй чылдыг сигеп шөлдериниң бүрүткелии чорудуп, совхозтар займ-биле оларның каш чыл улаштып ажыглаттынып келгении тодарадыы, кайы хирезиннге немелде тарылга чорударын, чеже гектар шөлдерни бүрүн чаартырын ажыл-агыйларга дааскан.

СЭКП ТК-ның Пленумунга тарылга шөлдериниң структурazын эге көрүп, сайзырангайжыдарын база айыткан. Суттаттыг шөлдерни ажыктыг чорууп бедидерингe ол соңгаардыдыы болбас чугула айтырыг. Чер-черде чүгле төлевилел ёзугаар дүүгүт ажаап алган эвес, а харын оюн ажыртан муракчы ажыл-агыйларның, бригадаларның болгаш звеноларның дүрүмгелээн калбаа-биле шиитпирлээри чугула. Ындыг мурнакчы дуржулга республиканың «Алдан-Маадыр», «Кара-Хаак», «Барлык», «Хемчик», «Ленинчи орук» болгаш өске-даа ажыл-агыйларында бар. Ол ажыл-агыйларда бүгү суттаттыг черлер бригада керээзи-биле ажылдап турар бригадаларда, звеноларда бижыглаттынган. Оон-биле черлештир Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларында күш-ажылды организастаарының бо депшилгелиг аргазы ам-даа чедир ажыглаттынмайн турар. Бо талазы-биле практиктиг хемчегерин ук районнарның удуртукчуларын дарый ажылдап кылыр ужурлуг.

Ш. МОНГУШ,
Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң мелиорация киллзиниң начальныгы.

ИДЕПКЕЙИН БЕДИДЕР ДЭЭШ

СЭКП Төп Комитединиң «Социалистиг чарышты организастаарывың, түңнелерин үндүреринің болгаш ооң тиилекчилерин шаңнап-мактаарының практиказын сайзырангайжыдар дугайында» доктаалынга дүүштүр хемчеглер алдынган. Коллективтерде социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылыраа шынар болгаш ажылдың культуразы, күш-ажылдың сагылга-чуруму, энергия болгаш чиг-эт курлавырларының камналгазы дээш ышкаш көргүзүүлериниң ролюн күүтелдиргең. Социалистиг чарыштың түңнелерин чарлап, мактап, оңу бригадаларга, пехтерге, түс-түс ажылчыннарга чедирериниң кичээнгейин салган. Культура ажылдакчыларының профсоюзтуң хооркомитединиң 40 эге организациязын каттыштырып турар. Олардан 29 организация, азы ында ажылдап турар киитизи-биле 2700 кижиден 1790 кижи социалистиг чарышка хаара тутпушкаан.

Типографияның, республиканың ном садыының, кинотеатрларның, библиотекаларның, телестудияның, радиодамчыдыгазының, ДОСААФ-тың коллективтеринде ажылдап турар кижилерни шуптузуун социалистиг чарышче хаара тутканы.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлуу. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Социалистиг сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын үдуртуга болдурбушаан, культура ажылдакчыларының профсоюзтуң хооркому болгаш культура албан черлериниң профкомнары тодаргай ажыларны кылгылаан. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге будуруга, технология, хөй-иитии болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумуун байдалын профсоюзтуң организациялариның хуралдарынга чугаалажып келген болгаш сагылга-чурумну экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгылаан. Социалистиг чарышты организастаарын экижидип, политика-кижизидилге, культура-массалыг ажылдарны чорударын, ол ышкаш сагылга-чурум үрекчилери-биле демиселди идепкейиттеп. Ажыл шагын чөп ажыглаарының болгаш ажылчын минутазын үнезининг дугайында рейдилерни профкомнар кылып турган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыткан таварылгаларны ниап-ла кичээнгейге ап, сайгарып турар. Күш-ажылчы коллектив дугайында хоойлуну шын ажытлаары көвүдээн. Культура ажылдакчыларының профсоюзтуң хооркомунуң болгаш хөгжүм-шин театрының профкомунуң каттышкан хуралынга «Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлунуң 17-ги түүлүнге дүүштүр масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылдарының күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарына болгаш кадрларның ажылдан үнер-киреринң эвээжедиринче салдарын бедидеринин дугайында» айтырыг талазы-биле театрның директору Х. О. Ширии-оол болгаш профком даргазы В. О. Наксыл оларның илеткелин дыннап, чугаалажып көргеш.

Ынчалза-даа чамдык кылдыган ажылдар-биле чергелештир культура албан черлеринде, хөгжүм-шин театрында, филармонияда, типографияда, хоороайның кинотеатрларында, библиотекаларда, «Мөңгүлек» гостиницада кадрларның үнер-киреринде чоруктары кызырылбайн турар. Арага-дарыга хандыкшаанындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр таварылгалар бар. Оны болдурбазы-биле профилактиктиг хемчеглерни кошкаш чорудун келген, алдынын турар хемчеглериниң ажыктыы, кижизыылгеге салдары эвээш. Профилактика чөвүлелдерииң ажылы кошкак.

Кижилериниң күш-ажылчы болгаш хөй-иитичи идепкейин көдүрериниге коллективке идепкижизидилгелиг ажылдарның дээштин улут. Мында ылаңгыя лекция-пропаганда, агитасмассалыг ажылдарны хамаарыштырып болур. Культура албан черлериниң коллективтериниң аразында уран чүүл көрүлдезин бо чылын бир дугаар эрттирген. Көрүлдеге типографияның, республиканың ном садыының, профоблчөвүлелдиң коллективтери идепкейлиг киришкен. Анаа бирги черни күртелерадио комитеди, ийнги черни профоблчөвүлел, үшкүзүн «Тываның аныяктары» солун эвлээн. Хоорайның үлетпүр будуруулелериниң, организацияларының аразында ындыг көрүлдеге республика типографиязының танцы бөлүү үшкү черни алган, а «Тываның аныяктары» солуннуң коллективи идепкейлиг киришкен. «Аныяктар кижизидилгезиниге партийжи удуртулганы улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның докладынга дүүштүр ажылды профэвилел организациялары чорудуп турар. Маңаа чугула рольду дагдыныкчы шимчээшкинин ойнаар ужурлуг. Культура албан черлеринде 90 ажыг дагдыныкчы бар. Беш коллективте дагдыныкчылар чөвүлеп ажылдап турар. Республиканың ном садыында, типографияда, кинопрокатта ол чөвүлелдериниң ажылы эки. Чижээ, ном садыында 12 дагдыныкчы шуптузуу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Оларның дагдыныкчылары ол бедик ат дээш демисежип турар болгаш кижи бүрүзү хөй-иитии даалгалыг, эки тура дружинаның дежурныйдаашкынарыда, уран чүүлде болгаш «Мергежилиниң тергиинии» конкурстарда киржип турар. Дагдыныкчылар чөвүлелиниң ажыл планы бар. Культура-массалыг ажылдар талазы-биле комиссия (даргазы С. Д. Кондинкин) эвээш эвес ажылдарны кылып чорутканы. Журналистериниң дыштанылга кежээзин чылдын-на организастаары чаңчыл апарган. Хоорайның культура албан черлериниң коллективтериниң аразында уран чүүл көрүлдезин бо чылын бир дугаар эрттирген. Көрүлдеге типографияның, республиканың ном садыының, профоблчөвүлелдиң коллективтери идепкейлиг киришкен. Анаа бирги черни күртелерадио комитеди, ийнги черни профоблчөвүлел, үшкүзүн «Тываның аныяктары» солун эвлээн. Хоорайның үлетпүр будуруулелериниң, организацияларының аразында ындыг көрүлдеге республика типографиязының танцы бөлүү үшкү черни алган, а «Тываның аныяктары» солуннуң коллективи идепкейлиг киришкен. «Аныяктар кижизидилгезиниге партийжи удуртулганы улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның докладынга дүүштүр ажылды профэвилел организациялары чорудуп турар. Маңаа чугула рольду дагдыныкчы шимчээшкинин ойнаар ужурлуг. Культура албан черлеринде 90 ажыг дагдыныкчы бар. Беш коллективте дагдыныкчылар чөвүлеп ажылдап турар. Республиканың ном садыында, типографияда, кинопрокатта ол чөвүлелдериниң ажылы эки. Чижээ, ном садыында 12 дагдыныкчы шуптузуу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Оларның дагдыныкчылары ол бедик ат дээш демисежип турар болгаш кижи бүрүзү хөй-иитии даалгалыг, эки тура дружинаның дежурныйдаашкынарыда, уран чүүлде болгаш «Мергежилиниң тергиинии» конкурстарда киржип турар. Дагдыныкчылар чөвүлелиниң ажыл планы бар. Культура-массалыг ажылдар талазы-биле комиссия (даргазы С. Д. Кондинкин) эвээш эвес ажылдарны кылып чорутканы. Журналистериниң дыштанылга кежээзин чылдын-на организастаары чаңчыл апарган. Хоорайның культура албан черлериниң коллективтериниң аразында уран чүүл көрүлдезин бо чылын бир дугаар эрттирген. Көрүлдеге типографияның, республиканың ном садыының, профоблчөвүлелдиң коллективтери идепкейлиг киришкен. Анаа бирги черни күртелерадио комитеди, ийнги черни профоблчөвүлел, үшкүзүн «Тываның аныяктары» солун эвлээн. Хоорайның үлетпүр будуруулелериниң, организацияларының аразында ындыг көрүлдеге республика типографиязының танцы бөлүү үшкү черни алган, а «Тываның аныяктары» солуннуң коллективи идепкейлиг киришкен. «Аныяктар кижизидилгезиниге партийжи удуртулганы улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның докладынга дүүштүр ажылды профэвилел организациялары чорудуп турар. Маңаа чугула рольду дагдыныкчы шимчээшкинин ойнаар ужурлуг. Культура албан черлеринде 90 ажыг дагдыныкчы бар. Беш коллективте дагдыныкчылар чөвүлеп ажылдап турар. Республиканың ном садыында, типографияда, кинопрокатта ол чөвүлелдериниң ажылы эки. Чижээ, ном садыында 12 дагдыныкчы шуптузуу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Оларның дагдыныкчылары ол бедик ат дээш демисежип турар болгаш кижи бүрүзү хөй-иитии даалгалыг, эки тура дружинаның дежурныйдаашкынарыда, уран чүүлде болгаш «Мергежилиниң тергиинии» конкурстарда киржип турар. Дагдыныкчылар чөвүлелиниң ажыл планы бар. Кыызыл-булуңда дагдыныкчыларның даизызыы, ажыл планын азып каан.

Элээди уругларга болгаш бичиилерге кино көргүзүлгезин экижидер талазы-биле массалыг ажылдар кылдыныр келген. «Пионер» кинотеатрда 9 киноклубту уругларың харназын аайы-биле тургускан. «Чебурашка» эң бичиилерге, «Тоолдар» 1—5 класстарга, «Светофор» 3 класстарга, «Кежээде белен!» 3—7 класстарга, «Элээдилер болгаш хоойлу» 6—10 класстарга.

Аныяктар болгаш школачылар аразында мөзүг-шынар кижизидилгезинче библиотека ажылдакчылары кичээнгейни салып келген. Эң бичиилерге «Чүгежиктериниң клуббу», орттумак назылыг уругларга беседалар болгаш номчулгалар, үстүкү классссчыларга «Мен болгаш үе», «Орбита» деп дискуссиялар клубтары бар.

Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын чедип алыр, олче кижилерни хаара тудар дээш ол талазы-биле комиссия (даргазы Л. С. Седип) чамдык ажылдарны чорудуп келген. Спорттуң чайгы, кышкы аиглы-аиглы хевирлеримге, шыдыраа, стол теннизинге маргылдааларга коллективтерниң күш-культуружулары киржип турар. Ылаңгыя СЭКП обкомунуң, типографияның, «Тываның аныяктары» солуннуң, Күртелерадиокомитединиң, уран чүүл училищезининг коллективтери идепкейлиг киржип турар.

Коллектив кежигүнериниң күш-ажылының, кадыының камгалалы, чурттаалга-амыдыралайтыргылары дээш эвээш эвес чүүлдер профэвилел организацияларының кичээнгейининг төвүнде турар.

У. ДҮГЕРЖАА,
Культура ажылдакчыларының профсоюзтуң хооркомунуң даргазы.

МУРНУУ ОДУРУГДА

Кызылдың күш фабриказының күш-ажылчы коллективи бо хүннерде СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге соруқ кирип, чурттуң аъш-чем фондузун өстүрериниң херээнге төлептиг үлүүн киирер дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Коллектив он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын октябрь 22-ге чедир бүрүн күүседип аяган.

Фабрикада социалистиг чарыштың мурнуну одуруунда чуурга складының ажылчынары чоруп турар. Ында чуурга сорттаар он ийи ажылчын бар. Олар дагаа чуургазының сорттал белеткээш, садыг четкилеринге чорудуп турар. Складта тургускан автомат чуурганы деңзилеп сорттааш, конвейер шугумнарын дамчыштыр ажылчыннарга чедирип турар.

Бо будуруглениң хоочуну Вера Шумова ажылдаа-ла 18 чыл болган. Ол үениң дургузунда Вера Константиновна ак сеткилдиг ажылдап, коллективиниң хүндүткелин чедип алган. Мурнакчы ажылчын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг аттың здиляенчизи. Коммунист Вера Шумова—СЭКП Кызыл райономунуң бюро кежигүнү. Ооң-биле кады аныяк ажылчын Марина Фефелова ажылдап турар. Мында үр болбаандаа болза, ажылынга кызымак кыс мергежилиин ыяк шиңгээдип ап, будуруглениң мурнакчыларының санында кирген.

Дагаа чуургазы сорттаар ажылчыннар бригада керээзи-биле ажылдап турар.

— Бедик будурүнчүлүг ажылдың болгаш кижи бүрүзүнүң харыысалгалыг чоруунук ужуру коллективтиг керээде — деп, складтың эргелекчизи Нелли Михайловна Ошпанова чугаалап турар.

ЧУРУКТА: чуурга сорттакчыгары Альбина Тотьянина болгаш Нина Теплых ажыл үезинде.

Сөзү болгаш фотозу М. ТҮЛҮШТҮҮ.

Аъш-чем программазы – боттанышкында

ҮЛҮҮВҮС КӨВҮДЭЭР

Якутия чурттуң девискээриниң чедининг бир кезини эзелеп турар, мында бир миллион хире кижи чурттап турар. Газ, хөмүр-даш болгаш өске-даа чүүлдер-биле байлак-даа болза, ол чер көдээ ажыл-агыйны, ылаңгыя чер ажылын хөгжүдеринге таарымча чок: ооң бүгү девискээри кезээде дон, хөй кезии Полярлыг куржагның ындында чыдар.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн Чүктүң мурнуку районнары-биле демир-орук харылзаазы чок болганындан Якутиига бодунуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдери чугула болуп турар. Көдээ ажыл-агыйны маңаа хөгжүдериниң программазы ийи үланыышкыныг. Бирээде, бодунуң мал ажылын сайзырадыры. Ийинде, соөртүрү берге чуурга, картофель болгаш ногаа чергелиг продуктуларны өстүрери.

Якутияның көдээ ажыл-агыйының кол адыры болур мал ажылын үлептүр үндезининче шилчидерин көрдүнүп турар. Ында малдың кыштаглаашкынга турар үези чылда 240 хоноук үргүлчүлээр болганда, ол кончуг чугула. Республика мал чеминг белеткээрииге он-он миллион рубльди чарыгдап турар: ам Якутияда өстүрүп турар тараа культуралары — арбай, кызыл-тас, сула —шуптузу мал чеминге барып турар.

Эътке хереглээр чылгы, иви ажылы, балык тывыжы база улам хөгжүүр. Ук черге чаңчыккан чылгы будун чыл дургузумда даштыгаа туруп, оттуу хар адаандан казып чиир. Оларны кыштың эң берге үелериниде немелде сиген-биле чемгерер.

Республиканың совхоздары чылдын-на алды муң тонна аът эъдин будуруп турар. Ында азырал ивиниң саны 350 муң ажыг. Иви эъдин будуреры чылда дөрт муң тонна ажыл турар.

Аъш-чем программазы мал ажылының чаа адырларын — куш, хаваи болгаш ногаа ажылын хөгжүдерии база көрүп турар. Якутск хоорайның чанында хаваи комплекизииниң түүлүү дооступ турар. Куш фабриказы ийи катап улгадыр. Бежеи градус соокта безиы огурец, помидор болгаш согуна өстүрер теплица тудары планнаттынган. Мурнуу Якутияда сүт фермазы, сүт заводу, куш фабриказы база тутпушуп турар. Садыг четкизии сайзырадырынга склад тударынга база хөй хөреңги үнүп турар.

Сезеи чылдарда соңгу чүктүң улузуига аъш-чемниг шынары бедимир. Эртем сөзүгаар кижиниң чылда чимр нормазы 82 килограмм эът, 405 килограмм сүт, 18 килограмм балык, 292 борбак чуурга турда, бо продуктулар 1990 чылда ол нормадан ажа бээр. Бо көргүзүглер чурттуң ортумак хемчээлиниден база ажар. Хереглээр эъттиң барык деп кезиин республика боду будурер. Картофель болгаш чуурга бүдүрери база көвүдээр.

Якутниямың Аъш-чем программазы эрткен үш чылдың түңнели-биле алырга, колдуунда боттанып турар. А картофель болгаш ногаа будуреря планда көрдүгениниден ажа берген.

Егорь УВАРОВ,
Якут АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, республиканың агроүлетпүр каттыжымышкымының чөвүлелиниң даргазы.

МОЛДАВ ССР. Республиканың көдээ ажыл-агый шөлдериниң чүгле тос хуузун эзелеп турар суггаттыг шөлдери үнүш ажыл-агыйының продукциязының барык дөртку кезээ.

Рыбницкииии суггарылга системазы — Молдавиида эң улуг дээиериниң бирээзи. Ол 30 муң ажыг гектар черии сугбиле хандырып турар. Шөл бүрүзүнге эң таарымчалыг суггарылганы камчаар чорударын компьютер айтып берип турар. Электроииуг саналга машиназы ол ажыл-агыйга өң-не таарыжыр культураларны тодарадып, гектар бүрүзүнүң ажык-дузазын чүү хире суг, күш-ажыл, материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларын чарыгдап тургаш, эң хөй кылдыр алырын сүмелеп турар.

ЭСМ-ге тус-тус черлерден келген медээлерии аналиэтеп көөр чорук үнүштериниң өзүп үнүп база дүүштүүн хевирлеттиниип турарының үезиниде дүргеи хемчеглерии алыр, сугиу болгаш немелде чемгерилгелерии бээриниң норма-чижектерии таарыштырар арганы берип турар.

ЧУРУКТА: кол насос станциязы.
А. ЛЫКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Дагдыныышкын — буянныг херек

ХООЧУННАРНЫҢ АРГА-СҮМЕЗИ-БИЛЕ

Эрзин райозуи «Аныяк коллектив» дээри таварылга эвес. Кооператорларның хөй кезии шаңнап-да аныяктар, комсомолчулар. Олар — ажылдың үчастоктарының бүрүзүнде — садыгжылар, товароведтер, чүдүрүкчүлер, поварлар... Садыгның дээди, түскей ортумак өөредилге черлерии дооскан кадрлар чыл санында немежип турар. Аныяктар-биле ажыл райпода кампаар тургустунганы, маңаа бистиң сонуургаткан айтырыг ол.

Райпо баштаар черии, партия организациязы, профком, комсомол организациязы аныяк ажылдакчыларының кижизидилгезиниге кичээнгейии доктаамал угландырбышаан, оларны ажылга таарыштыр тургузарын, быжыглаарын ажыл-агыйның өске-даа чугула айтырыглары-биле деңге шиитпирлеп келген. Садыгжының ийикпе, азы поварның күш-ажылче өге бээммиига, коллективке, ажылга оларның ижигип алырынга кады ажылдап турар өш-өөруүүн, коллективтиң дузазы, дет. кимчезин, албан херек дээрзии мында эки билир.

Райпода дагдыныкчылар чөвүлелии тургускан. Б.-М. Д. Дандыгай удурткан бо чөвүлелде 21 дагдыныкчы бар, олардың 12-зи коммунист. Садыгның хоочуннарынга, мурнакчыларынга харыысалгалыг ол хөй-иитии хүлээлгеии бүзүрээн.

Дагдыныкчылар чөвүлелиниң булуңуң райониуң кызыл-булуңунда дерээн. Ажыл планы-биле 6 катай ажылы эки дагдыныкчыларның фото-чурруптарын, чөвүлелдиң ажыламыдыралын көргүскеи өскеда чүүлдер инда бар.

Дагдыныкчының хүндүлүг адын ылап-ла бадыткап чоруурлар райпода эвээш эвес. Олар боттары аныяк өш-өөрүүге, ажыл-ишке, хууда амыдырал-чурттаалгага үлегерлиг. Оларның чамдыктары бо. Райониуң хоочуннарының бирээзи белеткелчи Л. И. Бөөдейии өөренакчылерл эвээш эвес. Ооң бөгүүгү дагдыныш алганы — аныяк чолаачы Д. Лоңсеи, чүдүрүкчү В. Мажаа ажылынга кызымак диртип турарлар. Дагдыныкчы кижиге шиңа деп дыңнаары дег өөрүүчүг чүве кайда боор. Чөвүлелдиң хоокта чаа болган хуралынга коммунист Ланчмы Идамовичииің дагдыныкчы арга-дурхураларынга чугаалажып келген болгаш сагылга-чурумну экижидер талазы-биле хемчеглерии ажылдап кылгылаан. Социалистиг чарышты организастаарын экижидип, политика-кижизидилге, культура-массалыг ажылдарны чорударын, ол ышкаш сагылга-чурум үрекчилери-биле демиселди идепкейиттеп. Ажыл шагын чөп ажыглаарының болгаш ажылчын минутазын үнезининг дугайында рейдилерни профкомнар кылып турган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыткан таварылгаларны ниап-ла кичээнгейге ап, сайгарып турар. Күш-ажылчы коллектив дугайында хоойлуну шын ажытлаары көвүдээн. Культура ажылдакчыларының профсоюзтуң хооркому болгаш культура албан черлериниң профкомнары тодаргай ажыларны кылгылаан. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге будуруга, технология, хөй-иитии болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумуун байдалын профсоюзтуң организациялариның хуралдар

СОВЕТТЕРНИҢ РОЛЮН БЕДИТПИШААН

«Кым Советте болдур, кижилер дөөш ол харымаар» деп мерген домак бар. Бистиң улусчу өрге-чагыргавыстың хөй талалыг ажыл-чорудулгазын ол сестер төдаргайлап турар. Нииттилел амыдыралының бүгү-ле талаларын — экономиканы болгаш культураны, өөредилгени болгаш кадык камгалалын, садыгны болгаш аммыдырал хандырылгазын ол хаара туткан. СЭКП-ниң социал-экономиктиг политиказын боттандырарынга тус черлериң өрге-чагырга органнары идепкейлиг салдар чедирзин дөөш партия болгаш чазак моган чок сагыш салып турар. Ооң бадыткалы — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээн алганы «Тус чер бюджеттерин улус депутаттарының Советтериниң девискээринде турар каттыжымышкынарының, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларын аймалының ажыктыын, оларның оруглаларының хемчээлиг барымдаалап күштелдирер дугайында» докталды хамааржыр. Анаа хамаарыштыр СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыларынга ССРЭ-ниң сан-хөө министриниң бирги орлакчызы В. Деменцев харылаан.

— Виктор Владимирович, боттарының девискээрине экономиктиг болгаш социал хөгжүдүмни комплекстиг хандырар талазы-биле өрге-чагырганың тус чер органнары улуг ажылдарны кылып турар болгай. Ол чорук эвээш эвес чарыгдалдарны база негээр. Ындыг черлер бюджедин канчаар доддуруп ап турарыл?

— Ажылчы чоннарның амыдралының чагаргай чоруун бедидеринге, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң Советтер хөй-хөй акшаны шилчидип турар. Бо чылын көдээ, хоорай, район болгаш область Советтери тус черлериң ажыл-агыйларын хөгжүдеринге болгаш социал-культура хемчегеринге 45 миллиард рубльди үндүрген. Чурттуң бүгү бюджединиң кадык камгалалынга үндүрер чаргыдалы 85 хуу, улус өөредилгезинге (эртем болгаш дээди өөредилге черлерин санаваска)—60 ажыг х у у, чурттал-коммунал болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазынга 98 хуу чедер, садыг болгаш чурт үлетпүрүн хөгжүдеринге 99 хуузу от акша-хөреңгиниң күселиг-биле дуглаттынар. Артыкан чарыгдалдарны республика бюджединиң күселиг-биле дуглаар. Орулга киреринниң быжыг үндезини чокта мындыг улуг хемчээлдиг горулгалар шиитпирлээри болдуумас дээрзи моон илдең ышкажыл.

Тус черлериң бюджеттерине биче эвес салыышкын—92 хуузу—бүдүрүлге каттыжмышкынарының, бүдүрүлгелериниң болгаш ажыл-агый организацияларының төлевирлери киирер. Үндүрүлгер болгаш чурттакчылардан киирип турар төлевирлер орулганың чүгле сес хуузу болур.

— Чыл бюджедин планнап тура, Советтер ооң балансыларттынган турарын, тодаргайларга, чарыгдалдар орулгалардан ашпазын чедип алырын орааддажыр болгай. Ол ажыл канчаар чоруп турарыл?

— Бистиң чуртувустуң экономиказы чайгылыш чок өзүп турар. Ынчангаш тус чер бюджеттериниң планнары күүсеттиниң база ажыр күүсеттиниң турар. Бүгү чаданың бежен ажыг муң Советтериниң чүгле ийи чүзү немелде акшаландырышкынны дилеп турар. Бо дээрге күүскомнарның четпес ажылы эвес-тир, а экономика талазы-биле байдал мындыг болган. Эрге-чагырганың үстүкү албан черлериниден акша-хөреңгини Кыдыккы Соңгу чүктө, чурттуң даглыг девискээринде, а ол ышкаш Казахстанның болгаш Туркменияның кургаг хову зоналарында Советтер ап турар.

Тус чер бюджеттериниң материал-сан-хөө баазазын быжыглаар талазы-биле сөөлгү чылдарда эвээш эвес ажылдар кылдынган дээрзин демдеглээр аваар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-агый тургузуушкунунга улус депутаттарының Советтериниң ролюн улам ынай бедидер талазы-биле 1980 чылда хүлээп алган доктаалы улуг рольду аваа ойнаан. Бүдүрүлге курлавырларын дилеп тывар болгаш каминалга чурумун сагыыр талазы-биле эргелел органнарының сонуургалын бедидер тус чер бюджединиң орулгазын четчелээр системаны ол документ ёзугаар ажылдап кылган. Чүге дээрге планнан дашкаар көрген орулгалар, а ол ышкаш ажыл-агыйны билдилиг чорутканындан бюджет чарыгдалдарындан камнаттынган акша-хөреңги оларның боттарының шиитпирин ёзугаар чарыгдаттынар.

— ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалы улусчу эрге-чагырга органнарының Конституция Ёзугаар өргелерин долузу-биле боттандырарынга нигиг берип турар болгай. Ону күүседир аргаларның дугайында чүү чугаалап болур силер?

— Баштай эң кол чүүлдүк дугайында чугаалап көрейн. Чоннуң чагаргай чоруу дээш Советтер бүрүнү-биле харылаан турар-даа болза, эвилел чагыргалыг бүдүрүлгелер боттарының орулгаларындан акшаны тус черниң бюджединче чоокка чедир шилчитпейн, келгеи.

Ам байдал өскерилгеи. Советтиң девискээринде турар эвилел чагыргалыг үлетпүр каттыжмышкыннары болгаш бүдүрүлгелер тус черниң бюджеттерине шилчидип эгелээр. Украинада болгаш өске-даа республикаларда ону амдыгаштан боттандырып эгелээн. Ындыг чурумну улам калбартыр сорулга ам салдынып турар.

Эвилелдешкеи республиканың чагыргазында турар болгаш продукциязы автономнуг республикаларның, крайларның, областарының, хоорайларның, районнарының чурттакчыларының негелдезин хандырып турар каттыжмышкынарны база бүдүрүлгелерин автономнуг республикаларның болгаш тустус черлериң чагыргазынче шилчидер талазы-биле ажылды идепкейжидерин сүмелээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы — СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырып турарының база бир чаа базымы болур деп, В. Деменцев демдеглээн. Нииттилел амыдыралының бүгү талаларынга, ылангыя ажылагый тургузуушкунунга Советтериң ролюн бедидер херекке калбак программаны ажылдап кылганы чугула айтырыг болур, чүге дээрге экономика бисте эң кол черни эвилел турар болгай.

Улусчу эрге-чагырга органнарының төлээлекчилериниң мурнунда тургустуиган бо сорулгалар хөй талалыг болгаш янзы-бүрү. Советтериниң материал-сан-хөө байдалдарын быжыктырганы „— ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун организастаар ажылды чедиишкиниг боттандырарының кол магадылалы болур.

Р. АХМЕТОВ.

«СОВЕТ УЛУСКА ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС»

Бөгүн ССРЭ биле АДР аразынга Найырал, чаагай кожа-хелбээ чоруп болгаш кады ажылдажыпга дугайында иорээге ат салганындан бээр алды чыл болуп турар.

Кабулдуң кырынга ужун чораап, куду көөр болза, кижиниң караа чайгаар-ла хоорайның соңгу, барыын болгаш чөөн талаларында үш дөрбелчин тудугларга доктаай бээр. Ол дээрге совет-афган кады ажылдажылганың объектилеридир: Кабулдуң бажың тудуушкун комбинады, эът комбинады база Джангалактың машина септээр заводу. Олар эң баштай туткан объектилер болуп турар.

Ийи чурттуң аразында ындыг харылзаалар эгезинден-не тура керээ ёзугаар хөгжүп келген. Афганистан биле Советтер чурттуңун аразында дипломаттыг харылзааларны тургусканы күрүнелер аразында холбаалардың чаа хевириниң үлегери болган. Афганистанга эң баштайгы деп эргеге үндезилээн делегей документизи болза В. И. Ленинниң инициативазы-биле 1921 чылдың февраль 28-те ат салган Найырал дугайында совет-афган керээ болур. Ында ленинчи дашткы политиканың принциптери тода илергейлеттинген — деп эрге, хамаарышпас болгаш национал бот-тускайлаң чорукту хүндүлээри, кайы-кайызыныңдаа иштики херектеринге холгаарлаваазы база бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылга. Ук Керээни Советтериниң аныяк чурту боду коичуг аар байдалда турда чарган. Ындыг турбуже, ол найыралдыг кожа чуртка дуза чедирер арганы тыпкан.

Афганистанга апрель революциязы тиилээш, чуртка улусчу эрге-чагырганы туруспскан соонда, бистиң күрүнелериниң аразында хэрылзаалар шинар талазы-биле чаа бедик чадаже көдүрүлген, олар акы-дүмалышкы чорудуң, революсчу эп-сеткил каттыштырылгазының база бүгү талалыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың харылзаалары апарган.

ССРЭ биле АДР-ниң аразында ол харылзаалтрының улам мнай хөгжүүрүнге болгаш быжыгарынга чаа күүдүлг идигин 1978 чылдың декабрь 5-те оларның ат салганы Найырал, чаагай кожа-хелбээ чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ болган. Керээ империализм болгаш реакция күштериниң аймылдыг чимзеннишкиннеринге удур Афганистанның бот-тускайлаг болгаш девискээрииниң бүдүн-бүрүн чоруун камгалаарынга дузалаан, бо девискээрге болгаш иниттизи-биле Азияга тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуң идегелдиг фактөру болуп турар.

Ол Керээ ёзугаар Совет Эвилелиниң Афганистанга чогуур үезинде чедирген дузазы чурттуу делегей империализминиң болгаш ук чер реакциязының халдаашкынындан камгалаан. Ук дузаны КНО-нуң Уставын база делегей өргээниң чижек. нормаларын шыгыы барымдаалап чедирген. АДР-ниң иштики херектеринге Пакистанның, Иранның, Кытайның, америк империализминиң талазындан холгаарлаашкынының билдингир апарган фактылары ындыг дузаның чогуур ойүзе болганын база ооң эргежок чугула турганын бадыткаан. Кожа найыралчы ийи чурттуң харылзааларынче киржирин оралдажып турар чамдык барын ажылдакчыларның оралдажышкынары кандыг-даа түнней чок болур.

Апрель революциязының соонда Совет Эвилелиниң техниктиг дузалакчызы-биле Афганистанга Пули-Хумриниң демир-бетон кылыглар заводун тутка, соңгу чүкте Джаркудуктуң газтыг черлерин шингээп алырының чаа үе-чадазын эгелээн. Герат, Кундуз, Балх болгаш Кабул провинцияларда баштайгы машина-трактор станцияларын тургускан, Аму-Дарьяны кежир Найырал көвүрүүн тутка болгаш еске-даа түүлдер кылдыгган. Совет Эвилелиниң дузазы-биле АДР-де улус ажыл-агыйының 190 объектилерин тутка болгаш тудуп турар.

Национал кадрлар белеткээр талазы-биле ССРЭ-ниң дузазын Афганистанда бедин-биле үзелеп турар. Совет-афган кады ажылдажылганың объектилерин кадрлар белеткээр школалар аварган, олар 75 муң мергежилдиг ажылчыларны доостурган. ССРЭ-ниң дузалакчызы-биле Кабулдуң политехниктиг институдун болгаш техникумнарны тутка. Олар чурттуң кол өөредилге черлерин аварган болгаш инженерлерни болгаш техниктерни белеткеп турар. Амгы үеде муң-муң афган студентилер Совет Эвилелиниң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде өөренип турар.

Афганистан Демократтыг Республиканың күрүне болгаш хөй-иниттиг ажылдакчылары, бөдүүн афган кижилер 1978 чыл. дың Керээзиниң төөгүлүг хайгамчык улуг ужур-дузазын демдеглеп турар. Ол документ чурт иштинге болгаш оңу доктандыр байдалы турумчударынга таарымчалыг аргаларны тургускан болгаш АДР-ниң экономиктиг база социал хөгжүдезинге улуг идигин берген.

6-гы чылын демдеглеп турарывыс Найырал, чаагай кожа-хелбээ чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ бистиң ийи чуртувустуң аразында харылзааларга чүгүлә үе-чада болган деп, Афганистанның Улус-демократтыг партизының ТК-зының кежигүнү, АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дэргазының оралакчызы, республиканың Курлавырының даргазы Сарвар Мангал СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Политиктиг, экономиктиг болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылгага чаа үе-чаданың эгелээнии ол базыткаан. Бистиң чонувус Афганистанга Совет Эвилелиниң көргүзүн турары улуг идигин берген.

Г. БАЙКОВ,
СЭТА-ның корр.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВЕНГРИЯ

Палестин улустуң боттарының эрге-шөлээзи дээш шыныг демиселиниге социалистиг чурттар, олардың иштинде Венгрия-даа бүгү таланың деткимчезин кылып келген болгаш кыдыг-даа аваарын венгр «Мадьяр хирлап» солун бижээн. Израильдиң болгаш ооң ооргазының артында турар империалистиг бөлүктериң эжелекчи дайынзырак политиказының уржуундан Палестинаның улузу боттарының хоойлу ёзугаар эргелерин хөй-хөй чылдарның иштинде камгалаары-биле демисежир ужурга таваржып турар. Чоокку Чөөн чүк айтырын бүгү талазы-биле шиитпирлээриңден чүгле ол девискээрниң улустарының эвес, харын база улустарының эвес, харын база бүгү делегейде тайбынның кедир үези хамааржыр турар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

БРАТИСЛАВА. Словакияның пайысылында ажытынган делгелге чуруга уран чүүлүнүң хандыкшылдыгларына аныяк совет чурукчуларның чогаадыкчы ажылдарының болгаш чедиишкиннериниң дугайын калбаа-биле таныштырар. Чуруга уран чүүлүнүң совет мастерлериниң аныяк салгалының төлээлекчилериниң чуруп тургускавы 120 ажыг чогаалдары — чуруктары, шыйыглары болгаш скульптуралары од делгелгеде кирген.

• • •

ПРАГА. Чехословакияда совет номга шнактар болгаш сонуургактар кайгамчыктыг белекти алганнар: «Лидовөө» дээр ном нарлаар чер эртемдеп-литературоведтер бөлүүнүң «Амгы үениң совет литературазы» деп коллективтиг ажылын нарлап үндүргеи. Ында амгы үениң сураглыг прозаиктериниң болгаш шүлүкчүлериниң чогаал ажылдарын тодаргай тайылбырлаан, ССРЭ-ниң хөй национал литературазының сөөлгү чылдарда хөгжүдезиниң утланмышкынын көргүскеи.

ГДР

БЕРЛИН. Берлинге Герман Демократтыг Республиканың улусчу палатазының хуралы боон эртикеи. 1985 чылда республиканың улус ажыл-агый планының болгаш күрүне бюджединиң дугайында хоойлу төлевилелдерин аңаа чугаалашкан. Палатаның ажылынга Германияның Социалистиг чаңгыс аай партизының Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Эрих Хонеккер киришкеи.

КУДР

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-демократтыг Республика-биле Мурнуу Көрейниң төлээлекчилериниң аразынга бо чылдың декабрь 5-те кылыр дээш экономиктиг чугаалажылышкынарының ийиги үе-чадазын даразының чылынче шилчиткенин ЦТАК-ның тараткан дыңнадынга айтып турар. Ындыг шиитпирни Пхаммундзомга болган таварылга-биле холбаштыр хүлээп алган. Ол таварылга түңнелинде мурнуу-көрей таланың үүлгедишкиниден КУДР-нуң үш шериг албанныг кижилер өлүттүкеи болгаш бирээни балыглаңган.

(СЭТА).

ДАЙЫН КЫЖАНЫЫН ЧАЙЛАДЫР

Социалистиг чурттарның тайбынның болгаш боо-чепсектиг дүжүрериниң айтырыгларының талазы-биле чурттар аразының эртем конференциязы Москвага боон эрткеи. Анаа Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, КУДР-нуң, Моолдуң, Польшаның, Румыниянын, Совет Эвилелиниң эртемнер академияларының оралакчы президентилери болгаш төлээлекчилери, а ол ышкаш Лаостуң эртемденнери киришкеи.

Конференцияга делегейниң эртемденнеринге кыйгырыгны хүлээп алган болгаш анда ядролуг кыжанмышкынны узуткаары дээш, дем чорукту болгаш бир дөнеи аймыг чон болуур чорукту сагырыгга үндезилээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптери боттандырып чорудары дээш демиселге күштү катгыштырарының чугулазын оңаалап айтыкан.

(СЭТА).

УЖУРАЖЫЫШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ак башкыга президент Рейган-биле ГФР-ниң канда чоруп турар федералдыг канцлери Кольдун ужуражмышкыны болган. ГФР-ниң удуртукчузу ол ышкан АКШ-тың оралакчы президентизи Буш, күрсекретарь Шульц болгаш камгалал министрлер Уайнбергер-биле база чугаалажмышкынарны кылган.

Ак башкыга ужуражмышкынның түңнелдериниң талазы-биле боттарының медеглеелеринге болгаш кады кылган декларациязынга президент Рейган болгаш ГФР-ниң канцлери Коль «Чөөн чүк-биле Балтиканың кодээ ажылагый экономиказының эртем-шинчилел институдунуң Тывада комплекстиг киидизиниң удуртукчузу, экономика эртемнериниң кандидады.

ШПИОННУ ШИИТКЕН

БЕРЛИН. (СЭТА). Берлинниң дээди шериг суду ГФР-ниң хамаатызы Г. Райшаны ГДР-ге удур шпионшкинээни дээш 12 чылга хостаптазын казып шииткеи. АДН агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ол ГФР-ниң чажыт албан черлериниң дээлтазын ёзугаар шериг байдалының медээлерин чыып, ГДР-ниң айыыл чок чоруузун өргө-ажыктарынга дыка хора чедиргеи. Барыын-герман тускай албан черлериниң хоралакчы үүлгедишкиннери НАТО-нуң социалистиг чурттарга хамаарыштыр агрессия планнарының бир кезээ болбушаан, тайбынга болгаш улустар аразының айыыл чок чорууга шыгыы кыжанмыг боон турарын судтуң шиитвелиинде демдеглээн.

АМЕРИК ШПИОН САМОЛЁТТАР

МАНАГУА. (СЭТА). «Блэк берд» дээр америк шпион самолёттар Никарагуаның агаар делгеминче хүнүүн-не шүргүп кирип, ооң бот-догуиналашкынын үреп турар. Никарагуаның агаардан халдаашкынга удур камгалал албаннарының саиаының ёзугаар алырга, ноябрь эгезинден бээр агаар шпионнары чурттуң девискээрин 40 хире катап тегээрил ушкан.

Никарагуаже америк шериглериниң шуут шериг агрессиязының дөрт кыжанмышкынын Салдиножу улусчу армияның политтиктиг эргеделиниң начальныгы Уго Торрес айткан. Ол улусчу милицияның политорганнарының ажылдакчыларынга чүве чугаалаан. АКШ-тың сөөлгү хүннерде боо-чепсектиг яязы-бүрү хевирлерни Гондурасче кончуг дүргеи октап турарын демдеглээн.

ДАЙНЫЧЫ ХӨДЕЛИИШКИН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Эжелеттиргеи Мурнуу Ливандан кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, бо айның эге хүннеринде патриоттарның күштери израиль эжелекчилерге удур ийи дайынчы халдаашкыннарны кылган. Тир хоорайның чанында Шабриха суурунуң кыдыгларынга партизаннар интервентилерниң механизастаттынган хайгымылчыларынче халдаашкыны кылганнар. Удуралынмышкыны дайынчылары Набатиянның чанынга Тель-Аммитиң алырамында турар «Мурнуу Ливанның чалча шеринин» турар черниче шаап халдааннар.

Солуннарның бижээни-биле алырга, израиль эжелекчилер болгаш оларның чалчаларыдаа дирег күжүне болгаш техниказынга чидириглиг болган.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Арбай-оол Серемот — совхозта дуржулгалыг аныяк хойжуларның бирээзи. Ол «Мурнакчы» совхозтуң хоочун хойжузу, Ленинчи юбилейлиг медалдыын. Куш-ажылдың Кызыл Тук орденниниң эдилекчизи Көк Хертекович Серемоттуң оглу. Дуржулгалыг хойжу дыка хөй аныяк кижилерни мал ажылынче хаара тудуп, чымыштыг ажыл-ишке оларны өөредип каан. Оларның чамдыктары ам Чаптыс-Теректе комсомолчу-аныяктар бригадазының төлептиг кежигүннери апарганнар. Арбай-оол Серемот база-ла ада-иезиниң арга-дуржулгазын ынак шингээдип ап, мурнакчы малчыннарның одуруунда киргеи. Ол чылдың бүгү дөрт өргилдезининг үезинде хойну канчаар кадарарын, ылангыя кышкы үеде одар-белчиирни канчаар таарыштыр хуваап алырын, мал чемнерин чырыдаарын эки билир.

Арбай-оол Серемот бо чылын алган социалистиг хүвөөлгелерин ажыр күүседип, чаш мал төлүү алыр болгаш дүк кыргыыр талазы-биле совхозтуң хоочун хойжуларын бедин мурнаан. Ол төрүүр чүс баш хойга онаалтыр ынча хураганны онча-меңги доруктуруп өстүргеи. Аныяк кадарчы ынчаар эрес, шудургу ажылдап, сөглээн сөзүн эзлеп чоруур.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

ТААРЫШКАН ҮЕЗИ—КҮС

Бистиң «Шекпээр» совхозтуң суггаттыг черлериниң бугa, сумунарынга сөөлгү каш чыл. да кандыг-даа септелге чоруттаан. Ооң хараазы-биле, сугну четче ажыглавазындан, суггаттыг черлериң беримчези кудуу. Улуг буганың кыдыы-биле дөрт-беш адыр чаа бугаларны тыртып турза-турза, суггаттыг тарылга шөлүүн оранчок кызылып турары харааданчыг.

Ол ышкаш бугa сумунарын чазын удур септеэрге, шаг-үеии узадыр, сут халас баар, бугa умнарының чамдыкы малгаштыг, чамдыкы доң болур. Ынчангаш септелге чорударының эң таарымчалыг үези күс деп санаар мен.

Д. ООРЖАК.

КЕРЭЭ

—немелде дензи дээш төлеп турган. Өлгеи бызааларны бөзин кады санап турган. Ам чүгле бүгү коллективтиң ажылының түңнелиниге кижи бүрүзүнүң киирген үлүүн барымдаалап бээр. Маңаа продукцияның шынары база салдарлыг. Бир кижиге онаалтыр төлевирниң өөрүдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өөрүдезинден мурнап болбас. Ынчангаш төлевир үш кезектен тургустунар: айлап бээр төлевир, продукция дээш немелде төлевир база шаңнал болгаш немелде төлевир.

Ажыл төлевириниң баштайгы кезээ кижи бүрүзүнүң бодунуң расценказын ёзугаар, ынчалза-даа бодунуң эвес, а коллективтиг ажылдың түңнелин — фермага бүдүртүнген бүгү продукциянын түңүн — ёзугаар тургустунар. Ынчангаш ажылчын бүрүзү ажыл төлевириниң тыптып турар үезинде-ле, өскээр чугаалаарга, аванс үезинде-ле, коллективтиң ажылының төнчү түңнели дээш сонуургалы бедик болур. «Деңнештирилгээ чок болуун дээш кижи бүрүзү бодунуң мергежилиниге болгаш ажылдың нарынынга дүгжүп турар расценкалыг болур. Ажылдың бо кезээ ажылдаан үениң санындан база хамааржыр. Коллективтиг расценка бо таварылгада фермада ажыл төлевириниң ниитти хемчээлин контрольдаарынга дузалыг.

Төлевириниң ийиги кезээ — продукция дээш немелде төлевир фермага коллективтиг расценка ёзугаар азы кижилериниң болгаш звеноларының күш-ажылчы киирилдезин ёзугаар үлеттинген турар. Үшкү кезээ — шаңнал болгаш немелде төлевир — күш-ажыл төлевириниң саавырын ёзугаар азы керээде көрдүнген өске-даа дугуржулгалар база күш-ажылчы киржилге ёзугаар санаттынар. Ынчангаш ниитти төлевир-даа, ооң кезектери-даа коллективтиң бүгү кежигүнериниң фермаиың ажылының бедик түңнелинге болгаш ажылчын бүрүзүнүң ол түңнелди чедип алырынга хуудаа салымшкынын улгаттырарынга сонуургалын улгаттырып турар. Коллективтиг керээ ёзугаар ажылдап турар фермага продукция дээш немелде төлевирни инектиң продуктулуу белээн тудум хөйну бээр. Чижээлээргe, республиканың беш чылда ортумак көргүзүүнден фермаиың сүдү он хуу ковүдээргеле, немелде төлевирни үш хуу (25 хуунуң кырынга) ковүдедир. Ынчалзажок немелде төлевириниң хемчээлин ажыл төлевириниң фондузундан бежен хуу ковүдетпес.

Немелде төлевирнин дузалакчы ажылчыннардан эгелээш тускай эртемниглерге чедир шунту алыр. Ынчалза-даа төлевириниң хемчээли ылгалдыг: Кара-Булук фермазында кол ажылчыннарга 40 хуу, өскелерииге 15 хууну төлеп турар. Мындыг байдал продукция бүдүреринге чүгле сонуургалды бедидер эвес, харын, ажыл төлевириниң ниитти хемчээлин таарыштырар арганы бергеи. Бир эвес кол төлевириниң түңү кижи бүрүзүнүң расценказының түңүнден хөй болур болза, оларның ылгалын продукция дээш немелдеге кадар болгаш ону ооң-биле кады тургустуиган чурум ёзугаар үлээр. Бир эвес кижи бүрүзүнүң төлевириниң түңү коллективтиниң ажа бээр болза, ону продукция дээш немелдеден тыртып алыр. Ооң-биле фермада күш-ажылдың чарыгдалының камналгазын болдуруп, ажылчыннарның санын кызырарынга чедирии турар. Чижээлээргe, Кара-Булук фермазынга түс ажыг инекти өскээртен кадарга-даа, ажылчыннарның саны барык өскерилбээн.

Керээлиг коллективке кол черии күш-ажылга киржилгенин коэффициентизи (ККК) ойнаар. Адаттынган ийи фермада беш коэффициент ажыглаттынып турар: ажылдың шынары болгаш технология чуруму, күш-ажыл чуруму, ботбодунга дуза, санитар-гигиеналыг байдалды болгаш ажылга айыыл чок чорукту сагыыры, хөй-ниитти ажылынга киржилге.

Ажылчын кижи бодунуң хүлээлгезин аиаа күүседип турар болза, аиаа «О» демдекти салыр. Элээи чедиишкиниг болурга, аиаа «+1» демдекти, а кандыг-бир хажыдыышкын кылганда, аиаа «—1» демдекти салыр. Кадар болгаш казыыр демдектерии ийи аигы катказ, онга үлептер. Кадар демдектериң түңүи ажылчыннын коэффициентизинге кадар, казыырып ооң казыыр. Ук коэффициентиин тыварда, ажылчыннын херек кырында кылган ажылын (бүдүргеи продукциязын) планныг онаалдазынга үлептер. Керээлиг коллективтерге ажыл төлевирии коллективтиг ажылдың ниитти түңүи барымдаалап бээр-даа болза, кижи бүрүзүнүң онаалдазы олчаан артар, харын, ону кылыры немелде төлевир болгаш шаңнал тыпсырынга чугула. Бо чорук бригада керээзиин шиигээдип турар үеде кончуг херек.

Хадын-Аксы сүт-бараан фермазында ажылчыннарны ай санында шаңнаары чаңчыл апарган. Ол чорук ажылдың төнчү түңнели дээш сонуургалды бедидер. Кара-Булуң фермазы ай санында шаңналче шилчивээн: ону совхозтуң тускай эртемниглери отчёт-учёттү дүргедедириниң нарыны-биле тайылбырлап турар. Ындыг шүүлтеп чорукту болдурбазы чугула. А Хадын-Аксының фермазы шаңналды ай төнгеи соонда тыпсып турар болгай, ынчангаш отчёт ооалдаар дугайында чылдагаан маңаа турбас.

Бригада керээзин болгаш бот-орулга-чарылганы шиигээ. дирде бот-орулга-чарылгалыг онаалдаларны, планнарны ылаптыг кылыр херек. Баштай бүгү фермаиы эвес, а ооң бир кезиин — чижээлээргe, саанчылларны азы семиртилге коданын ийикпе азы бызаа ажаакчыларын — шилчидип болур. Бүгү фермаиы шилчиткеш, ооң иштинге звеноларны туртузуп база болур. Ынчан звено удуртукчузунга шалыңның он беш хуузун немеп бээр.

Коллективтиг керээ ажыл шагын будурукчулуг ажыглаарын, отчёт-учёттү шыкгыырадырын, ажылчыннарның санын көвүдетпезин, материалдыг эт-септя болгаш мал-маганны долу ажыглаарын хандырар. Ылангыя ажыл шагының чидирии эвээжедириидеи көргүзүглер дыка бедиир. Бо депшилгелиг арга кижи бүрүзүнүң күш-ажылга киржилгезин күштелдирер, ак сеткилдиг болгаш шынарлыг ажылдаарын хандырар.

Ю. ПОЛУЛЯХ,
Сибирьиниң кодээ ажылагый экономиказының эртем-шинчилел институдунуң Тывада комплекстиг киидизиниң удуртукчузу, экономика эртемнериниң кандидады.

Италия ажылчы чоннар пинти-национал ажыл соксадымышкынын кылганнар. Аңаа 18 миллион ажыг кижи киришкеи. Бүгү чуртка дөрт шак иштинде үлетпүр будурулгелери, транспорт ажылдавааи, солуннар үнмээри, школалар, почта салбырлары, банктар, өскеда албан черлери хагдынгаи. Ажыл соксадымкчылары будурүүшүнүү кызырып, кижилерни ажылдан массалыы-биле үндүрүп турар чазактың экономиктиг политиказынга удурдантанын, ажылчы чоннарның эргелеринче, чаалаа алышкынналарынче халдаан турар үлүг капиталдың албадаашкынларынга удуралын турарын илереткеи.

ЧУРУКТА: Милаига ажыл соксадымышкынының киржикчилери.

АП-СЭТА-ның телефотозу.

«ВЕГА» ДЭЭР ТӨЛЕВИЛЕЛ ЁЗУГААР

Совет автоматтыг ийи станцияныӊ Венера планетаже болгаш Галлей кометаже ужудуушкуныӊ кыдыгыр хөрээн хуртар аразыныӊ «Вега» дээр төлевилелин боттандырып чорударынга белеткел доостур үеде-чадазында келген. Совет эртемденнер-биле кады ол төлевилелде Болгарияныӊ, Венгрияныӊ, ГДР-ниӊ, Польшаныӊ, Чехословакияныӊ, Австрияныӊ, Францияныӊ болгаш ГФР-ниӊ специалистери база киржип турар. Амгы үеде эртем аппаратуразын тургузуп каан космос аппараттарын ужудуп үндурериниӊ мурнуу талазында ажылдарны Байконур космодромда кылып турар. Ол станцияларны бо чылдыӊ декабрь 15-те болгаш 21-де салып үндурерин мурнунда дыцнаткан.

Ужудуушкуныӊ программазы ийи ол үе-чадаларда тургустугган. 1985 чылдыӊ июнь айда Венерага чоокшулаштыр ужудуп чеде бергеш үеде станциялардан дүжүп бадар аппараттарны ангылаар болгаш олар ол планетаныӊ атмосферазын база кырын шинчилээр, ол ышкаш Венераныӊ атмосферазыныӊ эргилиишкинин шинчилээр аэростаттыг херекселдерин база салып бадырар. Станциялар ол ышкаш амгы үеде Хүнче болгаш Черже чоокшулап ыл чыдар Галлей дээр кометаже уткуштур ужудуушкуну үргүлчүлээр. Олар 1986 чылдыӊ март айда ооӊ дал ортузундан чоок девискээр-биле ужуп эртер. Ол үеде станцияларныӊ аппаратуразы кометаныӊ хейлиг болгаш доозушпуг-дээ кааттарын, ооӊ өзээн бүгү талазы-биле шинчилээр болгаш Черже ортем медээлерин база кометаныӊ будуш-кевирин дамчыдар.

ЧУРУКТАРДА: космостуӊ «Вега» дээр аппарадында өптелге ажылдары; Галлей кометаныӊ өзээнин «портредин» тырттырар телеаппаратуралыг АСП-Г(4) дээр автоматтыг тургузуулга платформазы; «Вега» төлевилелдиӊ киржикчизи чурттарныӊ техниктиг удуртукчулары Байконур космодромга кылган техчөвүдел үезинде.

А. ПУШКАРЕВ, О. КУЗЬМИН оларныӊ фотолары.
СЭТА-ныӊ фотохрониказы.

Критика болгаш библиография

ДЕТКИМЧЕ БОЛГАШ НЕГЕЛДЕ

Шииӊир колдуунда номчуурунга дээш эвес, а ойнап көргүзер дээш бижиир. Ындыг болзажок парлаан сөзүг чогта ооӊ чурттаалгазы чемдик. Литератураныӊ эӊ-не берге хевири шииӊир чедиишкиниери оны омзалап каректаарындан, театрдан аңгыда, парлалганыӊ арныӊче үндурериниӊ үлүг хамаарылгалыг. Шак-ыа моон үжүрүмда Тываныӊ ном үндурер черииӊ профессионалдыг болгаш улусчу театрларга база калбак номчукчуга бараалгаткан «Чалым-Хая» деп шиилер чыындызын баймрлап үткүп хүлээр үжүрлүг бис. Бо чыында ном садыгларыныӊ делгиирлериндеи дораан арлы берген.

Чогаалчы Эдуард Доигактыӊ чыып тургусканы бо чыындыда ол үш авторлуг баштайгы шиилери-биле көрүкчүлерге билдингир апарган авторларныӊ болгаш республикаӊ хөгжүм-шии театрыныӊ чакыда «Чалым-Хая» шии болгумуӊуӊ киржикчилериниӊ чакгыс көжегелиг шиилери болгаш интермедиялары киргеи.

Номгун баштайгы арнии тыва шииӊир эге суурун салчып, ону үзүп орукче киришкен Виктор Көк-оолдуӊ «Чаргы» деп интермедиязы ажыдар. Бо черле үжүрлүг. Болгумуӊ-даа, ооӊ «дүн оглунуӊ-даа ады — Чалым-Хая. Ол дээрге Виктор Көк-оолдуӊ бежен чыл бурунгаар бижээн сураглыг шиизиниӊ ады шыкажыгай.

«Чалым-Хая» деп шиилер чыындызын бир чежеэминде үстүнде айтыкан шии болгумуӊуӊ чогаадыкчы сөӊү деп болур бис. Ук сөӊ кайы хире түӊнелдиг, чогумчалыг болганыл? Мындыг айтырыгга чангыс зай дөрт харны бердиннес. Чыында ооӊ киржикчилериниӊ амгы үеде чогаадыкчы шинээзин, чедип алган деннелиӊ болгаш шиитпирлеп шыдавайн турар айтырыгларын көргүзүп турар.

Ында театр ажылдакчылары сонгуургадып, сценаныӊ черле телеитиг эзлери боюп шыдаар шиилер бар. Чижээ, «Шынчы сес» деп шиимм-даа ол керээлиинер. Ооӊ автору Екатерина Танова моон мурнумда «Илбилиг согун» деп фантастиктиг шиизи-биле бичии көрүүчүлериниӊ өнүүн алырган. Бо удаада Танова базала тоолчургу сюжет-биле бичии назылыг школачыларга өөредиг, сургаалдыг шиини тывызык чогаатткан.

Чыындыныӊ авторлары бөгүнгү амыдыралдыӊ проблемалары сонгуургадып турар. Куулар Черлиг-оолдуӊ «Шалбаа кудук», Клара Сагдыиныӊ «Кижиниӊ шокары» деп шиилериниӊ темазы — хөөйлу-дүрүмүӊ хажыдыкчылары оорларга, хулгаиныарга удур демисел. Сапык-оол «Сеткилдиӊ буяны» деп шиигe эмчи кижиниӊ ажылында маадырлыг чорукту көргүзерин оралдашкан. А Николай Куулар «Алдаг» деп шиигe кижи бүрүзүӊүӊ оруундан чайлавас моралдыг шиилеге дугайында айтырыгны кадртеп.

Чамдык шиилериӊ авторлары комедияныӊ уран хевирлерин шилип алган. Иван Комбунуӊ «Шымдакар-ла, дектемер-ле», Шагжыр-оол Суваиныӊ «Элдептиг болуушкуныӊ чажыды», Эдуард Доигактыӊ «Келди» деп шиилерде амыдыралдыӊ үжүр-чөвүӊ хажыдар чоруктарны мерген кочуулаган. Черле янчаш чыындыныӊ авторлары, драмага болаарга, комедия жанрлыкта дээре уран мергежилдиӊ көргүскен. Ынчалза-даа айтыкан болгаш «ске-даа комедияларны катаптаашкын, өттүнүүшкүнүӊ салдарындан арнгласары негеттиимин турар.

Доиктүү-биле чугаалаарга, автор бүрүзүӊүӊ киичээнгейин амгы үениӊ чугула темаларыг болгаш идеялары эвлел турардыр.

Чогаалдыӊ салымы ооӊ идей-тематикалыг уг-шиииӊ ыныныдан, амыдыралга чоогундан улуг хамаарылгалыг маргыш чок. Ынчалза-даа үнелиг хайгаараларны, бодалдарны овур-хевирлериӊ дылынче шилчидер нарын, таланытыг болгаш соруктуг ажыл чогувааида, бо чугула чүүл кедилиг уран түӊнелге чедирбес. Бо билдингир шыны катаптан чугаалаарынче бистя «Чалым-Хая» деп чыында чайгаар чыгаи турар.

Мен бодаарымга, чугаалажыи турарывыс чыындызы ёзулуг чогаал деп санаиы дег өйлекле, азы бо дораан сценаже үне берип шыдаар хире шиилер эвээш. Хөй иеруузумда шыи эскерилер, чаагай бодалдар шиииӊ оизагай уран хевиринче шилчивээн.

Владимир Серен-оол «Дегдирышкин» деп шиизиигe ажы-төлүн хавармык көрбээн ак холдуг кыллыр дорукгуруксаар, күш-ажылга чагдатпас ада-иелерин шоодарын бодаан. Артист-драматург бо удаада чөптүг соруглапы эчизинге чедирип шыдавааи. Кол тема шииӊиӊ төнчү кезээзинге чиде берип, ужур-утка чок эмеклотче шилчээн.

Куулар Черлиг-оол «Шалбаа кудук» деп шиигe амгы Тывада бир чидиг социал конфликтиин көргүзер дээиин үстүнде демдеглеливес. Бистия магалыг чаагай үевисте кемнерек үүлгедиглерин соксадырдап туржук, кажаигызындаи артык кажар болгаш дерээи аргаларны ажыглап, улуска хилиичек чедирип турар мал сорларывыи кижизивес чорууи болгаш кедя дазыл чогуи чогаалга чыыдары үеиагиик иегелдеэи дээрэи билдингир. Үстүнде адаан шиизи-биле Черлиг-оолдуӊ үеиик кыйгызынче үткүй базым кылган деп санаар херек. Ындыг турбуже, драматург ук базымны бо удаада чогаадыкчы ажыдыкшы-биле магадылап шыдаваииӊ харадаичыг-дыр. Ам дээрезинде сюжеттиӊ кол оорганы сонматтынган, а характерлериик, сагыш-сеткилдиӊ шыны ажыттыкмаан. Ооӊ ангыда шииӊиӊ композициязы четче тынылбаан. Автор ону сес көргүзүглүг дээи, херек кырында ында ооӊ ийи катап дөй көргүзүг бар. Шииӊиӊ көстүр өеии удаа-дараа кииө кадрлар солчур экран эвес, шимчевес сценка-ла болгай.

Куулар Сапык-оолдуӊ «Сеткилдиӊ буяны», Николай Кууларыиӊ «Алдаг» деп драмаларыи бөгүнгү көрүкчүүи эстетиктиг сонгуургалыи хандырар дүре эвес. Шиитпирлеп өйде маадырларныӊ хөделиглеринде шиизивес чүвелер дөй хапсыиып, болуу тодаратгыимзаи аарыг кижиге дан кудуушкуиун кылыр; өөрүиден хоорлуи чоруткан студент оол сагышсеткилдиӊ иштики демиселя чокка хеп-хенертен катап үгдии көөр дээш ооп-даа ыиай.

Чыындыда киргеи шиилериӊ ниити четкестери база бар. Маадырларныӊ характерлериниӊ, кылыгларыныӊ иштиии, психологтуг бадыткалы болганчок кошкаи турар. Ол ышкаш диалог шупту авторларныӊ илдигии турар чүвеи боюи турар.

Диалог болза чугаага «хамаарылгалыг маадырларныӊ дамчыларындан амгыда, ажыл-чанныӊ, сеткилсагыштыӊ янзы-бүрү илерээшкиннерии — кижиниӊ өөрүнии, хомудаанын, чөгенгенин, амырааиын, эгенгенин, чаптавасын, сезиигенин, идегээйин дээш иштн-кежиүүн санаттынмас хей байдалдарын ажыдар хүлээлгелиг. Бо иегелде шиигe оиза үжүр-дүзалыг, чүге дээрге, борта маадырларныӊ бир мөзүлеш характерлери болгаш харылзаалары чүүл-даа мурнунда үларыиы удур-дедир чугаа-соодунда ажыттынар болгай.

Хирези, бо тергиин чүгүлеп чүүл чыыдыныӊ авторларыныӊ киичээнгейиндеи үштүүн турар мышкаш. Олариың дыалогтарыныӊ сеткил-сагыш-биле холбаазы кошкак, иштики логиктиг харылзаазы аскаи турар. Биске сөмүзээ шиилериӊ диалогтарында драматиктиг харылзаазы, утка-шынары билдимес аиаа бодаддар солчуушкуну, эрешгей медээлер болгаш сурталдар көвүдээи. А көрүкчүлер болза шиидеч чугаалардан маадырларыныӊ иштиииӊ таиын билгеш, чүге ыиан оларныӊ аажы-чанныӊ, харылзааларыныӊ, чөрүлдээшкиниӊ шыныгга бүзүрээр дээрэи уттундуруп турер деривилис.

Диалог — шииӊиӊ кол багажы. Ону болур-чогууру-биле чогаалчы тургусканда, реалистиг характерлер-даа чуруттунмас, сюжет-даа эренгей схема шаандан ыравас, ыичангаш кижиниӊ угаан-сагыжыи хайыктырыптар шии төрүттүмисс.

Бодум хуумда «Чалым-Хая» чангыс көжегелиг шиилериӊ аразындан чүгле Шагжыр-оол Суваиныӊ «Элдептиг болуушкуныӊ чажыды» деп, Иван Комбунуӊ «Шымдакар-ла, дектемер-ле» деп интермедиязын бижир аажылдан кыдыи чогаалдар деп билдим. Ажыг чылзыр, шүүшкек чорукту оларда тергиин чергеи шоодуп көргүскен. Ооӊ ангыда Эдуард Доигактыӊ «Келди» деп шиини көлдүүда ам бижиттингеи. Ону шейдүүлек чорукта ушгуп, чедир ажылдар болза, ол бөгүнгү театр репертуарыига шымбай немере болуп шыдаар.

Түиеп чугаалаарга, «Чалым-Хая» шии болгумуӊ ээзээ сорулгуг ажылдааны ылдем. Хей-ниитиниӊ мурнунга ооӊ бирээ отчёду арай хоомай-ла болган-дыр харыы. Баштайгы маичы пат туттунар дижир ийикле. Ында чүве шиичилер, ам ылаигыя аныяк авторлар, ажыктыг деткимчеии алтаныпда. Ынчалза-даа, чогаалдажылыкта кандыг-даа дуза иегелдеии кошкалыгыныӊ барымдаазы болбас ужурлуг. Оон башка чаагыг черге тапташкында үнүп шыдавас бис.

А. КАЛЗАН,
критик.

КОНКУРСКА КИРЖИИЛИНҢЕР

«Адаларыиӊ маадырлыг чорууи — ажы-төлүг салгап алыр» деп девиз-биле В.ЛКСМ обкому, культура ажылдакчыларыныӊ профэвилелдер обкому, ДОСААФ обкомунуӊ президиуму, республиканыӊ «Билиг» ниитилелиниӊ бөштаар черн, Тыва АССР-ниӊ Журналистер эвилелиниӊ бөштаар черн, Тыва АССР-ниӊ болгаш Кызыл хоорайныӊ хамаатыг камгалалыныӊ штавы «Совет чонуӊ 1941—1945 чылдарда Ада-чурттуӊ Улуг дайнынга Тиилелгезиниӊ 40 чылыныӊ дугайында» СЭКП ТК-ниӊ доктаалынын негелдеринге дүүштүр шериг-патриотчу кижизидилгениӊ ажылын эки тургузары, хамаатыг камгалалыг пропагандалаары, шериг-патриотчу кижизидилгениӊ темаларынга материалдарны ажылдап кылыры, ол темаларны парлалга, радио, телевидениите совет улустуӊ 1941—1945 чылдарда Ада-чурттуӊ Улуг дайнынга тиилелгезиниӊ 40 чылынга элдер ыыдыр эки чырыдары дээш конкурс чарлаан.

Конкурстуӊ кол негелделери совет улустуӊ фронтуга болгаш тылга маадырлыг чоруктарын парлалгага чырыдары, аас-биле пропагандалаары, партия, совет, хөй-ниитн организацияларыныӊ камгалал-массалыг, шериг-патриотчу ажылдарын улам ыиай сайырадырын эдип алыры, аныяктарныӊ Чеңсекпиг Күштерге шериг албанын эрттиреринииӊ белеткелин эжиидери, келир үениӊ дайынчыларын социалистиг Ада-чурттуӊ камгалаларынга бедик серемчиледдиг болгаш кезээде белен болурунга кижилерни.

Тиилелчилерни шаиналарын дараазында акша-түнге докгаатканы: чогаадыкчы коллективтерге биреи, ийиги, үшкү чер дээш дараалаштыр 150, 130, 100 рубль.

Хүүда тиилелчилерни шаиналарыныӊ хемчээлдери биреи, ийиги, үшкү чер дээш дараалаштыр 120, 90, 50 рубль. Ооӊ ангыда мактал шаиналдар бээр көрдүнген.

Конкурстуӊ материалдарын 1985 чылдыӊ апрель 20-те чедир республиканыӊ «Билиг» ниитилелиниӊ шериг-патриотчу билиглер пропагандалаар эртем-методиктиг човудениине дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыӊ 38. Конкурстуӊ оргкомитединге.**

Айтырыңар, харыылап берээл

КАНЧААР САНААРЫЛ?

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуӊ трактористи Т. К. Борис-оолдуӊ редакцияже чоруткан чамдык айтырыгларынга Кодээ ажыл-агый министерствозунуӊ күш-ажыл болгаш төлевир киидизиниӊ улуг экономизи В. К. Байыр-оолдуӊ харыыларын парладывыс.

1. Эрткен чылдыӊ бирги кварталында 1200 литр бензинии артыкка чарыгдааным дээш 154 рубльди меңээ төлеткен. Ол төлээн акшамны канчаар көөр ирги?

«РСФСР-ниӊ Сан-хөө министерствозунуӊ 1984 чылдыӊ апрель 28-те үндүрген «Автомобиль транспортунуӊ ажылдакчыларын бензин болгаш дизель кыпар-чаар күүдүн камнап алганы дээш шаиналарын хүтаймда» бижиимге дүүштүр чолаачыларныӊ бүрүүзү-биле автомобильдиӊ кыпар-чаар чүүлүн доктаттынган ой-чижектен ажыр чарааида кыпар-чаар түүлдүн ортээи үүрмектей садар күүрне ортээи бөрымдаалап, олардан 100 хуу тыртыы алыр.

2. 1983 чылдыӊ ийиги кварталында трактористен тургаш, 900 литр солярканы камнап алган мен. Ынчаарга ооӊ ортээи тынылбаан. Автор ону сес көргүзүглүг дээн, херек кырында ында ооӊ ийи катап дөй көргүзүг бар. Шииӊиӊ көстүр өеии удаа-дараа кииө кадрлар солчур экран эвес, шимчевес сценка-ла болгай.

Куулар Сапык-оолдуӊ «Сеткилдиӊ буяны», Николай Кууларыиӊ «Алдаг» деп драмаларыи бөгүнгү көрүкчүүи эстетиктиг сонгуургалыи хандырар дүре эвес. Шиитпирлеп өйде маадырларныӊ хөделиглеринде шиизивес чүвелер дөй хапсыиып, болуу тодаратгыимзаи аарыг кижиге дан кудуушкуиун кылыр; өөрүиден хоорлуи чоруткан студент оол сагышсеткилдиӊ иштики демиселя чокка хеп-хенертен катап үгдии көөр дээш ооп-даа ыиай.

Чыындыда киргеи шиилериӊ ниити четкестери база бар. Маадырларныӊ характерлериниӊ, кылыгларыныӊ иштиии, психологтуг бадыткалы болганчок кошкаи турар. Ол ышкаш диалог шупту авторларныӊ илдигии турар чүвеи боюи турар.

Диалог болза чугаага «хамаарылгалыг маадырларныӊ дамчыларындан амгыда, ажыл-чанныӊ, сеткилсагыштыӊ янзы-бүрү илерээшкиннерии — кижиниӊ өөрүнии, хомудаанын, чөгенгенин, амырааиын, эгенгенин, чаптавасын, сезиигенин, идегээйин дээш иштн-кежиүүн санаттынмас хей байдалдарын ажыдар хүлээлгелиг. Бо иегелде шиигe оиза үжүр-дүзалыг, чүге дээрге, борта маадырларныӊ бир мөзүлеш характерлери болгаш харылзаалары чүүл-даа мурнунда үларыиы удур-дедир чугаа-соодунда ажыттынар болгай.

Хирези, бо тергиин чүгүлеп чүүл чыыдыныӊ авторларыныӊ киичээнгейиндеи үштүүн турар мышкаш. Олариың дыалогтарыныӊ сеткил-сагыш-биле холбаазы кошкак, иштики логиктиг харылзаазы аскаи турар. Биске сөмүзээ шиилериӊ диалогтарында драматиктиг харылзаазы, утка-шынары билдимес аиаа бодаддар солчуушкуну, эрешгей медээлер болгаш сурталдар көвүдээи. А көрүкчүлер болза шиидеч чугаалардан маадырларыныӊ иштиииӊ таиын билгеш, чүге ыиан оларныӊ аажы-чанныӊ, харылзааларыныӊ, чөрүлдээшкиниӊ шыныгга бүзүрээр дээрэи уттундуруп турер деривилис.

Диалог — шииӊиӊ кол багажы. Ону болур-чогууру-биле чогаалчы тургусканда, реалистиг характерлер-даа чуруттунмас, сюжет-даа эренгей схема шаандан ыравас, ыичангаш кижиниӊ угаан-сагыжыи хайыктырыптар шии төрүттүмисс.

Бодум хуумда «Чалым-Хая» чангыс көжегелиг шиилериӊ аразындан чүгле Шагжыр-оол Суваиныӊ «Элдептиг болуушкуныӊ чажыды» деп, Иван Комбунуӊ «Шымдакар-ла, дектемер-ле» деп интермедиязын бижир аажылдан кыдыи чогаалдар деп билдим. Ажыг чылзыр, шүүшкек чорукту оларда тергиин чергеи шоодуп көргүскен. Ооӊ ангыда Эдуард Доигактыӊ «Келди» деп шиини көлдүүда ам бижиттингеи. Ону шейдүүлек чорукта ушгуп, чедир ажылдар болза, ол бөгүнгү театр репертуарыига шымбай немере болуп шыдаар.

Түиеп чугаалаарга, «Чалым-Хая» шии болгумуӊ ээзээ сорулгуг ажылдааны ылдем. Хей-ниитиниӊ мурнунга ооӊ бирээ отчёду арай хоомай-ла болган-дыр харыы. Баштайгы маичы пат туттунар дижир ийикле. Ында чүве шиичилер, ам ылаигыя аныяк авторлар, ажыктыг деткимчеии алтаныпда. Ынчалза-даа, чогаалдажылыкта кандыг-даа дуза иегелдеии кошкалыгыныӊ барымдаазы болбас ужурлуг. Оон башка чаагыг черге тапташкында үнүп шыдавас бис.

А. КАЛЗАН,
критик.

КЫЗЫЛ

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Жестокий романс» (2 серналыг) 10.00, 13.00, 16.00, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арабские приключения» 9.10, 11.00, «Двойной обгон» 12.50, «Чучело» (2 серналыг) 14.40, 17.10, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киносборник «Средь бела дня» 14.30, 16.00, «Калина красная» 18.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Развод так развод» 15.00, 18.40, «Всадник без головы» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Цена риска» 18.00, 20.00 (үзатткан) шактарда.

ИПИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Астрономия. 10-гу класс. 9.05; 13.05 — Немец дыл. 10.05 — «Эртем болгаш амыдырал». 10.35 — 11.40 — Ниити биология. 9-ку класс. 11.05 — Авам школазы. 12.10 — Новолипецкиниӊ металлургия комбинадының дугайында док. фильм. 12.40 — Зоология. 7-ги класс. 13.35 — Төөгүүнүӊ ырнынары. 14.25 — Пушкин үезиниӊ чүүлүглелдери. 15.15—15.20 — Телемедээлер.

• • •

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Орус дылды өөренип тур бис». 18.30 — Уругларга фильм. 18.40 — «Ровноиуӊ уруглары чүруп турдар». 19.05 — Делегейде болуушкунар дугайында допчулал. 19.15 — «Азыи төвүү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуиад, чаштар!». 20.20 — «Дем каттымышкыныӊ». 20.50 — Д. Крамер фортепианога ойнаар. 21.00—«Үе». 21.45—23.20— «Операция «Трест». Уран-чечен телефильмниӊ 2-ги серналыг.

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — «Столкновение». Уран-чечен телефильмниӊ 1-ги серналыг. 10.00 — «Ахыу-чорукчулар клубу». 11.00 —11.05 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Док. фильмнер. 15.20 — Концерт. 16.20 — «Кырыне болгаш бистер». 16.50 — «Хөглүг чарыштар». 17.35 — Концерт. 18.00 — Шевер холдар. 18.30— Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегей болгаш аныяктар. 19.35— Чаа эртем-вентерелдиг фильм. 21.00 — «Үе». 21.45 — Чаа док. телефильм. 22.55 — С. Орехов гитарага ойнаар. 23.15 — Бөгүн делегейде. 23.30— 23.50 — Шыдыраага делегей чемпионазы.

Ойлаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас, хат кошкак.

Дүне 38—43 градус, чамдык черлерге 31—36 градус соор. Хүндүе 25—30 градус, чамдык районнарга 20—25 градус соок болур.

Кызылга чагбас, хат кошкак. Дүне 38—40 градус, хүндүе 25—27 градус соок.

Автоорухтарга көстүрүү эки. Эртенги шактарда туманнаар, көстүрү 500 метрден ашпас. Хат кошкак дүне 35—40 градус, хүндүе 26—31 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

СПОРТ

БИСТИҢ ШКОЛАВЫСТА

Бистиӊ Чаа Чаа-Хөл ортумак школазыныӊ башкылар коллективи школачылардыӊ күш-дамыр кижизидилгезин сайырадыр, өөредилге программазын сөгүгаар кичээлдерден шынарлыг чорудар дээш хемчеглерни ап, школа реформазында киргеи негелдеринии аимдыралга боттандырар соруглалыг ажылдап турар.

Школада 1-деи 10 класстарда күш-культура кичээлдерии тускай эртемниг аныяк башкы Тамара Монгушевна Сотпаи-биле кады бедик деңнелге эрттирер дээш сагыш салып турар бис. Ону чедип алар телээде чүгле кичээлдер-биле кызыгаарлаттынмайн, харын кичээлдерден дашкаар үелерде хөй ажылдарны кылып чорудары ажыктыг болуп турар.

Бистиӊ школада күш-культура болгаш спорт ажылын бедик деңнелге тургузуп болурунуӊ чамдык аргалары бар. Школада өөреникчилер чангыс эзлегде өөренип турар. Ынчангаш дүүн соонда школачылар школаныӊ волейбол, баскетбол ойнаар болгаш хүреш залдарын долузу-биле ажыглап, ында организастап турар аӊгы-аӊгы секцияларда киржип турар. Хүреш секциязын Шагаан-Арыг хоорайныӊ спорт школазыныӊ тренерлери Б. Сагаан-оол, М. Чадамба олар эрттирип, школачыларны хазыр тутkан. Ол секцияларда школада өөреникчилериӊ барык чартык кезии киржип турар, а школада 900 ажыг өөреникти бар. Школада эртенниӊ-не 15 минута дургузунда гимнастиканы кылырын чурумчуткан.

Школаныӊ шилиидек командалары район болгаш республика чергелиг спортчу маргылдааларга сөөлгү чылдарда доктаамал киржип турар. Ында олар кажы удаа шаиналдыг черлерни эзлеп, мергежилии бедии турар апарган. Районга болгаш республикага болгуулаан хаак маргылдааларынга школаныӊ спортчулары идепкейлиг киришкен. Чиик атлетиказа район командазыныӊ кол составы Чаа Чаа-Хол ортумак школазыныӊ спортчуларындан тургустуулган деп чугаалап болур. Эрткен чылдыӊ түӊнелдерии алгаш көөр болза, өөреникчилериӊ 50 хуузу ГТО нормаларын күүсеткен, улуг улустуӊ болгаш аныяк оолдар, уругларныӊ 1-ги, 2-ги, 3-ку спортчу разрядтарын 120 өөреникчи дүжээган. Тоску классчылар Марина Сундуй, Чинчи Байыр-оол, Кара-кыс Седен, Суван Чойганмаа, Артём Кулбузек, Шолбан Сандакпан, Вячеслав Сарбакай олар школада активчи, организакчы спортчуларга хамааржырлар. Оларныӊ өөредилгези, чүрүмү эки.

«Найырал» совхозтуӊ спортчулары-биле харылзаалы доктаамал тудуп, эш-дуу ужурашкылгаларны организастаары ханчыл апарган. Эрткен чайын августа 8-10 хүннерде Чаа Чаа-Хөлдеи Кызылга чедир агитчарыштыг совхозтуӊ күш-культуражулары-биле организастаан бис. Ону Совет Тываныӊ 40 чылынга тураскаатkан. Ону спортчулар идепкейлиг киришкен. Чиик атлетиказа район командазыныӊ тренерлер, техниктиг ажылчыннар киржип турар.

Күш-культура, спорт дээш соонда ажаа ажыглаар дериг-херекселдер дугайында база чугаалап көрейн. Ол талазыбыле байдал дыка берге. Школада спорт дериг-херекселдери барык чок деп санаи болуо. Чижек-биле алырга, баскетбол, волейбол секциязынга ажыглаар мячилер чок. Оларны тыа алыры берге. Чүге дизе мында турун турар ажылчын кооперациязы спорт баралгаларын садарыпче, ону эккээринге сагыш салбайн турар. Чон талазында хаактар салып алыр дээш ооскерлерже чорууп ужурга таварыжын турар. Чамдыкта спорт дериг-херексел ол тыптыр-даа бээр болза, ону садып алыр акша-төгерииии районнуӊ улус өөредилге киидизи бербейн баар таварылгалар бар. Ынчангаш бар аргакурлавырларны долузу-биле ажыглап, четпестерии эдип тургаш, бистиӊ школада күш-культура, спорт ажылын моонда экижидип болурунуӊ аргалары бар деп бодаар мен.

А. МААДЫ,
Чаа Чаа-Хөл ортумак школазында күш-культура башкызы.

ЧУРУКТА: тренер М. Чадамба хүреш секциязыныӊ чамдык киржикчилери-биле эрттиреринге белсткел уезинде.

ЧАРЛАЛ

Демир-оруктуг Абаза станциязындан контейнерлерни болгаш демир-орукчу. Минусинск станциязындан контейнерлерни база эвээш хемчээлдиг чүктерге чагыгларны КТЭК-ке 1984 чылдыӊ декабрь 25-тен ораи эвес киирериц «Тыва автотранс» каттыжыыларынга Кызылга КТЭК-тиӊ ужудалы турар. Чагыг-биле кады демир-орук станцияларындан чүүк алыр эргенин магадылап бижиктерии болгаш шыиызылгаларын база киирер үжүрлүг. 1984 чылдыӊ декабрь 25-ке чедир Кызылдан КТЭК-ке чагыгларын, магадылал бижиктерии болгаш шыиызылгаларын киирбээн организацияларны, будуулгелерии болгаш албан черлерии тенчиткен хандырылгага хүлээп албас.

Бүгү айтырыгларны Кызылда КТЭК-тиӊ юридиктиг кылдыкче тургузуп болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Магистральная, 2, тел. № 2-54-65.

Редакциязыӊ адрези:

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыӊ № 3. Телефоннары: редакторлуг 2-24-63, редакторлуг орлакчыларыныӊ 2-35-24, 2-23-54, харыслалгалыг секретарыныӊ 2-25-35, секретариаттыг 2-23-35, партийкин ажылдарал болгаш үдетүүр киидизиниӊ 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу киидизиниӊ 2-37-13, чагаа киидизиниӊ 2-41-27, информацияӊ киидизиниӊ 2-20-80, культура киидизиниӊ 2-23-54, көвүү ажыл-агый киидизиниӊ 2-21-47, корреспондентилериӊ 2-27-41, бухгалтериниӊ 2-12-45, солун селбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаш.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2095.

Тыва АССР-ниӊ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыныӊ керектериниӊ газазы-биле күүрне комитединиӊ типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыӊ № 1;

ТС—00632.

Тувинский
ордена Ленина
ГОСУДАРСТВЕННАЯ
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 280 (12670) | 1984 чылдың декабрь 6, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 тев.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ А. ХАММЕР-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Декабрь 4-те СЭКП ТК-ның Чиргизге секретарь, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко америк садыг-үлетпүр болуктериниң кезиү төлээлекчизи — «Оксидентал петролеум корпорейшн» компаниязының президентизи болгаш директорлар чөвүзелиниң даргазы Арманд Хаммерни хүлээп алган.

К. Маркстың болгаш В. И. Ленининиң чагааларын ооң тыпкыны болгаш Совет Эвилелиниге белек кылдыр дамчыдып бергени дээш өөрүп четтиргенин К. У. Черненко А. Хаммерге илерткээн. Кижи төрелгетениң ол өндүр улугтенийлериниң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан немелде түүлдер шупузу совет кижилерге үнелиин ол чугаалаан.

Анда болган беседа үезинде совет-америк харылзаалар-ның амгы чогумчалыг эвес байдалынга болгаш ону эдерииң оруктарынга хамаарышкан айтырыгларны база көрген. А. Хаммер АКШ-тың садыг-үлетпүр болуктеринде ол харылзааларны чогумчалыг болдурарынга сонуургалдың барын демдеглээн.

Бот-боттары хүндүлежиргеге болгаш бот-боттарының дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалаарынга үнделзээн, Американың Каттыжкан Штаттары-биле дең, эвес харылзааларны тударынче шугумнат Совет Эвилелиниң чайгылып чоокка барымдаалаар турарын К. У. Черненко онзалаан демдеглээн. Бир эвес оларның ооруунга ужегээр тургускан шиитыктажыкшиларын чок кылыр болза, садыг-экономиктиг харылзаалар-биле катай-даарга кайы-дээ талага ажыктыг бүгү талалыг харылзааларны калбартырыы дээш ССРЭ турган турар.

А. Хаммер совет түрүштү биле туразында чугаалаан болгаш совет-америк харылзааларны эки-лидериниң херээже хууда салыышкынын үргүлүлүүрүнге болгунуң күзелин бадыткаан.

Беседага СЭКП ТК-ның Чиргизге секретарының дуза-дамчызы А. М. Александров киришкен.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының онгу сессиязы

БҮГҮ-ЛЕ ЧҮВЕНИ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Совет кижилер партииниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүң байдалынга өн бирги беш чылдың доозукчу чылын үткүүр деп турар. Партия Төп Комитединиң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң дурал ынга эш К. У. Черненконуң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын совет кижилер чүреткин ханызындан үүлүдүзүнүүшкүн-биле үткээн.

Программалыг ол документилерни Россия Федерациязының ажыл-ишчилери амыдыралга боттандырбышаан, бүдүрүлгенниң ажыктыын бедидеринииң күрлавырларын тып, үткүштүр планнарны болгаш бедиткеп социалистиг күлээлгелерни ап, хүн болгаш шак бүрүзүнде бедик бүдүрүмчүлүг ажылдарынче чүткүп турар.

Республиканың күрүне эргечагыргазының дээди органынга чугаалажып көөрү-биле РСФСР-ниң экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң ён чугула айтырыгларын киирген.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының онгу сессиязы декабрь 5-те Кремльдиң Улуг ордузунга эртенгиниң 10 шакта ажылдап эгелээн.

Эштер **К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачёв, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, В. М. Чебриков, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков** оларны депутаттар болгаш алчылар диңмиттиг, үргүлүүлелдиг адыш часкаашкыны-биле үткаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы **Н. М. Грибачев** сессияны ажыткан.

Сессиялар аразында үеде мөчээн депутаттар П. У. Боковтуң, А. А. Бочварның, А. В. Михалёвтуң, Н. В. Томскийниң турасказаалын чымыганыр туруп келгеш сактып ёзулаан.

Немей соңгуттургаи депутаттарның бүрүн эргелерин хүлээп киргеп дугайында мандат комиссиязының илеткелиниң талазы-биле доктаалды сессия хүлээп алган.

1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1984 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайында; 1985 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1983 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында; РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадымдар дугайында айтырыглар сессияга бадыматтынган хүн чурумунда киргеп.

1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1984 чылда планның күүселдезиниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы. РСФСР-ниң Күрлаи даргазы депутат **Н. И. Масленников** кылган.

1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планы партииның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерине үлегжилеттинген деп, ол демдеглээн. Соңгукчуларның чагыларын, беш чылдың даалгаларының 1981-1983 чылдарда күүсеттинген түнелдерин болгаш 1984 чылда ажылдың түнелдерин планны кылырда барымдаалап көргеп.

1984 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарын оратор чугаалаан.

Күш-ажылдың бүдүрүктүлүүнүң планның ажыр өзүлдезиниң болгаш продукциянын бот-үезин немей чигедирип хандырарынге партияның кыйгырыын бүтү-ле бүдүрүлгелерде болгаш организациялерда калбаа-биле деткип турар Республикада күш-ажылдың бүдүрүктүлүү бо чылын план ёзугаар 3 хуу бедиир турган болза, херек кырында 4 хуу болур, бот-үне планга немей 0,5 хуу кудулаар. Үлетпүр болган кезээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң, а ол ышкаш тудуг-монтаж ажылдарының бүгү немелде өзүлдезии күш-ажылдың бүдүрүктүлүүнүң бедирииниң күселиле хандырар.

Республиканың бүдүрген национал орулгазы 1983 чылдыбиле деңнээрге, 3,2 хуу көвүдээр. Үлетпүр бүдүрүшкүүнүң хемчээлиниң немелде өзүлдезии 3,5 хуу кылдыр планнаан болза, ол 3,8 хуу улгадыр.

Көдээ ажыл-агыйының ишчилери Аш-чем программазыны боттандырар дээш кызымаккай ажылдап турар. Республиканың элээн хой районнарынга агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок-даа болган болза, бо чылын көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли ооңу беш чылдың ортумак деңнелиңден 3,8 миллиард рубльге көвүдээр.

Материалдыг бүдүрүлгени хөгжүдүрүне болгаш ооң ажыктыг чоруун улгаттырарынга үндезилээш, улустуң амыдырал-чуртталгазының деңнелиниң улам бедиири хандыртынар. Бо чылын чоңнуң кижи санынга оналаштыр боттуг орулга 3 хуу улгадыр, ажылчыныарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири—3,2 хуу, а колхозчуларның күш-ажыл төлевири 2 хуу бедиир. Херегледдиң ниитилел фондулары улам шапкын темп-биле өзүп турар.

Республиканың экономиказында эки чаартылгаларның бары маргылдаа чок. Ооң-биле кады улус ажыл-агыйының чамдык участоктарында шиитпирлеттинмээн сорулгалар болгаш ажыглаттынмазан курлавырлар ам-даа хөй деп РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели санап турар. Чамдык министерстволар болгаш ведомстволар бүтү-ле каттыжышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң күш-ажылдың бүдүрүктүлүүн бедидеринии, продукциянын бот-үезин чигедириниң талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүсединии хандырган турарын чедип албаан. Дыка хөй бүдүрүлгелер бүдүрүлге күүсеттинии, чиг эттии, материалдарны болгаш одалга-энергия курлавырларын камнаарының талазы-биле бар аргаларны ам-даа долузу-биле ажыглавайн турар.

1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының колкол сорулгаларын илеткелчи тодаргай чугаалаан.

Беш чылдың доозукчу чылының планының төлевилели экономиканың хөгжүлдезинде сөөлгү чылларда болгулаан чогумчалыг байдалдарны быжыглап, хөгжүдүрүнче утпанган. Планның ён чугула көргүзүлгениң хөй кезиниң талазы-биле өзүлдезиң темпизи эрткен үеге деңнээрге, ооң-даа бедик кылдыр көрдүнгеи.

Келир чылын республиканың национал орулгазын 4 хуу улгаттырарын планнаар турар, ол беш чыл планының чылда ортумак темпизинге дүгжүп турар. Ооң немелде өзүлдезии шупузун ниитиниң күш-ажылының бүдүрүктүлүүн бедидеринии күселиле алырын болгаш колдуунда-ла улустуң амыдырал деңнелии улам бедидеринге ажыглаарын көргеп. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 3,8 хуу өзер үжүрлүг.

Планда ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг болур чоруунуң хамыктың мурнуунда күш-ажылдың бүдүрүктүлүүн бедидеринии, көргүзүглериниң талазы-биле улуг күжениишкин негеттиниер даалгаларны айтыкан. Ол факторнуң ачызы-биле үлетпүр продукциязының, немелде өзүлдезиниң 95 дуузун, көдээ ажыл-агый продукциязының тудуг-монтаж ажылдарының болгаш чүк сөөртүлгезиниң бүгү улгадышкынын ылырын планнаар турар. Ниитилел күш-ажылының бүдүрүмчүлүүнүң төлевилээн өзүлдези 2 миллион ажыг кижиниң күш-ажылының чиигелээн камнаглазын хандырар аваас.

СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладында көрдүнген экономиктиг шеңелдеги кылыры калбаразр. Сес эвилел министерстволарының каттыжышкыннары болгаш бүдүрүлгелерге, РСФСР-ниң Балык ажыл-агыйының министерствозунуң бүгү бүдүрүлгелерге, РСФСР-ниң Чүрт үлетпүрүнүң министерствозунуң 230 ажыг каттыжышкыннары болгаш бүдүрүлгелери, ол ышкаш РСФСР-ниң Амыдырал хандырыгга министерствозунуң 31 автономнуг республикаларда, крайларда болгаш областарда бүдүрүлгелери 1985 чылдың январь 1-ден эгелээш, РСФСР-ниң девискээрингe чаа негелдер ёзугаар ажылдаар.

Чиг эт, одалга-энергия болгаш материалдыг курлавырларның камнаглазының чурумуи күштелдирери бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринии, улус ажыл-агыйының херегледдиң бар курлавырлар-биле балансылаштырган турарының ён чугула негелдези болур. Келир чылда улус ажыл-агыйының одалга-энергия курлавырларынга болгаш кара металлдарның прокадгына немей хереглеливиң 60 хуузу оларны хамнаарының күсели-биле хандыртынган турар ужурлуг.

Одалга-энергетика комплекизиниң, чиг эт база болбазырадын кылыр адырларның хөгжүлдезиниң планның күлдыр планнаан, бо чылдыныдан ол элээп хөй болуп турар.

Амгы үеде бар бүдүрүлгелериниң техниктиг эде дериишкинниниң болгаш чаартышкынының талазы-биле ажылдарның хемчээлин калбартырып оваа-ужур дузалыг деп көргеп. Ол сорулгаларга капитал салышкыннар беш чыл планның оналдаларындан 400 миллион рубль хөй болуп турар.

Доозулбаан тудугларның үемээлиин 1985 чылдың төнгузунге чедир нормативже чедирерин планнаан.

Эрткен чылдардагызы ышкаш, чуртталга черлериниң, ол ышкаш бүдүрүлгениң эвес адырның оске-даа объектилериниң улуг хемчээлдиг тудугларын боттандырар. Ол сорулгага күрүнеиниң 11,7 миллиард рубль капитал салышкынызы көрдүнгеи.

Эртемнин болгаш техниканың чедишкиннерин бүдүрүлгеге удам калбаа-биле иептередирииче, «Улус ажыл-агыйынга эртем-техниктиг депшилгенин шапкынчыдар талазы-биле хемчеглер дүтаймнда» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладында эйиттынган сорулгаларны улам шинай боттандырарынче план төлевилели утланган. Ниитя эвилел болгаш республика ужур-дузалыг эртем-техниктиг программаларны боттандырары, бүдүрүлгени механизастаарының болгаш автоматчыдарының хемчээлдерин калбартырынче, курлавырларны камнаарының технологиязын иептередирииче болгаш ажаа үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын камнаары-биле холбашкан оналдаларны күүсединче план төлевилелиниде онзагай кичээлейин салган.

РСФСР-ниң эртем албан черлери, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбыры, ВАСХНИЛ болган ССРЭ-ниң Медицина эртемнеринин академиязы, Сибирьиин, Ыраккы Чөөн чүктүн, БАМ зоназының ажыл-агыйжы шинээдип алышкыны, ол девискээрлериниң хөгжүлдезиниң социал утланышкыннары-биле холбашкан улуг хемчээлдиг сорулгаларны шиитпирлеериин үлемчылаар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезии хуваай тургузар болган специализастаар, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттүр чаа сорттарын тургузар болгаш мал ажылының продуктулуун бедидер, малдың база үнүштериниң дарыгларыны-биле демнеделии дээштиг методтарын ажылдап кылыр, а ол ышкаш черниң байлаан ээп ажыглаар талазы-биле шинчилелдерин үламчылаар.

795 цехтерии, участоктарны болгаш бүдүрүлгелерии комплекстиг механизастаарны болгаш автоматчыдарны, бедик бүдүрүкчүлүүг 16 мүң саныг лериишкиннерии иептередирии планда көрдүнгеи. Кылыгларның 420 чаа хевирлерии калбаа-биле бүдүрерии шингээдип алыр. Продукцияның шыпары экижиир.

Социал хөгжүлде болган чоннуң чаагай чоруун бедидеринче илеткелде улуг кичээлгей салган. Чоннуң бир кижиге оналаштыр боттуг орулгазы 3,6 хуу өзерн көрдүнүп турар. Ажылчыныарның болгаш албан-хаакчыларның айда орташ шалыры 200 рубль чедир өзер. Херегледдиң ниитилел фондуларындан төлевирлер болгаш чинтелделер 4,1 хуу көвүдээр.

1985 чылда РСФСР-ниң девискээрииге ниити шөлүү 62 миллион дөрбелчии метр ажыг чуртталга бажыңнарын тутқаш, ажыглалга киирери көрдүнгеи. Чуртталга бажыңнарының кооператив болгаш хуула тудуушкуну көвүдээр.

Бойдус камгалалын улам күштелдирер, ооң курлавырларын ажыглаарының ажык-дузазын улгаттырарының талазы-биле хемчеглерии күүседиргеге 2 миллиард рубльди тускайлаар.

Россия Федерациязының автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының экономиказын болгаш социал хандырыгазын улам хөгжүдериниң дугайын чугаалаш, илеткелчи Барын болган Чөөн Сибирьиин, Ыраккы Чөөн чүктүн үлетпүрү мурнаар темп-биле хөгжүүр эпаарын демдеглээн.

РСФСР-ге күрүнеиин капитал салышкынының ниити лимидиниң үштүк бирии Сибирьиин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн хөгжүдезиигe ажыглаарын көргеп. Комплекстиг тудугнуп, чаа-чаа девискээр черлерии ажыглаага киирерии шапкынчыдарының талазы-биле хемчеглерии көргеп. Чурттагланың болгаш культура-эмнидиралдың тудугларының калбак программазын айтып турар.

РСФСР-ниң Европа талазында девискээрииге болгаш Уралга машина тудуушкуну, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү мурнаар темп-биле хөгжүүр.

Москва болгаш Ленинград хоорайларының экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдези үргүлчүлээр, оларда тургустунган будүрүлге болгаш эртем күүселрии ажыглаарының ажыы улгадып, сайзыраар.

Илеткелчи түнелиилде 1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының төлевилелиниң улуг-даа болза, боттуун чүтаалаан. Ону эргежок чүгула будүрүлге күүселери-биле, материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырлар-биле күүсеттиирии хандырар. Россия Федерациязының ажылчы чоннары күрүне планының даалгаларын боттандырар дээш социалистиг чарышче идепкейлиг кирип турар болгаш 1985 чылдың планны доолдур болгаш ажыр күүседир, ол бирги беш чылды чедимелкиниг доозар дээш эргежок чүгула бүтү чүүлдерии кылыр.

1985 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1983 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң сан министри депутат **А. А. Бобровников** кылган.

РСФСР-ниң Дээди Совединге көрүп бадылаашы-биле 1985 чылда Россия Федерациязының Күрүне бюджединиң орулгалар болгаш чаргыдалдар талазы-биле 96 миллиард 434 миллион рубль түнге 3,8 хуу өзүлделиг кылдыр киирии турарын ол дыңнаткан.

Беш чылдың доозукчу чылында республиканың бюджединиң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының нйиги сессиязынга бадылаан 1985 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединге, РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал планынга дүүштүр тургускан болгаш ол экономиканың, эртемниң, культураның улам ынай хөгжүлдезии, чоннуң амыдырал деңнелиин бедидерии сыңхоо курлавырлары-биле хандырып турар.

РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң оруглары социалистиг ажыл-агыйның чылдыларының улам ынай өзүлдезиниң үндезинниге тодаратгынган. Күрүне болгаш кооперация будүрүлгелериниң РСФСР-ниң Күрүне бюджединче киирер акша-хөрөнгизии 86,3 миллиард рубль түнүт кылдыр көрүп турар болгаш ол республиканың бюджединиң бүгү орулгаларының барык 90 дуузу болуп турар.

Республиканың девискээрииге саарылгадан үндүрүгүү 64,2 миллиард рубль түнүт кылдыр планнаан турар. ол түнелеи РСФСР-ниң бюджединиң орулгаларынче 39,8 миллиард рубльди киирери көрдүнүп турар.

Экономиканы улам ынай интенсификастаарынын көрдүнүп турар демчеглериие үндезилээш 1985 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының адырларына орулга бо чылбиле деңнээрге 11,5 хуу улгадыр болгаш 38 миллиард рубль болур. Орулганың барын чартык кезиин будүрүлгелериң болгаш ажыл-агый организациялариның будүрүлге базаларын улам ынай быжыглаарынче база экономиктиг идиг берииишкиниин фондуларын тургузарынче киирер.

1985 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң чаргыдаларының ниити хемчээли 96 миллиард 434 миллион рубль кылдыр доктаттынган. Республиканың улус ажыл-агыйын акшаландырарынга 51,5 миллиард рубльди киирер, будүрүлгелериниң боттарының акша-хөрөнгизин киирииир — ол түк 88 миллиард рубль болур.

Аш-чем программазын боттандырарынга, республиканың бүгү-ле агроүлетпүр комплекизин база медиорацинны улам ынай хөгжүдериие 1985 чылда ниитизи-биле 46,4 миллиард рубльди, ооң ишгинде бюджеттен — 27,4 миллиард рубльди чаргыдаары көрдүнүп турар. Агроүлетпүр комплекизинде кол звеио болуп турар көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериие 35,8 миллиард рубльди киирери көрдүнүп турар.

1985 чылда бойдус камгалалының хемчеглерии боттандырарынга 1,5 миллиард рубльди киирери көрдүнгеи.

Күрүеиин капитал салышкынарын хамаарышкан адырларның техниктиг депшилгеии дүрбедир будүрүлгелериниң тудуунче, ажылдан турар будүрүлгелерии техника-биле эдерииринче болгаш чаартырынче хамыктың мурнуунда угландырып турар. деп, илеткелчи чугаалаан. Хой дөрептилерии чурттагга бажыңнарын болгаш социал-культура ужур-дузалыг объектилерии тударынга тускайлап берип турар.

Кижилер дугаймында доктаамал сагыш салышкының, оларның амыдырал-чурттагзымга тааржымалыг байдалдарны тургузары будүрүлге чедишкиннериниң чугула үндезинии дең партия саиап турар. Чурттагга-коммунал ажыл-агыйының, чоннуң амыдырал хандырыгазының болгаш харылзаанын будүрүлгелериниң организацияларын хөгжүдериге 1985 чылда 9,3 миллиард рубльди тускайлап берип турар.

Совет кижилериниң амыдырал деңнелии бедидер талазы-биле партииның аймгын-ла программазынга дүүштүр улус өөредилгезии, культураны, кадык камгалалы болгаш социал хандырыгаиы хөгжүдериге 1985 чылда 42 миллиард рубльди үндүрүп турар.

1983 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединии күүселдезиниң дугайында огчетту 95 миллиард 339,3 миллион рубль түүнүт азы 100,3 хуу, чаргыдалдар талазы-биле 94 миллиард 317,7 миллион рубль азы 99,7 хуу күүсеттиирии кылдыр РСФСР-ниң Дээди Соведиие бадылалары-биле илеткелчи киирген.

Түнелиинде А. А. Бобровников мынча деп чугаалаан: Россия Федерациязының ажылчы чоннары планнаг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерии долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киришкиишаан, ол бирги беш чылдың доозукчу чылын чаа-чаа улуг чедишкиннер-биле демдеглээр болгаш СЭКП-ниң эзлчеглиг XXVII съездизии төлептер утткуур дээш бүгү чоннуң шиитпээшкиннинге боттуг салышкының киирер.

1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1984 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттиирии турарының, 1985 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң болгаш 1983 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларының эдериин илеткелии РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазы **В. С. Кузьмичев** кылган.

Сессияда илеткелдер талазы-биле санал-оналга солчуушкуу эгелээн.

Декабрь 6-да сессия ажылын үргүлчүлээр.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

СОВЕТТЕР АЖЫЛЫН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң эзлчеглиг үүлдери дугайында декабрь 4-те болган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының онгу сессиязын эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны ачаа чугаалажып көрген болгаш сессияның үш айтырыының база ажылдаар чүрүмүнүң дүтаймына саналларны үүлдүг деп санаан.

«РСФСР-ниң улус депутаттарының район Совединиң хуралгайы» РСФСР-ниң Хөөлүүзүп күүседир талазы-биле Тамбов областың улус депутаттарының Жердевск район Совединиң ажылының практиказының дугайында айтырыгны Президиум чугаалажып көрген. Район Соведи партия организациязының үдүртүлгазы-биле РСФСР-ниң Хөөлүзүнүң тывыскан эрге-күлээлгелерин боттандырбышаан, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң даравазындагы Пленумнарының шиитпирлерии амыдыралга күүседир талазы-биле илеткейлиг ажылды чорудуп турарын демдеглээн.

Бодунуң девискээриниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң комплекстиг хандырарының айтырыглары район Совединиң кичээлейиниң төөнде турун турар.

Район Соведи, ооң күүсекчи хөмитези болгаш доктаамал комиссиялар чурттагга, социал-культура болгаш коммуиализмдыырал үдүгүнүң дүтаймында сагыш салып, чон ортузунга политика-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылды сайзырангайжымын, күрүнеиин болгаш күш-ажылдың сагыга-чурумуун быжыглаар, эрге-чүрүм үрээшкиннерииге удур демиселдя күштелдирер талазы-биле хемчеглерии ап турар.

Ол бирги беш чылдың даалгаларын чедишкиннинг күүседириче ажылчы чоннарны эвилелээр талазы-биле организачы, политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдирерии, күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура үүлдүгүнүң талазы-биле Хөөлүзүнүң тывысканы эргежелгелерии долу ажыглаарын Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алган доктаалыгга улус депутаттарының Жердевск район Совединиге дагзын эйыткан.

РСФСР-НИҢ КОМПОЗИТОРЛАРЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

Россия Федерациязының композиторларының V съездизи декабрь 4-те РСФСР-ниң Советтер бажыңының Улуг залында ажыттынган. Съезд эрткен беш чылда ылдыгаан ажылдарның түнелдерии үндүрер болгаш республиканың музыка культурazын улам ковүдедириниң оруктарын айтыр.

Съездиниң ажылында эштер В. И. Воротников, П. Н. Демичев, партия, совет, профсоюзтар организацияларының, чогаадыкчы эвилелдериниң, күш-ажылыы коллективтериниң төлээлекчилери киржип турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро составын эш К. У. Черненкону баштадыр хүндүүт президиумга кодурлүүшкүнүүт сонгаан.

РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черниң отчёт илеткелии ооң даргазы Р. К. Щедрин кылган.

Съездиге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Е. М. Чеханин чүве чугаалаан.

Республикаларның, крайларның болгаш областарның композиторлар эвилелдериниң төлээлекчилери санал-оналга солчуушкуунга сес ап, чүве чугаалаан, беш чыл иштинде чогаадыкчы ажылдарның түнелдерии илеткен, коммунистиг турғузуушкуунуң бүгү-улустуң херээже киржир совет кижиниң бедик идейлиг, эдепкейлиг хамаатыг турушка кижизидер ужурлуг совет драматургиязының дүтаймын тургаалаан турганнар.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Бай-Тайга районуун Тээлиде даараныла иегиинің мурнаачы даарамычызы Галина Салчак он бирги беш чылдың эрткен үелериие бодумуи алган хүлээлгезии чедиишкиниг күүседип келген. Даштыкы хептер даараарынга ол бедик мергежилдиг, дөрт дугаар разрядтың даараныкчызы. Ол бо чылдың планныг даалгазын ажыр күүсеткеш, ам 1985 чылдың январының үлүүиде даараныл турар, социалистиг чарыштың тиилекчизи.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

«ЛЕНИН» АТОМОХОДТУН 500.000 МИЛИ

МУРМАНСК (СЭТА-ның корр. В. Белоусов). «Ленин» атомоходтун Сонгу чүктүн далай оруунче эштип үнген хүнүдеи бээр чээрби беш чылы декабрь үште болган.

Арктикага доктаамал транспорт сөөртүлгелерии хандырарынга ол атомнуг кораблдиң салымшкынын үнелеп чедери берге—деп, Мурманскиниң далай пароход ажыл-агыйының начальнигиниин хүлээлгезиниң күүседичизи Е. Прокофьев чугаалаан. — Ол судно доштут залайга чээрби беш чыл иштинде ажылдаан, беш чүс муи ажыг мильди артаеш, Сибирьиин сонгу эриктериниң чурттакчыларынга. Чукотканың болгаш Арктика ортулуктарының кыштаглаачыларынга чедирер чүүктерант барык үш муи судноларны эрттирген. Атомоходтун экипажы Арктиканы шиңгээдириниң төөгүзүнде бир-ле дугаарында судно ыылдың бүгү дургузунда соксаал чокка ажылдаарын чедии алган.

Партийжи амыдырал

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫН ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Партия организацияларынга политиктиг чугула кампания—отчёттар болгаш соңгулдалар Бай-Тайга районнуң партия организацияларынга организастыг бедик деңгеелге өткен.

Партия эге организацияларының ажылының стилин болгаш арга-методларын сайыраңгайжыдып, коммунистерниң, ажылчы чоннарының идеологтуг, политика-кижизидилгелиг эжиндерин ажыктырынче ыңгайлаарын, партия эге организацияларының секретарьларының шынар-составын, партийжи-организастыг, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдарны өскүзүүрүнче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Районнуң партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг, парткомнарының отчёттуг хуралдары СЭКП Уставының негелделеринге дүүштүр өттүнүп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде амыдырал бодунуң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр партийжи организастыг ажылды өөскоруткан, оларга отчёт-соңгулдалыг хуралдар бедик идей-политиктиг деңгеелге өткен. Үстүнде адаан партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистерниң авангардчы ролүн бедидер, СЭКП Уставының негелделеринге дүүштүр партийжи организастыг ажылды өөскоруткан, оларга отчёт-соңгулдалыг хуралдар бедик идей-политиктиг деңгеелге өткен. Үстүнде адаан партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистерниң авангардчы ролүн бедидер, СЭКП Уставының негелделеринге, хөй-нийтиг организацияларынга удуртулганы күүседир, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышкаанының 40 чылынга төлептиг үжуражыр дээш коммунистер болгаш ажыл-ишчилер түүн кылганын отчёт-соңгулдалыг хуралдарга чугаалашкан.

Районнуң кижи эмелегинде, Тээлиниң № 1 сес чыл школазында, районнуң амыдырал хандырылга будурулге өргеленде, Кызыл-Даг ортумак школазында партия эге организацияларының болгаш «Бай-Тал», «Мурнакчы» совхозтарының парткомнарының отчёттуг үеде бодунуң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр партийжи организастыг ажылды өөскоруткан, оларга отчёт-соңгулдалыг хуралдар бедик идей-политиктиг деңгеелге өткен. Үстүнде адаан партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистерниң авангардчы ролүн бедидер, СЭКП Уставының негелделеринге, хөй-нийтиг организацияларынга удуртулганы күүседир, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышкаанының 40 чылынга төлептиг үжуражыр дээш коммунистер болгаш ажыл-ишчилер түүн кылганын отчёт-соңгулдалыг хуралдарга чугаалашкан.

Районнуң кижи эмелегинде, Тээлиниң № 1 сес чыл школазында, районнуң амыдырал хандырылга будурулге өргеленде, Кызыл-Даг ортумак школазында партия эге организацияларының болгаш «Бай-Тал», «Мурнакчы» совхозтарының парткомнарының отчёттуг үеде бодунуң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр партийжи организастыг ажылды өөскоруткан, оларга отчёт-соңгулдалыг хуралдар бедик идей-политиктиг деңгеелге өткен. Үстүнде адаан партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистерниң авангардчы ролүн бедидер, СЭКП Уставының негелделеринге, хөй-нийтиг организацияларынга удуртулганы күүседир, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышкаанының 40 чылынга төлептиг үжуражыр дээш коммунистер болгаш ажыл-ишчилер түүн кылганын отчёт-соңгулдалыг хуралдарга чугаалашкан.

Районнуң партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг, парткомнарының отчёттуг хуралдары СЭКП Уставының негелделеринге дүүштүр өттүнүп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырал бодунуң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр организастыг, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдарны өскүзүүрүнче доктаамал кичээнгейни салып турар

Кызылдың өөредилге черлеринде

АРГА-ХЕВИРЛЕРИН САЙЗЫРАТПЫШААН

Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинин, оларны марксисчи үзел-бодалга хевирлээриниң болгаш организастыг, сагыга-чурумнуг, хүлээлгелиг эки биле чоруккa кижизидериниң негелдеери чыл келгеи тудум бедии орар. Совет улустарының аныяк салгалының идейлии, организастыы болгаш профессионал белеткелиниң өзүлдези социалистиг демократияны бижыглаи, массаларныг бүдүрүлгеи, күрүнеи база хөй-ниити херээи үелам калбак болгаш дээштинбиле башкарзырыига киржилгезин чедип алырының баштайгы негелдеи оон партия көрүп турар. Коммунистиг кижизидилгеиин соруглаларыи күүседирии чеди алыры-биле кижизидилге ажылының үнделзиг, тускай сорулгалыг, түрүттүг болгаш дээштиг системазының кижизидилгеиниг эне ажыктыг арга-методтарын ажылгаары чугула.

Кызылдың автоорук техникумунуң башкылар коллективи үстүнде чугаалаанывыс чүгула чүүлдерже кичээнгейни үглаидырыл турар. Кижизидилгее дорт хамаарыылыг ажылдарның яязы-бүрү хевирлерини башкылар ажыглаи турарлар. Культура университедии, хообүү-дүрүм биилгелериниг лекторийи, темалыг кежээлер, хана солуннар конкурузу, класс шактары, бот-тывынгыр үран чүүл болгаш оонда өскее хемчеглер аңаа хамаарыжыр. Ленинчи зачёту организастап эрттирери онза кичээнгейлее. Өөредилге чылының эгезинде шупту сургуулдар хууда комплекстиг хүлээлгеии алырлар. Үр хуусазылыг үеник дүргузунда кол угланыышкынар аайы-биле сургуулдарның программазы ол га тураскаатkан кежээ база болуп турар. Ханы болгаш биижыг биилиг дээш демисее, күш-ажылчы болгаш хөй-ниити политиктиг активни чорук, культурлуг өзүлее, күш-культуржу болгаш дайынчы техниктиг белеткел — бо бүгү комплекстиг хүлээлгеле кирип турар. Белеткел үезинде сургуулдар В. И. Ленининиң ажылдарын, СЭКП ТК-ниң документилериин өөренип турар. Ол бүгүнүң түүнели сургуулдарның хөй-ниити политиктиг аттестациязынга киржилгези чедип алырының баштайгы негелдеери. Ындыг аттестацияга партбюро кежигүннери, техникумнуң администрациязы, ВЛКСМ комитединиң толээлери база олурлуур турар.

Техникумда неделя санында политинформация эртип турар. Ол ышкаш айда бир катап темалыг политшкаты база организастап турар. А субботаларда техникумга сургуулдарның бөттарының белеткээни дыштанылга кежээлери эрттирип турар. Бо өөредилге чылында база элээн каш ындыг кежээлерни организастаан. Оларның аразындан бирги курсчуларга тураскаатkан кежээ сургуулдарга солуи болган. Аңаа бирги курсчулар студент билеттерини ап, башкыларның болгаш үстүкү курста сургуулдарның чатыгсөөүн алганнар. Оон аңгыда оларга символиктиг биилгер дүлгүүрүи база демдек салыр дептерни тывыскан. А бирги курсчулар техникумуның аммыдыралынга идепкейлиг киржип, оон эки чаңчылдарын үлам көөдедир дугайында дангыраан берген. Тывааның ССР Эвилелиниг эки тура-биле каттышкынының 40 чылынга тураскаатkан кежээ база эки эрткен. Аңаа сургуулдар бөттарының күүж-биле Тыва дугайында литература-музыкалыг композициязы белеткээнер. А хана солуи конкурузуга бөлүк бүрүзү киришкен.

Студент тудуг отрядтарының болгаш дүжүт ажылдазының киржип турган отрядтарының ажылын түүнээи эки-жезээ база солуи болган. Аңаа күш-ажылчы семестр үезинде эки ажылдаан сургуулдарны шаңнап, мактаан. Хөй сургуулдар өртектиг барааннар-биле шаңнаткан.

Чыл санында техникумга белүктер аразының уран чүүл көрүлдезин эртип турар. Аңаа сургуулдар солуи программалыг концерттерни көргүзүп чаңчыккан. Тывааның 40 чылынга тураскаатkан көрүлдеге автоорук тудуунуң болгаш ажыглалының, орук-механика салбырларының сургуулдарны чогаадыкчы чоруун көргүзүп, идепкейлиг киришкеиер. Политиктиг ырлар болгаш плакаттар конкурузуи база удаа-дараа эрттирип турар. Чылдың-на сентябрь 1-де тайбың кичээлдерии, митингилерии организастап турар бис. Мергежил болгаш эртемнии неделязын эрттирери база чаңчылчаан. Ындыг неделя дургузунда хөй ажылдарны чоруун турар. Мергежилиниң тергиини конкурс, эң дээре хаа соцлуи, олимпиадалар, делгелелер, күш-ажылдың хоочунпары-биле ужуражылгалар — сургуулдарның келир үеде профессиязынга солуургалыы угаттырып, аңаа хандыкшыныры-га, оны эки биилии алыырыга удуг ужур-дузалыг.

Техникумда интернационалчы маңнаал клубунуң ажылы мактаалыг. Сургуулдарның интернационалчы кижизидилгезинге ол удуг рольдуг. Оон ажылын дашткы дыл башкызы коммунист Т. Д. Монгуш эки удуртуп турар. Клубтуң ажылын сургуулдар солуурган, аңаа идепкейлиг киржип турар.

Бөлүк, салбыр аайы-биле чогаалчылар, артистер, партиянның, күрүүнииң хоочун ажылдакчылары-биле ужуражылгалар эрттирериие сургуулдар солуурганнар. Ол ышкаш бистиң сургуулдарывыс хоорайның өөредилге черлериниң аразында сөөртүү маргылдаларга доктаамал киржип, эки түүцелериин чедип ап турарыига чоргаарлаар бис.

Сургуулдар боттарының хостуг үезии чеп ажыглап, ажыктыг чүүлдерге киришсип дээш башкылар бүгү күжүн салып турар. Сургуул чүрүм үрээп, чылгаган чок черге кичээл үскен таварылгага оларның таймылбарын профилактика чевүлелиие дораан диңнап, чогуур хемчеглерии ап турар бис.

Аныяк киижиниң амыдыралынга эң-не харымсалгалыг болгаш хөлүг үе — студент чылдары ажыктыг, солуи эртип, билиг-мергежилди чедип алзын дээш бистиң башкыларывыс боттарындаи хамаарышкаи бүгү-ле чүүлдерии ылгып турарлар.

Г. ЧЕБОТАРЕВА,
кижизидилге ажылының талазы-биле директорнуң орааанчызы.

Бөгүн – Финляндияның национал байырлалы, хамаарыштас чорук хуну

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ

Вайниккала деп кызыгаар станциязы. Ону тавarты пассажир поездилери Хельсинкиден Москваже болгаш Ленинградче, оон дедир чоруп турарлар. Мында Финляндия-биле бир-ле дугаар таныжар, калбак болгаш хөй талалыг советфинланд харылзаалариниң тодаргай илерээшкинин көөр бис.

Вайниккалада ырак эвеспи-ийи чурттуң «Найыралдың суг оруузу» — Сайма каналы туруп турар.

— Вайниккала Лапперанта хоорайынын девискээри, моон фини таладан Сайма каналы эгелээн — деп, хоорайның мэри Ярмо Кельхи менээ чугаалады. — Лапперантаның кызыгаары Совет Эвилелиниң кызыгаары-биле кожа. Демир-орудан аңгыда бис ССРЭ-биле автомобиль база суг оруктарыбиле харылзажып турар бис.

1948 чылда ат салган Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарыига дузалажылга дугайында керээ ёзугаар советфинланд харылзаалариныи хөгжүлдези-биле Сайма канал чаа амыдыралды эгелээн. 1962 чылда ССРЭ Финляндияга Сайма каналдың совет талазын база оны ажыглазырыига ергежок чугула Мялый Высоцкий ортулуктуу арендага бергеи. Каналды амгы үеде совет-финляид наймаалдың оруу деп санаи турар. Оон эриидее мындыг бижиктиг ийи гранит чатыны тургускан: «Сайма каналды чаарты кылганы — 1963—1968 чч.—Совет Эвилелиниң болгаи Финляндияның улустарының найыралының түнелези».

Сайма каналдың узуну 42,9 километр. Совет-финляид кызыгаар оон барык-ла тал ортуу-биле эрткеи. Каналды дамыатkан, чаа сес шлюзтүг.

«Сайма — Лайнс лимитед» деп совет-финляид акционер пинтилелиниң Лапперантада салбырының төлээзи В. П. Саенков-биле Мустола шлюзуи ковуругуиуң кырында тур бис. Эрги Сайма каналының кезии болгаи аңаа чергелешкеи чаа канал моон хончуг тода кестуг тур. Эргизи—бир иизынын музеи апарган, а чаазы кос-чай чок ажылда.

Финн партнёрлар Владимир Петровичиниң ажылын Сеппо-биле үнелеер, бодун дугуйулаар. Ол — ооң спецзлист, Ол Союгу-барыын паровозостроига (Ленинград) үр ажылгаан, даштыкмыже эжиидиргелерге база киржип турган. Саймага база кап-даа чорааи, ам келгеи ол боду суднолар үтүүур, чүүлтерии чогуур үезинде дүжүрер-чудурерии хайгаараи турар апарганы ол.

Сайма каналын тударынга болгаи чаартыг кылырынга хөй финнер киришкеи. Оларның бирээзи—Сеппо Канненкио. Ол трассага ажылдаан турган. Оон соонда ону «Сайма — Лайнс лимитед» фирмазының цехларда ажыттынган салбырынга ажылдазары-биле чалаан. Ам ол ону удуртуп турар.

«Ладога-14» деп теплоходка келдивис, бистиң оон капитанны Николай Васильевич Бабушкин эптиг-эзилек үткүп алды. Судно Гдыняга четкеи, польша хомур-даш сөөртүп алгаш, Мустола портка келген. Оон Выборгка барган, Варкаузс хоорайда «Алстрем» фирмазының целлюлоза-сазыын комбинадыга чедирер-ыыт чүдүүрүп алгаш, ол портче бар чорууру ол чүве-дир.

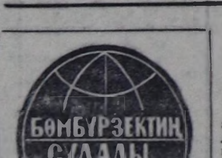
Совет улустарында Сайма каналдың чүк саарылгазы дамга өскеи болгаи ви 1,6 миллион тонна чедип турар. Ону ам-даа улгатпырар артыкаар бар деп, финнер санап турлар. Лапперантаның мэри Я. Кельхи мынча дилир: «Демир-орудуу Мустола чедир үламчылыптар болзза, каналдан чүк сөөртүүр ийи катап улгадыр».

А ол совет-финляид экономиктиг калы ажылдажылганын планында долузу-биле дүүлүп турар. Чоокта чаа ийи чурт аразында 1986-1990 чылдарда бирээи саарылгазының база төлелгелер дугайында дүүгүжүшкүнга ат салган болгай. Ол дээрге сес дугаарги үр хуусазалыг дүүгүжүлгә-дыр. Садыглажышкынның хемчээли 28 миллиард рубль чедир көрү деп көрүп турар, бо беш чылда ол 25 миллиард рубль болуп турар.

ССРЭ биле Финляидия аразында шаикын хогжүп турар, бот-боттарывыз ажыктыг, үрттүиелдиг харылзаалар — ынгы-аңгы социал тургузуглуг күрүшелериин тайбың ажыглелдээ догуиаваршыи ленинчи политиказының амыдыралы күжүнүн бүзүрелиг хереглээ. Совет-финляид найыралды делегей пролетариаимын баштынчызы В. И. Ленин үнделээн дээрээи мында ооң бирлигр, ол 1917 чылдың декабрь-да Финляидиямы хамаарышпас чоруун хүлээп көөрүнүп дугайында декретке ат салган.

Н. ГОРБУНОВ,
СЭТА-ның көрр.
Лапперанта — Хельсинки.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АЖЫКТЫГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БЕЛГРАД. Кедээ ажылдагый талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның аразыига ажыктыг кады ажылдажылганы чедиишкиниг боттандырып турар.

Совет Эвилелиниң бүдүүлелгеи-биле бистиң кады ажылдажылгавыс хөй чылдар дургузунда чазагай үре-түүнелдеримс болуп турар дең, «Белград» агроүлетпүүр комбинадының директору М. Вельович чоокта чаа «Привредни преглед» («Экономиктиг тайбылыр») солуннуң корреспондентизиигее берген интервьюзугуига медеглээн. Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказында эң улуг ол агроүлетпүр комбинады дугуржуулгалар ёзугаар ССРЭ-ге үрезиннерии, азып-чемнии языбүрү барааннарын чорудуп бербишаан, бодунуң эелээнде Совет Эвилелинден кедээ ажыл-агый техниказын болгаш дериг-херекселдерии ап турар.

Бистиң кады ажылдажылгавыс барааннарының чүгле бодүүн солчулгазы эвес. Чаазаа хевирлер, утка-шынзрбиле ол чаартының турар. «Белград» агроүлетпүр комбинадының специалистери ССРЭниң Краснодар крайында «Күбань» агроүлетпүр комбинадын төлевилээриине болгаш тударынга, оны дериг-херекселдер-биле хандырарынга киржип турар деп, М. Вельович чугаалаан.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА ТИНЛЕЛГЕ БРАТИСЛАВА. Словакияда Ваг хемде тургускан электростанциияның тудуглазары болгаш монтажниктери күш-ажылчы чаа тинлелгеииң дугайында рапорттааннар. Олар ээп сөөлгү алдыгы блокту хуусаа бетинде ажыглалга киирген. Оон күүгүү ам 660 мүн киловатт четкен.

«Черны Ваг» гидроэлектростанциязы ажыглалга киирип, соок сөөлгү болгуи хуусаа бетинде эртээи Чехословакияның Коммунистиг партиязының XVI съездиининг шиитпирлерии болгаш чедиги беш чыл планының директиваларын амыдыралга боттандырарынга улуг салыышкыл болуп турар. Съездиин шиитпирлерииге болгаш беш чыл планының директиваларынга дүүштүр республиканга электроэнергияны ажылдап үндүрери 1985 чылда 80—83 миллиард киловатт-шак чедер ужурлуг.

ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА ҮНДЕЗИН ХАНОЙ. Совет Эвилелиниг болгаш социалистиг дең каттыжылгазының «сөк-даа чурттарының эртемденнери-биле сырый кады ажылдажылга Вьетнам Социалистиг Республиказага эртемии чедиишкиниинг хогжүдериина, социалистиг тургузуушкуига бүгү эртемденнериииг киришилгеиин уламна идепкейжиргелиг ергежок чугула үндезин негелдеен болуп турлар. Ол дээрге сес дугаарги үр хуусазалыг дүүгүжүлгә-дыр. Садыглажышкынның хемчээли 28 миллиард рубль чедир көрү деп көрүп турар, бо беш чылда ол 25 миллиард рубль болуп турар.

БИСТИИНДЕ СОЛУН

1983 чылдың чайынында бистер Кызылдың автоорук техникумунуң киреринии экзаменин чедиишкиниг дужаап алгаш, өөренип киришкеи бис. Эгезииде бергелер хөй турган. Кичээл бүрүзү ийи шак иштиде эртер, өөредилге программазы ажжок долуу... Шупту аңгы-аңгы школалардан келгеи, бот-боттарывыс биилиишпес турдувус.

Техникумга баштайгы эрттирген кичээливис кажан-даа уттундурбас. Ол баштайгы класс шагы чүве. Сөөлүнде ону «таныжылганың» класс шагы дижип сактып чугаалажыр апарган бис. Шак ол кичээлге бот-боттарывыстың доосkан школаларывыс дугайыы, башкыларывыс дугайыы чугаалашкан бис. А оон соонда башкывыс: «Бегүнден эгелээш силерниң бүгү-ле сагышсеткилиер, сонуургалыыар, дуурелиер ниити болур ужурлуг. Ынчангаш эп-найыралдыг боон, бот-боттарывыгга дузалажып чорунар» деп чагаан.

Ам ийиги курсчулар апарган бис. Чыл дургузунда белүүвүс эп-найыралдыг, бот-бодувусту эки билиир, хүндүлежир апарган бис. Найыралывыс хуи келген түүлүм-на улам быжыглып орар. Эрткен өөредилге чылының бистиң бөлүк эки өөредилге, быжыг сагыга-чурум дээш социалистиг чарышка тиилекти болган. Бөдүүвүстеге эки өөредилгелиг, эш-өөрүүге үлегерлиилерге Александр Комаев, Анна Черепанова, Валентин Довченко болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Хөй-ниити ажылынга база демниг киржии турар бис. Совет Тывазын 40 чылынга тураскаатkан уран чүүл көрүлдезинге, политиктиг ырлар конкурузунга бистиң бөлүк тиилекти болгаи. А чайгы дыштанылга үезинде бистии бөлүктеи үш кижи студент тудуг отрядынга ажыллап чайлаан. Олар студент тудуг отрядының дүгайында хөй солуи чүүлдерии биске чугаалап берееиер. Ынчангаш бо чайын аңаа ажыллаксаарлар бистиинде көвүдеэи.

Техникумга өөренири ажжок солуи-дур. Мурыында көрүп, ажыктап көрбээнивис дериг-херекселдерлиг кабинеттерге чедиишкиниивиске Ольга Николаевнаның киирген үлүг улуг. Ынчангаш башкывыстың, овуртуп, талептиглер болур дээш кыымзар бис.

Техникумну доозуптарывыска-да бистии студент чылдарывыста найыралывыс, ынак башкыларывыс сагыжывыска уттундурбас боор-дур.

Кандыг-даа ажыл үезинде клазывыс башкызы Ольга Николаевна Берёзина кезээде бистии-биле. Кады походтан, субботниктерге ажылдап, кинолап чадчыккан бис. Бистии

тар хөй. Гитарага, баянга ойнаксавас, ыры, танцы сонуургавас кижи чок. Ынчангаш оларның талантызыы хөй-ниитиниң ажылынга улам сайзырарын чедип алыр сорулгалыг бис. Чурум үрээр чаңгыс-даа таварылга кичээнгейден дашкаар артпас. Чурум үрекчилерии профилактика чевүлелиинге сайгарып, чогуур хемчээи дарый ап турар бис.

Общежитиеде сургуулдар эп-найыралдыг чүрттан турар. Өрээлдер арыг-сиииг. Чүгле үрүтлар эвес, а оолдар база арыг-шевер талазы-биле чарышка тиилекти болуп турарлар. Общежитиеде ыыттынган ыыт-хөгжүм ансамбльдиг. Ооң кежигүннериниң үдуртулгазы-биле сургуулдар хостуг үезии культурлуг өрттирип турар. Бо чылын интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилгеге хамаарыштыр улуг ажылдарны чорудар планныг бис.

Н. ЛОГАЧЕВА,
общежитиениң эргелекчизи.

ЧУРУКТА: үшкү курсчулар **Шолбан Монгуш биле Савелий Ооржак общежитиениң үлегерлиг чурттакчылары.**

БУУРААШКЫНГА ТАВАРЖЫП ТУРАР

МАНАГУА (СЭТА). Республиканың бир кезиин эжелеп алгаш, аңаа «түр чазактың турускаиын чарлары-биле АКШ-тың ТРЭ-зиниң Никарагуаже киирген америк хөлезиленчилариин оралдажышкынары буураашкынга таварыштырып, 500 хире дээрбечилерии үзуткаан болган хөй санныг боо-чепсеяти хураап алган.

Сандиножу улусчу армиязың (СУА) дайынчылары болгаш «милиспаностун» отрядтары чепсеяти контрреволюцияга дыка хөй күштүг согуушкынарны таварыштырып, 500 хире дээрбечилерии үзуткаан болган хөй санныг боо-чепсеяти хураап алган.

ОЙТУР ШАВЫЫШКЫННЫ Б Э Э Р

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның найысылалының болгаи эске-даа хоорайларының чурттакчылары эртекеи дыштанып хүнеидее улусчу милициязың мобилизации черлериге Каттыжкан Штаттарның дорт чевеситиг агрессиязы болтур болза, ону ойтур шавырыбиле дайынчы белеткелдиг дүргеи күрүзуя эртер дээш кээп-ле турганнар. Ажылчынар болгаш тарачыннар, күрүне албан-хаажчылары болгаш студентилер хамаазы хептерии «милиспаностун» иогаан формазынга сөлээш, боо алдырыга, граиата октазырыига иогеиии, оиғуларны казып, камгалал тудугларын быжыглап турганнар. Республиканы америк интервентилериин оруугга эртеи шидавас шивээ кылдыр хуудырарынын сорулгазын оларның муриузига Национал хостаалганың Сандиножу фронтузу (НХСФ) болгаш революстуг чаазык ёзугаи.

НХСФ-тиң Национал удуртулгазының Политиктиг комиссиязының координатору Бәйардо Арсе АКШ-тың агрессиязының улам улгадып турар кыжаңмышкынынга удур боттарының дүрээлешкериин быжыглаарынче никарагуалардың кыйгырган.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ШИИТПИРИ

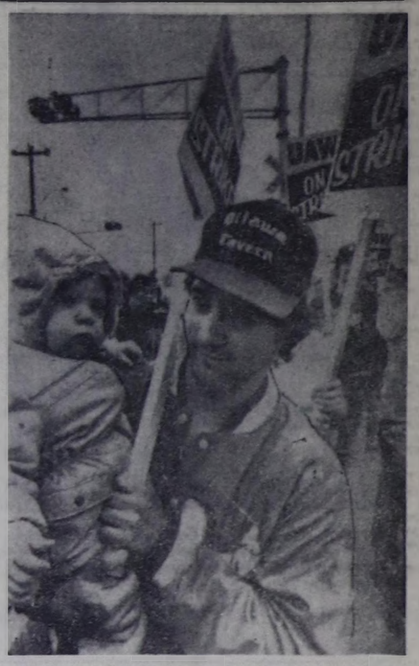
ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Рейган камгалал министерствозунуң иштинге «АКШ-тың чаңгыс аай космос командылалыын» тургузар дугайында шиитпирии хүлээп алган.

Камгалал министри Уайнбергерге болгаш штабтар начальниктериниң комитединге дорт чагыртыр ол чаа командылал чери шерииг-агаар күштериниң болгаш шериг-далай флодунуң моон мурииуда тургускан «оперативтиг хүдээлгелериин каттыштырар» апарырын Пентагонуң дыиоадынына чугаалап турар. Ол чаа төнчүттүүген командылал чери «космостуң дайынчы системаларын улам дүштүр ажыглаарынга» болгаш «келир үеде оларны ажыглаарын планнаарын — эжиидергее» ергежок чугула боол турарын Пентагон мелеглээн. АП ажылчиледиин айтып турарын-биле алырга, АКШ-тың шериг-агаар болгаш шериг-далай күштериниң болгаш шериг-далай күштеринде амгы үеде харылзаалының, хайгымлчы медээлер чыыр, ядролуг частыышкынар хайгаараар ажылдарыиы күүседир, наииган-биле ажылдап турар космоста 100 спутиикгерлиг боол турар. Ындыг моон-даа соигаар саны көвүдеэр спутиикгериин ажылын ам чаигыс командылал тоову долга алыр.

ЭРТЕМДЕННИҢ ТҮҢНЕЛИ

КОЛУМБИЯ (Муриуу Каролина штат). (СЭТА). Ядролуг дайынның «таармичалыын» идеязының базы төөреп, теиээи кижилерии чогуур үезинде докгаатпас болза, бистиң бомброзовщик келир үеде хоорайлар туруи черлерге дуу-мйба, мурииуда эрга-иишкер турган черлерге өөзүүге кыир доң дөиилер, дириг амытаннар болгаш кушгар-даа чок, шуут куруг ковулар турар апаар. Сураглыг америк эртемден-эколог, Американың экологтуг иишгелелиин президентиин турган Дж. Будуэлл ол дугайын чугаалаан.

Ында «Ядролуг дайынны болдурбазының» темазыига болгаи конференциига чүве чугаалаан, ол эртемвен, бир эвес ядролуг согуушкынарбиле «кызыгараатгыгиап» дээр солчуушкынар кылган тавarыгазда безии ооң түнелии «ядролуг кыш» болуруи ойгаткан. Атмосфераже көдүрүлгеи кинчнар-даа аажок узуг хемчээллиг хуудыйба болгаш доозуп-доөрүк будуи-буудии ааларда, ооң кедергее хөй чылдарда черже хүи чылыын эрттирбестей боор. Чер ыыры каранғы дүмбей болгаш соок апаар. Ол хамаан чок изиг черлер — тропиктер безии доң-доштуг черлер болу боор. Ынчангаш үнүштер болгаи дириг амытаннар шуулгу узуткаттывар. Бүгү кижи тереттетеи безии ыыт-хөрлии болуур деп, Дж. Будуэлл ойгаткан.

Канаданың «Джинерел моторс оф Канада лимитед» концериниң будүүлгелериидее 36 мүн ажылчын барык ийи неделя дургузунда ажыл соксадын келген. Чүртта өртектериин улгатканы-биле холбаштыр ажыл төлевиин өстүрер. пенсия хандырылгазын экижидер дугайында боттарының негелдеринии ажылчыннар чедип алган.

ЧУРУКТА: ажыл соксатkан ажылчыныарның болгаш оларның ог-буделериниң кежигүнериниң чыскаалы Виидзор хоорайга (Онтарио можу) болган.

АП—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООРАЙЫ

Бурят АССР Шаандакы шагының Кяхта хоорайын 1727 чылда тургускан. Россиядан Кытатче, оортан дедир оруктуң белдири чыдыр Кяхтаны шаанда ажыглап турган. Культура амыдыралын чедишкиниг хогжудеринге хоорайның география болгаш экономика талазы-биле таарымчалыг байдалдары идигин берген. Алдарлыг кижилеринең амыдыралының болгаш демиселиниң эвээш эвес солуң түүлдери ол хоорай-биле холбаалыг болган. «Алдарлыг далай—ыдыктыг Байкал» деп сураглыг ыр аңаа бижиттингеп. Шылгараңгай орус аян-чорукчулар болгаш эртемденнер Н. М. Пржевальскийниң, П. К. Козловтуң, В. А. Обручевтиң, декабристер Бестужевтерниң, И. И. Горбачевскийниң, С. П. Трубецкийниң, К. П. Торсовуның, бурят баштайгы эртемден Д. Банзаровтуң, баштайгы профессионалдыг революшчу бурят Ц. Ранжуровтуң аттары хоорайның төөгүзүнге киргеп. Ол кижилер хоорайның хөй-нинти амыдыралына несиг салдарны чедирген болгаш Забайкалье революстуг болуушкунарының төвү Кяхта болган.

Аңы-дүжүм моол улус-биле найыралдыг харылзаалары быжыглаарынга, калбартырынга ол хоорай улуг рольду ойнап келгеп болгаш ойнап-даа турар. Моолдуң Араттың революстуг намының бирги тургузуулчу съездизин 1921 чылдың мартта Кяхтага болган. Совет-моол найыралды хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга улуг ачы-хавыяалары дээш Кяхтаны МАР-ның дээди шаналы — Сухэ-Батор ордени-биле шаннаан.

ЧУРУКТА: совет-моол найыралдың Кяхтага музейи. МАРН-ның бирги тургузуулчу съездизин 1921 чылдың мартта бо өрээлге болган. Музейниң эртем амыдакчылары (он таладан) К. Ананьева, А. Курочедова олар музейниң солуң түүлдерин хүндүзүг аалчыларга (солагай таладан) Кяхта райкүүсомунуң даргазының оралаачызы В. Гулгоновка, Моол Арат Республиканың Селенга аймак күүсомунуң харылсалгалы секретары Жигжид-дога, Бурят АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиннің организастыг киллизиниң эргелекчизи С. Самжиевке, МАР-ның Селенга аймак күүсомунуң организастыг киллизиниң эргелекчизи Буянтогтохка сонуургадып турары.

В. МАТВИЕВСКИЙНИҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы

УЛУГ-ХҮНДЕ

(Төнүзү. Этези № 276 «Шында»).

Эртенги чем соонда Сенгил ызырнып бооп бе, школаже бурт дингеп. Ашак, кадай он шактың киногоун көөр деп чугаалыг турган, база дөгерни бергеннер. Бар-ла өкпөн хевин улуг-хүнде кеттиниптер чаңныг улус ирги. Кадай аяк хээлиг хүрең торгу додарлыг ак хураган кежи тонуп кеткеш, ак үлдүнүүт моол хромуун киир теп алган. Ашак бо удаада көңгүс чаа кылын кара шляпазы-биле барык хир какпаан хөвеңнинг хөректээжин кедипкен. Бир катап ол кадайынга чугаалап орган:

— Суурда хеп-сын орта кетпес улус турар, кайгаар-дыр мен. Чок болза эгеле хирлиг, семдар түүе кедип алган чоруур. Бирде-бирде чаржынчыт-даа, аян-шинчи чок.

Тонуп-оолдар Культура ордузунче, углай кудумчуну куду кылаштажыпканнар. Таңды кырында чодур бора-бора булут-ла эңдерни. Ээүтвар хадып турар, соогу ажок. Тарымал ыяштар бүргүзү ажок тоглап, хат зайы-биле эстеп, сүстүлүп чыткылаан.

Ынаар школа уунган долдур өөреникчилер олургаан автобус ховуже углай хап үнгеп. Ажык соңгадап аннынг ыр-шоор чирттилээр. Оон соонган ажыл машинзда хөй кижи база шаап эрткен. Ховуда ажыл бар болган-дыр. Совхозка мындыг болгай, ажыл шыкпар-баанда, улуг-хүн барымдаалавас.

Тонуп-оол ашак, кадай черле чаңы ындыг улус түүе-дир, кудумчулап эгин кожа чергележип кылаштаар. Бирээзин бирээзи мурнавас-даа, кагбас-даа. Ол-ла кылаштаан оңар чем магазинининиң эжин-биле эртип чорда, хенертен эжик ажыттына берзе-ле, шоодай орту хире түү-хөө садып алган аныяк хойжу Ай-оол бо үнүп келген.

— Тонуң ирем, эки-н! Манаа келем, бээр кел — дээш, ол холуун харбаннадып имнээш, херимде баглап каан аъргыг аъдынче элеңседир баскылаан. — Аалымда азылчылар келди, ирем. Ам каичаар боор, кара аяк харычылыг түүе дээп, садыгаан чор мен. Иче түүениң аксында пактай каавыдам.

— Шыдавас мен, оглум, шыны херек. Хоржок-хоржок...

— Бо каичап баардың, оглум, азырнап улуу кандыг кончуг түвел, Ай?—деп, Амаа оожум, эвилең айтырган.

— Кадам, ма. Сен пактавыт че, Улуг-хүнде кандыг боор.

— Өршээп-ле көр, күжүр оглум. Сөөлүнде болзуң. Бодуң эки чедип ап көр, болгаанын көр. Мал-маганың бар болгай.

— Элдеп улус-тур аа, хүндүткел билбес—деп. Ай-оол эрай хомудаксай берген, чагып-сургап тур деп дүшке-даа какпайн, шоодайын дергилеп туруп калган.

Тонуп-оол кылаштап орарга, буттары дужактыг түүе дет, хөңнү карарып, сагыжы дойлуп, кино дугайын бодаар хире эвес чораан. Ам каичаар, ойта дүжер эвес. Амаазынга-даа ыяттаваан. Ай-оол оларның биче оглунуң чангыс классчы эжи-ле болгай. Аалдары мырыңай кожа. Кайы-кайызы-даа өглүг-баштыг кенеп түвелер. Каттыжып арагалаар ирги бе? Мындыг харымсалгалыг үеже салдынарга кайын болур. Кыштагже көжерингге белеткенир болгай. Ындыг-даа бол кеним уруг ботка негелделиг, элээн ыңгыгы кижи түүе ийин»—кылдыр бодап чораан.

Тонуп-оол орустазы түгээр хиреде бодалдарга чардыгар дээш киноюун ужур-утказын эки-ле угаан билбейн орган. Ай-оолдуң «хүндүткел билбес» деп сестери катап кулакка дыңналган. Мындаа чоокта кадайы-биле база маргыжар чыгыы органын сагыйган. Амаа ынчан «Кижиниң эш-өөру бар, оларның аайынга кирип, дыңнаар, араазында чурттаар» — деп ынчалган. — «Эш-өөр эш-өөр-ле ийнаам, ынчалза-даа боттуң борбак бажыңың херээ чүл?» — деп, ашак ширикин харыылаан. База-ла авнайтан опчоктанмакан оолдар, уруглары бир хуралга шүүлмүүлеткен кижи түведир. Ук чугаа оон тайлымындан үнгеп. Ам кээп Ай-оолду сурган, аас ашпаанынга хараадап-даа, бо-ла «домгуң, нарың» диртип чораанынга кылыктаныл-даа орар ужуру ол.

Ол-ла ынчап, соок даш дойлаашкы түүе дет, мевин-херек чок бода-дарга хөрээн хаартып орбуже, кино доосту берген.

Кинода уруглар колдаан улуг улус база хоомай эвес ыяшгаан. Тонуп-оол көөрге, чиге мурнунда хойжу Сагаан-оол кадайы-биле бо үнүп чыткан.

— Сагаан!.. Экии, дуймай—деп, ол холуун сунган. — Че, эки, менди-ле тур силер бе?

— Эйии, акаа! Мейди чаагай-ла, Кадыңдар ам кандыг тур?

— Эки-эки. Бодуң машинаң-биле келдиң бе?

— Ийе. Чорук аайы-биле кино көрүп ап чыттывыс. Чоп соогаш тур моя, акаа? Кыш эрте дүжер эвес ирги?

— Чадавас. Серемчилел-ле херек. Телевизор көрүп-ле тур силер ыйнаан?

— Көрүп тур бис. Кыштаавыс база чыдыңгыг.

Ол кадында кадайлар база хөөрежи берген турганнар. Амаа чавыскалак сыныг, чаа хүрең пальтолуг аныяк херээжениң куспактай каап чугаалаан:

— Көрем, уруум, чоруурларда бажыңга кире дүжүп, изиг шайдан аартай каапкар силер.

— Четтирдивис, эжем. Далажырывыс кончуг ийин. Хоюувуста кыргаяывыс арткан...

— Че, ынчаарга менди-чаагай! Чоруулар чогузуп, үүлеңер бүтсүн!..

Тонуп-оолдар база-ла чергелешкеш, кудумчуну өрү бажыңнаннар. Эки кижиниң салдары эм-тайдан артык түүе дээп, Сагаан-оолдар-биле хөөрешкеш, Тонуп-оолдуң сагыжы чазыгып, хөңнү чырып, доюлган кылыы чиик бус дег, тайлы хона бергеш. Демги-ле магазинин эрте дүжүп чорда, соомда чиик-чиик базымнар даажы дыңналган. Ашак, кадай хары угда хая көргеннер. Суурда эрагачы-даа, чиктиг чаңныг трактористер Шевер-оол бо чүгүреги дудуу базын орган. Ол холуун чая кашкан:

— Акый-акый, манай каавыдам—деп ынчалган. Келзе-келээ биеэги-ле ус, довурак хевн-биле, чаагы сывырык, характары кылагар, ижинкени көзүлдүр илдеп, чугаалай бергеп — Кеминг-бактыг чораан эвес бис, каш түведен тегдирип көрем. Аъамның денисиэзүүнер, билбес эвес сен.

— Кэш херегил? — деп, ашак кадаймнче парааи будуу базып айтырган.

— Оң-на болза ажырбас.

— Далажып чор сен бе?

— Улуг далажыр түү деп.

— Че, ынчаарга бажыңга бараалы — дээш, Тонуп-оол дорааи кылаштапкан.

Ам үжелээн чергележипкеннер. Амаа ашаанның чүү дозаштырын чоруурун угаазынлап чадап чораан. Кижээ чегдиритер акшазы, кудуп берштер арагазы бар эвес. Ынчалза-даа караан базып каапкан ужур бар дээрзин билир болгаш, аксын шын алган, эскерет алыспайн чораан...

— Че. Шевер, далажыр түү деп, шайлаар сен, тонуп үштүп азып кар — деп, ашак бодунуң чамынче сандай ап алган, чугаалаан.

Шевер-оол үстүт хөректээжин үштүп, ымаар булунче каап каапп, сандайга кээп чуурлу бээр түве дөр, дидим эвес олурун алган.

Амаа утбай удаар эвес, аъш-чемнн делгеп, изиг шайны куда-ла берген.

— Диштит кижи тараадан дайнаар догой, азы кулур кутуур сен бе, Шевер. Хуужуурлар дораи болу бээр—дээш, кадай ашаанче база аяк сунган.

— Сенээ бир бужар-ла чугаалаксаан сөзүм бар ийин, Шевер — дээш, ашак аякта шайны шыыладыр аартай каап, Шевер-оолдуң арнынче, сывырык чаагынче кезек ылавыпап көрүп ора уламчылаан:

—Менде түү боор, оглум, аранны ойлеп, ёзу барымдаалап ижер кижи болгай мен. Ол хиредс-ле оон авыязынга ийи-чаңыс алзыптар-дыр мен. Бурунгу чылын чайын, хойжулда болгай мен, бужар ижинкеп мен. Черде чыдыр мен. Кырымдан хүн изиткеп, адаамдан шык хаарган. Өөреге дегдирдим. Чылын киргеш Дус-Даг чорупкар көрп мен бе деп сестип-даа. Чаваа бооп шеригдеп оглум чедип келген, өглеңбаштап, хоюмну аяаа дамчыдып бердим. Сагышка шымбай түве-дир. Санаторийлеп эмнеп-дим, чоорту харын сегин, хөк дивес болдум. Аммыралды чедир көрбээн аныяк кижиге арага ян айыылдыг...

Амаа хуужуурларны эзип, столга экнеп салыпкан.

— Чемнеп-чемнеп. Шевер, ам чемнеп — деп, ашак, быжыглаптал түве дет, сандайынче улам чывырлып, кезек ыяш чок орган.

Шевер-оол бир хуужуурну сергелеп алган, аксче-даа угланайн, бир-ле түве маназыпыт кезек ора айтырган:

— Кайы, чугаалаар дээп чүвең ол бе, акым? Далажып орарывыс.

— Чок-чок, ам чугаалаар мен. Чемнеп-чемнеп. Дораан кедээ ажыл-агый ажылдакчыларывының биймраазы келир болгай. Ам удаада акшам чок кижи-дир мен. Пенсиям үш хонгаш алыр мен. Келир улуг-хүнде көрүүнерге чүл?

Шевер-оол сергээде хуужуурун тавакче сала каапкаш, арны хуулунсаи, тура хаяаи.

— Далашпа даап. Өнүүк болуп чурттазывысса чүл. Шевер? Чугаалаар дээш сөзүм бо түве.

Шевер-оол булунда тонуп ап, эктинче каап алган, дерлиг хаайын чоля тудуп, улуг тынгаш чугаалаан:

— Мен мынкаш багай кижи силерге оңнүк бооп шыдаавас. Оом ынай, чогемчиниин көрем, кижи кыскарар. Элиг-тоштуг кадайлар болза, ымзангыже болду.

— Далашпа даап. Болуунуу дээш, дугуржур дээш ынчап ор мен. Өнүүктеннивп. Келир улуг-хүнде кел.

— Бүтпес херек-тир ийин. Силерде акша чок турар ужур турбас. Нярын шыкгымзар ол-дур — дээш, ажикче далажыпкан.

— Бо ашак чамдыкта тенин бээр ийин — деп, Амаа ашаанче хыйыртаан. — Шевер-оол чүн апарганы? Чыт төрелиң бе? Чок. Шары кежи көгээр дег ол түвени чеже-даа сургаарынга минзир деп бе? Эгеле көк хая амытан-дыр. Кандыгдыр, тоорга доора баар. Сергенин, хоректенип үнүү. Ыятпазс, ямбылаарга, мышка даяптап, хүндүлээрге, хүлге даяптап хейин.

— Кончуг азаны ыяп-ла сургаар дээп түве — деп, Тонуп-оол будуу дижин изырны каап чугаалаан. — Хүлээлгем ыдыг кижи-дир мен, ам каичаар мен. Көрүп орар эрес. Төрел эвес-даа бол, эш-өөр деп түве бэр болгай. Кижини өрү тыртар...

Шевер-оол дараазында улуг-хүнде Тонуп-оолдуунга мүн-не чоораан дижир. Чүгээр кеттинип-даа алган, элээр, эдипкен энчок сөзүг дээш буруузун-даа билинген. Эрбеннежи бербейн, эң-чоп-биле элээп үр чугаалашканнар. Сес кончуг. Тонуп-оол он акша сунган. Бирээзин сйталаваан, ап алган.

К. ЧАМЫЯН.

ХҮНДҮЛЭЭР ХЕРЕК

Мээң школага өөренип чораан чылдарымда башкыларывысты кудумчуга азы клуб иштинге көрүп каанывыста дораан чаштына бэвр чок болза бөрттеривисти үштүп алган мейдилежип эрттирер бис. Хүндүлеп, оваарып чораныывыс ол.

Ада иштинге ада-иелериниз башкылар дугайында чоргаарларыны аарак чугаалажыр. А бо хүнгерде чамдык ада-иелер уруг-дарыны дыннап орда башкылар дугайында чүү-даа дижип чугаалажып орарын дыңнадым. Харын-даа уругларынга багай демдектер салганы дээш кыскаяып, билдирер.

Каш-ла чылдар эрткенде — «уругларывыс бистиң тоовастөдм, хүндүлевес болду, доолургак, адааргак апардылар» — деп ол-ла ада-иелер мунгарап олургулаар.

«Эрги кидисте дамды чок, аптиг чанда чазыг чок» —деп, фонның угаадыын уттуптарга ол-ла болгай.

А. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: Кяхта хоорайда Сухэ-Баторуң бажың-музейиниң чанында моол улустуң баштынчызының бюст тураскаалын тургускан. 1920—1921 чылдарда ол аңаа чажыды-биле чурттап турган.

В. МАТВИЕВСКИЙНИҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы

КОЛЛЕКТИВ БҮРҮЗҮ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

Кызыл хоорайның «Спартак» спорт чөвүлели 10 школаның, дээди 2, ортумак 4 өөредилге черлериниң болгаш 68 будүрүлге, албан черлериниң коллективтериниң аразында күш-культура, спорт база кадыкшылыга ажылдарын организастап чорудуп турар. 1981-1983 чылдарның отчёттуг үезинде 3 спорт мастерин, оон иштинде делегей чергелиг бир спорт мастерин, мастерге 20 кандидат-спортчуну белеткээн.

Спорттуң 16 девириниге ук чөвүлел чыл санында 30 ажыг мәргылдааларны эрттирип келген. Оларның хөйү хостуг хүрешке, ча адарынга, спорттуң национал девирлеринге болгаш туризмге болуп турар. Тываның электри четкилериниң, геология-шинчилел экспедициязының, автооруктехникумунуң коллективтеринде күш-культура-кадыкшылыга ажылы багай эвес деңнелде тургустунган болгаш олар хоорай, республика чергелиг маргылдааларга кэш удаа тывилекчи болганнар. Күш-культураны, спортту массалыг болдурарының девирлеринің бирээзи кышкы чайгы ГТО нормативтериниң дужаалдазы болур. Культура, күрүне албан черлериниң профэвилел хооркомунуң, медицина, чурт үлептүрүнүң профэвилелдер обкомпарының ажылдакчыларының, чамдык түүгүй организацияларының коллективтери ГТО нормативтериниң дужаалдазын болгаш спартакиадаларны эки организастап эрттиргеп. Оларның профессионал байырлалының хүннерин эрттирери чанчыл апарган.

Күш-культураны болгаш спортту пропагандаазарывыпче база сагыш салып. спорттуң хоочулдар чөвүлели болгаш «Хүреш» агитбригадазы тускай ажылды чорудуп турар. «Хүсаңнаш» кежигүнерн «Тываспорттуң сайзыралының төөгүзү». «ГТО комплексиниң үжүр-дузазы» дээп лекциялар-ны республикада сураглыг спортчулар-биле үжүражыгларны, семинарларны организастап, спортчуларның күжүбиле тургускан концерттерни районнарга тептеринге, ажылагыйларга каш удаа көргүскеп. Радио, телевиденье дамчыдылгаларынга база киришкилээп. Тыва биле Хакасияның хоочулу спортчуларының аразында мал-туу үжүражыгларын чыл санында йи удаа чорудуп турар. Хоочулдар П. М. Петров, И. И. Корж, Н. М. Кузьмина, Е. Н. Маназиов дээш оон-даа өскелер идепкейлиг ажылдап турлар.

Спорт, кадыкшылга ажылдарын калбартырынга чаруыдаар акша-хөреңги «Спартакта» чыл санында «зүп турар. Чижээлээрге, 1980 чылда маргылдаалар эртиреринге 4580 рубль көрдүнеп турган, а 1983 чылда ол ийи катап улгаткан.

Эрткен үш чыл дургузунда хоорайның «Спартак» чөвүлелининң ажылында чамдык эки түүлдер бар. Хүреш болгаш бокс залдарын дерээн. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының базазында, медицина училищезинде, № 2 ортумак школада спорт залдары ажыглалга киргеп. «Хүреш» стадионну чаартып кылган.

Дээди, ортумак өөредилге черлеринде маннаарынга хандыкшылдыглар клубтары бар. ында 1650 кижи хаара туттунган, а 16 коллективте 2691 кижи будүрүлге гимнастиказын доктаамал кылып турар. Хоорайда уруглардың спорт школазында 400 элээдилеринң 60-ы бокс, артканнары — хүреш секцияларында хаара туттунган. Хостуг хүреш секциязын ССРЭ-ниң спорт мастерлеры дуржулгалыг тренерлер М. Бичеоол, А. Сандан болгаш оон-даа өскелер эрттирип турлар.

Спартакчылар хоорайның өскө күш-культура коллективтери-биле харылзааны тудуп, маргылдааларны кады эрттирип турар. Чижээлээрге, ДОСААФ хоорхомунуң киржилгези-биле боодалгага, ГТОдуң кышкы девирлеринге шеригже чоруур болгаш шериг күрээлеринге белеткенип турар аныяктар аразында маргылдаалларны организастап турар. «Юный спартаковец» плуўта хостуг хүреш, шыдыраа маргылдаалары график ёзугаар эрттип келген. Чамдык элээдилеринң спортчу мергежили бедик турар.

Тываның 40 чыл оюнга тураскаткан кышкы, чайгы спартакиадага спартакчылар идевкейлиг киришкеш, ийнги черни эзлээн.

Күш-культура болгаш спорт ажылында улуг-хуузун доокташмал киирип турар активчилер спартакчыларда бар. Оларга биатлончу С. Бабкин, гимнаст М. Кожевникова, баскетболчу В. Павлов, дельтапланерчи Ю. Чикачёв, штангист Е. Черногривов, хазакчы В. Чуруто болгаш оон-даа өскелер хамаржыр.

Делегей маргылдаазының маңгун шаналының эдилекчизи, делегей чергелиг спорт мастери Александр Доржу «Спартактың» тыллээн дээрзинге чоргаарланыр бис. Ындыг спортчуларны «түүреги бистиң кол сорулгавыстың биразы.

«Спартак» спорт иннтилелиниң кызыл доорай чөвүлелиниң ажылында чамдык чедишкиниер бар-даа болза, четнестер эвээш эвес. Ажылчы чонларны күш-культура, спортче хаара тудар талазы-биле коллектив бүрүзүнде спорт-массалыг ажылдар чогуур деңнелге четпейн турар. Будүрүлге гимнастиказын хой коллективтерде амга чедир организаставаан. Ындыг организацияларга алгы, пиво, туубу заводтарының тудуг кезектери болгаш эът комбинаттарының коллективтери хамаржыр. Ол будүрүлгелерде спорт ажылдары чорударынга көрдүнеп акша-төгерик, дериглелер ажыглаттынмайн келген, а спорт-массалыг ажылдар парылаар кижилер кандыг-даа хемчеглер албайн турар.

«Спартак» спорт иннтилелиниң Кызыл хоорай чөвүлели бар арга-курлавырларны ажыглап турган, ажылда четпестерни эдип. Улуг Тиилелгениң 40 чылына база үк иннтилелиң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга уткуштур күш-культураны болгаш спортту чон ортузунга пропагандалап, массалыг болдурар дээш моон соңгаар кылып чорудар ажылдарның тодаргай планын тургускан.

Е. ШИШОВ,
«Спартак» спорт иннтилелиниң Кызыл хоорай чөвүлелиниң даргазы.

БОТ-ТЫВЫНГЫРЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Шагда эрте берген болуушкун дугайын бижий берген дээ бодаваңар. Ол болуушкун бистерге, ылаңгыя культура ажылдакчыларынга, кайын утундуурар. Совет Тываның юбилейин таварыштыр Москвага эрткен Тыва АССР-ниң литература болгаш уран чүүл хүнинерине бистиң бот-тывынгыр артистеривис чедишкиниг киришкеннер. Оларның киирген үлүг-хуузун үнелеп, шаңнап-мактаанынга-даа бис сетхилиристиң ханызындан өөрүп турар бис.

Ук хүнмерге шуптү 45 бот-тывынгыр артист киришкен. Оларның аразында Самагалдайда районнуң Культура бажыңының танцы болуу (удуртукчузу Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Орланмай Доңгак). Барыын-Хемчиктиң танцы болуу (удуртукчузу Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Оюмаа Седей). Чаан-Хемчиктиң «Сыгырғаа сыгыт-хөөмей болуу киржип чораан. Бо болукте Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол, Куулар Эрес-оол, Куулар Олег, Монгуш Ачыы-оол, Өвүр районнуң телээзи Геннадий Чаш, педагогика институдунуң студентизи Ондар Комгар-оол олар кирип турар.

Чуртувустуң чүрээ ыяш Москва-биле артистер танышып, оюн көргүспес достуг үелиште туралкалдыг черлерге баргылаанар. «Сыгырғаның» үран талантызын, танцычыларның ээлгир чараш танцыларын барган-на черинге онзагай кичээнгей-биле хүлээп ап турду. Бот-тывынгыр артистерниң идепкейлиг киржилгезин демдеглеп, ооокта чаа безин бир чамдык кижилерге хүндүлүг аттарны-даа тыпсып, шаңнап-мактаанынга кижи өөрүүр.

Фестиваль ам-даа уламчылавышаан. Улуг Тиилелгениң 40 чылынга фестивальды тураскаадып турар болгай. Бүгү-ле бот-тывынгыр артистерниң аңаа идепкейлиг киржилгезин күзеп турар бис.

Д. МОНГУШ.
Эртем-методиктиг төптүн киллис эргелекчизи.

ТВШ

ДЕКАБРЬ 6-ДА БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00. —«Үе». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Шыдыраага делегей чемпионады. 9.20 — «Столкновение». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 10.25 — Биядингирдаа болза, бүзүреңнг эвес». 11.25—11.30 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». 15.25 — Ф. Лист. Оркестр-биле ойнаар фортепианога бижээн № 1 концерт. 15.45 — Шыдыраа школазы. 16.20 — «...Он алды болгаш оон-даа улуг назы». 17.05 — Шүлүглел. Николай Старшинов. 17.40 — Концерт. 18.00—Миллионнарның ленинчи университеди. Социалистиг экономиканы башкарары. 18.30 — Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Финляндияның национал байырлалы — хамаарышпас чорукту чарлаанының хүнүнге. 19.40 — Аныяк күүседнкчилернің Бүгү-эвилел конкурузу. 21.00—«Үе». 21.35—«Камера делегейни көргүзүп тур». 22.15 — Джаз панорамазы. 23.00 — Шыдыраага делегей чемпионады. 23.15 — 23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.45 — Бойдус дугайында. 4-ку класс. 8.55 —Эртем-неперелдиг фильм. 9.15; 13.00 — Испан дыл. 10.05 — «Эртем болгаш амыдырал». 10.35; 11.40—Н. А. Некрасовтуң лириказы. 9-ку класс. 11.05 — «Өг-буле болгаш школа». 12.10 — Төөгү. 4-ку класс. Ленин болгаш партия. 12.40 — Бойдус дугайы. 4-ку класс. 13.30—«Звезда плепительного счастья». Бижимел-тайылбырлыг уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 14.45 —М. Зощенко. Чогаалдарының ырыннарындан. 15.35 — 15.40— Телемедээлер. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.35 — «Чүректин кыйгызыбиле». 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Азия, төвү». 19.45—Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамыктыг удурлаштар!». 20.20 — Ю. А. Жуковтуң беседазы. 20.50 — Чаа документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.05 — «Операция «Трест». Уран-чечен телефильмниң 3-ку сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Өлээр

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барынын түктеп хаттың дүргени секундада 5—10 метр, үе-үелеп хат 9—14 метр чедир күштелир.

Дуне 29—34 градус, чамдык черлерге 20—25 градус соор. Хүндүс 18—23 градус, чамдык районнарга 9—14 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас.

КИНО

ДЕКАБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Жестокий романс» 12.40, 17.40. «Нужна солистка» 10.50, 15.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Двойной обгон» 9.10, 17.10, «Арабские приключения» 11.00, 12.50, «Чучело» 14.40, 19.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Языческая мадонна» 14.30, 18.00, 19.30, «Пой, ковбой, пой» 16.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Развод так развод» 15.00, 18.40, «Всадник без головы» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Цена риска» 18.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының 1-ги КМК-зынга ажылдаары-биле дараазында специалистерни чалаа турар: кол бухгалтер, кол механик, техникага охал-ондак болдурбазының талазы-биле инженер, прорабтар, мастерлер, склад эргелекчизи, бызанчы-бетонщиктер, дашчылар, чолаачылар болгаш автобус чолаачызы.

Бот кижилерге общежитие бөөр. Ажылга баарда болгаш кээрде-даа автобус-биле чедирер.

Айтырыглар тургузар адреси: Кызыл хоорайның Энергетиктер кудумчузунуң № 5 бажың, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының 1-ги КМК-зы: № 10 автобус-биле 1-ги БМК-га чедер азы № 2 автобус-биле «Нефтебаза» остановказы.

Телефон № 4-17-31.

• • •

Республиканың башкылар биилии белиндер институдунуң төпчүткен бухгалтерлериэзы доктаамал ажылдазар бухгалтерлерни чалап турар. Ажыл шагында айтырыг тургузар адреси: Кызыл хоорайның Авиация кудумчузунуң № 1 бажыңы, телефон №№ 2-15-84, 2-51-02.

• • •

№ 17 «Запчасти» магазинде 40 аът күштүг «Запорожец» ЗАЗ-968-М болгаш ЗАЗ-968-Р (хол-биле башкарар) маркалыг автомобильдерни хостуг садып турар. Автомобильдерниң ортаа түс-түзүнде — 5439 болгаш 4200 рубль.

Автомобильдериң олуттарыны эртиг, тазырымчалыг, прибор панели аннынг чараш-биле оңзаланып турар. Оон орукка чоруур аргазы «Жигулиге», «Москвичке» автомобильдерден артык. «Запорожец» автомобильде А-76, А-72 дээр чиик эртектиг бензинер-биле хамылдавр моторлу тургускан. «Запорожец» автомобильди садып алырда, паспортту болгаш санажылга четпи көргүзер.

• • •

ДОСААФ-тың Кызылдаг каттышкан техниктиг школазы машинакчы - секретарьларның хүндүскү курстарынга өөренирин күзээн кижилерни чалап турар. Кичээл ийи эзлечелиг болур. Курска 8-10 класстарны доосканнарны үлүзээп алыр. Өөредилге дээш 85 рубль төлээр. Киржээдер 1984 чылдың декабрь 15-те эгелээр.

Редакциянның адреси:

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалачыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарьның 2-23-33 секретариаттың 2-23-35 партийнең аймырал болгаш үлетөөр киллистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60 культура киллизиниң 2-23-54, көзээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47 корреспоңдентларының 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45 солуу кезээ бөлүктүң 2-32-75 телефоннче болгаан.

Солуу неделяда 6 катап үнер.

Чагыт № 2096.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00636.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 281 (12671) | 1984 чылдың декабрь 7, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

РОССИЯНЫҢ СОВЕТ ФЕДЕРАТИВТИГ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЗЫНЫҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ОНГУ ЧЫЫЖЫНЫҢ ОНГУ СЕССИЯЗЫ ДЕКАБРЬ 5—6 ХҮННЕРИНДЕ МОСКВАГА КРЕМЛЬДИҢ УЛУГ ОРДУЗУНГА БОЛУП, 1985 ЧЫЛДА РСФСР-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫН БАЗА 1985 ЧЫЛДА РСФСР-НИҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИН, РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ СЕССИЯЛАР АРАЗЫНДАГЫ ҮЕДЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН ЧАРЛЫКТАРЫН БАДЫЛААН.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының онгу сессиязы ажылын дооскан

РОССИЯ БЕШ ЧЫЛДЫҢ СӨӨЛГҮ ЧЫЛЫНДА

Россияның экономиктиг күчүзүн, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидери, ону интенсификастаары, совет кижилерниң чагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкыны—РСФСРниң Дээди Совединиң онгу чыыжының декабрь 6-да Кремльге ажылын уламчылаан онгу сессиязының кол кичээнгейинге турган.

Эштер **В. И. Воротников, И. В. Капитонов** оларны депутаттар болгаш аалчылар адыш-наскалашкыны-биле уткаан.

1985 чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база бюджедин сессияга чугаалашкан. Моон мурнуу чарыында эгелээн санал бериишкинилерни уламчылавышаан, депутаттар СЭКП ТК-ныҢ октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ныҢ Чиргизие секретары, ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң хуралынга чугаазы республиканың ажылыы чоннарын партиязының, айтырыышкыннарын амыдырээнге чедиишкинилиг болуп тандырарынга киржип, чурттуң Ыраккы Чөөн үүгүн болгаш Соңгу үүгүн улам ынай хөгжүдериниң талазы-биле чугула шинчилелдерни чорудуп турар. Чедиишкиннерни демдеглевишаан, оратор энергетиканы, ылангыя атомнуг энергетиканы, химнаны, саналга техниканы, машина тудуушкунуң болгаш улус ажыл-агый планнарын чедиишкиннир күүседиринге идиглиг ескерээ айырларны хөгжүдер талазы-биле эртемденнериҢ сорулгаларынга доктаагаш, Эртем-техниктиг депшилгени дүргедиринии болгаш ону эргелеп башкарарын экономиканың бүгү деңнелдеринге сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын көөр апаар СЭКП ТК-ныҢ Пленумун эш К. У. Черненконуң инициативазы-биле эрттирер дугайында дыннадыгны чурттуң бүгү эртемденнерин чагаай сеткил ханыышкын-биле уткаанын депутат онзалап демдеглээн. Ол Пленум совет эртемин хөгжүдеринге күчүлүг идигни бээр деэрзинде чигзиниишкин чок деп, ол чугаалаан.

РСФСР-ниҢ Улусчу контроль комитединиҢ даргазы депутат **В. Ф. Коннов** бодунуң саналыынга улусчу контроль органнарының ролюнуң, ат-алдарының болгаш салдарының улгатканымның дугайын чугаалаан. Улусчу контролёрларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының, аңаа эш К. У. Черненконуң чугаазының шиитпирээнгей ужур-дузазының дугайын ол демдеглээн. Ол программаны чугаада салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле черек кырында хемчеглерни будүрүлгелеринииҢ, колхозтарының, забан черлериниҢ улусчу контролёрлары, областарының болгаш республикаларның активтериниҢ киржикчилери амгы үеде чугаалажып көрүп турарлар.

Улусчу контрольдуг ажыл-ферулугларының чугула адыры — экономика. Хыналдалар иитилел будүрүлгезиниҢ ажыктыг чорууп дыка улгатгырарының курлавырларын илередир. Оратор оон чижээнге, дөн-дедир заводтарының күүч-шидалын эң кошкак ажыглап турарын, улустуң хереглел бараанарын кылып үндүрүп турар дыка хөй будүрүлгелериниҢ курлавырларын харыысалга чок көрүп турарын чугаалаан.

«Тындатранссторой» трестиҢ № 592 тудуг-монтаж поездизиниҢ штукатур-маляры депутат **В. Н. Ерофеева** экономиканың кол адырларының бирээзи — капитал тудугну улам-на быжыглаарының айтырыгларының дугайын бодунуң саналыынга чугаалаан. Амыдыралга улуг ужур-дузалыг бо адырда ажыл-херекти эвижиндери-биле партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглери бистеринииҢ хөй-хөй ажылдарны кылырыыстыг иетеп турар деп, ол демдеглээн.

Ынчангаш бистер улам-на эки кылдыр, шалыпкын болгаш камгалалгалыг тудар ужур-төөгү-бидаргай чорууның шаптыктан туралыының дугайын чугаалаан.

КөдээниҢ социал хөгжүлдезиниң шиитпирлеттинмээн айтырыгларынче улуг кичээнгейин улус депутаттарының Киров область Совединиң күүсколомунуң даргазы **Н. И. Пауэин** углавдырган. Чижээ, ол дээ тудугда улуг бергедээшкиннер бар. Колхозтарда болгаш совхозтарда тудуг-монтаж ажылдарының 40 ажыг хуузун ажыл-агый эргазы-биле күүседип турар. Ол чорук күш-ажылды курлавырлар чедиппес черлерге улуг бергедээшкиннерни болдурган. А керээлиг ажылдарның хемчээлдерин хамаарышкан министерстволар болгаш ведомстволар дыка бөжүм улаттырып турар. Оруг тудуунуң айтырыы чилии-биле тургустуунуп келген. оруктарны ажылдатка киирериниҢ темпилерге область дыка чавыс. Ол четпестерни чайлавырынче углаган хемчеглерни оратор саналдаан.

Школа реформазы-биле холбашкан хемчеглерге 625 миллион рубльди Россия Федерациязының бюджединдеи түскайлаан. Республиканга келир чылын улус өөредилгезинге ажша-хөреңгилерни бээри ниитизи-биле көвүдээрин Чита тоорайда башкы депутат **Ф. И. Погостинская** онзалап демдеглээн. Будүрүлге өөредилгезибиле, профессия шилип алыры-биле холбаштыр школаларның чаа сорулгаларыне оратор кичээнгейин угландырган. Школаларны, профессионалтехниктиг училищелерни, школа мазыны ветпээннерни аазаптаар органнарының ролюнуң, ат-алдарының болгаш салдарының улгатканымның дугайын чугаалаан. Улусчу контролёрларның Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының, аңаа эш К. У. Черненконуң чугаазының шиитпирээнгей ужур-дузазының дугайын ол демдеглээн. Ол программаны чугаада салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле черек кырында хемчеглерни будүрүлгелеринииҢ, колхозтарының, забан черлериниҢ улусчу контролёрлары, областарының болгаш республикаларның активтериниҢ киржикчилери амгы үеде чугаалажып көрүп турарлар.

Улусчу контрольдуг ажыл-ферулугларының чугула адыры — экономика. Хыналдалар иитилел будүрүлгезиниҢ ажыктыг чорууп дыка улгатгырарының курлавырларын илередир. Оратор оон чижээнге, дөн-дедир заводтарының күүч-шидалын эң кошкак ажыглап турарын, улустуң хереглел бараанарын кылып үндүрүп турар дыка хөй будүрүлгелериниҢ курлавырларын харыысалга чок көрүп турарын чугаалаан.

«Тындатранссторой» трестиҢ № 592 тудуг-монтаж поездизиниҢ штукатур-маляры депутат **В. Н. Ерофеева** экономиканың кол адырларының бирээзи — капитал тудугну улам-на быжыглаарының айтырыгларының дугайын бодунуң саналыынга чугаалаан. Амыдыралга улуг ужур-дузалыг бо адырда ажыл-херекти эвижиндери-биле партиязың болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглери бистеринииҢ хөй-хөй ажылдарны кылырыыстыг иетеп турар деп, ол демдеглээн.

Ынчангаш бистер улам-на эки кылдыр, шалыпкын болгаш камгалалгалыг тудар ужур-төөгү-бидаргай чорууның шаптыктан туралыының дугайын чугаалаан.

КөдээниҢ социал хөгжүлдезиниң шиитпирлеттинмээн айтырыгларынче улуг кичээнгейин улус депутаттарының Киров область Совединиң күүсколомунуң даргазы **Н. И. Пауэин** углавдырган. Чижээ, ол дээ тудугда улуг бергедээшкиннер бар. Колхозтарда болгаш совхозтарда тудуг-монтаж ажылдарының 40 ажыг хуузун ажыл-агый эргазы-биле күүседип турар. Ол чорук күш-ажылды курлавырлар чедиппес черлерге улуг бергедээшкиннерни болдурган. А керээлиг ажылдарның хемчээлдерин хамаарышкан министерстволар болгаш ведомстволар дыка бөжүм улаттырып турар. Оруг тудуунуң айтырыы чилии-биле тургустуунуп келген. оруктарны ажылдатка киирериниҢ темпилерге область дыка чавыс. Ол четпестерни чайлавырынче углаган хемчеглерни оратор саналдаан.

Школа реформазы-биле холбашкан хемчеглерге 625 миллион рубльди Россия Федерациязының бюджединдеи түскайлаан. Республиканга келир чылын улус өөредилгезинге ажша-хөреңгилерни бээри ниитизи-биле көвүдээрин Чита тоорайда башкы депутат **Ф. И. Погостинская** онзалап демдеглээн. Бүг

Советтер амыдыралы

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАР—КОЛ КҮШ

«Совет бүрүзүнде доктаамал комиссиялар бар. Бистиң экономиктиг амыдыралывыстың судалын олар доктаамал тутқан турар ужуралуга»—деп, эш К. У. Черненко айытқан. Ынчангаш Советтер база оларның доктаамал комиссиялары улус ажыл-агыйының эң улуг болган нарын айтырыгларын боттарының хамаарышқан деңискээрлеринде шиитпирлеп турар.

Кайы-даа Советтиң ажылы оон доктаамал комиссияларының ажыл-чорудулгазындан бүрүп хамаржыр. Бистиң республиканың чер-чер Советтеринде амгы үеде 698 доктаамал комиссия бар, оларның составында барык үш муң депутат бактаап кирген. Бо дээрге авжок улуг күш.

«Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларының дугайында хоойлуунуң 1983 чылдың июнь 14-те республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле бадылаан. Ол хоойлукту орус, тыва дылдарга бичеежеп дептерлер кылдыр парлаткан, районнарже чорутқулаан. Ол документ дээрге—доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазын организастаарынга ёзулуг-ла программа. Ында ук комиссияларның эргүдээлгелериниң дугайын шуптузуун тода айтып биижээн. Ынчангаш ону парлап үнүргеш, тараткаш — доктаамал комиссияларга методиктиг болган практиктиг улуг дуза болганы чугаажок. Бо чүгүле документиниң Кызыл хоорай Советиниң кодук камгалал болган социал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы М. М. Чанзан) алган дорааи бүгү кежигүнерин чыгган, ону момчуп таныштырган. Оя чорук бо комиссияның кежигүнеринге улуг дуза, өлүрешкиге болган. Бо чүгүле документиниң ажыл-чорудулгазында шак мындыг ниитизи-биле 17 кежигүн бар. Оларның хол нуруузу—ажыл-чымнар болган бүдүрүлгелер удуртукчулары. Эрткен ийи чылдың дургузунда бо комиссия 10 катаа хуралдаан, анаа мебель фабриказының, пассажир АТБ-зиниң, автостанциялар болган вокзалдар каттыжышкынының болган ескедаа чамдык бүдүрүлгелериниң ажылының дүпайын чүгээлаштырып, ажыглаттынарын хандырган. Айтырыгларны белеткээрде бүдүрүлгелериниң экономиктиг көргүзүглери-биле таныжып, оларның удуртукчулары, экономистери, партия организацияларының секретарьлары, профсоюзтар комитеттериниң дараалары база ажылчыннар-биле беседалашкылаан. Ол ышкаш көргүзүг агитациязының байдалын хынаан, ажылчынналарның аъш-чем хандырылгазы, ажылдаар черинің байдалы-биле база профилактика, херээжениер чөвүзелдериниң, эш хүү судтарының ажылдары-биле танышкылаан.

Комиссия кежигүннери күш-ажылдың сагыпга-чурумуунче, оон организастаашкынынче, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруунуң чылдагаанынче улуг анчээнгейин угландырган. Пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылын хуралга чугаалажыры-биле белеткеп тура, комиссияның кежигүнери шуут боттары автобустарга олуруп, хынаага кылган.

Кызылда хоорай ёштүнүң автобустарының ажылы сөөлгү үеде кескүзү-биле өжүүзүнде хоорай Советиниң үлетпүр, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязының кирген үзүү улуг. Бо комиссияның тургускан планын ёзугаар балык заводунуң ажыл-чорудулгазының дугайында айтырыгны хооркүүс-комнуң хуралыңга чугаалашкан. Комиссияның дилээ-биле Улуг-Хемниң оң талазында, алгы-заводунуң база ында чурттакчылыг бажыңнарының девискээринде телефон автоматтарны тургускуланы ында чурттакчыларга ажок таарымчалыг апарган.

Бо комиссия кадык камгалал болгаш социал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссиязы-биле кады хуралдарны эрттирип, ажыглаттынарын хынаан. Ынчангаш ол ышкаш Улуг-Хемниң оң талазында, Монгун-Тайга район Советиниң сессиялырынга доктаамал комиссиязының отчёттарын дыннап турар-даа болза, ол талазы-биле шиитпирлер эренгей, анализ чок дээрзин айтып, сагындырган турбуже, оон чогуур түүнел кылбаан. Өвүр районуң чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары болур-чогууру-биле ажылдавайн турарын хынаала көргүскен. Ында район база кодээ Советтериниң чамдык доктаамал комиссияларының ажыл планы чок, бар-даа болза четче күүсеттимейн турар. Шак мындыг чорук Тожу база Кызыл районнарның чамдык Советтеринде база бар.

Бистиң республиканың чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиязы талазы-биле доктаамал комиссиязын эмчи З. Ш. Донгак ам ийи чыш улаштыр билдилиг удуртуп келген. Оон ажылында бир эки үүл болза, комиссия организастыг хемчеглерже кичээнгейни салып келген. Отчёттуг үениң дургузунда бо комиссия садыг болгаш хөй-ниитти чемненилге черлерине 15 удаа хынаалдаларны кылган. ССРЭ-ниң 60 чыл аттыг совхозтуң № 4 хойжу бригадазынга арыг-шевер талазы-биле хынаала кылганының соонда, бригаданың херээженнери арыг-шеверни арай хиреленг өтпүлелерге шефтээшкиннерни организастап, өөрүн дерилгелерин дааражып берген.

Бистиң республиканың чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында шак мындыг эки үүлдер-биле чергелештир амдаа улуг четвестер бар болуп турар. Бо айтырыгны чугаалажып тура, Улуг-Хем район Советиниң сессиязынга илеткелчи доктаамал комиссияларның ажылын аналиэтеэзэн. Монгун-Тайга район Советиниң сессиялырынга доктаамал комиссияларның отчёттарын дыннап турар-даа болза, ол талазы-биле шиитпирлер эренгей, анализ чок дээрзин айтып, сагындырган турбуже, оон чогуур түүнел кылбаан. Өвүр районуң чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары болур-чогууру-биле ажылдавайн турарын хынаала көргүскен. Ында район база кодээ Советтериниң чамдык доктаамал комиссияларының ажыл планы чок, бар-даа болза четче күүсеттимейн турар. Шак мындыг чорук Тожу база Кызыл районнарның чамдык Советтеринде база бар.

Бистиң республиканың чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары

ВЛАДИМИР ЧЕРИНИҢ БАЙЛАК ЭРТИНЕЗИ

Эрте-бурынгу Владимир-Суздаль черин тоолчургу байлавының дугайын элээн хей тоолдар чугаалап турар. Ынчаарга «Точмаш» каттыжымышкының В. И. Ленин аттыг культура болгаш техника ордузунуң залдарында бөгүнде делгеттинген боттуг эртинелериниң алыс үнези бистиң бурунгуларывыстың эң-не күзелчи кезээн безин кайгадыптар боор. «Камналга, хумагалал, шынар» деп делгелге ында ажыттынган. Улус ажыл-агыйының камнап алдынган чүс-чүс миллион акша-хөреңгилерин делгелгениң материалдары көргүзүп турар.

Ооң ужурунда делгелгениң тематиказы ангы-аңгы кижилериң—ажылчыннарийң болгаш ортумак звеноңуң командирлериниң, коллективтиг керээ ёзугаар ажылдап турар специалистериниң болгаш бригадирлериниң, бүдүрүлге удуртукчуларының, партия, совет органнар ажылдакчыларының — эрге-ажыктарынга кончуг чоок. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга эш К. У. Черненконуң «беш чылды төлептиг доозар, экономиканы эң үрет үнелдиг болдурарын дүргедедир» деп чугаазын парлап үнүргени соонда, делгелгете улам хей кижи барып турар апаргап. Ындыг болуру-даа чөп, удуртукчуңуң салып турар дыка хей айтырыгларынга харыны ылап-ла делгелгеден ап болур.

СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар, ында киржип турар бүдүрүлгезиниң специалистери-биле кады «Камналга, хумагалал, шынар» деп делгелгеги партия Владимир обкомунуң секретары В. К. Елисеев тайылбырлап турар:

— Он ийиги беш чылда үлептүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдезин 1,3 катап көвүдедир арганы хандырар ужурлуг бүдүрүлгениң немелде курлавырларын чогаадыкчы арга ёзугаар дилеп тыпар талазы-биле Владимир областың партия организациязының ажылы СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунга бедик-биле үнелеткеш. СЭКП ТК-ның Политбюрозунга демдеглээни болза, «экономиканга эки шимчээшкиннер чүгле ажыглаттынган турар эвес, харын база арбыдаттынган турар ужурлуг». Ындыг болганда бо делгелгениң сорулгазын кысказы-биле мынча дең болур: эвээш чаргдал үндүрүп турган, бедик түнелдер чедип авырының дуржулгазын нептередири. Ол болза амгы үеде бистиң бүгү ажылчын коллективтеривистиң улам бурунгаарлаашкынының, кол фондуларны, чиг эттп, курлавырларны, күш-ажылды ажыктыг ажыглаарының аргазы.

Областың бүтү хоорайларында болгаш районнарында эртем-техниктиг депшилгени дүргедериниң комплекстиг программаларын ажылдап кылгылаан болгаш олар чедишкининг боттарынп турар. Ынчаарга бо делгелгени Ковровтуң ажылчын коллективтериниң чедишкиннерни чугаалап турар стендилерден көрүп эгелээри чугула. Ында ол ажыл элээн ажыктыг болгаш чүткүлдүг чоруттунуп турар — пластмасс арбын ажыглаттынып турар болгаш металл керамикадан кезектер бүдүрери көвүдеп турар.

Ковровтуң механика заводунуң партком секретары В. И. Фомичев бүдүрүлге коллективинин чедишкиннерни болгаш ажыл-херектерин эки билир:

— Бистин коллектививисти роботизастаашкынының пионери деп шын адап турар. Механиктиг болбазырадылга цегинге роботтарның беш чыл күшажыл стажын чоокта чаа деглээн. Роботтар ажылдап турар комплекстиң оператору Д. М. Хренов-биле бөгүн бистер мында кады келдивис, мурнакчы дуржулга школазының кичээлинге ол чүве чугаалаан. Дмитрий Михеевич мурнунда бедик мергежилиг станочник турган. Роботтарны шефке алырын анаа сүмелээрге, ындыг кирии херекти шыдаар ирги мен бе деп дадагалаан. Ындыг-даа болза ойталаваан. Оон мурнунда цехтиң партия хуралынга коммунист Д. Хренов-даа техниканы кошкак шингээдип турар дугайында удуртулганы чидин-биле шүүмүлээн. Ынчаарда механиктиг болбазырадылга цегинин бир участогунга күүседикчиден кандыгдаа мергежил негевес аар кезек — «хоолай» — кылып турган. Ынчангаш ол участокту роботтарга бээр дугайын ажылчын саналдаан.

Ол саналды парткомга кичээвегейлиг чугаалажып көрген. Ук участокту роботизастаары бүдүрүлгени техника талазы-биле эде деринриниң каттышкан комплекстиг планының бир чүүлү болу берген. Ол дугайты шынгыы чылдагаанаар тvрган. Заводтуң перспективтиг хөгжүлдезинин айтырыгларын өөренип көрүп тура, партком болгаш бүдүрүлгениң удуртулгазы хадр айтырымның чидиглеңгенин шагда-ла эскергеннер —чаа ажылчын күш чедип келир дээр дугайында идегел чок. Продукция бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин көвүдедири чүгле техниктиг депшилгениң күсели-биле болдунар. Партия хуралынга көдүрүлүп үнген роботизация идеязы хей талалакчылар болу берген. Амгы үеде бүдүрүлгениң хей күш хереглеттинер участоктарында дөртеи алды үлетпүр роботтары, саналгалыг программв-биле башкарар, манипуляторлардыг ийи чүс алдан станоктар ажылдап турар.

— Ковровчуларның чугаазынга немеп каар чүве болза— дээш В. К. Елисеевтиң уламчылааны: — Он бирги беш чылдың үш чылдарының дургузунда эртём-техниктиг депшилгени дүргедедириниң комплекстиг программазын областка иннтизи-биле боттандырганының түнелинде, чүс ажыг цехтерни, тос чүс ажыг участоктарны болгаш технологтуг чорудулгаларны комплекстиг механизастаан. Беш чүс ажыг автоматтыг болгаш шуудулгг шугумнарны, программныг башкарылгалыг чеди чүс дериглерни тургускан. Чурттакчы чону барык-ла бүрүү-биле улус ажыл-агыйында хаара туттунган областка үстүнде чаартылгалар чээрби муң хире ажылчын күжүн артыктап алыр арганы берген. Оон экономиктиг ажыы — 120 миллион ажыг рубль.

— Пос-таазы үлетвүрүп амгы үениң шынарлыг болгаш чиик өртектиг дерии-биле хандырып турар. Костеревтиң Коминтерн аттыг катушка-челнок комбинадында техниктиг депшилгениң элээн каш угланышыкшнары тургустунган— деп, комбинаттың кол инженериниң оралакчызы А. А. Абрамов чугаалы уламчылады.—Ол болза, хамыктың мурнунда,— кезектерни шуткуп кылырынче шилчээни болгаш улуг өртектиг материалдарны камнаары. Дадарбас кандан, алюминийден, кадыг ыяштарның бедик сортарындая кылып кезектерни: челноктарны, катушкаларны, валиктерни ам пластмассадан кылып апарган. Чаа материалдарны ажыглаан чорук күш-

ажылдың байдалдарын экижидер, ажылды чиигедир, продукциянын шынарын бедидер арганы берген.

Комбинатта курлавырлар камнаарының кол аргаларының бирээзин — бижинды чок болган» эвээш бижиндыг технологияны ажыглаары. Бүдүрүлге бижындылары болбаазырадып ажыглаар талазы-биле ында тургустунган төпчүттүгген цех болза, чуртта эң-не улуг цех болуп турар. Ол цех чүгле бодуңуң бүдүрүлгезин чиг эттинг чүрүла хевирлери-биле хандырып турар эвес, еске элээн каш домейлешкек фабрикаларны база хандырып турар.

«Владхлоппром» биле «Владльнопром», «Владимирцвейбыт» биле «Владимирстроймaтериал» бүдүрүлге каттыжымышкынарының, чурт үлетпүрүнүң болгаш няш ажыл-агый эргелелиниң делгелгелери «бүдүрүлге бижындылары» азы «бүдүрүлге артынчылары» дээр билишкиниерии бүрүү-биле үзүткаарынче кыйгырып турар. Оларның кол чепсээ — шилгаттынган бижынды чок технологня, калбак хереглел баранаарының чаа хевирлерни бүдүрүп үндүрери, материалдарны чогумчалыг ажыглаары.

Камналганың ёзулуг-ла күчүлүг калбарышкынының эгезии кара чангыс бригада—Муромда С. Орджоникидзе аттыг заводтуң Е. Н. Сиднев удурткан шуткукчулар бригадазы салган. Бо беш чылдың эгезинделе дуржулгалыг специалистериң саналын ёзугаар, чуга демир бижарының эргижирээни пормаларын бригада кежигүннери эде көрген. Тускай дериг-ни шингээдип алган соонда, чаа технология ёзугаар бижындыларның барык-ла 20 хуузун бичии кезектер кылырынга ажыглап турар апарган, мурнуда ындыг бижындыларны чүгле катап эзилдирер турган. Ооң-биле чергелештир хей энергия чарыгдаар дериглерни ажылдаар графигни чурумчуткан. Оон түнелинде бригаданың коллективи бедик хүлээлге алыр арганыг болган — он бирги беш чылда кижи бүрүүнге оналаштыр бир муң ажыг рубльди камнап алыр.

Заводта партия комитеди ол үнелиг эгелээшкинни чүүлдүтзүүп деткээн. Материал курлавырларын камнаар талазыбиле шуткукчулар бригадазының дуржулгазын түнээш, бүгү адырларга пептереткеп. Тодаргай сан-түнелерни бижип турар камналганың хуузунда санын коллектив бүрүү ажылдп алган. Бо эгелээшкин партия хооркомуның бюрозу хуралдаан соонда пептереп эгелээн.

— Хоорайның чүс ажыг бүдүрүлгелери иинти чылдаже боттарының үнелиг салышкынарын кииргеннер — деп партиянын Муром хоорай комитединин бирги секретары Н. П. Макаренков чугаалады. —Чарыштың үндезинин камналганың хуузунда саны-биле ажыл болуп турар. Амгы үеде бүгү-ле бүдүрүлге коллективтери мындыг саннарны ажылдап алганнар. Камналга болгаш хумагалал дээш чарыш чоруп турда, ажылчы чоннар он беш муң ажыг саналдарны киирген. Оларның он ийи муну бүдүрүлгеде шингээттиитен.

Энергия, одалга болгаш чигээт курлавырларын чогумчалыг ажыглаар дээш область калбарган чарыштың лозунгу: «хоорай бүрүзү, район бүрүзү бодуңамналга талазы-биле санныг турар». Хумагалал дээш походта амгы үеде областың бүгү ажылчыг коллективтери киржип турар. Беш чылдың санында областың камналган кииреп ийи чүс бежен миллион салымшкыны дээш олар демиселеп турарлар.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозуның хуралынга чугаазынга эш К. У. Черненко «кандыг-даа улуг херектиң чедишкининг болуру экономиканга партийжи удуртулганың деңнелиг улам бедиткенинден хамаарыжыр» деп демдеглээн болгай деп. В. К. Елисеев беседаны түнээн. Амгы үеде областың партия организациязы 1984-1985 чылдарда өртемнің болгаш техниканың чедишкиннерин шингээлирин дүргедедириниң талазыбиле комплекстиг программаны боттандырары дээш ажылдап турар, ооң түнелиниде экономика хөгжүлдезининң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң темнилерни дүргеделир, ооң ачызында продукциянын бүгү немелде өзүүшкүнү алыр, хол-биле кылыр ажылдарның хемчээлин кызырар, күш-ажыл болгаш материал курлавырларын ажыктыг ажыглаарын хандырар. Партия, совет, комсомол организацияларының, ажыл-ишчи бүрүзүнүн күжениишкинин амгы үеде олче утландырган.

Областың элээн каш күш-ажылчы коллективтери беш чылдың соолгу чылында ийиден эвээш эвес хүнүү материал болгаш одалга-энергия курлавырларын чогумчалыг ажыглаанындан камнап алган чигээн-биле ажылдаар деп эгелекчи санал үндүрген. Ол үнелиг эгелээшкин областың бүдүрүлгелериниде калбарып турар.

Э. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

Владимир.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

Самагалдай суурнуң Комсомольская кудумчуузунда № 2 аъш-чем магазины бар. Суурнуң үстүү кезээзиде хей чурттакчылыг черде турар магазин бо. Ындыг турбуже, ол ай ораичок ажыг үе иштинде даалгыг туруп келген. Магазинин ажыдар дугайында айтырыгга райпо баштаар черге «Садыгжылар чок-тур» деп харын-биле кызыгаарлап каар.

Ол дугайын бижип тура, райпонуң ажылында оор чаидык четпестерге, чижээ, күш-ажылдың сагыыга-чурумунга хамаарыштыр чугаалаксап турар мен. Үстүнде хаалгыг турар деп чугаалаанын магазинге С. Дандда, У. Эрендеп олар садыгжылап турганнар. Магазинин хаая алгаш, анаа аргалап, чурум үрен тургаммыга хамаарыштыр садыг алы... лар шын негелде кы... магазинин даггаш, са... ларның чорупкаларын... Оларны тыпкаш, са... чорударга, самчыгдалд... ган деп түнелел үн... магазин база катап ...ган.

Ол магазинниң чоо... ва бир магазин бар, ...ни садыг турар, ...болза арага садар ...лирге, оон шөлээн ...ааны дыка берге...

Күш-ажылдың с... мунуң кошкаа ...түнелдерге ...гир болгай. ...виже чамд... ...ның талаа... ...салга чогу... ...кыган ... Хей түнг... ...датхаш, ...гаш, о... ...ле ра... ...мент-б... ...нин ... ...ырл... ...дээш ...чыр... ...ту... ...ур... ...ле... ...би... ...ри... ...ла... ...от... ...пе... ...га... ...Уд... ...рар... ...сул... ...Ку... ...гылга... ...ажыл... ...гунда ... Хем р... ...дакчыл... ...рыгны ...алыр бо...

АЖЫКТЫ... ...ДАА

Бис ол үеде Изиг-Кара деп черге чурттап турган бис. Ынчан араттар колдуунда хуу ажыл-агыйлыг турган. Телефон чагызы кылыр узуну чеди метр он чүдүк кезерии өреге бүрүзүге онаан кыан турган. Оны ивап-ла кышкы үеде шанактыг аъттар-биле тайгадан сөөртүр. Ачам-биле кады ийи аъдывысты шанакташ, Суглуг-Адырже ниварьда чорупкан бис. Оон тура чудуктар чедирер черивис — Чаа-Хол барык үүс километрде. Ол орукту дүн-хүн дивейн эртер үүве болгай. Чудуктарны ынчаар сөөртүп чедирип, ажылүүлеви кылдывыс.

Аалывыстың аъттары ажок семис, күштүг, сорта-мойнуда бүдүн болур. Ачам оларынга дыка камныг, үргүлүг сагыш човаңгыр ажаар чораан. Шанактыг аът-биле оруу берге, кадыр-каскак чердем сиген, ынаа дээш чүнү сөөртпес дээр! Шанактыг аът ажыл-агыйга дыка-ла дузалыг турду. Соолгу үеде бистиң Чадаанада шанактыг азы тергелиг аъттыг кижи көзүлбесстээн. Ол хемаай чок совхозтарда безин аъттыг ховар ажыглап турар. Бир эвес кышкы үеде шанактыг аъттыг ажыл-агыйжы ажылаар болза, машина, тракторлуг кывар-чаар материалдарынгадаа каныг болур. Чижээлээргe, ырак эвес черге, шоолуг эвес чүък чедирерде ыяан машина, трактор ажыглаары ажыл-агыйга каражалыг. Ол мышкаш тергеин, шанакты, хомут, дуганы кыштагларда черчерлерде октапкан чыдарын көөр-дүр мен. Оон орунга харын-даа совхозтарга аъттыг бо дериг-херекселдерни кылыр тускай мастерскаяларны ажылдып, аъттарны шанактар, тергелээринге өөредири ажыктыг деп санаар мен.

Ш. ДУВЕНДЕЙ,
Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

⊙ ⊙ ⊙

ДАЯЛААН

«Кара-Хөл» совхозтуң хойжузу Малчын-оол Хертектиң малдаан доонче Бору халдаан. О. С. Сарыг-Донгак баштаан кезек улус бөрүүнү истеп чораан, Бозага даанга даялаан өлүргеп. Коданнар чоосунда постун кедилээн бөрүлөр-биле демиселдп малчыннар ниитп куш-биле чорудуп турар.

Л. ХЕРТЕК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Польша Улус Республиказының пайысылалы Варшава хоорай — чурттуң политиктиг, экономиктиг болгаш культура амыдыралының улуг төвү. Делегейниң ийиги дайынынга бузулган хоорайны соннуң чүткүлдүг күш-ажылы-биле катап тургускан чорук социализмнин тургузукчу улуг күжүнүң херечизин болуп турар. Польшаның ажылчы чоннары шилип алган оруунга—социализмниң оруунга кезээде шынчы.

ЧУРУКТА: Варшаваның төвү.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧЫЛ ПЛАНЫ ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

ПРАГА. Чехословакияның Простеев хоорайында «Агрозет» заводтуң коллективи Совет Эвилелинге продукция чорудуп бээриниң чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Заводтуң ажылчыннары инитизи-биле муң бичежек тракторларны ССРЭ-ниң чагыын ёзугаар чоруткан. Оларны сад болгаш виноградтың улуг ажыл-агыйларынга. Таакпы бүрүзүн өстүрер чөрлерге, мал фермаларынга калбаа-биле ажыглаар.

Бо тракторлар бистин заводтуң ат-алдарын делегейге сураглыг кылдыр көдүрген деп, ооң директору Франтишек Мязигорак чоокта чаа СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан. Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле ол завод бичежек тракторларны бүдүрериниң дешилгелиг чедишкиннерин херек кырында ...ан-биле ажыглап тургаш, ...орулган тракторларын ажыдуңма социалистиг күрүнелер садып ап турар. Чедп агрегаттыг тракторларны көдээнин ажыл-ишчилери мактап, оларның бижыыр, эптиин, камналганын демдеглеп турар.

КАМНАЛГА ДЕРЭЭНГЕ УЛУГ САЛЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. Венгрияның мурнуу девискээринде Береньд хоорайда заводтуң коллективи камнап алдынган одаар чүүлдүң күжү-онне хөн цементинин өдүрер дээш хүлээлгезин чедишкининг күүседип турар. Улуг өртектиг чыл планын өстүрер чөрлерге, мал фермаларынга калбаа-биле ажыглаар.

Бо тракторлар бистин заводтуң ат-алдарын делегейге сураглыг кылыр көдүрген деп, ооң директору Франтишек Мязигорак чоокта чаа СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан. Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле ол завод бичежек тракторларны бүдүрериниң дешилгелиг чедишкиннерин херек кырында ...ан-биле ажыглап тургаш, ...орулган тракторларын ажыдуңма социалистиг күрүнелер садып ап турар. Чедп агрегаттыг тракторларны көдээнин ажыл-ишчилери мактап, оларның бижыыр, эптиин, камналганын демдеглеп турар.

КАМНАЛГА ДЕРЭЭНГЕ УЛУГ САЛЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. Венгрияның мурнуу девискээринде Береньд хоорайда заводтуң коллективи камнап алдынган одаар чүүлдүң күжү-онне хөн цементинин өдүрер дээш хүлээлгезин чедишкининг күүседип турар. Улуг өртектиг чыл планын өстүрер чөрлерге, мал фермаларынга калбаа-биле ажыглаар.

Бо тракторлар бистин заводтуң ат-алдарын делегейге сураглыг кылыр көдүрген деп, ооң директору Франтишек Мязигорак чоокта чаа СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан. Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле ол завод бичежек тракторларны бүдүрериниң дешилгелиг чедишкиннерин херек кырында ...ан-биле ажыглап тургаш, ...орулган тракторларын ажыдуңма социалистиг күрүнелер садып ап турар. Чедп агрегаттыг тракторларны көдээнин ажыл-ишчилери мактап, оларның бижыыр, эптиин, камналганын демдеглеп турар.

КАМНАЛГА ДЕРЭЭНГЕ УЛУГ САЛЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. Венгрияның мурнуу девискээринде Береньд хоорайда заводтуң коллективи камнап алдынган одаар чүүлдүң күжү-онне хөн цементинин өдүрер дээш хүлээлгезин чедишкининг күүседип турар. Улуг өртектиг чыл планын өстүрер чөрлерге, мал фермаларынга калбаа-биле ажыглаар.

Бо тракторлар бистин заводтуң ат-алдарын делегейге сураглыг кылыр көдүрген деп, ооң директору Франтишек Мязигорак чоокта чаа СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан. Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле ол завод бичежек тракторларны бүдүрериниң дешилгелиг чедишкиннерин херек кырында ...ан-биле ажыглап тургаш, ...орулган тракторларын ажыдуңма социалистиг күрүнелер садып ап турар. Чедп агрегаттыг тракторларны көдээнин ажыл-ишчилери мактап, оларның бижыыр, эптиин, камналганын демдеглеп турар.

КАМНАЛГА ДЕРЭЭНГЕ УЛУГ САЛЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. Венгрияның мурнуу девискээринде Береньд хоорайда заводтуң коллективи камнап алдынган одаар чүүлдүң күжү-онне хөн цементинин өдүрер дээш хүлээлгезин чедишкининг күүседип турар. Улуг өртектиг чыл планын өстүрер чөрлерге, мал фермаларынга калбаа-биле ажыглаар.

Бо тракторлар бистин заводтуң ат-алдарын делегейге сураглыг кылыр көдүрген деп, ооң директору Франтишек Мязигорак чоокта чаа СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан. Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле ол завод бичежек тракторларны бүдүрериниң дешилгелиг чедишкиннерин херек кырында ...ан-биле ажыглап тургаш, ...орулган тракторларын ажыдуңма социалистиг күрүнелер садып ап турар. Чедп агрегаттыг тракторларны көдээнин ажыл-ишчилери мактап, оларның бижыыр, эптиин, камналганын демдеглеп турар.

КАМНАЛГА ДЕРЭЭНГЕ УЛУГ САЛЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. Венгрияның мурнуу девискээринде Береньд хоорайда заводтуң коллективи камнап алдынган одаар чүүлдүң күжү-онне хөн цементинин өдүрер дээш хүлээлгезин чедишкининг күүседип турар. Улуг өртектиг чыл планын өстүрер чөрлерге, мал фермаларынга калбаа-биле ажыглаар.

Бо тракторлар бистин заводтуң ат-алдарын делегейге сураглыг кылыр көдүрген деп, ооң директору Франтишек Мязигорак чоокта чаа СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан. Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле ол завод бичежек тракторларны бүдүрериниң дешилгелиг чедишкиннерин херек кырында ...ан-биле ажыглап тургаш, ...орулган тракторларын ажыдуңма социалистиг күрүнелер садып ап турар. Чедп агрегаттыг тракторларны көдээнин ажыл-ишчилери мактап, оларның бижыыр, эптиин, камналганын демдеглеп турар.

СЕЗОН ДООЗЫЛГАН

УЛАН-БАТОР. Моолдуң Революстуг аныяктар эвилелиниң ТК-зының чанында аныяктар туризминиң бюрозу ажылдап турар. Эзлчеглиг сезонну ол чедишкининг доозкан. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының хей аныяктары бо чылын Моол Арат Республиказа аян-чорук кылып, акыдуңма чурттуң солун үүлдерин кээп коргеннер.

Улан-Баторга, интернационалдыг наиырылдың Дархан хоорайынга, көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниге аныяк заалчылар барып чораан. Аныяктар туризмин кадбартыры — Моолдуң революстуг аныяктар эвилелиниң делегей ажыл-чорудулгазының кол угланымышминарының бирээзи деп, бюронуң даргазы Б. Жожо чоокта чаа СЭТА-ның корреспондентизиге чугаалаан.

(СЭТА).

ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

«Делегейниң эвчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп делегей шимчээшкиниинин даргаларының парлалга конференциязы декабрь 5-те Москвага болган. Совет база дашпыкы журналистерниң мурнунга академик Е. Чазов болгаш профессор Б. Лаун (АКШ) үүве чугаалаан.

Академик Е. Чазов парлалга конференциязын ажыктаи болгаш бистиң шимчээшкиниинистиң амыдыралынга чугула болуушкун болдурган деп чугаалаан. «Делегейниң эвчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп шимчээшкиниинің IV делегей конгрезининң чагаазынга эш К. У. Черненконуң харыызын аллыыс деп, ол онаалаа демдеглээн. Делегейниң 53 чурттарының төлөэлекчилери— Хельсинкиге болган конгрестиң киржикчилери ийи улуг күрүнелериниң—ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың күрүве баштынарыгга чагаа чоруткан турганың академик сагындырган. Байдал кажан-даа мындыг аймыдыг турбазының, ынчаргаш тургустунган байдалдан үнериниң аргазын тывараның аргежок чугулазын ол документтиг айыткан. Ядролуг дайынның халапты бүгү уржуктарын ынчылер медерел билбишаан, халапты болдурбас дээш ийи талалардан инициативаны илергейээрии сүмелээн.

Ядролуг чепсекти кажан-даа ажыглаваазын, кижиниң эң чугула эргезин — чурттаар эргезин херек кырында хандырарын чайгылыш чоокта чедип алырыгга Совет Эвилелиниң бүгү шинтирлиг дээш К. У. Черненконуң сөстери бистерии сорук киирии турар.

Совет удуртукчуңуң харыызын сеткил ханыышкыны-биле уткаан бис, ам АКШ-тың президентизиниң харыызын маннап турар бис деп, профессор Б. Лаун журналистерге медеглээн. Шимчээшкиниинің хүрээлеиинде амгы үеде делегейнин чүс муң ажыт ынчылерииин бар болуп турары, ол шимчээшкиниин улуг күрүнениң—ССРЭ-ниң удуртукчузунуң хүлээп көргеин улуг ужур-дузалыг. Бистиң шимчээшкиниивистиң конгрезиниң киржикчилериин чагаазында айыткан түнелдерге болгаш авиазике бүгүн каттыжып турарыи К. У. Черненконуң харыызында айыткаиы база чугула ужур-дузалыг. Ядролуг дайынны болдурбазынга таарымчалыг шинтирлерии хүлээп алырынга, бистиң күженишкиннеривистиң улгадырын К. У. Черненконуң күзээни бистерии сорук киирии турар.

«Делегейниң эвчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп шимчээшкиниинің IV делегей конгрезиниң чагаазынга эш К. У. Черненконуң харыызын парлалга конференциязының үезинде журналистерге дамчыдып берген.

Оон соолгуде Е. Чазов болгаш Б. Лаун парлалга төлээлекчилериниң айтырыгларынга харыы берген.

(СЭТА).

ХАРЫЫСАЛГА ВАШИНГТОНГА ОНААЖЫР

ДЕЛИ. СЭТА-ның корр. А. Бохонько биле А. Виноградовтуң дамчытканы болза: Мадхья-Прадеш штатта Бхопал хоорайга Индияның премьер-министри Раджив Гаидн дүрген аян-чорук кылган. Америк «Юнион карбайд корпорейшн» корпорациягга хамаарыжып турар химия заводунуң чер иштинде шыгжамырындан хорааныг газтың агып үнгенинден 1.200 ажыг кижи ол хоорайга өлген болгаш үс-чүс муң кижи хораиианганын моон мурнунда дыңнаткан. Индий чазактың баштыкы журналистер мурнунга үүве чугаалаайш, ол хоорайда болгаш оон чоок-кавызында тургустунган байдалды «дыка шыггыы чоруқ» кылдыр түнеп көргеи. Газтың дашкаар тарап үнер таварылгалары оон мурнунда-даа болуп турда, ол фирма, аймыл чок чоруктуң эргежок чүгула хемчегларин чогуур үезинде чүге албаанының чылдагааннарии тускай комиссия истээр апаарын премьер-министр айыткан.

Бхопалче тускай медицина командылалдарын болгаш бойдус камгалалының талазы-биле белүк спецналистерин чоруткан, аймылга таварышканнарга эргежок чугула кислородтуг баллоннарны чедирип турар.

Мадхья-Прадеш штаттың кол министри Арджун Сингх америк компаниинің чамдык төлээлекчилерин тудуп хоруглаанының дугайын дыңнаткан. Биске улустуң эрге-ажыктары транснационал корпорацияларның эрге-ажыктарындан чугула боол турар деп, министр демдеглээн. Ол штатта кажыдал хүннерии чарлаан.

Америк капиталдың контрольдап турары хей националдыг компаниялар хөгжүп орар чурттарда будүрүлгелериниң аймыы чок чоруун хандырарының хемчегларин тоол көрбейн турарын индий ПТИ дээр информация агентилели айтып турар.

Бхопалга болган аймылдыг таварылганың талазы-биле буруулуг боол турар «Юнион карбайд корпорейшн» ол хоорайга химии комбинадын аймыл чок болур чоруктуң болгаш бойдустуң чүүлдерии камгалаарының бүгү норма-чижектерии барымдаалывайн тутканын «Индиан экспресс» солун айыткан. Хөгжүп орар чурттарже шынары багай продукциияны болгаш эргижирээн дериг-хереселдерни чорудуп берип турар транснационал корпорацияларның политиказының түнелинде мындыг аймылдыг таварыга болганын индий эксперт-химиктер демдеглеп турар.

СОЦИОЛОГТАР ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

БЕРЛИН. (СЭТА). Социолог эртемденнерниң делегей шуулганы Линовэйде (Потсдам округ) ажыттынган. Шуулганның темазы —тайбың дээш, чепсегленишкинии дүжүрер дээш демиселге социологияның сорулгалары. Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилелиниң, Чехословакиянын, а ол ышкаш Индияның, Бразилияның, Бельгиянның, Данияның, Канаданың; Германияның Федеративтиг Республиказының, Нидерландыларның, Барыын Берлининиң эртемденнери шуулганга киржишкеп. Даянныларның киптыгып келиринің социал-экономиктиг чылдагаанарын, боо-чепсектиң эндере будүрүүшкүнүүнүң социал ужуктарын чугаалажып көөрүнче улуг кичээнгейни утландырган.

ЭГЕЛЭЭН

ДЕЛИ. (СЭТА). Хөлезилеттинген өлүрүкчүлериниң кара холундан октябрь 1-де өлген шылгарангай күрүне болгаш политиктиг ажылдакчы Индира Гандиниң тураскаалын мөңгежидиринің тускай фондузунга акша-хөреңги чыылдазы Индияда эгелээн.

Индияның оралакчы президентизи фондуну тургускаиыбиле холбаштыр нацнига кыйгырымнга бистериин шупгувустүң чангыс аай, хамаарышпас Индияны кады тургузарывыс, делегейге тайбынны бижыглаарыш чедип алырывыс, Индира Гандиниң бодуңуң бүгү күжүн берип келген херээн үргүлчүлээривис бистиң хүлээлгевис болур деп чугаалаан.

ЧКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму болган. ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак пленумну ажыттан. 1985 чылда Чехословакияның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининң Күрүне планының дутайында ЧССР-ниң чазаанын Даргазының оралакчызы, күрүнеиің план комиссиязының даргазы С. Потач илетке кылган.

1985 чыл болза чедиги беш чыл планын чедишкининг күүседиринче ажылчы чоннарның күженишкиннерии үлгандырарының доозукчу үе-чадазы болур деп, илеткелчи онаалап демдеглээн. Национал оруга чыл дургузунда 3,2 хуу улгадырын бо чылдың 11 айларында план күүселдезп бадыткап турар. Бо чылдың таарымчалыг түнелдери 1985 чылда Күрүне планының төлевилелиигге үндезии болган. Будүрүлгени интенсификастаарын дүргедедири, иштики курлавырларны улам долу ажыглаары план төлевилелиинде көрдүнген. Улус ажыл-агыйын шапкын хөгжүдерииің темпилерин улам-па дүргедедп сорулга келир чылын чурттуң ажылчы чоннарының мурнуң тургустуиуп турар. Эртем-техниктиг депшилгении чедиш... ...ерин херек кырында ...ан-биле ажыглап тургаш, ...орулганы чедип ап болур.

Даштыкы экономиктиг харылзаалар чехословак экономиката улам-на чугула ужурдузалыг болуп турарын бо чылдың түнелдери хереченлеп турар. Социалистиг чурттарбиле ЧССР-ниң садыглажылга хемчээли бо чылын 4,7 хуу көвүдээр ужурлуг.

Келир чылын чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининң планын чедишкининг күүседиринче коммунист бүрүзүн, бүгү ажылчы чоннарны эвилелдээр кол сорулга партияның болгаш иитителдиң мурнунда туруп турар деп, С. Потач демдеглээн.

ЧЫЛЫ ЭЭЛЕП ЧОРУДУП ЧОРАР

Чоокта чаа Вашингтонга чедип келген бо кижилер үзүн оруктү эрткен. Бо чылдың апрель эгезинде олар Сан-Франциско хоорайдан чадаг базып үнгеш, Каттышкан Штаттарның барыын девискээриниден чөөн чүгүнге четкеннер. Олардың аразында — янзы-бүрү профессияларның эзлери, аңгы-аңгы үзел-бодалдыг кижилер. Орук дургаар олар улуг хоорайларга, индейлерниң чаржынчыг суурларынга база барган. АКШ-тың кедергей улуг шериг базаларының эжиктеринге четкеннер. Боттарының аиаа эвес үзүн кылажын олар «Черии камгалаар дээш поход» деп адаанаар. Оларның кол негелдези —делегейни дайындан камгалаары, келир үеде салгакчыларга чернің бойдузуи болгаш оон чурумалдыг чараш чүүлдерии камнап бээри. «Черии камгалаар дээш походтуң» киржикчилериниң чыскаалы америк конгресс бажыңының чанынга болган. Аиаа хүлээп алдынган медеглеледе мынча дең айыткан: «Бүгү айтырыгларны аиаа болгаш ядролуг чепсектерии дузазы-биле эвес, а тайбың аргалар-биле шинтирлээринче кийгырып тур бис».

ЧУРУКТА: Ак бажыңның мурнуу талазында кудумчуну чыскаалганнар дутлай турушкан.

А. ШАЛЬНЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА).

УРУГЛАРГА, АДА-ИЕЛЕРГЕ

«Мосфильм» киностудиязында режиссёр Р. Быков уругларга чаа киноны тырттырып дооскан. Ону Владимир Железновтуң «Чучело» деп тоожузунга үидезилеп тургускан. Талантылыг кинорежиссёриүң чаа ажылы республиканың «Пионер» кинотеатрында үүнүп эгелээн.

Кинонуң кол маадырлары — 12—13 харлыг өөреникчилер. Өзүлдезиниң бо нарын үезинде бичии кижилер хамаату болган моозу-шынар талазы-биле труппаның туружуу камгарыныг турарының дугайында кимал кө ргүзүп турар. Ындыг составы чии уруглар чүүү сопутат ба ким-биле эдержип ге аажок дуг кижилерни, ада- уретпес арга чок. Ын- Чучело» экранче чүгүмиссияларыны эвес, а улуг хоойлуун» та-елерин база ча- 14-те респ

Советтиң кол маадыры — Чарлыы-бил льцевага хөй-ле хоойлуну ор елдер онаажыр. га бичежек ийи харлыг. Кипарлаткан, р ып турар үеде ук кулаан. Ол д дикчизи Кристдоктаамал база бертелер ажыл-чорудулгазы. Ажылдың таарыныг ёзулуг-ла айбын дүшлиә алган. Ыында ук комиссияла хүлээлгелериниң дуга азы, сутүзүп тода айтып бил Пугачёчантаы ону парлап у турган тараткаңы — доктаама кедиген. миссияларга методиктиг ойнаш гаан практиктиг улуг дуза мен гаяы чугаажок. Бо чугула — кументтиң Кызыл хоорай веднииң хадык камгалал лзагаш социал хандырылга та ы-биле доктаамал комиссия но (даргазы М. М. Чанзан) алга дораан бүгү кежигүнерин чыг гаш, ону номчуп таныштыргам. Ол чорук бо комиссияның ке-

Оруккa үже

Барык миллион чурттакчыныг Рига хоорайның чурттакчыларының 85 хуузу ажылын ге бааран болган дедир чы нарда орукка ортумаа-биле Јеминута чоруур. Ол дээрге рочуртта эң эки көргүзүглер-түү бирээзи.

Улуг девүтаттарының хоорай Советиниң күү АК. комитеди транспорт чет сайзырангайжыдар т биле бүгү хемчегелерин селдезин доктаамал к дап турар.

Хоорай транспорту тобус, троллейбу ГАРАА ай) инитт ттары ч КЭ дыр турар

Бай-Тайга районнуң Культура башкылының чанында «Аялга» агитбригаданың артистери «Кара-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилериниге солуң концертиг аалдап четкенинер. Улуг уруска болган уругларга таарыштыр тургускан программаның хайы-биле суурга ийи катап концертин көргүскенинер.

Концерт эгелээр мурнунда агитбригаданы удуртуп чораан Д. С. Дембирел Тыва литературанын болган уран чүүдүүн Москвага эрткен хүнериниң дугайында солуң чугааны кылган. Оон ангыда Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы бот-тывыгтыр композитор Б. Х. Чүдүм-Сүрүн театр болган уран чүүл дугайында, оон Тывага сайзыралының дугайында бодунуң сактышкыларын чугаалап берген.

Удаа-дараа кээп турар аалчыларга кара-хөлүлер четтиргенин илереткен.

Х. САМДАНЧАП.

ооо

ТЫВА ДЫЛГА ТУРАСКААДЫП

Шамбалыг оргумак школавыныг тыва дыл неделязын организастап эрттирген. Неделя дургузунда өөреникчилер төрээн черинин төөгүзүнүң болгаш амгы хүнерде чедиишкинериниң, оон агаарбойдузунуң дугайында болгаш уран чүүлүнүң дугайында лекция, беседаларны эрттирип, хөй чүүлдерни билип алганнар. А тыва дылдың онзагай галаларының дугайында школаның тыва дыл кабинединдем база-ла хөйүнү билип ап болур. Оон ангыда тыва дыл башкызы Ольга Ондарның удуртулгазы-биле уруглар солуң утка-шынарлыг хаяа-солуннарны, альбомнарны кылып, тыва тоолдардан сценажыткан көргүзүглерни тургузуп, ханы уткалыг чуруктарны чуруп делгээн. Тыва дыл неделязынга 8каа, 8аба класстарның өөреникчилер идепкейлиг киржип, мактатканнар.

С. МОНГУШ.

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга уткуштур

КОЛ КИЧЭЭНДИРИГ— ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААРЫ

Үе-шак үзүк-соксаал чок бурунгаарлап, Улуг Тиилелгениң — империализмниң эң реакциялыг согугжу күжүн, делегейде баштайгы социалистиг күрүнеэ чок кылырын болгаш делегейге тергиндеп доктаадып турузарын бодунуң соруглазы кылдыр салган гитлержи фашизмни совет улустуң чылча шапканының 40 чылынче бистерни улам чоокшуладып орар.

Делегей көгжүлдезинге чаа үе-чадаңның эгелээнинин демдээ болуу берген ол төөгүлүг болуушкунуүң 40 чылынга таварыштыр, болур байырлалдарга белеткелдиң чергези-биле Төрээн чурт дээш, делегей цивилизациязын камгалап алыры дээш даймичы хостаачыларыңы кылган маадырлыг чоруктары дээш совет кижилериниң дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкыны улам хайныгып турар. А оон-биле кады совет кижилериниң амы-тыны, санаа-сеткилге дагын-дазын кирип келир. Ынчангаш угаан-сарыыл бистерге мынчалдыр чугаалап турар: дайынның човалаң-хилинчээ кижи төрелгетенге база дагын таварыжы бээр чорукту болдурбас дерек, амдан эгелээш бистиң келир үеде чүс-чүс чылдар дургузунда үүле тайбың чурттаар ужурлуг.

Тиилелгеже орук бүзээлеттирген Ленинградка совет кижилериниң маадырлыг туружуттуг чоруу-биле, Сталинградтың оңгуларынга оларның чижеглежир чүве чок маадырлыг эрес-дидим чоруу-биле, дайзыннарыны оларның тылынга чылча берип турган партизаннарының эң улуг патриотчу чоруу-биле, Киевти, Севастопольду, Одессаны, өске-даа чүс-чүс совет хоорайларны, а оон соонда Чөөн Европаның гитлерилеттининиң келген. Германи фашизмни, а оон соонда япон милитаризмни чылча шапканының соонда национал-хосталгалыг шинчээшкинниң көдүрүүшкүнүнге таарымчалыг байдалдар гургустуган. Социализмниң делегей системазы гургустунган болгаш чайгылыш чок хөгжүп турар.

Ада-чурттуң Улуг даймынга совет улустуң эрес-маадырлыг чоруунуң болгаш социализм тиилелгеминиң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы эрткен он-он чылдарда улам чырыткыладыр, улам долу илергейлеттининп

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 283 (12673) | 1984 чылдың декабрь 9, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

РСФСР-ниң Дээди Советинин он бирги чыыжынга болгаш РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он тоску чыыжынга соңгулдалар эрттирер дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузуңуң) 86 чүүлүнге, «РСФСР-ниң Дээди Советинге соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузуңуң 13 чүүлүнге база «РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузуңуң 13 чүүлүнге дүүштүр РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Советиниң он бирги чыыжынга болгаш РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он тоску чыыжынга соңгулдаларны 1985 чылдың февраль 24-те, воскресеньеде, эрттирер.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1984 чылдың декабрь 7.

* * *

Украин ССР-ниң, Белорус ССР-ниң, Узбек ССР-ниң, Казай ССР-нын, Грузин ССР-ниң, Азербайджан ССР-ниң, Литва ССР-ниң, Молдав ССР-ниң, Латвий ССР-ниң, Киргыс ССР-ниң, Таджик ССР-ниң, Армян ССР-ниң, Туркмен ССР-ниң болгаш Эстон ССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнары ол республикаларның Дээди Советтеринге болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларны ол-ла хуу эрттиреринге доктаатқан.

Автономнуг республикаларның күрүне эрге-чагыргазының дээди болгаш чер-чер органнарынга соңгулдаларны база эрттирер.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге соңгулдалар талазы-биле соңгулда округтарын тургускан.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Советиниң он бирги чыыжынга соңгулдалар талазы-биле соңгулда округтарының дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Конституциязының 105 чүүлүнге дүүштүр база «РСФСР-ниң Дээди Советинге соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузуңуң 14 чүүлүнге үндезилээн, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң Дээди Советинге соңгулдалар талазы-биле дараазында соңгулда округтарын тургузар:

ТЫВА АССР

940. **Кызыл соңгулда округу** (төвү — Кызыл хоорай). Кызыл хоорай болгаш Каа-Хем, Кызыл, Бии-Хем, Танды болгаш Тожу районнар.

941. **Чадаана соңгулда округу** (төвү — Чадаана хоорай). Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Моңгун-Тайга, Овур, Сут-Хол, Тес-Хем, Улуг-Хем болгаш Эрзин районнар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1984 чылдың декабрь 7.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң алдыгы чыыжынга болгаш Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он тоску чыыжынга соңгулдалар эрттирер дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузуңуң) 74 чүүлүнге, «Тыва АССР-ниң Дээди Советинге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузуңуң 13 чүүлүнге дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Советиниң алдыгы чыыжынга болгаш Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он тоску чыыжынга соңгулдаларны 1985 чылдың февраль 24-те, воскресеньеге, эрттирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 7.

ЧОННУҢ ХЕРЕГЛЕЛ БАРААННАРЫ

«Чонга барааннар будуреринге улетпурунуң бүгү адырларының, бүгү будуруулгелериниң болгаш организацияларның бирги чергелиг чугула соруглагазы, бүгү партия, совет, ажыл-агый органнарының, профсоюзилелдериниң онзагай сагыш савыр чүүлү ыыдыр санаар» деп, «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» айтыкан. Бо соруглаганы күүседири-биле бистиң республикада хөйүү ыыжып турар. Тыва АССР-ниң 46 будуруулгелери чоннуң херегле барааннарының 120 хевирин чылда нимитизи-биле 80 миллион рубль түңге будуруп турар. Ынчангаш түс черге будурген продукциянының хемчээли үүрменгел садар бараан саарылгазының 28 хуузу, ол дээрге чуртта оргунак хемчээлден улуг болуп турар.

Совет Тыванның 40 чылынга хевбаштыр ыылган улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге чорааннар Чурт үлетпур министерствозунуң будуруулгелериниң, даараныла фабриказының, аягы заводунуң, аъш-чем болгаш сүт, эт үлетпүр будуруулгелериниң будуруп үндуруп азы үндүреринге белетизин продукциязының хевирлери-биле улуг сонуургал-биле танышкан. Чоннуң херегле барааннарын будуреринге, ассортиментизин калбартырын, шынарын эмнидерин дыка хөй будуруулгелер чугула херек деп санап, ол дээш шудургу ажылдап турарын делгелге көргүскен. «Эки барааннарны — хөйнү» деп ыыйгырып бүгү будуруулгелерге хамаарыжыр, будуруулге бүрүзү бараан нурлавырларын долдурарынга бөттарының үлүүн киирээ үшүүлүг.

Чоннуң херегле барааннарынга чугула иегелделеринге бирээзи болза оң шынары болур. Эки шынарыг, үениң иегелдезинге дүгжүп турар бараан садыгларга чыдып бербес. Кызылдың даараныла фабриказының продукциязын садып алынчылар күзелдин-биле ап турары таварыла эвес. Оң продукциязының 25 хуузу Шынар демдектиг, ында кандыг хевирниң продукциязын — пластелерни, халаттарны чон чылдың үезин барымдаалай улуг херегле турарын баш удур көрүп, нижилерниң хар-назы байдалын өөремил көрүп турар. Фабриказының модельериниң 50 хуузу чаа шинчилээр.

Кызылдың сүт заводунуң, эт комбинадының коллективтери будуруге технологиязын сайзырадыгайындары, алынчынарның мергежилин, шынар дээш харыысалгазын бедидери дээш шудургу ажылдап турар. Продукцияның шынарын бедидер дээш ол будуруулгелериниң комплекстиг хемчегленириниң түңнелиниң үрей кылыышкынындан болгаш дедир эгидилгеден чидириглер эвээжээн, сүт болгаш эът продуктуларының чемгир шынары эжиижээн.

Продукцияның шынарынче сагыш салбас, күш-ажылдың моральдыг болгаш материалдыг идиг берилишкиннерин шынар айтырыы-биле холбаайн турар, будуруп үндуруп турар продукциязы стандарттарга болгаш техниктиг негелделерге дүүшпейн турар будуруулгелериниң продукциязын садып алынчылар хөөн чок алыр. Ындыг продукция кымга-даа херек чок болуп, деглиирлерге бокталып чыдып бээри хөвар эвес. Оор, не кым когараар, карамадаарыл? Ындыг барааннарны будурериниг хөй кижиниң үе-шагы, күжү, материалдар, энергия чарыгдаттынган болур. Бо дээрге нурлуг керама, когараар чедирер чорук. Оон ааңгыда үрей кылыышкын кылган будуруулгениң бодунуң санында орулга түңүн казыыр, стандартка дүүшпес продукциязын нуруне планының нүүсеидезинге киириштирбес болгай. Будуруулгениң техниктиг болгаш сөөнаа хөгжүлдезинге фондулар кызыдыыр, ажылдакчыларның шаанда төлевиин эвээжээр.

Багай шынарлыг продукцияны Аъш-чем үлетпурунуң министерствозунуң будуруулгелери кылып үндуруп турар. Стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле нуруне лабораториязы ийи чыл дургузунда хлеб болгаш пиво заводтарынга 14 хыналарды чорутқан. Оон 13-үнге хамыдылгаларны тодаратқан. Хынаттынган хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларының 57 хуузун үрей кылдынган деп, санаам. Шынары багай продукцияны будуруп турарының чылдагаана болза технологтуг сагыыга-чурумнуң кошпаа, дериг-хереңселдериниң таарымча чок байдалы, техниктиг контрольдуң кошпаа база ээ не коя четпес чүве болза, «күш-ажылдың шынары дээш идиг берилишкиннің хевилериң ажыглавайн турары болуп.

Чурт үлетпурунуң будуруулгелери» чоннуң херегле барааннарын будуреринге улуг үлүглүг. Бо беш чылда олар продукция будуреринг 1,3 катап улгаттырар үүрүглүг. Ынчалзажок Чурт үлетпүр министерствозунуң будуруулгелери продукция хемчээлиниң болгаш оон ассортиментизиниң талазы-биле планның даалгаларын эртиен чылдың нүүсеидезинде. Бо чылын нүүсеидери база чогенчиг. Планнаттынган 19 хевирлериниң чүгле 16-зы садыгларда кирип турар. Бичии хемчээлдиг мебель, кухня столдары, театр креслолары ынчага будуруулгеде шиңгээттинмээн. А продукциязының шынары өзүп турар негелделерге ыяакта четпес.

Алгы заводунуң продукциязының шынары күлү боон артпышаан. Бүгү-россиянын нарза четпестер болгаш дүлейлер нимитилелдериниң будуруулгелериниң, Нызыл-Мажалыктың эът комбинадының. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң будуруулгелериниң продукциязының дыка хөйүн мактаар арга чок.

Будуруулге бүрүзүнүң кол херээ — будуруп үндуруп турар кол продукциязының талазы-биле күрүне планын нүүсеидери болуру маргыш чок, ынчалзажок чоннуң херегле барааннарын будурер таварыла даалгаларны нүүсеидери дээш ажылдазары база чугула чергениң айтырыы. Хүүрек, балды сыптары, кухня калбак ыяштары ышнаш бодуун хереңселдерни республикадан дашкаарган сөөртүп киирип турарынга таарымар арга ам черле чок. Бо талазы-биле планның даалгалыг будуруулгелер оны хамык чон нүүсеидер хемчегленирин алыр үүрүглүг.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң хуралынга келир чылда соруглаар дугайында делгереңгей чугаазынга эш К. У. Черненко чоннуң херегле барааннарын будурер, ачы-дуза чедирер талазы-биле тодаргай соруглаганы салган. Мында бирги черде база-ла шынарже кичээнгей салырын айыткан. Министерстволар, ведомстволар, чер-черде партия, совет органнар, хөй-нимити организациялары, будуруулгелериниң удуртунчулары, партия организацияларының чоннуң херегле бараанларының шынарынче, ону будуреринің планнарды хамык чон нүүсеттинген түрүнү дээш кичээнгейни нөшпатпас, а улам шүүлтелиирер үүрүглүг.

— Мурнанчы чолаачыларывыстың бирээзи бо-дур — деп, кабиназындан чаа дүшкен Василий Тюряевче Кызылдың үшкү автобудурулгезиниң план килдизиниң ажылдакчызы айытты.

Кызыл кабинадыг «КамАЗ» мурнувуста белий берген тур. Оон күзовунуң соонда, прицеп база бар. Машина чап-чаа. Мурнакчы чолаачы чыл санында чүүк дажыглаарынга бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ол Кызылдан колдуунда аар чүүктерни дажыглаар. Чамдыкта «Каа-Хем» разрезтиң хөмүр-дажын база чедирип турар.

Василий Петрович үшкү автобудурулгеде беш чылды чедиишкинниг доозарының социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турар. Ам ол 1985 чылдың июль үдүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 3 АТБ-зинің мурнакчы чолаачызы Василий Тюряев.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу-

КРАСНОЯРСК КРАЙГА ОРДЕН

КРАСНОЯРСК. (СЭТА). Красноярск крайның хоорайлары болгаш суурлары байырлал шинчи кинр шиметтинген. Ажылчы чоннарның революстуг шимчээшкинге, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселге ачы-хавыязы дээш, Сибирьниң бойдус байлактарын шингээдип алырынга болгаш будурүкчү күштерин хөгжүдеринге оларның салыышкыны дээш ол крайны Октябрь Революциязының орден-биле шаннаан.

Ацаа партия, совет болгаш хөй-нимити организацияларының ажылчы чоннар коллективтериниң төлээлекчилериниң ол бедик шаналды тыпсырыгга холбашкан байырлыг хуралы бурунгу хүн болган.

СЭКП ТК-ниң секретары **Н. И. Рыжков** хуралга чүве чугаалаарга, чыылганнар оны чылыы-биле утказынар. Ол СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Совет чазактың өөрүшээзиниң крайның ажылчы чоннарынга Төрээн чуруттуң бедик шаналы дээш изиг байырны ол чедиргени.

Эш К. У. Черненко силерге эң-не чылыг, чүректиг ханыындан байыр чедиргенин дамчыдарын дилээн деп, оратор чугаалаан. Оон күш-ажылчы намдары Красноярскиниң черинге эгелээн, ол комсомол удуртукчузу ажылдан партия крайкомунуң секретарынга чедир орукту эрткен Константин Устинович крайга бодунуң ажылдап турганының дугайын эң-не чылыы-биле сактып чаңгыс чер чуруттуларының күш-ажылчы херектерин кичээнгейлиг хайгаарап, коммунистиг тургузуушкунга моонда соңгаар чедиишкиннерлиг болуруларны сеткилиниң ханыындан силерге күзеп турар, эргим эштер.

Крайның төөгүлүнде бо чугула болуушкун совет улустуң амыдыралында чугула болгаш харыысалгалыг үе-чадаларын Устиновичи крайга ыыжып келгеш, ол партияның ажылдап турганының дугайын эң-не чылыы-биле сактып,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгулдалар эрттирер талазы-биле соңгулда округтарының дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Конституциязының 93 чүүлүн ёзулаар база «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайындаа» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 14 чүүлүнге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгулдалар эрттирер талазы-биле даравазында соңгулда округтарын тургузар:

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Енисей № 1 соңгулда округу (төвү—«ЦЭС тудуг» эргелери)

Колхозная кудумчуунуң 1-деи 38 дугаарга чедир, Паротурбинная, Геологическая, Кок-Тей, Солнечная, Сибирская, Песочная кудумчулар, Сарыг-Сеп кудумчуунуң 1-деи 29 дугаарга чедир, 2-ги Серебрянканың № 31-деи төнчүзүнге чедир.

Школьный № 2 соңгулда округу (төвү — педучилище)

Сарыг-Сеп кудумчуунуң 2-деи 30 дугаарга чедир, 2-ги Серебрянканың 1-деи 29-ка чедир болгаш № 2-деи төнчүзүнге чедир, Сибирьки-гвардейжилер, Целинная, Новоселов, Суворовая, Парижа коммунаралары, Бакунуң 26 комиссарлары, Профсоюзная, Сергей Лазо, Буренская, Университетская, Спортивная, Республиканская, Сельскохозяйственная кудумчулары, Колхозная кудумчуунуң 40 дугаарындан төнчүзүнге чедир.

Степной № 3 соңгулда округу (төвү — Красноярскиниң политехнитинг институдунуң Кызылда филиалының обмежитиезиә)

Каа-Хемниң солагай талазында туттуунган Первомайская кудумчузунуң саарзык дугаарларлыг талазында «Орбита» станциязынга чедир, Дружба кудумчуунуң эжеш дугаарлыг талазынга чедир чурттаага бажыңнары. Дружба кудумчузунда 1, 3, 3а, 5 дугаарлыг бажыңнар.

Первомай № 4 соңгулда округу (төвү — № 11 школа)

Алаа даразында чёрлер кирер: Шоссейная кудумчуунуң саарзык дугаарларлыг талазы Первомайская кудумчузундан эрги аэропортка чедир. Фрунзе кудумчуунуң эжеш дугаарлыг талазы эрги аэропорттан Первомайская кудумчута чедир. Первомайская кудумчунум саарзык дугаарларлыг талазы Фрунзе кудумчудан Шоссейная кудумчута чедир.

Соңгу-чөөн № 5 соңгулда округу (төвү — хоорайның иштери комиссаравады)

Пушкин кудумчуунуң саарзык дугаарларлыг талазы Каа-Хем эриндеи Крюков кудумчуга чедир. Крюков кудумчуунуң эжеш дугаарларлыг талазы Пушкин кудумчудан Суворов кудумчуга чедир; Беспалов кудумчуунуң эжеш дугаарларлыг талазы Суворов кудумчудан Первомайская кудумчуга чедир. Первомайская кудумчуунуң эжеш дугаарларлыг талазы Беспалов кудумчудан Дружба кудумчуга чедир; Дружба кудумчуунуң эжеш дугаарларлыг талазы Пушкин кудумчудан Первомайская кудумчуга чедир, Пограничный переулок.

Мурнуу-чөөн № 6 соңгулда округу (төвү — № 1 орук-тудуг эргелери)

Первомайская кудумчуунуң эжеш дугаарларлыг талазы Беспалов кудумчудан дренаж коллекторунга чедир, коллектор Первомайская кудумчудан Пушкин кудумчуга чедир. Пушкин кудумчуунуң саарзык дугаарларлыг талазы коллектордан Крюков кудумчуга чедир. Крюков кудумчуунуң саарзык дугаарларлыг талазы Пушкин кудумчудан Суворов кудумчуга чедир, Беспалов кудумчуунуң саарзык дугаарларлыг талазы Суворов кудумчудан Первомайская кудумчуга чедир.

Транспорт № 7 соңгулда округу (төвү — № 4 школа)

Пушкин кудумчуунуң эжеш дугаарларлыг талазы Каа-Хем эриндеи Пролетарская кудумчуга чедир. Пролетарская

ӨӨРЕДИЛГЕНИ ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮРЕР

«Партия өөредилгезин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг дүүштүр улам чыдай сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалын удуртулга болдургаш, чер-черде партия организациялары, партколлектив политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң шынарын экижидер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Эки организастан тургускан политөөредилге бүгү кижизидилге ажылынның шынарын экижидип, күш-ажылчы коллективтерге чогаалдыкчы ёзуу-биле ажылдаарының, эки микроклиматты тургузарының аргаларын берип, кижилериниң амыдыралга идепкейлиг чоруун кодүрер дээрэн билдингир.

«Бистиң политиктиг чырдыныкынывыстың, массалыг политиктиг өөредилгевистиң четкизиниң ажылының стилин өскертирип улуг рольду ойнаар ужурлуг. Чүүн-даа мурнунда ужур эдерер, ёзу барымдаалаар чоруктап, ол-бо янгын чүүлдерни аная-ла туугай, амыдыралдан хоорук (доктаадын алырындан азы саазындан номчуурундан) чоруктап чарлыр херек. Политиктиг өөредилгениң утказы болза, кижи бүрүзүү бистиң бо хүннерривистиң байдалында партияның политиказын хандыр билгеи турарында, ап турар билиглерин практиканга ажыглап билириниде, бодунуң хүлээлгезин эки билгеи турарында болгаш ону херек кырында мык күүседнп турарында болур» — деп, СЭКП ТК-ниң июнь (1983 ч.) Пленуму демдеглээн.

Ынчангаш партия организациялары коммунистерниң, партия кежигүнүң эвес активтиг, масса чонуун бүгү кичээнгейин СЭКП ТК-ниң июнь Пленумунуң идеп үндүргени марксизм-ленинчи өөредилгеже, теоретиктиг болгаш политиктиг чугула айтырыгларының үнделгезин чүүлдерни шинчээдип алырынче хаара тудары дугуза. Ындыг болганда партия өөредилгезиниң стилин өскертирииң кол утпаныышкыны оон шыларын экижидеринде, бүгү дыңнакчыларың идепкейлиг киржилгезин чедип алырында, ону практиктиг ажыл-биле ханы холбаарында болуп турар. Партия өөредилгезиниң системазының стилин улам сайзырангайжыдары оон ажыра-нинчи чорук-биле быжыг харылзаалыг, тодаргай утказыг, ажыл-агый айтырыглары-биле сырый холбаалыг болуруп чедип алырын негеп турар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң чорударының стилиг чаартыры — оон шаап халдакчы шынарын улам сайзырангайжыдары. Ол дээрге дыңнакчыларның партияның политиктиг шугумун амыдыралга боттандырары дээш хууда бедик харысалгалыг болурун, коммунистиг идеалдарның шынныы дээш кажан-даа, каяа-даа туржун шыдаарын негеп турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң директизиэы болгаш парткому политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң чон ортузунга организастап чорударда, ол негелделаре дүүштүр ажылдаарының бар аргаларын ажыглап турар. Марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң, эртемниг коммунизмниң, СЭКП-ниң аграр политиказының, комсомол өөредилгезиниң, экономиктиг өөредилгениң база коммунистиг күш-ажыл школаларында бо чылын эрткен чылдыынган хөй дыңнакчылар хаара туттунган. Өөредилге чылынык башгайы кичээлдери чер-черлерде организастыг эрткилээн. Чижээ, малчын бригадаларда, сүт-бараан фермаларында, тудугжулар, механизаторлар, чолаачылар, иогаажылар ортузунда «Камгалагыг болуру — коммунистиг мөзүү-шынар», «ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы», «Коллективтиг бот-оруулга-чарылга аргазы» деп курстарның кичээлдерин бо чылын уламчылап өөренип, боттарының практиктиг ажыл-амыдыралы-биле холбап көрүп турар.

Ынча хөй ангы-ангы школаларның четчелээшкинин шын тургузуп, пропагандист кадрларны шилип алыры ындыг-ла амыр эвес херек деп чүве билдингир. Совхозтуң парткому дыңнакчыларның эртем-билиниң, мергежилиниң, хар-назынын барымдаалаан көрүп турган. Бо хүннерде өөредилгениң бүгү хевирлериниң школаларында 30 ажыг пропагандист хаара туттунган, оларның 80 ажыг хуузу ортумак болгаш дээди эртемниг коммунистер. Пропагандистерниң хөй кезии үш чылдан ажыг стажтыг, ортумак звеномуун удуртукчулары, боттарының сорулгазын, кижилер-биле ажылдаарының дүржүлгазын билир кижилер. Бо өөредилге чылында болгаш мооң мурнунда-даа чылдарда пропагандистер, политинформаторлар, лекторлар ортузунга семинардар доктаамал чоруп келген. Совхозтуң парткому тускай литература-биле хандырып, кабинеттерни дерип, практиктиг дузаны чедирип турар. Совхозта хөй чылдарда ажылдап келген, кичээл бүрүзүнге мык белеткенип, дыңнакчыларны теоретиктиг билиглер-биле чепсеглеп, оларның практиктиг ажыл-херектерин теория-биле холбап, партийжи хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар пропагандистер эвээш эвес. Ындыг пропагандистерге Барынмаа Монгуш, Манай Монгуш, Маадыр-оол Сивилин, Оттукай Калиноол, Зинаида Кежикей, Кайоол Ондар, Шаңгы Ооржак олар хамаарыжыр.

Совхозтуң кол экономизи Барынмаа Дажыевна Монгуш пропагандистиң харысалгалыг хүлээлгезин ам он чыл күүседип турар. Кичээл бүрүзүн эки белеткелдиг, бедик шынарлыг, ханы уткалыг, дыңнакчыларның хүн бүрүде ажыл-херээ-биле холбап эрттирип турар. Ынчангаш дыңнакчылар оон кичээлинге мык белеткелдиг келирлер, бир-ле айтырыгны ханы сайгарып көргеи, санал-оналын киирген, маргышкан, чылдагаанын тодаратпак турарлар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ПАРТИЙЖИ ХҮЛЭЭЛГЕМ

Мен «Сүт-Хөл» совхозта тодаргай экономиканың школазында ам тос чыл улаштыр пропагандистен турар мен. Бо школада бо өөредилге чылында шупту 28 дыңнакчы хаара туттунган. Оларның хөй нуруузу — совхозтуң специалистери. Бо өөредилге чылы бисте эрткен өөредилге чылы шыкаш организастыг эгелээн. Дыңнакчылар кичээл бүрүзүнге эки белеткенип, идепкейлиг киржип турарлар. Өөредилгениң бир кол негелдези — теорияны практика-биле холбаары болгай. Ынчангаш кичээлдерге бот-оруулга-чарылгалыг бригаларының организастаарының, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чүрүмүнүң, ажылды шын организастаарының, оон төлевириниң айтырыгларын чугаалажып, ону тодаргай чижектерге көргүзүп турар бис.

Ол чорук дыңнакчыларның кичээнгейин хаара тудуп, оларны улам сонуургадып турар. Кичээлди солуп эрттирер дизе, аңаа мык белеткенир апаар. Теория айтырыын практика-биле, үүн бүрүүнү амыдыралы-биле холбаарынга бүгү дыңнакчылар идепкейлиг киржири азбаан деп санап турар бис. Ынчангаш дыңнакчыларга айтырыгларны үлеп, номчуур литературазын айтып, сан-чүрагайлар, схемалар дээш ышкаш көргүзүт материалдарын оларның боттарынга белеткедип турар мен.

Дыңнакчылар бухгалтерлер Любовь Куулар, Даичык Монгуш, гидротехник Базыр Ооржак, ажыл-агый эргелекчизи Борбак-оол Ондар, механик Кастаар-оол Ондар болгаш өскелер-даа кичээлге шинчээдип алган билиин боттарының ажылынга билдиглиг ажыглап, политбилиин бедидип, хөй-нинтиниң ажылынга идепкейлиг чоруун көргүзүп турганнар. Бистиң ол кичээливис база халас бар-баан, кижи бүрүзүнүң сеткилсагыжынга бир-ле иити артырган боор деп бодаар мен.

Кичээл бүрүзүн солуп, дыңнакчыларга ажыктыг ыылдыр эрттирери пропагандист кижиниң кичээлге белеткенип алырындан кол хамааржыр деп чүве билдингир. Пропагандист кижи дыңнакчыларны чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже хей-аът киирер, бар четпестерни ажып эртеринде оруктарын айтыр, оларның амыдыралга идепкейлиг чоруун кодүрер ужурлуг. Ол мээң партийжи хүлээлгем.

Б. МОНГУШ, пропагандист.

Сүт-Хөл районуң күш-ажылчы коллективтеринде, албан организацияларда болгаш өөредилге черлеринде политиктиг өөредилгени кадчаар организастаанын бо булукда чырыдып көргүскен.

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

Манай Самдановна Монгуш Сүт-Хөл районуң Кара-Чыраа суурунга башкылаан ажылдаа-ла чөөрбе чыл ашкан. Ол районда база бир арга-дуржулгалыг башкы М. Монгуштуң «штаттан дашкаар» бедик даалгазы база бар. Ол — пропагандист. Манай Самдановна партийжи даалгазын бедик харысалга-биле күүседип турар.

Ол «СЭКП-ниң иитки болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыглары» деп курсту башкылаан, кичээлдерин ажыктыг, солун, дыңнакчыларга бүдүрелдиг, амыдыралчы чижектерге даянып эрттирип турар. Манай Самдановнаның пропагандист ажылының бир онзагай түүлү болза, оон бодунуң дыңнакчыларын эки билириниде. Ол дыңнакчыларының хар-назының, кылып турар ажылын, чурттаан турар байдалын, сеткил-сөөгүн, өске кижилерге хамаарылгазын эки билир. Ол чорук кичээл бүрүүнү кайчаар тургузуп алырынга, кымга, кандыг айтырыг салырынга, кайдыг онзалга бээрнее дуза болуп, дыңнакчыларның сонуургалын чаалап алырынга идиг-бериң турар.

Дүржүлгалыг пропагандист М. Монгуш болуунуң хынаакчыларынга марксизм-ленинизм мировоззрениин, коммунистиг бүүдүрелди хевирлээр, мурнакчыларның дүржүлгазын хейге тараар, хүнүүн чугула сорулгазын кижи бүрүзүнге чедирер, беш чылдың аларының даалгазарын чедиишкиннүг күүседириниң херээнге боттуг салдарын кииргер сорулга-биле политөөредилгени олче уламныр тургузуп турар. Чамдык пропагандистер кичээлдеп бүдүрүлге хураллары ыяш эртпирер таварылгалар бар. Манай Самдановна ону амыдырал-биле холбап, көргүзүт материалдарын ажыглап турар.

Салбырда мурнакчы кижилер хөй. Чижээ, Сергө Светловтуң бот-оруулга-чарылгалыг кукурузачылар звеноозу бо чылын 310 га черден кукурузанын чаагай дүмүдүн алган. Олар бир гадын-ча 214 центнер дүмүт алган, планын ыракта ажып күүсеткен. Пропагандист башкы Манай Самдановна Монгуш дыңнакчызының ол чедиишкиниже база өөрүн чоруур. Мурнакчының дүржүлгазын хейге тараапры — пропагандист кижиниң база бир күлээлгези болгай.

В. ООЛЧУКАЙ.

Чолаачылаар эргенің шынзылгаларын солуур дугайында

Чолаачылаар эргенин өрэ хевиринің шинзылгаларын бүгү чуртта солууру доостур чыгаак. Чолаачылаар эргенин шинзылгаларын солуур азы мергежилиг бедидер күрээлиг чолаачыларның санын Тыва АССР-ниң Иштики харилгелер министерствозунда күрүшиниң автоинспекциязының бүрүткелшылгазында салбырында дигны уеле ковудээн. Оон-биле чергелештир чолаачылаар эргенин шинзылгаларын солуурунга хамаарышкан бергедээшкинер дугайында хомудалдар база кирип турар апарган. Кызыл хоорайда чолаачыларны болгаш чолаачы болуруң күзүлгелерин шинчилер эмнелге комиссиязының акылдаар шаптары хөй бергедээшкинерни хамаатыларга таварыштырып турар. Эмнелге комиссиязы келелиг чаңгыс шатап турган чүгле 2 шак дургузунда ажылдап турар. А ранөөлге шинчилгезин эртерин күзелинерниң саны дүн бүрүде 90-120 кижи чедип турар. Ынчангаш шинчилерин күзөөнерниң чүгле орта иезин вичи комиссиязынга кирип алыр аргалыг болуп турар.

Чолаачылаар эргенин шинзылгаларын солууруун дүргедир болгаш ажыл шагынын чидиреин кызырар сорулга-биле өске областарга, крайларга тывыскан хууда карточкаларны чорудуп бөөрин чагыырын, кажан чолаачы шинзылгазы чигинии болган таварыштарга (балалчак, эдиглиг, бижиктерге орта номчуттуунмас, ат салган хол үжүктерн билдинмес, дугаары балалчак, таңма орта көөгүлбес) кылырын бүрүткелшылгалга салбырында дигнээн турар.

Бүүдүреглегелер-биле автомоторлуг транспорт түүлүерин ажыглаан турар азы хуузунда транспорттуг кижилерни КАИ-да үеттан ужулган үеден соңгаар чылдан эвээш үе эрткенде оларга, а ол ышкаш автотранспортту башкарар кылдыр министерстволарның, ведомстволарның, организацияларның, автотранспорт бүдүрүглелериниң айтышкынчы-биле кииргеи инженер-техниктиг ажылдакчыларга чолаачылаар эргенин шинзылгаларын шылгалда чок-ка солуур.

Узун хуусаалыг командировкада (6 айдан хөй) азы дашткы чурттарга барган кижилерге чолаачы шинзылгаларын солуурун түр чурттан турар черинге аайы-биле, а шериг албанныларынга — шериг кезээнин турар черинің аайы-биле чорудар.

Хуузунда ажыглалында транспорттуг болгаш (автомобиль, мотоцикл, мотороллер) чолаачылаар эргенин 3-ку класстың шинзылгазын болгаш мотоцикл башкарар өргенин шинзылгазын шыгталда чокка солуп, чаңгыс ай чаа шинзылганы оларның нуазынын ёзугаар «А», «В», «С», деп чергелиг чолаачылаар эргенин чөөлээрер, демдеглээр.

Хуу транспорттуг болгаш машина башкарар профессионал эвес аная кижилиг чолаачылаар эргезинин, мотоцикл башкарар эргезинин шинзылгаларын солуурда «А», «В» категорияларның демдектерин чаа шинзылгаларга киирер болгаш «В» деп хөзөнекке «Хөй-нинтиниң транспортуң башкарар эргези чок» деп таңманы быжар.

3-ку класстың профессионал чолаачыларынга 1977 чылдың сентябрь 1-нең соолгуде нийги азы бирги класстың чолаачызының квалификация талонизарын тынысканда, оларның чаа шинзылгаларынга «Д» болгаш «Е» демдектерни киир кагар. Ындыг демдектерни киирерге ажылының дугайында шинзылганы өскээрге, «Д», «Е» демдектерни чаа шинзылгага киир кагар. Чолаачылаар эргенің шинзылгаларын болгаш ол шинзылгаларга талонизарны бүрүткелшылгалга салбырынга вторник болгаш четверг хүнеринде 10-дан 20 шакка чедир солуп турар. Кодээ черлерде чурттаң турар чолаачыларның шинзылгаларын солууруп бо шактардан дашкаар (воскресеньеден болгаш понедельниктен өнгүда) база чорудуп турар.

Л. САНДЮ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң КАИ-де бүрүткел-шылгалга салбырының начальниги.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ БОЛГАР НОМЧУКЧУЛАРГА ЧАГААЗЫ

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң чугааларын болгаш үүлдерин Болгарияның Коммунистиг партиязының «Партиздат» ном үндүрер чери «Чон болгаш партия бир эй-сеткилдиг» деп эгелеп кылдыр болгар дыл кырынга парлаан.

К. У. Черненконуң болгар номчукчуларга чагаазын номнуң эгезинге парлаан. Ында чугаалаан турары болза:

Мээң үүлдеримни болгаш чугааларымны чылда ном кылдыр парлаарыңга долчу киирилде эге үүлдү бижиир дугайында «Партиздаттың» дилээн улуг күзелдиним-биле күүседнп тур мен.

Чылда номда киргеи материалдарның кол болгаш каттыштырган темазы — СЭКП-ниң амгы үе-чадада политиказы. Ол дээрге — сайзырангай социализмниң үе-чадазы-дыр. Бистиң иитиглевистиг чурттан эртпирип турарыл төөгүлүг үе-чадавыс ынчаар тодаргайлазының теоретиктиг болгаш практиктиг улуг ужур-дузалыг деп санап турар бис.

Иитизи-биле чугаалаарга, херектиг байдалы мындыг. Улуг Октябрь тиилээн соолуңде эртken үеде бистиң чуртувус социалистиг тургузуушкунга бурунгаар шаптың базының кылган. Чаа иитилел тургузуушкунунга совет улустуң төөгүлүг тиилелгелери социал-экономиктиг, политиктиг амыдыралдың, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бүгү иитилел практиказының социализмге дүүшкен коллективтиг үндезиннерин бадыткаан. Ол дээрге, бистиң күүлүг экономикавыстың өзүл тургустунгаш, чонуун чаагай чоруунуң кодүрүлгези, социалистиг демократия калбаа-биле хөгжээн, совет культура чечектелген, чурттуң бүгү нациялары болгаш улустары ак-дынга чаңгыс эпхе сырый каттышкан үндезинни-дир. Иитилел деп-шилгезиниң оруунга төөгүде деңелеге чок улуг чаалап алышкыннарның дугайында чугаа болуп турар-дыр. Ынчалзажок чедип алдынган үүлдерни бистиң партивыс төлептин-биле үнелеп көрбүшаан, шинтирлеттинмээн айтырыгларны, ажып эртинмээн бергелерни эскербейн барып шыдавас. Ындыг айтырыглар, ажылды шын организастаарының, оон төлевириниң айтырыгларын чугаалажып, ону тодаргай чижектерге көргүзүп турар бис.

Ол чорук дыңнакчыларның кичээнгейин хаара тудуп, оларны улам сонуургадып турар. Кичээлди солуп эрттирер дизе, аңаа мык белеткенир апаар. Теория айтырыын практика-биле, үүн бүрүүнү амыдыралы-биле холбаарынга бүгү дыңнакчылар идепкейлиг киржири азбаан деп санап турар бис. Ынчангаш дыңнакчыларга айтырыгларны үлеп, номчуур

Хөй кижи күүш негеттинер ажылдарны механизастаары — Кампучия Улус Республиказының кодээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң кол угланыышкыны. Рис, хөвең, кукуруза өстүрер улуг ажыл-агыйларны Совет Эвилелиниң детнимчези-биле Кампучияга тургузуп, оларны амгы үениң техниказы-биле механизастаам.

ССРЭ-ден чорудуп берген хөй трактор-ларны чурттуң тарыяга шөлдеринде нал-ба-биле ажыглап турар. Механизатор кадрларны белеткээр курстарны совет специалистерниң дузазы-биле республикада ажыткан, тракторларны болгаш модээ ажыл-агыйның өске-даа техниказын хандырар төптөрни тургускан.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ден чорудуп берген чаа трактор-лар.

Т. КАЛАШНИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** Космосту тайбың ажыглаар талазы-биле делегейниң кады ажылдажылгазын калбартырыныче Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының 39-ку сессиязының Политиктиг тускай комитеди кыйгырган. Чер чоогунуң орбиталарынга тайбың шинчилээшкиннерге дем каттыштырган күжениишкиннер космос делгеминге боо-чепсекти эңдере тургузарын болдурбазынга идигин бээр дээрэнн комитеттиң бир үн-биле үүлдүг деп көргеи резолюциязында айыткан.

⊙ **ВАШИНГТОН.** Кариб бассейниниң бүрүн эртелиг күүрүнелеринге удур каржы холгаарлаашкынны Рейганның администрациязы үргүлчүлээр болдап турар. Ол дутайын АКШ-тың күрүне секретары Джи Шульц бадыткаан.

⊙ **ЛОНДОН.** Төтчериң консерваативтиг чазаанның экономиктиг политиказын тредюнионнарның британ конгрессиниң чингине секретары Норман Уиллис шыгыы шүүмчүлээн. Англияның сан министри Найджел Лоусон-биле ол чоокта чаа Лондонга ужурашкан болгаш чуртта ажыл чок чоруктуң кызырар талазы-биле амгы англи чазак кандыгдаа хемчегдерни албайн турар деп медеглээн.

⊙ **ГАМБУРГ.** «Ногааннар» партиязының эвилелиг съездизи Гамбургта ажыттынган. Социал-демократтыг партия биле «Ногааннар» партиязы каттыжып алган, Германияның Федеративтиг Республиказынга парламентиниң оппозиция болүүн тургузуп турар. Беш чыл бурунгаар тургустунган «Ногааннар» партиязы Барынын Германияның политиктиг амыдыралынга элээн быжыг туруштарны эдилеп алган. Барынын Германияның девискээриниге америк ядролуг чаа ракеталарны тургузуп турарынга удур ол партияның демисели оон ат-алдарын кодүрген. ГФР-ниң болгаш дашткының монополиялары чурттуң агаарын хирлендирип, бойдусту үргеден турарынга удур демиселди «Ногааннар» партиязы база чорудуп турар.

⊙ **СТОКГОЛЬМ.** Швецияның чөөн үзелдиг партиязы—коммунистер партиязы, оон төп органы Арбетартидингенню даг» солуп тайбының хайдырарыныче, чепсегленнишкинни бүгү-нинтн дүжүреин чедип алырынче үтпанган күженнишкиннерни калбартып турар. Чер кырында кедергей хөй кылдыр моонпелгем ядролуг чепсек амгы үеде бүгү кижи төрелгетенге улуг кыжанышкын болуп турар, мынангаш ядролуг дайынның кыжанышкынына удур демисел амгы үениң эң чугула сорулгазы болуп турар деп, солуунуң мурнуку үүлүмде бижээн.

⊙ **НИКОСИЯ.** Чуртта куштарны камгалаарын күштелдирер талазы-биле хемчегдер дугайында шинтирлеп Киприниң чазаа хүлээн алган Сонгу чүк чурттарындан күүрүн көшкен куштар Кипр ортулукка кээп доктаан, а оон даразында Африканың чылыг чурттарынче кыш эрттирерп-биле чоруп турар. Часкы үеде хөй куштар ортулукка база кээп, аңаа дыштанып алган, сонгу чүк чурттарынче ужуп чоруп турар. Четкилериниң дузазы-биле чүгле эрткен чылын бешин беш миллион куштарны узуткаан. Куштарны мынчаар узуткаарын болдурбас сорулга-биле чазак чогуур хемчегдерни ап турар.

⊙ **ТОКИО.** Бойдус камгалаар талазы-биле япон чөөлелдиң 5-ки конференциязы ол чурттуң Кавасаки хоорайынга болган. Токионуң болгаш чурттуң кырында бүгү дээр ырыг болгаш ак-көк болур ужурлуг деп, конференциянын киржиичилери медеглээн. Токио мугулдурун болгаш өскеда черлерни үлетпүр хирлендирикшиннинделе камгалаар талазы-биле хемчегдерни алырын конференция эрге-чагыргалардан негээн.

Бойдус камгалаар талазы-биле чөөлелдиң негелделерин Японияның эрге-чагыргалары барык херекке албайн, иитти авазашкынынар-биле кызыгаарлаттынып турар.

(СЭТА).

КАТТЫШКАН НАЦИЯЛАР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ КОМИТЕДИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Өска күрүнелерге удур агрессияның болгаш оларның иитки херектерине карамы холгаарлаашкынның политиказының чөөсээ кылдыр шеригге киижилер хөлөзилээр чорукту делегей иитилежилгези (Каттышкан Нациялар Организациязы) бүрүү шапкан. Даштыкы күрүнелериң шеригге хөлезилеген кижилериң хөделиишкиннери делегей тайбыныңга болгаш айыыл чок чорукка ыяшаныышкын болуп, делегей эргезиниң принциптеринге дүүшпейн, хосталга дээш, колониализмге удур улустарның деңиселиге удур улгалган дээрэнн КНО-ның Кол Ассамблеязының алдыгы комитединиң (эрге-дүрүм айтырыгларының талазы-биле комитет) күүсеп алган резолюциязында айыткан. Шеригге кижилерни хөлезилеп киирер чорукту, оларны ажыттаарын, чөвеглеп өөредирин болгаш сан-хөө-биле хамаарыжыр хорүүр делегей конвенциязын эң-не кыска хуусаада ажылдап кылырының эргежок чугулазын документтерде бадыткаан.

Империализмниң, хамыктың мурнуунда америк империализмниң агрессия күштери шеригге кижилерни хөлезилеп, бүрүн эргелиг аныяк күрүнелерге болган улустарның национал-хосталгалыг шинчээшкиннерниге удур ажыглаан турар амгы үеде шеригге кижилерни хөлезилеер чорукту хорууру ояа чугула ужур-дузалыг. Империалистиг болуктер хөлезилекинчи дээрбечилерни өөредип, чепсеглевишээн, өске чурттарга удур чарлаттынмаан дайыннарны өөскүдүп турар. Империалистиг ол хөделиишкиннерниң аймылынга амгы үеде Афганистанның, Анголаның, Никарагуаның болгаш өске-даа чурттарның улустары таваржын турар.

НОРДАНИЯНЫҢ ТУРУШУ

ЛОНДОН. (СЭТА). Чөөлеку Чөөн чүкте байдалды таарыштыр шинтирлээр талазы-биле делегей конференциязының чымылдырарының идеязын деткин турар дугайын Иорданияның хааны Хусейн медеглээн. Каттышкан Нациялар Организациязының хайгаараллы-биле чымылдырар мындыг конференцияга сонуургалдыг бүгү талаалар, оларның арасында Палестинаны Хостаар Организацияга киришкен турар ужурлуг деп, Лондонга чугаазынга ол демдеглээн.

Араб чурттарга удур тергиндедип чедип алыр дээш Тель-Авивтиң эжелекчи болгаш дайынзырак политиказын Иорданияның удуртукчузу буруу шапкан.

ВОРКУТАДА

Полюр мындыын Воркутазының тудугжулары Тундрада «Тиман» дээр чаа чуртталга микрорайонун тудуп эгелээн.

Кадыг-дошкун агаар-бойдус Сонгу чер чурттуглариың делегем, чырык, чылыг, чурттаарыга шаптыктавас апаар. Воркутаның «Печоринпроект» институдунуң төлевилекчилери ханаларны эң-не чылыг ыылдыр, социалдарны үш шаг шилдээр аргаларны ажыыдап кылган. Ындыг балыкчарга дузалал өрээлдери, куртадымга черлери конгуулээр.

(СЭТА).

ТЕАТР НЕДЕЛЯЗЫ

«Театр — уругларга болгаш элээдилерге» деп неделя Тываның хөгжүм-шын театрынга болуп эрткен. Аңаа бичии көрүкчүлер «Тоолдуң аалчызы», школачылар О. Перекалиниң «Хайныышкынның шугум», А. Хмеликтиң «А ол домей-ле дескинип турар» деп шилерин сонуургап көргөн. Соолгу адаанывыс шын школачылар дугайында болгаш ону уруглар сеткил хайныышкын-биле хүлээп алганнар. Ында театрның аныяк артистери Ольга Кузина, Виктор Наксыл, Александр Огнёв олар чедиишкинниг ойнап турар. Шинниң чурук болгаш музыка коласталгазы уругларга аажок таарышкан.

А улуг класстың өөреникчилери «Хайныышкынның шугум» деп шинии көөрүнүн мурнунда Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери В. И. Спирина, Б. Ш. Лама, В. С. Митряшкин олар-биле солуп ужуражылганы кылганнар.

Ук неделя дургузунда уруглар чүгле шилер көөрүнден аңгыда артистер, режиссёрлар-биле солуп ужуражылгаларны база эрттирген.

ЧУРУКТАРДА: уругларның театр неделязының үезинде артистерниң шилерден үзүндүлерни ойнап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

САН СУРИ

Чараш чуртта чараш кыстар төрүттүвер!
Чаргы кылып маргышканның херээ чүү боор.
Хүнзөвреткээн Кампучиям мындыг дээрзин
Хүлүмзүрүүн соглеп турду, Сан Сури.

Өндүрленген суук чажың тереңинге
Өртээн аът-даа ораалтынып болгу дег-дир.
Оду чайнаан кара кырааң ханызынга
Ойнаан төл-даа сериттеннип алгы дег-дир.

Шары мунуп өскен болгаш, мындыым ол бе,
Чангыс көргеш эңдеведим, Сан Сури.
Буйвол мунуп өскен болгаш, мындың ол бе.
Будун чиктиш магададым, Сан Сури.

Кадыг-бергээ чажы чанмаан кампучий
Кавказ сынга сээң-биле ушураштым.
Тудусканың виноград чулуу мышкаш,
Турган бодуң дүгээзиниң сыстып турду.

Мээң чуртум девискээри мындыг улуг,
Мен-даа ону ожаавастаан кижи-дир мен.
Катап база келиринге, Чукоткага,
Камчаткага, Карпатка-даа утпуп боор мен.

Тыва черже углазында улам эки,
Дыңгылдайлап, хөөмейлеп хүлээп аар мен.
Сеткилиниң чылыктырар аргам-на ол,
Серге кежи негей-биле шуглап аар мен.

Аътказарда, тураскаадыг белээм кылдыр
Арыг харны аржымыыңга бооп бээр мен.
Кара чаңгыс чүрээм бажын биибес-тир мен,
Кадайымдан айтырар мен, Сан Сури.

К. КУДАЖЫ.

ИЙИ ХАРЫЫ

1. КАРА-ООЛДУУ

Хөглүг эрлер чыгды берген,
Хөлегеин тывызыктаан:
«Базарга-даа, турарга-даа,
Маңнаарга-даа менден
калбас».
Кара-оолдуң өзүлээ келген:
— Кадайы — деп харын
берген.

2. ГЕОРГИЙНИЙ

География кичээлинде
Георгийни башкы кый дээш:
— Кара далай кызыгаарын
Картадан айыт — диген.
Делегейниң бөмбүрзээнден
Дескиндир дилээш, тыппайн.
— Хамык далай картада
көк,
Кара оңнуу чок-тур — диген.

А. КЫР.

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ

Тайбың камгалакчыларының республика конференциязы болуп эрткен. Конференцияга Тайбың камгалалының республика комитединиң отчёдун, ол шыкаш Тайбының совет фондузунуң салбырының эрткен үш чылда чоруткан ажылының дугайын чугаалашкан. Тайбың камгалалының республика комитединиң, Тайбының совет фондузунуң салбырының чаа составын база ревизия комиссиязының составын сонгаан. Тайбың камгалалының Бүгү-эвилел конференциязынга баар делегаттарны база конференцияга сонгаан.

Чер кырынга тайбың дээш, ак-көк дээр кезээде чайнап турээн дээш, кижилер аас-кежиктиг чурттап, ажылдазын дээш, делегейге тайбыңны быжыглаары дээш бүгү-ле ак сеткилдиг кижилерниң күзел-чүткүлү угланган дээрзин Тайбың камгалалының республика комитединиң даргазы, Тыванын өртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы Д. А. Монгуш база Тайбың фондузунуң салбырының даргазы, СЭКП обкомунуң сектор өргелекчизи Т. Д. Дажаа оларның илеткелдеринге болгаш конференцияга саналдарга илереттингеп. Делегейге тайбының төзулуг чөвенгнижи болуп турар Совет Эвилелинче, Москвадже бүгү бурунгаар депшилгелиг кижилерниң сагыш-сеткили угланган.

Тайбың херээн быжыглаар болгаш оңу камгалаарынче угланган бүгү-ле хемчеглерге Тываның ажылчы чонунары, бүгү улус идепкейлиг киржип турар. Митингилер, манифестациялар, тайбының өзүлеглери, рейстери, кыйгырыглар адаанга ат салыышкынары, школаларга, өөредилге черлериниге тайбының кичээлдерин организастап эрттирип турар. Тускай делгелгелерин, конкурстар-ны, көрүлдерин чер-черге организастап келгеп.

Чер-черде район, хоорай организациялары үстүнде айтырыглар талазы-биле тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Мнитизи-биле 600 ажыт активчилер ол ажылда киржип турар. Ыланғыя Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының херээженнер чөвүлелдеринде болгаш черже ниити районнарда үстүнде ажыллар эки түргустунган. Улуг-хемчилер соолгу ийи чылда 25 муң ажыг рубльди Тайбының совет фондузунче шилчиткеннер. Каа-Хемде СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг совхоз чүгле бо чылын безин 2,5 муң рубльди фондуже шилчиткеп. Акша чыыдылганыга школачылар, комсомолчулар, херээженнер чөвүлелдери, хоочуннар идепкейлиг чорууп көргүзүп турарлар.

Пенсионерлер, түс-түс хамаатылар, өскенишкей аныяктар, студентилер боттарының күзели-биле Тайбың фондузунче акшаны берип турарын кайыдаа райондан, хоорайдан көрүп болур. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктар соолгу үш чылда боттарының чоп мурнунга концерттеринден үш муң ажыг рубльди Тайбың фондузунче киргиннеп.

Тываның ажылчы чонунарының Тайбың фондузунче киржип турар акшазының түңү соолгу чылдарда кескүзү-биле өзүп турарын конференцияга чүве чугаалааннар демдеглеп турганы таварылга эвес. Бо чылын ниитизи-биле 156 муң рубльди фондуже шилчиткен. Чуртувустун камгалал күжү чүгле шериг күчүзү-биле эвес, харын тайбыңны камгалаары дээш кижи бурузүнүң тодаргай салыышкынындан, совет кижилериң идей-политиктиг деңгелиниң бедиидем база кол хамаарыжыр.

Ада-чурттуң Улуг дайынында фашистиг Германияны чыла шапкан Тиилелгениң 40 чыл болуп орнче уткуштур чорун орй, чер-черде ажыл-ишкерлерни улам экижидеп Тайбың фондузунуң районнар болгаш хоорай организациялармдан иегеттининг турар. Аныяктарның болгаш школачыларның ортузунга шериг-патриотчу кижизидилгени күштелдикрерн оваа чугула. Бо ажылга дайынның хоочуннарының күжүн чон ажыттлар аваар. Аныяк өскенниң идей-политиктиг, шериг-патриотчу кижизидилгезинге олар телектиг салыышкының кирнин, үлегер-чижек болурлар.

Тайбың камгалакчыларының Бүгү-эвилел конференциязынга делегат-кылдыр киржирибиле Тайбың камгалалының республика комитединиң даргазы, Тыванын өртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы Д. А. Монгуш болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчиси, «Тыва коммунизенергонуң» чолаачы-монтёру Н. Г. Анисимов олар сонгутказы.

Б. ДИРЧИН.

КЫРЫВЫСТА СЫЛДЫСТАР

1.

Кырывыста сылдыстар
Кымчы сывы чайнап тур.
Кыйынывыста чалымнар
Кырывысче чүглүп тур.
Сылдыс ышкаш карактар
Сымыранып, көглеп чор.
Чалымнарда хөлеген
Шала-була көстүп чор.

Шапкыы хемниң саарыынга
Шапкан аъттың чүзүүү
Сайлыкталып салдаарга
Шавыдар деп танныр бе?
Кады халдып чордувус...
Кара-Бейниң кызы сээң
Каттыраңнаан чаңчыны
Канчап черле уттуруп?

2.

Кашпал, кадыр оруккa
Уткуй келгеш, дайгыржыыл:
— Кайы аътты чүктапкаш
Үзүвсты айдызаал?
Эжиң меня уттупкаш,
Эстецмедип телиспе —
Эңгиске дег чаактарың
Эзин хатка оңа бээр.
Кырывыста сылдыстар
Кымчы сывы чайнап тур.
Хып дээн чалыы өнүктер
Хындан чиңге — маңаан боор.
Чонум кызы, күзелим,
Күштүг дүргеи халдып ор.
Шозбан-биле болчашкаш,
Куда-доозу байыылаал.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

СОНУУРГАКТАРГА

ДУСТУГ ХЕМ

Дустуг хемнер ылаң-ла бар. Олар бистиң чуртувуста агыы чыдар, чижээлээрге, Якут АССР-де. Оларның бирээзин Солянка деп адаар. Олекминск хоорайдан ырак эвес, Лена хемче хинр агыы чыдар. Оон бир литр суунда дус 21 грамм чедип турар.

Ол-ла девискээрде Вилюйнуң адырыы Кемпендяй агыы чыдар. Оон суу база дустуг амданныг. Бир литр°суунда дус 70 грамм чедип турар дамырактар база бар!

Хемнерде дус кайыын алдынып турарыл?

Хөй миллион чылдарныы мурнунда амгы Якутияның девискээринге улуг далай чыткап. Чер кырының шимчеп өскерилгенининң уламындан далай дүвүнге уургайланчак оңгарлар тывылган. Далай суу чайлып чоруй баарга, чамдык ындыг онгарларга арткан далай суу дустуг хөлдер болу бергеп. Олар кургай бээрге, кылын дус каттар арткылаан, чоорту оларны чүтай дажы шыва алы берген. Ол дус каттарының кылыны он-оң метр чедип турар. Ындыг каттарны дамчып эртип тура, дусталы берген чер иштинии суглары хемнер суунга холужуп турар. Шак ындыг дустуг хемнер Казах ССР-ниң девискээринде база бар.

Шинчилеп көөр сорулга-биле кылган өрүмнээшкиннерини түңнелиниде, Олекма шыыазымында дус-биле байлак үш кол чер тывылган. Оларда бир миллиард кубометр дүре ижер арыг дус чыдып турар. Ол дусту казып үндүрериниң механизастаттынган чүргаймын ажыдыптар болза, ол бистиң чуртувуста эң-не чиик өртектиг дус болур.

Бир-тээ, элдептиг хемнер болгаш халдер дугайында чугаа болуп турар чүве болганда, Колумбияда «куксустуг» хем бар дээрзин база чижек кылдыр чугаалай тыртып каарлыр. Оон суунун 1,1 хуузу күгүр кислотазы, 0,9 хуузу дус кислотазы болуп турар. Хирехире частын каап турар Пурасе деп булканның чоогунда ол хем агып чыдар. Ында балык чок деп чүве чайгаар-ла билдингир.

А ховар халдер бо. Оларның бирээзин Сладкое (Чигирзит) дээр, Уралдың Челябинск областа. Тус черниң чурттакчылары хөпти чүгле аңаа чүүрлар. Ус бораанган шеспү безин сабаа хереглеевейн чүп алыр. Халдун суу щёлочулуг, сода болгаш хлорлуг натрий холушкан.

Антарктиданың Викторий черинде эртемденнер бир хол тыпканнар, оон суунда дус далай суундаазындан 11 катап хөй. Соок чүгле 50 градус чедерге, ол хөл дошталыр.

Мындыг элдептиг чүвелерни бойдус биске белеткеп каан боор-дур.

(№ 47 «Неделядан».)

«ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ»

ТАШКЕНТ. Чуруга уран чүүлүнүң мастерлериниң чогаадыкчы ажылдарында Совет Узбекистанның алдан чылдар иштинде эрткен хөгжүлде оруунуң үе-чадаларын «Чаңгыс эптиг өг-бүледе» деп делгелгеде тодаргайы-биле көргүзүп турар. Ол декабрь алдыда республика найысылалында ажыттынган.

Ында бир муң ажыг чуруктарны, скульптураларны, графиктиг чогаалдарны делгээн. Совет Узбекистанның чуруга уран чүүлүнүң хөгжүлдезиниң эге бажыңга турган сураглыг мастерлер-биле чергелештир аныяк чуруктуларның ажылдарын база делгээн. Делгелгениң кол-ла утказы—совет улустарының бүзүлбас найыралы боон турар.

(СЭТА).

ТИИЛЕЛГЕГЕ ТУРАСКААТКАН

Республиканың школачыларының ыры-хөгжүм байырлалын организастап эрттирер дугайында доктаал хүлээп алдынган. Оон дугайын Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң баштаар черинин президиумунга чугаалашкан. Байырлалды организастаарынга ыраажылар ниитилели, республиканың Чыраалымшкын министерствозу, профобличөвүлел киржир. Ол келир чылдың март төнүзүнде музыка неделязын таварыштыр эртер.

Оон бетинде районнарга болгаш Кызылга үстүнде байырлалга хамаарышкын коруулдерин чер-черге чорудар. Оон шилиттинген эң эки номерлерни Кызылга көргүзер. Шак мындыг байырлалды республиканга бир-ле дугаар эртирерин ол, оон соруглазы болур оныче уткуштур чорун орй, чер-черде ажыл-ишкерлерни улам экижидеп Тайбың фондузунуң районнар болгаш хоорай организациялармдан иегеттининг турар. Аныяктарның болгаш школачыларның ортузунга шериг-патриотчу кижизидилгени күштелдикрерн оваа чугула. Бо ажылга дайынның хоочуннарының күжүн чон ажыттлар аваар. Аныяк өскенниң идей-политиктиг, шериг-патриотчу кижизидилгезинге олар телектиг салыышкының кирнин, үлегер-чижек болурлар.

Тайбың камгалакчыларының Бүгү-эвилел конференциязынга делегат-кылдыр киржирибиле Тайбың камгалалының республика комитединиң даргазы, Тыванын өртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы Д. А. Монгуш болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчиси, «Тыва коммунизенергонуң» чолаачы-монтёру Н. Г. Анисимов олар сонгутказы.

Б. ДИРЧИН.

С. БЮРБЕ.

Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилелиниң харыысалгалыг секретары.

АРЫ АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА ТУРАСКААТКАН ДЕЛГЕЛГЕ

Бойдус камгалаарының Бүгү-россия ниитилелиниң Москва хоорай чөвүлелиниң делгелге залында ажыттынган делгелге «Ары өстүрер ажыл-84» деп адаттынган. Оон делгээн чүүдери Москва чоогунун ары өстүрер ажыл-агыйларының дугайында чугаалап, ары өглериниң өзүл, көвүдээриниң биологиязы-биле, ары өстүрер ажылдың мурнакчы аргалары-биле таныштырар. Ол шилеп ында ары өстүрер ажыл-агыйның бистиң ыыл-чемнивиске, медицинага херек янзы-бүрү продуктуларын, а ол шыкаш ары өстүрери-биле ажылгаар кылдыр чаартып кылган деригелерни база делгээн. Делгелгеде ол адырны хөгжүдериниң бүгү айтырыгларының талазы-биле беседаларны, консультацияларны кылып турар.

(СЭТА).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ЫТ ДУГАЙЫНДА— БАШТАКТАНЫП-ДАА, ШЫНЫ-БИЛЕ-ДАА

чүнү билир, а чүнү билбес силер

Хөй-хөй муң чылдарныг дургузунда ыт кижилер-биле кады чурттап келген. Күжүр ыттың дузазын санап четпес — малды, бажыңнарны, складтарны, магазинверни кадарып, кемнерек үүлгедикчилерин истеп тып, анчыларга дузалажып, күрүне кызыгаарын камгалап, согур кижилерни чедип башкарып турар болгаш оон-даа ыңай. Адактың соолгунде хоорайда от-бүленип ден эргелиг кежигүнү болуп, уруглар ойнадып, эдлерин селгүүстедип, амгы хоорайның бетонундан болгаш асфальтызындан кижиниң адырлып үнериие, оон бойдусче орукту утпазынга дузалап турар...

Ыт дугайында даглар дег чүүдер, тейлер дег номнар бижиттингилээн; ыт ажылының дугайында кинология дээр тускай эртем-даа бар. Ындыг болганда, бистиң дерт даванывыс дузалакчывыстың дугайында билдинмес чүве чок, шупту чүве билдингир болгу дет. Ындыг болзажок кижиниң шынчы эжен ыт дыка хөй айтырыглар талазы-биле элдептиг амыдан болуп артып турар. Чүге дээрге илден чүвеле ужуру билдинмес чүве эндерик.

Эртемденнер ыттың дыка хөй үнелиг шыырдарын илередип турарлар. Оон чыт бларнын безин ап көөрге, ыт болза чартык миллион хире ангы-аңгы чыттарны ылгап шыдаар, кижи, ур үеним тускай белеткелин эрткен соонда безин, каш-ла чүстү ылгап болур.

Францияда шагдан бээр туруп келген Трюфельчи дээр тускай ыт ужазы бар, ол ужаның ыттарын трюфельдер дээр моогүлерни тыптырарыбиле эдертир. «Собачье обоняние» дээр парижчи журналдың бадыткалы-биле алырга, трюфельчилер моогүлер дилеп бергенде, кандыг-даа кушне кичээнгей салбас, «ажылынга» ол хире бердинген.

Ыттың думчуунга хамаарыштыр, сес кадында. Ыттың думчуунуң чүге соок болгаш ол болганын билир силер бе? Ол дугайны бүгүдеге билдингир: кажан Ной өрей бодунуң эштин чоруур зооладынга дээр биле далай аразынга чайгаалып чорда, оон ыяш суднозунче сүг кирип эгелээн. Тывингыр ыды ойбакты думчуубиле дуй ындып алган, соок сутган оон думчуу кезээде ол болгаш соок болуп арткан...

Ыттың чүгле чыт билирп кижининиңден артып турар эвестир. Оон дыннары база тергиин. Эзин 2-3 катъ ажылдыр чаланы өрү чоруп орда, оон кылажының даажыы хаалгыр эжик өттүр билип каар. Оон туржук. Лнска дээр овчарка ыт эдериниң кайызыяың-даа кирип келириниң мурнунда, 5-6 минута бурунгаар эжиле чеде бергеш, манап, сыыгайның туруп алыр. Тодаргайлап саналар көөрге, эдлери рейс автобузундан душкеш, бажыңче углапкан үеде, ол ынчаар дүвүреп эгелээр болган.

...Рекс дээр чаагай бүдүштуг овчарка Чөөн Сибирь дагларынга геологтар болуун эдерип чораан. Кижилер айыылга таварышкан көшке болгаш дүжүм кашпалды дуй дүжүнкен. Элээн хөй кижи балыгланган. Рекс, бүгү моолдактарны ажып эрткеш, он-оң километр ыракта турган суурга чеде бергеш, улуг дүвүрээлин үндүргеп. Геологтар айыылда таварышкан-дыр дээрзинге кым-даа ынгайнмээн. Реке камгалакчылар бүүдүн кашпалга чедирге бергеп, кижилериниң амы-тынын чогуур үезинде алынган.

Ниитизи-биле аныырга, санитарлар болуп, фронтуга балыгланган кижилер соорүп, танкыга удур диригг миналар болуп база дагга камгалакчылар болуп чоруп турган. Ыттар соолгу ийи чүе чыл дургузунда хөй-хөй муң кижилерниң амы-тынын камгалааннар. Чүгле сураглыг сенбернарлар Альпыга 2500 альпинистерниң болгаш туристерниң тынын алган...

Бо бүгүдеи кандыг түңнел үндүрүп болурул? Мындыг: мен бодаарымга, кым-бир кижини «сеп ыт сең» дээрн—ол дээрге улуг мактал-дыр!

Адактың соолгунде, ыттар, «ске диригг амытаннар-биле бир дөмей, чер иштинде шуурганнарның база чер шимээшкининиң чоокшулап орааын эңдевестер. Бир катап мен Туркменияга лекция помчун турумда, элээн ат-алдарлыг кижилер, Ашхабадтың «Билиг» ниитилелиниң активчилери, хоорайда бир ог-бүленин салым-чолуунуң дугайын мецээ чугааладылар. Ол ог-бүленн бодүүн спаниель уксаалыг ыт чер шимчээшкининиң айыылындан камгалап алган чүвелир. Чер шимчээшкинин эгелээринин элээн хаш минута мурнунда чаагай сеткилдиг ыт дүвүренчиг кылдыр ээрип, удуп, ог-бүле кежигүнериниң хевин эжиктө дажыглап туруп берген. Ашак, кадай болгаш оларның ийи бичии оглу, даштын бир-ле чүве болган-дыр дээш, үнүп келгеннер. Ол-ла дораан чер шимчеп, моңуе берген соонда, беш катъ түүйбү бажың олуртунуп баткаш, чанчырады буступ калган.

Ыттарның өске бир элдептиг чажыды: аалындан он-оң километр ыракче машина-биле азы поезд-биле апларып каапгарга, почтачы көгс-бугалар ышкаш, бажыңына чанып кедир.

Москвада Новаторлар кудумчузунда мээң бажыңым чоогунда Цыган деп безерек, силни кончуг кодан ыды бар. Ол ыт микрорайонга сураглыг берген: ыт тудар кижилер оны тудуп аппарганнар. Цыган бир-ле эртем албан черинин чыыдазынга барган. Ындыг-даа болза ол ыт лабораториядан дезип шыдапкан болгаш бүгү Москваны өттүр бажыңынга чанып келген —а ол дээрге улуг чүртту кежериидеп нарынга болгаш. Мартан келген чүве дег чедип келген: оон бажында анчок. Ындыгын бир эвес кезек болгаш-ла, колбаса, ъът кескиндизи-биле чугаанны үдеп орар болза...

ДОСААФ-тың ном үндүрер черинин Москвага үндүргеп «Албан ыды» деп ыт ажылының дугайында өөредилге номунда чуулалап каанын албан ыды-биле ажылдап турар кижи өскеринчел, ыыдамык, кыымак, черинии байдалып ян биле тыртып алыр болгаш өскелээ ажыктыг чанчылдарлыг апаар дээрзи шагда-ла өскертингеп.

Ынчангаш албанның ыт ажылы элээп чергенин кижизидилгелиг ужур-дузалыг дээрзин демдеглээрн чугула. Өөредилге номунда ынчаар бижээнир.

Мен бодаарымга, чүгле албанның ыт ажылы эвес, а аңаа-ла ыттыг болуру. Ыттың ымыдыралынга киржаря, уруглларга болгаш улуг-даа кижилерге аажок улуг кижизидилгелиг ужур-дузалыг болуп турар.

Л. ДИМОВ.

(Уланчылыг).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 10
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — «Тоолчугаштың аалчылары». «Акмальдың чаа ужуралдары». 2-ги серия. 10.05 — Фильм-концерт. 10.35 — 10.40 — Соолгу медээлер. Чапсар соонда 14.15— Соолгу медээлер. 14.35 — «Үш далайлар белдиринде». 15.05 — ПТУ-да үүү үүвеге канчаар өөредип турарыл? Ажылчын В. П. Тихомировтун бодаалдары. 15.30 — Делегей улустарының чогаадылгазы. 16.10 — «Совет Эвенкия» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 16.40 — Ритмдан дамчыдылга. 17.30 — Шүүлтелел. Наби Хазри. 18.00 — Ажыл-херектер болгаш кижилер. «Сахалин нефтизи». 18.30 — «Кин-эсар» Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Фигурнут чуруулашкынар талазы-биле «Московские новости» солуунуң шаңналы дээш делегей маргылдаазы. Көргүүлүг чуруулашкынар. 21.00— «Ут». 21.45—«Конгалар». Чилиде девискээрни болгаш удурланышкынның мраары. 22.20— Фильм-концерт. 23.15—23.30 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Библиотека — пропагандиске». Эртем-иептерелгиг фильм. 8.35. 9.45—Бойдус эртеми. 3 класс. Шөлдериниң болгаш шыналарының амыдыралы. 8.55—«Автомобиль башкарарынга күзелдиглер сактып алыңар» Эртем-иептерелгиг фильм. 9.15 — Орус чугаа. 10.05 — АБВГД-ейка. 10.35; 11.35 —В. Маяковский «Владимир Ильич Ленин» деп шүүлтелел. 10 класс. 11.05—Эртем болгаш амыдырал. 12.05— «Арктиканың адмиралы». И. Д. Папанин дугайында телеочерк. 12.35 — Кукрыныкстериниң човаадылгазы. 1-ги дамчыдылга. 13.05 — «Мээң чаптавчыг оглум Саша...». А. Одоевскайже тураскаатказ. 14.00—Сээн ленинчи библиотекаң В. И. Ленин — «Дайын болгаш Россияның социал-демократизи». 14.30 — М. Е. Салтыков-Щедрин. Тоолдар. 15.00—15.05 — Соолгу медээлер. Чапсар соонда 18.00 — Соолгу медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 18.35 — «Спорт». Кышкы спорт мергилдааларынга Кызыл хоорайда белеткел дугайында. 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Азия төвү». Программада: «Беш чылды — хуусаа бетинде!» «Пропагандистерге дуза кылдыр». «Хоочуннар сагыш-сеткил талазы-биле кырыыстар». Соолгу медээлер. 19.45— Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Делегейде болуушкуннар тайылбыры. 21.00 — «Ут». 21.45 — «Время московское». Уран-чечен фильм. 23.05 — 23.40 — «Советская культура» солуунуң шаңналы дээш стол теннизинин талазы-биле делегей маргылдаазы.

КИНО

ДЕКАБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Армия трясогузки» 9.30, «Жестокий романс» 11.20, 16.20 «Нужна солистка» 14.20, 19.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арабские приключения» 9.00, 12.40 «Двойной обгон» 10.50, 14.30, 16.20 20.40, «Чучело» 18.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Две жизни» 13.00, 16.10, «Баллада о доблестном рыцаре Айвенго» 10.00 11.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киносборник 10.00, «Цена риска» 11.10, 13.00, 14.50, 16.40, 19.30, 20.20 шактарда.

«ЕНИСЕЯ»: Киносборник 14.00, «Знахарь» 15.10, 17.50 шактарда.

ДЕКАБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Девушка из банка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: К-клуб — «Зеленый огонек» 10.40, 15.00, «Чучело» 12.30, «Жестокий романс» 16.50, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Двойной обгон» 15.50, 17.30, 19.20, Киносборник 11.00, 14.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Знахарь» 14.50, 17.30, 20.00 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко үлдүмчүзү башкы № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-25-35 секретариаттың 2-23-35 партийни амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет түргүзүт киллистериниң 2-37-13, чагаа киллининиң 2-41-27 информация киллининиң 2-20-60 культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47 корреспондентилериниң 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45 «олуп келбейн» бараанда 2-32-75 телефоннар болгаар.

Солуп неделяда 6 катаң үнер.

Чагыг № 2099.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынның керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко үлдүмчүзү, башкы № 1;

ТС—00645.

Библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 282 (12672) | 1984 чылдың декабрь 8, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 коп.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

Хоорэйларның, чурттакчылыг өске-даа черлерниң болгаш үлетпүр төптеринің агаарының хирлеиир чоруун болдурбас талазы-биле немелде хемчеглер дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның Политбюрозу эвлеглиг хуралынга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаамалында калбак программаны айыткан, ол программаны боттандырары газ арыглаар болгаш доозун тудар чаа дериглелериниң, бар установкаларның ажыктыын бедидериниң, технологтуг сатылга-чурумну күштелдиреринің, чиг-эттиң болгаш одаар чүүлдүг өске хевирлеринче бүдүүлгелерни шилчидериниң, а ол ышкаш эргежок чугула болган тавырылгада бүдүүлге адырларын өскертириниң болгаш чамдык цехтерни база участоктарны чуртталга зоналарындан дашкаар көжүреринің аргазы-биле эгаар хирлеиишкиниың деңнелиг үлам ынай чавызадырын хандырар. Бойдус камгалалының дутаиында хоойлужудулганың чүүлдерин сагыырынга контрольду болгаш хайгаралды боттандырып турар күрүне инспекциязының ажылын күштелдиреринче онза кичээнгейни үгландырган. Он ийиги беш чылда эртемнин болгаш техниканы хөгжүдүрүнүң эртем-техниктиг программаларынга болгаш планнарынга киирер кылдыр чаа технологтуг чорудулгаларны, хоорайларның болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерниң агаарының хирлеиир чоруун эвээжедиринге агаарже үнер чүүлдерин арыглаарының методтарын болгаш: херекселдерни ажылдап кылыр база шингээдип алыр талазы-биле эң чугула даалгаларны белеткээрин хамаарышкан министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан.

Антарктиданың курлавырларын шиңгээдип алырының делегей эргезинің чурумунга хамаарышкан чамдык айтырыгларны Политбюро чугаалажып көрген. Антарктида дугайында керээге үндезилеттингеи ол чурум алдыгы диптиң бойдус байлактарын үгле тайбың соругларга ажыглаар талазы-биле сонуургалдыг чурттарның дең эргелиг болгаш идепкейлиг кады ажылдажылгазын хандырар, шериг характерлиг кандыг-даа хөделиишкиннерден Антарктиданы бүзүрелдиг камгалаар ужурлуг дээрзин Совет Эвилели барымдаалап турар.

Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң Берлинге болган хуралының түңнелдериниң дугайында эш А. А. Громыконуң дыңнадыын дыңнаап, чүүлдүг деп санаан. Эвилелдешкен социалистиг чурттар ядролуг дайынның кыжаныышкыны узуттаар соругла-биле идепкейлиг күжениишкиннерни кылып, боо-пепсектерни эңдере бүдүрерин соксадырыга болгаш оларны боттуг кызырарынга, күрүнелер аразының харылзааларын чавырлыышкынын, кады ажылдажылганың болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның оруунче кииреринге чедирер шинтпирлерни чугаалажыышкыннарның аргазы-биле тывары дээш туржуп турарын ол хуралдың түңнелдери база катап бадыткаан. Европада болгаш делегей харылзааларында шинтизи-биле байдалды шинтпирлиг эжиждерниче Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң угланышкынын чайгылыш чок боттандырар, социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкының улам ынай быжыглаар талазы-биле оларның күжениишкиннерни дүүштүреринің чугулазын ооң-биле холбаштыр база катап онзалап демдеглээн.

Америк хөренгитен болгаш сураглыг хөй-нинти ажылдакчызы А. Хаммер-биле эш К. У. Черненконуң беседазының түңнелдерин Политбюро чүүлдүг деп көрген. Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң дараалаларының бирээзи, «АДМ» фирманың директорлар чөвүлелиниң даргазы Д. Андреас-биле беседаларының дугайында эштер Н. А. Тихоновтуң болгаш М. С. Горбачевтуң информациязын база дыңнаан болгаш чүүлдүг деп санаан. Совет Эвилели-биле харылзааларны чогумчалыг болдурарынга Американың Каттышкан Штаттарының хөренгитен бөлүктериниң сонуургалдыын совет удуртулганың биилип турарын ооң-биле холбаштыр демдеглээн. Ден эргеге, бот-боттарын хүндүлежириниге болгаш кайзыныл-даа дүрүм ёзугаар эргежыктарын барымдаалап көөрүге үндезилээш, АКШ-биле чагай харылзааларны кылыр дээш, бот-боттарынга ажыктыг садыг-экономиктиг болгаш өске-даа харылзааларны хөгжүдер дээш ССРЭ туржуп турар, ынчаарга ол харылзааларның оруунга өжегерээн тургускан моондактарны чайладыры үстүнде чүүлдерни чедип алырынга эргежок чугула.

Иштики болгаш делегей амыдыралының өске-даа чамдык айтырыгларын Политбюроның хуралынга чугаалажып көрген болгаш шинтпирлерни хүлээп алган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң декабрь 6-да чөвүлел хурал болган. анда РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының удурткулары, автономуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарның, облүүскомнарның, Москва болгаш Ленинград хоорэүүскомнарның даргалары киришкен.

СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шинтпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң 1984 чылдың ноябрь 15-те СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чугаазында чүүлдерни болгаш айтырыышкынарны боттандырары-биле холбашкын айтырыгларны, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң сессияларының материалдарынга хамаарышкан айтырыгларны чөвүлеп хуралга чугаалажып көрген.

1984 чылды чеднишкиниг доозарынга болгаш 1985 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң Күрүне планын база Күрүне бюджедин күүседир талазы-биле организациялыг ажылды калбартырынга бар аргаларны долу ажыглаарынче онза көңнейлиг улгадырган.

Министрлер будурүлгезиниң ажыктыын бедидеринче, ону интенсификастаарынче, күнажылдың будурүкчүлүүн өстүрериниче, эртем болган техниканың чедиишкиннерин шинээдип ажыглаарының айтырыгларын комплекстиг шинтпирлээринче, чиг-эт, одалга-энергетиктиг болган материалдыг өске-даа курлавырларны чарыгдаарынга бүү талалыг хамаглгаже, капитал тудугну үндезинин-биле ажыжидеринче күжениишкиннерни угландырын мээңнээрин РСФСР-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, автономуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының Советтериниң күүскомнарынга дааскан. Хереглел бараакларын будурериң көвүдедиринің болгаш шинтпирлерни бедидеринің, садыгны болгаш амыдырал хандырылгазын эжиждеринің, ажылчы хонналрның чаагай чоруун улам бедидери-биле дорт холбашкын өске-даа айтырыгларны шинтпирлээринің чугулазын онзалап демдеглээн.

Мал кыштаглаашкынын организастыг эрттиреринің эргежок чугулазын, ооң продуктулуун бедидерин, часкы хову ажылдарынга белеткедим чугуур үезинде шынарлыг чөвүдарын, Аъш-чем программазының даалгаларын боттандырарынга бүгүде хемчеглерни алырын улус депутаттарының Советтериниң күүскомнарынга, агроүлетпүр комплекизиниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга айыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүн, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Воротников чөвүлел хуралга чүве чугаалаан

(СЭТА).

СҮТ ЭЛБЕК

Тываның сүт комбинадының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың дөртөү чылын чеднишкиниг доозар дээш күжениишкиниг ажылдап турарлар. План күүседиишиниң шуудаашкыныг чоруп турарының кол чылдагааны совхозтарның сүт-бараан фермаларындан сүттүң хожудаашкын чокка элбээ-биле кээп турарында. Он бир айларда комбинат бараанныг продукция бүдүрерин 105,3 хуу, продукцияны сайгарарын база ынча хуу күүсеткен.

Сүт комбинадының цехтеринде технологтуг дериглелер доктаамал үреливишкин чок ажылдап турар. Ооң ачызында күш-ажылдың будурүкчүлүү он бир айларда 105,4 хуу болган. Мал саржаан будурериниң планын 122,6 хуу, чаңдан сүт белеткээрин 102 хуу күүсеткен.

Социалистиг чарыштың мурнакчылары, будурүлгениң хоочуннары Ирина Анышева, Раиса Андреева, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Блохина болгаш ооңдаа өскелер мурнуку одуругда чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: Сүт комбинадының төп лабораториязында мурнакчы ажылдыг лаборант Екатерина Чооду; ажылчыннар Ирина Анышева биле Раиса Андреева олар хоорайның садыгларынче болгаш уруглар албан черлеринче чорудар сүттү белеткеп турары. О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының онгу сессиязынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Ч-Д. Б. ОНДАРНЫҢ саналы

Хүндүлүг эштер депутаттар! Россия Федерациязының амгы сессиязының ажылы СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шинтпирлериниң, 1985 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып көрген СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Константин Устинович Черненконуң чугаазының дорт салдары-биле эртип турар-дыр. Эш К. У. Черненконуң чугаазында негелделер болгаш түңнелдер бүгү-ле совет болгаш ажыл-агый органнарының, хөй-ниитиг организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң практиктиг ажыл-чорудулгазынга удуртулга болур.

Сессияга чугаалажып көөрүбиле киирген РСФСР-ниң 1985 чылда планының болгаш бюджединиң төлевилелдеринде Россия Федерациязының улус ажыл-агыйының бүгү адырларын улам ынай өстүрериң, артем болгаш культураның деңнелин бедидерин, чонпуң амыдырал-деңнелин көдүрериң көргөн-дир, ынчангаш бистер, Тыва АССР-ден келген депутаттар, оларны бадылаарывыл дугайында саналды деткип турар бис.

Төөгүлүг хүнүү—бистиң Совет Социалистиг Республикаларның улуг Эвилелиниң составында Тываның эки тура-биле каттыжып киргенинден соңгө дөртен чыл болганын бо чылдың октябрьда демдеглээн Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары найыралдыг, хөй национал-дыг совет өг-бүдүлге чурттап база ажылдап турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет керүүнниң доктаамал ада сагыш салыышкынының, улуг орус улустуң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң өске-даа эки-дүңма улустарының бүгү талалыг дузаламчызының ачызында Тывага экономика болгаш культура талазы-биле үндезин чаартылгалар болган.

Бөгүнгү Тыва — улус ажыл-агыйының амгы үениң болбаазыравгай материал-техниктиг базазалыг, аграр-индустриялыг республика. Ол дээрге, чаа тудугларның чурту-дур. Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйы бедик темп болгаш ден-дескиинде хоойлужудулганың чүүлдерин сагыырынга контрольду болгаш хайгаралды боттандырып турар күрүне инспекциязының ажылын күштелдиреринче онза кичээнгейни үгландырган. Он ийиги беш чылда эртемнин болгаш техниканы хөгжүдүрүнүң эртем-техниктиг программаларынга болгаш планнарынга киирер кылдыр чаа технологтуг чорудулгаларны, хоорайларның болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерниң агаарының хирлеиир чоруун эвээжедиринге агаарже үнер чүүлдерин арыглаарының методтарын болгаш: херекселдерни ажылдап кылыр база шингээдип алыр талазы-биле эң чугула даалгаларны белеткээрин хамаарышкан министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан.

Антарктиданың курлавырларын шиңгээдип алырының делегей эргезинің чурумунга хамаарышкан чамдык айтырыгларны Политбюро чугаалажып көрген. Антарктида дугайында керээге үндезилеттингеи ол чурум алдыгы диптиң бойдус байлактарын үгле тайбың соругларга ажыглаар талазы-биле сонуургалдыг чурттарның дең эргелиг болгаш идепкейлиг кады ажылдажылгазын хандырар, шериг характерлиг кандыг-даа хөделиишкиннерден Антарктиданы бүзүрелдиг камгалаар ужурлуг дээрзин Совет Эвилели барымдаалап турар.

Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң Берлинге болган хуралының түңнелдериниң дугайында эш А. А. Громыконуң дыңнадыын дыңнаап, чүүлдүг деп санаан. Эвилелдешкен социалистиг чурттар ядролуг дайынның кыжаныышкыныын узуттаар соругла-биле идепкейлиг күжениишкиннерни кылып, боо-пепсектерни эңдере бүдүрерин соксадырыга болгаш оларны боттуг кызырарынга, күрүнелер аразының харылзааларын чавырлыышкынын, кады ажылдажылганың болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның оруунче кииреринге чедирер шинтпирлерни чугаалажыышкыннарның аргазы-биле тывары дээш туржуп турарын ол хуралдың түңнелдери база катап бадыткаан. Европада болгаш делегей харылзааларында шинтизи-биле байдалды шинтпирлиг эжиждерниче Варшава Керээзининг киржикчилери күрүнелериниң күжениишкиннерни дүүштүреринің чугулазын ооң-биле холбаштыр база катап онзалап демдеглээн.

Америк хөренгитен болгаш сураглыг хөй-ниитиг ажылдакчызы А. Хаммер-биле эш К. У. Черненконуң беседазының түңнелдерин Политбюро чүүлдүг деп көрген. Америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң дараалаларының бирээзи, «АДМ» фирманың директорлар чөвүлелиниң даргазы Д. Андреас-биле беседаларының дугайында эштер Н. А. Тихоновтуң болгаш М. С. Горбачевтуң информациязын база дыңнаан болгаш чүүлдүг деп санаан. Совет Эвилели-биле харылзааларны чогумчалыг болдурарынга Американың Каттышкан Штаттарының хөренгитен бөлүктериниң сонуургалдыын совет удуртулганың биилип турарын ооң-биле холбаштыр демдеглээн. Ден эргеге, бот-боттарын хүндүлежириниге болгаш кайзыныл-даа дүрүм ёзугаар эргежыктарын барымдаалап көөрүге үндезилээш, АКШ-биле чагай харылзааларны кылыр дээш, бот-боттарынга ажыктыг садыг-экономиктиг болгаш өске-даа харылзааларны хөгжүдер дээш ССРЭ туржуп турар, ынчаарга ол харылзааларның оруунга өжегерээн тургускан моондактарны чайладыры үстүнде чүүлдерни чедип алырынга эргежок чугула.

Иштики болгаш делегей амыдырылының өске-даа чамдык айтырыгларын Политбюроның хуралынга чугаалажып көрген болгаш шинтпирлерни хүлээп алган.

Чөвүлелиниң Даргазы депутат Ч-Д. Б. ОНДАРНЫҢ саналы «Великое спасибо!» —деп, чугаалап турарлар.

Эштер депутаттар! Республиканың ажылчы чоннары партияның область организациязының удуртулгазы-биле он бирги беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседириниң дээш социалистиг чарышты чогаалдыкчы улуг көдүрүлүшкүн-биле калбарткан. Беш чылдың дөрт чылдарының күрүнеге сут, дук, куш чуургазы садар талазы-биле планнары хуусаадан эрте күүсеттингеи; бо чылын республика картофель болгаш ногаалар-биле бодун бүрүн хандырган. Үлетпүр продукциядың сайгарар хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидер талазы-биле, амыдырал хандырылга талазы-биле болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа чамдык адырларының талазы-биле даалгалар күүсеттингеи турар. Кол будурүлге фондулары чыл келгеи тудум-на улам улгадып турар.

Бистер республиканың экономиказын хөгжүдер талазы-биле ажылды сайгарып көрүп тура, хөй четпестерни, шинтпирлеттингеен айтырыгларны база илереди турар бис. Черчер Советтерн күш-ажылчы коллективтерин, бар четпестерин дүрген чайладырынче, бүгү ажыл-агый чорудулгаларын эжиждеринче углап турар. Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын амыдыралга ботгандырары үргүлүг кичээнгейниң төөгүзүнде турар.

Часкы хову ажылдарын муриуку чылдардан бедик организастыг чорударынга бедеткелче көдээниң ажыл-ишчилериниң күжениишкиннери амгы үеде угланган, техника септелгези болгаш кадрларның өөредилгези чоруп турар. Мал кыштаглаашкының чедиишкиниг эрттирер дээш социалистиг чарыш калбарган. Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының күш-ажылчы коллективтери бо чылдың болгаш беш чылдың планнарын хиитизи-биле чедиишкиниг күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистер бар күрлавырлар долу ажыглаттынар дээрзинге чагзиниишкин турбас.

Тыва АССР-де демир-орук чок болгаш улус ажыл-агыйының бүгү чүктерин колдуунда автомобиль транспорту-биле дажыглап турар. Абаканның, Минусинскиниң, Абазаның демир-орук станцияларындан болгаш Красноярск крайдан чүктерни Саян сынын ажылдыр 400 ажыг километр оруктарны дургаар иниитн ажыглалдын транспорту-биле республикага чедирип турар. Ындыг турбуже, автомобиль транспортунун аргалары чүк сөөртүлгезиниң улам өзүлделиг негелдериндея ыракта хожудап турар. Ооң түңнелинде Красноярск крайның девискээринде демир-орук станцияларына хөй тудут материалдары, аъш-чем болгаш үлетпүр баразиилары, өске-даа чүктер мөөңнелип, оларның чамдызы үрелип, хереглекчилерге чогуур үезинде четпейн, улуг когаралларга чедирип турар.

Автомобиль парыгының сөөлгү чылларда немей өзүлдези КамАЗ автомобильдерин алырының күсели-биле боттанып турар, ынчангаш бар автобүдүрүлгелерин чаартыры, оларның техниктиг хандырылгазын, дериглезин эжиждеринче углап турар. Ол автомобильдериң моторларын болгаш агрегаттарын септээрнарын айтырыг болуп турар. Тываның автосептелге заводун аңаа специализастаставышаан, бо айтырыгны шинтпирлээрин ССРЭ-ниң Автүүлетпүр министерстволуундан болгаш РСФСР-ниң Автотранспорт министерстволуундан дилеп тур бис.

Красноярск—Кызыл — күркызыгаар болгаш Абаза—Ак-Довурак аразының автомобиль оруктары Тыва АССР-ниң улус ажыл-агый чүктерининң сөөртүлгезин боттандырып турар кол транспорт магистральдары болуур. Автомобильдерни дургыштырар талазы-биле оларның бар аргазы амгы үеде үстүкү хемчээллиге барык четкен. Ол оруктарның чамдык участоктарын үндезиниң-биле чаартыры негеттиниң келген. Республиканың партия болгаш совет органнары бо айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүланыга, ССРЭ-ниң Транспорт тудуг министерствозунга чаңгыс эвес удаа дилегни кылган, ынчалзажок ол айтырыг ам-даа шинтпирлеттинмээн. Бо оруктарны чаартырын ССРЭ-ниң Транспорт тудуг министерствозунуң керээлиг ажылдарының планынга киирерин ССРЭ-ниң Күрүланыдан болгаш РСФСР-ниң Күрүланыдан база катап дилеп тур бис.

РСФСР-ниң Аар тудуг министерствозунуң, Көдээ тудуг министерствозунуң болгаш Росколхозтудуг каттыжышкынының бисте керээлиг кол организацияларының күүзүнүң дыка кошкак чоруу республиканың хөгжүдезинге мооңдактыг фактор болуп турар. Тыва АССР-ниң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге хөй хөреңгилерни күрүне берип турар, ынчалзажок олар долузу-биле ажыглаттынмайн турар. Чуртталга бажыңнарының, социал-культура үжүр-дүзалыг объектилериң тудуунда берге байдал тургустунуп келген. Бистиң республикада тудуг индустриязының базазының хөгжээн деңнели капитал салыышкынналрының шапкын өзүлделиг хемчээлдеринге ыракта дүүшкейн турар. Республикада керээлиг тудуг организацияларының күүзүнүн дүрген улгаттырзры эргежок чугула.

Эштер депутаттар! Ол бирги беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседиринче Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары боттарының бүгү күштерин угландырарын. СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шинтпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң айтымышкынарын бүрүн боттанырар дээш эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылырын, бистиң партияның XXVII съездизинге идепкейлиг белеткелдиң чылын, Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезинин 40 чылын күш-ажылга бедик чеднишкиннер-биле демдеглээр дээрзин СЭКП Төп Комитединге, РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш республиканың чазаанга бүзүредирин чөпшээреп көрүнер. **(Адыш часкаашкыны).**

ПЛЕНУМГА ЧУГААЛАШКАН

СЭКП Кызыл райкомунуң эвлеглиг пленуму болуп эртикен. «СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң түңнелдериниге база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазынга болган партия Тыва обкомунуң V пленумунуң шинтпирлериниге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» илеткелди райкүүскомнуң даргазының бирги орлакчызы, көдээ ажыл-агый эргелериниң начальныгы А. И. Семенов аңаа кылган.

«Комсомолга партийжы удуртулгазы улам ынай экижидер болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге ооң ролюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын, аныяктар-биле ажылдың айтырыгларының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында болган партия Тыва обкомунуң V пленумунуң шинтпирлериниге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» СЭКП райкомунуң секретары Ю. А. Захаринскийниң илеткелин пленумга база дыңнап, чугаалашкан.

Пленум чугаалашкан айтырыглар талазы-биле доктаалдарны хүлээп алган. Ында көдээ ажыл-агый будурүлгезин улам ынай интенсификастаарының, черни мелиорастаарын организастарының болгаш комсомолга партийжы удуртулгазы ажыглаарының ямчегларны айыткан.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Чадааналыг хлеб заводу 11 айларда нормативтиг арыг продукция будурерин 104,8 хуу, бараанныг продукцияны 107,2 хуу күүсеткен.

Заводтуң коллективи дөртку чылды чеднишкиниг доозарынга бүзүрелдиг ажылдап турар. Кышка будурүлгени чогумчалыг белеткээнниден заводтуң планнын ажыр октябрь, ноябрь айларның планын ажыр күүсеткен. Ноябрьда пландан ажыр 4 муң рубльдиң баразының продукциязын, а нормативтиг арыг продукцияны 2 муң рубльге будурген.

Ында Людмила Ооржактың, Мария Кара-Салдың эвлеглери социалистиг чарышта мурнап турар.

Бистиң корр.

Улуг-Хемден медээлер

МАРТТЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Шагаага-Арыг саржаг заводунуң коллективи бо хүнерде 1985 чылдың мартның үлүүнде ажылдап турар. Чылдың планнаг онаалдазы октябрьның эгезинде-ле күүсеттингеи. Үениң мурнап турар бо будурүлгелиг деңниг коллективи бо чылдың эрткен он бир айларының иштинде чыл планындан ажыр 35 муң рубльдиң бараанныг продукциязын будурген.

Будурүлгениң үстүнде эки көөрүүзүүлгери цех, бригада будурүзүүн деңниг ажылының түңнелинде чедип алдыгган. Күш-ажылдың быжыг сагыл-га-чуруму, күш-ажылды шын организастаары аңаа чугаажок дээштиг болган. Ооң деңниг коллективи ажылдың темпизиңи кошкаттас сорулгалы алган кыымнак ажылдан турарлар.

* * *

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Райониуң амыдырал хандырылга будурүлге эргелиинде чаралаттынган социалистиг чарышка бригадалар, мастерлер тус-туста идепкейлиг киржип турарлар. Күш-ажылды маргылдаага мурнап турарлар Ооң түңнелиниде күш-ажылдың сагыыла-чурумун экижиткен, эде кылыышкын чок продукция будурерни көвүдеткен.

Партия, профэвязел организациялары, фабриканың администрациязы социалистиг чарышты организастаарының айтырыгларын чечиишкиниг салып турар. Бригадалар аразында болгаш хүүда чарыштың деңнелдиин, коскүзүм чедип алыр талазы-биле хемчеглер алдынып турар. 20 даванакчы бөш чыл планын хуусаа бетинде доозулкан. Ындыг мурнакчыларга К. Бурнакова, Г. Ооржак, В. Ажы-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Ынчангаш эртеп он бир айларның онаалдазындан ажыр 2 муң рубльниң орулгазын мастер кирген. В. Лаврова оол бо хүннерде чедип алыр талазы-биле ажылдап турар.

Бистиң корр.

Чарыштың идеологтуг хандырылгазы

ЧАРЖЫП ТУРГАШ АЖЫЛДААР

Социалистиг чарыштың кижизидикчи ролю улуг, оң дугайын хөй-хөй мурнакчы коллективтерниң дуржулгазы тодаргай көргүзүп турар. Шын организастап тургустунган, хүммүн чугула айтырыглары-биле сырый харылзавалыг социалистиг чарыш кижилерни чүгле планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиримге өөредип турар эвес, бир-ле дугаарында, ажыл ишчилерни хүлээнген херээнге харысаалгалыг болурунга, бүдүрүлгенни бурунгаар хөгжүлдезимге сонуургалдыг болурунга кижизидип турар.

Социалистиг чарышка киржип тургаш, ажылчын кижи бодунуң болгаш кады ажылдап турары өш-өөрүнүң күш-ажылынын, бүдүрүлгенин планын күүседиримге кайы хире чугулазын ханызы-биле билип алыр. Чарыштың утказы чүгле маргыжып ажылдаарында эвес, ажылдың оң түнелдиг, бүдүрүкчүлүг болуру дээш, амыдыралдың чаагай чоруун чедип алыры дээш чаржып ажылдаарында. Ынчангаш социалистиг чарышты организастаары — партия организацияларының ажылының база бир чугула участогу.

«Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязы, партия организациязы, профсоюзтелдер комитеди участоктар, салбырлар, бригадалар, звенолар болгаш ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастап чорударының системазын ажылдап кылып, чамдык дуржулганы чедип ап турар. Социалистиг чарышты организастап чорударының айтырыын партия хуралдарынга чаңгыс эвес удаа чугаалажыы келген. Ажылчын коллективтер ортузунга социалистиг чарышты, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң, ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылының дугайында айтырыгларны чугаалашкан партия хуралдарының шиитпирлерин ажылчыннарның участок, бригада, звено, бүдүрүлге хуралдарынга кижи бүрүзүнге чедирип турар болгаш хүлээп алган шиитпирлериин күүселдезин чедип алырын хынап турар түскай комиссияны тургускан. Ооң-биле чергелештир коммунистер, агитаторлар, политинформаторлар чарыштың соруглазының талазы-биле чон ортузунга тайылбыр ажылын докпаамал чорудуп, мурнакчыларның дуржулгазын өскелерге тарадырының ажылдарын кылып турар.

Социалистиг чарышты организастап чорударының планын баш удур кылып, чарыш чорун турда кым, кандыг ажылды тодаргай харыылаарын хуваажып ап, ооң негелделерин, участок бүрүзүнүң, кижи бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгезин тодарадып, мурнакчыларны шаңнап, мактаарының, чарыштың түнелдерин үндүрер хуусаазын докпаадып чугаалажыы турар. Чарыштың түнелин сезоннар айы-биле 5, 7, 10 хоюктап, айлап, кварталдап үндүрер. Мурнакчыларны иниги хуралга адаар, өртектиг белектер, халас путёвкалар, хүндүлел бижиктер, акша шаңналдары-биле шаңнап турар. Участоктар, салбырлар, бригадалар, звенолар, эвлечглер болгаш аңгы-аңгы ажылчыннар ортузунга чарыш эң ылангыя Совет Тываның 40 чылын демдеглеп эртгирериниг белеткел ажылдарын чорудуп турарының үезинде улам калбарган болгаш чаа утка-шынар киргеи.

Тываның 40 чылын демдеглеп турарының үезинде тиилээн мурнакчы бригадалар, звенолар, эвлечглер болгаш тус-тус мурнакчы ажылчыннардан 170 кижи өртектиг белектер, халас путёвкалар болгаш акша шаңналы-биле шаңнатканнар. Оларның иштинден 12 кижи Москвада Улус ажылагыйының чедишкиннериниң делгелгезин көөрү-биле чоокта чаа бистиң чуртувустуң майысылалыыже аътанылыпкан.

Совхозта эш хуу судтарының, профилактика төвүлелиниң хуралдары доктаамал болуп, аңаа чурум үрекчилерн, ажыл шагы үскеннер, арагачылар-биле шыңгыы чугааны кылып турар. Эрткен чылын эш хуу судунуң хуралы 9 катап болуп эрткен. Аңаа 30 хире кижиниң херээн көрүп, сагындырыгдан эгелээш шаннал акшазын казырынга чедир янз-бүрү хемчегларни онаагаи. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның каттышкан хуралдарынга күш-ажылчы коллектив дугайында Хоойлуну, СЭКП ТК-ниң июнь (1983 ч.), февраль, апрель, октябрь (1984 ч.) Пленумнарының материалдарын калбаа-биле таныжып, чон ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп келген.

«Сүт-Хөл» совхозта ажылагый бүдүрүлгезин шын организастаарының, социалистиг чарышты үеним негелдезинге дүүштүр чорударының, ажылчынар ортузунга бижыг сагылга-чурумну чедип алырының талазы-биле амдыызында баштайгы базымнар чорун турар.

Эң ылангыя совхозтуң партком (секретары В. Оолчукай) болгаш профсоюзтел комитеди (даргазы С. Монгуш) чон ортузунга агитас-пропаганда, идей-кижизидилге ажылын чорударының бир чугула хевирн кескү агитацияны ыракта чедир ажыглавайн, социалистиг чарыштың хөйге кескү болур ужурлуг негелдезини чедир кылып чорутпайн турар. Совхозтуң төвүнде-даа, салбырлар төптеринде-даа кижилерни бурунгаар кыйгырып, хей-аът кинрип, ажылче мөөцпепки дег кыйгырыглар, плакаттар, лозуңнар чок. Күш-ажылчы алдар тугум бо чоокта кымга-даа алдаржыдып көдүрбээн. Хана солунмарын чүгле улуг байырлалдарга уткуштур үндүрүп турар, чурум үрекчилерин, ажыл шагы үскеннерин, арагачыларны, чалгаапайларны сойгалап көргүскен хана парлалгазының «Крокодил», «Тен», «Чаңнык» дээн ышкаш дайынчы хевирлерин ажыглавайн, шоодутнуң «дылы-биле» оларны долгандыр шыдажыр аргажок байдалды чүргүспайн турар. Ынчангаш социалистиг чарышты, ажылды организастаарын үеним негелдезинге дүүштүр тургузар талазы-биле совхозтуң дирекциязы, парткому хөй-иниин организацияларыы-биле деминг ажылдап тургаш, ам-даа хөй-хөй ажылдарны кылып чорудары негеттинип турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК,
бистиң корр.

Беш чылдың кижилери

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

«Барып-барып бады келген, бажы бедик Бай-Тайганның» базарын дүргаар хар чытпас кара мээстеринде «Тээли» совхозтуң кодан-кодан хойлары, ангор өшкүлери чаттыла берген оттап чоруур. Оларның кадарчыларының бирээзи хойжу Салчак Бакчапка чоокта чаа ужурашкаш, ажыл-ижи-биле таныштым.

Бо дээрге алдан хар ажып, назы дөгүй берген, мындыг-даа болза ам-даа аныяксыг, эрес-кашнагай, оныашкан ажыл-херээ дээрде уйгу, дыжын-даа уттуптар кижи.

Бистиң чугаавыс кыштаглаашкынының байдалындан өгленээн. Чазы-Баары деп черде малчын кыштап орар, чанчыл ёзүттаар кыштаглаашкынга белеткелди хынамчалыг чоруткан. Чүге дээрге кыштан малды хүр ажырзрга ооң бээр төлү, продукциязы хөй болурун ажылының дүржулгазындан ол ышкаш билир. Амгы үеде ооң төрүүр хойлары күскү хевээр семис, оларның одарын шын таварыштырып турар. Хой удавас төрүүр, мынчангаш кодандан мырак эвестс камнап-алган одарларында кадарып өгленээн. Чаш хураганнарны хүлээп алырынга шуут белен. Дүне кымсыр лампалардан өгленээн, хураган кажааларынга чедир бүгү түве септеп кылдынган, четчелеттинген.

Хойжунуң коданында 287 төрүүр хой бар. Оң бирги беш чылдың соолгу чылында төрүүр чүс баш хойга онаштыр 102 хураганны менди доруктурар бедиткен хүлээлгеин ол алган. Ону күүседиримге аргаларды бар дээрзин Бакчап Ызырарович бүзүреди чугаалап орду. Хамыктын мурнунда төрүүр хойларны ажаарынын, кадарарынын, чаш төлүн хүлээп алырының, доруктуруп өстүрериниң байлак дуржулгазы бар. Төрээн хойларга, чаш хураган-парга чидиртир дээш бодунуң күжү-биле 39 тонна өки шынарлыг ситении белеткээш, кыштанда соортуп алган. Дус, сула четчир. Ол ышкаш өскедаа херектиг мал өнерин белеткеп алган.

— Хүлээгеии күштүг деп чон чугаалажыр чүве болгай, соглээн созумну эглээрим хаматы хүлээлгем—деп, хойжу бүзүределиг чугаалап орар.

Хойжунуң кадайы Татьяна Төреевна Салчак чаш хураганнар доруктуруп өстүрер талазы-биле районда мергежилдиг кижилерниң бирээзи болду. Хойжу ог-бүленің чедишкининде ооң үлүг биче эвес.

Бо чылын кайы хире көргүзүглерлиг доозуп турарын сонуургай бердим. Төрүүр чүс баш хойга онаштыр 103 хураганны менди доруктурганын, дүк кыргын алырының планын күүсеткенин ол чугаалады.

Бакчап Ызырарович үжен хире чылдарның дургузунда иниттиниң малының баш санын өстүрер, продукгузуун бодиидер дээш кызымак ажылдап келген мурнакчы малчыннарның бирээзи деп бо черниң улузу мактаар. Ону күш-ажылының түнелдери чугаалап турар. Соолгу үш чылда улаштыр районнуң хойжуларының арасында күш-ажылчы маргылдаага ол тиилекчи болуп үнгеш, район чемпиону болган.

Кандыг-даа ажылга эки көргүзүглерни чедип алыр дизе, оныашкан херээнге сагыш-сеткилиндеи бердинери, аңаа ээхарысаалгалыг болуру, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры. билиин, мергежилин бедидери, мурнакчыларның дуржулгазын ажыттаары чугула. Хойжунуң бодалы мындыг. Ол чөп. Бо мурнакчы малчын шак мынаар ажылдап, чурттап, бодунуң мурнунда салдынган соруглаларны чедиишкинниг күүседип, чонунга мактадып чоруур.

Т. ХЕРТЕК,
Бай-Тайга район.
ЧУРУКТА: хойжу Б. Ы. Салчак.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДЕМНИГ БОЛГАШ

Кызылдың аш-чем садыының 45 дугаарлыг магазининде демниг коллектив ажылдап турар. Бо чылдың октябрь айның планын коллектив өки көргүзүг-биле күүсеткен. Маңаа садыгжыларның түс-туста киирген үлүү биче эвес. Чижээ, В. Евграфова, Н. Матвеева, А. Токманова, З. Оюн болгаш ооң-даа өскелериниң ажылы эш-өөрүнге мактадыг, хүүда планныг онаалдазын олар доктаамал күүседип келгеннер.

Х. ОНДАР.

Шынар—ажылдың көрүнчүү

ИДЕПКЕЙ ХЕРЕК

Кызылдың мебель фабриказы ноябрь айда багай эвес ажылдап, он айлар түнелинде турган хожудаашкынны чайладып, он бир айларда продукция будүрелиниң планын ажыр күүсеткен болгаш ам фабриканың коллективи 1984 чылды төлептиг доозарының магадылалын чедип алган деп болур.

Будүрүп үндүрген продукциязының шынары — ажылдың база бир кол көргүзүү. А мебель фабриказында шынар чер албайн турар. Күрүнеиин ставдарттар талазы-биле хайгаарал лабораториязы, садыг инспекциязы маңаа бодунуң хынаалдарын кылып турган. Оон илерел турар фактылар конгуг дүүреичиг болган. Күрсадыг инспекциязының өөлүү хынаалдазында киирген продукциязының он чеди хуусу бракталтынган. Бо сан-медээ мебель фабриказының будүрген продукциязының шынарының будузуп херечилеп турар-дыр. Шынар талазы-биле байдал моон мурнунда-даа багай турганы билдингир. А шынар чок продукция дорт каража болур болгай.

Мындыг байдал тургустунганының чылдагаанны чүдеп? Шынарны экижидер дизе, кандыг хемчегларни алыры эргежок чүвүлээ? Бо айтырыгларга боттуг харыны тып, хөделип үнерин уе негеп турар. Фабриканың будүрүлге начальниги В. П. Урваншевтиң, улуг мастер Н. А. Морозованың, техниктиг контроль кылдызының мастери Ф. З. Бахареваның бо айтырыглар талазы-биле харыылары аңгы-аңгы болза-даа, иниин утказы дүүжүп турар. Оларыны-биле адыр болза, продукциининың шынарының будулап турарының кол чылдагааны — будүрүлге шөлдериниң чедишлейн турары болгаш деритт-хереккелдиң эргижирээни болур. Бир талазында шынарла ындыг, мебель фабриказы—хоочун будүрүлгелерге хамаарыжыр. Сөөлгү чээрби ажыг чылдарның иштинде чаа будүрүлге шөлдери барык немешпээн, а ам будүрүп турар продукциянын хемчээли будүрүлгенин төлевилел күчүзүн ажып турар апарган. Деритт-херексел база эргижирей берген. Чаа деритт-хереккелди салырынга шаптыктап турар чүүл база-ла цехтер девискээрининг кыдызы. Чижээлээрге, няш кылыгларның кыдыын шуутай-биле чыпшырар амгы үеним негелдезинге дүүшкеп шугумну ажыглалга киирип тургузар чер тывылбайн турары-биле ажылчынар эрги, будүрүкчүлүг чавыс станоктарда бо операцияны кылбышаан хевээр.

Үстүнде чылдагааннар чежеда чөптүг болуп турза, шынар чүгле оортан хамаарышпас. Эдип ап болур хире байдалдарны өөренип көргеш, тодаргай хемчегларни боттандырар болза, продукциянын шынарын черле экижидер арга бар.

Фабриканың коллективи өки шынарлыг мебельын кылып шыдаарын чоокта чаа будүрүп эгелээн бажың иштинин «Ярославич» деп мебели хереченлеп турар. Баштайгы шенелде кылыгларны көөр болза, бо чаа мебель хевири шевергин, быжыг талазы-биле элээн бедик негелделерге дүүжүп болур хире.

Техниктиг контроль кылдызинде хемчээр хереккелдер чедишлейн турар, а бо хереккелдер чокта продукцияның стандарттар негелделерииге дүүжүр-дүүшпезин канчап билип алырыл? Ынчангаш бо хереккелдерни дарый дилеп тывары, чагыдары, садып алыры негеттинип турар-дыр.

Цехтериниң иштинче хире бээрге, чамдык черлерде шала чок, доозуинуг болду. Моон көдүрүлген доозуи лактап турар кылыгларга ышпынын, мебельдиң кыры хоюг эвес, бүзүр апаар-дыр деп. Ф. Бахарева чугаалады. Кажан улуг реконструкция болуруи азы чаа цехтер тузуптарын манавайн, фабриканың администрациязы боттарының шаа-биле хөделир болза экн. Күш-ажылдың санитарлыг байдалдарын экижидер талазы-биле ам-даа кылып болур чүүлдер хөй. Биче механизацияның хереккелдерин база ажыглалга киирбейн турар. Фабриканың бодунуң инженер-техниктиг ажылдакчылары, ажылчыннары бо херекке идепкейлиг киржип, чаартыкчы саналдарны киирер, а администрация болгаш хөй-иниин организацияларының ол саналдарны деткип, ажылдакчыларның чогаадыкчы идепкейин көдүрер ужурлуг.

Фабриканың коллективиниң кол өзээ маңаа үр чылдар дургузунда ажылдап келгеп, мергежилдиг ажылчыннар. Оларга даянып тургаш, ажылчыннар ортузунга ажылдың шынары, ажылчын ат-алдар дугайында сургаалдан чорудуп, идей-политиктиг ажылды бильдилиг организастаарды чугула. Шынар — будүрүлгенің арны. Ооң үргүлүү экн деп үнелеткен турарын чедип алыр дээш хөй санныг хемчегларни бүгү коллективтиң киржилгези-биле кылып күүседири негеттинер.

Н. КУУЛАР,
«Шынның» корр.

Советтер амыдыралы

Шиитпир күүселдези дээш

Улус депутаттарының Кызыл район Соединиин күүскомунун эдлчглер хуралынга үстүкү албан чергелериниң болгаш бодунуң үндүргени шиитпирлериниң күүселдезин канчаар хынап турарының дугайында дыннадыгны Шамбалыг көдээ Соединиң күүскомунун даргазы М. Б. Монгуш кылган.

Үстүкү албан чергелериниң болгаш бодунуң үндүргени шиитпирлерии көдээ Советтиң күүскому контрольда алган болгаш түскай дептерде оларның күүселдезин демдеглеп турар.

СЭКП Кызыл райкомунун бешки пленумунуң «Күш-культураны болгаш спорттуң масселыг чоруун бедиидер дугайында» докладынга болгаш район Соединиң алдыгы сессиязының хүлээп алганы «Хамаатыларның хууда дузалал ажылагыйын улам хөгжүдер база күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында» шиитпирлерни Шамбалыг көдээ Соединиң күүскомунун канчаар күүседип турарын сессияга чугаалашкаш, түскай шиитпирни хүлээп алган.

Көдээ Советтиң девискээринде күш-культура болгаш спорт ажылының соолгу чылдарда элээн экижээнин даразымда чижектер бадыткаар. Совхоз төвүнде волейболдуң, баскетболдуң бөдүүн спорт шөлүн дерип тургускан, спорт деритт-хереккелдеи садып алырынга 2500 рубльди үндүргеи. Ажылагыйның волейбол, баскетбол, хаакчылар командалары өртекиин чылда район чергелиг маргылдааларга шаңналдыг черлерии ап келген. Школачылар аразынга эртикеи чазын шыдыраа маргылдаазынга Шамбалыгның аныяк шыдыраачылары районга бирги черии эглээн, аныяк волейбол ойнакчылары ийиги черже үнген.

Көдээ Советтиң девискээринде хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйы элээн хөгжүп турарын айтыры чугула. Чурттакчы чонунуң 82 хуузу мыйыстыг бода малды, хавангы, шээр малды тудуп турар. Бо чылдың он чартык айларында дузалал ажыл-агыйындан күрүнеге 232 хавапны азы ортумаа-биле 25,8 тонна эътти дужаган, бода мал база элээн хөй дужаттынган болуп турар.

Үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин контрольга алыр, ооң күүселдезин хынаар ажылга район болгаш көдээ Советтериниң депутаттары идепкейлиг киржип турар. Депутаттар Ш. Доржу, З. Багбыштай, Ч. Дадар, Х. Моге-Хүрең, Х. Тюлюш, Т. Куулар, Ч. Баталова олар бо айтырыгны шиитпирлээриниге төлептиг үлүүн киирип келген.

Күүском хуралынга көдээ Советтиң девискээринде хөйниити организацияларының ажыл-чорудулгазын чугаалажып, оларның удуртукчуларының дыннадыгларын ап турар. Ооң дээштии элээн бедээн. Ылангыя суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылы көскүзүгүле экижээн. Көдээ Советтиң депутадын совхозта кол мал эмчизи Ч. О. Баталова удурткан бо чөвүлел херээжениерии совхоз будүрүлгезиниге хаара тудар айтырыгны чогумчалыг шиитпирлеп турар. Суурда агитквартираларның ажылы эки. Ылангыя агитквартилдар ажыл-биле хөй-иниинии корумчурумун бижыглаар талазыбиле боттуг хемчегларлар алдынып турар. Квартилдың чурттакчылары көрдүгеи график ёзугаар корум-чурум камгалап, хайгаарландарже үнүп турар. Уруглар кижизидилгезинче кичээнгей улуг. Шамбалыгжылар төрээн суурун чаагайжылар дээш элээн ажылдарны кылган. Районнуң чурттакчылыг черлериниң аразында чаагайжылыга талазы-биле социалистиг чарышка шамбалыгжылар (бо чылдың ийиги чартыында) районга бирги черии алгаш, шилчнир Кызыл тук-биле шаңнатканы.

Депутаттар бөлүктери, постулар болгаш доктаамал комиссиялар үндүрген шиитпирниң күүселдези дээш план ёзугаар ажылдап турар.

Үстүкү албан чергелиниң болгаш бодунуң хүлээп алганы шиитпирлерии күүседип, контрольдап турарында чамдык чедир шиитпирлеттинмейн турар четпестер бар. Чижээ, күүском хуралдарында болгаш сессияларга депутаттарның дыннадыгларын ап турза-даа, шиитпир күүселдезин хынаар, контрольдаар ажыл ам-даа кошкак. Ол чорук күүском кежигүннериниң бот-идепкейин кудуладып турар деп райкүүском кежигүннери чөптүү-биле шугумчүлээннер. Үстүкү албан чергелиринден келген шиитпирлерге чүгле ат салыры-биле кызыгаарлаттынып турган таварылгалар бар. Ооң-биле кады шиитпир күүселдези хынаар бөлүк Советте тургустунмаанны хыналадан илерээн.

Шамбалыг көдээ Советтиң организас-массалыг ажылында бар четпестерни чайладырыы-биле түскай шиитпирни райкүүскомунуң хуралынга хүлээп алган.

Д. ЧЫМБА,
Кызыл райкүүскомнуң организас-инструктор кылдызының өргелекчизи.

ДИИҢЧИЛЕР ОЛЧАЛЫГ

СЭКП XXV съездиин аттыг совхозтуң аңчылары бо чылын олчалыг ээп чаңын келгеннер. Үстүү-Хем, Дүгүл сыннарынга диин элбек болган. Хүнде диинчи бүрүзү дөртеи чедир адын ап турган. Механизатор В. Романов, электрик К. Бортников үш чүс чедир аткаш, тиилекчи болганнар. М. Кротов, И. Черепанов, Р. Мелентьев база эзээш эвес артынчактыг келгеннер. Чымчак алдының тыныкчылары боттарынга алган хүлээлгелерин ажыр күүседиикеннер.

С. КЕНДЕН,
Каа-Хем район.

ХУМАГАЛААР

Шаг-шаандан бээр тыва улустуң эки чаңчылдары-ла хөй. Суг чаңының арга-ыяжын кезип болбас. Ыяшты кезерде-даа чурумнуг кезин ап чораан. Ону аралай кезии, арга-ыяштың ачы-дузазын чедир үнелеп билир чораан. Бир ыяшты кезип алгаш, оон орнуига ийи ыяшты олуртур деп чагыг-чугааны өдерер болза, бистин байлаавыс болур арга-ыяш дыка-ла өзүлделиг болур ийик. Арга-ыяшты камгалап, хумагалаар талазы-биле боттуг хемчегларни бистиң чуртувуста калбаа-биле ап чорудуп турары өөрүнчүт.

Чөөн-Хемчик районда Чыраа-Бажы лесничествозунуң девискээринде беш чурттакчылыг суур, дөрт сүт-бараан фермазы, 60 ажыг хойжу коданнар, ийи чылгы фермазы бар. Лесничество чыл бүрүде 160 га черге ииэы-бүрү ыяштарны тарып олуртуп турар. Лесничествоиуң девискээринде турар организацияларга болгаш бүдүрүлгелерге арга-ыяштың санитарлыг ашталгазын чорудар даалганы база берип турар. Бо чорудуп турар ажылдар арга-ыяштың камгалаар болгаш өстүрер талазы-биле улуг идиглиг боон турар.

Шеминиң камгалалдыг черии тургускандан бээр беш чыл чедии турар. Шеми, Дагыр-Шеми, Доора-Хем болгаш Аныяк Чыргакы камгалалдыг черлерге хамаарыжыр. Бистиң Шеми суурнуң улуг назылыг хоочун чурттакчылары коммунистер Омук Донгак, Хандывай Куулар чонуң байлаа болур аргаияштыг камгалаар, ону хумагалаар, өртке удур суртаал ажылын чорударынга идепкейлиг киржип чорааннар.

Чыргакы суурда чурттап орар улуг назылыг Күдер Самбзевич Ооржак хар-назыны улгадып, назылап кыраан-даа болза, бодунуң чурттап олурар бажыңын долгандыр чаагайжыдар талазы-биле суурда мактадыг кижилериниң бирээзи. Ооң бажының долгандыр шиви, хадын, чодураа, долаана, инек-караа дээш тарываан үиүш-ле чок. Хорум-Даг суурнуң чурттакчылары Сүвүр-оол Моигуш, Комбу Моигуш, Чыраа-Бажы суурда Конгаржап, Туран-оол, Эрес-оол болгаш өскелер-даа ыяштың бажыныының чанынга экжеп, тарып олуртуп ап турары мактанчыг.

Арга-ыяш чонуң өгээртинмес байлаа болганда ону чеп ажыглап, камгалаары кижи бүрүзүнүң идыктыг хүлээлгезин дээрзин утпайн, ону хумагалаар, ооң камгалалын күштелдирер талазы-биле боттуг хемчегларни ап чорудар ужурлуг бис.

Ч. МОНГУШ,
арга таамылы.

Шынарын экижидер

Чадаана разрезиниң хөмүр-дажыныи шынары чамдыкта багай болуп турар. Мен одаклылап ажылдап турар болгаш хөмүр-даштың кандыызын көрүп, билип турар мен. Шынарлыы төндүр ыяп каар, а чамдыктары хөмүрээре берген чыдар боор-дур. Ажыглаттынмас хөмүр-даштыы канчаар боор, аиаа бок болу берген чыдар-дыр. Оваалаиы берген чыдар, кыппас хөмүр-даштыы чүдүрүп чорудуп турар бис. Одаар чүүлдү соортуп экеп алырыда берге болгай. Черле разрезтеи чүдүрүп турар уеле ооң шынарын хынаары чугула деп бодаар мен.

«Коммунизмче орук» совхозче безии чылда чүс-чүс тонна хөмүр-даштыы соортуп экеп турар, ооң та чежези аиаа төктүүп турар. Артык чарыгдалдардан чайлаарының аргазын дилээри чугула болуп турар. Өске черлерде байдал мындыг болза база берге-ле-дир. Келген машиналарның хөмүр-дажының чартыы суг чамдыкта даш болур-дур. Чылдаи чылче шынар талазы-биле экижиишкиннер болбайн турары хомудавчыг. Албан организациялардаа, чурттакчы чон-даа бо четпестерии чайладырын дилеп турар. Кыштың соогулда одаар чүүлдүң шынары багай боорга, берге дээрзи билдингир. Ылангыя уруглар садтарының, школаларның, өмнелгелериниң одалгазын экижидери чугула болуп турар. Ынчангаш хөмүр-заштың шынарын экижидер дээш кандыг ажылдар чоруттунуп турарыл, бо дээш ыям харысаалгалыгыл, солуп дамчыштыр ону билип алыксадым.

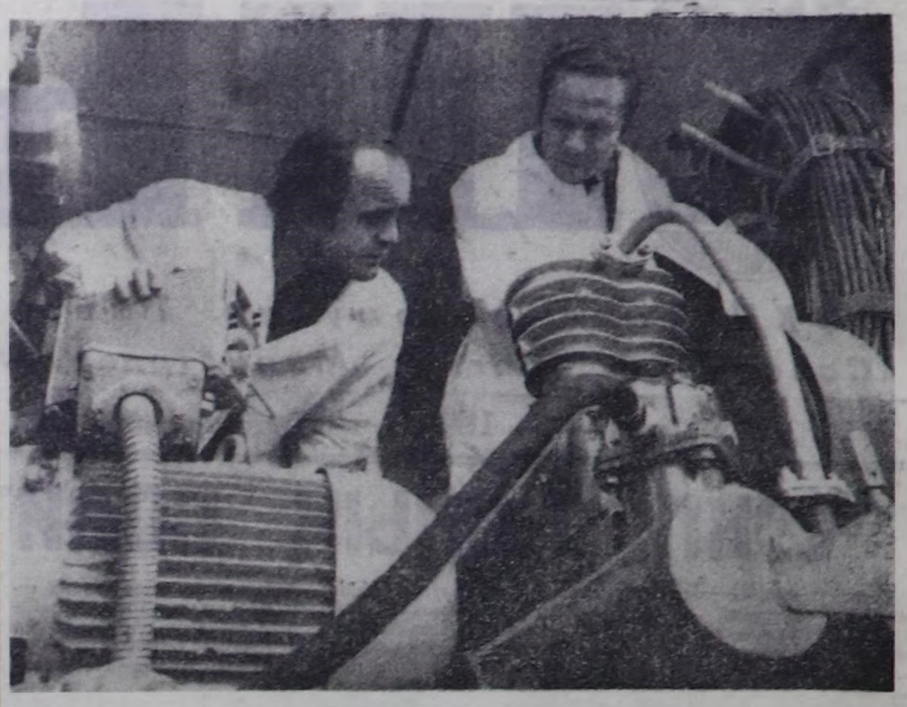
К. МОНГУШ,
одакчы,
Өвүр район.

МАЛЧЫННАРГА ДУЗА

«Сүт-Хөл» совхоз иниттиниң малын кыштан хүр ажыыр дээш кыштагларны өй-шаанда септеп, белеткээн. Хоочун тудугжу Бавуу Монгуштуң 5 кижи составтыг звенозу Кара-Чыраа салбырының Өленде хойжу бригадазының 4 кыштаанда хой, хураган кажааларының септелгезин кылган. Ооң ышай олар ол-ла салбырның сүт-бараан фермазында чамдык кажааларны база септеп чыглааннар. Звенода А. Ооржак, М. Монгуш, А. Сат болгаш ооң-даа өскелер эки ажылдап келгеннер. Малчыннарның ажыл-ижинге олар ам-даа дузалажырлар.

Б. ОНДАР.

ДУГУЙ КЫРЫНДА ЛАБОРАТОРИЯ

МОСКВА. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң чурттарының «Интерэталонприбор» дээр чурттар аразының каттышкынының шугуму-биле кады ажылдажылгазы улам калбарып турар. ССРЭ-ниң Курстандартының Төп конструктор бюрозу хөй талалыг дугуржулгага үндезилээш, янзы-бүрү сананың ишкирин хынаар, көжүп чоруур лабораторииии (ППЛ МВ) ажылдап кылган болгаш ону Минскиниң «Эталон» дээр дуржулга заводу кылып үндүргеи. Ол улус ажыл-агыйында суук продуктуларның метрологтуг-хемчээшкин хынаалдазын кылырынга улуг ужур-дузалыг.

Янзы-бүрү чүүлдерии куткан саваларының ёзулуг кайы хире ишкирии билир чорук дээргс, муң-муң тонна бензинии, нефтиии, спиртти болгаш өске-даа суук продуктуларны шын санап билирн болгаш кашнан алыры болур.

Ындыг лабораторияларның бирээзии Куба Республикаже чорудар. Чоокку ийи чылдар иштинде ол ышкаш хемчээшкин комплексилери Болгарияның, Вьетнамның, Мооддуң болгаш өске-даа чурттарның национал хемчээшкин албан черлеринге ажыглаттынар апаар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Курстандартының Төп конструктор бюрозуиуң ажылдакчылары (солагай таладан) радиорегулировщик Борис Нечаев болгаш электроникуг башкарылга системалар секторуиуң начальниги Валерий Свиридов суук чүүлдерии чарыгдаарының самакчыларын соолгу удаа хынап турлар.

Р. ДЕНИСОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

Хожудаанналр-биле интервью

АЖЫЛДЫ УДУРТУРУН ЭКИЖИДЕР

«Кызыл тудуг» эргелинде Н. А. Панининн бригадазы он айларда 70 муң рубльдүн тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан. Амгы үеде бригада Кызылдың мурнуу чаа микрорайонунда 160 аал чурттаар башынын ушку болгаш дөртку блоктарын тудуп турар. Хожудаашкыныны ыллагаанын, оон канчап уштунарының аргаларының дугайында чугааны бистин корреспондентивис бригадир-биле чоруткан.

— Силерниң эргелелдиң чамдык бригадалары дөрт чылдың планын беэин доозуп-кан болгай. Дең байдалларга ажылдап тургаш, силерниң удуртқан тудугжулар коллективи канчап хожудаашкыннығ ажылдап турарыл?

— Бо объектиден бистин бригаданы өскээр ийи ай ажыр чорудупкан турган. Кыска хүүсаа иштинде борта студент тудуг отрядын тургузуп каан. Оларның кылган ажылдарын чедир эде кылган бис. Октябрь айда дедир бо бажың тудуунга келген бис. Арматураны бир ай иштинде манап келдивис. Чылыг үеде ону «Тудуг кезектери» комбинат берген чүве болза, түүйбу салырын эдээн дөгүде берген турар ийик бис. Материалдар-биле хандырылгала үзүктелишкиннер болуп турганының харааһында, бригада тудуг-монтаж ажылдарының планын күүседип шыдаваан.

База бир шаптараазыннығ уштунарының кол аргаларының бирээзи хүн бүрүнүң ажылын организастаарын экижидер. Соок үелерде бир шак болгаш-ла 10 минута дыштанып турда, бис ону шөйүп, шак чедир олуруптардыр бис. Тудугнуң шынары дээш кадрларның хүүда харыысалгазын күштелдирер болза эки деп бодаар мен. Хол дашты-биле ийи-чамгыс кижи кылып каарга, ону эде кылырынче хөй үе-шак үндүрүп турар бис.

Мурнуку чылдарга бодаарга суургалыг краниың ажылы экижээн. Кран башкарыкчызы Любовь Бичө-оол техниканың ажыглалынче сагышты салып, баш удур септелгенни кылдырып ап турар. Дашчылар С. Хомушку, А. Хүрбээ, В. Бужүгет олар өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, тудуг ажылын организастаар, хандырылганы экижидер талазы-биле хемчеглерни алырынга киржип турарлар. Чамдык эштериң четпестер-биле эптежип олурары эпчок. Эргеледдин-даа, хандырыкчының-даа мурнунга хандырылга дугайында айтырыгны шыңгыы тургуспайн турарывыстан, иштики курлавырларга даянмайн турарывыстан тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсетпейн турар бис. Өске талазында бодувустуң хол салдынчак чоруувусту миннип чугаалаары чугула. Ажылды удуртурунуң аргаквирлерин чаарты көөрү күзенчиг деп борта чугаалакпадым.

База катап ол-ла айтырыгга хамаарыштыр

ШЕМИНИ УТКАН

Район төвү Чадаанадан бистиң суур элээн ырак. Ол аразынга чадаг кылаштаары берге. Ынаар баар дээн шемижилер сөөлгү үеде чүгле чорумал машина дозуп чоруп турар. Арай деп анаа баргаш, дедир чанарда мырынай түрээр-дир бис. Арга-чадаарда автостанцияга баргаш айтыртынар — «автобус чок» деп харыы дыңнаар-дыр бис.

Ай-айы-биле өөренип чораан студент оол чанар дээш автостанцияга чеде бергеш, Шемиже билет бар бе деп айтырарга, аңаа харыы бээр хамаан чок удур айтырыг салган:

— Кай, ындыг суур бар чүве бе?

Уттуңган Шемижиевче кажанна автобус хавып кээр ирги дээш четтикпейн манап турар бис. Кандыг чылдагаан-биле, кымның буруузу-биле бистинче автобустарны чорутпайн турарыл?

Н. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

★

ТООМЧА ЧОК БООРГА...

Чадаана автостанциязындан тос суурларже автобус чоруп турар. Маршруттарның графиги үргүлүүнүң үстүп, ийи-үш шак «авдаашкынныг үзүп турарын райониуң чурттакчылары бижип шаг болган. Эртиен чылдан бээр Чадаана автостанциязының, ону машиналар-биле хандырып турар АТБ-ниң ажылын шүгүмүлээн чагааларыны сайгарып, четпестерниң чылдагаанын тодарадып-даа турган бис. Чайгы үеде Сүт-Хөл талазынче, Баян-Талаже автобустар чорбайн турган. Сентябрь, октябрь айларда үнген шүгүмүчелдиг материалдарга хамаарыштыр Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазының ораалачызы Ф. Г. Баранов «хемчеглер алдынган, буруулугларга хемчегни онаагаң» деп харылаан. А четпестер уламчылавышаан. Эрткен чылын автостанцияның сонгалары доштадыр хыраалаан, иштн хирлиг деп бижип турган. Амгы үеде ында байдал база өкижидилгени негеп турар.

Сөөлгү үеде кайнаар-даа доктаамал рейс чорбайн турар деп болур. Бир суурже бир хүн халмыр, артенинде барбас. Октябрь өгезинден бээр мындыг байдал база катап тургустунган. Шимчеп турар үжүрлүг тос автобустарның амдыызында чүгле дөртү чоруп турар. «Хемчег алдынган» деп харыы янчангаш бүзүреичиг эвес. Пассажирлер аргыштырылгазында шаптараазынар чайлаттынмаан.

«Тыва автотранс» каттыжышкынның пассажирлер аргыштырылгазын харылап турар килдизининң ажылдакчылары бо четпестерни автобустарның септелгезининң шынар чок болуп турары-биле тайылбырлап турар. АТБ-ниң начальниги С. С. Сат, кол инженер Н. У. Монгуш септелге ажылын план ёзугаар организастаарынче, оон шынарын өкижидериче сагыш салбайн турар. Машиналар чедишпес эвес. Автопарк четчелеттингем. Бо чылын безин бүдүүлге дөрт чаа автобусту алган. Артык кезектер-биле хандырып турары багай эвес. Бар техниканың ажыглалын, баш удур септелгезин өкижидерин чедип албайн турарын борта айтыры чугула. Тоомча чок болгаш негелде чок чоруктуң уржуунда рейс автобустары аварияга безин таваржып турган. Октябрь 7-де Сүт-Хөл баар автобустуң чолаачызы эзирик чораан деп пассажирлер бижээн. Ацаа хамаарыштыр кандыг-даа хемчег алдынмаан. Редакцияга харыы келбээн. Октябрь 26-да Ак-Довуракче бар чораан машина аварияга таварышкан. Бо база-ла маршрутче үнер машиналарның техниктиг байдалын хынаайн турганындан тыптып турар четпестер болур.

Чолаачы болгаш септекчи кадрларны ажылга быжыглаар, оларның мергежилин бедидер айтырыгже удуртукчулар кошкак кичээнгей салып турарын үстүнде фактылар бадыткап турар. Кижизидилге ажылын күштелдирери чугула дээрзин борта айтыры артык эвес.

Чонның аргыжылгазын өкижидериниң айтырыы доктаамал кичээнгейни негеп турар. Районда тургустунган мындыг байдал-биле эптежири бергe. Ынчангаш «четпестерни өдер бис» деп куруг аазаашкындан уштунгаш, херек кырында тодаргай хемчеглер алыры чугула болуп турар.

ТОДАРГАЙ САНАЛДАР

МЕХИКО. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг Национал хоталга фронтузу болгаш Революсчу-демократтыг фронт Сальвадорга тайбыны катап тургузарынче утланган тодаргай санаддарны киргеи. Ол ийи фронтуларның политика-дипломаттыг комиссиязының кежигүнери Эктор Окели, Сальвадор Самайоа болгаш Оскар Асевело чоокта чаа болган партиялга конференциязынга тодаргай санаддарны чарлаан.

Сальвадорлуң иштики херектеринге Вашингтоннуң кажы холгаарлаашкыныи сонсаарыл, америк «човулекчилерин» чурттан бүрүн үндүрери, Дауртениң ёзу-чурумунга америк боо-чепсектерин бээринден ойталаары дуртка тайбынны катап тургузарынче үлегер-демократтыг фронт Сальвадорга тайбынны катап тургузарынче утланган тодаргай санаддарны киргеи. Ол ийи фронтуларның политика-дипломаттыг комиссиязының кежигүнери Эктор Окели, Сальвадор Самайоа болгаш Оскар Асевело чоокта чаа болган партиялга конференциязынга тодаргай санаддарны чарлаан.

Сальвадорлуң иштики херектеринге Вашингтоннуң кажы холгаарлаашкыныи сонсаарыл, америк «човулекчилерин» чурттан бүрүн үндүрери, Дауртениң ёзу-чурумунга америк боо-чепсектерин бээринден ойталаары дуртка

ЧАРАШ ЧЕРИМ

Моңгулектер сылдыстары чайынналгаш,
Мешпең-Хөлде чөлээштелдир ойнай берди.
Мээн төрээн чараш черим уран ырлыг,
Бедиктерден Хемчик баткаш тооллап чыдар.
Харлыг баштыг Бичe-Шуйум харап алган,
Кадын ыыс дег хереллериин ырлап олур—
Хову-шынаа, делгем шөлдер шыгырт долу
Кодан-сүрүү чылар, чылбас чаптылып чор.
Кадарчылар чыраа-саяк аъттар мунган
Каргыраалап, сырын-биле чаржып чоруур—
Кедек-иштик хемнеринде аржаан суглуг
Кежик-байлаа эртинелиг Бай-ла-Талым.

А. БОРБАК-ООЛ.

Ю. ЛЕРМОНТОВ: АНАА ХЕПТИГ БИЛДИНМЕС КИЖИ

Вологда область Устюжнаның чурт-шинчилелиниң музейиниң ажылдакчызы Нина Александровна Марушкова хенертен ажыдыышкын кылган. «Анаа хептиг билдинмес каныық кижиниң» акварельиле чураан портредин кичээнгейлиг өөренип көрүп тургаш, «Ю. Лерм...» дээн бижимелди ол көрүп каан.

Ол ужуктерни шилди тудуп турар тырыкы саазын хаажылаашкын базырып турган. Чуруктуң артыы талазындан ол карандаш-биле «Лермонтов» деп бижээш, оон соонда кадыг демдекти хап каанын сарай деп тургаш билип алган.

«Анаа хептиг билдинмес» кижи улуг шүлүкчүге дыка дөмей көстүп турган,ынчалза-даа оон кажан-кезээде чүлүвес ирин салы чок болган. Херектиң ужуру чүдел дизе, А. Челышевтиң чураан портретинде шүлүкчү шериг хептиг болгаш сал чогун билир болгай бис. Сураглыг литературовед И. Андрониковтуң бодап турары-биле алырга, ол ындыг болур ужурлуг-даа: Лермонтов чүгле шериг албанынга киргеш,ынчаардагы чаңчылды өзугаар сал өстүрүп эгелээн. Моон алгаш көөрге, тывылган акварель портрет шүлүкчүнүң амыдыралының элээн эрте үеликге хамааржыр болгаш оон Москва университединге өөренип турган чылдарында Лермонтовтуң амыдыралында кара чангыс чуруу болур-дур.

Устюжна музейинден тывылган чурукту шинчилекчилер ыяк өөренип көөр апаар.

В. ЖУКОВ,
СЭТА-ның корр.
Устюжна,
Вологда область.

НАЙЫРАЛ УТТУНДУРБАС

Сактыышкын

Үжен чылдарның төнчүзү. Ынчангы Кызылга крышазы чок чартык чер бажыннар хөй турган, оон чурттакчылары бистер кызыл аржыылдарлыг активчилерни оизагай уткуур турдувус. Олар — ТАР-га ажылдап турган совет хамаатылары дерээженнер-дир.

Ындыг активчи дерээженнериң бирээзи — Пелагея Ефремовна Фунтикова. Бирле катап ол бистиң бажыңывыска келгеш, авам-биле элээн чугаалажып ора, менээ мынча дээн:

— Марьям, аван номчуп, бижип-даа билбес-тир. Ынчангаш аваңны ужук-бижикке өөредир сен — деп, активчилерниң мурмуидан даалга берди.

Баштайгы ындыг даалга алган, аңаа чоргаарлаңганым ажок. Эрте чазын чүве. Эргижирей берген ужуглел тып алгаш, авамны бижикке өөредип эгеледим. Элээн болганда авамның хүлүмзүрүү оон эргим, чараш арнынга чырыткыланып: «Мы не рабы. Рабы не мы» деп сөстерин эриннерни оожум шимчеткилевишаан, оожум болгаш тода бижип каан. Бүдүн чайны, күстү өттүр бижикке өөренгеш, авам шору номчуп-даа, бижип-даа билир апарган. Школа библиотеказынга барган, улгаттыр парлаан, кааспалгалыг чараш ном эккелдим. Г.-Х. Андерсеннің тоолдарының чыындызы ол. Оон «Хаван кадарчызы» деп тоолду авам үжүглеп тургаш номчуп эгелээн.

Пелагея Ефремовна бистиннге база катап келген. Аваның тоол номчуурун дыңнап ора, од мээң бажымны сүйбагылап мактавышаан, совет хамаатыларының клубунга болур шин көөрүн сүмеледи. Чеде бердим. Ол шиге барганым сагыжымга бөзала аңаа эвес болуушкун болуп арткан. Клубтуң көрүктүлер залы байырлал шинчилиг, чыылганнарның кадүргүүшкүнүү ажок. Лысенконуң «Наталька — полтавка» деп операзын Кызылдың № 1 школазының башкылары болгаш Совет Эвилелиинден чаладып келген өске-даа специалистерниң күжү-биле тургускаш, чоңга көргүскен.

Операга Петрниң ырын — физика башкызы В. К. Красников, Наталькын — полтавканың ырын — мээң чангыс классчым И. Лысенконуң авазы, Наталькызының авазының ырын — П. Е. Фунтикова күүсеткен. Хөгжүм үделгезин оизагай болган, оны талантылыг музыкант В. С. Безъязыковтуң удуртулгазы-биле күүсеткен.

Сценаның ол көргүзүүн энне баштай сонуургап көргеним, мээң келир үеде театрже баар бодалдарымны янчан төрүттүндүрүп, балалбас исти арттырган деп бодап чоруур мен. Шынап-ла, ындыг болганда. ТАР-ның пайысылалы — Кызылга театр үүлгашкезин ажыттынарга, 1940 чыддан эгелеп аңаа уран чүүлдүн совет мастерлерия —башкыларывыстың удуртулгазы-биле Тываның артистеринiң янчангы салгалы өөренип эгелээн бис. Башкыларывыс И. Я. Неполнев, А. Н. Антенов, Р. Г. Миронович, А. В. Шатин, Е. И. Чарина, С. И. Булатов оларны утпайн чоруур бис. Оларның баштайгы өөреникчилеринден Совет Тываның сураглыг артистери озуп үнген болгай. Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктар, Хүргүлек Коңгар, Екатерина Кенденбиль, Борис Балы-Сагаан, Александр Таваккай, Ольга Емзак, Владимир Монгальби, Виктор Кек-оол, Олег Намдараа... дээш оондаа ыңай. Ук училищеге баштай өөренир аас-кежии меңээ база таварышкан. Тыва бижиктиң үндезилекчизи А. А. Пальмбах ышкаш сураглыг совет специалистер бистиң башкылаш турдулар. Черде ынчаш Александр Адольфович кайгамчык эки кижи, мээң артисчи өзүлелемге бодуүн салдарын чедирген, арга-сүмеин үргүлүү кадар чораан.

Александр Адольфович түрк дылды, ылаңгыя тыва дылды кайгамчык эки билир, сагыыга-чүрүмнүү, эки мөзү-шынарлыы-биле бисти магададып турган. Татар дылга чугаалажырының айтырыы оны база сонуургадып турганын билир бис.

Бир-де катап Александр Адольфович мээң авам Газизе Варифовна биле кырган-авам Гайнижамалга келген. Оларбиле татар дылга чугаалажып, өөренирин дугуржуп алганнар. Улуг-хүмүерден өске үеде, дугурушкан хүнүде таныыр-ла тос шакта ол бистиинге келир, татар дылга яжы-бүрү темаларга чугаалажыр турдулар. Кандыг-бир сөстү ол өскээр чугаалапса, демги ийи «башкылары» дораан чазай сиглеп өөредирлер. Александр Адольфович сөөлгү «кичээлге» келгеш, татар чогаалчы Габдуллы Тукайның «Шуралеге» деп шүлүглел-тоолдарындан үзүндүнү татар дылга номчаш, биске белекке берген. Татар чогаалчының дугайын янчаар ви-не баштай Пальмбах башкының чугаазындан билип алган мен.

Оон бээр хөй чылдар шүүжүп эрткилээн. Мын бо бичии сактыышкыннар бизни интернационалчы найыралдын күжүн, уттундурбас чазагайын база херечилеп турар боордур.

М. РАМАЗАНОВА,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

ТРОЛЛЕЙБУС-БИЛЕ

Республиканың Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозу — Гипрокоммуноортранс черинге республика найысылалыңга троллейбус оруун тударының талазы-биле чагыгны белеткеп турар.

Оон составынга тос километр узун дурттуг орук (автобустуң Восток деп доктаар черинден эгелээш Дружба, Кочетов, Титов, Калинин кудумчуларны тавараш «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелинге чедир) болгаш 100 троллейбус турар депо база элээн каш подстанциялар кирер. Троллейбус оруунуң тудуунуң өртек-үнези 4,8 миллион рубль болур. Комплекстиң бүтүү объектилерин тударын «Тыва тудуг» трестке дагзыры көрдүүлүп турар.

Уузза хээлиг хептер кеткеш Уруглар кээп аяа тудуп.

Улуг-Хемниң чалгыларын Уран-Мерген чуруп турду.

О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

ХӨӨННЕР

Новелла

— Бо кыштың хары эрткен чылдыындан кылып бооруң күзевес мен. Бо кыштың соогу эрткен чылдыындан артык бооруң база-ла күзевес мен — дээш, үе-чергем болур Ортун-кыс ажылыыстан чанып орукуста чеченчидп сегледи. А кожавыска чораан, Ортун-кыстан үшкок тырып, харын-даа метпегер кылдыр көстүр Эмеркыс кочулаанзыг доорей-дир.

— А эрткен чылдың харындаа, соогу-даа, сеңээ аас-кежиктң шаңнады чоп. Ону уттуптарыңга кайын боор... А бо кыш оон-даа «дүжүттүг» болуун дизиңге...

— Че, че. Үен-даян баар сен ийин, Эмер. Бодуң харын ол акыйны меңээ душтурдуң чоп?

— Хэ-хээ. Ам кээп. Душтурдуң де. Таныштырган дээрден башка... Силериниң янчап баарыңарны кым билген боор.

— Ойт. Ол үүлүл? Оода бо акыйг кады чорда...

— Чүвениң байдалын бодаарга хомудал чок кыш эрткен-дир дүмалар. А бо кыш оон-даа «байлак» болзунам — деп, Эмер-кыстың барык-ла өттүүлүп кагдым.

Кыш кыш-ла ыйнаан. Хар хар-ла ыйнаан. Ол чүвең «доң-дош чүректиг» амытан чоржук, Эмер. Харын-даа оон адырылган мен — дээш, Ортун-кыс оваарымчалыг бурунгаар көрүптерге, кыдыыктыг кара карактарының кирбиктеринде кышкы хыраа чыштынгылай бергензиг болду.

Эмер-кыстың эжин шала шоода аарак сөглекпен сестери мээң чүрээмче дорт кадагылай бергензиг болду. Амыдыралга чүү-даа турар-ла. А янчалзадаа «доң-дош чүректиг» дириринiң орнунга. Ортун-кыстың оруунга таварышпаан болурунгай, өнүүк деп йштимде танывазым кижиге болчу тыртып кагдым.

— Че, байырлыг, акый — дишкеш, ийи кадай-кыс автобус доктаар черже мыт-шимээн чок базыптылар. А мен кады кыраанымга «доң-түрек» дирти бербезин бодап, бажыммче таваар базып ор мем. Ол аразында бир-ле сураглыг чогаалчының ындыг сөстери мырынай-ла мээмге чык дилп.

«Амыдырал өрткен үүнер эвес, а сагышта арткан хүнер-дир».

Ийи кыштың дениевейи, а амыдыралда чүү-даа турарын бодап келгеш, кулактарымны чымылады ошкаан соок чыварны-даа тоовайн, даарта кылыр ажылымче, алган кадайымче, ажы-төлүмче бүрүнү-биле бердинiпкен чанып ор мем.

• • •

Ажы-төл удуй бергенде, кадайга сымыранды м:

— Мээң чүрээм «доң-дош» эвес-тир бе?

— Па, бо канчап бардын. Угаанында чүү кире берди? Ам келгеш, сээн чүрээңнин изиг, доңуун хынаар кижи мен бе? Чүнү бодай бердим? Чугаалап көрем дизе-ле кижим дүвү-далаш тура халыды.

— Хайлыг кыстарны, хайлыг дылымны!— дээш; Ойнаарым ол-дур ийин, авазы, өршээп көр — дидим.

— Черле бирээни бодап чоруур аңаргаңыны мындаа-ла эскерип каан мен. Ортун-кыс, Эмер-кыс дээш-ле баар ынаргап сеп. Оларың ындыг эрнем чүве болза, чүге ажыы-биле чугаалавас сен? «Чыланның шюкары даштында», а сээкин та кайда чүвел—дээш, кижим орунга кээп сандайланып олуруп алган, кандыг-ла-бир айтырыгның онзагай харыызын маналзыг, боданың каап олуур ол...

Орук ара Ортун-кыс, Эмеркыс суглар-биле чугаалмы бирден бирээ чокка ажыы-биле тө каан бээримге, кадайым каттыра каапкан:

— Оюн бажы ораапгыт, ачазы. «доң-дан» чүректерни чоор бис оюу дээрге, чүрээм чым-сырт кыпды... Кижи хөңүү деп чүве бо-дур ийин, хензит чүведеп кудараар, хензиг чүүлеге өөрүүр кылдыр бодап көөрнмге, кирлнгы өрээл безин чырый берген дег болду.

М. ДОРЖУ.

ЧЕЧЕН ТЫВЫЗЫКТАР

— Бир деп чүл?
— Бир көргеи чүвезин уттур бе!
— Ийи деп чүл?
— Ийи холдап тутканын салыр бе!
— Үш деп чүл?
— Үш даваның кижеңнеткен ыт үш баалык база ажып ымдавас бе!
— Дөрт деп чүл?
— Дөрт ыяшты эптеп тургаш эвер чазап албас бе!
— Беш деп чүл?
— Беш салазы-биле чүүдээ кылып албас бе!
— Алды деп чүл?
— Алды чүзүн малдыг кижи кара шай ижер эвес!
— Чедн деп чүл?
— Чедн-Хаан эжик бажылга чорда дан база атпас бе!
— Сес деп чүл?
— Сес оң чечек черден база үнмес бе!
— Тос деп чүл?
— Тос оолдуг кижи тодуглогаа чорбас бе!
— Он деп чүл?
— Он кыстыг кижи орбаксамдар чоруур бе!

• • •

Чүү-даа чүве чүге хая көрнүүр?

— Чүге дээрге соонда караа чок болгаш.

— Шүүт согур амытан кандыг болуксаарыл?

— Чаңгыс-даа болза карактыг болуксаар.

— Сугда кандыг даш чогул?

— Курбаг даш чок.

— Чүү эгиттикмезил?

— Чалмы мазын.

— Чүү чүве эң кээргенчил?

— Чаш уруг.

— Хайыр маңаан аңчының боргунге кушкаш хонуп алган чол шимчевейн органыл?

— Ак кел чытканын көргендир...

«Кышкы аргала чурумалдар» деп В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

ЧЫЛАННЫҢ МЕНИ БИЛИНДИРГЕНИ

Рассказ

Чажырып канчаар, орам-тандымның аң-менин, одура оңгаар дээш кыскан чүве дег, эртенги, кежээки одар дивес адып чип-ле чордум ийин. Ийе, кайның чаасказан дайнап корган деп мен. «Таңды кежиле дайнам-даа болза үлежин чиир» деп улустуң чугаазын аячы кижи сагыыр апаар чүве болгай. Оон алгаш бодаар болзза, кожа-хелбээ, үнгем, хиргеи чон дээш коъш-хырынар хөй-ле турганнары ол-дур ийин. Ырак-чоок кижилер мени артында-ла «Аңчы» дижир азы чок болза адымны адаксаан улус «Сарыг Аңчы» дей берген үе чүве.

Бир кежээ хөй кадарар эдилээн эрттиргеш келирнмге, кожавыс өглерде, ең улуг назылыг Чаймырлыг ирей кылаштап келди. Кезек дөөрежип, шайлап олурувуста Чаймырлыг ирей оргаш:

— Боо чоок кавының аалдары севи Аңчы дижир болгай бис. Оран черле ээ көөр чолдуг кижи болгай сен. Эртем бис хойну кадараалы. Дин бажы шара хере, даш бажы кара-шокар турда бооп эгнимепкеш халыызында кандыгма?—деп мындыг. Бодаимайн-даа чөпшээрежи каапгым. Чаймырлыг ирей туруп келгеш уламчылады:

— Суурдан шелээлеп алган урутлар кээр деп баргаи, катчимис-даа чыып алырлар ыйнаан. Кээрге кургуг орар эвес. Аң эъди оларга сонуургавчыг болгай. Оон башка каш шээр чүвениң саныи бөзина билир болгай сен—дээш, үнүп чорупту.

Эртенинде дүүн удуур мурнуида-ла бодап алган черим— Достак-Каътче карацгы имирде чоруптум. Достак-Каът дел чаңгыс ат-биле алдаи киезинде кезек-кезек оймактарлыг, дүк шеттер үнген, ёзулуг аң одарлыг делгем каът болгай. Чедери элээн херии. Бетинден таарымчалыг көскүзүн көрүп үнер черинде мыйгак-харагаинар бар. Оон үстүү бажыиче оорту теп үнүп кээриице туруглапган бедик хараалдың кырынга болуп билбес харап кээр сен.

Мен шак ол орта чер чырып кээри билек чедип келдим. Коөрүмге, кандыг кончуг аас-кежик чүве ийик, ийи чүс кулаш хире черде хүлбүс ыңай, бээр көрүп каап, дыңнаалап оъттап тур. Бүдүү иштимде девидээрни кончуг. Ам удавас эдержир үези чоок-шулаан, семнзи тергиин-дир ийин моон деп, бодапышаан шеттерлиг мыйгак-харагаинын ындыдан адар черни демдеглей көре тыртып алгаш, үнгээлеп чоруплаттым. Будук сый базып, даап үндүрбес дээш дыхл-ла кызып чоруп ор мен. Оон бээр он беш чыл чедс берген. Чаңгыслаа аң алып көрбээн мен. Бисзеги эки ашчы ат-даа чок, ам «Сарыг-Кидиге» апарган мен. Улус мени: —«Хойда тудуш тактагаллай, оонда олура тактагаллай»— деп, кижырымырлар. Чамдыктары етте келгенде: — Бо чоок кавыда үзүн курт ирнээлдиг бооргаа? —сүт дигилээр. А янчаардагы аңнаарда ап чораанын боомну соолуиде чораан улус тып экеп бергеи. Ам ол боомну орун бажында турузза шаичып каан турар. Чамдыкта оом эзин Аяккай:

— Чаза тутпас, ыяш катай бижыглап каап хос демирни бир черден бир черже көшкен ганында чүктеп, додартыр тургузуп алгаш чоор чүвел? Аяк эвес, деп—хыйлангылаар. Ыыттавас мен.

Ийет харын, улустар чүүлдээ деп кыжырып, шолалап тургайлар-ла. Херекке албас мен.

Төрээн черимни, бойдузумну удам каас-шинек аян киирип турар омак, сергек, чараш анмешин өлүрүп, оларга хора өдирбес апарганымны бодап келгеш. бойдузумга ниам удам тенден, сеткилим ханып, көрүп чоруур мен. Кижи бойдусту камгалаанышаан, Төрээн чуртун камгалап турары ол деп чүвеин эки билир мен.

К. МОНГУШ.

ӨӨРУШКУ

Шоодуг

Айлаңмаанын өөрээни арнынган-на илдеи болгаи: характары кыптыккан, чалбак арнын удумзүүрүг шива алы берген. Кылаштаары безин онза —буттарынын черге деттеи, дегбээни эскертпнмес, бодаарга ужутуп чоруп олурган ышкаш сагындырар. Эжиниң ындыг хөлүүн көрүп каап. Алдынай боду база ала чайгаар хулумзүрүп. доктаап турупкаш, мелди солчуп чугаа эрээш.

Каш хонук дургузунда ужурашпаан эжишкилериниң аразынга чугаа-соот дүвү дежик демир-хүүнга кутган суг дег саат чокка төктүп турган:

— Кайнаар эстедирин ол, Айлан? Өөрушкүнүүң улуу кончуг хире-дир. кезик-чамдыкызын мээң-биле үлеживее канчан баар боор але.

— Өөрбес аргажок, эжим. Бистиң директорувус даартадан эгелээш шөлээлеп чоруурлу ол-дур. Соңгаар курорт баар.

— Бодуң эвес, директоруң шөлээлээр дээн чүве ышкажыл. Аңаа өөрээн херээң чүү боор?

Айлаңмаа эжиче гудцур көрүп алгаш, кезек када ыыт чок кайгап турган. Алдынайның сестери өөрушкүүнүң чалбыраажыиче суг кудуткан ышкаш сагындырган. Оон Айлаңмаа эжиниң эктин сүйбап тура, бодуи бар шаа-биле тутгуиган аймыг оожум чугаалаан...

— Чүве угаан билбезиң дедир барган ышкаш-тыр, эжим. Хорадаза. Шынын согледим. Директорнуң шөлээлеп чоруурлу чүге мени өөртүп турарын чугаалап берейн: ол чокта бистиң коллективте чамдык эштер туразында чаңнаар улус боор бис: базаар кезии, магазинчеп турувуста амыр-ла бис. Хоп-нүүгүл чугаага туралыг үш кадай оозу-биле ажаанзыраар. Ынчап турда ажыл шагы эрте бээр — шалың алыр хүнде бир базымны кылганывыс ол деп билип алыр.

Алдынай чугаанын утказын ам-даа чедир билбээн хевирлиг цлиниң бажы-биле довураакты шыйып, бирде эжиче бирде эртен улустарже көрүп каап турган.

— Директорукар чоруй баарга оон оралакчызы артып-ла каар болгай — деп, ол чугаалаан.

— Ооэу шын! — дээш, Айдаңмаа каттырган. — Оралакчызы дээрге мээн чээним болбазымпе. Директор чоруптарга оон чиик машиназының бажын мээң чээним билир апаар, а чээнимниң бажын мен билир-ле болгай мен. Соңгузу хүн дүүш соонда ол машинага олурупкаш, хоорайны тантыг эрнй халып турган бис. Алдын. Садыглаар акшадан тыптынып ап тур харын. Мен бодум хуумда чылда ийи катап шөлээлээр кижи мен: бирээзи: эвлечглиг шөлээм. Оон аңчыда директорум дыштанып чоруптарга база шөлээде биле демей апаар мен...

Ынча дигеш, өөрушкүзүн өөрүнге тарадыр дээш, кудумчуну кежлер саяк аът дег, салгын-хат дег саат чокка базынган.

В. МОНГУШ.

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ут». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Шыдыраага делегей чемпионады. 9.10—Концерт. 9.55 — «Спортлотоның 49-ку тиражы. 10.05 — Улам хөй ыяш барааннар дээш. 10.35 — Львовтуң архитектуразы. 11.25 — «Утпаан сен бе, эш». 12.25 — «Өг-бүле болгаш школа». 12.55 — Бүтүү-эвилел телеконкурзуу. 13.35 — Чаа док. фильм. 14.25—«Московские новости» солуннуң шаналы дээш чурттар аразының фигурлуг чүнгүлаашкынга маргылдаа. Хостуг программа. 15.05 —Бегүн делегейде. 15.20 — «Оңнуктерни арын-шүүрүү». 16.05 —Уруглаарга кыска хемчээлиг уран-чечен телефильмнер. 16.55 — Док. телефильм. 17.10 — «Прага чех музыка чылында». 18.00 — Мультфильм 18.15 —«Политиктиг таймырлакчы Л. А. Вознесенскийни беседазы. 18.45—«Дириг амытаннар амыдыралы». 19.45 — И. Кальманның оперетталарының арыннарындан. 21.00 —«Ут». 21.45 — Фигурлуг чүнгүлаашкынга чурттар аразының маргылдаазы. 22.45 —Шыдыраага делегей чемпионады. 23.00—01.15 — Хоккейге чурттар аразының эң хүүжүнүү ужуражышкыны. ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң шилдилек командалары ойнаар. Чансарда — телемелээлер.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —Бир эвес кадык болукозазынга. 8.30 — Док. фильмнер. 9.10—М. Горький —«Старуха Изергиль». 9.45 — Норильск дугайында док. фильм. 9.55 — Музыкалыг дамчыдыла. 10.25 — Хаак спортунга Бүтүү-эвилел маргылдаалары. 11.10 — Чаа док. телефильм. 11.35 —«Советская культура» солуннуң шаналы дээш стол теннизинге чурттар аразының маргылдаазы. 12.05 —Латвияның телестудиязының программазы. 13.30 —А. С. Пушкин. «Метель». Телешин. 14.45 — «Кинопанорама». 16.25 — «Музыка киоскузу». 16.55 — — Мультфильм. 17.10 —«Бистиң бажыныыста». Теледопчулал. 18.15 —«Бо фантазиялыг делегей». 19.45 —Делегейде болуушкуннар допчуланы. 20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 —«Ут». 21.45 — 00.00 — «Тайна Обериальда». Уран-чечен телефильм. (Испания).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, бире хар чаар. Барыын үүктен хаттыг күжү секундага 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 28-33, чамдык черлерге 20—25 градус соок болур. Хүндүс 20—25, чамдык черлерге 15—20 градус соок.

Кызылга чуга булуттаар, бире хар чаар. Дүне агаарның температуразы 28—30, хүндүс 21—23 градус соок болур.

КИНО

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Жестокий романс» 12.40, 17.40, «Нужна солистка» 10.50, 15.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Двойной обгон» 9.10, 12.50, 17.10, 20.50, «Арабские приключения» 11.00, 19.00, «Чучело» 14.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Безотцовщина» 16.00, 17.30, 19.30, «Раскололое небо» 14.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Цена риска» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының 1-ги КМК-зынга ажылдаары-биле дараазында специалистерни чалап турар: кол бухгалтер, кол механик, техниканга озал-оңнак болдурбазының талазы-биле инженер, прорабтар, мастерлер, склад аргелекчизи, бызанчы-бетонщиктер, дашчылар, чолаачылар болгаш автобус чолаачызы.

Бот кижилерге общежитие баар. Ажылга баарда болгаш кээрге-даа автобус-биле чедирер.

Айтырыглар тургузар адрези: Кызыл хоорайның Энергетиктер кудумчузунуң № 5 бажын, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының 1-ги КМК-зы: № 10 автобус-биле 1-ги КМК-га чедер азы № 2 автобус-биле «Нефтебаза» остановкадан.

Телефон № 4-17-31.

Редакциянын адреси

667000, Кызыл Шетинин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыслалгалыг секретарының 2-25-35 секретариаттың 2-23-35 партийн ачылдыра болгаш үлетпур килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-17-13 чаза килдизиниң 2-41-27 «информация» килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 корреспондентларының 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-48 «Улуг кезилей» барааның 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чатыт № 2008.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сатыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң гипографиязы. Кызыл Шетинин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1. ТС—00613.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 284 (12674) | 1984 чылдың декабрь 11, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 3 кеп.

АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛАЛ

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Узбекистанның хоорайлары болгаш суурлары байырлалдың шинчизин киир шиметтинген. Совет Узбекистан болгаш ооң Коммунистиг партиязы тургустунгандан бээр 60 чыл болган.

Алдарлыг байырлалга тураскаатқан Узбекистанның Коммунистиг партиязының ТК-зының болгаш республиканың Дээди Совединиң байырлыг хуралы Ташкент хоорайга декабрь 10-да болган.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүзү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Воротников байырлыг хуралга чүве чугаалаан. Чыылганнар ону чылыыбиле үткаан. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң даалгазын ол күүсетпишаан, алдарлыг байырлал-биле холбаштыр чыылганнарга болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан изиг байырны болгаш социалистиг тургузуушкунуун бүгү адырларынга чаа-чаа чедишкиннерин күзээнин дамчыткан.

Бистиң чуртувустуң бүгү улустары-биле бузулбас ажы-дүнма эвилелге сырый каттышкан республиканың ажылчын ажызы, тараачыннары болгаш интеллигенциязы социалистиг тургузуушкунуун алдарлыг оруун эрткен деп, оратор демдеглээн. Октябрьның, улуг Ленинниң идеялары узбек улустуң чалгынандыр сорук киргеп, ооң чогаадыкчы күштерин бедик көдүргеп. Шаанда хаанның Россияның хожуданган чери турган Узбекистан чаа амыдыралдың бедиинче көдүрүп үнгеп.

Узбекистанның Коммунистиг партиязының ТК-зының бирги секретары И. Б. Усманходжаев байырлыг хуралга шеткел кылган болгаш изиг байырны чедиргени дээнг. Совет Узбекистанның чедишкиннерин бедик-биле үнелээнин дээш, республиканың экономиктиг болгаш культура хөгжүдезининг дугайында ленинчи доктаамал сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, эш К. У. Черненкога илергейлээн.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Кандыг-даа нижининг сагыш-сеткилин көдүреринге, амылагыйыны чедишкиннеринге амыдырал хандырылгазы улуг рольду ойнаар. Улус амыл-агыйының бо адыры соолгу чылдарда бурунгаар базымны кылган.

Он бирги беш чылдың эрткен чылдарында бистиң республиканың көдээ черлеринге 15 хүлээп алышкын пунктузу чаа черже нөшкен, 8 чаа пункт ажыттынган. Радиомеханиктерниң болгаш амыдырал хандырылга техниказын көдээге септээр слесарьларның ажылдаар өрээлдерин тускайлаан. Пунктуларның чартык кезии 50 дөрбелчин метрден хөй шөлдү ээлеп турар. Ол бүгүнүң түнелиинде пунктуларның ажылының ажыктыы бедээн, планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүсеп турар черлерниң саны немешкен.

Бо чылдың эгезинден бээр республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары Совет Тыванның 40 чылынга үткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киришкен. Бедик көргүзүглерни чедип алган коллективтер — «Тывабувьбыт» каттыжышкын — РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле, Каа-Хемниң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели — СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң вымпели-биле, Өвүрнүң амыдырал хандырылга ажылдакчыларының коллективи — республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң болгаш чурт үлетпүрү, коммунал болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының профзавилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Ындыг-даа болза, республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң аразында хожудаашкынныг ажылдап турар черлер база бар. Чээрби дөрт бүдүрүлгениң үжү коллоя көргүзүглер талазы-биле планын күүсетпээн.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының шынарын болгаш культуразын бедидер, чагыглар күүседир хуусааны кызырар, хандырылганың депшилгелиг аргаларын нептередир талазы-биле ажылдар ниитизи-биле чер албайн турар. Аңаа хөлбаштыр хөй санныг чагаа-хомудалдарның партия, совет органнарже, солунналар редакцияларынче, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунче кирип турары — ооң кескү бадытказы. Бо чылдың эрткен айларында чүгле министерствога бөзин алдан ажыг чагаа келген, оларның иштинде чагыгны шынар чок кылганынга хамаарыштыр 21, хуусаазын узатканы дээш — 8, чагыгны үрей кылганы база чидиргени дээш 10 хомудал бар болган.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының кол сорулгазы чагыкчыларның үе-шагын камнаары болур. Үстүнде хомудал киирген нижилерниң хөй кезии хандырылга ажылдакчыларының шүшпең чоруундан чидирген үезининг дугайында санап бижип турар. Үе камнагазының дугайында айтырыгны бүдүрүлге, участок, цех бүрүзүнге тодаргай чугаалажыр үе келген. Маңаа чүгле чагыгны өй-шаанда күүседири эвес, чурттакчыларның бажыңнарынга, ажылдакчыларның ажылдап турар черлеринге чедери, квитанцияларны өй-шаанда шалыпкын долдурары база чугула чүүл болур. Ынчан хандырылганың культуразы база бедиир. Оон ашгыда хамааты бүрүзүнге ачы-дузаны өй-шаанда бедик шынарлыг чедирерге ол күзелдии-биле аңаа аалдап келир, ооң түнелиинде бүдүрүлгениң экономиктиг көргүзүү бедиир дээрзин база утпас херек.

Чагыгның шынары эң чугула айтырыг болур. Чурттакчы чоннуң ол талазы-биле чемелээшкини хөй болуп турар. Мурнакчы дуржулга болгаш хандырылганың депшилгелиг аргалары кошнак шиңгээттинип турары — ооң чылдагааны. Ылаңгыя амыдырал техниказын септээри, үрелген приборларны мурнунда белеткеп каапнары-биле орнаштырары, абонемент ёзугаар ачы-дуза чедирери, чагыгларны эзлеринге аппарып бээри болгаш өске-даа хевирлер негелдеге четпейн турар.

Амыдыралдың ачы-дуза чедирилгезинге үнелел бээр кол чүүл — өртек чурумун шыңгыы сагыыры. Республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринде ону хажыдып турар черлер ам-даа бар. Чижээ, Эрзин, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик районнарның бүдүрүлге эргелелдеринге өртек хажыдыышкынарының фактылары тургулаан.

Каш хонгаш беш чылдың соолгу чылынче кирер бис. СЭКП-ниң XXVII съездизинге идепкейлиг белеткелдиң чылында сорулгалар улуг. Ынчангаш амыдырал хандырылга адырларында улуг-даа, биче-даа хемчээлдиг четпестер ында ажылдап турар коммунистерниң кичээнгейиниң төвүнге турар үмүрлүг. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң хөй-хөй адырларында кол өзек — коммунистер. Олардан негелде улуг, ынчангаш тус-тус коллективтер хөй-ниити организацияларынга даянгаш, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар, четпестерни чайладыр хүлээлгелиглер.

Амыдырал хандырылга ажылдакчыларының мурнунда туруп турар кол сорулга болза, коллективтиг хүлээп алышкын пунктуларын негелдеге дүүштүр тургузары, ажыл шагынга, материалдарга, чиг-этке хумагалыг болуру, эртем-техниктиг депшилгени нептеретпишаан, үениң негелделерин-ге дүүштүр ажылдаары. Бо сорулганы чедишкиннинг күүседирде комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын дериг-херексел, мебель аймаа-биле хандырар, чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдаар чурумун улам ыңай сайзыраңгаймыдар, күрүнениң күш-ажылдың база планның сагылга-чурумун бедидер, социалистиг чарышты дээштиг организастаар херек.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң чугааларында кирген айтыышкыннарны болгаш түңнелдерни амыдырал хандырылга ажылдакчылары дөрт удуртулга болдурар ужурлуг. Ол СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга «Каждан план хоойлу болу бергенде ону хүндүлээр, сагыыр болгаш чайгылыш чок күүседир херек» деп айыткан. Ол дээрге чүгле ажыл-агый чуруму болбас дээрзин эш К. У. Черненко онзалап демдеглээн. Ону партийжи, политиктиг харыысалганың айтырыы деп көрбүшаан, тодаргай сорулганы бистиң мурнувусна салган. Ол дээрге чоннуң амыдырал хандырылгазын сайзыраңгаймыдарынга дөрт удуртулга болур.

«Сайзыраңгай социализмни болбаазыраңгайжыдары болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партияның идеологтуг ажылы» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының киржикчилеринге

Эштер!

Эртем-практиктиг конференцияның киржикчилеринге чүректиң ханызындан баймр чедирип тур мен.

Амгы үеде партияның болгаш чоннуң шиитпирлеп турары улуг болгаш нарын тургузукчу сорулгаларның деңнелинге чедир идеологтуг ажылды шиитпирлер көдүрүнче, делегейниң амгы байдалының боттуг чүүлдерин, делегей ареназынга идеологтуг демиселдиң чидиглеңгенин улам долу барымдаалап көрүнче партия организацияларның күжениишкиннерин угландырган. СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң сөөлүнде бүдүн чартык чыл эрткенде бо конференция болуп турар-дыр.

Мөөңнеттинген дүржулганы бүгү талалыг бодап көөрү, Пленумнуң идеялары болгаш айтыышкыннары канчаар боттанып турарын үндезиин-биле анализтел көөрү дыка чугула дээрзи черле билдиңгир. А кол чүүл—эң чугула экономиктиг болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээринге, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге бистиң идеологиявыстың чаартыкчы күжүн долу хемчээлдиг идепкейлиг ажыглаар төлээде, чүү кылырын, бирги ээлчеге кандыг түүлче кичээнгейин мөөңнээрин чугаалажып көргеш, айтыры болур.

Конференцияның темазы эңне чугула болуп турар. Партия, чон амгы үеде сайзыраңгай социализмниң теория үзелыышкыны-биле чепсегленген. Бистиң чоокку болгаш эңис сорулгаларывыстың, оларны чедип алыр аргаларының дугайында эртемге чигезин-биле үндезилеттинген билишкинин ол биске берип, СЭКП-ниң Программазының белеткеттинип турар чаа эдилгезиниң үндезини болуп турар. Сайзыраңгай социализмни болбаазыраңгайжыдар талазы-биле партияның бүгү таалалыг ылаптыг ажылдап кылганы боттуг стратегиязының политиктиг үткаазын хамызы-биле билири, ону пропагандисчи, кижизидикчи ажылдың практиказы-биле сырый холбаштырып билири — идеологтуг кадрларның, бүгү партия активиниң бирги чергезиниң чугула хүлээлгези.

ТК-ның июнь Пленумунуң, ооң сооңдагы Пленумнарының идеялары миллион-миллион кижилерниң медерелиниге сиңиигип кирген болгаш практиктиг ажыл-херектерге, улус ажылагыйында таарымчалыг чаартылгаларда, массаларның чазагай чоруунуң чайгылыш чок көдүрүүшкүнүнге, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиниң өзүлдезинде боттанып турар деп бөгүн бүрүн эрге-биле чугаалап болур бис. Ооң-биле чергелештир, баш бурунгаар көөр, шиитпирлеттинмээн айтырыгларны тодаргай билир, айыткан сорулгаларже шапкын бурунгаарлаар херек.

Чоннуң бүгү чогаадыкчы күралвырларын мобилизастаарын, ниитилел медерелин бир янзы таарыштыр өскерти көөрүн негээр шынар талазы-биле чаа сорулгалар бистиң ниитилелливистиң мурнунда турүп турар деп соолгу үеде чаңгыс эвес катап демдеглел келген мен. Ынчангаш маңаа идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың ужур-дузазы канчаар-даа аажок улуг. Ол миллион-миллион совет кижилерни бүдүрүлгеге интенсификастаары, эртем-техниктиг деңнээлгени дүргедедири, материалдыг күралвырларның камналгазы, ажылдаар туруш бүрүзүнге күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү дээш могаршылаг чок демисежиринче көдүрүп турар.

Партия комитеттеринде массаларны организастаарының болгаш

Экономиктиг өөредилге

ШЫНАРЛЫГДА—АЖЫКТЫГ

Сөөлгү чылдарда Өвүр районунуң ажыл-агыйларының, күш-ажылчы коллективтериниң удуртукчулары болгаш специалистери база партия, профсоюл, комсомол организацияларының ажылчы чоннуң экономиктиг өөредилгезинче кичээнгейин күштелдиргеш. Экономиктиг өөредилге ийи бөлүкке үстүнгеш. Партия чырыдымышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң бо өөредилге чылында ажылдан турар тодаргай экономиканың чеди, коммунистиг күш-ажылдың төөрби чеди школаларында 657 дыңнакчы өөренип турар.

Өөредилге чылын эгелээн баштайгы кичээлдерге СЭКП, ВЛКСМ райкомнарының, районнуң күүсекчи комитединиң харыысалгалыг ажылдакчыларының база политэкономиктиг өөредилгениң районда методиктиг чөвүлелиниң кежигүннери хуваалда өзугаар олурушкан.

СЭКП райкомунуң чоокта чаа болуп эрткен бюрозунга СЭКП ТК-ның июль (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң дүүштүр сентелге-тудуг (СТУ) база орук-сентелге-тудуг участоктарында (ОСТУ) партия эге организацияларының эконо-

миктиг өөредилгени организастап, удуртуп турарының дутайында айтырыгны чугаалашкан. Участоктарда экономиктиг өөредилге эки тургустунган деп демделээн.

Эрткен 1983-1984 өөредилге чылында орук-сентелге-тудуг участогунда (пропагандистери Н. Өдекей, В. Ойдуп) ол шкаш сентелге-тудуг участогунда (пропагандистери Т. Монгуш, К. Сат) коммунистиг күш-ажыл школаларынга «Камгалганың болгаш хумагаладдың мурнакчы дуржулгазы» деп курсту өөренип дооскан. Пропагандистер дыңнакчыларның кичээнгейин будүрүлгениң ажыктыын бедидериниң, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн өстүрериниң, әртемнин болгаш техниканың чеднишкиннерин эң долу ажыглаарының, планнаашкынны база өөредип башкарылганы сайзыраңгайжыдарының, күш-ажылды организастаарының дешпилгелиг хевирлерин иептередириниң, мурнакчы коллективтериниң патриотчу өөренишкиннерин, инициативаларын өөренирине үглап келгенинин түнелинде СТУ хожудап турар будүрүлге организацияларының сайыдын үнүп, бо чылдың он айларында 255 мун рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, 287,8 мун рубльдиң ажылдарын кылып, планын 112,8 хуу күүсеткен. А ОСТУ он айларда 557 мун рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, 567 мун рубльдиң кылып, планныг онаалдазын 102 хуу күүсеткен. Оларның планныг онаалдаларын ажыр күүседип турар апарганы дээргеле, кайы-даа күш-ажылчы коллективтер экономиктиг өөредилгени негелдеге дүүштүр организастап, ону практикабиле харылзаштырып, амыдырал-биле холбап келгенинде.

Малчын бригадаларда, фермаларда коммунистиг күш-ажыл школалары ай санында бир удаа кичээлдеп турар. Ноябрьның сөөлгү неделязында эрткилээн кичээлдерге район төвүниден кодээ ажыл-агый специалистери, удуртукчулар олурушкан.

— Мурнуку чылдарда «Ак-Чыраага» экономиктиг өөредилгениң кайы-даа бөлүүнге кичээлдер куду деннелеп эртип, багай организастаттынып, кичээлдер үстүп-даа турду. Өөредилгени экижидер талазыбиле чогуур хемчеглерин эп, СЭКП райкомунуң болгаш ажыл-агыйның удуртукчуларының күш-ажылдерге удурлуп, теманы демниг сайгаржып келгенинин түнелинде, бо чылын байдал көскүү-биле экижээн. Пропагандистерге дуза кылдыр чамдык дөргүзүг материалдар-

ры, литератураларны тып берген бис. Ам бо хүннерде байдал өске совхозтардавыындаи-даа дээре — деп, СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизиниң оралакчызы Эрес-оол Садыйганович Монгуш чугаалады.

Партия райкомунуң удуртукчулары, ажылдакчылары план өзугаар үнүүшкүнүнерни кылып, пропагандистерге практиктиг дузаны чедирип, оон түнелин методиктиг чөвүлелге чугаалажып турар. Декабрьның бирги чартыында «Торгалыг» совхозче үнүүшкүнүнү кылыр.

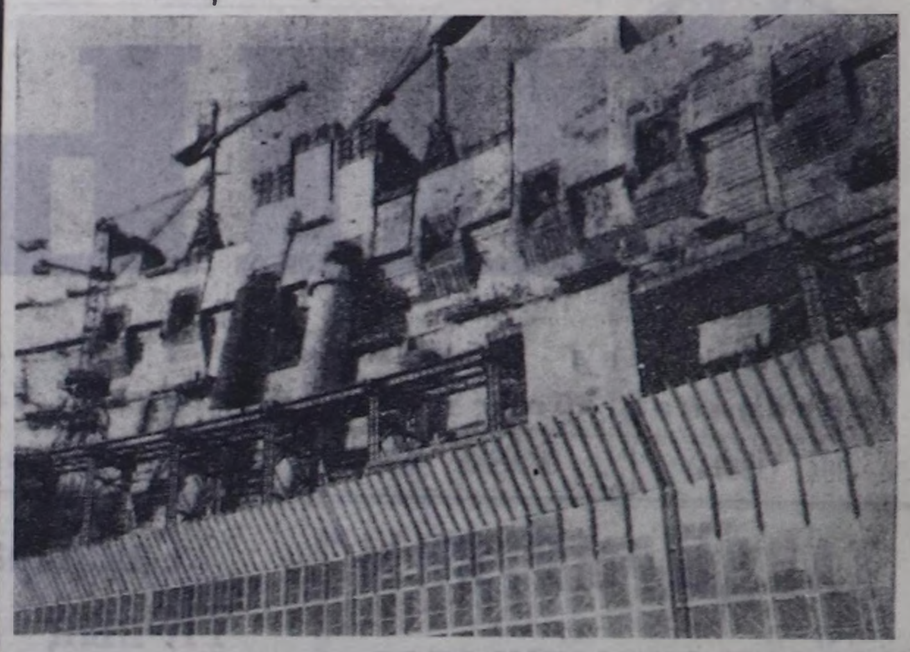
Эрткен чылын бо совхозтуң баазазынга районнуң кодээ ажыл-агый специалистериниң семинарын эрттирген. Анаа колдуу совхозтуң экономика ажылынның талазы-биле дуржулгазынга хамаарышкан айтырыгларны сайгарган болгаш районда дээре пропагандистерниң бирээзи, совхозтуң кол экономизи, Далай-оол Кыргысовна Арагачының удуртуп турары тодаргай экономика школазының ажылы-биле база таныжып, оон бир кичээлинге олурушканнар.

«Кызыл тук» совхозта Хорумнуг-Ой хойжу бригадада бригадир, пропагандист Маадыр-оол Сундуй удуртукан коммунистиг күш-ажыл школазы, ол-ла совхозта Чараш-Дыт сут-бараан фермазында Марта Боргун-оол пропагандистээн коммунистиг күш-ажыл школазы база дээре өөредилгелиглерниң одуруунда. Чоокта чаа байырлап эрттиргенивис төрээн Тывавыстың дөртен харлаан байырлалынга тураскаатказ социалистиг чарышка бо ийи коллектив тиилекчи болган.

Ажылчын кижиниң инициативазын көдүрериниң оруктарын доктаамал дилээри, будүрүлгенин өргелеп башкарарынга оон ролүн бедидери, чурттуң долу эргелиг хамаатызы бүрүзүн кижизидери — партия комитеттериниң хүлээлгези болур — деп. СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунга кылганы «Партияның идеологтуг, масса-политиктиг ажылдарының чугула айтырыглары» деп илеткелиниге эш К. У. Черненко айыткан. Ук Пленумуның шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының база идеологтуг ажылдың «технологиязы» дижириве, ону организастаарының болгаш планнаарының айтырыгларын районнуң ажыл-агыйларының парткомнары, күш-ажылчы коллективтерде партия эге организацияларының экономиктиг өөредилгеге удуртулга болдуруп, өөредилгениң ажыктыы база билгиниң ырааттырып ажылдан турар.

В. САТ,
«Шынның» корр.

ГЭС-ТИҢ КҮЧҮЗҮ НЕМЕЖИИ ТУРАР

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Саяно-Шушенское ГЭС-тиң тудуу доостур чоокшулаан: он гидроагрегаттың сези Сибирьниң Чаңгыс аай энергия системазынче токту берип турар. Баштайгы электри машиназын ажылдадып эгелээн үеден бээр 36 миллиард ажыг киловатт-шак электри энергиязын ажылдан үндүрген. Бетон ажылдарын чартымидан-даа өөрүп кылган турган үеде-ле баштайгы токту станция берген. Ол чаа арганың түнелинде 16 миллиард киловатт-шак электри энергиязын немештир бээр арганыг болган. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир Енисейде ол эң улуг станцияның тудугжулары сөөлгү ийи агрегатты ажыглалга дужаар ужурлуг.

ЧУРУКТА: плотинаның кезии, адаамда — машина залы.

В. ДАНИЛЬЧЕНКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОГААДЫКЧЫ АРГАЛАР-БИЛЕ

Хандагайтының харылзаа белдиринде коммунистиг күш-ажыл школазын чеди чыл уламчылаттыр удуртуп келдим. Пропагандист даалга — ёзулуг удуртукчу даалга деп билип чоруур мен. Новосибирскиниң харылзаа институдун дооскаш келген чылымда-ла пропагандистиң белен өвес ажылын меңнээ идегээн. Идегелди шынзыдар дээш ажылдан келген чылдарымда революшчу теориянын айтырыгларын дыңнакчыларымга билир шаам-биле чугаалап берип, марксизм-ленинизмниң классиктериниң теоретиктиг ажылдарын, партияның документилерин болгаш шиитпирлерин хандыр өөренирине дузалажым, практиктиг ажылхеректерге чедип алган билиглерин чогаадыкчы ажыглап чаңчыгарыпка дыңнакчыларым сургап турар мен. Пропагандист ол дээрге кижизидикчи-дир, дагдыпкыч-дыр деп чүвени дуржулгамдан көрдүм.

Чээрби бир дыңнакчыларымда экономист-даа, одакчы-даа бар. Телеграфистер, телефонистер, почтачылар, электромонтёрлар — шупту дыңнакчылар. Бистиң коллективтиң бир онзагайы — оон кежигүннериниң аныяк. Колдуунда-ла комсомолчулар. Ынчангаш кичээлге оларның безеткенин алыры-даа, харымдары-даа шырак. Өөредилге чылының эгезинден бээр чеди кичээл эрттирдивис. Ноябрь 26-да эрттирген кичээливиске СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунга эш К. У. Черненконуң чугаазындан чамдык ушта бижиглелерни кылып, чугула ол айтырыгга холбаштыр районнуң эрткен болгаш амгы үеде байдалын кымның канчаар билип турааның, планныг онаалдазын кандыр күүсеткенин, ол даанган ажыл-ижинге база-ла ындыг, кызымак, бир-ле солун саналгонал үндүрген, бир-ле чаа медээ экелген боор. Оператор Зоя Ооржак, Минчимаа Шойдан ёзулуг ар-хейлер. Оларның чуруктары коллективтиң Хүндүлел самбразында. Мынды өрес кижилерниң ачызыбиле коллектив эки ажылдыг диртип мактадып турар. Чүгле тарифтиг орулга киирип аар талазы-биле безин ай планын ажырып, ол хире хуусада дөрт чүс, беш чүс хире рубльди киирип ап турар.

Харылзаа белдиринде беш салбыр бар. Олар аразында социалистиг чарыштыг. Октябрьның улуг байырлалынга тураскаатказ социалистиг чарышка почта салбыры тиилекчи болган.

Экономиктиг өөредилгеге дерип тускайлаан өрээл чок, начальниктиң өрээли шору дёлгем боорга, анаа кичээлдеп турар бис. Бистеп бир четпес чүве — көргүзүт материалдарының, техниктиг херекселдериниң чок бооп турары. Оон ужун кичээлдер чамгыс айланы бээр хире аналарга, рефераттар сайгарып, ураи-чечен кинофильм азы документалдыг телефильм-даа көрүп, ону сайгара бээр бис. Радиодан азы «Үе» теледамчыдыгдан сөөлгү медээ дыңнаар онаалгага мээң дыңнакчыларым идепкейлиг улус. Дыңнакчыларның мергежилдери аңгы-аңгы болгаш оларның чагылгалары база аңгы. Оон-на боор, сөөлгү, солун медээ янзы-бүрү боор. Оларыни-биле кичээливис өгелеп турар бис.

Чаа чылдың январьдан өгелеп ажык кичээл эрттирер хүннерим планнап, сентелге-тудуг участогу азы райпо дээн чижектиг мурнакчы күш-ажылчы коллективтерде коммунистиг күш-ажыл школаларының кичээлдеринге олуруүн, аргадуржулга солчур соруглаанны салдывыс. Ол чаа метод (бистиң практикавыста) дыңнакчыларга чаа күштү, чогаадыкчы дилээшкиннерни бээр дээрзинге бүзүрен турар бис.

В. МОНГУШ,
пропагандист.

СОНУУРГААН

СЭКП обкомунуң лектору А. Б. Юмбуу Бай-Тайга районнуң будүрүлгелеринге, күш-ажылчы коллективтерниге «Амгы делегей байдалы» деп лекцияны номчуп, ажылчыннарның ол талазы-биле сонуургаан дыка хөй айтырыгларынга тодаргай, билдингир харыларны берген.

«Кара-Хол» совхозтуң төвүге, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сут-бараан фермазынга, Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-ның Тээлиде бот-оруглагчарылгалыг тудуг участогунга болгаш оон-даа өске коллективтерге номчуттунган лекцияны дыңнакчылар сонуургаан.

Амгы үеде буржуаз пропаганданың Совет Эвилелиниге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур чорудуп турар мугулдээшкиннерин тодаргай фактылар, сан-чурагайлар-биле, чижектер-биле бадыткап таймылбырлааны ижин бүрүзүнге чедингир болган.

Районнуң ажыл-ишчилери лекторга четтиргенин илереп, делегей байдалының оон-даа өске айтырыгларынга хамаарыштыр солун лекциялыг моон-даа соңгаар аалдан кээп турарын күзээвиер.

Б. БАРБА.

ДЕПУТАТ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Улуг-Хемде Ак-Тал суурнуң Культура бажыңын ол кежээ чон долдур олурупкан. Ында келген саанчылар, механизаторлар, малчыннар, кодээ ажыл-агыйның тускай әртемниглери башкылар, школачылар Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Б. А. Маспык-оол-биле ужуражышкын кежээни эрттиргеннер.

Он бирги беш чылдың эрткен чылдарының дургузунда Жданов аттыг совхозтуң, Ак-Тал суурнуң амыдыралында эвээш эвес эки өскерилгелер болгулаанын депутат чугаалаан. Бо хүннерде суурда электри шугумунуң чагыларын болгаш удазынарын чаартып кылган, чуртталга бажыңнарында болгаш албан чери, организация санында радиону киирген. Сөөлгү чылдарда суурда делгем чуртталга бажыңнары немешкен. Школачыларга өөренирингe таарымчалыг чаа школаның тудуун шалыпкын чорудуп турган, кыска хуулгада ажыглалга киирген. 250 оолуттуг чаа Культура бажыңының тудуу дүрген чоруп турар, ону келир чылын ажыглалга киирери көрдүнген.

Каш чыл бурунгаар Ак-Тал — Хову-Аксы суурлар аразының оруу багай, автобустар чорбас турган. Ам ол айтырыг үзе шиитпирлеттингеп, автобустар доктаамал чоруп турар.

Бо болгаш оон-даа өске чугула ажылдарны кылырына болгаш шиитпирлээринге киржип, анаа эвээш эвес үлүүн киириштиргени дээш депутатка четтиргенин ажыл-ишчилер боттарының саналдарынга илергейлээннер.

Совет Тыванын 40 чылынга утказытар республиканың ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдаанының база Тываның төлээлериниң ажы-дүкүмү Моол Арат Республикага, оон соонда чуртувустуң наймысылапы, Маадыр-хоорай Москвага солун концерт программалыг, делгелгелиг чораанының, оон солун, ажыктыг, эки эртекенинин угаанында депутат К. А. Маспык-оол чонга чугаалап берген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери күүнеге мал продуктуларын улам хөйүү дужаарын, планныг онаалдаларны болгаш специалистиг хүлээлгелерин хуусаазында күүседир болгаш Улуг Тиилелгенин 40 чылынга база СЭКП-ниң XXVII съездизинге күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү күүнү, арга-дуржулгазын бээрин хүлээнгенер.

Д. ШУЛУУ.

Беш чылдың кижилери

ДЕМНИГ БОЛГАШ

Амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниг кирип келирге-ле кижиниң кичээнгейн коллективтиң ажыл-амыдыралын көргүскен стендиге баар. Будүрүлгениң бо чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин хөйге көскү кылдыр бижээн, аскан. Коллективте социалистиг чарыштыг мурнакчыларының аттары көскү. Олар — даараныкчылар, совхозтарда комплекстиг хүлээл алымшкын пунктуларының эргелекчилери, идик мастери, фотограф.

Амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниде партия эге организацииизиниң секретары Ольга Ховалыговна Ондар коллективтиң ол мурнакчы-шалыпчыларын «Бистиң мурнакчыларывыс» деп чоргаарал-биле адаар болду. Районнуң ажыл-ишчилеринге амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирер —кол соруглга оларның мурнунда турун турар. Чонган кирген чагыг чөрдүгеп хуусазында эки шынарлыг күүсеттингеп турарын чедип алырынче мында кичээнгей салып турар.

Будүрүлге эргелелиниң мурнакчыдары бо.

Даараныкта иези — будүрүлгеде улуг коллектив, ында үш бригада бар. Оларның бирээзи —наконал хеп даараар бригада. Ону будүрүлгенин мурнакчы бригадазының бирээзи дижирп таварылга эвес. Ында хөөчүн даараныкчы-мастерээ А. Х. Максыр биле С. Д. Дажмыба олар даараным турарлар. Оларга наимоган хептен ангыда, куртказар, тонналр, хевеңнер тоннар даараарны будүрээн. Чагыгларын хөй. Ынчалзажок олар ону удур саадал чоокка күүседирип болаарлар, чогум ынчаар болуп турар-даа. Бо чылдың он айларында ийи даараныкчы кайызы-даа эки ажылдаан: А. Х. Максыр хуулда планын 110, С. Д. Дажмыба — 105 хуу күүсеткен.

К. Н. Иддам удуртукан платье даараар бригадазының ажылы база мактаалыг. Оон кыстарын чагыг бүрүзүү уран-шевер, чараш, чагыкчының сеткил-сагыжынга таарыштыр кылдыр даварттынган турзун дээш сүмележип, кызымак ажылдап турарлар. Хоочун утбаларның арга-дуржулгазындан даараныкчының бүгү-ле арга-хевирлеринге өөренип ап турар бис дээш чугааны аныяктардан маңаа чаңгыс эвес удаа дыңнавыс. Ол — шынаң-ла мындыг. Будүрүлгениң даараныкчыларының аразында А. Х. Максырның, С. Д. Дажмыбакың, К. Н. Идамның, Н. Н. Сундуйнуң болгаш оон-даа өскелериниң холуун дамчып эрткээнер чок дизе, хөөредиг болбас. Оларның өөреткен кыстарының аразында ажылынга мактадып турзарлар база бар. Чижээ, Екатерина Соян, Валентина Кара-Сал олар он айларның планнаар онаалдазын 110—105 хуу күүсеткеннер.

Идякти даараар болгаш сентээр цех. Оон мастерээ К. С. Самдан Коңгай-оол Салчаковичтиң адын дыңнаан. (оон мурнунда билир болгаш) бы-жаар, даараар кижи болгай дээримге. Ольга Ховалыговна «Тувазобувьбыт» каттыжылышкынның шүүмү-биле идик даараарынга өөренип алган болгай» деп харымнады. База бир мергежилдя чедип алган.

Бо цехке чагыглар эвээш эвес кирер. Мастер чааскаан, мындыг-даа болза чагыгларны ол ой-шаанда күүседип четтирип турар. Октябрь айның хуулда планнаар онаалдазын мастер 130 хуу күүсеткен.

Чурук тыртыгар цехтиң ажылы сөөлгү үеде өлүрээ экижээн. Эртекен айларның планнаар онаалдазын цех база-ла 129 хуу боттандырган. Чуруктың тыртыгып каапчагыкчылар оон белен болуруун шоодуттуг-ла маңнаар болган. Чүге дээрге чагыгны чуруктуг тыртыгар мастер, лаборант — ийи кижи күүседип турар. Ынчангаш ажыл дүрген. Чуруктуг чүгле будүрүлге эргелелиниге эвес, совхозтар төөгерине чедип барын база тырттырар.

Көдээге амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирери-биле комплекстиг үнүүшкүнер болурга, чурук тырттырар мастер Т. Б. Кунга быжыкчы, парикмахер-биле кады ажыттаныптар. Ындыг үнүүшкүнер-биле, чижээ, ведениинг среда, пятница хүннеринде «Мөрөң», Ленин аттыг совхозтарга чедер. Ол чорааш, көдээ ишчилериң чагыглары — столдарыны, сандайларыны, суулгаларыны, бичеңнеңдиг автараларыны чедирип келир. Бистиң ажаа чорааш хүнүүсте будүрүлге эргелелиниге Кызылдан сөөртүп келгеня кухня столдары — база-ла чагыг-дыр.

Совхозтарның ажыл-ишчилери амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын ында хүлээл алымшкын пунктуларын дамчыштыр ап турар. Сентедир дээш соодукчуну, телевизорну, амыдыралдың өске-даа нарын дериг-керекселдерни олар маңаа экээрлер.

Бо чылдың эрткен айларында коллектив шиитпир-биле бүгү эвес ажылдаан, план 102 хуу күүсеттингеп.

Будүрүлгеде мурнакчылар эрбын, барык шуптузу дең болур-дур. Ажаа чүү идигдиг болуп турарын дараазында чүүлдер-биле тайылбырлаар. Күш-ажылдың сагылга-чуруму будүрүлгеде эки. Хүлээнген хевээ дээш ажылдакчыларының харыысалгазы көскүү-биле белеэн. Будүрүлгеде профком (даргазы С. М.-Х. Кенден) социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче чогуур кичээнгейни утландырып турар. Ону түнээрде, бригадаларның боттарының саналгоналы чүүлдээрзин мында утпайн турар. А кол-ла чүве— деминнинде.

В. КУУЛАР.
Эрзин район.

АНЫЯКТАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИДИЛГЕЗИН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Эртекен субботада Кызылга, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдымышкын башкыныга республика школаларының директорларының чөвүлел хуралы болуп өртекем. Ында «Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланышкыннарынга дүүштүр өөренижилерниң күш-ажыл кижизидилгезин, өөредилгезин болгаш профессия шиилгезин организастаар талазыбиле практиктиг хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Чөвүлел хуралга СЭКП обкомунуң, хооркомунуң, райкомнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның, хоорайгүүскомнарының, будүрүлгелериниң, организацииларының, ажыл-агыйларның харыысалгалыг ажылдакчылары, удуртукчулары олурушкан.

Школачыларның күш-ажыл кижизидилгезин, өөредилгезин, профессия шиилгезин үнелеминиг-биле, экижидери, аныяктарның бүгү-ниити профессионал белеткелин боттандыраары совет школаның реформазының чугула сорулгазының бирээзи деп, хуралга илеткел кылган Тыва АССР-ниң чырыдымышкын министри Н. С. Коңгар демделээн. Өөренижилерниң ортумак школаны дооруп тура доктаатказ чүрүм ёзугаар кандыг-бир мергежил талазыбиле квалификация экзаменнерин дужаагаш, ону чедип алыры амгы школаның чугула социал-педагогиктиг, күрүне ужур-дузалыг сорулгазы болур.

Республиканың ниити билиг болгаш профессионал школазының реформазын боттандырар талазы-биле комплекстиг планны СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алгаш, Тыва АССР-ниң Чырыдымышкын министерствозу соңуургалдыг министерстволар, ведомстволар, тудуг организацииларының боттандырарының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган, ында школачыларның күш-ажыл өөредилгезинге өөредилге-будүрүлге цехтерни, участоктарын тургузарын көргеп.

Күш-ажыл өөредилгезиниң күрүне программазын күүседиргеге школаларның өөредилге мастерскаяларында 4-8 классчыга 2140 ажылчын турушту дериг-керекселдерни, автомобиль өөредилгезиниң 30 кабинеттерни, көдээ ажыл-агый машиналарының 25, профессия шиилгезиниң 47, хандырылга күш-ажылының 35 кабинеттерни дерип тургускан. Бо өөредилге чылында 9-10 классчының 7745 өөренижилери күш-ажыл өөредилгезин 19 мергежилдин аайы-биле эртип турар. Оон иштинде көдээ ажыл-агый адырларының талазы-биле—3800 ажыг, үлетпүүдиде—729, тудутнуудида—656 кижи хаара туттунган. «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарда, Кызылдың дваранымда фабриказында, автосептелге заводунда школачыларның будүрүлге өөредилгезин организастаарынга 105 ажылчын туруштарны тускайлаан. Бо дээрге школа реформазынга үлетпүр будүрүлгелериниң эки дарымызы болур. Ынчалзажок мындыг эки чижектерни хөйүү алаш шылазас бис.

Ниитизи-биле алырга, школаларның күш-ажыл өөредилгезиниң болгаш өөренижилерниң мергежил шиилгезиниң базазы кончуг сула болгаш негелделерге четпес. Будүрүлгелериниң өөредилге цехтериниг болгаш участоктарынга будүрүлге өөредилгезин 9-10 классчарның чүгле 502 өөренижизи эртип турар, Кызылдың № 7, 1, 2, Ырбанның, Мөген-Бүреэниң, Терлиг-Хаяның ортумак школаларында өөредилге мастерскаялары шуут чок. Улуг-Хем, Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның чамдык школаларында мастерскаялар чедир дериттинмээн.

Ынчангаш улус өөредилге кылдыстери, школаларның удуртукчулары күш-ажыл өөредилгезиниң материалдыг базазын быжыглаар талазы-биле боттуг хемчеглерни дарый алыр, будүрүлгелер, тудуг организацииларын, совхозтар-биле сырый харылзаалыг, идепкейлиг, шудургу ажылдаар ужурлуг.

Кызылда школалар аразының өөредилге-будүрүлге комбинады ам он чыл ажылдап турар. Оон эргежок чугула материалдыг базазы тургустунган, 8-10 классчарның өөренижилери күш-ажыл өөредилгезиниң мында эртип турар. Комбинат база будүрүлгелер-биле харылзааны тургускан, будүрүлге өөредилгезиниң мастерлерин, дериг-керекселдерни, материалдарны олар берип турар. Бо чылын ында 230 школачы тудуг херээн өөренип кирген, № 4 ХПТУ-да тоску классчыларның ийи болуу кацчакчылар, тудутжулар кылдыр өөренип турар. Школалар биле ПТУларның харылзаазын быжыглаарының чугулазын илеткелчи демделеп. Балгазын КПТУ-ның базазынга Балгазын ортумак школазының өөренижилериниң көдээ ажыл-агый мергежилдериге өөредилгезин организастаарын сүмелээн.

Күш-ажыл өөредилгезиниң башкыларының айтырыгга илеткелчи доктаагаш, бо талазы-биле кылза чогуур хемчеглерни чугулалап айыткан. Чижээ, тудут мергежилдериге өөредилгени организастаарыбиле төлевилеттингеп хемчеглер боттанмайн турар. Бо талазыбиле районнарда тудут организацииларын школаларга тудуг херээн башкылар мастерлер чорудун бээрин күүсеттеп турар.

Школачыларның ниитилелге ажыктыг будүрүлге күш-ажылынга киржилгези өөредилгеге харыысалганы кижизидеринге, хамааты овур-хевирнин дөзевилеттинеринге чугула түүл болур. Республикада школачыларның 403 күш-ажыл каттыжышкынынарында 17,2 мун өөренижилер күш-ажыл, идейлиг, мөзү-шынар дадыгышкынын эртип турар. Ол дээрге будүрүлге бригадалары, школачыларның арга-ыяш ажылагыйлары, күш-ажылдың болгаш дыштанылганыг лагерьлери, отрядтары болгай. Оон соонда илеткелчи будүрүлге бригадаларының материалдыг базазынга, оларның кайы хире ажык-дузалыг болуп турарын тодаргай чижектерге көргүзүп туруп доктаагаан. Совхозтарның удуртукчулары көдээ школа кадрларны четчелээринге кол курлавыры ол деп чүвени медереп билип, будүрүлге бригадаларынче кичээнгейни салып, эргежок чугула байдалдарны тургузарынга хөйүү кылып турар. Ынчалзажок дыка хөй школаларның будүрүлге бригадазы чүгле ат кырында, совхозтарның удуртукчуларынаар кичээнгей салбас чорук ам-даа уламчылап турар. Чижээ, Эрзинде Ленин аттыг совхозтуң директору З. Банзай будүрүлге бригадазын «силерниң ажылынарны төлээр акшахереңги көрдүнмээн-дир» дээш, тараткан. Школа директору ындыг байдал-биле антежип арткан. Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Сүт-Хөл районнарның школаларының будүрүлге бригадаларының хөвү турлаглары херек кырында чок.

Оон-биле холбаштыр школа реформазының дугайында доктаал үнген соонда безин идепкей көдүрүлбээнин илеткелчи ышкыны шүүмүүлээн. Бир эвес бо олчаан турар болза, кандыг экижишкин турар боор. Улус өөредилге киллистери, школалар удуртукчулары будүрүлгелер, ажыл-агыйлар-биле харылзааны күштелдирип, боттуг хемчеглерни алыры чугула.

Күш-ажыл кижизидилгезиниң, будүрүлге өөредилгезиниң еске-даа айтырыгларынга илеткелчи доктаагаш болгаш школаларның база будүрүлгелерин тускай шиитпирлер ёзугаар доктаадырының, оларның будүрүлге өөредилгезин боттандырарынга киржилгезин идепкейжидериниң хемчеглериниң чугулазын оңзалап демделеэн.

Школа реформазының боттанмышкыны бистеп үүлге баштайгы базымнарны эгелээн, кол ажылдар ам-даа план кырында, ынчангаш бо талазы-биле школа коллективтериниң будүрүлге, ажыл-агыйлар-биле, хөйнинти-биле смурый харылзаалыг, шудургу ажылы негеттинин турар деп, илеткелчи түнелинде чугаалаан.

Ол-ла айтырыгның талазы-биле айнги илеткелди профтехөөредилге өргелелиниң начальниги Я. В. Сарбаа кылган.

Бистиң республикада 11 профтехучилище ажылдап турар болгаш ацаа сургуулдар 46 профессияны шингээдип ап турар. Тудутта болгаш көдээ ажыл-агыйга, үлетпүрге тускай техника талазы-биле билиглиг аныяк ажылчынарны белеткеп турар. Ол-ла училищелериниң доозукчулары 2 мун кижи тудугжу болуп, а 1 мун ажыы көдээ ажыл-агый талазы-биле ажылдап турар.

Профтехучилищелериниң баазалары тургустунган болгаш тускай эртемниг башкылар, мастерлер-биле хандыртылып турар. Илеткелчи училищелерде кылдыын турар ажылдар-биле чергелештер районнарның школаларындан кээп турар өөренижилериниң өөредилге болгаш чүрүм-сагылга талазы-биле кошкак болуп турарын школа директорларынга дыңнаткан. Чамдык школалардан кээп турар өөренижилериниң орус дылга кошкаан, өөредилгеге кыспазын, хөй-ниитиниң чүрүм-нормаларын сагын билбес болуп турарын база демделээн. Ол чүл дээрге эки өөредилгелиг өөренижилерни профтехучилищелерже чорутпайн келгенин көргүзүп турар деп, ол айыткан. Ол шкаш чамдык школа башкыларында болгаш төөрелдерде профтехучилищелерни ийнги чергениң школазы кылдыр бодаар хөөннер барын ол шыгжымзы-биле шүүмүүлээн.

Сарыг-Септи № 2 ортумак школазының директору С. М. Достай чүүн-даа мурнунда директор кижи совхозтуң болгаш будүрүлге, албан, черлерниң удуртукчулары-биле сүмележип, боду баштай инициатива үндүрүп кээн, ону кошкатпас болза, өөренижилериниң күш-ажыл кижизидилгезиниң бир чедишкинин ында дээрзин саналынга чугаалаан. Кызылдың № 4 ПТУ-зунуң директору В. И. Бойко өөренижилериниң школага өөредилгезинче оңза кичээнгейни угландырары тууда дээн. Ол училищеде 657 өөренижи бар. Оларның чүгле сези эки өөредилгелиг. Школалардан өөредилге болгаш чүрүм талазы-биле кошкак өөренижилер кээп турарының өске-даа фактыларын ол чугаалаан.

Школаларда күш-ажыл кижизидилгезиниң талазы-биле чорудун турар ажылдарның болгаш моон соңгааргы сорулгаларның дугайында Самагалдай ортумак школазының директору А. К. Лопсан, Барлык ортумак школазының директору К. С. Хевек, Балгазында ПТУ-ның директору Н. Ермолин болгаш оон-даа өскелер санаа берген.

СЭКП обкомунуң ийнги секретары П. И. Кравченко хуралдың ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

М. САЯ, А. АРАПЧОР.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

1984 чылдың декабрь 29-тун дыштанар суббота хүнүн 1984 чылдың декабрь 31-ниң хүнүнче көжүрерин ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели доктаатказ.

Профэвилел амыдыралы

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң элчеглиг конференциязы болуп өртээн. Отчёттуг үеде чоруткан ажыл дугайында илеткелди кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы К. Ч. Ширээн ылган.

Барыын-Хемчик районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы Ф. И. Намнан, Бай-Тайгада «Тээлэ» совхозтуң хойжузу Б. Ы. Салчак, Тандыда «Коммунизмниң херели» совхозта профком даргазы З. З. Филиппова, Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң директору И. П. Лавриненко, Эрзинде «Нарын» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири Б. С. Нурзет, Кызылдың күш фабриказының күш ажаакчызы Е. Д. Медведева, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының даргазы М. А. Кыргыс, Улуг-Хем районнуң суггарылга системазының ергелелиниң механизатору С. Д. Демир-Хая, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы М. А. Сат, Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Н. А. Жоголь, Чөөн-Хемчиктиң РАУК чөвүлелиниң даргазы Д. Б. Кара-Сал илеткел талазы-биле санал бергеннер.

СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый болгаш аъш-чем үлеспүрүнүң килдизиниң эргелекчизи Г. А. Заркевич конференциянып ажылынга киржип, түве чугаалаан.

Отчёттуг үениң дургузунда профэвилел обкому болгаш профэвилел комитеттери ажыл-агый организмары-биле кадыботтарының бүтүү ажыл-чорудулгазын планныг онаалдаларны белеткээринче, мергежилиг бедидеринче, бүдүүлгеге бызыгарыынче, бригада кереэзин иептерединче, кодээнниң ишчилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг садыгларны үлаидырын келгенин илеткелчи демдеглээн.

Ооң түнелинде мал болгаш чер ажылында чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Отчёттуг үеде совхозтарның материал-техниктиг баазазы элээн бызыккан. Он бирги беш чылдың эрткен үш чыл тос айларында күрүнеге эът садарымның планын 103,9 хуу, сүттүү — 103,5, дуктуг — 102,2, дагаа чуургазын — 128 хуу күүсеткен. Мыыстыг бода малдың, хаванының, дагаанының, баш саны өскен. Бо чылын тараа, картофель, могаалар бүдүүлгезин көвүдеткен. Эрткен чылдан хөй мал чемнерин ажыл-агыйлар белеткен алган.

Профэвилел обкому болгаш профэвилел комитеттери социалистиг чарыштың организастаарының хевирлерин, арга-методтарын сайзырадыгайдырында, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң калбартырынче доктаамал ынчээнгейин саамы келген. Амгы үеде күш-ажылчы маргылдаада 37 мун ажыг кижи киржип турар, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты сес мун ажыг кижиге тывыскан, ол ат дээш хос мун ажыг кижи демисежип турар. Совет Тываның 40 чылынга тураскаатказы социалистиг чарышка Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга районнарның, «Тимлелге», «Чаа орук» совхозтарның шилчилери тиилекши болган. Муниципалитетлерниң саны чыл келген тудум-на озуп турар. Бо чылын эки коргүзүглерни малчыннар «Күш-ажылдың хостуу» совхозта М. К. Күдер-оол, «Торгалыгда» Д. Д. Билчима, «Революцияның чалбыжы» совхозта И. П. Сафонов, саанчылар «Кок-Тей» совхозта С. Х. Арандол. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Д. Д. Ондар, тараажылар СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Дawaa, «Өөкте» Д. И. Сацук, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта А. Х. Кержикпен болгаш өскелер-даа чедип алган.

Мал болгаш чер ажылында чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер барын илеткелчи база санал берген делегаттар конференцияга чугаалап, ооң чылдагаайнарын, ону эдип алырда чүнү кылырын тодаргай айтыканнар.

Мал ажылында улуг четпестер бар. Нииттиниң малының баш саны өспейн, продуктулуг чоруу бедивейн турар. Таңды, Өөүр, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарда малдың өлүп хорааны хөй болуп артпышаан. 1984 чылда совхозтар төрүүр чүс баш малга омаалтыр чүгле 54 бызаны, 72 хураганы алган.

Чер ажылының культуразы чавыс болуп турар. Чер ажылының зона системазын иептеретрейн, семинчилиглерни суггаттыг черлерни чедир ажыглавайн, тарылга шөлдерин болбаазырадырының технологиязын хажыдып турарындан чылдың-на тараа болгаш мал чеми культураларының дужуду куду болуп келген. Оларга «Бай-Тал», Каа-Хемде «Кызыл туң», «Шамбалыг», «Чыраа-Бажы», «Россия», «Чодураа» болгаш өскелдаа совхозтар хамаарыжыр. Амгы үеде совхозтарда 54 мун гектар суггаттыг чер бар. Ол болза кодээ» ажыл-агый продукциязының бүдүүлгезин ковүдедиргеге улуг курлавыр болур, мындыг турбуже ону чедир ажыглавайн турарын конференцияга санал бергеннер шүгүмчүлээн. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарда мелиорастаан черлерин багай ажыглап келген.

Күш-ажылды организастаарының депшилгелиг аргазы — бригада кереэзин ажыл-агыйларда иептередип турарынче илеткелчи болгаш санал берген делегаттар кичээнгейни салган. Бо чылын республикага 559 бригада, ферма, звено бригада кереэзи-биле ажылдаан. Чамдык совхозтарның бригада кереэзи-биле ажылдаан бригадалары, звенолары, фермалары кодээ ажыл-агый культураларының чазагай дужуулуг остүрген, малдан алыр продукцияны ковүдеткен, чаргыдалдарны эвээжеткен, техниканың ажыглалын эффективтиг кереэрнин ногшур үзелинде чараарынче, он планныг онаалдарны күүседиринің чугула хемчээ кылдыр коорунче салган.

Күш-ажылдың болгаш бүдүүлгенің сагыга-чурумун быжыглаарынче профэвилел обкому, профэвилел комитеттери кичээнгейни салып келген, ооң уламынган эрткен чылдың он айларында деңзэргө ажыл шагының чидирин 5,6 хуу кизырыган. Ындыг-даа болза күш-ажылдың сагыга-чурумуу ам-даа кошкак, ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктар хөй болуп турарын, ооң үүн келир чылдагаацарын айытказы, бо четпестерни чайладыр дээш профэвилел комитеттери, ооң удуртулгазында хөй-ниити организациялары дээштиг хемчеглерни албаанын шүгүмчүлээн. Кодээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң кайы-даа адырында күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыры сагыга-чурумдан кол хамаарыжыр, мындыг болганда күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаар дээш үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаарын конференцияга чугуланып санаан.

Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның күш-ажылының камгалалын жижиндер, ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, бүдүүлгеге овал-ондак болуур чоруктарны болдурбас дээш база СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң даразындагы Пленумнарының, ССРЭ-ниң профэвилелдеринин XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдарын, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир, СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг утмуур, Улуг Тиилелгениң 40 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чарыштың бүгү тала-биле калбартырынын, профэвилел комитеттерине удуртулганы эжиндерниң чугулазын айытказы.

Үстүнде айытказы болган ооң-даа четпестер профэвилел обкомунуң чедир кызабаан ажылы дээрзин конференцияга демдеглээш, ону эдип алыр дээш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң даразындагы Пленумнарының, ССРЭ-ниң профэвилелдеринин XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдарын, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир, СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг утмуур, Улуг Тиилелгениң 40 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чарыштың бүгү тала-биле калбартырынын, профэвилел комитеттерине удуртулганы эжиндерниң чугулазын айытказы.

Үстүнде айытказы болган ооң-даа четпестер профэвилел обкомунуң чедир кызабаан ажылы дээрзин конференцияга демдеглээш, ону эдип алыр дээш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң даразындагы Пленумнарының, ССРЭ-ниң профэвилелдеринин XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдарын, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир, СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг утмуур. Улуг Тиилелгениң 40 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чарыштың бүгү тала-биле калбартырынын, профэвилел комитеттерине удуртулганы эжиндерниң чугулазын айытказы.

Профэвилел обкомунуң организастаг пленумунга ооң даргазынга К. Ч. Ширээнниң катап соңгаан.

Т. ХЕРТЕК.

ОЧУЛДУРУКЧУНУҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

— Тайбың дээш, өжээтен күштерге удур демисел сиинниккен шүлүктерни болгаш прозаны бүгү дылдарга очулдурар, бөмбүрзектиң кижи бүрүзүнге чедирер херек. Очулдурукчунуң бөгүмүг бедик хүлээлгезин ол деп билип турар мен—деп, Милослав Бабовић чугаалады.

Мээң чугаалажып орар кижим—филология өртемнериниң доктору, Белград университединиң филология факультединиң славистика салбырының профессору. Бис ооң-биле русистериниң бичии өрээлчигежинде олтур бис. Толстойнуң, Достоевскийиниң болгаш Горькийниң портреттери. Номнар, орус, совет классика долган шкаф хананы узун дургаар ээлепкен. Орус болгаш серб-хорват дылдарда номнар.

— Оларның хөй кезиин силер очулдурган боор силер аа?

— Йе, оларның дыка хөйүн. Улуг ажылдар бо. Достоевскийниң чээрби тому. Ону чогаалчының мөчээнинден бээр 100 чылынга үндүрген. Чеховтуң 12 томнуг шилиндек чогаалдары ийи удаа үндү. Шолоховтуң чогаалдарының чеди томнуг чыылдазы, Леоновтуң 12 номнуг чыылдазы. Сөөлгү чыылдазы очулдурадым, кирилде чүүлүн бижидим, ооң тургузуктузу база мен мен. Бо номнарны көрүп ора, Москвага ооң бажыңынга, Леонид Максимович-биле ужуражыышкынны сактып келдим. Очулдурарынга эң-не берге чүү болду деп. Леонов айтырган чүве. Бойдус чурумалдары деп харыыладым. Ол хүлүмүүрээш, мынча дей-дир: «Мен ботаник кижи болбазым мен бе, оруг чогаалчылар аразынга душ болуп кире бергеним ол-дур ийин».

— Чүге очулдурукчулай бергеннер ол, чогум чүге орус чогаалдарны шилип алганынар ол?

— О, бо таварылгада комсомолчу чалыы шаамны сактыр херек. Дайын мурнунда орус дылды серб гимназияларга өөреимейн турган, чүве. Чүгле шажын семинариязынга турган. Совет литературага ынакшыл орус дылды сонуургазынче албаладан. Мээң салгалым Максим Горькийниң чогаалдарының канчаар-даа зажок улуг салдарының адаанга өскен. Делегейниң ийиги дайынының бүдүүзүнде бис ооң «Буревестник дугайында ырын», «Хартыга дугайында ырын» шээжилеп ап турдувус.

Черногорийда Иваиград хоорай чоогунда Будимль суурга төрүттүүген мен. Амгы Берана хоорайны ынчан Иваиград дээр турган чүве. Бераныың эр улус гимназиязынга Горькийни номчааны дээш дыка шыңгыы кезедир турду.

— Горькийниң номнарын үзел-бодалдары хамаан чокка бүгү-ле кижилер совет удуртукчуунуң чагаазынга байыр чедирил, бүгү-ниитиниң тайбыныче болгаш ядролуг чепсекти дужүреринче оруккa Совет Эвилелиниң база бир тодаргай базымы кылдыр үнелеп көрүп турарынга бүзүрээр мен деп, ол чугаалаан.

Сураглыг америк хөй-ниитизиниң ажылдакчызы Дриджпорт университединиң профессору **Говард Парсонс** К. У. Черненковуң харыызын ССРЭ-ниң кижиниң ёзулуг хүндүзел көөрүнүң, кижиниң эң чугула эргезин—амыдыран-чурттаар эргезин хандырарынче утмагаи могаг билбес чүткүлүүнүң херечизи кылдыр тайылбырлаан. Совет Эвилели ядролуг чепсекти баштай ажыглавас үүлээлгени бодунга шагда-ла алган, ядролуг чепсекти чаңгыс сөзидизи аттыг совхозта Д. Д. Ондар, тараажылар СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Дawaa, «Өөкте» Д. И. Сацук, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта А. Х. Кержикпен болгаш өскелер-даа чедип алган.

Мал болгаш чер ажылында чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер барын илеткелчи база санал берген делегаттар конференцияга чугаалап, ооң чылдагаайнарын, ону эдип алырда чүнү кылырын тодаргай айтыканнар.

Мал ажылында улуг четпестер бар. Нииттиниң малының баш саны өспейн, продуктулуг чоруу бедивейн турар. Таңды, Өөүр, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарда малдың өлүп хорааны хөй болуп артпышаан. 1984 чылда совхозтар төрүүр чүс баш малга омаалтыр чүгле 54 бызаны, 72 хураганы алган.

Чер ажылының культуразы чавыс болуп турар. Чер ажылының зона системазын иептеретрейн, семинчилиглерни суггаттыг черлерни чедир ажыглавайн, тарылга шөлдерин болбаазырадырының технологиязын хажыдып турарындан чылдың-на тараа болгаш мал чеми культураларының дужуду куду болуп келген. Оларга «Бай-Тал», Каа-Хемде «Кызыл туң», «Шамбалыг», «Чыраа-Бажы», «Россия», «Чодураа» болгаш өскелдаа совхозтар хамаарыжыр. Амгы үеде совхозтарда 54 мун гектар суггаттыг чер бар. Ол болза кодээ» ажыл-агый продукциязының бүдүүлгезин ковүдедиргеге улуг курлавыр болур, мындыг турбуже ону чедир ажыглавайн турарын конференцияга санал бергеннер шүгүмчүлээн. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарда мелиорастаан черлерин багай ажыглап келген.

Күш-ажылды организастаарының депшилгелиг аргазы — бригада кереэзин ажыл-агыйларда иептередип турарынче илеткелчи болгаш санал бергеннер делегаттар кичээнгейни салган. Бо чылын республикага 559 бригада, ферма, звено бригада кереэзи-биле ажылдаан. Чамдык совхозтарның бригада кереэзи-биле ажылдаан бригадалары, звенолары, фермалары кодээ ажыл-агый культураларының чазагай дужуулуг остүрген, малдан алыр продукцияны ковүдеткен, чаргыдалдарны эвээжеткен, техниканың ажыглалын эффективтиг кереэрнин ногшур үзелинде чараарынче, он планныг онаалдарны күүседиринің чугула хемчээ кылдыр коорунче салган.

Күш-ажылдың болгаш бүдүүлгенің сагыга-чурумун быжыглаарынче профэвилел обкому, профэвилел комитеттери кичээнгейни салып келген, ооң уламынган эрткен чылдың он айларында деңзэргө ажыл шагының чидирин 5,6 хуу кизырыган. Ындыг-даа болза күш-ажылдың сагыга-чурумуу ам-даа кошкак, ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктар хөй болуп турарын, ооң үүн келир чылдагаацарын айытказы, бо четпестерни чайладыр дээш профэвилел комитеттери, ооң удуртулгазында хөй-ниити организациялары дээштиг хемчеглерни албаанын шүгүмчүлээн. Кодээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң кайы-даа адырында күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыры сагыга-чурумдан кол хамаарыжыр, мындыг болганда күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаар дээш үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаарын конференцияга чугуланып санаан.

Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның күш-ажылының камгалалын жижиндер, ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, бүдүүлгеге овал-ондак болуур чоруктарны болдурбас дээш база СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң даразындагы Пленумнарының, ССРЭ-ниң профэвилелдеринин XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдарын, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир, СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг утмуур. Улуг Тиилелгениң 40 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чарыштың бүгү тала-биле калбартырынын, профэвилел комитеттерине удуртулганы эжиндерниң чугулазын айытказы.

Үстүнде айытказы болган ооң-даа четпестер профэвилел обкомунуң чедир кызабаан ажылы дээрзин конференцияга демдеглээш, ону эдип алыр дээш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң даразындагы Пленумнарының, ССРЭ-ниң профэвилелдеринин XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдарын, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир, СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг утмуур. Улуг Тиилелгениң 40 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чарыштың бүгү тала-биле калбартырынын, профэвилел комитеттерине удуртулганы эжиндерниң чугулазын айытказы.

Профэвилел обкомунуң организастаг пленумунга ооң даргазынга К. Ч. Ширээнниң катап соңгаан.

Т. ХЕРТЕК.

ЯДРОЛУГ АЙЫЫЛДЫ БОЛДУРБАС

Боо-чепсекти эдерес будуреринң соксадырынче, ядролуг чепсекти хоруурунче, кедизинде баргаш, шуут узутказарынче болгаш бөмбүрзекти ооң кырында дирелген ядролуг айыыл-халапган чайладырынче уланган эң тодаргай шиитпирлерин хүлээп алырынга амгы дүүрээзининг үеде Совет Эвилели белеп боон турар. «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп шимчээшкинниң чагаазынга СЭКП ТК-ның Чиргиис секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненковуң харыызын делегейде калбаабиле чугаалажып көрүп, үнелеп турарының кол утказы мындыг.

«Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп делегей шимчээшкинниң Вашингтонда парлаттынган медеглелинде «бистер совет удуртукчуунуң чагаазынга өөрүп четтирип, ханыыы-биле сонуургап турар бис»— деп, чугаалап турар. К. У. Черненковуң харыызы бистиң шимчээшкиннивистиң тайбыныче чүткүлдүүн чүгле совет удуртукчунун үнелеп көрүп турары-биле эвес, харын база бүгү-ниитиниң айыыл-халавыдан кижи төрелгетении чайладырының айтырын шиитпирлээрнче шыны-биле чүткүп турары-биле биске онза чугула боон турар.

«Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбазы дээш» шимчээшкинниң удуртукчуларының бирээзи Джон Пастори база-ла мындыг бодалын илереткен. Политиктиг салгалдарның база делегейниң салым-чолу дээш дүүрел сиинниккен. Ол амгы үеде оизагай ужур-дузалыг.

Сергей ГРЫЗУНОВ,
ПМА-ның корр.

Белград.

ТАЙБЫҢ БҮГҮДЕГЕ ХЕРЕК

Эрткен неделяда акы-дүшма чурттарның найысыылдарынга демдеглеттинген үш улуг болуушкынар социалистиг демократтыг-рылгазының күүрмелери, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар тайбыныың идеаддарынга шынчы, делегейниң ядролуг месилдежиишкинин болдурбас, боо-чепсекти дужуреринің айтырын шиитпирлээр дээш бүгү чүүлдерни кылырынга белении база катап көргүскен.

Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң Берлинге болган хуралынга АКШ-ның болгаш НАТО-ның дайынзырак агрессечи политиказының түнелинде шыңгыы чидинген делегейниң ниити байдалы-биле холбаштыр Европада байдалды бүгү талазы-биле чугаалажып көргеп. Варшава Керээзиниң чурттарының камгалал министрлериниң комитеди Будапештиге хуралдаан. Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелериниң каттышкан Чепсектиг Күштериниң практиктиг ажылчорудулгазының айтырыгларын чугаалашкан, чогуур шиитпирлерни хүлээп алган. 90 ажыг коммунистиг, ажылчын болгаш революсчу-демократтыг партияларның төлөөлекчилериниң «Тайбының болгаш социализмниң айтырыглары» журналдың ажылын чугаалажып көөрү-биле холбашкан ужуражышкынга санал-оналга солчуушкунунга бижыг тайбының хандырарының база боо-чепсекти эдерес будуреринң соксадырының айтырыглары кол черни ээлээн.

Европада байдал сөөлгү үеде улам чидинген. Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттарның мындыг байдалда боттарының айыыл чок чоруун хандырары-биле элээн хөй харыы демчеглерни алыр үүрга таварышкыны билдингир.

(СЭТА)

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

◆ **БОНН.** ГФР-ниң чазаанын чепсегленнишкинин улам күштелдирернче утланган политиказын Германиянын оппозистит Социал-демократтыг партизы (ГСДП) шыңгыы шүгүмчүлээн. ГСДП-ниң парламент болүүнүң кежигүнү Карстен Фойгт «Дойчландфунк» радиостанциязынга берген харыыларында чазак мурнундагызы хевээр боо-чепсекти эдере будуреринче чүткүп турарын медеглээн.

◆ **БЕЙРУТ.** Ливанның национал чаңгыс эптиг чазаа чурттa байдалды чогумчалыг кылдыр эжиндер талазы-биле ажылдарны үргүлчүлеп турар. Бейруттуң чурттун мурнуу кезээ-биле холбаштырып турар эрик чаныыны чазаглыг оруун дургаар ливан цеприг кезектерни тургузарының планын шалыкыны-биле боттандырарының эргежок чугуланын министрлер кабинединиң эрткен неделяда бадыткаан.

◆ **ЛОНДОН.** Британ аг-шеригдер Ольстерге база бир хаанын кем-керек үүлгедиишкинин кылган. Би-би-си телекомпаниянын информация албанының дамнатканы-биле алырга, Соңгу Ирландиянын Лондондерри хоорайынга аңган солдаттар ийи аныяк католиктерни боолап өлүргеннер. Лондондерриде госпиталъдарның бирээзининг чанынга хамааты хептер иеткен солдаттар мотоциклиг бир чораан ийи соңгу ирланд кижилерже от ажыктаан. Ол аныяк кижилер ол-ла черинге өлгеп.

◆ **ВАШИНГТОН.** Америк болгаш делегей хөй-ниитизиниң калбак удурланышкынны боон турза-даа, Рейганның администрациязы космос делгемнин милитаризастаар аймылдыг планныдан ойталаар дивейн турар. Ону оралакчы президент Дж. Буш эрткен неделяда база катап бадыткаан. Ол национал камгалал университединге болган симпозиумга чүве чугаалаан. «Чурттуң аймыл чок чоруун хандырарынга космостуң ужур-дузазының улам улгадын турарын» онзалап айыткан.

(СЭТА).

ядролуг дайынның өөскүп үнүп болуруп лыка күштелдирер аналарын француз «Юманите» солун бижээн. Барыын герман АРД телевидение дайынның өөскүп үнер айылын эвээжедириниң херээлге шыңгыы бурунгаар базынны кылырынга ССРЭ-ниң шиитпирлиишкиле белеңнин дамчыткан.

«ССРЭ ядролуг чепсекти шуптузуп үзуткаарынын эң шыңгыы шиитпирин үндүрериите белең», «Космосту милитаризастаарынга идегелиг шаптыктаашкынны тургузар», «Москва чугаалажышкын болгаш кайы-даа талага ажыктыг дугуржулгалар дээш демисежип турар»— деп, мындыг эгелер-биле социалистиг чурттарның солуннары харыынын парлап турар. Делегей херектерниң моон соңгаргы байдалы ядролуг маргыжышкынның чаа чадаларын-биле эвес, а тайбының болгаш айыыл чок чоруктуу, чавырлышкынның болгаш идегежир чоруктуу быжыглаарының оруу-биле ооң хогаккүрүн-не күзел турар бүгү чурттар-биле ак сетиилдиг, шынап-ла күзелиг-биле кады ажылаарынга Совет Эвилели белең деп, вежгр «Непсабадшаг» солун айыткан.

Япон «Майнити» солун К. У. Черненковуң чагаазын «массалыг үзуткаашкынның чепсээн долузу-биле үзуткаарын чедип алырына Совет Эвилелиниң бижыг шиитпирлиишкиниң» херечизи кылдыр көрүп турар.

Кижи болгаш бойдус

БЕЛГРАД. Македония социалистиг республикада Охрид холдуң эриинде ооң суун хирленишкиниден камгалаар улуг системаны тургузуп эгелээн. Охрид хөл дээрге, Югославияда бойдустуң эң «каас-чараш черлериниң бирээзи боон турар. Охрид — эң-не арыг суглуг, ховар дээш дириг амытанарлыг, Европада эң-не өртебурунгу хөл боон турар. Оон ужурундан ону бо-ла Байкалга дөмейлештиргеп турар. Охрид холдуң чоок-кавызында төөгүнүң болгаш культураның үнелиг тураскаалдары база бар.

ХОШИМИН. Чурттуң төп оргулаажыкта, үргүлүү-ле «Вьетнамның дээнирик» дээн адаал турар арга-ыяштыг деңискээр черни күрүенниң камгалалынга алганын чарлаан. Дайын чылдарында база өжелекчи эрге-чагырганың талазындан үредекчи ёзу-биле ажыглаанының түнелинде улуг үвүткашкынга таварышса-даа, ында тропиктиг үнүштер болгаш дириг амытанарлың барык хол дегбээн шыңкап, хевээр арткан боон турар.

Камгалалдыг черниң шөлү улуг эвес — үүлге 30 мун гектар, мынчалза-даа ол кижи эртиннес арга-ыяштыг черде 418 хевирниң үнүштери, мыштары, эм-тан оът-сигем бар болуп турар. Ол девискээрниң дириг амытанарлыг, Европада эң-не өртебурунгу хөл боон турар. Оон ужурундан ону бо-ла Байкалга дөмейлештиргеп турар. Охрид холдуң чоок-кавызында төөгүнүң болгаш культураның үнелиг тураскаалдары база бар.

РИМ. Италиянын чамдык министрлериниң аналга болган чевүлел хуралынга Адриатика далайның үлетпүр бүдүүлгеге артынчыларын-биле дыка хирленип, үрелип турарын чугаалажып көрген. Адриатика далайның Италия талазында өртемнериниң суунда хораның фосфор бүдүмелдериниң хөй немчээдит боон турарын олар дүүрел айтып турганнар. Италияда эң улуг По хем чыл санында-ла мындыг 11 мун тонна бүдүмелдерни, үүлге чаңгыс Эвилия-Романья областтың бүдүүлгелери — 3 мун тонна хораның артынчыларны ол далайже кирер аксын турар.

(СЭТА).

ТУРУКТАРНЫҢ МААДЫРЛАРЫ—МААДЫРЛАР

Удмурт чуруку П. Елкинниң Ижевскиде ажыттынган хууда делгелгезинде чаңгыс чер чурттуларының алдарлыг кижилериниң бөлүк портреттери, живопись чуруктар, графика сизлбиглелери кирип турар. Улуг Тиилелгениң чылында төрүттүүген ол чуруку ам болур алдарлыг 40 чыл юбилейге бодунуң чаа делгелгезин тураскаадып турар.

Чуруктарның кол маадырлары — дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, хоорайларның болгаш кодээ черлериниң сураглыг кижилери. БАМ-ның, газ дамчыдыкчызының тудугжулары боол турар. Ол бодунуң чогаадыкчы аян-чоруктарының үезинде оларның-биле ужурашкан. Чогум-на оларның үезинде «БАМ-да куда», «Оглун үдээнин», «Шүлүкчүнүң үнүн дыннаан» деп чуруктар тыптып келгилээн.

П. Елкин — Удмурт АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады, ол ССРЭ-ниң Чуруулга академиязының чанында аспирантураны дооскан.

КАРЕЛИЯНЫҢ БАЙЛАА

Онега көлдүң чанында камгалалдыг чаа черни тургускан. Карел хадындан тургустунган арга-ыяш участогун күрүне камгалалынга алган. Шаанда шагда чер-ле болганындан үнүп турган ол үнелиг породадан үүлге алды муң ыяш артканын специалистер санап тодаратканнар.

Амгы үеде Карелияда ук черниң арга-ыяжының ол байлаанын санын өстүрер дээш шыңгыы хемчеглерни ап турар. Ыяш ажыл-агыйлыглар болгаш школаларның лесничестволарыдаа ол үнелиг ыяшты тарып өстүрерни чедиишкиннииг кылып турар. Ынчангаш ындыг хадыңнарны Соңгу үүк чурттуларның паркгарындан болгаш скверлериниден бо-ла көрүп болур апарган.

СЭТА-ның корр.

ЧУРУКТАРДА: Бразилияның амгы хүнү: кудумчуда диледчи музыкант; бо аныяк кыстан бичии аяк ишти аныыр үзүг шайны садыы ажин болур.

Ю. БЕСПАЛЬКОНУҢ фотозу. СЭТА.

МОСКВА. Москваның Вл. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының «Клим Самгинниң амыдыралы», «Мценск моҗузуның Макбетагайы», «Дамчыыр чугаа» деп шиирлериниң рольдарының күүседикчизи РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи комсомол шаңналының лауреады — Наталья Георгиевна Гундарева ССРЭ-ниң 1984 чылда Күрүне шаңналын алган.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Суугa бомбук ойнаары. Москва «Динамозумуң» ватерполистери кубок эдилекчилериниң кубогун чаалап алган. Финал ужуражымышкыга Дубровник хоорайга (Югославия) олар ук хоорайның командазы 8:7 санга уткан. Европа чемпионнарының кубогу дээш шиитпирлиг оюнга бистиң командавыс ЦСК (ВМФ) Будапештиниң «Вашаш» клубка 5:10 санга уттурупкан.

Коньки. Минск чурттуг Игорь Железовский Карл-Маркс-Штадттың катогунга 500 метриниң дистанциязын 37,66 секундада эрткеш, делегей көргүзүүн экижиткен. Олимпий чемпионуу Сергей Фокичевтиң мурнундагы көргүзүүн 21 харлыг спортчу И. Железовский 0,08 секундага экижиткени ол.

ЛИТВА ШКОЛА—БӨГҮН БОЛГАШ ДААРТА

Литвада, бистиң чурттувустуң булуң бүрүзүнде ышкаш, аныяктарның ниити билиг, күш-ажыл болгаш профессионал белеткелиниң шынарын бедидер школа реформазын амыдыралда боттандырып эгелээн.

3,5 млн. кижи чурттакчылыг республикада 2100 ниити билиг школазы бар. Ында барык чартык миллион ажыг уруглар өөренип турар. Маңаа хамаарыштыр чугаалап тура, уругларны төрээн дылының кырынга өөредир деп конституция эргезин чурттакчы чонуң калбаа-биле ажыглап турарын айтыры чугула. 1983—1984 өөредилге чылында школа назылыг уругларның 83,8 хуузу литва дылга өөренир, 13,9 хуузу — орус дылга, 2,3 хуузу — польша дыл кырынга өөренир школаларга өөренген. Ол саптуп чурттакчы чонуң национал составынга дүжүүн турар.

Школа реформазын боттандырып чорударда, түс черниң байдалдарын, национал чанчылдарын барымдаалап турар. Чижээ, реформада көрдүнгенибиле алырга, ниити билиг школазынга өөредилге оон бир чылдыг апаар болгай, а бисте литва, польша дылда өөренип турар школаларга өөредилге он нйи чылдыг болур. Чижээ, көрүп көрүнер даан, уругларны школага алды харлыындан эгелеп өөредириниче шилчилге чоорту, элээн каш чыл дургузувда боттаныры көрдүнген болза, Литвада ону эрте боттандырарын көрүп турар. Ол талазы-биле өөөн өвес дурзулга мөөңнеттингенин барымдаалаш, алды харлыг уругларны школаларга, уруглар садтарының улуг бөлүктеринге 1986 чылда-ла өөредип эгелээр.

Алды харлыг уругларга көрдүнген чаңгыс чаай чаа өөредилге программазын ам белеткеп турар. Республиканың бүгү школаларынга болгаш ясли-садтарынга ону келир өөредилге чылының эгезинден бээр ажыглап эгелээр.

Бистиң ниити билиг школадарывыстың чаа өөредилге планнарында реформага дүүштүр төрээн дылды, орус болгаш даштыкы дылдарны, ниитилел эртемни, музыка өөредиринге хөй шак көрдүнген. Уругларның күш-ажыл белеткелиниче кичээнгей кажангызындаа чугаажок улуг.

Төрээн дылын билири — эстеми өөредириниң өөредилге шагын неделяда 5-6 шак ковудедири көрдүнген. Литва дылдың программазында үстүкү класстарга чугаа культуразының талазы-биле тускай курсту кииргенин айтыры чугула.

Орус дылды өөренириниче кичээнгей бисте онзагай. Ол—таварылга өвес. Совет кижилер ону националдар аразының харылзажырының чугула чепсээ кылдыр эки тура-биле шилип алган. Оон аңгыда, орус дылды билир кижиге делегей эртемнерни хамы шыңгээдип алырының, быжыг билигниң үндезини, ынчангаш төрээн дылды болгаш литератураны школаларывыстың адыш сыкпаан бис. Харын эң-не кол чүве ол деп бодаар мен.

Школа реформазы

Биске ынчан белек-селек-даа сөңдеп турбаан. Ортумак эртемниң аттестатыны-биле кады бичии блокнотчугаштарны тывыскылаан. Оларның бирги ариин ажыттарга, дараазында сөстерни бижип каан: «Эргим доозукчу (ында доозукчунуң адын бижип каан) төрээн школанны кажан-даа утпа. Бистиң адрезивис бо дээш школаның адрезин бижип каан. Оон аданда ол школаның таңмазын каккаш, школа удурткулуларының, класс башкызының аттарын салгылаан.

Школазын, башкыларын кижи черле кайын уттур. Ол бичии кызыл блокнотчугашты үнелиг эртине дет ам-даа шыгжап чоруур мен. Мээң эштерим база шак-ла ындыг боор-чыгыр, чүнү кылыр деп боттары араазында чугаа кылбаан турган бе? Демги эжим канчап уттупканыл? Ынак чугааламаан сүмелешкен болза, бүгү чүве болур чогууру-биле бүтпү дег.

Н. ТУЛУШ,
Өвүр район.

ЧЫЛДАР ЭРТСЕ-ДАА...

Район төвүнге ортумак школаны доосканывыстан бээр ам 28 чыл болуп турар. Школаның баштайгы доозукчулары болган бис. Оон мурнунда ол школага доозукчулар кежээн организастаарының арга-дүрзүлгазы турбаан-даа болза, ол кежээ кижи бүрүзүнүң сагыжында артып калган. Кежээниң байырлалдыг кезээ, оюн-тоглаа-даа солун эртken. Башкыларывыстың, кежээге келген улуг кижилериниң чагыг сөстери биске чүден артык үнелиг болган. Шынап-ла ынчан бистиң аравыстан амыдыралчы туружун чегей кылдыр эөлээн кижи чок. Шупту-ла эртем-билигни-даа, бодунга тааржыр мергежилдэ-даа чедип алган, чонунга бараан болган ажылдап чоруурлар. Башкыларывыстың чагыг сөстерин хилис барбазын, школавыстың, башкыларывыстың адын сыкпаан бис. Харын эң-не кол чүве ол деп бодаар мен.

Биске ынчан белек-селек-даа сөңдеп турбаан. Ортумак эртемниң аттестатыны-биле кады бичии блокнотчугаштарны тывыскылаан. Оларның бирги ариин ажыттарга, дараазында сөстерни бижип каан: «Эргим доозукчу (ында доозукчунуң адын бижип каан) төрээн школанны кажан-даа утпа. Бистиң адрезивис бо дээш школаның адрезин бижип каан. Оон аданда ол школаның таңмазын каккаш, школа удурткулуларының, класс башкызының аттарын салгылаан.

Школазын, башкыларын кижи черле кайын уттур. Ол бичии кызыл блокнотчугашты үнелиг эртине дет ам-даа шыгжап чоруур мен. Мээң эштерим база шак-ла ындыг боор-чыгыр, чүнү кылыр деп боттары араазында чугаа кылбаан турган бе? Демги эжим канчап уттупканыл? Ынак чугааламаан сүмелешкен болза, бүгү чүве болур чогууру-биле бүтпү дег.

Н. ТУЛУШ,
Өвүр район.

Бир чугаага хамаарыштыр

ЧАГЫГ-СӨСТҮҢ ҮНЕЗИ

Бистиң школаларывысты чыл бүрү чүс-чүс оолдар, кыстар доозуп үнүп турар. Оларның бир чамдыктары өөредилгезин уламчылап-даа турарлар, а өскелери улус ажылагыйының аңгы-аңгы адырларында ажылдап, күш-ажылчы оруун улаштыр-ла өгелей бергилээрлер. Өөренири-даа, ажылдаары-даа чугула болбайн аан. Хамык ужур амыдыралчы туруштуг шын тып алырында деп бодаар мен. Оон дугайын чүге чугаалай бергенин ол дээш чадавас. Моңу сөглексээн мен: доозукчулар кежээзинге ий чугула чүүлдериниң бирээзин — уруглarга чагыг сөстерни сөглээри.

Амгы үеде школа реформазын амыдыралга боттандырып эгелээриниге хамаарыштыр улуг ажыл школа коллективтерлиде, ажыл-агыйларда, бүдүүлгелерде база ол ышкаш ада-иелер ортүзүнде чоруп турар. Херектиң ужуру мынаа болганда харын доозукчулар кежээзинге чалаттырып чедип келген ажылдакчылар, ада-иелер болгаш башкылар-даа түс черде—совхозта аны бүдүүлгеде, районда, ниити республикада кандыг мергежилдиң кадрлары негеттиниин турарын сонуургадып чугаалап-даа болгай-ла.

Амгы үеде бисте көдээ ажыл-агыйда малчыннар, саанчылар, механизаторлар чедишпес, ажылдың технологиязын эки билир кижилер негеттиниин турар. Фермаларга аңаа-ла саанчы эвес — машиналыг саалдаанын операторлары, бригадаларга аңаа-ла малчын эвес — билигликг малчын-мастерлер хөй-биле дерек болуп турарын утпас ужурлуг бис.

Сүт-Хөлдүң бир школазынга болган доозукчулар кежээзинге ышкаш таварылга канчан эскет чок артканын кым-даа кайгаар. Өске школаларга база мындыг хевирлиг таварылгалар болуур болза кежээге келген ада-иелерге, башкыларга, доозукчуларга эскет чок артар деп бе?! Ол школаның ада-ие комитеди, класс башкызы, ол класстың доозукчулары байырлыг кежээни эрттиреринiң түскай планын баш бурунгаар чугаалашпаан хевирлиг-дир. Ындыг чугаа турган-даа болза, эренгей байдалдыг болган-дыр. Класстың кыс уруглары ол кежээ канчаар кеттинер, кажан чыглыр, чүнү кылыр деп боттары араазында чугаа кылбаан турган бе? Демги эжим канчап уттупканыл? Ынак чугааламаан сүмелешкен болза, бүгү чүве болур чогууру-биле бүтпү дег.

Н. ТУЛУШ,
Өвүр район.

ЧЫЛДАР ЭРТСЕ-ДАА...

Район төвүнге ортумак школаны доосканывыстан бээр ам 28 чыл болуп турар. Школаның баштайгы доозукчулары болган бис. Оон мурнунда ол школага доозукчулар кежээзин организастаарының арга-дүрзүлгазы турбаан-даа болза, ол кежээ кижи бүрүзүнүң сагыжында артып калган. Кежээниң байырлалдыг кезээ, оюн-тоглаа-даа солун эртken. Башкыларывыстың, кежээге келген улуг кижилериниң чагыг сөстери биске чүден артык үнелиг болган. Шынап-ла ынчан бистиң аравыстан амыдыралчы туружун чегей кылдыр эөлээн кижи чок. Шупту-ла эртем-билигни-даа, бодунга тааржыр мергежилдэ-даа чедип алган, чонунга бараан болган ажылдап чоруурлар. Башкыларывыстың чагыг сөстерин хилис барбазын, школавыстың, башкыларывыстың адын сыкпаан бис. Харын эң-не кол чүве ол деп бодаар мен.

Биске ынчан белек-селек-даа сөңдеп турбаан. Ортумак эртемниң аттестатыны-биле кады бичии блокнотчугаштарны тывыскылаан. Оларның бирги ариин ажыттарга, дараазында сөстерни бижип каан: «Эргим доозукчу (ында доозукчунуң адын бижип каан) төрээн школанны кажан-даа утпа. Бистиң адрезивис бо дээш школаның адрезин бижип каан. Оон аданда ол школаның таңмазын каккаш, школа удурткулуларының, класс башкызының аттарын салгылаан.

Школазын, башкыларын кижи черле кайын уттур. Ол бичии кызыл блокнотчугашты үнелиг эртине дет ам-даа шыгжап чоруур мен. Мээң эштерим база шак-ла ындыг боор-чыгыр, чүнү кылыр деп боттары араазында чугаа кылбаан турган бе? Демги эжим канчап уттупканыл? Ынак чугааламаан сүмелешкен болза, бүгү чүве болур чогууру-биле бүтпү дег.

Н. ТУЛУШ,
Өвүр район.

ЭШ-ӨӨРҮ КАНЧАП БАРГАНЫЛ?

«Шын» солунга парлаттынган «Канчап эскербээнил?» деп, Сүт-Хөл районуң бир школазынга доозукчулар кежээзинин дугайында материалды мен база өөрүм-биле кады номчуп танышпын. Болдум ЭйлигХем школазының тоску класында өөренип турар мен. Бистиң школа доозуп үнер чылывыс база удавас чедип келир. Бистиң доозукчулар кежээзинге шак ындыг янзылыг эпчок байдал черле турбас боор деп бодаар-дыр мен. Ада-иелериниң, удуг кижилериң, эш-өөрүнүң киткээнгейинден мырыңай дашкаар артар деп чүвени бодап кээрге, сеткилге аар-ла-дыр. Школачыларының араазында өгбүле, ада-ие байдалы кандыгда кижи турбайн канчаар. Бисте-даа ындыглар бар. Бүдүн болгаш чартык өскүстер кача-даа турар-ла болгай. Оларга кичээнгей, хайгаарал херек кырында кайда-даа улуг-ла деп бодаар мен.

Демги ол школада байдал чүге ындыг эвес болганыл? Ада-иелер чүнү-даа билбейн чагыг-сөзүг эң чаагай тураскаал ол болган.

Б. ДОЛААН.

ЭШ-ӨӨРҮ КАНЧАП БАРГАНЫЛ?

«Шын» солунга парлаттынган «Канчап эскербээнил?» деп, Сүт-Хөл районуң бир школазынга доозукчулар кежээзинин дугайында материалды мен база өөрүм-биле кады номчуп танышпын. Болдум ЭйлигХем школазының тоску класында өөренип турар мен. Бистиң школа доозуп үнер чылывыс база удавас чедип келир. Бистиң доозукчулар кежээзинге шак ындыг янзылыг эпчок байдал черле турбас боор деп бодаар-дыр мен. Ада-иелериниң, удуг кижилериң, эш-өөрүнүң киткээнгейинден мырыңай дашкаар артар деп чүвени бодап кээрге, сеткилге аар-ла-дыр. Школачыларының араазында өгбүле, ада-ие байдалы кандыгда кижи турбайн канчаар. Бисте-даа ындыглар бар. Бүдүн болгаш чартык өскүстер кача-даа турар-ла болгай. Оларга кичээнгей, хайгаарал херек кырында кайда-даа улуг-ла деп бодаар мен.

Демги ол школада байдал чүге ындыг эвес болганыл? Ада-иелер чүнү-даа билбейн чагыг-сөзүг эң чаагай тураскаал ол болган.

Б. ДОЛААН.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ

П. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.50 — Шыдыраага делегей чемпионады. 9.05 — «Кавказский пленник». Уран-чечен телефильм. 10.20—«Полоцкиниң уран чүүл тускаалдары». 10.45—10.50 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35— «Беш чыл — кижи бүрүзүниң хереэ». 15.30 — Б. Горбатов — «Эштерге чагаалар». 16.15 — Концерт. 17.15 — Буратинонуң делгелгези. 17.45 — Бистиң сад. 18.15 — Хөглүг нотажыгаштар. 18.30 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 Кижи болгаш хоойлу. 19.35— «Кышкы эскиз». 19.45— «Чрезвычайное обстоятельство». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.45 — Концерт. 22.30 — Шыдыраага делегей чемпионады. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—01.15 — Хоккейге ЧССР-биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының эш-хуузунуң ужуражымышкыны.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. фильм. 8.35; 9.45 — Бойдус дугайы. 2-ги класс. 8.55 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.15; 12.05 — Француз дыл. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. 10.35; 11.35 —География. 6-гы класс. 11.05 — Шыдыраа школазы. 12.35 — Күкрыникскиниң чуруулга уран чүүлү. 13.05 — Драматургия болгаш театр. 14.05 — Төөгү. 7-ги класс. 14.35 — М. И. Глинка. 15.20—15.25 — Телемедээлер.

18.00 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Док. фильм. 18.35— «Чурукчуның биирими». 19.05 — Киножурнал. 19.15— «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — Док. телефильм. 20.30 — Аваң школазы. 21.00 — «Үе». 21.45—22.55 «Майор Вихрь». Уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы.

12. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». 8.50 — «Аянчорукчулар клуву». 9.50 — «Чрезвычайное обстоятельство». Уран-чечен фильм. 11.05 Телемедээлер.

• • •

14.15—Телемедээлер. 14.35— Док. фильмнер. 15.15 — Концерт. 16.00 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 16.30 — Концерт. 16.55— «...Оң алды болгаш оон-даа улуг назы». 17.40 — Амгы делегей болгаш ажылчын шимчээшкинни. 18.05 — Улустуң ailгалары. 18.15 — Чурук саңында-ла — хүн. 18.30 —Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Чаа фильм-концерт. 19.40 — «Невероятное пари, или Истинное происшествие, благополучно завершившееся сто лет назад». Уран-чечен чаа телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Фильм-концерт. 11.45 — Бөгүн делегейде. 23.05—00.45 Футбол. «Динамо» (Минск)— «Видзев» (Польша).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35 — Ниитилел дугайында билиг. 10-гу класс. 9.05; 12.05 — Немец дыл. 10.05 — Физика. Электролиз. 10.35; 11.35 —Н. А. Некрасов. 6-гы класс. 11.05—Бистиң сад. 12.35—Ниити биология. 10-гу класс. 13.05 — Драматургия болгаш театр. 14.10 — География. 6-гы класс. 14.40 — Прометейниң салгакчылары. 15.40 —15.45 — Телемедээлер.

• • •

18.00 — Телемедээлер.

• • •

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Сылдысчыгаш». 18.40 — Уругларга фильм. 19.00 — Делегейде болуушкуннар дугайында беседа. 19.10 — «Азия төвү». 19.40— Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — Араганың хоразынын дугайында док. фильм. 20.30 — «Дем каттыштырылгазы». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Майор Вихрь». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 22.45—23.10 — Чаа док. фильм —«Уралыс».

13. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Шыдыраага делегей чемпионады. 8.55 — Буратинонуң делгелгези. 9.25 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 10.25 — 10.30 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Чаа док. телефильм. 15.05— XIX вектин орус уран чүүлү. 15.45 —Концерт. 16.25—Ленинчи шаңналдың лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, медицина эртемнериниң доктору Г. А. Илизаров-биле школачыларның ужуражымышкыны. 17.10 —Шыдыраа школазы. 17.40 —Миллионнарның ленинчи университеди. 18.15 — Мультфильм. 18.25 — Концерт. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — Делегей болгаш аныяктар. 19.30 — Футбол «Кёльн» (ГФР)—«Спартак» (Москва). 21.00 —«Үе». 21.35 —Чаа фильм-концерт. 22.30— Шыдыраага делегей чемпионады. 22.45—23.05—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.45 — Бойдус дугайы. 4-кү класс. 8.55 — Эртем-неперелдиг фильмнер. 9.15; 12.05—Р. Гамзатовтуң шүлүктери. 10.35 —Эртем-тайылбырлыг фильм 10.45; 11.40 — Зоология. 7-ги класс. 11.10—«От—буле болгаш школа». 12.35—«Цветение несеяной ржи». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 14.05 — Ниити биология. 9-ку класс. 14.35—Д. Лондон. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арыннарындан. 12.20 —12.25 —Телемедээлер.

• • •

18.00 — Телемедээлер

• • •

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телефильм 18.50— «Реформаның оруктарында». 19.20 — Телемедээлер. 19.30— «Азия төвү».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15—А. Вивальди. Концерт. 20.25 — Чурукчулар дугайында кечеен чугаалаш. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Майор Вихрь». Уран-чечен телефильмниң 3-ку сериязы. 23.00 23.45 — Хоккей. «Енисей» (Красноярск—«Болтик» (Швеция).

14. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.10 —Школачыларга дамчыдылга. 9.25—«Невероятное пари, или Истинное происшествие, благополучно завершившееся сто лет назад». Уран-чечен телефильм. 10.45— 10.50 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Док. телефильмнер. 15.10 — Орус чугаа. 15.40 — Москва чоогунуң кедээзинин бөгүнгү болгаш даартагы амыдыралы. 16.10 — «Горизонт». 17.10 — Концерт. 17.30 — Док. телефильм. 18.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 18.30 — Улустуң ailгалары. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.05 — Таджик ССР-ниң телевидениезиниң программазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 22.35 — Док. фильм. 22.45—23.20 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 10.40 — Төөгү. 4-кү класс. 9.00; 10.05—Аянгы дыл. 9.30— Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.35; 11.35 — А. С. Пушкин. «Дубровский». 5 класс. 11.05 — Физика. Энергия болгаш ажыл. 12.35 —А. Толстой. Чогаалдарының арыннарындан. 13.20 — ПТУ-да чүү чүвеге кэпчаар өөредип турарыл. Бирги пех. 13.50 — Төөгү. 6 класс. Жанна Д' Арк. 14.20— Зоология. Дириг амытаннарның ужур-дузазы болгаш оларны камгалаары. 14.45 — XVII чүс чылда Барның Европаның уран чүүлү. П-П. Рубенс. 15.30—15.35—Соолгу медээлер. 18.00 — Соолгу медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — А. С. Пушкин дугайында. 19.05 —«Азия төвү». Программада: Беш чылды — хуусаа бетинде! «Минусинск автобудлуругезинде бригада кереэзи; «Сонгулдаларга утку-штур»; «Улуг Тиилелгениң 40 чылынга»; Соолгу медээлер. 19.35—Киножурнал. 19.45 — Телемедээлер тыва дылга. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 —Аар атлетика талазы-биле маргылдаа. Запорожьеден дамчыдылга. 20.45 —«Хүлүмзуруг албаны». 21.00 — «Үе». 21.45—23.10 — «Всего одна ночь». Уран-чечен фильм.

15. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.35 — Эртенги суда шимчээшкин. 8.50 —Шыдыраага делегей чемпионады. Информастыг үнаруруге. 9.05 — «Спортлотонуң» 50-ги тиражы. 9.15 —АБВГД-лээр. 9.45 — «Дамырактар». Воронежтен дамчыдылга. 10.15—Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Тиилелчилер». Фронтчу онүктер клуву. 50-ги эрниинин хоочунарының ужуражымышкыны. 11.30 — «Үнүштер дугайында». 12.15 —Чогаалчы Чабуа Амирэджибиге дугайында. 13.15 —«От-буле болгаш школа». Тележурнал. 13.45 —Оңу силер шыдаар силер. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — «Даартагы күннүң расписаниези». Фильм-концерт. 16.05— ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Зыкина совет композиторларның ырларын күүседир. 16.35 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.05 — Мультфильмнер. 17.50 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». 18.50 —«Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 19.25 — Фильм-концерт. 20.00 — Фильм-шин. Автору — А. Макаёнок. 21.00 —«Үе». 21.45 — Фильм-шиниң улаштызы. 22.30 —ГДР-деп эстрада дамчыдылгазы. 23.30 —Шыдыраага делегей чемпионады. Информастыг үнаруруге. 23.45— Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги суда шимчээшкин. 8.15 —Кадык болуурун күзедиве. 8.30 — «Всего одна ночь». Уран-чечен фильм. 10.00 —«Альби». Документалдыг фильм. (Франция). 10.25 — Архитектор В. Воронихин. Ленинградтан дамчыдылга. 11.40 — Концерт. 12.05 «Киреңи чөпшээреңер». Алма-Атадан дамчыдылга. 12.35 — ССРЭ-ниң аар атлетикага кубогу дээш чемпионады. Запорожьеден дамчыдылга. 13.05— Композитор Е. Догинин автор концерти. 14.30 — Шуптувуступ стадионувус. 15.00 — «Башкирияның арга комплекизи». Дамчыдылгага Башкир АССР-ниң мяш ажыл-агый министри М. Х. Абдулов кирижир. 15.35 — «Музыкалыг киоск». 16.05 — Мультфильмнер. 16.35 — Фильм-концерт. 17.40 — Ыт өөредириниң төп школазының дугайында телеочерк. 18.00 —Фильм-концерттиң улаштызы. 19.05 — «Чаштарга белек». Документалдыг телефильм. 19.45 — Делегей байдалының дорулазы. 20.00 «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00— «Үе». 21.45 —Аар атлетикага ССРЭ чемпионады. 22.25 — 23.35—«Песни над облаками». Уран-чечен телефильм.

16 ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Док. фильмнер. 9.30 — «Будильник». 10.00 —«Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен!». 11.00 — «Кадыкшыл». 11.45 — «Эртенги почта». 12.15 — Киножурнал. 12.25 — «Көдээниң шагы». 13.25 — «Музыка киоскузу». 13.55 — Чаа шин — «Пчёлка». 16.30 — «Аян-чорукчулар клуву». 17.30—«Эрес-маадырлыг чорактың дүрүмү-биле». 18.00 —«Делегей панорамазы». 18.45 —Концерт. 19.05 — Мультфильмнер. 19.30 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Жди меня». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 22.10 — «Одессаның шивээзи». 22.50 — 23.15 — Телемедээлер.

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге бинче хар чаар. Хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 28-33, чамдык черлерге 20-25 градус соок болур. Хүндүс 20-25, чамдык черлерге 16 градус соор.

Кызылга чүге булуттаар, чагбас. Дүне агаарның температуразы 28-30, хүндүс 20-22 градус соок болур.

ЧАРЛАЛДАР

Республиканың башкылар билиги бедидер институдунуң төөчүткен бухгалтериязы доктаамал ажылдаар бухгалтерлерни чалап турар. Ажыл шагында айтырыг тургузар адрези: **Кызыл хоорайның Авиация кудумчузунуң № 1 бажыңы, телефон №№ 2-15-84, 2-51-02.**

• • •

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы машинакчы - секретарьларның хүндүскү курстарынга өөренирин күзээн кижилерни чалап турар. Кичээл ийи эвилелиг болур. Курска 8-10 класстарны доосканнарны хүлээп алыр. Өөредилге дээш 85 рубль төлээр. Кичээлдер 1984 чылдың декабрь 15-те эгелээр.

• • •

Демир-оруктуң Абаза станциязындан контейнерлерни болгаш демир-оруктуң Минусинск станциязындан контейнерлерни база эвээш хемчээлдиг кылдыр чоруткан чүүктерни эп турар. Кызыл хоорайның будүүлгелеринге, организацияларынга болгаш албан черлеринге 1985 чылда келир деп турар контейнерлерге болгаш эвээш хемчээлдиг чоруткан чүүктерге чагыларны КТЭК-че 1984 чылдың декабрь 25-тен орай эвес киирерни «Тыва автотранс» каттышкынының Кызылга КТЭК-ти дыннадып турар. Чагыг-биле кады демир-орук станцияларындан түүк алыр эргенин магадылаа бижиктерин болгаш шынзылгаларын база киирер үжурлуг. 1984 чылдың декабрь 25-ке чедир Кызылдан КТЭК-че чагыгларын, магадылаа бижиктерин болгаш шынзылгаларны киирбээн организацияларны, будүүлгелерни болгаш албан черлерни төөчүткен хандырылгага хүлээп албас.

Бүгү айтырыгларны Кызылда КТЭК-тиң юридиктиг килдиске тургузуп болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Магистральная, 2, тел. № 2-54-65.

• • •

Кызыл хоорайның үлетпүр баразынарының садыы хоккейге хандыкшылдыгларга дараазында спорт херекселерни садып алырын сүмелеп турар:

хоккей ойнаарда кедер 4 болгаш 6 рубль 50 көпеек ортектиг бөрттер, 18 көп. ортектиг шайба. 1 рубльден 3 рубль 50 көпеек чедир ортектиг клюшкалар. а ол ышкаш ботинкалыг конькилер — 23-тен 35 рубль чедир ортектиг. 34 болгаш 44 размерлиг. Ол чүүлдерни № 11 «Спорт баразынары» магазинден садып ап болур. Хаак спортунга хандыкшылдыгларга — 2-ден 17 рубль чедир ортектиг узуну 80-ден 210 см. чедип турар хаактарны болгаш 34-тен 43 размерге чедир 13-тен 19 рубль чедир ортектиг хаак ботинкаларын садып турар.

Эң-не бичиилерге таарымчалыг харга чыдыглаар чаа хевирлиг 26 рубль ортектиг шанкчыгаштар база бар.

№ 11 «Спорт баразынары» магазин баразында спорт баразынарын туда садып алырын чарлап турар: гимнастика көөлдары, стол кырынгы бильярды, гимнастика брустары, шенелде болгаш маргылдаа штангалары, хүрежир хевистер, хоккей херекселдерининг чыындызы, хаактар, коньки-лер болгаш еске-даа баразынар бар.

№ 11 «Спорт баразынары» магазин базаар девискээрлиде турар. **Ажылдаар шактары — эртенгиниң 10-дан 19 шакка чедер. Чапсар 14-тен 15 шакка чедер.**

• • •

Кызылдың үлетпүр баразынарының садыы дараазында баразынарны чөпшээрээн:

• • •

Каракуль 1000 ажыг рубль ортектиг тоннар, кылымаа алгыдан дваразы тоннар болгаш кылыглар, хевистер болгаш хевис кылыглары, 50 рубль ажыг ортектиг хрусталдан кылган эт-херекселдер, 100 рубль ажыг ортектиг шаажаң-шиля савалар, улуг ортектиг даштар-биле каастаан алдын будүштүг кылыглар.

Баш удур дадывыр төлевейн чээлиг садырын чепшээрээн каан чүүлдер — 500 ажыг рубль ортектиг хевистер болгаш хевис кылыглары, бүгү марканың телерадиоаппаратуралары, улуг ортектиг диостралар.

• • •

Хүндүлүг садын алмакчылар!

Парлаан азы хол-биле бижээн болгаш угуулзалап, каастаан белекти байырлалдарда азы тураскаалдыг хүнгерде эш-өөрүнге сүй белек кылдыр тутсуп, сунаары кымгада өөрүнүчүг болуру билдингир. Ындыг белектерни кылырынга силерге гравёр-мастер дузалаар. Кызылдың үлетпүр баразынарының садыы кылыгларга каастаалгалыг сиилбишкин кылыр черни чаа ажыттыкан.

Пластинадан, алымындан, моңгундан кылган, кан болгаш өнүүр металлдар будүштүг чүүлдерни, пластмасстан, шилдеп, фарфордан бүткеш материалдарга бижимелдерни чагыдып ап болур арганыг болган силер.

Силер ындыг чагыгларны кылырының дугайын долузубиле билип алыр болгаш чагыг кылыр дээр болзуңарза, Кызылдың Кочетов кудумчузунуң № 28 бажыңга, «Сувенирлы» магазинге баар силер. Магазинниң ажылдаар шактары:

Вторниктен —10-дан 14, четвергте — 15-тен 19 болгаш субботада — 10-дан 14 шак чедер.

Редакциялың адрези: 667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-25-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киличтерининг 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киличтерининг 2-37-13, чагаа киличтининг 2-41-27 информация киличтининг 2-20-60 культура киличтининг 2-23-54, көдээ ажыл-агый киличтининг 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериянның 2-12-45 солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2099.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының деректериниң газазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС-01486

БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңаар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 285 (12675) | 1984 чылдың декабрь 12, среда | 1925 чылда үнедезилеттингеден | Өртээ 3 көп.

КОММУНИСТИГ БҮЗҮРЕЛГЕ КИЖИЗИДЕР

Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр ооң идеологтуг ажыл-чорудулгазының стратеггиг соруглалары СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумуну тодаргайлаан, аңаа «Партияның идеологтуг, масса-политиктиг ажылының чугула айтырыглары» деп илеткелди эш К. У. Черненко кылган. Пленумунуң сайзырангай социализмниң үе-чадазының чугула негелделери-биле холбашкан, делегейниң ийи системазының удурланыштыр туржуп турарының онзагай чүүлдери-биле холбаалыг шиитпирлери идеологтуг ажылдың теориязын болгаш практиказын байыдып, партияның идейлиг амыдыралынга чугула эвено болу берген.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге чепсектерниң байлак курлавырын улам ажыктыг кылдыр ажыглаарының айтырыглары «Сайзырангай социализмни болбаазырангайжыдары болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партияның идеологтуг ажылы» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының чугаалажын көргеш. Ол декабрь 10-да Москвада, СЭКП Москва хооркомунуң болгаш Москва комитединиң Политиктиг чырыдышкын бажынынга ажыттынган.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының секретарлары база пропаганда болгаш агитация киидистериниң эргелекчилери, партия крайкомнарының, обкомнарының, округкомнарының, чамдык хооркомнарының секретарлары, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, Министрлер Чөвүлелдериниң Даргаларының оралакчылары, улус депутаттарының край болгаш область Советтериниң даргаларының белүк оралакчылары, идеологтуг албан черлериниң, массалыг информацияның чепсектериниң ажылдакчылары, эртемденнер, культура ажылдакчылары, профэвилел болгаш комсомол органнарының, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң төлээлекчилери, Москваның болгаш Москва областың идеологтуг активи конференцияның ажылынга киришкен.

Эштер **М. С. Горбачев, В. В. Гришин, Г. В. Романов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачев, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков** оларны чылгаанар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

СЭКП ТК-ның секретары **М. В. Зимянин** конференцияны ажыктаан. Конференцияның киржикчилеринге эш К. У. Черненконуң чедиргеи байырын ол номчуурга, дицмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Олурушканнарга чылыы-биле үткүттүргеи СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **М. С. Горбачев** илеткел кылган.

Конференцияның киржикчилеринге СЭКП ТК-ның Чиргинё секретары Константин Устинович Черненконуң чедиргеи байырында сайзырангай социализмни болбаазырангайжыдарының кол айтырыгларының талазы-биле хаяы болгаш принципиалдыг үүлдер чугаалаттынган, амгы үени болгаш төп чүрттэ мораль-политиктиг байдалга таарымчалыг салдарын чедирген. Ооң түңнелинде партияның ат-алдары улам бедик көдүргеи, массалар-биле ооң харылзаалары быжыккан.

Партия Төп Комитеди июнь Пленумунуң айтышкынын удурткага болдургаш, идеологтуг фронтуда ажыл-херектиң байдалы дээш партия комитеттериге негелдени бедиткен, массалыг информация чепсектериниң ажыл-чорудулгазын экижидер, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин, ажылчы чоннарның ортузунга патриоттуг болгаш атеистиг ажылды база чамдык эске-даа айтырыгларны күштедилер талазы-биле хемчеглерин күлээп алган. Партия организацияларының болгаш албан черлериниң идеологтуг ажыл-чорудулгазы социал-экономиктиг соруглаларны боттандырары-биле улам сыры холбаалыг болуп, улам көскү болуп бар чыдар. Кадрларны белеткээринге болгаш кижизидеринге, идеологтуг ажылдың хевирлеринге болгаш методтарынга, стилинге эки талазынче ескерлиишкиннер болгаш.

Мурнувуста ажыл-херектер улут болгаш нарын СЭКП-ниң эм болур XXVII съездизи чүрттүң мурнунга төөгүлүг чаа соруглаларны салыр. Партияның Программазының — сайзырангай социализмниң болбаазырангайжыдарының программазының чаа эдилгезин ол хүлээп алыр, элчелиг беш чылда соруглаларны тодарадыр дээрэн билдингир.

Партияның стратеггиг шугуминүн, идеологтуг, бүгү партийжи-политиктиг ажылды улам ыңай экижидериниң принципиалдыг үдезинэн болза, совет ниитилелдиң социал талазы-биле бышкан чоруунуң чедип алдынган деңнелинге хамаарыштыр эш К. У. Черненконуң идип үндүрген теоретиктиг айтышкынында болгаш үүлдери болуп турар. Сайзырангай социализмниң төөгү талазы-биле узун үе-чадазының эгезинде бистиң туруп турарыастын дугайында түңнелдер ханы үдезилеп алган. Партияның ажылдап кылганы сайзырангай социалистиг ниитилелдиң дугайында концепция анаа үдезилээш улам тодаргайлаттынып турар-дыр.

Кылдынган үнелелдер болгаш түңнелдер эмин эрттэр бурунгаар даламаар чорукту, бар турар үүлдер биле чедип алыр ужурлуг үүлдерни салгаштырар чорукту баш бурунгаар чайлаып турар. Ооң-биле чергелештыр ол үнелелдер болгаш түңнелдер боттуг ажыл-чорудулгага, тургустуунуң келген айтырыгларны шиитпирлээринге, четпестерни ажып эртеринге оожум болгаш шүүпеп болбазын тодаргай айтып турар.

Экономикага болгаш ниитилел харылзааларынын бүгү системазынга ханы чаартылгаларны боттандырар, совет кижилериң амыдыралының шынаа талазы-биле улам бедик деңнелип хамдырар соруглга туруп турар. Ооң түңнелинде социализм бодунуң бышкан чоруунуң чаа үе-чадазынче көдүрүп турар.

Ниитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезин шапкынчыдарының улуг аргалары массаларның инициативазын болгаш бот-идепкейин тургуступ кээп турар чүгүлә айтырыглары шиитпирлээрин ооожум болгаш дидим эвес чорудуп турар-дыр.

Бистиң шиитилеливистиң политиктиг системазының хөгжүлдезинниң айтырыглары ап көрээлинер деп, илеткелчи чугаалаан. Чижээлээрге, марксизм-ленинизмниң үндезилекчилериниң бот-эргелел дугайында ханы утказыг идеязы эки билдингир болгай. Ооң кол утказы болза, социал-экономиктиг шиитпирлерни ажылдап кылырыга, чугаалажып көөрүге, хүлээп алырыга болгаш боттандырарынга, эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның улам хөй массаларының херек кырында боттуубекле кирживгенин хандырары ол болуп турар деп олар санап чорааннар. Ленин Совет күрүне эрге-чагыргазы биле чонның бот-эргелелин кажан-даа удурланыштыр көрбейн чорааш. Ол ийи шынарларны бодунга холбаштырбышаан, ажылчынарның болгаш тараачынарның эрге-чагыргазының органнары болуп, оларның каттыжыышкының, сыры эвилелдежиишкинин хандырып турары дээш Советтерни ол бедик-биле үнелеп чорааш.

Ам, кажан Советтерниң ролюн болгаш ат-алдарын бедидер, бистиң политиктиг системавысты, күрүнеэни болгаш ниитилелдиң ажыл-херээнче массаны хаара тударының бүгү хевирлерни болгаш аргаларын сайзырангайжыдар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар үеде, чонуң социалистиг бот-эргелелин хөгжүдерин ниитилелдиң дуржулгазы база катап бүзүрелдин-биле көргүскен.

Июнь Пленумунуң соонда СЭКП Төп Комитеди киитилел эртемнериниң дээштинин бедидерине утланган чугула хемчеглерни ап чорутқан. Ол ам көскү түңнелдерни берип турар. Ынчалза-даа ниитилел эртемнериниң ажылдакчылары бистиң хөгжүлдевистиң теоретиктиг кол айтыглаарын шиитпирлээрин ооожум болгаш дидим эвес чорудуп турар-дыр.

Ооң-биле чергелештир чүрттүң хөгжүдезинниң перспективаларының дутайын ам бодавайн барып шыдавас бис. Улус ажыл-агыйын шынар талазы-биле чаа эртем-техниктиг болгаш организас-экономиктиг деңнеече көдүрер, ниитилел бүдүрүлгезин интенсификастаарыга шиитпирлер болгай. Ооң кол утказы болза, социал-экономиктиг шиитпирлерни ажылдап кылырыга, чугаалажып көөрүге, хүлээп алырыга болгаш боттандырарынга, эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның улам хөй массаларының херек кырында боттуубекле кирживгенин хандырары ол болуп турар деп олар санап чорааннар. Ленин Совет күрүне эрге-чагыргазы биле чонның бот-эргелелин кажан-даа удурланыштыр көрбейн чорааш. Ол ийи шынарларны бодунга холбаштырбышаан, ажылчынарның болгаш тараачынарның эрге-чагыргазының органнары болуп, оларның каттыжыышкының, сыры эвилелдежиишкинин хандырып турары дээш Советтерни ол бедик-биле үнелеп чорааш.

Ам, кажан Советтерниң ролюн болгаш ат-алдарын бедидер, бистиң политиктиг системавысты, күрүнеэни болгаш ниитилелдиң ажыл-херээнче массаны хаара тударының бүгү хевирлерни болгаш аргаларын сайзырангайжыдар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар үеде, чонуң социалистиг бот-эргелелин хөгжүдерин ниитилелдиң дугайында түңнелдер ханы үдезилеп алган. Партияның ажылдап кылганы сайзырангай социализмниң төөгү талазы-биле узун үе-чадазының эгезинде бистиң туруп турарыастын дугайында түңнелдер ханы үдезилеп алган. Партияның ажылдап кылганы сайзырангай социализмниң ниитилелдиң дугайында концепция анаа үдезилээш улам тодаргайлаттынып турар-дыр.

Кылдынган үнелелдер болгаш түңнелдер эмин эрттэр бурунгаар даламаар чорукту, бар турар үүлдер биле чедип алыр ужурлуг үүлдерни салгаштырар чорукту баш бурунгаар чайлаып турар. Ооң-биле чергелештир ол үнелелдер болгаш түңнелдер боттуг ажыл-чорудулгага, тургустуунуң келген айтырыгларны шиитпирлээрине, четпестерни ажып эртеринге оожум болгаш шүүпеп болбазын тодаргай айтып турар.

Экономикага болгаш ниитилел харылзааларынын бүгү системазынга ханы чаартылгаларны боттандырар, совет кижилериң амыдыралының шынаа талазы-биле улам бедик деңнелип хамдырар соруглга туруп турар. Ооң түңнелинде социализм бодунуң бышкан чоруунуң чаа үе-чадазынче көдүрүп турар.

Ниитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезин шапкынчыдарының улуг аргалары массаларның инициативазын болгаш бот-идепкейин тургуступ кээп турар чүгүлә айтырыглары шиитпирлээрин ооожум болгаш дидим эвес чорудуп турар-дыр.

Бистиң политиктиг системавысты, күрүнеэни болгаш ниитилелдиң ажыл-херээнче массаны хаара тударының бүгү хевирлерни болгаш аргаларын сайзырангайжыдар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар үеде, чонуң социалистиг бот-эргелелин хөгжүдерин ниитилелдиң дугайында түңнелдер ханы үдезилеп алган. Партияның ажылдап кылганы сайзырангай социализмниң ниитилелдиң дугайында концепция анаа үдезилээш улам тодаргайлаттынып турар-дыр.

Кылдынган үнелелдер болгаш түңнелдер эмин эрттэр бурунгаар даламаар чорукту, бар турар үүлдер биле чедип алыр ужурлуг үүлдерни салгаштырар чорукту баш бурунгаар чайлаып турар. Ооң-биле чергелештир ол үнелелдер болгаш түңнелдер боттуг ажыл-чорудулгага, тургустуунуң келген айтырыгларны шиитпирлээрине, четпестерни ажып эртеринге оожум болгаш шүүпеп болбазын тодаргай айтып турар.

Экономикага болгаш ниитилел харылзааларынын бүгү системазынга ханы чаартылгаларны боттандырар, совет кижилериң амыдыралының шынаа талазы-биле улам бедик деңнелип хамдырар соруглга туруп турар. Ооң түңнелинде социализм бодунуң бышкан чоруунуң чаа үе-чадазынче көдүрүп турар.

Ниитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезин шапкынчыдарының улуг аргалары массаларның инициативазын болгаш бот-идепкейин тургуступ кээп турар чүгүлә айтырыглары шиитпирлээрин ооожум болгаш дидим эвес чорудуп турар-дыр.

Партияның стратеггиг шугуминүн, идеологтуг, бүгү партийжи-политиктиг ажылды улам ыңай экижидериниң принципиалдыг үдезинэн болза, совет ниитилелдиң социал талазы-биле бышкан чоруунуң чедип алдынган деңнелинге хамаарыштыр эш К. У. Черненконуң идип үндүрген теоретиктиг айтышкынында болгаш үүлдери болуп турар. Сайзырангай социализмниң төөгү талазы-биле узун үе-чадазының эгезинде бистиң туруп турарыастын дугайында түңнелдер ханы үдезилеп алган. Партияның ажылдап кылганы сайзырангай социализмниң ниитилелдиң дугайында концепция анаа үдезилээш улам тодаргайлаттынып турар-дыр.

Кылдынган үнелелдер болгаш түңнелдер эмин эрттэр бурунгаар даламаар чорукту, бар турар үүлдер биле чедип алыр ужурлуг үүлдерни салгаштырар чорукту баш бурунгаар чайлаып турар. Ооң-биле чергелештир ол үнелелдер болгаш түңнелдер боттуг ажыл-чорудулгага, тургустуунуң келген айтырыгларны шиитпирлээрине, четпестерни ажып эртеринге оожум болгаш шүүпеп болбазын тодаргай айтып турар.

Партия Төп Комитеди июнь Пленумунуң айтышкынын удурткага болдургаш, идеологтуг фронтуда ажыл-херектиң байдалы дээш партия комитеттериге негелдени бедиткен, массалыг информация чепсектериниң ажыл-чорудулгазын экижидер, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин, ажылчы чоннарның ортузунга патриоттуг болгаш атеистиг ажылды база чамдык эске-даа айтырыгларны күштедилер талазы-биле хемчеглерин күлээп алган. Партия организацияларының болгаш албан черлериниң идеологтуг ажыл-чорудулгазы социал-экономиктиг соруглаларны боттандырары-биле улам сыры холбаалыг болуп, улам көскү болуп бар чыдар. Кадрларны белеткээринге болгаш кижизидеринге, идеологтуг ажылдың хевирлеринге болгаш методтарынга, стилинге эки талазынче ескерлиишкиннер болгаш.

Мурнувуста ажыл-херектер улут болгаш нарын СЭКП-ниң эм болур XXVII съездизи чүрттүң мурнунга төөгүлүг чаа соруглаларны салыр. Партияның Программазының — сайзырангай социализмниң болбаазырангайжыдарының программазының чаа эдилгезин ол хүлээп алыр, элчелиг беш чылда соруглаларны тодарадыр дээрэн билдингир.

Партияның стратеггиг шугуминүн, идеологтуг, бүгү партийжи-политиктиг ажылды улам ыңай экижидериниң принципиалдыг үдезинэн болза, совет ниитилелдиң социал талазы-биле бышкан чоруунуң чедип алдынган деңнелинге хамаарыштыр эш К. У. Черненконуң идип үндүрген теоретиктиг айтышкынында болгаш үүлдери болуп турар. Сайзырангай социализмниң төөгү талазы-биле узун үе-чадазының эгезинде бистиң туруп турарыастын дугайында түңнелдер ханы үдезилеп алган. Партияның ажылдап кылганы сайзырангай социализмниң ниитилелдиң дугайында концепция анаа үдезилээш улам тодаргайлаттынып турар-дыр.

Кылдынган үнелелдер болгаш түңнелдер эмин эрттэр бурунгаар даламаар чорукту, бар турар үүлдер биле чедип алыр ужурлуг үүлдерни салгаштырар чорукту баш бурунгаар чайлаып турар. Ооң-биле чергелештир ол үнелелдер болгаш түңнелдер боттуг ажыл-чорудулгага, тургустуунуң келген айтырыгларны шиитпирлээрине, четпестерни ажып эртеринге оожум болгаш шүүпеп болбазын тодаргай айтып турар.

Экономикага болгаш ниитилел харылзааларынын бүгү системазынга ханы чаартылгаларны боттандырар, совет кижилериң амыдыралының шынаа талазы-биле улам бедик деңнелип хамдырар соруглга туруп турар. Ооң түңнелинде социализм бодунуң бышкан чоруунуң чаа үе-чадазынче көдүрүп турар.

Ниитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезин шапкынчыдарының улуг аргалары массаларның инициативазын болгаш бот-идепкейин тургуступ кээп турар чүгүлә айтырыглары шиитпирлээрин ооожум болгаш дидим эвес чорудуп турар-дыр

КОММУНИСТИГ БҮЗҮРЕЛГЕ КИЖИЗЫДЕР

(Төөчүзү- Эгези 1-ги арыда).

Социалистиг чарыштың хөй талааларын чаа ёзу-биле, чаа бодал-биле көөрү, эргижирээн көрүүшүнерден болгаш методтардан ойталаары эртежок чугула. Камнал алдынган материалдар, чиге эт болгаш одаар түүл-биле чылда ийи дүн ажылдаар дээш чуртта калбарган массалыг шимчээшкинниң идеологтуг бүгү-ле аргалар-биле деткиири чугула.

Социалистиг тургузуушкунуң төөгүзүнге шылгаракгай рольду ойнаан стаханов шимчээшкинниң 50 чылын дараазында чылда демдеглээр бис. Стахановчуларның чаңчылдарын үргүлүлээри — ол дээрге экономиканың ажыктыын бедидериниң кол соруглаларын шинтпирлээринче массаларның күжүн болгаш инициативазын утландырары-дыр.

Амгы үеде хүнүң кол айтырыгларының бирээзи — ажыл-агыйны башкарып чорударының хевирлерин болгаш методтарын эде тургузары. Ол ажылдың соругазы чүдел дизе, сайзырагай социализмниң негелдеринге дүүшкен ажылагый механизмин тургузарынга болур. Ол чорук чугула чада — үлетвүрде улуг хемчээлдиг экономиктиг шенелде-дир. Инитилелдиң, күш-ажылчы коллективтериниң, ажылдакчы бүргүзүүнүң экономиктиг эргежыктарын холбаштырарының эң-не таарымчалыг хевирлерин болгаш методтарын дилеп тыварын үлам-на шинтпирлээр үргүлүлээр херек. Бо талазы-биле хөй чүүлдерни бистиң идеологтуг фронтувустуң бүгү звенолары кылып шыдаар.

Чоннуң чаагай чоруунуң дугайында, социал төөгүг чоруктуң принциптерин үлам долу боттандырар дугайында сагыш салышкыны партииның ажыл-чорудулгазының эң-не сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар деп, илеткелчи соңмнай демдеглээн. Ол дээрге бурунгаар чаа базым бүргүзү— ол дээрге социалистиг тургузуттуң болгаш амыдыралның совет хевирииң артык талазының эң бүзүрелдиг көргүзүү болур. Социалистиг идеология инитилел деңнелгеэминиң, кижи бүргүзүнүң сайзыралының, боочеңек болгаш, чаа-дайын чок, дарлал болгаш мөлүүдел чок делегейниң ёзулуг кижизит идеаларын сиңиргеп.

Үениң хажык чок бурунгаар базымын доктаадыр дээш капитализм кажарлаң база чагдынар, дайынларны болгаш хоп-шүүлдү болгаш дерзивелеңишкинни ажыглаар үжурга таваржып турар. Капитализмниң инити кризизи — ол дээрге чүге ооң экономиктиг, социал болгаш политиктиг чоруулдээриниң чидиглеңгени эвес, а харын ооң үгаан-бодал кризизи, идея болгаш мөзү-шынар талазы-биле кризизи-дир.

Ооң-биле кады монополистиг буржуазияның идеологтуг идеалжейн чоруу сөөлгү чылдарда күштелген. Ынчаар байдаалдарда болуп турар болуушкуннарны болгаш чүүлдерни үнелеп көөрде партийжи принципиалдыг чорук, ангы талазы-биле туруштуг болуру, биске таарымчалыг үнелерге политиктиг серемчилеңгиг болгаш эптеш чок болуру, идеологтуг ажылга чогаадыкчы шаан халдакчы хевирлиг ажыл-агыйжы, диңмы болгаш шудургу болуру назаңгызындаа-даа артык эргежок чугула.

Бистиң идеологиявыстың шаан халдакчы шынары — ол дээрге чүгле буржуаз идеологтуг төөредиглерни болгаш хоозун чулчурушкуннарны сойгаларын эвес деп, илеткелчи демдеглээн. Ол дээрге, чүүл-даа мурнуңда, бистиң идеаларывысты, инитилел амыдыралның социалистиг нормаларын, ёзулуг демократиниң болгаш хосталганы бадыткаары, бот-тут социализмниң төөгүлүг чедиишкиннерин, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң, социалистиг дем каттыжылга чурттарының тайбың чиик делегей политиказының пропагандалаары, партийжи принципиалдыг болгаш информацииның оперативтиг болуру.

Амгы идеологтуг демвселдиң чидиин болгаш нарының өөренип көргеш, чурт иштинге болгаш дашпакы аудиторияга-да контрпропагандаңы эжиждериниң сорулгазын июнь Пленуму идип үндүрген. Партия комитеттери, массалыг информацииның иепсектери бо ажылдың ужур-утказын уламна ханылдыр, ооң улуг оперативтиин чедип алыр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумуның шинтпирлериниге дүүштүр инитилел амыдыралының бүгү талааларына партийжи удуртулганың деңнелин бедидериче, ажылдың стилин үндезинивиле эжиждериче чугула черии иletкелде утландырган.

Ажылдың деминчи стилин бистиң бүгү кадрларывыстың шинтээдин алырын Төп Комитет онза чугула ужур-дузалыг деп санап турарын илеткелчи чугаалаан. Политиктиг ёзу-биле көрүүшкүнүү чүгле сагывышаан, кыдының турар күжеңишкиннерни болгаш практиктиг түңнелдерни шүүмүүлелчи ёзу-биле деңнештирип, чогаадыкчы ёзу-биле доктаамал диле турган. айтырыгларны Ленининиң «чугаалааның» ёзугаар «дүүгетсиг ёзу-биле» эвес, а күрүне ёзуузу-биле шинтпирлеп болур. Партияда большевикчи хажык чок принцип кезээде артып калган: кижилерни сөс-биле эвес, а ажыл-херектерии-биле, ажылады — «хемчеглер-биле» эвес, а түңнелдерии-биле үнелеп көөр. Амыдырал-биле хыматтыган ол принципти мөөн соңгаар-даа сагыыр бис.

Бистиң кадрларывыстың хөй болгаш тывылдырып-даа турар. Үгаан-сарыылдың сагындыргылары, арын-шүүрүп болгаш хамаалы хүдээлгезиниң үнү четпес кижилериниң оруун хоойлуунуң кайлаш чок күжү дүй турар ужурлуг.

Совлгу чылдарда амыдырал ачы-дузазының адыры инитилелге улуг деңзигүүрлүг апарган деп, оратор демдеглээн. Ачы-дуза адыры хүнүң негелдеринге дүүштүр тургустунган турзун дээш күжеңишкиннерии партия ам-даа улгаттыырар. Ол сорулга-биле чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерии болгаш ачы-дуза адырларын хөгжүдериниң комплекстиг программазын ажылдан кылыры доостун турар.

Кижиниң сайзыраарынга чүгле бүдүрүлге амыдыралы эвес, а дыштанылгазы база хамааржыр. Түс чер органнарны социал болгаш культура тургузуушкунуунуң айтырыглары дээш харыысалгазын бедидер үе келген боор деп бодай-дыр мен.

Амыдыралдың кандыг-даа талазынга хамааржып турары хамаан чокка социал айтырыглар-ларже кичээнгей салыры бүгү күрүне, ажыл-агый, хөй-нинти организацияларынга, төп болгаш чер-чер органнарынга хоойлу болур ужурлуг деп партия Төп Комитеди санап турар. Кандыг-даа боттуг чылдагаанныр кижилериниң негелдеринге кичээнгей чок чорукту агартып шыдавас. Ол дээрге коммунистерге, бистерге, принципиалдыг айтырыг-дыр.

Делегей хөгжүлдезиниге болуунуң кол салдарын социалнам ажыл-агыйжы политиказын, социал-экономика талазы-биле чедиишкиннерин дамчыштыр чедирип келген болгаш чедиринда турар деп, илеткелчи соңмнай демдеглээн. Ол дээрге, чүүл-даа бурунгаар чаа базым бүргүзү— ол дээрге социалистиг тургузуттуң болгаш амыдыралның совет хевирииң артык талазының эң бүзүрелдиг көргүзүү болур. Социалистиг идеология инитилел деңнелгеэминиң, кижи бүргүзүнүң сайзыралының, боочеңек болгаш, чаа-дайын чок, дарлал болгаш мөлүүдел чок делегейниң ёзулуг кижизит идеаларын сиңиргеп.

Үениң хажык чок бурунгаар базымын доктаадыр дээш капитализм кажарлаң база чагдынар, дайынларны болгаш хоп-шүүлдү болгаш дерзивелеңишкинни ажыглаар үжурга таваржып турар. Капитализмниң инити кризизи — ол дээрге чүге ооң экономиктиг, социал болгаш политиктиг чоруулдээриниң чидиглеңгени эвес, а харын ооң үгаан-бодал кризизи, идея болгаш мөзү-шынар талазы-биле кризизи-дир.

Ооң-биле кады монополистиг буржуазияның идеологтуг идеалжейн чоруу сөөлгү чылдарда күштелген. Ынчаар байдаалдарда болуп турар болуушкуннарны болгаш чүүлдерни үнелеп көөрде партийжи принципиалдыг чорук, ангы талазы-биле туруштуг болуру, биске таарымчалыг үнелерге политиктиг серемчилеңгиг болгаш эптеш чок болуру, идеологтуг ажылга чогаадыкчы шаан халдакчы хевирлиг ажыл-агыйжы, диңмы болгаш шудургу болуру назаңгызындаа-даа артык эргежок чугула.

Бистиң идеологиявыстың шаан халдакчы шынары — ол дээрге чүгле буржуаз идеологтуг төөредиглерни болгаш хоозун чулчурушкуннарны сойгаларын эвес деп, илеткелчи демдеглээн. Ол дээрге, чүүл-даа мурнуңда, бистиң идеаларывысты, инитилел амыдыралның социалистиг нормаларын, ёзулуг демократиниң болгаш хосталганы бадыткаары, бот-тут социализмниң төөгүлүг чедиишкиннерин, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң, социалистиг дем каттыжылга чурттарының тайбың чиик делегей политиказының пропагандалаары, партийжи принципиалдыг болгаш информацииның оперативтиг болуру.

Амгы идеологтуг демвселдиң чидиин болгаш нарының өөренип көргеш, чурт иштинге болгаш дашпакы аудиторияга-да контрпропагандаңы эжиждериниң сорулгазын июнь Пленуму идип үндүрген. Партия комитеттери, массалыг информацииның иепсектери бо ажылдың ужур-утказын уламна ханылдыр, ооң улуг оперативтиин чедип алыр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумуның шинтпирлериниге дүүштүр инитилел амыдыралының бүгү талааларына партийжи удуртулганың деңнелин бедидериче, ажылдың стилин үндезинивиле эжиждериче чугула черии иletкелде утландырган.

Ажылдың деминчи стилин бистиң бүгү кадрларывыстың шинтээдин алырын Төп Комитет онза чугула ужур-дузалыг деп санап турарын иletкелчи чугаалаан. Политиктиг ёзу-биле көрүүшкүнүү чүгле сагывышаан, кыдының турар күжеңишкиннерни болгаш практиктиг түңнелдерни шүүмүүлелчи ёзу-биле деңнештирип, чогаадыкчы ёзу-биле доктаамал диле турган. айтырыгларны Ленининиң «чугаалааның» ёзугаар «дүүгетсиг ёзу-биле» эвес, а күрүне ёзуузу-биле шинтпирлеп болур. Партияда большевикчи хажык чок принцип кезээде артып калган: кижилерни сөс-биле эвес, а ажыл-херектерии-биле, ажылады — «хемчеглер-биле» эвес, а түңнелдерии-биле үнелеп көөр. Амыдырал-биле хыматтыган ол принципти мөөн соңгаар-даа сагыыр бис.

Бистиң кадрларывыстың хөй болгаш тывылдырып-даа турар. Үгаан-сарыылдың сагындыргылары, арын-шүүрүп болгаш хамаалы хүдээлгезиниң үнү четпес кижилериниң оруун хоойлуунуң кайлаш чок күжү дүй турар ужурлуг.

Совлгу чылдарда амыдырал ачы-дузазының адыры инитилелге улуг деңзигүүрлүг апарган деп, оратор демдеглээн. Ачы-дуза адыры хүнүң негелдеринге дүүштүр тургустунган турзун дээш күжеңишкиннерии партия ам-даа улгаттыырар. Ол сорулга-биле чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерии болгаш ачы-дуза адырларын хөгжүдериниң комплекстиг программазын ажылдан кылыры доостун турар.

Кижиниң сайзыраарынга чүгле бүдүрүлге амыдыралы эвес, а дыштанылгазы база хамаалыг. Түс чер органнарны социал болгаш культура тургузуушкунуунуң айтырыглары дээш харыысалгазын бедидер үе келген боор деп бодай-дыр мен.

Амыдыралдың кандыг-даа талазынга хамаалыг турары хамаан чокка социал айтырыглар-ларже кичээнгей салыры бүгү күрүне, ажыл-агый, хөй-нинти организацияларынга, төп болгаш чер-чер органнарынга хоойлу болур ужурлуг деп партия Төп Комитеди санап турар. Кандыг-даа боттуг чылдагаанныр кижилериниң негелдеринге кичээнгей чок чорукту агартып шыдавас. Ол дээрге коммунистерге, бистерге, принципиалдыг айтырыг-дыр.

Делегей хөгжүлдезиниге болуунуң кол салдарын социалнам ажыл-агыйжы политиказын, социал-экономика талазы-биле чедиишкиннерин дамчыштыр чедирип келген болгаш чедиринда турар деп, илеткелчи соңмнай демдеглээн. Ол дээрге, чүүл-даа бурунгаар чаа базым бүргүзү— ол дээрге социалистиг тургузуттуң болгаш амыдыралның совет хевирииң артык талазының эң бүзүрелдиг көргүзүү болур. Социалистиг идеология инитилел деңнелгеэминиң, кижи бүргүзүнүң сайзыралының, боочеңек болгаш, чаа-дайын чок, дарлал болгаш мөлүүдел чок делегейниң ёзулуг кижизит идеаларын сиңиргеп.

Үениң хажык чок бурунгаар базымын доктаадыр дээш капитализм кажарлаң база чагдынар, дайынларны болгаш хоп-шүүлдү болгаш дерзивелеңишкинни ажыглаар үжурга таваржып турар. Капитализмниң инити кризизи — ол дээрге чүге ооң экономиктиг, социал болгаш политиктиг чоруулдээриниң чидиглеңгени эвес, а харын ооң үгаан-бодал кризизи, идея болгаш мөзү-шынар талазы-биле кризизи-дир.

Ооң-биле кады монополистиг буржуазияның идеологтуг идеалжейн чоруу сөөлгү чылдарда күштелген. Ынчаар байдаалдарда болуп турар болуушкуннарны болгаш чүүлдерни үнелеп көөрде партийжи принципиалдыг чорук, ангы талазы-биле туруштуг болуру, биске таарымчалыг үнелерге политиктиг серемчилеңгиг болгаш эптеш чок болуру, идеологтуг ажылга чогаадыкчы шаан халдакчы хевирлиг ажыл-агыйжы, диңмы болгаш шудургу болуру назаңгызындаа-даа артык эргежок чугула.

Бистиң идеологиявыстың шаан халдакчы шынары — ол дээрге чүгле буржуаз идеологтуг төөредиглерни болгаш хоозун чулчурушкуннарны сойгаларын эвес деп, илеткелчи демдеглээн. Ол дээрге, чүүл-даа мурнуңда, бистиң идеаларывысты, инитилел амыдыралның социалистиг нормаларын, ёзулуг демократиниң болгаш хосталганы бадыткаары, бот-тут социализмниң төөгүлүг чедиишкиннерин, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң, социалистиг дем каттыжылга чурттарының тайбың чиик делегей политиказының пропагандалаары, партийжи принципиалдыг болгаш информацииның оперативтиг болуру.

Амгы идеологтуг демвселдиң чидиин болгаш нарының өөренип көргеш, чурт иштинге болгаш дашпакы аудиторияга-да контрпропагандаңы эжиждериниң сорулгазын июнь Пленуму идип үндүрген. Партия комитеттери, массалыг информацииның иепсектери бо ажылдың ужур-утказын уламна ханылдыр, ооң улуг оперативтиин чедип алыр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумуның шинтпирлериниге дүүштүр инитилел амыдыралының бүгү талааларына партийжи удуртулганың деңнелин бедидериче, ажылдың стилин үндезинивиле эжиждериче чугула черии иletкелде утландырган.

Ажылдың деминчи стилин бистиң бүгү кадрларывыстың шинтээдин алырын Төп Комитет онза чугула ужур-дузалыг деп санап турарын иletкелчи чугаалаан. Политиктиг ёзу-биле көрүүшкүнүү чүгле сагывышаан, кыдының турар күжеңишкиннерни болгаш практиктиг түңнелдерни шүүмүүлелчи ёзу-биле деңнештирип, чогаадыкчы ёзу-биле доктаамал диле турган. айтырыгларны Ленининиң «чугаалааның» ёзугаар «дүүгетсиг ёзу-биле» эвес, а күрүне ёзуузу-биле шинтпирлеп болур. Партияда большевикчи хажык чок принцип кезээде артып калган: кижилерни сөс-биле эвес, а ажыл-херектерии-биле, ажылады — «хемчеглер-биле» эвес, а түңнелдерии-биле үнелеп көөр. Амыдырал-биле хыматтыган ол принципти мөөн соңгаар-даа сагыыр бис.

Бистиң кадрларывыстың хөй

Чоннуң амыдыралчы чогаадыкчы — бистиң бүгү эткээлээкиниевистиң чедиишкиниг болурунуң үндезини деп, түңнелиниде М. С. Горбачёв чугаалаан. Социалистиг инитилелдиң чаа, улам бедик чадаже көдүрер болгаш деминчи партииның XXVII съездизин телеятиг уткуур төлөөде, улам күжеңишкиниг ажылдар ужурлуг бис.

(Иletкелди үргүлүледдиг алдын часкаашкыны-биле уткаан болгаш улуг кичээнгей-биле дыңнаан).

• • •

Идеологтуг, агитация-массалыг ажылды организастарының айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның секретары **М. В. Зимянин** чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның июнь Пленумуның шинтпирлериниң боттанмышкының совет инитилелдиң бүгү талазынга ханы салдарны чедирген болгаш чедиринда турар деп, ол чугаалаан Июнь Пленумуның соонда Төп Комитет партинең иштика болгаш дашпакы политиказының талазы-биле эң улуг сорулгаларны боттандырын идеологтуг хандырыгазының балүк айтырыгларын чугаалажып көрген, инити билиг болгаш профессионал школаның реформазының дугайында, комсомолду удуртурунуң дугайында, массалыг информацияның чепсектериниң ажылын сайзырагайжыдар дугайында, контрпропагандаңың чаңгыс аай системазын тургузар дугайында чугула шинтпирлерни хүлээп алган.

Бистиң пропагандавыс партинииның экономиктиг болгаш социал политиказын боттандырын идеологтуг ажылга идепкейлиг дузалажып, Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалаңыр күч-шыдалын, чоннуң идей-политиктиг болгаш социал чаңгыс эвин быжыглаарынга, ССРЭ-ниң улустарының ахы-дуңма пайрадын болгаш кады ажылдажылгазын хөгжүдериниге телеятиг салышкыны идепкейлиг киирип турар Идеологтуг ажыл бүгү партинииның, коммунист бүргүзүүнүң ёзулуг херээ апарган.

Партия биле чоннуң революстуу-чаартыкчы ажыл-чорудулгазынга кол утланыышкыны экономика болуп турарын оратор онзалап демдеглээн. Эш К. У. Черненко ноябрь 15-те СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чүве чугаалаан. экономикада чедиишелиг бурунгаарлаашкыны демдеглээн, чурттуң моон соңгааргы социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларынны талазы-биле тодаргай негелдеринии салган. Партия биле чон ону социалистиг тургузуушкунуун, бистиң Төрээн чуртувустуң коммунизмче улам бурунгаарлаарының чаа-чаа соруулгаларын шинтпирлээринге идепкейлиг киржаринче коммунист бүргүзүн, совет кижи бүргүзүн сорук кииреп стратегиягa болгаш эртемге үндезилеттинген партийжи документ кылдыр хүлээп алган.

Партинииның социал-экономиктиг политиказының шинтпирлиг угланыышкыннарынга идеологтуг бүгү фронтувуң, хамыктың мурнуңда парлалга болгаш аас пропагандавының база агитациязының чепсектерин суртаалчы, мобилизакчы болгаш организакчы ажылчорудулгазын мөөнээри, мурнакчыларың болгаш чаартыкчыларның эгелээшкинниниге эң идепкейлиг деткимчени коргүзери, хожудан турарларны өрү тыртары, социалистиг хүдээлгениң күүселдезин шыгыы контролыга алыры, ангы бөш чылдың планнары чедиишкинниг күүсеттинген база келирөөн ийити бөш чылга таарымчалыг магадылалдар тургустунган турзун дээш бүгү-ле чүвени кылыры бистем негеттинип турар.

Коммунистиг өөредилгениң болгаш кижизидилгениң үндезинга болза марксисчи-ленинчи үзел-бодалга ажылчы чоннарны кижизидери болуп келген болгаш болуп артар-даа. Партия ол айтырыгны шинтпирлээр талазы-биле бүзүрелдиг базазалыг болуп турар.

Бөгүн политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң четкизинде 65 миллиөн ажыг кижи боттарының биилиерии бедидип ап турар. Партия комитеттери өөредилгениң организастатгыынган хевирлерииңдузазы-биле дыңнакчы-коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге эң идепкейлиг база чайгылыш чогу-биле салдар чедирериниче чүткүп турар. СЭКП-ниң XXVII съездизинге хүлээп алдынар партинииның Программазының чаа эдилгезин өөренир чорук политиктиг өөредилгениң ужур-утказын байыдары чугаажок.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумуңда соонда масса-политиктиг, агитация ажылының хөй-хөй угланыышкыннарынга бөтүт өскерилгелер болгулаан деп, оратор демдеглээн.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге база чөрчер Советтериниге соңгулдалар талазы-биле бо соңгулда кампаниязы масса-политиктиг ажылдың деэштиниң хөй-нинти кижизилгелиг улуг хымалдазы болур.

Удавас бистиң улус, дешилгелиг кижи төрелгетиин Ада-чуртуң Улуг дайынынга Тиилелгениниң 40 чыл ююм демдеглээр деп, оратор уламчылаан. СЭКП ТК-ның ол хүнге хуралдаанынга бодаан докладынга ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииниң көбилейлиг пленумунга Константин Устинович Черненконуң чугаазында ниитилел-биле бердингеп. Үгаан-бодал талазы-биле чоннуң дереглелдерии хандырарынга, совет кижилериниң идей-политиктиг болгаш ажычаң кижизидилгезиниче литератураның болгаш уран чүүлдүң озуп орар ролюн бистиң пропагандага бүрүнү-биле барымдаалап көөрү, чуруукчулар ортузунга идейлиг ажылды калбартыры чугула.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң —клубтарның, культура бажыңнарының, библиотекаларның ажылын улам эжиждериниң, — бот-тывыныр уран чүүлдү хөгжүдериниң чугулазын оратор демдеглээн. Бот-тускайлаң амыдыралга оолдарны болгаш кыстарны идея-ажыл-чаң, күш-дамыр, профессии талазы-биле белеткээриниң айтырыгларынга ол доктаагаан. Инити биилиг болгаш профессионал школа реформазы — бышкаң социализмниң сайзырагайжыдарының тудуш кезээ. Партия комитеттери школачыларның күш-ажылчы болгаш профессионал белеткелиге амгы үениң материал-техниктиг базазын тургузарынга бүдүрүлгечи коллектив бүргүзүнүң киришкен турарын чедип алыр дүүлээлгелиг.

Ораторлуң түңнелиниде чугаалаанны болза: бистер СЭКП-ниң XXVII съездизинге дорт белеткелдиң үезинче кирипкеи бис, ук съезд болза партия биле чоннуң амыдыралынга төөгүлүг үе-чада болуп, план ёзугаар бистиң бүрүүгаар шимчээшкиниистиң стратегиязын ажылдап кылыр. Партия биле чоннуң чаңгыс эвин могаг чок быжыглаары, массалыг-ның медерели болгаш идейлиг бүзүрели-биле мөөнеттиигеи чогаадыкчы, тургузукчу кажаар-даа ажок улуг күштерни сайзырагай социалистиг инитилелди болбазырагайжыдарынче, улуг совет Төрээн чурттуң политиктиг, экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам шкай өстүрериниче углаары— бистиң партийжи бедик хүдээлгевис чогум-на ол.

Конференциига Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары **Н. Н. Слюньков**, «Правда» солуунуң кол редактору **В. Г. Афанасьев**, СЭКП-ниң МК-ның секретары **Б. М. Рогалов**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизин **П. Н. Федосеев**, Украиназың Компартиязының ТК-зының секретары **А. С. Капто**, СЭКП ТК-ның Эртем-техниктиг прогресс болгаш Дээди Эртем-техниктиг деминчи председатели кижизидилгезиниң министрлериниң деминчизи **В. А. Медведев**, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директору **А. Г. Егоров**, СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары **П. С. Федирко**, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииниң бирги секретары **Г. М. Марков**, СЭКП Свердловск обкомунуң бирги секретары **Б. Н. Ельцин**, «Коммунист» журналдың кол редактору **Р. И. Косолапов**, СЭКП Саратов обкомунуң бирги секретары **В. К. Гусев** олар саналбергеннер.

Эш К. У. Черненконуң чедиргеи байрыын конференциияның киржикчилери партияның оларны кыйтырган сөзү кылдыр хүлээп алганнар. Ында сайзырагай социализмни болбазырагайжыдарының кол айтырыгларының талазыбиле тодаргай айтышкыннарын берген, СЭКП-ниң амгы үечадада идеологтуг ажылының байдалын ханызы-биле анализтээн, келир үени билдингир кылдыр тодаратказ деп, саналбергеннер чугаалап турган. Парторганизациялариың, идеология кадрларының, бүгү коммунистиниң бирги чергелиг сорулгаларының бирээзи болза, СЭКП-ниң XXVII съездизинге белеткел үезинде массаполитиктиг болгаш организакчы ажылды калбартып чорудары, массаларның медерелдиг болгаш идейлиг бүзүрелиндеде сиңиккеи кончаар-даа ажок улуг тургузукчу күштү Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш тургузукчу күчү-шыдалын улам быжыглаарынче угландырары болуурум ораторлар чугаалап турганнар.

Конференцияның киржикчилери делегейнин чидиглеңгеи байдалының үезинде бүгү-ле пропагандаңың болгаш агитациянның дээштиг чоруун күштелдиреринің чугулазын демдеглеп, ындыг байдалдың үезинде контрпропагандаңың ажыл-чорудулгазының ролюнүң кончаар-даа ажок улгадырын чугаалап турганнар. Ындыг ажылдың ужур-утказы болгаш харакгери чамдыкта дайынчы шаан халдакчы, ангы талазы-биле әптеш чок байдалдыг болбайн турар. Идейлиг салдар чедириишкининиң бүгү чепсектери, пропагандисчи бүгү кадрлар контрпропагандага идепкейлиг киржир ужурлуг.

Санал берии, чүве чугаалаанар идеологтуг ажылдың талаларын аналиэтевишаан, дуржулга солчуп, кандыг-кандыг хевирлер, аргалар чогуур ажыын бээрииниң, кандилгары эргижирээнин болгаш үеиниң негелдезиниге таарышпайн турарының дугайын чугаалаанар. Олар четпестериниң дугайын база чугаалап, Коммунистиг партинииың херээнге ажылчы чоннарының шин-биле бердингеп чоруунун ёзузунга коммунистиг кижизидилге талазы-биле ажылды улам сайзырагайжыдарынче утланган тодаргай саналдарны киирип турганнар.

• • •

«Сайзырагай социализмни болбазырагайжыдары болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумуның шинтпирлеринге дүүштүр партинииың идеологтуг ажылы» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы эш К. У. Черненконуң чедирген байымрынның канчаар-даа ажок улуг салдарынның демдээ-биле, ажыл-херекчи, чогаадыкчы байдал-биле бодунуң ажылын декабрь 11-де «Москвага үргүлүлээри.

Конференцияның киржикчилери секцияларның хуралларында хөй янзы айтырыгларны чугаалажып көрген.

«Идеологтуг ажылга партийжи удуртулга. дуржулга, айтырыглар, онзагай чүүлдерии» деп секцииға саналберип, чүве чугаалааннар идей-кижизидилгелиг ажылга партийжи удуртулганы эжиждериниң дуржулгазы-биле солчуп, коммунистиг кижизидилгениң системазыи сайзырагайжыдарының оруктарының дугайында санал-онаалын илереткеннер. Массаларга идейлиг салдарның чедиишкинниг болуруу чүгле пропагандаңың ужурутказы-биле эвес, харын база ону чорударының уран аргазыидан база хамааржырын демдеглээн. Экономиканы эргелеп башкарарының эртем талазы-биле үндезиниерии хөгжүдеринче партинииың угланыышкыны эртеминдең болгаш мурнакчы практиканың чедиишкиннерии боттарының ажылыата барымдаалаап көөрүн идеология ажылдакчыларынга даавырыл турар.

Секцииның ажылынга улуг кичээнгейии бүгү деңнелдерге, ылангыя күш-ажылчы коллективтиие практиктиг ажылды организастаарын эжиждериниң аргаларынче утландырган. Ажыл-херектиң чедиишкинниг болуру хамыктың мурнуида кадрлардан, оларның политиказа талазы-биле бышкаң чоруулдан, профессионал билигмергежилинден, оларны шилиирии сайзырагайжыдарындан, уламчылаалдыг болур чорукту хандырарындан хамааржырын секция хуралының киржикчилери демдеглээн.

«Партинииың экономиктиг болгаш социал политиказының идеологтуг хандырылгазының чугула айтырыглары» деп секцииның киржикчилери улус ажыл-агыйжының сорулгаларының идеологтуг хандырылгазынга кол черии массалыг-ның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейии хөгжүдерии болгаш Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле ажылды улам сайзырагайжыдарынче утланган тодаргай саналдарны киирип турганнар.

• • •

«Сайзырагай социализмни болбазырагайжыдары болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумуның шинтпирлеринге дүүштүр партинииың идеологтуг ажылы» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы эш К. У. Черненконуң чедирген байымрынның канчаар-даа ажок улуг салдарынның демдээ-биле, ажыл-херекчи, чогаадыкчы байдал-биле бодунуң ажылын декабрь 11-де «Москвага үргүлүлээри.

Конференцияның киржикчилери секцияларның хуралларында хөй янзы айтырыгларны чугаалажып көрген.

«Идеологтуг ажылга партийжи удуртулга. дуржулга, айтырыглар, онзагай чүүлдерии» деп секцииға саналберип, чүве чугаалааннар идей-кижизидилгелиг ажылга партийжи удуртулганы эжиждериниң дуржулгазы-биле солчуп, коммунистиг кижизидилгениң системазыи сайзырагайжыдарының оруктарының дугайында санал-онаалын илереткеннер. Массаларга идейлиг салдарның чедиишкинниг болуруу чүгле пропагандаңың ужурутказы-биле эвес, харын база ону чорударының уран аргазыидан база хамааржырын демдеглээн. Экономиканы эргелеп башкарарының эртем талазы-биле үндезиниерии хөгжүдеринче партинииың угланыышкыны эртеминдең болгаш мурнакчы практиканың чедиишкиннерии боттарының ажылыата барымдаал

Советтер болгаш кыштаглаашкын

БЕЛЕТКЕЛДЕН, ХАРЫЫСАЛГАДАН ХАМААРЖЫР

Көдээ Советтиң сессияларынга иштиңниң малының кыштаглаашкыныңның дугайында айтырыгны чугаалажып турар. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйның чүгүлә бо кампаниязы эгелээр бетинде болган сессинга ол талазы-биле шыңгыы чугаа кылыр болгаш улуг сорулгалар салдынар.

Эрткен 1983-1984 чылдарның кыштаглаашкыныңның түңнелдерин ап көрээликер. Ол айтырыгны Көдээ Советтиң ээлчегліг бир сессиязынга чугаалашкан. Аңаа белеткелди бүгү тала-биле хынамчалыг чорукан бис. Сессинга чугаалажыр айтырыгны белеткээринге көдээ Советтиң депутаттары, ыланғыя көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссия, совхозтуң специалистери идепкейлиг киришкен. Совхозтуң кол зоотехниги К. Ооржак аңаа ийеткел кылган. Ийеткел ханы анализтиг болган. Оон соонда сессияның үндүрген шиитпирин шыңгыы контролыга алган бис. Депутаттарны, совхозтуң көдээ ажыл-агый специалистерин тус-тус участоктарга быжыглаан болгаш олардан негелдеми күштелдирген. Оларны быжыглап каамы-биле ажыл кызыгаарлаттынмаан. Харыылаар малчын коданнарынга доктаамал чедип, шинда байдал ам кандыгыл, кандыг дуза хереглі дээрзин олар хайгаарап турганнар. Оларның дыңнадыгларын совхозтуң директиязынга көдээ Советтиң сессиязынга, ап турган бис. Хойжу бригадаларда тургустунган депутаттар бөлүктери чугула бо кампания үезинде бистө улут күш болуп турар. Мал чемин хумагалыг чарыгдаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле депутаттарның чорудуп турары ажылдары дээштиг болуп келген. Социализмниг чарыштың шын организастаарынче улуг кичээнгейни угландырып турган бис. Үстүнде чугаалаанын чамдык хемчегліг багай эвес түңнелдерге чедиргеп. 1983-1984 чылдарда мал кыштаглаашкының чедиишкинниг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрериң болгаш садарын көвүдеңдир дээш Бүгү-ээлел социализмниг чарыжынга идепкейлиг киржип, оон тиилекчизи болдувус. Совхозтуң көдээ ишчилериниң төлептиг ижи СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның дириомy-биле демдеглеттинген. Он бирги беш чылдың үшкү чылында күрүнеге эът, дүк, сүт садарыының планын совхоз эки күүсеткен.

Төрээн совхозунуң ажылыжынга төлептиг үлүүн киришкирип чоруур ишчилер бистө арбын. Оларга Б.-С. Донгак, К. Ховалыг, А. Сенчат-оол, Р. Куулар, Н. Тумат, Б. Сенчы болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Үстүнде адааның бо хойжулар чүс баш төрүүр хойга онаштыр 90-103 хураганны алганнар. Ак сеткилдиг ажылы-биле совхозуна олар эвээш эвес малды өстүрүп берип, дужаап турарлар.

Чоза хойжу бригадазының малчыныларының ажыл-ажынге доктаап көрейн. Район Советиниң депутады А. Куулар бригадирлээн бо хойжу бригаданың ишчилери хүлээнген дерээнге ээ-харыысалгалыг болурумун, күш-ажылдың быжыг сагылга-чурумунуң үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Мал чемиияң быжыг бааразын тургузуп ап, ону хумагалыг чарыгдаары чугула дээрзин билир бис, багай эвес көргүзүлериң чедип алырының чугула бир талазы ол болгай. Үстүнде чугаалаан түүлдеримге хамаарыштыр дараазында көргүзүүнүң маңаа айтыр бодап турар мен. Янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүп хораар чоруу элээн кызырылган. Эрткен чылдың октябрь 1-де тургаы-биле бо чылдың ол-ла үезин деңнээргe иштиниң малының баш саны өзүлделиг болуп турар. Бода мал 10, хой, ошкү 20 хуу өзүлделиг болган. Ынчангаш ол көргүзүглерни улам быжыглаарын чугула соруга кылдыр көрүп турар бис. Эрткен кыштаглаашкын үезинде мөөнеттинген дуржулганы 1984-1985 чылдарның кыжынында бар арга-курлавырларны ажыглап, улам мөөнээрин дуглуржуп турар бис. Ол талазыбиле чугаа Советтиң сессиязынга база болган. Кыштаглаашкынче ажыл-агый бо чылын багай эвес белеткелдиг киргеп. Мал чеми белеткээр план ажыр күүсеттинген. Чугула бо ажылга идепкейлиг киришкенер хөй. Чижээ, район Советиниң депутады М. Сүгежик удурткан механизастаттынган бригаданың эки ажылы сезонныг ажылдың түңнели-биле демдеглеттинген.

Хойжу бригадаларда, малчын коданнарда депутаттар бөлүктерин тургускан. Депутаттар улусчу контролёрларбиле кады мал чеминиң чарыгдалын хайгаарап турар болгаш тургустуунуп келген кандыг-бир айтырыгны шиитпирлээрине идепкейлиг киржип турарлар.

Совхозтуң малчыныары бо кыштаглаашкынче кирип тура, хүлээлгелерин алган. Оларның бөгүнгү ажылы — кыштаглаашкынны үре-түңнедиг эрттирериниче үлегерлиг. Чугула бо кампанияга белеткел багай эвес, ынчангаш оон түңнели организастыг чоруктан, кызымак ажылдан хамааржыр дээрзин билип турар бис.

В. БЮРБЮ,
Торгалыг кодаа Советиниң күүскомунуң даргазы. Өвүр район.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ ОРУКТАРЫНДА ЭЛЕКТРОМОБИЛЬДЕР

МОСКВА. Электромобильдерни ажыглаарыны № 34 автокомбинатта шенеп турар. Ол электромобильдерни Рига шынын, Ульяновскиниң, Ереванның болгаш Волганың заводтарынга бүдүргем. Электромобильдиң шенелде-бүдүрүлге ажыл-агыйының артем ажылдакчылары болгаш шенелде кылыр чолдачылары чаа машиналарны шенеп турар. ССРЭ-ниң Электроүлетпүрүүнүң болгаш Автоүлетпүрүүнүң министерстволарының ишчилел коллективтери-биле кады ол коллектив электромобильдерниң одаар чүүлүн тывар сорулганы шиитпирлеп турар. Электромобильдерниң саны 300 чедир көвүдөөр болгаш оларны төпчүдүп хандырар болган ажыглаар талазы-биле тускай комплекстиг Москвага тудар деп турар.

ЧУРУКТА: оруктa электромобиль.
Г. ХАМЕЛЬЯНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникazы.

БИР КӨДЭЭ СОВЕТТЕ

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленуму Советтериниң мурнуига улуг сорулгаларны салган. Пленумга чугаазынга эш К. У. Черненко мынча дээн: «Совет бүрүзү доктаамал комиссияларлыг. Чогум-на олар бистиң экономиктиг амыдыралывысты доктаамал кичээнгейге алыр ужурлуг. А ол дээрге улус ажыл-агыйының хереглелдериниге ойлаанда дыңнангыр болуру. Советтериниң, оларның күүсекчи органнарының экономика талазы-биле үндезилелдиг шиитпирлер шилип алырынга дузалаары, ол шиитпирлериниң күүселдезин доктаамал контрольдаарыдыр. Бо талазы-биле дуржулга бар. Ынчалза-даа ону улам байыдарын үе негеп турар». Ол айтышкынынарны Советтерде доктаамал комиссиялар моон соңгаарты ажылынга удуртулга кылдыр хүлээп алган болгаш аңаа дүүштүр ажылдаарының чаа арга-хевирлерин дилеп тып турарлар.

Эрзин көдээ Советиниң доктаамал комиссияларының ажылынга хамаарышкан болүк материалдарны моон адаанда парладывыс.

ШУПТУ ИДЕПКЕЙЛИГ

Көдээ Советтиң доктаамал комиссияларының аразында ажыл-херекчи багай эвес харылзаа тургустунган. Кайы-бир доктаамал комиссияның чорудар дээн хынаалдазы Советтиң еске комиссиязынга база хамааржып турар болза, ийи доктаамал комиссия каттыжып алгаш ону чорудуп турар. Демнежип ажылдаарга, үүле-херек будунгур болгай. Эки ажылдыг доктаамал комиссиялар бистө бар. Оларның бирээзиниң дугайын чугаалаксап турар мен.

Көдээ Советтиң депутады Татьяна Намгаевна Саяның удуртканы коммунал ажылагый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияның ажылының дуржулгазын өскелерге үлегер кылдыр бо-ла чугаалай бээр бис. Оон ажылында шынап-ла солун, өөредилгелиг түүлдер бар. Ук комиссияның ажылынга хамаарыштыр чугаалап тура, Көдээ Советтиң депутадынга чаңгыс эвес чыышта сөңгудуп келген дуржулгалыг депутат оны удуртуп турарын онзалап турар бис. Т. Н. Саяның депутат аргадуржулгазы улуг. Оон база хөй чүве хамааржыр болгай. Чаңгыс Советте кады ажылдап турар эш-өөрү Т. Н. Саяны депутат хүлээлгезин сагыш-сеткилиниң ханызындан кылып биларлер.

Доктаамал комиссияның ажылының планы тодаргай, артык билдинмес чүве чок. Суурнуң хөй-ниити организацияларыбиле ылаңгыя херээженнер чөвүлели-биле депутаттарның ажылы харылзаалыг. Ол — таварылга эвес. Суурнуң чаагайжыдылгазы, арыг-шевери-биле холбашкан айтырыг чөвүлелдиң ажылынга база хамааржыр болгай. Ынчангаш демнежип кылыр түүлдер бар. Девискээр чаагайжыдылгазы, арыг-шеверли-биле холбашкан айтырыглар чугаалажып, сүмележип алыр дээш Т. Н. Саяа албан черлериниге, организацияларга, будүрүлгелерге бо-ла чеде бээр.

Доктаамал комиссияның хуралдарының хүн айтырыындан чаагайжыдылга, ноганчыдылга айтырыы дүшпес. Удуртукчулар аңаа хамаарыштыр дыңнадыгларны комиссияның хуралынга чаңгыс эвес удаа кылып турар. Депутаттарның киржилгези-биле эрткилээн хынаалдалар эвээш эвес.

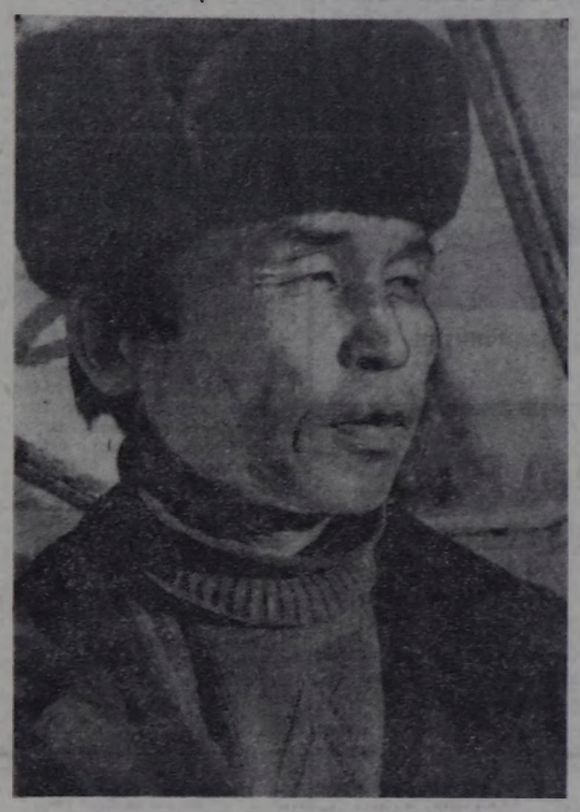
Эрзин суур чылдан чылче чаагайжыттынып, чаартынып турар. Кудумчуларда, чурттаалга бажыннарының деэшкээринде тарымал үңүштерни чылдың-на немеп олуртуп турар, суурнуң ниити санитарлыг байдалы багай эвес. Суурнуң улам шиник болдурары-биле кудумчуларга бо чылын 704 дес тарымал үңүштерни олуртакан. Пионерия переулогунга 476 погон-метр штакетникти тургускан, чугайлаан болгаш ыяштар тараан. Суурнуң чону чечектер тарып өстүрериниге идепкейлиг киржип турарлар. Үстүнде кылдынган ажылдарга доктаамал комиссияның киирген үлүү база бар.

Суурнуң С. Тока аттыг кудумчузуң эде кылып, дескилээр ажылдар кылдынып турар. Депутаттар чугула бо ажылдың кыйынга артпаан. Оон кайнаар чоруп турары депутаттарның кичээнгейинде. Суур чаагайжыдылгазының талазыбиле кылынып турар ажылдарга депутаттарның киришкирип турар үлүү биче эвес.

Коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазыбиле доктаамал комиссияның кежигүнери дөрт кижи. Депутат хүлээлгезин олар шүүтү ак сеткилдиг күүсеп турарлар. Оларга депутаттар Н. Шулуу, Д. Доңук, А. Маскыр хамааржыр.

Т. ЛОВАНДАЙ,
кодаа Советтиң күүскомунуң даргазы.

ХҮННҮҢ-НЕ ИЙИ НОРМА

Ажылынга кызымак улустуң кандыг-даа коллективке кескүзү аажок, Сагаачы Дагба — мындыг кижилериниң бирээзи. Ону «Кызыгаар» совхозта турумук, бүгү Тес-Хем районда танывас кижи чок: «кежээнин мурнунда — хүндү» деп чүве ол.

«Кызыгаар» совхозтуң тараазының дүжүүдү бо күзүн эрткен чылдагызындан-даа дээре болган — гектардан-на он ийи центнер. Ону ажаарынга хоочун механизатор идепкейлиг киришкен болгаш хүнүүн-не ийи норманы күүседи турган.

Совхозтуң директиязы Сагаачы Дагбага ээ-не харымсалгалыг ажылдар дагзыр. Ам, кыштаглаашкынның бачым болгаш чымыштыг үезинде, Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазынга кечегарлавышкан, трактор-биле кажаалар иштии аштаарын болгаш инектерге мал чеми үлеп бээр даалганы берген. Дагба ол даалганы база үлегерлиг күүседи турар.

К. ЧООДУ.

ААЗААШТЫҢ КҮҮСЕТКЕНИ

Чаа будүрер кылыг бүрүүн күүрүнеиниң Шынар демдээ-биле кылыр социалистиг хүлээлгени Совет Украинаның 60 чылы аттыг «Ватра» каттыжымышкынның коллективи хүлээп алган.

Каттыжымышкынның продукциялыларынга «Астра» сериянның чаа чыыткылары немешкен. Оларның баштайгы будүргеи бөлүүн магазиннерже, будүрүлгениң кол делгелге залынче чоруткан.

— Шынарның эң бедик негелдемеринге дүүшпес продукция будүреринден шуут ойталаан бис—деп, каттыжымышкының кол инженериниң орлакчызы А. Баласанян чугаалан турар. — Бажың иштинге ажыглаар чыыткы техниказын будүрер бүгү-эвилел төлевилел-конструктор болгаш технология институдунуң специалистери күүүн мөөннеп турар.

В. НОВАК,
СЭТА-ның корр.
Териополь.

Хоорай болгаш оон айтырыглары

ТЫНДА: хөгжүлдениң келир үези

Тында — улуг эвес эвенк суур — бодунуң салым-солуунуң аймы-биле чурттуң чоон чүгүнде калбарган улуг тудугнуң — демир-оруктуң Байкал-Амур магистралының тудуунуң — төвүнде болу бергеи. Тында хоорай эргени 1975 чылда алган. Оон бээр эртеен үеде оон чурттакчы чону барык-ла он катап көвүдээн (эм 60 муң кижи чедип турар). Чурттакчы чонуңуң дүрген көвүдел турары бойдус-климаттан кол хамаарылгалыг бэйдалдар, база ол ышкаш чурттуң үлетпүр талазы-биле сайзырангай районнарындан мрак турун турары хоорай эргечагыргаларының мурнуига шыңгыы айтырыгларны тургузуп турар. Ол айтырыгларның канчаар шиитпирлеттиниң турарын улус депутаттарының хоорай Советиниң күүскомунуң план комиссиязының даргазы Александр Бурцев чугаалап тур.

— Этээнде, кажан Байкал-Амур магистралының тудуу түгүле калбарып эгелеп турда, Тында 20 муң хире чурттакчылыг, улуг орук белдири кылдыр планнаттынып турган. Элээн каш чылдаар эрткен соонда, амыдырал бодунуң чугула эдиишкиннери киргеп.

Хамыктың мурнунда, хоорайның чурттакчыларын 20, харын-даа 30 муң-биле кызыгаарлап шыдавас-тыр бис дээрзин бистер биле бергеи бис. Херектиң үжүру чүдел дээрге, БАМ-ның тудуун болгаш оон девискээрни шинчээдирин боттандырын турар министерстволарының болгаш ведомстволарының хөй кезии боттарының материал-техниктиг болгаш кижилер талазы-биле курлавырларының мод кезээн мөөнээр черии чогум-на Тында кылдыр шилип алганында. Оон үламы-биле хоорай дүрген азуп, оон түдүүшкүнү эге баштайгы төлевилелден өскерлии. «Хоорай девискээрниге түр чергееии бот-бодундан болгаш хоорайдан-даа экономика талазы-биле ангыланчак, социал-амыдыралың тудуглары чок суурлар тыптып кээп турган.

Болуушкуннарның мындыг хөгжүлдезии көрүп тура, улус депутаттарының хоорайга Советиниң күүскому хоорайга кара чыгыс өө болур дугайында доойлуунуң ажаа тывыскан эргезии ажыглап, оон чагырганының адаанда туруп турар девискээрге айтышкын үндүрер, ажыл-агый талазы-биле ажыл-чөрүдүлгелериниң бүгү хевирлерии дүүштүрер бүрүн эргени бодунга алган. Ведомстволарның эрге-ажыктарын хоорайның-биле дүүштүрери элээн нарын болуп турган. ССРЭниң Күрүвениң план комитеди биске бо талазы-биле үнелеп четпес дузаны көргүскен. Бистиң бүгү саналдарывысты Тындага будүрүлгелериниг болгаш ажыл-агыйларлыг министерстволар болгаш ведомстволар-биле дутуржун чугаалажып бергеи.

Оон түңнелинде 1987 чылга чедир хоорайның хөгжүлдезиниң дугайында тускай шиитпир хүлээп алдынган. Министерство бүрүүнге Тынданың социал хөгжүлдезиниге киржиринии тодаргай программазында айытkан. Хоорай Советиниң эргени боттандырып, чурттаалга болгаш социал-амыдырал тудуглариның программазын министерстволарның күүседин турарын контрольдап турар.

Амгы үеде хоорай Советиниң күүскому 1990 чылга чедир Тынданың хөгжүлдезиниң талазы-биле саналдарны белеткээн. Ол үеге чедир хоорайның чурттакчылары 70 муң кижи чеде бээр, өскүүр чугаалаарга, чурттакчыларның немежиниң темизи моон мурнундагы үениидеп элээн кызырлыр деп билдиниң турар. Ынчангаш кандыг-даа бурунгаар шинчээшкин хоорайның мурнунга чаа айтырыгны тургузуп турар. Чижээлээрге, 1990 чылга чедир түр тудуглардан бүрүнү-биле адырлырын, хоорайның тудуг тургузуун чурумчударын планнап турар школиниң, чугаалаанның муң ажыл-агыйының Сүт-Хөл лесничествозу бо чылын күрүнеге 35 тонна чыжыргана дужаар тургаш, ону 36 тонна күүсеткен.

Дужааттынган чыжыргана эки шынарлаг, арыг болуп турар. Хемчик арыгларындан чыжыргананы кактаарын уламчылаавышаан. Ында лесничествоның ажыладакчылары, ыяш ажыл-агыйы-биле керээдеп хамаатылар киржип турар.

О. БОРАШ.
Сүт-Хөл суур.

36 ТОННАНЫ ДУЖААГАН

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИН ЭКИЖИДЕР

Бо чылдың август 20-де СЭКП Төп Комитединг болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Арга-ыяш курлавырларын ажыглаарын экижидер дугаймында» доктаалды хүлээп алган. Аңаа дүүштүр республиканың ыяш белеткелчилери ажылын чаарты тургузуп, арга-ыяш курлавырларын камгалаар, ону чөп ажыглаар дээш чамдык хемчегліерни ап чорудуп турар.

Бистиң республика арга-арыг-биле байлак. Оон девискээрниң хөй кезии вогаан эзимнер шыпкан. Арга-арыг 7977 муң га черии эзлеп турар. Тудугга ажыглап болур ыяш курлавыры 532,6 миллион кубометр, ине бүрүүлүг ыяш 515,3 миллион кубометр чедип турар. Арга-ыяштың курлавырларын камнап алыр сорулгабиле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын ёзугаар автономнуг республикалар, крайлар, областар айбыбиле чылда ыяш кезериниң фондуларының лимиттерии чурумчуткан. 1984 чылда Тыва АССР-ниң девискээриндеи 545 муң кубометр ыяштың кезерии чөпшээрээн.

Ноябрь 1-ге чедир ыяш кезер фондунуң 66 хуузу шинчээдип алдынган. 186 муң кубометр ыяш чедир кезип алдынмаан. Чылдан чылче Көдээ ажыл-агый министерствозу кезер ужурлуг девискээрни чөп ажыглавайн турар. Бо чылын министерство планын түгле 45 хуу күүсеткен.

Тудуг үрестери ыяш белеткелин багай чорудуп турар. «Тыва көдээ тудуг» трест 25 муң кубометриниң түгле чартынын кезип четтиккен. Бодунуң девискээриндеи белеткен албайн, ам Красноярск крайдан тудуг материалдары сөөртүп турар. Көдээ тудугларга дилиг материалдары чугула херек болуп турбуже, «Тыва совхоз тудуг» каттыжымышкынның удуртукчулары 28 муң кубометр лимидиниң түгле 7 муң кубометрии ажыглаан. Көдээ Ажыл-агый будүрүлгелериниң ыяш кезер хуусазы октябрь 1-де-ле төгеп.

Ыяш кезер фондунуң лимидин чамдык министерстволар болгаш ведомстволар чедир ажыглаваан. Оларар түүл үлетпүрүүнүң министерствозу бо талазы-биле онаалдаанын 76, Чурт үлетпүрүүнүң министерствозу 78, Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозу 53, Аңаымыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели 58 хуу күүсеткен. Оон-даа өске организациялар ыяш белеткелиниче чогуур кичээнгей салбайн турар. Кескен ыяштың өртээ республиканың бюджединче киирер. Бар курлавырларны ажыглавайн, кижи сөөрткен материалдардан тудуг тударга, өртээдаа аар, эккеп алыры-даа берге.

Ыяш белеткелиниде киржип турар дыка хөй үүрмек организацияларның ажылын мөөнээр, хол-биле кылыр ажылдарын өөрээжедир, машина-техника-биле чепсеглээр, кескен черлерге катап ыяш өстүрерии чедип алыр айтырыгларже кичээнгей салыры чугула болуп турар. Орук тудуу чорбайн турарындан чамдык черлериин ыяжы чедир кестинмейн турар. Ыяш кескен черии аштап арыглаарын чедип албайн турар бис. Бо чорук ерт айыылы, ыяштың аарып, үрелир чоруун болдуруп турарын демдеглеп кааны артык эвес. Бо чылын 1077 гектар черии бокталыр-гаанының түңнелинде, 8 муң рубльдиң каражазын бүрүнеге чедиргеи. Көдээ ажыл-агый, Оларар түүл үлетпүрүүнүң, Чурт үлетпүрүүнүң министерстволары, «Тыва көдээ тудуг» трест арыглал ажылдарын чоруткайн турар.

Кезериниң технологиязының дүрүмнерии хамыктаанының түңнелинде, 64 гектар шөлдеи катап үнер ужурлуг ыяш үнмээн. Оон иштинде «Тыва көдээ тудуг» трест 25 гектарны. Оларар түүл үлетпүрүүнүң министерствозу 20 гектарны өлүргеи. Бо организациялар ол хиреде чаңгыс гектар-даа черге ыяш олуртпаан. Ынчангаш арга-ыяштың катаа тургузарынче хөй чарыгдалдар түүл турар. Өзүмнерии катап тургусшаан министерстволарга болгаш ведомстволарга түүле штраф онзавайн, боттарының күсеп-биле арга-ыяштың катаа тургузарын негээр болза ыяш.

Белеткеп алган ыяштың сөөртүп албайн ол черге каалтар чоруктар таваржып турар. Бо чылын ыяш кескен черлерге 1668 кубометр ыяш артын калган. Үстүнде адааныыс түп министерстволар база ыяжын сөөртүп албаан. Оларар ыяшка ажыглаар куду шынарлыг ыяштар турда-ла. Көдээ ажыл-агый министерствозу тудугга ажыглап болур 102 кулометр ыяш ыяштың токлактан каашкан. Ыяштың сорт ааны-биле ылгаарын экижидери чугула болуп турар. Тудугга хереглээр ужурлуг ыяштарны «Тудуг кезектери» комбинат чурттакчы чонга оларар түүлге хереглээр хылдыр садыы турганы илерээн.

Ыяш белеткээриниң дүрүмнерии хамыктаанының түңнелинде, 38 муң рубльдиң каражазын болдурган. Арыглал ажылдарын чорудааны дээш 13 удуртукчуларга административтиг хемчегліерни онаагаи. Нинтизи-биле 360 рубльдиң штравын төлеткеи.

Арга-арыг камгалалын күштелдирер, оон курлавырларны чеп ажылдаар, чыг-эттиң ажыглалын контролыга алыр айтырыглаже чогуур кичээнгей салыры негеттиниң турар.

В. ШИШКИН,
Арга-ыяш ажыл-агый министерствозунуң пландыс эргелекчизи.

ОРУС УЛУСТУҢ ААС ЧОГААЛЫНГА ТУРАСКААТКАН

Кызылдың педагогика институдунуң факультединге орус улустуң аас чогаалынга тураскаатказ кежээ болган.

Орус литература кафедразының улуг башкызы, төөгү эртемнериниң кандидады Георгий Николаевич Курбатский студентилер-биле кады кежээниң бедектээн. Оон оңгаган талазы чүл дээрге, маңаа түгле Тывага чурттаан турган орус улустуң үлегер домактарын болган сөстерин, ырларын, кожамыктарын, тоолдарын болган тоолчургу чугааларын, танцыларын факультеттиң студентилери ырлап, чугаалап көргүскеш болур. Студентилер моок мурнунда ховар дыңналып турган үлегер домактарны, ырларны болган тоолдарны шаанда кы шагның аянгы-биле ырлаарын, чугаалаарын оралдашканнар.

Эң ылангыя орус чурттакчыларның Салчак Калбаххөреков Токага тураскаатказ, П. Е. Щетинкиниң баштаткан кызыл партизаннарның Белоцарск (Кызыл хоорай) чанында болган тулчуушкуунуң дугайында ырлары дыка солун болган.

Үлегер домактарны, ырларны, кожамыктарны дыңнап, чыын бижиирин белен эвес. Оларның чамдыктарын чурттаазында чүгле кандыг-бир таварылгаларга таарыштыр бижээн болгаш утказы ол дораан биледиңмес одурулар бо-ла таварышкылаар. 20 чылларның төнчүзүнде тус черниң чурттакчызы Фекла Александровна Ядрышева хам-лама-ларга удур ырны чогаатказ. Ында чингыс хамның өлүмүн Тывада бүтү хамнарның, ламаларның төнчүзү кылдыр мырлап турар. А бургаанар дугайында тоолду бот-өөредилге салбырының доозукчузу А. А. Полежаева, Кызылдың хоорай чурттакчызы Аграфена Филипповна Устовадан дыңнап бижээн.

Кежээниң түңнелиниң Г. Н. Курбатский чыылганнарга бодуңуң хөй чылдарда чыып келгени коллекциязындан янзы-бүрү бургаанарның дүрзүхевирни, чуруктарын көргүскеп. Оларны даштап, ыяштап, дой-довуракта тудуп кылып, азы пөстө чураан.

Бистиң корр.

Александра Сарыгларовна Сүрүнүң белеткел плазында өөренип турар алды харлыг уруглар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Тываның ырак суурларының бирээзин Кызыл-Дагда ортумак школада дорт чүс ажыг уруглар өөренип турар. Ол школада колдуунда дээди эртемниг башкылар ажылдап турар. Аныяк башкылар база эвээш эвес. Оларның бирээзинге ында өөредилге эргелекчизи Иранда Хүлер-ооловна Ойдуп хамаарлыр. Ында башкылар хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип турар. Иранда Хүлер-ооловна суурнуң хөй-ниити организацияларының даалгаларын күүседиринге активчи киржип, школа реформазынга хамаарышкан чүгула айтырыгларны шиитпирлээринге башкыларны, ада-иелерин од идепкейлиг киришпирерни чедип ап турар.

ЧУРУКТАРДА: Бай-Тайга районда Кызыл-Даг суурда ортумак школаның өөредилге эргелекчизи Иранда Ойдуп; чанында ол-да школада он чедиг чыл ажыг башкылаан

МАССАЛЫЫН ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ынай көдүрер дугаймында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база СЭКП обкомунуң V шеңнүүнүң доктаалдарын амыдыралга боттандырар дээш «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң республика төвүлелиниң ажылдакчылары, хөй-ниити тренерлер, күш-культуражулар чамдык тодаргай ажылдарны кылып чоруткан.

Бистиң «Спартак» ниитилелиниде Кызыл, Ак-Довурак хоорайларның болгаш Хову-Аксы суурнуң күш-культуражулары болгаш спортчулары бактаан турар. Бүдүрүлге, албан организация, дээди, ортумак өөредилге черлериниң 127 коллективиниде 39386 кижи хаара тутунган. Оларның барык 40 хуузу күш-культура, спорт амыдыралында доктаамал киржип турар. Спорттуң ангы-ангы 21 хевириниге секцияларда 10800, туризм талазы-биле мергежилгеге 1520 кижи доктаамал киржип турар. Күш-культура—кадыкшылдыгның база маңнарынга хандыкшылдыгларының клубтары, ниитти күш-дамыр белеткелиниң бөлүктери ажылдап турар.

Бистең «Спартакта» хаак базазалары, стадионнар, спорт шөлдери эвээш эвес. Ак-Довуракта «Тыва даг-дугу» комбинаттың ажыл-шинчилери, оларның ажы-төлү эптир бөссейнни ажыглап турарлар.

Ажылчы чон болгаш өөренип турар аныяктар ортузунга күш-культураның болгаш спорттуң ужур-дузазын, оон ролюнүн дугайында тайылбыр ажылын кылып чоруткулаан. Оон түңнелиниде хоорайларның, бүдүрүлгелериниң болгаш өөредилге черлериниң күш-культура коллективтериниң аразында социалистиг чарышка идигин ол берген.

«Спартактың» кол соруглаларының бирээзи — профэвилелдер обкомнарының тус-тус адырлар аайы-биле бүдүрүлгелер, албан черлериниң ажылчыннарының, болгаш албан-хаакчыларының ортузунга күш-культура, спорт ажылын организастап чорудары болур. Бо талазы-биле медицина, улус тырыдыышкын база күрүне албан черлериниң профэвилелдер обкомнарында ажыл багай эвес чоруттунуп турар. Ылаңгыя медицина ажылдакчыларының профэвилел обкому (даргазы Е. Черногривов) бодуңуң эргелинде спорт залы чок-даа болза, спорттуң 7 хевириниге чыл санында спартакиадаларны доктаамал эрттирип, аңаа республика районнарының төлээлерин киришпирерин чедип алган. А маргылдааларның эртип турары бедик организастыг деннелде. Ол спартакиадаларны медицина ажылдакчызының хүнүнде түңнеп турар. Аар атлетикага Е. Черногривов, И. Никитин, баскетболга С. Моломдай, Л. Осмоловский, Л. Горев, хаакка В. Шамов, шыдыраага Д. Сат, волейболга Л. Тока дээш оон-даа өске спортчулар бедик мергежилдиг болуп, республиканың, Кызыл хоорайның шилиндек командаларының составында база киирип турарлар. Ол шыкаш күш-культуражулар, спорттулар улус чырыдыышкын организаларында хөй. Күрүне садыының болгаш хереглекчилер ниитилелиниң, турт үлетиүрүүнүң, коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының, транспорттуң болгаш харылзаанның ажылдакчыларының профэвилелдер обкомнары күш-культура, спорт ажылынче киңээнгей салбайн турар.

1, 2, 3 дугаар автобүдүрүлгелерде, мебель фабриказында, дөгжүм-шин театрында, хлеб, сүт, ямшо болгаш түүйбу эвоодтарында күш-культура, спорт ажылдары саазын кырында «кыдыныл» турар. Ук бүдүрүлгелерде профэвилел комитеттеги ажылчыннарның хостуг шагын, дыштанылгазын ажыктыг кылдыр организастаарынче сагыш салбайн турар.

Кижилерге ажылдаар арганы тургузуп бербишаан, оларның ажыктыг дыштанылгазынче киңээнгейни салып турар болза, ол ажылчыңга-даа, бүдүрүлгеге-даа ажыктыг дээрзин Тываның электри четкилериниң директору Н. Чумаков, парторганизация секретары Ю. Сурков, профэвилел комитединиң даргазы А. Матюшов болгаш ында спорт талазы-биле инструктор-методист Д. Аюшиев олар херек кырынга бүзүрел көргеннер.

Ында бүдүрүлгениң удуртукчулары кижилериниң ажылдаар байдалдарын таарымчалыг болдурарын чоорту шиитпирлеп, хемчеглерин ап, күш-культура, спорт ажылынче киңээнгей салып, ажылчыннарның дыштанар хүнерин ажыктыг эрттирип турар апарганының түңнелиниде планныг онаалдар күүселдеп доктаамал апартан. 1983 чылдың түңнелиниде Тываның электри четкилериниң коллективинге «Спартак» эки тура спорт ниитилелиң «Мурнакчы күш-культуражу коллектив» деп атты тывыскан. Бо чылын ында ажылчыннарның эргезинде стол теннизиниң залы, шыдырга, шашки өрээлэ, волейбол ойнаар шөлчүгеш, боодалга тири бар. Бүдүрүлгеде 608 кижиниң барык чартык кезии спорттуң 9 хевириниге секцияларда доктаамал киржип турар. Ол секцияларны бүдүрүлгениң ажылчыннары чоруудуп турар. Чижээ, техник В. Илкин чиик атлетика, электрик П. Попов — боодалга, улуг мастер А. Симаков стол теннизиниң секцияларын тус-тузунда эрттирип турарлар. Коллектив кежигүннери хоорайның хөй-ниити спорт ажылдарында идепкейлиг киржип турарлар.

Тываның геология-шинчилел экспедициязында, «Каа-Хем» разрезинде күш-культура, спорт-массалыг ажылдар багай эвес деннелде тургустунган. Олардан үлегер алыры — өскелерге ажыктыг дээрзи чугаажок. Ындыг-даа болза чамдык бүдүрүлгелеринде күш-культура, спорт-массалыг ажылдар хөнүвестээн. Республика типографизинда, пассажир болгаш № 1 автотранспорт бүдүрүлгелеринде болгаш оон-даа өске албан организацияларда профэвилелдер комитеттери спорт-массалыг ажылдарны план бүзүлаар чорутпастаан. № 1 АТБ-де хоккей база футбол ойнаар «Енисей» командазында боттарының спортчуларындан 3-4-ле кижи арткан, өскелери чалаттырганнар болуп турар. Ук командаңы бүдүрүлге коллективиниң тургустунган перспективтиг чаа состав-биле четчелээри негеттиниң турар. Оң шыкаш «Торпедо», «Строитель» командаларының чоорту «читкеңи» — бистиң четпес ажылдаанывыстың база бир түңнели-дир.

Хову-Аксы суурда, Ак-Довурак хоорайда күш-культура болгаш спорт-массалыг ажылдар чогур деннелиниге четпейн турар. Чамдык аргалар бар-даа болза, «Бүтү бригада-биле стадионче», «Ачам, авам, мен — спорттуг ог-бүле» дээш оон-даа өске массалыг маргылдаалар ажылчыннар ортузунга чоруттайн турар. Республикада дээрге дээш спорт базазалыг хирезинде Ак-Довурак хоорай чөвүлели ону долузу-биле ажыглавайн, эки көргүзүглерни чедип албайн турар. Спорт залы, шөлчүгештер болгаш эптир бөссейн чамдыкта ваннергей байдалда туруп турар, киржээдер ховар эртип, оон шыпары киживейн турар. Оон түңнелиниде хоорайның шилиндек командалары тургустунмаан, республика маргылдааларынга спорттуң алзээн каш хевирлеринге киришпейн турар.

Хову-Аксыда байдал базала эки эвес. Моон түңнел көргө бистиң «Спартак» ниитилелиниде бактаан турар бүдүрүлге коллективтеринде, күш-культура, спорт-массалыг ажылдар ам-даа куду деннелде. Күш-культура коллективтеринде чоонуң дыштанылгазын, кадыкшылгазын эки организастарны ам-даа чедип алдынмайн турар. Бүдүрүлгелериниң профэвилел, комсомол организацияларының удуртукчулары-биле ажылны күштелдирери, практиктиг дузаны оларга чедирери негеттиниң турар.

В. КАРА-ТОННУГ,
«Спартак» спорт ниитилелиниң республика чөвүлелиниң даргазы.

КЫШКЫ СТАРТТАРДА

Кызымчыларның кышкы үеде дыштанар ынак черлериниң бирээзи — «Тайга» станциязынга эртикен воскресеньеде ажок хөлүг болган. Арыг агаар, ак хар, авс хүнүң херелдери аңаа келгенимерни улам сергедип, күш киирип турганызыг-даа. Эртемгинниң он шак четпээнде-ле, язы-бүрү оңнердиг спорт хевин кеткен улуг, бичө кызылчылар хаактарлыг, чамдыктары шапактарлыг чуругулап эгелей бергеннер. Оларны радионуң хөлүг чиик аязы улам хей-аът киирип турган. Күш-ажылчы неделя соонда хаак базазынга агаарлап, маңнап, дыштанырын кым-даа күүзээр, ол ажылга, надыкшылга ажыктыг.

Маңаа кышкы спорт сезонунуң ажыдыышкынынга тураскаатказ чанчыл болган эстафета маргылдаалары база организастыг өртикен. Кызылдың дээди, ортумак өөредилге черлериниң, школаларның база бүдүрүлге, албан организацияларының 50 ажыг шилиндек командалары чүгле маңналдыг черлер эвес, харын боттарының спортчу мергежилиг, күштамыр белеткелиниң денгелин хымажыр дээш эстафетага киришкеннер.

3×3 километриниң эстафетазының хаак оруунче өөредилге черлериниң херээжен спортчулары мурнап үнгеннер. Маңаа № 4 профтехучилищениң хаакчылары ук дистанцияны эртеринге ниитизи-биле 37 минута 20 секунданы чарыгдааш, дээре көргүзүглүг болуп, биргы черни эзээн, азы үш спортчунуң бирээзи-де ортумаа-биле 12 минута 27 секунда үеин чарыгдаан. № 1 училищениң уругларының эштериниң 2 минута өзалдаан. Үшүзүнде педагогика институдунуң командазы денутаттарының Кызыл хоорайүүскомунуң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң шаналдарын чаалап алган.

Кышкы спорт сезонунуң ажыдыышкынынга тураскаатказ ол маргылдааларга киришкен чаа командаларның немежи турары өөрүчүг. Ылаңгыя № 14 школаның күш-культура башкызы В. Чуруто четчелеттингеп үш командаңы школаның мурнундан киришпирген, оларның түңнели багай эвес болган. Ол шыкаш телефон-телеграф станциязының хаакчылары база идепкейлиг болган. №№1, 4 профтехучилищелерниң шилиндек командаларының белеткели багай эвес болганын спортчулар маргылдаага көргүскеп.

Дуржулгалыг спортчулардыг «Урожай», «Динамо» спорт ниитилелдерин боттарының хаакчыларын маргылдаага киришпирбээн.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТА: старта херээжен хаакчылар.

Авторлуң фотозу.

ДАГДЫНЫЫШКЫН

Көдээ ажыл-агыйның механизастаарының болгаш электрижидерлериниң талазы-биле Сорокинни совхоз-техникумунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болгаш спорттуң техниктиг болгаш шеригжиттен хевирлериниге өөренири дорт холбаатыг. ДОСААФ эге организациязының спорт-техниктиг клубунда он секция ажылдап турар. Техникумнуң сургуулдары база аныяк ажылчыннар дуржулгалыг дагдыныкчыларның удуртулгазы-биле спорттуң шеригжиттен хевирлериниге, боодалгага болгаш мотоцикл спортунга өөренип турар. Радио херээнге хайдыкшылдыларга тускай классты дерип каан. Суг-мотор секциязында хөй хижи өөренип турар.

Сөөлгү 2 чылда ында он-оң разрядчыларны белеткээн. Клубтуң кежигүн бүрүү техниктиг бир-ийи мергежилди чедип алган, класын, профессионал белеткелиге бедиткен.

Спорттуң техниктиг болгаш шеригжиттен хевирлерин өөренирине совхоз-техникумда материалдыг баазаны тургускан. Ажыл-агыйның экша-херегжээнин күсели-биле спортзалды дерээн, делтем спорт шөлүн, тешперни кылган. Спорт-техниктиг клубка өөренип турганы дыка хөй оолдарга келир үеде шеригжиттен шилип алырынга дузалап турар. Аңаа спорттуң дадыгыышкынны алганындан — дайынчы болгаш политиктиг белеткелдин тергииннери, будүрүлгениң мурнакчылары апарып турардар.

Т. ПЛЕШКО,
СЭТА-ның корр.

Сороки хоорай,
Молдав АССР.

«ХРУСТАЛЬ КОНЬКИЛЕР»— ЛЕНИНГРАДЧЫЛАРДА

«Олимпиада-84-түң» хүлер шаңналының эдилекчилери москвачылар Марина Климова биле Сергей Пономаренко олар спорттуң танцыларга баштайгы удаа киржип турганы болгаш Оңу дуржулгалыг мастерлер Наталья Бестемьянова биле Андрей Букин олар-биле маргышкаңының түңнелиниде чаалап алганнар.

Ол ийи эжеш танцычылар бот-боттарындан онза ылгалдыг, солуун болгаш көрүштүг хостуг мергежилгелерни күүсеткеннер. Кажан Бакс-Шеширинин «Кармен-сюитазының» аялгалары таңсыланып турда, Бестемьянова биле Букиннин танцылаанын арбитрлер удуу-биле үнелээннер. Ынчаарда тиилелге оларда болган хире. Ынчалза-даа тренер Наталья Дубованың сөөлүнде үнген өөренекчилерин мергежилгелерин оон-даа шыңарлыг кылдыр күүседип шыдааннар. Анаа турган судьяларның бирээзи дээди үнелел — 6 санны берген. Дөн кырынга спортчу танцыны улам чараш кылдыр көргүзери — бистиң хостуг программавыстың кол утказы болуп турар деп, Наталья Дубова СЭТА-ның корреспондентилеринге чугаалаан.

Ушку черде Ольга Воложинская биле Александр Савинин.

(СЭТА-ның корр.).

Кызылдың бүдүрүлгелер, организациялар, албан черлериниң удуртукчуларынга

Бүгү-эвилелдиг болгаш республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилери ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны оон бирги беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүсеткени дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1981 чылдың март 26-да № 304 доктаалынга дүүлүүр макталган шаңналарынга ларазында баравинардан тураскаадыг белеткерни акыйн шаңналарының орууна тывсырын бүдүрүлгелерге, организацияларга, албан черлериниге чөпшээреп турар: хол шактары, стол болгаш хана шактары, фотоаппараттар, электрофоннар, радиоприемниктер, электри-биле ажылдаар чүлүүр керекседелер, хрусталь савалар, фарфордан болгаш керамикадан бүдүргеп янзы-бүрү кылыглар, чиик өртектиг металлдан кызган белек чүүлдери, хөйлеп чеңнинг мызыртмышпары, хөм болгаш хомну солаан чүүлдерден бүдүргеп портфельдер, торгу аржыылдар, дүвилер болгаш зонтиктер, белектер.

Бо баравинарны шилчидилге санажылгазы-биле үлетпүр баравинар садының «Сайн» универмагындан, № 5, 7, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 22 магазинеринден садып ап болур.

Белектерни четчелээр талазы-биле чагыларны үлетпүр баравинарының садыы база хүлээп ап турар. Белектерни садып алыр талазы-биле таймырыны 2-16-25 телефонну дамчыштыр үлетпүр садының план кылдызындан ап болур.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге

Байырлалдарга, юбилейлерге холбаштыр чараштыр сикилбип туғаш, бижээн азы чурумалдыг, монограммныг-даа белектерни сөңнээри болгаш алырыда өөрүчүг болур. Ындыг белектерни чуруп, сикилбип бижиринниң талазы-биле силерге мастер-гравёр дузалап болур. Кызылдың үлетпүр баравинарының садында бир-ле дүтаарында хандырылганын ындыг немелде хевирин — кылытларга чарыштыр бижиирни организастап тургускан.

Силер платинадан, алдындан, мөңгүдеп нарын кылытларга, кан болгаш кылаңнаан, өнүгүт металлдардан, пластмассаан, шилден, фарфордан болгаш өске-даа чүүлдерден кылган сүй-белектерге бижимелдерни кылдыртын алыр арганы силер.

Ол дугайын ыяап билип алыр болгаш чагыг кылыр дизинерже. Кызылдың Кочетов кудумчузунда № 3 «Сүй-белектер» садының кээп болур силер. **Магазинниң ажылдаар хүннери болгаш шактары: вторникте — 10-дан 14, четвергте — 15-тен 19 болгаш субботада — 10-дан 14 шак чедер.**

Хүндүлүг садып алыкчыларга

Чаа чылдың бүдүрүлгеде садыглашкынның калбаргаңыбиле холбаштыр база чоңнү сезонунут, кышкы баравинар-биле хандырарын экижидер болгаш садыглашкынның культуразын бедидери-биле 1984 чылдың моон сөңгаврги воскресенье дыштанылга хүннеринде (декабрь 16, 23, 30-да) Кызылдың үлетпүр баравинар садының дараазында магазининерни 10-дан 15 шакка чедир ажылдаар: «Сайн» универмаг, магазиннер — № 2 «Идиктер», № 3 «Сүй белектер» (хоорюм остановка), № 4 «Ажыл-агый баравинары», № 5 «Уруглар баравинары», № 7 «Аяк-сава», № 10 «Мебель», № 11 «Спорт баравинары», № 12 «Электри баравинары», № 13 (Первомайская остановка), № 14 «Аялга», № 15 (Заречный переулок), № 16 (Кечил-оол кудумчу, 63), № 17 «Артык кежектер», № 19 (Жалпоселок) болгаш № 22 (хем ол чарында).

Ол магазининерде силерге баравинарны чээп садарын база организастап турар.

Кызылдың үлетпүр баравинарының садынга декабрьның суббота хүнүнде чээп болур силер. Магазинниң ажылдаар хүнүнде болгаш шактары: вторникте — 10-дан 14, четвергте — 15-тен 19 болгаш субботада — 10-дан 14 шак чедер.

АДА СӨЗҮН УТТУП БОЛБАС...

Алдан-Маадыр аттыг чурттакчылар музейи — хостуг шагымда бо-ла баарым, солуун чер. Даайым болур, эки танывырым кижиниң намдар-төөгүзүн тайылбырлап, чуруун долгээн түскай булуңну үр-ле сонуургап, оон дугаймында чырык сактыышкынынарже бо-ла «дүжеп» бээр мен.

Михаил Сувановичи Кудажы Тываның Революстуг намының кежигүнү, тыва чонуң аскежиктиг-келир үезин дээш демисеежи чораанарының бирээзи. Ада-чурттуң Улуг дайынында чылдарында тыва чонуң Кызыл Армияга белек, дузалаачызын чыырынга идепкейлиг киржип, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутазы-даа чораан кижи.

Улуг Төрээн чурттуңустуң чүрээ — Москвага бир дугаар чоравынын бистиң школавыска кээп, өөреникчилерге, башкыларга сонуургадыр чугаалап турганын эки сактыр мен. Ындыг солуун дээйдыг болганым дээш эш-өөрүм оолдар мээнбиле деңге өөрүп, өзүп келген ыйдыг оңза кижи боорун бо-ла күзеп чугаалажы берген тургулаар бис. Михаил Сувалович эки өөренирни, культурлуг, эртем-билиглиг, шынчы, эң сеткилдиг хамаатылар болгурун биске күзеп, чагыя, сургап чораан.

Ам моон азы-харым үлгатказ, ол үеден бээр нөй-ле сүг аккан. Даайым чагыы уттунмас ужур-дузалгаларын, оон оожум, топтуг көрүжү, ынчыг хевир-сынын каржа хостуг кээр. Ол буянныг, узун амыдыралы чурттаа арттырген. Ол ийи оолду, ийи кысты ак сеткилдиг, бижиг тура-соруктуг, коммунизмниң бузулуг тургузукчуларын кылдыр кижизидип остүрген. Оларның улуу Кызыл-Эник Кыргысович Кудажыны Тывада билбес, таныбас кижи чок — ол Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы. Хеймер оглу Крас-оол Кыргысович Кудажы—Таңдыда Хову-Аксы суурнуң автоажыл-агый будүрүлгезиниң хоочуну, мурнакчы чоагаалчы.

Аът-өдүр — багланажы артар, ада-өдүр — оглу артар деп тыва удустуң үлегер чугаазы дыка-ла шын.

Х. ОНДАР.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Дүне 36—41 градус, чамдык районнарга 30 градуска соок болур. Хүндүс 23—28 градус, чамдык черлерге 15—20 градуска соок.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Дүне 31—39 градус, хүндүс 26—28 градуска соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе», 8.50 — «Аякторугчулар клуву». 9.50 — «Чрезвычайное обстоятельство». Уран-чечен фильм. 11.05 Телемедээлер.

• • •

14.15—Телемедээлер. 14.35— Док. фильмнер. 15.15 — Концерт. 16.00 — Бистин корреспондентилерниң чугаалаан туулар. 16.30 — Концерт. 16.55— «...Он алдын болгаш оон-даа улуг нам». 17.40 — Амгы делегей болгаш ажылчын шинчээшкинни. 18.05 — Улустуң аялгалары. 18.15 — Чүүрүк сеңмида-ла — хүн. 18.30 —Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Чаа фильм-концерт. 19.40 — «Невероятное паря, или Истинное происшествие, благополучно завершившееся сто лет назад». Уран-чечен чаа телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Фильм-концерт. 11.45 — Бөгүн делегейде. 23.05—00.45 Футбол. «Динамо» (Минск)— «Видзев» (Польша).

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35 — Ниитилел дугаймында билиг. 10-гу класс. 9.05; 12.05 — Немец дыл. 10.05 — Физика. Электролиз. 10.35; 11.35 —Н. А. Некрасов. 6-гы класс. 11.05—Бистин сад. 12.35—Ниити биология. 10-гу класс. 13.05 — Драматургия болгаш театр. 14.10 — География. 6-гы класс. 14.40 — Прометейниң салгакчылары. 15.40 — 15.45 — Телемедээлер.

• • •

18.00 — Телемедээлер.

• • •

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Сылдысчыгаш». 18.40 — Уругларга фильм. 19.00 — Делегейде болуушкунар дугаймында беседа. 19.10 — «Аяк төвүр». 19.40— Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуглар, чаштар». 20.20 — Араганың хоразының дугаймында док. фильм. 20.30 — «Дем каттыштырылгазы». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Майор Вихрь». Уравнение телефильминиң 2-гы сериязы. 22.45—23.10 — Чаа док. фильм —«Уральск».

Солуунуң даразында номери декабрь 14-те үнер.

ДОСААФ-тың Кызылда каттыскан техниктиг школазы машинакчы - секретарьларның хүндүзүн курстарынга өөренирин күзээн кижилерни чалап турар. Киржээл ийи эзелеглиг болур. Курска 8-10 класстарны доосканнарны хүлээп алыр. Өөредилге дээш 85 рубль төлээр. Киржээдер 1984 чылдың декабрь 15-те эгелээр.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыслалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийни ажыдырга болгаш үлетпүр киндестериниң 2-31-75, оропагында болгаш совет тургузуг киндестериниң 2-37-13, чагга киндизиниң 2-41-27 информация киндизиниң 2-20-80 культура киндизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киндизиниң 2-21-47 корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-48 «олуг кезбей» бөлүгүнүң 2-32-75 телефоннар болгаш.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3000.

Тыва АССР-ниң Нон үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1.

ТС—01419

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 286 (12676) | 1984 чылдың декабрь 14, пятница | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 3 көп.

1985 чылдың февраль 24 — чер-чер

Советтеринге соңгулдалар хүнү

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЕПШИТКЕН

Күш-ажылчы коллективтер болгаш хөй-ниити организациялары Россия Федерациязының Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга төлептиг төлөөлекчилерни депшиткен.

Автоскрепер машинизи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. А. Дерябин Смоленск областа автооруктар тудугжуларының аразынга социалистиг чарышка өлүмнүң каш чылдар иштинде мурнакчы боон келген. Ол ажылды тергиин өөн күүседип, техниканы камнаар эдилеп, өөлчег даалгаларын үргүлчү ажыр күүседип турар. Ол райсовет депутадының белен эвес хүлөөлгезин база чедиишкинниг күүседип турар. Вязьманың орук септеп кылырының эргелелиниң коллективи Б. А. Дерябинни РСФСР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга депшиткен.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Дагестан филиалының коллективи РСФСР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга бодунуң төлөөлекчизин чылдыр улут эртем ажылдакчызы, партия кежигүнү эвес Н. С. Бекриевани адаан.

Кремленниг машина тудуушкунунуң Октябрьның 40 чылы аттыг Балашихаларының (Москва область) эртем-бүдүрүлге каттыжышкынының эртемденирииниң инженер-техниктиг ажылдакчыларының, ажылчыларының коллективин каттыжышкынның чиргине директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. П. Беляковту комиссияның составынга депшиткен.

РСФСР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга партияның Москва хоорай организациязындан СЭКП МК-зының йөнти секретары Р. Ф. Дементьева депшиттиргеш.

Краснодар крайның рис ажыл-агыйының үлегерлиг «Красноармейский» заводунуң ажыл-ишчилери ниити хуралга Төп соңгулда комиссиязының составынга ол ажыл-агыйының механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. А. Котивецти депшиткеш.

Партияның Свердлов область организациязындан комиссияның составынга улус-депутаттарының Свердловск область Советиниң күүскомунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. А. Мехрентцевти депшиткеш.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынче төлөөлекчилер депшилгези бистиң республикада эгелээн. Күш-ажылчы коллективтер, хөй-ниити организациялары эң-не төлептиг ажылчыннарны, албан-хаакчыларны олче депшидип турар. Оларның аразында бүдүрүлгениң мурнакчылары, көдээ ишчилер, улусчу интеллигенциниң төлөөлери бар.

Кызылдың пассажир автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле төп соңгулда комиссиязынче төлөөлекчи кылдыр мурнакчы чолаачы, СЭКП кежигүнү Петр Иванович Зубковту депшиткеш. П. И. Зубков ук бүдүрүлгениң № 3 автоколонназының чолаачызы. Коллективке ажылдап эгелээ-ле ыдыг-ла үр болбаан-даа болза, бодунуң кызымак күш-ажылы, хөй-ниити даалгаларын күүседиргеш ак сеткилдиг-биле хүндүткелди чаалап алган. Автобүдүрүлгеде профэвилел комитединиң кежигүнү, колонна начальниги Г. А. Ким П. И. Зубковтуң кандидатураазын саналдаарга, хуралдың киржикчилери бир үн-биле деткээнер.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хем» солунуң редакциязының болгаш типографиязының ажылчынары, албан-хаакчылары төптиг типографиязының орукчүзү Вера Сончай-ооловна Дунгар-оолду Төп соңгулда комиссиязының составынче төлөөлекчи кылдыр депшиткеш. В. С. Дунгар-оолдуң күш-ажылга кызымаан саналдыг бергеннер демдеглевишаан, төлептиг төлөө болдурунга бүдүрелиң өлегерлээнеер.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Төп соңгулда комиссиязынче төлөөлекчилер кылдыр комбинаттың кол механигни Николай Михайлович Тодмачёвту депшиткеш.

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң хуралынга оон кежигүнери Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязынче төлөө кылдыр баштаар черниң даргазы, Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы Кызыл-Эннэ Кыргыс Кудажыны депшиткеш.

Гидрометаллургия цехиниң аппаратчиги А. П. Путачёвтуң адын «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралынга хөй үе адаан. Будүрүлгениң ол мурнакчызын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязынче төлөө кылдыр депшидер деп саналды коллектив кежигүнерин бир үн-биле бадыгаан, ынчангаш. Анатолий Парамонович Пугачёв депшиттиргеш.

Партия Тыва область организациязындан Төп соңгулда комиссиязының составынга СЭКП обкомунуң секретары Дандар-оол Көк-Хунаевич Ооржак депшиттиргеш.

Каа-Хем районда Бүрен-Бай-Хаак ортумак школазының педагогика коллективиниң ниити хуралының киржикчилерни башкы Валентина Анатольевна Голодняны Төп соңгулда комиссиязынче бир үн-биле депшиткеш.

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң коллективи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. О. Янчатка кезээде бүзүрээр. Чөөкта чаа болган хуралга совхозтуң ажылчынарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын, албан-хаакчыларын Василий Оюнович Янчатты Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынче депшидер деп шиитпирлээн.

ВЛКСМ-ниң Тыва область организациязындан Төп соңгулда комиссиязының составынче ВЛКСМ обкомунуң секретары Лариса Александровна Мочаловская депшиттиргеш.

Сельхозтехкүркомунуң Туранда каттыжышкынының ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ниити хуралга мурнакчы чолаачы Сергей Анатольевич Васильевтиң чедиишкинниг ажылын демдеглевишаан, аңаа бүзүрел көргүзүп турарын илергейлеп, ону Төп соңгулда комиссиязынче депшиткеннер.

Эрзиниң район эмнелгезиниң техниктиг ажылдакчылары, эмчилери чоокта чаа болган хуралга Төп соңгулда комиссиязынче төлөөлекчи депшидер дугайында айтырыгны шиитпирлээннер. Нарынның участок эмнелгезиниң эмчизи Татьяна Топтановна Сактаагайны депшидерин дугуруштканнар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынче харылзаа ажылдакчыларының профэвилел обкомундан оон даргазы Галина Ивановна Насюрюн депшиттиргеш.

Кызылдың телеграф-телефон станциязының ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары электромеханик Татьяна Сергеевна Отсваны бир үн-биле Төп соңгулда комиссиязынче депшиткеннер.

ПРОФЭВИЛЕЛГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Бистиң шапкын хөгжүлделиг үевистиң нөдүруп турар хөй талалыг соруглаларын шиитпирлээринге профэвилелдерни улуг рольду ойнап турар. Партия болза, профэвилелдерни массалар ортузунга бодунуң идегелдиг дузалаачызы, демократияны хөгжүдериниң, ажылчы чоннарны коммунизм тургузуушкунунга хаара тударының нүүлүг чепсээ кылдыр көрүп турар. Олар ажылчы чоннарның эрге-амыйтарын намгалаарынче доктаамал сагыш алыр, ажыл-агый, социал болгаш культура талазы-биле соруглаларны шиитпирлээринге идепкейлиг киржир, социалистиг чарышты чогаадыкчы болгаш чаартыкчы калбартыр хүлээлгелиг.

Партия организацияларының хүн бүрү удуртулгазының база деткимчезиниң ачызында бистиң республиканың профэвилел комитеттери бодунуң мурнунда салдынган харыысалгалыг соруглаларны шиитпирлээр дээш эвээш эвес ажылды кылып турар. Адырлар аайы-биле профэвилел обкомнары, профэвилел комитеттери, профболүктер күш-ажылдың будүрүкчүлүүн пландан ажыр бир хуу бедидеринче, продукциянның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедиринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, каминалганы экижидеринче, социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче, кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинни калбартырынче болгаш өске-даа айтырыгларже ынчээнгейни салып келген. Будүрүлге коллективтериниң хөй нуруузу бо чылдың эртнен он бир айларында багай эвес көргүзүглерни чедип алган. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың күш фабриказы, Тываның электри четкилери, Каа-Хем районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелели, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 механколонназы, «Тиилелге», «Чаа орун» совхозтар болгаш өскелер-даа аңаа хамааржыр.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнар, партком, партия эге организацияларының профэвилел комитеттеринге партийжи удуртулганы экижидер, аңаа партийжи өзекти быжыглаар дээш доктаамал сагыш салып турар. Партбюроларга, партком хуралдарынга профэвилел райкомнарының, профэвилел организацияларының удуртукчуларының илетмелерин дыңнап, оларның ажыл-чорудулгазын партияның амгы негелдезинге дүүштүр экижидери-биле практиктиг дузаны чедирерин сөөлгү үеде идепкейжиткен. Бо талазы-биле СЭКП Кызыл, Таңды, Эрзин, Барыын-Хемчик райкомнары, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком өлөөн ажылдарны чорутkан.

Республиканың профэвилел организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар чогуур деңнелге эртнен. Отчёт илетмелерни чугаалажырынга профэвилел кежигүннерни идепкейлиг киржип, комитеттериниң ажыл-чорудулгазын ханы анализтеп, четпестерни чөптүү-биле шугүмчүлеп, нол-ла ынчээнгейни планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, организастыг чорунту экижидеринче, улустарның ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга, өөренириңге таарымчалыг байдалды тургузарынче, күш-ажылчы коллективтер дугайында хөөрүнү амыдыралга боттандырарынче улгандырганнар. Отчёт-соңгулдалыг хуралдарның түңнелинден алгаш көөрге, партия эге организацияларының талазындан профкомнарга удуртулга экижээн, партийжи өзекти быжыглаан.

Республиканың адырлар аайы-биле профэвилелдер обкомнарының, райкомнарының даргаларында ажыл-херекти эки билир коммунистерни соңгаан. Чоокта чаа эртнен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга соңгутkан профэвилел комитеттеринiң даргаларының 61.4 хуузу СЭКП кежигүннери, оларның шупту дээш болгаш ортумак эртемниг. Профэвилел комитеттериниң кежигүннеринге соңгутkаннарның 36 хуузу коммунистер. Профэвилел организацияларының соңгулдалыг активинде коммунистерниң хөй нуруузу партийжи даалганы харыысалгалыы-биле күүседип турарлар. Партия комитеттериниң, партия эге организацияларының соруглазы болза, профэвилелдеринде соңгутkан коммунистерниң харыысалгазын бедидер, негелдени шыңгыырадыр, оларның ажылынга практиктиг дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Профэвилелдери ажылчы чоннарның бүгү мезентерин хаара тудуп турар зң хөй санныг, массалыг организация, ынчангаш оларның ажыл-чорудулгазы хөй талалыг болгаш нарын. Олар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге, ылаңгыя күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарынга, социалистиг чарышты организастаарынга, идей-политиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинге, күш-ажылчы коллективтер дугайында хөөрүнү күүседиринге боттарының ажыл-чорудулгазы-биле күштүг салдарны чедирип турар. Ындыг-даа болза эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга, адырлар аайы-биле профэвилелдер обкомнарының конференцияларынга профэвилелдер комитеттериниң ажылы үениң негелдезинге ам-даа четпейн турарын шүгүмчүлээн. Олар коллективтиг керээлерни күүседириниң, күш-ажыл намгалалының, улустуң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга, өөренириңге таарымчалыг байдалдарны тургузарының, будүрүлгени эргелеп башкарарының, кадрларны шилиириниң болгаш таарыштыр тургузарының болгаш өске-даа айтырыгларны чедир шиитпирлешпейн турар. Ам соруглга болза өө четпестерни элер дээш дээштиг хемчегларни алыры болур.

Амгы үеде Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниг XXVI съездизиниң, партия ТК-ниг ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин, эш К. У. Черненконуң СЭКП ТК-ниг Политбюрозунга программалыг чугаазында айтыышкыннарны амыдыралга боттандырар. 1984 чылдың болгаш ниитизи-биле он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодуруүшкүнүнүг ажылдап турарлар. Ынчангаш будүрүлгениң кайы-даа участогунга, күш-амылчы коллектив бүрүзүнге бедик организастыг, ажыл-херекчи чорукту, быжыг сагылга-чурумну чедип алыры-биле чарыштыг дээштиг организастаар, депшилгелиг арга — бригада керээзи-биле ажылдаарын чедип алыр тодаргай хемчеглерни алыр ужурлуг.

Партия комитеттери болгаш эге организацияларының профэвилел комитеттериниң дайынчы арга-шинээзин бедидеп, оларның ажылының стилин болгаш арга-методтарын сайыраңгайжыдар, эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга илеттеттинген четпестерни дарый чайладыр дээш ажылды мөөн соңгаар-хүн бүрү доктаамал чорудар хүлээлгелиг.

Кызылдың № 1 АТБ-зинде беш чылдың планныг даалгаларын күүседикшээн чолаачылар, септекчилер бар. Дөрт чылдың даалгаларын чамдык бригадалар болгаш дыка хөй кижи күүседкен. Оларның бирээзинге күүлүг «КамАЗ» чолаачызы Виктор Петрович Родыгин хамааржыр. Үш чыл он айларның дургузунда ол 5847 тонна чүктү соорткан. Виктор Петрович ам 1985 чылдың майның үлүүнде. Беш чылды хуусадан эрте доозар дээш улам шудургу ажылдаарын, Тиилелгениң 40 чыл оон төлептиг үткүүрүн ол хүлээлгеш. Мурнакчы чолаачы 8 эжеш дугуйду, 150 ажыг рубль түңнүг артык кезектерни камнап алган.

ЧУРУКТА: В. Родыгин.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧЫЛ ПЛАНЫН ДЕКАБРЬ 10-ДА

Республиканың ном садыының коллективи дөртку чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде, декабрь 10-да, күүседкенин рапорттаан. Бараанны үүрмектеп садарын 1350 мун рубльге бүрүнү-биле күүседипкеш.

Коллективтиң күүседиишкининг ажылының түңнелинде, номну чурттакчы чонга садары оон бирги беш чылда 400 мун рубльге оскен.

Бистиң коллективте күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинге 112 кижи киржип турар, оон ишти-нде 66 кижи коммунистиг күш-ажылдың пазырчылары.

Чадаананың № 9 ном магазинииде В. М. Доровскихтиң коммунистиг күш-ажылдың бригадазы 68 мун рубльдиң бараанын үүрмектеп садар чыл планын ноябрь 12-де дооскан болгаш декабрьның 11-ге чедир пландан ажыр 95 мун рубльге садып, сайгарарын шиитпирлээн.

Хову-Аксыда № 5 ном магазинииде О. П. Колотяжнаяның коммунистиг күш-ажылдың бригадазы чыл планын хуусаа бетинде, декабрь 7-де, күүседипкен. Чыл планында кордуунген 50 мун рубль түңнү магазиниң коллективи бүрүнү-биле берген.

Бистиң ном садыының коллективи ажылдың темпизин коңкатпайн ажылдап турар болгаш чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 95 мун рубльге садып, сайгарарын шиитпирлээн.

Г. КЛЯВИНА,
республиканың ном садыының экономизи.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

КАМНАЛГА — ЭҢ ЧУГУЛА ЧҮҮЛ

Аъш-чем үлетпүрүнүң Кызылда будүрүлгелериниң бирээзи сүт комбинады. Оон продукциязын ог-бүле бүрүзү ажыглап турар. Чылдың кайыда үелеринде коллективтиң будүрүп кылганы янзы-бүрү чем аймаа сүт, сметана, үс-саржак столувустуң кырында четчирибиле делгеттинип турарынга чаңчыгып калган бис.

Бо будүрүлге чери он бир айларда бараанның продукция будүрериниң планын 105,3 хуу күүседкен. Пландан ажыр 277 мун рубльдиң продукциязын сайгарган. Он бир айларда күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планын комбинат 106,9 хуу күүседкен. Оон чамдык участоктары, заводтары, цехтери планныг онаалдалар күүседиринге, чижээ, Шагаан-Арыгның саржак заводу чыл планын декабрь алдына чедир үеде күүседипкен.

Будүрүлге көргүзүглериң бедидеринге кайдыг чүүлдер дузалыг болганыл? Маңаа, бир дугаарында, материалдыг курлавырларны камнап, күш-ажылды харыысалгалыы-биле көрүп турары эң чугула чүүл болган. «Санап, камнап билир ээ болуру, эң-не бедик камналганы чедип алыр дээп дедиргеш.

Партийжи чугула бо айтыышкынны комбинаттың ажыл-ишчилери боттарының күш-ажылы-биле деткип турар. Чижээ, **камналганың хууда агар санын котёл цеги ажыдып алган.** Он айлар он ийи хонуктуң дургузуунда оон ажылчыннары 256 тонна хөмүр-дашты камнап алган. Камналганың курлавырын тургузарынга кол рольду котёл цегининиң улуг мастери И. А. Косарецкий ойнап турар.

— Бистиң ажылывыс берге. Ынчалза-даа бистиң цегивис — комбинаттың түрээ, аңаа чоргаарланып турар бис — деп, Илья Афанасьевич биске чугаалаан, уламчылады.— Шупту котёллар үрелиишкин чокка ажылдап турар. Чүге дээрге одалганың шын чурумун ажылчын бүрүзү тудуп билир, олар ажыл-ижинге харыысалгалыгда, мергежий-даа бергеш. Чаңгыс бо-ла будүрүлгеде лады чыл болдум. Экономикаң камнал галыг болдурар дизе, коллектив кежигүннериниң деминг, чаңгыс эртнг чоруун быжыглаары, ак сеткилдиг, камнаг болурунга кижи бүрүзүн шуут өөредири чугула. Ынчангаш ажылчын бүрүзү-биле беседалажыр, ажы-кара чоокка чугаалажырдыр мен.

И. А. Косарецкийниң санап, камнап билир ээ болуп турарының дугайында кол энергетик П. А. Сартыков, план килдизиниң начальниги А. Д. Курагина, оон эптери база бадыткады. Дуржулгалыг мастерниң бир онзагай талазы болза, артык чарыгдалдарны болдурбас, материалдыг курлавырларны камнап алыр дээш инициативалыг ажылдап турары, даарта, оон дараазында хүнгерде чүү херек болуу бээрин баш улур санап ап турары.

Маңаа чижек кылдыр дараазында чүүлдү киирип болур. Цехтиң деригезинге хереглеттине бээр кезектер курлавырын ус-шаанда чагыдып, чагып турганы хөөрү. Маңап орбайн болду барып чедип ап турар. Өөскинип алганы анаак ажылчынары Мария Малышкина, Валентина Попова, Зоя Андреевна шил саваларга сүт кударының шуштурузунга шугүмүнүң ажыдын эки шингээдип аңаан. Олар саваларга камныглар, сүт аймаан төгүлдүрбейн турарлар. Аныяктарның иштинден Мария Малышкина шак-ле камнап алыр талазы-биле үлегерлиг. 1.5 чыл дургузунда аңгы-аңгы дөрт аппаратурага ажылдаарын шингээдип эктигаанын. Холушкак мергежилдиг болурга, будүрүлгеде-даа, бодунга-даа ажыктыг болуп турарын күш-ажылга салымның ажылчын көргүзүп турар.

Чүгле он кижи составтыг бо цех бир ээлчегде кышкы үеде он алды тонна сүт аймаан шилдеп турар.

Черле ынчаш, иштизи-биле алырга, санап, камнап билир ээ кылдыр ажылчыннарны белеткеп турарындан сүт комбинады планныг онаалдазын күүседип турар. Сөөлгү үш чыл он айларның дургузунда алдан дөрт-чаа ажылчыннарны белеткээн, 28 кижиниң мергежилин бедиткеп, холушкак мергежилге 24 ажылчын өөренип алган.

Ынчалза-даа камналга талазы-биле практиктиг хемчегларниң тодаргай планын будүрүлге тургузуп албаан. Пландан дашкаар камналга фондузун тургузарын саададып, ол ажылдың дуржулгазын өөренириңче кичээнгей салбайн турар. Участоктарда, цехтерде, ажыллаар өске-даа черлерде камналганың хууда санын ажыдары, ол ажылды кичээнгейге алыры негеттинип турар. Ол бүгү чүүлдерни санап, тургузуп алыр болза, мурнакчы будүрүлгелериниң үлегерин ёзугаар бир чылдың ийи хүнүнде камнап алдынган материалдар, чиг-эт болгаш одаар чүүл-биле ажылдаар сорулганы херек кырында коллективке боттандырып болур арга бар.

А. ОКСУР, бистиң корр.

ШЕФЧИЛЕР

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң Чаңгыс-Терек, Базырык хөйжу бригадаларының кодан бүрүзүнде 25 тоннадан эвээш эвес сигел болгаш кок-сула чедиртинген болгаш 10-15 тонна курраг өдек белдүлгеш. Кыштаглаашкынга чедиишкинниг эрттирериниң малчыннарның бүзүрели улуг.

Ажыл-агыйның удуртукчу ажылдакчыларын, түскай эртемниглерни коданнарда быжыглаан болгаш кыштаглаашкын талазы-биле бүгү негелделеги оларның мурнунга тургузуп турар. Эрткен чай өл-шыктың болганы-биле Базырык-Аданың кыштагларының көрженин хөй оолдаашкынының мурнунда коптарар дей шиитпирлээн турган. Ол ажылды шефчилериң дузазы-биле кыска хуусаада чоруткан. Аңаа Шуй ортумак школазының үстүкү классчылары, МТМ ажылдакчылары, № 4 агитварталдың чурттакчылары, район төвүнүң Культура бажыңының ажылдакчылары идепкейлиг киришкен.

Кадарчылар Пугачёв Салчак, Кыгчан-оол Хертек, Бүрбүүтей Слая, Хөвен-оол Кара-Сал болгаш оон-даа өскелер шефчилерге улуг өөрүн четтиргенин илереттишаан, хойдан-на хураган камгалап алырын хүлээлгеш.

А. КАНЧЫЫР.

ШЫНАРЫ ЧАВЫС

(Үрезин арыглаашкынының дугайында)

Үрезим арыг, үнүүчел болгаш өл-шыгы өйүнде болур болза, ооң дүмүдү бедик болур дээрзи билдингир. Үрезинни четчелеп, чажар шынарынга чедирип алыры — бо хүннерде тараажылардың соңгаарлаттынмас хүлээлгези. Ам ажыл-агыйларның шаңнарында ол ажыл түлүк. «Тиилелге», «Кызыл тараачын», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг болгаш өске-даа совхозтарда үрезим арыглаашкыны организастыг чоруп турар. Ынчалза-даа чамдык совхозтарда үе ажыл чогуур деңнелге оранчок четпес.

Декабрь бирниң медээзин езугаар алырга, республикада 21143 тонна тараа үрезини хынаттынган. Хынаттынган үрезинниң хөй кезии — 58,1 хуузу — чажар шынарынга четпес болган. А Бай-Тайга, Эрзин болгаш Тес-Хем районнарның лабораторияга хынаттырган үрезинниң чажар шынарынга чедер үрезин чок болган. Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында хынаттынган үрезинниң 80—90 хуузу үрезинге хереглээр аргалы чок болуп турар. Чүгле Таңды, Кызыл районнарның хынаткан үрезинниң 88—81 хуузу чажар шынарынга дүжүп, мурнакчыларга санаттырып турар. Үрезин өстүрериңге тускайлаттынган Дуржулга станциязының өзиин хынаткан үрезинниң 40 хуузу чажар шынарынга четпес болган.

Үрезинниң чажар шынарынга четпейн турар чылланганы чогум чүдел? Бирээде, боктуг. Тараа үрезинниң аразында өске тараанын болганы сиген үрезинни, санан, довуракан холушкак. Ындыг үрезин республикада хынаттынган үрезинниң барык дең кезии алы 49,3 хуузу үнмес болган. Чамдык районнарның хынаткан үрезинниң шупту үүчүчел өвес болуп турар.

Үште, өл-шыгының талазы-биле шынары чавыс үрезин база хөй. Ындыг үрезин хынаттынган үрезинниң чажарын ажыг хуузун эдеп турар. Өлшыгы улуг үрезин Улуг-Хем районнуң хынаткан үрезинниң 78 хуузу, Барыын-Хемчиктиң үрезинниң 70 ажыг хуузу чедип турар.

Декабрьның бирге чедир 21143 тонна үрезин хынаттынган, оон 12337 тонназы шынар чок болган. 11032 тонна үрезин — боктуг, 10433 тонна үрезин — үнүүчел өвес, а 4376 тоннаның өл-шыгы улуг болган. Оон үламыдан бирги болгаш ийиги класстың үрезинин хынаттынган үрезинниң үүгле 5128 тонназы болган. Моон алгаш көөрге, үрезин арыглаашкынынче болгаш шынар чок үрезинниң солуп алырынче кичээнгейни бедидери негеттинип турар. Шын бүрүзүнге социалистиг чарышты дээштиг организастаарын, тиилекчилерге болгаш мурнакчыларга материалдыг болгаш моральыг деткимче киргүзерин чугулалып көөр херек. Ол бирги беш чылдың болгаш довузукчу чылдың ужудуунуң бедик болдуг бөгүнгү ажылдардан дөрт хамааржыр.

Мелиорация: айтырыглар болгаш сорулгалар

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭР

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленуму партиниң болгаш чазактың ажылдап кылган мелиорациянның узун хуусадыг программазын чүүдүг деп көрген. Ук программа мелиорастаан черлерни беримчелиг ажыглаарын, аңаа үндезилээш чурттуң Аъш-чем фондузун быжыг өстүрерин хандырар сорулганы салган.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ролюнуң улуун Пленумга демдеглээн. Макала кол черни мелиорация — чер ажылын интенсификастаарының болгаш продуктулуун бедидериниң күштүг чепсээ эзлеп турар. Көдээ ажыл-агыйны механизастаары-биле болгаш химижидери-биле чергелештир мелиорация хөрзүнүң чемишкирин бедидер, материал-техниктиг болгаш күш-ажыл курлавырларын, тарылга шөлүн ажыглаарын экижидер.

Тыва АССР-ге, магадылал чок чер ажылдыг республикага, Пленумнуң шийтпири хөнүг чүгүлә. СЭКП обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң сөөлгү чылдарда ап чорутқан хемчеглериниң түңнелиниде, черни мелиорастаарыга өлүн ажылдар кылдыңган. Ылангыя суггарылга системаларын тударының болгаш оңу ажытлаары өлүн экижээн. Чаа туттунган суггарылга системаларынга суггарылганың кол аргазы чашкынналдырар арга апаргаң. Чашкынналдырып суггарар машиналар база көвүдээн, оларның шынары бедээн. ДДН-70 болгаш КИ-50 агрегаттарны «фрегаттар» болгаш еске-даа бедик бүдүрүкчүлүг машиналар солуп турар.

Дуттаглыг суггарылга системаларың улам көвүдеп турар. Суг черже сиңмес кылдыр кылган бугалар, калбарты алыр техника, чаа материалдар болгаш хереклеерде хүн келген түдүм көвүдеп турар. Көдээ ажыл-агыйга күш-ажыл курлавырлары чедишпес үеле бедик бүдүрүкчүлүг техниканы ажыглаары мелиорацияга капитал салышкынны өгидерин дүргедедир.

Суггарылга системаларын тударда оларның үр үеде идегелдиг ажылдаарын көрүп турар. Бугаларның ооругларын болгаш кол унналарын демир-бетоннан кылып турар. Ындыг тудугдар Төөн Сибирь зоназындан Тывада өң хөй.

Чаашкынналдырып суггарар арга-биле чергелештир аксын суггарар арганы база ажыглап турар. Эрткен чылын Тес-Хемниң Хүрем-Дутайда ашкан суг-биле суггарар суггарылга системаларының өргелелдери бо темазы ажыглалда киргеп. Улуг-Хем, Хемчик, Тес ышкаш хемнерниң суг ажар черлерин суггарарынга ол арга ажыктыг болур. Каш чыл мурнунда Каа-Хемниң Чеди-Паш суггарылга системазы—баштайгы электрилиг насос станциялыг суггарылга системазы ажыглалга киргеп.

Чаа суггарылга системаларын тударының тударын-биле чергелештир эрги системаларны эде тударының база чоруп турар. Ол чорук бугаларның суун көвүдедиргеге, суггарылга системаларының бугаларының иштин суг чарыгдавас кылырынга таарымчалыг. Мындыг байдал сугнуң чарыгдалын эвээжедиргеге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидергеге, техниканың күжүн долу ажыглаарынга, сөөлүнде кээп бедик дүжүттү алырынга таарымчалыг.

Сөөлгү чылдарда мелиорация тудуунда кол ескерилге—мелиорация ажылдарын комплекслиг чорудар кылдыр кылып турарында. Ынчу болгаш он бирги беш чылдарда Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунуң системазында тудуг, төлевилел болгаш ажыглал организацияларының базазы дыка быжыккан. Оларның кол фондулары үш ажыг катап өскен, азы 16 муң рубль турганындан 34 муң рубль болган. Бааза болгаш кадрлар турда, суг ажыл-агыйының тудугаарын бедик шынарлыг тудар арга бар.

Суггатты одарларының суггарылга системаларын хайгаарап көөрү болгаш септеэри база экижээн. Суггарылга системаларының өргелелдери бо ажылга чылдың-на 1,1-1,3 миллион рубльди үндүрүп турар. «Ремсель бурвод» трестиң организациялары кудуктар септээринге 750-800 муң рубльди чыл дургузунда чарыгдап турар. Мелиорация программазын боттандырганының түңнелиниде республиканың суггатты чери шиитизи-биле 53 муң гектар ажа берген.

Чер ажылының Аъш-чем программазын

«Шын» 1985 чылда:

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ КИЛДИЗИ

База бир ажыл-агый чылының төнүп, төөгүже шылчип турары бо. Мындыг үеде коллектив болгаш кижи бүрүзү ылдынган ажылын түнеэр, чедир кылдымаанын сайгарып көөр болгаш чаа сорулгаларны салыр. Ол дугайында сеспүбөгүн «Шын» солуунуң көдээ ажыл-агый килдизинге берген.

Көдээ ажыл-агый килдизи СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ооң дараазындагы Пленумнарының, ылангыя партинның аграр политикага хамаарышкан сорулгаларын чоонуп амыдыралга боттаныпкыл турарын солуунуң номер бүрүзүге чырыдып келген. Он бирги беш чылдың дөртку чылы Совет Тываның дөртен чыл ою-биле капсырлашкан болганда, республиканың ажыл-ишчилери улам хей-аът кирип ажылдаан. Ажыл-агый, күш-ажылчы коллектив болгаш кижи бүрүзү «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» дээш кыйгырыгнын адаабиле социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, көскү чедиишкиннерни чедип алган: байырлалга тураскаатканы планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер бүрүн күүсеттинген. Ол дугайында медээлерни, күш-ажылчы рапорттарны болгаш социалистиг чарыштың килдис солунга доктаамал парлап турган.

Мал бажын өстүрериниң, ооң ажаалдазын болгаш чемгерилгезин экижирериниң база продуктулуун бедидериниң айтырыглары килдистиң кичээнгейинге турган. Ылангыя эртем-техниканың чедиишкиннерни болгаш мурнакчы дүржулганы иеттердиринге малчыннарның боттарының киржилгезин демдеглээри чугула. Чижээлээрге, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хоочун хойжузу Иван Сафонов «боттарывыс бот-идепкей чок, ажыл-херекти ээ ёзу-биле ак сеткилдиг чорутпас болзувусса, хажыыдыңдан чеже-даа дуза келзе эки түнелиг чедирбес» деп бижээн. Ол хоюн боду дөрт катап чүгүлеп, саргыга удур хораанны бызаа, аза огун кадыыр-биле кезип, дойларыны хүнүүн-не хынаа турган. Чамгыс хой сыкыртырда суурдан мал эмчизи маңаар чоруктуп ол бүрүү шаап турар. малчын бүрүзү ветеринариянның үндезилгелерин билгеи турар ужурлуг.

Аза огун чок кылырыңга таарымчалыг, бедик бүдүрүкчүлүг дерекселди Дуржулга станцизиязы совхозтарга сүмелээн. Ону чамдык ажыл-агыйлар ажыглап четтигипкен.

Чер ажылының культуразын бедидериниң, чаа зона системазының шилчиринiң болгаш суггаттыг черлерни ажыглаарының айтырыглары солун аржыдан дүшпээн. Үк темага хамаарышкан айтырыглар бо чылын көдүргүнген. Хөрээн камгалаар техниканы ажыл-агый бүрүзүнге четчелээр, ажыглаар, тарылга ээлчештирилгезин дүрген шингээдип алыр, чер ажылының технологизазыны чаартыр дугайында айтырыглары үргүлүү чырыдып келгенинде түнелдиг болган деп чугаалап болур. Бо чылын тараанын дүжүүт чүгээр болган-Ында солуунуң үлүг-хуузу кирген.

Чер ажылының экижип турарынга база бир ндиг берген чүүл — бригада керээни-биле ажылдап турар коллективтерниң көвүдеп турары. Олар черниң ёзулуг ээлери болу бергенер. Күш-ажылды организастаарының бо депшилгелиг аргазы кайда шын ажыглаттынып турар болдур, ында чер ажылының культуразы харын-даа 5-6-ла секундада күүсеткен.

Санитар дружиназының өрээли. Ийи каът кылдыр кылган сери оруннарының шупту дерии бүрүи. Ол-ла өрээлде аъш-чем хааржактарында шын кадагалаттынган чем Хааржактары тускай пос-биле шыптынган.

Агаар дувүрээзиниинiң медээзи соксаткан соонда, дружинаның командазы үнери билек, кайы-даа дружинаның өрээлинден үгле даваш ямнындыр. Артык чугаа, шимчээшкин чок. Он секунда иштинде кедер ужурлуг нормазын, даранныкчылар чүгле 7-8 секундада, чамдыктары

БИСТИҢ НАЙЫРАЛЫВЫС

Совет хөй национал литератураларның ич-не аныка—тыва литература. Бистиң Украинада кижи бүрүзү Тыва дугайында чазаг сеткил-биле бодап, оон дугайында йӧралалгадан улуг сонуургал-биле номчуп турар.

Тыва Совет Эвилелиниге каттыжыпкандa-ла эгелээн акыдулма чоннуң найыралы уламчылавышаан. 1943 чылда Тыва эки-турачылар фронтуже аът-танывышаннар. Оларның дайынчы шинчээшкинилери Украинаның девискээрлеринге Ровенщинага эгелээн. Олар Ровно, Дубно хоорайларны болгаш Сурмичи, Деражно суурларны хостажырывга эрес-дидим киришкенинер. Деражно суурда Тыва эки турачыларга тураскаатказы төөгү музейи солуп.

Ада-чурттуң Улуг дайынының болуушкунары дайын соонда тыва-даа, украин-даа литературага кӧстүп келген. А 60-70 чылдарда украин парлалгага тыва чогаалчыларның эки дээн шүлүктери үнүп эгелээн. Украин-тыва чогаалчылар бот-боттарыңче аалдажып, арга-дуржулгазын солчуп турар. 1980 чылда Тывага аныяк украин чогаалчы Николай Пшеничный четкеш келген. Ол Деражно суурда музейге хөй солуг материалдарны болгаш документилерни ынчап экелип берген.

Совет Тываның 40 чылының будуүзүүде тыва литератураның украин дыл кырында баштайгы антологиязы үнген. Тываның юбилейлиг чылында Украинаның номчукчулары «Днипро» журналдың он номеринге Николай Пшеничныйның очулдурганы тыва чогаалчыларның шүлүктерин парлаан.

Аку-дүмүн тыва чоннуң тедиишкинилери, оон сайзыралы бистерни оорттуп турар. Кадыгберге ойде төрүттүнген найырал моңге не-бооп аргар.

В. ОРЕЛ.

УССР. Николаев хоорай.

ӨГ-БҮЛЕДЕ— ОН БЕШ УРУГ

Витебскиниң чурттакчылары Инна Владимировна биле Михаил Матвеевич Пригожиелер олардың уругларыңар он беш. Ада-не аңаа чоргаарланыр. Улуг өг-бүлениң кежигүннеринге таныжып көрээлимер.

Уругларының эң бичези —бичии Ирочка өг-бүдеге бо чылын немешкен, уругларның улуу — Елена — телевизор заводунда ажылдап турар. Андрейниң хары 17, ол — профессионал-техникты училищеде сургууул, оон бичелери — школада өөренип турарлар. Өг-бүлениң эң бичезиниң кежигүнүнерге эрес-дидим киришкенинер. Деражно суурда Тыва эки турачыларга тураскаатказы төөгү музейи солуп.

Ада-чурттуң Улуг дайынының ветеранчызы Инна Владимировна биле Михаил Матвеевичтиң ажылдап турары «Керамика» каттыжышкын оларның чурттап олурары бажыңының чуртталга шөлүнүң хелезинин төлеп турар. Бичии Ирочканың төрүттүнгенинге алдар болдуруп, телевизор заводу өг-бүлеге өөнүг телевизорну белекке берген. Хоорайның бир бүдүрүлге черинин комсомолчулары чайын колхозка ажылдап алган акшазын Пригожиелерниң өг-бүлезинге шилчидип бээрин дугуруушкан.

Беш өрээлдиг квартира он чеди кижиге ам чайгаар-даа тар апарганы чугаажок. Хооркүүскем оны барымдаалааш, ол өг-бүлеге дузалал ажылагыйы тударынга көрдүнген участоктуг аңгы бажыңны тударын планнаан.

(СЭТА).

Минск.

СПОРТ

РИНГ КЫЙГЫРЫП ТУР

Бокска улуг улус аразынга Тыва АССР-ниң бирги черн дээш маргылдаа үш хүн үргүлчүлээш доозулган. Воскресеньеде болган түнел маргылдаага дуржулгалыг спортчулар шаңналдыг черлер дээш турушканнар.

Ритингe үнүп келген баштайгы ийи спортчулар Владимир Хертек биле Маадыр-оол Оюн олар солуң ужуражылгазы көргүскеннер. Олар кайызы-даа Кызылдың шилиндек бирги командазының кежигүннери. Хертектиң дурт-сыны бедик эвес, солагайлап шанчар, а Оюн оон бедик, бүгү байдалдарга бодуң дорт тудар. Ынчангаш Владимир оны хажымызындан атаклаарын кызыдып турган. Ындыг-даа болза ол бодуңун сорулгазынга доктаамал чеглевйн турган — удурланыкчыны довпан-на «харыларыны» берип, камгалалын тудуп, кичээнгейин күштелдирикси. Ужуражылганың үшкү кезээнде Маадыр-оол арыг ойнап турган, удуг санын чаалап алган, 48 килограмм недир деңзилиг боксёрларның аразынга тиилекчи болган.

Кызылдың ийиги шилиндек бирги командазының спортчузу Юрий Ооржак (51 кг) бирги командадан Орлан Оюнга тәварышкаш, оюунуң эгезин эки ээлеп-даа, дуржулгазы арай үзээш болганындан ийиги раундада хөй сан алыскаш, тийилеттирген.

54 килограмм деңзилиг боксёрларның аразынга демисел чидиг болган. Кызылдың спортчузу Анатолий Дапчай-оол Хову-Аксының төлээзи Сулеймаш Кыргыс-биле тәварышкаш, баштайгы каш тода шимчээшкиниер-биле ону ойтур шаптыпкан. Ол тәварылга болбаан. Ол ужуражылга үезинде Анатолий элээн белеткеадиг, тура-соруктуг, дуржулгалыг спортчу дээрзи илереп, тиилекчиге саналкан.

Тес-Хемиң төлээзи Сергей Оюң (57 кг) Кызылдың спортчузу Мухамед Нуртиевти баштайгы раундада-ла арыг тиилээн. Солуң, коруштуг ужуражылгаларның бирээзи Валерий Сарыглар (Кызыл) биле Юрий Хуимскаалдың (67 кг. Хову-Аксы) аразынга болган. Юрий бодуңун удурланыкчызынга деңээрге узуп, шимчээшкинер-даа ол ону ажыттан шыдавайн удурланыкчызын бодувне удаа-дараа эрттирип, камгалалын эки тутпайн турган. А Валерийниң атаазы күштүг, доктаамал болган аңаа халдаар чай бербейн турган. Бир күштүг атаазының үезинде Юрий черже ойтур шаптырылкан соонда, оон ынай «тулчур» аргазы чок болган.

71 килограмм деңзилиг боксёрларның аразынга улуг-хемчилер Март-оол Кыргыс биле Виталий Бартына-Сады олар бирги шаңнал дээш ужуражканнар. Маңаа дуржулгалыг спортчу Кыргыс тиилээн.

Маргылдаага киришкен 7 командаларның аразындан Кызылдың командалары бирги, ийиги черни эзелээн. Улуг-хемчилер ушкү шаңналды чаалап алыр аргалыг болган.

Чамдык спортуларның четпес талаларын демгледээри артык эвес. Чижээлээрге, Владимир Хертек оюн үезинде буттарын бурумчаар кодурүп, чурум үреп турар. Анатолий Дапчай-оол Сулеймаш Кыргыс олар баштары-биле эймылдыг шимчээшкинериин ээзээ эвес удаа кылганнар. Бо маргылдаалардан көөрге бокс бистиң республикада чедис-эки хенүвейн турар. Спортчуларның күш-дамыр белеткели кошкак, мергежилги чавыс.

Сибирьниң болгаш Ыраккы чөөн чүктүң бирги черн дээш маргылдаа Красноярск хоорайга удавас болур. Ынчангаш ол улуг маргылдаага шыңгыы белеткенири бистиң боксёрларывыстан негеттиниин турар.

И. ШУСТОВ.

ЧУРУКТА. «Херел» спорт залынга болган бокс маргылдаазының үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Александр Воробьев—ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүнү

Донда Ростов хоорайның СКА-зының халдакчызы 22 харлыг Александр Воробьев чурттуң шилиндек командазының составынга Ленинградка август 19-та Мексиканың футболистери-биле эш хуузунуң ужуражылга үезинде ойнаан. Ол шөлче дораан үнүп келбээш, оюнуң 70-ги минутазында шыырак спортчуларның бирээзи камгалакчы Владимир Бессоновту солаан.

Треверниң бүдүрелин болгаш идегелиг шынзыдып, оюнну баксыратпазынга 20 минута эвээш болбайн канчаар. Бүгүдеге билдингир футболистиң орнунга ойнаары база харыы-салгалыг. Ындыг-даа болза Воробьев маңаа аңгадаваан харын-даа шөлдүң оң талазындан элээн каш чидиг халдаашкынарны чорудуп, мексикачыларның камгаладынга берге байдалдарны болдуруп, идепкейлиг ойнаан. Шөлче үезинде — деп, башкызы кээргеп эгелээн.

Класс шын-ла шыпшың барган. Хамылдың оорү олче кээргээнин хөлөк көрүп органнар. Хамыл башкызын болгаш оорүн мегеледепкенин бодап кээрге, оон арны кызып эгелээн. Партазынга олуруп аар кээрге, оон оорү аарыг ачазы каапкаш келген багай кижи деп бодай бээр. Ол класстан дедир үнүп чорупкан. Оон ынай канчаар-даа арга чок деп ол билгеп.

Школадан үнүп кээрге, дуңмазы бо халып орган.

— Кэй бааржы ол улучмал? — деп дургеш-биле оон айтырган.

— Болгумувус кичээли болур. Ада киржирим ол — деп, дуңмазы харылаан.

— Болгумче баарың ол бе?— деп, элдепсинген кижи боон боданташ — Адыр, мана. Силерниң бөлгүмүер удуртукчуун болгун көрдүм. Кичээл болбазын сеңээ чугаалады — деп, дуңмазы база мегелеп дүжүрген.

— Бөлгүм болбас багайын ол. Ам канчаар боор, чанар болган-дыр — деп, дуңмазы муңгаргай чугааланган.

— Кинотеатрга барсаш, кинодан көрээлем дуңмам — дээрге ол амырай-да берген.

Кинотеатрже бар чыда, Хамыл бо кинолаашкыны дугайын кымга-даа чугаалавазын дуңмазындан иегээн. Моон соңгаар оюу киноладып турарын дазаан.

Кино доозулган. Алышкылар бажыңыга чедип келген. Ачазы бажыңының чанында ажылдап тургаш.

— Дузалажыйн бе, ачай?— деп, Хамыл айтырган.

— Кичээлдер соолуңде турупкан боор сен, чемненип ал — дээш, ачазы ынаттаан. Чүү-даа чугаалаар аайын тыпшайн турда, дерим иштинге оон классының башкызы болгаш оорү өөренекчилер кирип келгеннер. Ачазы мөге холдары-биле хүүрек тудупкан оюнчуны-даа эскербээш, ажылдап турган.

Олим МОХКАМОВ.

МЕГЕЗИН ТУТТУРГАНЫ

Хамыл школага чедип келирге, кичээлдер шагда-ла эгелээн болган. Ол моон мурнуида база кичээлден бо-ла озалдагылаар. Башкызынга ажындыртпас дээш бо удаада бирле чүвени бодап эгелээн. Ур болбаанда өгүк-даа чогааттынган. Хамыл характерын өттүргеш, классче оожум кирипкен.

— Чүү болду? — деп, башкызы дүвүреп айтырган.

— Ачам зараап. Оон чаныпга олурдум — деп, ол хөлөк муңгаргай чугаалаан.

— Бир эвес ачаң бергедеп аарыг турар чүве болза, кичээлдерге келбейн-дээ барган болза ажырбас турган-дыр сен — деп, башкызы кээргеп эгелээн.

Класс шын-ла шыпшың барган. Хамылдың оорү олче кээргээнин хөлөк көрүп органнар. Хамыл башкызын болгаш оорүн мегеледепкенин бодап кээрге, оон арны кызып эгелээн. Партазынга олуруп аар кээрге, оон оорү аарыг ачазы каапкаш келген багай кижи деп бодай бээр. Ол класстан дедир үнүп чорупкан. Оон ынай канчаар-даа арга чок деп ол билгеп.

Школадан үнүп кээрге, дуңмазы бо халып орган.

— Кэй бааржы ол улучмал? — деп дургеш-биле оон айтырган.

— Болгумувус кичээли болур. Ада киржирим ол — деп, дуңмазы харылаан.

— Болгумче баарың ол бе?— деп, элдепсинген кижи боон боданташ — Адыр, мана. Силерниң бөлгүмүер удуртукчуун болгун көрдүм. Кичээл болбазын сеңээ чугаалады — деп, дуңмазы база мегелеп дүжүрген.

— Бөлгүм болбас багайын ол. Ам канчаар боор, чанар болган-дыр — деп, дуңмазы муңгаргай чугаалаңган.

— Кинотеатрга барсаш, кинодан көрээлем дуңмам — дээрге ол амырай-да берген.

Кинотеатрже бар чыда, Хамыл бо кинолаашкыны дугайын кымга-даа чугаалавазын дуңмазындан иегээн. Моон соңгаар оюу киноладып турарын дазаан.

Кино доозулган. Алышкылар бажыңыга чедип келген. Ачазы бажыңының чанында ажылдап турган.

— Дузалажыйн бе, ачай?— деп, Хамыл айтырган.

— Кичээлдер соолуңде турупкан боор сен, чемненип ал — дээш, ачазы ынаттаан. Чүү-даа чугаалаар аайын тыпшайн турда, дерим иштинге оон классының башкызы болгаш оорү өөренекчилер кирип келгеннер. Ачазы мөге холдары-биле хүүрек тудупкан оюнчуны-даа эскербээш, ажылдап турган.

ЧАА СПОРТ ЗАЛДА

Бай-Тайганың Шүй суурда спорт залдыг чаа школаны ажыглалга киргеп.

Чаа спорт залда волейболдуң, баскетболдуң, хүрештиң, стол теннизиниң секциялары ажылдап турар. Хөй санныг өөренекчилер спортчу секцияларда улуг соңуургал-биле өөренип турарлар. Аңаа кожазында Тээлиниң, Бай-Талдың, Кара-Хөлдүң школаларының спортчулары маргылдаага киржип, эш хуу ужуражылышкыннарны өрттүрип турары солуп.

Күш-культурага, спортка уругларны хамдыкшыдыр, кижизидиргеге амыяк башкылар Юрий Иргит, Владимир Салчак, Хүлер-оол Хертек болгаш оон-даа өскелер билдиглиг ажылдап турар.

ЫТ ДУГАЙЫНДА—БАШТАКТАНЫП-ДАА, ШЫНЫ-БИЛЕ-ДАА

чүнү билир, а чүнү билбес силер

Сураглыг француз эртемден доктор Фернан Мериниң «Ыт болгаш оон чажыттары» деп бодунуң номунда бижээнин: «Бичии уругларга хамаарыштыр иттарның чайгаар ынаавыңның чажыдып демдеглээр керек... Ол ышкаш бүгү-ниитя болгаш аномальдыг (өске кандыг дириг амытан бичии кижиге кулактадып, аксыиче салаа суктуруп, характерын чушкудуп турарыл?), теория безин бар: улуг улустуунга көшкүүрүүрде, оңчин уругларның организмин калчаар биле болгаш магиий-биле байлак, олар тускай чыгты үндуруп турар, ол чыгты иттар эскерип, аңаа таарыштыр турарлар. Кажан уруг өзүп көзүрге, ол онзагай чыт чиде бээр».

Кончуг солуң гипотеза! Гипотезадан маргылдаа чок фактыларже шилчирге, илдең болуп турары болза, ытка чаш уруг онза эргим, оон амыдыралында эң үевелиг чүве болуп турар. Ол болза бөрүлерни киришпес бүгү-ле ыт аймаавда ындыг болуп турар хевирлиг.

Оон-биле чергелештир, ыт бичии урутта кажан-даа кар-жылганмас дээр чамдыкта тыптыс кээп турар бодал-биле бүрүн чөвшээрежин болбас. Овааырымчалыг болур чорукту кезээде сагыыр керек. Иттар өзүрге дириг амытаннар-дыр, оларда база нормадан хажыдыкшыннар туруп болур, ол хажыдымышкынар, чижээлээргe, кортканындан ийикке азы өске-даа кандыг-бир онзагай байдалдарның уламындан тыптып келир.

Эң-не чазагай сеткилдиг болгаш коңчуг эки кижизидилгелиг бир пудель ытты даг бажыңга агаарладып чорда, бичии оол оңче ыт еттүүп эвриттерге, ол оолду оон мызырыпканының коргучуг таварылгазын билир.

Эң-не чазагай сеткилдиг болгаш коңчуг эки кижизидилгелиг бир пудель ытты даг бажыңга агаарладып чорда, бичии оол оңче ыт еттүүп эвриттерге, ол оолду оон мызырыпканының коргучуг таварылгазын билир.

Ортаакы вектор үезинде кандыг-даа феодалдың сүлдезиниң бир кезээ ыт дүрзүзү болуп турган, ол болза бодунуң дээрги-зинге феодалдың шынчызының демдээ. Крестоносчулар—Палестинаже ыдыктыг походтуң киржикчилери — боттарының рыцарь селемелериниң туразынга база ындыг демдекти сиилбин алыр турганнар. ол болза, ыттың эвээниң соонда сундулуг базы ышкаш, бодуңун полководчуунуң соонда чайгылыш чок баарынга, белеңниң демдээ-дир. А барон Мюнхаузен 1100 чылда Франциягa бодуңун албатыларынга Ыт ордени тургускан, эң-не бердинген франциуз рыцарьларны ыт ышкаш телептиг дээш ол орден-биле шаңнап турган.

Өске кандыг-даа дириг амытаннардан ытты ялгаар ыттың кижиге онзагай ынакшылы болгаш бердинген чоруу — база бир тывызык. Ыттың кижиге ыдыгаар оон бердингенинин ый чижектерин төөгү билир. Везувий вулканның частыышкынының уламындан изиг хүлеге болгаш даштарга хөмдүрген юте-бурунгу рим Помпей хоорайны кым билбес деп? Чүс-үүс чылдар эрткен соонда, эртемденнер ол хоорайның бузундуларының хозалган черлерин шинчилел кылырынга ажылааннар — ол хозалган черлер болза хөмдүүн калган кижилерниң болгаш дириг амытаннарның оргу-дур. Ол хозалган черлерже гипс кудуптарга. Помпейниң бузулдуларының аразынга айыылдан өлген амытаннарның дүрзүзү тургуступ келир.

Ындыг хозаган черлерниң бадезимче гипс кудупкан эртемденнер тураскаал хевирлиг дүрзүзүн алганнар, оон үткааы ыдыгаг ягылыг: мастиф ужсайның болгу дег кончуг улуг ыт иттиг хүлеге болгаш даштарга удур бодунуң мага-боду-биле туруп, бичии уругуун амытының камгалап турган шинчилиг, ыттың артып калган мөңгүн моңчарында бижээнин: бодунуң ээзи Североностуң амытының бөрүлериниң халдаашкыныңдан камгалап алганы дээш Дельта дээр кыс ытка бо моңчарны тывыскан.

Бодунуң Дельтазын Североностуң үнелээни ышкаш, кижи кезээде-ле бодунуң ыдыгаг ышкаш аажылаашкыныг чорбаан. Уэльстиң тажызы Левилиниң бөрү өлүрер Гелерт деп тоолчаан ыдыгаг тураскаал Англияның Вельш хоорайда тургустунган. Гелерт болза Левилиниң ынак ыды турган. Ындыг болза-даа бир-де катаа ол кожай аңнаашкыныдан шинээзиниге чедип кээрге, Гелерттин аксы-думчуу хаңныг турган. Ур-даа бодаммайн, чапынга кижи артпаан бичии оглуң ыдыгаг ышкаш соонда, оон ынай «тулчур» аргазы чок болган.

71 килограмм деңзилиг боксёрларның аразынга улуг-хемчилер Март-оол Кыргыс биле Виталий Бартына-Сады олар бирги шаңнал дээш ужуражканнар. Маңаа дуржулгалыг спортчу Кыргыс тиилээн.

Маргылдаага киришкен 7 командаларның аразындан Кызылдың командалары бирги, ийиги черни эзелээн. Улуг-хемчилер ушкү шаңналды чаалап алыр аргалыг болган.

Чамдык спортуларның четпес талаларын демгледээри артык эвес. Чижээлээрге, Владимир Хертек оюн үезинде буттарын бурумчаар кодурүп, чурум үреп турар. Анатолий Дапчай-оол Сулеймаш Кыргыс олар баштары-биле эймылдыг шимчээшкинериин ээзээ эвес удаа кылганнар. Бо маргылдаалардан көөрге бокс бистиң республикада чедис-эки хенүвейн турар. Спортчуларның күш-дамыр белеткели кошкак, мергежилги чавыс.

Сибирьниң болгаш Ыраккы чөөн чүктүң бирги черн дээш маргылдаа Красноярск хоорайга удавас болур. Ынчангаш ол улуг маргылдаага шыңгыы белеткенири бистиң боксёрларывыстан негеттиниин турар.

И. ШУСТОВ.

ЧУРУКТА. «Херел» спорт залынга болган бокс маргылдаазының үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

телевидение

ДЕКАБРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Ут». 8.40 — Школачыларга дамчыдылга. 9.25—«Невероятное парк, или Истинное прошествие, благополучно завершившееся сто лет назад». Уран-чечен телефильм. 10.45—10.50 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Док. телефильмнер. 15.10 — Орус чугаа. 15.40 — Москва оогуунуң кодээзиниң бөгүүнү болгаш даарткы амыдыралы. 16.10 — «Горизонт». 17.10 — Концерт. 17.30 — Док. телефильм. 18.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 18.30 — Улустуң аялгалары. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.05 — Тәжик ССР-ниң телевиденьезиниң программазы. 21.00 — «Ут». 21.35 — Концерт. 22.35 — Док. фильм. 22.45—23.20 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35, 10.40 — Төөгү. 4-ку класс. 9.00, 10.05—Англи дыл. 9.30—Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.35, 11.35 — А. С. Пушкин. «Дубровский». 5 класс. 11.05 — Физика. Энергия болгаш ажыл. 12.35 —А. Толстой. Чогаалдарының ырыларындан. 13.20 — ПТУ-да чүү күүседе, канчаар өөредип турарыл. Бирги пех. 13.50 — Төөгү. 6 класс. Жанна Д' Арк. 14.20—Зоология. Дириг амытаннарның үжүр-дүзээзи болгаш оларны камгалаары. 14.45 — XVII чүс чылда Барыын Европаның уран чүүлү. П-П. Рубенс. 15.30—15.35—Сөөлгү медээлер. 18.00 — Сөөлгү медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — А. С. Пушкин дугайында. 19.05 —«Аяга төвүр». Программада: Беш чылды — хүүсаа бетинде! «Минусинск автобуд дуртулгезинде» бригада кереэзин»; «Сонгулдаларга үткүштүр»; «Улуг Тевилелгиниң 40 чылынга»; Сөөлгү медээлер. 19.35 Кинодуранда. 19.45 — Тыва дылга телемедээлер. 19.55 —Чараллалар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктың удуңар, чаштар!». 20.15 —Ар атлетика талазы-биле маргылдаа. Запорожьеден дамчыдылга. 20.45 —«Хүлүмзүүр албаны». 21.00 — «Ут». 21.45—23.10 — «Всего одна ночь». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Бөгүн республикага шокар болуттаар, чагбас. Хат кошкак. Дүмеки болгаш эртенги шактарда тумаанаар.

Дүне 45—50 градус, чамдык районнарга 37—42 градус соор. Хүндүс 30—35 градус, чамдык черлерге 25—30 градус соок болур.

Кылыга чагбас, хат кошкак. Дүне 46—48 градус, хүндүс 32—34 градус соор.

Автооруктарга эртенги шактарда тумаанаар, көстүүр 500 метрден ашпас. Дүне 42—48 градус, хүндүс 32—37 градус соор.

Кино

ДЕКАБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Таинственный старик» 10.00, «Необдуманный шаг» (2 сериялыг) 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Осиновая шаура» 9.30, 11.20, 13.10, Киноклуб «В мире интересного» 15.00, «Нужна солистка» 16.40, 20.20 (узаткан), «Девушка из банка» 18.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Жестокий романс» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 19.30, «Золушка» 11.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Двойной обгон» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 19.30 шакта.

Концертче чалалга

Бо чылдың декабрь 23—24 хүнүнде хөгжүмчиң театрынга VI Бүгү-делегей болгаш аныяктарның база студентилериң Бүгү-эвилел фестивалының лауреады Казах ССР-ниң ыры болгаш танцының Күрүнеңиң алдарлыг ансамблиниң концерттери болурун чарлап турар.

Концерттериниң программазында — казах улустуң ырылары болгаш танцылары, ССРЭ-ниң база делегейниң улустарының ырылары, танцылары.

Уран чүүл удуртукчузу — **Ельдос Усин.**

Дирижёр-хормейстер — **Марат Валиев.**

Балетмейстер — **Булат Валиев.**

Концерттериң өгелээри:

декабрь 23-те —12.00, 16.00, 19.00;

декабрь 24-те — 19.00 шактарда.

Билеттерни Кызылдың будуүзүлгелериниде болгаш организациларында хөй-ниитичя тараадыкчылар декабрь 12-деп 16-гa чедир, Тыва күрфилармониязында — коллективтиг чагыглар үзүгаар декабрь 17-деп 21-ге чедир эртенгиниң 10 шактан эгелээш, хөгжүм-шиң театрының кассазында — декабрь 22-деп эгелээш, үргүлүг садып турар.

Көрүүлериниң концертке келирин чарлап турар.

Хүндүлүг хамаатыларга

Чаа чыл кежээзинге кедер хөй аймаанның делгелге-садының «Саян» универмагтың «Посылаавы» салбырынга 1984 чылдың декабрь 14, 15 хүннеринде эртенгиниң 11 шактан эгелеп организастаар. Хөп аймаанның, платьелериниң хевирлерин көргүзери-биле делгелгеш ажылдар. Дүктеп болгаш хөвең-саазын, торгу пөстерден кылыгларны калбаа-биле делгеп, садыглаар. Универмагтың хөп бижар дуржулгалыг чуруктуу барааннарын садыңнарын алыр талазы-биле садып алыкчыларга дузалаар. Делгелгесадыг үезинде хөптөрни бижарын болгаш чагыгларын хүлээш алырын организастаар.

Тыва АССР-ниң Социал хамдырылга министерствозунуң эмнелге-күш-ажыл экспертизазының республика комиссиязының (ЭКЭК) читкен сүлде демдектиг таамазын күш чок деп санаар.

1984 чылдың декабрь 16-да, воскресеньеде хүндүскүнүң 14 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңында лекция болур. Оон темазы: «Бичии уругларның мөзүг-шынар кижизидилгезиниң чугула үндезини болур өг-бүлеге күш-ажылчы кижизидилгеге». Бо лекция «Өг-бүле болгаш коммунистиг кижизидилге» деп темазтиканың чугула кезектериниң бирээзи болуп турар. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң лекторлуг педагогика эртемнериниң кандидады, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнер академиязының улуг эртем ажылдакчызы И. И. Зарецкая (Москва) лекцияны номчуур.

Хүндүлүг садып алыкчыларга

Чаа чылдың будуүзүүде садыглаашкының калбаргамыбиле холбаштыр база чоңну сеэоинут, кышкы бараанар-биле хандырарын эвкиидер болгаш сыдыглаашкының культуразын бедидери-биле 1984 чылдың моон сонгазыры воскресенье дыштанылга хүнеринде (декабрь 16, 23, 30-де) Кызылдың үлетпур бараанар садының даразында магазиннери 10-дан 15 шакка чедир ажылдаар: «Саян» универмаг, магазиннер — № 2 «Идиктер» № 3 «Суй белектер» (хоорком остановка), № 4 «Ажыл-агый бараанары», № 5 «Уруглар бараанары», № 7 «Аик-сава», № 10 «Мебель», № 11 «Спорт бараанары», № 12 «Электри бараанары», № 13 (Первомайская остановка), № 14 «Аялга», № 15 (Зэречный переулок), № 16 (Кечил-оол кудумчу, 63), № 17 «Артык кезектер», № 19 (Жилпоселок) болгаш № 22 (хем ол чарыында).

Ол магазинмерде сиилерге бараанарны чээш садарын база организастаар турар.

Кызылдың үлетпур бараанарының садынга декабрьниң суббота хүнеринде чээлэ киллдим 9-тан 18 шакка чедир ажылдаар.

Редакциянің адресы: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8. Телефоннары: редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлаакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыылагалыг секретарының 2-25-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпур киллдиктериниң 2-31-75, пропагандa болгаш совет тургузуг киллдиктериниң 2-37-13, чагаа киллдиниң 2-41-27, информацияа киллдиниң 2-20-80, культура киллдиниң 2-23-54, хөгжө ажыл-агый киллдиниң 2-21-47, корреспондентилериниң 2-27-41, [illegible] 2-12-45, солуң хелбей» баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуң неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3001.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглерниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС-01422

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 287 (12677) | 1984 чылдың декабрь 15, суббота | 1925 чылда үнедилеттингеш | Өртээ 3 коп.

ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Бүгү чүртта ышкаш, бистиң республиканың ажылчы чоннары РСФСР-ниң Дээди Совединге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге, улус депутаттарының район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтеринге сонгуулдаларга белетенип турар.

Совет Тываның мун-мун соңгукчулары боттарының депшиткени депутаттарга кандидаттары дээш бадылаашкыны бээрибиле 1985 чылдың февраль 24-те соңгуда участоктарынга келир.

ССРЭ хамаатылары күрүне болгаш хөй-ниити херектерин эргелеп башкарарынга, ниити күрүне болгаш тус чер ужур-дузалыг хоойлуларны болгаш шиитпирлерни чугаалажып көөрүнге болгаш хүлээп алырынга киржир эргелиг дээрзин ССРЭ Конституцуязында бижээн. Ол эрге улус депутаттарының Советтерин болгаш күрүненiң өске-даа соңгуулдалыг органнарын сонгуур болгаш оларга соңгудар арга-биле хандыртымар.

Советтерге ам болур соңгуулдалар он бирги беш чылдың доозукчу чылында — СЭКП-ниң XXVII съездизинге белетекелдин чылында: Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Улуг Тиилелгезиниң 40 чылында; 1905 чылдагы бирги орус революциязының болгаш баштайгы Советтериниң 80 чылын демделгээр чылда болуп эртер.

Доозукчу беш чылда экономиканың хөгжүлдезиниң планнарын СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң хуралынга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чоокта чаа болган он бирги чыыжының ийиги сессиязынга тодаргай чугаалашканының соон дарый эгелээни-биле бо соңгулда кампаниязы онзагай.

Чаа соңгуулдаларга белеткел чаңчыл ёзугаар улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазының ворүдээн болур. СЭКП ТК-ниң апрель (1984 ч.) Пленуму оларның мурнунга улуг сорулгаларны салган. Партияның ол сорулгаларын амыдыралга боттандырары — Советтериң бөгүнгү ажыл-чорудулгазында чугула чүүл. Пленумуның материалдарынга дүүштүр олар ажыл-чорудулгазын ханы аналиэтевишаан, четпестерни илередип, ону чайладырының арга-хевирлерин тодарадып, сорулгаларны салып турарлар.

Ажыл-агый, социал-культура тургузуушкумунуң айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле дуржулга республиканың чер-чер Советтеринде бар. Девискээринде будурулгелериниң планныг онаалдаларының күүселдези, күш-ажылдың сагылгачуруму, хөй-ниитиниң быжыг коруи-чуруму, чаагайжыдылга... дээш — Советтериниң киржилгези-биле шиитпирлээр айтырыглар-да хөй. Хөй талалыг бо ажылдың түгле чаңгызын ап көрээлинер. Чиижээ, Бүрен-Аксы, Чыраа-Бажы, Бора-Тайга, Каргы кодээ, Хову-Аксы, Каа-Хем суур болгаш оон-даа өске Советтер эң эки чаагайжыттынган чурттакчылыг чер дээш сопиалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Чонуңуң хүүда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдерин Советтер ажыл-агыйның өске айтырыглары-биле деңге шиитпирлеп турар.

Депутаттар — будурулгеде улуг күш. Оларның аразында чонуңуң бүзүрелин төлептиг ажыл-ижи-биле шынжыктырып чоруурлар он-он Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары — Чоон-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының эргелекчизи А. С.-Б. Монгуш, Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң саанчызы О. Ч. Батхар, Мөңгүн-Тайга, Тес-Хем район Советтериниң депутаттары — септелге-тудуг участогунда бригадир Д. Б. Чүльдүм, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Ч. Ш Чооду, Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң хойжузу, кодээ Совет депутады С. С. Маңзырыкчы болгаш оон-даа өскелер чонунга мактадыглар.

Соңгулда кампаниязының бүгү уе-чадазында политмассалыг ажылды чон ортузунга күштелдирер улуг сорулга Советтериң мурнунда бөгүн туруп турар. Соңгуулдалар эрттирер талазыбиле биче эвес дуржулга Советтерде моөнеттинген. Ынчангаш аңаа даянып, ону харын улам байыдып, чугула бо кампанияны үениң негелдезинге дүүштүр чорудар херек.

Соңгуулдаларга белеткел—хөй талалыг ажыл. Чугула кампанияны организастыг эрттирери-биле Совет бүрүзү тодаргай планныг болур ужурлуг. Организастыг хемчегленiң хуусаазы тодаргай болганда, ооң уе-чада бүрүзү чурттакчы чонуңуң политиктиг бедик идепкейиниң байдалынга эртken турарын чедип алыр.

Соңгулда кампаниязының чедишкинниг эртеринге партия организацияларының бүгү талалыг организачы, политмассалыг ажылы идиглиг болур. Партия организацияларының удуртулгазы-биле соңгулда мурнуңуң хемчегленiрге соңгукчуларның идепкейлиг киржирин, соңгулда мурнуңуң хураддарының ажыл-керекчи байдалга эртерин Советтер чедип алыр ужурлуг. Соңгулда мурнуңуң хураддарынга амыдыралды, ажылнышты бүгү талазы-биле сайгарып чугаалажыр болгай. Аңаа хамаарыштыр дараазында чүүлдү немей чугаалаары чугула. Советтериң ажылынга үнелелди соңгукчулар, чүнү-даа мурнай, чагыглар күүселдезинге хамаарыштыр бээрлер. Ынчангаш чагыглардың камнаар күүселтиниң турарының дугайын соңгукчуларга доктаамал дыңнадыры чугула. Чагыглардың чедир күүселтинмейн азы шуут күүселде чок артканының чылдагаанын аңаа тодаргай анализтээр. Камаатылардың шүгүмүүлелдиг самалдарын ой-иазында көөр болгаш аңаа хамаарыштыр алдынып турар хемчеглерин дыңнадыр талазы-биле ылангыя удуртукчуларның, албан-дужаалдыг инжилериң харысалгазын бедидер. Соңгулда кампаниязы чоруп турар уеде соңгуулдадан соңгулда чедир чурт иштинде база республикада болган чаартылгаларны күш-ажылчы коллектив, кижи бүрүзүнге дыңнадып, чугаалаары — Советтиң мурнунда база бир чугула чүүл болур.

Чугула бо кампания үезинде агитас-массалыг ажыл кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг. Ооң деннели партия, профэвиэл, комсомол организацияларының идепкейинден, организаврчы чоруундан улуг хамааржыр. Агитпунктуларның дериглешимелдезин үениң негелдезинге дүүштүр тургузар. Оон-биле кады быжыглаттырган участоктарынга агитаторларның ажылы ам улам идепкейжирип ужурлуг. Оларның чорудар беседаларының темазын калбартыр, шынарын экижидер. Аңаа ылангыя беш чыл планының күүселдези, улус ажыл-агыйының, культура хөгжүлдезин-биле холбашкан айтырыгларны киириштирер.

Соңгукчуларның дапшызын тургузарынга агитаторлар — улуг күш.

Соңгуучуларның дапшызын шын тургузары чугула. Аңаа үндезилеп, бадылаашкын чорудар бо документтиниң кичээнгейлиг тургуспас болза, улуг эвес безин чазыг соңгуулдалар хүнүнде бергедээшкиннерге таварыштырып болур. Чугула бо ажылга агитбварталдар төптеринде активти, херээжениер төвүлелдерин киириштирери чугула. Соңгулда кампаниязының үезинде культура албан черлериниң ажылын хөй талалыг болдурар. Совхоз төптеринден ырак коданнарда чурттап, ажылдап турар ишчилерге агитаторларның, агитбультбригадаларның чедип турарын партия организацияларының кичээнгейге алыр апаар.

Соңгуулдалар — политиктиг чугула кампания. Ынчангаш Советтер, партия, профэвиэл организацияларының аңаа белеткелди организастыг чорудар ужурлуг.

Республиканың булуң бүрүзүнде, бүгү чүртта ышкаш, соңгуулдага белеткел ажылдары шапкын чоруп ягелээн. Чер-черде партия организацияларының ылеткелчилерниң, политинформаторларның составын чегчелеп, соңгукчуларның дапшызын агитаторларның дузазы-биле тургузуп, соңгулда кампаниязының үезинде соңгукчулар ортузунга кылып чорудар масса-политиктиг ажылдарның хемчеглерин ажылдап кылып, планнарны чогаадып турар.

Бистиң агитаторларывыс соңгулда кампаниязының үезинде хөй ажылды кылыр. Олар соңгукчуларга делегейде болуп турар чугула болуушкуннарны, бистиң партиливыстың салып турар сорулгаларын тайылбырлап, чон ортузунга тайылбыр ажылын чорудар.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайда Респотребсоюз бажыңында агитпунктуда. Респотребсоюзта партия эге организациязының секретарының оралакчызы В. Саморокова (чурукта турар) агитаторларны ажыл планы-биле таныштырып, кылыр ажылын дугуржуп турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АГИТАТОРЛАРГА

СЭКП Кызыл хооркому найысылалдын партия эге организацияларының агитколлектив удуртукчуларының семинарын эрттирген.

СЭКП обкомунуң лектор болуунуң удуртукчузу, тоогу эртемнериниң кандидады Г. В. Колмаков делегей байдалының дугайында лекцияны номчаап, агитаторлар бесседаларынга кандыг материалдарны ажыглаарын сүмелээн. СЭКП Кызыл хооркомунуң ййигы секретары А. И. Григорьев хоорайның үлетпүр будурулгелериниң он бир айларда ажылдаанының түңнелдерин таныштырган, моон соңгаар агитаторларның кичээнгей салыр айтырыгларынга доктааган. Ылаңгыя материалдыг курлавырларны камнаарын чугулага корген. Москваның, Украинаның, Уралдың мурнакчы будурулгелериниң планнарын ажыр камнаглга фондузун тургузар дугайында эгелээшкинин ёзугаар күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге бир чылдың эки түңүнде камнаар алдынган материалдар, чиг-эт болгаш одаар түүл-биле ажылдарын чедип алыр дээш чылды калбартып чорударын айткан.

СЭКП хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш РСФСРниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгуулдалар үезинде партия эге организацияларының агитаторларының соңгукчулар ортузунга чорудар агитас-массалыг ажылдарының дугайында чугаалап берген.

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАТПЫШААН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының ийиги сессиязының материалдарын бистиң районнуң ажылчы чону улуг соңгуулал-биле номчуп таныжып турар болгаш чылды чедишкинниг доозар дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Ажыл-агыйлар ниитиниң малын кыштан хүр ажырары дээш партия, совет органнарның удуртулгазы-биле чамдык организас-техниктиг болгаш политмассалыг ажылдарны кылып чорутkан.

Оон түңнелинде совхозтар эрткен чылдың деннелинге бодаарга мал чемнiн хөйүү белеткеп ап, ситен планын 72 хуу, сенажты 103 хуу, силосту база четчир кылдыр белеткээн. Оон аңгыда сөөлгү чылдарда концентратты база мал чеминге холуп алыр аргалыг болдувус. Ынчангаш бүгү белеткеттинген мал чемнiнiң хандырылгазы шилчиткен чаңгыс мал бажыңга оналштыр 9,7 килограмм чем единицазы болуп турар, азы эрткен чылдың ол көргүзүүлден 4 килограмм чем единицазынга хөй. СЭКПниң XXII съездизи аттыг, «Хөндергей», «Чыраа-Бажы» совхозтарда ол көргүзүт оондаа улуг.

Районда 22 кодан ииск, оон иштинде 6 сүт-бараан фермазы, 5 хаван фермазы бар. 147 кезек черде шээр мал, оон иштинде 90 коданда төрүүр хой туруп турар. Ынчангаш ниитизи-биле ажыл-агыйларга 54 мун баш шээр мал, 5400 бода, 1000 ажыг чылгы, 330 хаван кыштап турар.

Мал ажылында 700 ажыг малчын ажылдап турар, оларның 494-ү бажыңнарда, артканнары иглерде чурттап турарлар, малчыннарның кыштагларында, сүт-бараан фермаларында 10 кызыл-булуң 11 чүпар-бажың кылдынган.

1984—1985 чылда кыштаглаашкынны организастыг эрттирер талазы-биле СЭКП ТКның чагаазын малчыннарга таныштырары-биле бистиң партия райкомунуң бюро кежигүнери, райкүүскомуң кежигүнери хуваажып алгаш, малчыннарның бригада хуралдарынга, сүт-бараан фермаларының коллективтеринге таныштырган бис. Оон түңнелинде ажылагыйларның удуртукчулары, специалистерин киржилгези-биле районда кыштаглаашкынның канчаар эртип турарының дугайын чугаалажып көргеи.

Бо хүннерде районда 37 кудуктуң 30-н, суг сөөртүр 20 машинаның 18-н ажылдап турар, 156 суг досказрының 130-н одап чымдар кылдыр белеткээн, 800 ажыг шагжа, коошпа, сүт кудар 583 оңгача белеткеттинген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунга К. У. Черненконуң чугаазын ажыл-агыйларда калбаа-биле таныжып, «экономикага партийжи удуртулганың деннелин улам ынай бедиткенинден, мээсалар ортузунга партийжи-политиктиг ажылды бүгү талалыг күштелдиргенинден ажыл-керектиң чедишкинин дорт хамаарыжыр» дээн айтышкынын удуртулга болдурар ужурлуг бис. Кыштаглаашкынның кадын түлүктээн бо үезинде районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының төвүлелиниң хуралынга ажылагыйларның удуртукчуларының, специалистериниң киржилгези-биле районда кыштаглаашкынның канчаар эртип турарының дугайын чугаалажып көргеи.

Бо кыштың ырын байдалдыг болуру амдыгаштаң билдинип турар, район девискээринде ам безин чагган харның кылыны 15-20 см, чедип турар, ынчангаш совхозтарда амдыыышында 17 далбыйны белеткеп алган, ам-даа немей кылыр.

«Большевик», «Некра», «Тыва» совхозтарда четпестерни шыпты шүгүмүүлээн. Үк совхозтарда одалга системалары, коралдың үйлеп түүнде камнаар алдынган материалдар, чиг-эт болгаш одаар түүл-биле ажылдарын чедип алыр дээш чылды калбартып чорударын айткан.

СЭКП хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш РСФСРниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгуулдалар үезинде партия эге организацияларының агитаторларының соңгукчулар ортузунга чорудар агитас-массалыг ажылдарының дугайында чугаалап берген.

Чыл төнчүзүнге чедир районнуң ажыл-агыйлары күртнеге ам-даа 190 тонна эттги, 113 тонна сүттү дужаар ужурлуг. База ол ышкаш малдың чаш төлүн хүлээп алыр үе—хой оолдаашкынының кампаниязы удавас эгелээр.

Ниитизи-биле хой оолдаашкынынга 370 сакмынчы негеттинип турар. Амгы уеде олардан 194 кижи белеп, арткандарын ам четчелеп турар.

Д. КАРА-САЛ,
Чоон-Хемчик районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының төвүлелиниң даргазы.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга соңгуулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгуллалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 24 болгаш 25 чүүлдеринге үндезилээш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалыры болза:

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга соңгуулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязын хөйниити организацияларның болгаш күш-ажылчы коллективтериниң даразында төлээлекчилерiн составтыг кылдыр бадылаар:

Төп соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы

Галина Павловна **Сорокина**, чурт үлетпүрүнүң болгаш коммунал-амыдырал хандырылга будурулгелериниң ажылчыннарының профэвиэлдеп ТК-зының даргазы —чурт үлетпүрүнүң болгаш коммунал-амыдырал хандырылга будурулгелериниң ажылчыннарының профессионал эвилелининден;

Төп соңгулда комиссиязының секретары

Евгений Зотович **Разумов**, СЭКП ТК-ның Партийжи-организастыг ажылдар калдазының эргелекчизиниң бирги оралакчызы — күрүне албан черлерiнiң ажылдакчыларының профессионал эвилелининден.

Төп соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Владимир Владимирович **Андрианов**, ВЛКСМ ТК-ның секретары — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелининден.

Наргиз Серажутдиновна **Бариева**, улуг эртем ажылдакчызы — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Дагестан филиалының эртем, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Дагестан АССР-ниң Махачкала хоорай.

Самуил Израилович **Балак**, заводтуң кол инженери — «Дальсельмаш» заводтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Еврей автономнуг областың Биробиджан хоорай.

Виктор Петрович **Беляков**, эртем-будурулгe каттыжыышкынының чиигине директору— Октябрьның 40 чылы аттыг криоген машина тудуушкунуңун Балашихада эртем-будурулгe каттыжыышкынының директору, инженер-техниктиң ажылдакчыларының профессионал эвилелининден.

Владимир Павлович **Гармашов**, комплекстиг бригаданың бригадири — Билибин аттыг алдын уургайының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Магадан областың Чукотка автономнуг округ.

Людмила Ивановна **Гришив**, машина-биле ивек саар оператор — Курган область Варгашин районнуң «Тиилелге» колхозунуң колхозчуларындан.

Раиса Фёдоровна **Дементьева**, СЭКП Москва хооркомунуң ийиги секретары—партияның Москва хоорай организациязындан.

Борис Анатольевич **Дерябин**, автоскрепер машинизи — Вязьманың орук сентелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Смоленск область.

Анатолий Федорович **Дубов**, СЭКП Ленинград дооркомунуң ийиги секретары — партияның Ленинград хоорай организациязындан.

Зайтуна Хусаиновна **Камалова**, хоюглакчы — Стерлитамактың В. И. Ленин аттыг станок тудуушкун заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Башкир АССР-ниң Стерлитамак хоорай.

Татьяна Олеговна **Кладинчкина**, балет артизи— Күрүнеминиң Новосибирскиде академиктиг опера болгаш балет театрының чогаадыкчы ажылдакчыларының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Новосибирск хоорай.

Александр Алексеевич **Котиков**, суггатчы-механизатор — Краснодар крайда Красноармейск районнуң күрүненiң рис өстүрүр заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Дагестан АССР-ниң Махачкала хоорай.

Виктор Петрович **Беляков**, эртем-будурулгe каттыжыышкынының чиигине директору— Октябрьның 40 чылы аттыг криоген машина тудуушкунуңун Балашихада эртем-будурулгe каттыжыышкынының директору, инженер-техниктиң ажылдакчыларының профессионал эвилелининден.

Анатолий Александрович **Мехренцев**, улус девуттарының Свердловск область Совединиң күүсешчи комитединиң даргазы — партияның Свердловск область организациязындан.

Владимир Кузьмич **Огийко**, монтажчылар бригадири — «Томскнефтьстрой» трестиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Томск область Стрежевой хоорай.

Георгий Константинович **Сарябин**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң кол эртемден секретары — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртемденiлериниң болгаш эртем ажылдакчыларының коллективинден.

Иван Яковлевич **Сингур**, комплекстиг бригада бригадири — Усть-Илимск ГЭСтиң тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Иркутск область Усть-Илимск хоорай.

Алексей Иванович **Сорокин**, Совет Армиязының болгаш Шерег-Далай Флоттуңун Политиктиг кол эргелелиниң начальнигиниң бирги оралакчызы — Армияга, Авиациягa болгаш Флотка дузалаарының Бүгү-эвилел эки тура ниитилелдинден (ССРЭ-ниң ДОСААФ).

Мария Павловна **Стромина**, саанчы — Ставрополь крайның Петровск районда Сарасв аттыг колхозтуң колхозчуларындан.

Анна Яковлевна **Ступачёва**, ферма эргелекчизи — Новгород областың Шим районда Киров аттыг колхозтуң колхозчуларындан.

Софья Родионовна **Тумакова**, пенсаавыны — Костроманың И. Д. Зворыкин аттыг хендир комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Кострома хоорай.

Цыренлаш **Цыпыпов**, улус хойжу —Чита областың Агинскиниң Бурят автономнуг округунуңун Могойтуй районда «Улан-Одон» колхозтуң колхозчуларындан.

Алексей Фёдорович **Шаболтаев**, профессионалдар эвилелдериниң Брянск область төвүлелиниң даргазы — Брянск областың профессионалдар эвилелдеринден,

Ольга Дмитриевна **Шадура**, аккумуляторбашкы — Владивостоктуң далай балык портунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Приморье крайда Владивосток хоорай.

Валентина Евгеньевна **Щуковская**, башкы — Саратов хоорайның № 56 ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.,

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва. 1984 чылдың декабрь 13.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгуулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгуулдалар дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 24 болгаш 25 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаалыры болза:**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгуулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының хөй-ниитиниң организациязының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң дараазындагы төлээлекчилерин составтыг кылдыр бадылаар:

Комиссиняның даргазы Петр Иванович **Зубков**, автомобиль чолаачызы — Кызылдың пассажир автотранспорт будурулгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Дандар-оол Көк-Хуналевич **Ооржак**, СЭКП обкомунуң секретары— партияның Тыва область организациязындан.

Комиссияның секретары Лариса Александровна **Мочаловская**, ВЛКСМ обкомунуң секретары — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелининден Тыва область организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Сергей Анатольевич **Васильев**, автомобиль чолаачызы — кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг хандырылгазының талазы-биле районнуң Туранда будурулгe каттыжыышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Бии-Хем район.

Валентина Анатольевна **Голодина**, башкы —Каа-Хем районнуң Бүрен-Бай-Хаак ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Вера Сайчай-ооловна **Дунгар-оол**, типографияның ливотипизи — Улуг-Хем районда «Улуг-Хем» солунчуң редакциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Галина Ивановна **Насюрюк**, профэвиэл обкомунуң даргазы — харылзаа ажылдакчыларының профессионал эвилелининден Тыва область организациязы.

Татьяна Сергеевна **Отева**, электромеханик — Кызыл хоорайның телеграф-телефон станциязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1984 чылдың декабрь 13.

КОМИССИЯЛАРНЫ БАДЫЛААН

Бүгү-ле эвилелдешкен республикаларда ол республикаларның Дээди Советтеринге соңгуулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссияларын бадылаан. Оларның составларын бадылаар дугайында Чарлыктарны Россия Федерациязының, Украин ССР-ниң, Белорус ССР-ниң, Узбек ССР-ниң, Казах ССР-ниң, Грузин ССР-ниң, Азербайджан ССР-ниң, Литва ССР-ниң, Молдав ССР-ниң, Латвия ССР-ниң, Кыргыс ССР-ниң, Таджик ССР-ниң, Армян ССР-ниң, Туркмен ССР-ниң болгаш Эстон ССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнеры хүлээп алган.

Хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтер комиссияларының составтарынга талептиг төлээлекчилерни депшиткеп. Төп соңгулда комиссиялары соңгуулдалар-биле холбашкан бүгү хемчегленi чоруур үезинде база ышкы эртгирерин хайгаарал, республика бүрүзүнүң девискээринде ооң Дээди Совединге соңгуулдалар дугайында Хоойлуну күүселдиринге контрольду чорудар, эске-даа соңгулда комиссиялардың ажыл-чорудулгазын утпаан башкарар ужурлуг.

Автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге соңгуулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссияларының составтарынга төлээлекчилер депшиткеп база доозулган. Край, область, округ, суур болгаш кодээ соңгулда комиссияларының составтарынга төлээлекчилер депшиткеп доостун турар.

(СЭТА).

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин— амыдыралга

СОВЕТТЕРНИҢ РОЛЮН БЕДИДЕРИ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга эш К. У. Черненко «Советтерниң Конституциязында магадылаттынган бүрүн эргелери оларның ажыл-чорудулгазының алыс утказымын-даа, стилинин-даа талазы-биле доктаамал болган чер-черлерге көскү болуруун чедип алыр ужурлуг бис» деп айыткан. Ол айтышкын ёзугаар бодунуң ажылын үеэкң негелдезин ёзугаар эде тургузар талазы-биле чамдык ажылдарны улус депутаттарының Таңды район Советиниң күүскому ап чоруткан.

Районнуң көдээ болган суур Советтериниң хөй кезии Конституцияда көрдүгеи эргелерин бүрүнү-биле ажыглап, боттарының девискээрлеринде турар бүдүрүлгелериниң ажыл-агыйларының болган организациялариың ажылын билдилиг башкарып турар апарган. Экономика, социал-культура тургузуушкумунуң айтырыгларын шиитирлээр, Советтериниң ажылының стили болган арга-ларын, хевирлерин улам ыцай сайзырангайжыдар талазы-биле практиктиг чамдык хемчеглер ажылдап киллыныган база боттанып турар. Бүгү Советтер боттарының ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон даразындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдырылга боттандырарыиче, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседирүче, партияның өөлчеглиг XXVII съездизин болган Улуг Тиилелгенин 40 чылын төлептиг уткуурунче угландырып турар. Бо талазы-биле көскү дүржулга Дүрген, Балгазын кодээ Советтерде, Хову-Аксы суур Советиниде мөөнеттиинген.

Район Совети бүдүрүлгелериниң, организациялардың ажылчорудулгазын хайгаараарын күштелдиргеи. Күүскомуун хураддарыпта ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелериниң, организациялариың удуртукчуларының ол ышкаш чер-чер Советтериниң күүскомнар даргаларының иletкелдерин дыңнап, планныг даалгалар база социалистиг хүлээлгелер күүселдезиниң, ажылдап турар кижилериин ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының, күүскомуун бодуиуң болган үстүкү албан чер-черлериниң шиитпирлерин күүседип турарының талазы-биле оларның кылып турар ажылын чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң негелдезин ёзугаар Советтериниң, оон күүскомиарының, организассмассалыг ажылын улам ыцай сайзырангайжыдары-биле холбашкан дээштиг ажылдар соолгу үеде чорун турар апарган. Советтиң сессиязын белесткээрин база эрттирерии сайзырангайжыдарыиче киүээнгейин доктаамал салып келдивис. Оон түнелиинде сессияларга болган хураддарга чугаалажып турар айтырыглар хөй талалыг апарган. Чугаалажыр айтырыгларны ханы аналиятевейн, ону белеткеп турар үеде доктаамал комиссияларны база активти хаара тутпайн турар. Ол ышкаш депутаттарның мурнуку үеде берген шүгүмчүлелдиг саналдарын сайгарбас, ону боттандырарының хемчеглерин ажылдап кылбас чоруктар ам-даа уламчылап турар.

Чер-чер Советтери организас-массалыг ажылды сайзырангайжыдарынче, депутаттарның, доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазын улам экижидеринче, оон ролюн бедидеринче, Советтер ажылында мурнакчы дуржулганы иеттередиринче, чаа чүүлдерин дялеп тыварынче сагыш салыр хүлээлгелиг. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң сөөлүнде эрткен үеде районнуң көдээ болган суур Советтери бо ажылды холга алган. Удуртулганын болган контрольдуң стилин база методун сайзырангайжыдып, депутаттарның база активтериниң идепкейин кодүрүп, улус ажыл-агыйының участок бүрүзүнче ханылап кирип турар эрге-чагырга органнары көүдээн. Ынчалза-даа Элегес, Межегей, Кочетов кодээ Советтериниң доктаамал комиссияларының хөй кезии ам-даа эрелгейлээр хевээр, боттарының суурларының ажыл-агый база культура тургузуушкунуун айтырыгларынга оларның киржилгези четпес болуп артпышаан.

Кандыг-даа ажылга кол чернн кадрлар эөлээр. Оларның билии, мергежили бедик болган тудум, кылган ажылы шынарлыг болур. Ынчангаш, улус депутаттарының район Соведи депутаттарның, доктаамал комиссияларның даргаларының, бөлүктериин болган постуларының удуртукчуларының, эш хуу судтарының база профилактика төвүлелдериниң даргаларының өөредилгезин организастап, семинарларны эрттирип турар. Апрель Пленумунуң сөөлүнде мындыг өөредилгелерни чүгле район төвүнге эвес, суурларга, чер-чер Советтериие база организастаан бис. Оон түнелии эки болуп, ол черлерден кээп турар документ-бижиктериин шынары эки, долдуртунганы негелдеге дүүшкеи, чоннуң бүзүрээнии кижилериин хөй-ниити ажылдарны күүседип турары аналиятиг, тодаргай апаргаи.

Чагыглар күүселдезиниң талазы-биле айтырыгга доктаап көрейн. Ол болза, депутат бүрүзүнүң кылган ажылының түнели болгай. Чон кижини төлээ кылыр соңгуп тура, оон чагыын күүседип, суурнуң, районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң айтырыгларын чедишкиниг шиитпирлээриие салымшкынын киирер боор деп идегээр. Ону бистиң делүүттарывыс төлептин-биле шынжыктырып турар-даа. Ниитизи-биле чер-чер Советтериниң депутаттары хүлээп алган 61 чагымның дөртеи бирии күүседип апкан. Оон ачымында хөй чылдарда чамдык шиитпирлеттинмейн турган айтырыглар талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынган. Ылангыя район төвүнүң оруктары экижээн, ишчилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Бо талазы-биле Дүргеи кодээ Советтиң ажылы үлегерлиг. Оон депутаттарының хүлээп алганы 11 чагыг бүрүнү-биле күүсеттингеи.

Кайы-даа Советтиң ажылынга улуг дуза көргүзер күш— депутат постулары болгаш бөлүктери. Районда оларның саны эвээш эвес. Ынчалза-даа дыка хөй постулар болгаш бөлүктер тодаргай ажыл кылбайн, чүгле саазын кырында санаттырып турарын мииинр ужурлуг бис. Постулар болгаш бөлүктер-биле дээштиг ажылдап турар черге Балгазын көдээ Соведин айтып болур. Мында бо ажыл эвээн бедик деңнелде тургустунган. Ниитизи-биле «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң участоктарынга часкы, чайгы кампанияларда 5 бөлүк ажылдап турган. Оларны ажаалда-транспортта, мал чеми белеткелиде, төп фермада болгаш чемгерилге шолдериидe, төп шанда участоктарга хуваваган. Аиаа хаара туттунган депутаттарның хөй кезии боттарының хамаарышкан хүлээлгезиниге ак сеткилдиг болбушаан, хөй-ниити даалгазын чедишкининг күүседип келген. Постуларның ажыл планы тургустунган, аиаа янзыбүрү хыналдаларны киирген. Мал чеминиң белеткелинде бөлүктү Л. Т. Сивцов удуртуп турган, ук бөлүк ажылды багай эвес күүсеткеи. Ол бөлүкке кирип турган көдээ болгаш район Советтериниң депутаттары З. Е. Абрамова, И. В. Чуев олар ай санында-ла «Революциянын чалбыыжы» совхозтуң хову-шөлдериин эргеи, мал чеминиң белеткелии хынаи келгеннер. Оон аңгыда тараа, картофель ажаалдазында байдалды хайгаарап, четпестерии илереткеннер. Олар тодаргай хемчегларии ажылдап кылып, четпестерге хамаарыштыр санаи-оналын ажыл-агыйның удуртукчуларынга, специалистериие киирип турганнар. Оон түнелинде мал чемиииң белеткели ух совхозта багай эвес, иогаа ажаалдазы бедик деңнелге эрткеи. Амгы үеде постулар малчыннар турлагларында, фермаларда тургустунгулаан, тускай планнар чогаттынган, олар ажылдап эгелеп турар.

Советтериик, организакчы болгаш масса-политиктиг ажылын бедик деңнелге чорударга, ииити ажыл-агыйга чедишкиннер чедип алдынар дээрзин практика бадыткап турар. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң соонда кылып чоруткан ажылдарывыстың түнели база чүгээр дээрзин демдеглээр апаар. Район күрүнеге 1984 чылда эът садар планын бо хүннерге чедир 92,1 хуу, сүттү —98,6 хуу, дүктү 101 хуу күүсеткеи. Ажыл-агыйлардан эът садарын «Революциянын чалбыыжы», «Коммунизмиың херели». Тока аттыг совхозтар, Дуржулга станциязы бүрүи күүседипкеи. «Коммунизмиың херели», Тока аттыг совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, «Революциянын чалбыыжы» совхоз күрүнеге сүт садар чыл планын чедишкининг боттандырган. Ол ышкаш кооператорлар, амыдырал хандырылга болгаш коммуналажыл-агый бүдүрүлгелери салган сорулгаларын чедишкининг күүседип турар.

1985 чыл — он бирги беш чылдың сөөлгү, доозукчу чылы. Ииити беш чылдың база бо чылдың планнарын күүседир, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң күрүне планнарын чедишкининг күүседиринге салымшкынын киирер дээш таңдыжылар оон иштинде депутаттар, бүгү күжүн мөөнеэрлер.

Т. ТЮЛЮШ,
улус депутаттарының Таңды район Советиниң күүскомуиуи даргазы.

Беш чылдың кижилери

Даанган ажылын ак сеткилдиг күүседип, кызымак ажылдап чоруур мурнакчылар ажыл-агый бүрүзүнде бар. «Тес-Хем» совхозта ындыг мурнакчыларимң бирээзи — чолаачы Кенден Сүге-Маадыр.

Кенден Сүге-Маадырның хүниүн кылыр хүлээлгези — он үш кодан аалга суг чедирери. Кышкы кыска хүн дургузунда ол хире хөй аалдарны суг чедирбишаан эргинри болдушмасд Ынчангаш ол аал бүрүзүнге бир хонгаш-ла чедирип турар болгаш «курлавырны»— баш бурунгаар кылып каар.

ЧУРУКТА: чолаачы К. Сүге-Маадыр.

К. ЧООДУНУҢ фотозу.

Эрзинде септелге-тудуг участогунда С. Сүге-Маадырның бригадазы чыл эгезинден тура дөрт аал чурттаар чаа бажыңны туткан болгаш элээн хөй бажыннарның септелгезин кылып дооскан. Тудугжулар ам ийи чаа бажыңның таваан сала берген. Көдээ тудугларны хуусаазында ажыглалга киирер, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедир дээш тудугжу бригада күжениишкининг ажылдап турар. Бригада септелге-тудуг участогуиуи бригадаларының аразында калбарган чарышка тиилекчи болган.

ЧУРУКТА: С. Сүге-Маадырның удуртканы тудугжулар бригадазының чаа төлевилел-биле танышып турары.

Сөзү болган фотозу Т. КУНГАНЫҢ.

Көскү агитация

АНАА БИР КААСТАЛГА ЭВЕС-ТИР

Өвүр районнуң төвү Хандагайты суурда болгаш ында чамдык күш-ажылчы коллективтерде көскү агитацияның байдалы кандыгыл?

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың онаалдаларын чедишкининг боттандырарынга ажылчы чоннуң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин кодүрериие база оларны чогаадыкчы ажыл-ишче мобилизастаарынга көскү агитацияның делгеренгей хевирлерин ында ажылап турар. Оларның сорулгазы — партияның ишгики, даштыкы политиказын дээштиг тайылбырлаары, чоннуң чогаадыкчы өгелээшкиннерин улам калбартырынга бүгү талалыг деткимчелин бээри, беш чылдың планнарының күүсеттинин турарын чырыдары, моон соңгааргы сорулгаларны күүседиринче бүгү күштү мөөнеэрн, четпестерии илереднр. Бо сорулгаларны боттандырары-биле партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң чанында көскү агитацин чөвүлелин туртускан. Оон кежигүнеркеде күш-ажылчы коллективтерде, аңгы-аңгы организациялардан удуртукчу харыысалгалыг эштер томуйлаттынган болганда, олар көскү агитацияны райоиуң амгы хөгжүлдезиниң байдалынга, ажылчы чоннуң эртем-билиниң, культуразының база эстетиктиг киижизидилгезиниң хүн бүрүде өзүп турар негелделеринге дүүштүр тургузарынче ынчаарнгей салып, узун хуусаалыг олан ёзугаар ажылдап турар. Оон ажылгаттынып турар хевирлериниң идейлиг болгаш уран-чечен деңнелии, дээштиин бедидерии, доктаамал чаартыларлардарыпта ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелериниң, организациялариың удуртукчуларының ол ышкаш чер-чер Советтериниң күүскомнар даргаларының иletкелдерин дыңнап, планныг даалгалар база социалистиг хүлээлгелер күүселдезиниң, ажылдап турар кижилерии ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының, күүскомуиуң бодуиуң болгаш үстүкү албан чер-черлериниң шиитпирлерин күүседип турарының талазы-биле оларның кылып турар ажылын чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң негелдезин ёзугаар Советтериниң, оон күүскомиарының, организассмассалыг ажылын улам ыцай сайзырангайжыдары-биле холбашкан дээштиг ажылдар соолгу үеде чорун турар апарган. Советтиң сессиязын белесткээрин база эрттирерии сайзырангайжыдарынче киүээнгейин доктаамал салып келдивис. Оон түнелиинде сессияларга болган хураддарга чугаалажып турар айтырыглар хөй талалыг апарган. Чугаалажыр айтырыгларны ханы аналиятевейн, ону белеткеп турар үеде доктаамал комиссияларны база активти хаара тутпайн турар. Ол ышкаш депутаттарның мурнуку үеде берген шүгүмчүлелдиг саналдарын сайгарбас, ону боттандырарының хемчеглерин ажылдап кылбас чоруктар ам-даа уламчылап турар.

Чер-чер Советтери организас-массалыг ажылды сайзырангайжыдарынче, депутаттарның, доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазын улам экижидеринче, оон ролюн бедидеринче, Советтер ажылында мурнакчы дуржулганы иеттередиринче, чаа чүүлдерин дялеп тыварынче сагыш салыр хүлээлгелиг. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң сөөлүнде эрткен үеде районнуң көдээ болган суур Советтери бо ажылды холга алган. Удуртулганын болган контрольдуң стилин база методун сайзырангайжыдып, депутаттарның база активтериниң идепкейин кодүрүп, улус ажыл-агыйының участок бүрүзүнче ханылап кирип турар эрге-чагырга органнары көүдээн. Ынчалза-даа Элегес, Межегей, Кочетов кодээ Советтериниң доктаамал комиссияларының хөй кезии ам-даа эрелгейлээр хевээр, боттарының суурларының ажыл-агый база культура тургузуушкунуун айтырыгларынга оларның киржилгези четпес болуп артпышаан.

Кандыг-даа ажылга кол чернн кадрлар эөлээр. Оларның билии, мергежили бедик болган тудум, кылган ажылы шынарлыг болур. Ынчангаш, улус депутаттарының район Соведи депутаттарның, доктаамал комиссияларның даргаларының, бөлүктериин болган постуларының удуртукчуларының, эш хуу судтарының база профилактика төвүлелдериниң даргаларының өөредилгезин организастап, семинарларны эрттирип турар. Апрель Пленумунуң сөөлүнде мындыг өөредилгелерни чүгле район төвүнге эвес, суурларга, чер-чер Советтериие база организастаан бис. Оон түнелии эки болуп, ол черлерден кээп турар документ-бижиктериин шынары эки, долдуртунганы негелдеге дүүшкеи, чоннуң бүзүрээнии кижилериин хөй-ниити ажылдарны күүседип турары аналиятиг, тодаргай апаргаи.

Чагыглар күүселдезиниң талазы-биле айтырыгга доктаап көрейн. Ол болза, депутат бүрүзүнүң кылган ажылының түнели болгай. Чон кижини төлээ кылыр соңгуп тура, оон чагыын күүседип, суурнуң, районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң айтырыгларын чедишкининг шиитпирлээриие салымшкынын киирер боор деп идегээр. Ону бистиң делүүттарывыс төлептин-биле шынжыктырып турар-даа. Ниитизи-биле чер-чер Советтериниң депутаттары хүлээп алган 61 чагымның дөртеи бирии күүседип апкан. Оон ачымында хөй чылдарда чамдык шиитпирлеттинмейн турган айтырыглар талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынган. Ылангыя район төвүнүң оруктары экижээн, ишчилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Бо талазы-биле Дүргеи кодээ Советтиң ажылы үлегерлиг. Оон депутаттарының хүлээп алганы 11 чагыг бүрүнү-биле күүсеттингеи.

Көскү агитация дээргэ анаа-бир оңгүр каасталга эвес. Ол дээргэ ленинчи партияның, оон Топ Комитединиң совет кижилер мурнунга салып турар экономиктиг болгаш социал сорулгаларын эмыдыралга боттандырарынче ажылчы чонну мобилизастап турар күчүлүг кыйгы сөстүг, дайынчы, ажыл-херекчи, партийжи публицистика-дыр.

СЭКП Өвүр райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң чанында чөвүлел көскү агитацияның шынарын, оон доктаамал чаартынган турарын чедип алыр дээш хемчегларин ап чорудуп турар.

В. САТ,
«Шынның» корр.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Бистиң районнуң бүдүрүлге, албан черлери, организациялар, школалар коллективтери тайбың камгалалынга тураскаатткан митингилерге идепкейлиг киржип, бөмбүрзектиң тайбың дээш демисежип турар бурунгаар депшилгелиг кижилеринге боттарының үнүн катканнар. Ындыг митингилерге АКШ-тың болгаш НАТО чурттарының милитаристиг, дайынзырак политиказын сөйлеп, бомбүрзектиң кижилериниң дайын айылын болдурбас дээш чаныш-сыныш чок демиселин демдеглээнпер.

Совет тайбың фондузунга дуза чедиреринии районда комиссиязы (даргазы З. Т. Ооржак) тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунга болган митингиге дыка хөй кижилер делегейге тайбың дээш ат салганнар. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүтү» комбинаттың рудник коллективи хоорайда бир-ле дугаар Тайбың фондузунче 730 рубльди шилчиткеи. Оларның эгелээшкиниин өскелер деткээннер. Районнуп башкылары тайбың фондузунга 3494 рубльди киргеннер. «Дөң-Терезин» совхоз — 670, Ак-Довуракта № 3 орук-тудуг участогу— 839, Кызыл-Мажалыкта септелге-тудуг участогу — 157, амыдырал хандырылга комбинады — 468 рубльди тус-туста тайбың фондузунче шилчиткеннер. Бо хүнперде ииитизи-биле тайбың фондузунче 12 муң ажыг рубльди шилчиткеи.

Хоорай, суурларда күш-ажылчы коллективтерден, кижилериин хууда ажаалда кассаларындан, пенсионерлерден Тайбың фондузунче акша шилчилгези амдаа уламчылап турар.

Д. САЯ.

МАЛЧЫННАРЖЕ ҮНҮҮШКҮН

СЭКП Кан-Хем райкомунуң ажылдакчылары, көдээ ажыл-агый эргелелиниң тускай ортемниглери, районнуң кижи эмчилери, чоннуң амыдырал хандырылгазының база садыг ажылдакчылары районуң малчын коданнарынче, фермаларынче комплекстиг үнүүшкүнү чоруткан.

СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң ажылдакчылары малчыннарның эртип турар чылда канчаар ажылдаанын, чаа сорулгаларны шиитпирлээриниң дутайында сайгарып чугаалашкан. СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии, аиаа К. У. Черненконун чугаазын база салган сорулгалар дугайында малчыннарга, сээичыларга таныштырган. Тускай белеткеп кылган агитхуудустарга болгаш бюллетеньнерге совхозтарга мурнунда эрткилээн чаңгыс аай политхүиниериің, сүт саалдазының, кыштаглаашкынның база күрүнеге мал продуктуларының дужаалдазының түнелдерин көргүзүп, бижээш, фермаларга, бригадалар төптериие аскылаан.

Районнуң карак, кулак база бооста эмчилери малчыннарга улуг дузаны чедирип, сүмелерин бергилээн.

Комплекстиг үнүүшкүн хүнүн «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Улуг Октябрь» совхозтарның малчын коданнарынга болгаш фермаларга организастыг, ажыктыг өрткеи.

О. ТОВУУ.

«ЛЕНИН» ЛЕДОКОЛ 25 ХАРЛААН

Делегейде ий баштайгы ядролуг энергетика установкалыг хамаатыг судно —«Ленин» ледокол Арктикага чоруп ыглаанден бээр 25 чыл өрткеи. Бо үениң дургузунда ол 500 муң миля хемчээлди берге байдалдарда өрткеи болгаш доштарны буза үстүрүп, суг оруун кызбышаан, 2800 судноларны үдээп. Оон рейстери кезээде берге байдалдарлыг болган «СП-16» станциига кыштаар өртемделиннерии, специалистерии база чедирип турган.

ЧУРУКТА: атомнуг «Ленин» ледоколга чээрби беш чыл дургузунда ажылдап келген инженерлер (солагай талаадан оң талазынче) В. Л. Сушков, О. С. Никаноров, капитан Б. М. Соколов, харызаанның улуг механиги Б. Д. Фролов, электрик-мастер М. С. Копытов, атомнуг установканың мастери В. В. Рузавин.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

«ШЫНГА» ХАРЫЫЛАР

КЫЛГАН, КЫЛБААНЫ БИЛДИНМЕС

«Тодаргай хемчегларни алыр» деп материал «Шын» солунга үнген. «Хемчик» совхозта иинтиниң малын кыштаглалып өгелээлинде чамдык четпестер бар болуп турарын ында шүгүмчүлээн. Чижээ, ында бижип турары болза: «Сайт Хомушкунуң хоюнуң кажаазының чагылары ййленген. Эрес-оол Хомушкунун кажаазының кыры ойлуп кээп дүшкен, оорлалары олура берген».

Шүгүмчүлелди эдер талазы-биле кандыг хемчегларни ап чорудуп турарын «Шынга» харылап бээрин дилээн чагааны Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазының оралакчызы, РАҮК чөвүлелиниң даргазы М. Б. Кара-Салче чоруткан. Ынчалза-даа харыы ол удуртукчунуң адындан эвес, райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Ю. Е. Барлуковтан келген.

РАҮК чөвүлелиниң даргазы солунга үнген шүгүмчүлелдиг материалга кичээнгей салбаанындан аиаа харыы база өрелгей болу берген. Харыында киргеени болза: «Шүгүмчүлелдиг материалдарның фактылары бүрүнү-биле бадыткаттынган. ..Совхозтуң директору Э. С. Идам-Сүрүге айыткан четпестерни чайладыры-биле тодаргай хемчеглер алырын дааскан. База ол ышкаш райкомнуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң кады хүлээп алган докладаалын ёзугаар, кыштаглаашкынны эки эрттирер сорулга-биле, районнуң албан черлериниң, организациялариың удуртукчуларын, кодээ ажыл-агый эргелелиниң тускай өртемниглерин ажыл-агый бүрүзүнде тус-тус быжыглаан».

Үреленген чамдык кажааларның септелгезин кылган бе, чок бе, эске-даа четпес чүүлдерни канчаар өткени — харыдан билдинмес. Ёзу барымдаалаан, чүгле «хемчеглер алырын дааскан» деп харылап каан. Дагзыры чөп-ле харын, а ол даалга күүсеттингеи бе? Харыдан ол билдинмес.

ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕН

Культура бажыңының ажылының четпес талааларын шүгүмчүлээн «Чалгаарынчыг» деп аттыг чагаа «Шынның» редакциязынга Бай-Тайга районнуң Шуй суурдан келген. Сентябрь, октябрьда культура-массалыг ажылдарны чон ортузунга чорутпайн турган. Оон уламындан хостуг шакты эрттиреринге байдал таарымчалыг эвес. Чамдык ийи-чаигыс кижилер корум-чурум үреп, чалгаарап чоруур.

Ук чагаага харынны райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи К. Дембирел чоруткан. Ында бижээни болза: «Ук материалды улус депутаттарының район Совединиң күүсеачи комитединиң көжер хуралынга, 1984 чылдың ноябрь 29-та, Шуйга, чугаалажып көрген.

Чагаада айыттынган болгаш культура-массалыг ажылдарда бар эске-даа четпестерниң дугайында Культура бажыңының директору К. И. Хомушкунуи тайылбырын алган. Көдээ Советтиң күүскомуиуң, совхозтуң дирекциязының культура-массалыг хемчегларже чогуур кичээнгей салбайн турарын база демдеглээн (көдээ Советтиң күүскомуиуң даргазы З. Д. Хертек, совхоз директору К. Л-С. Хертек).

Культура бажыңынга ап чорудар хемчегларнии каттышкан планын тургускан. Ниитининң корум-чурумун быжыглаары-биле улусчу дружинаның ажылын экижидериниң хемчегларин ап турар. Хөй-ниити организациялариың бир деминг кылдыр ажылдаарын углап баштаар чөвүлелди база тургускан. Кол кичээнгейии культура-массалыг ажылдарның шынарын бедидеринче углаан».

ШЫНАРЫ ЭКИЖЭЭН

Чадаанаиың хлеб заводунуң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынарыны багай деп шүгүмчүлелдиг чагаага райкүүскомдагазы Д. С. Кууларның харылааны болза: «Ол четпестериің бары бадыткаттынган. Алган хемчегларнің соонда, хлебтиң шынары экижээн.

Заводтуң ажылыы, оон бүдүрүп турар продукциязының шынарының дугайын дыннаар контроль шактарын райкүүскомда тургускаи.

БАЙДАЛ ЧҮГЭЭРТЕП ОЛУРАР

Бо чылдың ноябрь 10-да солунга «Ажыл хөнүчестээн» деп эгелиг материал үнген. Сүт-Хөл районнуң төвүнде тудуглар оожум темп-биле туттунуп турарын ында шүгүмчүлеп бижээн. Аиаа харынны Сүт-Хөл райкүүскомунуң даргазының оралакчызы С. К. Ондар редакциияже чорутаан.

Ында демдеглээнии болза: «Улус судунуң бажыңын база Чадаананың септелгетудуг участогунуң тудуп турары дөрт аал чурттаар бажыннарның, еске-даа объектилериин ажыглалга киирер хуусаазы сазлап турар. Ам бо хүнперде байдал чүгээртеп орар, объектилер материалдар-биле хандыртынып турар. Чамдык тудуглар чаа чыл бүдүүзүнде ажыглалга киирер.

«ШЫН» 1985 ЧЫЛДА:

ПРОПАГАНДА БОЛГАШ АГИТАЦИЯ КИЛДИЗИ

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму идеология ажылдакчыларының, бүгү коммунистерниң мурнуунга шиитпирлеэр ужурлуг дыка хөй айтырыгларны тургускан. Ол Пленум бистиң бүгү-ле идеологтуг, кижизидикчи ажылывысты партиниң шиитпирлеп турары улуг болгаш нарын сорулгаларывыс деңнелиңче шиитпирлиг көдүрери эргежок чугула деп айтыкан.

«Шынның» пропаганда болгаш агитация килдизи республиканың ажыл-ишчилериниң ом бирги беш чылдың планныг онаалдаларын долдуп болгаш ажыр күүседириңче мобилизастап, оларны күш-ажылче хаара тудар. Тываның ажылчы чонунарының практиктиг ажыл-херектерин идей-кижизидилгелиг, массо-политиктиг ажыл-биле сырый холбаштырар, ажылагайлыкты сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринге идеологтуг хандырылгазын боттандырар сорулга-биле солуунуң арынарынга материалдарны доктаамал үндүрүп турган.

Ажылчы чонуң коммунистиг кижизидилгезиниң үндезини эртемге үндезилеттиниген, марксисчи-ленинчи мировоззрениени кижилериң угаан-медерелиниге хевирлээри. Ону барымдаалаар партия организацияларының ажылчы чонну марксисчи-ленинчи теория-биле чепсегелеп, теория айтырыгын ханы өөренип көөрүнүң бар аргаларын ажыглап, ону практика-биле, практиктиг амыдырал-биле холбап билиринге өөредип турар. Ол айтырыгларны солуп арынга чыдыпкөргүзери-биле «Идеологтуг амыдыралдың практиказында», «Идеология фронтузунуң дайынчызы», «Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур», «Ленинге пропагандазы» деп рубрикаларның адаанга түүлдерин, корреспонденцияларны, болуктээн материалдарны килдис доктаамал үндүрүп, идеологтуг, масса-политиктиг ажылдың чер-черде канчаар чоруп турарын, идеология ажылында бар мурнакчы дүржулганы нептередир сорулга-биле эвээш эвес материалдарны солуунуң арынга бижээн.

Бистиң республикада бир деминг ажылдап, будүрүлге айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлеп, ангы-аңгы нацияларның төлээлери пайыралдыг чүрттап, ажылдап турар интернационалчы коллективтер хөй. Ындыг пайыралдыг коллективтериң ажыл-ижин, чаңгыс деминг аммадырал-чүрттал-газын «Пайыралдыг өг-бүледе», «Пайыралда кызыгаар чок», «Күжүүс — пайыралда» деп рубрикаларның адаанга парлап турган.

Чер-черлерде парткомнар, партия организациялары ажылчы чонуң, эң ылаңгыя аныяктарның ортузунда чоруп турар интернационалчы, патриотчу, мөзү-шынар болгаш күш-ажыл кижизидилгезиниң айтырыгларын «Революстуң, күш-ажылчы, дайынчы айдар» деп арынга ай саныңда доктаамал үндүрүп, аныяктарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң темазынга «Кижи, оон хостуг үезин» деп айтырыгны килдис солуунуң арынарынга көдүрген, оны чугаалажырынга номчукчулар идепкейлиг киржип, боттарының чагааларын редакциянның адрезинге чоруткан,арга-сүмезин солушканнар. Ол бүгү ажылды номчукчуларның санал-онаалдарынга даянып, хүн бүрү бисче бижип турар чагааларынарны ажыглап, килдис силериңиң дөрт киржилгенер-биле чорудуп турар.

Амгы үеде делегей байдалы дыка чидиглеңген. Ол бүгү байдал чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды, оон ышкы-бүрү хевирлерин, арга-методтарын байлакшыдып чаартырын, пропаганда ажылының шаап халдакчы талдарын чедип алырын негеп турар. Ол сорулга-биле килдис партия организацияларының чоп ортузунга чорудуп турар идей-кижизидилгелиг, масса-политиктиг ажылын, ону СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия организациялары кадчаар эде тургускының солуунуң арынарынга материалдарны доктаамал үндүрүп турган.

Ажылчы чонуң коммунистиг кижизидилгезиниң үндезини эртемге үндезилеттиниген, марксисчи-ленинчи мировоззрениени кижилериң угаан-медерелиниге хевирлээрин. Ону барымдаалаар партия организациялары ажылчы чонну марксисчи-ленинчи теория-биле чепсегелеп, теория айтырыгын ханы өөрениң көөрүнүң бар аргаларын ажыглап, ону практика-биле, практиктиг амыдырал-биле холбап билиринге өөредип турар. Ол айтырыгларны солуп арынга чырыдып көргүзери-биле «Идеологтуг амыдыралдың практиказында», «Идеология фронтузунуң дайынчызы», «Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур», «Ленинге пропагандазы» деп рубрикаларның адаанга түүлдерин, корреспонденцияларны, болуктээн материалдарны килдис доктаамал үндүрүп, идеологтуг, масса-политиктиг ажылдың чер-черде канчаар чоруп турарын, идеология ажылында бар мурнакчы дүржулганы нептередир сорулга-биле эвээш эвес материалдарны солуунуң арынга бижээн.

Бистиң республикада бир деминг ажылдап, будүрүлге айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлеп, ангы-аңгы нацияларның төлээлери пайыралдыг чүрттап, ажылдап турар интернационалчы коллективтер хөй. Ындыг пайыралдыг коллективтериң ажыл-ижин, чаңгыс деминг аммадырал-чүрттал-газын «Пайыралдыг өг-бүледе», «Пайыралда кызыгаар чок», «Күжүүс — пайыралда» деп рубрикаларның адаанга парлап турган.

Чер-черлерде парткомнар, партия организациялары ажылчы чонуң, эң ылаңгыя аныяктарның ортузунда чоруп турар интернационалчы, патриотчу, мөзү-шынар болгаш күш-ажыл кижизидилгезиниң айтырыгларын «Революстуң, күш-ажылчы, дайынчы айдар» деп арынга ай саныңда доктаамал үндүрүп, аныяктарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң темазынга «Кижи, оон хостуг үезин» деп айтырыгны килдис солуунуң арынарынга көдүр-

Килдистиң ажылынга хамаарыштыр силерниң санал-онаалыңарны маңаа тур бис, эргим номчукчу.

КОМБИНАТТЫ ЧААРТЫП ТУРАР

СОФИЯ. Кремниовтуң металлургия комбинадында прокат будүрер станның капитал септелгези доозулган. Чаартыңган стан продукциязын берип эгелээн. Комбинат бодунуң баштайгы прокадын 20 чыл бурунгаар берген турган. Бо эрткен чылдар дургузунда ол будүрүлге чери Болгарияның металлургия үлетпүрүүң кол базазы болуп, хөй миллион тонна металлды улус ажыл-агыйынга будүрүп берген. Бир шак дургузунда 360 тонна прокатты будүрер күүлүг база бир ставны чоокку үеде чаартып, техника-биле эде чевээр деп турар.

ЧАА САНАТОРИЙ

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың дар байлаан болбазымрадыр «Эрдэнэт» комбинадынга чаа санаторий-профилакторийни ажыглалга киирген.

Республикада өң улуг будүрүлге черинин ажылчыннарының, кижинер-техниктиг ажылдакчыларының ажыглалында амгы үениң дериг-херекселдери-биле хандыртынган өнелге кабинеттери бар. Ол дериг-херекселдерни Совет Эвилели, Герман Демократтыг Республика болгаш Чехословакия чорудуп бергеп. Хөй мун ажылчынар аңаа дыштанып, боттарының кадыкшылын быжыглаар.

Санаторий-курорт херээн бүгү талалыг хөгжүдери улусчу Моолда күрүне ужур-дузалыг чугула сорулга болуп турар. «Кадыкшыл индустриязының» материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга МАР-да чыл бүрүдө 10 миллион ажыг тутрик акшаны чарыгдап турар. Чүгле амгы беш чылдың эгезинден бээр безин профэвилелдериниң болгаш заводтарның кадыкшылга черлериниң саны 20 хуу көвүдээн.

КУБАНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ГАВАНА. Социалистиг Куба сөөлгу чылдарда экономиктиг улуг чедиишкиннерлиг болган. Кубаның АИН национал информация агентствозунуң дыннаткының өзугаар алырга, 1981 чылдан 1983 чылга чедир чүрттүң нийти национал продуктузу 21 хуу көвүдээн. Бо чылдың эгезинден бээр үлетпүү будүрүлгези 9 хуу, көдээ ажыл-агый будүрүлгези—6 хуу, капитал тудуунуң хемчээли 20 хуу улгаткан.

Сьенфуэгос можуда «Хурагуа» атомнуг электростанцинын тудуу бедик темпилерлиг чоруп турар. Хосталга ортулуунда өң баштайгы атомнуг электростанцинның дериишкинии ССРЭ-ниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери өске-даа чүрттарның деткимчези-биле боттандырып турар. Ооң бүгү дөрт генераторларын ажыглалга киирген сөөлүнде станцинның күчүзү 1.6 миллион киловатт болур.

(СЭТА).

Социализм чурттарында

КИЖИНИҢ ЭРГЕЛЕРИН БҮРҮН ХАНДЫРАР ДЭЭШ

КНӨ-га дузалаар Совет ассоциацииның активиниң киржилгези-биле хөй-ниитиниң декабрь 10-да Москвага болган дуралын Кижи эргелериниң хүүнге турасказаткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национаддар Советиниң даргазы А. Э. Восс хуралды ажыткан.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне кижиниң эргелериниң бирги чергезиниң кичээнгейни доктаамал үгландырып турарын ВЦСПС-тиң секретары — илеткелчи К. Ю. Мацкявичюс демдеглээн. Социалистиг ниитилелдиң алыс бүдүүш-биле магадылаттынган кижиниң ёзулуг эргелерин ССРЭ Конституциязында хөөлүүдүп быжыглаан. ССРЭ Конституциязы калбак эргелерни ап турар деп, ниитий чазактың баштыңы айыткан. Ынчалзажок олариның ханныг үүлгедиглериниң чүрттүң девискээр талазы-биле будүн чорууң божаңнадып шылазаан. Соңгу-барыын, Пенджаб штатта байдалды дүргеп өкпиндер талазы-биле эрге-чагыргалар эргежок чугула хемчегларны ап турар деп, Р. Ганди демдеглээн.

Пенджабтың чарыдырыкты удуртукчуларының бирээзи Харпал Сингх Сатхуның кембүрүүлүг үүлгедиглериниң истелгези доозулган. Олар үреттекчи үүлгедиглерни катап эгелээр деп турарын истелге илеткеткен. АКШ-тың Делиде элчин чери-биле ол кижи сырый харылзаалыг турган.

ЧУГУЛА ШИИТПИР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузу (НХФ) болгаш Революсчу-демократтыг фронт (РДФ) Дуартениң америкачы болгаш чонга удур ёзу-чүрүмүүң шериглеринге, удур дайын чорудулгаларын чаа чыл баймралдарының үезинде соксадыр дүгайында чугула шиитпирни хүлээп алган. Ол дүгайында тура халыкчыларның «Венсеремос» болгаш «Фарабундо Марти» радиостанцияларының дыннаткан Патриоттуг күштериниң хүлээп алган ол шиитпирни чүрттә кризисти тайбың аргалар-биле шиитпирлээринге ак сеткилдиг күүселиң хереглелп турар деп, документте айыткан.

Чалча чазактың шериглери чонга удур шаажылакчы хемчеглерни түр тайбычымдыга үезинде кылып, партизаннарның контролунда районнарже халдаар болза, тура халыкчыларның отрядтары шиитпирлеп турган.

Боттарының эргелери болгаш демократтыг чаалап алышкынары дээш ажылчы чоннарның демиселиниң күштелгеин соолгу үеде Италияга демдеглеттиниген. «Сан-хоо бергедээшкиннери» дээр чылдакбиле будүрүлгеин кызырып, кижилерни ажылдан массалыг-биле үндүрүп турар будүрүлге эдериниң оралдажышкынарынга ойтур шавышкыныны бээрине шиитпирлиг ыларгейлеп турар.

ЧУРУКТА: Туркиде «Фиат» фирманың ажылчыннарының удурлажышкын чыскаалын тыттырган чурукту «Панорама» журнал парлаан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Х. САМРИННИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

⊙ ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азиянын чурттарының яштыкы херектеринге империализмниң болгаш делегей реакциязының делегейниң ол районунга быжыг тайбыңны хандырарының оруунга кол моондак болуп турар деп, Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиигиниң секретары, Кампучия Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Хенг Самрин журналистер-биле ужурлажымышкыга медеглээн.

Кампучияның революциязын божаңнадыры, Вьетнам Социалистиг Республиканы болгаш Лаос Улус Демократтыг Республиканы кошкадыры, Мурнуу-Чөөн Азияга дүшкүүрлүг байдалды улам-на чидиглеп-ирери реакцылыг күштерниң кол соруглазы болуп турар деп, Хенг Самрин демдеглээн. Кампучия Улус Республика-ны-дуңма Вьетнам-биле болгаш Лаос-биле эвилелдежип алгаш, Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыныңын зонаазы болдурар, делегейниң ол районунуң бүгү күрүнелериниң аразынга кадыкажымлганы болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны хандырар дээш туржуп турар деп, ол онзалап айыткан. Күрүнелер аразының маргылдаалыг бүгү айтырыглары тайбың чугаалажымышкынынарның аргазы-биле шиитпирлеттингеп турар ужурлуг деп санап турар бис деп, Кампучияның удуртукчузу чугаалаан.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ БОНН. Германияның Федеративтиг Республиказының девискээрниге «Першинг-2» деп ядролуг америк ракеталарны тургузарын соксадыр, америк ядролуг чалгынныг ракеталарны эккеп тургузарын болдурбас, шериг бюджедни кызырар деп негеледелиг «Тайбың марыжы-85» часкы чыскаалдар ГФР-ниң девискээрине болур. Дайынга удур массалыг организацияларның активчилериниң Кёльн хоорайга болган конференциязы ол дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Баден-Вюртемберг девискээринде туе черниң дайынга удур организацияларының активчилери «Тайбың марыжының» программазын чугаалажып көргеш, бадылаан. Тайбынны деткээн хөй-ниитиниң демиселиниң үезинде онза кичээнгейни гитлержи Германияны чылча шапкан төөгүлүг нийтилелиниң 40 чылынче онза кичээнгейни утландырарын активчилериниң хүлээп алган документизинде айыткан.

⊙ ТРИПОЛИ. Эжелеткен араб бүгү девискээрлерден израиль шеригларни бүрүн үндүргеш, Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар эргелерни дамдырарының аргазы-биле Чоокку Чөөн чүкке бижыг болгаш чоптуг тайбыңны тургузуп болур деп, ливия-малайзий кадымкылган дынадыгда айыткан. Малайзияның премьер-министри болгаш камгалал министри М. Бининң Ливияга барып чораан түнелдерининң дугайында кадымкылган дынадыгны парлаан.

Мурнуу-Африка Республикаының расисчи эрге-чагыргаларының соок-язы илгай көөр дерзин политиказын Ливия болгаш Малайзия шиитпирлиг бүрүү шаап, Намибияның девискээринден эжелекчи шеригларни үндүрерин, Африканың ол чүрттүнгө хамаарышпас чорукту тыпсырын негеп турар.

⊙ ВАШИНГТОН. Никарагуаның чогумчалыг хөгжүдезинге мооңдактаар дээн Рейганның администрациязының кем-бүрүүлүг ораалдажышкынарын АКШ-тың хосту хөй-ниити болгаш политиктиг ажылдакчыларының болүү шыңгыы шүүгүмчүлээн. Никарагуага чоокта чаа болган хостуг болгаш демократтыг соңгулдаларының үезинде «үрээшкиннер» болган дээр. Ак бажыңның болгаш АКШ-тың күрдепартаментизиниң шүүлдээшкиниг бадыткаашкынын америк политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары тодаргай чижектер-биле бүрүү шапкан.

⊙ ЛИМА. Перуның чазаа онзагай байдалды Аякучо, Апурымак болгаш Уанкавелика департаментилериниң 16 можуларынга ам-даа 60 хонук хуусада узаткан. Ол районнарда өлүртүкчү үүлгедиглер соолгу үеде улам күштелгеш-биле холбаштыр ол хемчегларниң алдыңганын чазактың чарлаан декредииде айыткан.

(СЭТА).

АРГЕНТИНАГА БОЛГАН ХАЛАП

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның соңгу девискээринде Мисьонес можуда саазын фабриказынга хлорнуң хоралыг газы савазындан агаарже нептерээн түнелиңде беш кижи хораннанган, 2500 кижини өскээр көжүргеп. Буэнос-Айрестен соолгу медээлерни ёзугаар алырга, газ савазының клапаны чазылган түнелиңде агаарже хоралыг газ тарап үнген болуп турар. Америк компания хлор газын фабрикага сатказ тургаи деп, ол бүдүрүлге черинің төлээлекчилери медеглээн. Ынчангаш Аргентинага болган ол халаптың бруузу америк монополияларга онаажып турар.

Р. ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Серемчилерде белдиериниче, иштики болган даштыкы реакциянын чимээнишкиннерниге шиитпирлиг ойтур шавышкыны бээрниче чүрттүң чонун Индираның премьер-министри Раджив Ганди кыйтыргап. Индор хоорайга (Мадхья-Прадеш штат) болган митингиге ол чүве чугаалаан болгаш Индираның дайзыннары оон чонунуң чаңгыс ивин божаңнадырын оралдажып турар деп медеглээн. Шылгаратай күрүне болгаш позитиктиг ажылдакчы Индира Гандиге удур сүлчээнин күүседикчилерни чарылдырыкчы кижилер болган деп, ниитий чазактың баштыңы айыткан. Ынчалзажок олариның ханныг үүлгедиглериниң чүрттүң девискээр талазы-биле будүн чорууң божаңнадып шылазаан. Соңгу-барыын, Пенджаб штатта байдалды дүргеп өкпиндер талазы-биле эрге-чагыргалар эргежок чугула хемчегларни ап турар деп, Р. Ганди демдеглээн.

Пенджабтың чарыдырыкты удуртукчуларының бирээзи Харпал Сингх Сатхуның кембүрүүлүг үүлгедиглериниң истелгези доозулган. Олар үреттекчи үүлгедиглерни катап эгелээр деп турарын истелге илеткеткен. АКШ-тың Делиде элчин чери-биле ол кижи сырый харылзаалыг турган.

ХООРАЙГА БЕЛЕК

Түүлүнга киржип турганы Тываның Ак-Довурак хоорайынга күш-ажылдың хоочуну И. Скобелин автономнуг республиканың төөгүзү-биле холбашкан байлак коллекциязын белекке берген.

Күш-ажылдың хоочуну, ук хоорайның баштайгы түдүгжүларының бирээзи И. Скобелинниң бодунуң хууда чыгган коллекциязы аныяк хоорайның музейиниң кол үндезини болган. Бо черниң школачылары экспонаттарга таарыштыр «Тыва даг-дуг» комбинаттың баштайгы түдүгжүлер суурунуң македин кылган, музейге салганнар. Геолог иергежилиң Иван Иванович чурт шинчилели-биле холбап, баштай Тываның байлак минералдарын чыып, оон крайның, оон чонунуң төөгүзүн, культуразын, уран чүүдүн сонуургап ажелээн.

Музейде 600 ажыг экспонат — Тываның социалистиг үлетпүрүнүң баштайгызы комбинаттың болгаш хоорайның дугайында документилер, фото-чуруктар, оон баштайгы чурттакчыларының, түдүгжүларының сактыышкыннары киргеп. Ол коллекцияны хоорайның күш-ажыл алдарының музейин деп база адаар. Маңаа пионерлер чыыштарын, улуг салгалдың төлээлекчилеринбиле аныяктарның ужуражылгаларын эрттирип турар. Ам мында Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң, тыва эки турачыларының дугайында экпозицияны белеткеп турар.

Г. КОКУХИН,
СЭТА-ның корр.
Ак-Довурак,
Тыва АССР.

Экономиктиг өөредилге

Чаа чылда чаа арга-биле ажылдаар бис

Бригадада беш кижи бис: ийи комунист бар. Артканнары комсомолчу аныяктар. Бактаап турарывыс сентелге-түдүг участогу он бирги беш чылдың дөртку чылының планныг онаалдазын хуусаадан эрте. он бир айза-ла доозупкан, ам 1985 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Түдүгжүларывыс күш-ажылчы бо чедиишкиниңде бистиң бригаданың үлүү бар. Райониүн күш-ажылчы аллар түүгүн база бистиң коллективтиң он бир айларның түнели-биле чедиишкиннери дээш көдүргеп. Аңаа канчап чергаарланмас бис. Бригадавыста аныяк коммунист Роман Семисоолдуң хөрек чүрүү районнуң болгаш «Тыва сентелге түдүг» трестиң хүндүлел самбыраларын каастап турар. Аныяк түдүгжү Ладар-оол Ондар кылымак күш-ажылы-биле болгаш хөй-ниитиң ажылынга идепкейлиң-биле өөрүнге хүндүткелдиг, үлегерлиг эш.

Бедик организакчы чорук, күш-ажылдың социалистиг сагылга-чүрүмү, онаашкан ажыл-дерээнге харыысалга, профессионал мергежилиң, ниити политиктиг билиниң доктаамал бедиктери — бо бүгү күш-ажылды үнелээниниң, ону хүндүлээниниң моральдыг факторунуң беримчезидир деп чүвени бригада кежигүннерни эки билир.

Чедир шиитпирлеттинмейин турар айтырыг ажылдың чорудуунга, планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүседиринге кончуг-ла шаптыктыг боор-дур. Техника-биле хандырылга участокта кончуг багай. Трест биске чаңгыс эрги трактор берген: Оовус бо-ла үрели бээр. Түдүг материалдары бисте четчир. Бир эвес техникавыс туруш чок ажылдаар чүве болза, ажыл черле үзүктелбес, дүжаар объект-даа саадавас. Чүгле бистиң бригаданың эвес, участоктуң бүгү түдүгжүларының күзели, негелдези оң: техника-биле четчир кылдыр хандырылга.

Чайгы үеде Хандагайты сүүрда чурттарга бажыңнарының капитал септелгезинге түрдүвүс. Ам ийи аал иштиң чурттаар бажың тудуунче кирип, оон тавазын салып эгелээн бис.

Бригада кежигүннери шуптуг тодаргай экономика школазының дыннакчылары. Өөренмишаан ажылдарга черле экидир. Келир чылын бригада керээзинче шилчимир сорулганы салган болгаш бо өөредилге чылында колдуу бригада керээзинин болгаш сагылга-чүрүм дугайында айтырыгларны сайгарып тур бис. Пропагандистеривис (К. Сат, Ш. Куулар) түдүг талазы-биле тускай мергежилдиг эштер.

Константин Сотпаевич участокта улуг мастер. Ынчангаш кичээл бүрүзү биске солун кылдыр эртип турар. Чамыкта улуг маргылдаа-даа үнүп кээр. Чижээлээрге, сөөлгу кичээлде тудугда механизмнер ажыглалынга шырак маргышкан бис. Ол талазы-биле 3 кижиге онаалга берип каан, дараазында кичээлге ол айтырыгны, чаа тема соонда, катап сайгарар бис. Өөредилге чылының эгезинден бээр үш катап кичээл эрткен. Оларның баштайгызынга СЭКП райкомунуң удуртукчулары олуржуп, ажыктыг аргасүмеин-даа берген.

Өөренмишаан ажылдап турган, бригада керээзинче шилчиниринге ыяк белеткеңип алган, чаа чылда чаа ёзу-биле ажылдаары бистип сорулгавыс.

Н. МОНГУШ,
Хандагайтыда сентелге-түдүг участогунуң бызаңчылар бригадазының бригадири.

КЫМ БУРУУЛУГУЛ?

Бхопалга болган халапка хамаарыштыр

Дан адар чоокшулап келген үениң ыржымыы декабрь 3-те индий хоорай Бхопалга ширеналарның күштүг улуушкуну үзе киргеп. Дүймээн чурттакчылар бажыңнарындан үве халчып келгеш, өскеде чидиг аарышкыдан болгаш тыныш дүй тутканындан бозагаларының чанынга-ла кээп дүжүп тургулаан. Кижилер хөөлбектер чоогунга, бажыңнар ооваларынга чаштынып турган, ынчалзажок көзүлбес өлүм оларны кайыын-даа тып алыр болган. «Юнион карбайд» дээр химия заводунуң талазындан өлүмнүг хоран хей хоорайже, булут дег, диргелип келген болгаш, бир журналистиң чугаалааны ышкаш, хоорайны хоран хейлиг канчаар-даа аажок улуг камера болдурупкан.

Бхопалче дүвү-дүлаш чорукан шериг кезектери эртен химия заводунуң чоогунга камгалал ажылдарын эгелээн. Кара көзүлбестээн, согуррарган, аар хораннанган кижилер эмнелгелерин долуп турган. Эмчилер эккелгеннериниң дыка хөйүнүң амы-тынын камгалап ап шыдаваан. Чер адаанда шыгжамырдаан үнген ол хоран хейден, долу эвес албан медээлериниден алырга, ийи мун ажыг кижи өлген, 50 мун кижи янзы-бүрү чергелиг хораннамышкынга таварышкан, оларның аразынга кырганнар болгаш бичии чаштар эң-не хей. Өлген, читкен кижилериниң, хораннанганнарының саны үргүлчү өзүп турар.

Бхопалдың туруп турары Маджья-Прадеш штаттың чазаа халаптың чылдагааннарын дораан истеп кирген болгаш хораннанганнарга дузаны чедирип эгелээн. Индияның чазаа 40 миллион рупий дузаламчы акшаны чоруткан.

«Юнион карбайд» заводту эдуурткүү үүлгедиглер соолгу үеде улам күштелгеш-биле холбаштыр ол хемчегларниң алдыганын чазактың чарлаан декредииде айыткан.

(СЭТА).

Ам «Юнион карбайдтың» радиостанцияларының дыннаткан Патриоттуг күштериниң хүлээп алган ол шиитпири чүрттә кризисти тайбың аргалар-биле шиитпирлээринге ак сеткилдиг күүселиң хереглелп турар деп, документте айыткан.

Чалча чазактың шериглери чонга удур шаажылакчы хемчеглерни түр тайбычымдыга үезинде кылып, партизаннарның контролунда районнарже халдаар болза, тура халыкчыларның отрядтары шиитпирлеп турган.

Боттарының эргелери болгаш демократтыг чаалап алышкынары дээш ажылчы чоннарның демиселиниң күштелгеин соолгу үеде Италияга демдеглеттиниген. «Сан-хоо бергедээшкиннери» дээр чылдакбиле будүрүлгеин кызырып, кижилерни ажылдан массалыг-биле үндүрүп турар будүрүлге эдериниң оралдажышкынарынга ойтур шавышкыныны бээрине шиитпирлиг ыларгейлеп турар.

ЧУРУКТА: Туркиде «Фиат» фирманың ажылчыннарының удурлажышкын чыскаалын тыттырган чурукту «Панорама» журнал парлаан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧЕННЕЙ БЭЭРГЕ...

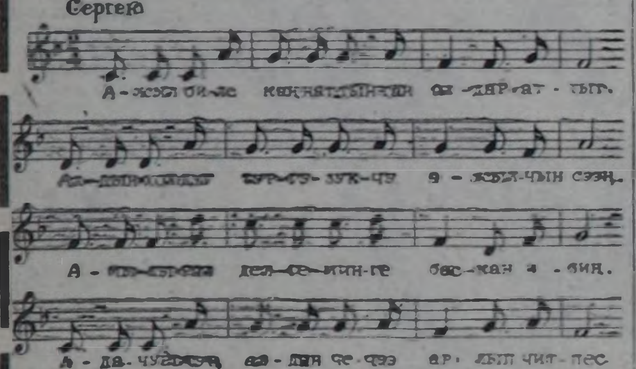
Эмдик аътты ооргазы дег,
Чалгыларны чонап аар
дээш,
Энчек мыкаш калбак ченнер
Шапкын сугда аары кончуг
Салдан чоралар. Олар
чоргаар
Сларыгларга дамдыктаткаш,
Шаа төнгеи — эгиштээрге,
Хыраалыг шаи чаактаан
хеминиң
Кырын дургаар эстеп туру.
Узун кыш-даа мрак эвес...
Сагыш-хөнүүм арай куюм.

Улуг-Хемим, уруун мен-не
Сайлыг сууда сайзанактаар
Чараш-дажың сактыр боор
мен.
Төрээн хемим эргелеадыг
Төлү менээ сымыранды:
«Харлыг кыштан сестип
чоор сен,
Харааччамга келгеш аарт
сен:
Частың ырын хөглүг-омак
Чазаганнап чыдар боор
мен».

А. УЕРЖАА.

АЖЫЛЧЫННЫҢ ИЗИ

Сөзү А. Борбак-оолдуу. Музыказы Р. Кенденбильдин.

Ажыл-биле кадыктыңган алдар аттыг
Алдын холдуг тургузукчу ажылчын сээң,
Амыдырал делгеминге баскан изиң,
Ада-чурттуң алдын чечээ арлып читпес.

Күрүнеже бижыксын дээш кылган ижин
Хүннең хүнче орук изеп шөлүң чыдар —
Коммунизм тургузуунга үлүг болуп,
Күштүг чурттуң ажучтынан йөрээлиң-дир.

Чырык сеткил, оорушкү долган күүрлүг,
Шынчы мергеи дагдыныкчы хоочуунуң.
Чаагай бедик күзел-соруу боттангаштың,
Чаартыкчы салгакчыга чалгын болур.

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга уткуштур

АНАА ДАЙЫНЧЫ ВАСИЛИЙ КУКАРИН

Василий Родионович биле Харитина Петровна Кукаринмер кайызы-даа Бин-Хем чурттуг. Олар ада-иезиниң айыбиле бичиизинден тура тыва чон-биле аралажыр, аяк-шайже бот-бодун чалажыр, дузалажыр, деткиижер чораан. Амыдырал сагыш дег чоруп турган ол уеде барыын чүкте фашистиг Германия мырынай кедерээн, ССРЭ-же азыг-дижин шаарарты ырланып, кыжанып турар деп чугаа Ленинка суурга дыргын апартан.

Удзааанда каак аяс хүнде дынмирээшкин болганындан артык «дайын» деп сес Ленинкага база коргунчуг дыңналып келген...

1942 чылдың февраль Василийни шеригже келдирти берген. Ол уеде олар беш уруглуг апарган, хеймери хар безин четпээн.

— Че, Харитина, ажы-төлүңүү эки азыра, ажыл-үүлең салба. Кээр, келбезин аазап шыдавас мен, дайын дайын-на болгай—деп, ол чагып чугаалааш, оозу ыы-сыызын төдүп турда-ла, чангыс чер-чурттугларыбиле Абакан кайы сен дээш аъттаныпкан. Анда 309 дугаар дивизия тургустунган. Орустар, украиннер, грузиннер, башкирлер —кымнарны чок дээр. Үш ай дургузунда белеткеннп доозшаш, дивизия барыын чүкче углапкан.

Василий Кукарин баштайгы тулчуушкуунга Воронеж чоогунга киришкен. Аалынга тура нйн, чаңгыс коданнаар, торлаалаар дээрден башка, ёзулуг аннап безин чораан эвес, ам кээп кижиже боо аннып деп чүвениң коргунчуун! Ам «ынчаар, дайзыи «чок болза мен, чок болза сен» дээн болгаида тулчур апаар.

В. Кукариннин киришкеия эң кадыг-берге тулчуушкуннарның бирээзи—Орёл дээш тулчуушкун.

1943 чылдың август 5. Кудумчу тулчуушкуну тергиин берге. Октүң кайнын кээрин билбес сен. Кудумчуиуң ол-бо талазында бажыннарның өжик, соңга подвал бүрүзүидеп дайзын сени кедеп чыдар. Орёлдуң бир кудумчузунга тулчуп, бажың бүрүзүн хостап, бурунгаарлап чоруп оргаи. Кукарин ынчан автоматчы турган. Дескен дайзыннарны автомады-биле кыргый тудуп, боду аймыл дугайын шуут уттупкан. Улуг-улуг бажыннарның чаны-биле, оларга арай оңгуланы аарак, Василий ийи эжи-биле бурунгаар маңнап орда, оларның чанында хенертен частыышкын болган. Буду изип-ле дээн. Карак карацгылап келген. Миинип кээрге, подвалда санпуктуда эмчилер, сестралар оиу долганын алган турган. Шак ммидыг дйде кижиниң сагыжында чүү кирбес дээр. Дириг артканыпга өөрүп, ырак Тывада, Бин-Хемде Харитиназының, чаш уруг-дарыының аас-кежии кылдыр иштииде бодап чыткан.

Ол ынытизи-биле үш катаи балыглаткан. Бир катап шуут курлавырже үндүр бижиткеш, элээп уе эрткенде катап чаалажып киргеи.

Фронтучу оруктар! Өлүм-биле сегиржип алышкынның оруктары. Воронеж, Курск, Прибалтика, Соңгу Норвегия... Оңг дайынчы оруктары бо-дур. Ол артиллерист, автоматчы, сапёр-даа чораан.

Дайын үезинде ажы-төлүүн качыгдалының дугайында кандыг-бир тавариылгадан чугаалаарын оон дилээрге, Воронеж адаанга мындыг чүүлдү ол сактыр: фашистер оларны артиллерия-биле боолап эгелээн. Баш сугар чер тывылбас, доозун-доозурак дойлуп, чер ширик-ширии-биле өрү аттыгып, дүжүп-ле турар. Бир суурнуң кыдынга оңгута турганнар. Дайзынның огу чамдыкта оларны ажа дүжүп, суурнуң бажыиарын-даа чылча берип турар, а ында чурттакчылар бар.

Василий Родионович канчаргаш-ла көөрге, оон чоогунда бажың саваң дээвириидеп эгелээш өртгеии берген. Ам канчаарыл, оон Ленинкада бичиг чаштары ышкаш төлдер эртгеиип өлүр бе? Чок! Ызырғынышкаш тура халаш, амытының артынга катташ, демги бажыңче халып-ла каан. Үш бичии кижини ол өлүмден хостаап.

Солдат Василий Кукарин 1945 чылдың октябрьда валынга чанып келген. Оон хөрээн «Эрес-дидим чорук дээш» деп медаль болгаш оон-даа өске шаннаддар каастап чоруур. Солдат кезээде солдат. Тайбың уеде ол база улуг үүлеии бүдүрген.

— Ынчан өг-бүле бүрүзүите тараа тарып, ону ажаагаш, күрүеге дужаар талазы-биле даагаиы бээр боор чүве. Дем бар эвес, чаш ажы-төлүмиу бажыига каапкаш, шала улгады бергениерии эдертип алгаш дузалаштырып, ажылдап чордум. Мекээ кожаларым Ымбуу, Бирваа олар ажок дузалажып турганнар — деп, Х. Кукарина ам сактып чугаалаар.

Немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шапкан кадыг-берге тулчуушкуииарга Родионашактың үш оглу—Василий, хайгыылчы Демьян, чолаачы Петр Кукариннер киришкеи. Үжелээн ээп чаиып келгеннер. Демьян Берлин чедир тулушкан, Петр Чехословакия четкеи. Оларның шаңнал-макталы-даа арбын.

В. Р. Кукарин дайын оруктары-биле холбашкан бүгү-ле чүүлдерни ыдыктыы-биле шыгжап чоруур. Кутузов ордениин кийги чергези шаңналдыг Кызыл туктуг 309 адыгжы дивизииның эрткеи оруктарының дутайында дивизииның хоочучнар чөвүлелиниң парладын үндүргеии дептержигештп көрдүм. Дивизия 2020 км оруктү тулчуушкун-биле эртип, чурттакчылыг 1492 черни, оон иштинде 22 хоорайны хостаан.

Дайын хоочуну В. Р. Кукаринии Кызылдың № 3 школазының өөреникчилери бо-ла чалаар, оон сактышкынарын пионерлер сонуургап дыңнаарлар.

Чылыг уеде Кызылдың Заречная кудумчузуиуң № 17 бажыңының ийиги подъездизиниң эжинде сандайга ийи кырганиың кожа олурарын боза көөр мен. Үстүнде танышканывыс хоочуннар ол.

С. ХЕРТЕК.

МОСКВА. Латви ССР-ниң Ленинчи комсомол шаңналының лауреады. Латви ССР-ниң алдарлыг чуруукчузу Майя Табактың чогаалдарының делгелгези чуруукчуиуң Төп бажыңында ажыттынган.

Майя Табактың уран чүүлү —амгы ниитилелди дүүредип турар чугула айтырыгларга харыы болур.

Экспозицияда шылгаранган латыш чуруукчуиуң 40 ажылы делегеттингеи.

ЧУРУКТА: делгелге залында. Ажылдарының делгелгезиниң ажыттынганы-биле Майя Табакка Латви ССР-ниң улустуң артизи Р. Пауис байыр чедирип тур.

И. ПРЕДЕЛИСТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БОДУНГА БҮЗҮРЭЭШ...

⊙ Болган тавариыга ⊙

Магалыг кырывас, быжыг кижилер чоргулаар, Чеже-даа оларның хар-иазының улгатса, адак-бышкаа чиик хевээр чоруур. Уганы чурттаргазының сеолгү хүнүиге чедир чарт артып каар.

Бистиң ада-өгбелеривис бирээзи Кара-Пош деп ирей чораан. Ол шилги база бора ийи аъттыг чүве. Сезем хар ажып, тозан чоокшулап тургаш, Чедерге чаа тургустунган колхозка бодунуң ажыл-агыйын улут-хүүзүн база киириштирип чорду. Ылангыя малга чем белеткеп, сигенчилер-биле кады ажылдаарынга дыка ынак. Хопээн белүп, сарат салып турда идегелдиг. Оон салышкан сараттары, туүйбудам, түткеи бажыннар дээ. Бүгү талазындан дескп. Ажыл дооступ, иммртиннеп бергенде, аътгарын мунгаш аалче эптер чүве-ле болгай. Кыргаиның хей-аъды киргенде, ындыг оолдар кайда боор! Чүгүрүк шилгизиң мунгавда, биске бараан-даа бербес, оон доозунук көрүп артып каар бис.

— Бора аъдым аннап-диңнеп мунар, а Шилгимни кыска чорукка мунар мен — деп хөөретилээр.

Аныяида байлар чылгызы кадарып, аннап-киштеп чоравын, яңы-бүрү ужуралдарыи чугаалай бээрге, аныяк өскеи оиу долгандыр олурупгар.

Бежеи чылдарның эгезинде кырган-авазыс хары тозаи ажа бергеи. Ол Кара-Пош деп этка та канчаи чедиигеи кижи, оон дугайын чугаалавазым бодаарга, шолазы турган боор. Оон чугаазы-биле алыр-га, ада-өгбезп-даа, эжыларын дуңмалары шуупу ачылыр. Аччының алыс тайга тыртар эрес чаңындан-на болду бе.

Бир шүүн дайларым база ачам дииңнеэрииге белеткеии бергеи.

— Тэйга үиүн диңневаңнан бээр 4—5 чыл чеде бердим. Мен база чоруүйн оолдар, каиыап аиаа көруп олурупкаар — дээш, кырган белеткеи бергеи.

Кырган кижиниң сеткилии хомудадыр эвес, оолдары чөпшээрежип каан.

Ол күзүи диңе элбек болган Салчак-Кызы сыига чедип, аът-төлүүн өртээрии өртеп, дужап-киженнээрии киженээш, одагдан диңнеп үнүпкеннер. Тергиин дээн диңнилер баштайгы хүиде 50—60-ны, ортумактар 30—40-ии аткаи. Кырган-ачавыс баштайгы хүи — 11-ии, оон эртеминде 8-ти, ушкү хүи — 5-ти эккеп-тир.

Чонаада хөөрээр ашактың ыыды-даа читкеп. Одаанга келгеш, оорлаалаш чыдыпкан. Даартазында дең бажында тура халаш, аъш-чем хайындыра каапкан. — Үдүүр дээш келген сиңер бе? Одар эрте бээр! — деп, оолдарын оттурган.

Бөөзүп ол-бо ыыгаай тутку-лаан: «Ыракка ыынчыг, чоокка чөвээчыг, кижи ырмазы сыккан эт боор бо! Кажап-даа мекеи мыичаар хиимиктеп кирбээн боом-на чүве, ам кээп чүзүл моон — дээш, хажыныкче октапкан. — Ол кештерииер бээр бөле каңар! Чанарым ол» — деп хыйланган.

Ашактың кылыктанганы илдеп, ырны арта кылагар кызыл. Оолдарында ыыт кайда боор. Кештерии ашактың чанында көк дээ кылдыр төп бергеннер. Үлүг даайын чөле каткыжы кижи. Каткызын тыртып чадааш, одагдан ырадыг чүгүре бергеш, каткызын салынкаи. Кырганның ажылап турары чаштарзыг болган. Одагда турганнары база-ла будуу чиидиилейчи бергеи. Аныяк кештерии таалыныап доозшаш:

— Че ынчап турбанар! Улуска бо дугайын ыыттап болбас. Бодумга бүзүрээн кижи мен. Кырып деп чүвениң кыпсынчыын. Бээда чүү боор, каракты өгеичии-дир— дээш, боозун дедир хардан үштүп, ам кээп каттырып, чугаа-сооду үеген дээр.

Э. ТЕЖИТ.

ГАРРИ КАСПАРОВТУҢ БАШТАЙГЫ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Анатолий Карпов биле Гарри Каспаровтуң аразыига шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаазының саны декабрь 13-те делегей чемпионуиуң талазыиче чаймылдыр 5:1 апарган.

Оон мурнунда хүн сонгаарлаткан үжеи ийиги салыгны уламчылап ойнаарынче кирбейн-даа. Карпов бодуи тиилеттирген кылдыр санаан. Ынчангаш Г. Каспаров баштайгы тиилелгеии чедип алган.

Дараазының оюну декабрь 17-де болур ужурлуг. Оргкомитеттиң шиитпиринге слугаар пятницада маргылдаага техниктиг тайм-аутту чарлаан.

(СЭТА-ның корр.).

ХООЧУННАР УЖУРАЖЫШКЫНЫ

ЛЕНИНГРАД. Калгариден болгаш Эдмонтондан келген канада хоккейиин хоочуннары ССРЭ-ниң хоочун хоккейжилери-биле ужуражылга оюннар кылып келгеш, баштайгы оюнда совет хоккейиин хоочуннары — апгы-аңгы чылдарның делегей, Европа болгаш Олимпиада чемпионнары чораан спортчулардан тургустунган командага 7:11 санга уттурган.

Канаданың хоочун хоккейжилери Минскиге, Киевке болгаш Москага эш хуу ужуражышкыннарны эрттирерлер.

СОНУУРГАКТАРГА

ындан кылган иом дүргеи элээр болгаш 25—100 чыл эртерге оон саазыиы сагтарып, боду-ла үстүп төктүп турар аиарган. Эрги иомнар «эмээриинң» чаа методун бо үииерде ажылдап кылган. Агаар чок мунгаш камерага 500 экземпляр чедир эрги иомнарны суккаш, бар-ла агаарны сугну үндүр долгадыптар. Оон соонда саазында дустар сулаарадыр тускай хей-биле камераны долдуруптар. Амыдырал-че катап мичаар эглип келген иомнарны библиотекаларже болгаш архивтерже зорудуп турар (АКШ).

ИЗИГ КАДАР СООК

Изиг агаар-бойдустуг районнарда турүп турар хоорайларда асфальт чийин изээш, эрий бээр. Хэйнышкыиның автооруктарга бо тавариилгаза ажыл-халап үнүп бооp. Изиг асфальтының чылмын ажылгаарга-биле оон адаанга демир хоолайлар таарыштырган, суг изидип, ону ажылдап болуруи австрали специалистер саналдаан. Ынчаар чылытхан суг улус ажыл-агыйының дерелелиигеге: зоофермалар, теплицалар, кыдээ ажыл-агый продуктулары болбазырадыр фабрикалар ындыг сугну ажылдап турар. Оон ажыктың ийи дакпыр: асфальт серпин чыдар болганда орук шим. чээшкиннинге аймак болбас болгаш электри энергиязы болгаш чылыг камералалыг болур (Австралия).

ТУСКАЙ КРЕСЛО

Техникага болуп эртккеи анаа эвес чогаадымга делегелгеиниг ийиги чогаадыкчы Иосиро Накамацуиуң чаа креслозу бирги шаңналды алган. Солуннарның «Бодал креслозу» деп адаанны ол саидай анаа каракка көрүлбес дерелденгиген «изий» бээр бут салыр тускай черлиг. Оон бедик оорказында быжыглаан «сыртыкчыгаш» — микрорадио чалгыг үндүрер. Сыртыкчыгашка башты эптештир салып аарга, демги чалгыгдар баш мээзиге дегтеш, хаң эргилдезин экижидер. Ол болуиуп эзлүүзиде кижиниң уган-бодалын база идепкейжидер. Цукибо университединиң студентилери ол креслога он хире минутада олурупкаш, элдептиг угаангырын киргусгеиир. Саииарны кончуг дүрген сактып алыр, математиктиг саналдаганы кончуг дүрген болдар болган. Шылгачылар бо болуштыкиуну оиаа магадаан. Микрорадио чалгыгдар-биле үргүлүг дерелденлирер болза, кижиниң кадыкшылына оон кандыг салдарлыг амгызында билдинмес (Япония).

(«ТЕХНИКА МОЛОДЕЖИ» журналдан).

Моортай биле күске ышкаш эптеш чок дайзыннар турарын бодаары безин берге. Ынчаза-даа олар Швейцариянның цириигинде Генри Гужелманның өөнүктери аразында эптиг, найыралдыг чурттап, кады ажылдап турар.

ЧУРУКТА: коргузуг уезинде.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Бөгүн республикага шөкар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Дүне 41—46 градус, чамдык районнарга 32—37 градус, хүндүе 29—30 градус соок болур.

Кызылга шөкар булуттаар, хар чагбас. Хат кошкак. Дүне 41—43 градус, хүндүе 29—31 градус соор.

Автооруктарга хар чагбас. Эртенги шактарда туманнаар, көстүрт 1000 метрден ашпас.

ТЛВ

ДЕКАБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Ут». 8.35 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.50 —Шыдыраага делегей чемпионады. Информастыг үндүрүлге. 9.05 — «Спортлотонуң» 50-ги тиражы. 9.15 —АБВГД-лээр. 9.45 — «Дамырактар». Воронежтеи дамчыдылга. 10.15—Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Тиилекчилер». Фронтучу окиуктер клуву. 50-ги армияның хоочуннарының ужуражымышкыны. 11.30 — «Үнүштер дугайында». 12.15 —Чогаалчы Чабуа Амирэджибн дугайында. 13.15 —«Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 13.45 —Оңу силер шыдаар силер. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — «Даартагы хүниүң расписаниезиң». Фильм-концерт. 16.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Зыкина совет композиторларның ырларын күүседир. 16.35 — Политиктиг тайылбырлачы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.05 — Мультфильмнер. 17.50 — «Биллингир-даа бол, элдептиг». 18.50 —«Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 19.25 — Фильм-концерт. 20.00 — Фильм-шин. Автору — А. Макаёнок. 21.00 —«Ут». 21.45 — Фильм-шинниң улапчызы. 22.30 —ГДР-ден эстрада хамчыдылгазы. 23.30 —Шыдыраага делегей чемпионазы. Информастыг үндүрүлге. 23.45— Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.15 —Кадык болгуи күзээнзе. 8.30 — «Всего одна ночь». Уран-чечен фильм. 10.00 —«Альбэ». Документалдыг фильм. (Франция). 10.25 — Архитектор В. Воронихин. Ленинградтан дамчыдылга. 11.40 — Концерт. 12.05 «Кирерин чепшээрекер». Алма-Атадан дамчыдылга. 12.35 — ССРЭ-ниң аар атлетикага кубогу дээш чемпионазы. Запорожьеден дамчыдылга. 13.05 — Композитор Е. Догинин автор концерти. 14.30 — Шуптувустун стадионувус. 15.00 — «Башкирияның арга комплексизе». Дамчыдылгага Башкир АССР-ниң ыяш ажыл-агый министри М. Х. Абдулов кирижир. 15.35 — «Музыкалыг кюкоко». 16.05 — Мультфильмшер. 16.35 — Фильм-концерт. 17.40 — Ыт өөредириниң төп школазының дугайында телеочерк. 18.00 —Фильм-концерттиң улапчызы. 19.05 — «Чаштарга белек». Документалдыг телефильм. 19.45 — Делегей байдалының допчулалы. 20.00 «Тамчыктыг удуиар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00— «Ут». 21.45 —Аар атлетикага ССРЭ чемпионады. 22.25 — 23.35—«Песня над облаками». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Необдуманный шаг» (2 сериалыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ослиная шкура» 9.30, 12.40. «Звездочка № 38» 11.20, «Чучело» (2 сериалыг) 14.30, «Нужна солистка» 17.00, 20.40 (узаткан), «Девушка из банка» 18.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Танцор «Диско» (2 сериалыг) 14.00, 17.00, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Жестокий романс» (2 сериалыг) 14.00, 16.50, 19.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Двойной обгон» 17.00, 19.00 шактарда.

Редакциялың адреви: 667000. Кызыл Шетинии болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлаачыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийии амыдырал болгаш үлетпүр «Шыдыстериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг кадыстериниң 2-37-13, чагаа «Шыдыгиниң 2-41-27, информацив «Шыдыгиниң 2-20-60, культура «Шыдыгиниң 2-23-54, кезээ ажыл-агый «Шыдыгиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериының 2-12-43, солун келбейн баргаида 2-32-75 телефоннер болгаар.

Солун неделяда 6 катаи үнер.

Чагыт № 3001.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Шетинии болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—01132

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 288 (12678) | 1984 чылдың декабрь 16, воскресенье | 1925 чылда үнедезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

КООПЕРАТОРЛАРНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ БОЛГАШ ПЛАННАРЫ

ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязының XI съездизи чүрттүн экономиказынга салымшкыны улгаттырарының, хей адырлыг кооперация ажылатыйын интенсивтиг хевжүдериниң, чоокуң чаагай чорууп бедилериниң сорулгаларын тогаадыкчы, тывыңгыр өзу-биле чугаалажып көрген.

Декабрь 14-те Москвата, Кремльдиң Улуг ордузунга, съездиниң түңнел хуралы болган.

Делегаттар болгаш аалчылар эштер Г. А. Алиев, В. В. Кузнецов, И. В. Капитонов, Н. И. Рыжков оларны үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Илеткелдерни чугаалашкаының түңнелдерин үндүрген, организастыг айтырыгларны көргеш. СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген бүйырыгга соруг кирип, съездиниң кодуруүшкүнүт эртикиниң санал бергеннер демдеглеп турган. Ол чүгүле документиле иеттелдер съездиниң доктаалының үилезинга болган.

Ол делгерецгей документиде чоокку чылдарда болгаш келир-даа уеде кол-кол сорулгаларны бүгү талалыг тодаратқан.

Съезд кооперация организацияларының чижек уставтарынга болгаш Центросоюзтуң Уставынга өскерилгелерни болгаш немелдерни бадылаан. Центросоюзтуң чөвүлелиниң, башталар черин болгаш ревизия комиссизын сонгаан.

Съездиниң делегаттары СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, эш К. У. Черненкого чагаалы улут кодуруүшкүн-биле хүлээп алганнар. Олардың мурнунда салдыган сорулгаларны күүседир дээш күжүн харам чокка бээрин, экономиканы интенсификастаарынга, Аъш-чем программазын боттандырарынга салымшкының улгаттырарын, СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг үткууруг хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары бүзүреткен.

(СЭТА).

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжының ийиги сессизиниң шиитпирлерин Бай-Тайга районунуң «Кара-Хөл» совхозунуң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дөмей, чүүлдүгүнүп детквившаан, ону амыдыралга боттандырар дээш хей-аът кирген ажылдап турар.

Совхоз күрүмеге мал продуктулары садарының чыл планнарын декабрь бирге чедир күүседипкен. Мал чеминиң белеткелиниң планын база ажырган. Совхозтуң малчынары ниитизи-биле кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген.

Амгы уеде ажыл-агыйның девискээринде хар улуг чаггап болгаш соок дыңзып турар. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында малды кыштан хүр ажырар дээш баш удур боттуг хемчегларын совхозтуң дирекциязы, ында хей-ниити организацияннар ап турар. Кыштагларда амгы уеде байдал эки.

— СЭКП Төп Комитединиң Политбюро хуралынга эш К. У. Черненкоңуң 1985 чыл Совет улустуң Улуг Тывилелгезиниң байырлалының база партияның XXVII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш совет улустуң күш-ажылчы кодурлүүшкүнүңүң чылы болур дээрзин онзалан айытканы бистиң Суклак бригадазының малчынарын улам сорук киирген —деп, совхозтуң 1984 чылда чемпион малчыны болган, бедик көргүзүглери дээш эзерчүгенниң аът-биле шаңнаткан Сергей Хуулгаанович Кужугет чоргаарал-биле чугаалап турар. —Бичангаш ниитизи-биле он бирги беш чылда совхозтуң планнарын бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде ажыр күүседир сорулганы сагган бис. Ажыл-ишчи хей-аът турда, кандыг-даа сорулгаларны күүседип болур.

Б. БАРБА.

Чаа туткан фермада

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозта чаа туткан бо ферманың ажыл-ишчилери чылдың планныг даалгаларын ажыр күүседкеш, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Сүт саалдазын кудулаттапас дээш ферманың ажылчыннары малдың ажаалда, чемгерилгезинче сагыш салып турар.

Ында мурнакчылардан аныяк саанчы Людмила Шөмбүлдү база ададылар. Оон чылда сагган сүдү 24 тонна ашкан. Ол аныяк саанчылар ортузунга чарышка тиилекчи болуп, ам бо чылды чедиишкинниг доозар дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

Чаш бызаалар ажаалдазынче кол кичээнгейни угландырган. Бызааларның ажаалары улуг делгем, чырык, чылыг. Чаш бызаалар Светлана Капустинаның ажаалда, хайгаралында. Бир бызаанын хонукта немелде деңзизин 600 кг чедирер сорулгалыг иен деп, ол чугаалады.

ЧУРУКТАРДА: «Найырал» совхозта сүт-бараан фермазының саанчызы Людмила Шөмбүл; ында бызаа ажаалчызы Светлана Капустина.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

КҮҮСЕДИР ЧЕТКЕН

Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениг «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа сүт-бараан фермазының коллективи, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң сессияларының шиитпирлерин ийи-биле деткивишаан, аңаа харыы кылдыр карак-кызыл ажылдаарын хүлээнип, бүзүрелдиг сөзүн берип турар.

Фермада аныяк саанчы Клара Монгуш саап турар инектериниң ажаалда-тежээлдезин экижидип, бо чылдың планныг онаалдаларын долу күүседиринiң кырынга келген. Ол келир чылын инек бүрүзүндеп 1600 литр сүттүг саварын хүлээнип, кады ажылдап турары хоочун саанчы Екатерина Ондарны социалистиг чарышче кыйгырган.

Б. ОНДАР.

Сүт-Хөл район.

ЧҮРТТАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Чүрттүн Аъш-чем программазынга төлептиг үлүүн киирип, Барыын-Хемчик районунуң «Барлык» совхозунуң ажылышчилери күрүнеге мал ажылының продуктуларын дужаар талазы-биле күрүне планнарын бо үннерге чедир күүседипкен.

Оон аңгыда совхозтуң девискээринде турар дөрт чүрттакчылыг суурларда чүгле он хире өрегедеп аңгыда, арткаларында бажыңнарының чанында картофельдыг болгаш өске-даа ногааларны тарып, өстүрүп турар. Өг-бүлелериниң хууда малының баш саны база өзүп көвүдээн. Чүрттакчылар ногааларының болгаш мал-магазының артыкшылдыын база күрүнеге садып, чүгүле хереглээ эвээш эвес үлүүн киирип турар.

Дузалал ажыл-агыйын четвес чорудуп турарлар-биле тускай ажылды чорударынга суурларда хереэзеннер чөвүлелдериниң ролю улуг.

Д. ЧИМИС.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында партия Кызыл хооркомунуң, райкомнарының идеология ажылының айтырыгларын харылап турар секретарларының болгаш пропаганда болгаш агитация килдистиринiң эргелекчилериниң ийи үүнүт семинары болуунуң ажылын дооскан.

Семинарны СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак ажытказ, Бүгү-эвилелдиң өртем-практиктиг конференциязының материалдарында айыттынган чүүлдериниң негелделерин болгаш түңнелдерин боттандырар талазы-биле республиканың партия организацияларының сорулгаларының дугайын чугаалаан.

Семинарның баштайгы хүнүнде «Партия организацияларының контрпропаганда талазы-биле ажылының чамдык айтырыгларының дугайында», «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ниң июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр марксизчи-ленинчи өөредилгениң шынарын бедидериниң талазы-биле республиканың партия организацияларының ажылының дугайында», «Лекция пропагандазын өжиждеринiң, районнарга чангыс аай политхүнүү эрттирип турарының байдалының дугайында», «Район парлалгазынга, радиодамчыдылгазынга партийжи удурткулганы сайзырангайжыдарының хевирлериниң болгаш аргаларының дугайында» база «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң культуразын болгаш уран чүүлүн улам ыңай сайзырангайжыдарының талазы-биле хемчеглер дугайында», «1983 чылдың март 14-те СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалын партия организацияларының күүседип турарының дугайында» болгаш өске-даа лекцияларны дыңнаан.

Ол хүн СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин семинарның киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалаан.

БИСТИҢ КОРР

1985 чылдың февраль

24—соңгулдалар хүнү

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЕПШИДИП ТУРАР

РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссизының составынче төлээлекчилер депшидилгези бистиң республикада өгледээн. Күш-ажылчы коллективтерде, хей-ниити организацияларда эртип турар хуралдарның киржикчилери округ соңгулда комиссизының составынга төлептиглерни — будурулгенiң мурнакчыларын, көдээ ишчилерин, албан-хаакчыларны бир үн-биле адап турар.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжынга соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизынга төлээ депшидериниң ниити хуралыкка чыглып келген. Хуралдың киржикчилери РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизынга боттарының төлээзи кылдыр аряглал фабриказының бедик сорттуг рудадан даг-дүгү болбаазырадыр цехтиң № 4 эдилээлиг улут мастериниң хүлээлгезин күүседип турар Ирина Егоровна Ермоленкону депшиткен.

Бай-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ниити хуралга чыглып келгеш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжынга соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга депшиткеннер.

Тоңу районда «Май 1» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралындан совхозтуң мурнакчы киижизи Александра Кара-ооловна Ак РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга төлээ кылдыр депшиткеннер.

Тес-Хем район эмнелгезиниң техниктиг ажылдакчылары болгаш эмчилери РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжынга соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизынга боттарының төлээлекчизиге депшидери-биле чыглып келгеннер. Хуралдың киржикчилери башкы Светлана Алексеевна Сыргашевага улут бүзүрел көргүзүп, РСФСР-ниң Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга депшиткен.

Эрзин районзунуң коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссизының составынга төлээлекчи депшидери-биле районуң кызыл-булуңунга чыглып келгеннер. Райпода партия организациязының секретары Д. К. Күскелмаа сес алгаш, РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга райпо баштаар черинiң даргазы, Ленин орденнiң эдилекчизи А. Д. Ширинин депшидерим самалдаарга, хуралдың киржикчилери ону деткээн.

Партияның Бай-Тайга район организациязындан РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Полина Хертековна Балданы депшиткен.

Өөвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ажыл-агыйның Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы, СЭКП кежигүнү Людмила Чылбаамаевна Монгушка улут бүзүрелди көргүзүп, РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга депшиткеннер.

Тожу районда «Май 1» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралындан совхозтуң мурнакчы киижизи Александра Кара-ооловна Ак РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга төлээ кылдыр депшиткеннер.

Тес-Хем район эмнелгезиниң техниктиг ажылдакчылары болгаш эмчилери РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжынга соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизынга боттарының төлээлекчизиге депшидери-биле чыглып келгеннер. Хуралдың киржикчилери башкы Светлана Алексеевна Сыргашевага улут бүзүрел көргүзүп, РСФСР-ниң Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга депшиткен.

Кызыл хоорайның комсомол организациязындан РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга депшиткен.

Эрзин районзунуң коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссизының составынга төлээлекчи депшидери-биле районуң кызыл-булуңунга чыглып келгеннер. Райпода партия организациязының секретары Д. К. Күскелмаа сес алгаш, РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга райпо баштаар черинiң даргазы, Ленин орденнiң эдилекчизи А. Д. Ширинин депшидерим самалдаарга, хуралдың киржикчилери ону деткээн.

Партияның Бай-Тайга район организациязындан РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Полина Хертековна Балданы депшиткен.

Өөвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ажыл-агыйның Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы, СЭКП кежигүнү Людмила Чылбаамаевна Монгушка улут бүзүрелди көргүзүп, РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга депшиткеннер.

Тожу районда «Май 1» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралындан совхозтуң мурнакчы киижизи Александра Кара-ооловна Ак РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга төлээ кылдыр депшиткеннер.

Тес-Хем район эмнелгезиниң техниктиг ажылдакчылары болгаш эмчилери РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжынга соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизынга боттарының төлээлекчизиге депшидери-биле чыглып келгеннер. Хуралдың киржикчилери башкы Светлана Алексеевна Сыргашевага улут бүзүрел көргүзүп, РСФСР-ниң Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга депшиткен.

Кызыл хоорайның комсомол организациязындан РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга депшиткен.

Эрзин районзунуң коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссизының составынга төлээлекчи депшидери-биле районуң кызыл-булуңунга чыглып келгеннер. Райпода партия организациязының секретары Д. К. Күскелмаа сес алгаш, РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаанаының № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизының составынга райпо баштаар черинiң даргазы, Ленин орденнiң эдилекчизи А. Д. Ширинин

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

СОРУК КИРИИШКИН-БИЛЕ

СЭКП Төп Комитединиң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжының ийиги сессизиниң шиитпирлерин Бай-Тайга районунуң «Кара-Хөл» совхозунуң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дөмей, чүүлдүгүнүп детквившаан, ону амыдыралга боттандырар дээш хей-аът кирген ажылдап турар.

Совхоз күрүмеге мал продуктулары садарының чыл планнарын декабрь бирге чедир күүседипкен. Мал чеминиң белеткелиниң планын база ажырган. Совхозтуң малчынары ниитизи-биле кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген.

Амгы уеде ажыл-агыйның девискээринде хар улуг чаггап болгаш соок дыңзып турар. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында малды кыштан хүр ажырар дээш баш удур боттуг хемчегларын совхозтуң дирекциязы, ында хей-ниити организацияннар ап турар. Кыштагларда амгы уеде байдал эки.

— СЭКП Төп Комитединиң Политбюро хуралынга эш К. У. Черненкоңуң 1985 чыл Совет улустуң Улуг Тывилелгезиниң байырлалының база партияның XXVII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш совет улустуң күш-ажылчы кодурлүүшкүнүңүң чылы болур дээрзин онзалан айытканы бистиң Суклак бригадазының малчынарын улам сорук киирген —деп, совхозтуң 1984 чылда чемпион малчыны болган, бедик көргүзүглери дээш эзерчүгенниң аът-биле шаңнаткан Сергей Хуулгаанович Кужугет чоргаарал-биле чугаалап турар. —Бичангаш ниитизи-биле он бирги беш чылда совхозтуң планнарын бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде ажыр күүседир сорулганы сагган бис. Ажыл-ишчи хей-аът турда, кандыг-даа сорулгаларны күүседип болур.

Б. БАРБА.

Он бирги беш чылдың дөрткү чылының доостурунга чедир каш-ла хонуктар арткан. Республиканың ажыл-ишчилери арткан үени бүдүрүкчүлүг ажыглаар дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Бо хүннерде эң чугула айтырыг — кыштаглаашкын.

Амгы уеде бир чүс ажыг муң мыйыстыг бода мал, тос чүс сезен муң шээр мал, чээрби алды муң чылгы, бүдүн-чартык муң теве болгаш тос муң чеди чүс иви кыштаглаашкында турар. Оларны кыштан хүр ажырар дээш көдээниң ишчилери кызымак ажылдаар ужурлуг.

Чаа туткан фермада

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозта чаа туткан бо ферманың ажыл-ишчилери чылдың планныг даалгаларын ажыр күүседкеш, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Сүт саалдазын кудулаттапас дээш ферманың ажылчыннары малдың ажаалда, чемгерилгезинче сагыш салып турар.

Ында мурнакчылардан аныяк саанчы Людмила Шөмбүлдү база ададылар. Оон чылда сагган сүдү 24 тонна ашкан. Ол аныяк саанчылар ортузунга чарышка тиилекчи болуп, ам бо чылды чедиишкинниг доозар дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

Чаш бызаалар ажаалдазынче кол кичээнгейни угландырган. Бызааларның ажаалары улуг делгем, чырык, чылыг. Чаш бызаалар Светлана Капустинаның ажаалда, хайгаралында. Бир бызаанын хонукта немелде деңзизин 600 кг чедирер сорулгалыг иен деп, ол чугаалады.

ЧУРУКТАРДА: «Найырал» совхозта сүт-бараан фермазының саанчызы Людмила Шөмбүл; ында бызаа ажаалчызы Светлана Капустина.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЧҮГЕ, КАЖАН?

● Фермада радио-даа, телефон-даа, кызыл-булун-даа чок.

● Бажыңнар турда-ла, өглерде.

● Кудук септеттинмээн, печкалар кылдынмаан.

— Бистиң ферманың коллективи күрүнеге сүт дужаарының планныг онаалдаларын Совет Тываның эртикен 40 чыл оюнга чедир күүседипкен — деп, Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының бригадири Делгер-оол Эренчинович Эртине ферманың ажыл-ижкибиле, кыштаглаашкынны каңчаар эрттирип турарының дугайында таныштырылгазын мынчаар эгледи. — Амгы үеле фермада 268 инек, 152 молдурга бар. Инектер торүп эгледээн. Малды хүндүс кадарын турар бис, мынчангаш чайын белеткен алганывыс 600 тонна сиген, 500—500 тонна силос, сенаж биске чедер ужурлуг. Кажааларывыс шупту чылыттыгган, кочегарканы база чайын ыяк септээн. Ниитизи-биле кыштаглаашкынга белеткеливис багай эвес—деп, бригадир чугаазын түңнеди.

Шынап-ла, кажааларны, кочегарканы, кудукту, чүпар-бажыны эргип көргеш, ферманың кышка белеткели черле багай эвес деп түңнелге келдивис. Бодум хуумда, ылаңгыя кажаалардың чылыг, курганн эскердим. Малдың ажаалдатежээлдезя ыяыг эки турда, ферманың чылдан чылче бедик көргүзүглериг боон турарының бир чылдагаяны-даа ол болур ужурлуг.

Чүртталга бажыңнары база чайын септеттинген. Барык бажыңбүрүзүмде телевизор бар, солуи-сеткүүл кээп турар. Мынчангаш малчынар республикада, чүртта, бүгү делегейде болуушкуннарны билип, олардан чыда калбайн турар.

Каш чыл бүрүнгаар фермага телефон-даа, бажың бүрүзүнге радио-даа турган. Ам чок. Бир улуг хат уезинде фермаже чоруткан харылзаа чагыларының бирээзи кээп ушкан. Та совхозтуң удуртукчулары, та районнуң харылзаа черниң ажылдакчылары, ам уттундурган болбайн аан, ону улуг-ла тоомчага албайн, септээринче далашпайн турда, бир-ле книжи ол чыткан чагыны чүдүрүп алгаш барган. Оон соон дарый оске-даа каш турган чагылар база ис чок чиде бергилээн. Ол-ла хевээр, мынчага чедир, фермада радио-даа, телефон-даа чок.

Эрткен чылын ферманың үстүү чарыынга кызыл-булун бажыңы тудуп каан. Мынчага чедир ол ажыглалга кирбээн. Бо хүннерде ында чылыдылга системазы кылып турар. Ынчангаш хараал-тейжилер Чаа чылды аңаа уткуур боор бис деп идеген орар. Барык бүдүн суур болган улут фермага телефон, радио, кызыл-булун эргежок чугула.

Совхозтуң чамдык малчынарының кыштап орары-биле база танышкан бис. Баштай баргаш малчынарывыс Херел-оол Балдыржаа, Бара Оюн кыштагларында бажыңнар турдала, өглерде кыштап орар болдулар. Оон кол чылдагаяны — бажыңнарның кыштаглаашкынга белеткеттинмээнинде. Чайын дойжулар чайлагже көжүп чоруй барган үеде, бялдиимес кижилер бажыңнарның печкаларын бүзүп, дериг-херекселдерин алгаш барган, бүдүн соңга көзенээ база артырбаан. Совхоз чаа-ла шнл тып ап, бажыңнарның соңгаларын шилдеп эгледээн. Ынлыг байдалдыг кыштаглар эвээш эвес дээрзин соонда билдивис.

Б. Оюнвуң кыштаында кудук үрелгеиден бээр элээн үе эрткен, ол хевээр септеттинмээн. Оон үжурупда ол чоокавының кыштаглары суг талазы-биле элээн бергедеп турар. Ол кудуктуң септелгезин совхозтуң удуртукчулары организастаар ужурлуг.

Сураглыг малчын И. С. Данзурунуң кышка белеткелиң магададывыс. Кажаа-хораанын-даа, мал-чеминиң-даа кышка белеткелинде хынамчалыг белеткел коскуу. Совхозтуң малчынарының хөй кезии чылдың-на чүс хойга онааштыр доңгүп-ле дөртен-бежен хураган ап турда, сураглыг малчынның бедик көргүзүглериниң үндезини кышка хынамчалыг белеткелде дээрзин моон көрүп болур.

Районда кыштаглаашкынның эртип турарының дугайында оон соонда Тес-Хем РАУК чөвүлелиниң даргазының орадакчызы Н. К. Чоодудан чугаалап бээрин дилээримге, ол мынча дээн:

— «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтар бо чылын кыштаглаашкынны организастыг эртирип турар. Ол ажыл-агыйларда шупту кыштаглар сутбиле четчир хандыртынган, суг доскаарлары чылыглаттынган. Хураган кажааларының септелгезинче онза кичээнгейни угландырган. Оларның шупту-зун дезинфекциялаш, чугайлаан, чылыглаан, кажаа бүрүзүнде печкалар септеттингеп.

«Чодураа», «Кызыгаар» совхозтарда суг сөөртүлгези бола үзүктели бээр. Ол ийи совхозта 5 кудук септеттинмээн. Одаар чүүл четпезиниден чамдык суг доскаарларын чылыттайн турар, ынчангаш оларга суг кудар арга чок апаар таварылгалар бар. «Чодураада» —6, «Кызыгаарда»—4 хураган кажаалары чылыглаттынмаан, печкалары кылдынмаан.

Районнуң совхозтарында дыка хөй малчыннар бажыңнары шиңа чогундан мынчага чедир белеп эвес. Районда ниитизи-биле 112 бажыңнарның аллан бирии, 11 кызыл-булуңнарның бежи, 29 чунар-бажыңнарның үээрби бирии белеткеттингеп. Өскелери шил чогундан соңгалары ойбак хевээр турбушаан.

Бо хүннерде районнуң совхозтарында ферма, бригадаларга бажыглаттынган албан организацияларын шефче үңүп, малчынларга боттуг дузаны көргүзүп эгелээн. Мээл оолдаашкынынга белеткел ажылдары база түлүк, ажыл-агыйларда сакманчылар дөңзилерин тургузуп, малчынарга хуваап эгелээн

Уксаалыг мал ажылын хөгжүдери даэш 1983 чылдың Бүгү-россия конкурузунуң түңнелин «Овцеводство» журнал чарлаан. Ук конкурска хой болгаш өшкү ажылының талазы-биле Тыва АССР-деп:

«Күш-ажылдың хостуу»,

«Тес-Хем» совхозтар тиилекчи болган. Ол совхозтарга үшкү шаннал— 1500—1500 рубльди тывыскан.

ДУРЖУЛГАДАН КАШ СӨС

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозумуң хойжузу Иван Сынчытович Данзурунмуң көргүзүүлери донтаамаа бедик. 1957 чылдан бээр дайгаар-ла төрүүр хойлар шаларын келгеш, ол төрбэн совхозумга 15 муң ажыг хураганнарны доруктуруп, өстүрүп берген. Бистин республикада хоюнуң саны мынча четпес совхозтар безин бар. «Чодураа» совхозтуң чүгле 12 муң.

Шалыпчы күш-ажылы даэш мурнакчы хойжу Ленин, Октябрь Революциязы болган Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнер болган каш-даа медальдар-биле шаңналтаан.

Ам И. С. Данзурунга сөстен бердивис.

«Планны бора-бүдүн күүседип турар, ынчалза-даа эки ажылдаарны бодавас, мурнакчыларның одуруунче кириксевес «ортумактар» деп адаптың турарларже ам-даа улам кичээнгей салырывыс чугула. Бистиң курлавырларывыс нында, ол курлавырлар эвээш эвес» деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга эш К. У. Черненконуң чугаазының хамы утказының, шынныын катап-катап сактып, бодап кээр мен.

Шынап-ла, бистиң хойжуларым безин ап көрээлэ. Чаңгыс одар-белчиринг, мал бажының саны-даа, мал чеми-даа болгаш өске-даа байдалдары барык домей хойжуларның көргүзүүнүң илгалдыын бо-ла көрүп болур. Оны чүүн-биле таймылбырлап болурул? Малчын кижиниң бодуунуң ажылынга хамаарылгазы-биле. Арга-дружулга база сөөлгү эвес черни ойнаар болбайн аан, ынчалза-даа кол черни кижи, ооң бодуунуң ажылынга хамаарылгазы, даанган хөрээ даэш харысалгазы ээлээр дээрзин катап-катап чугаалап боор мен.

Янзы-бүрү аргалар-биле чайны хоюнга хой мал чемин белеткеп ап, чурттаар бажыңны, кажаа-хораазын ыяк септеп алыр-даа болза (ол дээрге кончут чугула ажылдар-дыр) олутпай, шүшпең, чалгаа болур болза, бедик көргүзүүлер чедип алдынмас. Кандыг-даа ажылга ыдыт.

Малчының чымыштыг ажын бичиниден-не билир мен: адамнем бүгү назынында малчынап келген. А мен ам төөрбес сес чыл улаштыр малчынап келдим. Хой ажылын билир-ле ышкаш болган мен, ынчалза-даа баштайгы үеде берге-ле чораан, билдинмес айтырыглар бо-ла тургустунуп кээр. Дыка хой чугула херек, ажылга ажыктыг сүмелерни дуржулгалыг хойжу, акым болур Максим Дондупович Сувандиннен алган мен.

Ажылыныың көргүзүүлерни чоорту өзүп, чазактың бедик шаңнал-макталдарын-даа ап келдим. «Челинишкиннерни чажыды чүдел?» деп менден бола айтыра бээр Ында оюма чажыт-даа чок, шыргайып, карак-кызыл ажылдаар бо-ла ышкаш, ынчалза-даа...

Келир чылдың дураганнары бо чылдың чаш малын иезинден чарарындан эгелээр деп бодаар мен. Бир эвес хураган аңгылашкыны орайтадыр болза, келир чылын хой чаш мал камгалап аар мен деп бодаан-даа херээ чок. Арткан эвээш уе иштинде хойлар ёзулут-ла деңгел кирип, семирип четтиксес. Ынчангаш хураганнарны эрте-ле, алды айның баштайгы хүнмериңде иелериндеп чарары чугула. Ынчан хойлар июнь, июль, август айларда хураганнар чок хостуг оттан, тарып боозадылгага чедир күш кире берген, шыырак, семис болур.

База бир чугула ажыл — малды шинчилээш, багайларын үзүп каапкаары. Хой дой аразынга кандыгларны-даа чоруур: эмиглери багай, хураган хозар, кырган, кандыг-бир бертик-кемдээшкининг даэш ооң-даа өске. Бодунуң азырап, надарын чоруур малын кижи канчап билбес боор, мындыгларны хойжу кижи шуптузуп билир ужурлуг. Бир эвес бодунга бүзүрээс болза, малдың кандыг-бир четпес чүүл илереэнде, дораан-на бир-ле имбиле демдектеп, тускай саазынга бижип аары чугула. Ийистээр хойларны база тускай демдеглеп, бракттырганнарның орунуна келген малды ап тура, кончут хынамчалыг болур болза эки.

Хойларны төрүүрүүнүң мурнунда бир дүрүгаар неледе чемтерилгеже кирип, ажаалда-тежээлдезин экижидер талазы-биле бүгү-ле хемчегларын алыры база чугула айтырыг. Бир эвес мал чеми элбек, четчир чүве болза, хой солдаашкының эрте эрттирери эки ышкаш. Ынчалза-даа мындыг арга бисте ам дээрезинде чок. Бо чылын бистиң хойлар январь 15-тен эгелеп төрүп эгелээр. Оларга безин эвээш эвес мал чеми керек.

База бир эскерген чүвемни маңаа чугаалаксадым. Бодан көөрге, хураган кажаавын ыяк чылыглаш, аргалыг-ла болза, эвээш одаза (харын-даа шуут одаваза) эки деп бодаар мен. Бистиң хураганнарывыстың кажаазын ажок чылыглаш. Ында ийи печка бар-даа болза, оларны эвээш ажыглап турар бис. Изиге чаңчыгып калган хураганнар кажаадан үнгеш, дораан шырныгып домар, аарычал болур. А кыжын кандыг-бир чылдагаан-биле оттуглар чүүл үстү берзе, чүү болурун чугаалаан ажым чок.

Хайнакташтырылга. Мал ажылындан хой продуктулар алыр дээр болза, бо ажылды ойшаанда чорудул турары чугула. Ону бодувустуң ажылывыстың чижээнден көргүзүп болур мен. Бистиң эң бедик көргүзүглериввис түе чер уксаалыг хойларбиле чиңге-нарын дуктуг хойларның хайнакташтырылгазының үезинде болган, соонда элээн үр үе дургузунда база чедип алдынган. Соолгу үеде ол хойлар көзүлдүр-ле дириг деңзи талазы-биле бичиилеп, дүгү база эвээжээн. Ынчангаш мээң бодалым, бо хойларны ам база бир хайнакташтырар үе черле келген.

Ынчалза-даа чедиишкининиң бир үндезини — бистиң чуртувуста челимчениң, аас-кежиктиң болган өөрүшкүнүң үнер дозу болган күш-ажыл дээрзин база катап чугаалап каайн.

Реслубликаның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери — хойнуларының нүзенчиг залчыктары. Оларны Хөөлуунуң кыштагларынга болгаш Час-Адырның чайлагларынга-даа, Каргының надыр орунтарынга болгаш Тес-Хемниң дески хөвүларынга-даа көрүп болур. Каа-Хем районда «Романтик», Бии-Хемде «Колос» болгаш Тес-Хемде «Калдак-Хамар» даэш, өске-даа коллективтерниң ады-сураа чугле Тывага эвес, харын, улуг чуртувустуң чамдык хөөрэйларынга безин билдингир.

«Аялга»— Тээлиниң Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл коллективи. Оон келгүннерем Кудуйтуң болгаш Базырыктың, Чаңгыс-Теректиң болгаш Даштыг-Тейниң хойжуларынга бо-ла чедо бээр.

ЧУРУКТА: «Аялганың» бот-тывынгыр артистери С. БИЧЕКЕЙ биле В. САЛЧАК концертте белетиил үезинде.

КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Чурттуң Аъш-чем программазында мал ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле улуг болгаш харысалгалыг соруглга салдынган. Оон күүседеэн ыракты одар-кадаттарда боттарының күжениишкининг күш-ажылы-биле хой, инек кодаларын, чылгы сүргүлерин көвүдедип чоруур кижилерниң культура-амыдырал хандырылгазын болгаш оларның ортузунга массалыг ажылды экижидериниэ улуу-биле хамаарыжыр.

Ол ажыл Киргизия ышкаш, одар-белчиирлери ырак-узак дагларда черлерге онза ужурдузалыг. Ыраккы одарларда кижини-даа, чайны-даа, ог-бүлелериниң кежигүннерин безин сагаваска, 20 муң хире хойжулар, кадарчылар, чылгычылар ажылдап турар. Оларга чылдын-на аныктар немежир, бо хүннерде ында 300 ажыг комсомолчу-алыктар бригадалары санаттынып турар.

Бөгүнгү малчыннар—бижикбилиглиг, ортумак, харын-даа тускай ортумак эртемниг кижилер. Мал ажылының кадрларының материалдыг болгаш угаан-бодал нетелделериниң өскени-биле оларның амыдырал болгаш культура хандырылгазын сайзырадыр сайзырангайжыдарын үе неген келген.

Чоокка чедир-ле ыраккы одарларга культураның кол пептередикчизи аът коштарлыг кежүп чоруур кызыл-өглер турган болза, ам оларны автоклубтар солаан. Район бүрүзүнде киноаппаратура, магнитофон, хөгжүм херекселдери, номнар, солуннар болгаш өскедээ көскү агитациялыг материалдары-биле дериттиктиг 3-5 автоклуб ажылдап турар. План, график ёзугаар ажылдаар автоклубтар-биле лекторларның, политинформаторларның, бот-тывынгыр артистериниң кады чоруурун чаңчыл болдурган.

Оларның чорудуп турар ажылы солун болгаш хөй таалалыг. Чижээ, Сусамыр болгаш Иссык-Куль чоогунуң турлагларынга чылда 250-300 чедир киносеанстарны болгаш концерттерни көргүзүп, муң хире лекция, беседаларны чорудуп, дыка хөй хаяа солуннарны, хуудустарны үндүргеп. Автоклубтар эки ажылдыг малчыннарның мурнакчы дружулгазын пропагандаларынче улуг кичээнгейни угландырып, сураглыг кижилер-биле ужуражылгаларны организастап, оларның чугааларын өске турлагларга дыңнадырын практикалап турар.

Ол-ла ажылдың база бир солуун талазы бар. Суурларда арткан төрээн кижилериниң, ылангыя уруг-дарыының үнерин магнитофонга бижиткеш, малчыннарга чедирип турар. Оны дыңнаан малчыннарның өөрүшкүзүн чүү дээр! Ындыг «чагааларны» автоклубтар дыка хойжу малчыннарга бо-ла чедире бээр.

Республиканың колхоз, совхозтарында сөөлгү үеде малчыннар слёттарны ёзулуг-ла профессионалдыг байырлалдарже шилчээн. Ындыг слёттарны районнар төптеринге эрттирип турган үеде олар колдуунда ажыл-агый хуралдары хевирлиг эртип, киржикчилери-даа эвээш болур турган. Ам ындыг слёттарны чурттакчылыг черлерден ыракка, ажык агаарга, чайлагларга эрттирип эгелээн.

Байырлал эрттирер чер чараш кылдыр шинеттинер. Ажыл-агый бүрүзү боттарының өглерин кудумчугуллаштыр чыскаай тикклээш, бодунуң девискээрин туктар, транспарантылар, мурнакчыларның чуруктары, чечектер-биле шимеп кавстаар. Тускай черни садыг майгыннары, автолавкылар, амыдырал хандырылга мастерскаялары, эмнелге пункту, чурук тырттырар, баш тааран черлер өзлептер.

Ниити болгаш хуу автомашиналарлыг, мотоциклдерлиг, аъттарлыг малчыннар, өске-даа кижилер, кожа, чарыштыг райондардан аалчылар ооң-моон сөктүп-ле кээр. Хөлүг чугаа-соот, ыры-шоор, каткыжитки үзүктелбес. Бот-тывынгыр артистериниң концертинниң соонда, Совет Эвилелиниң болгаш Кыргыс ССР-ниң гимнилери чаңчылганын турда, районнуң сураглыг кижилери слёттуң түгүн кедүрер. Ооң соонда малчыннарның ажылының түңнелдерин үндүрүп, төлептиглерни шаңнап-мактап, арга-дружулга солчулгазы болур.

Ындыг слёттарның кижизидикчи ужур-утказы дыка улуг. Олар малчыннарга моральдыг детимчеени берип, боттарының мергежилиге чоргаарадыл кижизидер. Ооң ындыг болбазы аргажок, чүге дээрге ол байырлалдың кичээнгейинниң төвүнде бөдүүн ышчилер-ле болгай.

Республикала сөөлгү чылдарда ыраккы одарларда малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазын өскижидери-биле культура-ажыл-агый төптерин организастап эгелээнь Ол дээрге клубтуг, библиотекалыг, садыглыг, столоваалыг, эмнелгелиг, чунар-бажыңныг, радиостанциялыг, амыдырал хандырылга мастерскаялыг тускай комплекстер-дир.

Ындыг слёттарның кижизидикчи ужур-утказы дыка улуг. Олар малчыннарга моральдыг детимчеени берип, боттарының мергежилиге чоргаарадыл кижизидер. Ооң ындыг болбазы аргажок, чүге дээрге ол байырлалдың кичээнгейниниң төвүнде бөдүүн ышчилер-ле болгай.

Республиканың колхоз, совхозтарында сөөлгү үеде малчыннар слёттарны ёзулуг-ла профессионалдыг байырлалдарже шилчээн. Ындыг слёттарны районнар төптеринге эрттирип турган үеде олар колдуунда ажыл-агый хуралдары хевирлиг эртип, киржикчилери-даа эвээш болур турган. Ам ындыг слёттарны чурттакчылыг черлерден ыракка, ажык агаарга, чайлагларга эрттирип эгелээн.

Байырлал эрттирер чер чараш кылдыр шинеттинер. Ажыл-агый бүрүзү боттарының өглерин кудумчугуллаштыр чыскаай тикклээш, бодунуң девискээрин туктар, транспарантылар, мурнакчыларның чуруктары, чечектер-биле шимеп кавстаар. Тускай черни садыг майгыннары, автолавкылар, амыдырал хандырылга мастерскаялары, эмнелге пункту, чурук тырттырар, баш тааран черлер өзлептер.

Ниити болгаш хуу автомашиналарлыг, мотоциклдерлиг, аъттарлыг малчыннар, өске-даа кижилер, кожа, чарыштыг райондардан аалчылар ооң-моон сөктүп-ле кээр. Хөлүг чугаа-соот, ыры-шоор, каткыжитки үзүктелбес. Бот-тывынгыр артистериниң концертинниң соонда, Совет Эвилелиниң болгаш Кыргыс ССР-ниң гимнилери чаңчылганын турда, районнуң сураглыг кижилери слёттуң түгүн кедүрер. Ооң соонда малчыннарның ажылының түңнелдерин үндүрүп, төлептиглерни шаңнап-мактап, арга-дружулга солчулгазы болур.

Ындыг слёттарның кижизидикчи ужур-утказы дыка улуг. Олар малчыннарга моральдыг детимчеени берип, боттарының мергежилиге чоргаарадыл кижизидер. Ооң ындыг болбазы аргажок, чүге дээрге ол байырлалдың кичээнгейниниң төвүнде бөдүүн ышчилер-ле болгай.

Республиканың хөөчуи хойжуларының санынга Орус Сандынчапович Намдал база кирип турар. Мөреи» совхозтуң бо малчыныың күш-ажылы чазаптың Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнери-биле үнелеткен.

Коммунист хойжу бо чылын кыштаглаашкынны организастыг эгелээн. Ол чедишкининг болурунга бүзүреллиг.

АМ-ДАА НЕМЕЖИР

Бодум чогум малчы эвес мен. Бо чылдың эгезинде Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумун доосказ, «Кызылгаар» совхозтуң Шаравуур хойжу бригадазынга зоотехникти бердим. Школаны турган-ла, маңаа сакманчылап турган, практиканы база маңаа эрттирген, черле маңаа өскен болганымда, ажылдаан үем эвээш-даа болза, бригадамның дутайын чугаалаксаан түр мен.

Бригадам үзэрби дыре кыштаглыг, чеда мун ажыг хойлуг. Төрүүр хой он бир кодында. Аалдар Моол Арат Республиканың кызыгаарын дургаар үзэрби ажыг километр черде чайты берген. Бригада төрүүр чүс хойга онаштыр чүс ажыг дураганны доруктуруп, ВЛКСМ обкомунуң шилчинр Кызыл туту-биле шаңнатырын, космонавтарның Юрий Гагэрин аттыг Сылдыс вымелиң-даа ав турган.

Бригадир Виктор Эрендей, мал эмчизи Ажимоа Эрендей, мен бодум база —комсомолчулар бис. Комсомолту хойжулар — он чеди. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Бизакай Анчы, Ада-чүрттүң Улуг лайышының кирижикчизи Чооду Кур-Сеңи, чазаптың орденхавыяларының эзэлекчилери Соян Хайың, Дижитмаа Орусоол чергелиг хөөчуи хойжуларның деп кезии—коммунистер. Олар, нүүрүлаймында, ийги надарны болуп турар лен-сеновелер болгаш дагдынныкчылар. Комсомолчу хойжулар, харын, оларның уруг-дарыы— оолдары болгаш келиннери азы уруглары болгаш күдээлери.

Бо чылын комсомолчу отрядче Чечен биле Эрес Эрендейлер хойжулап эгелээн. Валя биле Орлан Сагаачылар хураган хүлээп алгаш, күш-ажылчы базымын ужуктаан. Чаа өгленген Аинсин биле Норлан-оол Соянвар база бистиң бригадавыста чедип келген, ам ада-иезиниң хөөн хүлээп алырынга белен. Комсомолчу хойжуларның хой иезин бо беш чылда хойжулап эгелээн.

Бригаданың аныяктарында көдээ Совет депутады Аня Ланцаа, коммунист Ирэ Хорлуу, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Фанна Ланаа — черле шуптузу кызымак ажылдап турарлар. Таня биле Калин-оол Нүрзеттер ыштаан боттары седтеп, көрженин хоорэн, сигенин база боттары бе-леткен алганнар. А комсомолчу Орлан Сынчытпва суг совгур машиназы-биле аалдарга суг чедирерин үзэктелдирбээн.

Совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары Клава Соян, партком секретары Сергей Сэлчак, ылангыя СЭКП обкомунуң октябрь айда болган, бешкя илевүмүнүң соонда, бригадага кээп, бистиң ажылывыстың болгаш амыдыралывысты сонуургап турар аларган. Аныяк хойжулар ам-даа немежир.

Марина САГААЧЫ,

комсомолчу - аныяктарның хойжу бригадазының зоотехниги.

Сакманчыга

ӨӨРҮНЧҮГ ЧЫМЫШ

Чырык өртемчейге чаш төлдүн тыптып келгенинге өөрүшкө аныяктар чок. Хой база-ла ындыг. А хойну өстүрүп, үргүлчү ажылдап чоруур кижилерниң хой хураганнаптарга өөрүшкүү база аажок. Хойну хураганнадып, чаш хураганны доруктуруп алырының бергезин кым-даа билир. Ынчалза-даа ол чымыш өөрүшкү-биле солуттунар, кижиниң чымыжының үнези ол.

Бо хүннерде мал кыштаглаашкынының үшкү айы орту кирип турар. Чамдык коданнарда хой төрүп өгелээн. Ынчангаш бо үеде хойжуга болгаш сакманчыга чугула чүүлдерни «Хойжунуң өөредилге номундан» чара парладывыс.

Хой боозаан хүнүндеи өгелээш беш ай болганда, тодаргайлап чугаалаарга, 151 хире хоюнгаңда хураганнаар. Хураганнаар деп барган хой оожургал чок, хире-хире болгаш, маңнайындыр эдип, чер касканнан турар апаар. Ындыг хойну иниги кажаа иштиндеи ангылаары чугула. Бир эвес одарга оттап чораан долгады бергеи болза, ол-ла черге хураганнаар арганы хойга бээр болгаш чүгле төрүттерге, кажаага чедирер керек.

Хойнуң хураганнаашкыны чогумчалыг чорун турар болза, аңаа киришпезе чогуур. Ыйындырып өгелээн соонда, хураганнаашкын 30-40 минута үргүлчүлээр. Дунгужун төрүүр хойларның хураганнары оон узамдыта бээр—50 минута чеде бээр. Баштай суук чүүл, оон соонда хураганның холдары, думчуу иестүп келир болза, хураганнаашкын шын чорун турар болгаш хойнуң төрүүрү берге эвес болур.

Бир эвес хураганнаашкын саадап, хой шагзырап ышкый бээр болза, ынчан ооң чылдагаанын дарый ялерединр болгаш дуза көргүзери чугула. Төрүттүнер төлдүн чыдыны шын эвес апаргылаар таварылгалар база тургулавар. Ындыг таварылгаларда хураганның бажы көзүлбес, чүгле бажы азы ийи холу-даа көстүп кээп болур. Хураган дедир үнүп келир таварылгалар база бар.

Хойга дузалажырда, холду арыглап алгаш, көстүп келген хураганны холдарындан хойнуң эминиче утпай, ыйнырыбиле деңге, оожум тыртар. Чыдыны шын эвес болганда, хураган үнүп олурда, дыка дазалашпайн, хойнуң ыйнырын мааң тургаш, өптиг, арга-биле, хураганның чыдынын өдеринге дузалажыр.

Бергедеп төрүттүнген хураган даамчыргай болур. Хураганның аксында болгаш думчуунда шаразын арыг сигенбиле азы пөс-биле чодуп, деткерер болгаш иезиниг кургадыр чылгадыр. Хиин узун болза, хачы-биле кыскалаткаш, йод-биле чаар.

Ийистээр таварылгада хой катап чыдыннаар болгаш он ажыг минута эрткенде, ийистиң эжин төрүттүнер. Төл суунуң кыртыжы чарылбайн хураган үнүп кээр болза, хураганны дунчуктурбазы-биле дурген оон хостаар.

Хой хураганнаптарга, ооң соңгузу бир-ийи шак болгаш, азы оон бичии үр болгаш, бодуу дужүп хаар. Хойнуң соңгузу дүшпестей берве, хойга хөй эвес чылбай суг бээр. Кажаа иштинге хой соңгузу чыыр тускай хааржак турар. Хааржак дола бээрге, кодан кыдыынга аппаргаш, соңгунуң кырынче керосин чашкаш, өрттеддиптер.

Хойжу Моңге Сатович Арың өөнүң аазы Байырты Очуроона-биле «Найыралп» совхозтуң Шаңчы салбырының хойжулары.

Олар ам аныяк хөйларны кадарып турар. Бо хүннерге чедир чээрби ажыг хөй хураганнапкан. Малдың төлү шупту онча-менди. Малчыннарның ажылдаарынга тавырычалыг байдалдар тургустунган. Кажааларда сайгыргаанныарны киирген. Кажаалар чылыг. Курган өвен-даа бар. Маяга бээр нөн сигенни кажаа чамында сараатпап ааан.

Малчыннарга дузалажыр сакманчылар — чамында бажыңда. Оларның бирээзин Долаан Чечек дээр. Ол мал ажылынга он ажыг чылда ажылдап, малдың баш санын өстүреринге үлүүн киирип турар.

ЧУРУКТАРДА: Моңге биле Байырты хөйларының аразында; Сакманчы Чечек.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ТЕРГИИННЕР

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң уксаалыг мал ажылын хөгжүдер талазы-биле эң бедик көргүзүглери даэш 1983 чылдың он дөртку Бүгү-эвилел конкурузунуң түңнелдерин үндүрген. Ол конкурска уксаалыг хой өстүрериниң 61 ажыл-агыйы — күрүненің болгаш колхозтарның 22 заводу, 14 совхоз база колхозтарның, совхозтарның болгаш күрүненің өске-даа ажыл-агыйларының 25 фермазы киришкен.

1983 чылдың түңнелдеривиле конкурска тиилекчилерниң аразында Алтай крайның «Свободный» күрүксаажыдылга заводу уксаалыг 12500 хойнуң баш бүрүзүнден ортумаавиле 7,5 кг, азы арыг дүк-биле 3,5 кг дүктү кыргын алган болгаш төрүүр чүс хойга онаштыр 128 хураганны өстүрүп, чүске онаштыр 80 башты сатkан. Ол ажыл-агыйда сөөлгү 10 чыл дургузунда хойнуң дүктүр продуктулуу нинтизи-биле 13 хуу улгатkан.

Конкурска бир дугаар киришкен тиилекчилер база бедик көргүзүглерлиг. Чижээ, Алтай крайның СЭКП-ниң XXI съездизи аттыг колхозунуң уксаажыдылга фермазынга бир хойдан ортумаа-биле 7,4 кг, азы арыг дүк-биле 3,55 кг дүктү киргеи, төрүүр чүс хойга онаштыр 127 хураганны өстүргеш, чүс башка онаштыр 60 хураганны сатkан. Тутаев районунуң «Колос» колхозунуң уксаажыдылга фермазынга роман уксаалыг төрүүр 800 хойнуң чүс бажынга онаштыр 236 хураганны. Ярославль областтың Углич районунуң Карл Маркс аттыг колхозунуң уксаажыдылга фермазынга чүстен 276 хураганны өстүргеп.

Конкурстуң жюризи тиилекчи ажыл-агыйларны ялерединрбиле чергелештир уксаа айбиле чемнеп болгаш рекордчу малдарны база тодаратkан. Ынчан оларның продуктулуун болгаш уксаа талазы-биле шынарларын барымдаалаварындан ангыда, төл бээр аргаларын база ээрешкен көргеп.

Конкурска бедик продуктулуг уксаалыг 34 бүдүргүчү кошкарның болгаш төрүүр хойнуң материалдарын киргеп. Тиилекчилер кылдыр 18 бүдүргүчү кошкарны болгаш хойларны саналп, оларга чогуур херечениледдерни тывыскан.

Төрүүр хойларга тиилекчилер мындыг болган. Ставрополь крайның «Большевик» күрүксаажыдылга заводунуң 1980 чылда төрүттүнгеп 92 килограмм деңзиниг кавказ уксаалыг хою 11,2 килограмм дүктү берген, төлгүрү—чүстен-не 200 хураган. Ярославль областың «Кызыл ыызгаарлыг» колхозунуң 1980 чылда төрүттүнгеп 56 килограмм деңзиниг роман уксаалыг хою 1,8 килограмм дүк берген, а төлгүрү—төрүүр санында беш хураган.

Бүдүргүчү кошкарлардан Хакасияда «Россия» уксаажыдылга совхозунда 1980 чылда төрүттүнгеп 113 килограмм деңзиниг красноярск уксаазының кошкары 24 килограмм дүктү берген. Ставропольеде «Большевик» күрүксаажыдылга заводунуң 1980 чылда төрүттүнгеп 147 килограмм деңзиниг кавказ уксаалыг кошкары 22 килограмм дүктү берген.

Эки уксаалыг малдарны ялерединиң ол конкурузунга ажыл-агыйларның чамдыызының киришпейн турарыл, а киргеп документилерни чогуур негелде ёзугаар долдуртунмаан болгулаарын айтыры чугула. Малдың каяа төрүттүнгенинин болгаш продуктулуунуң дугаймында, оңу уксаажыдылгага ажыглаанының база төлүүнүң шынарының дугаймында керегүүлерни тускай сведмига шевергин кылдыр бижээн турар ужурлуг. Бүгү-ле документилерни ылап, хынамчалыг тургускаш, хол ужүүн салып, ажыл-агыйның таңмазын бээр керек. Уксаалыг малдарның фото-чуруктарын документилерге шаан-ла кожар.

Уксаалыг мал ажылын сайзырадырынга эң эки көргүзүглер даэш Бүгү-эвилел конкурузу моон соңгаар-даа уламчылаар, ынчангаш уксаалыг мал өстүрүп турар ажыл-агыйлар болгаш фермалар ол конкурска киржир эрге даэш чарыштыг идепкейлиг өөскүдери чугула.

В. М. ВИНОГРАДОВА,
ССРЭ-ниң Көдээ ажылагый министерствозунуң Мал ажылының кол эргелелиниң хой ажылының талазы-биле эргелелиниң кол зоотехниги.

КАДАРЧЫ УРУГ

Казыганның кара хаа
Кадыр шораан эктин шөвэ
Айыраннаан өшкү, хойлар
Аландыда өттап чорлар
Кедээзимде кожагардан
Хедеп чүктээп,
даанғышыттыг
Кадарчы ыыс харап алган
Кацпыртхайнар бадырып
тур.
Долбаннадган ыызыл
чаактыг.
Довурзактыг, хүрең тонныг.
Каттырымзаан чаны таптыг.
Кайгалзымаар уруг болду.
Чүгүүн көргеш,
сонуургаштың
— Чүүктеп алган чүүлерил?— деп,
Айтыргаштың, билбэвеңнеп,
Армындыва көре бердим.
— Канчап билбес кижи
силер?
Карааңарның хирелиин аа,
Кадарчының олчазы—даэш,
Кара аңай көргүзе-дир.
Элээн кезек болган соонда
(Эгезинде утказ чордум)
— Эргин дүкпа, эки бе?— деп,
Эгенмишаан мемдемештим.
— Чүнү бодаан силер, акым?
Чүрээнер-даа орта бе?— даэш,
Чиктп куду көрүп тура
Чиктпи коючуг аттыра-дыр.

В. ЭРЕНЧИН.

1940 ч.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Чеди уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң алдары» ордениниң III чергези-биле

Роза Дандар-ооловна **Монгуш** — Карва четпестерниң бүгү-россия ниитилелиниң Кызылда өөредилге-бүдүрүлге бүдүрүлгезиниң даараныкчы-моторизи.

Алды уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Күнзенмаа Салчаковна **Шырбан** — Культураның болган дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының кассири.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Александра Гавриловна **Полинова** — «Водоканал» эргеледиң машинизи.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң алдары» ордениниң I чергези-биле

Зоя Хертековна **Бегзи**—«Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң алдары» ордениниң II чергези-биле

Уйнук Сандановна **Лама** — Тээли суурда от-буле эдээ.

Чеди уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң алдары» ордениниң III чергези-биле

Александра Сыйдыровна **Хертек** — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Комбуевна **Хертек** —«Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зоя Сенгиловна **Балчый** — Кара-Хөлдүң участок эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Чечек Маадыровна **Балчый**— «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Күнзенмаа Өпейовна **Ховалыг** — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зинаида Хүлер-ооловна **Монгуш** — Тээли суурда бензин кудар станциязының ажылчызы.

Елизавета Онтай-ооловна **Хертек** — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Дүменовна **Хертек** — «Кара-Хөл» совхозтуң ясли-садының няңгызы.

Оржунмаа Салчаковна **Шырап** — чонның амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң дыраныкчызы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң алдары» ордениниң II чергези-биле

Серенмаа Лопсановна **Бурбуй-оол** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чечекпаа Очур-ооловна **Оржак** — Барлык Культура бажыңының техажылчыны.

Чеди уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң алдары» ордениниң III чергези-биле

Селик Шамбуруловна **Сарыглар** — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелдиң № 3 участогунуң таннылыы.

Чойганмаа Холбановна **Хомушку** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чечек Бадамбаевна **Лопсан**— «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чинчилей Көкеевна **Монгуш** —«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Любовь Дамбаевна **Салчак**— Кызыл-Мажалык суурда от-буле эдээ.

Галина Таюновна **Ховалыг** — Ак-Довуракты № 3 ортумак школазының техажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң алдары» ордениниң III чергези-биле

Толгар Салчаковна **Бюрюлбаа** — Сут-Бажы суурда от-буле эдээ.

Алды уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зоя Ховалыговна **Адыя**— «Енисей» совхозтуң саанчызы.

Анна Антоновна **Березина**— райпонуң техажылчыны.

Зоя Яковлевна **Кудрявцева**— СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зинаида Мунзаковна **Аранчаа** — улус депутаттарының Ильинка көдээ Совединиң күскомунуң техажылчыны.

Валентина Васильевна **Кирасова** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Мария Сереновна **Оидар** — «Бурунгаар» совхозтуң уругларының садының хөгжүм талазы-биле удуртукчузу.

Тамара Орлан-ооловна **Самдан** — «Енисей» совхозтуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң алдары» ордениниң II чергези-биле

Лидия Баймр-ооловна **Доскаар** — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Күнзенмаа Салчаковна **Шырбан** — Культураның болган дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының кассири.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Елизавета Кулаевна **Саая**— Мугур-Аксы суурда уруглар садының ажылчыны.

Алды уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Луиза Зойлараковна **Сүрүнмаа** — ССРЭ-ниң Күрүне банкызының республика конторазының Мугур-Аксында салбырының эргелекчизи.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Клара Чечековна **Иргит**— ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мария Адашовна **Иргит**— СЭКП райкомунуң секретарь-машинакчызы.

Зоя Ховалытовна **Саая**— райпрокуратураның секретарь-машинакчызы.

Хорбин Чамзыраковна **Саая** —«Тыва септелге-тудуг» трестиң Мугур-Аксында септелге-тудуг участогунуң ажылчыны.

Өшкү-Саар Доржуевна **Сүрүн** — Мугур-Аксы суурда уруглариың музыка школазының техажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң алдары» ордениниң I чергези-биле

Зоя Данзановна **Корзан**— Самагалдай суурда уруглариың музыка школазының техажылчыны.

Доопай Дадаровна **Шойлак** —Кызыл-Чыраа ортумак школазының техажылчыны.

Чеди уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң алдары» ордениниң III чергези-биле

Шилямаа Байыровна **Адыя**— «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Өкермаа Захаровна **Самдарак** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Флюза Максимовна **Балчый**-оол — О. Шынаа суурда от-буле эдээ.

Серенмаа Ивановна **Чамзы**-оол — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кыстай Даваевна **Кок-оол**— Самагалдай суурнуң ясли-садының няңгызы.

Вера Чоодуевна **Монгуш**— Самагалдай ортумак школазының башкызы.

Аяймаа Григорьевна **Мурзукай** — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң алдары» ордениниң II чергези-биле

Чысымаа Тюлюшевна **Норбу** —«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң алдары» ордениниң III чергези-биле

Александра Ховалыговна **Аранчаа** — саржат заводунуң ажылчыны.

Чолдак Хүргүлековна **Арапчор** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Дүлүш Чымба-Ламаевна **Дары-Сюрюн** — Арыг-Бажы суурда от-буле эдээ.

Мартыя Ховалыговна **Донгак** — Шагаан-Арыгның харылзаа белдириниң Ак-Туруда салбырының эргелекчизи.

Светлана Дюлюшевна **Дутар-Сюрюн** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Чыргаловна **Кандан** — «Найырал» совхозтуң ясли-садының няңгызы.

Светлана Чарлаевна **Мадар-оол** — «Күш-ажылдың хоочуу» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Дмитриевна **Монгуш** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Сеский Монгушевна **Норбу** —«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Анай-кыс Монгушевна **Бавын-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Галина Тюлюшевна **Биче-оол** — Арыг-Бажы суурда ясли-садтың няңгызы.

Александра Ламаевна **Бюрбю** — Арыг-Бажы суурда от-буле эдээ.

Фаина Монгушевна **Кандан** — Чаа Чаа-Хөл суурда от-буле эдээ.

Галина Кыргысовна **Кыргыс** — Шагаан-Арыг хоорайда от-буле эдээ.

Сержинмаа Кыргысовна **Норбу** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Клара Ховалыговна **Самба** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Вера Дивиновна **Сандый** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң Шагаан-Арыгда № 586 КМК-зының ажылчыны.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Ранса Байыр-ооловна **Биче-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Галина Александровна **Дагбалзай** — Хайыракан ортумак школазының техажылчыны.

Анай Тюлюшевна **Дашкыл-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Зоя Чульдүм-ооловна **Дөлек** — Арыг-Бажы суурда уруглар садының кижизидикчи башкызы.

Сендик Омаковна **Кечилек**— —«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Фина Доржуевна **Кызыл-оол** —«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Оюновна **Мага** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Болдур-ооловна **Монгуш** — «Краснояркгэстудуг» эргелелдиң № 2 КМК-зының ажылчыны.

Екатерина Полит-ооловна **Монгуш** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Вера Чунейовна **Серин** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Ранса Донгаковна **Сүрүнчап** —Чаазы ортумак школазының ажылчыны.

Татьяна Ховалыговна **Терпии** — Кызыл-Даг суурда медпунктуның фельдшери.

Зоя Ховалытовна **Тоспан** — Арыг-Бажы суурда от-буле эдээ.

Лариса Сандыр-ооловна **Түлүш** — Хайыракан суурда уруглар садының кижизидикчи башкызы.

Дазыр Тюлюшевна **Үндүүлей** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Галина Андреевна **Цыбина** — «Краснояркгэстудуг» эргелелдиң № 2 КМК-да кадр талазы-биле инспектору.

Ранса Николаевна **Шаңмак** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болган кижизиткен иени «Иениң алдары» ордениниң I чергези-биле

Аина Маадыр-ооловна **Емзак** — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Аина Сүлдемовна **Сагар** — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Ангыр Дүгеровна **Сереэдар** — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болган кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Валентина Кавааевна **Баанай** — «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Альбина Чамыяновна **Док** — улус депутаттарының район Совединиң күскомунуң сан кылдызының бухгалтери.

Галина Сергеевна **Кыргыс**— — «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Ирина Хүлеровна **Оидар** — Эрзиниин харылзаа белдириниң Бай-Дагда салбырының почтачызы.

Зинаида Имажаповна **Самбуу** — Эрзин суурда от-буле эдээ.

Сзара Коожаповна **Чурук**— «Чаа орук» совхозтуң саанчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың ноябрь 30.

Эвилелдешкен, автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар-биле холбаштыр лекцияларның, илеткелдерниң, беседаларның

ЧИЖЕК ТЕМАТИКАЗЫ

В. И. Ленин, СЭКП социалистиг демократия дугайында.

Сайзырагай социалистиг ниитилел — чонның ёзулуг эрге-чагыргазының ниитилели.

СЭКП — совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, оон политиктиг системазының өзээ.

Чонның чаагай чоруу — партияның политиказының дээди соруглгазы.

Улус депутаттарының Советтери — ССРЭ-ниң политиктиг үндезини.

Партияның XXVI съездизи, СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленуму ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуунга Советтериң ролюн бедидер дугайында.

ССРЭ-ниң улустарының бузулбас чаңгыс эви болгаш акыдүмна найралы — СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгези.

Амыдыралдың социалистиг хевири — партияның болгаш чонның улуг чаалап алышкыны.

ССРЭ-ниң хамаатыларының эргелериниң, хосталгаларының болгаш хүлээлгелериниң чаңгыс аайы.

СЭКП социалистиг хоолудүрүмүг болгаш эрге-чүрүмүг бижиглаар дугайында.

Совет соңгулда системазының демократизиң болгаш буржуаз системадан оон артык күштүүг.

Депутат — Советтерде чонның бүрүн эргелиг төлээлекчизи.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнүң өвестерниң бузулбас блогу.

Соңгулда комиссияларының бүрүн аргелери болгаш ажылчорудулгазы.

Соңгукчуларның чагыгларын күүседири — депутаттарның чугула хүлээлгези.

Бүдүрүлгеге демократтыг үндезиннерни хөгжүдерииге профэвилелдерниң ролю.

Ленинчи комсомол — партияның идегелдиг кур күжү болгаш дайынчы дузалакчызы.

Улусчу контроль — социалистиг ниитилелди эргелел башкарар системаның чарылбас тудуш авеюзу.

Күш-ажыл — бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүнүң болгаш чечектелиишкинииниң үнер дөзү.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң 1984 чылдың ноябрь 15-те хуралынга эш К. У. Черненконың чугаазы — партияның болгаш чонның ажылынның дайынчы программа.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң оң бирги чыыжының ийиги сессизиязының шиитпирлери.

Бүдүрүлгениң участок бүрүзүнге ажылды илаптыг болгаш тодаргай соруглгалыг кылдыр организастаары — беш чылды чедиишкиниг доозарының чугула метелдези.

Ажылдаар черлерге аттестациияны кылыры — ажыл-агыйны улам-на ажыктыг башкарарынче орук.

Экономикада таарымчалыг базыминарны быжыглаар болгаш көвүдедир.

Материалдыг курлавырларны ажыктыг кылдыр ажыглаар, улам улуг түнелдерлиг кылдыр ажылдаар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга күжениишкинерни улам калбартыр.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттирээли.

Фермаларның продуктулуун белидериниң курлавырларын долузу-биле ажыглаар.

Чурттуң аъш-чем фондузун көвүдедиринге мелиорацииның ролюн бедидер.

Курлавырларны камнаары— бүдүрүлге өзүлдезин хандырарының эң чугула үндезини.

Камнап алдынган материалдар, чиг-эт болгаш одаар чүүл-биле чылда ийи хүн ажылдаары — күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң алдарының херээ.

Амыдырал хандырылгазында курлавырларын камнаарының оруктары.

Күш-ажылды боттуг кылдыр организастаар, оон бүдүрүкчүлүүн бедидер.

Продукцияны чорудун бээринің чуруумун бижыглаар.

Продукцияның шынарын доктаамал бедидер.

Эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле шингээдири— экономиканы ажыктыг кылдыр хөгжүдериниң үндезини.

Экономиктиг шекелдеин шиигээдип алыры — ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдарының дээштиг бызазы.

Чонның хереглел бараанарын бедик шинарлыг бүдүрерии көвүдедир, ассортиментизин калбартыр.

Соңгулдалардан — соңгулдаларга чедир (хоорайның, районнуң, күш-ажылчы коллективтиң социал-экономиктиг хевирикте чаартылталар дугайында).

Беш чылдың доозукчу чылында бистин коллективтиң сорулгалары.

Организастыг чоруктуу, сагыга-чуруумну болгаш коруу-чуруумну бижиглазары — чедиишкинниң дүлүүрү.

Социалистиг чарыштың кижизидикчи, эвилелдекчи күжүн улам долу ажыглаар.

Идей-политиктиг ажылдың күжүү — сөстүң болгаш ажылхеректиң чаңгыс аай холбазында.

Күш-ажылды ак сеткилдиг болгаш чаагай күзел-биле көөрү — аймдыралдың социалистиг хевириниң үндезиннериниң үндезини.

Бистиң хостуг үевисти сарымдыг, ханы утка-шынарлыг кылдыр ажыглаар.

Советтериң чурту — тайбың болгаш социал дешилге дээш демиселдиң авангардында.

Социализмниң үнелиг үндезин чүүлдери.

Социализм болгаш тайбың— чарлыш болбас тудуш.

Ядролут дайынны болдурбас дээш СЭКП-ниң болгаш Совет күрүшенің демиселы.

ССРЭ-ниң тайбың чаа инициативалары.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының чаңгыс ээи болгаш сырый каттыжышкыны — тайбың болгаш улустарның аймак чок чоруу дээш демиселде чугула фактор.

АКШ-тың милитаристиг, агрессия углавышкыны—тайбыңга кыжанмышкыл.

Капитализм — күш-ажыл кижизиниң бооп туттургаа эртелелериин болгаш хосталгаларының ниитилели.

Бүрүзүз демократияның аьыястыг, ийи арганыг көзүлээ.

Империализмниң идеологиязының болгаш политиказының реакциялыг утка-шинары.

Капитал делегейинде массалыг ажыл чок чоруу.

Ийи делегей — аймдырадың ийи аңгы хевири.

Социалистиг Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалалыр күчүзүн быжыглаары — совет кижилериниң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгези.

Ада-чуртту Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң бүтү делегейге төөгүлүг ужуралазы.

Бистиң күрүнеэристиң күжү— партияның болгаш чонның бузулбас чаңгыс эвинде.

Коммунистиг тургузуушкунуун планнарын боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннербиле 1985 чылды алдарлыдыр демдеглээли.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хой чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылынга үнелеп көргенинии демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ «ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» КОМБИНАТТАН

Сендажи Аргановна **Ооржак** — чуртталга-коммунал эргелелиниң ажылчыны.

Иван Петрович **Солосенков** — арыглалга фабриказының слесары.

Дарья Семеновна **Павленко** — арыглалга фабриказының машинизи.

Павел Никоворович **Пшеничный** — септелге-энергетика цехиниң слесарь-сантехниги.

Торга Саяновна **Хертек** — арыглалга фабриказының ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Георгий Григорьевич **Ананьев** — Кызылдың няң ажыл-агыйының Кызыл лесничествозунуң лесничи.

Кара-Уруг Байкараевна **Баданан** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Анна Афанасьевна **Балязина** — Кызылдың няң ажыл-агыйының улуг инженери.

Алексей Шынаан-оолович **Боровк-оол**— «Х Улуг хурал» совхозтуң хойжузу.

Николай Иванович **Глушков** —Кызылдың няң ажыл-агыйының Черби лесничествозунуң лесничи.

Екатерина Михайловна **Горбунова** — районнуң холушкак садының ажылчыны.

Ольга Дмитриевна **Измайлова** — Тыванның электри четкилериниң план кылдызының начальныгы.

Мария Сергеевна **Казанцева** — районнуң холушкак садының № 24 магазинииниң эргелекчизи.

Галина Антоновна **Кулакова** — «Сукпак» совхозтуң кассири.

Евгений Иванович **Малышев** — Көк-Тей ортумак школазының башкызы.

Тюлюш Седиповна **Салчак**-оол — «Х Улуг хурал» совхозтуң нефтебаза эргелекчизи.

Михаил Павлович **Середин** —Кызылдың няң ажыл-агыйының директору.

Алексей Тюлюшевич **Соксал** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Семеновна **Черкашина** — Тыванның электри четкилериниң инженери.

Нина Ивановна **Филимонова** — Көк-Тей ортумак школазының башкызы.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Анайбан Кыргысовна **Ажы**— «Торгалыг» совхозтуң ферма эргелекчизи.

Уйнукай Донгаковна **Дадыны** — «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

Долбаа Осурбаевна **Донгак** — «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

Натпит Кууларовна **Дүпчүн** — «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

Херел Дамдынович **Кыргыс** — «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

Ланзаа Чамбалович **Монгуш** — «Торгалыг» совхозтуң кол зоотехниги.

Тыртый Донгаковна **Томур** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Анчымаа Туматовна **Сагды** — «Торгалыг» совхозтуң саанчызы.

Александра Дамбаевна **Тырык** — «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Владимир Иванович **Габитов** —СЭКП райкомунуң секретары.

Валентина Григорьевна **Глушкова** — «Кызыл тараачыны» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Яковлевна **Захаренко** — Турган хоорайда пенсионер.

Гаврил Николаевич **Перебожаков** — «Кызыл тараачыны» совхозтуң ажылчыны.

Александр Матвеевич **Попов** — Өөк ажылчын кооперациязында автомобиль чолаачызы.

Валентина Павловна **Терехова** — «Тыва септелге-тудуг» трезиниң Туранда бот-оруглагчарылгалыг септелге-тудуг участогунуң кладовщиги.

Назар Александрович **Чирков** — «Тыва септелге-тудуг» трезиниң Туранда бот-оруглагчарылгалыг септелге-тудуг участогунуң бызаачызы.

СУТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Борбак Мынан-ооловна **Куулар** — Баян-Тала ортумак школазының техажылчыны.

Семис Сеспргеевна **Монгуш** — Карл Маркс аттыг совхозтуң хойжузу.

Серен Мунзуковна **Монгуш**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу.

Сүүр-оол Амбыралович **Монгуш** — Кызыл-Тайга ортумак школазының интернат ажылчыны.

Тумен-Байыр Мортукеевич **Монгуш** — «Тыва кодээ тудуг» трестиң Чадаазавада № 463 КМК-зының бызаачызы.

Омчур Сапыковна **Оидар**— Ак-Даш сес чыл школазының техажылчыны.

Хурал Салчаковна **Оидар**— Баян-Тала ортумак школазының техажылчыны.

Мария Там-Сереевна **Ооржак** —«Октябрь 30 чылы» совхозтуң техажылчыны.

Анзат Самбуевна **Очур** — Ак-Даш ортумак школазының өөредилге эргелекчизи.

Дыртына Данзын-ооловна **Салчак** — Баян-Тала ортумак школазының башкызы.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Александр Андреевич **Горшков** — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Пелагея Абрамовна **Захарова** —«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Валентина Александровна **Коряева** — Хову-Аксының автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Виктор Иванович **Носов** — Таңдының няң ажыл-агыйының лесничи.

Зинаида Леонтьевна **Потылицына** — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Конгар Дюлюшевна **Сат**— «Тыва кобальт» комбинаттың капитал-тудуг участогунуң штукатур-маляры.

Прасковья Егоровна **Чуланова** — район прокуратуразының курьери.

Агафья Георгиевна **Яковлева** —райпонуң садыгжызы.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Оюн Дамбаевич **Артына** — «Чодураа» совхозтуң хойжузу.

Александра Сундуевна **Бадарчы** — «Тес-Хем» совхозтуң саанчызы.

Александра Даваевна **Балчыт**—Самагалдай суурда № 3 ясли-садтың эмчи сестразы.

Нюра Ирбат-ооловна **Бирней** — Шуурмактың няш белеткээр пунктузунуң ажылчыны

Менкей Бадарчыевна **Биче-оол**—«Тес-Хем» совхозтуң хойжузу.

Александра Чоодуевна **Дойнур** — «Тес-Хем» совхозтуң саанчызы.

Чайкина Дожулдаевна **Ламажап** — Самагалдай суурда № 1 ясли-садтың повары.

Эник-оол Кара-Ламаевич **Монгуш** — улус депутаттарының район Совединиң күскомунуң инити кылдыс эргелекчизи.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Өшкү-Саар Думбукеевна **Анда** — районнуң төп эмнелгезиниң регистратору.

Тамара Артемовна **Дечитмаа** —районнуң төп эмнелгезиниң лаборантызы.

Евдокия Санчыевна **Дупчур** —Эрзин суурда ясли-садтың техажылчыны.

Бады Сыяановна **Кунуужап** —Эрзин суурда ясли-садтың повары.

Полина Ивановна **Тырышкина** — районнуң төп эмнелгезиниң лаборантызы.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Василий Игнатьевич **Большаков** — «Тыва автотранстыг» девискээр каттыжышкынының Кызылга КМК-зының прорабы.

Константин Григорьевич **Ваноков** — Нефтебаза директору.

Эльвира Антоновна **Данчинова** — Сибирьниң «Сибсельхозпроект» телевилел институдунуң Тывада филиалының улуг инженери.

Анна Васильевна **Девлашова** —туберкулёз аарыгларынга удур диспансериниң эмчи сестразы.

Ядролут дайынны болдурбас дээш СЭКП-ниң болгаш Совет күрүшенің демиселы.

ССРЭ-ниң тайбың чаа инициативалары.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының чаңгыс ээи болгаш сырый каттыжышкыны — тайбың болгаш улустарның аймак чок чоруу дээш демиселде чугула фактор.

АКШ-тың милитаристиг, агрессия углавышкыны—тайбыңга кыжанмышкыл.

Капитализм — күш-ажыл кижизиниң бооп туттургаа эртелелериин болгаш хосталгаларының ниитилели.

Бүрүзүз демократияның аьыястыг, ийи арганыг көзүлээ.

Империализмниң идеологиязының болгаш политиказының реакциялыг утка-шинары.

Капитал делегейинде массалыг ажыл чок чоруу.

Ийи делегей — аймдырадың ийи аңгы хевири.

Социалистиг Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалалыр күчүзүн быжыглаары — совет кижилериниң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгези.

Ада-чуртту Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң бүтү делегейге төөгүлүг ужуралазы.

Бистиң күрүнеэристиң күжү— партияның болгаш чонның бузулбас чаңгыс эвинде.

Коммунистиг тургузуушкунуун планнарын боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннербиле 1985 чылды алдарлыдыр демдеглээли.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 14.

Киидис мурнакчыларның күш-ажылчы чедиишкиннерин, совет кижилериң аймдырал-чуртталгазын, культурлуг дыштанылгазын болгаш хүн бүрүнүң болуушкуннарын, чаа чүүлдерин көргүскен медээлерни, репортажтарны, фотоинформацияларны болгаш эске-даа материалдарны номчукчуларга бараалгадып, ажылдап келген.

Он бирги беш чылдың планның опаалдаларын хуусаа бетинде күүседиривче ажылчы чонну мобилизастаар сорулгабиле «Шиитпирлиг чылга — шалыпчы күш-ажыл», «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя», «Чарыштың эгелекчилериниде» болгаш оолдаа эске рубрикаларның адаанга медээлерин, чүүлдерин, корреспонденциялары информация киидизи редакцияның эске-даа киидистери-биле кады чырыдып келген. Совет эртечагырганың чылдарында республиканың районнарының улус ажыл-агыйының, культуразының хөгжүлдезин көргүскен арынарны бээринге киидис киришкен.

Республиканың районнарында чер-черлерде кандыг чаа чүүлдер, болуушкуннар, эскерлиишкиннер болуп турарын база көдээ ишчилериниң ажылхерээн чырыдарынга «Районнардан медээлер», «Фоторепортаж», «Янзы-бүрү медээлер» деп рубрикаларны доктаамал ажыглап турар.

«Шын» 1985 чылда:

Информация болгаш спорт киидизи

Күш-культура болгаш спорт —киидистиң кол темаларының бирээзин. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг улам ынай көдүрер дугайында» доктаалын күүседирибиле кол хемчеглериниң дугайында» доктаалды партия обкомунуң бешки племумга хүлээп алган болгай. Ол чүгүлә доктаалдарны амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл чер-черлерде кайчаар чоруп турар дугайында чырыдарын киидис кичээнгейниң төөгүнге тургузуп, «Күш-культура болгаш спорт», «Спорт» деп рубрикаларны аңаа тураскаадып үндүрүп келген.

Спорттуң янгы-ангы хевирлерин хөгжүдерин пропагандалаар, массалыын чедип алыр, бүдүрүлге гимнастиказын, нлангыя школаларга эртенги гимнастиканы нептередири, кадыкшылга болуктерин тургузары дээш кандыг хемчеглер кылдының турарын көргүзер дээш киидис ажылдап келген. Ындыг темаларга болук материалдарны Сут-Хөл, Улуг-Хем районнардан, Кызыл хоорайдан үндүрүлээн. Районнарга болгаш найысылалга эртип турар спортчу маргылдааларны үргүлүг берип турар. Совет Тываның 40 чылынга турасскаткан спорттуң чайгы, кышкы хевирлеринге спартакиада дугайында материалдарны эвээш эвести солун арынамнга чыыткан.

Орук-транспорт чурумуун байдалының болгаш орукка шимчээшкин дүрүмнерин сагыгрының дугайында база хууда автомобиль водилекчилеринге чамдык материалдарны «КАИ экранында» үндүрүп турган болгаш моон соңгаарда оны болгаш.

Үстүмде айыттынган темаларны чырыдарын киидис келир чылын уламчылаар болгаш чамдык чүгүлә айтырыгларны тургаалажып, санал-онал солчуру-биле көдүрерии планнаан. «Доозукчу чылга — шалыпчы күш-ажыл», «Мурнуку одурга» деп рубрикаларны ажыдар база бүдүрүлгелериниң, организацияларының, ажыл-агыйларының, тус-тус кижилериниң бедиткен социалистиг хүлээлгелериниң болгаш оон күүсеелезиниң дугайында информацияларны, репортажтарны, интервьюларны, корреспонденциялар-ны ол рубрикаларның адаанга үзүрии планнаан турар.

Культура болгаш спорт чүгүле кижилериң кадыын быжыглаарынга эвес, а харын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиргиге, сагыга-чуруумну быжыглаарынга эки салдарлыг болгай. Ынчангаш келир чылын солунувустун дөртку арынынга эске-даа рубрикаларбиле чергелештир «Күш-культура, спорт, дыштанылга» болгаш «Шимчээшкин — кадыкшылга» деп рубрикаларын берип эгелээр. Аңаа бүдүрүлгелерде, транспорт, тудуг организацияларында болгаш эске-даа черлерде күш-культура-кадыкшылга, спорт-массалыг ажылдар дугайында материалдарны бээр. Күш-ажылчы коллективтерге кадыкшылга хуиирии, бүдүрүлге гимнастиказын кайчаар организастап турарының дугайында, хаактаашкынче, агаарлаашкынарже коллективтиг үүгүшкүнер дугайында болук материалдарны, информацияларын, корреспонденцияларны, чүүлдерин чырыдарын планнаан турар. Ол ишкаш кадыкшылга болуктериниң ажылынын дуржулгазын, ол болуктериниң кежигүнериниң чагааларын парлаар.

Күш-культурага, спортка хандыкшылгыг кижилер кайда-даа хой. Олардан күш-культура, спорт кижиниң кадынына, оон ажыл-херээге кандыг салдарлыынын дугайында чагааларны манап турар бис.

Эргин номчукчулар, силерниң суурларда, азы ажылдан турар коллективтиңерде, совхозуңарда күш-культура-кадыкшылга талазы-биле ажылдарыңы, кадыкшылга хуиирии организастаашкынын, коллективтиг үүгүшкүнер азы бүдүрүлге гимнастиказының, спортчу оюнчар, маргылдаалар дугайында редакцияже бижиңер. Ол ишкаш хөй-ниитиин тренерлериниң, школаларда күш-культура башкыларының, уруглариың спорт школаларында тренерлериниң, күш-культурну активчилериниң, хоочун спортчуларының ажылынын дугайында чүүлдерин база бижиңиринерии диледивис.

ЧАЛГААПАЙНЫҢ ЧАГЫ КЫЛДЫР ХУУЛГАНЫ

⊙ Кыргыс тоол ⊙

Эрте-бурунгу шагда Собкай дээр оолдуг улус чурттап чораан чүвен иргин. Оозу чүнүдаа кылып билбес турган. Чүш-даа орта сонуургавас, хүнзедир-ле өөнге хөлестенип чыдар ийикпе, хүнзээрекке долгелеңир оол чүве-дир. Сок-ок-бай дээн аразының шөйүлчек кыйгы сөзүн безин дыңнаваанзыг, ана-ла ацаштанып чыдар боон-тур. Чүгле аразы:— «Чемнеп, оглумэ—дээрге ковайын кээр турган.

Чемненип ал-ла, эптиг, шөлээн черни тыпкаш, база-ла чыда дүжер боон-тур.

Бо оол бо хевээр чоруур болза, ал-боттарывыска, кыраан назынывыска эки чүве турар бе?— дижип, төрелдери кайгап чугаалажыр апарганнар.

Ажыл кылбас чоруундан оглун чарып алыр дээш, аразы-даа боданып шаг-ла болган иргин.

Экер эр боон чурттазын, эзерлиг ааттан мунуп чорзун —дел, аразы шиитпир үндүрүп ап-тыр эвеспе.

Собкай аът кырынче арай бооргa үвер болган. Аът аяр кылаштап чорда, муң-не тутпунуп чоруур. Ынчалза-даа аът бичии-ле дүргедей бээрге, эзерден чайлып кээп дүжер мен дээш, угаан-кудуп ышкынытар чазар.

Ачазы-даа кызып-ла турган. Оглун аргамчы октазырынга өөредип, дезиг ааттың мойнунче ону канчаар октаарын шиңгээттирзе-даа, оглу аргамчыны шывадай безин албас болган.

Собкай ынчаар-ла чүге-даа өөренип албайн барып-тыр.

Ооң аразы бир-ле херек ужурунда аалынче чанар апарган.

— Чылгывыс тарай бербезин, экн каректап тур — деп, аразы оглун сургап шаг-ла болган иргин.

— Ындыг-дыр —дээш, Собкай адазының негей тоңун эжиргеш, турган черинге-ле чыдып ап-тыр.

Кажан адазы ээп келирге, чылгыдан хөй-ле ааттар үстүп чоруй барган боон-тур.

— Чүнү-даа сеңээ даандырып болбаан-дыр. Чүнү-даа билбес, чүнү-даа көрбес, чүнү-даа дыңнавас даш чагы ышкаш-тыр сен—деп, ачазы ажыпып үнген.

Чүгле ол сөстерин эдиптери билек-ле, кожа турган оглуда чок, а даш чагы ооң орнунда кестүп кээп-тир.

«Бо Чалгаапайның канчаан даш чагы кылдыр хуула бээри ол чоор! Ам аразынга чүү дээр мен»—деп, аразы коргуп, сүртеп-ле үнген.

Собкайны чеже-даа кыйгырарга, даш чагы ыыттавзс хуулгаазын созуп катаптап-ла турган.

Ус эртип-ле турган, а даш чагы турбушаан. Күштүг хаттар ону хөме таварып, чаныктыг чаъстар чуп, кылыктыг диңмирээшкиннер ооң кырыңга хөректенип шаг болгулаан. Оладып эрткен орук кижизи чагының быжыг азы сулазын шенээнзиг, кымчызы-бile улай-улай дүжүрүпкеш, аъдын-даа баглай соп аар..

Аразы ол черге үргүлчү-ле келгеш, оглунуң кударачыг салымын сактып, бодап хөөкүйге кандыг-ла дуза херек иргн дээш, бажы ыжып-ла турган иргин.

Бир-ле катап аразы хөлчок муңгараан, оглунуң ажыын ажып олура, чарны кыс иевин эскерип каан иргин. Чылгычы-даа ча-согуун белеткээш, иевин адаа бодай берип-тир. Ол аразында демги иевин кижизилештир чугаалаан-да үнген.

— Мени олурбейн көр. Садыызынга хуулгаазын сөске сени өөредип каар мен. Оңу үш катап аздыптарынга-ла, туралаап күзелип бүдс бээрзэвеспе.

Чылгычы оорээлиндеп согуун олче атпайн барып-тыр. Хуулгаазын сөстерин билип алгаш, оглун хамгалап аарын бодай берген иргим.

Чаасказаызыраан даш чагын бзарынга туруп алгаш, кыс иевиңң аңаа өөредип каан боон-тур эвеспе.

Ынчаш даш чагы шиичеп, чайгаалып чоруй, черже кире берип-тир оо. Ооң орнунга дириг болгаш канчаннаан-даа Собкай турун келген.

— Меңи хостап алганың дээш четтирдим, ачай. Хөй-ле үүрет көрдүм—деп, ол чугаалаан Хол-будумну-даа шимчеди албас турдум. Орук чорваа улус аъттарын, тевелерин, элингеннерни безин чагыга баглап-каар турдулар. А мээң мойнумга узун дыиын баглай шээп каарлар. Кымчылары-бile чаа уллай-даа бээрлери бар. Азырыкылыг-даа болза кенчээр боор, долларым, бутгарым мээңиң эвес, а эскиниңдир. Даш болуп хуула берген болгаш мелий безин албас турдум...

— Чалгаа боорга, канчап баар-дыр, че,—деп, ачазы химиреешеп.

Оон бээр-ле биезин Чалгаапай танытпынастаан. Аразының ёзулуг дузалакчызы апарган. Аът мунуп база өөренип алган, сыдымнап турда, ёзулуг-ла эвес эр олчаан, чылгыдан мед шалбалазырынга аңаа чедер кижи-даа ток апарган. Чылгы кадарын турда, ыяшаала эр-дей.

Собкай өзүп келгеш, кыргыс черге сураглыг чылгычы апарган диижир чүве.

М. ДОРЖУ очулдурган.

КЫЗЫЛ ДУГАЙЫНДА

Акы-дүүма чаңгыс эптиг, улуг совет өг-бүлеге бактаап киргеш, дөртеи чыл болган оон чоокта чаа демдеглеп эрттирген ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл дугаймында өөнүг открыткалар комплектизин үндүрген. Тывзның пом үндурер черинге белеткээн бо комплектинин чуруктарын А. Сетин, каасталгазын чурукчу А. Вагин кылган. Өөнүг чуруктарны Ленинградка парлаан.

Үк открыткада Кызылдың төөгүлүг, тураскаалдыг черлерии, хоорайның амгы шапкын сайзыралын көргүзүп турар. Хоорайның өге үндезинин 1914 чылда салдынган. Төөгү документилериндеп элгаш көөрге, төөрби чылдарның эгезинде хоорайга бажыннардан өглер хөй турган. 1920 чылдан бээр моөң мурнунда Белоцарск деп адап турган хоорайны Кызыл деп адай бергеи. 1919 чылдың августа болган Белоцарск тулгуушкунунга кызыл партизаннар ак гвардейжилерни чылча шаап тиилээн. Бо тулгуушкунга эрес-дидим киржип турар амыр-тыныдан ырылган кызыл партизаннарны акыдүүлү хоорайже оруушуткан. Найысылал Кызылдың төөгүдүг черлериин бирээзи— кызыл партизаннарга тууласкаал (фото-чурук № 4). Инда партизаннарның аттарын чыскаан бижээн. Тураскаал боду Улуг-Хемниң эрги талазында оңаланып кестүп турар.

Азия диптиң географтыг төөү Кызылда туруп турар. Совет Тываның 40 чылдың тараарыштыр улам чаартынын, ирамор-бile чараш кылдыр кылдыган «Азия төөү» обелискиин ким-дээ сонуургаар (фото-чурук № 5).

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг ажелекчилерни чылча шаварынга эмы-тынын берген чаңгыс чер чурттугларынга хүндүткелдин ёзулалы кылдыр мрамордан каастап кылган тураскаал Гастелло аттыг парк иксында турар (фото-чурук № 7). Тураскаалдың чанындан дириг чечектер ыравас. Хоочунар-даа, школачылар-даа бэлдырлалдың ёзуладдарынга мында бо-ла чыглып келир.

Найысылалдың топ кудумчуузу— Ленин кудумчуузунга баштайгы туттунган хөй каът бажыннарның бирээзи—СЭКП Тыва обкомунуң бажыңы (шагда ону чазак быжыңы деп адап турган) (фото-чурук № 1).

Амгы Кызылдың сайзыралының базынгарын бо комплекстиде киргеи «Саян» универмаг (фото-чурук № 18), «Чаа микрорайон туттунуп тур» (фото-чурук № 17), «Тудуг кезектери комбинат» (фото-чурук № 16). «Автосепселге заводунда» (фото-чурук № 19) деп чуруктардан сонуургаар бис.

Найысылал Кызылдың транспорт «дамырлары»—Улуг-Хемниң кежир улуг көвүргүнү, күүдүг агаар дайнерлерни база ол чуруктардан тып алыр сиилер (фото-чурук № 20). Шагда ков транспорт хевири автомобиль турган болза, ам хем, аэрар транспорту сайзыраан.

Кызыл — эртемнин, культураның, уран чүүлүң төөү. Аңаа хамаарышкан болук чуруктарны база оон көөр бис. Оларның бирээзи «Кызылдың № 2 школазында» (фото-чурук № 12) деп чурук. Ленин кудумчуузунуң бажында № 1 бажында бо школаны билбес кижи ховар. Шагда аңаа өөредилге комбинады турган. Тыва баштайгы специалистерни аңаа белеткеп турган.

Тыва улустуң уран чүүлүн бистин калбак делгем улуг чурттувустуң аңгы-аңгы областарынга, республикаларынга таныштырып чорун турар күрүненин «Саян» ансамблинин ат-сураа билдингир. Тыва улустуң эрте-бурунгу уран чүүлү — сыгыт-хөөмейин, ээлгир чараш танцыларны, таалынчыг ыры-хөгжүмнү чүгле бистиң чурттувуста эвес, дашкыда-даа хөй-хөй кижилер магадап көрүп турар (фото-чурук № 15).

Чон ортузунга музыка культуразын пропагандалап таныштырарынга Тыва АССР-ниң Телевиденне болгаш радиодамчыдыга талазы-бile күрүне комитединиң симфония оркестри бодунуң үлүүн киргеп. Оркестрнин концерттеринге орус, совет болгаш дашкыда-даа классиктиг чогаалдар, Тываның композиторларының музыказы чангыланып турар (фото-чурук № 14).

Кызылчылар куш-культурага болгаш спортка хамдыкпылдыглар. «Херел» спорт залы спорттуң кандыг-даа хевирлеринге, ылангыя хостуг күрешке, сонуургадыгларны бо-ла чыыр турар (чурук № 8). Тыва күрешке ачыр-дачыр тутчуп турар ышкыдет эрес-шынчагайларны өңнүт чурукта база көргүскен.

Найысылалдың топ шөлүн көрүштүг, чараш апарган. Ооң хемче талазында улуг баштыянчы болган - башкы Владимир Ильич Ленинге тураскаал өндүр чазаг кестүп турар (фото-чурук № 3). Теп шөлүдүң үстүг талазында республиканың хөгжүүм-шин театрының бедик чазаг бажыңы кайы ыракта-на өөскелиин көстүр (фото-чурук № 9). Театрның чаа бажыңын ажыттарга кииргеиден бээр шоолуг үр болгаан. Сес чус олуттуг бо улуг, чараш бажың кызымчыларның культурулуг дыштанылгазының төөү болу берген. Шин, конперттер моөң чедже үзүктелбес. Театр уран чүүлүнүң үнөчүгүнары ат-сураглыларлан эгелээн талаитылыг аныяк артистер ында ажыдап турар.

Хөгжүүмшин театрының бажының төлевилеп тудуп кылганы дээш болуп архитекторларга болгаш тудугжуларга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналыг тывысканындаа таварылга эвес.

«Кызыл — Совет Тываның найысылалы» деп комплектиде шупту чээрби өңнүт чурук киргеп. Кызыл хоорай дугайында чамдык фактыларны билип алырынга ол ажыктыг болуру чугаажок.

ДУҢМАМ

Авам сени эмзиргеш,
Авар, камныг чоргедиң,—
Ынай бичии, чаптанчыг,
Ынак дуңмам, удуй бер.
Оттур шагың келирге,
Хевиң таптыг кедиргеш,
Ойнаарактан тутсур мен,
Херлип-кестүп алыр сен.
Чугаалаан дег, шулуңнаар,
Шупту дижи үнгелек.
Ынай бичии, чаптанчыг,
Ынак дуңмам, өзүп кел.

Н. ОНДАР.

КУШКАШТАРЫМ ЧЕМГЕРЕР МЕН

Харлыг кыжын чыварлыг,
Хаарып ээрр соонтут.
Көге-буга кушкаштар
Хөөкүйлер кызыл-даван.
Борбанайнып, докпанайнып,
Бо-ла чемнеп чоргуларлар.
Сыңар болза, шуптузуп-даа
Чылыг, чырык өрээлиите
Ажыг соонтан камгалап,
Ажаап, хөгжеп туруксаар мен.
Одар меңи көргеш-де,
Оон-иоон үглеп кээр.
Деспилерге тарааны мен
Деиге үдей чажып бээр мен.
Чараштарыы борбак бажын
Савай аарак чемней бээрге.
Чаның орта, аразынга
Чаптап көрүп тургулаар мен.

К. ТҮЛҮШ.

Уруглар садында кичээл.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ХЕВИС КЫРЫНДА КЫМНАРЫЛ?

Алдан-Маадыр суурнуң культура бажыңынга Сүт-Хөл районнуң школачыларының аразынга хостуг күрешке маргылдаа болуп эрткен. Аңаа районнуң 9 школазындан 6 команда —120 ажыг аныяк мөге боттарының күжүн шенешкен. Баштайгы салыглардан эгелээш-ле, Сүт-Хөл, Бора-Тайга школачыларының мөгелери онзагарын октап, чараш аргаларын ажыглап турганнар.

Ийи хүн үргүлчүлээн чидиг демиселдиң түкпелинде команда талазы-бile Сүт-Хөл школазының аныяк мөгелеря бирги черни ап, шилчинир кубок-бile шаңнатканнар. Ийиги, үшкү черни Бора-Тайганың, Алдан-Маадырның мөгелери тус-тузунда үлешкеннер.

Сүт-Хөлден Саша Допуй-оол, Ооржак Тахир, Амир Ондар, Май-оол Сат болгаш оон-даа өскелер, Бора-Тайга школазындан Омак Норбу, Моңгуш-оол Ондар, Ачын-оол Сарыглар, Дарый-оол Моңгуш, Алдын-оол Ондар, Алдан-Маадырдан Буян Ондар, Григорий Ондар, Родион Моңгуш боттарының деңзилеринге тинлекчи болганнар. Тинлекчилерге чемпионнуң кожаалары, өртектиг белектерии, хүндүлел бижиктерии, шаңналдыг чер алган мөгелерге хүндүлел бижиктерии, хөрек демдектерии тывыскылаан.

Хостуг күреш соонда районнуң тулган чемпионну ат дээш 16 эң шымрак мөгелериин арасынта тыва күрешке маргылдаа болуп турган.

Аңаа Бора-Тайганың төлээзи Дарый-оол Моңгуш төлептиг болган. Оон чаңгыс командада эжи Мерген Ондар үжүүрлешкен.

Хостуг күрешти көдээ черде школачылар аразында непередип турары дээш Бора-Тайганың тренерлери Кызыл-оол Моңгушту, Сергей Түлүштү судья коллегиязы өртектиг белектер болгаш хүндүлел бижиктер-бile шаңнаан. Ол ышкаш Сүт-Хөлден аныяк тренер Артур Ондар база ындыг шаңналга төлептиг болган.

Маргылдааны Алдан-Маадыр школазының башкылар коллективи, совхоздуң директиязы организастыг эрттирген.

Бо маргылдаага Ийме, Хөр-Тайга, Кызыл-Тайга школаларындан командалар киришпээн.

Ам районнуң шилиндек командазы республика школачыларының хостуг күреш маргылдаазынга киржиря-бile белеткеди чорудуп турар.

С. САРЫГЛАР.

Бора-Тайга школазында күш-культура башкызы.

ДАЙЫН ҮЕЗИНИҢ УРУГЛАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Белорус ССР. Белоруссиянның кинематографистериниң тургускаиы уран-чечен чаа кинону «Авай, мен дириг мен» деп адаан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында партизаннарның маадырлыг чоруктарының дугайында, өскүс калган бичии уруглар дугайында кайгамчык чаагай сагыш салыышкыны оларның илергейлеп келгениниң дугайында ол фильм тодаргай көргүзүп турар. «Эзим школазының башкызы Домна Филипповнаның ролюн—кинофильмниң кол ролюн республиканың улустуң артизи С. М. Станюта. «Эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-бile шаңнаткан бичии оол Петя Дымның —Минскиниң № 100 школазының өөреникчизи Женя Купский кусцеткен.

Кино чогаалының сценарийин документилер ёзугаар Владимир Халип тургускан, башкарып кылган режиссёр — БССР-ниң уран чүүлериниң аддарлыг ажылдакчызы Игорь Добролюбов, оператор—БССР-ниң уран чүүлериниң аддарлыг ажылдакчызы Григорий Масальский. Белоруссиянның кинематографистери чаа кинофильмни Тимлелгениң 40 чылынга турескаткан.

ЧУРУКТА: фильмниң кадрларының бирээзи. Домна Филипповнаның ролюнда — Стефания Михайловна Станюта.

В. ШУБАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭЛДЕПТИГ ТАВАРЫЛГА

Бир таварылга өскези-бile домейлежи бээр чүүлдер бар. Чамдыкта чаржынчы база аджок. Сөөлгү үеле бистиң улуг эвес суурувуска болгулаан таварылгалар мени демир-үжүк сегирип алырынче албадапкан.

Бир катап суурувустуң чурттакчызы дерээжеи кижи, ийи эриниң арай бооргa көдүрүп киирген долганын, кара часкаан чүктепкеш, бажыныче базып чана берген. Ол алырда улус-чоңдан дуза дилээр туржук, оон оюп, чаштып чораан чүве-дир...

* * *

Бир катап суурувустан элээн мрак черде турар малчын аалдың сувай инээ чиде берген. Ооң ээзии Моңгуш деп адап алыыл, азыраан малының изин истеп, суурнуң хамык инектерии ончалап чорупкан. Ол-ла чораап, Кужур-Чыраа фермазынче утлай бар чыда, кезек шыргай арыг аразынга өртеп каан инек көргеш, пат-ла кайгаан. Дөө фермадан ончалап дилээр дээн инээ ол болган.

Баан чежип, малын сүрүп алгаш Моңгуш чаныккан дижир. Малчын инээн тылкамыяга өөрүп, суурга келгеш, төрелп кижиниң бажыңынга келгеш, инекти даштыгаа баглаап, сигенигеткеш, дүн чарып хона берген чүве-дир. Даартазында дашкаар үнүп кээрге, демги инээ база «остин» берген болган.

* * *

Бир кижиниң аңмаарынга тангыт шоона-бile шоонаалап каан ашкузу үш-дүн орту-зунда алгы-кышкы безин үндүрбейн, будуу «хостаалаш» элгаш чоруй барган чүве-дир...

* * *

Бо чүүлдерии «таварылга» дээр бис бе? Аңаа харыы янзы-бүрү чугаалар бар. «Ол дээрге кандыг-даа таварылга эвес, оор деп эң-не бужар, эң-не чыдып калган чорук-тур, ону дазылынган бээр тура согар херек»— деп, хөйнү көргеи кок баштыг ирей чугаалады. Ол сөстерии суурнуң бүгү чурттакчылары деткээн. Ынчангаш чүве чиде бээр «таварылганы» болдурбас дижип дугурушкан. Ол дыка чеп шиитпир болган. Ам мындыг «таварылга» болур болза...

Д. МОНГУШ.

СПАРТАКЧЫЛАР УТТУРУПКАН

БОНН. (СЭТА). УЕФА-ның кубогу дээш болуп турар маргылдааларының дагын ужуражылгазында Москваның спартакчылары «Кельн» (ГФР) командазынга 0:2 санга уттурупкан. Баштайгы оюнда москвачылар 1:0 санга удуп алаадаа, ийи оюнның түңелги-бile чедиишкин чок болуп, дараазында ээлчеглиг маргылдаага ойнаар артаны чидиргеннер.

Спартакчылар баштайгы оюнда идепкейлиг ойназа-даа, дараазында шөлдүң ээлерии атаканы күштелдирипкеп.

Сан 24-кү минутада ажыттынган. Вайи мичии бажыбile Дасаевтиң ааалгазынче кирр үзүпкеп. Оюнның 74-кү минутазында судьяның шииткели ёзугаар Литтбарски мичиниң 11 метрден ааалгаже кирр тепкеп.

ХЕК

Хек — силиг, чараш куштарының бирээзи. Оон мраажызы, үңүнүн таалынчыы кижи бүрүзүнге билдингир. Хек эде бергенде, ажыг кыштың тайлып, часкы куу когурумнуң эрткеи, чайның магалыг ногаан шиник үези келгеи ол. Хектиң үңү кижиге өөрүшкүнү оттуруп турары маргыш чок.

Ынчалзажок хектиң ажызында элдептиг чүвелер хөй. Хек боду уя тутпас, оолдарын азыравас куш. Ынчангаш ону тоңанчы дижир, уруг-дарыын бодавас не кижилерни хекке домейлээри аңаа эвес. Хектиң бойдуска таажын чурттаза аргазын канчаар боор, ол кижигилештир өжегээр чүве кылбас-ла болгай.

Хек бодунуң чуургаларын кайы девискээрде, кандыг куштарының чоогунда чурттап турарының аайы-бile 150 хире ангы куштарның уяларынга чуургаазын созуп катаптап-ла турган.

Ынчаш даш чагы шиичеп, чайгаалып чоруй, черже кире берип-тир оо. Ооң орнунга дириг болгаш канчаннаан-даа Собкай турун келген.

— Меңи хостап алганың дээш четтирдим, ачай. Хөй-ле үүрет көрдүм—деп, ол чугаалаан Хол-будумну-даа шимчеди албас турдум. Орук чорваа улус аъттарын, тевелерии, элингеннерни безин чагыга баглап-каар турдулар. А мээң мойнумга узун дыиын баглай шээп каарлар. Кымчылары-бile чаа уллай-даа бээрлери бар. Азырыкылыг-даа болза кенчээр боор, долларым, бутгарым мээңиң эвес, а эскиниңдир. Даш болуп хуула берген болгаш мелий безин албас турдум...

— Чалгаа боорга, канчап баар-дыр, че,—деп, ачазы химиреешеп.

Оон бээр-ле биезин Чалгаапай танытпынастаан. Аразының ёзулуг дузалакчызы апарган. Аът мунуп база өөренип алган, сыдымнап турда, ёзулуг-ла эвес эр олчаан, чылгыдан мед шалбалазырынга аңаа чедер кижи-даа ток апарган. Чылгы кадарын турда, ыяшаала эр-дей.

Собкай өзүп келгеш, кыргыс черге сураглыг чылгычы апарган диижир чүве.

М. ДОРЖУ очулдурган.

СОНУУРГАКТАРГА

ЛЕКЦИЯ БОЛУР

1984 чылдың декабрь 16-да, воскресеньеде, хүндүскүнүң 14 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чыылдыышкын бажыңында лекция болур. Ооң темазы: «Бичии уругларның мөзү-шынар кижизидилгезинин чугула үндезини болур өг-бүлеге күш-ажылчы кижизидилгеге». Бо лекция «Өг-бүле болгаш цивилел» деп тематиканың чугула кезектериинң бирээзи болуп турар. Бүгү-эвилелдин «Билиг» инитилезининң лектору, педагогика эртеминиинң кандидады, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнер академиязының улуг эртем ажылдакчызы Н. Н. Зарецкая (Москва) лекцияны номчуур.

КИНО

ДЕКАБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Таинственный старик» 10.00, «Необдуманный шаг» 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Звёздочка № 38» 9.00, «Ослиная шкура» 10.20, 12.10, «Чучело» 14.00, 18.20, «Нужна солистка» 16.30, «Девушка из банка» 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Остаюсь с вами» 11.00, «Король джунглей» 12.30, 15.30, 18.30 шактарда.

КАА-ХЕМ»: Танцор «Диско» 14.00, 17.00, 19.30, «Новенькая» 12.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Как закалялась сталь» 14.00, «Двойной обгон» 16.00, 18.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чучело» 13.10, «Каждый десятый» 9.30, 11.20, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Снежная королева» 10.00, «Вождь Белое Перо» 11.30, 13.40 15.20, «Необдуманный шаг» 17.00, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эта минута, этот миг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Девушка из банка» 14.00, 15.50, 17.30, 19.20, «Алешкина охота» 11.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Жестокий романс» 17.00, 20.00 шактарда.

ТЛЕВ

ДЕКАБРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Док. фильмнер. 9.30 — «Будильник». 10.00 —«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!». 11.00 — «Кадыкшыл». 11.45 — «Эртенги почта». 12.15 — Киножурнал. 12.25 — «Кодээнии шагы». 13.25 — «Музыка киоскузу». 13.55 — Чаа шин — «Пчёлка». 16.30 — «Аян-чорукчулар клуву». 17.30—«Эрес-маадырлыг чоруктуң дүрүмү-биле». 18.00 —«Делегей панорамазы». 18.45 —Концерт. 19.05 — Мультфильмнер. 19.30 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Жля мени». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ут». 21.35 — Концерт. 22.10 — «Одессаның шинээзи». 22.50 — 23.15 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Мультфильм. 8.30— Орус чугаа. 9.00 — Ритмиг гимнастика. 9.30 — Чаа док. фильм. 10.15 — Концерт 11.15 —«Дириг амытаннар амыдыралы». 12.15 — Балеттен үзүндүлер. 13.00 — «Поздняя встреча». Уран-чечен телефильм. 14.20 — Делегей болгаш аныяктар. 14.55 — Волейболга ССРЭ чемпионады. 15.25 — Концерт. 15.50 — «Нежность к ревущему зверю». Уран-чечен телефильмниң Т-ги сериязы. 17.00 — «Известия» солуниун шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. 19.20 — Фильм-концерт. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Концерт. 21.00 — «Ут». 21.35 — Док. телефильм. 21.45 — «Известия» солуниун шаңналы дээш чурттар аразының хоккейге маргылдаазы. 23.15 — Док. телефильм. 23.30 —00.45 — Аар атлетикага ССРЭ чемпионады.

ДЕКАБРЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Док. фильмнер. 15.10 — Композитор В. Кривицевтуң ырылары. 15.25 — Б. Горбатов — «Эштеринге чагаалар». 16.10 — Аваның школазы. 16.40 — «Кижи — чер кырының ээзи». 17.40 — «Пионерлер концерти». 18.10 — Чаа эртем-тайылбырлыг фильм. 18.30 — М. Равель. «Вальс». Хореографтыг шүлүглел. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Ажыл-херектер болгаш кижилер. 19.45 —«Колье Шарлотты». Үш сериялыг уран-чечен чаа телефильм. 1-ги серия. 21.00 —«Ут». 21.35 —Делегейниң улустарының чогаадылгалары. 22.10 —«Известия» солуниун шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. Финляндияның болгаш ССРЭ-нил шилиндек командалары ойнаар. Чапсарда—23.20 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Киножурнал. 18.10 —Л. Гаврилов — «Ажчы-Кара болгаш Ангыр-Чечек». Шин. 19.15 — Телемедээлер. 19.25— «Азия төөү». 19.55 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ут». 21.35—«Время для размышлений». Уран-чечен телефильм. 22.40 — 23.10 — «Курунениң камгалалында». Москваның XVI—XVII вектерде тураскаал тудугларының дугайында эртем-тайылбырлыг фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Хүндүлүг садып алыкчыларга

Чаа чылдың бүдүүзүнде садыглашкынның калбарганы-бile холбаштыр база чонну сезоннуг, кышкы бараанар-бile хандыраын эжиидер болгаш садыглашкынның культуразын бедидери-бile 1984 чылдың моөң соңгаарлы воскресенье дыштанылга хүнеринде (декабрь 16, 23, 30-де) Кызылдың үлетпүр бараанар садының дараазында магазиннерге 10-дан 15 шакка чедир ажылдаар: «Саян» универмаг, магазиннер — № 2 «Идиктер». № 3 «Суй белектер» (хоорком остановка), № 4 «Ажыл-агый бараанары», № 5 «Уруглар бараанары», № 7 «Аяк-сава», № 10 «Мебель», № 11 «Спорт бараанары», № 12 «Электри бараанары», № 13 (Первомайская остановка), № 14 «Аялга», № 15 (Заречный переулок), № 16 (Кечил-оол кудумчу, 63), № 17 «Артык кезектер», № 19 (Жилпоселок) болгаш № 22 (хем ол чарында).

Ол магазинверде силерге бараанарны чээн садарын база организастап турар.

Кызылдың үлетпүр бараанарының садының декабрьның суббота хүнеринде чээли киидин 9-тан 18 шакка чедир ажылдаар.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефоннары: редакторнун 2-24-63, редакторнун орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи чыыдырал болгаш үлетпүр киидистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг киидистериниң 2-37-13, чагаа киидизиниң 2-41-27 информацие киидизиниң 2-20-80 культура киидизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47 корреторларының 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45 «олуп чедирбей» барганда 2-32-75 телефоннар болгаар.

Солуп неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3003.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериин талазы-бile күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1.

ТС—01135.

Тувинская
ордена Ленина
библиотека
им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 289 (12679) | 1984 чылдың декабрь 18, вторник | 1925 чылда үнделип эгелээн | Өртээ 3 коп.

АЛДАРЛЫГ АЛДАН ЧЫЛ ОЮ

ДУШАНБЕ, (СЭТА). Таджик черде өөрүшкүлүг улуг байырлал. Республиканың ажылчы чоннары Таджик ССР-ниң болгаш Таджикистанның Компартиязының 60 чыл оюн демдеглеп турар. Таджикистанның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы ол төөгүлүг хүнге холбаштыр боолуп эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин хуралга чүве чугаалаарга, ону апаа олурушканнар чылыы-биле үдаанар.

Бо өөрүшкүлүг хүн СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Константин Устинович Черненко-нуң-даалгазын сеткил ханыышкыны-биле күүседип тур мен деп оратор чугаалаан. Ол силерге болгаш силерниң омуннээцерден республиканың коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга Таджик ССР-ниң болгаш Таджикистанның Компартиязының тургустунгаанындан бээр 60 чыл болганы-биле холбаштыр бодунуң чүректиң ханызындан байыр чедиргенин база эң эки чүүлдерни күзээнин дамчыдарын дилээн.

Совет Таджикистан дең эргелиг республикаларның өндүрүлүг болгаш күтүү-шыдалдыг эвилелинге бодунуң экономиктиг болгаш чогаадыкчы аргаларын херек кырында көргүскен. Республиканың ажылчы чоннарының төөгүлүг чедиишкиннери социалистик тургузуттуң чүүдеи-даа артыкшылдыын, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының тиилелгелиг бадытказашкынын чайынналдыр көргүзүп турар.

Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Р. Н. Набиев илеткел кылган, СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, эш К. У. Черненкого байыр чедиришкинниң чылыг сөстери дээш чалбыыштыг өөрүп четтиришкинни илергейлээн.

Хуралга эвилелдешкен акыдүмга республикаларның байырлалга келген делегацияларының удуртукчулары байыр чедиргеннер.

КОСМОСТУ ШИНЧИЛЭЭРИНГЕ ЧАА УЛУГ БАЗЫМ «ВЕГА-1» УЖУДУУШКУНДА

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос делгемин болгаш Хүн системазының планеталарын шинчилээр программага дүүштүр «Венера-Комета-Галлея» космос телевилелиниң планеталар аразының автоматтыг «Вега-1» станциязын 1984 чылдың декабрь 15-те Совет Эвилелинге салып үндүрген.

Совет эртемденнерниң ажылдап кылган саналын ёзугаар Венераны болгаш Галлея кометаны шинчилээри хөй эртем соруглалыг ужудуушкунуң программазы-биле көрдүүрген.

Хондурар аппараттың дузазы-биле Венера планетаның агаарын, булутталчак каъдын болгаш кырын «Вега-1» станциянын ужудуушкуунуң баштайгы үе-чадазында шинчилээрин уламчылаары, аэростат зондузунуң дузазы-биле Венераның агаар байдалдарын болгаш оон метеорологтуг параметрлерни өөренип көр талазы-биле принципиалдыг чаа шеиделдерни кылыр.

«Вега-1» станция оон даразында Галлея кометаже угландыр чоруттар болгаш оон ужудуушкун оруундан ону комплекстиг дөрт шинчилээрин бир-ле дүүлар боттандырар.

Совет эртемденнер, конструкторлар, инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле болгаш ажылчыннар-биле кады эртем аппаратуразының болгаш дериг-херекселдерниң комплекизи тургузарынга Австрияның, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Франциязының, ГФР-ниң болгаш Чехословакияның эртемденнери болгаш специалистери киришкен.

Черниң кылымал идепчиизиниң аргыжылга орбитазындан планеталар аразының орууниче «Вега-1» станцияны салып үндүрген.

Хемчээшкиннер медээлерни ёзугаар алырга, ужудуушкунуң оруу санап көрүнниге чоок болуп турар. «Вега-1» станциянын борт системалары болгаш эртем аппаратуразы таарымчалыг ажылдап чоруур.

Станция 1985 чылдың июньнуң ортан үезинде Венерага чедер болгаш 1986 чылдың мартта Галлея кометага чоок-шулай бээр.

ССРЭ-ГЕ КЕЛГЕН

Эфиопияның Ажылчын партиязының ТК-зының Чингине секретары, социалистиг Эфиопияның Түр административтиг шериг чөвүлелиниң Дәргазы Менгисту Хайле Мариам декабрь 16-да Москвага келген.

Аэродромга Менгисту Хайле Мариамны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, СЭКП ТК-ның секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кижилери уткаан.

Кыштаглаашкын— хүннүң айтырыы

БАР АРГАЛАРЫВЫСТЫ САНАП КӨРГЕШ

«Тере-Хөл» совхозтуң Сарыг-Хөл СБФ-зи комсомолчу-аныяктар коллективи. Оон ажыл-ишчилери он бирги бес чылдың дөрткү чылын чедиишкинниг доозуп турар. Коллектив күрүнеге сүт садарыының чыл планын 101 хуу күүсеткен.

Ында күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, малдың ажаалда-чемгерилгезин болгаш суггарымлагазын сагыш човангыр организастап, кижилер-биле ажылды эки-життикени фермада ажылдың түңнелдеринге көскү салдарны чедирген.

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтуң механизаторлары йнитиниң малын кыштан хүр-менди кыш ажырар дээш, Улут-Хемниң Шаңчыда мал чеми белеткээри-биле чедип келгеннер. Олар 200 тонна тараа саваңын бөлүп, ону Өвүрже чүдүрүп чорударлар. Ол хамык тарааның саваны ацгыстарда эңдерик. Ону мал чеминге ажыглаар дээш, Өвүрнүң база Бай-Тайга районда ажыл-агыйларның мал чемнерн белеткээр бригадалары чедип келгени ол.

ЧУРУКТА: Өвүрнүң «Торгалыг» совхозтан савазыны бөлүп, чүдүрүп чорудуп турар бригадазының ажылчыннарындан Чакпар Монгул-оол, Сергей Лаптан, Манай-Дарь Дыкый-оол, Иван Мадар-оол, Ойдуп Орлан.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧҮТКҮЛ ТУРДА—БОТТАНЫР

Эрткен кыжын совхозтуң бир бөлүк малчыннарының хуралы Дарган-Даг'га болган. Чолдак, чоон боттуг, калбак кара-хүрең арыннуг, кижи ортузу ашкан назынныг кижи турун келгеш, бодунуң ажыл-ижинииң дугайын оожум чугаалап, сеспомаан таваар кожуп каап турган чүве. Инек кадарчызы Калин Кол ол болган. Оон коданында улуг, бичe инектер семис-шыырак кыш ажып турган, чаш бызаалары бүрүн камгалаттынган, мал чеми эвээш-даа болза, ону камналгалыг чарыгдап турар болган. «Калип Кол биле Кол Дуңмаяк ийи—бо ер-бүле улус черле хөлүн часпастар, көрбес бе, бо кыжын база эки кыштап орар...» деп, хуралга келгеннер ынчаар түңнээн.

Бо чылын кыштаглаашкын эгелээр мурнуу чарыында Дуңмаяк-биле ужурашкан мен. Толбуллуң Үстүү-Булуң деп черде өөренген эрги-ле кыштаында чаа-ла көжүп чеде берген болду.

— Чүткүл турда боттаныр деп чугаалап болуур мен. Мурнумдагы чылдарда дег, 130 ажыг аныяк инектеривис, кыштан кортпас бис дээнзиг, кыштаашче дешкилежип кирдилер —деп, Кол Дуңмаяк сеткил өөрүнүүр чугаалап орду.

Ынчан малчынның «белеткели эки, ынчалза-даа моон соңгаар бистен кол хамаарыжыр» дээнин чүүдүп дугайын чугаалап турарыл? Эки херектиң эгезин быжыг дижир болгай, малчын ер-бүле Үстүү-Булуңун, ында кыштаан частан бээр «дураннап» келген. Мал одаралдыр девискээринде от-сигеннин кайы хире үнгенин, сигенчи бригада кайы черни чүү хире кезип белеткээнин, кыштагже мал чемя сөөртүр эки оруктуг черде өөренген эрги-ле кыштаында чаа-ла көжүп чеде берген болду.

— Чүткүл турда боттаныр деп чугаалап болуур мен. Мурнумдагы чылдарда дег, 130 ажыг аныяк инектеривис, кыштан кортпас бис дээнзиг, кыштаашче дешкилежип кирдилер —деп, Кол Дуңмаяк сеткил өөрүнүүр чугаалап орду.

Ынчан малчынның «белеткели эки, ынчалза-даа моон соңгаар бистен кол хамаарыжыр» дээнин чүүдүп дугайын чугаалап турарыл? Эки херектиң эгезин быжыг дижир болгай, малчын ер-бүле Үстүү-Булуңун, ында кыштаан частан бээр «дураннап» келген. Мал одаралдыр девискээринде от-сигеннин кайы хире үнгенин, сигенчи бригада кайы черни чүү хире кезип белеткээнин, кыштагже мал чемя сөөртүр эки оруктуг чириктиң уун чайын хире-хире көрүп ап турганнар. Эрткен чайын чаъс-чайык оруктарны, хем-сут кежиглерни дыка үрнүп болгонда, ишкиннер, эзим-ергә ишти черни таптыг шинчилевес болза, кыжын берге болуурун билгеннер. Оон-биле кады, чурттаар бажыңын, мал кажаалыгын септеп алырын, шанак дериг-херексели чүве киргеш турар болган. «Бо Толбул, Үстүү-Булуң иштинде сиген дээрге кайгамчыкла чаагай үнген, маңаа ийи-даа чылдың сиген курлавырын кылып ап болур турган-дыр. Ам көрбес бе, маңаа чайлаан ийи бригада багай ажылдаан, чүгле карак чаап каан—хамык сиген чер-чери-биле кадып калган, оон хар алдыңче киргеп...» деп, оон хомудалы чер-ле чөптүг. Калин кыштаашка көжүп чеде бергеш, кайда кандыг сараат, кайда долгаан сиген, силостаан онгар барын кезип каапкан. Оон сөөртүр-де Калин бодун машинезі) трапторга чүдүрүкчүлеп-даа болур, аъдын шанакташ сөөртүп-даа шыдаар. Оон ынай совхозунан кыжын немелде мал чемин алыр апаар.

Бо хүнде оларның кодан малы кышче дуюг быжыы-биле киргеп. Кажаалары ыяк септеттинген, өдек четчири-биле бөлдүүгеп, сиген сөөртүнген. Чайын, күзүн семиртken бир-ийи харлыг ол аныяк улуг инектерге бодаарга (эрткен кыжын улут инек кадарын турганнар) бир янзы ажаалда чемгерилгеге болгаш хайгаарал турар дээрзин малчыннар эки билир. Хүлээнген малын түс хуу камгалап алырын мурнакчы малчыннар социалистиг тарыжында бижээн.

Дуңмаяк Сундуевна Кол төрээн совхозу «Тоора-Хемге» хөй чылда ажылдаан. «Бухгалтер эртемниг кижи мен, анза он чыл ажылдадым. Кайчаар боор, карак-кулаам аарааш ол ажылга таарышпас болгаш, оон малчыннай бергеним бо. Тааржыр ажылымдыр мен, ам-даа кижиге ажылдаар ужурлуг мен» —деп, ол чугаалап турар. Ынчаарга Калин Кол дээрге Тожуунуң инек кадарчыларының иштинден мергежилиниг талазы-биле 1984 чылда чемнеп кижи болганда, келир чылын ол аддар лентазын ишкиннээс мен деп созуп берген. Чеди уругнуң нези (уругларының чамдыызы өскелеп-баштанган, чамдыызы өөренип-даа турар) Кол Дуңмаяк Азас кодаа Советтиниң депутадыңга он удаа сонгуткан. Чурттап турары девискээринде малчыннар — хойжулар, инек кадарчылары болгаш чылгычылар ортузунга бола барып, депутат үлүлөлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

А. НУГУУРАК.

АНЫЯКТАРНЫ ДЕТКИВИШААН

Он бирги беш чылдың дөрткү чылы доостур чоокшулаан. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың планнарын болгаш социалистиг үлүлөлгелерни күүседиринче бүтү күжүн мөөнээн. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чыл планын эътти —76,8, сүттү — 95,6, дүктү —100 хуу күүсеткен. Коллективтиң мурнуда соруглаларны чедиишкинниг күүседиринге дирекцияның болгаш парткомуң бир даянар кол күжү комсомолчулар болгаш аныяктар болуп турар.

Совхозта үжен хар чедир назылыг аныяктар хөй. Оларның 126-зы комсомолчу. Оолдар болгаш кыстар мал ажылында улуг күш. Ам ында бежен чеди комсомолчу ажылдап турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның мергежил талазы-биле өөрүлдезиниң, идейлиг канчылыышкынының, кижизидилгезиниң талазы-биле ажылдар план ёзугаар чоруттунуп турар. Малчыннарже комплекстиг үүлүшкүүвер, лекция, бесседалар доктаамал эртип, политиктиг, экономиктиг, зооветеөредилгеге 120 ажыг аныяктар хаара туттунган. Партколмуң база коммунистерниң хуралдарынга комсомол комитединиң ажылының дутайын дыңнап, дагдыныышкын шимчээшкинин калбарткан.

Бо болгаш өске-даа ажылдарның түңнелинде совхозтуң аныяктарының күш-ажылчы идепкейи Совет Тыванып 40 чыл оюнуң чылында улам бердээн. Чыл планын күүседиринге төлептиг улуг кирген аныяк мурнакчылар көөрдээн. Чижээ, аныяк хойжу Р. Допгак төрүүр үүс хойдан-на чыл бүрүде 85—90 хураганны мендн доруктуруп, бир хойга онаалтыр 2 кг чедир дүктү кыргып ап турар. Саанчылар У. Ондар, Г. Ооржак олар саар бир инектен эң-не хөй сүттү эрткен эйларда саап алганнар. Чарыштың мурнакчыларының иштинде сарлык кадарчызы И. Ондар, чолаачылар С. Ондар, В. Кыргыс болгаш өскелер-даа бар.

Аныяктарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле хемчегларни совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел, комсомол комитеттери ап чорудуп турар. Бо чылын малчыннап эгелээн ийи аныяк ер-бүдеге чаа өгнү бүрүп дерээш бергеп. Мал оолдаашкыны чымыштыг үе. Ол харыысалгалыг ажыл үезинде малчыннарга дузалажыры-биле сакманчыларны чыл бүрүде чорудуп, оларның аразынга чарышты организастаап, түңнеп келген. Сакманчылар Г. Ондар, А. Сарыглар олар 90—100 чедир хураганнарны менди доруктурганнар. Аныяк кыстар бо кыжын база-ла коданнарже чорупкан.

Ажыл-агыйда кыштаглаашкының байдалы эки. Малчыннарның кыштагларының септелгезин баш бурунгаар кылдынган, коданнарга мал чеминиң чедирилгезин үзүктелишкин чок. Кыштаглаашкын, мал ажылынга аныяктарны хаара тудар талазы-биле, өске-даа айтырыгларны совхозта комсомол комитединиң (секретары Н. Ондар) болгаш салбырларда комсомол организацияларының хуралдарынга чугаалажып, ап чорудар хемчегларниң күүселдезин организастаары идепкейжип турар.

О. БОРАШ.

Сүт-Хөл район.

ФЕВРАЛЬДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Барыын-Хемчик районуңуң ыяш ажыл-агыйында Степан Монгушка удурткан ыяш белеткээр бригадазының ажылы багай эвес чорун турар. Бо бригада улус ажыл-агыйынга хереглээр тудуг материалдарны болгаш оттуглар ыяш белеткээр үлүлөлгелиг.

Мурнакчы бригада ыяш ажыл-агыйынга «Совет Тыванын 40 чылынга — 40 шалыпчы неделя» деп социалистиг чарышка тиилекчи болуп, юбилей бүдүүзүнде 1984 чылдың 11 айларының планныг онаалдазын 115 хуу күүсеткен. Наъыралдыг коллектив бедик бүдүрүкчулуг ажылын кошкатпайн келген болгаш чылда 1950 кубометр тудуг материалдары белеткээр планын 2407 кубометр чедирип, чыл планын 123,4 хуу кылдыр эрте күүседипкен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг мелерге «Маадыр-ие» атты тыпсыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш кижизидип өстүрген мелерге «Маадыр-ие» орденни бербишаан, «Маадыр-ие» атты тыпсыры болза:

Тыва АССР-ден:

Долгай Кижээевна **Саанга** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.

Зоя Балайбевна **Чамзырапга** — «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң ажылчыны, Монгүн-Тайга район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Черненко.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1984 чылдың декабрь 12.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ ОНГУ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязын 1984 чылдың декабрь 20-де, эртенгинии 10 шакта, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1984 чылдың декабрь 20-де, 9.30 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралы 1984 чылдың декабрь 19-та, эртенгинии 10 шакта, Советтер бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязынга келген депутаттарның бүрүткелиг Советтер бажыңының № 107 өрээлинде 9 шактан 22 шакка чедир кылып турар. Телефону 2-55-42.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

КАМНАЛГАДАН ХАМААРЖЫР

Тыванып автомобиль септээр заводунуң коллективи он бирги беш чылдың дөрткү чылын төлептин-биле доозар дээш, күженнишкиннииг ажылдас турар. Бистиң завод он бир айларның продукция сайгарар планын 100,9 хуу, а бараанның продукция бүдүрерин 102,3 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчулуунуң планын 104,3 хуу күүсеттивис. Бо күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырывыска кандыг чүүлдер дөгүм болганыл? Ол дээрге, бир дугаарында, материалдыг курлавырларны чөп ажыглаары, камналгалыг болуру болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шынгыы сагыыры деп санаар бис.

Камналга айтырымның талазы биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга эш К. У. Черненко «Беш чылды төлептиг доозар, экономиканы интенсификастаарны дүргедедир» деп чугаазынга «Материалдыг курлавырларны камнаары—ажыл-чорудулганың эң чугула чүүлү» деп санап, камнап билир ээ болуру, эң-не бедик камналганы чедип алыры дээш демисежнри—биске бирги черге-нин чугула соруглазы» деп демдеглээни, бистиң ажыл-иживиске партийжи дорт удуртулга болур.

Эрткен он бир айларның түнелинде-биле 167 муң киловатт-шак электри энергиязын, 4 кубометр диліг материалдарын, 3 тонна кара металлдыг камнап алган бис.

Заводта камналга айтырымынче сагыш салып, күүседир ужурлуг практиктиг хемчегларниң тодаргай планын ажылдап кылганывыстың ачызында бо түңнелдер чедип алдыптаг. Материалдарны камнап алырынче, дериг-херексели камныг эдилээринче угланган шимээшкиннинг улам калбарып, хөй санныг ажылчыннарның аңаа киржип турары база бистиң ажылывыстың чедиишкинин хереченлеп турар. Заводта участок бүрүзү камналга талазы-биле планныг, оон күүселдезин квартал санында хынап, социалистиг чарыштың түнелинде үндурерде камналга коргүзүтлерин база барымдаалаар бис.

Кижи бүрүзүнүң ажылдаар черинге камналга чурумун сагыырынзын ангыда, эрги дериг-херексели солуурун, эртем техниканың чедиишкиннерни будүрүлгеге шиңгээдип алыры, чаартыкчыларның чогаадыкчы өске-даа херекселдери камналгаже үлүүн киире берген. Экспериментальдыг бөлүктүң слесары Сергей Дрыгин чыл эгезинден бээр 8 чаартыкчы саналды берип, оларның шупту-зун ажыглалче киирген, чогаадыкчы чүткүлдүг кижи. Автобустар септээр керээлиг бригаданың бригадири Константин Кукарин база идепкейлиг чаартыкчы. Оон бригадазы материалдыг курлавырларны камналгалыг ажыглап тургаш, он биеги бүс чылдың дорт чылының планын күүседипкен. Заводтуң чаартыкчылары иниги-зин-биле 3600 рубль экономиктиг ажыктыг саналдарны шиңгээдип алган болгаш оларга 560 рубль түңнүг шаңналды тыскан.

«Камналга талазы-биле практиктиг хемчегларниң тодаргай планын будүрүлге бүрүзүнге ажылдап кылыр болгаш оон күүселдезиниге шынгыы контроль тургустунган турар ужурлуг» деп, эш К. У. Черненко эйыткан болгай. Оон ол сөстерин бистиң автомобиль септээр заводтуң улусчу контроль бөлүү бодунга айтыышкын кылдыр биліп, камналга талазы-биле ажылдың канчаар чорун турарын үргүлчү хайгаарал турар. Ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылардан тургустунган 9 кижи составтыг улусчу контроль бөлүү доктаамал хыналдаларны чорудуп келген. Диліг материалдарының шынарын, оларны складтарда канчаар шыгжап турарын, кыварчазар, одаар материалдарның чарыгдалын, ажылчыннарның ажыл шагын чөп ажыглап туварын үргүлчү хынай бээр бис.

Хыналдаларның түңнелинде илереэн четпестерни дарый эде көөрүн негээн айтырыгны кедүруп, бо талазы-биле хурал-суглаа эрттирип, үнген дужаалдарның күүселдезин база контрольга ап турар бис. Чижээ, диліг материалдарын чедир дериттинмээн черге, бичгай шыгжап турганының ужуулуу-биле, шынары бакшырап, саннан үнүп турган фактылар бар. Улусчу контроль бөлүү хыналда чоруткан сөөлүнде, байдал экижээн, буруулуг кижилерниң хемчээн база алган.

Чамдык курнакчы будүрүлгелерниң үлегери-биле, келир чылдың ийи хүнүнде камнап алдынган электри энергиязы, кыварчазар, одаар чүүл, металл-биле ажылдаар деп соруглаңы заводтуң коллективи салган. Ол хүлээлгеин күүседип болурунуң бүтү аргалары бисте бар. Камналга айтырыы үргүлчү бистиң кичээнгейивистен төвүүде.

А. ТОМИЛИН,
автомобиль септээр заводтуң алан кылдыынның начальныгы, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

Партийжи амыдырал: эге организация, ооң ажыл-херектери

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕРИ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлериниң, эш К. У. Черненковуң чугаавларында айтымышкыларны амыдырала боттандырар дээш Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң парткому, партия эге организациялары ажылдап турар.

Парткомуң үчёдунда 135 коммунист болгаш СЭКП кежигүнүге кандидат бактаап турар, оларны совхоз бүдүрүлгезиниң харысалгалыг участоктарында быжыглаан. Коммунистерниң 56 хуузу материалдыг кежиктиң бүдүрүп турар. Ажыл-агыйның планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге олар үлүүн киирип, чаныштың мурнуку одурүүнде чорүп, ажылчы чонмарга ажыл-ишчи, амыдыралга төлевиттг чорүүн көргүзүп келгеннер. Ол ышкаш коммунистер ажыл-ишчилерниң ортузында партийжи-организастыг, идеологтуг ажылдарга идепкейлиг киржип тураалар. Ооң түңнелинде совхоз бо чылын ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чамдык ченишкиннерлиг болган. Ол бир айларда күрүмеге сүт садарының чыл планы 93 хуу, этти—86 хуу күүсеткен.

Күш-ажылды организастаарының депшилгелиг аргазы — бригада керээзин неитередиринче партком, партия эге организациялары кичээнгейин салып турар, ажыл-агыйның янзы-бүрү бүдүрүлгелериниде бригадаларының 90 хуузу бригада керээзин ёзугаар ажылдан эгелээн, оларның чамдыктары эки түңнелдерни чедип алган. Дуржулгалыг ажылчын Дыртыына Ооржактың удуртканы бригада керээзин-биле ажылдаан мал чемнери белеткээр звеновуның көргүзүглери бедик болган, чаа арганың ажыктыын ол бадыткаан. Эзир-оол Күжүгетке удуртқан картофель өстүрер звено чаагай дүжүттү өстүргеп. Бригада керээзин неитереткеш башгайы түңнелдерни берген. Бо чылдың эрткен айларында совхоз шалың фондузуун чээрби ажыг муң рубльге камнап алган.

Совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын, специалистерни СЭКП кежигүнүге хүлээп алыр, аныяк коммунистер-биле ажылды эки-ижидер хемчеглерни партком, партия организациялары ап турар. Сөолгу дорт чылда чээрби хире кижини партия кежигүнүнге хүлээп алган, комсомолду дамчыштыр хүлээп алырының хуузун көвүдеткен.

Парткомуң болгаш партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазында кылдыңган ажылдар-биле чергелештир чамдык четпестер барын чоокта чаа эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистер шүгүмчүлеп, оларны эдип алыр талазы-биле түңү кылырын саналдарынга тодаргай чугаалааннар.

Чыргакы, Хорум-Даг салбырларында партия эге организацияларының СЭКП-ниң Уставының негелделерин ёзугаар хуралдарны эрттирбейн келген. Чимилдырган хуралдарынга белеткелиг кошкак чорудуп, ооң белеткелинге партия кежигүнүлерин калбаа-биле киириштирбейн турган. Ылаңгыя коммунистерниң авангардчы ролюн бедидериниң, партийжи даалгаларны канчаар күүсеп турарының дугайында айтырыгларны хуралдарга ховар чугаалажып келген. Ооң түңнелинде коммунистерниң аразында даандырган ажыл-херээнге харысалга чок, планныг онаалдаларын күүсетпес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер тургулаан.

Совхоз төвүнде партия эге организациязы хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организастаарын болгаш хынаарын четпес чоруткан, коммунистериң даандырган ажылын, хөй-ниитичи даалгазын канчаар күүседип турарын хынап көрбейн турарындан ында четпестер бар болуп турар. Ындыг чоруктуң уржуубиле коммунистер С. Б. Ондар, М. Д. Донгак ниитиниң ажылын кылбайн тургаш, партия талазы-биле хемчет алысканнар. Чамдык коммунистер онаашкан ажылынга ээ-харысалга чок болганындан кадарган малын чидирер, самчыгдаар болуп турган. Оларга С. Сарыглар, Д. Ооржак, К. Донгак хөй малды чидирип, совхозка когаралды чедирген. Ниитизи-биле 33 муң рубльдиң оре-самчыгдалын совхозтуң малчыннынары кылган.

Ажыл-агыйны эвес, харысалга чок чоруктуң уламыдан ниитининг малының баш саны өспейн, продуктулуг чоруу бедивейн турар. 1974 чылда ажыл-агыйның шээр малы 26 муң ажыг турганындан 19 муң чедир кызырылган, бода мал база эвээжээн.

Совхозтуң торүүр чүс баш малга онааштыр ап турар төлү эвээш болуп артпышаан. Ол болза мал ажылының түскай эртемниглериниң, малчынарның онаашкан ажылын зооветеринарлыг негелделер ёзугаар чоруткайн турарындан болуп турар. Бо чылын совхозтуң хөйжүлары Сая Кавва, Юрий Кавва, Василий Моигуш, Чечен Моигуш төрүүр чүс баш хойга онааштыр ээ-не эвээш төл алган.

Мал ажылында үстүнде айтыкан болгаш өске-даа четпестер совхозта парткомму (секретары А. С. Ховалыг), партия эге организацияларын дүвүретпейн турар. Илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни ам-даа болур-чогууру-биле албаан. Ажыл-агыйның нол-экономиказы — мал ажылы болганда ында четвестерни чайладыр дээш чогуур хемчеглерни алырын партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга саналд берген коммунистер чөптүү-биле неген, чогуур сүмелерни киргеннер. Ынчангаш партком, партия эге организацияларының шүтүмчүлелдиг саналдарны амыдыралга боттандырар дээш партийжи-организастыг, идеологтуг ажылды калбартыр хүлээлгелиг.

Партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидер, ооң дайынчы аргашиңээзин бедидер дээш партколмуң чорудуп турар хемчеглери СЭКП обкомуиуң IV пленумунуң шиитпирлериниң негелделеринге ам-даа четпес. Коммунистериниң авангардчы ролюн бедидер, хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин чедип алыр, ажылчы чонмарның коммунистиг кижизидилгезинге хамаарышкан айтырыгларны чедишкинниг шиитпирлээр, политмассалыг ажылды негелдеге дүүштүр чорудар хемчеглерни боттандырары партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринге, дайынчы аргашиңээзин бедидеринге дузалаар, ынчангаш ажылды дээштиг чорудары чугула болуп турар.

Д. МОНГУШ.

АВАЗЫНЫҢ САЛГАКЧЫЗЫ

СЭКП Тыва обкомуиуң бешки пленуму комсомолга партийжи удуртулганы экижидер талазы-биле айтырыгны көргеп. Ук пленумнуң материалдарын чер-черде коммунистер болгаш комсомолчулар — бүгү чон өөренип, изик-биле деткип турар. Ында «Мал ажылы — комсомолдуң шалынчы херээ» деп кыйгырыг аныяк кижи бүрүзүнүң сонуургалың хайныктырган.

Тес-Хем районуң мал ажылында аныяктар эвээш эвес. Оларга «Кызыгаар» совхозтуң тевежизи Роман Алдын-Хереди, «О. Шынаа» совхозтуң чылгычызы Доржу Маадыр-оолду, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчыларын, «Кызыгаар» совхозтуң Шарапуур хойжу бригадазының кежигүнериин болгаш оон-даа өскелерин хамаарыштырып болур.

Комсомолчу Валентина Бадарчы эрткен чылын Берт-Дат ортумак школазын доосқан. Ол Өртен сүт-бараан фермазында үжен хире чыл саанчылаан турар авазы, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Александра Бадарчының аайы-биле ук коллективте ажылдай берген. Бо хүннерде ол фермада учётчиктеп турар. Валя алызында авазының инектерин хүлээп ап, комсомолчу өөрү Светлана Делгет, Чодураа Чооду шыкаш, саанчылаар күзелдит, Чодурааның авазы Даржы Таңдаш-Кара база бо фермаиың хоочун саанчыларының бирээзи. Хоочуиларның ижии салгаар аныяктар фермада оон өске-даа бар.

К. ЧООДУ.

ЧУРУКТА: комсомолчу Валентина Бадарчы-

Ак-Эриктен чагаа

ШЫЛАНЧЫГ ХАРЫЛЗАА

Бистиң үеде ажыл-агыйжыдаа, амыдыралчы-даа херектерни дүрген шиитпирлээр талазы-биле телефон харылзаазы эң чугула. Тес-Хем районуң харылзаа белдириниң ажылы чогуур негелделерге дүүшпейн турар. Телефон харылзаазы чамдыкта ай чедир үстү бергилээр, ону эде кылыр талазы-биле хемчеглер алдынмайн турар.

Ылаңгыя Ак-Эрик суурда харылзаа шуут чок деп болур. Мында чүгле телефон харылзаазы багай ажылдан турарындан аңгыда, суурнуң чону радиону база дыңлавайн турар. Почта черн чаа бажынче кешкенден бээр ийи чыл ажыг болду, а харылзаа биле радио дамчыдылгазы улам дорайтай берди. Чурттакчы чонның чөптүү негелделери турбуже, бо талазы-биле ажылды харылзап турар эштер (почта салбырының эргелекчизи З. Сади) чүге хемчет албазыл, азы онаашкан ажылын утгайн турары ол бе?

Дүрген чедер телеграммалар Самгалдай биле Ак-Эрик аразынга он ажыг хонук болгаш чеде бергилээр таварылгалар бар. Албан черлериниң, ылаңгыя районнуң удуртур органнарының, район эмнелгезиниң, орт черниң телефоннары үреяик болурга, ажылга кайы хире шаптыктың чугаалаш канчаар. Моон ужуруубиле районнуң кайы-даа организациязынга деңзиг мекэз чедирер дээш, ынаа-ла машина үндүрер, кижи чорудар ужурга таваржып турар.

ЭМЧИВИС ЧОК

Ак-Эриктс медпункт ажыдавайн турары база коичуг дүвүреичиг. Аңаа ажылдан турган эмчи чаш уруглуг апарган, ажылдавайн турар, ону солуур эмчини район эмнелгезин чорутпаан. Ажылчы чонның кадыын камгалаар кадрларны Ак-Эриктиң көдээ Соведи база чедир негевейн турар. Аарыг кижилерни эмчи машиназы чок болгавыидан, совхозтуң дирекциязындан машина дилеп, район эмнелгезиниче чедирер-дир бис. А орта чедире бээрге, район эмчилери аарыг кижи-биле катай эмчи келбээн, шынзылга чок, азы эмчи чалаваан дээш аарыг кижиин хүлээп албайн баар чоруктар бар.

Үстүнде айтканывыс четпестерни дүрген эдип, байдалды чогумчалыг болдурарын чон негеп, күзеп турар.

Бо айтырыгларны харыылап турар эштер дарый хемчет алырын Ак-Эрик суурнуң чурттакчылары шагдап бээр маиап келген.

Д. ТҮМЕН,
А. ЛУДУ.

КОЛЛЕКТИВТИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Эрзин районда чонның амыдырал хандырыгга бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчылары көдээ чонга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирер дээш кызымак ажылдап турарлар. Бүдүрүлгениң бригадалары, совхозтар тептеринде комплекстиг хүлээп алышкын пунктулары аразында социалистиг чарыштыг. Ооң түңнелии айлап, кварталдап үндүрүп турар. Күш-ажылдың мурнакчылары мында хөй. Оларның чамдыктары-биле танышкын көрзөлчцер.

«Мөрен» совхозта чондан чагылгар хүлээп алыр комплекстиг пунктуның ажылы эки. Ооң эргелекчизи В. К. Болат көдээ ишчилериниң чагыгларын аңаа хүлээп ап турар. Чагыгларының ой-шаанда кыдыгыган турарын, эки шынарлыг кылдыр септеттинген азы даарактынган болурун ол чутулага ап турар. Кызымак, эки ажыл макталга албан чедер болгай. Валентина Күнзеновна Болаттың чуруу—районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң хүндүлел самбырызында.

«Нарын» совхозта комплекстиг хүлээп алышкын пунктузун М. А. Бумбалдай оң чыл эргелекчилеп келген. Бо үениң дургузунда ол даады-ла кызымак, эки диртип келген. Планныг онаалданың күүселдезин ол доктаамал чедип ап келген. А кол-ла чүве — совхозтуң ажыл-ишчилеринге амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирерин Мария Александровна эки чорудуп келген.

Бүдүрүлгениң мурнакчылазрының бирээзиниге Е. Аракчаа хамаарышыр. Ол—бо бүдүрүлгениң «Нарын» совхозта идикти септеэр болгаш даараар цегинде мастер. Ол-ла цехте Орлан Чоксуиуң ажылы база эки. Ийи мастер бот-боттарының арга-сүмезин ап, деминг ажылдан турарлар. Оларның септээн, даараан идиктериниң шынарының эки болуп турарындаа ында.

ЧУРУКТА: «Мөрен» совхозта комплекстиг хүлээп алышкын пунктузуиуң инженерлекчизи В. К. Болат чагыгчылар-биле сүмележип тур

Сөзү болгаш фотозу
Т. КУНГАНЫҢ.

Хандырылгаңар кандыгыл

ЧУНАР-БАЖЫҢНАП АЛЫР ДЭЭШ

Чунар-бажыңывыс чаа, ындыг-даа болза, орта ажылдавастаан. Хагдынгандан бээр ам безин беш ай чеде берди. Кажан ажыттынары билдинмес.

Чамдык ог-бүлелер бажыңының чанында хуузунда чунар-бажыңныг. Чунар-бажыңы чок кижилер канчаар боор, чунуп алыр дээш район төвү кирер ужурга таваржып турар. Оруккa кыжын эртken-дүшкеи машина-балгат дозар деп чүвеииң бергезии. Ынай-бээр ынчаар аргыжарының бергези коичуг болурга, чурттакчылар Сарыг-Сеп чедер дээш совхозтуң автобузун хөлеэнлеп ап турар. «Ленинчи орук» совхозтуң ажыл-ишчилери район төвү кирип, чунар-бажыңнап алыр дээш мынчаар шүүдеп турарлар.

А. ХОМУШКУ.
Каа-Хем район.

ХООРАЙЛАРНЫҢ АГААРЫНЫҢ АРЫЫ ДЭЭШ

Арыг агаар дээш сагыш салыры амгы үеде, агаар боду дег, өргежок чугула. Ол дээрге онзагай ужур-дузалыг чүүл, амыдыралдың өргежок чугула негелдези. Ынчалзажок агаар бистиң бомбүрзээвисте чер бүрүзүнде шуут арыг эвес. Ынчангаш черниң чурттакчылары бойдуска, «бешки океанга» өреиг.

Хоорайларның өске-даа чурттакчылыг черлериниң болгаш үлетүүр төптериниң атмосфера агаарының хирээнип бокталырын болдурбас талазы-биле вемедже хемчеглер дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ниң Политбюрозуиуң эдчегелиг хуралынга чугаалашкан.

Ол айтырыг талазы-биле СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң хүлээп алган доктаалында кавбак программаны төлевилээн. Ону боттандырары агаар бассейниниң хирлеиирииың денеелиң улам эвээжедирин хандырар. Газ арыглаар болгаш доозуп тудар чаа дериглерни тудуп тургузары болгаш ажылдан турарларының ажыктыын бедидери, технология чүрүмүн биижигавары, будүрүлгелериң чиг-эттиң болгаш одаар түүдүн өске хевирлеринче шилчидери көрдүнгеи. Эргежок чугула херек апаргында будүрүлгениң хевирии өскертир болгаш чамдык цехтерни, участоктарны чурттакчылыг роналардан дашкаар үндүрүп болур.

— СЭКП ТК-ниң Политбюрозуиуң шиитпири — совет кижилериниң кадыы дээш, бисиниң хоорайларывысты болгаш чурттакчылыг черлеривисти долгандыр турар бойдус арыг, таарымчалыг болурунуң дугайында партияның соксаал чок сагыш салымышкынының илеитыг бадыткалы болур—деп. ССРЭ-ниң Гидрометеорологиг болгаш бойдус контрольлаар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент кежигүнү Ю. Израэль СЭТА-ның тайылбырлакчызы Д. Смирнов-биле бесседазынга демдеглээн.

Бойдус камгалалын күштелдирерии база бойдус курлавырларын чөп ажылгаарын бистс улуг экономиктиг болгаш социал ушур-дузалыг күрүне сорулгазы кылдыр хүлээп көрүп турар. Ону шиитпирлээри амгы болгаш келир үениң салгалдарының амыдырап чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле дорт холбашкан. Ол дугайын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чоокта чаа эрткеи сессиязынга база катап демдеглээн.

Бо айтырыгга хамаарыштыр алырга атмосфера агаарын амыдырал-чуртталганың бирги чергелиг үндезини, амыдыралны күштериниң үнер дөзү. СЭКП ТК-ның Политбюрозуиуң айтымышкыннары бүгүдеиниң болгаш кижи бүрүзүнүң хүлээп ап турар шиитпирлериниң үндезилелдии дээш харысалгазын бедидерин, атмосфера агаарын камгалаар дугайында Хоойлуну хажык чок күүседирин хүлээндирип турар.

Агаар бассейниниң арыглаайы дээш кандыг-даа чиигелде чокка демисежир херек. Арыглаи аштаи турар черлерде эвес, а бокталдырбайн турар черде арыг деп мерген чүтаа бар болгай. Айтырыгны шиитпирлээрииии кол ээвээ будүрүлге чорудулгаларын сайгыарыңгайжыдарында, ону эвээш болгаш шуут артыпчы чок болдурарыиче чүткүүрүлге болуп турар. Ындыг технологиялардже долузу-биле шилчиири келир үеиин херээ, ынчалзажок оларны тургузары болгаш шиигээдии эгелээри бо хүнүиүң сорулгазы.

Агаар бассейниии камгалаарының бир чүгулга талазын айтыр херек — ол дээрге автотранспорттуң үндүрүп турар газтары-биле ону хирлеидирерии болдурбазы-дыр. Аңаа улуг хоорайларга агаар бокталышкынының барык 50 ажыг хуузу онаажыр. Транспорттуң атмосфера агаарынга багай салдарын эвээжедириниң темазыбиле хемчеглериниң темпизин доктаалда айыткан.

Чурттуң бүгү девискээринде агаар бассейнин камгалаарыиче шиитпирлиг утланышкын тургустунган. Арыг агаар индустриязының базазы бар. Газ арыглаар болгаи доозуи тудар тургузугларны тудары бо беш чылда ооң мурнуидаазындан 1,5 катаи көвүдээн.

1985 чылдың планында ындыг тургузугларны будүрүп үндүрерии болгаш ажыглалга киирерии көвүдедиир көрдүнгеи. Ол доктаамал ажылдап турар ыш үндүрер черлериии хоралыг будүмелдерин тудуп арттырарын 78 хуу чедирер. Арыглаар болгаш хора чок болдурар дериглер-биле будүрүлгелерии чеиселгээриниң темпилерии оон ыиай-даа улам шапкынчыдар.

Эртем-техниктиг депшилге бойдус камгалалының технологиязын улам сайзыраигайжыдарын, улам дээштиг дериг-херекселдерни будүрүп үндүрерии иегеп турары билдиигеи. Ынчалзажок ам ажылдап турарлары безии долу күүгүзү-биле ажыглаттынмайн турары харваданчыг. Агаарже нормалардан ажыл турар хоралыг будүмелдер үндүрүп турар будүрүлгелер база бар, оларда ыштан түгле кадыг будүмелдерии тудуп ап, газ хевирлии түүдерии ылгавайн турар.

Агаарны арыг болдурар дээш демиселде улуг четпестер барын, чамдык заводтарның, ТЭСтериниң, котёльиаларының удуртукулары арыглаи ажылдарынга акша-хөреигизии харамаиыр чоруктарны СЭКП ТК-ниң Политбюро хуралынга шыигыы буруу ыанкан.

Чижээ, тудут индустриязының, энергетиканың, химиия үлетүүрүнүң, өиүүт болгаш кара металлургииының будүрүлгелери агаар арыглалыиы дериг-херекселдерии тударының планнарын күүсетпейн, аңаа көрдүнгеи акша-хөреигилерии шиигээтпейн турар. Будүрүлгениң кол күүлерии бойдус камгалалының объектилериниң тудуу доозулбаанда ажыглалга киирер чорук уламчылавышаан.

ССРЭ-ниң Гидрометеорология болгаш бойдус контролюнуң талазы-биле күрүне комитеди 450 хоорайда атмосфера байдалын контрольда өлгаи. Албан черлериниң бо талазыбиле лабораторияларының калбак четкизи будүрүлгелериниң шуут боттарында ажылдап турар. Дыка хөй үлетпүр төптериниң алээи каш муң будүрүлгелериигe хамаарыштыр атмосфераже үндүрер чүүлдериниң эрттирии болбас нормаларын доктаатkан. Шиичилелдериниң болгаш эртем-будүрүлге диилээшкиннериниң хемчээли улгадып турар.

— Бо талазы-биле бис амдаа хөйиү кылыр ужурлуг бис—деп, Юрий Антоиевич демдегледи.—СЭКП ТК-ниң Политбюрозуиуң хуралынга демдеглээнии ёзугаар атмосфера агаарының арыын контрольдаар күрүне органнарының ажылынын дээштиин улам күштелдирерии эргежок чугула.

Шынгыы хажыдыышкыннар кылган, бойдус камгалалын тоомчага албас, ажыл-агыйны тетчеглекчи ёзу-биле чоруткан таварылгаларда принциписалыг болгаи кандыг-даа хаймра чок болурун ССРЭ-ниң Гидрометеорология болгаш бойдус контролюнуң талазы-биле күрүне комитеди 450 хоорайда атмосфера байдалын контрольда өлгаи. Албан черлериниң бо талазыбиле лабораторияларының калбак четкизи будүрүлгелериниң шуут боттарында ажылдап турар. Дыка хөй үлетпүр төптериниң алээи каш муң будүрүлгелериигe хамаарыштыр атмосфераже үндүрер чүүлдериниң эрттирии болбас нормаларын доктаатkан. Шиичилелдериниң болгаш эртем-будүрүлге диилээшкиннериниң хемчээли улгадып турар.

— Бо талазы-биле бис амдаа хөйиү кылыр ужурлуг бис—деп, Юрий Антоиевич демдегледи.—СЭКП ТК-ниң Политбюрозуиуң хуралынга демдеглээнии ёзугаар атмосфера агаарының арыын контрольдаар күрүне органнарының ажылынын дээштиин улам күштелдирерии эргежок чугула.

Шынгыы хажыдыышкыннар кылган, бойдус камгалалын тоомчага албас, ажыл-агыйны тетчеглекчи ёзу-биле чоруткан таварылгаларда принциписалыг болгаи кандыг-даа хаймра чок болурун СЭКП ТК-ниң Политбюрозуиуң шиитпирлери иегеп турар. Хоойлу дээрге бүгүдеге чаңгыс аай болгаш албан күүсеидир дүрүм болуп. Амгы үеде контрольдуң болгаш хайгааралдың албаннарыига чаа айтыышкыннарны берген, инспекторлар ам бүгү улустуң (а түе албан черииің эвес) эргелеакыларын шудургу болгаш туруштут камгалаар ужурлуг.

ТУРУЖУНДА КИЖИЛЕР

Кандыг-даа тудут объектизииің таваан салыр онгарны, сут, газ дамчыдар хоолайлар салыр коошпа онгарларны кымнар казып каапгарыл? Экскаваторщик, азы иитн атбиле механизатор-ла болгай.

Оларның хүн бүрүде кылып турар ажыл-үүлезн берге-даа, харысалгалыг-даа, чижээ, чаңгыс-даа хүн иштинде көдүртүр кран үрелп бээр болза түү болурул? Бүгү тудут туруп, ажыл соксаар болгай. 4—5 каът бедик тудугже чүгле туубу эвес, а өске-даа херектиг тудут материалдарын дажыглап турар, ажылга бердинген, бедик харысалгалыг механизаторлар № 14 механизация эргелелинде эвээш эвес. Хүлээнген ажыл-херээге бүрүн бердинген, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседнп, быжыг сагылга-чурумнут болуп турарларга хоочун коммунист Евгения Андреевна Данилюк хамаарыжыр. Мурнакчы машинист найысылалдың тудут объектилериигe шыиарлыг ажылдап, эвлечеге ылыыр ажыл нормазын үргүлүү 105—110 хуудан черле кудулатпайн келген. Сөолгу үеде № 81 тудут эргелелиниң ажылчыннарын хандырып, солуннар корпузуиуң, ном үндүрер черии тудут объектизиигe ээ үлегерлиг ажылдаан. Евгения Данилюк аныяктарның дагдыныкчызы, кижизидикчизи.

Оон дагдыныкчы үлегерии аныяк коммунист М. Н. Ирашова база-ла туруштуу-биле эдергеи. Ол көдүртүр бедик краи башкарыкчызы, кызымак, эк сеткилдиг уруг автовокзал болгаш өске-даа тудутларга киржип, аңаа тудугжуларны эргежок чүгула материалдар-биле үзүктел чок хандырып келген. Бо ийи хөрээжен кранчыларның ажылы өске аныяк уругларга ёзулуг үлегер болуп, мындыг солуи болгаш нарын мергежилдн шиигээдии алырыиче угланган кыйгы ышкаш сагындырар.

Дуржулгалыг автокран машинизи Ивэи Фроловту билбес тудугжу бистиң хоорайда чок деп болур, ол техниканы эки билир, аныяк механизаторларга күзелдии-биле дузалажып, бодунуң байлак дуржулгазын иептередип турар. Хоочун механизатор Садыг министерствозунуң базазының чаа тудут объектизиинде пдепкейлиг ажылдап, хүн нормазын 140—145 хуу чедир күүседип, мурнакчыларның одурүүн баштавышаан хевээр. Ол ышкаш бүдүрүлгениң хоочуиларының бирээзи коммунист, дагдыныкчы Александр Эльмояров база-ла күш-ажылчы хүлээлгелерин кызымак боттандырып, хоорайның суг дамчыдар хоолайларыига херек коошпа онгарларны шынарлыы-биле белеткеп, чер кастырар экскаваторум онза билдилиг башкарып турар.

Бүдүрүлгениң бо шалынчы механизаторлары чүгле даанган улуг-нормаларын шынарлыг күүседип турары-биле кызыгаарлаттынмайн, № 4 профессионал-техниктиг училищениң практиктиг өөредилгезин база билдилиг удуртуп турар.

Аныяк специалистерниң белеткелиичe онза кичээнгейии салырыи келир үе неген турар. Оларның бо чаагай херекче киирген үлүү дээш училищеиің коллективи, сургуулдары өөрүшкүзүи илередип турар. Ынчалза-даа хоочуиларга ол чугула мактал — өөреиикчилериииң күш-ажылчы чеднишкиннери, эки ажылчын деп алы.

Тудутжулар биле механизаторларның быжыг ишчи харылзаалыг ажылдаарындаи иикти ажыл-херек чогул, күрүнеиии онаагаи планнарын күүсетпейии турарын билир бис.

С. САНДЮ.

Эртемден Садык Азимов

УЗБЕК ССР. Физика-математика өртемнериниң доктору, профессор, Узбек ССР-ниң эртсминиң болгаш техниказының алдарлыг ажылдакчызы Садык Азимовтуң Узбекистаннын эртеминиң атом ядрозуиуң болгаш космос хереддерииии физиказы, кадыг телоларның болгаш полупроводниктерииің физиказы, хүн энергиязын ажыглаары ышкаш адырларның болгаш өске-даа чамдык адырларның хогжудезиниге салымышкыны улуг.

Бөдүүн тараачыиының оглу, Октябрьның социалистиг Улуг революциязындаи үш чыл мурнал төрүттүнген ол кижи фабрика-завод училищезиниң өөреиикчизиидеи академикке чедир орукту эрткеи. С. Азимов совет эртемии ССРЭ-ге, АКШ-ка, Швейцарияга, Францияга, Индияга болгаш өске-даа күрүнелерге болгулаан улуг-улуг делегей чыыштарыига чаңгыс эвес удаа төлээлеп чорадан.

Академик С. Азимов 500 ажыг эртем ажылдарының автору. Оларның хөй кезиин ол Узбек ССР-ниң ЭА-зыиың физика-техниктиг институдуига кылган. Анда космос хереддерииің лабораториязын эртемден тургускаш, шиичилелдерииің хөй материалдарын алган, оларны совлүде бичии кезикчигеттериниң, баштайгы совет дүргедедикчилерии төлевилеп кылырыига ажыглаан.

Амгы үеде делегейде хүлээп көрүүшкүиүи алган улуг энергиилыг ядро физиказының талазы-биле республиканың өртем школазының үндезилекчизи ол болган. Ол 16 докторларны болгаш 70 ажыг эртем кандидаттарын белеткээн.

С. Азимовтуң ажылдарының аразында чурттуң улус ажылагыйларга он-он милливон рубль түңнүг экономиктиг ажыктыг болган ындыг ажылдары эвээш эвес.

Эртемден амгы үеде хүн энергиязын комплекстиг ажыглаарының хүн чылы-биле одаага системазының тудуун тургузарының болгаш ажыглаарының талазы-биле калбак программаны удуртуп турар.

ЧУРУКТА: хүн комплекизиниң тудуунда (солагай талазында) институттуң кылдыс эргелекчизи А. Урумбаев, Узбек ССР-ниң ЭА-зының академиги С. Азимов, физика-математика эртемииің кандидады И. Пирматов.

В. КАЗАНЦЕВТИН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИҢ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омуразиниден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иези «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Чылбай-оол Доңдуковна Кувискаалчы — Барлык ортумак школазының интернадының ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иези «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Хеймерек Орлан-ооловна Доңгак — райпонуң № 2 столовойының ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иези «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Кара-Кат Көшкен-ооловна Хомушку — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказының дериг-херекселдер машинизи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Валентина Кенденовна Ооржак — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле эези.

Ынаа Шыырановна Сарыглар — Шекпээр ортумак школазының техажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Тамара Кенденовна Аминаевова — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырыга киидизиниң ажылчыны.

Серемаа Балындайовна Сая —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Клара Күжүгетовна Сарыглар—«Тыва көдээ тудуг» трестиң 741-ги КМК-зының ажылчыны.

Лидия Сувдуевна Сергеш-ей — «Барлык» совхозта уругнар ясли-садының повары.

Тусия Хомушкуевна Хорлуу —Аксы-Барлык суурда райпо магазинииниң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иези «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Валентина Самбыновна Монгуш — чурттадга-коммунал ажыл-агый будүрүлге эргелелиниң хеп чүүкчүзү.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иези «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кара-кыс Лопсан-Сереновна Монгуш —«Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы.

Салбакмаа Кертик-ооловна Монгуш — СЭКП райкомуның техажылчыны.

Надаашка Ымыкаевна Сат — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иези «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Иргитовна Кара-Сал — курстатистика инспектуразының экономизи.

Чечекмаа Кызыл-ооловна Монгуш — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ларисса Монгушовна Ортун — «Тувакоммунэнергонуң» Чадаанада чылыг энергия четкизиниң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Бизиткмаа Чүлдумовна Кара-Сал — Хөндергей сес чыл дузаалал школазының техажылчыны.

Вера Дотпүрейовна Кара-Сал —Чадаанының хлеб заводунуң хлеб бижырыкчызы.

Мария Кызыл-ооловна Куулар —«Тыва» совхозтуң улуг бухгалтери.

Ичиняма Самбыновна Сат — «Хөндергей» совхозта ясли-садтың уруглар ажаакчызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Анна Монгушовна Монгуш — Хөндергей ортумак школазының интернадының повары.

Тамара Часыг-ооловна Салчак —«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Игнатовна Симакова — Өөк ортумак школазының техажылчыны.

Галина Михайловна Чыдыг-оол —«Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

СҮТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Валентина Көк-ооловна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Танова Доржуевна Ооржак —«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Долчаңмаа Аранчаевна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ольга Тас-ооловна Ондар — Ак-Даш сес чыл школазының интернадының повары.

Татьяна Баяновна Ондар — Кара Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Шончуннаа Чөпей-ооловна Ондар —«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Маадыр-ооловна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Тас-ооловна Монгуш—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Дандаровна Ондар — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Светлана Монгушовна Ондар —Сүт-Хөл Культура бажыңының техажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зоя Очур-ооловна Монгуш—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Лариса Кара-Саловна Монгун-оол — Бора-Тайга суурда өг-бүле эези.

Юра Өктек-ооловна Ондар—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Чимитовна Түлуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Татьяна Севекеновна Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң саанчызы.

Таисья Чкалововна Мижит-Доржу—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Чажан-ооловна Ондар — Сүт-Хөл районуң харылзаа белдириниң Баян-Тала салбырының начальныгы.

Чечек Калчан-ооловна Сероф —Алдан-Маадыр ортумак школазының библиотекары.

Татьяна Монгуш-ооловна Шойдан — Бора-Тайга суурда өг-бүлези эези.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерин «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Екатерина Ивановна Дежнева — Тываның күрүнеши Көдээ ажыл-агый дүржүлга станциязының ажылчыны.

Валентина Ивановна Кудряшова — «Тыва кобальт» комбинаттың чолаачызы.

Антонида Тукей-ооловна Монгуш — Кочетов суурда өг-бүле эези.

Лидия Доңгаковна Намзырай —«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Кокужай Барымзаевна Маады —«Саян» совхозтуң саанчызы.

Елизавета Өлетпеевна Сувак —Владимировка ортумак школазының интернадының ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 13.

АЛДЫН УУРГАЙЫНГА ЧОРААНЫМ

1940 чылдарның эгезинде кожуун, суму, арбан бүрүзүнден кижилерни кыйгыртып, алдын уургайларынга ажылдаары-биле мобилизастап турган чүве. Мени база кезек өөрүм-биле кады 1942 чылдың ноябрь эгезинде Барыын-Хемчик кожуунудан кыйгыртканнар. Бисти ынчан кожуун даргазының оралакчызы турган Моге Күдерек чаңгыс черге чыып алган, чагып сөглеп турган, Хем-Белдиринче удеп каан. Бис шанактыг аъттарлыг, өртээлдер дамчып дөрт хонуп чораан, чедип келдивис.

Хем-Белдириниден Тере-Хөл кожуунуң девискээринге турган Эми алдын уургайынга ажылдаары-биле чоруткан. Эми алдын уургайынга чеди шанактыг аъттыг барык чээрби хонуп чораан четкен бис. Ол алдын уургайынга баргаш, Үттүг-Даштыг деп хемниң аксынга Бояркин деп фамилиялыг орус эштиң бригадазынга ажылдай берген бис. Бис ынчан хып дээн аныяк, шупту-ла чээрби хар үезинде оолдар барып ажылдап эгелээн бис. Бригадиривис чазык-чаагай, эвилең-эелек, дузаргак ам кижи болган. Ол бисти ажылга кыынмак өөредип, канчаар ажылдаарын айтып берип, аңаа оң мурнунда-ла ажылдап келген улуг улустарга кожуп турган.

Мени Эми алдын уургайының хоочун ажылчыны, гармошка ойнаарынга кончуг ынак Макар деп кижиге кожуп каан. Ол база-ла биске хой чүвени өөреткен кижилериң бирээзи чүве. Баштай барганывыста бистиң кайы-выс-даа кускун-хаайны, хүүректи шын тудуп, кастынган довуракты чанында өөрүнче шын, эптиг октап дамчыдып бээрин билбес турган бис. Ол бүгүнү биске хоочун ажылчын Макар билдилиг-биле айтып берип турган. Чижээ, довурак дажыглаар тачка дээр тергенни долдур довурак уруп алгаш, ону шын эвес, эпчок идер болза, долдур сайлыг тергежигеш харын-даа сээн бодуунуң бир колдуктан өрү шелгеш, октаптар боор чүве чораан.

Ол орус акывые бисти хойле чүвеге өөреткен. Соолгуже барып ажылдаарынга чиик, эптиг, могап-шылавас апаргаш бис. Бижи довуракты дүрген октагылай, черни дажыгы каза бээрге, ол кижиниң сөксаткан, «ынчаар ажылдаар болзуңза, дораан дылың уштуна бээрэ» деп, инмеп тайылбырлаар кижи. Бистер ынчан эгезинде чаңгыс-даа орус сөс билбес турган бис. Бисти ол ажылга холдарывыстан чедип, инмеп тургаш, өөредип тургының ам сактып чоруур мен. Чоорту бистер балды, хырөө, хүүрек, кускун-хаай... деп орус сөстерни доктаадып ап, орус сөстерни адап, чугаанын үүкалын билип антар апарган бис.

Кышкы үеде чер доңуп, алдынны ажык арга-биле казып тывары бергедей бээр, ынчангаш чер иштинге, шахтага ажылдап турган бис. Мен Новицкий аттыг шахтага ажылдап турган мен. Ол шахтаны Новицкий кылдыр адаан ужуру мындыг: 20—25 метр ханы онгардан демир-хүүнда уруп каан сай-довуракты ийи ажылчын демнежип тургаш хол-биле хендир дамчыштыр үндүр тыртар турган. А бригадир Новицкий демир-хүүнну улуг досказар-биле солаан, ол досказарны аъттар күжү-биле үндүр тыртар кадар чогаадыкчы арганы ажыглаан, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн ыракка бедиткен. Ынчангаш ол шахтаны Новицкий шахтазы деп адай берген.

Кышкы шахта аргазы-биле ажылдаарга, улут-улут инекдаштарга болганчок-ла таваржы боор, оларны кандыгдаа улуг маска күш четпес, ынчангаш буза тепсир апаар чүве чораан. Таваржын келген хаяларны азы улуг инекдаштарны канчаар үттээрин, частыр бүдүмелдерни канчаар ажыглаарын, кывар дарылыг хендир удазынга шөйбек быланы удаан чазылдырыптарын, харын-даа частыышкынган канчаар канталаныгын безин биске өөреткен кижи чазылдырыкчы Кремзин деп ажыг чүве. Ынчан бистиң кады ажылдап турган орус эштеривис Бояркин, Макар, Бажинский, Богданов, Кремзин болган өскелер-даа хой-ле чүвеге — амыдыралдың ёзулуг школазынга бисти өөреткеннер. Тере-Хөлдүң Эми алдын уургайынга ажылдап турганывыс бистиң оон соңгаар ажылдап, чурттаарывыска улуг идигин берген чүве. Ол үеним, ынчан кижи хамыдап турган эштеривисти ам-даа улуг өөрүшкү-биле сактып чугаалажыр чоруур бис.

Аңаа ажылдап турарывыстың үезинде, 1944 чылдың октябрь ортан үезинде биске Тыва Арат Республика ССР-ниң составында каттыжыкан, тывалар ам Совет Эвилелиниң улустарының найыралдыг ог-бүлезинде кирген, Совет Тыва ам социалистиг оруктан хогжүүр деп кончуг өөрүшкүлүг медээ дыңналып келген. Алдын уургайының бүгү ажылчыннары ол медээни улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган, ол болуушкунга түрээкаткан хөй кижилиг митингилер база болган. Аңаа төөк кавының улуг, биче чурттакчы чону база чыглып келген турган чүве.

Оон бээр үүле дөртен чыл артккен. Чүгле дөрт он чылдар иштинде Тываның үлетпүр, экономика, культура түргүзүшкүнүнүң, тыва кижиниң социал амыдыралынга кайы хире улуг чаартылгалар болганын бистиң бөгүнгү амыдыралывыс көскүзү-биле хереглеп турар.

А. ОЧУР. Бай-Тайга район.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

КУБА ТУДУГЖУЛАРЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ГАВАНА. Кубаның тудугжулары боттарының профессионал байырлалын күш-ажылчы улуг чедишкиннер-биле уткаан.

Тудугжунуң хүнүнге тураскаатткан улут митинг Мов хоорайның чоогунда (Ольгин можу) Пунта-Горданың никель комбинадының чанында шөлге болган. Социалистиг чарышка можунуң тудугжулары тинлекчи болган, ынчангаш митингини аңаа чыылдырган.

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазының орлуунда Хуан Альмейда митингиге байыр чедирип, чүве чугаалаан. Адырыын ажылчы чоннарны чыл планын ноябрьның эгезинде-ле 101 хуу күүсеткенин, өртөн чылдаэлээн. Специалистер оны хоорайның кызыгаарындан ырадыр сөөртүп үндүрериниң аргазын тыварын орааладжыг турар.

Үреликшиниң таварыштырганы каржа-когаралдың хемчээлин тодарадыры-биле Бхопалда чедип келген америк юристер өлген кижилериң ог-бүлелериниң өмүзээнинден Нью-Йорктуң федералдыг судунга ийиги билдирикшин киргенин, онда «Юнион карбайд корпорейшиден» 20 млрд. доллар түүлүг негелдени кыланын медеглээвиер. Олар журналистер-биле ужуражыышкынга ол компаниянын эзлери боттарының кем-буруулуг үүлгедикшинин дээш судтадыр ужурлуун айытканнар.

эзиндан 18 хуу хөй орулганы чуртка бергенин ол демдеглээн. Олар амгы үеде келир чылдың үлүүнге киприштир ажылдап турар.

Кубаның тудугжулары чаа техниканы чедишкинниг шингээдип, күш-ажылды өртемге үндезилеп организастаарын тодаргай шинтирлеп, будүрүлгениң ажыктыын бедиктер, акша-хөреңгилерни болгаш материалдарны камнаар дээш демисежип турарын Х. Альмейда айыткан. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг акы-дүшпа еске-даа чурттарның специалистери бо талазы-биле улут дузаны чедирип турар.

СОВЕТ ӨНҮКТЕРДЕН ӨӨРЕНИП АП ТУРАР

БЕРЛИН. Герман-совет найыралдың болгүмнери Герман Демократтыг Республиканың хөй комбинаттарында, үлетпүр будүрүлгелеринде, өртем болгаш өөредилге черлеринде ажылдап турар. Совет мурнакчы дуржулганы өөренүп болгаш ажыглаары—ол болгүмнерниң ажылының кол үглашылыкшынарының бирээзи. Чүгле найысылалда безин кйи чүе хире мынаг болгүмнер ажылдап турар.

Берлинде Карл Либкнехт аттыг трансформатор заводунда герман-совет найырал болгүмүнүң кежигүнери совет чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар дугайында номнарны ажыглап, өөренип турар. Болгүм 50 чылдарда тургустунган. Оон бээр совет чаартыкчыларның чогаадыкчы хөй саналдарын заводка таарыштыр ажыглаан. Чижээ, суук азотка херекселдерни кан кылыр кадырарының технологизын чаартып, сайзырангайыткан.

В. И. Ленин аттыг «Запорожтрансформатор» будүрүлге каттыжышкынының коллективин-биле кады ажылдажылганы Берлин заводунуң коллективи улам-на калбартып турар. Ол кады ажылдажылганы 30 чыл бурунгаар эгелээн турган. Ийи коллективтерниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының дуржулгазын калбаа-биле солчуп турар. Герман-совет найырал болгүмүнүң ажылының дугайында делегелгени чоокта чаа ГДР-ниң пайысылалынга организастаан.

КИЧЭЭНГЕЙНИ УГЛАНДЫРГАН

ХАНОЙ. Вьетнамның мурнуу девискээринде дээди болган ортумак өөредилге черлеринге янитилел-политиктиг өртемнерни башкылаарын сайзырангайжыдар айтырыгларны Хошимин хоорайга болган өөрүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып көргеннер.

Америкачы неоколониалдыг чагырыкчы болуктериден шыгыы негээн. Ол медеглелди ЯКП ТК-ниң Президиумунуң даргазы Тэнүдзо Фува Япониянның премьер-министри Ясухиро Накасоне-биле ужуражышкынының үезинде аңаа дымчыдып берген.

ГФР. Мындыг «автоинспекторлуг» кичээмдиргилиг инженэшкинни болурга-ла, оруска шимчээшкин чурумунуң чаңгыс-даа үрээшкинни, а чамдыкта харын оон-даа азалоңдактыг орук болуушкунун чайладып болур... Марнеихайдта синтетиктиг материалдардан кылып үндүрген мындыг хоютхуларының дузазы-биле транспорт башкарыкчыларындан дыка кичээмгейлиг болуру негеттинер орук иезектерни (кылып-даа, септеп-даа турар черлерни) демдектеп турар.

ДПА—СЭТА-ның фотозу.

ШВЕЙЦАРИЯ. Женева хөлде бо ат-сураглыг фонтан—делегейде эң-не күштүг аттыгар деп санаттырып турар. Сугнуң ковуктелген аттыгышкыны хөл кырынга 130 метр чедир беди үнүп турар.

КЕЙСТОН—СЭТА-ның фотозу.

ХАЛАПТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Бхопалга (Мадхья-Прадеш штат) болган халаптыг айыылдың соонда оң хонук эрткенде янзий солуннарның саналары-биле алырга, оон өлген кижилерниң саны 2,5 муң ажа берген. Аар хорааннаныышкындан өмнелге черлеринге хоорайның ам-даа чээрби чурттакчызы мөчээн. Индияның премьер-министри Раджив Ганди халапты истээриниң талазы-биле чазактың тускай комиссиязын тургускының дугайын чарлаан.

Ол штаттың кол министри Арджун Сингх ам-даа шыгжамырларда артkан ужеи ажыг тонна хораннығ будумелдер Бхопалдың чурттакчыларынга айыылдыг чоруктуу тургуспуннаан турарын медеглээн. Специалистер оны хоорайның кызыгаарындан ырадыр сөөртүп үндүрериниң аргазын тыварын орааладжыг турар.

Үреликшиниң таварыштырганы каржа-когаралдың хемчээлин тодарадыры-биле Бхопалда чедип келген америк юристер өлген кижилериң ог-бүлелериниң өмүзээнинден Нью-Йорктуң федералдыг судунга ийиги билдирикшин киргенин, онда «Юнион карбайд корпорейшиден» 20 млрд. доллар түүлүг негелдени кыланын медеглээнивер. Олар журналистер-биле ужуражыышкынга ол компаниянын эзлери боттарының кем-буруулуг үүлгедикшинин дээш судтадыр ужурлуун айытканнар.

ГРЕЦИЯНЫҢ ТУРУЖУ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның национал эрге-ажыктарын хандырар сорулгалыг оон негелделерин барыын талакы күрүнелер күүсеттээн таварылгада НАТО-нуң каидыг-даа шериг өөредилгелеринге грек чепсектиг күштер моон соңгаар кирипшес деп, Грецияның чазаанын тускай толээлекчизи медеглээн. Грецияның национал эргежыктарын хандырар талазы-биле хемчеглерни боттандырарын грек чазак НАТО-дан шагда-ла негеп келген. Төп Грецияда Ларисе болган Турцияның барыын талакы девискээринде Измирге агаар күштериниң ийи штабтарын тургузар дээн НАТО командылалының планынга грек чазак база удурланып. Грецияның агаар делгемнеринге Сонгу Атлантика эвилелиниң шериг самолёттарының ужудуушкуннарын буруу шаан турар.

ШЕРИГ ЭРГИЛДЕЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Фраве пресс агентствозунуң дыңнатканынга ёзугаар алырга, Мавританиянга шериг эргилдези болган. Национал камгалалыышкынның шериг комитеди чурттуң удурлуктуу дээди органы болуп артканың Нуакшоттуң радиозунуң дамчыткан дыңнадывында айтткан. Премьер-министр турган болгаш мавритан армиязиң кол штабының начальныгы полковник Маауйа Ульд Сиди Ахмед Тайа шериг комитединиң даргазы болган. Француз дылга чугаалаар Африканың болгаш Францияның күрүнелер база чазактар баштыңнарының конференциязынга баргаш болгаш дужуруткен күрүне баштыны полковник Махомед Хуна Ульд Хейдалла амгы үеде Бурундуның найысылалы Бужумбурда туруп турар. Шериг комитединиң бүгү кежигүннери Ульд Хейдалладан аңгыда боттарының албан-дужаалдарында хевээр артканын радио дыңнаткан.

Мавританияның бүгү девискээринге 19 шактан эртенгиниң 6 шакка чедир комендант шагын тургускан. Бүгү аэропорттарны хаар дутуйынга радиозуң дамчыткан дыңнадывында чарлаан.

ГРЕЦИЯНЫҢ ТУРУЖУ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның национал эрге-ажыктарын хандырар сорулгалыг оон негелделерин барыын талакы күрүнелер күүсеттээн таварылгада НАТО-нуң каидыг-даа шериг өөредилгелеринге грек чепсектиг күштер моон соңгаар кирипшес деп, Грецияның чазаанын тускай толээлекчизи медеглээн. Грецияның национал эргежыктарын хандырар талазы-биле хемчеглерни боттандырарын грек чазак НАТО-дан шагда-ла негеп келген. Төп Грецияда Ларисе болган Турцияның барыын талакы девискээринде Измирге агаар күштериниң ийи штабтарын тургузар дээн НАТО командылалының планынга грек чазак база удурланып. Грецияның агаар делгемнеринге Сонгу Атлантика эвилелиниң шериг самолёттарының ужудуушкуннарын буруу шаан турар.

МЕДЕГЛЕЛ ПАРЛААН

ТОКИО. (СЭТА). Япониянын Коммунистиг партиязы медеглел парлаан болгаш боочепсекти эңдере будүрер угланышкындан ойталаарын, шериг чарыгдалдарын кызыраарын, хосталган акша-хөреңгилерни чоонуң социал-херегледелиниче угландырарын чурттуң чагырыкчы болуктеринден шыгыы негээн. Ол медеглелди ЯКП ТК-ниң Президиумунуң даргазы Тэнүдзо Фува Япониянның премьер-министри Ясухиро Накасоне-биле ужуражышкынының үезинде аңаа дымчыдып берген.

МАВРИТАНИЯДА БАЙДАЛ

ДАКАР. (СЭТА). Бо чылдың декабрь 12-де ол чуртка шериг эргидези болганын мооң мурнунда дыңнаткан турган. Соолгу медээлерни ёзугаар алырга, чурттун бүгү девискээринге коменданг шагын аига чедир соксатпаан, еске чурттарже баар азы оортан келир самолёттарның ужудуушкуннарын хораан, даштыкы чурттар-биле телефон, телеграф харылзааларын үскен. Ынчалзажок чурттуң пайысылалы Нуакшоттга болган еске-даа хоорайларда байдал оожукпан, күрүне албан черлерң, будүрүлгелер, магазиннер чогумчалыг ажыктан турар.

Национал камгалалыышкының шериг комитединиң дыңнадын ёзугаар алырга, чуртка соолгу үеде ап чорудун турар хемчеглериниң болгаш шериг эргилдезиниң кол соруглазы — инитилелдиң эргеажыынга когарал кылдыр чаңгыс кижиниң хууда эрге-чыгыргазының күштелдиги болдурбазы, оон мурнунга шериг комитединиң аазаан хүлээлгелерни күүседири болуп турар.

ОТ-БИЛЕ ОЙНАВАҢАР

Медээзин чикртим кылдыр кышкыртпышаан, кызыл өөнүг машина кудумчулап «карак-кулак чок» маңнап орар. Аңаа уткуштур чоруп орган еске машиналар орукту чайлап бээр, чадаг кижилер олче дүвүрел-биле көөр. «Бир черде өрт айыылы үнген-дир!» деп чугаалажыр.

Шынап, ындыг. Ол машина өрт үнген черже далажыптар. Өрт айыылының өскээн чылдагааны янзы-бүрү. Хөй кезиинде улуг кижилерниң овазырымча чок болуру: чап уругларны бажыңнарга эвээ арттырган, оларның чанынга серегги каттанындан, суутуну одаап, ээп бажың шоочалаашындан, таакпылаашт, от-көзүн кайы-хамаан чок октаанындан. Бо айыыл-халап хөй кезиинде эзирик иштиниң овазырымча чок чоруунуң түңнели болуп.

Өрт айыылын болдурбас дээш серемчилелдиг болур дугайында чугаа хөй узаа болган. Ынчалза-даа бөдүүн дүрүмнер сагыттынмаанындан улут, биче хемчээлдиг өрттер болуп турар.

Бо чылдың эртикен тос айларында чаштарның от-биле ойнап тургаш, үндүрген өрттериниң саны 30 четкен, 45 муң ажыг рубльге хараже болган. Таңды районата бир бичии уруг өрттенгеш, амыдыралдан чарылган. Ол факт кичээнгейлиг болуруниче улуг улустуң албадап турар.

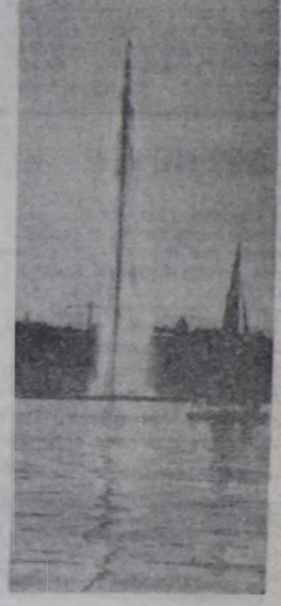
Өрт айыылы болу бээрге, чаштар орун адаанче кирер, ынчангаш өрттенип турган бажың иштиндеги оларны тывары берге. Чаштар дээрге чаштар болгай. Олар от-көстүң үржүүн билбейн оон-биле ойнай бээр. Өөскээн от дээш оларны бурууладыр бе? Чок. Маңаа улуг кижилер бурууллуг болур. Оларның чүве тоовас, харысалга чок чоруу деп көөр апаар.

Чижектер. Ол хөй. Бо чылын Хайыраканга өг өрттенген, ону дөрт харлыг чаш кыпсыпкан. Бин-Хеминиң Көк-Хөл деп черге мал кажаазының кезиктамдыы хып калган, ону Маады деп малчынның уругларының өөскүткен. Ак-Довуракка бир кажаанны болгаш малчын бажының база дөрт харлыг кижи өрттеткен...

Өөүп орар салгалды эрте чажындан бот-бошкарның билир кылдыр өөредири чугула дээш санап турар бис. Ол шын. Ажыл-ишке өөредири чугула. Ынчалза-даа от салырынга, газка чем хайындырарынга болгаш еске-даа айыыл үнүзүүп болгу дег ажылдарны улуг кижилерниң хайгаралы-биле кылдырар херек. Чамдык адаелер бичии кижилерни от салып, чем кылырын даандырбаш, часкаандырзын чорудуптар таварылгалар бар. Бичии кижи одап каан суугузун уттупкаш үнүп, ойнап-даа чоруй барып болур, одунуң чалбыыжын уларттырар, азы бичиледир дээш янзы-бүрү аргалар-даа хереглей бергилээр. Ынчангаш бо талазы-биле серемчилелдиг болуру чугула.

База бир ооалдыг чүүл бар. Ол чүл дээрге чамдык өлөөдилер «улуг кижилер болуксаан» сарай арты, октаттынган бажыңнар ишти, сиген кажаазының чоогу черлерге чаштып алгаш, таакпыларын ораладжыр, от шагар. Ындыг чоруктардан өрттер бээр үнүп турулаан.

Уруглары ойнап тургаш хайгаарал чок чоруктан өрт үндүрер болза, ада-иелер бүрүү-биле харылзаар үжүрлүг таварын база катап сагындыр-

Ном болгаш номчукчу

НАЙЫРАЛДЫ ЫРЛАП ТУРАР

Совет Тывазының 40 чыл ооңга турасказаткан каттышкан байырлыг хураалга киришкен аңы-дүңма төлээлериниң бирээзи Олег Сувакпиттиң «Найырал» деп шүлүүн чаңгыландыр номчуп турду:

Аңы-дүңма найыралдың
Ажыын билген улустарның
Деткижери, демнежири —
Денмел чок күш тыныжы ол.
Бодалдарның
Боттаныры —
Боттарын шуут билчири деп
Бодаралды ырлап тур мен.

«Төрээн Тывам аялгазы» деп чаа ному-биле хоочун шүлүкчү республиканың юбилей байырлалын төлептиг уткуп алган. Партия, Төрээн чурт, найырал дугайын Олег Одербеевич Сувакпит хөй шүлүктериниве ырлап турар.

Олег Сувакпиттиң сөзүүге бижиттинген аянныг аялгалар хүннүң чыгыы дыңналып, боттывыстыр уран түүлдүң коңперттеринге шоодуглуг басняар бо-ла күүсеттинге бээр. Ооң чажыды чүдел дээрге—шүлүкчүнүң чогаалдары шынзы-ла номчуттунгур, сөс-домаанның чеченгиринде. Улусчу театрларының артыстери, режиссёрлары даады-ла «сценадан номчуптар эки шүлүк» дилээн чоруур. А ындыг шүлүк чамдыкта ховар болгулаар.

Дээдн эртем чедин алгап,
Тепкиленип, тейим-биле
кыштаваан мен.
Хөйүүн херээн кылчыпкаштын
Хөрээм соктап, көөргеттинип
мактанмаан мен.
Эрге-дужаал одилепкеш,
Эктим чайып, мойнум кагып,
тогдунмаан мен.
Кижилерге хилинчээм чок,
Кижилерден чылыгым-даа,
чыркыты-даа
Хүн-шак бүрү буянга ап,
Күзелиниң одуп кыпсып
туржуп чор мен.
(«Партиям» деп шүлүктен).

Бөгүнгү демиселчи, ооңургал чок коммунист кижиниң оюр-хевири бо шүлүкте тургустуунган. Партия, күш-ажыл, тайбың камгалалы шүлүкчүнүң доктаамал, ыдыктыг темазы апарганы улуг уткалыг, ханы чаналгалыг.

«Чогаалчыны дувуредип чоруур чидиг айтырыглардан кажан-даа обталавайн, ону шинитпирлээрин үстүкү черлерже чүүн кагбайн, чугаалажып турар кижизин бүзүредип билир, а херек болза улам бүзүредир херек. Бо негелде чокта литературага болгаш уран түүлге партийжи удуртулга болдунмас»—деп ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинiң юбилейлиг Пленумунга эш К. У. Черненковуң чугаазынга ол принципиалдыг чорук дугайында демдеглээн. Амгы үеде бүгү кижи төрелгетенин хөлзедип турар чүгүла айтырыглар тыва кижиниң база хөлзедип, янзы-бүрү чоннарның салымчолу дээш дүвүреп турарын «Өлүм билбес маадырларывыс» деп шүлүглелинде шүлүкчү илереткен:

Соңгу Ирландия—
Ольстер,
эрге-шөлээ,
Хосталга
кара бажың
болу берген.
Согур өвес,
дүлей өвес,
көрүп дыңна!
Хоруглалга
аштың чарлап,
кымнар өлүүк?
Сенль баштаан
«Мейзинин»
кижилерин
Сеткилдерден
балап чедле
шыдаар бис бе?
Кампучия
кандыг туржук,
уттур бис бе?

Тайбың камгалалынга турасказаттынган Олег Сувакпиттиң шүлүктерин, шүлүглелдерин ооң чогаал бүрүзүнден тып номчуур бис.

Кижилерниң ажыл-ишке ынак, шалып алган профессиязынга бердингени, ак сагыштыг, байлак сеткилдиг болуру—шүлүкчүнүң ынак оюр-хевирлери. Анаа «Дашчы», «Эрзин кызы», сураглыг тыва таксистчолаачы Марин Сымчаанга турасказаттынган «Самнай бээр сен» деп шүлүктери хамаарыжыр.

Өршээ бурган, эки-бакты
көрүп өскен
Өөмнү чедле өлүүжемче
уттур мен бе?
Кыжын — чаглак, чайын —
серп, шак ол өөмну
Кырым сынар, чүден артык
үнелээр мен — деп одурулар
киргеп.

Шүлүкчүнүң «Ачамның чеченни» деп шүлүү чаа аян-биле бижиттинген. Ында чиңгине тыва дылдың алдын эртинези—үлегер домактарны, тывызыктарны уран арга-биле ажыглап бижээни солун болгаш аныяк-өскенге өөредиглиг.

Ачам күжүр
Ажы-төлү бистер-биле
Назынында
Нарын, солун тывызыкты
Чедле ыяап,
Чеже хире салбады дээр-
Чыып бижип чорааш болза
Чычаан чүүгү четкен-даа
боор.

«Чалыы үем чурттан эртип, сактыышкынным бижип ор мен» деп эгелиг номнуң ийиги кезээнде «Аныяккорр», «Партизан», «Көрүүчүк», «Байысаалга» деп чогаалдарны 40 ажыт чыл мурнунда тывалариның амыдыралының доңчу утказын публицисчи ёзу-биле, чонның патриотчу, хей-аътты чоруун илередип көргүскен улуг ады шүлүглел-чогаал болу берген.

Төрээн Тывам аялгазы,
Төдү оңу мемде сиңген.
Ыяангаштың чоргаарланып,
Ырлап чоруур төлү-дүр мен!

—дээн одурулар Олег Сувакпиттиң чогаалының аянаштырган анаа бир одурулары эвес, ооң чуртталгазының сорулгазы, эдерингизи ол.

С. БАЯЫР.

Кижилериң кылып турары кызыгаар чок хөй ажыл-херектериниң аразында педагогика онзагай черни ээлеп турар. Ол бодумга эртемни, уран түүлдү болгаш сорук киришкинни каттыштырып турар. Владимир Григорьевич Симченковтуң кижизидилге талазы-биле дуржулгазы ажок улуг. Москванның Советский районунда уруглариның № 10 музыка школазында ол ам оң чыл директорлап турар. музыка кичээлдерин эрттирбишаан, школаның симфония оркестрин база удуртуп турар.

«Музыка кижизидилгези дээрге — хөгжүмчү кижини кижизидери эвес, а чүүн-даа муриңинде, кижини кижизидерин-дир» деп В. А. Сухомлинскийниң сестрен Владимир Григорьевичиннң девизи апарган. — Чүректиң ханызынче кирбишаан, ол эң-не үзүн, чымчак сеткилдя оттурар, чараш түүлче түткүүрүнче өөредир болгаш эмоциональдыг онза дээштир» — деп, Владимир Григорьевич чугаалаар.

Ол эң-не эгезинде Москванның чаа туттунуп турган районунга музыка школазын организастап эгелээн. Баштайында хөй-иниттиниң эгелээшкинниле-музыка студиязын ажыдып алганнар. Ынаар кириксээнгерин-ле хүлээп ап турган. Ниити биллиг школазының кичээлдери доостурза, класстар хосталы бээрге, кежээки үеде кичээлдээр турганнар. А ооң соонда ук районга музыка культуразының хөгжүлдезиниң төвү болу берген — уруглариның амгы музыка школазы ажыттынган.

Школа коллектиин лекция, бесседаларны белеткеп, ёзулугла филармония ажылын чоруудуп келген. Олар завод, фабрика ажылчыннарынга, клубтарга, Культура ордуларынга концерттерни көргүзүп келгенивер. А № 72 интернатты олар тускай шефке алганнар.

Районнуң чурттакчылары Владимир Григорьевичиниң үш удаа улус депутаттарының районнуң Советиниң депутадынга соңгаан. Ол ында культура, күш-культура болгаш спорт талазы-биле депутаттар комиссиязын баштап турар.

Районнуң уругларының музыка школазында 550 оолдар, уруглар өөредип турар. Школаның кижизиттиргенчери кедизинде барып кымнар-даа болур болза, оларның сагышсеткили чаагай, чараш түүлче угланган, түге дизе оларны чүгле музыканы билириңге эвес, а амыдыралды биларинге болгаш бедик хамааты сагышсеткилге кижизидип турар.

ЧУРУКТА: В. Г. Симченков өөреникчилери-биле.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУДУГЖУ МАСТЕР

Кызыл хоорайның № 4 ХПТУ-зунда Татьяна Васильевна Сагалакова будуруге өөредилгезиниң мастери боп он ийи чыл ажыдап турар. Бодунуң мергежилиниң талазы-биле ёзугдуг-ла байлак дуржулгалыг апарган. Сургууллардың өөредилгеге кызымаккай, шилип алган мергежилинге сонуургалдыг бодурунга будуруге өөредилгезиниң мастериниң ролю улуг. Ону Т. В. Сагалакова эки билир. Ынчангаш бодунуң харыысалгазын черле кошкатпас. Бо эрткен чылдарның иштинде оон удуртуп келген бөлүүнде сургууллардың аразында өөредилгезин каап, кичээл үзүп, хөй-иниттиниң корум-чүрүмүн үреп турарлар чок.

— Эң-не тайбың мергежил — тудугжунуң мергежилин шилип алганынар кончуг эки-дир, уруглар. Аңаа бүгү сеткилиңерден бердиниң ажылдарыңарны күзээр-дир мен. Ынчан амыдыралыңар солун болгаш аас-кежиктиг болур. Кол-ла чүве — күш-ажылга сундулуг болурунда —деп. ол бодунуң сургууллардын бо-ла чагый бээр.

Сургууллары түгле күш-ажылга кызымаккай эвес, а бүгү талазы-биле сайзырангай, сонуургак, биче сеткилдиг кижилер болзуун дээш башкы олар-биле янзы-бүрү солун ажыдарны кичээлдеп дашкаар үеде чорудуп чаңчыккан. Ындыг болгаш оон кичээлдеринге эрттирип турар лекция, бесседаларынга уруглар идепкейлии-биле киржип турар. Соолгу ийи чылда удуртуп турары шпукатур-малар болүүнүң сургууллары будурүлге практиказын № 48 школаның сургууллары, ажылхерээ дээш ёзулуг-ла сагыш аарып чоруурларның бирээзи —Т. В. Сагалакова. Ол —училищеде профзвилел комитединиң даргазы, улусчу дружинаның кежигүнү. Бодунуң адаанган хүлээдгелерин ол ак сеткилдии-биле күүседип чоруур.

Т. В. Сагалакова болгаш оон сургууллары бүгү совет улустуң чоокшулап орар байырлалы — улуг Тиилелгениң 40 чыл оюн төлептиг ажылыш, өөредилге-биле уткуур соруглалыглар.

Х. ОНДАР.

ХООРАЙ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

«Билиг» ниитилелиниң Кызыл хоорай организациязының отчёт-сонгудалыг XI конференциязы болуп эрткен. Эрткен отчёттуг үениң дургузунда кылып чоруткан ажыл дугайында илеткелди эге организациянның баштаар черинiң даргазы В. А. Дубровский кылган. Аңаа мандат болгаш ревизия комиссияларының отчёттарын база дыңнаан.

Кызылдың педагогика институдунуң башкызы В. Л. Бичеоол. ДОСААФ обкомундан Г. Н. Ваньков, Тываның эртем-шинчилел институдунан К. Биченчелдей, № 1 АТБ-ден В. А. Асонычев, геология-шинчилел экспедициязындан В. А. Попов болгаш оон-даа өскелер саналберген.

СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш. партия обкомунуң лектор бөлүүнүң удуртукчузу Г. Н. Колмаков олар конференцияга чүве чугаалазынар.

«Билиг» ниитилелиниң Кызыл хоорай организациязының баштаар черинiң даргазынга В. А. Дубровскийни соңгаан.

БИСТИҢ КОРР.

ТИИЛЕЛГЕГЕ ТУРАСКААТКАН

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң маадырлыг Тиилелгезинге тураскааткан Бүгүэвилел уран түүл фестивалы чарлаттынган. Үк көрүлдени чер-черге организастап эрттирери көрдүгген. Ынчангаш районнарда оргкомитеттер ажылын уламчылаар. Көрүлдениң чамдык түүлдери бо чылын-на эгелей берген. Аңаа чоокта чаа Тываның хөгжүм-шин театрынга эрткен «Театр уругларга болгаш элээдилерге» деп неделя база хамаарыжыр. 1985 чылда «Мөңге тайбың турзун!» деп бичии уруглар ортузунга чурулга делгелгезин, элээдилерге музыка неделязын база нионержи, комсомолчу ырлар конкурузун организастап эрттирер. Ол ышкаш уругларга номнар делгелгези база планда кирип турар. Улуг улус ортузунга революсчу маадырлыг ырларның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга тураскаатказын ырлар конкурстары эртер.

Түңнел көрүлде 1985 чылдың май айда болур. Улуг Тиилелгеге тураскаатказын көрүлдеге идепкейлиг киржир болгаш аңаа белеткелди шынаржыдар ужурлуг. Ынчангаш чер-черлерде оргкомитеттер үстүнде айыттынган хемчегларни эрттирер планнарын тургузуп, көрүлдениң хуусаазынга шыңгыы чагыртып, боттарының кылган ажылдарын отчёттаар. А республиканың культура албан черлери ук көрүлдени бедик утка-шынарлыг кылдыр организастаары негеттинип турар. Удуртукчулар түгле үстүнде адаанывыс хемчеглер-биле кызыгаарлаттынмайн совет солдаттарның, херээжеңнериниң, чаштарның дайынның кадыгберге чылдарында маадырлыг чоруун алдаржыдып, сактыышкын кежээлерни, концерттерни, аас журналдарын, айтырыгларны хежээлерин организастаары чугула. Бо бүгүнү шынарлыг эрттирери аныяк-өскенниң кижизидилгезинге улуг салдарлыг дээрэн билдингир. Ынчангаш пионержи, комсомолчу ырларның конкурстарын чырык, чаагай байырлалдар болдуруп, стадионнарга, спорт шөлдеринге эрттирер болза улам солун болур.

Көрүлдениң организастыг эртеринге түгле культура албан черлери эвес, а музыка, ниити билиг школалары, библиотекалар, херээжеңнер болгаш спорт советтери, пионер, комсомол, профзвилел организациялары, чер-черде оргкомитеттер харыысалгалыг болур.

Төрээн чуртту фашистиг эжелекчилерден хостаанының 40 чылынга тураскаатказын көрүлдеге коллектив бүрүзү идепкейлиг киржип, чогаадыкчы чедишкиннерлиг болуру күзенчиг.

Д. МОНГУШ.

АРТИСТЕР КӨРҮКЧҮЛЕРГЕ

Тываның хөгжүм-шин театрының артистериниң концерти болур деп чарлал суурга тарай берген. Суурнуң Культура бажыңынга ол кежээ улуг улуска болгаш уругларга ийи ангы концертти көргүскен. Улуг улуска концерт Михаил Зыряновтуң баянга ойнаан таалынчыг тыва аялгалары-биле эгелээн. Ооң соонда Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Роза Серен-оол биле Тамара Ондар ыры-биле аян тутканн. Дараазында хоочун артистер Кара-кыс, Максим Мунзуктар, Хүргүлек Коңгар, Александр Тавакай, Николай Өлзей-оол олар сценаже удаа-дараа үнүп-зе турган. Күүселде бүрүзү көрүкчүлериниң сеткил-сагыжын хайныктырып, өөртүп турган.

Б.-У. КЫРГЫС.

ДЕКАБРЬ

18. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40—Шыдыраага делегей маргылдаазы. 8.55 — «Колье Шарлотты» Уран-чечен телефильминиң 1-ги сериязы. 10.00 — 10.05 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Көдээниң делгемнери». 15.50 —Нигер республиканың улусчу ансамблиниң концерти. 16.15— Бүтүдеге стадион. 16.50—Чалыыларның чогаадылгалары. 17.30—Баштайгы орус революциязының 80 чыл болганы. «Партияның тургустунганы». 18.15 —«Чурук бүрүзүде — хүн». 18.30 — Док. фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — «Онза сагыш салыр түүл». 19.30— В. А. Моцарт. «Үш вальс». 19.40—«Школа реформазы боттанышкынында». 19.55—«Колье Шарлотты». Уран-чечен телефильминиң 2-ги сериязы. 21.00— «Ye». 21.35—«Уран түүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи Р. Плятт. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—23.20—Шыдыраага делегей маргылдаазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Телефильм. 8.35; 9.35— Музыка. 4-кү класс. 9.05; 12.40 —Француз дыл. 10.00—ССРЭ-ниң монументалдыг уран түүлү. 10.03—Эртем-шеңтереддиг фильм. 10.40; 11.40—География. 6-гы класс. 11.10—Шыдыраа школазы. 12.10—Ниитилел дугайында билиг. Капитализмниң бөлүүг арны. 13.10—А. С. Пушкинниң театры. 1-ги дамчыдылга. 13.55 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы О. С. Авраменконуң дугайында телеочерк. 14.20 Ботаника. 6-гы класс. 14.40—Бойдус дугайында билиг. 4-кү класс. 15.00—15.05— Телемедээлер.

• • •

18.00—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Сонуургактарга». 18.35 — Уругларга фильм. 18.40 — «Челээш». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Азия төвү». 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Өөнүктериң арын-шүүрт. 21.00—«Ye». 21.35—«Сёстры». Уран-чечен телефильм. 22.20 — Док. телефильм. 22.45—01.00 — «Известия» солуунуң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР-ниң болгаш Финляндияның шилиндек командалары ойнаар.

19. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40—«Аян-чорукчулар клуву». 9.40—«Колье Шарлотты». Уран-чечен телефильминиң 2-ги сериязы. 10.45—10.50 — Телемедээлер.

• • •

14.15—Телемедээлер. 14.35— Док. телефильмнер. 15.25— XIX вектиң орус уран түүлү. 16.20 — ГДР-ден уругларга дамчыдылга. 17.20 — «Доктор Куник». Чаа док. телефильм. 18.20 — Мультфильм. 18.30— Эртем-таймылбырлыг фильм. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00— Делегей болгаш аныяктар. 19.45—Киножурнал. 19.55— «Колье Шарлотты». Уран-чечен телефильминиң 3-кү сериязы. 21.00 — «Ye». 21.35—К. Нильсен. № 6 симфония. 22.10 —«Известия» солуунуң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. ГФР-биле ЧССР-ниң командалары ужуражыр. Чапсарда — 23.20— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Атом-биле чугаа». Телефильм. 8.35; 9.35 — Ниитилел дугайында билиг. 10-гу класс. 9.05; 12.50 — Немец дыл. 10.05 — ПТУ сургуулларынга. В. И. Ленин—«Партия организациязы болгаш партия литературазы». 10.35; 11.35 — «Ниити биология». 9-ку класс. 11.05 — Авам школазы. 12.05 — Эстетиктиг кижизидилге. 12.40 — Эртем-таймылбырлыг фильм. 13.20 —А. С. Пушкинниң театры. 14.05 — Бойдус дугайында билиг. 14.25 —Ж. Верн. Амыдыралының болгаш чогаал амыдыралының дугайы. 15.10—15.15 — Телемедээлер.

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 —«Орус дылды оореним тур бис». 18.35 — Делегей болуушкуннарының дугайында допчулал. 19.05—«Азия төвү». 19.15 — Киножурнал. 19.45— Телемедээлер. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 —«Дем каттыжышкыны». 20.45 —«Хоккейниң хоочуннары. ССРЭ—Канада». 21.00 —«Ye». 21.35 — —«Бой на перекрёстке». Уран-чечен телефильминиң 1-ги сериязы. 22.40—23.00 — Эртем-шеңтереддиг чаа фильм.

20. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40 — Шыдыраага делегей маргылдаазы. 8.55 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңнг эвес». 9.55 —«Колье Шарлотты». Уран-чечен телефильминиң 3-кү сериязы. 11.00—11.06 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Беш чыл — киижи бүрүзүнүң херээ». 15.25 — Концерт. 16.05 —«Шыдыраа школазы». 16.35 —Концерт. 16.55—«Оңаалды болгаш оон-даа улуг назы». 18.10 — «Феликс Дзержинский». 18.30 —Док. фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — Туркменнинның телепрограммазы. 21.00 —«Ye». 21.35 — «Документалдыг экран». 22.45 — Бөгүн делегейде 23.00 —Концерт. 23.25 —23.45—Шыдыраага делегей маргылдаазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Ниити биология. 10-гу класс. 9.05—12.25 — Испан дыл. 10.05 — ПТУ сургуулларынга. 10.35; 11.35 —М. Е. Салтыков-Щедрин. Тооллар. 11.05 —«Өг-буле болгаш школа». 10.05 — Эртем-шеңтереддиг фильм. 12.55 —«Секрет великого рассказчика». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 14.10 — Төөгү. 6-гы класс. 14.35 —Төөгүнүң арыннары. 15.15—15.20 — Телемедээлер.

• • •

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телефильм. 18.45— «Культура болгаш амыдырал». 19.05 — Киножурнал. 19.15— «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15—«Шүлүтлел». К. Батюшков. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Бой на перекрёстке». Уран-чечен фильминиң 2-ги сериязы. 22.45—01.00 — «Известия» солуунуң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. Швеция-биле Финляндияның командалары ойнаар.

21. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.15 — Телемедээлер. 14.35 Док. фильм. 15.20—Орус чугаа. 15.55—Н. Гайда. № 101 симфония. 16.30—Эртемденнер Москва чоогунуң агроүлетпүү комплексинге. 17.00 — Концерт. 17.40 — Док. чаа фильм. 18.00—Концерт. 18.30—Док. фильм. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Эртем болгаш амыдырал. 19.30 — «Щербурские зонтики». Уран-чечен фильм. 21.00—«Ye». 21.35—Концерт. 22.10—«Известия» солуунуң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР биле ССРЭ-ниң командалары ойнаар. Чапсарда — 23.20 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—Эртенги гимнастика. 8.15 — Телефильм. 8.35; 9.35— Музыка. 7-ги класс. 9.05; 12.35 — Англи дыл. 10.05—ПТУ сургууллдарынга. 10.35; 11.35 — Төөгү. 7-ги класс. 11.05—Шүүтлел. Э. Багрицкий. 12.05— Эртем-шеңтереддиг фильмнер. 13.05 — И. Бабель. Чогаалдарының арыннарындан. 14.00 —Совет күрүнениң үндезинневр болгаш эргелер. 14.30 — А. П. Чехов. «Хамелеон». 6-гы класс. 14.55—15.00 — Телемедээлер.

• • •

18.00 —Телемедээлер. 18.10 — Баскетболга ССРЭ чемпионады.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «Азия төвү». 19.15 — «Найыралдыг болгаш хөглүг-омактыглар». 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Антал Гидаштың шүлүктери. 21.00— «Ye». 21.35—23.20—П. Павловский — «Элегия». Фильм-шин.

22. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Бир эвес кадык болуксазынга. 9.05 —Шыдыраага делегей маргылдаазы. 9.20 — Энергетиктиң хүнүнге. 9.50 — «Спортлотонуң» 51-ги тиражы. 10.00 — Концерт. 10.25—Хөй ыяш бараннар дээш. 10.55—Чурукчулар дугайында чугаалар. 11.30 —«Өг-буле болгаш школа». 12.00 — Бүгү-эвилел телеконкурузу. 12.45—Чогаалчы болгаш амыдырал. 13.45 — Бөгүн Энергетиктиң хүнү. 14.15—40— 50 чылдарның аялгалары. 14.45 —Бөгүн делегейде. 15.05—Телеочерк: «Вертолёттарны «МИ» дээр». 15.35 — Мультфильмнер. 16.05 — Политиктиг таймылбырлакчы Д. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.35 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.35 — «Улуг Тиилелгениң 40 чылынга». «Верность». Уран-чечен фильм. 19.00 — ССРЭ-ниң болгаш Европаның шилиндек командаларының хоккейге маргылдаазы. 19.35— Бир эвес кадык болуксазынга. «21.00 — «Ye». 22.00—Байырлыг кежээ. 23.40—Шыдыраага делегей чемпионады. 23.55— 00.45 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес кадык болуксазынга. 8.30 — «Эртенги почта». 9.00 — Украин телестудиязының программазы. 10.50— Цирктө. 11.35—Док. телефильм. 12.35—Баскетболга ССРЭ чемпионады. 12.45—«Аян-чорукчулар клуву» 13.45—Ф. Лист— «Прелюдиялар». 14.05—«Решающий шаг». Уран-чечен фильминиң 1-2-ги сериялары. 16.45—«Музыка и киносюжу». 17.15 — Эртем-шеңтереддиг фильм. 17.45 — Мультфильм. 18.05 — Концерт. 19.45 — Делегейде болуушкуннар дугайында допчулал. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00— «Ye». 22.00—Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер. 22.50 — 23.20 — Эртем-шеңтереддиг фильм.

23. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 9.00—Совет черге ужураашыкшынар. 9.10—Док. телефильм. 9.40—«Будильник». 10.10—«Совет Эвилелиниге баран боор тур мен!». 11.10— «Кадыкшыл». 11.50—«Эртенги почта». 12.25—«Соңгулдаларга уткуштур». 12.35—«Көдээниң шагы». 13.40 — «Музыка киносүжүү». 14.10—«Жила была девочка». Уран-чечен фильм. 15.25 —«Аян-чорукчулар клуву» 16.25—Мультфильмнер. 17.05 — Концерт. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45— «Рис үрезини». Теле-шин. 21.00 —«Ye». 21.35 — Музыка дугайында. 22.45—Телемедээлер. 22.55—23.15—Шыдыраага делегей маргылдаазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15—Док. телефильм. 8.55— Ритмиг гимнастика. 9.25— Баскетболга ССРЭ чемпионазы. 10.05 — Чаа док. телефильм. 10.35—Концерт. 11.20— Мурманскийниң телестудиязының программазы. 12.20 — «Чедле, дээрде болгаш далайдан болгаш керамикадан будурген янзы-бүрү кылыглар, чиик өртектиг металлдан кылган белек чүүлдери, хөйлең чиниң изыртқыштары, хем болгаш хомну солаан чүүлдерден будурген портфельдер, торгу аржымылар, духиизер болгаш сонтиктер, белектер.

Бо бараанларны шилчидилге санажылгазы-биле үлетпүр бараанналар садының «Саян» универмагындан. № 3, 7, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 22 магазинериниден садып ап болур.

Белектерни четчелээр талазы-биле чагыгларны үлетпүр бараанналарының садыы база хүлээп ап турар. Белектерни сэдип алыр талазы-биле тайылбырны 2-16-25 телефонну дамчыштыр үлетпүр садының план килдизинден ап болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Республиканың метеостанциязының дыннатканы ёзугаар алырга, республиканга шокар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 2-7 метр. Дүне агаарның температуразы 31-36, чамдык черлерге 25-30 градус соок болур. Хүндүс 23-28, чамдык черлерге 20-26 градус соор.

Автоорукторга чуга хар чаар, тайгактаар. Көстүүр 500 метр.

Кызыгга чуга булуттаар, биче хар чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 2-7 метр, күштелгенде 9-14 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 31-36, хүндүс 23-28 градус соок болур.

КИНО

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Каждый десятый» 9.30, 11.20, 15.00, 17.40, 19.30 (узатқан), «Чучело» (2 сериялыг) 13.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Снежная королева» 10.00, «Вождь Белое Перо» 11.30, 13.40, 15.20, «Необлуманный шаг» (2 сериялыг) 17.00, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Девушка из банка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Нужна солистка» 14.00, 15.50, 17.30, 19.20, шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Эта минута, этот миг» 18.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың бүдүрүлгелер, организациялар, албан черлериниң удуртукчуларынга

Бүгү-эвилелдиг болгаш республиканың социалистиг чарыжының тинлекчилери ажылчыларны болгаш албан-хаакчыларны он бирги беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүсеткен» дээш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1981 чылдың март 26-да № 304 доктаазынга дүүштүр мактан шаңнаарынга дараазында бараанналардан тураскаадыг белектерни акша шаңналдарның орунга тыпсырын будурүлгелерге, организацияларга, албан черлеринге чөпшээреп турар: хол шактары, стол болгаш хана шактары, фотоаппараттар, электрофоннар, радиоприемниктер, электри-биле ажылдаар чүүлүр херекселдер, хрусталь савалар, фарфор-

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийни амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет түргүзүү киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27 информацион киллизиниң 2-20-60 культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47 корреспондентнерниң 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45 «Солун хевээй» бараанда 2-32-75 телефоннер болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чаттыг № 3004.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—01138.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ
республиканская
ордена Ленина
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 290 (12680) | 1984 чылдың декабрь 19, среда | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 коп.

СОҢГУЛДАЛАРГА БЕЛЕТКЕЛ

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткел бүгү чүртта калбарган.

Дээди Советтерниң депутаттарынга кандидаттарны депшидери декабрь 19-та республикаларга эгелээр. Республикаларның күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарынга соңгулдалар талазы-биле төп соңгулда комиссиялары ол дугайында СЭТА-ның корреспондентилеринге дыңнаткан. Дээди Советтерге соңгулдалар дугайында хоойлуларга дүүштүр соңгулдаларны эрттирер дугайында чарлаан соолуңде депутаттарга кандидаттарны депшидери онгу хүнде эгелээр. 1985 чылдың февраль 24-те бүгү республикаларга соңгулдаларны эрттирерин доктаатпаан. Соңгулдаларга чедир үжен хонук бурунгаар депутаттарга кандидаттарны депшидери доостур ужурлуг.

Соңгукчуларның идегелии болгаш деткимчезин эдилээн, оларның тура-соруун херек кырында шүүседип шыдаар эң эки кижилерни республикаларның Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге депшидер боттуг арганы соңгулдалар дугайында хоойлужудугланы доктаатткан чүруму ажылчы чоннарга берип турар. Айдан ажыг хуусаада депутаттарга кандидаттарны депшидер талазы-биле хуралдарны эрттирер, ук хуралдарга ажылчы чоннарны калбаа-биле киириттирер арганы хөй-ниити организацияларынга болгаш күш-ажылчы коллективтерге берип турар.

Республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны декабрь 19-та, чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны декабрь 24-те депшидиин эселеп мурнунда соңгулда округтарын тургускан болгаш төп соңгулда комиссияларының составларын республикаларга бадылаан. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле крайларның, областарның, округтарның, районнарның, хоорайлар, суур болгаш кедээ соңгулда комиссияларының составтарын база бадылаан. Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларын тургузары доостун турар.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Тыва АССР-ден округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 24 болгаш 26 чүүлдеринге үндезилеэш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Тыва АССР-ден округтарның соңгулда комиссияларын хөй-ниити организацияларның болгаш күш-ажылчы коллективтериниң даразында төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссия даргазы Владимир Максимович **Зуев**, слесарь-эптекчи —«Тыва суг тудуг» трестиң Кызылда демир-бетон кылыглар заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Сергей Дамбаевич **Киров**, профоблчөвүделдиң секретары — профессионалдар эвилелдериниң Тыва область чөвүлелинден.

Комиссияның секретары Галина Николаевна **Корж**, терапия салбырының эмчизи— Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң республика ВЛКСМ хооркомунуң нийги хандырылга будурулге эргелекчизи — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Кызыл доорай организациязындан.

Николай Николаевич **Макаренко**, президиум даргазының оралакчызы — бойдус камгалалының Тыва республика инитилелиинден, Кызыл хоорай.

Урана Севек-ооловна **Монгуш**, саанчы— Кызыл районнуң «Кок-Тей» совхозунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден, Кызыл хоорай.

Виктор Оюнович **Наксыл**, артист — Тыванның хөгжүмнүг театрының чогаадыкчы ажылдакчыларының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александра Наумовна **Самарина**, даараныкчы — Каа-Хем районнуң чоннуң амыдырал хүрээлеңи, профсоюзтар районнуң даргазы — кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң Чөөн-Хемчик район организациязындан.

Ирина Егоровна **Ермоленко**, бедик сорттуг рудаалар арыглаар цехтың регулировщиги— В. И. Ленин аттыг «Тыва даглуг» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Августа Маадыровна **Монгуш**, хойжу — Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Михаил Шыырапович **Монгуш**, саанчы —Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Чылбанаевна **Монгуш**, саанчы —Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Борис Петрович **Солоницин**, автомобиль чоланачызы— Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана ыяш ажыл-агый черниниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Дадаевич **Ширин**, райпо баштаар черниниң даргазы — Эрзин районнуң хереглекчилер ниитилелиинден.

Кушкаш Киндармаевна **Самбуу**, эмчи — Тес-Хемниң төп район эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Светлана Алексеевна **Дайдонова**, башкы —Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанада № 2 ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Хеймер-оол Доңгакович **Демдек**, ВЛКСМ райкомунуң бирга секретары — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Мөңгүн-Тайга район организациязындан.

Мария Андреевна **Хадахаев**, кафедразының доценттизи — күрүнеминг Кызылда педагогика институдунуң башкыларының, студентилериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чадаананың № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Хожур-оол Эрелчиевич **Монгуш**, улусчу контрольдуң Чөөн-Хемчик район комитединиң даргазы — күрүне албан чергелериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң Чөөн-Хемчик район организациязындан.

Комиссия даргазының оралакчызы Иван Семёнович **Качан**, оруминээр станоктуң машинизи —«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң Чадаанада участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Нина Егоровна **Кенин-Лопсан**, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чагыг-Хөл аймактыг кожуун шериг комиссариадының начальниги —

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

(Эгези 1-ги арыда)

ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орадакчызы Светлана Монгушевна **Байсхан**, сектор эргелекчизи — Тываның дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчыларының, ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Валентина Николаевна **Минина**, башкы—Тываның кодээ ажылдагый техникумунуң башкыларының, сургууллардың, ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Любовь Евгеньевна **Бокрикова**, нормировщик — Кызыл хоорайның харыызага белдирииң ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валентина Петровна **Вежина**, эмчи — Кызыл хоорайда савэпидстанциниң ажылдакчыларының коллективинден.

Ирина Николаевна **Жукова**, башкы—№ 7 ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Майны Тарын-Базырович **Иргит**, слесарь-агрегатчы — Кодээ ажыл-агыйның будуруулге-техниктиг ажылдырыгга талазы-биле районнар аразының Кызылда будуруулге каттыжышкынының ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Борис Иванович **Кандауров**, электросварщик — «Восток-сантехмонтаж» трестиң Кызылда кежүн чоруур механизастаан колонизазының ажылчынарының, инженер-техниктиг болгаш ажылдакчыларының коллективинден.

Ольга Ивановна **Куулар**, оператор — Кызыл хоорайның харыызага белдирииң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Назын-оол Мөгеевич **Монгуш**, директориун оралакчызы — Тываның кодээ ажыл-агыйның техникумунуң башкыларының, сургууллардың, ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Елена Дудук-ооловна **Чульдум**, штукатур—«Тыва төгүү» трестиң № 48 төгүү эргелекчиниң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Надия Хасановна **Оюн**, инженер — «Красноярскгражданпроект» төлевилел институдунуң Тыва филиалының ажылдакчыларының коллективинден.

Иван Васильевич **Цимбаленко**, слесарь-моторист — Тыва АССР-ниң Чуртталга-коммуналажыл-агыйның министерствозунуң тускай автотранспорт бүдүүргелгезиниң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дадар Комбуй-ооловна **Чымба**, кол бухгалтер — Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Валерий Матвеевич **Юхно**, эмчилиг — улус депутаттарыныг Кызыл хоорай Советиниң күүсеечи комитединиң чуртталга-коммунал ажыл-агыйн эргелелиинге ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Строительный № 12 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссияның даргазы Чульдум-оол Чылбай-ооловну **Доңгак**, башкы — «Тыва төгүү» трестиң «Кызыл төгүү» эргелелиинге ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Мэрина Сергеевна **Голдырева**, техниктиг киридистиг инженери — Тыва республиканың хереглекчилер эвилелиниң баштаар черинин ажылдакчыларының коллективинден.

Александр Михайлович **Зыков**, автомобиль чоланызы — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобазазының ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Римма Монгдан-ооловна **Ортуң**, повар — Тыва АССР-ниң Сайбмг министерствозунуң отогаавалар болгаш ресторанар трезинин ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александра Санчаевна **Монгуш**, корреспондент — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдыгга талазы-биле күрүне комитединиң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергэдар Даваевич **Монгуш**, автомобиль чоланызы—Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдыгга талазы-биле күрүне комитединиң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Орлан Монгушевич **Ондар-оол**, сургуул — Кызылдың уран чүүл училищезинииң башкыларының, сургууллардың, ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Елена Ооржаковна **Севеапит**, корректор — Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының эрекетиниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязының ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дадар Комбуй-ооловна **Чымба**, кол бухгалтер — Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Валерий Матвеевич **Юхно**, эмчилиг — улус депутаттарыныг Кызыл хоорай Советиниң күүсеечи комитединиң чуртталга-коммунал ажыл-агыйн эргелелиинге ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Строительный № 12 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссияның даргазы Чульдум-оол Чылбай-ооловну **Доңгак**, башкы — «Тыва төгүү» трестиң «Кызыл төгүү» эргелелиинге ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Мэрина Сергеевна **Голдырева**, техниктиг киридистиг инженери — Тыва республиканың хереглекчилер эвилелиниң баштаар черинин ажылдакчыларының коллективинден.

Александр Михайлович **Зыков**, автомобиль чоланызы — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобазазының ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Римма Монгдан-ооловна **Ортуң**, повар — Тыва АССР-ниң Сайбмг министерствозунуң отогаавалар болгаш ресторанар трезинин ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александра Санчаевна **Монгуш**, корреспондент — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдыгга талазы-биле күрүне комитединиң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ольга Ивановна **Куулар**, оператор — Кызыл хоорайның харыызага белдирииң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Назын-оол Мөгеевич **Монгуш**, директориун оралакчызы — Тываның кодээ ажыл-агыйн техникумунуң башкыларының, сургууллардың, ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Елена Дудук-ооловна **Чульдум**, штукатур—«Тыва төгүү» трестиң № 48 төгүү эргелелиинге ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Любовь Евгеньевна **Бокрикова**, нормировщик — Кызыл хоорайның харыызага белдирииң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның даргазының оралакчызы Элеонора Степановна **Потеряева**, башкы—№ 6 дузаалал школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Владимир Саянович **Уртунай**, ВЛКСМ хооркомунуң инструктору — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Кызыл хоорай организациязының.

Кызыл хоорайның Учебный № 13 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссияның даргазы Зинаида Григорьевна **Балыко**, садыгчы — Кызылдың аътчем садының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның даргазының оралакчызы Алексей Степанович **Белоусов**, улуг башкы — Кызылда күрүнеин педагогика институдунуң башкыларының, студентилеринин, ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Урана Мадыр-ооловна **Түлүш**, студент — Кызылда күрүнеин педагогика институдунуң башкыларының, студентилеринин, ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Петровна **Кочеткова**, оператор —ССРЭ-ниң Курбанкызының Тыва республика конторазының ажылдакчыларының коллективинден.

Людмила Ивановна **Легких**, садыгчы — Кызылдың үлетпур садының ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Орлан Монгушевич **Ондар-оол**, сургуул — Кызылдың уран чүүл училищезинииң башкыларының, сургууллардың, ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Елена Ооржаковна **Севеапит**, корректор — Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының эрекетиниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязының ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дадар Комбуй-ооловна **Чымба**, кол бухгалтер — Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Валерий Матвеевич **Юхно**, эмчилиг — улус депутаттарыныг Кызыл хоорай Советиниң күүсеечи комитединиң чуртталга-коммунал ажыл-агыйн эргелелиинге ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Строительный № 12 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссияның даргазы Чульдум-оол Чылбай-ооловну **Доңгак**, башкы — «Тыва төгүү» трестиң «Кызыл төгүү» эргелелиинге ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Мэрина Сергеевна **Голдырева**, техниктиг киридистиг инженери — Тыва республиканың хереглекчилер эвилелиниң баштаар черинин ажылдакчыларының коллективинден.

Александр Михайлович **Зыков**, автомобиль чоланызы — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобазазының ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Римма Монгдан-ооловна **Ортуң**, повар — Тыва АССР-ниң Сайбмг министерствозунуң отогаавалар болгаш ресторанар трезинин ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александра Санчаевна **Монгуш**, корреспондент — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдыгга талазы-биле күрүне комитединиң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ольга Ивановна **Куулар**, оператор — Кызыл хоорайның харыызага белдирииң ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Назын-оол Мөгеевич **Монгуш**, директориун оралакчызы — Тываның кодээ ажыл-агыйн техникумунуң башкыларының, сургууллардың, ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Елена Дудук-ооловна **Чульдум**, штукатур—«Тыва төгүү» трестиң № 48 төгүү эргелелиинге ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Надия Хасановна **Оюн**, инженер — «Красноярскгражданпроект» төлевилел институдунуң Тыва филиалының ажылдакчыларының коллективинден.

Иван Васильевич **Цимбаленко**, слесарь-моторист — Тыва АССР-ниң Чуртталга-коммунал ажыл-агыйн министерствозунуң тускай автотранспорт бүдүүргелгезиниң

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Этези 2-ги арында).

возунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның даргазының оралакчызы Наталья Аврековна **Кадралиева**, улуг экономист—«Тывателерадиобыттехника» будүрүлге каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Галина Николаевна **Баженова**, бухгалтер — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Вячеслав Иннокентьевич **Дорофеев**, электрик — Кызылдың № 1 чүк автотранспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Ольга Владимировна **Сголых**, экономист — Главкрасноярскстрой эргелелдиң «Тудуг кезектер» комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Юлия Станиславовна **Дубиковская**, экономист — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Ивановна **Кабешева**, салбыр эргелекчизи — республиканың туберкулездиг диспансериниң ажылдакчыларының коллективинден.

Сергей Александрович **Козлов**, автомобиль чоланачызы — Күрүксаажылганыг Тыва республика каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Ивановна **Корлякова**, техник — «Тыва көдээ тудуг» трестиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Климентий Ефимович **Куртенков**, шинчилел бөлүүнүң начальниги — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Вячеслав Иннокентьевич **Дорофеев**, электрик — Кызылдың № 1 чүк автотранспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Ольга Владимировна **Сголых**, экономист — Главкрасноярскстрой эргелелдиң «Тудуг кезектер» комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Юлия Станиславовна **Дубиковская**, экономист — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Ивановна **Кабешева**, салбыр эргелекчизи — республиканың туберкулездиг диспансериниң ажылдакчыларының коллективинден.

Сергей Александрович **Козлов**, автомобиль чоланачызы — Күрүксаажылганыг Тыва республика каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Ивановна **Корлякова**, техник — «Тыва көдээ тудуг» трестиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Калинин № 26 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Муса Шафикович **Хазбулатов**, лаборатория эргелекчизи — Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның оралакчызы Татьяна Ярославовна **Кириллова**, улуг техник-агрохимик — Тыва республиканың агрохимлабораториязының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Ольга Владимировна **Сголых**, экономист — Главкрасноярскстрой эргелелдиң «Тудуг кезектер» комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Юлия Станиславовна **Дубиковская**, экономист — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Валерий Петрович **Бологов**, даргаанның дузалакчызы — көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле районнар аразының Кызылда будүрүлге каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Ивановна **Корлякова**, техник — «Тыва көдээ тудуг» трестиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Климентий Ефимович **Куртенков**, шинчилел бөлүүнүң начальниги — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Вячеслав Иннокентьевич **Дорофеев**, электрик — Кызылдың № 1 чүк автотранспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Ольга Владимировна **Сголых**, экономист — Главкрасноярскстрой эргелелдиң «Тудуг кезектер» комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Юлия Станиславовна **Дубиковская**, экономист — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Ивановна **Кабешева**, салбыр эргелекчизи — республиканың туберкулездиг диспансериниң ажылдакчыларының коллективинден.

Сергей Александрович **Козлов**, автомобиль чоланачызы — Күрүксаажылганыг Тыва республика каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Ивановна **Корлякова**, техник — «Тыва көдээ тудуг» трестиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Климентий Ефимович **Куртенков**, шинчилел бөлүүнүң начальниги — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Вячеслав Иннокентьевич **Дорофеев**, электрик — Кызылдың № 1 чүк автотранспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Ольга Владимировна **Сголых**, экономист — Главкрасноярскстрой эргелелдиң «Тудуг кезектер» комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Юлия Станиславовна **Дубиковская**, экономист — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Ивановна **Кабешева**, салбыр эргелекчизи — республиканың туберкулездиг диспансериниң ажылдакчыларының коллективинден.

Сергей Александрович **Козлов**, автомобиль чоланачызы — Күрүксаажылганыг Тыва республика каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Ивановна **Корлякова**, техник — «Тыва көдээ тудуг» трестиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Климентий Ефимович **Куртенков**, шинчилел бөлүүнүң начальниги — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Марта Ивановна **Рудакова**, техниктиг кылдыстың улуг инженери — «Тыва көдээ тудуг» трестиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Горный № 25 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Леонид Михайлович **Демитчик**, ужудукчу — Тыва авиабудүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның оралакчызы Александра Павловна **Иванова**, башкы — Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларының, сургуулдарының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Елена Владимировна **Костырева**, техник-синоптик — Красноярскиниң гидрология болгаш бойдус контролюнуң девискээр эргелелиниң Кызылда гидрометеостанциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Валентина Анатольевна **Котылева**, мастер — Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларының, сургуулдарының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валерий Александрович **Кызыл-оол**, автомобиль чоланачызы — Тыва АССР-ниң Чоинуң амыдырал хандырылгазы министерствозунуң автобазазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Степан Дүюнгарович **Монгуш**, ажылчын — Тыва авиабудүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Доотемович **Ооржак**, мастер — Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларының, сургуулдарының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның даргазы Леонид Михайлович **Демитчик**, ужудукчу — Тыва авиабудүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның оралакчызы Александра Павловна **Иванова**, башкы — Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларының, сургуулдарының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Елена Владимировна **Костырева**, техник-синоптик — Красноярскиниң гидрология болгаш бойдус контролюнуң девискээр эргелелиниң Кызылда гидрометеостанциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Валентина Анатольевна **Котылева**, мастер — Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларының, сургуулдарының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валерий Александрович **Кызыл-оол**, автомобиль чоланачызы — Тыва АССР-ниң Чоинуң амыдырал хандырылгазы министерствозунуң автобазазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Геннадий Иванович **Радзин**, электросварщик — Сельхозтехкүркомнуң Кызылда транспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Доржиевна **Тонтоева**, БТК-ның инженери — Тыва АССР-ниң Чоинуң амыдырал хандырылга министерствозунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Августа Михайловна **Чернева**, фельдшер — Тыва авиабудүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның оралакчызы Татьяна Ярославовна **Кириллова**, улуг техник-агрохимик — Тыва республиканың агрохимлабораториязының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Ольга Владимировна **Сголых**, экономист — Главкрасноярскстрой эргелелдиң «Тудуг кезектер» комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Горный № 25 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Леонид Михайлович **Демитчик**, ужудукчу — Тыва авиабудүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның оралакчызы Александра Павловна **Иванова**, башкы — Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларының, сургуулдарының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Елена Владимировна **Костырева**, техник-синоптик — Красноярскиниң гидрология болгаш бойдус контролюнуң девискээр эргелелиниң Кызылда гидрометеостанциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Валентина Анатольевна **Котылева**, мастер — Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларының, сургуулдарының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валерий Александрович **Кызыл-оол**, автомобиль чоланачызы — Тыва АССР-ниң Чоинуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобазазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Геннадий Иванович **Радзин**, электросварщик — Сельхозтехкүркомнуң Кызылда транспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Доржиевна **Тонтоева**, БТК-ның инженери — Тыва АССР-ниң Чоинуң амыдырал хандырылга министерствозунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Августа Михайловна **Чернева**, фельдшер — Тыва авиабудүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Михаил Анатольевич **Потапов**, слесарь-арматурщик — Главкрасноярскстрой эргелелдиң «Тудуг кезектер» комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Татьяна Владимировна **Слушева**, улуг агрохимик — Тыва республиканың агрохимлабораториязының ажылдакчыларының коллективинден.

Виктор Петрович **Тупышев**, инспектор — Тыва республиканың даг-техниктиг инспекциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Заречный № 27 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Анатолий Семёнович **Афанасьев**, радиомеханик — «Тывателерадиобыттехника» будүрүлге каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Валентина Анатольевна **Котылева**, мастер — Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезиниң башкыларының, сургуулдарының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның оралакчызы Леонид Иванович **Кудрявцев**, өөредилге эргелекчизи — ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Татьяна Владимировна **Приходько**, инструктор — Кызылдың даранылга фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Степан Дүюнгарович **Монгуш**, ажылчын — Тыва авиабудүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Галина Анатольевна **Гурьева**, контролёр — Кызылдың даранылга фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Любовь Федоровна **Ейсеева**, эмчи дузалакчызы — Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Ирина Платоновна **Капустина**, машинакчы — «Тувинская правда» солунчуң редакциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Наталья Ивановна **Кудрявцева**, улуг инженер —«Тываавтотранс» автомобиль транспортунуң Тыва девискээр каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вера Викторовна **Поломошнова**, адрес бюрозунуң начальниги — Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Борис Ховалыгович **Сандай**, слесарь —«Тываавтотранс» автомобиль транспортунуң Тыва девискээр каттыжымышкыныныңың Кызылда автомобильдерниң техниктиг хандырылга станциязының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тимофей Васильевич **Сермавкин**, юридис эргелекчизи—«Тувинская правда» солунчуң редакциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Игорь Леонидович **Теи**, кол инженер — «Туварембыттехника» каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Трактовый № 28 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Владимир Романович **Хунай-оол**, автослесарь — Тываның автосептелге заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның оралакчызы Тамара Оюновна **Запорожец**, профэвиделиниң область комитединиң секретары — чурт үлетпүрүнүң болгаш коммунал-амыдырал будүрүлгелериниң ажылдакчыларының профессионал эвиделиниң Тыва область организациязындан.

Комиссияның секретары Лариса Чолдак-ооловна **Оюн**, инженер-технолог — «Тывашвейбыт» будүрүлге каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Наталья Алексеевна **Ваулина**, кол бухгалтер—Тыва респотребсоюзтуң автотранспорт конторазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Алексеевич **Зайцев**, автомобиль чоланачызы — Тыва АССР-ниң Тараа продуктулар будүрүлге эргелелиниң Кызылда тараа продуктулар сайгарылга базазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александра Порфирьевна **Кукарина**, экономист — Тыва АССР-ниң Тараа продуктулар будүрүлге эргелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Анатолий Александрович **Медведев**, улуг инспектор — «Красноярскэнергонуң» энергия хайгааралының Тыва республика салбырының ажылдакчыларының коллективинден.

Айлана Белековна **Седен**, даараныкчы —«Тывашвейбыт» будүрүлге каттыжымышкыныныңың «Берёзка» ательезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Николай Романович **Скопин**, автомобиль чоланачызы — Тыва респотребсоюзтуң автотранспорт конторазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Григорьевна **Сандрагайлова**, кадрлар килдизиниң инспектору — Улуг-Хем мяш ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анатолий Николаевич **Харлинов**, улуг инженер — «Тувснабсбыт» Тыва эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Августа Карловна **Цицулина**, ажылчын — Тыва АССР-ниң Тараа продуктулар будүрүлге эргелелиниң Кызылда тараа продуктулар сайгарылга базазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Нина Ивановна **Чымы**, инспектор — Тыва АССР-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге эргелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Николай Анатольевич **Вельмезов**, механизатор — Улуг-Хем мяш ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Саян № 29 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Зинаида Ефимовна **Кудрявцева**, директорнуң оралакчызы — ном садының Тыва республика конторазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның даргазы Владимир Романович **Хунай-оол**, автослесарь — Тываның автосептелге заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Наталья Алексеевна **Ваулина**, кол бухгалтер—Тыва респотребсоюзтуң автотранспорт конторазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның оралакчызы Тамара Оюновна **Запорожец**, профэвиделиниң область комитединиң секретары — чурт үлетпүрүнүң болгаш коммунал-амыдырал будүрүлгелериниң ажылдакчыларының профессионал эвиделиниң Тыва область организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Валентина Васильевна **Алексеева**, крановщик — Улуг-Хем мяш ажыл-агый үлетпүрүнүң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лариса Викторовна **Анчи**, хүлээп алыр черде секретарь — Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Владимир Леонидович **Башкирцев**, рамщик — Улуг-Хем мяш ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Куулар Дугуржапович **Даржаа**, —Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Николай Романович **Скопин**, автомобиль чоланачызы — Тыва респотребсоюзтуң автотранспорт конторазының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Григорьевна **Сандрагайлова**, кадрлар килдизиниң инспектору — Улуг-Хем мяш ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Татьяна Анай-ооловна **Ховалыг**, килдиө эргелекчизи — республиканың 60 Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Нина Ивановна **Чымы**, инспектор — Тыва АССР-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге эргелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Николай Анатольевич **Вельмезов**, механизатор — Улуг-Хем мяш ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл хоорайның Южный № 31 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Леонид Николаевич **Капустин**, албан-хаакчы.

Комиссияның даргазының оралакчызы — Вениамин Иванович **Голубцов**, албан-хаакчы.

Комиссияның секретары Анатолий Изьмеевич **Шейфис**, албан-хаакчы.

Комиссияның кежигүннери:

Геннадий Викторович **Бородулин**, албан-хаакчы.

Геннадий Федорович **Брычев**, албан-хаакчы.

Иван Федорович **Кинташ**, албан-хаакчы.

Валерий Владимирович **Еремкин**, албан-хаакчы.

Александр Викторович **Котин**, албан-хаакчы.

Николай Константинович **Постников**, албан-хаакчы.

Андрей Федорович **Федоровский**, албан-хаакчы.

Вольдемар Вольдемарович **Хольте**, албан-хаакчы.

Бай-Тайга районнуң Тээли № 22 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Татьяна Салчаковна **Намчыл**, башкы —Тээли ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның даргазының оралакчызы Зоя Серендоевна **Хомушку**, ВЛКСМ райкомунуң секретары — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Бай-Тайга район организациязындан.

Комиссияның секретары Бичин-Уруг Хертековна **Хертек**, райпо даргазының оралакчызы —Бай-Тайга районнуң хереглекчилер нинтилелиндеп.

Комиссияның кежигүннери:

Сержи Содунамович **Иргит**, механизатор — суггарылга системаларының районнар аразының Бай-тайгада эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Андрей Биндан-Сүрүнович **Кара-Сал**, бызанчы-бетонщиктер бригадири — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 көжүп чоруур механизатсаан колонизазының Тээлинде бот-оруулга-чарыылыг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Иранда Доржуевна **Куулар**, контролёр — Бай-Тайга районнуң Теп ажаалга кассазының ажылдакчыларының коллективинден.

Григорий Салчакович **Маннып**, киномеханик — Бай-Тайга районнуң киночеткилериниң дирекциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Саян Допулович **Монгуш**, лесничий—Барыын-Хемчик лесничествозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Татьяна Чуруковна **Салчак**, даараныкчы — Бай-Тайга районнуң чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дадар-оол Соозур-оолович **Салчак**, автомобиль чоланачызы — Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылга талазы-биле будүрүлге каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Онугу Иргитович **Багдыр**, Бай-Тал суурнуң лесниги — Барыын-Хемчик лесхозунуң Бай-Тайга район лесничествозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Мэрия Салчаковна **Комбуздак**, Бай-Тал суурнуң Культура бажыныңың уран чүүл удуртукчузу — улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң күүсешки комитединиң культура килдизиниң коллективинден.

Кэара Иргитовна **Маннай**, хову ажылчыны — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллективинден.

Тамара Казак-ооловна **Ооржак**, экономист — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Эрес-оол Салчакович **Чүльдүм-оол**, электрик — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бай-Тайга районнуң округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Татьяна Салчаковна **Намчыл**, башкы —Тээли ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның даргазының оралакчызы Зоя Серендоевна **Хомушку**, ВЛКСМ райкомунуң секретары — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Бай-Тайга район организациязындан.

Комиссияның секретары Бичин-Уруг Хертековна **Хертек**, райпо даргазының оралакчызы —Бай-Тайга районнуң хереглекчилер нинтилелиндеп.

Комиссияның кежигүннери:

Сержи Содунамович **Иргит**, механизатор — суггарылга системаларының районнар аразының Бай-тайгада эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Андрей Биндан-Сүрүнович **Кара-Сал**, бызанчы-бетонщиктер бригадири — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 көжүп чоруур механизатсаан колонизазының Тээлинде бот-оруулга-чарыылыг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Иранда Доржуевна **Куулар**, контролёр — Бай-Тайга районнуң Теп ажаалга кассазының ажылдакчыларының коллективинден.

Григорий Салчакович **Маннып**, киномеханик — Бай-Тайга районнуң киночеткилериниң дирекциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Саян Допулович **Монгуш**, лесничий—Барыын-Хемчик лесничествозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Татьяна Чуруковна **Салчак**, даараныкчы — Бай-Тайга районнуң чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дадар-оол Соозур-оолович **Салчак**, автомобиль чоланачызы — Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылга талазы-биле будүрүлге каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Онугу Иргитович **Багдыр**, Бай-Тал суурнуң лесниги — Барыын-Хемчик лесхозунуң Бай-Тайга район лесничествозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Мэрия Салчаковна **Комбуздак**, Бай-Тал суурнуң Культура бажыныңың уран чүүл удуртукчузу — улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң күүсешки комитединиң культура килдизиниң коллективинден.

Кэара Иргитовна **Маннай**, хову ажылчыны — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тамара Казак-ооловна **Ооржак**, экономист — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Эрес-оол Салчакович **Чүльдүм-оол**, электрик — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл № 34 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Кожуун-оол Салчакович **Күдерек**, бригадир — «Кара-Хөл» совхозтуң трактор-хову бригадазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның даргазының оралакчызы Зоя Серендоевна **Хомушку**, ВЛКСМ райкомунуң секретары — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Бай-Тайга район организациязындан.

Комиссияның секретары Бичин-Уруг Хертековна **Хертек**, райпо даргазының оралакчызы —Бай-Тайга районнуң хереглекчилер нинтилелиндеп.

Комиссияның кежигүннери:

Сержи Содунамович **Иргит**, механизатор — суггарылга системаларының районнар аразының Бай-тайгада эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Андрей Биндан-Сүрүнович **Кара-Сал**, бызанчы-бетонщиктер бригадири — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 көжүп чоруур механизатсаан колонизазының Тээлинде бот-оруулга-чарыылыг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Иранда Доржуевна **Куулар**, контролёр — Бай-Тайга районнуң Теп ажаалга кассазының ажылдакчыларының коллективинден.

Григорий Салчакович **Маннып**, киномеханик — Бай-Тайга районнуң киночеткилериниң дирекциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Саян Допулович **Монгуш**, лесничий—Барыын-Хемчик лесничествозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Татьяна Чуруковна **Салчак**, даараныкчы — Бай-Тайга районнуң чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дадар-оол Соозур-оолович **Салчак**, автомобиль чоланачызы — Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылга талазы-биле будүрүлге каттыжымышкыныныңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Онугу Иргитович **Багдыр**, Бай-Тал суурнуң лесниги — Барыын-Хемчик лесхозунуң Бай-Тайга район лесничествозунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Мэрия Салчаковна **Комбуздак**, Бай-Тал суурнуң Культура бажыныңың уран чүүл удуртукчузу — улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң күүсешки комитединиң культура килдизиниң коллективинден.

Кэара Иргитовна **Маннай**, хову ажылчыны — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тамара Казак-ооловна **Ооржак**, экономист — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Эрес-оол Салчакович **Чүльдүм-оол**, электрик — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг № 35 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Чечел Серенович **Монгуш**, уруглар садының эргелекчизи — улус депутаттарының Бай-Тал район Совединиң күүсешки комитединиң улус өөредилге килдизиниң Кызыл-Дагда уруглар садының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Кызыл-оол Сюр-оолович **Монгуш**, суггатчы—«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажылчыннар

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

(Төмүрүү. Эгези 1-ги, 2-ги, 3-кү арыннарда)-

ның Кызыл-Мажалыкта будүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннарының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның даргазының ораалакчызы Альбина Михайловна **Петрова**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының бөдүүн рудалар арыглаар цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чечек Ангыр-ооловна **Чүлдүм**, бригадир — Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довуракты Асбест № 40 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Адыхамжан Автанаевич **Сулеймаов**, эргелелдиң кол инженери — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының ораалакчызы Альбина Михайловна **Петрова**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының бөдүүн рудалар арыглаар цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чимдан-оол Хомушкуевич **Даваа**, ажылчын — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Валентина Елизаровна **Алешина**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың «Золотой ключик» уруглар садының ажылдакчыларының коллективинден.

Ринчин-Доржу Сандзанович **Бимбижаков**, эмчи — Барыын-Хемчиктиң төп район эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Тумат-оол Васильевич **Бюрбю**, автоколоннна начальниги — Ак-Довуракты автотранспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Геннадий Андреевич **Жданов**, техника кидизиниң начальниги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Валентина Михайловна **Чистаева**, бухгалтер — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң № 3 орук-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Любовь Ивановна **Иванова**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп будүрүлге лабораториязының контроль аппарадының коллективинден.

Варвара Санар-ооловна **Көк-оол**, дааранакчы — Барыын-Хемчик районнуң чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Юрий Афанасьевич **Потапов**, эргелелдиң кол бухгалтери — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң № 3 орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довуракты Барыын талакы № 42 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Дмитров Иргитович **Моңге-Назым**, ажылчын — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Михайлович **Новиков**, транспорт цехиниң ажыглал начальниги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Александровна **Сидеева**, парикмахер — Барыын-Хемчик районнуң чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Надежда Васильевна **Ефремова**, экономист — Ак-Довуракты хлеб заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Тамара Суур-ооловна **Куулар**, бедик сорттуг руда арыглаар цехтиң эълчег регулировщиги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Николаевна **Чихачева**, ажылчын — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дарья Дажы-Сереновна **Сарыглар**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вячеслав Санданович **Сегбелдей**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Альталь Анатольевич **Страшников**, ажылчын — «Красноярскстроймеханизация» трестиниң № 14 механизация участогуның ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Татьяна Айжыевна **Бадыкина**, лабораториязының лаборантызы — Барыын-Хемчиктиң төп эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Оскан-оол Делегович **Ондар**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының бөдүүн рудалар арыглаар цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дарья Дажы-Сереновна **Сарыглар**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вячеслав Санданович **Сегбелдей**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Мария Федоровна **Дьяченко**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-энергетика цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Седтрудин **Курбанов**, ажылчын — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң № 3 орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Татьяна Айжыевна **Бадыкина**, лабораториязының лаборантызы — Барыын-Хемчиктиң төп эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Дарья Дажы-Сереновна **Сарыглар**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вячеслав Санданович **Сегбелдей**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Альталь Анатольевич **Страшников**, ажылчын — «Красноярскстроймеханизация» трестиниң № 14 механизация участогуның ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Николаевна **Чихачева**, ажылчын — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довуракты Чөөн талакы № 41 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Владимир Хомушкуевич **Доржу**, будүрүлге-техника килдизиниң начальниги — Ак-Довуракты автотранспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының ораалакчызы Фридрих Фридрихович **Нидерквиль**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вячеслав Санданович **Сегбелдей**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Альталь Анатольевич **Страшников**, ажылчын — «Красноярскстроймеханизация» трестиниң № 14 механизация участогуның ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Николаевна **Чихачева**, ажылчын — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довуракты Барыын талакы № 42 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Дмитров Иргитович **Моңге-Назым**, ажылчын — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Михайлович **Новиков**, транспорт цехиниң ажыглал начальниги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Надежда Васильевна **Ефремова**, экономист — Ак-Довуракты хлеб заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Тамара Суур-ооловна **Куулар**, бедик сорттуг руда арыглаар цехтиң эълчег регулировщиги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Николаевна **Чихачева**, ажылчын — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң орук септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Любовь Кууларовна **Куусаал-оол**, медицина сестразы — Барыын-Хемчик районнуң төп эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Александр Михайлович **Новиков**, транспорт цехиниң ажыглал начальниги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Александровна **Сидеева**, парикмахер — Барыын-Хемчик районнуң чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Виталий Ильич **Стерхов**, мастер — Ак-Довуракты автотранспорт будүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Зинаида Филипповна **Курочкина**, ажылчын — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Любовь Кууларовна **Куусаал-оол**, медицина сестразы — Барыын-Хемчик районнуң төп эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Александр Михайлович **Новиков**, транспорт цехиниң ажыглал начальниги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Александровна **Сидеева**, парикмахер — Барыын-Хемчик районнуң чонуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довуракты Барыын талакы № 42 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Дмитров Иргитович **Моңге-Назым**, ажылчын — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Михайлович **Новиков**, транспорт цехиниң ажыглал начальниги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Надежда Васильевна **Ефремова**, экономист — Ак-Довуракты хлеб заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Тамара Суур-ооловна **Куулар**, бедик сорттуг руда арыглаар цехтиң эълчег регулировщиги — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лидия Николаевна **Чихачева**, ажылчын — Тыва АССР-ниң Автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелелиниң орук септелге-тудуг

ЭЗОПУЗКИНСКАЯ
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 291 (12681) | 1984 чылдың декабрь 20, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ-4 коп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чөөн-Хемчик районунуң Чадаананың Чөөн № 53 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Зинаида Максимовна **Куулар**, «Ленинчи орук» солуунуң редакциязының вилдис эргелекчизи — «Ленинчи орук» солуунуң редакциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Анатолий Очур-оолович **Сат**, автомобиль чолаачызы — «Сельхозтехкүркомунуң» автотранспорт бүдүргүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Екатерина Доржуевна **Сат**, секретарь-машинакчы — «Сельхозтехкүркомунуң» автотранспорт бүдүргүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Доктак Байланович **Билик**, автомобиль чолаачызы — Чадаананың район үлетпүр комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Калдар-оол Нурзатович **Кара-Монгуш**, механик — районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылдакчыларының коллективинден.

Анисья Семис-ооловна **Куулар**, парлакчы — «Ленинчи орук» солуунуң редакциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Зоя Ак-кысовна **Сарыглар**, дазаныкчы — чоннуң амыдырал хандырылгазының Чөөн-Хемчик район эргелекчиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чаш Хартыгаевна **Монгуш**, конегар — районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Юрий Дамбаевич **Монгуш**, автомобиль чолаачызы — «Сельхозтехкүркомунуң» автотранспорт бүдүргүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Чымбаевич **Ондар**, чазанылга цегинин бригадири — Чадаананың район үлетпүр комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Мыйыт-оол Алдын-оолович **Ондар**, автомобиль чолаачызы — «Сельхозтехкүркомунуң» транспорт бүдүргүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районунуң Чадаананың Соңгу № 54 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Шожал Орбаевич **Иргит**, слесарь — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Дайынчы Конзакпакович **Ондар**, тракторист — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Тамара Буяновна **Минчисат**, бухгалтер — Чадаананың орук-септелге тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Кошкар-оол Авакаевич **Донгак**, тракторист — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Сундуй-оолович **Куулар**, тракторист — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Хаакчыларының коллективинден.

Рамса Оюновна **Ойдупаа**, токарь — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тамара Мандыковна **Ооржак**, бухгалтер — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Хеймер-оол Сендажиевич **Сарыглар**, тракторист — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелипиң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Көк-Кат Чадаалаевна **Сат**, кондуктор — Чадаананың автотранспорт бүдүргүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валентина Сатовна **Хумалай**, инженер — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Надежда Ивановна **Ярош**, кассир — Чадаананың саржат заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анисья Семис-ооловна **Куулар**, парлакчы — «Ленинчи орук» солуунуң редакциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Зоя Ак-кысовна **Сарыглар**, дазаныкчы — чоннуң амыдырал хандырылгазының Чөөн-Хемчик район эргелекчиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чаш Хартыгаевна **Монгуш**, конегар — районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Юрий Дамбаевич **Монгуш**, автомобиль чолаачызы — «Сельхозтехкүркомунуң» автотранспорт бүдүргүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Чымбаевич **Ондар**, чазанылга цегинин бригадири — Чадаананың район үлетпүр комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Мыйыт-оол Алдын-оолович **Ондар**, автомобиль чолаачызы — «Сельхозтехкүркомунуң» транспорт бүдүргүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районунуң Чадаананың Соңгу № 54 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Шожал Орбаевич **Иргит**, слесарь — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Дайынчы Конзакпакович **Ондар**, тракторист — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Тамара Буяновна **Минчисат**, бухгалтер — Чадаананың орук-септелге тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Кошкар-оол Авакаевич **Донгак**, тракторист — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Сундуй-оолович **Куулар**, тракторист — Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районунуң Чадаананың Соңгу № 55 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Иван Михайлович **Ильин**, райповуң ажыл-агый эргелекчизи — Чөөн-Хемчик районуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черииниң ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Петр Хуизевич **Монгуш**, белеткел конторазының директору — Чөөн-Хемчик районуң хереглекчилер ниитилелиниң.

Комиссиянның секретары Лариса Камзаевна **Тамба**, улус судунуң херек эргелекчизи — Чөөн-Хемчик районуң улус судунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Оюмаа Ооржаковна **Диспей**, улус судунуң секретары — Чөөн-Хемчик районуң улус судунуң ажылдакчыларының коллективинден.

Бады Дачымаевич **Донгак**, райпода слесарь — Чөөн-Хемчик районуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черииниң ажылдакчыларының коллективинден.

Лариса Акимовна **Кузнецова**, лаборатория эргелекчизи — Чадаанада районуң санитар-эпидемиология станциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Вера Удайбановна **Монгуш**, почтачы — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларының коллективинден.

Екатерина Оюновна **Самбу**, Культура бажыңының бухгалтери — районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының коллективинден.

Владимир Кириллович **Уваров**, автомобиль чолаачызы — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларының коллективинден.

Юрий Самданович **Хертек**, автомобиль чолаачызы — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларының коллективинден.

Моигуш Ундургуевич **Шыдар**, Культура бажыңының ажылагый эргелекчизи — районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районунуң Чадаананың Шахтер № 56 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Карасол Оруглаевич **Иргит**, бызаачы — Чадаананың септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Мария Тимофеевна **Бизяева**, токарь — Чадаананың хомуралаш разрезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Лариса Сергеевна **Баазан**, Күрстрах агентизи — улус депутаттарының Чөөп-Хемчик район Совединиң сак килдизиниң болгаш күрүне страхованиезиниң инспекциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районнуң Теве-Хая № 58 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Дадар-оол Кенденович **Донгак**, бызаачы — «Тыва көдээ тудуг» трестиң көжүл хоруур механизатттынган № 463 колонназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Александр Төлөспеевич **Чүлдүм**, автомобиль чолаачызы — «Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ирина Чигден-ооловна **Кара-Сал**, дээрбе ажылчыны — Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кимаа Сенмитовна **Монгуш**, дээрбе ажылдакчызы — Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Мерген Бызыяевич **Монгуш**, бызаачы — Чадаананың септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Надежда Ивановна **Ярош**, кассир — Чадаананың саржат заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Кириллович **Уваров**, автомобиль чолаачызы — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларының коллективинден.

Юрий Самданович **Хертек**, автомобиль чолаачызы — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларының коллективинден.

Моигуш Ундургуевич **Шыдар**, Культура бажыңының ажылагый эргелекчизи — районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районунуң Чадаананың Шахтер № 56 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Карасол Оруглаевич **Иргит**, бызаачы — Чадаананың септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Мария Тимофеевна **Бизяева**, токарь — Чадаананың хомуралаш разрезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Светлана Шоктаровна **Серен**, ажылчын — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районунуң Чаа-Холь № 57 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Анай-Кара Дембиреловна **Ховалыг**, башкы — Бажың-Алаак ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Надежда Ыймажаповна **Саая**, эмнелге пунктузунуң санитарказы — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Тамара Канчыр-ооловна **Монгуш**, техник-осеменатор — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Буян Калдынович **Монгуш**, слесарь — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Курсетович **Кара-Сал**, автомобиль чолаачызы — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Самдановна **Монгуш**, кижизидикчи — «Искра» совхозтуң сли-сал ажылдакчыларының.

Даш-оол Бокпай-оолович **Ооржак**, Бажың-Алаак ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Родион Север-Доржуевич **Сат**, автомобиль чолаачызы — «Искра» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллективинден.

Светлана Шоктаровна **Серен**, ажылчын — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районнуң Теве-Хая № 58 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Дадар-оол Кенденович **Донгак**, бызаачы — «Тыва көдээ тудуг» трестиң көжүл хоруур механизатттынган № 463 колонназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Александр Төлөспеевич **Чүлдүм**, автомобиль чолаачызы — «Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ирина Чигден-ооловна **Кара-Сал**, дээрбе ажылчыны — Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кимаа Сенмитовна **Монгуш**, дээрбе ажылдакчызы — Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Мерген Бызыяевич **Монгуш**, бызаачы — Чадаананың септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Надежда Ивановна **Ярош**, кассир — Чадаананың саржат заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Кириллович **Уваров**, автомобиль чолаачызы — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларының коллективинден.

Юрий Самданович **Хертек**, автомобиль чолаачызы — районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчыларының коллективинден.

Моигуш Ундургуевич **Шыдар**, Культура бажыңының ажылагый эргелекчизи — районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районунуң Чаа-Холь № 57 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Анай-Кара Дембиреловна **Ховалыг**, башкы — Бажың-Алаак ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орлакчызы Надежда Ыймажаповна **Саая**, эмнелге пунктузунуң санитарказы — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Тамара Канчыр-ооловна **Монгуш**, техник-осеменатор — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Буян Калдынович **Монгуш**, слесарь — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Курсетович **Кара-Сал**, автомобиль чолаачызы — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Шоктаровна **Серен**, ажылчын — «Искра» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан № 59 соңгулда округумуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Сарыг-оол Кечил-оолович **Ховалыг**, автомобиль чолаачызы — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Алексей Маизырыкчыевич **Куулар**, тудугжулар бригадири — «Хөндергей» совхозтуң тудугжулар бригадазының коллективинден.

Каваа Еидапович **Куулар**, хойжу — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Онтес Томүртеновна **Монгуш**, башкы — Хөндергей ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Чаш-Урут Белек-ооловна **Монгуш**, библиотекарь — «Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дадар-оол Белекович **Ооржак**, хойжу — «Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Дадар-оол Содунамович **Ооржак**, автомобиль чолаачызы — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Сандуевич **Монгуш**, автомобиль чолаачызы — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Василий Сотпаевич **Сарыглар**, радист — районнуң Чадаанада харылзаа белдириниң Чыраа-Бажы салбырының ажылдакчыларының коллективинден.

Көк Дуюнгаровна **Сарыглар**, хойжу — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бөрбү Монгушевич **Чүлдүм**, машина-трактор мастерскаязының эдикчизи — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Зоя Шактар-ооловна **Куулар**, Чыраа-Бажы суурда магазинниң садыгжызы — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Эрес-оол Чамыянович **Куулар**, автомобиль чолаачызы — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Сандуевич **Монгуш**, автомобиль чолаачызы — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Василий Сотпаевич **Сарыглар**, радист — районнуң Чадаанада харылзаа белдириниң Чыраа-Бажы салбырының ажылдакчыларының коллективинден.

Көк Дуюнгаровна **Сарыглар**, хойжу — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бөрбү Монгушевич **Чүлдүм**, машина-трактор мастерскаязының эдикчизи — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Бадыймаа Сумбуевна **Хомушку**, совхозтуң профбилел комитединиң даргазы — көдээ ажылагый ажылдакчыларының профбилелиниң Чөөн-Хемчик район организациязыңдан.

Комиссиянның кежигүннери:

Ирина Анатольевна **Загорулько**, башкы — Чыраа-Бажы ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Рита Семис-ооловна **Кара-Сал**, саанчы — «Чыраа-Бажы» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажылд

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

Комиссияның кежигүнүнери:

Римма Кертик-ооловна **Донгак**, мал эмнелгезиниң санитарказы—«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Кайчык-оолович **Куулар**, механизатор—«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Адар-ool Чымбаевич **Монгуш**, телефонист—«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Содуп-ool Назын-ооловна **Монгуш**, фельдшер—«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Семдер-ool Ак-кысович **Монгуш**, суггатчы—«Алдан-Маадыр» совхозтуң хову бригадазының ажылдакчыларының коллективинден.

Александр Маадыр-оолович **Монгуш**, автомобиль чоланчызы — «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Кылбаковна **Монгуш**, хойжу — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Байыр-оолович **Сат**, ветеринария фельдшери — «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чаш-ool Шыдыраевич **Ондар**, механизатор — «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чечек Дыртый-ооловна **Ондар**, саанчы — «Сут-Хөл» совхозтуң Ак-Тал сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективинден.

Эзир-ool Ыймажапович **Ондар**, механизатор —«Сут-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүнүнери:

Зоя Чондан-ооловна **Донгак**, почтачы — Сут-Хөл районуң харылзаа белдириниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Байыр-оолович **Сат**, ветеринария фельдшери — «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Оксана Амбар-ооловна **Сарыглар**, Бора-Тайга суурда магазин садыгжызы — Сут-Хөл районуң хереглекчилер иннтилелинден.

Ашак Сергеевич **Удуп-ool**, механизатор — «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Иван Сырбыкаевич **Шогбан-ool**, гидротехник — «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының хову бригадазының ажылдакчыларының коллективинден.

Сут-Хөл районуң Ийме № 66 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссияның даргазы Сат Чымбаевич Өлзей-ool, кол мал эмчизи — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Стай-ool Хурбаевич **Ондар**, автомобиль чоланчызы —Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Елена Чолдак-ооловна **Монгуш**, кижизидикчи — Карл Маркс аттыг совхозта уругларга садының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүнүнери:

Солуп-ool Васильевич **Бурбу**, кол зоотехник—Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Ондарович **Лопсан**, автомобиль чоланчызы — көдээ ажыл-агыйны будүрүлге техниказы-биле хандырарының Сут-Хөл районда будүрүлге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Анай-оолович **Монгуш**, автомобиль чоланчызы — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бопал Шойдуновна **Монгуш**, бухгалтер — Сут-Хөлдүң төп районнуң эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Данчын Санчыевна **Монгуш**, бухгалтер —«Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Баазыр-ool Байыр-оолович **Ооржак**, гидротехник — «Сут-Хөл» совхозтуң хову бригадазының ажылдакчыларының коллективинден.

Оюмаа Бүрбүевна **Успун**, башкы — Сут-Хөл ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Каа-Хем районуң Сарыг-Сеп № 69 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссияның даргазы Олег Владимирович Дорофеев, инженер —«Тыва көдээ тудуг» трестиң көжүп чоруур механизастаттынган № 58 колоназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сут-Хөл районуң Ишкин № 67 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссия даргазының оралакчызы Григорий Илларионович **Леонтьев**, бизнесмен—«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының көжүп чоруур механизастаттынган № 4 колоназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Зульфия Иксановна **Зарипова**, инженер — Тыва АССР-ниң автооруктар тудуунуң болгаш ажыглалының будүрүлге эргелиинин Сарыг-Септе орук-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүнүнери:

Александр Анатольевич **Акимов**, автомобиль чоланчызы—Каа-Хем районуң төпчүткен библиотека системазының ажылдакчыларының коллективинден.

Александра Шойдуевна **Монгуш**, Кара-Чыраа суурда магазин садыгжызы — Сут-Хөл районуң хереглекчилер иннтилелинден.

Бичии-Уруг Дамай-ооловна **Ондар**, башкы — Кызыл-Тайга ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Александра Яковлевна **Горбунова**, инженер —«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының көжүп чоруур механизастаттынган № 4 колоназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Сергеевна **Елькина**, райматтың садыгжызы — Каа-Хем районуң хереглекчилер иннтилелинден.

Наталья Прокопьевна **Елисеева**, повар — Дерзиг-Аксында бажын-интернаттың ажылдакчыларының коллективинден.

Петр Михайлович **Кугаевский**, автомобиль чоланчызы—Тыва респотребсоюзтуң Каа-Хемде кооперативтиг аныыртывыш ажыл-агый черинин ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Николай Васильевич **Непомнящих**, автомобиль чоланчызы — Каа-Хеминиң ыяш ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Мария Дулушевна **Новаа**, дааранакчы — Каа-Хем район чонуун амыдырал хандырылга будүрүлге эргелиинин ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комбу Алдын-оолович **Кол**, автомобиль чоланчызы — улус депутаттарының Каа-Хем район Совединиң күүсекчи комитединиң ажылдакчыларының коллективинден.

Александра Павловна **Өлзей**, медицина сестразы — Каа-Хем районуң төп эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Людмила Мартывовна **Тарабарова**, оператор — Кызылдың нефть баазазының Сарыг-Сеп салбырының ажылдакчыларының коллективинден.

Алик Абдулович **Текеев**, кол зоотехник —«Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Татьяна Балчий-ооловна **Увангур**, бухгалтер —«Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Виктор Васильевич **Филимонов**, автомобиль чоланчызы —«Тувгаз» эргелиинин Сарыг-Септе район конторазының ажылдакчыларының коллективинден.

Каа-Хем районуң Бүрен-Хем № 71 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссия даргазының оралакчызы Василий Тульбаевич Артына, механизатор — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Болончай Чамынович **Иргит**, кол экономист — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Нина Серенова **Мольби**, кижизидикчи башкы — Бүрен-Хем ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүнүнери:

Лариса Юрьевна **Дамбра**, ветеринар — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Елизавета Шагдировна **Кисан**, склад эргелекчизи—«Совет Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ирина Викторовна **Вильман**, башкы — Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Зинаида Сергеевна **Клюева**, нормировщик — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Александрович **Кызыл-ool**, автомобиль чоланчызы — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валерий Бады-Сарганович **Очур**, механизатор — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Алефтина Ачылгаевна **Ондуру**, ногаа ажаакчызы—«Бурунгаар» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валентина Чындыровна **Сава**, сүт-бараан фермазының бригадири — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Эрес-ool Васильевич **Удера**, «Бурунгаар» совхозтуң профком даргазы — көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң Каа-Хем район организациязындан.

Каа-Хем районуң Ильинка № 72 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссия даргазы Владимир Иосифович **Таловский**, механизатор — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Михаил Иванович **Полежаев**, директорнуң оралакчызы — «Бүрен» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Анчимаа Сундуй-ооловна **Чапсынай**, башкы — Ильинка ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүнүнери:

Павел Отук **Болган-ool**, хойжуун дузалакчызы—«Бүрен» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Нина Ивановна **Коровина**, кладовщик — «Бүрен» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Николай Маркович **Кудрявцев**, малчын — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Григорьевич **Кудрявцев**, автомобиль чоланчызы—СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Иван Мөңгеевич **Монгал**, ажылчын — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Леонидовна **Мышкар**, саанчы — «Бүрен» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Любовь Александровна **Рядинская**, саанчы—СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анастасия Мунзаковна **Салчак**, ажылчын — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Каа-Хем районуң Кундустуг № 73 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссия даргазы Владимир Васильевич **Зубов**, агроном — «Енисей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Валентина Ивановна **Грошева**, Бояровка суурнуң почтачызы —районуң Сарыг-Сеп харылзаа белдириниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Лариса Ивановна **Семененко**, склад эргелекчизи — «Енисей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүнүнери:

Павел Владимирович **Боровиков**, хову бригадазының бригадири — «Енисей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Алексей Георгиевич **Валов**, автомобиль чоланчызы—«Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Зинаида Сергеевна **Клюева**, нормировщик — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Дивиевич **Кажин**, ветеринар — «Енисей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тамара Степановна **Норбу**, саанчы — «Енисей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Екатерина Ивановна **Путинцева**, башкы — Куидустуг ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Светлана Сарыг-ооловна **Сат**, саанчы — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анна Терентьевна **Слюсарева**, уруглар садының эргелекчизи — «Ленинчи орук» совхозтуң уруглар садының ажылдакчыларының коллективинден.

Николай Чараш-оолович **Чада**, автомобиль чоланчызы—«Енисей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Каа-Хем районуң Бүрен-Аксы № 74 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссизы

Комиссия даргазы Валентина Окан-ооловна **Монгуш**, башкы —Бүрен-Аксының ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Матвей Тарлачиевич **Тожу**, механизатор — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Екатерина Ивановна **Путинцева**, башкы — Куидустуг ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Светлана Сарыг-ооловна **Сат**, саанчы — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анна Терентьевна **Слюсарева**, уруглар садының эргелекчизи — «Ленинчи орук» совхозтуң уруглар садының ажылдакчыларының коллективинден.

Николай Чараш-оолович **Чада**, автомобиль чоланчызы—«Енисей» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тамара Степановна **Норбу**, саанчы — «Енисей

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕТИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Эгези 1-ги, 2-ги арнында).

Джалил Эйюб-оглы **Набиев**, дуг мастери — Терлиг-Хаяның шинчилел-ажыглал бүдүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бичимма Балыковна **Ондар**, повар — Кызылдың холушкак садының Терлиг-Хавда садыг белүүнүң ажылдакчыларының коллективинден.

Долума Байкараевна **Сандак**, ажылчын — «Х Улуг хураг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл районнуң Кара-Хаак № 78 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Дашоол Сарыг-оолович **Салчак**, ажыл-агый эргелекчизи — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Валентина Кыргысовна **Балган**, хойжу—«Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Лариса Григорьевна **Соколова**, Кара-Хаак суурда магазин садыгжызы — Кызыл районнуң кереглекчилер ниитилелинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Татьяна Бугалдыровна **Булатова**, экономист — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Николаевна **Зубкова**, бухгалтер — Улуг-Хем ыыш үлетпүр ажыл-агыйының Чербиде ыыш белеткээр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Михаил Иванович **Михайлов**, автомобиль чолаачызы—Улуг-Хем ыыш үлетпүр ажыл-агыйының Чербизе ыыш белеткээр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Степанович **Савилов**, кол эмчи — Чербиниң участок эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Сандымаа Чоодуевна **Сайаа**, ажылчын — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл районнуң Сукпак № 79 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Тамара Доржуевна **Сат**, механизатор — «Сукпак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Борбак-оол Иргитович **Арантай**, школа директору — Сукпак ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Леонид Уйнук-оолович **Домүр-оол**, зоотехник — «Сукпак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Любовь Николаевна **Вершинина**, садыгжы—Кызыл районнуң холушкак садының Элегес-Аксында садыг белүүнүң ажылдакчыларының коллективинден.

Орлан Содунамович **Иргит**, механизатор — «Сукпак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Васильевна **Кулакова**, башкы — Сукпакта уругларны музыка школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Елена Константиновна **Печенкина**, бухгалтер — улус депутаттарының Сукпак көдээ Советиниң күүсекчи комитединиң ажылдакчыларының коллективинден.

Николай Захарович **Горбанюк**, улус экономист — Кызылдың эът-сөөктеп дагаа будүрер заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анатолий Михайлович **Тирякин**, кол геофизик—Березовканың будүрүлге геология катаа-шинчилел болуунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валентина **Дүшендеевна Тюлюш**, аштакчы — улус депутаттарының Элегес-Аксы көдээ Советиниң күүсекчи комитединиң албан черлериниң ажылдакчыларының коллективинден.

Алдын-кыс Көкейовна **Чимит**, хойжу — «Сукпак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл районнуң Кур-Чер № 80 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Дугар Дажы-Дондупович **Оюн**, директорунуң оралакчызы — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Тамара Оюн-ооловна **Пильчии**, школаның өөредилге эргелекчизи — Кур-Чер ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Валентина Доржуевна **Ондар**, Кур-Чер суурнуң Культура байжының ураи түүл удуртукчузу — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Кызыл-оол Хертекович **Лундуп**, механизатор — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Шыдар Мөңгеевич **Монгуш**, кол мал эмчизи—«Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Диана Дамдыновна **Монгуш**, ясли-сад няңгызы — «Тиилелге» совхозтуң ясли-садының ажылдакчыларының коллективинден.

Виктор Дыртыкович **Монгуш**, автомобиль чолаачызы—«Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Демир-оол Лоданович **Монгуш**, автомобиль чолаачызы — «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажылдакчыларының коллективинден.

Любовь Тас-ооловна **Ондар**, аштакчы — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Любовь Дамбыевна **Серен**, медицина сестразы — Кур-Черниц участок эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Кунзенмаа Сырбыкаевна **Сая**, саанчы — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл районнуң Шамбалыг № 81 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Балдан-оол Мынан-оолович **Кара-Сал**, кол зоотехник — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Александр Салчакович **Кара-оол**, күш-ажыл талазы-биле техник—көдээ ажыл-агыйын будүрүлге техниктиг хандырылгазының Мугур-Аксында район будүрүлге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Маадыр-оол Ивановичи **Кечил-оол**, үредин ажылының агроному — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары, Светлана Байыр-ооловна **Эргек-оол**, ажылчын — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Экер-оол Дугаржапович **Куулар**, школа директору—Шамбалыг ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Алексей Хунаевич **Монгуш**, кол агроном — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Трастай Мийнаевна **Ооржак**, хаван ажаакчызы — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кестик-оол Дамбаевич **Ооржак**, механизатор — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вячеслав Орус-оолович **Сарыглар**, инженер — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анатолий Михайлович **Тирякин**, кол геофизик—Березовканың будүрүлге геология катаа-шинчилел болуунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валентина **Дүшендеевна Тюлюш**, аштакчы — улус депутаттарының Элегес-Аксы көдээ Советиниң күүсекчи комитединиң албан черлериниң ажылдакчыларының коллективинден.

Алдын-кыс Көкейовна **Чимит**, хойжу — «Сукпак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл районнуң Кур-Чер № 80 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Дугар Дажы-Дондупович **Оюн**, директорунуң оралакчызы — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Тамара Оюн-ооловна **Пильчии**, школаның өөредилге эргелекчизи — Кур-Чер ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Валентина Доржуевна **Ондар**, Кур-Чер суурнуң Культура байжының ураи түүл удуртукчузу — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Кызыл-оол Хертекович **Лундуп**, механизатор — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Шыдар Мөңгеевич **Монгуш**, кол мал эмчизи—«Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Диана Дамдыновна **Монгуш**, ясли-сад няңгызы — «Тиилелге» совхозтуң ясли-садының ажылдакчыларының коллективинден.

Виктор Дыртыкович **Монгуш**, автомобиль чолаачызы—«Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Демир-оол Лоданович **Монгуш**, автомобиль чолаачызы — «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажылдакчыларының коллективинден.

Любовь Тас-ооловна **Ондар**, аштакчы — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Любовь Дамбыевна **Серен**, медицина сестразы — Кур-Черниц участок эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Кунзенмаа Сырбыкаевна **Сая**, саанчы — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кызыл районнуң Шамбалыг № 81 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Балдан-оол Мынан-оолович **Кара-Сал**, кол зоотехник — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Александр Салчакович **Кара-оол**, күш-ажыл талазы-биле техник—көдээ ажыл-агыйын будүрүлге техниктиг хандырылгазының Мугур-Аксында район будүрүлге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары, Светлана Байыр-ооловна **Эргек-оол**, ажылчын — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Экер-оол Дугаржапович **Куулар**, школа директору—Шамбалыг ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Алексей Хунаевич **Монгуш**, кол агроном — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Трастай Мийнаевна **Ооржак**, хаван ажаакчызы — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кестик-оол Дамбаевич **Ооржак**, механизатор — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вячеслав Орус-оолович **Сарыглар**, инженер — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анатолий Михайлович **Тирякин**, кол геофизик—Березовканың будүрүлге геология катаа-шинчилел болуунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Елизавета Ивановна **Токашоол**, осеменатор — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Тимуровна **Ондар**, нефтебаза заправщиги—«Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Трастай Мийнаевна **Ооржак**, хаван ажаакчызы — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Кара-кыс Михайловна **Коже**, бухгалтер — Монгун-Тайга районнуң талазы-биле күрүне страхование инспекциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Очур-оол Кудусович **Хертек**, тудугжу —«Тыва септелге тудуг» трестиң Мугур-Аксы септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ольга Оолаковна **Чамзы**, Мугур-Аксы суурнуң магазин садыгжызы — Монгун-Тайга районнуң кереглекчилер ниитилелинден.

Алексей Салчакович **Шомбуй**, механизатор — ССРЭ-ниң 60 чыл аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Монгун-Тайга районнуң Мөген-Бүреп № 84 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Кан-оол Иргитович **Дептер-оол**, «Мөген-Бүреп» совхозтуң профком даргазы — кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район организациязындан.

Комиссия даргазының оралакчызы Чүглур-оол Иргитович **Дарын-Базыр**, хойжу — «Мөген-Бүреп» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Татьяна Иргитовна **Байыр**, башкы — Мөген-Бүреп ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Урана Делгер-ооловна **Иргит**, хойжу — «Мөген-Бүреп» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чайданмаа Делгеровна **Маргыс**, ажылчын — улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Советиниң күүсекчи комитединиң чуртталга-коммунал ажыл, агыйының ажылдакчыларының коллективинден.

Кан-оол Очурович **Өскен**, электриктер бригадири—«Тывакоммунэнергонуң» Мугур-Аксында дизель электростанциязының ажылдакчыларының коллективинден.

Чодураа Иргитовна **Успун**, медицина сестразы — Мөген-Бүреп участок эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Шыдыраа Сарыг-ооловна **Иргит**, механизатор —«Мөген-Бүреп» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Николай Амырбитович **Монгуш**, тудугжу — «Тыва септелге-тудуг» трестиң Өвүрде септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Николай Данчанович **Монгуш**, тудугжу —«Тыва септелге тудуг» трестиң Өвүрде септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Шолбан-оол Очур-оолович **Монгуш**, башкы — Хандагайты ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Кызыл-оол Седенович **Ооржак**, кол зоотехник — улус депутаттарының Өвүр район Советиниң күүсекчи комитединиң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Николай Намзыраевич **Ооржак**, белетекчи — Өвүр районнуң хереглекчилер ниитилелинден.

Саникова Саяновна **Сандан**, ясли-сад эргелекчизи — улус депутаттарының Өвүр район Советиниң күүсекчи комитединиң улус өөредилге кылдызының Хандагайтыда № 1 ясли-садының ажылдакчыларының коллективинден.

Степан Хаварыкович **Сыгыртаа**, ажылчын — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкының № 6 КМК-зының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Алексей Салчакович **Шомбуй**, механизатор — ССРЭ-ниң 60 чыл аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Өвүр районнуң № 86 Дус-Даг соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Борис Бады-Суурович **Донгак**, кол инженер — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Анарат Мамын-оолович **Монгуш**, слесарь —«Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Зоя Өлзеевна **Аралдин**, Солчур суурда харылзаа салбырының эргелекчизи — Хандагайтының район харылзаа белдирииниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Очур-оол Донгакович **Биче-оол**, автомобиль чолаачызы — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анна Конгаржыковна **Борбакова**, повар — улус депутаттарының Өвүр район Советиниң күүсекчи комитединиң улус өөредилге кылдызының Торгалыгда ясли-садының ажылдакчыларының коллективинден.

Геннадий Донгакович **Дамбаа**, фельдшер — «Ак-Чыраа» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Күскелдей Сарыг-ооловна **Донгак**, хойжу — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вячеслав Хавыяевич **Кашпы-оол**, кол эмчи — Торгалыгның участок эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Сунгарбаа Васильевна **Маадыр-оол**, —склад эргелекчизи —«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вадим Биче-оолович **Севекпит**, автомобиль чолаачызы — «Ак-Чыраа» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анна Дамбаевна **Тюлюш**, бызаа ажаакчызы — «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективинден.

Өвүр районнуң № 87 Саглы соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Маадыр-оол Суворович **Сундуй**, бригадир — «Кызыл туң» совхозтуң Хорумуг-Ой хойжу бригадазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Александра Кармаевна **Ооржак**, башкы — Саглы ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Ирина Бүргүт-ооловна **Ооржак**, ветеринар фельдшери — «Кызыл туң» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Олег Кара-Салович **Донгак**, механизатор — «Кызыл туң» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Байыр-оол Хүргүл-оолович **Ондар**, хойжу—«Кызыл туң» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валерий Кочекович **Ооржак**, будүрүлге гимнастиказының инструктор-методизи — «Кызыл туң» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Николаевна **Паначева**, СЭКП райкомуниң учет секторунуң эргелекчизи — партияның Бии-Хем район организациязындан.

Татьяна Степановна **Семенова**, даараныкчы — Бии-Хем районнуң чонуң амыдырал хандырылгазының будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Петрович **Харитонов**, автомобиль чолаачызы — Туранның ыыш ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Петровна **Цыбина**, бухгалтер—көдээ ажыл-агыйының аргохимиктиг хандырылгазының талазы-биле район-нар аразының Туранда будүрүлге каттыжышкының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Яковлевич **Чудовков**, ыыш пунктузунуң начальниги—«Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыыш белеткээр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Павлович **Россиев**, автомобиль чолаачызы — көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле Туранда районнуң будүрүлге каттыжышкының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ирина Викторовна **Степанова**, кадралар килдизиниң инспектору — Бии-Хем райүстүүр комбинадының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лаврентий Дмитриевич **Чылчыгашев**, школа интернадының эргелекчизи — Туранның № 2 школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Бии-Хем районнуң Тарлаг № 92 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Данзыр Красимович **Доржукай**, ховуг бригадазының бригадири — «Өөк» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Екатерина Гавризовна **Гоманкова**, Аржаан суурнуң магазинниң садыгжызы — «Өөк» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Любовь Алексеевна **Аннилова**, «Өөк» совхозтуң ВЛКСМ комитединиң секретары — Бүгү-эвилелдиң Аныктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Бии-Хем район организациязындан.

Владимир Иосифович **Кудрявцев**, башкы — Аржаан ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Зинаида Баяноловна **Күскежик**, уруглар садының ажылдакчызы — «Өөк» совхозтуң уруглар садының ажылдакчыларының коллективинден.

Сергей Георгиевич **Слепцов**, автомобиль чолаачызы —«Өөк» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валерий Борисович **Мокрецов**, электрик — «Өөк» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Нина Степановна **Сенги**, класстан болгаш школадан дашкаар ажылдың организаторы — Аржаан ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Надежда Савельевна **Соболева**, бухгалтер — «Өөк» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бии-Хем районнуң Өөк № 93 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Павел Григорьевич **Новоселов**, машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи — «Саян» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Карама Оюновна **Мартый-оол**, школа директору — Өөк ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Павлина Кирилловна **Палилова**, башкы — Өөк ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Владимир Александрович **Байкалов**, совхоз директорунуң оралакчызы — «Саян» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Надежда Павловна **Куиаева**, райпонуң кадрлар килдизиниң инспектору — Бии-Хем районнуң хереглекчилер ниитилелинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Нина Ефимовна **Балабанова**, нормировщик — «Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыыш белеткээр чериниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Николаевна **Козлова**, башкы — Туранның № 1 ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Марина Николаевна **Кучерова**, бухгалтер — ССРЭ-ниң Күрбанкызының республика конторазының Бии-Хем салбырының ажылдакчыларының коллективинден.

Виктор Александрович **Незванкин**, слесарь—көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле Туранда район каттыжышкының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Станислав Сыргый-оолович **Монгуш**, ветеринария фельдшери — «Саян» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Екатерина Николаевна **Отеева**, саанчы — «Саян» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Марина Саган-ооловна **Чамбал**, саанчы — «Саян» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бии-Хем районнуң Туранның Мурнуу № 91 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Улароол Кыргысович **Бурушгуле**, крановщик — көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле Туранда район будүрүлге каттыжышкының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Анатолий Петрович **Горобец**, мастер—Туранның чылыдыгга участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Елизавета Васильевна **Баандина**, башкы—Туранның № 1 ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Галина Аскатовна **Астахова**, килдис начальниги — Тыва АССР-ниң автоорулгар тудугчук болгаш ажыглалыны будүрүлге эргелелиниң № 2 орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Иванович **Дьяченко**, автомобиль чолаачызы — көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле Туранда район каттыжышкының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Кончар-ооловна **Хертек**—эргелекчиниң оралакчызы—Туранның төп район аптеказының ажылдакчыларының коллективинден.

Бии-Хем районнуң Туранның Мурнуу № 91 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Улароол Кыргысович **Бурушгуле**, крановщик — көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле Туранда район будүрүлге каттыжышкының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Анатолий Петрович **Горобец**, мастер—Туранның чылыдыгга участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Елизавета Васильевна **Баандина**, башкы—Туранның № 1 ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Галина Аскатовна **Астахова**, килдис начальниги — Тыва АССР-ниң автоорулгар тудугчук болгаш ажыглалыны будүрүлге эргелекчизи—партияның Бии-Хем район организациязындан.

Комиссия даргазының оралакчызы Анатолий Петрович **Горобец**, мастер—Туранның чылыдыгга участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Елизавета Васильевна **Баандина**, башкы—Туранның № 1 ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Галина Аскатовна **Астахова**, килдис начальниги — Тыва АССР-ниң автоорулгар тудугчук болгаш ажыглалыны будүрүлге эргелекчизи—партияның Бии-Хем район организациязындан.

Маадыр Дыкаевич **Куулар**, тудугжу —«Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Начын-оол Сазытович **Куулар**, механизатор — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Борис Хүргүл-оолович **Монгуш**, тудугжу —«Коммунизмче орук» совхозтуң тудуг бригадазының коллективинден.

Светлана Тооруковна **Монгуш**, хойжу — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сүүр-оол Делгерович **Монгуш**, башкы — Солчур ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Александра Кенденовна **Тюлюш**, повар —«Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Полина Хевек-ооловна **Ховалыг**, Солчур суурда магазин садыгжызы—Өвүр районнуң хереглекчилер ниитилелинден.

Бии-Хем районнуң Туранның Соңгу № 89 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Владимир Кыргысович **Сымчанов**, начальниктиң оралакчызы —улус депутаттарының Бии-Хем район Советиниң күүсекчи комитединиң шитики керектер килдизиниң эмнидакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Антонина Артемьевна **Шутова**, Туран хоорайда универмаг садыгжызы — Бии-Хем районнуң хереглекчилер ниитилелинден.

Комиссиянның секретары Галина Федоровна **Доронина**, кадралар килдизиниң эргелекчизи—«Тыва көдээ тудуг» трестиң көжүн чоруур механизастаттынган № 957 колоназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүнери:

Николай Михайлович **Грачев**, бызаачы—«Тыва септелге-тудуг» трестиң Туранда септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анна Яковлевна **Елькина**, Туран хоорайда ажыл-агый бараанларының магазин эргелекчизи—Бии-Хем районнуң хереглекчилер ниитилелинден.

Ирина Доржуевна **Лопсан**, мастер—Тыва АССР-ниң автоорулгар тудугчук болгаш ажыглалыны будүрүлге эргелелиниң № 2 орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Владимир Яковлевич **Чудовков**, ыыш пунктузунуң начальниги—«Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыыш белеткээр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сергей Павлович **Россиев**, автомобиль чолаачызы — көдээ ажыл-агыйның будүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле Туранда районнуң будүрүлге каттыжышкының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Марина Саган-ооловна **Чамбал**, саанчы — «Саян» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Эгези 1-ги, 2-ги, 3-ку арыннарда).

Бии-Хем районнуң Хадын № 94 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Чечен-кыс Мавдыевна Монгуш, сааҥчы — «Хадын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Елена Васильевна Путинцева, «Хадын» совхозтуң профком даргазы — «Хадын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүнүери:

Виктор Николаевич **Алдын-Херел**, кол инженер — «Хадын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Екатерина Федоровна **Горбунова**, башкы — Хадын ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Чечек-оол Александрович **Дамдын-оол**, автомобиль чолаачызы — «Хадын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Надежда Константиновна **Булатова**, Бай-Хаак суурда райматтың садыгжызы — Тандың районнуң хереглекчилер нинтилелиндеп.

Комиссияның кежигүнүери:

Мария Васильевна **Бунина**, аалчылар бажыңында дежурный — улус депутаттарының Тандың район Совединиң күүсекчи комитединиң чуртталга-коммунал ажыл-агыйының район эргелелиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Василий Максимович **Ивашенко**, лесник — Тандының ыяш ажыл-агый черинің ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ирина Николаевна **Казакова**, хем бымыкчызы — чоннуң амыдырал хындырылгазының район бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Хенэит-ооловна **Күжүгет**, социал хандырылга кылдазының бухгалтеры — улус депутаттарының Тандың район Совединиң күүсекчи комитединиң ажылдакчыларының коллективинден.

Татьяна Николаевна **Кусова**, башкы — Бай-Хаак ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Вячеслав Константинович **Педранов**, ВЛКСМ райкомуның үйнүң секретары — Бүгүэмелелдин Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Тандың район организациязындан.

Тамара Федоровна **Тапызбаева**, рентген лаборантызы — Тандың районнуң төп эмнелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Леонид Алексеевич **Федоров**, автокранчызы—«Тыва кодээ тудуг» трестиң көжуп чоруур механизастаттыынган № 585 колонназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тандың районнуң Бай-Хаак № 95 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Владимир Захарович **Горбанюк**, автомобиль чолаачызы — «Тывгаз» эргелелдің Бай-Хаакта район конторазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының ораалакчызы Стефан Васильевич **Ударцев**, кино четкизиниң директору—Тандың районнуң кино четкизиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Надежда Константиновна **Булатова**, Бай-Хаак суурда райматтың садыгжызы — Тандың районнуң хереглекчилер нинтилелиндеп.

Комиссияның кежигүнүери:

Мария Васильевна **Бунина**, аалчылар бажыңында дежурный— улус депутаттарының Тандың район Совединиң күүсекчи комитединиң чуртталга-коммунал ажыл-агыйының районнуң эргелелиниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Василий Максимович **Ивашенко**, лесник — Тандының ыяш ажыл-агый черинің ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Анатолий Иванович **Трубачев**, прораб—«Хадын» совхозтуң ажылчыннарының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тандың районнуң Бай-Хаак № 95 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Владимир Захарович **Горбанюк**, автомобиль чолаачызы — «Тывгаз» эргелелдің Бай-Хаакта район конторазының ажылчыннар

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Эгези 1-ги, 2-ги, 3-ку, 4-ку арыннарда).

Дюзенмаа Моигушевна **Максыл**, эмнелге йуктузунуң эргелекчизи — Тес-Хем район эмнелгезиниг ажылдакчыларының коллективинден.

Шимит Серенович **Серем**, малчын — «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективинден.

Кем Ландаевна **Увангур**, саанчы — «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективинден.

Нимак Чүктээрович **Лодай-оол**, бызаачы — «Чодураа» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Чаштыгбай Севековна **Чикей**, хойжу —«Чодураа» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Барый-оол Эренчинович **Эртине**, хойжу —«Чодураа» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының ажылдакчыларының коллективинден.

Тожу районуң Ий № 113 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Валентина Торлуковна **Монгуш**, «Май 1» совхозтуң партия организациязының секретары — партия Тожу район организациязындан.

Комиссия даргазының оралакчызы Александр Кыспаевич **Кыспай**, механизатор—«Май 1» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссияның секретары Татьяна Аховна **Кузевек**, башкы — Ий ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Вячеслав Андылаевич **Ак**, механизатор — «Май 1» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Людмила Манзырыкчыевна **Баглат**, бухгалтер — «Май 1» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Александр Константинович **Баканов**, ажылчын — Улуг-Хем ыяш удетпур ажыл-агыйының Ырбанда ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Галина Григорьевна **Маслова**, медицина сестразы — Тоора-Хемниң төп район эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Делгер-оол Айлыхаевич **Ооржак**, тудугжу—«Тыва септелге тудуг» трестиң Тоора-Хемде бот-орулга-чарылгалыг септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Любовь Михайловна **Салтыкова**, кеп чуукчузу — улус депутаттарының Тожу район Советиниң күүсекчин комитединиң ажылдакчыларының коллективинден.

Юрий Саяевич **Сарыг-оол**, башкы—Тоора-Хем ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Сергей Михайлович **Селин**, ажылчын—«Тыва совхоз тудуг» каттыжыыцкынның бот-орулга-чарылгалыг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Георгий Михайлович **Спирин**, монтёр — Тоора-Хемде районуң харылзаа белдиринiң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тожу районуң Азас № 112 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссияның даргазы Роза Донгаковна **Эәрилге**, бухгалтер — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының оралакчызы Владимир Андреевич **Амбаржи**, «Тоора-Хем» совхозтуң партком секретары — партия Тожу район организациязындан.

Комиссияның секретары Урана Очуровна **Оидар**, башкы — Азас ортумак школазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Анатолий Долзанович **Балган**, автомобиль чолаачызы — «Тоора-Хем» совхозтуң автогаражының ажылдакчыларының коллективинден.

Галина Хоялыровна **Бараан**, ажылчын — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Марина Сапыевна **Бараан**, саанчы — «Тоора-Хем» совхозтуң сүт-бараан феомазының ажылдакчыларының коллективинден.

Виктор Иванович **Гущин**, салбыр инженери — Тыва республиканың Тожуда коопцыныр-тыныш ажылагыйының Хамсара салбырының ажылдакчыларының коллективинден.

Ольга Калимовна **Доржу**, ферма эргелекчизи — «Тоора-Хем» совхозтуң Кек-Чар сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективинден.

Шөмбүл Сотпаевич **Самбуу**, склад эргелекчизи — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Этези 1-ги, 2-ги, 3-кү, 4-кү, 5-ки арыннарда).

Егор Карпович **Чеболаев**, рентгенолог-эмчи — Улут-Хемниң төп район эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Эрзин районнуң Эрзин № 127 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Бапыр Алексеевич **Дамдын**, кол мал эмчизи — улус депутаттарының Эрзин район Совединиң күүсекчи комитединиң кödээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орадакчызы Дмитрий Данилович **Даржында**, автомобиль чолаачызы — кödээ ажыл-агыйның бүдүүлге-техниктиг хандырылга талазы-биле районнар аразының Тес-Хемде бүдүүлге каттыжышкынының ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Елена Нугуевна **Хертек**, ВЛКСМ райкомунуң кол.ыс эргелекчизи — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Эрзин район организациязындан.

Комиссиянның кежигүннери:

Тамара Белек-ооловна **Дамба-Хуурак**, методист — улус депутаттарының Эрзин район Совединиң күүсекчи комитединиң улус өредилге кылдызының ажылдакчыларының коллективинден.

Бады-Монгуш Давыгаевна **Диндыгай**, Эрзин суурнуң магазин садыгжызы —Эрзин районнуң харылзаа белдириниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Антонина Кыргысовна **Салчак**, экономист—Эрзин районнуң харылзаа белдириниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ольга Ховалыговна **Ондар**, технолог —Чоннуң амыдырал хандырылга Эрзин район бүдүүлге эргелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Суге-Маадыр Самданович **Самбуу**, тудугжу —«Тыва септелге-тудуг» трестиң Эрзинде септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Маадыр-оол Александрович **Седип**, башкы — Эрзин орту-мак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Максим Тувавович **Чамыян**, автомобиль чолаачызы — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының механизастаттынган кожуп чоруур № 5 колонназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Ольга Ховалыговна **Ондар**, технолог —Чоннуң амыдырал хандырылга Эрзин район бүдүүлге эргелелиниң ажылдакчыларының коллективинден.

Суге-Маадыр Самданович **Самбуу**, тудугжу —«Тыва септелге-тудуг» трестиң Эрзинде септелге-тудуг участогунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Маадыр-оол Александрович **Седип**, башкы — Эрзин орту-мак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Максим Тувавович **Чамыян**, автомобиль чолаачызы — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының механизастаттынган кожуп чоруур № 5 колонназының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Эрзин районнуң Бай-Даг № 128 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Бизетмаа Монгушовна **Азырал**, саанчы —«Чаа орук» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орадакчызы Клара Балдировна **Чопуй**, харылзаа салбырының начальныгы — Эрзин районнуң харылзаа белдириниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Константин Васильевич **Сагды**, автомобиль чолаачызы — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Александр Кашкаевич **Дамба**, автомобиль чолаачызы— «Чаа орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Доопай Каржалович **Азыраа**, агроном — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Лариса Седен-ооловна **Динчит**, башкы — Бай-Даг ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Сайын-оол Куизенович **Кунчун**, тудугжу — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Светлана Балдановна **Момбур-оол**, хойжу —«Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының ажылдакчыларының коллективинден.

Николай Анчыевич **Мандал**, механизатор — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Константин Васильевич **Сагды**, автомобиль чолаачызы — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валерий Медирович **Сыпаа**, «Чаа орук» совхозтуң ВЛКСМ комитединиң секретары — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Эрзин район организациязындан.

Светлана Бадыевна **Шырапай**, кадрлар талазы-биле инспектор —«Чаа орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Эрзин районнуң Мөрен № 129 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Ирада Тас-ооловна **Оюн**, кол мал эмчизи—В. И. Ленин аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссия даргазының орадакчызы Манга Кимович **Кыыраа**, тудугжу —В. И. Ленин аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Антонина Сентяевна **Ондар**, бухгалтер — «Мөрен» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Сергей Нурзетович **Аракчаа**, автомобиль чолаачызы—В. И. Ленин аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Валерий Сүрүнович **Доржу**, автомобиль чолаачызы —«Мөрен» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Эрзин районнуң Нарын № 130 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Сууга Эресовна **Дүзенмаа**, бухгалтер — В. И. Ленин аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Маадыр-оол Ламажапович **Онгу**, механизатор —«Мөрен» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Вячеслав Кыргысович **Сымчаан-оол**, автомобиль чолаачызы — В. И. Ленин аттыг совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Бады Хулерович **Сандак**, башкы —Мөрен ортумак школаның ажылдакчыларының коллективинден.

Анна Кыргысовна **Чавынчаа**, Булун-Бажы суурда библиотеканың библиотекары — Эрзин районнуң төнчүткен библиотека системазының ажылдакчыларының коллективинден.

Оюу Намбыровна **Онгуда**, саанчы — «Мөрен» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективинден.

Эрзин районнуң Нарын № 130 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

Комиссиянның даргазы Олдуп Чымбзевич **Бимба**, «Нарын» совхозтуң профком даргазы—кödээ ажыл-агый ажылдакчыларының профессиональ эвилелиниң Эрзин район организациязындан.

Комиссия даргазының орадакчызы Дмитрий Хавузавич **Шактар**, хойжу — «Нарын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Комиссиянның секретары Светлана Барбый-ооловна **Комбу**, Культура бажыңының директору — улус депутаттарының Нарын кödээ Совединиң күүсекчи комитединиң албан черлериниң ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссиянның кежигүннери:

Нина Дүдүповна **Бар-Хөө**, саанчы — «Нарын» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының коллективинден.

Чечекмаа Кыргысовна **Белчир**, бухгалтер — «Нарын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Уваан Дүгерович **Динга**, кадарчы — «Нарын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Алексей Кыргысович **Нымыр**, механизатор — «Нарын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Долума Сүртмовна **Нүрзет**, кижизидикчи — улус депутаттарының Эрзин район Совединиң күүсекчи комитединиң улус өредилге кылдызының Нарын ясли-садының ажылдакчыларының коллективинден.

Оол Кавдевич **Нямаа**, автомобиль чолаачызы —«Нарын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Сумуя Сакпыевич **Самбыр**, автомобиль чолаачызы —«Нарын» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден.

Серзинмаа Идам-Сирмовна **Чооду**, хойжу —«Нарын» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының коллективинден.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 18.

(Этези № 290 «Шында»).

«Шын» 1985 чылда:

ҮЛЕТПҮР, ТУДУГ, ТРАНСПОРТ КИЛДИЗИ

Бүдүүлгелериниң ажылында чедишкиннерни, эки чүүлдерны, дуржулганы илередип, хөйге билдиптир болдуруп, ону нептередиринге, мурнакчыларны алдаржыдып, күш-ажылны тура-соруктуу кödүрүнге боттуг үлүүн солуунуң үлетпүр, тудуг болгаш транспорт килдизи кирип келген. Эртем-техниктиг депшилгениң чедишкиннерин шалыпкын ажыглап киирериниң талазы-биле тус-тус коллективтерниң күш-ажылчы демиселин көргүскен материалдар солуда парлаттынгылаан. Үлетпүрүн ангы-ангы адырларында, тудугда күш-ажылды организастаарымның болгаш идиг бээриниң бригада керээни-биле ажылдаарының аргазын ажыглап киирип турарының дуржулгазын чыыткан материалдар эвээш өвес.

Ынчалзажок тудугнуң, үлетпүрүң, транспорттуң ажылында үетпестер, чедир кылдынмайтыр турар чүүлдер хөй. Бо талазы-биле шүгүмүүлелдиг, сайгарылгалыг чүүлдер база эвээш өвес парлаттынган. Чижээ, тудуг индустриязының бүдүүлгелериниң, тудуг организацияларының ажылынга хамаарыштыр алыр болза, тудуг материалдарының шынарыы багай, тудуг ажылдарын организастаанының деннели муну. Тудугжу бригадирлериң «Правда» солунга парлаттынган чагаазынга хамаарыштыр СЭКП ТК тускай доктаалды хүлээп алган болгай. Келир чылын аңаа дүүштүр эки-жидилеги чедип алыр дизе чүү кылыр ужурлугул? Бо талазы-биле тудугжуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, бистиң бижикчилеривистиң боттуг санал-оналын маңаа турар бис.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң 1985 чылда чүрттүн экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының төлевилелин чугаалашкан хуралынга эш К. У. Черненковуң делегеренгей чугаазында улус ажылагыйының адырларының келир чылда сорулгаларын шынаттыг тодаратказ. Ажыл-агыйны эң чогумчалыг организастаарының, камналга чурумун күштелдиреринің, шынарны экижиерининг, эртем-техниктиг депшилгениң чедишкиннерин шалыпкын ажыглап киирериниң талазы-биле ында кирген чүүлдерниң бөстө канчаар күүсеттинип турарыңче кылдыс келир чылын оңза кичээнгейни үглөндүрер.

Чылда ийи хүнүү камнап алдынган материалдар, чиг эт болгаш одаар чүүл-биле ажылдаар деп эгелээшкинни СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга эш К. У. Черненко деткээн болгаш ону чер болганынга иептередирин сүмелээн. Камналга талазы-биле бо тодаргай сорулганы боттандырары дээш бистиң бүдүүлгелеривистиң, тудугжуларывыстың, транспортчуларывыстың ажылын чыыдарынче кылдыс кичээнгейни салыр болгаш маңаа ажылчын болгаш кödээ бижикчилериң дузазынга идегеп турар.

Экономикага партийжи удуртулганың деннелиң улам ынай бедиктиринің чугулазын эш К. У. Черненко онзалап демдеглээн. Бо талазы-биле партия хооррайкомнарының, партком-нарның, партия эге организациларының ажылын, дуржулгазын чыыдары — үениң негелдези. Ынчанташ СЭКП райкомнарының, партия эге организацияларының секретарларының чүүлдерин планнаар.

Бо чылын болгаш оон мурнунда-даа чылдарда пассажир хандырылгазының айтырыглары солун арынадан дүшпейн келген. Автобус аргыжылгазының үзүктелиншкинниг, негелдеге четпес байдалын номчукчулар хөй бижип турар. Кызылдың пассажир АТБ-зинин ажылы бо чылын чүгээр экижээн-даа болза, рейстер үстүр, автобустар озалдаар чоруктар ам-даа соксаваан. Чадаана, Ак-Довурак АТБ-лериниң пассажир аргыштырылгазының талазы-биле кичээнгейни кошкак боон артышпаан.

Бо айтырыгны шинтпирлээрите улус депутаттарының район Совединиң күүскомнары, ол ышкаш кödээ-даа Соведтер күүскомнары идепкейлиг ажылдаары күзенчиг. Чүл дээрге, чамдык суурларже автобус барбайн баар ужуру түгле автотранспортчулардан эвес, а чер-черде оруктарның байдалындан, чамдыкта сагыпга-чурумдан, хөй-нинтиниң корум-чурумунуң деннелинден хамааржы бээр. Маңаа тус чер органнары чогуур корум-чурумну тургуспас болза, кым барып оруктарны септеп, сагыпга-чурумну тудуп бээрил? Ынчанташ бистиң номчукчуларывыс болгаш бижикчилеривис пассажир аргыштырылгазының, ачы-дуза чедирилгезиниң оскедаа адырларының дугайында шүгүмчүлелдиг чагааларны солуче бижип мурнунда, тус чер эрге-чагыргалары ындыг байдалды эдери-биле кандыг хемчелер алганын билип ап, ону база айтыры күзенчиг.

Солуннуң редакциязынга бойдус камгалалының талазы-биле хөй чагаалар кээп турар. Номчукчулар бойдуска хаммаа чөв, төтчелекчи чоруктарга сеткил дувүрээзиниң илередип, бойдус, ан-мен, чер камгалалын экижидерин саналдап турар. Ынчалзажок бо талазы-биле тодаргай барымдаалары, төтчелекчилерни айтпаан боон турары харааданыыр.

Беш чылдың сөөлгү чылы каш хонгаш үнер. Ол чүрттүп, бистиң республиканың амыдыралынга бодуунуң чогаадыкчы, тургузукчу ажыл-херектери-биле кирер бижиттинер дээрэн билдингир. Ол бүгү ажыл-херектерни хөйге билдингир кылдыр чыыдып көргүзеринге, четпестерни чайладырынга бистиң бижикчилеривистиң, номчукчуларывыстың дузазынга улуу-биле идегеп турар бис.

БИРГИ АЪТТЫГ ШЕРИГ АРМИЯЗЫ

Бо сөстерни адаптарга-ла ниитиниң караанга аъттыг шеригниң эрес-дидим командирлери Семён Михайлович Будённый, Климентий Ефремович Ворошилов олар көстүп келир. Оларның аттары бистиң чүрттүвүстүң төөгүзүнде алдын үжүттер-биле кирер бижиттингеп. Баштайгы аъттыг шериг 1919 чылдың ноябрь 19-та үндезилеттинген. Оон бээр 65 чыл эрткен.

«Мосфильм» киностудиязы аңаа тураскаадып чаа кинону тырттырган. Ында аъттыг шериг армиязының чаңгыс хүнүнүң болуушкуннарын көргүзүп турар. Кичээнгейниң төвүнде— баштайгы аъттыг шериг армиязының командири, оон маадырлыг эш-өөрү.

Армияның штабынга фронт командылакчызы Егоров чедип келир. Кол командылал черинин атаарлавар дээн дужаалын Будённый чүге күүсетпейн турарын тодарадыры ол. Егоров ук дужаалды күүседирин Будённыйдан негээр. Ынчалзадаа маадыр командир ону атаарлаашкынның эвес, а халдаашкынның бүгү талазы-биле көрдүнген планы-биле тамыштырар. Тодаргай планны болгаш даймчыларның сөөлгү тынынга чедир туржур дээн шинтпирлиг армиларын көргеш, Егоров чөпшээреживтер. Дең эвес тулчуушкун-даа эгелээр. Будённый биле Ворошилов шериглерин берге байдалдан боттарының шинтпирлиг, мерген угаанныг чоруу-биле чайладып, тиилелгени чедип алырлар.

Фильмиин сценарийин В. Ежов биле В. Любодумов бижээн. Кинода көрүүчүлерге эки биидингир артистер В. Спиридонов, Е. Жариков, А. Ростоцкий, В. Ларионов, Е. Проклова, Е. Драпеко, Н. Арнибасарова олар ойнап турар. Республиканың кинотеатрларында ук фильм үнүп эгелээн.

Н. ГВОЗДАК.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР СОНУУРГААН

Эрги-Барлык ортумак школазының өөреникчилери болгаш башкылары яазы-бүрү темалыг кежээлерни бо-ла эрттирелер. Чоокта чаа тыва дылга тураскаатkан кежээ болгаш. Аңаа белеткел баш бурунгаар эгелээн. Школаның коридорунга тыва үлегер домактарны, сураглыг чогаалчыларның болгаш эртемденериниң дыл дугайында чугааларын парлааш аскан. А «Чеченниң сезүү» деп хана солунда — солун викторналар болгаш тывыскыктар. Оларны эрте-ле азып каан болгаш уруглар аңаа баш удур белеткенгеш, идепкейлиг киришкеннер. Оон аңгыда класс бүрүзү улустуң аас чогаалынга болгаш тыва дылга тураскаатkан хана солуннарны үндүргүлээн.

Амгы тыва литературлуг дыл дугайында лекцияны база өөреникчилер сонуургаан. Дараазында уруглар шиңээ чогаалчыларның шүдүктерин номчаанар. Оон соонда тывынгырларның болгаш хоглуглерниң конкурузу эрткен. А беш минута иштинде бижир чогаадыг конкурузунга тоску класстың өөреникчизи Костя Ооржак мынчаар бижээн: «Бир өвес мен хуулгаазын турган болзумза, делегейде бүтү-ле даймизырак кижилерни тайбыга ынак кылдыр хуулдуруптарийик мен...».

Кежээниң түнелиинде хөй өөреникчилер шиңээдып, мактатkаннар. А эң-не кол чүве уруглар хостуг үезин чөп ажыглап, төрээн дылының дугайында ажыктыг чүүлдерни билип алганнар.

О. АКААЖЫК.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

Ийи-Тал суурнуң херээженнер чөвүлелиниң инициативазы-биле Тиилелгенин 40 чылынга тураскаатkан агитквартиралар аразында бот-тывынгыр үран чүүл концерттери эгелээн. Баштайгы концерттерни «Хүнзээрек», «Чөлээш» агитквартиралар көргүскен. Концерт эгелээр мурнунда хоочуннар-биле ужуражышкын болган.

И. БЮРБЮ

Улуг-Хем район.

СПОРТ

ТИИЛЕЛЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Хостуг хүрешке школачылар аразында команда болгаш хүүда бирги чер дээш республика маргылдаазынга 12 командыны төлээлээн 260 ажыг аныяк мөге киришкен.

Кызылдың «Херел» спорт залынга үш хүн үргүлчээн спортчу демиселдиң түнелиинде тиилелчилер илерээн.

Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерининге кандидат Виктор Достайның удуртканы Өвүр районнуң школачыларының шилчилек командазы бо маргылдаага эки белеткелдиин көргүзүп, бирги черниң эелээш, Тыва АССР-ниң Чырыдымышкың министерствозунуң шилчилер кубогун, бирги чергенин дипломун, өртектиг белектер-биле шаңналткан. В. Достайның өөреникчилери эрткен маргылдаанның аңгы-аңгы 16 денгизинин 7-зинге бирги черлерин тус-тузунда эелээннер, арткан чеди мөгелер боттарының денгилерниге ийиги-үшкү шаңналдарга төлептиг болганнар. Комзинда кежигүннери Кежик Бырынай, Аяс Доржукай, Виталий Дембирел, Мерген Кыспай, Диляң-оол Доңгак, Шолбан Монгуш, Орлан Монгуш олар кашнагай, чараш хүрешкеннер.

Кызылдың аныяк мөгелери бо удаада ийиги черни эелээр аргалыг болган. Олардан түгле «Зи аңгы денгилерге Сергей Ооржак (50 кг) биле Анатолий Уразовский (87 кг өрү) олар тиилекчи болганнар. Үшкү нанвал — Чөөн-Хемчик районнуң школачыларында. Ол командадан Аяс Ондар, Мерген Ондар, Маадыр Ондар база Маадыр Ооржак олар тус-тус денгилерге тиилээннер.

Моөң мурнунда болгулаан мындыг маргылдааларның эдилекчилериниң бирээзи — Кызыл районнуң аныяк мөгелери бо удаада шоолуг чедишкинни чок болган. А улуг-хемчилерден Владимир Тогланкан (38 кг) бодунуң денгизинге тиилээн.

Маргылдаада четпестер база бар. Моңгун-Тайга, Тожу болгаш Бии-Хем районнарының мөгелери хостуг хүреш маргылдаазынга киришпези марныай чанчыл апарган дээр болза частырыг болбас. Ол районнарның улус өредилге кылдистери, күш-культура болгаш спорт комитеттери спорттуң ол хевирин школаларга сайзырадыр дугайында сагыш салыр болза эки. Маргылдааны организастаанында база четпестер бар. Ону эрттирер мурнунда чон аңаа кээп көөр, ону совуургаар кылдыр кандыг-даа чарлалдар аспаан, радио, телевиденнете дыңнатпаан, спортчуларның чурттаар черин Чырыдымышкын министерствозу баш удур чугаалажып, белеткээн.

Мынадыг, четпестерни моөң соңгаар катаставаза кöрүнчиг.

К. БИЛДЕЙ.

ЧУРУКТАРДА: аныяк мөгелер парадче үнүп турайр, хүреш үезин.

В. КАРА-САЛДЫЙ фотолары.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Ойаар

Республиканга шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен даттың күжү секундада 2—7 метр. Дүне агаарның температуразы 35—40, чамдык черлерге 30 градус соор. Хүндүс 25—30, чамдык черлерге 20 градус соок болур.

Автооруктарга шөстүрү 1000 метрден эвээш, тайгактаар, эртенги үеде туманнаар.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 2—7 метр. Дүне агаарның температуразы 38—40, хүндүс 27—29 градус соок болур.

КИНО

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Первая компания» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Приключения Буратино» 9.30, «Вождь Белое Перо» 11.00, 13.20, Кинолуб «Подросток и закон» 15.00, «Необдуманный шаг» (2 сериялыг) 17.15, 19.55 шактарда.

«ВОСТОК»: «Танцор «Диско» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чучело» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 19.30, шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Девушка из банка» 18.00, 20.00 шактарда.

ТЛТВ

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Шыдыраага делегей маргылдаазы. 8.55 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 9.55 —«Колье Шарлотты». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 11.00—11.06 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Беш чыл — кижи бүрүзүнүң дерээ». 15.25 — Концерт. 16.05 —«Шыдыраа школазы». 16.35 —Концерт. 16.55—«...Оң алды болгаш оон-даа улут нам-ыы». 18.10 — «Феликс Дзержинский». 18.30 —Док. фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — Туркменнаның телепрограммазы. 21.00 —«Үе». 21.35 — «Документалдыг экран». 22.45 — Бөгүн делегейде 23.00 —Концерт. 23.25 —23.45—Шыдыраага делегей маргылдаазы.

ИЛИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35, 9.35 — Ниити биология. 10-гу класс. 9.05—12.25 — Испан дыл. 10.05 — ПТУ сургуулдарыңга. 10.35; 11.35 —М. Е. Салтыков-Щедрин. Тоолдар. 11.05 —«От-бүле болгаш школа». 10.05 — Эртем-неперелдиг фильм. 12.55 —«Секрет великого рассказчика». Тайыл-быр бижиктиг ураң-чечен фильм. 14.10 — Төөгү. 6-гы класс. 14.35 —Төөгүүн эрыкнары. 15.15—15.20 — Телемедээлер.

• • •

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телефильм. 18.45— «Культура болгаш амыдырал». 19.05 — Киножурнал. 19.15— «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар чаштар!». 20.15—«Шүлүглеп» К. Батюшков. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Бой на перекрёстке» Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 22.45—01.00 — «Изведстия» солунуңун шаңналы дээш хоккейге чурттаар аразының маргылдаазы. Швеция биле Финляндияның командаларга ойнаар.

Кызылдың аъш-чем садыы бодунуң магазиннеринге ажылдаарыы-биле садыгжыларны чалап турар. Чыл түнелдерин ёзугаар 13 дугаар ажыл төлевирин бээр. Садыгга ажылдаарыы-биле пенсионерлерни база чалап турар болгаш ажыл төлевирин оларның пенсиязыга салдар чедирбес.

КЕЛИР АДРЕЗИ: Кызылдың аъш-чем садыы, кадрлар кылдызы, Октябрьская кудумчуңуң № 29 бажыңы, кабинет № 7, телефон № 2-54-36.

Редакциязының адреси: 667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуңуң бажыңы № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыылгалыг секретарының 2-25-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр кылдыстериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-80, культура кылдызының 2-23-54, кödээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, корреспондентилериниң 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, «Солун келбей» бараанда 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3006.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күүрүе комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуңуң бажыңы № 1.

ТС—01144

Мв. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 292 (12682) | 1984 чылдың декабрь 21, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 кеп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязы

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязы дүүн Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңында ажыттынган.

Сессияны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы **Ю. Л. Араичын** ажыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң онгу сессиязының хүн айтырыгларын болгаш ажылдаар чурумун депутаттар бир үн-биле бадылаан.

Сессияга көөр кылдыр киирген айтырыглар:

1. 1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1984 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарының дугайында.

2. 1985 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында.

3. Тыва АССР-ниң бөлүк депутаттарының негелдезиниң күүселдезиниң чоруп турарының дугайында.

4. Республиканың Агроүлетпүр каттыжышхынының составывига өскерилгелер дугайында.

5. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Оон соонда сессия хүн айтырыын чугаалажырынче кирипкен.

«1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1984 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарының дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Тыва АССР-ниң Күрплан комитединиң даргазы депутат **Д. С. Монгуш** кылган.

«1985 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң сан министри депутат **Б. К. Будегечиев** кылган.

1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1984 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарының дугайында, 1985 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларының эдериичи илеткелин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазы депутат **Ш. Д. Куулар** кылган. 1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, 1985 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин болгаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчёттуу комиссияларның эдилгелерин ёзугаар бадылаар дугайында комиссияларның өмүнээзинден ол саналдаан.

Дараазында Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып көөрүнче депутаттар киргеи.

Сессияга СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары депутат **Б. П. Свинцов**, Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң директору депутат **М. С.-Б. Арапчор**, «Шагонартыжстрой» трестиң аар кранизр машинизи депутат **Л. В. Трискин**, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары депутат **А. Ч. Монгуш**, Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң саанчызы депутат **А. Х. Биличей**, Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазы депутат **С. М. Мешкорудников**, Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң суттатчызы депутат **М. С. Хомушку**, Тыва АССР-ниң чурт үлетпүрүнүң министри **И. П. Пешков**, Кызылда хоорайлар аразының телефон станциязының телефонизи депутат **Т. Д. Шевпова**, улус депутаттарының Сут-Хөл район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы **Ч. Б. Монгуш** олар санал бергеннер.

Оон-биле 1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып көөрү доозулган.

1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1984 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарының дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Тыва АССР-ниң Күрүвениң план комитединиң даргазы депутат **Д. С. Монгуш** түңнел сөс ап, чүве чугаалаан.

Сессия 1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларының киргеи эдилгелерин барымдаалавышаан база 1984 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарының дугайында доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

1985 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында Тыва АССР-ниң сан министри депутат **Б. К. Будегечиев** түңнел сөс ап, чүве чугаалаан.

Сессия 1985 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну болгаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң бешки чыыжының онгу сессиязы бодунуң ажылын бөгүн уламчылаар.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ Д. МИНТОФФ-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Совет чазактың чалаанын ёзугаар албанның аян-чоруу-биле Совет Эвилелиниң келгеи Мальта Республиканың Премьер-Министри Д. Минтоффту декабрь 19-та хүлээп алган.

Совет таладан беседага киришкеннер — СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров болгаш ССРЭ-ниң Мальта Республикада элчизин В. Н. Смирнов, мальта таладан — Премьер-Министриниң оралакчызы болгаш сан министри У. Абела, даштыкы херектер министри А. Шеберас Тригона болгаш Мальта Республиканың херектеринге ССРЭ-де түр бүзүреттиргеи Дж. Шкембри.

Дең эргеге болгаш бот-боттарын хүндүлежириниге үнделзи. леттингеи совет-мальта харылзаалар сөөлгү чылдарда янзыбүрү талаларга — политика, садыг-экономиктиг болгаш өске-даа талаларга шапкын хөгжүлделиг болганын К. У. Черненко болгаш Д. Минтофф сет. кил ханышкыны-биле демдеглээн.

ССРЭ-ниң болгаш Мальтаның аразында пайыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзаазын бар арганарга дүүштүр моон соңгаар-даа калбартырынга база ханыладырынга ийи талаларның белеин илергейлээн, ол чорук совет болгаш мальта улустарының эрге-ажыктарынга дүүшеи турар ынаар.

Кайы-кайызынга сонуургалдыг делегей айтырыгларынга хамаарыштыр ийи талаларның бодалдарының чөөжүлажмышкыны азы домейлешкээ беседа үезинде бадыткаттынган. Политиктиг байдалды экижидер болгаш Европага база ниитизал. биле делегейге айыыл чок чорукту быжыглаар дээш демиселге күжениишкиннерин улгаттырарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн, ол сорулгаларны чедип алырынга салыышкынын күрүне бүрүзү бодуиуң хемчээлинден, социал тургузуундан болгаш кайы болгулежиишкинге киржип турарындан хамаарылга чөкка киирип болур болгаш киирер-даа ужурлуг дээринге бүзүредип илергейлээн.

Улам улгаткан ядролуг быжанышкынны узуткаары делегейниң амгы нарын байдалында бүгү книжи төрелгетениин эң чугула сорулгазы болуп турар деп, К. У. Черненко чугаалаан. Ону чедип алырынга ССРЭ бодундан хамаарыжыр бүгү-ле чүүлдерин кылыр. Оон херечензи — ядролуг болгаш космос чевсектеринге хамаарышкан айтырыгларның бүгү комплексииниң талазы-биле совет-америк чаа чугаалажышкынарны ыгелээр дугайында АКШ-биле дугуржуп алырынга арганы бергеи ССРЭ-ниң инициативазы-дыр. Ол чугаалажышкыннарны ак сеткилдиг болгаш чогумчалыг көөрүп Вашингтон илергейлээр бе деп айтырыгзап ам хөй чүүлдер хамаарыжыр апаар. Совет Эвилели херекти чогумчалыг кылдыр көөр. Стокгольм конференциязының чедишкинниг болуру, шериг талазы-биле идегежир чорукту практиктиг хемчеглерни холбаштыр-быышаан, политиктиг характерлиг улут бөлүмнерге хамаарыштыр дугуржулгаларны анза чедип алыры Европаның болгаш делегейниң аймыл чок чорууи быжыглаарынга боттуг идиглиг болур дээринге ниити бодалды ийи талалар илергейлээн.

Ийи талаларның бүзүреи көргенин ёзугаар алырга, Чер орттуу далайның району быжыг тайбыңныг болгаш кады ажылдажылганың зоназы болган турар-ужурлуг. Ядролуг чепсектиг корабльдерни Чер орттуу далайдан үмдүреры, Чер орттуу далайның ядролуг чепсек чок чурттарының девискээрлеринге ядролуг чепсектя тургузарындан айталаары бө талалар-биле чугула ужур-дузалыг болур ийик.

Израильдиң агрессиң политиказын АКШ-тың деткип турарының уржуу болган Чоокку Чөөя чүкте хевээр душкүүрлүг чорук-биле холбаштыр сагыш човаашкын илергейлеттингеи. Палестинаны хостаар организацияны кииришкирбишаан, сонуургалдыг бүгү талаларның киржилгеи-биле Чоокку Чөөя чүкке хамаарыштыр Совет Эвилелиниң саналдааны делегей конференциязын чыыл. дырары Чоокку Чөөя чүкке чөптүг, бүгү-ниитя таарыштыр шиитвирлээшкиниге оруктуг аажыктаи турар ийик.

Нейтралиттиг болгаш кара-даа каттышпазының политиказынга Мальтаның шынчызын Д. Минтофф бадыткаан. Кара-даа каттышпазынче утгалыышкынның нейтралдыг күрүне болган Мальтаның турүш байдалын Совет Эвилелиниң деткеп турарының дугайында К. У. Черненко медеглээн.

(СЭТА).

МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

Мальта Республиканың Премьер-Министри Д. Минтофф декабрь 20-де ССРЭ-деи чорупкан. Совет чазактың чалаанын ёзугаар албанның аян-чоруу-биле ол бистиң чурттуктың чораан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери ону аэродромга барып үдээн.

(СЭТА).

* * *

Эфиопияның Ажылчын партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Социалистиг Эфиопияның шериг-административтиг Түр чөвүлелиниң Даргазы Менгисту Хайле Мариам декабрь 20-де Москвадан Берлинге чорупкан.

Менгисту Хайле Мариамны СЭКП ТК-ниң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары Г. В. Романов, СЭКП ТК-ниң кежигүнүре кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары Б. Н. Пономарёв болгаш өске-даа албан кижилери Внуково аэродромунда барып үдээн.

(СЭТА).

1985 чылдың февраль 24 – соңгулдалар хүнү

БЕДИК БҮЗҮРЕЛ-БИЛЕ

Соңгулда кампаниязының база бир чугула үе-чадазы—Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттарның кандидаттарын депшидери бистиң республикада дүүн эгелээн. Соңгулда мурнунуң бо хуралдарының киржикилери республиканың күрүне дээди органынга боттарының төлээлекчилерин кылдыр төлептиглерни — будүрүлге мурнакчыларын, көдээ ишчилерни, албан-хаакчыларны адап турар.

Будүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажыл. дакчыларының, албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралын № 1 АТБ-ниң кол инженери В. П. Асонычев ажыткаш, РСФСР-ниң Дээди Совединге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге, улус депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулдаларга белеткелдиң чурттаа болгаш бистиң республикада канчаар чорук турарынга доктаавышаан, социалистиг демократтың дүрээйын делегеренгей чугаалаан.

Советтерге ам болуп соңгулдаларның оң бирги беш чылдың доозунуң чылында—СЭКП-ниң XXVII съездизинге белеткелдиң чылында. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Улуг Тиилелгезиниң 40 чыл оюнда болуп эртери-биле онзагай дээрэни ол демдеглээн. Соңгулда кампаниязының совет улустуң политиктиг бедик көдүрүүшкүнүнүң байдалында эртип турарын ол чугаалаан, автотранспорт будүрүлгезиниң улуг коллективиниге Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадының депшидер бедик бүзүрел онаашканын ол онзалап айтыкаш, Кызылдың Заозёрный № 22 соңгулда-округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадыны кады ажылдаан турар ажы чолаачы В. И. Баевти депшидерин саналдаан.

В. Баевти бисте таныыас кижи бар ышес дел, ол уламчылаан. Ол—будүрүлгениң мурнакчылы, коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы. Социалистиг соревнованың чаңгыс ышес удаа тинлевчизи. Оон хөрек чүүүүн будүрүлгениң хүндүлел самбыразынга бөөла көөр болгай бис. Күш-ажылдың быжыг сагыыта-чурумунуң үлегерин ол эш-өөрүнге көргүзүп келгенин шүүп билир бис, Виктор Иванович он бирги беш чылдың хүүда планның онаашкын хуусадаан эрте күүседилкеи болгаш бо хүннерде 1988 чылдың март айның үлүүнде ажылдан турар. Будүрүлгеде канналга айтырыг— бирги черде. В. И. Баев дерт чылда 460 рубльдиң артык кезектерин, 16 дугуйну канналга алган. Ол талазы-биле ыш-өөрүнге база үлегерлиг. Бис оны кончуг дузаргак, биче сеткилдиг деп билир бис.

Эртегиниң сес шак четпээн. Кызылдың № 1 АТБ-зиниң соңгулда мурнунуң хуралының киржикчилери — ажылчынар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар будүрүлгениң клубунда олуттарны эзлепкен. Кызыл хоорайның Заозёрный № 22 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшидеринге тураскаатканы хуралта оларның чыглып келгенинери ол.

Будүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралын № 1 АТБ-ниң кол инженери В. П. Асонычев ажыткаш, РСФСР-ниң Дээди Совединге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге, улус депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулдаларга белеткелдиң чурттаа болгаш бистиң республикада канчаар чорук турарынга доктаавышаан, социалистиг демократтың дүрээйын делегеренгей чугаалаан.

Советтерге ам болуп соңгулдаларның оң бирги беш чылдың доозунуң чылында—СЭКП-ниң XXVII съездизинге белеткелдиң чылында. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Улуг Тиилелгезиниң 40 чыл оюнда болуп эртери-биле онзагай дээрэни ол демдеглээн. Соңгулда кампаниязының совет улустуң политиктиг бедик көдүрүүшкүнүнүң байдалында эртип турарын ол чугаалаан, автотранспорт будүрүлгезиниң улуг коллективиниге Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадының депшидер бедик бүзүрел онаашканын ол онзалап айтыкаш, Кызылдың Заозёрный № 22 соңгулда-округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадыны кады ажылдаан турар ажы чолаачы В. И. Баевти депшидерин саналдаан.

В. Баевти бисте таныыас кижи бар ышес дел, ол уламчылаан. Ол—будүрүлгениң мурнакчылы, коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы. Социалистиг соревнованың чаңгыс ышес удаа тинлевчизи. Оон хөрек чүүүүн будүрүлгениң хүндүлел самбыразынга бөөла көөр болгай бис. Күш-ажылдың быжыг сагыыта-чурумунуң үлегерин ол эш-өөрүнге көргүзүп келгенин шүүп билир бис, Виктор Иванович он бирги беш чылдың хүүда планның онаашкын хуусадаан эрте күүседилкеи болгаш бо хүннерде 1988 чылдың март айның үлүүнде ажылдан турар. Будүрүлгеде канналга айтырыг— бирги черде. В. И. Баев дерт чылда 460 рубльдиң артык кезектерин, 16 дугуйну канналга алган. Ол талазы-биле ыш-өөрүнге база үлегерлиг. Бис оны кончуг дузаргак, биче сеткилдиг деп билир бис.

Автобудүрүлге—В. И. Баевке төрээн коллектив. Ынча деп саналып чорууру таварылга өвес, Оон күш-ажылчы камдары будүрүлгеге 1967 чылда эгелээн. Оон бээр-ле бо коллективте ажылдап турар. Ынчалгаш эживисти кончут эки билир, аңаа будүрээр бис деп, ол чугаалаан.

Ол саналды ийиги колонналың чолаачызы С. А. Петрачевко, полаачы П. Н. Васильев олар деткип. В. И. Баев оларның бүзүрелин ажыл-ишке-даа, амыдырал - чуртталгага-даа ышкыдып шыдаар дээрзин бүзүреткеннер.

№ 1 АТБ-ниң начальниги Б. Н. Стрельников сес алгыш, мынча деп чугаалаан:

— Виктор Иванович Баев бистиң бүзүреливисти шынзыдып шыдаар, аңаа будүрээр бис. Ажылга кызымзыла кижи Будүрүлгеге ол 1957 чылда ажылдап келген. Коллектив ону моон шериг албаныыче үдээп, халашкаш келгеш, күш-ажылын оза-ла будүрүлгезиниге уламчылаан. Ынчалгаш оон

О. ОХЕМЧИКТИҢ
фотозу.

(Төнчүзү 3-ку арыда).

ЧОННУҢ ТӨЛЕПТИГЛЕРИН ДЕПШИДИП ТУРАР

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарынга, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге сонгулдаларга белеткел бүгү чурттаа политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүнүң байдалында үргүлчүлеп турар.

РСФСР

Москваның В. В. Куйбышев аттыг «Электрозавод» будүрүлге каттыжышкынының төлээлекчилериниң хуралы база бедик көдүрүүшкүнүнүт байдалга болуп эрткен. Электросварщик В. И. Нефедочкин анаа мынча деп чугаалаан:

— Партияның болгаш колхум чаңгыс эви — бистиң пиитилелливистиң депшилгезиниң эгээртпиес үйер дөзү.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бистиң кандидадывыс кылдыр Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиин, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң ышлагарааңгай ажылдакчызы, тайбың болган улустар аразынга кады ажылдажылга дээш могаг-шылаг чок демиселчи эш К. У. Черненкону депшидерин саналдап тур мен.

Хуралдың киржикчилери ол саналды динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынныбиле уткаан. Будүрүлге черинин партком секретары А. Ф. Пешков, ажылчын М. Н. Котельникова, кол инженер С. Д. Лизупов болгаш өскелер-даа саналды изин-биле деткээннер.

Куйбышевтиң соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр **Константин Устинович Черненкону** депшидерип хурал бир үн-биле докгаткан.

Москваның «Ийиги шак заводу» будүрүлге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының икити хуралы байырлыг байдалга болган. Мурнакчы ажылчын В. С. Большакова аңаа чүве чугаалаан. Беш чылдың планнарын эмдирлээ чеднишкиниг боттандырарынче, улус ажылагыйын эргелеп башкарарын сайзырангайжыдарынче хөй кичээнгейни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң угланды-рып турарын ол онзалап демдеглээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң кескү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновту Фрунзениң соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшидерин мурнакчы ажылчын саналдаан. Оон саналын Москваның бүзүрүлге каттыжышкынының чингине директору Н. И. Першин, комсомолчу ажылчын Светлана Полунина, слесарь А. А. Олимпиев, партком секретары Ю. И. Рябкова олар изин-биле деткээннер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Фрунзениң соңгулда округундан **Николай Александрович Тихоновту** депшидер дугайында доктаалды хурал бир үн-биле хүлээп алган.

Москваның телевидение херекселдерин бүзүрер заводунуң ажыл-ишчилери ол коллективтиң улуг залыга бедик көдүрүүшкүнүнүт чыылган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат дёпшидерипте тураскаатканы хурал аңаа болгаш. Бүзүрүлге черинин шалынчы ажылчыны И. В. Тальников аңаа чүве чугаалаан болгаш беш чылдың даалгаларын чедишкиннии күүседир. Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыглаар, талазыбиле улуг коллектив кежигүнүнериниң сорук киришкиниг ажылдап турарын демдеглээн. СЭКП-ниң кескү ажылдакчызы, партияның политиказын амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг демиселчи, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү. СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёвту РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Москва хоорайның Киев соңгулда округундан депшидерин оратор саналдаан. Оон саналын хуралдың бүгү киржикчилери бүрүн деткээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Москва хоорайның Киев соңгулда округундан **Михаил Сергеевич Горбачёвту** депшидер дугайында доктаалды хуралга бир үн-биле хүлээп алган.

Москваның прожектор заводунга болган хуралга коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы сдесарь А. П. Забегаев чүве чугаалаан, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Вешнякинниң соңгулда округундан Коммунистиг партияның кескү ажылдакчызы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришинни депшидерин саналдаан. Хуралдың киржикчилери оон саналын изин-биле деткээн. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Вешнякинниң соңгулда округундан **Виктор Васильевич Гришинни** депшидер дугайында доктаалды хуралга бир үн-биле хүлээп алган.

(Төнчүзү 3-ку арыда).

ЧУРУКТА: Кызылдың № 1 автобудүрүлгезиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралынан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшидерин.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязы

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1984 чылда план күүселдезиниң дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Күрплан даргазы депутат Д. С. МОНГУШТУҢ илеткели

Беш чылдың дөртку чылы доостур чыгаан, ооң доозукчу чылын төлевиттиг үткүүрүнүң совет кижилер хынамчалыг белеткешин турар.

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң бо чылдың ноябрь 15-те болган хуралынга делгерентей чүве чугаалаан болгаш совет экономиказының байдалың бүгү талаалыг анализтээн, ажыл-агый политиказының, ыланғыя эртем-техниктиг дешилгеми дүргелеринең, күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларны камнарының чүрүмүн улам-на күштелиреринең, бүдүрүлгенің, планның болгаш кереэнің сагылга-чүрүмүнүң деңнелиң бедидеринең, ажылагыйны эргелеп башкарарының системазын болгаш контрольду сайгарынгайжыдар, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам ынай эжиндер хемчеглер мында ажылдап ыллыңнаан.

1985 чылда ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарының дугайында база Күрүне бюджеттериниң дугайында хоойлуларны ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Соведиттериниң сессияларынга хүлээп алган.

Дараазында чыл хөй-хөй талаалары-биле анаа эвес чыл болур. Ол дээрге СЭКП-ниң XXVII съездизинге иделекейлиг белеткелдиң чылы. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылының болгаш стахановчу шимчээшкинниң 50 чыл юбилейиниң чылы. Чаа чылда бистерни мынап турар улуг ажылга бо бүгү чүүлдер политиктиг оңза утка-шынарны киирип турар деп, эш К. У. Черненко демдеглээн. Ол ажыл амгы беш чылды чедиишкинниг доозарыңче болгаш он ийиги беш чылга эки, быжыг баазаны тургузарыңче бүгү-ле күштерни эвилелдээр лозунунуң адаа-биле чоруттуурган турээр ужуртлуг.

1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевиилелии Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели силериниң чугаалажып көрүүшкүүнүнерге болгаш бадылядыры-биле киирип турар деп, илеткелчи демдеглээн. 1984 чылдың план күүселдезиниң кол түңнелдеринге ол доктаагаан.

Республиканың улус ажыл-агыйының хөй адырларының ажыл-ишчилери Совет Тывазының 40 чылының алдар болдурган социалистиг чарыштыг калбартпышаан, планның даалгаларының күүселдезиниң эки түңнелдерин чедип алган. 1984 чылдың план күүселдезиниң кол түңнелдеринге ол доктаагаан.

Республиканың улус ажыл-агыйының хөй адырларының ажыл-ишчилери Совет Тывазының 40 чылының алдар болдурган социалистиг чарыштыг калбартпышаан, планның даалгаларының күүселдезиниң эки түңнелдерин чедип алган. 1984 чылдың план күүселдезиниң кол түңнелдеринге ол доктаагаан.

Республиканың социал хөгжүлдезиниң болгаш ооң ажылчы чоннарының чаагай чоруун бедидеринің программазын боттандырары 1984 чылда үргүлүлээн деп, Д. С. Монгуш уламчылап чугаалаан. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр акша оруглагы 1983 чылдаазы-биле деңнээрге, 3 хуу көвүдээр болгаш 1263 хире рубль болур. 1983 чылдаазыдан 14,5 миллион рубльдиң баараанарын республиканың чоңунга хөй кылдыр садар. Чоңга ачы-дуза чедиреринің хемчээли улгатkан.

Улус өөредилгези, культура, социал дамдырыла болгаш кадык камгалалы бо чылын улам ынай хөгжээн. Хүндүскү өөредилгелиг иннин биилиг школаларының өөреникчилериниң саны 65 муң ажыг болгаш эртекеи чылдаазындан 1,4 хуу хөй болган. Чедиг муң уруглар биргн класстарга бо чылын кирген, оларның аразында дөрт муң уруглар 6 харлыында өөренип эгелээн.

Республиканың улус ажыл-агый адырлары 1984 чылдың планның даалгаларын боттандырып турарында бар четпестерге илеткелчи база доктаагаан. Бо чылдың он бир айларында бараанның продукция талазы-биле планны 11, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 15 бүдүрүлгелер күүселлээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин эрткен чылдың деңнелинге чедир 17 бүдүрүлге хандырбаан. Оларның аразында «Тудуг кезектер» комбинады, «Шагонартяжстрой» трестиң дузалал бүдүрүлгелер комбинады, Чадаананың хлеб пунктузу, Туранның хлеб заводу, Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинады. Шуурмактың ыыш пунктузу. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планны күүселлээн уржуунда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери бо чылдың он бир айларында 2,3 миллион рубльдиң чедир бербээн. Чүрт үлетпүрүнүң министерствозунуң (эш Пешков), Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң (эш Сат) бүдүрүлгелери 1984 чылдың планнарын продукцияның номенклатуразының баазын ассортиментизинин талазы-биле күүселлетпейн турар.

Көдээ ажыл-агый хөгжүлдезинде шыңгыы четпестерниң барын СЭКП обкомунуң V пленумунуң демдеглээнин илеткелчи айыткан. Суггаттыг черлерни четпес ажыглаан, аңаа бедик дүжүттү алырын ам-даа хандырбаан. «YTKA 25 чылы» совхозтуң Арысканда суггарылга системазын ийи чыл буруңгаар ажыглаага киирген. ыңчалзажок ооң тудуун соора кылган уржуунда амга чедир ажыглаттынмайн турар. Тоскай тургустунган «Көдээ ажыл-агый химия» албаны, РАУК-терниң болгаш совхозтарның удуртукчулары органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни суггаттыг чөрлерге ажыглаарынче кичээнгей салбайн турар.

Малдың баш санын өстүрери болгаш чаш малды менди доруктурары — мал ажылында кол айтырыг. Малдың иниги баш санында төрүүр малдың саны шоолуг өвөс болуп артпышаан, чүгле 34,6 хуу. Чаш малды ап турары база чавыс. 1984 чылда Тес-Хем, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарның совхозтары чүс баш төрүүр малга онааштыр 44-49 бызаны, а «Октябрь 30 чылы», «Кызыгаар», «Искра», «Ак-Туруг» совхозтар чүгле 26-29 бызаны алган.

Малдың чем баазазының кошкаандан, уксажыдылга ажылының деңнели чавыс болган уржуунда малдың продуктулуу бедивейн турар. Малдың хорамчазы бо чылын база улут болган. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Танды районнарның ажыл-агыйлары малдың улут хорамчазын болдурган.

Көдээ ажыл-агыйда техниканы чавыс деңнелдиг ажыглаан турар. 2800 тракторларның 48 хуузу, совхозтарда бар автомашиналарның — 38 хуузу үрелик болуп турар. Бо бүгү четпестерниң түңнелинде республиканың совхозтарының 22 хуузу бо чылды карылгалыг доозуп турар.

Капитал тудугда байдал дүвүренчиг. Эң чугула тудугларны, оларның аразында «Тудуг кезектери» комбинаттың улут панель бажың тудуунун цеги. Кызыл-Мажалыкта сүт заводу, Кызыл хоорайда хлеб заводу ажыглаага хуусаазында киргээн.

1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевиилелиниң кол үүлдерининге илеткелчи тодаргай доктаагаан. Бараанның продукциязының хемчээлин республикага ниитизи-биле 3,8 хуу, продукция сайгарарын 2,3 хуу улгаттырары көрдүнүп турар. «Тыва даг-дугу» комбинатка, Тываның электри четкилеринге, «Тыва-тудуг материалдар» маттыжыышкынынга, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунга бараанның продукциязының өзүлдези республикада ортумак деңгелдең бедик болуру планнаттынып турар.

Аъш-чем барааннарындан хлебти болгаш хлеб кылыгларын бүдүрери 1,9 хуу, эътти— 1,2 хуу, колбаса кылыгларын— 2,1 хуу, кондитер кылыгларын бүдүрери—6 хуу көвүдээр. Аъш-чем программазын күүседирингге республикага ниитизи-биле тарааны бүдүрериң 26,6 хуу, картофельди—42,8 хуу, ногааларны—2,8 хуу, сүттү— 1,3 хуу, чуурганы—3,3 хуу көвүдедирип, гадаа тараа культураларының дүжүдүн 11,8 центнер, картофельдин—100 центнер, ногааларыны—175,6 центнер чедирери көрдүнүп турар. 1985 чылда күрүнеге 30 муң тонна тарааны, 2 муң тонна ногааларны, 25 муң тонна эътти, 30 муң тонна сүттү, арыг деңзизи 1370 тонна дүктү, 30 миллион чуурганы садарын план төлевиилелинде айткан. Ниитиниң малын чемнер-биле хандырарынга 235 муң тонна сигенни, 100 муң тонна сенажты, 500 муң тонна силосту, 10 муң тонна витаминит сиген далганын белеткээри көрдүнүп турар. Ажыл-агыйларның бүгү категорияларының айы-биле ниити продукциязының хемчээли 122,3 миллион рубль болур, 1984 чылдаазы-биле деңнээрге, 11,8 хуу улгадыр.

Республиканың улус ажыл-агыйын болгаш чоңуну трансспорт аргалалдың автотранспорт бүдүрүлгелери планның онаалдаларын күүселлетпейн турар. Хем болгаш агаар флоттарының ажылында четпестер хөй. Харылзаанның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң адырларынга хамаарыштыр хомудалдар эвээш эвес. Республиканың садыг бүдүрүлгелери спорт-биле хандырарын улам ынай экижидери план төлевилелинде көрдүнүнің илеткелчи чугаалаан.

«Капитал тудугну планнаарын, организастаарын болгаш эргелеп башкарарын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың апрельде хүлээп алган доктаалында негелделерге дүүштүр 1985 чылдың капитал тудуунун планын ажылдап кылган деп, Д. С. Монгуш илеткелиниге онаалап демдеглээн.

Чурттаалга-коммунал ажыл-агыйның тудугларын кылырынче 32,8 миллион рубльдиң капитал салыышкыннарын угландырары, 149,5 муң дөрбелчин метр иниги шөлдүг чурттаалга бажыңнарын ажыглаага киирери, Кызыл хоорайга суг дамчыдыгазының, канализациязының болгаш чылыдылга четкилерин, Чаа Шагаан-Арыг хоорайга инженерлиг четкилерин, район котельнаязын тударын үргүлүүлээр.

Кадык камгалалдың адырларынга 1,75 миллион рубльдиң капитал салыышкыннарын шинээдип алыр, Туран хоорайга эмнелге тудуун, Кызыл хоорайга спорт корпузун, Балгазынга түбсанаторийниң тудуун үргүлүүлээр, а ол ышкаш Кызылга поликлиника тудуун эгелээр.

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдеринге 59,7 миллион рубльдиң капитал салыышкыннарын тускайлаары, 28,2 муң баш малга хажааларны, малчыннарга хөй чурттаалга бажыңнарын тударын көрдүнүп турар.

Автомобиль эруктарын тударынга болгаш септээрингге 1985 чылда 7,4 миллион рубльдиң капитал салыышкынарын тускайлаар. Кижи дугайында, ооң материалдыг болгаш угаавбодал негелделерни улам долу хандырар дугайында сагыш салыышкын планның төвүнде тургустуунган деп илеткелчи онзылап демдеглээн.

1985 чылда республиканың чурттакчы чоңунга 307,5 миллион рубльдиң бараанарын садарын көрдүнүп турар. Бараан саарылгазының немелй өзүлдези 5,7 хуу болур. А көдээ черлерге бараан саарылгазы 5,8 хуу өвөр. Көдээге чоңга ачы-дуза чедиреринің немей өзүлдези чаа чылда 6,4 хуу болур.

Чырыдыышкынның, культураның, кадык камгалалының болгаш социал хандырылганың материал-техниктиг баазазын улам ынай быжыглаар. Хандагайты, Баян-Кол, Шекпээр суурларга, «Май 1» совхозка школаларны, Элегес-Аксыга, Барлыкка, Шекпээрге, Чаа Шагаан-Арыгга, Ак-Довуракка болгаш Кызылга урулар салтарын ажыглаага киирерн планда көрдүнген.

1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевиилелинде көрдүнген даалгаларны чедиишкинниг күүседир талазы-биле чер-чер Советтеринің, министерстволарының, ведомстволарының болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларынга илеткелчи тодаргай доктаагаан.

1985 чылдың Күрүне планын долдур болгаш ажыр күүседиринче, республиканың экономиказын улам ынай хөгжүдеринче Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары боттарының бүгү күштерин, билиин болгаш дуржулгазын бүрүн үтлаидырар дээрзинге бүзүрелдин Д. С. Монгуш илеткелиниң түңнелинде илергейлээн. (Адыш часкаашкыны).

1985 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында республиканың саң министри депутат Б. К. Будегечиевтиң илеткели

СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленуму, ооң шиитпирлери, 1985 чылдың план төлевиилелии болгаш бюджедин чугаалажып көрген СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң хуралы, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң айтымышкыннарынга дүжүп турар дээрзин комиссиядар демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Күрүне планында көрдүнген даалгалар республиканың экономиказын быжыглаарынче болгаш хөгжүдеринге утланган хемчеглер кирип турар, ажыл-агыйны ажыктыг чорудар, бар арга-лаарны болгаш курлавырларны долу ажыглаар, эртем-техниктиг дешилгеми шингээдип алыр, күш-ажылды база бүдүрүлгеки организастаарын сайгырынгайжыдар, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам ынай эжиндер хемчеглер мында ажылдап ыллыңнаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген 1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын бадылаар деп санаалды комиссиялар киирип турар.

Автооруктарны тудар болгаш ажыглаар талазы-биле бүдүрүлге эргелелиниң Тыва АССР-ниң Аъш-чем үлетпүрү министерствозунуң ведомстволарында бүдүрүлгелериниң чидиргилерин болгаш чарыгдаларын, а ол ышкаш Тыва республиканың Потребсоюзтуң сварылга өттүүлелии кызырганының күселиби-биле республика бюджединче кирер ырыг оруглагын болгаш төлевиринің планын 80 муң рубльге көвүдедирип, ооң ишти-нден 14 муң рубльди урап үүл училишезинге эт-херексел садарынче, 66 муң рубльди үнү чок ургларның школа-интернадын болгаш Кызыл-Арыгның дузалал школазын капитал септээрингге база дерит-херекселдер садарынче шилчидерин саналдап турар.

Ол ышкаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезин комиссия көрген болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кииргенин өзүтаар бадылаарын саналдап турар.

Амгы үеде эдыр бүрүзүнде, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде ажыл-агыйны сайзырадгайжыдар, бүдүрүлге күүселлерин долу ажыглаар, сагылга-чүрүмүнү болгаш корум-чүрүмнү быжыглаар талазы-биле кылып турар ажылдың түңнелинден 1985 чылдың планын болгаш бюджедин боттандырарыдыка хамааржыр деп, оратор уламчылаан. Организакчы болгаш политика-кижизидилгелиг ажылды бо чылын багай эвес чорутканындан улус ажыл-агыйынга чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Чижээ, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрелиниң база ону сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бедидеринин, продукциязының бот-үнезин немей чингедиринин талазы-биле планның күүседирин хандырар. Чоңуун хереглел барааннары көвүдээр. Республикага капитал салыышкыны хөй-биле шингээдип алдынар, социал-культура объектилери туттунар. Транспоот бүдүрүлгелери планын күүседиптер. Чер ажылының болгаш мал ажылының продукцинзыгын ниити хемчээли өскен, күрүнеге тараа, ногаа болгаш дүк садар план күүселлингеп.

Ындыг-даа болза, республиканың чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының ажылында улут четпестер бар деп, Ш. Д. Куулар уламчылаан. Чаа техниканы болгаш технологнияны шингээдип ап турарының четпестер хөй, ажыл шагының чидирип болуп турар, материал-техниктиг курлавырлар чедир ажыглаттынмайн келген. Бо чылын сула ажылдаан черлерни илеткелчи адаан.

Республиканың тудугжулары базза бар арга-лаарны ажыглавайн турар. Смета хажыдар, тудуг ажылын куду шынарлыг чорудар дээш ышкаш четпестер ам-даа чайлаттынмаан. Капитал салыышкыннарны чедир шингээдип алдынар, социал-культура объектилери туттунар. Транспоот бүдүрүлгелери планын күүседиптер. Чер ажылының болгаш мал ажылының продукцинзыгын ниити хемчээли өскен, күрүнеге тараа, ногаа болгаш дүк садар план күүселлингеп.

Ындыг-даа болза, республиканың чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының ажылында улут четпестер бар деп, Ш. Д. Куулар уламчылаан. Чаа техниканы болгаш технологнияны шингээдип ап турарының четпестер хөй, ажыл шагының чидирип болуп турар, материал-техниктиг курлавырлар чедир ажыглаттынмайн келген. Бо чылын сула ажылдаан черлерни илеткелчи адаан.

Республиканың тудугжулары базза бар арга-лаарны ажыглавайн турар. Смета хажыдар, тудуг ажылын куду шынарлыг чорудар дээш ышкаш четпестер ам-даа чайлаттынмаан. Капитал салыышкыннарны чедир шингээдип алдынар, социал-культура объектилери туттунар. Транспоот бүдүрүлгелери планын күүседиптер. Чер ажылының болгаш мал ажылының продукцинзыгын ниити хемчээли өскен, күрүнеге тараа, ногаа база өскен-даа культураларның дүжүткүрү чавыс, чер ажылының зона системазын кошкак шингээдип ап турарының хереглиг. Суггаттыг черлерден чавыс дүжүт алган черлерге илеткелчи «Енисей», С. Тока аттыг болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарны адаан.

Ниити ажыглалдың автотранспорт бүдүрүлгелери планның онаалдаларын күүселлетпейн турар. Хем болгаш агаар флоттарының ажылында четпестер хөй. Харылзаанның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң адырларынга хамаарыштыр хомудалдар эвээш эвес. Республиканың садыг бүдүрүлгелери

★

Илеткелдер талазы-биле бир дугаарында СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары депутат Б. П. Свинцов санал берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлериниң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкыннарны амыдыралга боттандырар дээш пайысылалдың ажыл-ишчилери күш-ажылчы бедик кодүрлүүшкүнүт ажылдап турарын ол демдеглээн. Үлетпүр бүдүрүлгелер 1984 чылдың планның онаалдаларын күүселлетпейн дедир бээр хажыдыышкыннар бар.

Күрүнениң сан-хөө дузаламчызының ачызында совхозтар көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарын көвүдедир, Мал продуктуларын садарының күрүне планы күүсеттинген. Бо ажыл-агый чылында 9 миллион рубль ырыг оруга алдынар. Ындыгдаа болза, Көдээ ажыл-агый министерствозуну, ооң чер-черлерде органнары совхозтарның экономиказын быжыглаар талазы-биле кошкак ажылдап турар. Мал продуктуларының бот-үнезин ам-даа аар. «Красное знамя», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Совет Тыва» совхозтарда 1 центнер хаван эътинин бот-үнезин 5 катап аартаан. «Найырал» совхозтуң 1 центнер инек эътинин, «Улуг-Хаядаа» хөй эътинин бот-үнезин планнаттынганындан 400 рубль ажыг болган.

Дудагдалдардан болгаш оорлаар чоруктардан өре 1984 чылда 6,7 миллион рубль четкен. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында өре дыка хөй. Ол ышкаш көдээ ажыл-агый техниказын тоймаглаар чоруктар ам-даа чайлаттынмаан деп, илеткелчи чугаалаан.

Ажылдың бригада аргазын дыка хөй совхозтарда кошкак шингээдип ап турар, бот-оруга-чарылга даалгазы коллективтерге улуг хожудашкыныбиле чедип турар, материалдыг идиг беримшкинии бээрде планның даалгаларны чедир күүсетпейн турар, ол ышкаш чоңуун калбак хереглел баранмары чедишпес таварылгалар бар. Амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң ажылында, ылангыя көдээ черде, четпестер хөй.

СЭКП-ниң XXVII съездиниге

★

чедишкинниг күүседир турар. 9 будүрүлге. беш чүс ажыг ажылчын он бирги беш чылдың дөртку чылының планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаар дээш хемчеглерни, партия, совет, профэвилел, ажыл-агый органнары ап турар, ооң түңнелинде ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктар дыка кызырылган. Ындыг-даа болза күш-ажылдың сагылга-чүрүмү үрээр, ажыл-агыйжы эвес чоруктар хөй болуп артпышаан, орта удур демнеелди күштелдиреин оратор айтыкан.

(Уланчызы 3-ку арында).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПЛАН-БЮДЖЕТ БОЛГАШ ӨСКЕ-ДАА ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНДАН

ПЛАН-БЮДЖЕТ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДАРГАЗЫ ДЕПУТАТ Ш. Д. КУУЛАРНЫҢ ЭДЕРИНЧИ ИЛЕТКЕЛИНДЕН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген 1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планың база ооң 1984 чылда күүселттинип турарын, а ол ышкаш 1985 чылда Күрүне бюджедин база 1983 чылда бюджеттиң күүселдезинин дугайында отчёттуу Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссиялары бир мында ажылдап ыллыңнаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген 1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын бадылаар деп санаалды комиссиялар киирип турар.

Автооруктарны тудар болгаш ажыглаар талазы-биле бүдүрүлге эргелелиниң Тыва АССР-ниң Аъш-чем үлетпүрү министерствозунуң ведомстволарында бүдүрүлгелериниң чидиргилерин болгаш чарыгдаларын, а ол ышкаш Тыва республиканың Потребсоюзтуң сварылга өттүүлелии кызырганының күселиби-биле республика бюджединче кирер ырыг оруганы болгаш төлевиринің планын 80 муң рубльге көвүдедирип, ооң ишти-нден 14 муң рубльди урап үүл училишезинге эт-херексел садарынче, 66 муң рубльди үнү чок ургларның школа-интернадын болгаш Кызыл-Арыгның дузалал школазын капитал септээрингге база дерит-херекселдер садарынче шилчидерин саналдап турар.

Ол ышкаш 1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезин комиссия көрген болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кииргенин өзүтаар бадылаарын саналдап турар.

Амгы үеде эдыр бүрүзүнде, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде ажыл-агыйны сайзырадгайжыдар, бүдүрүлге күүселлерин долу ажыглаар, сагылга-чүрүмүнү болгаш корум-чүрүмнү быжыглаар талазы-биле кылып турар ажылдың түңнелинден 1985 чылдың планын болгаш бюджедин боттандырарыдыка хамааржыр деп, оратор уламчылаан. Организакчы болгаш политика-кижизидилгелиг ажылды бо чылын багай эвес чорутканындан улус ажыл-агыйынга чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Чижээ, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрелиниң база ону сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бедидеринин, продукциязының бот-үнезин немей чингедиринин талазы-биле планның күүседирин хандырар. Чоңуун хереглел барааннары көвүдээр. Республикага капитал салыышкыны хөй-биле шингээдип алдынар, социал-культура объектилери туттунар. Транспоот бүдүрүлгелери планын күүседиптер. Чер ажылының болгаш мал ажылының продукцинзыгын ниити хемчээли өскен, күрүнеге тараа, ногаа болгаш дүк садар план күүселлингеп.

Ындыг-даа болза, республиканың чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының ажылында улут четпестер бар деп, Ш. Д. Куулар уламчылаан. Чаа техниканы болгаш технологнияны шингээдип ап турарының четпестер хөй, ажыл шагының чидирип болуп турар, материал-техниктиг курлавырлар чедир ажыглаттынмайн келген. Бо чылын сула ажылдаан черлерни илеткелчи адаан.

Республиканың тудугжулары базза бар арга-лаарны ажыглавайн турар. Смета хажыдар, тудуг ажылын куду шынарлыг чорудар дээш ышкаш четпестер ам-даа чайлаттынмаан. Капитал салыышкыннарны чедир шингээдип алдынар, социал-культура объектилери туттунар. Транспоот бүдүрүлгелери планын күүседиптер. Чер ажылының болгаш мал ажылының продукцинзыгын ниити хемчээли өскен, күрүнеге тараа, ногаа база өскен-даа культураларның дүжүткүрү чавыс, чер ажылының зона системазын кошкак шингээдип ап турарының хереглиг. Суггаттыг черлерден чавыс дүжүт алган черлерге илеткелчи «Енисей», С. Тока аттыг болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарны адаан.

Ниити ажыглалдың автотранспорт бүдүрүлгелери планның онаалдаларын күүселлетпейн турар. Хем болгаш агаар флоттарының ажылында четпестер хөй. Харылзаанның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң адырларынга хамаарыштыр хомудалдар эвээш эвес. Республиканың садыг бүдүрүлгелери

★

Илеткелдер талазы-биле бир дугаарында СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары депутат Б. П. Свинцов санал берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлериниң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкыннарны амыдыралга боттандырар дээш пайысылалдың ажыл-ишчилери күш-ажылчы бедик кодүрлүүшкүнүт ажылдап турарын ол демдеглээн. Үлетпүр бүдүрүлгелер 1984 чылдың планның онаалдаларын күүселлетпейн дедир бээр хажыдыышкыннар бар.

Күрүнениң сан-хөө дузаламчызының ачызында совхозтар көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарын көвүдедир, Мал продуктуларын садарының күрүне планы күүсеттинген. Бо ажыл-агый чылында 9 миллион рубль ырыг оруга алдынар. Ындыгдаа болза, Көдээ ажыл-агый министерствозуну, ооң чер-черлерде органнары совхозтарның экономиказын быжыглаар талазы-биле кошкак ажылдап турар. Мал продуктуларының бот-үнезин ам-даа аар. «Красное знамя», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Совет Тыва» совхозтарда 1 центнер хаван эътинин бот-үнезин 5 катап аартаан. «Найырал» совхозтуң 1 центнер инек эътинин, «Улуг-Хаядаа» хөй эътинин бот-үнезин планнаттынганындан 400 рубль ажыг болган.

Дудагдалдардан болгаш оорлаар чоруктардан өре 1984 чылда 6,7 миллион рубль четкен. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның ажыл-ишчилери күш-ажылчы бедик кодүрлүүшкүнүт ажылдап турарын ол демдеглээн. Үлетпүр бүдүрүлгелер 1984 чылдың планның онаалдаларын күүселлетпейн дедир бээр хажыдыышкыннар бар.

Ажылдың бригада аргазын дыка хөй совхозтарда кошкак шингээдип ап турар, бот-оруга-чарылга даалгазы коллективтерге улуг хожудашкыныбиле чедип турар, материалдыг идиг беримшкинии бээрде планның даалгаларны чедир күүсетпейн турар, ол ышкаш чоңуун калбак хереглел баранмары чедишпес таварылгалар бар. Амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң ажылында, ылангыя көдээ черде, четпестер хөй.

СЭКП-ниң XXVII съездиниге

★

чедишкинниг күүседир турар. 9 будүрүлге. беш чүс ажыг ажылчын он бирги беш чылдың дөртку чылының планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаар дээш хемчеглерни, партия, совет, профэвилел, ажыл-агый органнары ап турар, ооң түңнелинде ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктар дыка кызырылган. Ындыг-даа болза күш-ажылдың сагылга-чүрүмү үрээр, ажыл-агыйжы эвес чоруктар хөй болуп артпышаан, орта удур демнеелди күштелдиреин оратор айтыкан.

(Уланчызы 3-ку арында).

ЧОННУҢ ТӨЛЕПТИГЛЕРИН ДЕПШИДИП ТУРАР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

гаймында доктаалды хуралга бир үн-биле хүлээп алган.

Владимир областың Ковров хоорайында В. А. Дегтярев аттыг заводтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Ковровтуң сонгулда округундан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы **Дмитрий Константинович Устиновту** депшидерин бир эп-сеткилдиг доктаатkан.

Машина тудуунуң заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы Москва чоогунда Калининград хоорайның Калинин аттыг Культура ордузунга болган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Калининградтың сонгулда округундан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Г. А. Алиевти депшидерин совхозтуң кол мал эмчизи А. Н. Саранкин саналдаан. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Төп сонгулда округундан **Гейдар Алиевич Алиевти** депшидер дугайында доктаалды хурал бир үн-биле хүлээп алган.

Волгоградтың «Кызыл Октябрь» металлургия заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы Ленин аттыг Культура ордузунга болган. Мартен цехиниң бүдүүргелтехниктиг өөредилгезиниң инструктору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Ф. Серков чүве чугаалаан болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Краснооктябрьскийниң сонгулда округундан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазыңа В. И. Воротниковту депшидерин саналдаан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң коскү ажылдакчызы В. И. Воротников партия болгаш күрүне ажылынга, партияга, чонга баарам болурунга бүтү күжүн болгаш байлак дуржулгазын берип турарын хуралга санал бергеннер дегдиглээп. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга Краснооктябрьскийниң сонгулда округундан **Виталий Иванович Воротниковту** депшидерин хурал бир үн-биле доктаатkан.

Новосибирск хоорайда «Сибсельмаш» бүдүүргелге каттыжышкынынга болган хуралдың киржикчилери бир үн-биле хүлээп алган доктаалынга мынчаар бижээн: РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидаттар кылдыр Ленин сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының ажылчыны **Нина Михайловна Пирязеваны** депшидер.

Уралдың автомобиль заводунуң ажыл-ишчилериниң хуралы Челябинск областың Миасс хоорайынга болган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Миасс сонгулда округундан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри **Андрей Андреевич Громыкону** депшидерин хуралга бир үн-биле доктаатkан.

Ленинградтың С. М. Киров аттыг харын хендир аргымыр комбиниздыңың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Смольныйның сонгулда округундан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы **Дмитрий Константинович Устиновту** депшидерин бир эп-сеткилдиг доктаатkан.

Машина тудуунуң заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы Москва чоогунда Калининград хоорайның Калинин аттыг Культура ордузунга болган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Төп сонгулда округундан **Гейдар Алиевич Алиевти** депшидер дугайында доктаалды хурал бир үн-биле хүлээп алган.

Волгоградтың «Кызыл Октябрь» металлургия заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы Ленин аттыг Культура ордузунга болган. Мартен цехиниң бүдүүргелтехниктиг өөредилгезиниң инструктору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Ф. Серков чүве чугаалаан болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Краснооктябрьскийниң сонгулда округундан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазыңа В. И. Воротниковту депшидерин саналдаан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң коскү ажылдакчызы В. И. Воротников партия болгаш күрүне ажылынга, партияга, чонга баарам болурунга бүтү күжүн болгаш байлак дуржулгазын берип турарын хуралга санал бергеннер дегдиглээп. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидаттар кылдыр Киев хоорайның сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш УССР-ниң Эртемнер академиязының Е. О. Патон аттыг электросварка институдунуң директору, УССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры **Борис Евгеньевич Патонну** депшидер дугайында доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

Днепропетровск областа Днепродзержинскийниң коксохимия заводунуң ажыл-ишчилериниң хуралы болган. Республиканың Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Баглейскийниң сонгулда округундан СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкийни депшидерин партком секретары А. А. Бокурака бүдүүргелге коллективиниң өөрүзүнден саналдаан. Хурал бир үн-биле мынча деп доктаатkан: Украин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр Баглейскийниң сонгулда округундан **Владимир Васильевич Щербицкийни** депшидер.

БЕЛОРУС ССР

Минскийниң «Интеграл» бүдүүргелге каттыжышкынынга хурал бедик көдүлүүшкүнүг болуп эрткен. Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Октябрь сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының ажылчыны **Тамара Михайловна Безручкону** депшидерин хуралга шинтирлээп.

УЗБЕК ССР

Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Горький сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының слесарь ажылчыны **Назрилла Маннаповту** депшидерин Ташкентийниң В. П. Чкалов аттыг ужар чүүл бүдүүргелге каттыжышкынының коллективиниң хуралынга бир үн-биле доктаатkан.

КАЗАХ ССР

Алма-Атаның Ф. Э. Дзержинский аттыг трикотаж бүдүүргелге каттыжышкынының коллективиниң хуралы байырлыг байдалга болган. Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Алма-Атаның Үлетүүр сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш машина тудуунуң С. М. Киров аттыг заводунуң өрүмпекчизи **Валентина Алексеевна Алексееваны** депшидер дугайында шинтирлээп бир үн-биле хүлээп алган.

Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Жданов сонгулда округундан **Динмухамед Ахмедович Кунаевти** болгаш дагжылар бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Жаныбай Игибаевти** депшидерин «Карагандауголь» каттыжышкынының Т. Кузембаев аттыг шахтазының коллективи бир эп-сеткилдиг доктаатkан.

ГРУЗИН ССР

Тбилисиниң электровагон севтээр заводунуң коллективиниң хуралы бедик идепкейлиг байдалга болган. Коллектив **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының ажылчыны **Тамара Михайловна Безручкону** депшидерин хуралга шинтирлээп.

УЗБЕК ССР

Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Горький сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының слесарь ажылчыны **Назрилла Маннаповту** депшидерин Ташкентийниң В. П. Чкалов аттыг ужар чүүл бүдүүргелге каттыжышкынының коллективиниң хуралынга бир үн-биле доктаатkан.

КАЗАХ ССР

Алма-Атаның Ф. Э. Дзержинский аттыг трикотаж бүдүүргелге каттыжышкынының коллективиниң хуралы байырлыг байдалга болган. Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Алма-Атаның Үлетүүр сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш машина тудуунуң С. М. Киров аттыг заводунуң өрүмпекчизи **Валентина Алексеевна Алексееваны** депшидер дугайында шинтирлээп бир үн-биле хүлээп алган.

Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Жданов сонгулда округундан **Динмухамед Ахмедович Кунаевти** болгаш дагжылар бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Жаныбай Игибаевти** депшидерин «Карагандауголь» каттыжышкынының Т. Кузембаев аттыг шахтазының коллективи бир эп-сеткилдиг доктаатkан.

ГРУЗИН ССР

Тбилисиниң электровагон севтээр заводунуң коллективиниң хуралы бедик идепкейлиг байдалга болган. Коллектив **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының ажылчыны **Тамара Михайловна Безручкону** депшидерин хуралга шинтирлээп:

УЗБЕК ССР

Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Горький сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының слесарь ажылчыны **Назрилла Маннаповту** депшидерин Ташкентийниң В. П. Чкалов аттыг ужар чүүл бүдүүргелге каттыжышкынының коллективиниң хуралынга бир үн-биле доктаатkан.

КАЗАХ ССР

Алма-Атаның Ф. Э. Дзержинский аттыг трикотаж бүдүүргелге каттыжышкынының коллективиниң хуралы байырлыг байдалга болган. Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Алма-Атаның Үлетүүр сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш машина тудуунуң С. М. Киров аттыг заводунуң өрүмпекчизи **Валентина Алексеевна Алексееваны** депшидер дугайында шинтирлээп бир үн-биле хүлээп алган.

Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Демир-орук сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш заводтуң токарь ажылчыны **Гиви Сергеевич Гачечиладземи** депшидер.

АЗЕРБАЙДЖАН ССР

Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Гюргян сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының ушку нефть тывыжының оператору **Мирзамурад Джалил оглы Джалиловту** депшидер дугайында доктаалды нефть тывыжының СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг будүүргелге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралынга хүлээп алган.

ЛИТВА ССР

Литва ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Үлетүүр сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш завод слесарь **Ромуальдас-Альгирдас Ремигиевич Мацкявичюсту** депшидер дугайында доктаалды радиохемчээкчи приборларның Вильнюста Октябрьның 60 чылы аттыг заводунуң коллективи бодунуң хуралынга бир үн-биле хүлээп алган.

МОЛДАВ ССР

Кишинёвтуң трактор заводунга хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Хуралга бир үн-биле хүлээп алган доктаалда айыткаңы болза: Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Чернышев сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш шуткуур цехтиң бригадири **Иван Профирович Морарыны** депшидер.

ЛАТВИЯ ССР

Латвия ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Рига сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш будүүргелгениң слесарь ажылчыны **Константин Иванович Нюкшаны** депшидер дугайында доктаалды Риганың «Электромашина тудуунуң заводу будүүргелге каттыжышкынының болган хуралга бир үн-биле хүлээп алган.

КЫРГЫС ССР

Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр **Константин Устинович Черненкону** болгаш электросварщиктер бригадири ССРЭ-ниң Күрүне шаналының лауреады **Баритабас Жапаровту** депшидерин Фрунзениң көдээ ажыл-агый машиналарының М. В. Фрунзе аттыг заводунга болган хуралдың киржикчилери бир эп-сеткилдиг шинтирлээп.

ТАДЖИК ССР

Душанбениң Н. К. Крупская аттыг торгу комбинадынга хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Чкалов сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш пос-таавычы **Сабохат Мирзораджабовна Рахимованы** депшидерин хуралдың киржикчилери бир үн-биле шинтирлээп.

АРМЯН ССР

Армян ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Ереван-Гарибджанян сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының аппаратчиктер бригадири, Армениянның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү **Сурен Мартиросович Петросяннаң** депшидер дугайында «Наири» эртем-будүүргелге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективиниң хуралы бир үн-биле доктаатkан.

ТУРКМЕН ССР

«Ашхабадхлеб» будүүргелге каттыжышкынының коллективиниң хуралы болган: Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Институт сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының ушку нефть тывыжының оператору **Мирзамурад Джалил оглы Джалиловту** депшидер дугайында доктаалды нефть тывыжының СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг будүүргелге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралынга хүлээп алган.

ЛИТВА ССР

Литва ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Үлетүүр сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш завод слесарь **Ромуальдас-Альгирдас Ремигиевич Мацкявичюсту** депшидер дугайында доктаалды радиохемчээкчи приборларның Вильнюста Октябрьның 60 чылы аттыг заводунуң коллективи бодунуң хуралынга бир үн-биле хүлээп алган.

МОЛДАВ ССР

Кишинёвтуң трактор заводунга хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Хуралга бир үн-биле хүлээп алган доктаалда айыткаңы болза: Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Чернышев сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш шуткуур цехтиң бригадири **Иван Профирович Морарыны** депшидер.

ЛАТВИЯ ССР

Латвия ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Рига сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш будүүргелгениң слесарь ажылчыны **Константин Иванович Нюкшаны** депшидер дугайында доктаалды Риганың «Электромашина тудуунуң заводу будүүргелге каттыжышкынының болган хуралга бир үн-биле хүлээп алган.

КЫРГЫС ССР

Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр **Константин Устинович Черненкону** болгаш электросварщиктер бригадири ССРЭ-ниң Күрүне шаналының лауреады **Баритабас Жапаровту** депшидерин Фрунзениң көдээ ажыл-агый машиналарының М. В. Фрунзе аттыг заводунга болган хуралдың киржикчилери бир эп-сеткилдиг шинтирлээп.

ТАДЖИК ССР

Душанбениң Н. К. Крупская аттыг торгу комбинадынга хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Чкалов сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш пос-таавычы **Сабохат Мирзораджабовна Рахимованы** депшидерин хуралдың киржикчилери бир үн-биле шинтирлээп.

АРМЯН ССР

Армян ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Ереван-Гарибджанян сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының аппаратчиктер бригадири, Армениянның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү **Сурен Мартиросович Петросяннаң** депшидер дугайында «Наири» эртем-будүүргелге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективиниң хуралы бир үн-биле доктаатkан.

ТУРКМЕН ССР

«Ашхабадхлеб» будүүргелге каттыжышкынының коллективиниң хуралы болган: Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр Институт сонгулда округундан **Константин Устинович Черненкону** болгаш каттыжышкынының ушку нефть тывыжының оператору **Мирзамурад Джалил оглы Джалиловту** депшидер дугайында доктаалды нефть тывыжының СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг будүүргелге каттыжышкынының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралынга

«Шын» 1985 чылда:

КУЛЬТУРА КИЛДИЗИ

Культура албан черлериниң кижизидикчи ролюн бедидеринче, ажылчы чоннарның культура хандырылгазып, хостуг үешагын организастаарынче, бот-тывынгыр уран чүүдүг сайзыдырынче культура килдизи кичээнгейни салып келген. Ажылчы чоннарның күш-ажылчы, идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезин чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле клуб, библиотека болгаш хөй-иниити организацияларын дамчыштыр канчаар чорудуп турарын «Суур, культура, амыдырал» деп рубрикага парлап турар.

Дооступ турар чыл Совет Тываның 40 чыл юбилейи-биле холбашканы онзагай. Культура, уран чүүл албан черлериниң, чогаадыкчы организацияларның, чогаадыкчы ажылдакчыларның ажыл-херектери юбилейни төлептир уткуурунче угланган турган, ынчангаш оон дугайын килдис доктаамал бижип турган.

Школачыларның болгаш студентилерниң идейлиг, мөзүшынар база интернационалдыг кижизидилгезиниң дугайында материалдарны солуска парлап, студентилерниң амыдырал байдалы, оларның хостуг үешагының дугайын солуска чырыткан.

Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының дугайында чугаага хөй санныг авторлар идепкейлиг киришкен. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң школа реформазыңа хамаарышкан шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш килдис түскай план-биле ажылдап турар. Республиканың школаларында күш-ажыл өөредилгезин болгаш кижизидилгезин канчаар организастап, школа биле бүдүрүлгенң аразында харылзааны тургускаары, профтаныышкын ажылы—бо бүгүнүң дугайын «Школа, будүрүлге, күш-ажыл» деп рубрикага солуска бижиринге уламчылаар.

Бүдүрүлге өөредилгезиниң баазазын быжыглаары, профтаныышкын ажылы, школачыларның бүдүрүлге бригаларының ажыл-херектери, адаларының салгакчыларының ажылчыннар дугайы, школаларга кижизидилге ажылының идейлиг угланыышкыны, башкының бедик ат-алдары ышкаш школа реформазының айтырыгларынче килдис моон соңгаар улам хамаарылаар.

1985 чылда культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазынга Тиклелгениң 40 чылының темазы көскү черии эвлээр. Бот-тывынгыр уран чүүлүң улусчу чогаадылга фестивалын база аңаа тураскаадып турар. Килдис үк айтырыгны чырыдарын үлам ханыладыр.

Клуб албан черлерийиң ажыл чуруму, кадрларны быжыглаары, күш-ажылдың сагылга-чуруму, дериг-херекселдерге болгаш материалдыг үнелиг чүүлдерге каминг, хумагалыг чорук дээш чергелиг айтырыгларны чырыдарын килдис экижидер. «Экранда: суур, культура, дыштанылга» деп рубрика-биле культурлуг амыдырал-чуртталга, интернационалды найыралы, бир деминг ажыл-херектер дугайын көргүскен болуск материалдарны чыл эгезинден парлап эгелээр.

«Аяк шайны аартап ора» деп арынның, «Дыштанып хүнде комчунар», «Хүнчүгеш» деп булуннарның үндүрүлгезин улам шынаржыдар.

Ном — билиглериниң үндезини. Номнуң кижизидикчи салдары улуг. Библиотекаларның ажылын көргүзерде бо угланыышкынны кол ажыглаар, «Чаа ном» деп рубриканы килдис ажыдар.

Чогаадыкчы ажылдакчының бедик ат-алдары, оон хүлээлгезиниң дугайы, чогаадылганың бедик идейлиин, чон-биле харылзаа, чогаадыкчы организацияларның күш-культура коллективтери шаннадар дээш кичээнгейде турар. Совет көдээзиин чаартылгалары, беш чылдың маадырларының ажыл-херектери болгаш совет амыдырал дугайында очерктерни солуска парлаарын көвүдедир.

Школа темазы оон бүгү-ле айтырыглары-биле хады, студентилер амыдыралы кичээнгейниң төвүнге турар. Күш-ажыл кижизидилгези-биле черглетиптир эстетиктиг кижизидилге темазын чырыдарын күштелдирер. Өг-бүлеге кижизидилгеге ада-иениң ролю, үлегер-чижээ оныа салдарлыг, шак мындыг темалыг материалдарны башкыларның, өртемденнериниң дузазы-биле кылыр болгаш парлаар. Эстетиктиг кижизидилгени школаларда канчаар боттандырып турарының байдалын хандыр өөренип көөр.

Кижилериң араазында харылзаазы, бот-боттарыңа хамаарылгазы, ак сеткил, буянныг чаагай чорук; кадыг сеткил, бодун тогударын, улуурган, эт-сеспирек, алыксак-чиксек чорук дээш еске-даа чамдык чүүлдер дугайында «Канчап эскербээнил?» деп өге-биле бир чагааны килдис солуска парлаан болгай. Ындыг хевирлиг чугааны оон бир янзы кылдыр «Сээң амыдыралчы туружуң» деп рубрика-биле 1985 чылда уламчылаар бодап турар.

Культура килдизи 1985 чылда үстүнде көргенивис чамдык айтырыгларны өзек кылдыр алырын планнап турар. Киидиете еске-даа чугула айтырыглар бар болгаш хөй. Оларны солун арынга чогумчалыг кылдыр парлап үндүрериңе солуның бижинчилериниң киржиттезин эң идепкейлиг болур дээрзинге бүзүреп турар.

Антонин Запотоцкийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга

АЖЫЛЧЫН ПРЕЗИДЕНТ

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң шылгараңгай ажылдакчызы Совет Эвилелиниң шынчы оолуу Антонин Запотоцкийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюо болган. Чехословакияга социализмниң тиилелгезин дээш демиселдиң будуң үе-чадазы оон амыдыралынга салдарны чедирген.

Антонин Запотоцкий Заколана суурга төрүттүнген, ук суур Кладнодан шоолут ырак эвес. Оон ачазы Ладислав Запотоцкий ол шахтёрлар чуртунга социал-демократтарның баштайгыларының бирээзи турган. Оглу адазының изин истээн. Ол алды харлыг Антонин даш чонукчузу мергежилдя шиигээдип алгаш, аныяктарның социал-демократтыг эвилелиниге киргеш, удавайн оон удуртуучуларының бирээзи болуп, а оон соонда социал-демократтыг партияның кежигүмү болу берген.

1905 чылда, кажан Россияга революция болган дутаймында медээни солуннар дынналыпканда, Прагага, Кладнога болгаш Брюга дүшкүүрлүг болуушкуннар калбарган. Чыскаалдарга киришкени дээш аныяк Запотоцкийни тудуп хоруглаан. Ынчалзажок үр болбайн ол хосталган. 1907 чылда оны Кладноже крайның партия организациязының секретары болуп, анаа ажылдавры-биле чорудупкан. Оон эгелээш-ле оон амыдыралы чех шахтёрларының шивээзи болур ол хоорай-биле холбажы берген, ол чылдарда ажылчын ангының эң-не организастыг база революсчу хөен киргей отряды анаа турган.

Делегейниң ийиги дайынының үезинде Запотоцкий армияга революсчу ажыл-чорудулгазын уламчылап, «Свобода» солунга чүүлдерин бижип, дайынга удур тайылбыр ажылын чорудуп турган.

1918 чылда Октябрь революциязының салдары-биле австри-венгр империязы бууран дүшкен. Оон составынга бактаап турган улустар бот-башкартынар эргезии чаалап алган. Чехословакия Республика тургустуунган. Ынчалзажок оон чагырыкчылары буржуаз тургузугну быжыглаар политиканы чорудуп, Совет Россияга удур демнежиримче ыйгырып, ону хүлээп көөрүнден ойталааннар.

А. Запотоцкий болгаш Б. Шмераль болгаш еске-даа социал-демократтар чазактың политиказын чидин-биле шүүмүлеп турганнар. Оларның мындыг ажыл-чорудулгазының түнелинде социал-демократтыг буржуазия-биле эвилелдежирин болдурбас дээш, марксизмниң принциптеринге партияны катап тургузары болгаш Совет Россияны хүлээп көөрү дээш бүзүрелдиг туржуп турган. 1920 чылда кладножулар Коминтерниниң ийиги конгрезиниче Антонинни делегат кылдыр чорудар дээ шиитпирлээнивер.

Москваны көрүп, Ленин-биле ужуражырынга бүзүреввээн мен деп сөөлүредир ол сактып чугаалаан. Делегей пролетариадының баштыңчызындан хөйнү-ле айтыксаан. Запотоцкий Кремльде. Ол хөлчок сүрээдээн. Владимир Ильич креслога оны олуруткаш, а боду бирде, олуруп каап, бирде, ынай-бээр кылаштап каап турган. Ленин Чехословакияда байдал дутайын, чоон үеллиг социал-демократтарның планнарының болгаш программазының дугайын, оларның ажылчынар ортузунда кайы-хире биддингирининң дугайны бирден-бирээ чокка айтырган. Кадыг чугаалажып олурар кижизин ол конучуг дынналыр болгаш ижин-кара чогу-биле кижини зайыңга киирип ыптар. Запотоцкий оон-биле, шагда-ла танышыры кижи-шыкаш, чугаалажып олурган. Запотоцкийниң чугаазын төндүр дынналгаш, Ленин шын эвес будулгаазынарың айыылдыынын дутайын ыяк чугаалаан, туруп болур частырыгларның дугаймында сагындырып, барының үзелдиглерден анчыланып алгаш, революсчу чаа принциптерге үндезилээш, тускайлаң партияны тургузарын, массалыг организацияларга, иланган профэвилелдерге ажылдаарын сүмелээн. «Барыын Европада профэвилелдер — улуг күш-тур. Профэвилея шимчээшкинниниң талазындан деткимче чокта революсчу кавдыг-даа төделимишкин болдуимас!»— деп. Ильич чугаалаан.

Запотоцкий хөй-аът киргеи чанып келген. Удавайн ол төөн үзелдиглериниң удуртулгазынче кире берген. Чехословакияның Компартиязының тургузукчу съездизин чыылдырынга олар белеткенип турган. Ынчалзажок съездиинин ажылында ол киришээн. Революсчу комитеттиң баштыны болуп алгаш, Кладнога ажыл соксадымышкыны организастаарын дээш Антонин Запотоцкийни кара-бажыңга хоруглаан. Бодучокта-ла ол партия Төп Комителиниң составынга соңгуттурган.

Мюнхен дутуржулгазының соонда, кажан фашизминиң айыылы шуут диргелип келгенде, Чехословакияның Компартиязынга аар-берге хүнмер таварыш келген. Фашизмге удур демократтыг бүгү-ле күштерни сырый каттыжарынче кыйгырган партияның политиказын Антонин Запотоцкий чайгылыш чок камгалап турган. Кажан Чехословакия кезекгерге чарлы бээрге база оон барыын областарын гитлержи Германия эжелеп аптарга, еске-даа удуртукчулар-биле кады партияны ол чажыдыы-биле ажылдаар кылдыр белеткеп эгелээн.

ТК-ның шиитпирии ёзугаар Запотоцкий Москваже чоруур ужурлуг турган, ынчалзажок оруска оны гестаночулар түдүп, кара-бажыңнан алгаш, а оон соонда Заксенхаузен концлагерьже чорудупкан. Аштап-суксал, арып-доруп баисыраныидан бут кырынга мөлдүкалдык турар Запотоцкий кижилерин хей-аът киирип, гитлержилер чайлаш чок тиилеттирер, Совет Эвилели фашизмге удур туржуп, тиилээр-даа деп оларны бүзүредип турган.

1945 чылдың майда үрде манаан хосталга-даа келген. Бодуиун баштайгы чугааларының бирээзинге Антонин Запотоцкий чехословак ажылчы чоннарның өмүнээзинден хостакчыларга — Совет Армияның дайынчыларынга канчаардаа аажок улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткен. Ленин-биле ужурашканын, оон чагыын ол сактып чугаалаан. «Ленин чаа ёзу-биле ажылдаарынче кыйгырган. Совет кижилер коммунистиг күш-ажыл дээш тулчууушкунче кирип эгелээн. Фронтуларга тулчууушкуннардан ол тулчууушкуннуң хөй-хөй катап аар-берге болуруп Ленин сагыпгырган»—деп, Запотоцкий чугаалаан.

Запотоцкий 1945 чылдың июльда Чехословакияның революстуг профэвилелдерининң Төп Чөвүлелиниин даргазынга, Түр национал хуралдың делүдатынга, а оон соонда Национал тургузукчу хуралдың даргазынга сонгуткан.

1948 чылдың февральда Климент Готвальд болгаш Коммунистиг партияның ескеда удуртукчулары-биле кады ол хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарының революсчу чаалап алышкынызын камгалаларынче көдүрүлүп үнгеннерни болгаш партиан турган.

Февраль тиилелгезинии соонда Запотоцкий Чехословакияның чазаанның даргазының оралакчызы болу берген, а 1948 чылдың июньда, К. Готвальдыны республиканың президентиин кылдыр сонгаанының соонда, ЧСР-ниң премьер-министрынге томуйлаткан. Ажылы канчаар-даа авжок чай-хос чок болза-даа, ажылчыннар, тараачыннар-биле ужуражырынга үе-шактыг ол тыш ап турган, оларның-биле чугаалажырынга шак чораан.

Бир-ле катап Кладноиуң шахтёрлары Запотоцкийниң бажыңынга чедип келгеш, шахталарның бирээзинге оон адыг-биле адаар деп шиитпирлээнин дыңнатканнар. Ол шуут ойталаан. Бир эвес чоншөөрешпес болза, моон чорбас бис деп, ажылчыннар медеглээн, Запотоцкий каттыра каапкаш, мынча дээн: «Че, ындыг-дыр, чорбанар харын. Авай, раскладушкаларлан аалчыларга салыш бээйт, биске хомаарлары ол-дур».

1953 чылдың мартта Чехословак Республиканың президентизи Климент Готвальдының мөчээнинин соонда, ол бедик албан-дужаалга чоннуң күзели-биле Антонин Запотоцкий сонгуттурган. Заколана суурдан келген даш чонукчузу ажылчын ынчалдыр президент болган.

Бо кижиниң мөзү-шынарын, углаан-бодалга талазы-биле байлаан бүрүү-биле бижиири дыка берге. Шылгараңгай политиктиг ажылдакчы болгаш улуг чогаалчы. Ол дыка хөй роман-хроникаларны бижээн. Октябрь революциязының төөгүлүг ужур-дузазын Чехословакияга баштай бүлген кижилерии бирээзи база ол. Антонин Запотоцкий Совет Эвилелиниң шынчы болгаш эң сеткилдиг оолуу чорааан, ССРЭ биле Чехословакияның аразынга бүзүдүбас найыралы болгаш сырый эвилелди быжыглаарынга база хөгжүдеринге хөй күженишкинии үндүргеи.

Александр ЯНИН.
төөгү эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

«КРОКОДИЛДИҢ» ЛЬВОВТА АДРЕЗИ ДУЗАЛААН

Е. Петров деп шолалыг чогаалчы Евгений Петрович Катаевтиң ажыл-чорудулгазында эки билдинмес эпизодтарын катап тургузарынга «Барыын Украинада крокодил» деп шоодутлуг журналдың ховар экземплярлары дузалаан. Бүгүзэвилелдиг «Крокодял» журналының үнүшкүнүүт редакциязы бежен чылдар мурнунда Львовка барып, бо журналды үндүрүп турган. Редколлегиниң составынга Москваның, Киевтиң чогаалчылары киргеп. Ол үндүртүшкүнүү Е. Петров удуртуп турган.

УССР-ниң Эртемнер академиязының библиотеказындан украин база орус дылдарда үнген дөрт номерлериин шуптузу тывылган. Олар-биле катай кол редакторнуң 1939 чылда бижээн чагаазы база бар. Журнал хосталган черде баштайгы совет журнал болуп, барыын украин чоннуң салымчаанын шиитпирлээн хөй-ныышкынның болуушкуннарының хевечизи болган деп ында Е. Петров бижээн.

Чидиг фельетоннары, шоодутлуг чогаалдары, карикатуралары-биле ол журнал чазый, хоптак байларны кочулап, шоодуп, эргиинин артышкынынарыбиле демисежип чораан.

Хосрайның урап чогаал төөгүзүнде А. Толстой, А. Корнейчук, В. Лебедев-Кумач сугларының аттарының чамында бүрүнгү украин черге Совет эрге-чагырганы тургузуп, бижыглаарынга хамаатыы улус-хуузун киргеп база бир совет чогаалчының ады кестип келген.

Г. НЕКРАСОВА,
СЭТА-ның корр.

Львов.

КАТТЫШКАН АГИТБРИГАДА

Республиканың эртем-методистиг төвүнүң болгаш Кызыл райкүүскомнуң культура килдизиниң агиткультбригадазы «Х Улуг Хурал» совхозтуң ажыл-ишчилериниге оюн көргүскен. Оттук-Даш сүт-бараан фермазының ажылчыннарынга дүштеки чапсар үезиняе концерт болган. Оон улаштыр чоок-кавы малынналрга барып, оюн көргүскен. Ол хүн үш кезек черге концерт болган. Сууриун Культура бажынынга ол кежээ агитбригадачылар база ойнааннар.

Бот-тывынгыр композитор, уран чүүлдүң хоочун киржикчизи Монгуш Кертик-оол агитбригаданы удуртуп турар.

Е. МОНГУШ.

САЛГАЛЫВЫС УРУГЛАР—

Кара-Хөл ортумак школазының ада-ие комитеди «Уруглар — бистин салгалывыс» деп кежээни организастап эрттирген. Школаның залын чечен-мерген сөстерлиг бижиглер-биле дериг казыы таварымчалыг. Эң эки кыдыраштар делгелгези, чурулга конкурузунуң стендизи, өөреникчилериниң чогаадыглары, «Дамырак» болгумунуң шулүктерлиг хана-солуну база мында.

Кежээге чалаткан хоочун чурттакчы Күжүгет Балган Кара-Хөлдүң эрткен үезии, оон ат-сураглыг кижилерииин дугайын уругларга чугаалап берген. Суурнуң хогжудениин дугайында Хертек Мыпыраннын тамыштырылгазы солуи болган.

Кежээге онгу классчылар база ада-иелер концертти көргүскеп.

Л. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

СООК БУРУУЛУГ БЕ?

«Спартак» спорт ниитилелиниң республика төвүлели чыл саныида декабрь айда «Саян кыжы» шаннал дээш хаак маргылдаазын организастап турар. Бо чылын ол маргылдааны «Спартактың» Кызыл хоорай төвүлели бир дутаар эрттирген.

«Тайга» станциязынга болган маргылдааның бирги бөлүүнге дээди, ортумак өөредилге черлериниң студентилери болгаш сургуулдары, а ийиги бөлүкке —бүдүрүлгелериин, албан организацияларның күш-культура коллективтери шаннадар дээш киришкен.

Баштайгы хүнде эр улус 10 километриин, а хеөрээженнер— 5 километриин стаоттарынче үнгеннер. № 1 КПТУ-ның сургуулу Родион Маскыр дистанцияны 35 минута 33 секундада эрткеш, бодунун бөлүүнге бирги черии эвлээн. Оон дүмааы Василий оон 7 секунда озалдаан болган. ХПТУ-4-тен Маадыр Самба үшкү черде.

Тыва АССР-ниң Аъш-чем үлетпүр министерствозунуң төлээзи, дүржүдүглыг хаакчы Леонид Чуруто 10 километрпиң дистанциязын 35 минута 18 секундада эрткеш, дээре көргүзүглүг болган. Оон командада эштери А. Поникаров, Н. Иванов олар дараазында шанналларны эвлээнмер.

Хеөрээжен хаакчылар аразынга «Саян кыжы» шаннал Аня Саятыга (ХПТУ-4) онаашкан. № 1 КПТУ-нуң тренери Екатерина Чуруто тиилекчиге минута ажыг че мурнадыпкан. Хаакка республиканың тиилекчилериниң бирээзи чоравп Людмила Филимонова (педагогика училищези) үшкү черде.

Республиканың психиатрия эмнелгезиниин улуг сестразы Людмила Южакова будуүлге, албан организацияларның хеөрээжен спортчуларының аразынга тиилекчи болган.

№ 4 ХПТУ-да хаак спортунуң тренерэ Александр Арчымаевтиң өөреникчилериниң команда талазы-биле бирги черии эвлээн. Оон аныяк хаакчыларлыг оон-даа ооскен командалар киришпээн.

Е. ШИШОВ.

ЧУРУКТА: старт үезин.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

СПОРТЧУ НЕДЕЛЯ

классстар аразынга спортчу неделяны организастыг солун эрттирген. Школаның директору Э. Б. Сырат спортчуларга баймр чедирип, чедиишкин, нерии күзээш, спортчу неделяның ажыттынганыи чарлаан. Байырлыг ажылыышкын соонда уруглар пионерболга боттарының күжүн шенешкеннер. Ооллар аразындан 6 «б» класстың школачылары тиилээн. Ол-ла класстың уруглары ооллардың тиилелгезинге сорук кирип, база-ла бирги черии эвлээн.

Спортчу шимченгир оюннар база дыка солун эрткен. Маиаа 6 «а» класстың шиликдек командазы эң хөй санныг болган. Ооллар аразынга шыдыраа маргылдаазынга алдыгы классчы Салим Оюн кымга-даа уттурбаан. Оон чаңгыс класста эжи Айлаң / Сырат шашкиге тиилекчи болган.

Маргылдааларының соолу 32 бичии мөгенин хүрежи-биле доозулган. Аиаа болуунуң ынак аргаларын чараш ажыглап турган, 6 «б» класстың өөренижизи Артём Араптан шүүлген. Аяс Идам үжүүрлешкен. «Чараш хүрешкени дээш» деп тускай шаннадны Откун Чөмбүрүкке тывыскан.

Спортчу неделяның түнелин үндүрген соонда 6 «б» класстың найыралдыг комзидазы Айлаң Сырат шашкиге тиилекчи болган. Тиилекчи командага болгаш идепкейлиг-лерге школаның администрациязының күрүнээи дипломнарны, хүндүзел бижиктерии база өртектиг белектерии тывыскан.

Ажыктыг, солун спортчу неделяны эрттирериие башкылар А. Элбек, М. Оюн, О. Паву болгаш С. Чалнмаа олар идепкейлиг киришкеннер.

Т. САНАА.

Тес-Хем район.

Шыдыраа

БАЗА-ЛА ХАЙЫМ БОЛГАН

Анатолий Карпов биле Гарри Каспаровтуң аразынга делегейге шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш маргылдааның үжен дөрт дугаар салыы база-ла хайым, бооп доозулган.

Шыдыраага делегей чемпиону ат дээш бо чылдың маргылдаазы төөгүде эң узун хуусаалыг бооп турар. Декабрь 19-тагы оюн үжен дөрт дугаар үжураажышкын болган. 1927 чылда Капабланка биле Алехин база-ла ол хире санныг ойнаан болгаш ол 57 чыл мурнунда шиитпирлиг үжураажышкын болган.

Дараазының үжураажышкыны бүгүн болур.

(СЭТА).

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Шыдыраага эр болгаш хеөрээжен улус аразынга республиканың бирги черии дээш мартылдаа Хову-Аксының «Металлург» Культура ордузунда эртип турар. Эр улус аразынга республиканың шилиндек 20 шыдыраачызы ойнап турар. Олар швейцар система ёзугаар 8 эргилдириг оюнну кылырлар, а хеөрээженнер долгандырыг системазы-биле ойнап эгелээн.

Ийи эргилдириг салыг соонда республика чемпиону Леонид Мохов, Алыг-оол Монгуш, Родион Монгуш болгаш Сергей Севаан олар түс-түзүнда ийи-ийи, а В. Асатов, Т. Оюн — 1,5-1,5 саннарлыг.

Маргылдааны аки организастаан.

Н. ОНУФРИЕВ,
маргылдааның судьязы.

ЛЕКЦИЯЖЕ ЧАЛААЛГА

1984 чылдың декабрь 23-те, воскресеньеде, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга хүндүскүмүн 14 шакта хөйге «ССРЭ-ниң делегейже байзалыынын дугайында» лекция болур.

Лекцияны Бүгү-эвилелдин «Билиг» ниитилелиниин лекторы, юридиктиг эртемнериин доктору ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының күрүне болгаш эрге-хоолай институтунуң профессору Раис Абдулхакович Тузмухамедов (Москва хоорай) номчуур.

Лекцияже абонементилер-биле кирер. Ол ышкаш билеттерни база садып турар.

ТВ

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.15 — Телемедээлер. 14.35 Док. фильм. 15.20—Орус чугаа. 15.55—И. Гайда. № 101 симфония. 16.30—Эртемденнер Москва чоогунуң агро-үлетпүр комплекизинге. 17.00 — Концерт. 17.40 — Док. чаа фильм. 18.00—Концерт. 18.30—Док. фильм. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Эртем болгаш амыдырал. 19.30 — «Шербурские зонтики». Уран чечен фильм. 21.00—«Үе». 21.35—Концерт. 22.10—«Известия» солуниун шаннады дээш хөөкейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР биле ССРЭ-ниң командазы ойнаар. Чапсарза — 23.20 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—Эртенги гимнастика. 8.15 — Телефильм. 8.35; 9.35—Музыка. 7-ги класс. 9.05; 12.35 — Англи дыл. 10.05—ПТУ сургуулдарынга. 10.35; 11.35 — Төөгү. 7-ги класс. 11.05—Шүүлтелел. Э. Багрицкий. 12.05—Эртем-педтереалыг фильмнер. 13.05 — И. Бабель. Чогаалларының аринязындан. 14.00—Совет күрүнениң үндезилиниң болгаш эргелер. 14.30 — А. П. Чехов. «Хамелеон» 6-гы класс. 14.55—15.00 — Телемедээлер.

* * *

18.00 —Телемедээлер. 18.10 — Баскетболга ССРЭ чемпионазы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «Адыя төвү» 19.15 — «Найыралдыг болгаш хөглүг-омактыглар». 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Антал Гидаштың шүдүктери. 21.00—«Үе». 21.35—23.20—П. Павловский. «Элегия». Фильм-шиг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Отаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, хар чагбас. Соңгу-чөөн чүктеп хаттың дүргени секундада 2-7 метр.

Дүне 39-44 градус, чамдык районнарга 30-35 градус соор. Хүндүс 28-33 градус, чамдык черлерге 20-21 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар. Соңгу-чөөн чүктеп хаттың дүргени 2-7 метр, хар чагбас. Дүне 40-42 градус, хүндүс 28-30 градус соор.

КИНО

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Недолгая дружба» 10.00, «Первая компания» (2 сериалыг) 11.50, 14.40, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан и Людмила» (2 сериалыг) 10.00, «Вождь Белое Перо» 13.15, Киноклуб «Подросток и закон» 15.00, «Каждый десятый» 17.15, 18.55, 20.35 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Танцор «Диско» 15.00, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киносборник 11.00, «Чучело» (2 сериалыг) 14.00, 17.00, «Необыкновенный шаг» (2 сериалыг) 19.30 шактарда.

Кызылдың аъш-чем садыы бодунуң магазиннеринге ажылдаары-биле салыгжыларны чылап турар. Чыл түнелдерии ёзугаар 13 дугаар ажыл төлевирии бээр. Садыгга ажылдаары-биле пенсионерлерни база чалап турар болгаш ажыл төлевирии оларның пенсиязынга салдар чедирбес.

КЕЛИР АДРЕЗИ: Кызылдың аъш-чем садыы, кадрлар киидизи. Октябрьская худумчуун № 29 бажың, кабинет № 7, телефон № 2-54-36.

Редакциянын адреси: 667000 Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко худумчуу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлаачыларының 2-35-24, 2-23-54, харыылаалгы секретарының 2-28-35 секретариаттың 2-23-38 партийнин ышкыраал болгаш үлетпүр киидистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг киидистериниң 2-37-19 чагаа киидизиниң 2-41-27 информацияның киидизиниң 2-20-80 культура киидизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47 корреспондентилериниң 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-48 «Олуг сеспей» барганың 2-32-75 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3007.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко худумчузу, бажың № 1;

ТС—01144

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 293 (12683) | 1984 чылдың декабрь 22, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СОВЕТ РАДИО ДАМЧЫДЫЛГАЗЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА

Эргим эштер!

Улуг Бодуушкуун — ССРЭ-ге доктаамал радио дамчыдылгазының эгелээш хүнүлеп бээр 60 чылы-биле холбаштыр силерге чүректен канышкан үзүг байырны чедирип тур мен.

Алдан чыл дургузунда совет радио дамчыдылгазы бүгү чуртка калбарган болгаш бистиң шиитилелиивистиң угаанбодал амыдыралының түдүш кезээ, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң дээштиг чепсээ болган.

Радионуң пропагандисчи ролюн Владимир Ильич Ленин бедии-биле үнелеп, ону саазын болгаш хемчээл чок солуун деп адаан. Ажыл-агый, политиктиг болгаш социал улуг сорулгаларны шиитпирлээримге, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң шиитки база даштыкы политиказын тайылбырлаарынга бодунуң улуг салыышкынын радио киирип, бистиң чуртувустуң дугайында шынчыг чоруктуг делегейниң улустарынга билип алырынга арганы берип турар.

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң экономиказының, эртеминиң, техниказының, культуразының ажылчы чоннарының чаагай чоруунуң улам ымай көдүрүүшкүнүн дээш демиселге совет радио дамчыдылгазының ажылдакчылары моон соңгаар-даа идепкейлиг каржир, амыдыралдың совет хевирии, бистиң амгы үеэлелеривистиң — хоочун садчыларның революстуг, дайынчы болган күш-ажылчы алдарлыг чанчылдарының төлептиг уламчылакчыларының кайгамчык эки мөзү-шынарларын тодаргай пропагандалаар аянгыга бүзүрелди илергейлеп тур мен.

Чогаадыкчы саа-даа чедиишкиннериңерни силерге күзедим, эргим эштер!

К. ЧЕРНЕНКО.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

Россияга 1905—1907 чылдарның революциязының 80 чылының дугайында доктаалды СЭКП ТК-ның Политбюрозу эелеглиг дуралынга үзүлээп алган. Ол дээрге империализмниң үе-чадазында баштайгы улусчу революция болган, оон баштыңы бүгү ажылчы чоннар массаларының башкарыкчызы ажылчың ангы болуп турар деп доктаалда демдеглээн. Революстуг теорияны практика-биле холбаштырарын херек кырында боттандырган чаа хевириң партиязы — В. И. Ленин баштаан большевиктер партиязы чоонун хосталгалыг демиселиниң авангардынга туржуп турган. Улус массаларын тургускыны ажылчынар, тараачынар, солдаттар депутаттарының Советтери революстуг эрге-чагырганың дайынчы органнары болган, оларны В. И. Ленин келяр үениң социалистиг күрүнезиниң эге девири деп адаан, ону Улуг Октябрь бүрүн бадыткаан.

Россияның баштайгы революциязының 80 чылын партиязының болгаш чурттуң, делегейниң коммунистиг ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимээжикиниңиң төөгүзүнде алдарлыг болуушкун кылдыр калбаа-биле демдеглээри чугула деп санаан көргүскен. Совет улустуң революстуг чанчылдарын болгаш социалистиг тургузуушкунга маадырлыг тиилелгелерни, Коммунистиг партиянның болгаш Совет күрүнеиниң иштики база даштыкы политиказын пропагандалаар, ол барган беш чылдың даалгаларын чедиишкиниг күүседиряле, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң толептиг үткүүрүшче массаларны эвилелдээр талазы-биле төй хемчеглерни чоруулары көрдүнгеп.

Бо айтырыг талазы-биле доктаалдың техизин парлаларга парлаар.

Эфиопияның Ажылчын партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Социалистиг Эфиопияның Административтиг түр шериг чөвүлелиниң Даргазы Менгисту Хайле Мариам биле эш К. У. Черненконуң бесседазын Политбюро чүүлдүг деп көргеп. Болган бесседа Совет Эвилелиниң болгаш Эфиопияның аразында найырлыг харылзааларны быжыглаарынга чаа базым болуп, делегейниң амгы байдалының эң чугула айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарның чаңгыс аайын бадыткап көргүскен. СЭКП-ниң болгаш Эфиопияның Ажылчын партиязының аразында кады ажылдажылганы төөгүдер дугайында дуңгужулга ол харылзааларны быжыглаарынга улуг үжүрдүлелиг болуп турар. Бойдустуң чайгаар болган аар халавының үржуктарын ажып эртеринге, чаа амыдыралды тургузуушкунунга деткимчеңни болган дузалаңчыны эфиопия улуска Совет Эвилели моон соңгаар-даа бээр. Империализмниң болгаш неоколониализмниң ыйышкынышынга удуур туржуп турар Социалистиг Эфиопияның быжыг туружун, Африканың хамаарышпас күүнелериниң чаңгыс эвин болган сырый каттыжышкынын быжыглаар дээш оон чайгылыш чок демиселин Совет Эвилели бедии-биле үнелеп турар.

Эш К. У. Черненко баштаан СЭКП-ниң делегациязының болгаш ЯКП ТК-ның Даргазы К. Миямото баштаан Японияның Коммартиязының делегациязының Москвага болган чугаалажышкынарының түңнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу чугаалажын көрген болгаш чүүлдүг деп санаан. Чогумчалыг бодаалдың ёзүзүнга, бот-боттарын эш үүлүшүнүң бүзүү-биле билчиринии байдалынга болгаш ол чугаалажышкынарын ядролуг дайынны болдурбазынче, ядролуг сепсекти бүрүн хорууры болгаш үзүткаарын чедип алырынче улгаган деэштиг хемчегелерин боттандыраары чедип алырының сонгаарлажышкын чок эргежок чүтүлгазының дугайында айтырыгга ийи партияларың бир эң-сеткилиин тодаразын көргүскенин демдеглээн. Оон-биле чергелештир, ол сорулгаже бүрүнгаараларга идиглиг базымнарны кылырының, оон иштинде космос делгемни милитаризастаарын болдурбазының чугулазын ийи партиялар үлээп көрүп турар. Өске чамдык айтырыглар талазы-биле чөвүшкек бодаалдар түрээ-даа, айтыгнаан үгланышкынарга СЭКП-ниң болгаш ЯКП-ниң аразынга кады ажылдажылга үстүнде төөгүлүг сорулгаларны шиитпирлээр дээш демиселче делегейниң хөй-нийтизиниң санал-оналын, тайбынга маңнаң бүгү күштерин эвилелдээрингe эки салыышкын болуп шыдаар.

Эш Н. А. Тихоновтуң Мальта Республиканың Премьер-Министри Д. Миятофф-биле чугаалажышкынарының болган эштер К. У. Черненконуң, А. А. Громыконуң бесседаларының түңнелдерин чугаалажып көрген болган чүүлдүг деп санаан, шынаарга совет-мальта бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы үлам ыңай төөгүдерининг эң чугула айтырыглары, а ол ышкаш Европага болган Чер ортузу далайны делегейниң аймыл чок чоруун хамыраарының, Чер ортузу далайны быжыг тайбынын болган кады ажылдажылганың зонаны болдурарының айтырыглары ол чугаалажышкынарын болган бесседаларның үезинде көрдүнгеп.

«Проблемы мира и социализма» журналдың ажылынга хамаарыштыр Прагага болган ужуражышкынның дугайында эш Б. Н. Пономаревтуң информациязын Политбюро дыңнаан. Боо-чевеселерниң эндере бүдүрүшкүнүүге удуур коммунистерниң, дайынга удур бүгү күштериниң демиселиң идепкейжидериниң айтырыгларын кайгаар көргүүге хамаарыштыр ужуражышкынга кирешкен партияларның бодалдарының ниитлелиишкин коммунистиг болгаш ажылдың партияларның интернационалыг харылзааларын быжыглаарынче болган дем каттыштырын үезелериниң үлам ыңай күштелгенин ол ужуражышкын көргүскен, шынаарга «Проблемы мира и социализма» журнал ук харылзаалары хөгжүлгенинин чугула чепсээ болуп үжүлгеп.

Иштики болган даштыкы политиканың, тайбын болган улустарның бот-боттарын биличир чорууг дээш демиселлиң чамдык өске-даа айтырыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хүралынга база чугаалажып көрген.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ ОНГУ СЕССИЯЗЫ

Дүүн Кызылга, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязы болдуунуң ажылын үргүлчүлээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат Ю. Л. Аранчын хүралдыг ыяргалап эрттирген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат Ю. Л. Аранчын Толээлекчилер чөвүлелиниң саналын ёзүглаар дараазында айтырыгларны сессияның хүн чүрүмүнге киирер дугайында саналдаан:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының дугайында.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының дугайында.

Үк айтырыгларны сессияның хүн чүрүмүнге бир үн-биле киирген.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары депутат Г. Ч. Ширшинге сос берген. Эш Михаил Клаевич Мендумени пенсияже үнгени-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы албан-хүлээлгеден хостаар дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң партия бөлүүнүң болгаш Толээлекчилер чөвүлелиниң аңгыларындан ол киирген.

Депутат М. К. Мендумени сос пенсияже үнгени-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазына сонгуур дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң партия бөлүүнүң болгаш Толээлекчилер чөвүлелиниң саналын сессияга чугаалажып көөру-биле Г. Ч. Ширшин киирген.

Депутат Ч-Д. Б. Ондарны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы албан-хүлээлгеден хоставышаан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазына сонгуур дугайында доктаалды сессия чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда сессия хүн айтырының дараазында айтырыгларга сонгуур дугайында доктаалды сессия чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда Г. Ч. Ширшин эш Владимир Ефимович Серяковту Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгеден хоставышаан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазына сонгуур дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң партия бөлүүнүң болгаш Толээлекчилер чөвүлелиниң саналын сессияга чугаалажып көөру-биле киирген.

Депутат В. Е. Серяковту Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгеден хоставышаан, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазына томуйлаар дугайында доктаалды сессия чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда сессия хүн айтырының дараазында айтырыгларны чугаалажып көөрүнче шилчээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязынга чугаалажып көөр хылдыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бөлүк депутаттарының киирген негелдезинин күүсеттинип турарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат М. М. Мунзук информация кылган.

«Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем болгаш Эрзин айылнарда пассажирлерни транспорт-биле хандырып турарында четпестерниң дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бөлүк депутаттарының бижимел негелдезинин дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының тоску сессиязының доктаалының күүселдезинин дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаалын сессия хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының онгу сессиязы ажылын оон-биле дооскан.

Депутат Чимит-Доржу Байырович Ондарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазына сонгуур дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы албан-хүлээлгеден хостаап, депутат Чимит-Доржу Байырович Ондарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазына сонгуур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. ФЕДОРОВ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 21.

Депутат М. К. Мендумени Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы албан-хүлээлгезинден хостаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Депутат Михаил Клаевич Мендуменинң пенсияже үнгени-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы албан-хүлээлгезинден ону хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. ФЕДОРОВ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 21.

Депутат Владимир Ефимович Серяковту Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазына томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгезинден хостаап, депутат Владимир Ефимович **Серяковту** Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазына томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 21.

ИДЕПКЕЙЛИИ, ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Бөгүн Кызылга профэвилелдерниң эвилелдер аразының XII область конференциязы ажыттынаа. Ол — республиканың хөй-нийтизи амыдыралынга чугула болуушкун. Оон делегаттары партиянның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон пленумнарының, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр профэвилелдерниң бүгү эвеноларының ажыылын улам идепкейжидер талазы-биле амыдыралын апра-дурмулгазын солчуп, профобчөвүделдиң өтчёттуг үеде чорутпан ажылын анализтеп көөрлеп.

«Профэвилелдери — эргелеп башнарылганың школазы, ажыл-агыйны чопуразоонуң шиверазы, коммунизминиң школазы». Бо ленинчи тодарадылганы ажылчы чоннарның ол массалыг яттырычышкынары беттаарының хүн бүрүге ажыл-херээ-биле бадыткап турар. Амгы үеде бистиң республикада профэвилел организациялары беттаарының хүрээленинде 122 мун кежигүннүг. Зге болгаш ортумак звеноның профэвилел комитеттериниң саны өскен. Республиканың культура амыдырачыларының профэвилел обкому чаа тургустунган.

«Беш чылдың дөрт чылдарының планнарын Совет Тываның 40 чыл юбилейинге чедир күүседир» деп эгелээшкиннерниң иннинатоорларының бирээзи — «Тиилелге» совхоз. Ол ажылчы күрүмеге эът, сүт, дүк садарының дөрт чыл планнарын республиканың юбилейинге чедир күүседиплеп. Ынча профэвилел комитеди социалистиг чарыштың массалыын, ээштинин чедип ап, ажылдап турар бүгү кижилерни социалистиг чарышта хаара тутнан.

Күш-ажылчы коллективтерге сагыыга-чуруумну болгаш организастыг чорукту улам ыңай быжыглааны экономиканы талазы-биле көскү түңнелдерни берип турар. Ылаңгыя профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының организаторчу ажылын эжиидип, күш-ажылдың, бүдүрүлгенниң сагыыга-чуруумун быжыглаар ээзээ демиселяри нүүтелдиргени, күш-ажыл камгалалының талазы-биле комплекстиг хемчегелерни эрттиреринге акшаландырылышкынының доктаамал өзүлдези 1981 чылга дегиизерге бүдүрүлгеге ооал-ондакты элээн кудулаттынан.

Профэвилелзери ажылчы чоннарның бүгү кезектерин хаара тудуп турар эң хөй санныг, массалыг организация болганда, оларның ажыл-чорудулгазы калбак, нарын болгаш хөй талалыг. Олар ажыл-агый болгаш социал программаны шиитпирлээримге, күш-ажылдың сагыыга-чуруумун быжыглаарынга, идей-политиктиг база мөзү-шынар кижизидилгеминге беттарының төлөдөгай ажыл-чорудулгазы-биле ээжиттиг салгалгы чедирер ужуруг. Ынчалзаавок профэвилелериниң область конференциязының мурнуу чарыында черчерге эртиилээн өтчёт-сонгулдалыг хуралдарга болгаш конференцияларга социалистиг чарышты организастаар, коллективтиг керээлерни күүседир, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр ээжи шинчээшкинни кавбартыр, күш-ажыл камгалалын, күш-ажылдың, будурулгенниң сагыыга-чуруумун быжыглаар талазы-биле айтырыгларга хамаарыштыр профэвилел комитеттериниң, ажыл-агый удурткучуларының адрезинге шынгыы шүгүмчүлелер белгулаан. Чижээ, «Тываүдуг» трестеге профэвилел комитеди кижилер-биле төвараг ажыл чорутпайн, күш-ажыл камгалалын, социалистиг чарышты хөйге калбаа-биле билдингир, көскү бөлдурарын четпес организастаан. Оон ыңай бо чылдың коллективтиг керээзин бадылаарынче кешкен кичээнгей салгаанын хураага профэвилел кежигүннеринең шынгыы шүгүмчүлээннер.

Он бирги беш чылдың дөртку чылы эм каш-ла хонгаш дөөстур. Бүгү совет улус ышкаш, республиканың ажылчы чоннары партияның сайган сорулгаларынга шаңгычы ишбиже харыылап, чедип алдынган чүүлдерни быжыглаавышаан, планныг онзаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чайгылыш чонга күүседиөөн чедип алыр ужуруг.

«Профэвилелдери ажылчын инициативазы хогжүдер, үч-кыштыр планнарны хүлээп алырынга идиг бээр, бедик бүзүрүкчүлүг ажылдаарының эң эки байдалдарын күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге тургузарын чедип алыр хүлээлгениг» — деп, эш К. У. Черненко чугаалаан.

Беш чылдың болгаш оон дөртку чылының база дөөзүкчү чыяы 1985 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаар ээзээ ажылдың эки дүржүлгазын быжыглаарны, СЭКП-ниң XXVII съездизинге, Тиилелгениң 40 чылынга бөртнелдер-биле холбаштыр ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы кедүрүүшкүнүн долу күш-биле ажыттыраары чугула.

1985 чылдың февраль 24— соңгулдалар хүну

ЧОН ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ АДАП ТУРАР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттарның кандидаттарын депшидер талазы-биле сонгулда мурнуун хуралдары республикада уламчылавышаан. Ажылчы чоннуң политиктиг бедик идепкейи-биле байырлал шинчилиг ол эртип турар. Республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга төлөөлекчилери кылдыр чон бүдүрүлгениң мурнаачыларын, көдээниң ишчилерин, албан-хаакчыларны адап турар.

Кызылдың даваныла фабриказы. Ажыл хүнү доостуру билек, Заводской № 21 сонгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадын депшидер сонгулда мурнуун хуралын ажыктаан, келир чылдың февраль 24-те болур сонгулдаларга белеткелдерниң совет сонгулда системазының дугайында чугаалаан. Советтерге эң болур сонгулдаар он бирги беш чылдың доозукчу чылында — СЭКП-ниң XXVII съездизинге белеткелдиң чылында, Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Улуг Тиилелгезиниң 40 чылында болуп эртери-биле онаагай дээрэзин демдеглээш, чугула ол болуушкуннарны төлептиг күш-ажыл-биле уткуур сорулга бүдүрүлгениң ол мурнунда салдыганын ол чугаалаан. Фабрика коллективинге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадын депшидер улуг бүзүрел онаажын тударын ол түңнелинде чыыланнарга дыңнаткан.

Фэбриканың директору Т. П. Пургина саналынга сонгулдаларга уткуштур бүдүрүлгениң ажыл-ижин чугаалаан. Коллектив бо хүннерде 1985 чылдың февраль үлүүнде ажылдап турар. Ону чедип алырынга цех, бригада бүрүзү бичө эвес улуг-хуузун кииргенин ол демдеглээн. Бо чылдың планныг ошаалдазын хуусадан эрте 180 кижи күүсеткен. Мурнакчылар сөй. Оларның бирээзинге комсомолчу Е. А. Аракчаа хамаарыжыр. Оон удуртказы хөй бижар бригада бүдүрүлгезе социалистиг чарышка чүгле бо чылда дөрт удаа тиилелгеп болган. Ак сеткилдиг, ажылга кымыгаз-биле Елена ыш-өөрүүн бүзүрелин чедип алган дээрэни чугаалаан. Елена Аракчаана Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадын кылдыр депшидерни саналдаан.

Даваныла шегинии мастери Л. Дарзан-оол, майын салыкчызы В. Белоногова болган оон-даа өскелер ол саналды деткип, кады ажылдап турар эжиниң адынга мактаалы сөстерни чугаалап, анаа көрүскен улуг бүзүрелдэн Елена Аракчаа шынзыдыл шыдаар дээрэни бүзүреткеннер.

Заводской № 21 сонгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадынга комсомолчу Елена Ашай-оолovна Аракчааны депшидер дугайында доктаалды фабриканың ажылчыннарының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан хаакчыларының хуралынга хүлээп алган.

• • •

Тес № 109 сонгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадын депшидер хуралга «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажыл. дакчылары болгаш албан-хаакчылары чыглып келген.

Совхозтуң партком секретары С. С. Салчак хуралдың хирикичилериниге Советтерге сонгулдаларга белеткелдиң чорун турарын делгерейгей чугаалаан. совхозтуң ажыл-ижиниге доктаагаан. Республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга төлөөлекчи адаар будурел оларга онаашканын чылгаанарга ол дыңнаткан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадынга хой-жу Г. Т. Адышаана депшидерий саналдаан.

Совхозтуң чолаачызы К. С. Сагаачы, тудугжу А. Л. Соян ол саналды деткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадынга хойжу Галина Туматовна Адышаана депшидер дугайында шиитпирин хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

Тес № 109 сонгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадынга «Кызыгаар» совхозтуң хойжузу Галина Туматовна Адышаана депшидер дел саналды Ак-Эрик ортумак школаның башкылар коллективиниң сонгулда мурнуун хуралдың киржикчилери база бир үн-биле деткээн.

Сонгукчуларның кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыты чыыжынга сонгулдалар талазы-биле Төп сонгулда комиссиязының турар адрези: **Кызыл хоорай, В. И. Ленин шөлү, Советтер бажыңының № 107 өрээл, телефон № 2-55-42.**

• • •

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга сонгулдалар талазы-биле Кызылзам № 941 округ сонгулда комиссиязының турар адреми: **Чадаана хоорай, улус депутатарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүсеткен комитединиң бажыңы, телефон № 2-47.**

Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 30, Советтер бажыңы, телефон № 2-21-26

• • •

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга сонгулдалар талазы-биле Чадаазының № 941 округ сонгулда комиссиязының турар адреми: **Чадаана хоорай, улус депутатарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүсеткен комитединиң бажыңы, телефон № 2-47.**

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң хөскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Совет Эвилелиниң Маадыры, Социалистиг Күш-ажылдың үйи дакмыр Маадыры Дмитрий Федорович **Устиновтуң** аар аарлаашыл соонда 1984 чылдың декабрь 20-де 77 дүрлүг чорааш чедиишкиннээ хаяа ажылдакчы-биле дыңнадып тур.

СЭКП Төп Комитеди — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң **докладыры болза:**

1. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Дмитрий Федорович Устиновтуң ортумкудулгазының организастаавы-биле дараазында составтыг күрүне комиссиязын тургузары: эштер Г. В. Романов — даргазы, В. В. Гришин, В. М. Чебриков, Л. В. Смирнов, С. Л. Соколов, С. Ф. Ахромеев, А. А. Епишев, К. М. Боголюбов, М. С. Смирнов, И. Ф. Дмитриев, И. П. Кудинов.

2. Л. Ф. Устиновту Кызыл шөлге, Кремль ханазынга ортумкудулгаар.

Профэвилелдер— коммунизмниң школазы

САГЫЛГА-ЧУРУМ, ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУК ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Политбюроунуң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш К. У. Черненко чугаазынга күш-ажылдың болгаш будурүлгенин сагылга-чурумун быжыглаары, организастыг чоруктуу, бот-харысалганы бедидери, корум-чурумну долуу-биле хандырары биске чугула принципиалдыг айтырыг болуурун онзалап айыткан.

Ол айтыышкынны боттандырбышаан, Таңды районнуң ажыл-агыйларында профэвилел комитеттери будүрүлгенин яңы-бүрү үезестоктарынга сагылга-чурумну быжыглап, ажылчыннарның онаашкан ажылынга бот-харысалгазын бедидип. Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлуну амыдыралга боттандырар хемчеглерни ап турарлар.

Профэвилел комитеттери ажыл шагы үезер, арагалаар, хей-ниитиниң чурумун үрээр, ажылга харысалгазы чок чамдык кижилериң херээн көрүп, ол талазы-биле алдынган хемчеглерни профэвилел райкомуунга ай санында информастарны чаңчыл болган.

Алдынган хемчеглериң түңнелинде ажыл шагы үезер, арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр тавармылгалар кызырылган. Ооң уламыдаң район күрүнеге эът садарының он бир айлар планын 91,9 хуу, сүттү —98,6, дүктү —101 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйлардан эът планын «Революцияның чалбыыжы», сүттү «Коммунизминиң херели», С. К. Тока аттыг совхозтар болгаш Дуржулга станцизязы хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш, онаалдадан ажыр садарын уламчылавышаан.

Социалистиг чарыштың күш-ажылчы коллективтерге дээштиг организастап, ооң хевирлерин чөп ажыглаан түңнелинде районнуң 148 саанчызының 67-зи, 207 инек кадарчызының, быжаа ажаакчызының 78-и, 388 хойжунуң 135-и бо чылын алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен.

Сүт-бараан фермаларындан Дуржулга станцизязының болгаш «Коммунизминиң херели» совхозтуң коллективтери сүттү будүрериниң, ону садарының чыл планнарын ажыр күүсеткен.

Бо күш-ажылчы коллективтер ескелерден чүүүл-биле ылгалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр тавармылгалар кызырылган. Ооң уламыдаң район күрүнеге эът садарының он бир айлар планын 91,9 хуу, сүттү —98,6, дүктү —101 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйлардан эът планын «Революцияның чалбыыжы», сүттү «Коммунизминиң херели», С. К. Тока аттыг совхозтар болгаш Дуржулга станцизязының

Декабрь 22 — Энергетиктиң хүнү

ЧЫЛЫГНЫ, ЧЫРЫКТЫ—ЧОНГА

1920 чылдың декабрь 22-зе Советтериң VIII Бүгү-россия съездизиниге ГОЭЛРО планы хүлээп алган. Ол хүнден эгелээш чуртка дыка хөй чылыг, суг, атомнуг электростанциялар туттунган. Электрижидилге планы, бүгү чуртта дег, бистиң республикада база чедиишкиниг боттанып турар. Амгы уеде республикада чүс-чүс километр дурттуг күчүлүг электри дамчыдар шугумнар туттунган, энергетиктиг дериг-херекселдериниң күчүзү миллион киловатт-шак ажып турар. Ильичиниң лампочкалары чүле суурларда эвес, мрак сында кыштагларда, фермаларда чайыналып турар.

Район төптериниң болгаш хоорайларының электри болгаш чылыг энергиязы-биле хандырылгазын экижидер дээш «Тыва коммунэнерго» колдективи хемчеглерни ап турар. Чыл эгезинде алдынган социалистиг хүлээлгелерни коллектив чедиишкиниг күүседип келгев. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белидер, ажылды организастаарын экижидер сорулгалар боттанып турар. Бүдүрүлге 700 километр электри дамчыдар 0,4 болгаш 40 киловольтулуг шугумнарны, 150 километр кабель база 430 километр даштыкы чырыдылга четкилерни хандырып турар. Районнарда 8 котелдар, 27 төпчүткен, 560 тус чылыдылга пунктулары бар.

11 айларда «Тыва коммунэнерго» электри энергиязы бүдүрүп үндүреринең планын 102,5 хуу, чылыг энергиязын бүдүрерин 113,4 хуу күүсеткен. 1 киловатт-шак электри энергиязының бот-үнезин 0,02 көпеекке, чылыг энергиязын 0,49 көпеекке чиметкен. Бо уе дургузунда участоктарда үрелиишкиниериниң саны эвээжээн. Ол чүл дээрге, ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның харымсалгазының бедээнин херечилеп турар.

Боттарының профессионал байырлалын эки уткуур дээш энергетиктер хууда болгаш бригада араазында социалистиг чарыштыг калбартиан.

Коллективте 15 ажылчын чыл планын хуусаа бетинде күүседиикен. Ылангыя контролёрлар В. Н. Васильченко, Е. Н. Борисова, Т. В. Шабанова оларның ажылы мактанды. Мурнакчылар ай-квартал планнарын 105—107 хуу күүседип, чарышка тиилекчи болуп келгеннер. Олар база-ла бо хүнперде 1985 чылдың үлүүнче кнриштир ажылдын турарлар.

Хоорай-суурларның кудумчуларынга чырыкты 85 хуу чедирери көрдүнген. Бо беш чылда Чадаананың, Ак-Довуракның, Туранның болгаш Кызыл, Тандының районнарның төптериниге электри четкилерин чаартып дерип кылыр сорулга салдынган.

Бүдүрүлге он бирги беш чылдың доозукчу чылының планын чедиишкиниг боттандырар дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени ап турар. Дыка хөй участоктар, түс-түс ажылчыннар ийи хүн кампан алган материалдары-биле ажылдаарын шинтирлээн. Уткуштур планнар, бедик онаалдалар күүсеттиниериге бүзүрел бар.

В. КОЛЕСОВ,
«Тывакоммунэнергонуң» инженери.

НАРЫН ХЕМДЕ

үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга күш-ажылды энергия-биле чепсеглээри белдир.

Таш-Кумыр ГЭС — Нарын хемде болук станцияларның кинти хевири.

ЧУРУКТА: ГЭС тудуунуң

М. Амирбаевтиң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

САННАР, ФАКТЫЛАР

1984 чылдың эгезинге чедир Совет Эвилелиниң бүгү электростанцияларының күчүзү 295 миллион киловатт чедип турар апарган. ССРЭ-ниң энергетика программазы ийи дагаар боттанып. Биргизи 80—90 чылдарда доостур, ийигизи XXI чүс чылда күүсеттинер.

• • •

Бо чылын чуртта 1465 миллиард киловатт-шак электри энергиязым, оон иштинде атомнуг электростанцияларда 136,5 миллиардты ажылдап кылган. Бо көргүзүг өртекен чылдагызындан 2 хуу хөй болуп турар. Чыл дургузумда 13,5 миллион киловатт күчүлүг энергетика күчүлерин ажыглалга киирген.

• • •

Колхозтарда болгаш совхозтарда электри энергиязының хереглели өзүп турар. Чер суггарарынга, теплицаларга, көдээ ажылагый продукцияларын аштап-кургадырынга, мал, куш өстүрүп турар ажыл-агыйларда ону калбаа-биле ажыглап турар. Мал ажылагайының комплекстерин болгаш фермаларны электрижидилге дузазы-биле долузу-биле механизастаары көрдүнүп турар.

ЭКИБАСТУЗ ГРЭС-ТЕ

ЭКИБАСТУЗ. Павлодар область, Экибастуз ГРЭС—1-ниң сөөлгү сескн энергоблогу ажыглалга киргеи. Чуртта эң күчүлүг чылыг электростанциязының төлевилел күчүзү — дөрт миллион киловатт. Бо дээрге Экибастуздуң хөмүр-даш тывыжының баазазынга тургустунган беш ГРЭС-тиң бирээзи болур.

Энергия машиназын күүрүне комиссиязы «тергиин эки» деп демдекке хүлээп алган. Блоктуң сөөлгү ажылдарын тудугжулар хереглекчиниң бригадалары-биле кады кылган. Монтажниктер мындыг аргабиле ажылдаарын ажыктыг деп санап турарлар.

— Энергетиктерниң болгаш хандырып турар заводтарның сырый харылзаалыг болганындан ГРЭС-тиң сөөлгү блогу шынарлыг кылдынган — деп, ГРЭС—1-ниң директору В. Шнайдер чугаалады.— Белеткел ажылдарының үезинде төлевилелде четпестерни илередип чайлаткан, оон түнелинде бирги агрегаттарның төлевилел күчүзүн коллектив үезинде шингээдип алган. Ангы-аңгы кезектерниң, кыварчаар түүл бээр системаның ажылы экижээн.

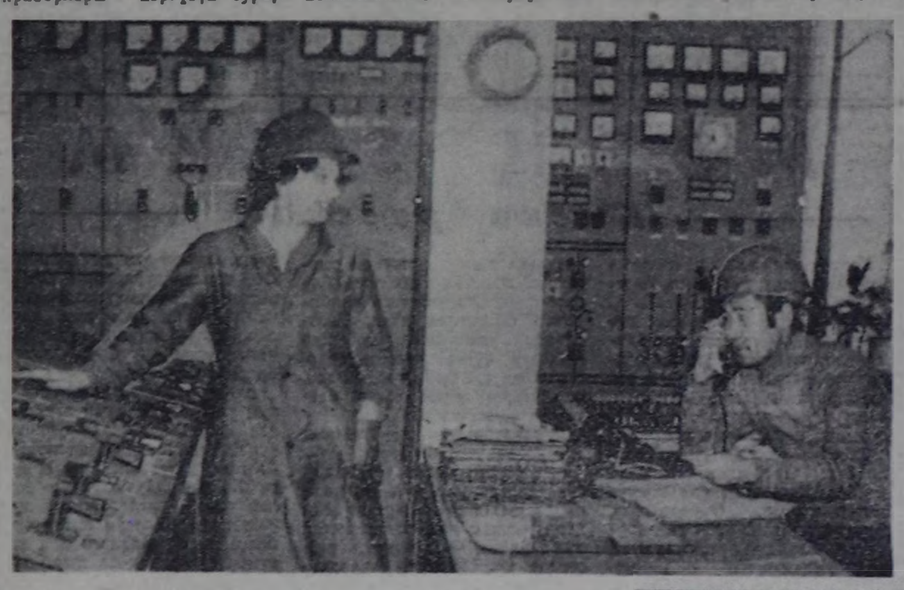
Экибастуздуң ийиги электростанциязының тудуу база калбарган. Тудугнуң төлевилелин тодаратқан болгаш чаартып кылган. Чаа станцияны тудугжулар келир беш чылдың эгезинде ажыглалга киирер.

Н. КРИВИНЕЦ,
СЭТА-ның корр.

КЫРГЫС ССР. Таш-Кумыр ГЭС-тиң тудукчулары күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Нарын хемиң суун кол тудуг шөлүнден чаймакан, мында тоннельди үттээр ажылдарны доозунган. Чер алаа-биле эрткен 360 метр дурттуг ол хоолай кончуг берге байдалдарда туттунган. Хаялар бустуучал, көрээн үлүрген болганындан девирлерни тускай быжыглаштар-биле үстүргеш, кастынган онгарларны дораан бетоннап турган. Бетон кудар ажылдар ам чүле үмер, кирер черлериниге арткан. Удавас Нарының суу кылымал агымче кирер.

Мында өске-даа объектилерниң тудуу адакталып турар. 40 метр узун аксыр хоолайның монтаж ажылдарын хуусаадан эрте эгелээн. Ам спиралдыг камерамы чыып турар, турбинаның ажылчын дутуюнче кээп турар сугуң агымын ол улам шаикын болдурар.

450 киловатт күчүлүг Таш-Кумыр ГЭС-ти 1985 чылда ажыглалга киирген соонда, электри энергиязын ажылдап кылыры көвүдээр болгаш

БАШКАРЫЛГА ТӨВҮНДЕ

Репортаж

Кызылдың төп электри станциязының кол башкарылга төвүнге кандыг-даа үеде дежурныйлаашкын үзүктелбес. Станцияның бүгү-ле адырларының канчаар ажылдап турарын автоматчыткан хыналда приборлары көргүзүп турар. Кайы-бир черде үрелиишкин болуп азы айылдыг байдал тургустуна бээр болза ,башкарылга төвүнге «дүвүрээзин» чарлаттынар. Ылыг таварылгада дежурный эзлчегнин байдалды дүрген өөренип көөрүнден болгаш станцияның ажылын турумчулар талазы-биле хемчегларни шалыпкын алырындан бүгү чүве хамаарыр.

Дежурный дөрт эзлчегнин бирээзинин начальныгы Н. О. Данзы биле улуг дежурный, электромонтёр Л. Я. Скоробогатова (чуруктa) оларның арыннарында дүвүрел чок, хүлүмзүруг долганын көрүп тур силер. Оон чылдагааны билдингир: кол башкарылга төвүүн приборларының согуннары чылда дооскан аныяк инженер. Ол борта ажылдан келгеш үр болбайн эзлчег начальныгы апарган.

— Ажылымның харымсалгазы улуг. Бир эвес ой-шаанда хемчет албас болзувусса, хеннзи үрелиишкин улуг аварнята чедирип болур. Станцияның ажылы бичии-даа када үзүктели бээр болза, кайы хире халаалыг үржуктуун билие болгаш дежурныйлаашкын үезинде өскээр чардыкпайн, приборларның ажылын үргүлчү хайгаараар бис — деп, Николай Данзы демдегледи.

Оон ол чугаазын дыннап олурувуста, телефон кыңгырт днп. Дежурный эзлчег дораан-на болдунуң туруштарын эзелдп. Келген медээ ёзугаар, кайда, кандыг үрелиишкин болганын тодаратқан соолунде дежурный электрослесарь М. В. Михайловту дузалажыр кылдыр чорудупту. Үрелиишкин ырак эвесте болган дээрзин билип алгаш, ону эдерипгивис. Септекчи Михаил Владимирович ажылдавайн барган электри тургузуунуң корпузун ажыдып көргеш, дораан-на үрелик черни тыпкан боор, «ам ажырбас апаар» деп сестер-биле шалыпкын кылдыва берди (ажаанда чуруктa).

Кол башкарылга төвүнге дедир келирнвиске, приборлар шынап-да ыяыг дээрзин көргүзе берген болду. Төп электри стандиязының электри цегинин мүрнякчы электрослесарь коммунист Михаил Михайлов-биле ыячаар танышгывыс. Ол бо бүдүрүлгеде он бир чыл ажылдап турар. Дуржулгалыг ажылтын ам бригадир апарган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы М. В. Михайловтуң наймралдыг бригадазы планның онаалдаларын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Дежурный эзлчегнин ажылын үр эвес уе иштинде сонуургап көргеш, оларның хүлээлген херээнге харымсалгалыын эскерген бис. Мындыг мергежилдиг, эрес-кежээ улус электри станциязының ажылын хайгаарап, башкарып турда, хоорайның ажылчын чоңу электри болгаш чылыг энергиязы-биле үзүктел чок хандыртынмайн-даа канчаар.

Н. КУУЛАР.

СУУК УЗУН АДАГАШТАР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгүү» комбинады — деп, Е. Козяков тайылбырлады.

— Планныг онаалдаларны канчаар күүседип турар силер, Евгений Александрович? —деп сонуургаан мен.

— Энергетиктер хүнүмүн бүдүүзүнде бистиң коллектививис чыл планын күүседиккен. Тодаргайлаарга, агаар шугумнарының болгаш подстанцияларының капитал септелгезинин чыл планын 105 хуу кылдыр хуусаа бетинде күүсеткеш, 1985 чылдың үлүүнде ажылдап эгелээн бис — деп, ол харылады.

Бо коллективтиң хожудашкын чок, деп-дескн ажылдавырыга, ажылчын кадрларын уе үеде солушпайн доктаамал ажылдап келгени база улуг ынанныг болган. Нинтизи-биле 70 ажыг ажылдакчылыг бо организациядан чыл дургузумда чүге ийи кижи үнген болгаш ийи кижиниң хүлээп алган. Мында дыка хөй чылдар дургузунда ажылдап келген аргадуржулгазы байлак, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң аразында ат-алдары бедик хоочуннар хөй. Электромонтёрлар ортузунга «Мергежилдиг тергиинин» деп ат дээш 1983 чылда эрткен республика конкурузунга бо коллективтен алдыгы разрядтыг монтёру Дүмен-оол Хертек тиилекчи болган. А бо чылын база-ла ол конкурска оон кады ажылдап турар эжи Начын-оол Сарылар тиилээн. Е. А. Козяковтуң база бир онзалап демдеглээн кижизи — Сыргый-оол Ооржак. Ол электри четкилериниге дежурный машина башкарып турар чолаачы. Монтёр С. Ооржак машиназын даазы баш удур септеп, үзеп-чаап ап турар болгаш херек апарза, кайы-даа районнуң кандыг-даа ырак суурунче халдыптарынга кезээде белеп.

Коллективтиң чедиишкиннериниге администрация биле хөйнинти организациялариның чамгыс аай деминг ажылдап, коллективке ажылагыйжы хөөнүү, наймралдыг чорукту тургузуп шыдаавы база улуг салдаалыг болган. Ажылдакчылар ортузунга кижизидилге ажылын үре-түнелдиг чоругканының түнелиниде, күш-ажылдың сагылгачуруму быжыккан, чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, ажылдан озалдаар, эрте чоруур кижилериниң саны мурнидаазындан кызырылган.

Күш-ажылды шын хуваап, социалистиг чарышты база биилеглиг организастап турар. Мында дөрт бригада бар. Оларның аразында социалистиг чарыштың негелделерин тодаргай ажылдап кылган болгаш оон түнелдерин квартал санында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турар. Амгы уеде магистральдыг четкилер участогундан Виктор Шишкиниң мастерлээн бригадазы, подстанциялардан Михаил Голошаповтуң удуртканы Ак-Довуракның подстанциязы мурнап чоруп турар.

Коллектив кежигүннери хостут үезин база кады эртирип, массалыг үнүүшкүннерни организастап, спортчу маргылдаалларга-даа бо-ла киржи бээр. Энергетиктерниң «Электрон» командазы Ак-Довурак хоорайның коллективтер аразынга хоккей маргылдаазынга каш удаа бирги черни алган.

Наймралдыг коллектив бодунуң профессионал байырлалын төлептин-биле уткуп турар болгаш он бирги беш чылдың доозукчу чылында шалыпчы ёзу-биле ажылдаар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

БУДАПЕШТ. Айкада даг байлааның комбинады — Венгрияда хөмүр-даш тывыжының эң улуг бүдүрүлгезин. Чыл планын күүсеткен дугайында комбинаттың коллективи рапорттаан. 1,8 миллион тонна «кара алдыны» коллектив бо чылын чурттуң улус ажылагыйынга берген. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 100 муң тонна хөмүр-даштыг чуртка бээрин дагжылар шинтирлээн болгаш амгы уеде сорук киришкиниг ажылдап турар. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының келир чылын болур XIII съездизиниге алдар кылдыр социалистиг чарышты калбартыр дугайында адырның бүдүрүлгелериниге инициативаны Айканың шахтёрлары кодүргеп.

Венгрия Улус Республикаының олаар түүлдер балансызынга хөмүр-даш чугула роллу ойнаарын экономистер санап көргеп. Хөмүр-даштың 7,4 миллиард тонна курлавырлары чуртта барын шинчилеп ажылдары тодаргайлаан. Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчезинбиле «Мбркушкедь», «Надьэль хаза» деп эң улуг шахталарны тутқан.

ПЛАН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

БЕЛГРАД. Югославияның социалистиг энергетиказының баштайгызы — Ябланицаның гидроэлектростанциязының 30 чылын оон коллективи чыл планын хуусаа бетинде күүседип, күш-ажылчы улуг тиилелге-биле демдеглээн.

Югославияның экономиктиг чуруумда хөй электростанциялар немешкеп. Ынчаарга чурттуң энергетика күчүзүн уламна улгаттырары Югославияның улус ажыл-агый хөгжүлдезинниң кол углавыгышкыннарының бирээзин болуп турар. Дрина, Морача хемнериниң бассейнериниге 20 гидроэлектростанцияларны дерипги көрдүнген. Дунай хемде «Джердап» гидроэлектростанцияның ийиги эзлээн база дерип турар. Чуртка атомнуг электростанцияларны тударын планнаан.

Электростанцияларны тудар талазы-биле улуг дузаламчыны Югославияга Совет Эвилели берип турар. Югославияның электростанцияларының тудугжулары ССРЭ-ниң энергетика тудугжуларының дуржулгазын калбаа-биле ажыглап турар.

КАДРЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

УЛАН-БАТОР. Дагдыныкчылар шинчээшкиниң социалистиг Моолда калбарган болгаш бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринин, хөөчүн салгалдың чаагай чанчылдарынга оларны кижизидерининг тергиин эки школазы болуп турар. Республиканың үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде 30 муң мурнакчылар дагдыныкчылар болуп, боттарының байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып берип турар.

Дагдыныкчыларның төвүүлелдери чурттуң хөй коллективтеринде тургустукган болгаш оларның инициативазы-биле профессияларны пропагандазарының айларын доктаамал эрттирип турар.

Дагдыныкчыларның шинчээшкини Моол Арат Республикада сөөлгү чылдарда интернационалдыг характерлиг болуп берген. Улан-Баторнуң демир-оруунук, даг байлаан болбаазырадыр «Эрдэнэт» комбинаттың аныяк ажылчыннары совет спецназастеринең удурлулгазы-биле боттарының билнин, мергежилин бедидип турар. Амгы беш чылдың үезинде безин 40 муң Моол оолдар болгаш кыстар чаа профессияларны шингээдип алганнар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ ХАНОЙ.

Совет-вьетнам экономиктиг кожы ажылдажылганың баштайгыларының бирээзи — Тхакбаның гидроэлектростанциязының ажыл-ишчилери бо чылдың күүрүне планын хуусаа бетинде күүсеткен дугайында рапорттаан.

АКШ-тың агрессиязының чылдарында америк ягтар дээрбетчилериниң ёраатанзыг болбалаанының түнелиниде ол электростанция үрелген турган. Гидроэлектростанцияны катап тургускан соолунде оон коллективи бодунуң мурнуда саадыгган харымсалгалыг даалгаларны чедиишкиниг күүседип турар. Чүгле бо чылын белеп 400 миллион киловатт-шак электроэнергияны бүдүрген. Ол чедиишкиниң үндезини — социалистиг чарышты калбартканы, ГЭС-тиң бүгү коллективинин ажылын эки организастааны болган.

ЮБИЛЕЙЛИГ АВТОКАР

СОФИЯ. Пзовдивтин «Рекорд» комбинады база бир автокарны бүдүргеп. Ынчаган комбинат ииитиан-биле 200 муң автокарны кыпган, а ол улуг машина юбилейлиг болган. Ону Москваның Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводуиче чорудуп берген.

Комбинатты үжеп чылдар бурунгаар Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчезинин дузазы-биле ажыглалга киргеп турган. Оон составында амгы уеде машина тудуунуң беш заводтары кирип турар. Совет специалистер «Рекордту» удамна сайзырадыл, чаартырынга дузалажып турар. Комбинаттың 3.600 ажыг ажылчыннары болгаш специалистеря күнажылды организастаарының бригада керээзин ёзугаар белик будүрүкчүлүт ажылдап, эки шынарлыг продукциязын бүдүрүп турар.

СОВЕТ ЧАГЫГЛАРНЫ — ХУУСАА БЕТИНДЕ

ПРАГА. Чехословакияның найысылалында тепловоз тудуунуң «ЧКД-Соколово» заводунуң ажыл-ишчилери Совет Эвилелиниң бо чылгы чагыгларын хуусаа бетинде күүсеткен. Ажыглаварыта алтыг «ЧМЭ-3» деп 325 локомотивтерни ССРЭ-же чорудуп берген. Оларны чурттуң эң улуг демир-орук белдирлеринге ажыглаар. «ЧМЭ-3» деп эң башгайгы локомотивтерни чээрби чыл бурунгаар Совет Эвилелиниге чорудуп берген турган. Бо эрткен үениң дургузунда ССРЭ-ниң чагыгы ёзугаар 4.700 локомотивтерни бүдүрген.

(СЭТА).

УДУРЛАНЫЫШКЫН КҮШТЕЛГЕН

ПАРИЖ (СЭТА). Чаатың мурнуу районнарында Нджаменаның америк ёзу-чурумунуң чазаанга улустуң удурланыышкыны күштелип турар. Франс Пресс агентилелдиң дыннадып турарын ёзугаар алырга, амгы уеде ында Хабренің эрге-чагыргазынга удур шинчээшкинин чаңгыс эптиг фронт кылдыр каттыштырар ажыл чоруп турар. Ортаа Шариде, Барыын болгаш Чөөн Логонда хөделип турар боочепсектиг отрядтар ниити командылалды тургузар дугайында чугаалажыышкыннарны кылып турар.

Хабренің шериглери Чаатың мурнуу чүгүн контроллаар арга чок боон турарын АФП дыннадып турар. Чүгле ортаакы Шариде безин 2 муң хире тура халышкан кижилер хөделип чоруп турар.

Нджаменаның эрге-чагыргалары ук черниң чурттакчыларынга удур кем-буруулуг үүлгединшкиннерни кылып турарын Франс Пресс агентилелдиңнатқан. Хабренің аг-шериглери партизаннарның хөделиишкиннериниге шинтыктаар дээш дыка хөй хемчээлдиг черлерниң арга-мыяжын өрттедип, узуткап турар. Чаатың мурнуу талазында кижилерни массалыы-биле шаажылап олуруп турар болгаш чурттакчылары эрге-чагыргага удур кылдыр чигзинип турар суурларны долузу-биле өрттедип, чок кылып турар. Сөөлгү үш ай иштинде шаажылакчыларның холдарындан элээн каш чүс кижи өлген.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. Консерваторлар чазаанын чонга удур политиказынга болгаш кижилерни ажылдан массалыбиле үндүрүп турарынга анган шахтёрлар шинтирлиг, быжыг туруштуг чорук-биле ажылдап турар.

Боттарының эрес-шыдамныкай болгаш коргуш чок демиселчилери дээш оларның келери, кадайлары, ажы-төлү чоргаарланып турар.

Бо чурукту «Лейбор ушаля» солуна парлаан. «Мээң ачам— ажыл соксаткан демиселчи шахтёр» деп дагжыларның бирээзинин оглунуң майказында бижээн. Ол болгаш есне-даа дагжылар бодунуң ангызынын демиселинин тугун бедин-биле көдүрүп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АКШ-ТЫҢ КЫЖАНЫЫШКЫНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ыраккы Чөөн чүкке болгаш Оожум океан районунга Американың Каттышкан Штаттарының тергиделин чедип алыр дээш оралдажымышкын дугайында АКШ-тың камгалал министри Уайнбергер база катап чугаалаан. Пентагонның баштыпынын медеглели делегейниң ол районнарының чурттарынга болгаш улустарынга дорт кыжанышкын болуп турар, «Бис Оожум океан күрүнези болуп артар бодалдыг бис» деп, Уайнбергер парлаганын национал клубунга чугаазынга медеглээн.

Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Оожум океанның районнарынга АКШ-тың тергиделин чедип алырынга Япониияны болгаш Мурнуу Көрейни эвилелчилер кылдыр ажыглаарының планын Уайнбергер ажыы-биле чугаалаан. Президент Рейган бо чылын Токиога болгаш Сеулга барып чораанын. Мурнуу Көрейниң, Японияның чевсектиг күштерин АКШ-тың агрессия белеткеллеринге идевкейлиг киришгирерин оралдашканы Пентагонның удуртукчузунуң медеглелиглеринден билдинге берген. Вашингтон—Токио—Сеулдуң шериг-политиктиг эвилелин быжыглаары АКШ-тың национал эргежыктарынга эргежок чугула деп, ол медеглээн. Ук эвилелдиң кол сорулгазы — АКШтың удуртулгазы-биле Ыраккы Чөөн чүкке болгаш Оожум океан районунга шериг-стратегтиг согугжу күштерин мөөнээрни, дайын халдаашкынын чорударынга тепкиштиг тургузары болуп турар.

Япония-биле шериг-политиктиг эвилелди америк генералдар боттарының дайынзырак, эжелекчи планнарынга дыка чугулалаан көрүп турар. Ук эвилелди Пентагонның өөн «Америкаларның Ыраккы Чөөн чүкке шериг политиказының үндезинин» деп адаан. Япония бодунуң шериг чарыгдаалдарын улам-на көвүдевирин, чевсектиг күштерин улгаттырарын, япон далай эриктеринден 1000 миля ырак суг девискээрлеринге шериг контролюн тургузарын Япониядан, оон премьер-министри Накасонээден чоокта чаа Уайнбергер негээн. Оон чугаазын ёзугаар алырга, Японияның шериг күчүзү улгадырга ол чуртта туруп турар америк шериглерниң чамдыкызын делегейниеске районнарынче чорудар кылдыр хостаар арганы АКШ челип алыр болан турар.

Ыраккы Чөөн чүкке бодунуң политиказынга Пентагон Мурнуу Көрейни база чугулалап көрүп турар. Сеул-биле АКШтың шериг-стратегтиг эвилелиниң замыктың мурнуунда Көрей Улус-демократтыг Республикага удур утланган. Мурнуу Көрейниң диктатобру Чон Ду Хванның чазаанын амгы уе-чадала кол сорулгазы — Көрей чартык ортулукка дүшүүрүгү бэйдалды улам-на чидиглендирери дээрзин Уайнбергер чугаалаан. Ол сорулга-биле Американың Каттышкан Штаттарының Сеулга чыл бүрүде берип турар шериг дузалажыгзының түңү амгы уеде 250 миллион доллар чедип турар. Америк бүдүрүлгенин Ф-16 деп хыдыкчы шериг самолёттарын Мурнуу Көрейге АКШ берген. Японияда идролут боочепсектер улам-на көвүдээр. Мурнуу Көрейге безин ортумак ыракшылдыы америк ядролут ракеталарын тургузарын шугда-ла планнап алган. Специалистериниң санап көргенин ёзугаар алырга, ында ам безин тактиктиг 700 хире ядролут америк чевсектер бар болуп турар. Ыраккы Чөөн чүктө болгаш Оожум океан районунда америк чевсектиг күштериниң, илаигыя идролут боочепсектериниң көвүдээнин делегейниң ол девискээрлеринге болгаш бүгү бомбүрзекке тайбын херээнге, улустарының айыыл чок чоруугуна улут кыжанышкын болуп турар.

Ю. ВОТЯКОВ.

ХӨЛЕГЕЛЕР

Дээрим кежээ хаяа шонар.
Демир-орук кыдыын дургаар
Качыгдалдыг шырайлары
Хөрээ-оттан карак салбас,
Кажыыдаалдың хевин кеткен
Холегелер — херээженнер
Кестүп келир. Ыыттава...
О чок,
Ойна-ла, радиола!
Дашкаларже
«Шампанское дамдыларын»
Тангону чедир куъ-ла.
Шагда эрткен дөртен бир чыл,
Шак бо хөгжүм ойнап турган.
Даймынмва экерлерии
Таныштары үдеп турган.
Авалары холуп чайган,
Авалары чажыы төккен.
Ынчалза-даа эшелоннар
Ырак чааже далажыпкан.
Хаанныг дайын онгузундан,
Ыдык дайын шөлдериндеп
Катап келбээн төлүп чежел,
Ыглап сактыыл, Россиям
Черниң тыныи камгалап каан
Сеткиян бай, Россиям.
Дедир шуушкан эшелоннар
Дугуйлары дагжаан ышкаш!
Демир-орук кыдыын дургаар
Дулгуяктың хевии кеткен
Херээженнер — хөлегелер
Кежээлерде маиавышаан.

Н. КУУЛАР очулдурган.

Совет спорттуң тергииннери

СУГГА ХААКЧЫ НАТАЛЬЯ РУМЯНЦЕВА

— Удурламыкчыларымны кошкак азы шымырак кижи деп черле ылгавас мен. Ынчангаш кандыг-даа маргылдаага ылап ыяк белеткенип, ону чугула деп санаар чанчылдыг мен — деп, сугга хаак спортумуң талазы-биле Европаның 1984 чылдагы түлгап чемпиону Наталья Румянцева чугаалаар. Ол хүндүлүг атты Румянцева бо чылдың сентябрьда Миланага болган делегей маргылдаазынга чаалап алган.

— Итали черге, тодаргайларга, итали сугга ийи дугаар меңээ аайлашкан — деп, Наталья чугаалаар.

1979 чылдың сентябрьда Москва хоогунда Дубны хоорай чурттуг школачы ол кыс Рим хоогунда Кастельгандольфо хоорайга болган Европа чемпионадынга тергиин эки көргүзүүлүг болган. Бодунуң ынак хевири — фигурлуг чуңгулаашкыга ол алдын медальды чаалап алган, делегей рекордун тургускан. Сан талазыбиле ол швед Анита Карлманы ашкан. Неделя эрткенде Румянцева Канадада Торонто хоорайга болган делегей чемпионадынга киржип турган. Бодунуң шилип алган хевиринге ол Анита Карлман болгаш Венесуэладан келген Мария Карраско дээш ышкаш шымырак спортчуларны безин ажып, делегейниң эң тергиин суг фигуризи апарган.

— Натальяның туружу бижыг кижи. Ооң чедип алганы чаа чедишкин бүрүзү ооң келир үеже бурунгаар базыыны, хой-хой чедишкиннерже сорук киирер чүткүлүг-дүр —деп, ооң дугайында тренери Валерий Нахаевский чугаалаар.

Шынап-ла Румянцеваның спортчу оруун көрге дагдыкчының чугаазы-биле бадыткаттынар. Сөөлгү беш чыл дургузунда ол делегей рекордун беш удаа чаартқан, беш удаа дүнгүн эң тергиин фигуризи болган, а делегейге ийи удаа тергиндээн.

— Сугга хаак спортунче мээң оруумда онзагай чүве чок—деп, чемпион чугаалаар. —Спорттуң ол хевиринге хандыкшылдыгларның школазы Дубныга 27 чыл мурпунда ажыттынган. Хаак кеткеп сугга чуңгулаар кижилериниң саны ынчан дыка эвээш турган, спорттуң ол хевиринге шенеп көөр деп күзел тыптып келген. Ол харлыг турган секцияга чедип келдим. Чедишкиннер дораан келбээн. Бергелер турза-даа, сонуургал база күштүг болган. Чүгле хандыкшың чуңгулаар эвес, маргылдааларга киржирин база күзей берген мен. Черле ынчаш мээң спортчу допчу намдарым онзагай чүве, чемпионат бүрүзү меңээ өөрүшкүлүг тиилелтеин экжеп турган. Бир тээ, сеңээ бүүрел турар болганда, тиилелге чедип алыр дээш харыысалгазын база бодаары чугаа.

Фигурлуг чуңгулаашкын — программада мээң эң хандыкшылдыг хевирим. Ында кижи кайгаар чүве база чок, белик көргүзүглерин ол хевирге дыка хөйүү чедип ап келген мен.

— Бодунуң шимчээшкинии шын утпап башкарып билиринден фигурлуг чуңгулаашкыга Румянцеваның чедишкиннери дамааржып турар—деп, ССРЭ-ниң шилиндек командазының улуг тренери Владимир Савельев санаап турар, ооң ангыда суг арепазынга ооң бердингеин, сугга чораан туруштуу база дузалыг болуп турар.

— Миланага болган сөөлгү чемпионаттың фигурлуг чуңгулаашкынының баш бурунгаарги дескиниишкиннинге кымныы-даа маиавааны чүве болган—деп, Савельев чугаалады.—Дескиниишкиннер үезинде Наталья децизиин чаа басканындан кээп ужар часкан, шынап-ла кээп дүжүп-даа болур турган. Чүгле шимчээшкин үезинде ооң бут кырынга быжыг туруп шыдаары, бодун туттунуп билири аяа дузалаан. Румянцева күш-ажылга дыка ынак, ээ харыысалганы медереп билир, саналдарның болгаш эдилегеринең эң чугулазын ылган шыдаар кижи. Ол хире ат-алдарлыг хиреэзинде безин Наталья бодун бичии-даа тогдунмас кижи. Ооң ындыг талалары бистиң шилиндек командавыстың эң ынмырак спортчузуу болур арганы берип турар.

— Сугга хаак спортунуң делегейге ат-алдарының дугайында хей чугаалаар чүве чок—деп, Румянцева чугаалады.—Мында сан-түп ону бадыткап турар. Миланага болган чемпионатка 19 чурттуң төлээлери келген. Солун маргылдааны 30 мун көрүкчү сонуургап келген, оларның сеткилин хомудаваан боор деп бодаар мен. Чемпионатка киришкен спортчуларның мергежилги дыка бедик болган. Спорттуң бо хевири бистиң чуртувуста база нептереп турар. Бо хүнерде 100 мун хире кижи аңаа киржип турар.

Сугга хаак спорту олимпиәжи хевир апарын күүзәр-дир мен. Сугга хаактаар спорттуң ат-алдары улам өзүп, чоокку келир үеде Олимпий оюннарының программазынга киирер дугайында айтырыг тургустуун келиринге бүзүрээр мен.

Наталья — күш-культура институдунуң 4-кү курузунуң студентизи дээрзин чугаалаар апаар. Хостуг үезинде ол тенистээрингe ынак. Музыкага хандыкшылдыг, танцыларды эки. Ооң ол хандыкшылы спортчу чедишкиннерге идил болуп турары чугаажок. Шынап-ла хөгжүм болгаш танцысам сугга хаакчы кижиге эргежок чугула болгай.

Андрей НОВИКОВ (ПМА).

ТЫВА

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Бир эвес кадык болуксазынга. 9.05 —Шидыраага делегей маргылдаазын. 9.20 — Энергетиктин хүнүнге. 9.50 — «Спортлотонуң» 51-ги тиражы. 10.00 — Концерт. 10.25—Хөй яки базаннар дээш. 10.55—Чүрүкчүлер дугайында чугаалар. 11.30 —«Өг-бүле болгаш школа». 12.00 — Бүгү-эвилел телеконкурузу. 12.45—Чогаалчы болгаш амыдырал. 13.45 — Бөгүн Энергетиктин хүнү. 14.15—46—50 чылдарның аялгалары. 14.45 —Бөгүн делегейде. 15.05—Телеочерк: «Вертолёттарны «МИ» дээр». 15.35 — Мультфильмнер. 16.05 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.35 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.35 — «Улуг Тиилелтеиин 40 чылынга». «Верность». Уран-чечен фильм. 19.00 — ССРЭ-ниң болгаш Европаның шилиндек командаларының хоккейге маргылдаазы. 19.35—Бир эвес кадык болуксазынга. «21.00 — «Үе». 22.00—Баймдыг кежээ. 23.40—Шидыраага делегей чемпионады. 23.55—00.45 — Телемедээлер.

ИЛИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес кадык болуксазынга. 8.30 — «Эртенги почта». 9.00 — Украин телестудиязының программазы. 10.50— Цирктe. 11.35—Док. телефильм. 12.35—Баскетболга ССРЭ чемпионады. 12.45—«Ыяп-чорукчулар клубу» 13.45—Ф. Лист—«Прелюдиялар». 14.05—«Решающий шаг». Уран-чечен фильмниң 1-2-ги сериялары. 16.45—«Музыка киоскузу». 17.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 17.45 — Мультфильм. 18.05 — Концерт. 19.45 — Делегейде болуушкунар дугайында допчулаал. 20.00—«Таныктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00—«Үе» 22.00—Кыска хемчеэлдиг уран-чечен телефильмнер. 22.50 — 23.20 — Эртем-нептерелдиг фильм.

Ойлаар

Республикага шокар булуттаар, чагбас, аът кошкак. Дүне агаарның температуразы 43-48, чамдык черлерге 33-38 градус соор. Хүндүс 30-35, чамдык черлерге 21-26 градус соок болур.

Автооруктарга эртеиги үеде туманнаар, көстүру 1000 метрден аазаш.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Дүне агаарның температуразы 43-45, хүндүс 32-34 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Первая конная» (2 сериялыг 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Вождь Белое Перо» 9.40, 11.20, 13.00, 14.40, 16.20, 21.00. «Каждый десятый» 18.00, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Необдуманный шаг» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чучело» (2 сериялыг) 14.30, 19.30. «Таиыор «Диско» 17.00 шактарда.

ЛЕКЦИЯЖЕ ЧАЛААЛГА

1984 чылдың декабрь 23-те, воскресеньеде, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чыдымшкын бажыцынга бүзүзүүнүң 14 шакта хөйге «ССРЭ-ниң делегейде байдалының дугайында» лекциа болур.

Лекцияны Бүгү-эвилелдиг «Билиг» институдунуң лектору, юридиктиг эртемнерниң доктору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының күүрүне болган эрге-хөөлүг институдунуң профессору Раис Абдулханович Тузмухамедов (Москва хоорай) номчуур.

Лекцияже абонементилер-биле кирер. Оң ышкаш билеттерни база садып турар.

Ю. ОТЕМЧИКТИҢ фотозу.

Тываның комсомол шаиналының лауреады, ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң ат-сураа чүгле бистиң республикада эвес, а харын бүгү чуртта нептерээн. Ансамбльдиң артистери тыва уран чүүлдүн төлээлекчилери болуп, Совет Эвилелиниң дыка хой хоорайларын кезээн болгаш аны-дуңма Кубага, бистиң кожавыс Моолга база четкилээн. «Саянның» репертуарында тыва, орус, моол.- композиторларның ырлары, тыва национал хөгжүм херекселдеринге аялгалар, танцы-сам болгаш үе-дүптен салгап дамчып чедип келген ховар эртине — сыгыт, хөомей, каргыраа бар.

Ансамбльдиң ыраажызы Надежда Куулар аянныг, хоюг, хостуг үнү-биле чонга бараан болурга, адыш часкаашкыларны диңмиттелир. Н. Куулар тыва ырлар-биле чергелештир орус улустуң ырларын, моол ырларыны онзагай чараш ырлап, аян тудар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, «Саян» ансамбльдиң ыраажызы Надежда Куулар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

УРАН ЧҮҮЛГЕ БЕРДИНГЕН

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчизи, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Кызыл хоорайның хүндүлүг хамаатызы, театрның хоочун артизи Хүргүлек Баймскыдановна Конгарга чоокта чаа РСФСР-ниң улустуң артизи деп атты тывыскан. Артистен бистиң корреспондентивис кыска интервью алган.

— Театрга дөртен дөрт чыл дургузунда ажылдап келгендир силер. Бо үе иштинде ырлаан ырларыңарның, ойнаан рольдарыңарның саны эвээш эвес дээрзи чугаажок. Оларның иштинден ынак ырыңарны, ролюңарны чугаадап көрүнерем.

— Шынап-ла, ам бодап олурарга, оларның саны хой-дур. Дөртен чылдан бээр санаар болза, бир чылда ийи-үш ырны ортумаа-биле өөренип ап турганым көөр чүве болза, сан талазы-биле көвүдей бээр-дир. Сценаже эң баштай ырлап үнген ырым «Шеми-Бажы» мелзэ эң эргим. Ону амгы музейниң бажыныңга эрги театр турда ырлап турдум. В. Кек-оолдуң аялгазынга бижиттингеи ырларыны күүседип келдим. «Тудуг кылып чорун турдум...» дээш бадырып тургамнывысты сактырга сагышка таазланчыгдыр. А. Чыргал-оолдуң «Айлан-кужум» деп ырызын ынак ырым деп санап чоруур мен. Молдав улустуң «Ляпазын» катап-катап ырлаксаар мен.

— Шиплерде колдуу херээжен улустуң рольдарын ойнап келген-дир силер. Ооң дугайында үнү чугаалап болур силер?

— Ийе, шидыг. Херээжен улус ролюн колдуу ойнап келдим. Баштайгы ролюм—«Дөңгүр-оолда» пионер уругиуң ролю, «Неркесте»—Зумрат, «Хаңы шынаныл болган кара сагыштар»—Рашель, «Сөөлгү хуусаада»—Мирониха бо аңгы-аңгы мергежилдиң, аңгы-аңгы харакпазылыг кижилерни онзагай ойнап күүседир белеп эвес. Роль бүрүзүнге берликил, бүгү сагыш-сеткилиңден маадырлар дээш, оларның салым-чолу дээш аарып тургаш, эки түңнелге чедип, көскү, бүүрелчиг, улустуң сагыжынга дээп турар кылдыр ойнап болур. Инитизи-биле тозан сес шиңгертеп, дүшке-даа какпайн-дыр. Ооң соонда хуралдарга сөс ап, эжимниң шүүмчүледдериидеи чамдыктарны камгалай кагыладып, малчынарның кырынче четпестерни чүүй кагылаптар апарган мен.

Ажылы кошкак дээш совхозтуң улуг зоотехниги ажылындан хостады. Аңаа Херик-оолдуң шүүмчүлели база дээштир болганы чугаажок. Ооң орнуна Херик-оолду олуртур боор деп улус чугаалажып тур. Эжим мээң даргам апаар чүве болганда, хуралдарга ооң шүүмчүлеиерии доза шаап турганыма хомудап эгеледим. Ынчалза-даа та канчаи чүве ийик, хев-хевертен мени томуйлаан.

Улуг зоотехник апарган, Херик-оолдуң шүүмчүлелиниг мен база таварыш эгеледим. Мээң мурнумда ажылдап турган кижи Херик-оолдуң шүүмчүлелии, саиал-оиалыы хевекке албас, аңаа өжежир болгаш, ажылды сегидип чадап каан деп эскерген кижи мен. Ынчангаш эжимниң шүүмчүледдиинде адаптыкиан четпестерни киичээигейге ап, оларны чөп кылыр талазы-биле саналдарын эдерип, ажыл-агыйны удуртуп чоруп тур мен. Шынап-ла, ажыл экижип, совхозтуң ажылчыиарыи, малчынарны мени мактап, ооң-биле кады Херик-оолдуң мени шүүмчүлээрии намдап эгелээн. Ажыл экижип турар чүве болганда, шүүмчүлээр четпестер эвээжеп турары чугаажок. Шүүмчүлелди кыскайн, ооң эки талаларын илип ап чоруурга ажыктыг боорун база билдим.

Чамдык хуралдарга Херик-оол мээң ажылымны шүүмчүлевейн баар болза, сагыжым саарыкталып, саадап орар сандайым эпчок ышкаш апаар. Сактырымга, ажылымда четпестер эндерил-ле берген ышкаш. Ажылды удуртуруп мөңээйтып бээр «сыдымым» ол апарган хевирлиг.

Эжимден ырай берзимзе, ээш эжимии эскерже ажылдап чоруусуна, ооң шүүмчүлели, саиал-оиалы чокка та канчаи ажылдаар мен ыйнаан. Ол дугайын уругчуг бодап чоруур апарган мен. Шүүмчүлел ажыктыг-ла болур ийин...

Ш. СУВАН.

МЭЭҢ ЭЖИМ

(Кыска рассказ)

Херик-оол-биле институтка бөш чыл иштинде кады өөренип келдим. Өөренири-даа коң-чуг, дузаргаа-даа аажок кижи. Мээң өөренирим ярай хирели. Ынчангаш билбейн баргаи чүүлдерими эжимден тайылбырладып алыр кижи мен. Ажыы-биле чугаалаар болза, эжимниң ачызы-биле институтту доозуп үндүм. Чүгле өөредилгеге эвес, а ажылга база кежээ. Ажыл кылганда кончуг топтап кылыр. Өөредилгеи, коруя-чурумуу кошкак ыш-өөрүүстүң, оларның арасында мээң база кулактарым ооң шүүмчүлелиидеи коңга болган. Ооң-биле кады немелде кичээлдер башкыларлан дилээп, боттуг дуза организастаан, бистиң дүвүредип-ле турар. Хөлүн эрттир хөй-иниижи чоруу, немелде кичээлдер, шүүмчүлели дээш болүүвүстүң өөредилге секторунуң даргазының олуруидан ону дүжүп соңгуур үжүрга-даа таварыштывыс. А шүүмчүлели, артында шын, дорт болур. Та чүге оода ойзукыйзы шүүмчүлел түрбас кижи чүве. Херик-оолдуң шүүмчүлелиниг хөмө таварткы-даа чордум. Хөмө таварткы-даа чор мен, ынчаш.

Институтту доозуп, дээди эртемниг зоотехниктериниң дипломнарын хөйлаикаш, чаңгыс совхозка ажылдаары-биле хаптывыс. Эжимни совхозтуң бир салбырыига, мени өске салбырыига быжыглап каан. Удаппаида эжимниң дугайында совхозка чугаа дыргын апарган. Ооң ажылга кызымаан, четпестерге эптеш чогун мактап турдулар.

Бир катап эжимниң ажылын сонуургап чеде бердим.

— Уксаажыдылга ажылын сула салган улус-тур. Бо кошкарларны малчынарның коданнарындаи ийилеп-таңгыстаи чыып алдым — деп, кезек үлегерлиг кошкарларны, кандыгда кыстарлан артык аштаан-суйбаан, ашкарган-чемгерген, азыраан тур.

Ону көргеи, мээң салбырымда база уксаажыдылга ажылы уттундурган деп сакты хонуп кээп, салбырга келгеш, айтышкымны берип, уксаажыдылга ажылын ажыктап киргиптим. Ол-ла хевээр эжимниң канчаар ажылдап турарын дүүкаа дайгаарап, эжимни чүнү кылыр-дыр, ону оттүүп, дурааглаашкын бүдүү шинчээдип ап турар апарган мен. Кайы-хы-даа эки ажылдыг деп мактадып турдувус.

Херик-оолдуң хурал-суглаага кижилер шүүмчүлээри памдаар улуу, мырыңай дам бар-ган. Сактырга, шүүмчүлел дээш аиаа немелде шалың төлеп берип турар чүве-биле домейле. Малчынардан эгелээш совхозтуң директорунга чедир шүүмчүлээр. Чалданыр деп чүве көнгүс чок. А шүүмчүлели, билдингир-ле болгай, дорт болгаш пын. Директор суг Херик-оолче карааи соодур көрүп алган, бажын согаипээдып, арга чадаарда-ла чөпшээрежип орар чүве. А мен эжимниң шүүмчүлелиидеи сестип эгелээн мен. Херик-оолдуң эки кижи болганымда, ооң шүүмчүлели алыы барып мөңээ база балазын халдадып болгай. Шүүмчүлеп турган, бир кижини хомудадып, өске кижини хорададып болур. Ынчангаш чамдык улус четпестериин дугайында чугаа үндүрбес болгай. Аныяк кадрларның өзүлдезинге ол шаптыктаза канчаар. Ону эжимге чугаалаарымга, өзүлде дээрге эки ажыл ол-ла ыйнаан, четпестерни чажыргап чоор чүвел дээш, дүшке-даа какпайн-дыр. Ооң соонда хуралдарга сөс ап, эжимниң шүүмчүлелдериидеи чамдыктарны камгалай кагыладып, малчынарның кырынче четпестерни чүүй кагылаптар апарган мен.

Ажылы кошкак дээш совхозтуң улуг зоотехниги ажылындан хостады. Аңаа Херик-оолдуң шүүмчүлели база дээштир болганы чугаажок. Ооң орнуна Херик-оолду олуртур боор деп улус чугаалажып тур. Эжим мээң даргам апаар чүве болганда, хуралдарга ооң шүүмчүлеиерии доза шаап турганыма хомудап эгеледим. Ынчалза-даа та канчаи чүве ийик, хев-хевертен мени томуйлаан.

Улуг зоотехник апарган, Херик-оолдуң шүүмчүлелиниг мен база таварыш эгеледим. Мээң мурнумда ажылдап турган кижи Херик-оолдуң шүүмчүлелии, саиал-оиалыы хевекке албас, аңаа өжежир болгаш, ажылды сегидип чадап каан деп эскерген кижи мен. Ынчангаш эжимниң шүүмчүледдиинде адаптыкиан четпестерни киичээигейге ап, оларны чөп кылыр талазы-биле саналдарын эдерип, ажыл-агыйны удуртуп чоруп тур мен. Шынап-ла, ажыл экижип, совхозтуң ажылчыиарыи, малчынарны мени мактап, ооң-биле кады Херик-оолдуң мени шүүмчүлээрии намдап эгелээн. Ажыл экижип турар чүве болганда, шүүмчүлээр четпестер эвээжеп турары чугаажок. Шүүмчүлелди кыскайн, ооң эки талаларын илип ап чоруурга ажыктыг боорун база билдим.

Чамдык хуралдарга Херик-оол мээң ажылымны шүүмчүлевейн баар болза, сагыжым саарыкталып, саадап орар сандайым эпчок ышкаш апаар. Сактырымга, ажылымда четпестер эндерил-ле берген ышкаш. Ажылды удуртуруп мөңээйтып бээр «сыдымым» ол апарган хевирлиг.

Эжимден ырай берзимзе, ээш эжимии эскерже ажылдап чоруусуна, ооң шүүмчүлели, саиал-оиалы чокка та канчаи ажылдаар мен ыйнаан. Ол дугайын уругчуг бодап чоруур апарган мен. Шүүмчүлел ажыктыг-ла болур ийин...

Ш. СУВАН.

Сес чокка... Г. Макаровтуң чураан чуруу.

СОНУУРГАКТАРГА

НОЯБРЬНЫҢ ЧЕЛЭЭЖИ

Ашхабадка ноябрьның хүнери аяс болгаш чылыг турган. Бир хүн чайыктап келген. Бойдустуң бо болуушкынары чурттакчыларны кайгаткан. А кежээ Копетдагның кырынга хой өңнүг ийи челээш турупкан.

— Туркменияга челээштн ховар көрүп болур — деп, республиканың гидрометеорологтуг товуунуң кол инженери Е. Балахиров чугаалады. —А ноябрь айда ооң көстүп келгеии мырынай кайгамчык.

Хоорай кырынга ийи дуга челээш үр-ле чайнап турган. Специалистер ону кончуг тапты шинчилеп көрген. Хүн хереллериниң болгаш Туркменияның кырында агаар массазының хөрилзаазының дугайында «чажыттарын» ол хайгаралдар ажыдар.

О. УРАЕВ.

МОНА ЛИЗАНЫҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Искусствоведтериң Мона Лизанын хүлүмзүрүү кайгаткан. Портреттен ону дүжүрүп алыры белен болбайн аан... Ол онзагай хүлүмзүрүүнү өттүндүр хүлүмзүрүүр конкурсту барыын-терман хоорай Дүйсбургка эрттирген. Ооң киржиичилери бичии уруглардан 82 харга чедир ангы-аңгы хар-назылыг дөрт чүс ажыг ынаидеи полицияга ажылдакчызы аныяк херээжениин хүлүмзүрүү Мона Лизанынга домей болган.

Ю. СМУКО.

АЛЛО! ДИИСТИ БОЛУР БЕ?

АКШ-та Омаха хоорайның чурттакчылары Криссче долгаар дээи болза, албан харыызынга диис алгызын дыцнаар.

Ол баштак эвес. Хоорайның телефон списогунче киирткен Крисс ылап-ла диис. Маиарның өг-бүлезии он чыл бурунгаар артык телефон номери салдырып алыр соруглабиле диизиниң адын фамилиязын бижидип алган чүве-лир. Ынчангаш Крисс телефон ээзи апарган.

А. ЧҮРСИН.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу башкы № 8. Телефоннары: редакторнуң 2-24-83 редакторнуң орлаачыларының 2-35-24, 2-23-54, харыдалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-95 партийна аныдыра болгаш үлетүр киидистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг киидистериниң 2-37-13, чаза киидизиниң 2-41-27 информация киидизиниң 2-20-80 культура киидизиниң 2-23-54 «сөөлгү ажыл-агый киидизиниң 2-21-47 корреспондентилериниң 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45 «Солун хелбейн» бараанда 2-32-78 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3008.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң газазы-биле күүрүне комитединиң типографиязы. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, башкы № ТС—01146.

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ БИБЛИОТЕКА им. С. Пинчука

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 294 (12684) | 1984 чылдың декабрь 23, воскресенье | 1925 чылда үнедезилеттингеден | Өртээ 3 көп.

БУЗУЛБАС БЛОКТУҢ КАНДИДАТТАРЫ

Республикаларның Дээди Советтеринге соңгуулдалар талазы-биле чуртта уламчылавышаан соңгулда кампаниязы Ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр бистиң улузувустуң бузулбас сырый каттыжышкынының көргүзүл турар. Хуралдарның киржикчилери партияның иштики, даштыкы политиказын чаңгыс эптиг деткип турарын, ниитилелдиң политиктиг, экономиктиг болгаш социал үлам ыңайгы хөгжүлдезинин талазы-биле партияның айтыкан планнарын амыдыралга боттандырарынга белеңнеп ылергейлеп турар.

«Улустуң социалистиг бот-башкартынышкынын долу хемчээлге боттандырары политиктиг системаны хөгжүдеринге бистиң кол угланышкынывыс болур — деп, эш К. У. Черненконуң «Коммунист» журналга парлаазы «Сайзырангай социализмниң деңнелинге турар» деп үүлүнде айтыкан. — Ону бис ниитилел болгаш күрүне дерексиг эргелеп башкарарывыс. Ленинниң сөстерин ёзугаар алырга, чүгле ажылчы чоннарга эвес, харын ажылчы чоннарның боттарын дамчыштыр база үолелип турар шак ындыг социалистиг демократия кылдыр билир бис».

Республикаларның күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарынче күш-ажылчы коллективтер эң эки төлээлекчилерин депшидип турар. Депутаттарга кандидаттар кылдыр олар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң удуртукчуларын, мурнакчы ажылчыларны, колхозчуларны, улусчу интеллигенциянның төлээлекчилерин адап турар.

Москва областтың Ленин районунуң Горький аттыг колхозунда хурал байырлыг байдыры. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны **Монгуш Донуроолович Чоланы** соңгулда мурнунуң хуралындан чаңгыс үнбиле адаан.

• • •

«Шекпээр» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы Шекпээр № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын кылдыр совхозтуң мурнакчы хойжузу Галина Дуран-ооловна Куулары депшидер деп Бичe-Тей салбырының Каткылыг хойжу бригадазының бригадири В. Д. Хомушкуюн саналын хуралдың киржикчилери изиг үүлдүгзүңүүшкүн-биле хүлээп алган.

Совхоз директору М. Д. Монгуш, күш-ажылдың хоочуну Т. Т-Б Куулар, совхоз ажылчыны С. Д.-Ш. Стал-оол болгаш оон-даа ескелер комсомолчу хойжунуң адынга макталдың сөстерин чугаалавышаан, Галина Куулар депутаттың кандидадынга төлептиг дээрзин бүзүреткеннер.

Шекпээр № 51 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга хойжу Г. Д. Куулары депшиткен ол хуралдарның киржикчилериниң саналын ажыл-агыйның Каткылыг хойжу бригадазынга. Суг-Кажаа сүт-бараан фермазынга, Шекпээр ортумак школазынга эрткен соңгулда мурнунуң хуралдарынын киржикчилери деткээн.

• • •

«Коммунизмче орук» совхозтуң төвү Арыг-Бажы суурвуң Культура бажыңынга соңгулда мурнунуң хуралы болуп эрткен. Солчур № 88 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшидериниң хуралын Солчур көдээ Совединиң күүскомунуң секретары Т. Т. Ховалыг ажыткаш, ховуз-трактор бригадазының бригадири К. Ш. Донгакка сөс берген. Солчур № 88 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга Улаатай хойжу бригадазының мурнакчы хойжузу Күзенмаа Намбар-ооловна Монгушту депшидерин саналдаан.

Совхозтуд ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Солчур № 88 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга **Күзенмаа Намбар-ооловна Монгушту** депшидер деп доктаалды хуралдан хүлээп алган.

• • •

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Чыргакы № 61 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадырыны, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны **Монгуш Донуроолович Чоланы** соңгулда мурнунуң хуралындан чаңгыс үнбиле адаан.

• • •

«Чаа орук» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралын совхозта партком секретары Б. К. Бумбажай ажыткан. Совхозтуң № 2 хойжу бригадазының бригадири М. Д. Дамба сөс алгаш, бригадада киптаглаашкынның канчаар эртип турарын, эш-өөрүнүң ажыл-ишчинин дугайын чугаалаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшидер улуг бүзүрел оларга онаашканын ол демдеглээш, Бай-Даг № 128 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга совхозтуң № 2 хойжу бригадазының хойжузу Ульяна Биземовна Отсурну депшидерин саналдаан.

Ол саналды механизатор Т. О. Седи, совхозта комсомол комитединиң секретары В. М. Сынаа болгаш оон-даа ескелер деткээн.

Бай-Даг № 128 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга хойжу комсомолчу **Ульяна Биземовна Отсурну** депшидер деп саналды хуралдың киржикчилери бир үн-биле деткээн.

• • •

«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралы Бай-Тал суурнуң көдээ клубунга болуп эрткен.

Бай-Тал № 33 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшидерин турасказаткан хуралды совхозта партком секретары К. Х. Адыгбай ажыткаш, совхозтуң ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга, албан-хаакчыларынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшидер улуг идегел онаашкын турарын түңнелинде чугаалаш, хойжу Д. А. Монгушка сөс берген.

Саналынга ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга совхозтуң мурнакчы хойжузу комсомолчу Бичии-кыс Карын-ооловна Ооржакты депшидерин саналдаан. Ук саналды сарлык кадарчызы И. Б. Даржаа, Хемчик-Бажы хойжу бригадазының бригадири В. Х. Калдар-оол болгаш оон-даа ескелер чүүлдүгзүүнүн деткээш, Б. К. Ооржак депутатка төлептиг кандидат дээрзин бадытканнар.

Бай-Тал № 33 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга совхозтуң хойжузу комсомолчу **Бичии-кыс Карын-ооловна Ооржакты** хуралдың киржикчилери бир үнбиле депшиткен.

Бай-Тал ортумак школазының башкылар коллективиниң, Бай-Тал суурнуң участок эмнелгезиниң, уруглар ясли-садының, совхозтуң Хемчик-Бажы хойжу бригадазының коллективтериниң соңгулда мурнунуң хуралдарының киржикчилери Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадынга хойжу Бичии-кыс Карын-ооловна Ооржакты депшидер дугайында саналды база деткээн.

• • •

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшидер талазы-биле Каа-Хем районда «Енисей» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилериниң хуралы болган. Совхоз бүдүргезинің мурнакчызы, комсомолчу саңчы Наталья Бичиковна Толгар-оолдуң дугайында чылыг сөстер бо хуралга хөй сөглеттинген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Каа-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының болгаш ажылчы кооперацияның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары боттарының төлептиг төлээзин республиканың эрге-чагыргазының дээди органынга төлээ кылдыр адаары-биле чыглып келген. Олар Каа-Хөл № 126 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын «Найырал» совхозтуң мурнакчы хойжузу **Светлана Сатовна Даваану** депшиткен.

• • •

Бия-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының болгаш № 957 КМК-ның ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективи Бия-Хем районнуң Совхозтуң кол зоотехниги П. П. Москаленко, зоотехник-селекционер Л. Д. Варламова республиканың Дээди Совединге депутаттың кандидады кылдыр Н. Б. Толгар-оолду депшидер дугайында саналды үзии-биле деткээннер.

• • •

«УТКА 25 чылы» совхозтуң № 1 салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының болгаш Арыг-Үзүү ортумак школазының башкылар коллективи Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү № 119 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга Иштии-Хем сүт-бараан фермазының саначызы, СЭКП кежигүнү, **Ирина Васильевна Доржуну** депшиткен.

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының болгаш ажылчын кооперацияның ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын, хөй-ниитичизин демдеглээш, чоннуң бүзүреливе эш Л. М. Петрусёва төлептиг дээрзин бүзүреткен.

Кызылдың Заречный № 27 соңгулда округундан «Тудуг кезектери» комбинаттың бетон-хоюдуг белдирииниң мотористер бригадазының бригадири, коммунист **Любовь Михайловна Петрусёваны** Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын кылдыр дешиидер деп саналдаш хуралдың киржикчилери бир үн-биле деткээннер.

ЧУРУКТА: Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларының Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидадын депшиткен хуралының үези.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ГФР-ниң профэвилел ажылдакчызы Ю. Лельбахтың чагаазынга К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ харыызы

Барыын-герман девискээрде хөй муң тонна америк хоралыг бүдүмелдериниң барыы-биле болгаш Европага химиктиг дайынның кыптыгын магат чогу-биле холбаштыр сеткилдиң ханы дүвүрээнгизиниң К. У. Черненконуң адынга ГФР-ниң көскү профэвилел ажылдакчызы Ю. Лельбахтың чагаазында илергейлээн. Химиктиг чепсектеп хостуг зоналы Европага тургузарының идеязын Совет Эвилели деткиир дугайында Ю. Лельбах дилээн.

• • •

Хүндүлүг дээрги, Лельбах.

Силерниң чагаанарда эң чугула теманы көдүргеп-дир. Массалыг узуткаашкынның чепсээ болган химиктиг чепсек ядролуг чепсек-биле чергелештир кижи төрелгетенге кедергей аймылдыг болуп турар. Барыын-герман девискээрде америк химиктиг чепсектиң барыы-биле холбаштыр ГФР-ниң чурттакчы чоннуң калбак болуктериниң ханызыбиле дүвүредип турары черле билдингир, ынчаарга бүгү чүүлдерни барымдаалап көөрге, дендиг айылдыг бинар боо-чепсектериниң күсели-биле химиктиг чепсекти моон соңгаар-даа улам көвүдедир деп бодап турарлар-дыр.

Эртken чылдың декабрьдан соңгаар Федеративтиг Республикада байдал бир янзы «чиктиг» болу берген чүве төлээде. Силерниң чагаанарда илергейлээн сеткил дүвүрээнгизиниң черле билдингир. «Першинг-2» баллистиктиг америк ракеталар болгаш америк химиктиг чепсек чүгле оон девискээрниде меөңнеттинген болуп турар. Ылдыг байдалдан уктавлаган уржуктар ГФР-ниң бодунга болгаш ооң кожаларынга айылдыг дээрзи тодаргай-ла илдең-дир.

Химиктиг чепсекти хоолудан дашкаар тургузарыл, оны күрүнелериниң чепсегленнишкиннеринден үштүп узуткаарын Совет Эвилели шагда-ла санаадап эгелээнин. Силерге билдингир болур ужурдуг. Бо айтырыгны моөңу-биле-даа, кезектеп-даа шинитпирлээрингe белең бис. Бирги эвилгеде боттандырар базымнарның бирээзин кылдыр химиктиг чепсектиң бүгү-ле хевирлериниң Европаны хостаар дугайында дугуржуп алырын ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар 1984 чылдың январьда саналдаан. Ол дугайында дугуржулганы чедип алыры химиктиг чепсекти имити делегей хемчээлинге доруур дугайында конвенцияны кылырынга идигин бээр дээрзи маргылдаа чок, конвенцияны кылырын чедип алыры Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң эчис соруглазы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Химиктиг чепсектеп Европаны хостаар дугайында айтырыгга хамаарыштыр НАТО чурттары-биле болгаш Европаның аңаа соңгуулдалыг өске-даа күрүнелери-биле саналгааларны кайы-даа үеде солчуругга ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар белең.

Ынчалзажок НАТО чурттары, оларның аразында ГФР, химиктиг чепсекти бүрүн хоруурун мооңдактавышкын, Европа динке хамаарышкан айтырыгларны чүгаалажыр көөрүнден безин ойталап турар.

Химиктиг чепсекти дүргеп хоруурунуң бүгү талаалакчыларының идепкейлиг туружу бо байдалдарда онза чугула үлүг-дүзалыг болуп турар. Аравтанзыг дерзин ол чепсектеп делегейни хостаар дээш күженишкиннерин харамнанмазы — бистиң ниити хүлээлгевис-тир.

Химиктиг чепсектеп хостуг зоналы Европага тургузарынга идигин бээр дээш бодулдан хамаржыр бүгү-ле чүүлдерни Совет Эвилели моөң соңгаардан кылыр болгаш ыядыг зоналың договнаашкынын ылангыя союуррагылдыг талаларының аразынга дугуруштуунган болгаш айыттынган эчис соруглага чедирер базымнарның хемчээлинге хүндүлээр хүлээлгени бодунга алырынга безен ийик. Ол ышкаш Каттыжкан Штаттар болгаш ыядыг зоналың девискээринде чепсектиг күштерлиг өске-даа күрүнелер ол хевирлиг хүлээлгелерни боттарынга алган турар түгле ыядыг таварылгада үк зоналық договнаашкынны магадылаттынган болур дээрзи черле билдингир.

Тайбының болгаш Европаның аймыл чок хоруун быжыглаарынын эрге-ажымынга Силерниң чаагай ажыл-чорудулганнарга чедишкинниерни Силерге күзедим, дээрги Лельбах.

Хүндүткел-биле,

К. ЧЕРНЕНКО.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыкка соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының башкарылгы хуралы декабрь 21-де Москвага. Эвилелдер бажыңынга болган. РСФСР-ниң Дээди Совединге ам болур соңгулдалар-га белеткел-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көргеш.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң дараазындагы Пленумнарының шинитпирлерин боттандырар дээш демиселдиң харыысалгалыг үечадазында, СЭКП-ниң XXVII съездизинге, Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улусчуң Тиилелгезинин 40 чылынга белеткелдиң үезинде соңгулда кампаниязын идепкейлиг чорудуп турарын комиссияның хуралынга демдеглээш,

Коммунистиг партияны, ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттыжкан совет кижилер совет ниитилелдиң кан дет быжыг сырый каттыжкышкынын, коммунистиң болгаш партия кежигүнү эвестерини блогунуң бузулбас быжыын, бистиң улустарывыстың ак-дуңма найыралын, партиямың болгаш күрүнеңиң иштики база даштыкы политиказын бүрүн деткээн турарын көргүсүүшаан, соңгулдаларже уткуштур бар чоруур.

Эвилелгиг соңгулдалар — социалистиг демократияны улам ыңай калбартырынга, күрүнеңиң болгаш ниитилелдиң ажылхереглерин эргелеп башкарарынга хамаатыларны улам-ны калбаа-биле киришти-рериниге, күрүнеңи эргелеп башкарарының бүгү адырларының ажылын экижидеринге чугула ужур-дузалыг чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралында улуг болуушкун-дур.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыкка соңгулдалар талазы-биле Россия Федерациязында 975 соңгулда округтары тургустунган. Төп болгаш округтарның соңгулда комиссияларының составтарын бадылаан.

Соңгулда кампаниязында чаа үе-чада — РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутатарынга кандидаттарны депшидерни эгелээн. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгарыгай ажылдакчызы, ленинчи үзүүнүң удуртукчузу, марксизм-ленинизм идеяларының чалбыыштыг пропагандизи, тайбың болгаш улустар аразынга кады ажылдажыл-га дээш могаг-шылаг чок демиселчи СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненкону Россия Федерациязының ажылчы чоннары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга боттарының бирги кандидады кылдыр бир эп-сеткилдиг адап турар. СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнериниң болгаш кежигүнүге кандидаттарны, партия Төп Комитединиң секретарыларын, ажылчы аңгының, колхозчу тараачыннарының болгаш улусчу интеллигенциянның эң эки төлээлекчилерин республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга кандидаттар кылдыр соңгукчулар бир үнбиле депшидин турар.

Төп соңгулда комиссиязының даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Москва-Сортировочная локомотив депозунуң электровоз машинизи В. Ф. Соколов хуралга үүле чугаалаан болгаш Төп соңгулда комиссиязының ажыл-чорудулгазының кол үүлдыышкынынарының дугайында, соңгулда кампаниязының үезинде комиссияның шинитпирлээр ужурлуг сорулгаларының дугайын айыткан. Төп соңгулда комиссиязының составынга боттарының төлээлекчилерин кылдыр депшиткени дээш хөй-ниити организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге чүректиг ханызындан өөрүп четтиргенин комиссияның бүгү кежигүнериниң өөрүүзүнден ол илергейлээн.

Төп соңгулда комиссиязы РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле бүгү округ комиссияларынга чагааларны чорутkан. Соңгулдаларга белеткел үезинде болган оларны эрттирериниң талазы-биле кылып чорудар ажылдарның практиктиг сүмезин ол чагааларда айыткан. РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларын бодулаашкын болдетенькеринин, соңгулда хаарыаның, соңгулда комиссияларының таңмаларының үлегер майын тургускан.

Келир соңгулдаларны бадылаашкын документилери-биле хандырарынга дугайында айтырыгны комиссияның хуралынга база чугаалашкан. Соңгулда кампаниязын чогуур юридиктиг болгаш ниитилел-политиктиг литература-биле хандырарының РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле округ соңгулда комиссияларының Төп соңгулда комиссиязы-биле база округ комиссияларының участок соңгулда комиссияларының харылзаларының дугайында дыңнадыгларны дыңнаан.

Соңгулда комиссиязы кылып чорудар ажылының планны бадылаан. Төп соңгулда комиссиязының кежигүнериниң РСФСР-ниң Дээди Совединге болур соңгулдаларга белеткел ажылының кайчаар чорун турарын таныжып көөрү-биле тус-тус автономнуг республикаларже сургакчыларының дугайын чугаалашкан.

РСФСР-ниң мал ажылының мурнакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган бедик көргүзүлтелери, 1983—1984 чылдарның кышкы үезинде эът, сүт болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле планнарны болгаш алдынган хүлээлгелерин күүседиринге көргүскен күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш шаннаары болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле

Василий Хуураковия **Доржу** — Улут-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң хойжузу.

Улустарның наймылы орден-биле

Балы-Сүүр Чамбаловия **Домгак** — Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле

Эмер-оол Иргитович **Доржу** — Монгун-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозунуң хойжузу.

Вадим Орамбалович **Оюн** — Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң директору.

Сарыг-оол Баганайович **Сарыглар** — Барыын-Хемчик районнуң «Барлыг» совхозунуң хойжузу.

Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле

Сара Ховалыговна **Арандол** — Кызыл районнуң «Көк-Тей» совхозунуң саначызы.

Татьяна Төреевна **Салчак** — Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң хойжузу.

«Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле

Виктор Иванович **Иванов** — Каа-Хем районнуң «Ленинчи оруң» совхозунуң инек кадарчызы.

Дары-Сүрүң Кечимовия **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хойжузу.

Куна-Бора Одан-ооловна **Ооржак** — Тандың районнуң «Коммунизмниң херели» совхозунуң хойжузу.

Хүлер-оол Ламбравович **Салчак** — Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң хойжузу.

«Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле

Чажынмай Маадыкаевич **Кол** — Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң инек кадарчызы.

Тырыш Монге-Байырович **Күжүгет** — Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь» совхозунуң хойжузу.

Тумат Александрович **Сандан** — Тес-Хем районнуң «О-Шынаа» совхозунуң хойжузу.

Дома Ничеевна **Эриксятмаа** — Тандың районнуң «Революциянның чалбыыжы» совхозунуң саначызы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ЧЕРНЕНКО.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ

Москва, Кремль.
1984 чылдың декабрь 14.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XVII ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дүүн Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңынга профэвилелдериниң XVII Тыва область конференциязы болуп эрткен. Анаа республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында профэвилел организацияларындан сонгуткан делегаттар, партия, совет, комсомол органнарының, министерстволарының удуртукчулары, хөй-ниитин организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Конференцияны профобличөвүлелдиң даргазы **Ш. П. Куулар** ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненкому баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозуюң составын конференцияның хүндүлүг президиумунга делегаттар бедик көдүүлүүшкүн-биле сонгаан.

Профэвилелдериин Тыва область чөвүлелиниң ажылының дугайында отчёт илеткелди оон даргазы **Ш. П. Куулар** конференцияга кылган.

Профэвилелдериниң Тыва область организациязының ревизия комиссиязының ажылының дугайында отчёт илеткелди оон даргазы **Л. П. Солмин** кылган.

Конференцияның ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** киришкен болгаш чүве чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң дараазында Пленумнарының шинитпирлериң база ол бирги беш чылдың болгаш ооң дөртку чылының планнарын чедишкинниг күүседир, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң Тиилелгезиниң 40 чыл ооң төлептиг уткуур, республиканың экономика болгаш социал хөгжүлдезинге профэвилел организацияларының ролюн бедидер талазы-биле сорулгаларны тодараткан докладты конференция хүлээп алган.

Конференцияның ажылынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Ч.-Д. Б. Ондар**, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **В. Е. Серяков** олар база киришкен.

• • •

Профэвилелдериниң чаа сонгуткан область чөвүлелиниң бирги пленуму болуп эрткен. Профэвилелдериниң Тыва область чөвүлелиниң даргазынга **Ш. П. Кууларны**, секретарыларынга **Ч. С. Монгушну, С. Д. Киров** оларны болгаш штаттан дашкаар секретарынга **В. И. Поповану** пленум сонгаан.

Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң ревизия комиссиязының даргазынга **Л. П. Солминни** сонгаан.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга уткуштур

ДАЙЫННЫҢ, КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУННАРЫ

Тываның Ленин кудумчузунда 196 дугаар бажыңның херээжең эжиниң кастыында ийи кызыл беш-адырны эрткен киижилер ескерип, бо бажыңда Ада-чурттуң Улуг дайынынның киржикчилери чурттап турар-дыр деп билип каар. Тураның ортумак школазының кызыл нөмерлери ында чурттап турар фронтучуларны элээн каш чыл бурунгаар тодаратказ, оларга тускаал кылдыр беш-адырларны кадваан. Бажыңның эзлери — дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары Николай Андриянович биле Анна Маркеловна Беспаловтар-дыр. Оларны дайын оруу каттыштырган, оларның кайызы-даа дайын шөлүүге өлүм-чидимин көрген.

Николай Андриянович Красноярск крайның Курган районунуң Камышка суурунга төрүттүнгеш, үжен чылдарның төнчүзүнде Совет Армияның хүрээлеңнинге албан эрттирерибиле аъттанынкан. Шериг албаны доостуру билек, Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн. Тайбың ажыл-ыш дугайында оон күзелдери Төрээн чурт дээш деп ыдыктыг сорулга-биле солуттуунган. Дайзынбиле сегиржип алыышкын кадыт-дошкун болгаш узун хуусаалыг болган.

Николай Андриянович революцияның кавайы — Ленинградты фашистиг эжелекчилериң бүзээлээшкининден хоставарынга, Сталинград, Орёл, Курск дээш тулчуушкуннарга, Брест, Варшава хоорайларны хоставарынга болгаш оон-даа өске чүс-чүс хоорай, суурлардан немец идепеттерин үндүр сывыржырынга киришкен. Оон дайынчы ажыл-херээ аңаа дайынчыдан таяк полугунуң комсомол комитединиң секретарыбиле доозулган. Төрээн чуртунуң хостагазы болгаш хамаарышпас чорду дээш дайзын биле тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг чорду дээш, Ада-чурт дайыны - орденниң I чергези, Кызыл Сылдыс орден болгаш шупту он ажыг медаль-биле шаңнаткан.

Анна Маркеловна Тыва Арат Республикаңның пайысылалы Кызылга төрүттүнгеш, ада-иезинин вайы-биле Абаканга чурттап турда, дайын эгелээн. Бүтү совет киижилер-биле бир дөмей, фашистиг эжелекчилерге өжээн-кылыы хайыккан аныяк кыс дайынның эң-не дошкун үези болур 1942 чылда фронтуже эки тура-биле аъттанынкан. Ол баштай медицина сестралап, оон соонда пулемётчиктер школазын дооскаш, адыгжы бригада кезээңге взвод командирининг дузалакчызы тургаш, Курск дээш тулчуушкунга база оон-даа өске фронтуларга киришкен. Дайынның сөөлгү чылдарында Ленинград хоорайга шериг чепсээ бүдүрер чажыт завод камгалаар шеригге гарнизонунга баштай старшина, а сөөлүнде гарнизон начальниги боон ажыддап турда, дайын доозулган.

Дайын соонда, Николай Андриянович биле Анна Маркеловна кайызы-даа Германияга совет шериг кезээңге албан эрттирип тургаш, чаңгыс өгбүлеңи тудуп, кады чурттап эгелээн.

Фронтучу өг-бүле Крымга шериг округунга албан эрттирип тургаш, 1948 чылда кайызы-даа шериг албанындан халаакаш, баштай Красноярск крайның Курган районунга каш ай чуртташ, оон Тураңга турумчуруу-биле көжүп келген. Николай Беспалов СЭКП Бии-Хем райкомунуң иштиг киидис эргелекчизинге, культура киидизиниге эргелекчизинге, районнуң машина-трактор станциязының директорунуң политкиидис талазы-биле орлакчызынга ажылдап чораан. Ол дайын үезинде ийи удаа аар балыглаткамындан ийиги бөлүктүң инвалиди. Ынчалзада Николай Андриянович Беспалов ам бо хүннерге чедир районнуң амыдырал хандырылга эргелелинде ажылдап, 1973 чылдан бээр эргелелде партия организациязының секретарымда үзүктеляшкын чок сонгудуп, ажылдап келген. Ол районда дайын хоочуннарының чөвүлелиниң даргазы, шериг-патриоттуг кижизидилге талазы-биле аныяктар ортузунда ажылды чорудуп турар. Н. А. Беспаловтуң дайынчы шаңналдарының аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң Хүндүлел бижиктери база бар.

Анна Маркеловна районнуң хереглекчилер иштилелиниге амыдырал хандырылга комбинадынга, культура киидизиниге харылсалгалыг ажылдарга ажылдап чорааш, оон соонда 22 чыл дургузунда районнуң төп гажаалга кассазын эргелекчилеп келгеш, 1978 чылда пенсияже үнген. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан.

Н. А. Беспалов идепкейлиг хөй-иштичи. Ол СЭКП райкомунуң ревизия комиссиязының даргазы, чурт үлетпүрүнүң болгаш коммунал-амыдырал хандырылга будурүлгелериниң ажылдакчыларының профзавилел обкомунуң кежигүнү. Эки ажылдыг пропагандист дээш СЭКП обкомунуң Хүндүлел дептеринде база кирлер бижиткен.

— Үргедекчи, ханныг дайынга киржип, оон хай-халавын көрүп чораан боттарывыс тайбың иштиң дөртенги чылында чурттап чор бис. Рейган баштаан америк дайызыдайынның болгаш тайбың күш-ажылдың хоочуннары чугаалап олурарлар.

О. КЕНДЕН.

КАЙДА СИЛЕР, ДАЙЫНЧЫ ӨҢНҮКТЕР?

166 дугаар адыгжы дивизия 735; 517; 499; 423; 359 дугаар полктардан тургустунган турган.

Чаңгыс полкка дайындажыр турган дайынчыларның бир бөлүү. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец фашистерге удур кады тулчуп чораан чаңгыс полкчуларының дугайын сактып, дайынчы оруктарының сактышкыны кыадыр альбомнар доддуруп турар.

166 ийи кезектен тургустунган. Бирээзи 1939 чылдың октябрьда Томскиге, ийиги-зи 1941 чылдың декабрьда Челябинскиге тургустунган.

Дивизия 1941 чылдың июль 14-тем эгелеп тулчуушкунче киргеш, Калинин, Смоленск областтарының районнарын хосташкан (Белый хоорайны, Шучье хөлду, Батурино, Климово, Андреевское, Ярцево болгаш оон-даа өске суурларны башкы дээреде хосташкан).

Дивизияның ийиги кезээ 1942 чылдың эгезинде тулчуп киргеп. Оон хөй удаа эрес-маадырлыг тулчуушкуннары дээш мактадып, шаңнадып келгеш, Кызыл Туктуг апарган. Сонгу-Барынын, Воронеж, Степной, I Белорус, Прибалтика фронтуларынга киришкен.

Бистиң кыйгывыска харыылаан чаңгыс полкчуларның бирги ужуражылгазы 1984 чылдың октябрь 7-деп 11-ге чедир Алма-Атага болган. Артыкан чаңгыс полкчулар, оларның төрелдери, чоок кижилери! Силерге дараазында адрести артырдывыс, силерни маңаа тур бис: 480003, Алма-Ата хоорай, Дзержинский кудумчузу, бажың 13, кв. 35, телефон 39-09-56.

М. ПОНАМОРЕВ,
В. АФАНАСЕВ.

* * *

Бистер, дайынның хоочуннары, Кузбасстың аңгы-аңгы хоорайларында, суурларында чурттап турар дайынчы өңнүктер А. В. Беспалов, И. Т. Горшков, С. И. Киреев, И. П. Сосулякин, В. А. Кулаков, А. П. Гончаров, Е. В. Заикин, П. С. Горелов болгаш оон-даа өскелер 1944-1945 чылдарда Кенигсберг хоорай чоогунга дайындажып чоруп турган, ук хоорайны хосташкан бис. Хоорайны хостаарының кадыг-дошкун тулчуушкуннарынга киришкен дайынчы өөрүвүстү дилеп турар бис. Дайынчы өңнүктер, кайда силер?!

Дараазында адрести таварты биске харыылаарынарны дилеп тур бис: 652760, Кемерово область, Прокопьевский район, Каменный Ключ станция, школа № 1, дайын хоочуннарының чөвүлели.

А. БЕСПАЛОВ.

«ФРОНТОВИЧКА» КЛУБ

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга турасхаттакан темалыг кежээ Вильнюстуң медицина училищезинге болуп эрткен. Келир үениң аныяк эмчилериниң авлчылары Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеря — дүүдүлүг кырган-аваадар болган. Ук кежээнин шеряг гарнизонунуң Офицерлер бажыңының чанында «Фронтовичка» клуб организастап эрткирген.

Фронтучу эмчи сестраларының — дерээжен дайынчыларның дайын шөлүүге балыглаткан дайынчыларга баштайгы медицина дузазын канчаар чедирип турганын училищеңниң сургуулдары кыстар улуг сонуургал-биле дыңнаавайнар.

З. ЛЯГАС.

Вильнюс.

СИБИРЬНИҢ ШЕРИГ ОКРУГУ. Чурукта (солагай таладан): **Туркменистаннан келген биче сержант Александр Пестиков, анаа дайынчы Валентин Есин — Подмосковье чурттуг, улуг лейтенант, ракетчиктер болүүнүң начальниги узбек Аркадий Лим, анаа дайынчылар — Литва чурттуг Римантас Менчинскас биле Ленинградтан келген Андрей Краснощеп. Найыралдыг, интернационалчы комсомолчу бо коллектив — ракета дивизионунда мурнакчы коллектив.**

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Эрес-маадыр чоруктар дугайында

ОНУ АШОТ-НИКОЛАЙ ДЭЭР

Ереванның «Арагац» будурүлге каттыжышкынының клубунда ажыттынган, Литвага партизан тулчуушкуннары болуп турган черлер дугайында фото-делгелге эрткен дайын дугайын хөйнү чугаалап турар. Каттыжышкында мастер-дагдыныкчы, Ашот-Николай деп тускай аттыг киижи фото-чуруктарның автору. Оон төөгүлүг сактышкыннарын дыңнавышаан, аныяк ажыл, чыннар стендилер базырыга ур-ле доктаар.

Армения чурттуг дайынчы дайын чылдарында Стасис Наүялистиң отрядынга тулчуп турган, орус солдат Николай Кузнецов-биле танышып алган. Чарылбас өңнүктер — Кузнецов-биле Сарабян — фашист эжелекчилерге удур дыка хөй кадыг-дошкун операцияларга киришкен. Бир ындыг тулчуушкундан Николай эвээ келбээн. Ол хүнден эгелээш Ашот Сарабян бодунуң адынга ийиги Николай деп атты немеп алган.

Тиилелгелиг чырык хүнүге чедир каш-ла хонук бурунгаар аныяк назынындан чарыгаан эжиң ол амыдыралының бүгү дургузунда уттуп шыдавас болган. Дайынчы эжиниң оглун болгаш кадайын ол тылкан. Николайның өг-бүлезин ам Ашот-Николайның ог-бүлезинге эң чоок болган эргим.

Ю. КАНКАНЯН.

Ереван.

ШУПТУ ОРДЕННЕРЛИГ

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында гитлержи фашистерни чылча шаварынга киришкен Барашковтарның өг-бүлезиниң кежигүнерин чазактың үжен шаңналы-биле Төрээн чурт үнелээн. Өг-бүлезиниң баштыңы — Виктор Васильевич, оон кадайы Ирина Фёдоровна, он ийи харлыг Лёня Котовский аттыг партизан отрядының хайгыылачылары турган.

Уругларының уруглары — Мария биле Николай — фронтуже эки тура-биле чоруткан. Николай дайынның тылынче парашюттуг чаңгыс эвес удаа шураан. Алады ышкаш, ол дайзынның күжүн чардыктырар дайынчы операция болүүн баштап турган. А Мария Барашкова — гвардейжи артиллерия полугунуң зенитчизи — фашизмни чылча шаварынга база үлүүн каткан.

П. СУСИКОВ.

Брест.

ЫНДЫГ БАЗА БОЛУР

Архангельск областың тайгада турар Усть-Вага суурунуң чурттакчызы В. Бобылев погревин алгыдып аар дээш чер казып турда, демир-хүүрээ кадыг чүвеге тептиккеш турар болган. Күш-биле хүүрек бажын кинр тепкен черинден октуг ланчын хоолалары болгаш дадарык гранаталар төктү берген.

Аңаа эвес шыгжаг дугайын кожаларынга сагындырып чугаалааш, районнуң шериг комиссариадынче далажыпкан.

Сапёрлар оон амгы үе чыл эгезинде Англияга бүдүргеп үе-үе октарны, гранаталарны тыпкан. Олар черге 65 хире чыл дургузунда чыдып келген болган.

Хамааты дайынының чылдарында ол черлерге Кызыл Шериг Даштыкы янтервентилер-биле сурлүг сегиржип алышкыннар кылып турган үеде, дайынның каекан оңгарынга чыдып калган боон чадавас.

Бо хүннерге чедир өлүмүг күжүн оскунмаан ол чепсекта чурттакчылыг черден ырады аппаргаш, чазылдырыпкан.

В. АНУФРИЕВ.

Архангельск.

ТУРАСКААЛ АПАРГАН САД

Ясиноватая суурдан шеряг албанынче келдирткен оолдар Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңнинге шериг албаны эрттирип чоруурунуң мурнында, боттарының ада-өгбелеринге тураскаадып тараан садка келгеш, дайынчы хүрээлегенин эстафетазын уламчылаарынга чөпшээрелди алырлар.

Садтың тургустунган төөгүзү мындыг: дайын шөлүүден ээп келбейн баргаш чаңгыс чер чурттугларынга тураскаадып, суурда дайын хоочуннары элээн каш чыл бурунгаар алдар аллеязын олурткан. Бо-ла садка пионерлер кызыл галстуктарын бир-ле дугаар мойнунга баглап турар, комсомолчуларга комсомол билеттерин тыпсып турар.

О. ТАГУНОВ.

Донецк область.

Армияның болгаш Флоттуң амыдыралындан

АДАЛАРНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Суг аданың шериглериниң чурттап турары хоорайжыгашче киред кол эжик чанында ийи тураскаал бар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында гитлержилер-биле дидим тулчуп чораан суг аданың Кызыл Туктуг «Щ-307» база гвардейжи «Л-3» деп хемелеридир. Оларның экипажы фашистерниң та чеже корабльдерин, судноларын суг аданче «дуглеп!».

Оларның баары-биле матрос, старшина, офицер-даа эртип чыткан дижик, оң холу ада-чайгаар фуражказының азы далайжының докпак бөргүнүң хавааңда баар. Шала ийлендирген бажы, көрүжү «хоочуннарның» кырында кинсээн кызыл тукта. Кызыл Туктуг болгаш гвардейжи шериг-далай тугу. Оон ада-биле Төрээн чурт дээш адалар, кырган-аваалар амы-тынын артынга каггаш тулчуп чораан. Ам оларның оолдары, оолдарының оолдары адаларының—эрес-дидим, быжыг тураскаруктуң. Төрээн чуртка шынчы чоруктуң оруу-биле шериг албанын эрттирип турар.

Суг аданың хемезин ам кургаг черде. Салгын оон өнүү хуулдурбаан харын улам чараш кылдыр «будуп» турар. Оон чаны-биле эрткен дайынчылар өөредилге шөлүүче шуужушкан Сорулга тода: «дайзынпың» турар черин тодараткаш, доп-дораан узуткаар. Өөредилге шөлүүге безин тиилелге чедип алыры берге керек. Ону далайжы бүрүү бодап чораан.

Айыткан точкага келгеш, дзлай дувуче шымнын кирипкеннер. Далай чеже-даа ажымын, хорадап турза, суг аданга ол эскертиглер эвес.

Далайжыларга таныш командалар үнген санында, «бир-ле айтырыг башка кирер. «Дайзын» кайдал? Ону канчап тып аарыл? Чепсек чок каракка, сараат сиген аразынга ине чидирипкеин-биле домей, чүү-даа көзүлбес, кара иогаан далай.

Ынчалза-даа амгы шериг аппаратуранып күжү ол хире — далайга өлген байлак-даа эндевес.

— Төп! Төп! Пеленгаторда даалт!

— Өөредилге дувүрээзинни! — деп, суг аданың хемезинин командири дужаал үндүрер. — Торпеда атаказы! Курс...

Ам чаа-ла баштактанчып турган далайжыларда артык сес камаанчок артык шымчээшкин кайда боор. Шупту атакага чагыртканн.

Нарын, бүүрелиг, харындаа угаанныг деп болур, этхерексел дузазы-биле чүгле «дайзынның» турар черин эвес, корабль бе, крейсер азы эсминец бе дээрзин тодарадып алтар. Оон кайы улуг бар чоруурун, дүргени, олардан ыракшылының хемчээли — шупту тода билдинер.

Корабльдиң далайже үнериниң мурнунда экипажтың дыка хөй кежигүннери-биле ужураштым. Радиометристер салбырыпкын командири 1-ги статьяның старшинази Михаил Лупашка чугаалады:

— Бөгүн бистин-биле каттыжышкын командири адмирал.. кичээлдеди. Шеңелде кичээл эки эрткен. Теорияны кургаг черге ыяк өөренип алгаш, оон далайже үнер бис. Шериг-далайжы, техниктиг өөредилге, мергежил дайы-биле белеткел далайжыларны Төрээн чуртка өскерлиш чок бердиниишкинге, найыралга кижиндидиге-биле чергелештир эртер. Экипажта матростар, старшиналар, офицерлер дыка хөй национың төлээлери.

Миша Молдавияга төрүттүнгеш эскен. 2-ги статьяның старшинази Талайбек Тараев биске Киргизия чурттуг. Улуг матрос Амангельды Альмухабетов Казахстандан келген... Олар шупту чаңгыс өс-бүледе өөренип, чурттап турар.

«Брянский комсомолец» деп боттарының кораблинге далайжылар тергиин ынак. Ылангыя Брянщинадан келген 1-ги статьяның старшиназы Алексей Гришинок биле улуг матрос Владимир Хоменко мырыңай онза ынак.

Оларның хемезин чуртта сурагжаан будурүлге каттыжышкыны Брянскиниң В. И. Ленин аттыг машина кылыр заводу каш чыл уламчылаттыр шефке алган. Заводтуң төлээлери — партия, комсомол активчилери, социалистиг чарыштың мурнакчылары, боттывингир уран чүүл киржикчилери далайжыларга доктаамал аалдап кээп турар.

Ю. МИХАЙЛОВ.

Ийи дакпыр Кызыл Туктуг Балтий флоду.

Маршал И. С. Конев командылаан 1 Украин фронтунуң составынга кирип турган совет иезектер 1945 чылдың январь 18-те Польшаның эрте-бурунгу найысыдазы, поляк чонунуң культуразының болгаш төөгүзүнүң үнелиг турасхаазы — Краковту чаңның дет дүрген сегуг-биле хостап алган. «Поляк архитектураның болгаш культураның эртинези» деп политиктиң аданы Краковту гитлерниилер чазындырыптар всп турда, совет дайынчылар хостаан.

ЧУРУКТА: хостаган Краковта совет дайынчылар. (1945 чылдың январь).
СЭТА-ның фотохрониказы.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ ХАНДЫКШЫДАР

Хандагайты суурда эмнелге коллективинде дагдыныкчылар чөвүлелиниң удуртукчузу — Кара-кыс Баймр-ооловна Начын. Дөрт кижи составтыг бо чөвүлелде 16 дагдыныкчы бар. Олардың 13-ү коммунист. Аныяктарны коммунистерде болгаш хоочунчаларда быжыглаан. Партия эге организациязының секретары, профсөвилел комитединиң кежигүнөри, кол эмчи болгаш улуг сестра ук чөвүлел-биле харылзаалыг ажылдап турар. Кандыг-даа ажылды башкарарда, оларның сүмележиири чаңчыл болуп берген. Аныяктарның шилип алган мергежилиг дүрген шинге-зиин алырынга, ада хандыкшыырынга, хөй-нийтке ажылдарга идепкейлиг болуруңга дуржулгалыг эмчилерниң, санитаркаларның база эмчи сестраларының ролю улуг. Чижээлээрге, коммунистер Оксана Монгуш, Достай Билчеймаа, Начын Кара-кыс, Вера Донгак, акушер Мая Сат оларның аныяктар-биле ажылы эки.

Уругларның халлавырлыг аарыглар эмнээр салбырның эргелекчизи Людмила Хайжоктуң удуртказ болуун ап көрээш. Ол салбырда эмчи үчилишезин дооскан фельдшерлер, эргелекчиниң башталгазы-биле өөренген биилиң амыдыралбиле долбап ажылдап турар.

— Училищени дооскан-даа азы оон практикалаан-даа оолдар, кыстар бо-ла кээр. Оларны эмнелгениң ацгы-ацгы салбырларында дуржулгалыг эмчилерге бижыглаан каар. Бистиң салбырга келген аныяктарны эки өөредир, коллективке ижиктирер дээш кызып турар бис. Аныяк кижиниң мынчаар өөредип келдивис. Бирээде, аарыг кижилерге ээлдек-эвилел, биче сеткилдиг, чөпшүл, кичээнгейлиг, дыцлангыр болурунга. Ийнде, улуг эмчиниң аарыг кижиге сүмелээн эмнерин бүрүн ижиртип, оон-биле чергелештир сыкыртырын хажык чок күүседиримге, профилактиктиг ажылдарны чорударынга чаңчыктырып, коллективке ижиктирип, хөй-нийтке ажылдарга киириштирип турар бис. Бо бүгүнү өөредири— дагдыныкчы эмчи бүрүзүнүң күлээлгези — деп, Людмила Эрелчиновна тайылбырлап орар.

Эмнелге ажылдакчыларының сагыш човаашкынындан, билиниңден, хүлээлгезин эки билиринден, ол ышкаш улуг эмчиниң күженишкинин эмнээшкининден аарыг кижиниң салыы-чолу шиитпирлеттикер дээрзи билдингир. Л. Хайжок удурткан болүүнде фельдшерлер ол бүгүнү эки балыр болгаш, ажылы-биле бадыткап чоруур. Фельдшерлер Любовь Куулар, Валентина Баазан болгаш өскелер-даа онаашкан ажылынга кызымак, хөй-нийтке ажылдарга идепкейлиг. Салбыр — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы аттың эдилекчизи. Ол социалистиг чарышка үргүлүг бирги черни ээлеп келгеш.

Эмнелгеде малчынарже үнүүшкүн кылыр бригада бар. Бо бригада коммунист К. Начынның удурткалгазы-биле график ёзугаар ай санында чорун турар. Бригада кежигүнөри тос кижи. Мында аныяктар колдаан. Фельдшерлер Лариса Сат, Чечек Чүлдүм эмчилерниң айтышкыны-биле малчынарга болдунар-ла дузаны чедирип, хүлээлгезин үлегерлиг күүседип турарлар. Олар түгле эмнээриндеп, шинчириндеп аигыда, санитар-профилактиктиг ажылдарны болгаш беседдаларны кылып келгеиер. Бо ажылдар кышкы үеде малчынарга хөлчок чугула.

С. ЧООДУ.

П. ЛУСАКАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Делегей тайбыңы болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарынга, ядролуг халапты болдурбазынга идигни бээри бүгү күрүнелерниң эң чугула сорулгазы болуп турар деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының 39-ку сессиязының даргазы Поль Лусака (Замбия) медеглээн. Боо-чепсектерни эндере бүдүрүп турары хөгжүп орар чуртталарга-даа, сайзырагай күрүнелерге-даа кедергей багай үржуктарны таварыштырып, бүгү кижи төрелгетениң догуиналашкынынга кыжаныл турар деп, парлалга конференциязынга ол чугаалаан. Хөй миллиард долларны чаа-чаа боо-чепсектерни бүдүрериниң үлдур октап турар чорук-биле каичап-даа эптежип болбас деп, П. Лусака медеглээн.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

БАГДАД. (СЭТА). Майсан секторунда мөөнелген иран шериглериниң туруштарын ирак самолёттардан сөөлгү хүннерде бомбалаан болгаш боолаан. Иракның кол шериг командылалының эзлчеглиг дыцнадымында айтканын ёзугаар алырга, Иракның агаар ужар чүүл күштериниң самолёттары сөөлгү ийи хүннерде дайынчы 163 ужудуушкуннарны кылган. Дириг күш болгаш техника талазы-биле аар когаралга дайзын таварышкан.

НИКОСИЯ. (СЭТА). Иранның ИРНА агентствозунуң медээзин ёзугаар алырга, иран шериглер үтер-боолар-биле Иракның Пенджвин болгаш Хадж-Омран хоорайларының районнарында ирак шериглериниң туруштарын боолаан. Артиллерияны болгаш миномёттарны ажыглаан күштүг аткылажышкынар иран-ирак фронтунуң мурнуу талакы участогунга болган. Фронтунуң сөөлгү талакы участогунга ирак самолёттарының халдаашкынын Иранның агаарга удур күштери ойтур шапкан.

ШЕФЧИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

«Кара-Хөл» совхоз күрүнеге мал ажыл-агыйының продуктуларын эт, сүт, дүк дужаарының планын бо чылын чедишкинниг күүсеткен болгаш СЭКП Бай-Тайга райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун алган.

Кара-хөлчүлер уруглар албан черлеринге болгаш өске-даа организацияларга одар ыяш белеткээринге идепкейлиг киржип турар. Дыштанып хүннерде 60 кижи шефтээшкин-биле тайгага ажылдаан, 90 кубометр токпакты хал белеткээн болгаш ону хереглекчилерге сөөртүп чедирип берген. Ол ажылга пенсионер Балган Күжүгеттиң агитквартиразындан звено мурнакчы ажылдаан.

Х. САМДАНЧАП.

ВСР-ниң Чепсектиг Күштериниң тургустунганындан бээр 40 чылынга

ХО ШИ МИНҢИҢ ДАЛАЙ ОРУУ

ВСР-ниң Шериг-Далай Флодунуң транспорт бригадаларының даймычы алдар музейинде элээн каш стендилерде—ажык далайда сейнерлериң чуруктарын көргүскен. Ону долгандыр — чалгыглар. Ажык далайда долгандыр бүгү чүве тода кестүп турар. Мурнуу-Кыдат далайда бичежек сузнөну тыртыпсыган объектиге болза, америк спутник-шпионда турган. А ол чуруктарны сайгонгу дерзин ёзу-чурумнуң архивтеринден тыпкан. Олардың бирээзинде 352 дугаарлыг сейнерни тыртыпсыган. Оон кэпитаны — тоолчугуру маадыр Фэн Винь.

— Хайфонгуң «Багданг» заводунуң 60 чылдарының эгезинде кылып бүдүргени судноларымга мурнуу талада партизаннарывыска боо-чепсекти болгаш өске-даа чүктерни чедирип берип турган бис—деп. ВСР-ниң Шериг-Далай Флодунуң командылакчызының орлакчызы контр-адмирал Чан Ван Зинг меңээ чугаалады. —Сайгонгу дерзин ёзу-чурумнуң шериг корабльдери, АКШ-тың Флоду болгаш ужар чүүлү биске удур туржуп турган. Ол бүгү шантараазынар турза-даа, Хо Ши Минниң келир үеден далай оруун шинчилээринге башгайы эжиндиришкинниве 1969 чылдың июль 20-де, үнүп, ону чедишкинниг боттандырган бис. Чыл эрткенде Мурнуу Вьетнамның эриктеринче доктазмал эжиндирип турар апарган бис. Ол рейстерге матростар дазылып, быжыкган. Чамдыкта олар тулчуп кириптер-даа турганнар. Ынчалза-даа Мурнуу таланы хостаар дээш болгулап турган дайыннар үезинде рейс бүрүзүнде-ле алды муң тонна чедир чүктү дажыглап турган бис. Хо Ши Минниң далай оруун ажылар талазы-биле партиязының кыйгырыжынга мичээр харыылаан бис.

...Транспорт бригадазының гарнизону меня ыыт чогу-биле үлээн алды. Чыскаалга — аныяк оолдар. Олар дайынчы тулчуушкуннарга аидыызында киришпээнер. Вьетнамның кызыгаарында байдал дүшкүүрлүг. Ынчангаш оларның кайны-даа дараазында далайже үнүүшкүн тайбын болур деп бодап чок турганнар. Олар тулчуушкуннарга белеп. Он талада чыскаалга турган матрос кыдыынче ямневишаан, мынча дээн: «Мынбыг командир-биле кады тулчуушкунче кирери чиик-тир».

Командир аныяк болза-даа, оон дайынчы арга-дужулгазы улуг. Институт дооскан соонда 1979 чылда Флотка ол келген. Өөреиир мурнунда шериг албанынга алды чыл болган, Мурнуу таланы хостаарынга киришкен.

...Пароходтар доктаар черден ырак эвеспе — 50 тонналың сөйнери. Ушку раигының капитаны Лыу Динь Лыонг палубажке көрүп, менче эргилип келгеш, чугаалай-дыр: «Мээн бажыным бо-ла болгай».

Ол дээрге, ада-ла чугаа эвес. Транспорт бригадазының дайынчы корабльдериниң бирээзи болур бо сейнерге ол он бир чыл ажиндирген. Дошоидан балыкчы бо кижи флотка коммунист апарган келген. Мурнуу Вьетнамның эриктеринче баштайгы ажиндириш. киниче ол 1964 чылда чорупкан.

Мурнуу Вьетнамдан патриот Нгуен Ван Чойну тудуп хоруглаазының бирги чылынга турасказтган ажиндирнин ол эн уттуидурбас кылдыр санап чоруур.

Далайже үнүтеривистин Мурнуу чарыында биске Ле Зуан хээп чорду—деп, ол сактып чугаалаар.—Бистин экипажка ол Вьетнамның национал маадырының дутайында брошюразы белекке берген. Ажиндиришкинче бистин эп болурувус кара чаңгыс пом ол болган. Оон ескс чүүлдерни, хүүда чагаалаарывысты белип, ол чоруурун биске чөпшээреес турган. Бистиң ажиндирип үнүттеривисте чедир ш Ле Зуан бистя үдеп турган. Ол рейс аажок айыылдыг болуп болур турган, чүге дээрге, ол үеде АКШ-тың 7-ги флоду аажок ажык кылдыр хөделип турган чүве.

Дайынчы оруун Лыонг бичелейтенант болуп дооскан. Ам ол—дивизион командири.

Оларның дыка хөйү тинлелгеге чедир чурттаваан.

Тоолчугуру маадыр Фэн Винь Сайгонгуң чажыт албанында турар судиону чурукка тыртыпкан тура, өлүрткен. Ол дидим далайжы чораан. Дайзынналардан ол дидими-биле адырлып, оларны ыракка четтирбейин казапкаш, ырак чоогунун суглаарынче чедип кээп, дужүртүнүп казапкаш, арлы бээр турган.

Виньиың боо-чепсектер болгаш пулемёттар-биле чепсегленгей сейнери 1968 чылда Хоиг Лео деп черниң чанынга дайзынга таваржы берген. Дидим далайжы экипажын дужүрүп, чүгүрүн дужаапкан болгаш суднозуи чазылдырыпкан. А боду эриккс артып калгаш, эштеери ырап чорүй баргыжеге чедир колдуунда-ла хоюк дургузунда дайзынның солдаттары-биле чалажып келген.

Шак ындыг маадырлыг үнүтү долитудуртукчу Нгуен Ван Хиеу база кылган. Ол экипажын дужүрүп, чүгүрүн дужаапкан оон соонда сүргеп дайзыннары чоокшулап келиргс, суднозуи чаза тепсинкеш, боду аңаа өлүрткен. Ынчан 1972 чылдың апрель 17-ниң хүнү турган.

Дайын үезинде бригаданың чангыс-даа корабли дайзынның холунга кирбээн. Далайжының хүлээлгези мшкаш, дужаал база чаныш-сыныш чок турган—дүжүп бээриниң орнунга, өлгени дээре.

— Оларның кезээнге Хо Ши Минниң далай оруун ажыдарын болгаш оон туруш чок ажылдаарын даасканынга бригаданың дайынчылары болгаш командирлери ажаок чоргаарланырлар — деп, контр-адмирал Чан Ван Зинг чугаалады. —А бистерге «Батдантгын» судно кылыкчылары дыка дузалаанар. АКШ-тың ужар чүүлү чеже-даа бомбалап турза, оон ажылчыннары сейнерлер бүдүрерин соксатпаан.

...Транспорт бригадазының музейинин төп залында—дайынчы тук. Республиканың элээн каш орденнерии ында кадаан. Оларның-биле кожа—президент Хо Ши Минниң чуруу. Матростарның бергүн ол кеткеш, байыр чедирип, холуун ору көдүрүп алган турар.

Леонид МИЛОВАНОВ,
ПМА-ның корр.

Чоннуң кадыкшылын камгалаарынче, бирги эмчетде бичии уругларның аймылдыг аарыгларга таваржырын болдурбазынче улуг кичээнгейни Ангола Улус Республиканың чазаа угландырып турар. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның специалистери Анголага бо талазы-биле улуг дузаны чедирип турар. Анголаның специалистерибиле кады олар Луанданың, Бенгеланың, Лобутунуң болгаш өске-даа хоорайларның эмнелге черлеринде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Кишинёвтан барган совет эмчи Григорий Марков болгаш ангола эмчилер Жину Жоао (солагай талазында), Реналду Пименгел (оң талазында) оларның хүлээн алышкыны кылып турарлы.

А. МАМЕДОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Индияның Бхопал хоорайы амгы үеде халаптыг хүннерни чурттап эрттирип турар. «Юнион карбайд корпорейшн» америк компаниязының химия заводунга хорааның газтар агаарже тарап үнген түцелиниде болган халапка өлген, хорааланган кижилерниң саны улам-на көвүдеп турар. Бхопал амгы хүннерде фронт чанында хоорай шинчилиг. Хоорайның кудумчуларында, шөлдеринде майгыннарга тиккеп, хорааланган кижилерге эмнелге дузаламчызын янда көргүзүп турар. Халапка таварышканнарның ама-тынын дээш демисел дүне-даа, хүндүс-даа үргүлчээвишаан.

Бхопалга болган халаптың бүгү буруузу «Юнион карбайд корпорейшн» компаниягга оваажып турар, ол хоорайга химия заводунуң тудуун аймыл чок болурунуң болгаш бойдусту кангалаарымың бүгү норма-чижектерии үреввишаан, кылган болган деп, «Индиан экспресс» солун бижээн. Хөгжүп орар чурттарже эргижирээн технологиияны болгаш шимнар чок продукцииның смертери-даа, кажайы албанындаа чок. Ындыг болзажок хөзүлбес кызыгаар туруп турар. Чижээлээрге, төп шөлде ботбодундан каш-ла метр ооваанда ийи телефон будказы турун турар. Барын-ка дужаарда турун турар белыгы бажыиче долгаары-биле голлаид будкаже кире бээр болзулгарза, чурттар аразының телефон харылзаа четкизиниң дузазын ажыглаар апаар силер.

Бүгү-де магазиннерде, кафеларде болгаш гостиницаларда ортектер дептери ийи колоикалыг. ортектерии франк-биле болгаш флорин-биле көргүскен: мында ийи күрүнеиң акчаларын саарыгага киржип турар. Оон-биле чергелештир кудумчуның бир талазында баразиигар өске талазында баравчардан чиик ортектиг болуп турар. Кижилер чиик ортектиг баразиигарны садыг алыр апаар деп чүве билдингир. Юридиктиг бодал-биле алырга, ындыг садыгжыдыкшыны контрабанда дээр. Ынаи-да оон тайлымы-биле Барл Нассау Барл Хертогта шупту-ла контрабандистер, полицейжилер биле ийи бургомистрден өске бүгү чурттакчылар хооллуну үреп турарлар дээр дутаймн дашпаны парлалгага-даа бижээн

Барл Нассау Барл Хертог хоорай Голландиягга, Бельгиягга хамаарыжыр дээр шын бе?

Ындыг нарын байдалда ону канчаар башкарып турарыл? (Номчукчу).

«ХООРАЙДА ШУПТУ-ЛА КОНТРАБАНДИСТЕР...»

Бо дугайгы ол хоорайның чурттакчылары боттары-ла чеченчиде бээрлер. Барл Нассау Барл Хертог хоорай Голландиягга болгаш Бельгиягга хамаарыжыр дурар. Хоорайның ады хоорайжыгыстан элээн улуг деп ооң чурттакчылары баштактаимырлар. Херек кырында мында ийи төп бар: Барл Нассауда 4300 голландылар, Барл Хертогта 2000 бельгилер чурттап турар. Ындыг-даа болза бирээзиниң каяа четкенин, өскезиниң каймын эгелээнин тодарадыры мындыла эмыр эвес. Чижээлээрге, хоорайның төп шолу Голландиянын, а ол-ла шөлде туруп турар дүрээ биле кафе Бельгиянын болуп турар.

Кымның кайы күрүнеде чурттап турарын тодарадыры-биле бельги бажыннарны кызыл, кара болгаш сарыг, голланд бажыннарны кызыл, ак болгаш көк өиер-биле, өскээр чугаалаарга, национал туктарның өнериие дүшүттер будуур дээн шинтиир хүлээн алдыптаи турган.

Мындыг база болгулаар. Ол бичии хоорайжыгашта ийи күрүнеииц кайызының-даа девискээринде туттунган бажың база бар. Ында кызыгаар удуур өрээлиц ортузу-биле эрткеи... Ашаа Белгиниың девискээринде, кайдыы Голландиниың девискээринде удуп чыдар.

Бо будалчак чорук канчан тургустуна бергенил? 1830 чылда бельги можулар Голландиниың хаанының чагыргазындан ойталаан, хамаарышпас күрүнеии тургусканнар. Барл Хертогче чыгалы бергеи кызыгаар шугуму ол бельги девискээрии голланд девискээрде бичии ортулук мшкаш болдуруиган. ол кызыгаар 1198 чылдарда доктаатынган. Девискээр дутаймда ол бижиилеп бөгүиге чедир-ле кызыгаар тодарадыр талазы-биле кара чангыс юридиктиг документ болуп артынган.

Ол хоорайда кызыгаар демдектери-даа, кажайы албанындаа чок. Ындыг болзажок хөзүлбес кызыгаар туруп турар. Чижээлээрге, төп шөлде ботбодундан каш-ла метр ооваанда ийи телефон будказы турун турар. Барын-ка дужаарда турун турар белыгы бажыиче долгаары-биле голлаид будкаже кире бээр болзулгарза, чурттар аразының телефон харылзаа четкизиниң дузазын ажыглаар апаар силер.

Бүгү-де магазиннерде, кафеларде болгаш гостиницаларда ортектер дептери ийи колоикалыг. ортектерии франк-биле болгаш флорин-биле көргүскен: мында ийи күрүнеиң акчаларын саарыгага киржип турар. Оон-биле чергелештир кудумчуның бир талазында баразиигар өске талазында баравчардан чиик ортектиг болуп турар. Кижилер чиик ортектиг баразиигарны садыг алыр апаар деп чүве билдингир. Юридиктиг бодал-биле алырга, ындыг садыгжыдыкшыны контрабанда дээр. Ынаи-да оон тайлымы-биле Барл Нассау Барл Хертогта шупту-ла контрабандистер, полицейжилер биле ийи бургомистрден өске бүгү чурттакчылар хооллуну үреп турарлар дээр дутаймн дашпаны парлалгага-даа бижээн

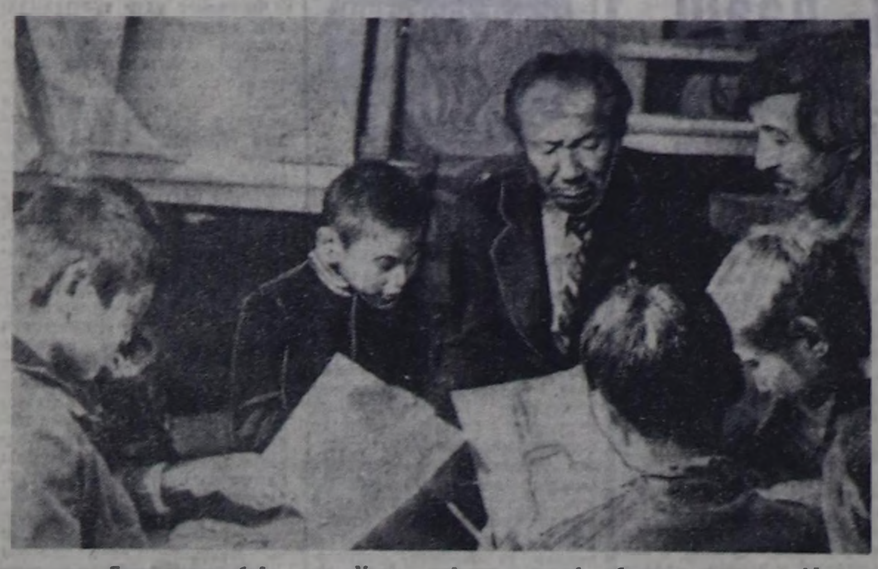
РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ — АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«ФРОНТОВИЧКА» КЛУБ

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга тураскаадыкан темалыг кежээ Вильнюстуң медицина училищезинге болуп эрткен. эрттирген.

Фронтучу эмин сестраларының — дерээжен дайынчылар-ның дайын шолүнге балыглаан дайынчыларга баштайгы

ЧУРУКЧУНУҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Кызыл-Мажалыкта уругларның уран чүүл школазының чурулга болгаш чазанылга салбырында хөй уруглар соңуургал-биле кичээлдеп турар. Оларның дагдыныкчызы хоорай чурукчу Всеволод Ламаевич Тас-оол ук школага доктаамал кээп, мында өөренип турарларга бодунуң билиин, арга-дужулгазын бараалгадып, уругларның чурулгага хандыкшылын бедидип турар. В. Л. Тас-оол пенсионер-даа болза бүгү назынында бердинген херээн уламчылап, салгакчыларын өөредип, кижизидип чоруур. Оон чамдык өөреникчилери ам ук школада дужулгалыг башкылар апаргылаан. Чижээлээргe, башкы С. Б. Күжүгет — Ий чыл башкылап турар. Ол чурулга, чазанылга кичээлдерин эрттирип турар. Ол хоочун башкызындан ажылынга бердинген, кызымаккай чорукка өөренип алган болгаш ак сеткилдиг ажылдап чоруур. Ол — Күшүжылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчизи. Өөредилге, кижизидилге ажылынга бүгү сеткил-сагыжындан бердинип — оон «Улус өөредилгезиниң тергиинин» хөрек демдээ бадыткап турар. Совет Тыванның 40 чылынга тураскаадыкан республика делгелгезинге оон чураан, чазап кылган 27 ажылдары кирген. Оларның эң дээрелерии Моол Арат Республикага болгаш Москва хоорайга болган делгелгелерге киргеи.

Оон аңгыда В. Л. Тас-оолдуң чогаадыкчы ажыл-ижии кичээнгейлиг хайгааран, оон өөренип чоруурларга уругларның уран чүүл школазының директору Биче-оол Майны хамаарыжыр. Башкызының байлак арга-дужулгазын шинээдип ап, ол бирден дөрт класс чедир уругларның чурулгага салым-чаяанын сайзырадып ажылдап турар. Бодунуң херээн төлептиг уламчылап чоруур бо өөреникчилеринге хоочун чурукчу В. Л. Тас-оол чоргаарланыр.

А бодунуң дугайында хоочун чурукчу мынчаар чугаалаар:

— Кызылдың башкы училищезинин баштайгы доозукчуларының бирээзи болдум. 1939 чылда уран чурулгага билиин бедидери-биле Москваже өөренип чорупкан мен. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелей бээрге, дедир чанып келгеш, «Фронтуга бүгү күштү мөнгээдикер!» деп темага плакаттарны чуруп турдум. Дайын соолуже Москвадан Суриков аттыг чурулга институзунга өөрендим. Ада Сергей Васильевич Герасимовка башкыладып турдум. Ол чылдарда чүгле плакаттар эвес, янзы-бүрү темаларга этюдтарны, эскиздерии чуруп турдум.

Чурукчунуң мергежилин чедип алгаш, ол төрээн сууру Кызыл-Мажалыкка № 1 ортумак школага башкылай бергеи. Ынчан ол аңаа чурулга мастерскаазын ажыктаан. Ам ол мастерскааны чаа, делгем бажыңче көжүргеи. Ында тускай мергежилдиг кижилер ажылдап турар. Районнуң будурулге, организацияларының чагыгларын ёзугаар лозун, плакат болгаш еске-даа көскү агитацияга материалдарын ында кылып турар. Үндезилеп тургускан мастерскаазында Всеволод Ламаевич хей-аътыг ажылдавышаан.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: хоочун чурукчу В. Л. Тас-оол болгаш уругларның уран чүүл школазының директору Б. Майны бичии чурукчулар-биле кады орлар.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

УРУГЛАРНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Чылдар эртсе-даа сагыштаи нравас, оон канчаар хөгжүп бар чоруурун деңнеп боландырып келир чүүлдер турулаар.

Бай-Хаак суурнуң Культура бажыңын көргенимде, өөреникчи чораан чылдарым санындырып келир.

— Бо кежээ клубка баргаш, шин көөр силер —деп башкывыс Сангы-Бадыраа бир-ле катап чугаалаан.

Клуб болгаш шин деп чүүмнича дээрип билбес болган мен. Башкыдан айтырар дээш база диңнамээн мен. Ол сестерни билбезимни еске өөрүм биляп кагза шоода бээрин база бодаанам ол. Ынчалза-даа эжим Болдукпандан «клуп» база «шин» деп чүүл мынча дээр чүвел деп шелээн черге айтырган мен.

— Шин дээрге болган болза, дедиң ол—дээш эш тула берген.— Клуб дээрге ойнаар-бажыңны мынча дээр эвес чүве бе. Эки билбес мен, аал — деп каан.

Кежээликтей башкывыс бистерни чыскаап алгаш, бир-ле бажыңга эдертип экке келген. Улуг өөрээлде сандайларга бистерни олуртканы, боду кире чиде берген. Мурнувуста ханада азым каан пөс көжеге сывырлып ажыттына берген соонда, ат иштинде оруңда улаарап чыдар ашак болгаш олурар кадай кижи көстүп кээрге, кайда келген кижия боор мен деп бодаиган ийик мен. Ол болза В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шинзин нам кожкомунуң (партия райкомунуң) даргазы Көжан-Хаай баштаан аныяктар боттарын белеткээш, көргүзүп эгелээни ол турган. Ол шиите бистиң школаның ийи өөреникчизи уруг база киришкен. Шинии төнүүнде уруглар утбазының ажыыл ажыл ырлажыптарга, кара бааргы бир-ле чүве тура тыртып турган ышкаш апарган. Уран чүүлдүң күжү деп чүвени билбес турганым олдур ийин.

— Шин деп чүве бо-дур билдиң бе, оол?— деп, ажым сымыранган.

Оон соонда бистиң школаның өөреникчилери боттары В. Көк-оолдуң «Орлан-Хаан» деп театрын шинзин база ойнаавнар.

Бистиң школавыска Сайчак Тока келгилээр турган. Дарганың чээнгери Чыдыкчы болгаш Бүрбү дээр бичии оолдар база аңаа өөренип турганнар. Дарганың чораанының соонда оон «Узун-Кара болгаш Семис-Кара» деп чаңгыс көжеге шинзин Кызылдан келген даргалар Иргит Бадыраа болгаш Маады Момбужай ойнап көргүскен. Ол шиидеи Май 1-ни чүге байырлап демделээриниң ужур-утказын хире-чергези-биле билип алган бис. Ону өөреникчилер база ойнаан.

Баштай өөреникчилерниң бичии бөлүмнерниге чаңгыс көжеге шинилерни, оон чоорту суурда аныяктарның бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмнериниң киржикчилерин аныяктарның шинилерин, дараазында чаа тургустунган Тыва театрның аныяк артистериниң шинизин ол-ла клубка ийи чыл иштинде көрген бис.

Оон бээр хөй чылдар эрткен. Амыдыралга кайгамчык улуг чаартылгалар болгаш өскерилгелер болгулаан. Бисиги клуб ам-даа турбушаан, мынчалза-даа ол районнуң Культура бажыңы кылдыр эде тургустуиган. Совет Тыванның 40 чыл иштинде культура сайзыралыпга ол Культура бажыңы киржил, районнуң ажылчы чонунуң ортузунга политикижизидилгелиг болгаш культура-эстетика талазы-биле хөй ажылдарны кылып келген. Районда ажылдап турар орус болгаш тыва, хөй националдыг кижилерниң ужуражыр одаа болуп, оларның пайыралын быжыглаарынга көскү черии эзлеп келген.

Бай-Хаакта районнуң Культура бажыңында, республикаиың өске клуб болгаш культура бажыңнарында ышкаш, агиткультбригада, улусчу театр ажылдап турар. Ол ышкаш ында иити ыры, танцы болгаш музыка дээш өске-даа бөлүмнер бар. Агиткультбригаданың ажылынга музыка школазының башкылары, партия болгаш комсомол райкомнарының ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, эмчилер, культура бажыңының ажылдакчылары киржип турар. Чыл эгезинден бээр олар 129 үүгүшкүнү кылып, 160 ажыг концертти көргүскеннер. Агиткультбригадага 36 кижи киржип турар. Агиткультбригаданың ажылынга Культура бажыңының директору Ф. М. Маадыр, улус методист Г. Г. Столбовский, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киндизиниң эргелекчизи В. В. Мартый-оол, кижи эмчизи К. Чооду, музыка школазының директору Е. Нурсат дээш оон-даа өскелер идепкейлиг киржип турарлар.

Бо Культура бажыңында бир өскү черии аныяк көрүкчүлерниң театрын эзлеп турар. Ол тургустунгандан бээр 5 чыл ведии турар. Оон режиссёру Галина Яковлевна Таль-ында ортумак школа-биле бижыг харылзааны тургузуп алган. Баштай ойнаарактарбиле ажылдап эгелээннер. Ада бичии класстарның өөреникчилери улуг соңуургал-биле киржип эгелээн. Чыл келген тудум өөреникчилерниң идепкейи, соңуургалы бедиктиг-биле уруглар боттары ында ойнаарын күзеп, саналын үндүрүп келгеннер. Галина Яковлевна боду база оон деткип, ойнап болгу дег шинилерин шилип белеткеиип эгелээн. Бай-Хаактың аныяк көрүкчүлер театры удаваанда-ла районнуң уругларының күзелдиг баар черн болуу бергеп. Чүгле 1984 чылдың дургузунда ук театр 19 удаа шин көргүскен. «Тараачын оглу — Иван», «Бөрүмү ыңнаң-ла даваннары чемгерер бе» деп шинилер улуг чедишкинниг болган. Ойнаарактар ойнадыр болук «Эм шинилеэдиг сигемнер» деп шинии эки тургузуп ойнаавнар.

Амгы үеде, олар «Хуулгаанның розэ» деп тоол-шинии белеткеп турар.

Бай-Хаактың Культура бажыңында аныяк көрүкчүүл театрының аажылын Г. Я. Таль ак сеткилдии-биле элээн ааш чылда удуртуп келгенин демделээр аңаар. Культура бажыңында ойнаарактар четчир, оңу 1978 чылдан бээр Москвадан өске-даа чагыглар-биле кады чорудун берип турар. Күзел болгаш деткимче турда, бергелерии ажып эртер, кылыр дээнин кылып аптар деп чүве ол.

Уругларга таарышкан уран-чечен номчулгалардан чорудары, шинилерни-даа тургузарын чүгле аныяк көрүкчүлер театрынга эвес, э школаларның үстүкү классчыларынга тургузуп болур аргалар бар.

Уругларны школага чылдарындан эгелээш шин бөлүмнерииге кирииштирери эстетиктиг кижизидилге ужур-утказлыг болгаш келир үеле идепкейлиг талаптылыгларны белеткээрииии баштайгы базымы-дыр. Школаларга бо талазы-биле ажылдарны дидим чорудары үеиин негелээн болуп турар.

А. АРАПЧОР.

ЧУРТТАЛГАГА ЫНАКШЫЛ

Шулукчу Монгуш Өлчей-оол бөгүн 50 харлаар. Оок баштайгы шүлүктери 50 чылдарның эгезинде «Сылдысчыгаш» солунга көстүп келгилээн. Үжеп чылдарның иштинде шүлүкчү «Чаа-Хөлдүң айдыңнары» (1966), «Көкпалар» (1975), «Сүзүглелим» (1979), «Назым» (1981), «Төрээн кыштаам» (1983) деп шүлүктер чыындыларын база «Хөөрээрнии чугаалары» деп хөлүг-баштак чечен чугаалар номун чыгыкче ундүрүглээн.

Амыдырал-чурттагаа ыңай эге чылларында, он хар чаа-ла ажа дүүнүн ооранып, Монгуш Өлчей-оол улуг аймылга талырышкаш, шиидип апарган. Үе үеде ажыг чыткыныңын түлелиинде, ол школага өөренип аргазын чидирген турган. Амыдыралче чүткүл, быжыг турсорук оон чогаал бижиир салым-чаяанын оттурупкан. Дыңмаларының ачызы-биле ол орус, тыва дылдарның грамматиказын, литератураны, тоогуну, географияны бот-өөредилге-биле шийгээдип алган.

Монгуш Өлчей-оол төрүмелинден салым-чаяанныг лирик. Оон шүлүктери далаш эвес, улустуң тоол-домаа дег чечен-мергеи. Оон чогаалларының лириктиг маазыры — бистиң үениң книжки, маадырлыг ажыл-ишти бүдүрүп кылып турар малчын, сааныч, тараажы. Монгуш Өлчей-оолдуң шүлүктериниң аян-хөөнүнде мунгак еткил черле чок, оларда амыдырала мнакшыл, быжыг тураскорук, бурунгаар чүткүл илереттинген.

Монгуш Өлчей-оол—ССРЭ-ниң Чогаалчылар авиелииниң кежигүнү. Ол «Улуг-Хем» солунуң редакциязының чанында «Улуг-Хеминиң чалгыглары» деп чечен чогаал каттыжыптынының удуртукчузу. Шүлүкчү Улуг-Хеминиң Ак-Туруг суурда чурттап чоруур.

Ол бодунуң чогаал ажылынан аңгыда классиктиг орус болгаш совет литератураның шедевр чогаалдарын пропагандалаар, очулдурар ажылга идепкейлиг киржип турар. Монгуш Өлчей-оол Александр Блоктуң, Сергей Есенииниң, Александр Прокофьевтиң, Дмитрий Блынскийниң, Петрус Бровкаиың, Давид Кугультиновтуң, Расул Гамзатовтуң шүдүктерии болгаш шүлүктелдерии, база Виктор Тельпуповтуң, Владимир Ильич Ленин дуталында өскен чугааларын тыва дылче отчулдурган.

Монгуш Өлчей-оолдуң чалгынныг аъды чогаадыкчы беликтерии чаалаи ап, кадыр-бертике торулбайн, тура дүшпейн ужугуп бар чоруур. Бөгүн оон салым-чаяанныңын үнелекилериниң мурнуидан аңаа богаадыкчы хей-аътыг, челиптиг-ниин, кан дег кадыкшылды күзеп каалы.

А. ДАРЖАЯ.
Тыва АССР-ниң Чогаалчылар авиелииниң баштаар черииң харысалгалыг секретары.

КАВАЙГА ЙӨРЭЭЛ

Шаа-биле угулзаалап,
Чараштап каан, тыва Кавай!
Удучуккуже чылдар санаан
Узун оруум билир сен бе?
Ылым чаштын чеже-чеже
Ыызын дыннап, аргаладым?
Ылым чашка чеже-чеже
Ыржым-шөлээн шаңнап келдиң?
Ава биле аңаным-даа
Өөрүшкүзүү сенде дүүшкен,
Ава чүрээн дамчып келген
Өпей мөгээн сенде сиңген..
Өгбем кижи—кырган-ачам
Сенээ мандып келген дижир.
Өстүрүп каан ачам безин
Сенээ давып чыткан дижир.
Аңыларым, дуңмаларым
Аартыксынмаан Кавайы сеи
Бодум безин сенээ өстүм,
Боостаам өткир ыржы болдум.
Кайгамчык-ла делгем-дир сен,
Кайгамчык-ла шыырак-тыр сен!
Төрээн чуртум алгаарда-даа
Дөзү —
сени сактып кээр мен!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Хүндүлүг садып алыкчыларга

Чаа чылдың бүдүүзүнде садыглаашкынның калбарганы-биле холбаштыр база чөнну сезоннуг, ышкы барааннар-биле хандырарын эжимидер болгаш садыглаашкынның культуразын бедидери-биле 1984 чылдың декабрь 30-де Кызылдың үлетпүр барааннар сайының зараазында магазиннери 10-дан 15 шакка чедир ажылдаар: «Саян» универмаг, магазиннер — № 2 «Идиктер», № 3 «Суй-белектер» (хөөрмом остановка), № 4 «Ажыл-агый барааннары», № 5 «Уруглар барааннары», № 7 «Аяк-сава», № 10 «Мебель», № 11 «Спорт барааннары», № 12 «Электри барааннары», № 13 (Первомайская остановка) № 14 «Аяага», № 15 (Заречный переулок), № 16 (Кечил-оол кудумчу, 63), № 17 «Артын кезиктер» № 19 Жилпоселок) болгаш № 22 (хем ол чарында).

Ол магазиннерде силерге барааннарны чээп салырын база организастап турар.

Кызылдың үлетпүр барааннарының сайының декабрьның суббота хүннеринде чээли киидизи 9-тан 18 шакка чедир ажылдаар.

Донда кайгамчык улуг, эки аътгарны өстүрүп турар. Кедергей чүгүрүк араб уксаалыг аътгарны болгаш шиандакы скиф уксалыг шырак аътгарны Донга ийи чүс чыл дургузунда өстүрүп келгеи.

ЧУРУКТА: Шолоховтуң чогаалдарында киргеи маадырларның чурту—Донуиуң черизде.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КИНО

ДЕКАБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Недолгая дружба» 10.00, «Первая конная» (2 сериялыг) 11.50, 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Вождь Белое Перо» 9.40, 11.20, 13.00, 14.40, 16.20, 21.00 «Каждый десятый» 18.00, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Последняя реликвия» 12.30, «Необдуманный шаг» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чучело» (2 сериялыг), 10.00, «Таинор «Дискавери» (2 сериялыг) 12.30, 15.00, 17.30, «Нужна солистка» 20.00 (уратказы) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киносборник 14.00, «Черная мантия для убийц» 15.10, 17.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дети без матери» 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Звёздочка № 37», 11.00, «Первая конная» (2 сериялыг) 12.10, 16.40, 19.20, Киноклуб (В мире приключений» 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Необдуманный шаг» (2 сериялыг) 14.30, 17.00, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Нужна солистка» 18.00, «Чучело» (2 сериялыг) 19.40 шактарда.

ЛЕКЦИЯЖЕ ЧАЛААЛГА

1984 чылдың декабрь 23-те, воскресеньеде, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чыры-дышкын башкынынга хүндүсүнүң 14 шакта хөйге «ССРЭ-ниң делегейлеи байдалының дугайында» лекция болур.

Лекцияны Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң лектору, юридиктиг эртемиерниң доктору, ССРЭ-ниң Эртемиер академиязының күрүне болгаш орге-хоойлу институзунуң профессору Раис Абдулхакович Тузмухамедов (Москва хоорай) номчуур.

Лекцияже абонементилер-биле киирер. Ол шыпаш билеттерии база садып турар.

Кызылдың аъш-чем садыг бодунуң магазиннериже ажылдавры-биле садыгжыларын чалап турар. Чыл түңнелиерии ёзугаар 13 дугаар ажыл телевизирии бээр. Садыгга ажылдавры-биле пенсионерлерии база чалап турар болгаш ажыл телевизирии оларның пенсиязыга садыар чедирбес.

КЕЛИР АДРЕЗИ: Кызылдың аъш-чем садыг, кадрлар киидизи. Октябрьская кудумчуның № 29 бажың, кабинет № 7, телефон № 2-54-36.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Редакциянның адреги: 667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлавчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыдалгалыг секретарының 2-25-35 секретариаттың 2-23-35 партийже эмнидирээ болгаш үлетпүр киидистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуу киидистериниң 2-37-13 чагаа киидизиниң 2-41-27 информапво киидизиниң 2-20-80 культура киидизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47 корреспондентилериниң 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45 «Солун келбей» бараанда 2-32-75 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тираж № 3010.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—01149.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 295 (12685) | 1984 чылдың декабрь 25, вторник | 1925 чылда үнедилеттингеи | Өртээ 3 көп.

СОВЕТ ТУРКМЕНИЯНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

АШХАБАД. (СЭТА). Ажыл-агый болгаш культура тургузуушукунуңга чедиишкиниери дээш база Туркменистанның Россияның составынга эки тура-биле каттыжып киргенинден бээр 100 чылдың демдеглээри-биле Туркмен Совет Социалистиг Республиканы Ленин ордени-биле шаңнаан.

Туркменистанның Компартиязының ТК-зының болгаш республиканың Дээди Советиниң партия, совет болгаш дой-шиитти организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң болгаш Совет Армиязының дайынчыларының төлээлекчилери-биле каттышкан байырлыг хуралын, төөгүлүг хүнеерге болгаш Туркмен ССР-ге Төрээн чурттуң бедик шаңналын тыпсырганга тураскаадып эрттирген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Воротников хуралга чүве чугаалаарга, чылгааннар оңу чылы-биле үткаан. Силерге, Туркмениянның бүгү ажылчы чонунарынга эш К. У. Черненконуң байырлал болгаш Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле холбаштыр бижээн чедергейниң дамчыдарын чонщеэрел-көрүүлер деп, ол чугаалаан.

В. И. Воротников ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чэргелиин чоокшаан, чылгааннар дищиттиг адыш-сагыш турда, шаңналды Туркмен ССР-ниң турушка кадаан.

М. Г. Ганыров илеткел кылган, СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, эш К. У. Черненкога бедик шаңнал дээш, республиканың хогаруудазы дээш чүректен канызындан өөрүп четтиринишкинни илереткеп.

Москваның, эвилелдешкен экы-дуңма республикаларның делегацияларының удурткулары байырлыг хуралга чүве чугаалаанар.

Февраль 24–Советтерге соңгулдаалар хүнү

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ АДАП ТУРАР

РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттарның кандидаттарывыын дешпидилгезин бистиң республикада эгелээн. Ада-төрээн чонувустуң бо чугаа-сагыш-биле хөй-иштин ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары кызыл-булуңга чыглыг келгенивис. Коллектив хуралын ында партбюро секретары Г. Г. Глубоков ажыткаш, СЭКП Кызыл хоорайның бирги секретары Б. П. Сапицовка сөс берген.

— Бо чылдың февраль 24—соңгулдаалар хүнү. Бистиң чурттувустуң болгаш республикавыстың ажылчы чонунары оң бирги беш чылдың дөрткү болгаш ниити беш чылдың планнарын чедимишкинниг күүседир, соңгулдаалар хүнүн төлептиг утмуур дээш социалистиг чарыштың түгүн бедик түткан—деп ол чугаалаан.— Совет кижилер, оон иштинде Тыванын ажылчы чонунары СЭКП ТК-ның апрель, октябрь (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге сорук киргеп, эш К. У. Черненконуң чугаазында киргеп айтыышкыннарны удуртулга болдурган, ынчангаш боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринге бүзүреливис.

Совет кижилер депутаттарының баштайгы кандидаттарынга Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удурткулары, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненкону адап турары—иштики болгаш даштыкы политиканы шын-биле деткип турарының илерели болур.

Республика наймыылалының ишчилериниң 60 хүнүнердеги чедиишкиннеримге оратор доктаапган. Хоорайның дыка хөй будүүргелери дөрт чыл иларын хуусаадан эрте күүсеткен. Оон иштинде авиабудүүргелениң коллективи бөлүк хамааржыр. Чыл эгезинден бээр Кызылдың күш-ажылчы коллективтери күш-ажылдың будүүрүктүүн 4 хуу бедиткен, продукциянның бот-үнезиин 0,6 хуу чиигеткен, бот-оруглага-чарылгадыг 105 бригада тургустунган, сес муң гкаал чылыг энергиязын, 570 төнне кыварчаар материалдарны камнап алган.

Авиабудүүргелениң күш-ажылчы коллективи РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр төлептиг кандидатты депшидер дээрзинге бүзүрелиин ол илереткен.

ЯК-40 самолеттуң шинги үжүдүкчүзү О. Н. Афанасьев сөс алган. Авиабудүүргелениң сөөлгү чылдарда чедип алган чедиишкиннеринге ол доктаагаш, будүүргениң базазын хөгжүдеринге Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондарның салыышкыны улуг дээрзин ол демдеглээн. «Тыва тудуг» трестиң эргелекчиниң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы турган үезинде Чимит-Доржу Байырович авиабудүүргелиниң ажылзымыралын доктаамал сонуургап, эвээш эвес тудугларны кылырынга салыышкыны киирген. Ынчангаш, ол РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга Кызылдың № 940 соңгулда округундан **Чимит-Доржу Байырович Ондарны** депшидерни саналдаан.

Ол саналды авиабудүүргелиниң командири А. В. Марцеха, техник Н. И. Шкуратов олар иэи-биле деткээннер. Депутатка кандидаттың бүзүрет-тиргеп кижилерге командирниң политиктиг ажыл талазы-биле оралакчызы В. Т. Сковородко соңгуткан.

* * *

Кызылдың мебель фабрика-зының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы партком секретары М. Н. Моллеров ажыткан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдаалар талазы-биле Тураның № 90 соңгулда округундан депутатка кандидат депшидерингге тураскаатка хуралга токарь А. Попелиев сөс алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидады кылдыр СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Григорий Чоодуевич Ширшинни** депшидерин саналдаарга, хуралдың киржикчилери бүрүнү-биле деткээннер.

Бии-Хем районнуң хереглекчилер ниитилелиниң, эмнелгениң ажылдакчылары боттарының коллективтеринге болган хуралдарында Тураның № 90 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутатка кандидат кылдыр СЭКП обкомунуң бирги секретары **Григорий Чоодуевич Ширшинни** депшидер деп шиитпирлээннер.

* * *

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыннарының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы партком секретары М. Н. Моллеров ажыткан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдаалар талазы-биле Тураның № 90 соңгулда округундан депутатка кандидат депшидерингге тураскаатка хуралга токарь А. Попелиев сөс алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидады кылдыр СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Григорий Чоодуевич Ширшинни** депшидерин саналдаарга, хуралдың киржикчилери бүрүнү-биле деткээннер.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы партком секретары О. М. Седин ажыткаш, улус депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң күүсекомунуң даргазының бирги оралакчызы В. В. Хангаевне сөс берген. Ол чылганиарга чуртта болгаш бистиң республикада соңгулдааларга бедиктелдиннің чоруп турарының, он бирги беш чылдың дөрткү чылында районнуң ажыл-ишчилериниң ажылының дугайын чугаалаан.

Даразында Эйлиг-Хем сес чыл школазының башкызы Л. К. Кошкар-оол сөс алган, Чаатының № 125 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга хойжу. Б. Д. Керзенмейни депшидерни саналдаан.

Салбырда зоотехник К. Т. Дакыр-оол, Эйлиг-Хем сес чыл школазының башкызы М. К. Дамдын болгаш оон-даа өскелер ол саналды деткээн.

Чаатының № 125 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга хойжу **Бичии-Урут Донгаковна Керзенмейни** депшидер дугайында доктаалды хуралдың киржикчилери хүлээп алганнар.

* * *

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Хаймаракан № 59 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадын депшидерин-биле соңгулда мурнунда хуралынга чыглып келгеннер.

Совхозта партком секретары Ө. А. Сат хуралдың ажыктаар Соңгукчуларга ол бистиң чурт-тувуста соңгулда системазының, Советтерге болур соңгулдаларга белеткелдиң дугайын чугаалаан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга хойжу **Бичии-Урут Донгаковна Керзенмейни** депшидер дугайында доктаалды хуралдың киржикчилери хүлээп алганнар.

* * *

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Хаймаракан № 59 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга хойжу Б. Д. Керзенмейни депшидерни саналдаан.

Салбырда зоотехник К. Т. Дакыр-оол, Эйлиг-Хем сес чыл школазының башкызы М. К. Дамдын болгаш оон-даа өскелер ол саналды деткээн.

Чаатының № 125 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга хойжу. Б. Д. Керзенмейни депшидерни саналдаан.

Салбырда зоотехник К. Т. Дакыр-оол, Эйлиг-Хем сес чыл школазының башкызы М. К. Дамдын болгаш оон-даа өскелер ол саналды деткээн.

Совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Хаймаракан № 59 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга **Алдын-кыс Санаа-Байыровна Монгушту** депшидер деп доктаалды хуралдан хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Тыванын авиабудүүргелиниң коллективиниң РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат депшиттиксин хуралының үези.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Дмитрий Фёдорович Устиновту орнукшутканы

Кызыл шөлге кажыдал митингизи

Совет улус, Коммунистиг партия, Совет Армиязының болган Шериг Далай Флодунуң дайынчылары декабрь 24-те Коммунистиг партияның болган Совет күрүнениң кескү ажылдакчыты, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненкону адап турары—иштики болгаш даштыкы политиканы шын-биле деткип турарының илереп болур.

Республика наймыылалының ишчилериниң 60 хүнүнердеги чедиишкиннеримге оратор доктаапган. Хоорайның дыка хөй будүүргелери дөрт чыл иларын хуусаадан эрте күүсеткен. Оон иштинде авиабудүүргелиниң коллективи бөлүк хамааржыр. Чыл эгезинден бээр Кызылдың күш-ажылчы коллективтери күш-ажылдың будүүрүктүүн 4 хуу бедиткен, продукциянның бот-үнезиин 0,6 хуу чиигеткен, бот-оруглага-чарылгадыг 105 бригада тургустунган, сес муң гкаал чылыг энергиязын, 570 төнне кыварчаар материалдарны камнап алган.

Авиабудүүргелиниң күш-ажылчы коллективи РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр төлептиг кандидатты депшидер дээрзинге бүзүрелиин ол илереткен.

ЯК-40 самолеттуң шинги үжүдүкчүзү О. Н. Афанасьев сөс алган. Авиабудүүргелиниң сөөлгү чылдарда чедип алган чедиишкиннеринге ол доктаагаш, будүүргениң базазын хөгжүдеринге Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондарның салыышкыны улуг дээрзин ол демдеглээн. «Тыва тудуг» трестиң эргелекчиниң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы турган үезинде Чимит-Доржу Байырович авиабудүүргелиниң ажылзымыралын доктаамал сонуургап, эвээш эвес тудугларны кылырынга салыышкыны киирген. Ынчангаш, ол РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга Кызылдың № 940 соңгулда округундан **Чимит-Доржу Байырович Ондарны** депшидерни саналдаан.

Ол саналды авиабудүүргелиниң командири А. В. Марцеха, техник Н. И. Шкуратов олар иэи-биле деткээннер. Депутатка кандидаттың бүзүрет-тиргеп кижилерге командирниң политиктиг ажыл талазы-биле оралакчызы В. Т. Сковородко соңгуткан.

* * *

Кызылдың мебель фабрика-зының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы партком секретары М. Н. Моллеров ажыткан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдаалар талазы-биле Тураның № 90 соңгулда округундан депутатка кандидат депшидерингге тураскаатка хуралга токарь А. Попелиев сөс алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга кылдыр СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Григорий Чоодуевич Ширшинни** депшидерин саналдаарга, хуралдың киржикчилери бүрүнү-биле деткээннер.

* * *

Кажыдал митингизин чазак комиссиязының дартазы—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Г. В. Романов** ажыткан. Коммунистиг партия, совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери сөөлгү орукче СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Совет Эвилелиниң Маршалы, партияның болгаш Совет күрүнениң кескү ажылдакчызы, ленинчи-коммунист, кайгамчык патриот болгаш интернационалчы **Дмитрий Фёдорович Устиновту** сөөлгү оруче уден турар деп ол тодаглаан.

Дмитрий Фёдоровичиниң Совет күрүнениң камгалал үлегүрүн организастаар кайгамчык талантыг Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында эң кескүү-биле илереп дең, Г. В. Романов дем иелээн. Фашистиг Германияга улус когуугу талармыттыг чепсектеп болгаш, шериг техниказының дала хөй төлевүлериин оон дор: удуртулгалыг-биле ажылдап кылыр болгаш калбаз-биле будүрүп үлүгүр-ген.

Дайын сосилазы дыка хөй чылдарның туркузунда Дмитрий Фёдорович чурттуң камгалал үлегүрүн, оон иштинде Коммунистиг партияның Төп Комитединиң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат база СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү-даа турган. Совет чазактың харыы-салгалыг албан-дужаалдарынга ажылдап-даа турган. СЭКП-ниң делегни иштики болгаш даштыкы политиказын ажылдап кылырынга болгаш практиктиг боттандырып чорударынга, чурттуң будүрүкчү күштерин хөгжүдеринге, оон экономиктиг болгаш камгалалныр күчүзүн өстүрүнгиниг, оонуң чазагай чоруун бедидерин-ниң ажыл-ишчилериниң ажылдакчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы партком секретары О. М. Седин ажыткаш, улус депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң күүсекомунуң даргазының бирги оралакчызы В. В. Хангаевне сөс берген. Ол чылганиарга чуртта болгаш бистиң республикада соңгулдааларга белеткелдиң чоруп турарының, он бирги беш чылдың дөрткү чылында районнуң ажыл-ишчилериниң ажылының дугайын чугаалаан.

Даразында Эйлиг-Хем сес чыл школазының башкызы Л. К. Кошкар-оол сөс алган, Чаатының № 125 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга хойжу. Б. Д. Керзенмейни депшидерни саналдаан.

Салбырда зоотехник К. Т. Дакыр-оол, Эйлиг-Хем сес чыл школазының башкызы М. К. Дамдын болгаш оон-даа өскелер ол саналды деткээн.

Чаатының № 125 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга хойжу Б. Д. Керзенмейни депшидерни саналдаан.

Салбырда зоотехник К. Т. Дакыр-оол, Эйлиг-Хем сес чыл школазының башкызы М. К. Дамдын болгаш оон-даа өскелер ол саналды деткээн.

Совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Хаймаракан № 59 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга **Алдын-кыс Санаа-Байыровна Монгушту** депшидер деп доктаалды хуралдан хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Тыванын авиабудүүргелиниң коллективиниң РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат депшиттиксин хуралының үези.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Совет улус, Коммунистиг партия, Совет Армиязының болган Шериг Далай Флодунуң дайынчылары декабрь 24-те Коммунистиг партияның болган Совет күрүнениң кескү ажылдакчыты, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненкону адап турары—иштики болгаш даштыкы политиканы шын-биле деткип турарының илереп болур.

Республика наймыылалының ишчилериниң 60 хүнүнердеги чедиишкиннеримге оратор доктаапган. Хоорайның дыка хөй будүүргелери дөрт чыл иларын хуусаадан эрте күүсеткен. Оон иштинде авиабудүүргелиниң коллективи бөлүк хамааржыр. Чыл эгезинден бээр Кызылдың күш-ажылчы коллективтери күш-ажылдың будүүрүктүүн 4 хуу бедиткен, продукциянның бот-үнезиин 0,6 хуу чиигеткен, бот-оруглага-чарылгадыг 105 бригада тургустунган, сес муң гкаал чылыг энергиязын, 570 төнне кыварчаар материалдарны камнап алган.

Авиабудүүргелиниң күш-ажылчы коллективи РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр төлептиг кандидатты депшидер дээрзинге бүзүрелиин ол илереткен.

ЯК-40 самолеттуң шинги үжүдүкчүзү О. Н. Афанасьев сөс алган. Авиабудүүргелиниң сөөлгү чылдарда чедип алган чедиишкиннеринге ол доктаагаш, будүүргениң базазын хөгжүдеринге Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондарның салыышкыны улуг дээрзин ол демдеглээн. «Тыва тудуг» трестиң эргелекчиниң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы турган үезинде Чимит-Доржу Байырович авиабудүүргелиниң ажылзымыралын доктаамал сонуургап, эвээш эвес тудугларны кылырынга салыышкыны киирген. Ынчангаш, ол РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга Кызылдың № 940 соңгулда округундан **Чимит-Доржу Байырович Ондарны** депшидерни саналдаан.

Ол саналды авиабудүүргелиниң командири А. В. Марцеха, техник Н. И. Шкуратов олар иэи-биле деткээннер. Депутатка кандидаттың бүзүрет-тиргеп кижилерге командирниң политиктиг ажыл талазы-биле оралакчызы В. Т. Сковородко соңгуткан.

* * *

Кызылдың мебель фабрика-зының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралы партком секретары М. Н. Моллеров ажыткан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге соңгулдаалар талазы-биле Тураның № 90 соңгулда округундан депутатка кандидат депшидерингге тураскаатка хуралга токарь А. Попелиев сөс алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга кылдыр СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Григорий Чоодуевич Ширшинни** депшидерин саналдаарга, хуралдың киржикчилери бүрүнү-биле деткээннер.

* * *

Кажыдал митингизин чазак комиссиязының дартазы—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **Г. В. Романов** ажыткан. Коммунистиг партия, совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери сөөлгү оруче СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Совет Эвилелиниң Маршалы, партияның болгаш Совет күрүнениң кескү ажылдакчызы, ленинчи-коммунист, кайгамчык патриот болгаш интернационалчы **Дмитрий Фёдорович Устиновту** сөөлгү оруче уден турар деп ол тодаглаан.

Дмитрий Фёдоровичиниң Совет күрүнениң камгалал үлегүрүн организастаар кайгамчык талантыг Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында эң кескүү-биле илереп дең, Г. В. Романов дем иелээн. Фашистиг Германияга улус когуугу талармыттыг чепсектеп болгаш, шериг техниказының дала хөй төлевүлериин оон дор: удуртулгалыг-биле ажылдап кылыр болгаш калбаз-биле будүрүп үлүгүргеп.

Дайын сосилазы дыка хөй чылдарның туркузунда Дмитрий Фёдорович чурттуң камгалал үлегүрүн, оон иштинде Коммунистиг партияның Төп Комитединиң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат база СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү-даа турган.

ЧОГААДЫКЧЫ, ИНИЦИАТИВАЛЫГ ЁЗУ-БИЛЕ

• Профэвилелдериҥниҥ XVII область конференциязындан •

Республиканың профэвилел организациялары бүдүрүлгэн хөгжүдер, ажылчы чоннарның эргелериниҥ, шегелде-херегелиниҥ, күш-ажылының, амыдыралының талазы-биле соруглаарны сырый холбаалыг шиитпирлеп, ажыл-агыйжы чоруктуҥ, коммунизминиҥ школазы болуп турар. Оларның ажыл-чорудулгазының дугайын эрткен субоотада Кызылга болган профэвилелдериниҥ XVII область конференциязының делегаттары бүтүү талаалыг анализтеп чугаалаашкан.

Конференцияга отчёт илеткелди кылган — профобласть-вуелдиҥ даргазы Ш. Н. Куулар болгаш саналга берген делегаттар социалистиг чарыштыҥ, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкиниҥ профэвилел комитеттериниҥ ролүн бедидериниҥ айтырыгларын, ол ышкаш бир кол кичээнгейни угландырганнар. Чарыштың ленинчи принцыпи — хөйге көскү, түҥнелдериниҥ деңнештирилгелиниге, эки дүржулганың херек кырында катаптаттынып болурунга даянгаш, профэвилел организациялары социалистиг чарыштыҥ калбартканы. Ону кайда-ла чогаадыкчы, инициативалыг ёзу-биле организастап турарыл, оон түҥнелдери көскү болуп турар.

«Нарын» совхозта профэвилел комитединиҥ организаторлуг ажылының биче эвес дүржулгазын мөҥнеп алганы оон даргазы О. Ч. Бимба конференцияга саналынга чугаалаан. Совхозтуҥ дирекциязы, профэвилел комитеди совхоз бүдүрүлгезин экижилериниҥ ажылдакчилериниҥ ажылдарынга таарымчалыг байдалдарны тудуп, айтырыгларын шиитпирлевишаан, социалистиг чарыштың дээштиниҥ бедидеринче утланган тодаргай ажылды чорудуп турар. Ылаҥгыя күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениҥ сагылга-чурумун бижиглээр, бүдүрүлгеге озалаандак болуур чоруктуҥ болдурбас дээш ажылды совхозта профэвилел комитеди, профбөлүктөр элээн идепкейжиттикен. Оон түҥнелдерни бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып келген. Ынчангаш эрткен чылдың сы үезиниҥ деңнеэргe, бо чылдың он бир айларында совхозта ажыл шагы үзер чорук чээрби хуу кызырылган. Чыл эгезинден бээр бүдүрүлгеге хамаарышкан озал-ондак чок ажылдаан.

Профэвилел комитеди экономиктиг өөредилгени организастаан. Хойжу бригадаларда, СБФ-зинда, механизаторлар коллективинде ону доктаамал эрттирип турар. Бо болгаш эскe-даа ажылдарның түҥнелинде совхоз 1984 чылда күрүнеге эът, сүт садарының планнарын күүсеткен, чер ажылының дүжүткүрү элээн бедээн. Ынитиниҥ малынга эрткен чылдан хөй чемни белеткээн. Амгы үеде 87 кезек черде кыштаглаашкын хүр-чавгай эртип турар.

Ол ышкаш «Шагонартыжстрой» трестиҥ 42-ги тудуг эргелекинде штукатур-малыр А. Д. Ховалыг конференцияга саналынга оон ажылдап турарыл, ооң ажылдакчылар бөлүктериниҥ ажылдарынга таарымчалыг байдалдарны туруштырарының

ТУДУГДА БРИГАДА КЕРЭЭЗИ

•Шынар • темп • сагылга-чурум • камналга•

Бригада керээзи-биле ажылдың дуржулгазындан

АЖЫЛЫВЫСКА КОЛ БЫРА

Кызыл-Мажалыкта № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колонна — «Тыва көдээ тудуг» трестиң мурнакчы ажылдыг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Найыралдыг коллективтиң ажыл-ишчи тудугжулары он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар.

КМК коллективи тресте тудугжу коллективтеркиң ортузунда калбарган социалистиг чарышка бирги черни доктаамал ап келген.

1984 чылдың үшкү кварталында планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткени дээш РСФСР-ниң Көдээ тудуг министерствозунуң болгаш Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугу болгаш Совет Тыванып 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка тиилекчи бооп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң юбилейлиг Кызыл тугу болгаш акша шанналы-биле шаннатканы — № 741 КМК-ның ажыл-ишчилериниң күш-ажылын бедии-биле үнелээнииң херечизи.

Коллективтиң тудугжуларының кылып турары тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли чылдан чылче өзүп, районнуң чурттакчылыг суурларында болгаш Бай-Тайга, Сүт-Хөл районнарда кылган тудугларының шынары улам экижип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип турар.

Чедиишкиннер боду чедип келбээн. Бо бүгү чүнүң ачызында чедип алдынганыл? Тудуг ажылында бригада керээзи-биле ажылдаар арганы нептереткени, тудугжу бүрүзү даандырган ажыл-херек дээш харыысалгалыг болуп, бедик мергежилди чедип алганы (кижи бүрүзү дашчы, бызанчы, штукатур дээш үш-дөрт мергежилдиг), кайы бирээзин солуптар мергежилдиг болуп турарында болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыы-биле сагып турарында.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-зында бригада керээзи-биле ажылды канчаар организастап, бо депшилгелиг арганың ажыктыының дугайында солуннуң бо арнында чырыткан.

Бистиң коллективтиң тудугжуларының ажылдавының ачызы дең санап болур.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагымырын бедик негелдеге тургускан. Ажылывыста кандыг четпестер барын, ол четпестерни эдип алырының оруктарын доктаамал сайгарып турарывыс бистиң ажылывыска улуг дөгүм болуп турар.

Бригада — тудугнуң кол звенозу болур дээрзин үтпайн, бригадаларның ажыл-ижинче кол киҥээгейни салып, ооң составын доктаамал өөренип көрүп, тудугжуларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар бис. Бригада бүрүзү тускай вагончиктерлиг. Тудугжуларның чемпенир, дыштанып-даа черлерин ында. Ында дежурныйлаашкынны доктаамал организастаан. Аъш-чемни бригадаларда тургускан ниитиниң чемненилге акшазыбиле садып ап, неделя дургузунда аъш-чем харыылаар кижиниң тускайлап турар.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Шойдар-оол Күжүгеттиң болгаш Куш-оол Чамыяҥның, Кылаң-оол Ооржактың, Владимир Минеевтиң удуртқан бригадалары бригада керээзин ёзугаар ажылдап турар. Бригада керээзин ёзугаар ажылдап турар бригадалар-биле керээзин КМК-ның администрациязы чылда кылыр ажылдарның хемчээлин ёзугаар чарып ап турар. КМК-да 10 бригада бар. Олар чылдың-на тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин тус-тузунда тургузуп ап турар.

Эң-не хөй хемчээлдиг ажылдарны Ш. Күжүгеттиң бригадазының тудугжулары кылып турар. КМК-ның чылда кылыр ужурлуг бүгү тудут-монтаж ажылдарының 30 хуузу бо бригадага онаажып турар. Олар бо чылдың эрткен он бир айларында 928 мун рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылгаш, ниити шөлү 1974 дөрбелчин метр 14 аал чурттаар чурттарга бажыңнарын чүгле «сдача болгаш «сокичуг эки» деп демдектерлиг дужаап, ажыглалга киирген. Өске бригадаларга көөрде, Ш. Күжүгеттиң бригадазының көргүзүлери чүге бедик боон турарыл? Мында мынчаар харыылап болур. Тудугжуларны бригадирниң эвилелдеп, ажылды организастап билириинде, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң быжыында, тудугжуларны мергежилиниң аайы-биле таарыштыр тургузуп, кылган ажылды хүнүң-не боду үлээп ап, үрей кылдынган ажылды буруулуг кижилерге ажыл шагындан дашкаар үеде кылдыртып турарында.

Бистиң коллективте күш-ажылга бердинген, мактадыг, корум-чурумнуг, хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келген мурнакчылар хөй. Ленин орденниң эдилекчизи Кызыл-оол Бүдүпович Ооржак, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Күвискаалчы Докпак-ооловна Ооржак, Хөвээ Донгаковна Шырап, чолаачы Олег Бады, кран башкарыкчызы Валерий Доваа болгаш бүдүрүлгениң өске-даа хөй-хөй мурнакчылары оларга хамаарыжыр.

Ажылывыста чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, тудуг материалдары-биле чогуур үезинде четчир кылдыр хандырбайн турарындан объектилерни дужаар хуусаазы узамдыгып, ажылдың шынары баксырап турарын чажыраш канчаар. Бо чылдың өгезинден эгелеп цемент, демир-бетон аймаан четче хандырбайн келгенинден Кызыл-Мажалыкта тудуп турар 500 олуттуг Куль-тура ордузунуң «Барлык» совхозта 140 орунныг уругларга садының тудуу графикте көрдүгенинден озалдап турар.

Бо хүнүмде бажың кыры дуглаар 375 плиталар чедиишпес. Бо айтырыгны «Тыва көдээ тудут» трестиң удуртукчуларының мурнуига чеже-даа тургусан бис. Бистиң чөптүт негелдевис мынчага чедир хандыртынмаан. Он бирги беш чылдың доозукчу чылы болур 1985 чылда ажыглалга киирер ужурлуг «Шекпээр» совхозта 624 олуттуг школаның тудуунга хереглээр плиталар база чок. Аңаа ажылдаар ужурлуг суургалыг кранны башкарар кижи чок боон турарындан үш ай иштинде ол кран аңаа туруп келген. Дөрт автокран тудугларга ажылдаар турбуже, оларның чүгле чангызы ажылдап турар. Үш автокран үрелип каврга, ону септээри-биле трестиң механизация эргелиниче аппарганнан бээр дөрт ай четкен. Ажылда бар боон турар шак мындыг четпестерниң түннелинде тудугнуң шынары баксырап, тудугларның чогуур хуусаазында ажыглалга киирери узамдыгып турар чоруктар моон үнер-дир.

Ада-чурттуң Улуг дайынында совет улустуң Улуг Тиилелгезинниң 40 чылы, СЭКП-ниң XXVII съездизинге белеткелдиң чылы болур 1985 чылда КМК-ның тудугжулары боттарының бар курлавырларын санап көргеш, беш чылдың доозукчу чылында 3,2 миллион рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылыр соруглагы боттарының мурнунда салган.

Д. ХОМУШКУ,
№ 741 КМК-ның начальниги.

ДУРЖУЛГАНЫ БЫЖЫГЛААР

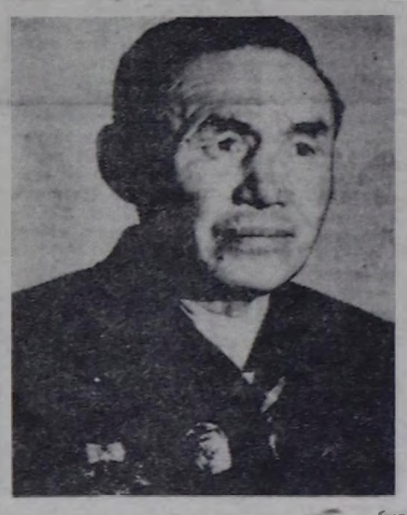
Сураглыг тудугжу Н. А. Злобинниң бригадазының эң баштай шилчээнии бригада керээзин ёзугаар ажыл бистиң чурттa дыка нептереп, сайзыраан. Ол талазы-биле ажылдың элээн дуржулгазы бистиң № 741 КМК-да чыгдынган.

Тудут организацияларының бот-орулга-чарылгазы, чүгле оон бүгү принциптерин эге ажылчын коллектив — бригадага чедир тайылбырлаан ёөлүүде экономиктиг ажыын көргүзер. Куш-ажылды организастаарының чаа хевирин ёзугаар, бот-орулга-чарылгалыг бригада тускайлаҥ тудут объектизин азы оон кезиин ажыглалга киирер дугайында керээ чарып аар болгаш аңаа онааган бүгү ажылдарның шынары, кыдынар хуусаазы болгаш өртээ дээш харыысалгалыг болур ужурлуг.

Бригада керээзин ёзугаар ажыл тудугжуларның кылган ниити ажылының түннели дээш харыысалгазын, оларның бүдүрүкчү идепкейин бедидер. Бо депшилгелиг арганы шилчээнивисте чаңчыл апарган. Эш-өөр-биле харылзаазы кошкак кижи маңаа үр изырынмас, ажылга-даа эки көргүзүглерин чедип ап шыдавазын көрүп келдим. Мелээ бүгү чүвеин коллективим берген, оон ачызында эки тудугжу деп атка четкен мен деп бодаар мен. Чазактың дээдинаалы — Ленин орденин менээ тывысканы дээрге-ле, мээн эш-өөрүмнүң ажылын база үнелээни ол деп билип чоруур мен.

Бистиң бригада он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкеш, оо ийиги беш чылдың улугүнде ажылдап турар. Кол киҥээгейни дужаап турар тудугларывыстың шынарын бедидериҥче углап, чыл планның ыяп-ла күүседир дээш, чарыштыг улам калбарып, кызымак ажылдаарыҥче тудугжу эш-өөрүң бригадавыстың өөмүнээзинден ыйгырдым.

К. ООРЖАК,
тудугжу, Ленин орденниң эдилекчизи.

Кыштың 30—40 градус соогуваа планныг онаалдаларывысты чедиишкиннииг күүседир дээш шудургу ажылдап чаңыккан бис Он бирги беш чылдың дөртку чылында 660 мун 800 рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылыр планныг соругга бистиң бригаданың ажыл-ишчилериниң мурнунга салдынган турган. Ону чеди айларның иштинде-ле күүседип көй бис. Чыл эгезинден бээр кылган тудут-монтаж ажылдарывыстың түңү ам бээни 928 мун рубль чеде берген. Бригаданың кежигүн бүрүзү чылда 28 мун 904 рубльдиң ажылын кылыр турган, он бир айларда бээни 46 мун 398 рубльдиң ажылын бүдүргеп. Моон алгаш көөрге, бир кижиге онаалтыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка бедээн.

Камналгалыг болур чоруккче улуг киҥээгейни салып турар бис. Бо чылдың он бир айларында тудугнуң бот-үнезин 116 мун 900 рубльже чиигеткен бис. Бот-үнезин чиигедирин чедип алганы, тудут-монтаж ажылдарынга камналга база тудугнуң хуусаазын кызырганы дээш бригаданың ажылчыларын 34 мун 247 рубльди шаннал кылдыр алган.

Даандырган ажыл-херек дээш харыысалгалыг болуруңга бригада кежигүннери бот-боттарын өөретчип турар. Бистиң бригадавыс каш чылдарр улаштыр социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чоруп келген. Бистиң чедиишкиннеривистиң кол негелдезя шыңгыы сагылга-чурум деп санап турар бис. Кажа-даа бижыг корум-чурум турар ужуралт. Планныг онаалдаларны күүседип ап турарывыс — бригаданың кежигүн бүрүзүнүң быжыг сагылга-чурумунуң түңнели деп санап болур. Ону бригаданың күзел-чүткүлүбиле чедип ап турарывыс чугаажок. Ажылчыннарны кылып биллир ажылының аайы-биле таарыштыр тургузуп, оларның ажылга ажыглап турар арганы кайы хире ажыктыг боон турарын, ажыл шагының шак, минута бүрүзүн канчаар ажытлап турарын бригада чөвүлелиниҥе ханы аналзтеп, чугаалажып турар бис.

1978 чылда бригада керээзи-биле ажылдаар депшилгелиг арганы киргидивис. Оон бээр-ле кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы киирген үлүгү барымдаалап шалыы төлээр апарганы ажылдың бүдүрүкчүлүүн белидериҥе, ажылдың шынарын экижидериҥе база күш-ажылдың сагылга-чурумуи быжыглаарынга улуг идиглиг болган. Бригада кежигүннериниҥ кайы бир кижи чурум үреп, буруулуг чүве кылыпкан болза, ону бялбээмнеп эрте бээр чорук бистеже чок. Кады ажылдап турар эш-өөр өршээр боор деп идегээн-даа херээ чок. Бригада кежигүнери шиитпирлээн соонда ол-ла.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлу — хүн бүру удуртулга болдуруп турар чүүлүвүс. Экономиканы интенсификастаарының бо күчүлүг быразын кажан-даа үттүп болбас ужуруг бис.

Бистиң бүгү-ле иштики айтырыгларывысты бригада чөвүлели шиитпирлээр. Кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы киирген үлүгүн барымдаалап шалыны төлеп турар. Ниитиниҥ хереэ дээш бүгү күжүн болган арга-мергежилин салып чоруур мурнакчыларыны-даа, өскелериниҥ хөлегезиниҥе чаштыныр чоруур ийи-чаңгыс кижилер тыныы бээрге, ындыгларны кичээнгей чок арттырбайн турар бис.

Ажылдың куду шынарлыы — шыңгыы четпестериҥ бирээзи. А шынар кайын келирил? Коллективтиҥ кежигүн бүрүзүнүң дуу харыысалгазындан кол хамааржыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чылдан чылче өзүп турар. Шынар дээш бригаданың кежигүн бүрүзү харыысалгалыг. Хажыныдан хайгаарактыг боол турар кижи бисте чок. Харыысалгалыг болуру чоруккa кижи бүрүзүн докгаамал кижизидериҥче киҥээнгей салып турар бис.

Шупту чүве эки деп болбас. Тудут материалдары-биле чогуур үезинде үзүктел чок хандырып турар чүве болза, тудугнуң темпизи-даа, шынары-даа улам бедик болур иймек. Тудугнуң материалдар-биле багай хандыртынып турары бүдүрүлгеге шыңгыы моондак болуп турар. Дүвүдалаш кылыр, объектилерни дужаар хуусаазы-даа узаар чоруктар моон үнер.

Тудугжуларга чонуң негелдези улгатқан. Ол негелделер хүн келген тудум өзүп турар. Бодунуң арга-мергежилиниҥ талазы-биле бо негелдеринҥ деҥнелиҥе чедир бүгү тудугжулар көдүрүлүп шыдаар бе — деп айтырыг чайгаарлатургустунуп келир. Хооҥунар дыштанылгаже үне бээр. Чаа ажылдап келген аныяктар дуржулга чок болур. Ону чедип алырынга хөй үе керек. Ынчангаш профтехучилищелерге тудугжу кадрларны хөйүү белеткээр болза эки. Бистиң тудугжу бригадавыс Барлык ортумак школаның өөренекчилерини шефке алган. Оларны чайгы дыштанылгазының үезинде тудугжунуп мергежилиниҥе өөредип турар бис.

Чоокта чаа ажылыныҥ аайы-биле Эрги-Барлык суурга чордум. Аңаа чораан чаа бажыңче көжүп киргеп Д. Хомушкунуң бажыңынга база кирдим. «Өрээлдерни планнап кылганы, шалаларыр, сонга рамаларыр дээш черле кылып каавы дыка-да таарымчалыгдыр. Ак сеткилдиг кылган-дыр силер. Тудугжуларга хонудаар чүвевис чок. Эки бажыңны тудуп бергениҥер дээш четтирдивис»—деп, өөрүшкүүнүң сөстерин-даа сөглеп турду.

Бистиң тудугжу бригаданың ажыл-ишчилери бо чылдың тоңгүзүнге чедир 1 миллион рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын шиигээдип алыр дээш кызыл ажылдап турар. Планныг онаалдаларны чедиишкиниҥ күүседиринге Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары К. Ооржак, Х. Шымран, Ленин орденниң эдилекчизи К. Ооржак, аныяк тудугжу Солуп-оол Монгуш болгаш өскелердаа төлептиг үлүгүн киирип турар. Он бирги беш чылдың планнып онаалдаларын 4 чыл ийи айда күүселиттер соруглагы мурнувуста салган ажылдап турар бис.

Ш. КҮЖҮГЕТ,
бригадир, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

САГЫЛГА-ЧУРУМНУҢ АЧЫЗЫНДА

АЖЫКТЫЫН БИЛДИВИС

«Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 көжүп чоруур механизастаан колонназында мээн удуртканым бот-орулга-чарылгалыг тудугжу бригада планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш, тураскыртуг ажылдап турар. Бригадавыстың 18 кежигүнү эразында чарыштыг, шупту бир демниг ажылдап турар. Сөөлгү үеде бригада керээзи-биле ажылдаар депшилгелиг арганы киргидивис бистиң ажылывыска улуг дөгүм болуп келди.

Бо чаа арганы шиигээдип эгелеп турууруста, биллиимес чүүлдер, бергелер таваржып турган, ону ажып эртер дээп Кызымак ажылдаар, өөренир ужурга таварыштывыс.

Ам керээлиг арганы долузу-биле шилчип, оон ажыктыг талааларын херек кырында көре бердивис. Бригаданың кежигүннери шупту чангыс ай наряд ёзугаар ажылдап турар болганда, чангыс кижиниҥ ажылындан бүдүн коллективтиҥ ажылы хамаарылгалыг болуп турар. Ынчангаш планныг онаалдаларны күүсетпес, ажыл шагы үзер, куш-ажылдың сагылга-чурумун үреэр чоруктар-биле бригаданың шупту кежигүннери демисежип турар болгаш ам ындыг чоруктар бистe барык чок.

Чаа арга-биле ажылдаанывыстың түңнелдери эки. Бригаданың кежигүннери холушкак мергежилдерини шиигээдип ап турар болгаш херек болза, эш-өөрүн солуп, каяда-даа ажылдап шыдаар. Куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, тудут материалдарын кам-хайыра чок чарыгдавайн, камнап ап турар бис.

Амгы үеле «Барлык» совхозтуң төвүнде база ийи аал чурттаар бажыны тудуп турар бис. Ону чаз чыл бетинде чурттакчыларга хүлээдип бээр деп шиитпирлединивис.

КМК-ның бригадалар арасында социалистиг чарыжынга киришкеш, үшкү кварталдың түнелеи-биле, Ш. Күжүгеттиң бригадазының соон дарый, ийиги черже үнүп, 100 рубль-биле шаннаттывыс. Бистиң бригада Кылаң-оол Ооржакка удурткан база бот-орулга-чарылгалыг бригада-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Планныг онаалдаларны чедиишкиниҥ күүседириҥе мурнакчыларның киирген үлүг-хуузу улуг. Хооҥун тудугжулар, аныяктарның дагдынык-чылары Доржу Саая, Чайзан-оол Күжүгет, Хеймер-оол Ооржак, Семис-оол Монгуш олар бүгү талазы-биле үлегер болуп, чүткүлдүг ажылдап турары мактанчыг.

Бистиң бригада он бирги беш чылдың дөртку чылының эрткен 11 айларында куш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган. Аңаа бригада керээзин ажыглап, ажылдаанывыс онза салдарлыг болду деп, демдеглевес аргавыс чок. Ада-чурттуң Улуг дайынга совет улустуң Тиилелгезинниң 40 чылын төлептиг уткуур, он бирги беш чылдың доозукчу чылын куш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар деп сорулганы салып элгап ажылдап турар бис.

К. ЧАМЫЯН,
бригадир.

БРИГАДА—КҮШ-АЖЫЛЧЫ ӨГ-БҮЛЕВИС

Мен 1962 чылдан бээр бо бригадавыҥ кежигүнү болуп, харын-даа оон биштайгы бригадириҥе үр чылдарда ажылдап келдим.

Бригаданың коллективиниҥ быжыг найыралдыг, чангыс улуг куш-ажылчы өг-бүле деп болур. Мында, мээн өөренекчилерим чораан, ам боттары мергежилдиг тудугжулар апарган оолдарны көргеш, бүдүү иштимде чоргаарланып, олардың чедиишкиннериҥе бодумчуулдан артык өөрүүрдүр мен. Ындыгларга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Хөвээ Шыырапты, звено удуртукчузу Кертик-оол Ооржакты, Николай Монгушту хамаарыштырып болур мен.

Бистиң коллективтиҥ мындыг чангыс эң-сеткилдиг, куш-ажылчы чүткүлдүг болуруңга куш-ажылды организастаарының бригада хевиринче киргенинче улуг салдарлыг болган деп санаар мен. Оон бээр эм 6 чыл болуп тур. Бо үенин иштинде бо депшилгелиг арганы долузу-биле шиигээдип, оон ажыктыг талаларын биле берген бис. Шупту чангыс ай наряд ёзугаар ажылдап, бригаданың ниити эки-шээни оон кежигүннериҥе куш-ажылга киргилгениҥ коэффициентиниҥ бөрымдаалап үлеп турар. Ажылыҥа кызымак эвес, куш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижиниҥ ажыл төлевири эвээш болуп турарын билдингир. Бот-орулга-чарылгалыг бригадаже шилчээнивис соолуңде куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, тудут материалдарын кампыг чарыыр апардывыс.

Бригаданың кежигүннериҥ аравыста бижыг найыралдыг, хостуг үевисти база кады эртиреривис чаңчыл апарган. Эш-өөр-биле харылзаазы кошкак кижи маңаа үр изырынмас, ажылга-даа эки көргүзүглерин чедип ап шыдаавазын көрүп келдим. Мелээ бүгү чүвеин коллективим берген, оон ачызында эки тудугжу деп атка четкен мен деп бодаар мен. Чазактың дээдинаалы — Ленин орденин менээ тывысканы дээрге-ле, мээн эш-өөрүмнүң ажылын база үнелээни ол деп билип чоруур мен.

Бистиң бригада он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкеш, оо ийиги беш чылдың улугүнде ажылдап турар. Кол киҥээгейни дужаап турар тудугларывыстың шынарын бедидериҥче углап, чыл планның ыяп-ла күүседир дээш, чарыштыг улам калбарып, кызымак ажылдаарыҥче тудугжу эш-өөрүң бригадавыстың өөмүнээзинден ыйгырдым.

К. ООРЖАК,
тудугжу, Ленин орденниң эдилекчизи.

Бо арыннь «Шынның» корреспондентилерн М. Оюн, А. Бергин-оол, Н. Куулар белеткээн.

Школа болгаш амыдырал

РЕФОРМАНЫ БОТТАНДЫРАРЫНГА ХАМААРЫШТЫР

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарыңга агроүлетпүр комплекизин мергежилдиг ажылчын кадрлар-биле хандырбышаан, оларны кодээге бижиттээры база чүгүла айтырыг болуп турар. Реформаны амыдыралга боттандырарыңга кодээ школаның ролюнүң онзагай болуп турары база ында.

Республиканың кодээ ажыл-агыйын мергежилдиг механизатор кадрлар-биле хандырарының айтырыы ам-даа үзе шиитпирлеттинмейн турар. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге кол ажылдарны механизакияның дузазы-биле чорудары чыл келген түдүм көвүдеп орар. Чаа машина-техника көвүдээн түдүм, чер-даа, малдаа ажылынга чаа мергежилдер база тыптыр. Чижелээрге, механизаторлардан акшыда малчын-оператор, наладчик, регулировщик, программист, электрик дээш өске-даа, 1990 чылга чедир кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин үлам ыкай интенсификастаары-биле механизатор кадрларның санын элээн кеш катап көвүдедири негеттинер.

Нииттилеп бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинин чаа үе-чада бүрүзүнде ниити билиг школазының база профтехөредилге черинин мурунда чаа соруглалар салдынары биллингир. Ынчангаш өөреникчи аныктарның өөредилгезин база кижизидилгезин үлам ынай сайзырангайжыдарының соруглалары салдынып турары оонбиле тодараттынар.

Республиканың кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезининг экономиказында капитал салыышкынарының ажыктыг чоруу, кол фондуларны ажыглаары чавызап турар. Ооң база бир чилзээзаны механизатор кадрларның белеткелин четпес чорудуп турарында. Кодээ аныктарның чамдык кезии ортумак эртем чедип алгбаи азы механизаторлар өөредилгезин эртпээн болгулаар. Бо бүгү кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказын интенсивтиг аргаже шилчидеринге шаптыктап турар.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга, ылаңгыя кодээ школаларның өөреникчилериниң белеткелиниң кол угланышкынары тыптып келген. Аңаа өг-бүлеге уругларны күш-ажылды хүндүлеп көөрүнге кижизидилге, күш-ажыл кичээлдериниге күш-ажылга белеткел, бүдүрүчү күш-ажылга киириштирип турган уругларны кижизидерин; профтехшколага өөредилге болгаш күш-ажылчы белеткел; аныяк ажылчынарның бүдүрүлгеге белеткелин дээш ышкаш угланышкынар хамаарыжыр. Күш-ажылга белеткелге кол звеноолар — өг-бүле, школ, профтехучилише, бааза, ажыл-агый болгаш комсомол, профсоюзтар комитеттери болур. Бо звеноларның аразында бижиг харылзаазы чокта байлал берге болур. Бааза болур ужуруг кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин хамаарышкан школаларын азы профтехучилишелерин чугула дериг-херекселдер-биле хандырар ужуруг. А школа азы профтехучилише боттарының талазындан келир үениң механизатор кадрларының белеткелиниче сагыш салыр. Бо харылзаа кошкакта түңнел бигей болур.

Чазыгые аай оргинизастаар башкарылга төөү чогуудан күш-ажылга кижизидилге айтырыын янзы-бүрү организациялар болгаш ведомстволар түс-туста көрүп турган, ук айтырыгны чогумчалыг кылдыр шиитпирлеп шыдавас.

Профессия шилип алышкыны ала-чайгаарлаашкының хөөнү-биле болган таварылгада, чогум алыс үндезин чок болуур. Мергежилиң дужө-келбиже «шилип» алган, ёзулуг хереглелдә-даа барымдаалап көрбес көруктар оон тыптыр. Ылаңгыя кодээ школаның өөредилге бааззы материалдыг бааза талазы-биле амгы иеделелерге дүүшкеп болуру чугула.

Аныяктарны күш-ажылга белеткелиң амгы үениң байдалдарынга боттандырарыңга база план, технология болгаш күүседикчи сагилга-чүрүмга кижизидиринге күш-ажыл башкыларының база инженер-педагогтарның үүр-дүзазы улуг. Материалдыг бүдүрүлгеге ажылдарынга аныяктарны профессия шилип алырынче уругларр болгаш оларны өөредип, кижизидери эң чугула айтырыг. Шак ынзыг специалистерни белеткээр факультет республикада чок болуп турары таарымча чок. Тывага пединститутка индустриалдыг педагогика факультединиң азы Красноярскиниң кодээ ажыл-агый институдунуң филиалынга инженер-педагогика факультединиң ажыдарының чугуланын амыдырал иеген турар. Школа реформазын боттандырарынга ол практиктиг базым болур ышкы, шынаа профтехөредилге черлериниң, техникумнарының болгаш ортумак школаларның башкы кадрлар составы улам бижигер.

Күш-ажыл кижизидилгезиниң профуглаашкының болгаш аныяктарны кодээге ажылдаарынга белеткел бижиглаарының бүгү эвелоларын каттыштырар үе келген. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң механизастаттынган күш-ажылынга киржир кылдыр аныяктарны баш бүрүглаар белеткел өөредири чугула.

Аныяктарны кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажылдаар мергежил чедип ап, бижиглаарынга комсомолдуң ролю улуг. Ону чедип алырынга күш-ажылчы кижизидилгезин, профуглаашкының планнаарының программа-комплекстиг методун тургузары чугула. Черниң ёзулуг эзелери, билигмергежилдиг аныяк-өскенин өөредип белеткеп, ажылга ижиктиреринге од черле ажыктыг. Ол программага чер-черниң байдалдарынга тааржыстыр ажылдап кылган рекомендациялар турар ужуруг.

М. АФАНАСЬЕВ.
педагогика эртемиериниң кандидады, Кызылдың пединститудунуң улуг башкызы.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

БЕЛЕТКЕЛИВИС ДОКТААМАЛ

Бай-Хаакта элээди уругларның спорт школазы республикада чырыкчы коллективтериниң бирээзи. Ук школаның доозукчуларының аразында республика, эвра чергелиг маргылдааларга тиилекчи болуп келген бедик мергежилдиг спортчулар эвээш өөрес. Ол дээрге коллективтиң тренерлериниң эки ажыммының база бир түңнели-дир.

Спорт школазының ажылының дугайында чугаалап бээрги ооң директору М. Я. Григорьевтен диледим.

— Михаил Яковлевич, силерниң спорт школазы кажан тургустунганыл, ооң бээр кандыг эскерилелер болгулаваныл?

— 1972 чылда Бай-Хаак суурга спорт школазы тургустунары билек, ажылдап келдим. Черже чидыг-ла болгай, чүвениң эгелеп алыры белен эвес. Биске база чидыг турган: спорт дерег-херекселдери чедишпес, түскай эртекниг тренерлер чок. А биске өөренирин күзээн ооллар: уруглар дыка хой болган. Ынчаргаа болза оларның кижи бүрүзүн школавыска хүлээп, аптар арганыг болгаш бис. Бистиң башгайы бичии чедишкинивис ол. Ооң бээр ам он ийи чыл эрткен. Бо үе дургузунда школавысты бедик мергежилдиг элээн эвес спортчулар доозуп үнүп, Сөөлгү үеле чыл санында спорт мастериже кандидат-1-2 спортчуну доостуруп турарывыс—биске хоргаарал. Олар республиканың база дөмей чергелиг улуг маргылдааларга эки түңнелдерни көргүзүп келгенер. Оларның аразындан ам күш-культура башкылап, тренерлеп чоруурлар бар. Чижээ, хваакка ССРЭ-ниң спорт мастериже кандидаттар Виктор биле Ирина Золотухинмер Хову-Аксы суурда хаак спортуна сайзырадырынга үлүг хинирип, тренерлеп ажылдап турарлар. Школавыстың доозукчулары Олег Савты, Мира Камаа олар база ССРЭ-ниң спорт мастериже кандидаттар.

— Спорт школазында ажыглаар ам кандыг аппы эртип турарыл?

— Бо чылын бистиңде 3-10 класстарга чедир школачылардың 42 бөлүк бар. Олар Бай-Хаактан аңгыда Хову-Аксыда, Межегейде, Сосновкада, Балгазында болгаш Владимировкада филиалдарда. Өөредилгениң тараачы — ноябрь-декабрь айларында. Ооң соонда ажыл-агыйга, спортка, ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажылдаар мергежил бедиларының контролюн туруп турар бис.

— Кышкы спортчу сезон эгелээн болгай, аңаа белеткелиниң кандыг аргаларын эрттирип турарыл?

— Бистиң белеткел доктаамал ворун турар, ол чайгы-даа, кышкы-даа үелерде сөөлгээс. Эрткен үеймин Чагытайның чоогунда шөнер лагеринге спортчу бөлүктү организастаан, футболга база чиик атлетикага кичээлдерни эрттирип, сутта эштиринге уругларны өөредип турдувус. Бо кыш эрте дүшкеш-биле холбаштыр хаак кичээлдерин болгаш белеткелдә дораан эгелээн бис. Школаларга болгаш филиалдарга база район төвүнге хаак маргылдааларын эрткеп. Аңаа бистиң хаакчыларывыс организастыг болгаш чамдык эки түңнелдерлиг киришкеп.

Ам республиканың бирги чери төөш школачылар аразында хаак маргылдаазынга белеткенип турар бис.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТА: Бай-Хаакта элээди уругларның спорт школазының өөреникчилери белеткел үезинде.

Авторнуң фотозу.

СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

Волейболга «Ленинчи оруктың солуннуң шаңнады дээш Чөөн-Хемчик районнуң школачыларының маргылдаазы Чазылана хоорайга эрткен. Анда районнуң школаларындан 20 ажыг командаларның волейболистери киришкен.

Ооллар аразынга бажыңалдакчыларның найыралдыг командазы тиилээш, хүндүлүг биджиктер-биле шаңнаткан. Чырва-Бажы школазының уругларының бо удаазында кымга-даа уттурбаан.

Ол маргылдаалдарга Эрес Монгуш Арина Монгуш, Чойганмаа Кара-Сал, Екатерина Монгуш болгаш оон-даа өскелер кашпагай, чараш ойнаанар.

Д. ХОВАЛЫГ.

ФРУНЗЕГЕ ААЛДАП ЧОРААН

Тываның күрүнеиниң ырның болгаш танцының «Саян» ансамбливиниң Т. Сатыгланов аттыг Киргизияның күрүне филармениязының сценазынга көргүскен оюну Фрунзе хоорайның культурлуг амыдыралынга база бир солун үүле болган.

Фрунзечилер тыва ансамбльдиң программазын сонуургап көргеннер. Ылаңгыя национал күүселделер —сыгыт, каргыраа, хөөмейни магадаанар. ССРЭ-ниң улустуң артизи Алексей Чыргал-ооллуң, Тываның улустуң артизи Ростислав Кенденбильдиң, Тываның комсомол шаңналының лауреады Дамба Хүреш-ооллуң чогаалдарын болгаш ырларын олар чылыы-биле хүлээп, демиг адыш часнаашкынныңарыбиле үдеп турганнар. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Ондарның күүселгении ырлар онзагай таалаичыг чаңгыланган. Оон аңгыда тыва артистерниң концертиниң танцы кезээн база аажок сонуургааннар. Баробзинар-биле танцыны. «Иеи» деп хореографтыг миниатюраны көруктүлер үнелээн. «Саяның» танцы бөлүүнде Фрунзениң хореография училищезиниң доозукчулары база бар болганынга фрунзечилер аажок өөрээн. Ук училищеде амгы үеде база бөлүк тыва ооллар, кыстар өөренип турар.

Аны-дуңма чонның бот-бот-тарын эки биилчип, эп-найыралы улам быжыглырынга улап чүүл улуг роль ыыр. Фрунзечилер тыва өөкүктерин чогулчу ёөрүшкү-биле маналаар.

Р. КИРЬЯНОВ.
Фрунзе хоорай.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ

25. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Шыдыраага делегей чемпионады. 8.55 — П. И. Чайковскийниң «Евгений Онегин» деп операзы. 11.40 — 11.45 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Док. фильм. 15.05 — Чаа фильм-концерт.' 15.40 — В. Вишневский — чогаалчы — коммунист. 16.45 — «Бижик бүлбес чорукту үзүткээр дугайында» декреттиң 65 чылыгга. 17.30 — Черде дээрде болгаш дазайда. 18.00 — Амгы делегей болгаш ажылчын шимчээшкинин. 18.30 — Чуруп-даа, мырлажып-даа турар бис. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң сад. 19.30 — Соңгулдага үткүштүр. 19.55— «Чужая жена и муж под кроватью». 21.00—«Үе». 21.35 — Шүлүглеп С. Орлов. 21.55 — Фильм-концерт. 22.30—Шыдыраага делегей чемпионады. 22.45—23.05—Бөгүн делегейде.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН.

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.45—Төөгү. 5-ки класс. 9.00; 12.40 — Француз дыл. 10.10—Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.35; 11.40—Совет күрүнеиниң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. 11.05 — «Шыдыраа школазы». 12.10— «Бойдус дугайында» дамчыдылганың почтазы.

• • •

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телефильм. 18.35— «Азия төөгү». 19.05—Киножурнал. 19.15—Тыва АССР-ниң хор нинтилелиниң 25 чылыгга тураскаатқан хамчыдылга. 19.45 — Телемедээлер. 19.55— Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Эш Москва». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Семь стариков и одна девушка». Уран-чечен телефильм. 23.00 — 23.45 — Мяңнылг хоккейге ССРЭ чемпионады.

26. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — «Семь стариков и одна девушка». Уран-чечен телефильм. 10.00— «Дириг амытанныр аймыралы». 11.00—11.05—Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Док. чаа телефильм. 14.55— Хоойлу бидир ген бе? 15.40— Орус чугаа. 16.10—Концерт. 16.40 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаазы. 17.10 — В. Быков. «Обелиск». 18.00— «Эртем болгаш аймыралга». 18.30 — Бистиң бажыңывыста чечектер. 18.45—Бөгүн делегей-де. 19.00 — Мультфильм. 19.20 — «Делегей болгаш ажыктар». 20.00 — Чаа док. фильм. 21.00 — «Үе». 21.35— «Чеве, кыстар!». 23.50—00.10. Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Астрономия. 10-гу класс. Ай. 9.05; 12.35—Немец дыл. 10.05—ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. 10.45; 11.40— А. П. Чехов. «Хамелеон» 6-гы класс. 11.10—Бистиң сад. 12.05 —«Бойдус дугайында» дамчыдылганың почтазы. 13.05— Партия дугайында чечен чугаалар.

• • •

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Школачыларга чаа чыгга уткүштүр дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер. 18.40— «Улуг Тиилелгениң 40 чыл оюнга». 19.10 — Делегейде болуушкуннар дугайында беседа. 19.20 — «Азия төөгү» 19.50— Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.20 — Концерт. 21.00 — «Үе». 21.35—22.55 — Уран-чечен телефильм — «Табачный капитан».

27. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Шыдыраага делегей чемпионады. 8.50 — «Табачный капитан» Уран-чечен телефильм. 10.10 — «Аян-чорукчулар клуву» 11.10 —11.35 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —Док. телефильмнер. 15.20— Концерт. 15.55 — Төөгүнүң дыннары. 16.30 — «Он аңгы болгаш оон-даа улуг назы». 17.15 — «А. Тваардовский». Док. телефильм. 18.10 — Мультфильмнер. 18.30 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Концерт. 19.50 — «Рассеянте клоуна». Уран-чечен телефильм. 21.00—«Үе». 21.35—Концерт. 23.05 — Шыдыраага делегей чемпионады. 23.15 — 23.30 Бөгүн делегейде.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Бойдус дугайында 4-ку класс. 8.55—Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.05; 13.30— Испан дыл. 9.55—Эстетиктиг кижизидилге. 10.40; 11.40 — Зоология. 7-ги класс. 11.05— «Ог-бүле болгаш школа». 12.05 Физика. 10-гу класс. 12.05— М. Шолохов. «Ожүм Дон». 13.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.00 — «Сладкая женщина». Уран-чечен фильм. 15.35—15.40 — Телемедээлер. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.35 — «Чеҥеш». 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Азия төөгү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.20 — Аймы чок шимчээшкин. 20.50 — Киноүрүмал. 21.00 — «Үе». 21.35— Уран-чечен телефильм — «Большая новогодняя ночь». 22.40— Концерт. 23.05—23.50 — Мяңнылг хоккейге ССРЭ чемпионады.

28. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Концерт. 9.05 — «Обелиск». В. Быков. 9.55 — «Рассеянте клоуна». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 11.05—11.10 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Бешчыл — кижи бүрүүнүң херээ». 15.25—Концерт. 16.00 — Мультфильм. 16.20— Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 17.05 — Уругларга дамчыдылга. 17.35 — Док. телефильм. 18.30 — Автомобиль болгаш автомобильге инактар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Телеүрүмал. 19.50 — Чаа уран-чечен телефильм — «Рассеянте клоуна» 2-ги серия. 21.00—«Үе». 21.35— Кинопанорама. 23.35—Бөгүн делегейде. 23.50 — 00.10 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.05 — Музыка. 1-ги класс. 9.05; 12.55 — Англи дыл. 10.05 —ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. 11.05—В. И. Лебедев-Кумачтың шүлүктери болгаш ырлазы. 11.35—20.30 чылдарның совет сөөлүк шүлүктары. 12.05 — А. Яшин. Чогаалчының үндезилер. 13.25— Бойдус дугайын. 13.45 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.05 —Тыва. 4-ку класс. 14.35 — Шыдыраага дамчыдылга. 15.05 — Драматургия болгаш театр. 15.40 — 15.45 — Телемедээлер.

• • •

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телефильм. 18.30— Уругларга дамчыдылга. 18.55— Уругларга фильм. 19.10—«Азия төөгү». 19.40—Телемедээлер. 19.50 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Гандболга ССРЭ чемпионады. 20.50— Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Фильм-концерт. 22.25—Спортчу дамчыдылга. 22.55 — 23.35 — Фильм-концерт.

29. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Шыдыраага делегей чемпионады. 8.55 —Уругларга фильм. 10.05— «Спортлотонуң» 52-ги тиражы. 10.15—«Рассеянте клоуна». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 11.20—11.25— Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —Док. фильмнер. 15.20—Аваам школазы. 15.55—Белоснежка и Розочка». Уран-чечен фильм. 17.35 — Док. телефильм. 18.30 — Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—Чүүрүк саңныга-аа — хүн. 19.15— Ажыл-херектер болгаш кижилер. 19.50 — Музыкалыг чаа телефильм. 21.00—«Үе». 21.35 —«Чүү? Кайа? Кажан?» 23.15 — Бөгүн делегейде. 23.50 — 00.10 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Совет Тываның 40 чылы». 18.20 — Телемедээлер. 18.40—Уругларга фильм. 19.55 — Телемедээлер. 19.15 —Чарлаалдар. 19.20 — Чаа ыыдыл үткүштүр дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Оңу кылып ыыдаар сылас. 21.00 — «Үе». 21.35 —«Про Клаву Иванову». Уран-чечен телефильм. 22.50— 00.00— Фильм-концерт. «Мужчины и женщины».

30. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40—Чаа док. фильм. 9.40 — «Будильник» 10.10 — Совет Эвилелиниге базаан — бооп тур мен» 11.10— «Чер болгаш кижилер». 11.40— Док. телефильм. 11.55—«Эртенги почтаа». 12.25—«Москва» 12.35—«Кадзяның шагы». 13.35 —Концерт. 14.05 — «Великий самоед». Уран-чечен фильм. 16.20—Чаа чылдың дорт-даа. 17.05 —Мультфильмнер. 17.25 —«Махмуд Эсамбаевтиң театры». 18.00—«Делегей пионазы». 19.00—«84-түн ырыгы». Түңнел концерт. 22.35 — Телеүрүмал. 22.45 — Телефильм. 00.15—00.30 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Концерт. 8.30 — А. Платоновтуң чогаалын РСФСР-ниң улустуң артизи И. Савина номчуур. 9.30—Чаа док. телефильм. 10.00 — Е. Дога. Балеттен үзүндү. 10.50 —Чаа док. телефильм. 11.00— Уругларга фильм. 12.10—«Ларит аймытаннар аймыралы». 13.10—Концерт. 13.25—«Эртем болгаш аймыралга». 13.55—Ленинчи шаңналдың лауреады Елена Образцова. 15.20— Мультфильмнер. 16.00 — Эртем-тайылбырлыг чаа фильм. 16.20 — «Нежность к ревущему зверю». Уран-чечен телефильминиң 3-ку сериязы. 17.25 —«Делегей болгаш ажыктар» 18.00—Музыка болгаш муза-кантылар дугайы. 18.45 — Спортчу дамчыдылга. 19.20 — «Чаа чылче аян-чорук» 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Хоккейге ССРЭ чемпионады. 21.00—«Үе». 21.35—«Семья, как семья». Уран-чечен телефильм. 22.45 — Эртем-тайылбырлыг чаа фильм. 23.05— 23.50 — «Чүүрүкчүлер дугайын. да чечен чугаалар».

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Ойлаар

Бөгүн республиканга бүргеп, аязыр, чамдык черлерге быскан хар чаар. Сөөлгү барыын чүктен хаттың дүргени секундада 7-12 метр.

Дүне 42—49 чамдык черлерге 36—40 градус соор. Хүндүс 30—35, чамдык черлерге 28—32 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагыг. Сөөлгү барыын чүктен хаттың дүргени секундада 7—12 метр, дүне 40—46, хүндүс 30—32 градус соок болур.

Автоүруктарга эртенги шактарда туманнаар, көстүүр 1000 метрден аңнас. Дүне 42—49, хүндүс 33—35 градус соор.

КИНО

ДЕКАБРЬ 26 ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дети без матери» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Звёздочка № 37» 9.30, Киноклуб «Орлёнок» 10.40, «Первая конная» (2 сериялыг) 12.35, 18.15, «Непобедимый» 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Необдуманный шаг» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чучело» (2 сериялыг) 17.30, «Нужна солистка» 20.00 (үзүткен) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Каждый десятый» 14.00, 15.50, «Будете моим мужем» 17.30, 19.20 шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Тываның электр четкилери дараазында түскай эртемниг ажылдакчыларны болгаш ажылчынарны ажылче чалап тур. Котёл дериг-херекселдерин сут-тул аппаратар херекселдерни башкарар машинистерни, электростанцияның электр дериг-херекселдерин хамаарар талазы-биле хөжүлүг электромонтёрларны, турбина болгаш котёл девилгелиг септээр слесарьларны, газ болгаш электрэ-биле кайнаткычларны, котёл петинин дөөгүн апаратларын, насостар машинистерни, электр дамчыдыгларының бедик вольтулуг шугуларын септээр электромонтёрларны, электрослесарьларны, быжыны бетонщиктерни, чылдыгга бээр черниң эрегжерин септээр слесарьларны, будуруге бажыңарының аштакчыларын, бульдозерлер трактористерин, трансформаторлар септээр электрослесарьларын, бульдозерлер септээр слесарьларны, электр дериг-херекселдерин хынаан көөр электромонтёрларын, бедик кранныг машинаның электр төгүн апаратаар албанның мастерин. 1 болгаш 2 класстыг-ның чолаачыларын, автомотористерни, слесарьларын, топчутукчы сеткелге албанның мастерин, экскаватор башкарыкчыларын, котёл петинин дөөгүн апаратларын, насостар машинистерин, электр дамчыдыгларының бедик вольтулуг шугуларын септээр электромонтёрларын, электрослесарьларын, быжыны бетонщиктерни, чылдыгга бээр черниң эрегжерин септээр слесарьларны, будуруге бажыңарының аштакчыларын, бульдозерлер трактористерин, трансформаторлар септээр электрослесарьларын, бульдозерлер септээр слесарьларны, электр дериг-херекселдерин хынаан көөр электромонтёрларын, бедик кранныг машинаның электр төгүн апаратаар албанның мастерин,

Тувинская
ордена «Знак
Почета»
библиотека
им. К. С. Лисовского

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 295 (12685) | 1984 чылдың декабрь 26, среда | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 кеп.

1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1 чүүл. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгеин Тыва АССР-ниң 1985 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының, Үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле комиссиязының, Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле комиссиязының, Көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссиязының, Садыг, ниитиниң чемненилгезин болгаш чоннуң амыдырал хандырылга талазы-биле комиссиязының, Чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле комиссиязының, Бойдус камгалалының талазы-биле комиссиязының эдилгелерин барымдаалап көрбүшаан, бадылаар.

2 чүүл. Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол-кол көргүзүглериниң 1985 чылда немелде өзүлдезиниң даразында темпизин доктаадыр:

	1984 ч. деңнээн немелде өзүлде хуузу
Үлетпүр продукциязы	3,8
Күрүненің капитал салыышкыны	21,4
Ниити ажыглалдың автомобиль транспортунуң чүк сайгарылгазы	4,5
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү:	
Үлетпүрге	2,7
Тудугга	3,5
Күрүне болгаш кооперация салыынга үүрмектеп садар бараан саарылгазы (немелде даалгалар-биле)	5,7
Чоннуң амыдыралынга ачы-дуза чедирериниң хемчээли	3,4
Школа назы четпээн албан черлериниде күрүне бюджединде турар уруглар саны	7,3
Школалар чанында узаткан хүнүгүт бөлүктерде өренекчилер саны	3,4
Профессионал-техниктиг үчилищелерден бедик мергежилдиг ажылчыннарны белеткээри	5,2
Эмнелге орунарының саны	2,1

1985 чылда акшаландырышкынның бүгү дөстериниң күселеи-биле ниити шөлүү 149,5 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар.

3 чүүл. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1985 чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын боттандырып чорударының үезинде партияның XXVI съездиниң болгаш СЭКП ТК-ниң ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлерин удурутула болдургаш, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин нептередиринге, камналга чурумун шынгырадырыпга, социалистиг чарыштыг калбартырыпга болгаш күрүнениң, планның болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун улус ажыл-агыйының бүгү адырларыга быжыглаарыга үдезилээш, улус ажыл-агыйының адырларында бар бүгү иштики курлавырларны долу ажыглаар, ниитилел бүдүрүлгезин интенсификастаар болгаш ажыктыг чорууң бедидер талазы-биле демчегларин боттандырып чорудар, аңаа үдезилээш, бүдүрүүшкүнүң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң улам өзерин, продукциянық болгаш ажылдарның шынарын экижидерин болгаш бот-үнезин чингедирип, эргежок чүгүла апарган таварылгаларда планныг даалгаларны тодаратпышаан, чыл база ниити беш чылдың планын ыяап-ла күүседирин хандырар үзүрлүг.

4 чүүл. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларының Тыва АССР-ниң 1985 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының талазы-биле саналдарын болгаш эдилгелерин, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң хүралдарынга депутаттарның кылганы саналдарын болгаш сүмелерин чугаалажып көөрүн база оларның талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге дагзыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 20.

1985 чылда Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Күрүне бюджединиң дугайында

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1 чүүл. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгеин Тыва АССР-ниң 1985 чылда Күрүне бюджедин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының, Үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле комиссиязының, Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле комиссиязының, Көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссиязының, Садыг, ниитиниң чемненилгезин болгаш чоннуң амыдырал хандырылга талазы-биле комиссиязының, Чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле комиссиязының, Бойдус камгалалының талазы-биле комиссиязының, Анықтар херектериниң талазы-биле комиссиязының, Хөрээженнериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының, не-чаштыг болгаш уругларны камгалаар айтырыглар талазы-биле комиссиязының эдилгелерин барымдаалап, орулгалар болгаш чаргыдалдар талазы-биле 124980 муң рубль түңге бадылаар.

2 чүүл. Тыва АССР-ниң 1985 чылда Күрүне бюджединге күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелериниең база организацияларындан орулганы — саарылгадан үндүрүг, бүдүрүлге фоидулары дээш төлевирлер, орулгаларның хостуг артынчызы, орулгалардан кирер самаашкынпар, олча-ажык үндүрүү болгаш социалистиг ажыл-агыйның өске-даа орулгаларындан — 55876 муң рубль ниити түңге доктаадыр.

3 чүүл. Тыва АССР-ниң 1985 чылда Күрүне бюджединге улус ажыл-агыйының акшаландырышкынынга чаргыдалдарны — үлетпүрүүн, көдээ ажыл-агыйның, чуртталга-коммунал болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам ыяй дегүүдерингe — 39504 муң рубль ниити түңге доктаадыр.

4 чүүл. Тыва АССР-ниң 1985 чылда Күрүне бюджединге социал-культура хемчеглерине акшаландырышкынны — ниити билиг школаларынга, ортумак тускай өредилге черлеринге, библиотекаларга, клубтарга, театрларга болгаш чырыдышкын база культура талазы-биле өске-даа хемчеглерге: эмнелгелерге, урутлар яслилеринге болгаш кадык камгалалының болгаш күш-культураның өске-даа албан черлеринге; пенсияларга болгаш пособиелерге — 77050 муң рубль ниити түңге доктаадыр.

5 чүүл. Тыва АССР-ниң 1985 чылда Күрүне бюджединге күрүне эрге-чагыргазының органнарын база күрүне эргелелиниң органнарын тударынга акшаландырышкынны 3417 муң рубль түңге доктаадыр.

6 чүүл. Тыва АССР-ниң 1985 чылда республика бюджедин орулгалар болгаш чаргыдалдар талазы-биле 44752,4 муң рубль түңге болгаш 1986 чылдың январь 1-де кассада саарылганың туза акшазын 1700 муң рубль түңге бадылаар.

7 чүүл. 1985 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринге орулгалар болгаш чаргыдалдар талазы-биле 50227,6 муң рубль түңге болгаш ол бюджеттер талазы-биле 1986 чылдың январь 1-де кассада саарылганың туда акшазын 2260 муң рубль түңге доктаадыр, ооң иштинде:

	1985 чылда орулгаларны болгаш чаргыдалдары	1986 чылдың январь 1-де касса саарылгазының туда акшазы
1. Бай-Тайга	3510,8	110
2. Барыын-Хемчик	6461,9	190
3. Чөөн-Хемчик	6205,8	190
4. Каа-Хем	3425,4	110
5. Кызыл	4353,2	135
6. Мөңгүн-Тайга	1547,0	45
7. Өвүр	2462,3	75
8. Бии-Хем	3760,5	115
9. Таңды	5370,0	170
10. Тес-Хем	2690,9	75
11. Тожу	1920,1	60
12. Улуг-Хем	15062,2	210
13. Эрзин	2655,6	80
14. Сүт-Хөл	2823,6	75
15. Кызыл хоорай	17978,3	560

8 чүүл. 1985 чылда районнар болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринче кирер кыдыр доктаадыры болза:

а) кооператив бүдүрүлгелериниң болгаш хөй-ниитиг организацияларының ажыл-агый органнарындан олча-ажык үндүрүүн, арга-ыяш орулгазын, чурттакчы чопаан олча-ажык үндүрүүн, бот книжилерден, өг-бүле чок база эвээш кежигүннүг өг-бүлелерлиг хамаатылардан үндүрүгнүг, көдээ ажыл-агый үндүрүүн болгаш 1985 чылда акша-бараан лотереязын 100 хуу хемчээлге:

б) үндүрүг болгаш саарылга талазы-биле киирилдеин районнар бюджединче—100 хуу, Кызыл хоорайның бюджединче —87,4 хуу:

в) Күрүненин ойнаашкынныг иштики чээлилериниң түңнүү 50 хуу хемчээлге:

г) кооператив болгаш хөй-ниитиг организацияларының эт-хөреңгизин эки тура-биле камгалатканындан, транспортка пассажирлерни албан камгалаарындан болгаш албан камгалаларының өске-даа хевирлериниң киирер акша-хөреңгилериң 10 хуу хемчээлин болгаш чурттакчы чоннуң эт-херексел камгаладырының төлевирлериниң 50 хуу хемчээлге.

9 чүүл. Тыва АССР-ниң 1985 чылда Күрүне бюджединиң болгаш Тыва АССР-ниң 1983 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезининиң дугайында отчёт талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш өске-даа комиссияларының түңнелдеринде киргеи саналдарны болгаш сүмелерни, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң хүралдарынга депутаттарның киргеи саналдарын болгаш сүмелерин сайгарып көөрүн, оларга хамаарыштыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң бадылааны РСФСР-ниң 1985 чылда Күрүне бюджединге болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бадылааны 1985 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планынга дүүштүр чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын болгаш Тыва АССР-ниң министерстволарының база ведомстволарының орулгалар болгаш чаргыдалдар балансызынга болгаш каттышкан сметаларынга, районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринге эдилгелерин киирерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге дагзыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 20.

1984 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүседтинип турарының дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1984 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының баш удур санап көргеи күүселдезининиң дугайында илеткелин медээ кылдыр хүлээп алыр.

2. Тыва АССР-ниң 1984 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын күүседири-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эргежок чугула хемчеглерни ап турарын демдеглээр.

3. Тыва АССР-ниң 1984 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң чоруң турарының дугайында айтырыг талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларының саналдарын болгаш сүмелерни, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң хүралларынга депутаттарның кылган саналдарын болгаш сүмелерни чугаалажып көөрүн база партияның XXVI съездиниң болгаш СЭКП ТК-ниң ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлерин удурутула болдургаш, 1985 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планныг даалгаларын чедишкиннииг күүседиринче угланган хемчеглерни боттандырып чорударын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге дагзыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 20.

1983 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининиң талазы-биле отчёттуу бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Күрүне бюджединиң 1983 чылда күүселдезининиң дугайында отчёдуп орулгалар талазы-биле 128615 муң рубль түңге, чаргыдалдар талазы-биле 125091 муң рубль түңге, орулгаларны чаргыдалдардан 3524 муң рубль түңге хөй кылыр бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың декабрь 20.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Эрзин районда «Мөрен» совхозтуң хоочун хойжузу Казак Карти пенсияже үнзе-даа, кылып чораан ажын кагбаан, ам-даа ажыл-агыйның төрүүр кодан хоюн кадарбышаан. Дуржулгалыг малчын бодунуң чымыштыг ажынге дыка хөй аныяктарны өөреткен. Оларның бирээзи — ооң хеймер оглу Сергей.

Сергей Карти бо чылын өгбүле тудуп, ада-иезинден ангыланып, совхозтуң бир кодан хураганнарын кадарып эгелээн. Аныяк малчынга Божалыг деп черде чаа туттунган кыштагны быжыглаан. Кажаа-хораа чаа туттунган болганда, мында чедир кылыр ужурлуг ажыл-ла хөй.

Район төвү Эрзин суурнуң харылзаа белдириниң ажылдакчылары аныяк малчынга дузалажып кээп, чаа кажааны чыыглап, хой чемгерер шагжалар, оңгачалар кылып, малчынның кыштаанга сөөртүп дужүргеп. Харылзаачылар О. Комбу, К. Бегзикей, Е. Күдеп, чолаачы М. Серээдар болгаш өскелер-даа шеф ажылынга идепкейлиг киришкеп. Харылзаа белдириниң начальныгы Т. Кызыл-оол малчыннарга СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң материалдары болгаш делегей байдалы-биле таныштырган.

А. ТАВА.

ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыжыкка соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының хуралы дүүн болган. Ону комиссиянның даргазы П. И. Зубков эрттирген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыжыкка соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының ажылынын планын аңаа бадылаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдалар талазы-биле соңгулда бюллетеньверинің формаларының болгаш соңгулда хуудустары база өске-даа документилер-биле соңгулда участоктарын хандырар дугайында болгаш соңгулда хааржактарының база соңгулда комиссияларының таңмаларының дугайында дыңнадыгны Төп соңгулда комиссиязының секретары Л. А. Мочаловская кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле соңгулдалар кампаниязын эргежок чугула юридиктиг болгаш ниитилел-политиктиг литература-биле хандырарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Н. С. Бойду дыңнадыг кылган.

Соңгулда кампаниязының үезинде комиссия кежигүннериниң кылыр ажылының хуваадазыны база кылган.

1985 чылдың февраль 24—

Советтерге соңгулдалар хүнү

ДЕПШИДИЛГЕ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге депутаттарның кандидаттарының депшидилгези бистиң республикада уламчылавышаан. Республиканың күш-ажылчы коллективтери, өредилге черлери боттарының төлептиг төлөөлерин депшидип турар.

Дүүн, эртеминиң 8 шактала, «Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-зының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары чыглып келгеннер. Хуралды ук КМК-ның начальныгы Д. К. Хомушку ажыткан болгаш СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары В. А. Стариковка сөс берген. Амгы үеде чуртта болгаш республикада чоруп турар соңгулда кампаниязының дугайында ол чыыltаннарга таныштырган, совет кижилер күрүне эргечагыргазының органнарынче төлептиглерниң төлептиглерин депшидип турарын чугаалаан, көжүп чоруур механизастатынган ол колоннаның коллективиниң база төлептиг кандидатты депшидер дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Ук КМК-да бригадир, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудутжуу Ш. С. Күжүгет сөс алган. Ол бригаданың бөгүнгү ажылхереглериниң дугайында кыскаы-биле таныштырган, РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыкка соңгулдалар талазы-биле Чадаана № 941 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Е. Серякову депшидер деп саналдаан. Ук саналды бригадир К. Чамыяң болгаш өскелер-даа деткээнер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиге Чадаана № 941 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Владимир Ефимович Серякову** депшидер деп ук хуралдың киржикчилери бир үн-биле шиитпирлээнер.

* * *

«Тываавтотранспорт» каттыжымышкынның Шагаан-Арыгда автотранспорт бүдүрүлгезинин ажылчыннарының, инженер, техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы база дүүн болган. Мурнакчы чолаачы М. Д. Рыжиков ук хуралга саналга бергеш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыкка соңгулдалар талазы-биле соңгулда Күрүне эргежок чугула юридиктиг болгаш ниитилел-политиктиг литература-биле хандырарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Н. С. Бойду дыңнадыг кылган.

Соңгулда кампаниязының үезинде комиссия кежигүннериниң кылыр ажылының хуваадазыны база кылган.

* * *

Баян-Тала ортумак школаның башкылар коллективиниң соңгулда мурнуңуң хуралының киржикчилери Баян-Тала № 64 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадыга «Октябрь 30 чылы» совхозтуң Сыын-Чүрээ хойжу бригадазының хойжузу **Чула Содунамовна Ондарны** депшидер дугайында шиитпирни хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

* * *

Баян-Тала № 64 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадыга «Октябрь 30 чылы» совхозтуң Сыын-Чүрээ хойжу бригадазының хойжузу **Чула Содунамовна Ондарны** депшидер дугайында шиитпирни хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

* * *

Баян-Тала ортумак школаның башкылар коллективиниң соңгулда мурнуңуң хуралының киржикчилери Баян-Тала № 64 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадыга «Октябрь 30 чылы» совхозтуң Сыын-Чүрээ хойжу бригадазының хойжузу **Чула Содунамовна Ондарны** депшидер деп шиитпирлээнер.

* * *

Баян-Тала № 64 соңгулда округундан депутаттың кандидадыга хойжу **Чула Содунамовна Ондарны** депшидер деп үстүнде коллективтериниң үндүрген шиитпирин совхозтуң Булуң-Терек сүт-бараан фермазынга болгаш Сыын-Чүрээ хойжу бригадазынга болуп эрткен соңгулда мурнуңуң хуралының киржикчилери деткээн.

Кыштаглаашкын — хүннүң айтырыгы

ЧАА ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Он бирги беш чылдың дөртку чылының төнчүзүне чедир каш-ла хонук арткан. Бо хүннерде СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш К. У. Черненковуң СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга беш чылды төлептиг доозар, экономиканы интенсификастаарың дүргедир дугайында чугаазынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыкның ийиги сессиязының материалдарынга хөй-аът киргеи бүгү чон-биле бир домей, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг сүт-бараан фермазының коллективи, социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, улам күженишкинниг ажылдап турарлар. Ооң түңнелинде коллектив сүт бүдүрериниң болгаш оңу күрүнеге садарының планнарын хуусаадан эрте күүсеткеш, Чаа чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Сөөлгү хүннерде соок ажжок дыңзаан, ындыг үеде кандыгдаа малдың продукциязы эвээжеп болуур. Ынчалзажок Торгалыг сүт-бараан фермазында байдал өөрүнүүр:

— Бурунгу хүн ферманың сагган суду 1378 килограмм болган, а дүүнгү сүдүвүстүң хемчээли 1408 килограмм болду — деп, фермаңың эргелекчизи Кара-оол Кыргысович Саңчай-оол чугаалады. Ооң мурнунда, ыланғыя кыштаглаашкынның баштайгы үезинде, инектерниң суду ажжок эвээжээн турган. Сүт-саанның өлбеи турарын ажыл-агыйның коя зоотехниги Алдын-оол Түлушович Сувак мынчаар тайылбырлады:

— Малдың чемгерер болгаш ажаар чурумун хенертен өскертирге, ооң продуктулуу болгаш чок чавызай бээр. Мал чаа чурумга чоорту чаңчыгар. Моон сөөгаар байдал улам экижинир ужуруур. Бирги кварталга күрүнеге сүт садар плазныысты хуусаадан эрте күүседир арга бисте бар.

Инектерге хүнде алды килограмм сиген, үжеи килограмм силос, ийи килограмм чарба берип турар. Чарбаны кормоцехте чылыг сугга чуданнап, чамдыкта микроэлементилер холуп бээр. Кормоцехтиң ажылчыннары Сергей Сүгежик Эзир-оол Саңчай-оол, Владимир Кенден олар мал чемнерин чогуур үезинде болбаазырадып берип турарлар. Чылыг сүт болгаш дус үргүлүү белеп. Мынчаар ажаазының болгаш чемгерегенниң түңнелинде чамдык инектерниң суду хүнде алды-чеди литр чедип турар апарган.

Торгалыг сүт-бараан фермазы чылда бир инекке оноаштыр 1440 килограмм сүт саар планныг. Комсомолчу Зинаида Узун-оол, коммунист Ольга Санаажык, көдээ Совет депутады Часкал-оол Хеймерек, коммунист Светлана Натпит-оол болгаш өске-даа саанчылар ол оноалданы Совет Тывамың дөртен чыл оюнга чедир күүседип алганнар. Баштайгы ийи саанчының бир инекке оноаштыр саггаи суду ийи муң килограмм ажа берген. Социалистиг чарыштың мурнуку одурүүн олар ам кымгадаа бербес хире аварган.

Фермада сүт-саанның элбеп, кыштаглаашкынның хүр болуп турарында кадарчы Монгалбин Дедар-оол, фуражир Чалбаа Кара-оол олардың кирген үлүү база бар. Бизаа ажаакчылары Энмекей Шаңмак, Валентина Никитина, Любовь Узун-кыс хонуата беш чүс грамм немелде дензи алыр оноалдаанын беш чүс бежен грамм чедир боттандырып турарлар. Чүгле декабрьда он беш инек төрээн, чемнеп эгелей бергеи инектер ам-даа бар. Алдынган бызаалар олча-менди хорутуп турар.

Торгалыг сүт-бараан фермазында дөрт чүс бежен баш мыйыстыг болза мал бар. Оларны ийи кодан кылдыр тургускан. Сагбаа кодаины Олег Натпит-оол удуртуп турар. Ол кодаида байдал база таарымчалыг: ажаалда болгаш чемгерилге зоотехниктиг иегелде ёзугаар чоруп турар. Кайы-даа кодаиның малы Хемдергеге чайлаан болганындан деңгелп шыырак. Кажаалар база эргижирээнда болза, иштң кургаг, чылыг. Чүгле оларны механизаставааны ажылчыннарының ажылдаарынга таарымча чок болуп турар. Кажаа иштиң хол-биле аштаар, мал чемни база хол-биле үлээр. Сүтиу сүт сөөртүр машина дажыглаар. Мынаыг байдал продукцияның бот-үнезин авртадып, улуг чарыгдавлы болгаш күштүг үндүрүп турар.

Сөөлгү чылларда Торгалыг сүт-бараан фермазын механизастаарынче кичээнгейин совхозтуң дирекциязы салып эгелээн. Ында одек аштаар болгаш суггарар дерекселдиг бызаа кажаазы ажыглалга киргеи. Ынчалзажок ук механизмнерниң чамдык иезектериниң чедир кылдынмазынадан мал суггарар дерекселдиң чүгле деп кезии ажылдап турар. Ол четпестерни дарый чайладырып, сүт-бараан фермазында холбиле кылыр ажылдарны өөрүжедир талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры чугула.

Торгалыг сүт-бараан фермазы совхозтуң төвүнде турар. Мал чемнин совхозтуң тускай бөгүдазы бүтү демдеглээ-биле хандырып берер.

К. ЧООДУ.

Коммунист дугайында чугаа

ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУУШКУН

Назы-дарыг улгады берген, сөгүмаи сынныг, бажыңын дүгү болган сегел сөөн иегере берген, даңгыңыштыг чоруур ол кырганы чүгле кызылчылар эвес, республикада хөй-ле кижилер танывыр, билирдер. Үргүлчү чон аразында чоруур ол кижини: «Экии, Сергей Степанович!», «Экии, башкы!» — деп, хүндүлеп-биле мендилешкеш, оон кадыкшылын айтырып, чугаалажырлар.

Сергей Степанович сезен хар ажып, назылап кырнажок ам-даа чиик-сергек, шимчеңгер кижи. Байыр-чыскаалдарга, хурал-суглавга үргүлчү-де чалаткан чоруур. Оны Совет Тываның юбилейиниң чылында өртөн митинг-манифестациге чалаткан хоочунарының-даа, республиканың бүгү булунарындан Кызылга авап улусчу контролёрлар хуралынга киришкенинерин-даа аразында көрген бис. Партияның болган күш-ажылдың хоочуну, «Ада-чурттуң дайынга» орденниң бирги чергезиниң, «Сталинградтың камгалалы дээш», Ленинчи юбилей медальдарының, чазактың өске-даа шаналдарының эдилекчизи- Сергей Степанович Назаров Ленинчи партияның хүрээленнинге бактаан киргеининден бээр алдан чылын кежип чылдың декабрьда утка-хүүр. Совет Тываның чечектелиишкинииге бодуңуп бижинн барааллаткан хөй национал кижилериниң бирээзи ол. Кызыл хоорайның бир кол кудумчузунда чагайжыды туттунган чаа бажыңнарның бирээзинде чурттаи орар бо хоочун-биле чугаалажыргa, оон амыдыралчы оруу солуп болган үлегер-чижектиг кижи.

• • •

Оон өскен төрээн черн, ада-өгбелериниң чурту ыракты Рязаньда. 1922 чыл. Хыл дээн аның оолдун күш-ажылчы чалыы чылдары ында шаандагы Касимов уездизиниң Елатма суурукка эгелээн. Ол ыракты чылдарны, баштайгы беш чылдарның болган коллективизация үезинин кижилеринии эрес-шудургу чоруун Сергей Степанович бо хүнерде-даа чоргаарал-биле сактып чугаалап олурар.

— Амыдыралым иштинде сеткил-сагышка уттувдурбас арткан чүүлдер арбын яйын— дээш, ол үр боданнайн чугаалаар болду. — 1924 чылды черле утпас мен. В. И. Ленинниң мөчээнинии соонда ленинчи кыйгы-биле партия кежигүнүң кандидадыгга кирдим. Ол-ла чылын комсомолдуң кыйгырыын ёзулаар Кызыл Армияның хүрээленнинге эки тура-биле аъттандым...

1925 чылдың декабрь. Москвага тускай шерии гарнизонунга албан эрттирии турган үезирби үш харлыг Сергей Назарову партия кежигүнүге хүлээп алган. Аның кижиниң амыдырапга идепкейлиг туружу шинии адырыпга делгем оруктуг бо болуушкун иээн дворзии хоочун боду чугаалап орар. Шынзи-ла, күш-ажылчы узун оруктуг эртии, партия кежигүнүң бедик адын үр чылдарда кызымаккай ажыл-ижи-биле ол бадыткан келген.

Кызыл Армияның хүрээленнинден халашкан соонда, чээрби чылдарның эниик коммунизии полосътының улус өредилге киидизии эргелекчилел, партияның полосъ комитединик агитпром киидизиниң штаттан дашкаар эргелекчизиие ажылдап, партийжи дааигаларыны хүүсеткен. 1927 чылда ону Елатмага элээди уруглар колониязының эргелекчизиге томуйлап чоруткан. Бир чыл эрткенде Рязаньда Карамышево суурга тараачын аныяктар школазынга башкылап, тараачыларын солдар, уругларын үжүк-биижиие баштай-да өөредир талазы-биле хайыыкан ажылга бодунуң улуг-хуузун ол киирген. Оон төрээн черинге 1927—1928 чылдар үезинде үжүк-биижиие баштай өөренип алган аныяктарнын иштинден кодээге чаа аымдыралдың тургузукчулары, коллективизация үезиниң активчилери — колхозтар даргалары, активчилер үгении хоочун сактып орар.

— Төрээн черимге баштайгы ажыл-агыйларның бирээзии — Грачев аттыг колхозту организастап тургузарымга киржип, колхоз човуделиниң даргазынга соцгуткан мен. Ынчан колхозчулар ортузунга тайызбыр ажылы чорудуп, ёзулуг комиссарлар ышкаш ажылдап турдувус — деп, Сергей Степанович чугаа аразында немеп кагды.

1930 чыл. Ленинградка барып дээди эртем чедип алыр дээш Сергей Назаров база чорупкан. Конкурсту эртери чиик эвес болган. Ол шагда аныяктарның эртем-биликиниң хире-шаа-да мидыг турган. Канчаарыл? Билиглерже чүткээн оол ВКП(б)-ниң Ленинград обкомунуң секретары турган Сергей Миронович Кировка кызып чорааш чеде берген. Сергей Миронович ону кичээнгейлиг дииниап, ажыл-амыдыралын сонуургап чугаалашкан. Ленинградтың кодээ ажыл-агый институдунга кирип алырыпга ол дузалаан.

Дээди өредилге черии доозкан аныяк специалист дайын мурнунуң чылдарында Кыргыс ССР-ниң Иссык-Кульга кодээ ажыл-агый техникумунга башкылап турда, Аданчурттуң Улуг дайынды эгелээн. Сергей Назаров фронтуже оон аъттанган болгаш дайынның кадыг-берге оруктарын политажылдакчы болуп эрткен. Балыгланган. Госпитальга эмнеткенниин соонда кадыынның байдалы-биле халашкаш, Кыргыс ССР-ниң Оията кодээ ажыл-агый техникумунга директорлап, Ялтага кодээ ажыл-агый техникумунга директорлап, Ялтага кодээ ажыл-агый техникумунга башкылап, аныяк специалистерии белетткешкен.

— Бежен чылдарның эгезинде меии Сөөн сыннарын ажылдыр, ак-кок хеннин чурту — Тывага барып ажылдаарым-биле шилчиткен. Ынчангаш үжен дөрт чыл бурунгаар Кызылга башкылап ажылыйны улампылап элээи каш чыл болдум. Пенсияже үнгеш безин он чыл мракта ажа бердим. Тыва, оон кижилери менээ база эң-не чоок, мында таныш-көрүжүм, эш-өөрүм, салгакчыларым көвей — деп, Сергей Степанович бистин-биле байырлажып тура, чугаалады.

Сергей Степанович Назаров Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунга башкылап, өөредилге эргелекчилел, оон соонда башкылар бөлүк бедидер институтунга школа бригадаларының талазы-биле ажылды организастаждып тура, республиканың кодээ ажыл-агыйының аныяк специалистерии өөредип, кижиидерииге салыышкынын киргеп. Хоочун коммунист ам-даа аныяктарнын дагдыныкчызы болуп, школаларга бо-ла чеде бээр, кандыг мергежилди шилип алырының дугайында чугаалы чаңгыс эвес удаа кылган.

В. МААДЫР.

КРАСНОЯРСКИЙ КРАЙ. Канск-Ачинскиии одалга-энергетиатиг комплексии (КАОЭК) чурттуң энергетиказының болгаи хөмүр-даш тывыжының хөгжүлдезиниг боттуг үлүгүи киирип турар. Оон күчүдүг хөмүр-даш разрезтери болгаи чылдыыга-биле ажыылдаар электростаициилары улус ажыл-агый херегледдерии хандыраарынга чоокну беш чылдарда улам улуг рольду ойнаар. Синтетиктиг суук одаар чүүлдү будүрер талазы-биле улуг будүрүлгелерии ол районга тудары көрдүнгем.

Канск-Ачинскиниң хөмүр-даш бассейии ол комплекстиң үндезини болуп турар. Ында хүреп хөмүр-даштың курлавырларыиы 600 миллиард тонна кылдыр тодаргайлаан. Оон иитииде 140 миллиард тоннаны камнаглыг арга-биле казып алыр.

«Назаровский» разрез — чуртта эң улуг хөмүр-даш будүрүлгелериниң бирээзи. 15 демир-орук составтарынга чүдүрген одаар чүүлдү хүн бүрүде оортан чорудуп турар.

ЧУРУКТА: роторлуг «ЭР-1250» экскаватор-биле хөмүр-даштыи ашелонга чүдүрүп турарны.

В. ДАНИЛЬЧЕНКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ФЕРМАДА КАТАП КЕЛГЕН

Күдер-оол Дамдынович Ирритти Шеми суурда танывас кижи чок. Ол «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазыи чээрби ажыг чыл эргелекчилеп келген. Оон башкарып турар фермазы чүгле районга эвес, харын-даа бүгү республикага дээре көргүзүглериг коллективтиң бирээзи турган болза, эрткен ийи чылда аиаа байдал элээп дүвүреичиг болган.

Херектиң ужуруи ажыы-биле чугаалаарга мындыг. Күдер-оол Дамдынович сөөлгү ийи чылда хөй ажылыиче шилчии чоруткан турган. Ол үениң иштинде фермаиың эргелекчизиниге каш-даа кижи солушкан. Оон ужурудан аиаа сагылга-чуруму көшкап, сүт саалдазы элээп күдүлаан.

Совхозтуң директизиязы, партком фермада байдалды өөреиип көргеш, коммунист К. Д. Иргитти катап бригадирледир деп шиитпир үндүргеш, фермада байдалды экижидерии аиаа дазскап. Ынчангаш дуржулгалыг бригадир ферма эргелекчилеп, чоокта чаа катап ажылдап эгелээн. Ажыл-херээнге бедик харыысалгалыг, күш-ажылды башкарырынга организаторлуг мергежилдиг, коллективтиң кижи бүрүзүи-биле ажылдап билир чоруу аиаа фермаиың ажылыи экижидериие дузалаан. Мында күш-ажылдың сагылга-чурумуи быжыглааиы кол черии эелээп. Күш-ажылдың сагылга-чурумуи үрээлер-биле шыгыы чугалажып, чамдыктарын, харын-даа ажылдан үндүрер ужурга таварышкан.

Амгы үеде ферма кыштаглаашкыиыи байдалы эки. Коллективтиң кежигүнери бо чылдың алаиыг оиаалдарын күүседир дээш күжемпилиг кижилериниң бирээзи ол. Кызыл хоорайның бир кол кудумчузунда чагайжыды туттунган чаа бажыңнарның бирээзинде чурттаи орар бо хоочун-биле чугаалажыргa, оон амыдыралчы оруу солуп болган үлегер-чижектиг кижи.

• • •

Оон өскен төрээн черн, ада-өгбелериниң чурту ыракты Рязаньда. 1922 чыл. Хыл дээн аның оолдун күш-ажылчы чалыы чылдары ында шаандагы Касимов уездизиниң Елатма суурукка эгелээн. Ол ыракты чылдарны, баштайгы беш чылдарның болган коллективизация үезиниң кижилериниң бирээзи турган болза, эрткен ийи чылда аиаа байдал элээп дүвүреичиг болган.

Херектиң ужуруи ажыы-биле чугаалаарга мындыг. Күдер-оол Дамдынович сөөлгү ийи чылда хөй ажылыиче шилчии чоруткан турган. Ол үениң иштинде фермаиың эргелекчизиниге каш-даа кижи солушкан. Оон ужурудан аиаа сагылга-чуруму көшкап, сүт саалдазы элээп күдүлаан.

Совхозтуң директизиязы, партком фермада байдалды өөреиип көргеш, коммунист К. Д. Иргитти катап бригадирледир деп шиитпир үндүргеш, фермада байдалды экижидерии аиаа дазскап. Ынчангаш дуржулгалыг бригадир ферма эргелекчилеп, чоокта чаа катап ажылдап эгелээн. Ажыл-херээнге бедик харыысалгалыг, күш-ажылды башкарырынга организаторлуг мергежилдиг, коллективтиң кижи бүрүзүи-биле ажылдап билир чоруу аиаа фермаиың ажылыи экижидерии дузалаан. Мында күш-ажылдың сагылга-чуруму

Пропагандистерге, политинформаторларға

ССРЭ-ДЕ СОҢГУЛДА СИСТЕМАЗЫ

Бистиң чуртувус бо хүннерде авиелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге, ол мишкаш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткеннип турар. Совет улус ол политиктиг чугула болуушкуныну экономика болгаш культура хөгжүлдезинге чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуур дээш бедик күзел-соруктуг ажылдап турарлар.

Ооң-биле чергелештир капиталистиг чурттарның буржуаз пропагандистери ол бүгүнүң политиктиг үшүр-дузазын кудуладып, совет соңгулда системазының демократтыг болгаш ооң кол-кол принциптерин хоп-нүгүлеп, хажыды коргузерин оралдажып турарлар. Чижээ, олар ССРЭ-де соңгулдаларның бүгү-ниити, дең болгаш дөрт байдалдыңга чигзинип, Советтерге депутаттарның кандидаттарын депшидип үндурерин партияның «албадаашкыны» болгаш «базышкыны» кылдыр көргүзүп турарлар.

Буржуаз идеологтарның ындыг ниилеглиг үндезин чогун сойгалап коргускен чүүлдү моон адаанда парладывыс.

Бистиң чуртувуста соңгулдаларның капитал чурттарында эртип турар ындыг кампаниялардан ылгалдыын бир-ле дугаарында демдеглеп каал. Социализм үезинде соңгулдалар дээрге эң-не хөй үнүер «тудуп алыр» дээш база ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш депшилгелиг өске-даа күштериниң төлээлерин эрге-чагырга органнарыңче киирбес дээш кандыг-даа аргаларны ажыглаарындан чалдаамас янзы-бүрү буржуаз партияларның база оларның кандидаттарының хөлүн эрттир ыяшкинээнинг маргылдазы эвесле болгай.

Бистиң соңгулдаларывыс болза күш-ажылчы чонуун бодунуң бот-башкарылгазын боттандырып турарының тодаргай херечизин-дир. Депутатка кымның кандидат болуру чүтле соңгукчуларның күзел-соруундан хамаарыжыр. ССРЭ-ниң Конституциязын ёзугаар, оларны хөй-ниити организациялары ийикпе азы күш-ажылчы коллек т и в т е р депшидип үндурер болгай. Ол кандидаттарны бадылаарының дакызынга киирер мурнунда соңгукчуларның хуралдарынга бүгү талалыг чугаалажып көөр, а соңгукчулар депшидип үндүрген ол кандидатураларны хүлээвейн, ескелерин-биле солуп каапкан болур эргелиг. (Чамдыкта ону ынчаар боттандырып-даа турар). Бисте соңгулда системазы аңаа-ла бир хоозун чүве эвес, а кандидатураларны бүгү талалыг шилип алырын хандырып турар ооң ёзулуг демократтыг моон-на көскү-дүр.

Барымын чүктүң пропагандистери ССРЭ-де соңгулда системазы элээн каш кандидаттарның аразындан бирээнин шилип алырын» хандырбайн турар деп «шүгүмчүлеп» турар. Оларның бисте улус төлээлевешкинин кызымзы-биле көрүп турары база-ла ялдең-дир. А эптеш чок социал чөрүлдээлерге үзе-чаза тырттырган капиталистиг нинтилелде удурланышкак аңгыларның болгаш якзы-бүрү фракцияларның эрге-ажыктарын камгалаан буржуаз партияларның аразында лемисел кажан-даа соксавас болгай.

Бистиң нинтилелливисте эрге-ажыктары удурланышкак, эптеш чок чөрүлдээлиг дарлакчы аңгылар болгаш социал бөлүктер чок. Ол чорук СЭКП-ниң удуртулгазы-биле каттышкан хөй-ниити организациялары болгаш ажылчы чоннар коллективтериниң кол маатыларның дорт киржилгезинин чугула хевири болуп турар. Чижээлезинге, 1982 чылдың июнь айда чер-чер Советтеринге болган соңгулдалар үезинде 760 муң чагыг үлүзүн алдинган болгаш оларның хөй нуруузу күүсединнген.

ССРЭ-ниң Конституциязының 101 чүүлүн ёзугаар, соңгулдаларны соңгулда комиссиялары башкарып чорудар. Олар хөй-ниити организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң болгаш шериг кезектеринде шериг албанныгларының хуралдарының төлөзелекчилериден тургустунар.

Бистиң чуртувуста хамаатыларның соңгуур эргелерин оларның төрүттүкгенин, социал болгаш ит-хөреңги байдалын, сөөк-язы болгаш национал хамаарылгазын, ар-кережезинин, эртем-биляин, дылын, чүдүлгеге хамаарылгазын, түс черде чурттаң турар үезин, кылып турар ажылының хевирин болгаш шынарын барымдаалап канчаар-даа кызыгаарлаары хоруглуг.

Соңгулда хааржактарынга Совет Эвилелинде бадылаар эргелиг кижилер шупту чыгыы кээп турар. Ол дээрге совет улустуң боттарының соңгулда системазынга улуг бүзүреливининиң, ооң бедик берименнелиниң бадыткалы-дыр. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ооңгу чыжының соңгулдаларынга соңгукчуларның 99,99 хуузу бадылаан.

Совет соңгулда системазының чөрүлдээ чок демократтыг принциптери, соңгулдаларны хөй-ниитиниң эң идепкелиг киржилгези-биле организастап эрттирип турары чонуң тура-соруун амыдыралга чүтүлдүү-биле боттандырып шыдаар эң төлептиг кижилерни Советтерге киирер арганы берип турар. Бистиң чуртувустуң соңгулдалыг органнарында улустуң дыка хөй кезии мурнакчы ажылчыннар болгаш колхозчулар болуп турар.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринге 1980 чылдың февраль 24-те болган соңгулдаларның үезинде 6730 депутат соңгуттурган, оларның 33,2 хуузу ажылчыннар, 17,4 хуузу колхозчулар болган. Ам ажылдап турар чер-чер Советтеринде бүгү депутаттарның 69,2 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар.

Буржуаз күрүнелерде ындыг эвес болгаш ындыг болур аргадаа чок.

Буржуаз идеологтар «Советтерниң составында чүтле коммунистер кирген» деп нүгүлеп турар. Ынчалзажок ол хажыдымшкының үезинде чогун херек кырында тодаргай фактылар бадыткап турар. 1939 чылда болган соңгулдалардан эгелээш Советтерниң составынга СЭКП кежигүнериниң болгаш кежигүнге кандидаттарның төлөзелеэшкини 50 хуудан ашпайн келгенин статистика көргүзүп турар.

Миллион-миллион совет хамаатылар Советтерге күрүнеин эргелеп башкарарының школазын эртип турары совет соңгулда системазының демократтыын база дагыы бадыткап турар-дыр.

Ынчангаш совет соңгулда системазының принциптерин хажыды көргүзерин оралдажып турар буржуаз идеологтарның хоп-мүгүлүн үстүнде айыткаңнывыс фактылар боттары-ла сойгалап турар шыкажыл.

Н. ДЕМОЧКИН,
төөгү эртемнериниң доктору.

В. САГАМОНОВ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

«Шын» 1985 чылда:

СОВЕТ ТУРГУЗУГ КИЛДИЗИ

Редакциянның совет тургузуг болгаш аимдырал хандырылга киллизи он бирги беш чылдың доозукчу чылында солуунун нончукчуларынга солуп, ханы утка-шынарлыг материалдарны үндүрерин планнаан.

Аңгы үеде соңгулдаларга белеткел кампаниязы чорун турар. Ол келир чылдың февраль 24-ке чедир уламчылаар. Улуучу эрге-чагырга органнарынга төлээ киллир соңгудуп турар төлептиг ишчилерни — будуруулгенин мурнакчыларын, кодээнин ишчилерин, улусчу интеллигенциянын очерктерге, чурумалдарга бижиир, республиканың районнарының, суурлаарының, тус-тус коллективтериниң соңгулдалардан соңгулдаларга чедир үеде чедип алган чедишкиннерин калбаа-биле пропагандалаар, депутаттарга кандидаттарның депшилгезинин, оларның соңгукчулар-биле ужуражышкынналарының дугайында репортажтарны парлаар. Ол бүгүнү киллис ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериниң дузазы-биле чорудар.

СЭКП ТК-ның апрель болгаш октябрь (1984 ч.) Пленумнарының негелдезеринге дүүштүр ажылының стилин болгаш методун сайзырадыгайдыр талазы-биле чер-чер Советтеринин кылып турар ажылын киллис анализтеп бижиир, бо талазы-биле аргадуруулгазын солчуру-биле Советтерниң чамдык күүсконнарының даргаларынга, секретарьларынга сөстү бээр.

Бо чылдың төнчүү, келир чылдың эгезин — кодээнин ишчилериниң ажылы. 1984-1985 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедишкиннинг эрттирер, ооң толуп иеиди алыр, малдың продуктулуг чоруун бедидер дээш демисежин турар кодээнин ишчилериниң Советтериң чедирип турар дузазының дугайында материалдарны калбаа-биле чырыдар. Бо шинтирилиг үеин чедишкиннинг эрттирер дээш шудургу ажылдап турар улуг, бичее коллективтерде депутаттар болуктерин, постуларны канчаар тургусканын, нурнакчы ажылдыктарының дуржулгазын, бо талазы-биле кошкак ажылыг болганнарының чечистерева-ивис сайгарып бижиир.

Кышкы үеде саглын салыр чүүлдер-ле хөй. Малчыннарның садыг хандырылгазын, бригаддарда, туралгаларда чуваар. бижикиларның, аимдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ишчилерге канчаар барган болуп турарын база калдис шиитеглегтее алыр. Бо айтырыглар талазы-биле келир чылдың бирги кварталында Бай-Тайга болгаш Каа-Хем райүүсконнарының даргалары В. Х. Сүге-Маадыр, Ч. А. Удуибара оларның чүүлдерин пеараар. Ол ишкаш депутат болуктерин база постуларын Таңды база Бии-Хем районнарының малчыннарында канчаар тургусканын нончукчуларга таныштырар.

1985 чыл—ол бирги беш чылдың доозукчу чылы. СЭКП-ниң XXVII съездизинге белеткелдиң, Улуг Тиилелгениң 40 чылын байырлаарының чылында бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтери каш дакпыр шүүлгенниккиниг ажылдап, боттарының чедишкиннерин ол төөгүлүг болуушкунарга турасказадыр. Кылдыс чонуң ониидирал хандырылга болган сайгыр бүдүрүлгелериниң коллективтериниң ажылының дуржулгазын пропагандалаар

Аңгы үеде күш-ажылчы коллективтериниң муркунда тургусктуун турар хол айтырыг—экономика айтырыы. Канналга болгаш хуналгада чурумун шынгыы сагыыр дээш чер-чер-де денисел күштелгеп. Бо айтырыг аимдырал хандырылга болган садыг ажылдакчыларынга суналдуг, хөй-ниитиниң коруу-чурууп үрээр төлеп чок чамдык кижилер бар. Арагчыларның, мактыгалчактарның, сорларның, хулгааннарның оруу туруп оларның дугайында шүүгүчүледдиг материалдар болгаш фельетоннар нарлаттылар.

Келир чылдагы соруглар улуг. Ону солуунуң хөй санныг авторларыгыш, кодээ бижикилериниң дузазы-биле киллис шиитирлеп шыдаар. Ынчангаш кодуртүгеп айтырыглар бүрүүнге идепкейлиг киржирипче, бо талазы-биле чер-черде байдалды тодаргай бижирипче нончукчуларны киллис чалап тур.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

УЖУРАЖЫЫШКЫН

СОФИЯ. (СЭТА). БКП ТК-ның Чиигине секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковтуң болгаш Эфиопиянның Ажылчын партиязының ТК-зының Чиигине секретары, Административтиг тур шеригг чөвүлелиниң Даргазы Менгисту Хайле Мариамның ужуражышкыны аңаа болган. ССРЭ-ниң, социалистиг еске-даа күрүнелериниң чогумчалыг саналдары бүгү тайбынны камгалаарынга онза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, ужуражышкынның киржикчилери демдеглээн. БКП-ниң болгаш ЭАП-ның, БУР-нуң болгаш Эфиопиянның аразында харылзаалар чедишкиннинг хөгжүп турарын ужуражышкын үезинде сеткил ханышкыны-биле айтыкан.

БОЛГАРИЯДА ПАРЛААН

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң чугаалажыр-ының болгаш бижээн үүлелериниң нөмүн болгар дылда массалыг тираж-биле варлаан үндүргенин моон мурнунда дыннатқан болгай.

Номну чырыкче үндүрериниг тураскаатқан байырлал ёзулалыңга чурттуң партия, күрүне удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлөзелекчилери, эртем болгаш культураның ажылдакчылары киришкен.

БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ТК-ның секретары М. Балев чугаазынга К. У. Черненконуң чогаалдарының чымдызын Болгарияда ном кылдыр варлаан үндүргенин политиктиг улуг болуушкун болур деп, онзалаң демдеглээн. Биилиглериниң дуржулганың, мерген угланның болгаш соруң киришкинниң дөзү болур бо номда СЭКП-ниң болгаш совет улустуң партияның съездилерин күүседир талазы-биле күжениишкиннери долу болгаш бүгү талалыг коргустуген, совет экономиканың хөгжүлдезинин доктаамал бедик темпилери, чурттуң камгалал күүсүнүң быжыглышкыны, ажылчы чоннарның аимдырачы чаагай чоруунун доктаамал өөрүлдези, тайбың болгаш аймыл чок чорук дээш, термоядролуг дайынның аймылын чайлаарының дээш демисселге Совет Эвилелиниң ролю тодаргай бижиттингей.

Демегей байдалы ырымдан турар амгы үеде тайбың дээш демисселдиң идегелдиг членингижи Совет Эвилели болур, дең М. Балев чугаалаан. Тайбың дээш калбарган хайымышкының ажыл-чорудулгазының төзүде СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко турар.

Бодунуң идея, дуржулга байлашкыны-биле бо ном мөңге болгаш бүзүлбас болтарсовет найыралды улам ыңай бижытлаарынга дузалаа турар. Номнуң эгезинде бижээн К. У. Черненконуң болтар нончукчуларга кыйгырымы бүгү чурт улуг соңгуурал-биле хүлээп коргел.

ПЕКИНГЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ПЕКИН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы И. В. Архипов болган Быдат Улуг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Премьерининг орлакчызы Яо Илиинь 1984 чылдың декабрь 21-деп 23-ке чедир үш удаа хуралданнар. Боттарының чурттарында экономиктиг байдал-биле олар бот-боттарын таныштырган болган ийи чурттарның аразында садыг-экономиктиг болган артем-техниктиг кады ажылдажыгнаны улам ыңай хөгжүдеринге айтырыглар-ны хамаарыштыр санал-онаадарын солушканнар.

Экономиктиг болган техниктиг кады ажылдажыгга дугайында, артем-техниктиг кады ажылдажыгга дугайында, экономиктиг, садыг болган артем-техниктиг кады ажылдажыгга талазы-биле сөвет-кыдат комиссиязы турустар дугайында дуржулгалыңга ат салыр дугайында айтырыглары ийи талалар чугаалажып коргел, бо айтырыгларга талазы-биле дуржулгушкуларны чедип алганнар.

1986-1990 чылдарда садыглажыгга болган төлевиниг дугайын улуг хуусалыг дуржулгага 1985 чылдың баштайгы чартымында ат салыр дугайында ийи талалар дуржулушкан. Оон-биле холбаштыр ийи чурттарның хамаарышкан организацияларының аразында чугаалажыышкыннар 1985 чылдың бирги кварталында болур.

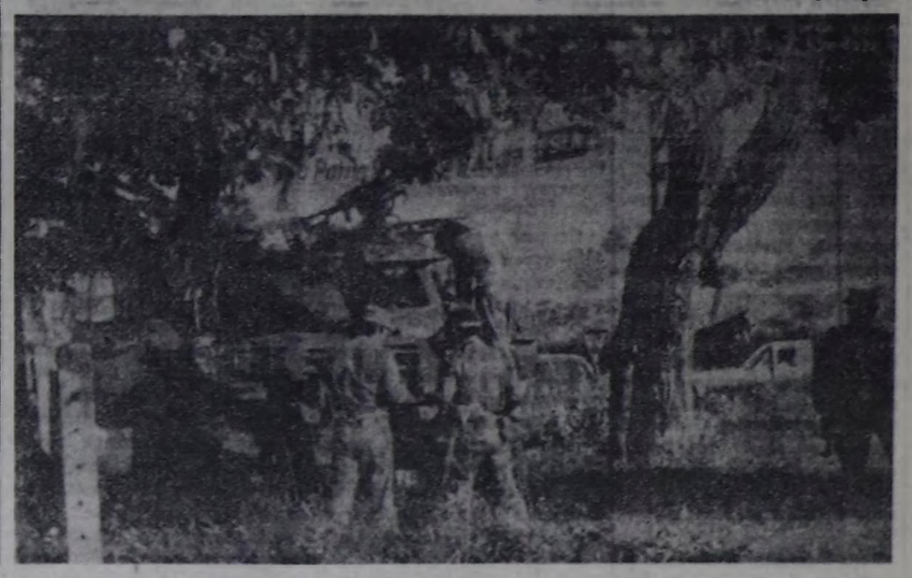
Ийи таланың харылзаалары-ның айтырыгларына хамаарышкан санал-онаадарның солчуушкуну чугаалажыышкыннарның үезинде база болган.

НИКАРАГУА. Дээрже угландырган үтер-бооларны болгаш улуг октарыг пулемёттарны, танкыларны болган бронетрени, спортёрларны делегей аэропортунуң, харылзаа төптеринде, еске-даа чугула черлерниң чанында тургускан. Шериг кезектери болган «сандинааностуун» отрядтары чурттуң кайысказы Managua хоорайның кудумчуларында, шөлдеринде дайынчы туруштарын эелеекен турар.

АКШ-тың талазындан дорт дайын халдаашкынналың кыяа-ныышкыны улгатканын барымдаалаан, Никарагуаның чепсектиг күштерин бүрүн дайынчы байдалга киргеп.

ЧУРУКТА: Managuanың кыдыгларында дайынчы техника.

Пресса Латина—СЭТА-ның телефотозу.

КАНАДА: «чаржынчыг бюджет» болгаш берге айтырыглар

Бөгүнгү капитализм

Канаданың парламентизиниң общиналар палатазынга келген кижилерге болгаш парлалга төлөзелекчилериниге тускайлаан олуттарга ол кежээ хостуг олут чок болган. Хүнүң ол үезинде шүүлгалайындала барык ээн турар хуралдаар зал хөлзеп дүүрээн арылар өөнге дөмей турган. Телевидение камералары мик маңнаан. Бүгү кижилер — парламентиниң бодунда-даа, оон дашкаарда-даа—сан-хөө министри Майкл Уилсонуң чугаазын четтиреин маңнап турган. Сентябрь 17-де эрге-чагырга кирген консерваторларның чаза чотум чүдең эгелээр деп турарыл? Социал-экономиктиг политиканың талазынга ол кандыг угланышкын-биле баарыл? Мээң бир танывым кэмада журналистиң чечени-биле эскергенин ёзугаар алырга, консерваторлар «агаар-бойдустан ыңгыдагы, бүгү-ле чүүлдерни» эки талазынче өскертирин аазаан— Кыш оларныңга мурнуку хевээр кадыг-ширнин болур дээнер.

Ынчаарга министриниң чугаалаан чүүлдери хөй-хөй канада кижилерни ундарадып, идегелин оскундурган. Экономиктиг чаа программазынга, азы, парлалганың дорааи-на шолалапкаңза ёзугаар алырга, «Чаржынчыг бюджеттиг чазак ажылдаар он-он муң чаа чөрлерни тургузар дээн» бодуңуң кол аазаашкыныи киирериңден былдап каапкан. Ылергей-ле кызыра кылдыңган кылдыр профэвилелдериниң санал турары албаның санмедээлери-биле алырга, ам чуртта 1 миллион 400 муң ажыг кижи ажыл чок.

Бо дээрге Канадага кончуг хөй дээн сан-дыр. Бүгү-ле чүүлдерни барымдаалап алырга, экономика даңы кризистиг байдалындан үнүп, чүгээртээшкининиң уувче киргеи аяңгыг-даа бол, ажыл чоктарның саны керек кырында кызырылбаан. Чоокта чаагы санал-онаал алышкынын барымдаалап көөрге, ынчангаш кажыдаларның 74 хуузу ажыл чоктарның санын кызырары чедип алырының айтырыын бирги чергенинг чугула соруглаз кылдыр саиап турар. Соңгукчуларның ындыг хөөннерин консерваторлар билдинг ажылаан болгаш дараазында хүн министр эрге-дужаллдар дүжүлгелерин эелеп апкаш-ла, боттарының аазаашкыныларындан биилдап каапкан.

Ынчаарга ам общиналар палатазының хуралдаар залынга база катап ээл чеде берээл. Бюджет дефицидин болгаш күрүне өрезин кызырарын, дэштыкы, бирги ээлчегде америк капиталга салымшкыныларга «тазрышкан байдалды» база ажылдаар он-он муң чаа чөрлерни тургузар дээн» бодуңуң кол аазаашкыныи киирериңден былдап каапкан. Ылергей-ле кызыра кылдыңган кылдыр профэвилелдериниң санал турары албаның санмедээлери-биле алырга, ам чуртта 1 миллион 400 муң ажыг кижи ажыл чок.

Бо дээрге Канадага кончуг хөй дээн сан-дыр. Бүгү-ле чүүлдерни барымдаалап алырга, экономика даңы кризистиг байдалындан үнүп, чүгээртээшкининиң уувче киргеи аяңгыг-даа бол, ажыл чоктарның саны керек кырында кызырылбаан. Чоокта чаагы санал-онаал алышкынын барымдаалап көөрге, ынчангаш кажыдаларның 74 хуузу ажыл чоктарның санын кызырары чедип алырының айтырыын бирги чергенинг чугула соруглаз кылдыр саиап турар. Соңгукчуларның ындыг хөөннерин консерваторлар билдинг ажылаан болгаш дараазында хүн министр эрге-дужаллдар дүжүлгелерин эелеп апкаш-ла, боттарының аазаашкыныларындан биилдап каапкан.

Ынчаарга министриниң чугаалаан чүүлдери хөй-хөй канада кижилерни ундарадып, идегелин оскундурган. Экономиктиг чаа программазынга, азы, парлалганың дорааи-на шолалапкаңза ёзугаар алырга, «Чаржынчыг бюджеттиг чазак ажылдаар он-он муң чаа чөрлерни тургузар дээн» бодуңуң кол аазаашкыныи киирериңден былдап каапкан. Ылергей-ле кызыра кылдыңган кылдыр профэвилелдериниң санал турары албаның санмедээлери-биле алырга, ам чуртта 1 миллион 400 муң ажыг кижи ажыл чок.

1986-86 сан-хөө чылында чарыгдаалдарын Канаданың чазаа амдыызында 4,2 хуу кызырарының дугайын чарлаан. Бирги ээлчегде чамдык социал программаларга болгаш күрүне корпорацияларын акшалаадырарынга дөзевилелдерни кызырган. Бемзин болгаш суук сдаар чүүл өртектерин, күрүненин янзы-бүрү чымылаларын, оон турлуг паркче киреринин төлевирин доп-дораан бедидерин шинтирлээн. Ажыл чок болу бергенинин талазы-биле пособиелер төлеп бээринин фондузун эвээжедирин чазак шинтирлээн, ол хирезинде ажылчыннарның ол фондуга киирер дадыырлаын бедиткен.

«Каналга сүгезин» чазактың бүгү ведомстволарын таварзын. Чарыгдалларны кызырары дыка хөй программаларны чыырыгга болгаш кижилерни ажылдан массалыг үндүрерингге чедирери билдингир. Келир чылын 50.000-дан 100.000 чедир ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ажылын оскуиар. Ындыг болганда ажылдеар чаа черлер дугайында кандыг чугаа турарыл ынчаш?

Анаа бөлүүн канадаларны айтыжктырып, будуулуурар сорулага-биле Канаданың чаржынчыг сан-хөө байдалын агарты көргүзерин оралдажкан. Херек кырында чүвеинг байдалы үндараичыг-ла. Санап турарын ёзугаар алырга, келир чылдың март 31-де доостур амгы 1984-85 сан-хөө чылында күрүне өрезин 190 миллиард доллар болур, а бюджет дефициди 34,5 миллиард доллар чеде бээр. Ам оларны дуглап төлээрингге ажылдап алдынган үшкү доллар бүрүзү барын турар. Келир үеден коргуушкунуун байдалын чүртка тургузар, удурланышкынның үүн базар болгаш ажылчы массаларның, илаңгыя аазаттынган «ажылдаар муң-муң чаа черлерге» амдыгаа чедир идегеп турган ажыл чоктарның күсеи-биле «каналга» политиказын дөгээр дээш ол-ла бүгү айтырыгларны чазак сагыштыы-биле соора көргүзүп турар-дыр деп бодал хөй-хөй кижилерде тургустунуп келген.

Мынчангаш чаа чазактың экономиктиг программазынган эки чүү-даа маңнаан дерээ чок. «Глоб энд мейл» солуннуң бодалы-биле алырга, дараазындагы бюджет чылында канадаларны улам кадыг-дошкун хемчеглер маңнап турар.

АКШ-тың транснационал корпорацияларының-биле сырый холбаазыыр чүүлдерни улуг капиталының социал чагыы ындыг ниитилелдиг ниитилелдиг ниитилелди

ЫРАК КАЗАХСТАНДАН

Республиканың хөгжүм-шин театрында декабрьның 23, 24 хүнеринде Казах ССР-ниң күрүнеңиң алдарлыг ыры болгаш танцы ансамбли бодунуң оюнун көргүскен. Ансамбль аныяктарның болгаш студентилериң Москвага эрткен VI делегей фестивалының лауреады. Оларның концертиниң программазында казах улустуң болгаш ССРЭ-ниң база делегейниң улустарының ыры, танцылары кирип турар. Ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу Ельдос Усмин, дирижёр-хормейстер— Марат Кусенов, балетмейстер — Булат Ваминов.

Кызылчылар аалчыларның концертин сонуургал-биле көрген. Казах ССР-ниң алдарлыг артистери Жанат Карменов, Софья Алимбекова оларның болгаш ансамбльдиң херээжен бөлүүнүң күүседеткен ырларын көрүкчүлер демниг алыш часкаашкыннары-биле үзеп турган. Танцы бөлүү хөй солуп танцыларны күүседеткен. Орус, украин, казах, татар улустуң болгаш араб, индий улустарның танцыларын көрүкчүлер магадазын. Оон аңгыда «Аулда байырлал», «Дүштүктар», «Найгалга дыштанылга» деп хореографтыг сюжеталарның күүседеткен аянныг, чараш, утка-шынары бедик. Аалчылар концертин «Кур чер» деп вокал-хореографтыг көргүзүг-биле доозкан.

Акы-дукма казах чоннуң уран чүүлү-биле таныштырып, аалдап келгени дээш, кызылчылар артистерге өөрүп четтиргенин илереткеннер.

С. БАЛЧЫР.

АГИТКУЛЬТБРИГАДАЛАР КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРДЕ

Улусчу чогаадылга болгаш культура-чымдыкшынын ажылының талазы-биле эртем-методиктиг төптүн болгаш Кызыл райкүүскомунун культура киллизининиң агиткультбригадалары «Кара-Хаак» совхозче комплекстиг үнүүшкүнүг кылган.

Совхозтуң сүт-бараан фермазының кызыл-булунунга бот-тывынгыр артистериң концерти болган. Концерт өгелээр мурнунда культура киллизинин өргелекчизи О. Б. Сымчаан районнуң болгаш совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиниериниң болгаш моон соңгааргы соруглаларының дугайында чыылгаларга чугаалап бергеп. Тамара Куулар-ның, Ирина Соскур-ооллуң, Борис Моөгуштуң күүседелдеринде ырыларны болгаш Елена Сталедзинаның танцыларын көрүкчүлер сонуургаан. Кара-Хаак ортумак школаның музыка башкызы М. Нурсаттың, ында Культура бажыңының директору Я. Даргаяның шоодуглуг интермединиң күүседткени солун болган.

Эртем-методиктиг төптүн болган «Мир» Культура бажыңының каттышкан үнүүшкүнүүн программазының бапкарыкчызы С. Сурүнгүр тайбың болгаш күш-ажыл темазынга шүлүктерни номчуп, ыры ансамблинге идепкейлиг киришкен. Олар концертин машина-трактор мастерскаязының ажылчыннарынга база көргүскен.

Кара-Хаактың ажыл-ишчилери бот-тывынгыр артистерниң солун концерттиг келгенинге өөрүп четтиргенин илереткен, моон соңгаар-даа ынчалдыг үнүүшкүннерни кылырын олардан дилээннер.

Е. КЕРТИК-ООЛ.

ЧОГААЛЧЫГА ТУРАСКААТКАН

К. К. Кудажының чогаал ажылынга тураскаатКан кежээни Тожунуң төнчүткен библиотека системазының ажылдакчылары организастап өрттиргеп. Чогаадчының орус, тыва дылдарда номнарын аңаа делгээн.

К. Кудажының чогаал ажылының дугайын библиотекарь Г. С. Окаёмова таныштырган. Чогаадчының сестеринге бижиттинген ырларны база шүлүктерин. «Долуманың хуулгазының» деп шиидеп үзүндүүнү Культура бажыңының агитбригада киржикчилери күүседткен.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

«ЧҮҮ? КАЯА? КАЖАН?» ДЕП ТҮҢНЕЛ ДАМЧЫДЫЛГА

МОСКВА. «Чүү? Каяа? Кажан?» деп бо чылгы соолгу дамчыдылганы телевиденииниң хөй миллион сонуургакчылары Чаа чыл бүдүүзүнде көөрлер. Ону Төп телевиденииниң аныяктар программаларының кол редакциязы белеткээн. Көрүкчүлер оон идепкейлиг киржикчилери болуп турар: оларның хөй санныг чагаалары редакцияга келген болгаш чугула саналдарын олар киирген. Театр болгаш кино артистери, уран чүүлдүң сураглыг ажылдакчылары түңнел дамчыдылгага киржип, солун чугааларын, көргүзүглерин бараалгадыр.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Күрүне шаңналының лауреады, номга ниактарның Бүгү-эвилел ниитилелиниң даргазы, «Химия и жизнь» журналдың редактору академик Игорь Васильевич Петрянов-Соколовтуң эң эки айтырыгны салганы дээш «Хрусталь үгү» шаңналады Дубно чурттуг телекөрүкчү инженер Александр Злобинге тыпсын турары.

А. ШОГИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ САЛЫЫШКЫНЫ

Студентилерниң хөй-хөй түдүгжу отрядтарының ажылчорудулгазы ёзулуг кызымак күш-ажылдың үлегер-чижээ болуп турар. Чылдысына күш-ажылчы, чайгы семестр үезинде 1,5 миллиард рубль түңнүг ажылдарны студентилер кылып турар. Комсомолта В. И. Ленинниң адын тывыскандан бээр 60 чылында база күр черлерниң шинээткенинииң 30 чылын таварыштыр Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ объектилерине, РСФСР-ниң Кара көрзүнүүр эвес зоназынга, Канск-Ачинскиниң болгаш Экибастуздуң олалга-энергетика комплекстеринге, БАМ-ны тударынга 800 муң ажыг ооллар, кыстар киришкен. Олар көдээге бүдүрүлге, чуртталга болгаш культура-амыдырал тудугларынга киржип, транспортту, калык камгалалын, амыдырал хайдырылгазын организастазырыга, дүжүт ажаалдазынга киржип турганнар. Студент отрядтарның дайынчылары Аъш-чем болгаш Энергетика программаларын боттандырарынга киржилгезин хүндүлүг хүлээлгези кылдыр көрүп турарлар.

Студент тудуг отрядтарының туруп келген 26 чылдар дургузунда олар тудуг-монтаж ажылдарын кылырынга база продукциязы бүдүрериниг 21 миллиард рубльди шинээткен. Ниитизи-биле 280 муң объектилерни ажыглалга киирген. Оларның арасында үлетпүрүүн болгаш көдээ ажылагайның тудулгалы, автомобиль болгаш демир-оруктар, чуртталга бажыңнары, урттар садтары, школалар, клубтар бар.

Бо хире улуг тудуг программазын боттандырарынга он-он интернационалчы отрядтарда каттышкан, ССРЭ-де өөренип турар даштыкы студентилер база үлүүн киирип келген. 1965 чылда Казахстанның күр черинче 150 кижи составтыг баштайгы интернационалчы отряд чораан болза, бо чылын шак ындыг студент отрядтарга 12 муң ажыг кижи киришкен. Эң хөй кижилиг «Найырал» лээр отряд эрткен чайын Усть-Илимний ыяш-үлепүүр комплексизинге база Усть-Илим хоорайга чурталга бажыңнарын тудырынга киришкен. 1965 чылдан бээр студентилериниң тудуг отрядтарынга БУР, ВУР, ГДР-ден, ЧССР, Вьетнамдан болгаш Кубадан 150 муң хире ооллар, кыстар ажылдаан.

Даштыкы студентилер чайгы дыштанылганы үге эске чуртка ажылдап эртиришкен туралары? Бо айтырыгга Одессаның күрүне университединиң студентилери Пенс Ортнер биле Гюнтер Веск мынчаар харылаан турааннар. Олар эрткен чайын Калининн областка ажылдап турганнар.

— Бирээде, тудугжу отрядтарга ажылдаарыл Совет Эвилелиниде өөренип турар ГДР-ниң студентилеринге чаагай чанчыл апарган. Ийиде, совет улус-биле кадыкожа ажылдап турган, Совет чурт дугайында хөйүү билип ап, оңучуктериивис-биле шайыралдажыр бис. Колхозка ажылдаары белен эвес деп билип тура-ла, херек ажылдарны шуптузуун кылыштывыс. Бир дыштанып хүнде дайынга мөчээнеринең турасказыл чаагай чыдарывыска аргавыс бар, — деп Ортнер.

Эртеки сеңээ Волгоград областка ийи интеротряд түс черниң совхозтарында тураскаалдарны септеп кылып, дайынның хоочуннарынга дузалашканнар. Сталинград тулчуушкунунуң киржикчилеринге биле ужуражышкын солун болган. Мамаев болгунга күш-ажылны семестриң дайынчыларының манифестазиязы оңаа солун эрткеп.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем катыжылгазының чурттарының аныяктары Улуг Тиилелгениң чоокшулап орар 40 чылын тоолгай ажыл-херектер-биле ынчаар уткуп турарлар-дыр.

Евгений АРТЕМЬЕВ, төөгү эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

ОРУС ДЫЛ БАШКЫЗЫ

Адар-Төштүң ыяш кыры Кетээ-Булак биле Кара-сугнуң башташкан, кожарга мөңгүн дет ак мейги ам-даа эриивээн. Бир майгынган аныяк орус уруг үне халып келгеш, бажының дүктерин эде суйбагылаш, айдызап турар салгынга сериттендирип, өрү-куду көргүлээн. Хүнүң баштайгы хереллери тайгалар баштарынга алдын сарала кылдыр шонуп келген. Күү туман ойлуп деликтелип, өзеннер ишти-ниче сыңнып кирип турган. Майгыннар чанында чечектерде, оът-сигенде шалың дамдылары өң-базын тойлу шилдер чажыккаизыг кыланнашкан.

Ырак-чоокта даглар баштарында булут, туманнарны көөрге, Горький хоорайның хөй заводтарының ыш-бүзү сагышка кирер. Ак мейги харлыг кожагарны көөрге, оон өөренип доосканы институдуның бажыңнарынга-даа демейзимээр.

— Уруглар, тургуланар!— деп, майгыннар эжиктерин ажыктылап, Алла Анатольевна удуп чыткан уругларны оттуруткан. Уруглар тура халышкаш, гимнастаң, оон соонда суглап, от салып, чем кылып эгелээннер. Ол аразында чоруурунга белеткенип, хамык чүвезин хайлап-эмгелепкеннер.

Урутларны чыып алгаш, дараазында кайнаар бээрын чугаалаан.

— Ак-Туруг аржаанын көргеш, хову бригадазын тавараашаар чанар бис.

Алла Анатольевна Платонычева башкы ажылын Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурундан өгелээн. Баштай ажылдаан чылдарындан-на аныяк башкы өөреникчилер аразынга кады чорун, оларның ажыкчаның өөренип, орус дылга чугаалаарынга түгле кичээлдер үезинде эвес, кава-даа өөредип турган. Чайын демги ол өөреникчилер-биле кады тайгага безин чораан, ыяштарның, оът-сигенн, чечектериниң аттарын болгаш бойдус болуушкуннарын орустап кычаар адап чугаалаарын өөредир.

Ак-Туругга ажылдап чораан чылдарында Алла Анатольевна өөреникчилерин ырлаарынга, танцылаарынга, уран номчулгага, болгүмнерге өөредип турган. Ынчан оон ол ат-алдары башкылар, ада-не оруузунга мептереп турган.

Башкы ажылынга билдинмес чажыттар, бергелер кажан-даа турар. Тыва уругларның онзагай аажы-чаңын — хомудаанда хая көрнүр, өөрээнде өрү көрнүр, эптиг-эвилең эргелелге кончуг инаан ол билип алган. Ажык сеткил, ыынчы чорук оларга база херек.

Школа коллективинге, өөреникчилерге Алла Анатольевна ижиге берген. Ынчалза-даа амыдыралга кижиниң бодап сагынмазы эскерилгелер база тургулаар.

Бир хүн школа директору Балчый-оол башкыларны чыып алгаш, мынча дээн:

— Өг-бүле тутканының аайы-биле бистиң башкывыс Алла Анатольевна Платонычева Кызыл хоорайже көжүп чоруур апарган мындыг кижилер бо. Алла Анатольевнаны бистиң школадан чоруткайдаа барып болур бис—чүге дээрге ол өөреникчилериниң инак башкызы, орус дыл талазы-биле бижыг билигни берип келген. Ындыг-даа болза ам кычаар, ажылдап турган кижи чангыс черге турбас, бурунгаар базымны кылыр ужурлуг. Эш-оорү бистер ооң чоруурунга шаптыктавас бис, аңаа кадыкшылды, ажылынга чедиишкиниерин күзээр бис. Бо аразында бистиң школаның доозукчуларын-даа өөреттинер, Ынчангаш Алла Анатольевна, силерге улуу-биле четтирдивис — деп каан.

Кызылга чаа ажыттыган музыка училищезинге Алла Анатольевна Платонычева орус дыл болгаш литература башкызы болуп киргеп. Училище 50 сургуулдут ажыттырган. Директору композитор А. Б. Чыргал-оол. Дараазында өөредилге чылында Т. А. Леонтьева, С. И. Калинкина база Р. Н. Лесников олар немешкеп.

Училище дээрге иниттиг билиг школаларындан программа талазы-биле еске, арга-методдаа ангы, салбырлар аайынга таарыштыр тургускан, а лекция болгаш беседаны ол салбырның кол эртеминге дүүштүр кылыры негеттинер, ында хөй националдыг сургуулдар бар, а оларның школаларга белеткели база чангыс аай эвес. Ынчангаш Алла Анатольевна баштай бергелерге таваржып-даа турган. А. С. Пушкинниң чогаалдарын өөредирде режиссёрларга ооң шип чогаалдарын, хөгжүмчүлерге Пушкинниң шүлүктериниң ыры аянынга таваржырын, чүруктучуларга улуг чогаалчының чогаалдарының чурумаалдыын дээш оон-даа еске аргаларны тодарадып сайгарар апаар.

А. А. Платонычева училищениң үндезилеттинин келгенинден эгелээш, киреринииң экзәменнинге келгеннериниң билиин хынаан, олар кажан өөренип ыелей бергеске, орус дыл талазы-биле баштайгы базымнарыны кылырының арга-сүмезин берип турар.

Келир үениң тускай мергежилдиг культура кадрларын өөредип белеткээриниг Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкылары боттарының салымшкынын киирип, билигмергежилги харам чокка бараалгадып турарлар. Шак мындыгларның бирээзи—А. А. Платонычева. Ол сургуулдарга улуг орус дылды өөредип, орус дыл болгаш литература кичээлдерин дамчыштыр кижиниң бодун эргежок чүүлүл биле «үүмезги-биле» чепсегеп келгеп.

Уран чүүл училищезиниң сургууларды ооң өөредилге черлериниг бодаарга, бир янзы онзагай аажы-чаңныг, мергежилдери-даа аңгы-аңгы улус. Оларның арасынга башкыла болганы дораан тааржыры берге. Тускай эртемнер башкыларны харын аңгы херек, а иниттиг эртем башкызы кижи оларның-биле чедиишкиниг аажылдаарынга ылаптыг «дүлүүрүг» дилээр апаар. Алла Анатольевна оны тып алган.

Училищениң хоочун башкыларының бирээзи болгаш, ол онаашкан ажылынга чедиишкиниг болуп, хөй-иниттиг ажылдарынга киржилгезин хамаатыг хүлээлге кылдыр көрүп турар. Хөй чылдарда мөөнеттиг ажылының дуржулгазындан орус дылды национал сургуулдарга өөредириниң методиказын еске башкыларга дуза болуун дээш ол бижип турар.

И. КОМБУ.

ГЕНЕРАЛ-БИЛЕ БЕСЕДА

Делегейниң ужар чүүл федерациязының парашют комиссазының хүндүлүг президентизи генерал-лейтенант Иван Иванович ЛИСОВ ам 72 харлыг. Ооң барык бүгү амыдыразы дээр-биле, ССРЭ-ниң агаар-десант шеригнери-биле холбашкан. Ада-чурттуң улуг дайынының чылдарында совет десант шеригнерин ол удуртуп, дайынга удур тулчуушкунмарга хөй удаа маадырлыы-биле киришкен. Төөгү эртемнериниң кандидады, доцент И. И. Лисов амгы үеде ВЛКСМ ТК-ның чанында Комсомолдуң дээди школазының кафедраларының бирээзин удуртуп турар. «Советская Россия» солуунуң корреспондентизи В. Калядинниң генерал-биле беседазын моон аңаанга допчулап парладывыс.

— Хөй ооллар болгаш кыстар шыырак күш-дамы, белеткелии, дадыгыышкыны негээр нарын профессияларны чедип алырын күзеп чоруур. Маңаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер, Иван Иванович?

— Москваның Ленин районунуң школаларының үстүкү класстарының сургуулдарм-биле Михаил Иванович Калининниң 1941 чылдың апрелиле ужуражышкынынга олурлуур аас-кежиктиг болган мен. Аныяктарның күш-ажыл болгаш күш-культура кижизидилгезиниң дугайында Михаил Ивановичиниң чугаазы, чагыларны мээң сагыш-сеткилимге кезээде артып калган. Ол мынча деп чугаалаан: «Улуг амыдыралдың тургузукчулары болур төлээде, каникалын, дадыгыышкынның үндезинин салып, бодунарның өөредилге программазының үш эртемнерин, түгле үш эртемнерни хамыкты мурнай шингээдип алыр ужурлуг силер. Бирээде, орус дылды, ийиде, математиканы, үште, күш-культураны».

Күш-культураны бирги эвелгече шингээдип алыр кол үш эртемнерниң бирээзи кылдыр Михаил Ивановичиниң чугаалаанынга чамдык ооллар, уругнар кайгай бергеп. М. И. Калинин ону эскерип каан болгаш дораан-на тайыгырлап эгеледи: «Хамыктың мурнунда силер шуптуңарның кадыкшыырак хамаатылар болурунарны күзээр мен. Бүгү-ле кижилер кадык-шыырак, шыдамыккай кылдыр төрүттүнмейн турар болгай. Улуг полководчу Суворовту чижек кылдыр бодап көрүмер дээн. Аныяк бүгү хамаатылар кадык-шыырак, шыдамыккай, хүштүг, эрес-дидим болур ужурлуг. Ону чедип алырынга спорт, күш-культура шиитпирлиг ужурдуулар.

Тергиин эки чагыг М. И. Калининниң дөртен ажыг чылдар бурунгаар ол чагыны амгы үеле база чугула ужур-дузалыг.

— Ужудукчу болуруи бичиңерде-ле күзеп чораан боор силер, аа?

— Чок. А далайжы болуруи күзеп чораан мен. Агаарының десант шеригнеринге бодуумну бараан болдурар кылдыр мээң салым-чолум ынчаар тургустунган. Самолёттан черже парашюттуг шураашкыныңы эң-не баштай бежен чыл бурунгаар кылган мен, а соолгуу илдан бир хар ажып чоруумда болган. Лисовтар шупгузу парашют спортунга халдыкшаан улус деп көөрем чокка чугаалап болур. Кидайым Ольга дайын чылдарында парашюттуг десант-дайынчы турган. Акым Леонид, ооң ооллары Владимир болгаш Михаил база десант шеринге турганнар. Оглумнуң оглу Игорь амгы үеде Рязанының агаар десантының командирлер училищезинде өөренип турар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ПЛЮС

ДЕКАБРЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — «Семь стариков и одна девушка». Уран-чечен телефильм 10.00—«Дириг амытаннар амыдыралы». 11.00—11.05—Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Док. чаа телефильм. 14.55—Хоойлу билир сен бе? 15.40—Орус чугаа. 16.10—Концерт. 16.40 — Бистиң корреспондентилернивистиң чугаазы. 17.10 — В. Быков. «Обелиск» 18.00—«Эртем болгаш амыдырал». 18.30 — Бистиң бажыңывыста чечектер. 18.45—Бөгүн делегей. де 19.00 — Мультфильм. 19.20 — «Делегей болгаш аныяктар». 20.00 — Чаа док. фильм. 21.00 — «Үе». 21.35—«Чеве, кыстар!». 23.50—00.10. Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЛИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртеки гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Астрономия. 10-гу класс. Ай. 9.05; 12.35—Немец дыл. 10.05—ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. 10.45; 11.40—А. П. Чехов. «Хамелеон». 6-гы класс. 11.10—Бистиң сад. 12.05—«Бойдус дүтайында» дамчыдылганың почтазы. 13.05—Партия дүтайында чечен чугаалар.

• • •

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Школачыларга чаа чылга үткүштүр дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер. 18.40—«Улуг Тиилелгениң 40 чыл ооңга». 19.10 — Делегейде бо. чүшкүннер дүтайында беседа. 19.20 — «Алыя төвүр». 19.50—Чараллдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг үдүлар, чаштар!». 20.20 — Концерт. 21.00 — «Үе». 21.35—22.55 — Уран-чечен телефильм — «Табачный капитан».

Оттаар

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыны түктен хаттың күжү секундада 7—12 метр. Дүне агаарның температуразы 35—43 чамдык чердерге 36—41 градус соор. Хүндүс 36—38, чамдык черлерге 34—36 градус соор.

Автооруктарга хостуур 1000 метрден ашпас, тайгактаар, эртеңги үеде туманнаар.

Кызылга чуга булуттаар, хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 44—46, хүндүс 36—38 градус соок болуур.

КИНО

ДЕКАБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дети без матери» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тайна корабельных часов» 10.40, 15.10, «Первая воннам» (2 сериялыг) 12.20, 16.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Необдуманный шаг» (2 сериялыг) 14.30, 17.00, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вождь Белое Перо» 14.00, 15.50, 17.30, 19.20 шактарда.

Кижилер хей чыгыыр, техника болгаш материалдыг үелиг үүлдер мөөнеетеги черлерге орттуг айыылыг болдурбас дээш ыланыгыя дүнеки үеде контрольду күштелиреги эргежок чугуда. Таныылдарның, одакчыларның ажылынга хынаданы күштелиреги база эгеттиниг турар.

Хамаатылар! Одаага приборларыи ажыглаарда, орт болдурбазының дүрүмнерин шынгыы сагынар! Одаттынган суугуларны болгаш бичии уругларны хайгаарал чокка арттырбанар! Электри-биле чылыдар болгаш газ ажыглаар приборларның ажылдаарын соксадырын кажан бажыңдан үнерде үтпайн көрүнер. От-биле овааырымчалыг болуунар!

Хүндүлүг садып алыкчыларга

Чаа чылдың будүүзүнде садыглаашкынның калбарганы-биле холбаштыр база чонну сезонныг, кышны бараннар-биле хандырарын эниижидер болгаш садыглаашкынның нультуразын бодидери-биле 1984 чылдың декабрь 30-де Кызылдың үлетпүр бараннар садыының дараазында магазиннери 10-дан 15 шакка чедир ажыллаар: «Саян» универмаг, магазиннер — № 2 «Идиктер», № 3 «Суй-белектер» (хоорлом остановка), № 4 «Ажыл-агый бараннары», № 5 «Уруглар бараннары», № 7 «Аяк-сава», № 10 «Мебель», № 11 «Спорт бараннары», № 12 «Электри бараннары», № 13 (Первомайская остановка), № 14 «Аялга», № 15 (Заречный переулок), № 16 (Кечил-оол кудумчу, 63), № 17 «Артын иезентер», № 19 (Жилпоселок) болгаш № 22 (хем ол чарыында).

Ол магазиннерде силерге бараннарны чээл садарын база организастап турар.

Кызылдың үлетпүр бараннарының садыынга декабрьның суббота хүннеринде чээлп киллизин 9-тан 18 шакка чедир ажыллаар.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУНАР

Амгы кышкы дүнеерде соок-туң күштелгени-биле холбаштыр ор айыылы база улгадып, чамдык черлерге өрттүң тавариялгалары болгулаан. Ынчангаш чылдылга приборларын, ылангыя суугуларны, электри хереккелерни ажыллаарда, сварка-кашалга кылырда, ор айыылыг болдурбазының дүрүмнерин шынгыы сагыырының эргежок чугула хемчеглерни алырынче организацияларның, албан черлериниң, будүүлгелерин удуртукчуларының, а ол ышкаш бүгү хамаатыларның кичээнгейин Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң өртке удур киллизин угландырып тур.

Редакциянын адреси: 667000 Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу башкы № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыылаачылыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-38 партийна амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет төрүттүү киллистериниң 2-37-13 чагаа киллизиниң 2-41-27 информасиа киллизиниң 2-20-80 культура киллизиниң 2-23-54 сөөлү ашыг-ашыг киллизиниң 2-21-47 корреспондентилериниң 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45 сөөлү келбейн барганда 2-32-78 телефоннар болгаар.

Сөөлү неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2012.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС—00656

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомуну, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 297 (12687) | 1984 чылдың декабрь 27, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 кес.

ЧОННУҢ МЕДИЦИНА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

1984—1985 чылдың ыышы үезинде көдээ ажыл-агыйның ажылдаачыларының медицина хандырылгазын эжимидериниң хемчегериниң планын Кадык камгалалыының министерствозу ажылдап ыылган.

Аңаа дүүштүр неделя санында-ла хөйжуларже, малчыннарже үнүүшкүннерин чорударын көргеи. Эмнелге-профилактина албан черлериниң ажылдаар шактарын чоига эптиг ыылдыр тургускан, хүнде алды шактыг ажылдаар неделяже район төвүнүң эмнелгелерин шиячиткен, субботада ажылдаар шактарны узатпаан. Участок эмнелгелериниң, фельдшер-акушер пунктуларының ажылын база ол чижеитиг ыылдыр тургускан, оларның ажылдаар неделязын болгаш графигин улус депутаттарының көдээ Советтери бадылаан.

Район болгаш участок эмнелгелерин четчелээри-биле 1984 чылда интернатура дооскан 56 аныяк эмчини республиканың районнарынче чорутпаан. Республиканың кадык камгалалының албан черлериниң баазазынга районнардан 33 эмчи билинип бо чылын бедиткен. Тускай о.туман эртемниг 304 медицина ажылдакчызынга чеди семинарны эрттиргеи. Медицина дузазын дүргеи чедирериниң станцияларының болгаш салбырларының ажылдакчыларын, фельдшер-акушер пунктуларының фельдшерлерин, физиотерапевтерни, клиника лаборантыларын, районнар, эмнелгелериниң поварларын ол семинарларның кичээлдеринге воретпеген.

Район болгаш участок эмнелгелерин, фельдшер-акушер пунктуларын калбартырынга, эге ыыларынга база оларның капитал септелгезинге 1984 чылда 982 муң рубльди үндүргеи. Бир эзлчегде 150 кижи кирер поликлиниканы Чадаанада ажыглалда киргеи. Барыын-Хемчиите өкпе аарыгларын эрте илередип эмнээр эмнелгениң диспансер салбырының тудуу уламчылавышаан, Эрзинде район эмнелгезиниң капитал септелгезин дооскан. Сүт-Хөлде район эмнелгезиниң өкпе аарыгларын эрте илередип эмнээр салбырының тудуун тудуп турар, өске-даа ажылдар үргүлчүлеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынга ыяакгыя кышкы үеде медицина хандырылгазын эжимидерине үстүмде демдеглээн хемчегер эки салдарны чедирер.

Республика районнарының эмнелге-профилактика албан черлериниң ажылын хынап көөрге илерээни болза, Улуг-Хем, Бии-Хем, Танды, Эрзин, Барыын-Хемчик, Сүт-Хөл районнарның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының медицина хандырылгазы дээре болуп турар. Улус депутаттарының район Советтериниң күүскомнарының бадылааны хемчегерге дүүштүр медицина хандырылгазын тургускан. Ында айда дерттен эвээш эвес үнүүшкүннерге эмчилер киирип келген. Үнүүшкүн үезинде олар көдээ ажыл-агый ажылдакчыларын шинчип, чаштарны болгаш улуг кижилерни тарып, эм аймаан садарын организастап, санитар-гигиена темаларынга лекцияларны болгаш беседаларны ыылып турар.

Совхозтарның малчыннарынче чүгле сентябрь—ноябрь айларда терапевт, педиатр, акушер-гинеколог, санэпидстанция ажылдакчызы составтыг эмчилерниң үнүүшкүнүн 8 катап Улуг-Хем районга организастаан. Ол чижектиг үнүүшкүннерни Бии-Хемге, Барыын-Хемчикке, Сүт-Хөлге, Эрзинге, Тандыга, өске-даа районнарга чорутнан.

Аңгы-аңгы аварыларның бедик мергежилдиг специалистерин республика эмнелгези район, участок эмнелгелерине практиктиг, методиктиг дуза чедирери-биле үндүрген. Районнарже чүгле 1984 чылда 80 үнүүшкүнну организастаан.

Чыл санында Тожу районче республика эмнелгезиниң ажылдакчылары чедип, ивижилерге эмчи дузалаамчызын чедирип турар. Дүрген медицина дузазын чорудары-биле 1984 чылда республика эмнелгезиниң санитар умар чүүлү 415 умдуушкынну кылган, 440 аарыг кижини шинчээн, 96 кижиге дүрген дуза көргүскен болгаш аар аарыг 85 кижини Кызылга эмнээрм-биле эмнелген.

Районнарның санэпидстанцияларының эмчилери көдээ ажыл-агыйның профзавилел райкомнарының ажылдакчылары-биле чамдык ажылдарны ыылып чоруткан. Оөң уламнындан Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл. Бии-Хем өске-даа районнарның ажыл-агыйларының ыыштагларында чурттаалга бамбыкнарын, камааларны чылыглап септээн, тазарымчалыг ыылдыр баш удур белетиээн. Чурттакчыларның туберкулезтан, халдавырлыг аарыглардан аарыырын эвээжедир, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, ылаңгыя чаш уругларның, не-чаштың медицина хандырылгазын эжимидер дээш эмнелге-профилактика албан черлериниң удуртукчуларын хемчегерни чер-черде ап келген.

Ынчалза-даа хыналдадан илереп турары, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тожу, Бай-Тайга районнарның медицина ажылдакчылары планда көрдүнгенин ёзугаар көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынче үнмейн турар. Дээди эртемниг эмчилер ыыштагларга эвээш чедип турар, үнүүшкүннерниң ажыктыы, шынары муду болуп артпышаан.

Участок эмнелгелериниң болгаш фельдшер-акушер пунктуларының район төптери-биле телефон харылзаазы бергелерге таварышыл турарындан медицина хандырылгазы кошпаан турар черлер эвээш эвес. 128 фельдшер-акушер пунктуларының чүгле 57-зи телефон-биле харылзаалыг, ол безин доктаамал эвес, бо-ла үрели бээр.

Хоран будумелерни хайгаарал чокка арттырар таварылгалар бар. Чижээ, хоран химикаттарны шын эвес ажыглап турганы дээш «Енисей», «Ленинчи орук», «Россия», «Бүрүнгаар», чамдык өске-даа совхозтарның ийл агрономнары торгатнаан.

Ажыл-агыйлар төптерин, салбырларын, бригадаларны, сүт-бараан фермаларын, хову турлагларын чазагаймыдарынче, арыг-шеверни туварынче чамдык совхозтар директорлары кошпаан кичээнгей салып турар. Республиканың районнарында кадык камгалалының материалдыг нурлавырлары, специалистерниң биини, күшү долузу-биле ажыглаттынмаан. Районнарның амбулатор-поликлиникада албан черлериниң эмчилериниң бир шакта хүлээп алышкынының норма-чижээ нүү сеттинмейн турар, чамдык черлерде чүгле фельдшер ажылы чорудуп турарындан, медицина дузазының шынары муду болуп артпышаан.

Көдээ чурттакчының кадыын ыыгылаары—бир ийл соруулга. Моон соңгаар-даа бо талазы-биле черудар ужуглу чүүлдер эвээш эвес. Ол ажылдарны кичээнгейге доктаама! тургузары чугула.

ЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Чаа Ь-Хөл суур. Чаа төлевилел-ле кылып турар чараш сүт «Найырал» совхозтуң төвүл. Суурнуң адаа талазында сүт-бараан фермазы бар. Узузун кажаалырлыг.

Хоочугаанчы Татьяна Маадыевна Допчун-оол баштаан саанчыла инектерни хамаарышкан жааларынче яйылеп-чаңгыста киирип эп турар.

Бо сүбараан фермазының коллекти күргүнеге сүт дужаар планыг даалгазын бо чылдың ябрь 10-да күүсеткеш, плаан ажыр саап турар. Күнеге бо ферма 365 төлна сүт дужаар планыг тургаи.

Чаа технилел-биле тутка бо фермаы долузу-биле механизастап болурунуң арга-лары бар.

Совхоз хөй-иитти организациялар ферманың саанчыларының ажылчынын оргузунгы социалистиг чарыштыы организастап турар. Ынчангаш сиик көргүзүглерлиг саанчыла хөй. Очүр Байлакайның 6 чылда саггаи сүдү 34 төнна 87 төнна ашкан. Дараазында Татьяна Допчун-оол. Ол 31 төнаны саггаи. Аныяк саанчыла базз кызымак ажылдаптурар. Любэ Шомбүл 23 жил сүттү саггаи. Олар Чаа чылды чедиишкинниг утказутырарлар.

ЧУРУКТАРДА: Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозта сүт-бараан фермазының тракторизи Николай Драпаан; ол фермазың хоочуи саанчызы Татьяна Допчун-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Февраль 24—Советтерге соңгулдалар хүнү

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ АДАП ТУРАР

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтерге депутаттарның кандидаттарының депшидилгези бистиң республикада ам-ла уламчылаи турар. Республиканың күш-ажылчы коллективтери боттарының хуралдарында төлептиг кандидаттарын күүзе эрге-чагырга организарыпче депшидип турар.

Чөөн-Хемчик районда Сельхозтехника каттыжышкынының кызыл-булуңуна ол бүдүрүлгениң болгаш Чадаананың мяш ажыл-агый черииң ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары дүүн чыглып келгеннер. Хуралды мяш ажыл-агый черииң директору В. М. Шейбак ажыткаш, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомуның бирги секретары И. М. Сувандиге сос берген. Бистиң чүртүүста соңгулда кампаниязының дугайында, аңаа районуң күш-ажылчы коллективтериниң киржилгезиниң дугайында ол күш-ажылчы көргүзүтлер-биле доктай чугаалаш, эрге-чагырга организиче ол бүдүрүлгелериин коллективтери төлептиг кандидатты депшидер дээрзинге бүзүрелиң илергейлээн.

Мяш ажыл-агый черииң чазакыкчылар бригадазының бригадири В. Д. Монгуш сос алган. Ол ниити бүдүрүлгениң база бодупуң бригадазының ажыл-терээниң дугайында кысказы-биле чугаалаан болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советиге соңгулдалар талазы-биле Чадаананың Чөөн талакы № 53 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр СЭКП Тыва обкомуның секретары Д. К. Ооржакты депшидер деп саналдаан. Сельхозтехника каттыжышкынның слесары К. Н. Кара-Монгуш, ук каттыжышкынның эрге-лекчизиниң оралакчызы М. К. Фаткуллин, мяш ажыл-агый черииң экономизи Н. Т. Араштаева, Сельхозтехниканың моторизи Ю. А. Крайнюк, мяш ажыл-агый черииң бухгалтери С. Н. Кара-Сал олар ук саналды деткеп, чүве чугаалааннар.

Чадаананың чөөн талакы № 53 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатылыга кандидат кылдыр СЭКП обкомуның секретары **Данзар-оол Көк-Хунаевич Ооржакты** депшидер деп саналды хуралдың киржикчилери бир үн-биле деткээнер.

• • •

«Тыва даг-дүгү тудуг» эрге-леевиниң ажылчынарыпың, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралынга Ак-Довуракты Төп № 45 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадынга тудуг мастери **Надежда Базыр-ооловна Ондарны** депшидер дугайында доктаалды хуралдың киржикчилери чаптыс үнбиле хүлээп алган.

• • •

Кызылдың № 15 школазының башкылар коллективиниң ниити хуралынга школаның директорунуң хүлээлгезин күүтелиң турар В. К. Воскобоева сос алган. Чөлөө № 16 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадынга башкы Клавдия Ивановна Ярославцеваны депшидерни саналдаан.

Ол кандидатураны улус чыгыышкынының тергиин Л. Н. Васильева болгаш оон-даа өскелер деткеп. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, методист улуг башкы К. И. Ярославцева депутаттың кандидадынга төлептиг дээрзин бадыткап чугаалааннар.

Чөлөө № 16 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадынга башкы **Клавдия Ивановна Ярославцеваны** депшидер дугайында шиитпирни хуралдың киржикчилеря бир үн-биле хүлээп алган.

Чөлөө № 16 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадын депшидер хурал Кызылдың № 2 школазынга болуп эрткен.

Школада партия эге организациязының секретары Н. К. Ондар сос алган, мынча деп чугаалаан:

— Чөлөө № 16 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадын депшидер улуг бүзүрел бистиң коллектививиске онаажып турар-дыр. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадынга № 15 школаның башкызы Клавдия Ивановна Ярославцеваны депшидер деп саналдыг мен.

Школаның класстан дашкаар организакчызы Л. А. Белогорская хуралдың киржикчилеринге депутаттың кандидадының дугайын чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадынга К. И. Ярославцеваны депшидер дээн саналды башкылар А. Б. Монгуш, З. Н. Монгуш, А. С. Танов болгаш оон-даа өскелер деткеп.

Кызылдың № 2 школазының башкылар коллективиниң соңгулда мурнуңуң хуралынга Ак-Довуракты Төп № 45 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадынга тудуг мастери Н. Б. Ондарны депшидер дээн саналды ажыттым Н. Иргит, бригадир К. Салчак болгаш оон-даа өскелер үүлдүр-дүп деткээн.

Ак-Довуракты Төп № 45 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатының кандидадынга тудуг мастери **Надежда Базыр-ооловна Ондарны** депшидер дугайында доктаалды хуралдың киржикчилери чаптыс үнбиле хүлээп алган.

• • •

Чер-чер Советтериниге депутаттарның кандидаттарының депшидилгези өгелей берген. Бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтери чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга төлептиг кижилерни, күш-ажылдың хоочуннарын, мурнакчы будурүлгечилерни депшидип турар.

Бай-Тайга районуң «Мурнакчы» совхозтуң ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары чоланы **Александр Алексеевич Панинин** Танды район Советиниң депутадының кандидадынга бир үн-биле депшиткеннер.

Кызылдың № 2 школазынга болуп эрткен соңгулда мурнуңуң хуралының киржикчилери Кызыл хоорай Советиниң депутадының кандидадынга школаның башкызы Зоя Олеговна Донгакты депшидерни саналдаан.

Школа директору З. С. Күүлар, башкылар Т. Т. Верещинина, Х. Б. Ооржак болгаш оон-даа өскелер ол саналды тегкиннээн. З. О. Донгак депутаттың кандидадынга төлептиг дээрзин бадытканнер.

• • •

Татьяна Прохоровна Миронова — Бай-Хаакта район эмнелгезиниң медицина сестразы. Күш-ажылдың хоочуну. Чаңгыс оолга ажылынга бараан боон келген бо хөй-хөй чылдарының дургузунда үүлэлгезин кыдыра күүсеткен деп чемеледип көрбээн. Кижилериин кадыкшылы дээш идепкейлиг, моган чок демисежип чоруур ол хоочуну бай-хаакчылар көдээ Советтиң депутадынга хөй удаа соңгуп келген. Бо удаада база эмнелгениң ажылдакчылары оны Бай-Хаак көдээ Советтиң депутадының кандидадынга депшиткеннер.

Бай-Хаактың № 2 оруктуг участогунуң ажылчыларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш албан-хаакчыларын чоланы **Александр Алексеевич Панинин** Тандың район Советиниң депутадының кандидадынга бир үн-биле депшиткеннер.

Кызылдың № 2 школазынга болуп эрткен соңгулда мурнуңуң хуралының киржикчилери Кызыл хоорай Советиниң депутадының кандидадынга школаның башкызы Зоя Олеговна Донгакты депшидерни саналдаан.

Школа директору З. С. Күүлар, башкылар Т. Т. Верещинина, Х. Б. Ооржак болгаш оон-даа өскелер ол саналды тегкиннээн. З. О. Донгак депутаттың кандидадынга төлептиг дээрзин бадытканнер.

№ 2 школаның башкылар коллективиниң ниити хуралының киржикчилери Кызыл хоорай Советиниң депутадының кандидадынга башкы Зоя Олеговна Донгакты депшидер деп саналды бир үн-биле хүлээп алган.

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ДЭЭРЕ

Улуг-Хем районуң «Улуг-Хая» совозу — районда улуг ажыл-агыларының бирээзи. Амгы үеде ында кол кичээнгей мал кыштаглаашкынынче угланган.

Ажыл-гыйның Ийи-Тал салбырының эргелекчизи Кыргыс Маскырович Дадар-оол-биле чугаавыс базз ол дугайында болган. Салбырда мал хүр кыштап турар, ынчангаш Кыргыс Маскырович кыштаглаашкын дугайында мынчаар чугаалады:

— Салбырда ниитизи-биле чээрби бр кодан хой бар, оөң он бирги өрүүр хой кодаиларыы. Эрткен чылдың ажылга шала организа чок болган чүүлдеринден эгүүр түннелди үндүрген. Шуну кыштаглар чогуур үезинде белеткеттинген. Хой кодаиларынче мал чеми нелдете кедир сөөртүлгеи. Ам кол-ла үче мал чемин шын хуваап, тарыгдаары болур.

Хөйжуларның кыштаг-өдээниң девискээри ивыг-силиг. Хойга бээр суг кудар улуг доскаарын бичии бажың иштинде тургузуп алган. Суг чылыдар суугуну доскаарның бодунуң иштинде эптей кылган. Ынчангаш хойлар хүнүүн-не чылыг суг ижер. Мал чеминиң чарыгдалы коичуг камныг, сигенинирбиккн мал дараанының адаанга сүстүнүп, төтчеглеттинмес.

Салбырның аныяк хөйжузу Юрий Кегелчиктиң кыштаанга чедер кыштаг ылаң чок. Муң ажыг хой кирер үлегерлиг чаа улуг ыажаны бир чыл бүрүнгаар ажыглалга киирген. Кажаанның кырында, оөң хүнээрек талазында онгалар хүнге кыланайып тур, ынчангаш оөң иштн дыка чырык. Чурттаалга бажыңнары бала чаа.

— Совхозтуң өскү малын кадзргаш, йи чыл чеде бердивис—деп, аныяк малчын чугаалады. — Сеилээн сөөрүүске ээ бооп, эрткен чылын өскү бүрүүдеи анайны алдывыс. Бир өскүден 700 грамм дүк кыргын хүлээлгевисти ажыырып, 1 кг чедирдивис. Бо чылын ол көргүзүглериисти оон-даа бездер сорулганы салгаи бис.

Бо чылгы баштайгы хар ыыын дүшкеи. Хар ярип чоруй, чавыртынмаи, дожаннай бергеп. Шээр малдың кастының оттаарынга бергее байдал турдуктунгаи. Кыштың эртери ам-даа ырак, чаштың айлары бээз амыр эвес. Ынчангаш салбырның малчыннарывың мурнукта бергелер ам-даа эвээш эвес.

Х. ОНДАН-ООЛ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Бистиң «Артык кезектер» магазинниң коллективи бо чылдың эрткеи он бир айларда эки түнмелдерни чедип алган, социалистиг чарыштың мурнуу одурүүмда келген. Декабрьга 340 муң рубльдиг бараанны сайгарар планын күүседиткеи. Ынчангаш ол талазы-биле планны декабрь 29-тө күүседир деп чыл эгезинде алынган хүлээлге хуусаадан эрте күүсеттинген.

Бистиң садывыс садыг алыкчыларны чиик машиналар, мотоциклдер, моторлуг дирээлер, даараныр машиналар болгаш чадаг-тергелер кежектери-биле хандырар сорулгалыг. Ынчангаш садыгжы кижи адаттынган техника бүрүзүнүң соолгу үндүрүлгезиниң ээрмел бүрүзүн бидеп турар ужуглуг. Ынчангаш эртем-техниканың чаартылгаларын үргүлүү хайгааразары, оскерилгелерни өөренири чугула. Ажыы-биле чугаалаарга, техника септевес дээрдеи башка, билиг талазы-биле автомеханиктен ылгалбас ужуглуг.

Бистиң ажылывыстың эдимишкинниг болуру оон улуг хамаарыжыр.

Кооперацияның болгаи күүне садыының хоочуннарының бирээзи М. А. Иосимова эргелекчилээн бо садыгда мурнакчылар хөй. Ылангыя садыгжы В. Л. Сергиенко бодунуң ажылынга ёзулуг мастер болган. Оөң чонга эвилелин кижи кайгаар. Ол садыларындан аигида бараанларның өртектерни болгаи кластералгашмеллезин база харылаап турар. Садыгны Чаа чылга болгаи Улуг Тиилелгеге ууктуур чараштыр дээрзи.

М. АРТАА,
садыгжы.

Ф. Г. Дубовскаяны, Л. И. Израйлевичиии Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлеп биижин-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет культура талазы-биле хөй чылдарда үре-түмелдиг ажылы дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлеп биижин-биле** шаңнаары болза:

Фаина Георгиевна Дубовская — Бүгү эвилелдиг театр ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черииң харыысалгалыг секретары.

Леонид Иосифович **Израйлевич** — Ростовтуң музыка-педагогика институдунуң профессору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1984 чылдың декабрь 24.

«Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Күүне тугунуң дугайында Дүрүмге немелделер киирер дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар дугайында

ТЫВА АВТОНОМНУГ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

«Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Күүне тугунуң дугайында Дүрүмге немелделер киирер дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1984 чылдың ноябрь 6-дагы Чарлыын бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1984 чылдың декабрь 21.

Тыва республиканың агроүлетпүр каттыжышкынының составынга өскерилгелер дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген немелделин бадылаар база көдээ ажыл-агый энергетиказының болгаи электрификациязының талазы-биле ажыл-агыйлар аралыының чаа тургустунган «Тувасельхозэнерго» каттыжышкынының Тыва республиканың агроүлетпүр каттыжышкынының составынче киирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1984 чылдың декабрь 21.

«Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнүүне эш В. Д. Кууларны соңгуур дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

«Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнүүне эш В. Д. Кууларны соңгуур дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1984 чылдың октябрь 24-теги Чарлыын бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1984 чылдың декабрь 21.

Комсомолга партийжи удуртулга

САГЫШ ЧОВАНГЫРЫ, КИЧЭЭНГЕЙЛИИ-БИЛЕ

Партиянын XXVI съездиниң шиитпирлериниге болгаш СЭКП ТК-ныӊ «Комсомолга партийжи удуртулганы улам ынай эжиждер болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге ооң ролюн бедидер дугайында» докталыгга дүүштүр бистиң районуӊ партия организациязы комсомолчулар болгаш аныяктар оргузунга ажылды чорудуп турар. Күш-ажылды, чонуӊ хөреңгизин коммунистиг ёзу-биле өөрүүге оларны кижизидеринге, социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирээринге идепкейлии бедидериге кичээнгейлии салып турар. Амгы үеде районда комсомолдуӊ 39 эге организациязы боттарының хүрээлецинде 1530 комсомолчуну хааржа тутказ. Совхозтарда ийи муӊ ажыг ооллар болгаш аныяктар ажылдап турар, оларның алды чүс ажыы комсомолчу. Нинтилелге ажыктыг күш-ажылдың ужур-дузазын ханызы-биле мередип билириге, бодумуӊ коллективиге болгаш шилип алган мергежилиге чоргааралга оларны кижизидери партия организацияларының чугула херээ болуп турар. Кижизидилгениӊ бир дээштиг хевири — дагдыныышкын болуп турар. Бүдүүлгеге, совхозка, күш-ажылчы коллективке чаа келген аныяк кижи улуг кижилериӊ аргасүмезин, деткимчезин алыксаарлар болгай. Бистиӊ районда аныяктарның чүс ажыг дагдыныкчылары бар. Оларның хөй кезиин коммунистер. «Тинлелге» совхозта механизастаттынган отрядтың командири Д. С. Дандар. Ада-чурттуӊ Улуг дайынының киржикчизи, күш-ажылдың ховчуну Т. С. Самороков. «Шамбалыг» совхозта механизатор Д. Ш. Тюлюш олар ышкаш дагдыныкчылар аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинге боттарының үе-шагын харам чокка бараан болдуруп келгенивер.

Ынчалза-даа чер-черлерде бо ажыл шупту эки деп болбас. «Көк-Тей», «Суқпак», «Х Улуг хурал» совхозтарда, ескеда коллективтерде дагдыныышкын шинчээшкини идепкейживейн келген. Ында дагдыныкчылар төвүделдеря янцидтива чок ажылдаан. Дагдыныкчылар биле аныяктарның аразында керээни безин чарбас чоруктар бар. Эки дагдыныкчыларның арга-дүржүлгазын нептередир ажыл районда база сула.

Чамдык ажыл-агый удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары аныяктар коллективтериниге ховар барып, оларның ажыл, амыдыралын совүүрган көрбес чоруктар бар. Чижээ, партия организацияларының, комсомол райкомуның талазындан партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының талазы-биле отчеттарын дыӊнаарын практикалап турар. Ылаӊгыя Элегест-Аксының, Кызылдың куш фабриказының партия организациялары, «Тинлелге» совхозтуӊ парткому ол ажылды идепкейжиттикеп. Кайда-ла комсомол организацияларының ажылы партия организацияларының кичээнгейиниӊ төвүиде тургустунган болдур, ында аныяк коммунистер, комсомолчулар партийжи болгаш комсомолчу даалгаларны ак сеткилдии-биле күүседип турар.

Ам районда комсомолчу-аныяктарның алды коллектив, ийи звеноозу бар. Ында чүс ажыг аныяктар ажылдап турар, олар социалистиг чарышка идепкейлии-биле киржип келгеннер. «Тинлелге» совхозта коммунист Э. Ондар удуртқан мал чеми белеткээр бригада, ол-ла ажыл-агыйның аныяк коммунист Валентина Ликчар удуртқан СБФ-зи планнаар даалгаларны күүседиргиге шалыпчы ажылдаанар. Совхоз эът, сүт, дүк бүдүрер болгаш күрүмеге садар талазы-биле планнарын хуусаа бектинде боттандырган. Аныяктарның күш-ажылчы идепкейлиниӊ еске-даа хөй чижектерин көргүзүп болур.

Күш-ажылчы кижизидилгениӊ

«Шын» 1985 чылда:

ОЧУЛГА КИЛДИЗИ

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң илеткелдеринде, чугааларында, чүүлдеринде айтылыкминарны, сүмелерни, түнелдерни, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүенниң тайбыга ынак дениичи даштыкы политиказын доктаамал пропагандалаары, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдиреринге идепкейлиг идиг-ни бээри солуунуң очулга килдизиниң кол хүлээлгези болуп турар.

Бо сорулганы боттандырарыбиле солуунуң арынарынга «Бөмбүрзектиң судалы», «Социализмниң аку-дуюмда чурттарында», «Ийи делегей, ийи ангы амыдырал», «Ядролуг халапты болдурбас», «Амгы үениң эң чугулз сорулгазы», «Делегей кырынга тайбың дээш», «Допчузу-биле», «Күжүвүс — найыралда», «Төрээн чурттувуста», «Эвилелдешкен республикаларда», «Автономнуг республикаларда», «Улуг Тиилелгениң 40 чылынга үткүштүр» деп база ооң-даа өске рубрикаларны солуунуң арынарынга доктаамал тургускаш, оларның адаанга яңзы-бүрү материалдарның, медээлериниң, чүүлдериниң очулгаларын 1984 чылда парлап келген. Очулга материалдарының дыл-домаан билдингир, бөдүүн кылыр дээш кызып турар бис.

Бистиң чуртувустуң политиктиг, экономиктиг, культура амыдыралында, делегейде болуушкунарны тайылбырларда СЭТА-ның болгаш Парлалга медээлериниң агентствозунуң материалдарын колдуунда ажыглап турар. Совет Эвилелиниң телеграф агентствозунуң бистиң чуртувустун болгаш даштыкыдан чуруктарын солуунуң арынарынга доктаамал парлап турарын номчукчулар эки билир.

1984 чылда ажыглаттынып келген рубрикаларны чаа, 1985 чылда колдуунда хевээр арттырар болгаш чурттуң мурнакчы коллективтериниң, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң мурнакчы дуржулгазын көргүскен очулга материалдарын неделяда ийи удаа, понедельник болгаш пятница хүнеринде парлаары көрдүүн турар. Эки кижилер, ылангыя коммунистер дугайында улуг хемчээлдиг эвес очерктериниң, рассказтарының, чурумалдарың очулгаларын парлаар. Делегей байдалының тайылбырын неделяның вторник хүнүнде допчу, билдингир кылдыр үкдүрер болдун турар. «Ийи делегей, ийи аңгы амыдырал» деп арынны ай бүрүзүнүң среда хүнүнде үнген турар кылдыр белеткээр.

Делегейде солуң түүлдерни «Совуургактарга» деп рубриканың адаанга чырыдары-биле чергелештир, «Чурттар болгаш кижилер» деп чаа рубриканы доктаамал тургузар, ооң адаанга делегейниң янзы-бүрү чурттарының, оларның чонунуң санын, социал-политиктиг тургузуун, бойдус байлаан допчулап тайылбырлаар. Совет Эвилелиниг, ылангыя Тывага, а ол ышкаш даштыкы чурттарга парлаттынган чаа номнар дугайында материалдарның, эмнелге, санитар-чырыдышкын айтырыгларынга хамаарышкан эмчи сүмелеринин, тайылбырларның, юридиктиг консультацияларның очулгаларын доктаамал парлаары кердүүн турар.

Солуунуң суббота хүнеринде парлаттынар «Аяк шайны аартап ора» деп арынны белеткээринге очулга килдизи бо чылын доктаамал киржип келген болгаш чаа, 1985 чылда база киржир. Очулга материалдарының литературалыг утка-шынарынга, дыл-домаанга хамаарыштыр боттарының санал-оналдарын киирип, 1985 чылда кандыг түүлдериниң очулгаларын парлаарын күзеп турарын айтып, редакциягa бижиирин «Шынның» бүгү номчукчуларындан дилеп тур бис.

КӨДЭЭДЕ ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕ

«Сельэлектрострой» тудугмонтаж эргелелиниң ажылчынмарының шилип алган мергежили берге болгаш харысаалгалыг. Олар чылдың кандыгда үезинде бистиң республиканың бүгү районнарында электрия дамчыдар шугумнарны тудуп турар. Амгы үеде мал-чын кыштаг бүрүзүмге электрия энергиязы чугула херек болганда, электриктерниң ажылының үнелия билдингир.

1984 чылдың планын ёзугаар 215 километр бедик күженишкининг, 120 километр чавыс күженишкининг электрия дамчыдар шугумнарны тудар база 60 мал-чын кыштагларны электрижидер түүлээлгелиг бис. Оон ынай 1 млн 859 мүң рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр үжүрлүг турдувус. Планныг онаалдаларны күүседир кырында келип, 1985 чылды челиишкиннер бирге үткүн аярының бүрүн магадылалы ам бисте бар.

Бо хүнеринде Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң чагыын ёзугаар тудуп турар. Хайыракан-Баян-Кол аразында 40,5 километр узун 35 киловольт күженишкининг шугумну доозар бис. Ол шугумну ажыглалга киирип-терге, Улуг-Хем районнуң хову-шөлдерин суггарарынга улуг дөгүм болур. Өөрү районнуң девискээринге 38 километр электрия шугумнарын тудуп, 10 малчын кыштагларны электрижиттивис.

Эрзин, Каа-Хем рәйоннарда 12 база 5 малчын кыштагларны тус-тузунда электрижидип, 23 база 74 километр электрия шугумнарын туттувус. Ол шугумнарын туттувусту, Танды районга 85 километр электрия шугумнарын тудуп турар бис.

Бригадалар аразында социалистиг чарыш иептерээн. Мурнакчылар бо чылдың планныг онаалдаларын күүседипкеш, бедиткен чаа социалистиг үлээлгелерни ап турар. Бригадалар аразында чарышка Владимир Павлович Балгазын, Василий Степанович Чезыгаков, Александр Яковлевич Усков оларга удуртқан бригадалар шилгараан. Оон ынай чайны күш-ажылчы семестрни биске эрттирип турган Кызылдың башкы институдунуң «Хүреш» (командирн В. С. Салчак) база Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының «Политехник» (командирн Ф. И. Рехтин) деп студент тудуг отрядтары эки ажылдаан.

«Сельэлектрострой» тудугмонтаж эргелелиниң коллективи көдээнин электрижидер талазы-биле чаагай үүле-херээн үре-түнелдиг уламчылаар сорулгалыг.

Т. ПАХОМОВА,
«Сельэлектростройнуң» ТМЭ-зиниң экономизи.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

⊙ **ПРАГА.** Чехословакиниң хөмүр-даш үлетпүрү ону казып, тывариның чыл планын хуусаадан эрте күүседипкен. Чуртка чаа чылга чедир 126 млн. тонна хөмүр-даштың казып тывар—ол болза ЧССР-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң тоогузунде тулган көргүзүг болур.

Ол курлавырлар кыш дургузунда энергетиканы болгаш үлетпүрүг үзүктелиишкин чокка хандырарынга болгаш эргежок чугула хемчээлдиг одалга курлавырларын тургузарынга четчир. Чыл планын ажыр күүседирииге кол рольду Совет Армияның Чехословакияны хостаанындан бээр 40 чылынга үткүштүр социалистиг чарыш, а ол ышкаш хөмүр-даш казарының совет аргаларын ажыглаары ойнаан.

⊙ **БУДАПЕШТ.** Венгр чиик үлетпүрүнүң эң улуг бүдүрүлегелериниң бирээзи — Залаэгерсег хоорайда даарынырга фабриказы чылдың бүдүрүлге планын хуусаадан эрте күүседипкен. Эрткен айларда ооң ажылдакчылары 716,6 млн. форинт-акшаның продукциязын кылып үндүрген болгаш ол эрткен чылдыындан хөй болган. Ол бүдүрүлге черинии дериээн каккан эр кижилер костюмнери, хоректээштери болгаш тоннары чүгле Венгрияда эвес, харын база өске-даа социалистиг чурттарда нептерээн. Совет Эвилели ол бүдүрүлге черинии эң код чагыкчызы бооп турар Венгрияны хостаанының 40 чылын болгаш ВСАП-тың XIII съездизин төлептиг үткууру дээш чарышка идепкейлиг киришпишаан, фабриканың коллективи, чылдың арткан үезинии иштинде барык 20 мүң форинт-акшаның планнан дашкаар продукциязын кылып үндүрерин хүлээнген.

⊙ **УЛАН-БАТОР.** Моол шахтёрлар боттарының профессиональ байырлалы — Шахтёрнуң хүнүн бүдүрүлгечи бедик чедиишкиннер-биле үткаан. Олар бедиткен социалистиг хүлээгелерни күүседирии-биле планнан ажыр чүс-чүс муң «кара алдынны» каскан, адырның хөй-хөй мурнакчы коллективтери чедиги беш чылдың доозукчу келир чылының үлүүиде ажылдап турар.

Революция мурнунуң Моолунга чүгле чаигыс шахта ажылдап турган. Анаа эң аарберге байдалга ажылдап турган элээн каш он кижи ийи муңнан эвээш тонна хөмүр-даштың казып турган. Бөгүн хөмүр-даш үлетпүрү республиканың улус ажыл-агыйының кол адырларының бирээзи апарган. Амгы үеде МАР-ның девискээринде оттуулар чүүлдүң ол үнелиг хевири-биле байлак 160 ажыг черии шимчилеп тыпкан.

Моолдуң Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгазы национал экономиканың хөмүрдашка негелдезии улам долузубиле хандырар арганы берип турар. ССРЭ-ниң дузалаамчызыбиле республиканда элээн хөй шахталарны чаартып, калбартып турар болгаш Шарын-Голда, Адуучында хөмүр-даштың ажык арга-биле казар улуг бүдүрүлге черлерии тудуп турган. Бөгүн чуртта нимтизибиле казып турар хөмүр-даштың 80 ажыт хуузу Советтер чуртунуң техниктиг деткимчези-биле тутқан бүдүрүлгелерге онаажып турар.

(СЭТА).

КАЛБАА-БИЛЕ ДЕТКЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бүгү ижки төрелгетениң амылыралчы эрге-ажыктарынга болган күзел-соруунга бүрүн дүүшкен тайбың совет инициативаларны Каттышкан Нацияллар Организациязының Коо Ассамблеязының 39-ку сессиязы калбаа-биле деткээн деп, Болгарияның КНО-да доктаамал төлээлекчизи Борис Цветков СЭТА-ның корреспондентизиниге медеглээн. Космос делгемнерии чүүле тайбың соруулгаларга ажыглаар болгаш күрүне терроризминиң политиказын болдурун болбас дугайында Совет Эвилелиниң чүтүлгазында Совет Эвилелиниң чүтүлгазында саналдарын КНО-нуң кежигүнерии күрүнелериниң эң-не хөй нуруузу ижки-биле деткээн.

Делегейниң хөй айтырыгларының иштинден эң чугула айтырыгларыны ССРЭ-ниң үитезинбиле тодаргайлап көдүргени ижки төрелгетениң мурнунга совет дипломатияның төлептиг болгаш тоогулуг ачы-хавыязы-дыр деп, болгар дипломат айтыкан. Тайбының камгалаары, ядролуг халапты болдурбазы ол айтырыгларны чогумчалыг кылдыр шиитпирлээрииден кол хамаарыжыр апаар. Боо-чепсектиң эдерее бүдүрүлгүнүң сокадыры болгаш космос делгемии милитаризастаарын болдурбазы амгы байдалларда ижки төрелгетениң эң чугула сорулгазы болуп турар.

Халапты ядролуг месилдежиишкинии болдурбазының сорулгазы делегей эргежиниң бүгү норма-чижектерии шыңгыы сагырыы күрүнелериниң болгаш политиктиг партияларның удуртукчуларындан иеген турар деп, Б. Цветков онзалап лемдеглээн.

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

БЕРЛИН. Берлиниин «Фольксбюне» дээр театры чаа сезонда сес чаа шинии көргүзер деп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң болгаш фашизмден немец улусту хостаанының 40 чылында театриың коллективи совет авторларның чогаалдарын сценага тургузуп, көргүзериче улуг кичээнгей салып турар.

Чаңчыл апарган «Уран түүлдүң Берлинге хүнеринии» үезиңде театр В. Вишневскийиниң «Оптимистиг трагедия» деп шинзин көргүзер. Ол ышкаш чаа сезоннуң чарлалдарында А. Арбузовтуң «Мээң ядыы Марадым», Э. Брагинский-биле Э. Рязановтуң сатириктиг «Гараж» деп комедиязы база бар.

«Фольксбюне» театр болдуун чаңчылын ёзугаар репертуарынга ол ышкаш Мольерниң «Меге аарыг кижи» деп классиктиг шинзин база киирген.

• • •

Москваның фотожурнализм Александр Устиновтуң ажылдарының делгелгезиниң адын «Совет парлалгага ажылдың бежен чылы» дээн. Ол делгелге Берлинде ажыттынган. Ону Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгениң болгаш немец улусту гитлержи фашизмдеи хостаанының 40 чылынга тураскаатқан.

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң журналистер эвилелдериниң кады организастааны ол делгелге «Правда» солуунга журналистиң ажылын, 1941 чылда эгелээн А. Устиновтуң чогаадыкчы ажылының дугайын көргүзүп турар. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтузунга ук солуунуң корреспондентизи турган. Сураглыг совет фотожурналистиң ажылдары чүгле уран чогаал ажылы эвес, харын база төөгүнүң үнелиг документилери болуруи Берлиниин радиозу демдеглээн.

ПРАГА. Аныяк чуруқчу Михал Махонь аныяктарның болган студентилериниң Москвага болур XII Бүгү-делегей фестивалиига тураскаатқан эң эки плакат дээш бүгү-республика конкурузунуң тиилекчизи боон үнген. Каастап-шимээн композициязының ортузунда ак-көк хээриниң адаанда аныяктарның Москвага болур чыыжының эмблема-демдээн, Кремльдиң овур-хевирии, а ол ышкаш беш диитиң аныяктарының найыралын көргүскеи графиктиг хевир-дүрзүлгении чураан.

Авторнуң чугаалаапы-биле алырга, бодунуң ажылынга дайынга болган эрге-шөлээ чок чоруққа удур, тайбың болган улустар аразынга бот-боттарын билчири дээш демиселге делегейниң аныяк кижилериниң чаңгыс эктинии көргүзер бодаан.

БУДАПЕШТ. Венгр телевиденнеге ССРЭ-ниң Төп телевиденевизииниң чаңчыл апарган хүнүи эрттирген. Ооң программазынга Совет Сибирьиин эрткен болгаш амгы үезииниң дугайында, ажылчынарының болгаш тараачынарын, делегейде бирги күрүнезииниң найысылалы — Москваның дугайында, орус болгаш совет кинематографтың төөгүзүнүң дугайында документалдыг фильмнер кирген. Венгрияның хөй миллион көрүкчүлери режиссёр Юлий Райзманның «Хуула амыдырал» деп уранчечен киволентазы-биле танывар аргалыг болган. Вокал уран чүүлдүң сонуургакчылары ССРЭ-ниң улустуң артизи Елена Образцова-биле ужурашкан. ССРЭ-ниң Төп телевиденевизииниң урутларга белеткээни программазы эң бичии телекөрүкчүлерге солуи болган. Венгр урутлар совет мультипликаторларның сөөлгү ажылдарын көрген.

(СЭТА).

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

РИМ. Эрткен воскресеньеиың кежээзинде Италияда эң узун дээш Флоренция-биле Болоньяның аразында чер иштиинии демир-оруунга чаа кем-буруулуг терроржу үүлгединиишкии болган. Неаполь-Милан аразының дүрген чоруур пассажир поездизиниң ийи вагонуи улуг күштүг частыышкын үрээи. Ооң түнелинде он-оң кижи өлгенин яңционал телевидение дыннаткан. Хөй санныг балыг кижилерни чоокку хоорайларның эмнелгелериниде болгаш госпитальдарында чедиргеи. Ол поезд 19 километр узуи чер иштиинии демир-оруунуи галереязының иштинде болган уржуундан айыылга таварышканарга дузалаары берге турган. Оруқта шимчээшкинии соксатқан.

НЬЮ-ЙОРК. Хөмүр-даш казар «Эмери» дээр америк Юта штатта компаниига болган орттүң түнелинде өлген 25 дагжыларның мага-боттарын камгалакчылар тылкан. Оон соңгаар дилээшкинии соксатқан. Хөмүр-даш каттарында чалбышталыи турар отче агаарны кирерии соксадыр дээш эрге-чагыргалар шахтаны дуглаар айтышкинии бергеи.

Кара чаигыс амылыг арткан шахтёрнуң чугаалаапы-биле алырга, өрт транспортёрларның эрттир иээниидеи үнүэи боон турар. Өлгеи кижилериң өгбүлелери болган айылдыг бүгү харыысалгазын хөмүр-даштың өртек-үнезии кудуладырынче үткээш, айыл чок болур чоруктуң хемчеглериидеи камналганы ап турган будүрүлге эдерииге онаап турар.

МЕХИКО. Мексиканың Керетаро штадынга болган автомобиль айыылындан 26 кижи өлген болган дөртеи ажыг кижи аар балыгланыышкынга таварышкан. Даглыг черинии орүү-биле долдур кижи олуртуп алган чораан автобус кадыр эвр черлериң бирээзиигe башкарылга чок апарган, тамыже аңдарлып баткан.

Полицияның айтып турарыбиле алырга, ол айыылдың чылдагааны — оруктуң ол кезээиге доктаатқан дүргедээшкинии чолаачының ажырыпканы болур.

ТОКИО. Чүүк сөөртүр ийи— иидиң болгаш япон судно япон Сидзуока префектураның эрииие чораан, ускулешкеи. Ол айыылдың түнелиинде курган чүүк дажытлаар япон «Тэнсио-Мару» сут дүвүрее дүже берген. Ооң экипажының беш кежигүнү ис чок читпеи.

Б. КАРМАЛЬДЫҢ ЧУГААЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). АУДПиың ТК-зының чиигиве секретары, АУР-иуң Революстут Чөвүлелииің даргазы Б. Кармаль Афганистаимың төп районнарында чурттап турар хазарейжилер дээр бичии улустарының дээрегизииниң (хуралыиың) киржиичилери-биле ужурашкан.

Янзы-бүрү болуктериің болгаи бичии улустарның аразыига башкаланчып, өжээиежир чорукту өөскүдүп турган мооң мурнундагы улуска удур коорум-чурумнарның политиказын ол бодуиуң чугаазында айтыканың Бахтар агентилел дамчыткан. Чаа тургузуг оларга политика, экономика болгаи социал байдал-даа талазы-биле бүрүи деп эргелиг Республикада шажын-чүдүлгеиiң хостуунуң принциптерии шыңгызы-биле сагыш, национал аажы-чаңчылдарны ханызы-биле хүндүлеп көрүп турар. Афганистанга чаа шинии иитилелдиг тургузарының херээ дээш өске-даа акы-дуюмалыкты бичии улустар-биле улам-на сырый каттыжарынче хазарейлерии афган удуртукчу кыйгырган.

ЧУРУКТА: АКШ-тың Иокотада шериг базазының чанынга болган чыскаалдың киржиичилери «Томагавкилер» сөөлөр болзун! деп кыйгырып турганнар.

«ЯПОНИЯ. «Америк «Томагавкилер» сөөлөр болзун!», «Вашингтон-биле шериг эвилелии узуткаар!» деп лозуиналрыг чыскаалдар Японнияда соксавайн турар. Рейганның администрациязының дайынзырак, эжелекчи, тергиидекчи стратегиязын чыскаалдарының болгаи митингилериии киржиичилери шыңгыы бүрүү шаап, чурттуң «ядролуг эвес» үи принциптерии чигези-биле сагыырыг чазактан иеген турарлар. Ол принциптер: ядролуг чевсекти чуртка эккелбези, ядролуг чепсектиг болбазы болгаи мындыг чевсекти будүрбези. Ынчалзажок Японнияның чагырыкчы болуктери ук принциптерии каржызы-биле үреп, ядролуг чепсектиг америк корабльдериниң, сут аллаанын хемелериниң болгаи самолёттарының Японния. ның девискээриигe келирии чөпшээреп турар.

Ыраккы Чөөи чүкке америкаиларның шагда-ла тургузуи эгелээни ядролуг чепсектиг «Томагавкилерии» Пентагоиның планында онзалап айтыкан. Америк ядролуг ракеталарны Японнияның девискээриидеи тургузуи турары ядролуг даймига ол чуртту кыир тыртарының кыжанмакмының күштелдиргении японнар эки билип турар. Ядролуг дайын кыптыкан таварылагда Японния мындыг дайынның шөлү болу бээр. Ядролуг чевсекти бүрүи хоруур дээш демиселдеи күштелдиреринче, Хиросимаиың болгаи Нагасакиниң халавын кажалдаа утпазынче Японнияның тайбыга ынак бүгү кижилерии чыскаалдарның киржиичилери кыйгырып турар.

ЧУРУКТА: АКШ-тың Иокотада шериг базазының чанынга болган чыскаалдың киржиичилери «Томагавкилер» сөөлөр болзун! деп кыйгырып турганнар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америкаиың Каттышкан Штаттарының төп разведка эргелели Никарагуага удур кем-буруулут үүлгединиилериие Вьетнам дайынының «хоочуиларын» калбаа-биле ажыглап турар. АП информация агентствозунуң дыиатканын ёзугаар алырга, «Шериглерге хамаапы дузалам. чызы» дээр реакцылыг организация хөлезиленикчи шериглериің эзлчелиг болууи Майамиге белеткээрии дооскан.

Хөлезиленикчи болук өлүрүкчүлерии 1985 чылдың январь ортанда Төп Америкажe чоруудар болгаш чепсектиг дээрбелчилер сандыиожуларга удур тулчуушкуииарга киржир деп, «Шериглерге хамаапы дузалам.чы» организациияның төлөзлекчизи ажыы-биле медеглээи.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

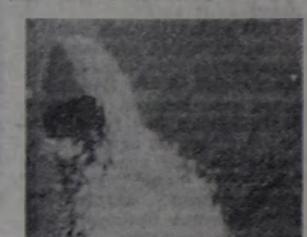
⊙ **БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА).** Кижи эргезии камгалаар талазы-биле Доктаамал ассамблеяның кыйгырыиы ёзугаар хөй муң кижи киржиилии чыскаал Аргентиниың пайысталыңга болган. Чуртта эгелээи демократтыг чаартылгаларны чорудулгазын улам шиитпирлер чүгүлчүзээриигe чыскаалдың киржиичилерии кыйгырган. Шериг диктатуразынга өлүрткеи кем-буруу чок муи-муң кижилериии төрелдеи чыскаалга киржиикеи болгаи буруулутларны шыңгыы кезеичеге онзаштырары иегзеи.

⊙ **МАНАГУА. (СЭТА).** АКШ-тың төп разведка эргелелиниң ыдалааны чепсектиг дээрбечилер Никарагуага хаиыг чаа үүлгедигии кылган. Контрреволюстут дээрбечилер бо чылдың декабрь 21-де Атлантика океаниың эриин Матагэлпа департамент-биле халыгаштырган оруққа кедеи чыткаш, «дүрген дуза чедирериниң» автомашиназын пулеметтар болгаи автоматтар-биле боолаан. Аравтанып ол боолаашкынынң түңнелиигe бир аарыг кижи өлүрткеи, дөрт эчи аар балыглаткан.

⊙ **ДАКАР. (СЭТА).** Политика талазы-биле хоруудаттырган ёзы даштыкыже үндүр ойлаттырган бүгү кижилериң хостарын Мавританияның чаа удуртулгазы чарлаан. Эрги ёзу-чурумнуң үезиниде хоруудаттырган 160 кижини сөөлгү хүиеирде хостаан.

⊙ **ДЕЛИ. (СЭТА).** Индияның наймыслыларыига чоокта чаа семиар болган. АКШ баштаан империалистиг күрүнелер Индияның иштики херектериигe каржызы-биле холгаарлаи, Азиниың хамаарышпас күрүнезиигe удур өжээтеи ыйымшкынны кылып турары-биле холбаштыр ханы сетиил дуглээшкиниң семиарының киржиичилери илергейлеп империалистиг ыйымшкынны шыңгыы буруу шапкан.

Хамаарышпас аныяк күрүнелерии боттарының тергиидеиииге киирер дээш империалистер сөөлгү үеде үредекчи үүлгедигiерии улам-на күштелдирип, өске чурттарның социал-политиктиг болгаи демократтыг тургузуун узуткаар дээш дерзии бүгүлээ арганарны ажыглап турар деп, Делииің Джавахарлал Неру аттыг университединиң профессору Ч. П. Бхамбри медеглээи. Иштики болгаи даштыкы реакцылыг күштер республиканы божаңнадыр дээш сөөлгү үеде Индияже ыйымшкынны күштелдирген деп, сураглыг индий дипломат Т. Н. Кауль чугаалаан.

ЧУРУКТА: «Томагавк» деп америк ракетаны сут аллаиың хемезииден салыи үндүрүп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПУГАЧЁВАГА ЧАА ШАҢНАЛ

Бистиң чурттуң эстрада мыраажыларындан бир-ле дугаарында Алла Пугачёва Суоннииң «Алдын диско-зуп» алган. Бо хүндүүг шаңнал Финляндия республикада совет мыраажының, совет ырлыың кайы хире хүндүткелдиин бадыткап турар.

Алла Пугачёва Финляндиага чаңгыс эвес удаа концертин көргүскен. Ооң репертуарындан хөй ырларны фин дылче очулдурган. Ооң ырлары мында сураглыг эстрада мыраажыларының концерт программазынче кирген. Фин телевидение Пугачёваның чогаадыкчы ажыл-херээнге тураскаатқан кинону тыртыргал.

Чоокта чаа «Трек-мюзик» фирма Алла Пугачёваның ырларын бижээн пластинканы үндүрген. Эң-не дидим музыка критиктериниң даап бодаашкынкарын ооң ажыл эрткени— улуг чедиишкин. Ийи ай дургузунда Финляндиага 40000 ажыг пластинка саттынган. 4 милдион чурттакчылыг Финляндиага бо көргүзүг ёзулуг рекорд болуп турар.

Хельсинкиге совет артиске «Алдын дискону» тыпсырының байырлыг ёзулалы болган. Чаңчыл ёзугаар ук шаңналды эң-не сураглыг фин болган даштыкы мыраажыларга тыпсын турар.

— Меңээ аажок өөрүнчүг болган девиденчиг-дир. Бо шаңнал дээрге фин чоннуң чүгле мээң ажылымны үнелээни эвес, а бистиң чонувустуң бот-боттарын ханы биличири болган оларның бижиг харылзаазын бадыткап турар — деп, Алла Пугачёва «Известиямның» корреспондентиин-биле беседазынга чугаалаган.

«ИЗВЕСТИЯ» солундан.

НЕМЕЛДЕ БАДЫТКАЛ

Н. Гогольдуң өлүм чок комедиязының эгезин салган, ында келген кижиниң ревизор кылдыр хүлээп алган таварыштага херек кырында А. С. Пушкин таварышкан. Ол чугаа краевед В. Котовтуң тыпкары архив документилеринден немелде бадыткалды алган.

1833 чылда Пугачёв тура халмыкының дугайында материалдар чыры-биле Уральскиже А. С. Пушкин чоруп ора, Нижний Новгородка келген. Ону губернатор М. Бутурлин аажок кичээнгейлиг-биле хүлээп алган. Ол чылыг хүлээп алымышкының чылдагаанын соолунде Оренбургтуң генерал-губернатору чогаалчының танывы В. Перовский тайылбырлап берген. Нижний Новгородтуң губернаторумуң мындыг одуругларлыг чагаазын ол чогаалчыга көргүскен: «Бистиин чоокта чаа Пушкин таварын эрткен. Мен ол кымыл дээрзин билир-даа болзумза, ону аажок хүндүледим, мичээза-даа ол Пугачёвтуң үймээнииниң дугайында документилер чыып чоруур дээрзинге черле бүзүреес мен. Бодаарымга ында бисте четкестерни илередири-биле чажыт даала берген хире-дир».

Ол таварылга шүлүкчүге чаа сюжет бижиринге идиг болган. Пушкиниин шүлүктер бижээн саазынарының аразында ооң баштайгы дезенчилели база артыкаш.

А Пушкин боду ол бодалын чедир ажылдавайн барган. Кажан Гоголь оон «ылдыг-бир сюжеттен берип көрүүрем, каттырынчыг, каттырынчыг эвес-даа болза, ёзулуг арыг орус анекдотту беш көргүзүгаүр комедия кылып каар мен, ол аажок каттырынчыг болур дээрзин силерге аазап тур мен» дээрге, бодунуң душканы төөгүнүң бирдеи бирээ чокка чугаалап берген.

СЭТА-ның корр.

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

ХЕЛЬСИНКИ. Хоккейге Финляндияда болуп турар делегей чемпионадының маргылдаазынга ССРЭ-ниң аныяктарын шилиндек командазы ийиги тиклелгени чедип алган. ГФР-ниң командазын совет спортчулар 12:1 санга чиик уткан.

Хельсинки чоогунга болган ол маргылдаанын соонда совет спортчулар Туркуже чорупкан. Олар анда АКШ-тың, Швецияның, Канаданың болгаш Чехословакияның хоккейжилерин-биле эвилеглиг оюнларга киржир. Совет команда түнел ужуражылгазын январь 1-де Финляндияга ол чурттуң спортчулары-биле доозар.

• • •

Мячилиг хоккейге чурттуң чемпионадының эвилеглиг оюнарының соонда харыы утпа ийи команда 13-13 санныг апарган. Ол — Москванын «Динамозуп» 4:2 санга удуп алган Хабаровскиниң СКА-зы биле болдунуң шөлүнге Кировтун «Родина» командазынга 3:5 санга уттурупкан Красногорскиниң «Зоркий» болган.

Кемеровонуң «Кузбасс»-биле ойнап тургаш 6:4-ке удуп, чедиишкиниг болган Ульяновскиниң «Волгазы» 12 санныг.

Артыкаш оюнларда мынзыг түңнелдер болгулаан: СКА (Свердловск) — «Уральский трубник» — 8:1, «Старт» — «Юность» — 11:2, «Строитель» — «Динамо» — (Алма-Ата) — 3:0.

БЕРЛИН. Фигурлуг чүңгулаашкылга ГДР-ниң чемпионадынга чаасказаан чүңгулаарынга олимпий чемпионду Катарина Витт бүзүрелдин-биле тиилээн. Карл-Маркс-штадтан келген 19 харлыг ол спортчу үш мергежилгелерни күүседиринге тергиин болган.

(СЭТА).

Чаа чыл мурнунуң репортажы:

БАМ-да өөрүшкүлүг болуушкуннар

ШАПКЫН АГЫМНЫГ ЧАРА

ЧИТА ОБЛАСТЬ. Байкал-Амур магистралы... БАМ... Ооң тудуунуң хемчээли кандыг-даа кижини магададыптар: 10-на чыл иштинде 5 муң кол болгэш өске-даа станцияларның оруктарын салган. Амгы үеде БАМ-да 82 националдарның төлээлекчилери ажылдап турар, анда 62 муң үнделгин чурттакчы бамчылар төрүттүнген. Комсомол ГлавБАМ тудугже 40 муң эки турачыларны чоруткан. Бүгү-эвилелдиң 5 шалынчы комсомолчу отрядтары болгаш республикаларның, крайларның болгаш областарның 35 отрядтары БАМ-га ажылдап турган болгаш ажылын үргүлчүлеп-даа турар.

Казахстанның төлээлекчилери вектиң улуг тудуумда төлептиг черни эзлеп турар. Оларның баштайгы 79 кижилиг «десантызы» тайгага 3 чыл мурнунда кээп дүжүрүпкеп. Моңге доң чыдар, хат-шуурганнар, күштүг соокту черге баштайгы тудугжулар чаа — Чара дээр станцияны тудуп эгелээннер.

Бөгүн эрткен үеник хая көрүш көөрге, қазах комсомолдуң төлээлекчилери «быжыг болуруңуз» шылгалдазын алдарлыы-биле тудуп эрткеннер деп, бүзүрел-биле чугаалап болур. Чуртталга бажыңнарыг. 650 орунгуг общежитиелиг, 90 кижи турар уруглар садтыг, ортумак школалыг, садыг төптүг болгаш эмнелгелиг Чаа Чара дээр суур Забайкальеде туттунган. Ону бамчыларга чылыг, чырык болгаш өөрүшкүлүг кылдыр чурттаарынга, эки ажылдаарынга таарымчалыг кылдыр ыяк туткан. Олар Чара станциязының райончуундан эгелээш үзеткүр төөгүн тургузары-биле ам-даа хөй ажылдаар апаарлар.

БАМ-ның тудуунуң төөгүзүнге эртип турар чыл онзагай боон кирер. Магистральдың барыын болгаш төп участоктарынга соолгу «алдын» звенону хуусаадан эрте салган, 3200 километриниң соңгу Транссибирь оруу-биле поездилериниң шуужуушкунун эгелээн.

Чараның амыдыралы дүргеп чорун турар... Чаа, 1985 чылда, аңаа база-ла хөй-хөй кайгамчыктыг болуушкуннар болур, күш-ажылчы чедиишкиннер-даа чедип алдынар болгаш чаа-чаа чуртталга бажыңнары туттунар. «КазахБАМ-тудугжуларының тудугжулары ол дээш боттарының бүгү күжүн салыр.

ЧУРУКТА: Чаа Чарада бо бажыңнарны Казахстанның төлээлекчилери тутқан.

Чараның «Элегант» ательезинде. Ачы-дуза чедирер бажының эргелекчизи В. Е. Зеленская (солагай талазында) болган бажынчы Ф. И. Дюсембаева сезонның чаа хептери-биле танышып турлар.

Башкы Галина Ивановна Шаронова Чаа Чара суурда орук тудукчуларының урутларын өөредип турар.

Г. ПОПОВТУҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГА

«Тиилелге» совхозтуң Культура бажыңы. Ол кежээ аңаа хоочуннарга тураскаатқан литература-музыкалыг аас журналын эрттирериге бүгү-ле чүүдерни баш бурунгаар белеткээн. Дыштанылга кежээниң түскай сценарий ёзугаар эрттирер. Аас журналны СЭКП Кызыл райкомуиуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар киллизиниң эргелекчи К. Д. Нурзет болгаш профобличөвүлелдиң эвилелдер аразының уран чүүл бажыңының ажылдакчызы К. Ч. Сагды олар организастаар.

Дыштанылга кежээни чорудар сценарийни база оны ушташ башкарар режиссёрунга Клара Чамыяновна Сагдыны шилип алганы таварылга эвес. Ол бо талазы-биле мергежилдиг специалвст. Бо бүгүнүң ачызында кежээ, шынап-ла план ёзугаар организастыг, дээштиг болуп эрткен.

Ам ооң канчаар эрткенин көрээлинер. Сценаны онзагай көрүштүг кылдыр дериг казыптаан. Культура бажыңына кирип келгенивериң кичээнгейин ол дорзан-на хаара туда бергеин билдингир. Фойеде ол кежээге киржири-биле чаладып келген хоочуннарның дугайын көргүскен фото-чуруктар-да хөй, оларны келген кижилер дораан-на сонуургап көре бээр кылдыр дээген казы.

Хоочуннар кымнарыл мичаа? Хертек Амырбитовна Анчымаа-Тока болгаш Тамара Чаш-ооловна Норбу, Республикага ат-сураа билдингир хоочуннарның аныяк чылдагаанында өөренип, ажылдан чараның көргүскен чуруктар онза солун болган. Тывашың төөгүзүнге хамаарыыр, онзагай ужур-уткалыг-даа чуруктар бар.

Көрүүлер бо бүгүнүг баш бурумгаар көргеш-ле сонуургалы хайныгын, кежээге идепкейлиг киржирииге боттарын белеткей берген дег сагындырар. Хоочуннарның эрткен оруктары-биле кежээге келгеннер ол чуруктардан-на кансыдаа бол таныжып алганнар.

Көрүкчүлер эзалы долдур олурургалаппкан. Үстүнде хоочуннарывыс кежээни башкарып эрттирер кижи К. Ч. Сагды-биле кады сценага үнүп келгеннер. Х. А. Анчымаа-Тока биле Т. Ч. Норбу белеткеп каан кресло сандайларга олургулаппкан. Кежээниң планы-биле таныштырган соонда, ооң башкарыкчызы чаладып келгеп ийи хоочуннуң ажылдап, чуруктап эрткен аммадыралы болган хөй ажыл-херектери-биле таныштырган. Оларны алдаржыдып турар кол чүүл — олардың ажылы, чонунга барган болуушкуну.

Ооң соонда «Тиилелге» совхозтуң директору, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады В. О. Оюнга сөс берген. Ол болуукуң чугаазынга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чоокта чаа Москвага эрткен эвилеглиг сессизиниң дугайын чымыгаларга таныштырган. Төрээн совхозунуң соолгу чылдарда чедип алган чедиишкиннерин, ооң мурнакчыларын база ол адаглаан. Хоочуннарның амыдыралчы дуржулгазы ол совхозта база-ла буинныг чаагай үүле-херек болуп турарын ол демдеглеп чугаалаан.

Хертек Амырбитовна болуунуң сактыышкынынга Тываның эртем оруун, культура революциязының догаңгылдезин эң солун кылдыр таныштырган. Аныяк-өскенге эргим, чылыг чагыг сеткерим ол сөглээн. Хоочуннуң ол сөстери дээш аңаа өөрүп четтирээнин чыылганнар илереткеннер. Совхозта бот-тывынгыр артистер «Аваң үнүү» деп ыры-биле аян тутқан. «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен.» «Тарлашкын» деп ырларны Владимир Оюдар, Снежана Кулар олар ырлап күүсеткеннер.

Т. Ч. Норбунуң чонугга бараан болган ажыл-херектери чымыгаларга база солун болган. Ооң соонда «Долуунаның хуулгазында» деп гимнден үзүндүү бот-тывынгыр артистер көргүскен.

Х. А. Анчымаа-Тока болгаш Т. Ч. Норбу оларга Курчер көдээ Советиниң хүндүлүг хамаатылары деп аттарны байырлалыг байдалга көдээ Совет күүскомуның даргазы П. О. Хертек тывысқан. «Аваң үнүү» деп ыры залга олургандар шупту бары үдегээ-биле ырлашкан соонда, Курчер суурда дерээженнер эвилелдиктиң даргазы К. Б. Оюдар чалаткан алчыларны бүгү чонбиле казы суурнуң агитвартираларының организастан кылганы аъш-чем делегледиже талаан. Бүгү-ле аъш-чемниң дээжизин агитвартираларның активистери белеткеп кылган, ында делеп салган. Амданныг аъш-чемни чымыгаңнар амзап сонуургаан.

«Тиилелге» совхозта Культура бажыңына шак мындыг солун хемчеглер удаа-дараа болуп турар. Күш-ажылдың киживлери хостуг шагын шак мынчаар солун, хөлүг кылдыр эрттирип чаңчыкканнар.

А. СОДУНАМ.

Фестивальга уткуштур

Аныяктар чыыжының политиктиг утказы

Аныяктарның болгаш студентилериниң XII Бүгү-делегей фестивалының совет белеткел комитединиң Москвада туруп турары «Юность» аалчылар бажыңынче бо дүнеде кире дүжер болзукарза, силерниң бодалыңарга мындыг чүве кирер —аныяктар шуулганының ажыттымарынга чедир ук эвес артқан-дыр. Фестиваль мурнуңуң ажыдары дүн келгеш тудум улам-на шаңкымчын турар. Делегейниң белеткел комитединиң Москвага болуп эрткен III хуралының соонда билдингенин ёзугаар аларга, ам болур фестиваль болза, бөмбүрзектиң яңзы-бүрү социал байдалдыг аныяктарының изиг сонуургалын болдуруп турар.

Ол чыыштың политиктиг үзүүр-утказы кандыг болгулуг? ПМА-ның корреспондентизи ол айтырыгны фестивальга белеткелдиң Совет комитединиң секретары Андрей Фёдоровка салган.

— Барын чүктүн массалыг информациязының буржуаз хевирлери болза, Москвага болуп эртер фестиваль делегейниң аныяктарының кандыг-даа сонуургалын болдурбас дээрзин чонга тайылбырлаарын кызыдып турар. Ымчалза-даа ол шуут болдунмаан. Чүге дээрге, бирээде, 70 чылдарда Европага яңзы-бүрү социал байдалдыг аныяктарның аразыңга дорт болгаш бижиг харылзаалар, кады ажылдажылга дыка турумчаан. Ылангыя Гавана фестивалының соонда аныяктар шимчээшкинниниң политиктиг бүгү күштери — коммунистерден консерваторларга чедир — яңзы-бүрү айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдарын чугаалажып турар апаргаң.

Ийиде, амгы үениң аныяктары эртнең фестивальдар дугайында дыка хөй солуп чүүлдерни дыыпкан каапкан болгаш ам аңаа боттарын киржирин күзеп турар апаргаң. Бөмбүрзектиң аныяк күштерин фестиваль ышкаш сырый каттыштырыптар ындыг ат-сураглыг, ылгаттынган хевир бөгүн чок. Фестиваль—делегейниң аныяктарының эң улуг дээн политиктиг чугаалажыы-дыр.

Адак сөөлүнде демдеглээр чүве чүл дээрге, делегей байдалының дүшкүүрлүг болуп бергени-биле холбаштыр ындыг чугаалажыг херек апаргаң. Ынчангаш Бүгү-делегейниң XII фестивалын эрттирери чугула херек апаргаң.

— Москвага болуп эртер фестивальдың онзагай чүүлдер-ге чүл?

— Бир-ле дугаарында, национал белеткел комитеттери чурттарының политиктиг күштерининг эң калбак киржилгезин аңаа чедип алыр дел турар. Фестиваль мурнуңуң ажылдэрынга коммунистер-даа, социалистер-даа, либерварлар-даа, шажыныың, профэвилелдериниң, культура, спорт организацияларының, ооң-даа өске угланыышкыннарының төлээлекчилери киржип турар. Делегейниң аныяктар организацияларының дыка хөй Москва фестивалынга боттарының киржир күзелин илереткеп. Бо хүнүерде безин национал 91 белеткел комитеттери тургустуган. Делегейниң колдуундала 150 чурттарының делегаттары келир деп бодап турар бис. Делегейниң 118 чурттарының, аныяктарның болгаш студентилериниң 37 каттыжышкыларының төлээлекчилериниң аразында дугуржуп алганы дыка хөй ийтырыгларны олар аңаа, фестивальга, чугаалажып келгелер.

— Москва фестивалын таарымчалыг кылдыр эрттирериге шаптыктап турар күштер бар бе?

— Бөгүн «шуут-ла ырыг» фестиваль шимчээшкини колдуунда-ла чок. Барын үелдиг чамдык организацияларның талазындан ындыг чүүлдер турза-даа, хамык ужур олардан хамаарыышпас болгай. Бөгүнгү туруп турар ырыг айтырыгларны шиитпирлээр дээс, тайбыңы камгалаларынга сонуургалдыг бүгү күштериниг киржилгезин чокка ол болдунмас дээрзин кижи бүрүзү билир болгай.

— Ам болур фестивальны акшаландырышкынының дугайын чугаалап көрүңерем.

— Бүгү-делегей фестивалин акшаландырарының ийи үелезинин бар. Ол—Национал фонд болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының Делегей фондузу. Ооң бир дугаргызы болза, фестивальды эрттирериге, а ийи дугаргызы — чамдык чылдагааннардан боттарының акша-төгерин-биле Москваже көөп шыдавас апарган делегациялардың киржилгезин хандырары-биле тургустуган. Москвага болуп эртер фестивальны организастап эрттирериге, моон мурнундагы-даа болуп эрткеннээ аныяктар чыыжынга шыкаш, күрүше бюджеттиден акша-төгерингин үндүрбес. Ону аныяктар боттарының күзели-биле, фестиваль фондузунга киргиштирер-биле ажылдап алган акшазын киргиштирип турган чыып алыр.

Дмитрий ПОЛЯКОВ.
беседалашкан.
(ПМА).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТЛВ

ДЕКАБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Шыдыраага делегей чемпионады. 8.50 — «Табачный капитан». Уран-чечен телефильм. 10.10 — «Аян-чорукчулар клуву». 11.10 —11.35 — Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —Док. телефильмнер. 15.20— Концерт. 15.55 — Төөгүнүң арынары. 16.30 — «...Он алды болган» ооң-даа улуг иезу». 17.15 — «А. Твардовский». Док. телефильм. 18.10 — Мультфильмнер. 18.30 — Эртем-таймылбырлыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Концерт. 19.50 — «Рассмешите клоуна». Уран-чечен телефильм. 21.00—«Үе». 21.35—Концерт. 23.05 — Шыдыраага делегей чемпионады. 23.15 — 23.30 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35, 9.35 — Бойдус дугайында 4-ку класс. 8.55—Эртем-таймылбырлыг фильм. 9.05; 13.30— Испан дыл. 9.55—Эстетиктиг кижизидилге. 10.40; 11.40 — Зоология. 7-ги класс. 11.05— «Эт-буле болгаш школа». 12.05 Физика. 10-гу класс. 12.05— —М. Шолохов. «Оожум Дон». 13.20 — Эртем-таймылбырлыг фильм. 14.00 — «Сладкая женщина». Уран-чечен фильм. 15.35—15.40 — Телемедээлер. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уруглarга фильм. 18.35 — «Челээш». 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг үдүүлар, чаштар!» 20.20 — Аймыл чок шимчээшкини. 20.50 — Киножурнал. 21.00 —«Үе». 21.35— Уран-чечен телефильм —«Большая новогодняя ночь». 22.40— Концерт. 23.05—23.50 — Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУҢАР

Амгы кышкы хүннерде соокту күштелгенив-биле холбаштыр өрт аймылы база улгадып, чамдык черлерге өрттүң таварылгалары болгулаан. Ынчангаш чылдылга приборларын, ыланғыя суугуларны, электри керекселерин ажыглаарда, хөөрка-каналга кылырда, өөс аймылыны болдурбазының дүрүмнерин шынгыы сагыырының эргежок чугула хемчеглерин алырыпче организацияларыңа, албан черлериниң, будүүлгелериниң удуртукчуларының, а ол ышкаш бүгү хамаатыларның кичээнгейин Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң өртке удур киллизи угландырыпп тур.

Кижилер хөй чыглыр, техниканың болгаш материалдыг үелиг чүүлдер моорлелгеп черлерге өрттүң аймылын болдурбас дээш ылангыя дүнеки үеде контрольду күштелдирери эргеже чугула. Таныылдарның, одакчыларның ажылынга кыналданы күштелдирери база негеттинип турар.

Хамаатылар! Одалга прибор-ларын ажыглаарда, өрт болдурбазының дүрүмнерин шынгыы сагыңар! Одаттынган суугуларны болгаш бичии урутларны хайгаарал чокка арттырыңар! Электри-биле чылыдар болгаш газ ажылдаар приборларның ажылдаарын соксадырын кажан бажындан үнерде үтпайн көрүңер. От-биле ойнаарымчалыг болумаң!

АГААР

Бөгүн республикага бүрген, ыглыг. Чамдык черлерге быжан хар чаар. Соңгу-барыын өктен даттың дүргени секундада 8—10 метр.

Дүне 40—45 градус, чамдык черлерге 34—36 градус, хүндүс 26—30 градус соок болур.

Кызылга быскан хар чаар. Хаттың дүргени секундада 8—10 метр. Дүне 43—45 градус, хүндүс 32—34 градус соок.

КИНО

ДЕКАБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Зудов, вы уволены» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.20, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тайна корабельных часов» 9.20, «Первая конная» 10.50, 14.40, «Семейный круг» 17.20, «Прелюдия судьбы» 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Необдуманный шаг» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вождь Белое Перо» 14.00, 15.30, 17.30, 19.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Слишком юная для любви» 17.00, 19.40 шактарда.

Хүндүлүг садып алыкчыларга

Чаа чылдың будуузумде садыглаашкынның маябаргаиы-биле хөлбаштыр база чонну сезоннуг, кышпы бараанпар-биле хандырарын эжиндер болгаш садыглаашкынның культуразын бедидери-биле 1984 чылдың декабрь 30-де Кызылдың үлетпүр бараанпар салынының дараазында магазиннери 10-дан 15 шакка чедир ажылаадар: «Саян» универмаг, магазиннер — № 2 «Идиктер», № 3 «Суй-белементер» (хворком остановка), № 4 «Аныл-агый бараанпары», № 5 «Уруглар бараанпары», № 7 «Аян-сава», № 10 «Мебель», № 11 «Спорт бараанпары», № 12 «Электри бараанпары», № 13 (Первомайская остановка), № 14 «Аялга», № 15 (Заречный переулок), № 16 (Кечил-оол кудумчу, 63), № 17 «Артын кезиптер», № 19 (Жилпоселок) болгаш № 22 (хем ол чарыында).

Ол магазиннерде силерге бараанпарны чээп садарын база организастап турар.

Кызылдың үлетпүр бараанпарының садыынга декабрьның суббота хүннеринде чээлп киидизи 9-тан 18 шакка чедир ажылдаар.

ШЫН Редакциянын адрези:

667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, башкы № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлалачыларының 2-35-24, 2-23-54, харыслалгалыг секретарының 2-25-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш үлетпүр киллизиниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу киллизиниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корреспорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-43, почта келбейи бергенив 2-32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3012.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, башкы № 5.

ТС—00658

Республиканская
Библиотека
им. А. С. С.

Бүгү чүртрның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомуну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 298 (12688) | 1984 чылдың дабрь 28, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко сураглыг совет болук чогаалчыларга СССР-ниң бедик шаңналдарын тывыскан.

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Чоокшулап келген Чаа чылбиле холбаштыр чүректиң ханызындан изиг байырны силерге хамыктың мурнунда чедирип тур мен. Чогаадыкчы чаа-чаа чедишкинниерни болгаш бижиг кадыкшмады силерге күзедим.

Өөрүмүүр хүлээлгеми күүседиры — Төрээн чурттуң бедик шаңналдары Ленин орденнерни болгаш «Кадмыр болгаш Маска» Алдын медальдарны сураглыг чогаалчыларга тывысыры бөгүн мектээ таварышкандыр. Уран-чечен литератураны хогаадырынге улуг ачы-хавыяалары, иденкейлиг хөй-иниитичи ажыл-чорудулгазы дээш база ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң тургустуганындан бээр бежен чыл болганы-биле холбаштыр бо бедик шаңналдарга олар төлептит болган.

Бистиң литературавыска совет кижилер ынак. Чогаалчыларның чогаадыкчы күш-ажылын олар хамы күндүткел-биле көрүп турар. Совет улустуң аллаглыг оруун болгаш маадырлыг ажыл-херектерин, бистиң эмгы үеживистиң байлак уран-бодалын эки номнарда көргүскен.

Чогаалчылар — сайзыраңгай социализмни болбаазырангайдылар, ажылчы чоннарны коммунистит ёзугга кижилиг херекче партиямың идепелдиг дузалакчылары-дыр.

Ленин орден-биле болгаш «Кадмыр болгаш Маска» ийи-га Алдын медаль-биле шаңнатканы-биле холбаштыр Социалистит Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары эш Георгий Мокеевич Марковка СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөнүүзүнден байыр чедирер бодай-дыр мен.

Чогаалчы болгаш хөй-иниитиг ажылдакчызы Георгий Мокеевичиви бистиң чуртувуста эки билир. Сибирьниң социалистит хаартымылгаларының дугайында ооң романнары кызбаа-биле сураглаан. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң эш Марков хөй чылдар дургузунда улуг ажыл-пушаан, бодунуң күштерин, организаторлуг аргаларын чогаалчыларның күрээлеңнин сырый каттыштырарынга, бистиң литературавыстың чоокуң аммырал-биле харылзааларын быжыглаарынга бөрүн турар.

Чогаалдарын чойга бүгү-иниң хүлээп көргөн сураглыг совет литераторларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскалы-биле холбаштыр оларга база изиг байырны чедирер бодай-дыр мен.

Фронтучу чогаалчы Анатолий Анаяев, сураглыг чогаалчылар Анатолий Иванов, Сергей Сартаков, литературоведчи-академик Михаил Храпченко олар бөгүн бедик шаңналдарын база ап турар.

Кол нам ам-даа мурнуусту деп, чогаалчылар боттары ховар эвес чугаалап турар болгай.

Чүректиң ханызындан силерге изиг байырны база катап чедирерим, чогаадыкчы чаа-чаа чедишкиннерим күзээрин чоп-шээрел көрүнер.

• • •

Шаңнатканнарның өөнүүзүнден **Г. М. Марков** үүре чугаалаан болгаш бедик шаңналдээнин СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлээн, совет чогаалчылар төрээн партиязын, ооң Ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттыжар деп медеглээн.

Литератураже болгаш уран чүүлче доктаамал киче-ингейлиг дээш. Силерниң сорук кижиректи сагыш салыышкыныңар дээш. Силерге база катап өөрүп четтирдим, эргим Константин Устинович! деп, ол чугаалаан.

Шаңналдар тывысканының үезинде чугаалаарны улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыныары-биле үүлээн.

• • •

Шаңналдарны тыпсып турда, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүүге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги орлаксыгы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Т. Н. Мелешашвили, СЭКП ТК-ның Культура кылдыынның эргелекчизи В. Ф. Шауро, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. В. Прибытков турган.

(СЭТА).

КОМСОМОЛДУҢ КҮЖҮ—ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАДА

СЭКП Тыва обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен V пленумунга «Комсомолга партийжи удуртулганы улам ынай экижидер болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге ооң ролюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга эш К. У. Черненконуң аныяктар-биле ажылдың айтырыгларының дугайында айтыышкыннарын көүүседир талазы-биле областтың партия организациязының сорулгаларын чугаалашкан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринге ачүүлтүүр партия обкомунуң комсомолга партийжи удуртулганы сайзыраңгайжыдып, ажыл-агый болгаш культураа тургузуушкунунга, аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге ооң ролюн бедидип турарын пленум демдеглээн.

Республиканың комсомол организациязы бодунуң хүрээлениинде үмеен беш муң ажыг кежигүнү каттыштырып турар. олар областтың партия организациязының идепелдиг дузалакчылары. Үмеен чеди муң ажыг ооглар, ыыстар. ооң ишкинде он сес муң комсомолчу материалдыг будуруулгеде ажылдап турар. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү аймактарында 330 комсомолчу-аныяктарның коллективтери тургустунган. олар недээ ажыл-агыйны, улеттүрүнү. капитал тудугну. транспортту болгаш ажыл-агыйның өске-даа аймактарын хөгжүдеринге төлептиг үлүүн кирип келген. Бо коллективтеринниң дыка хөйүн дүржүлгелиг коммунистер. ажылдакчылар удуртул. аныяк ишчилерни күш-ажылга хандыкшыдып. байлак арга-дүржүлгазын дамчыдып бөөп турарлар.

Комсомол — ооглар. ыыстарның идей-политиктиг каанаашкынының школазы. совет аныяктарның авангарды. СЭКП-ниң шынчы дузалакчызы. Партия комсомолду бодунуң кол нурлавыры кылдыр санап. ооң ажыл-чорудулгазын доктаамал удуртул. эгелээшкиннерин. чогаадыкчы дилээшкиннерин бүгү талалыг деткип турар. «Найыралл». «Наоын». «Тоогалыг» совхозтарда. Кызылдың үлеттүр салыында. ажаанылгар фабриказында. «Тыва кобальт» комбинатта. автоорук техникумунда партия организациялары комсомолду удуртуп. аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге ооң ролюн бедидип талазы-биле чамдык эки дүржүлганы чедип алган.

Ынчалза-даа комсомолга партийжи удуртулганы немнели. комсомолдуң область организациязының ажылы СЭКП Төп Комитединиң негелделеринге четпейн турарын партия обкомунуң ээлчеглиг пленумунга демдеглээн.

Комсомол организацияларын удуртурунче. аныяктар-биле ажылдың эниижидеринче кошкак ынчаңгай салып түрээ партия эге. организациялары республикада ам-даа бар. Ылангыя бо ажыл «Тыва тудуг». «Шагонартяжстрой». «Тыва кодээ тудуг» трестерде партия организацияларында кошкак. «Мал ажылы — комсомолдуң шалыпчы херээ!» деп патриотчу шимчээшкин кошкак хогжуп турар. Бо беш чылдың эгезинден бээр чеди чүс ажыг ооглаонды. кыстарны мал ажылынче чоруткан деп саннар бар. Оларның чежек хирези ам ажылдап турарды биилиннес. Моон алгаа кеергө. совхозтарның партномнарөзы. партия организацияларөзы мал ажылынга аныяк кадрларны өөредип. быжыглаар хемчегларни четпес шиитпирлеп турар. Экономиктиг болгаш социал-политиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге аныяктарны калбаа-биле киириштирер. оларның эгелээшкинин деткиир. олардан негелдени күштелдирээ херек.

Аныяк коммунистер боттарының партийжи саядарын аныяктарга чедирип турар. оларның саны республикада бир муң ажыг. Аныяк коммунистер комсомол организацияларын удуртуп. бюро кежигүнү болгаш өске-даа партийжи даалгаларны күүседип тура. бодунуң чамыттарынга арга-сүмеен бөөп. дузаны чедирип турар. Партия организацияларөзы оларның ажылынга деткимчени хүн бүрү көргүзер ужуулуг.

Аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезининң айтырыгларын СЭКП Кызыл хооркому. райкомнарөзы. парткомнар. партиялыг эге организацияларөзы ам-даа кошкак шиитпирлеп турар. Күш ажылчы коллективтерде комсомолчуларже болгаш аныяктаже чогуур кичээнгейни салбайн келгенинден планныг анаалаларны күүседир дээш демиселде. социалистиг чарыштарны кошкак киржип турар. Ол ышкаш оларның бедик будуруучулуг ажылдаарынга. профессионал мергежилиин бедидеринге өөренириңге. дыштанырынга эргежок чүгүлө таарымчалыг байдалдарны тургуспаан. Улус ажыл-агыйының алдыларын комсомолчу-аныяктар коллективтери эвээш. Аныяктарны политиктиг өөредилгезин организастаар туралында шыкты четпестер бар. Тос муң ооглар. үүгүлээ ниити билигнии. политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң кандыг-даа үзүрлеринде хаара түттүнмээни. Культура министерствочер-черде партия. совет. профэвилел. комсомол органнар аныяктарның культурулуг дыштанылгазын организастаарын. күш-культура болгаш спортту сайзыradырынче чогуур үзээнгей салбайн турары четпес.

Партия Кызыл хооркомунун. райкомнарының пленумнарга. коммунистерниң хуралдарынга СЭКП ТК-ның негелделеринге дүүштүр комсомолга партийжи удуртулганы улам күштелдирээринге хамаарышкан айтырыгларны ханызы-биле болгаш бүгү талалыг сайгарып өөгеш. аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин эниижидеринче угланган хемчегларни айытпан доктаалдарны хүлээп алган. Хүлээп алган шиитпирлериң күүселдезин чедип алыр дээш организачы ажылы. негелдени партия организациялары күштелдирер ужуруг. Партия ажылдаачылары. ажыл-агый удуртукчулары аныяктар-биле ажылче ханылап киреринн чедип алыр. аныяк ишчилериң ажылдаарынга. чурттаарынга. өөренириңге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш тодаргай хемчегларни ыыө ужуулуг.

Комсомолдуң күжү — партийжи удуртулгада. ынчаган партия организацияларының сорулгазы болза СЭКП Төп Комитединиң доктаалында. эш К. У. Черненконуң чугаалаанында айтыышкыннарга. партия Тыва обкомунуң У пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр комсомолга партийжи удуртулганы бүгү талалыг күштелдирээри болуо. Ылангыя комсомол организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидээри. аныяктарның күш-ажылчы. идей-политиктиг мөзү-шынаа. патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезин күштелдөөри. оларны экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге эйтырыгларын шиитпирлээринге идепелдиг киириштирээри. будуруулгениң ажыктыын. ажылдың ыынарын бедидээр. күш-ажылчы коммунистиг ёзу-биле иевру. камналга база үлегерлал дээш социалистиг чарышты калбартыры чугула. Коммунист бүрүзү комсомолчуларны болгаш аныяктарны ынанчыл чагыгларга шынчы. Коммунистиг партияның хөрээнгө социалистиг Төрээн чурттуна бердинген ыыдың өөредип. кижизидер дээш боттуг хемчегларни алыр болгаш боттарыгыр. бодунуң үлегер-чижээн көргүзер. байлак арга-дүржүлгазын дамчыдып бээр хүлээлгелиг.

Февраль 24— соңгулдалар хүну

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыынга. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыжыынга. улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он тоску чыжыынга соңгулдаларга белетээл бисте хүнден хүнче калбарып турар. Бо хүннерде республикамың булун бүрүүзүнде депутаттарга кандидаттар депшидилгези уламчылап турар.

Довуракпың автотранспорт будуруулгезиниң ажылчыры, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчыл боттарының соңгулдалар үнүн хуралынга чыглып киирер. Оңу үк будуруулгеның начальниги И. Ю. Грейсер ажыткан. Будуруулге кылдыын начальниги В. И. Сооң сес алгаш, соңгулдаалы үткүштүр коллективтиң ажылчы чедишкиннериниң дугайында чугаалаан. Ол ба АССР-ниң Дээди Совединиң соңгулдалар талазы-биле Довуракпың Комсомольск 43 соңгулда округунуң депутатка кандидат кылган СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополовту депшидиин саналдаан. Үк саналды Б-ниң ажыглал кылдыынның пальниги Н. А. Курохтин. ысарылар бригадири В. Д. Омдагай олар деткип. чүве гаалааннар.

Ак-Довуракпың Комсомольск 43 соңгулда округунуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр СЭКП обкомуның секретары **Григорий Николаевич Долгополовту** депшидер деп саналды хуралдың иржикилеря бир үн-биле деткээннер.

• • •

В. И. Ленин аттыг «Тыва маг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары. инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары Ак-Довуракпың Комсомольск № 43 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутат депшидер талазы-биле хуралды база эрттирген. Ооң кирээкилери үк округтан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Григорий Николаевич Долгополовту** депшидер деп шиитпирни чаңгыс кижи дег үндүрээннер.

• • •

«Сүт-Хөл» совхозтуң коллективи хойжу Р. С.-Б. Донгакты эки билиряер. Чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар ол малчывынын дугайында чугаа үк совхозтуң ажылчыннарының. инженер-техниктиг ажылдакчыларының. болгаш албан-хаакчыларының хуралынга болуп турган. Совхозтуң комсомол комитединиң секретары Н. О. Оидар үк хуралга берген саналынга Р. С.-Б. Донгакка улуг бүзүрелди көргүзерин. оңу Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга депшидерип саналдаан. Оңу совхозтуң профэвилел комитединиң даргазы С. Ш. Монгуш. мал эмчизи Н. С. Ооржак. зоотехник А. Оидар олар изии-биле деткээннер.

• • •

Үк хуралдың шиитпирлерин мынаы: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Сүт-Хөл № 68 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр **Римма Сайын-Белековна Донгакты** депшидер.

• • •

«Көлээ электротудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң кызылбулуунга чыглып келген ажылчыннар. инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар соңгулда иргинүң хуралын эрттирген. Оңу ында профэвилел комитединиң даргазы Н. Г. Лаксакова ажыткан. мастер А. В. Кудрявцевке сес берген. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге. чер-чер Советтериниге соңгулдаларга уткуштур коллективтиң күш-ажылчы чедишкиннериниге ол доктаашкыган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Кызыл хоорайның Пролетар № 8 соңгулда округундан депутатка кандидатка Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң Политкилдизиниң начальниги В. П. Суровту депшидерин саналдаан. Үк будуруулгениң кол механиги Ф. К. Чугунов. ажылчын Л. Ф. Ильиных болгаш эскерер-даа сес алгаш. мастерниң саналын деткээннер.

Кызылдың Пролетар № 8 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадынга республиканың Иштики херектер министерствозунуң политкилдизиниң начальниги **Вальдемар Петрович Суровту** депшидер саналбир үн-биле хүлээп алганнар.

• • •

Барыын-Хемчиктеге «Барлыг» совхозтуң кызыл-булуунуң кылган ажылчыннарның. инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралын совхозтуң партком секретары У. Д. Монгуш ажыткан. Күш-ажылдың хоочуну. ажыл-агый эргелекчизи М. С. Бойлу Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр мурнавчы механизатор С. К. Ооржакты депшидер деп саналдаан. Ооң даштан ажинге бердингенин. кандыг-даа ажылга харыысалгалыг чорууп көргүзүп турарын чугаалаан. ол саналды деткиринче эш-өөрүн кыйгырган. Санал бергеннер: бухгалтер О. Д. Салчак. саавчы Г. О. Куулар. электрик Ю. Ш. Монгуш. инженер Б. Д. Хомушку. олар сес ап. С. К. Ооржак идегелге черле төлептиг болуурун чугаалап. ук саналды деткээннер.

«Барлык совхозтуң механизатору **Сарыг-оол Кушкашоолович Ооржак** үк хуралга Барлык № 48 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиттиргеп.

• • •

Өөрде «Торгалыг» совхозтуң сүт-бараан фермазы чылдан чылче багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Оңу Өөрү район Совединиң депутады А. К. Аймыкы билдингир удуртуп турар. Күш-ажылга хамыыкан. кады ажылдап турар эш-өөрүге эптиг-эвилек эргелекчиге торгалыгжылар база бедик бүзүрелди көргүскеннер. **Анайбан Кыргысовна Аймыкыны** олар район Совединиң депутадының кандидадынга ам база катап депшиткеннер.

• • •

«Чодураа» совхозтуң мурнакчы хойжузу. Маадыр-оол Д. Ш. Миннейни совхозтуң ажылчыннары. инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары. Тес-Хем район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткеннер. **Делгермаа Шоюновна Минней** оларның бүзүрелдин оправдыктырар дээрзинге хуралдың киржикчилери боттарының саналдарынга чугаалаан турганнар.

КОМИССИЯЛАР ХУРАЛДААН

РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжыынга соңгулдалар талазы-биле Кызыл № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының хуралы дүүн болган. Оңу үк комиссияның даргазы. «Тыва суг тудуг» трестиң слесарь-эптекчизи В. М. Зуев эрттирген.

Бедик бүзүрелди көргүзүп. соңгулда комиссиязының составынче депшиткеня дээш күш-ажылчы коллективтерге өөрүп четтиргенин кежигүннер илереткеннер.

Соңгулда кампаниязының үезинде Кызыл районнуң телефон болгаш радио харылзаалының ажылын канчаар организастаарының дугайында Кызыл районнуң харылзаа белдириниң начальниги В. А. Макаровтуң дыңнадыын комиссия дыңнаан чугаалашкан. Ол ажылда бар четпестерни чайладырын негээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдаларга белеткелдиң бистиң республикада канчаар чоруп турарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң организастыг киллдизиниң эргелекчизи А. И. Барков дыңнадыг кылган.

Соңгулда кампаниязының үезинде комиссияның кылыр ажылының планын оон кежигүннери чугаалашкан болгаш бадылаан. Ол ышкаш хүлээлгелерни база хуваагап. соңгулда участоктарының номерлериниң тес-дараалашкызын чугаалашкан.

• • •

РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар талазы-биле Чадаана № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының баштайгы хуралы дүүн Х. Э. Монгуштуң даргалаашкыны-биле болган. Үк комиссия кылыр ажылының планын бадылаан. кежигүннериниң хүлээлгелерин хуваагаан.

АК ЧЕМНИҢ ЭЭЛЕРИНДЕ

Республикада мурнакчы будуруулгелериниң бирээзи — Кызылдың сүт заводунуң коллективи он бирги беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Завод бо чылын план ёзугаар 4213 муң рубльдиң барааннығ продукциязын будурер турган, ону 33 муң рубльге хамыр боттандырып, сайгарарын 100,1 хуу күүсеткеш, декабрь 11-деп эгелеп келир чылдың үлүүнде шалыпчы ажылдап турар.

Заводта ажылдап мергежээн специалистериниң бирээзи кол технолог Татьяна Борисовна Смирнова-биле ужуражып, будуруулгениң цехтеринче кирдивис. Техниктиг ажылчыннардан эскелер мында шупту ак халаттарлыг — ачылгылеле. Сүт болбаазырадыр цех—ында кол участок. Анаа кирип келээривиске, улуг аллюминий саналар. ынаар-мынаар чоруткан ак-ак хоолайлар-ла хей болду. Кижилер боттарының туруштарында чай чок ажылдаан: бир чамдызы сүттү саваларга кудар улуг машинаның чоогунда. эскелерн база-ла боттарының хүлээлгелерин тус-туста күүсеткен. Дажыы хемчек — электрлиг шимчедикчилер доктаамал ажылдап турар. шаалаан пэпт бүстү саналар шуурунга. чылдыылга чорударынга ажылдап турар.

Улуг-улуг сүттүлер ыынаш лериглелер турган хөлгем ораалге келдивис.

— Бистиң үс чылдың үндезилеттирип турар пегинис бо-дур. чылда 218 тонна продукция будурер турган. оон октябрь айда сөөлеп Тываның 40 чылдыгга утказутур күүсеткенбис — деп Татьяна Борисовна чоргаарал-биле чугаалады. Ол цехтиг ажылчыннарөзы Анна Сундуй-оол. Екатерина Тюрогоза олар үезинде талалыг шалыпчы ажылдап. чыл төнүүрүге чедир ам-даа 45 тонна сүттү ышкыр үндүрер дээш безинтеп хүлээп алган күүседиривиске хооюшкаан.

— Коллектививис ачы-ажылчы коргүзүглерни ханчап чедип ап турарыл? — деп, Татьяна Борисовнадан айтырдым.

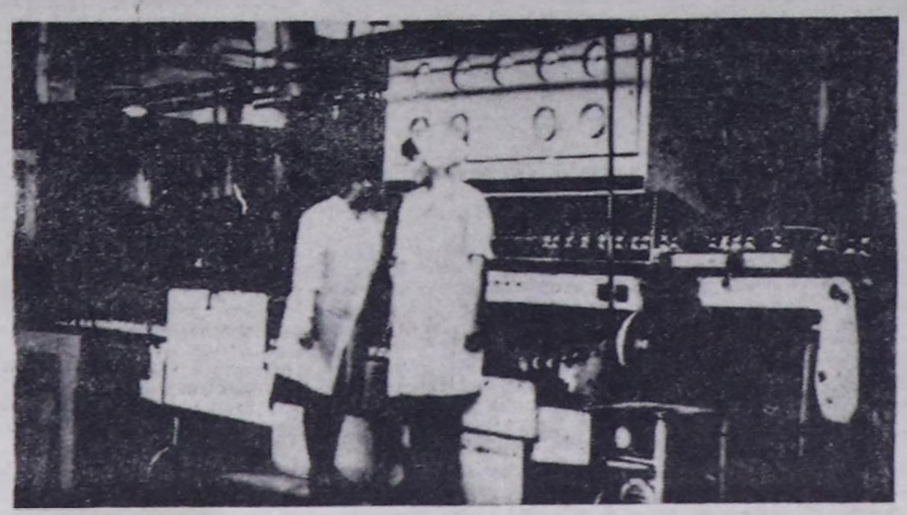
— Бистиң заводтуң администрациязы, партия организациязы, профэвилел комитеди ажылдың будуруучулуун. шынарын чедип алыр сорулгабиле сагыпга-чурумну эниижиринче сагыш салган бис. Чүге дизе заводтуң цех бүрүзү араазында тудуш харылзаалыг, эвилчегде чаңгыс ажылчын ажыл шагындан озалдаар азы шуут келбейн баар болза, эскe цехтер база туруушкунга таваржыр. Чижээлээрге. октябрь айда ажылчынар А. Забелин, В. Чооду олар ажыл шагы үскен. Оларга бир айның шаңнал акшазын бербес кылдыр администрация, профэвилел комитеди шиитпирлээн. Үлүсчу контролёрларның ажылы багай эвес. Ооң кежигүнери Н. Шипунова. В. Нагаев база ооң-даа эскелер продукциының шынарын хынаарынче улуг кичээнгей салып турар — деп. Т. Б. Смирнова чугаалады.

Ажылга. ооң будуруучулуун бедидеринге кол идиг берип турар чүүлдүң бирээзи —эргилериниң чаа. бедик будуруучулуг машиналар-биле солаакы болуп турар. Чижээлээрге. ажыл-агыйлардан келген сүттү хүлээп алыр цехте бирээзин-ле б тонна сүт кирер үш улуг цистерналы тургускан болгаш оңу часпас саваар (РМ2 маркалыг) чехословак приборга кошкан. Бир машина сүттү 3—4-ле минутада хүлээп аптар. Оң цехтиң ажылын хөсөй Советниң депутады. чөөрбк чыл ажылдаан Н. П. Долженко эки удуртуп турар. Сүт дужаар дээш эштет машаар чоруп узуткаттынган. Сүттү шилдерге кудуп. савалаар чаа машинаны (чурукта) база ажыглалга киирген.

Сүт продуктуларын бозбазырадырының болгаш оңу савалаарының чаа шуушпурулга ыпгумун дерип тургускан. Творогту саазынга хаптаан. сметананы шилдерге кудаан. садыгларже чорудуп турар. Ында комсомолчу Валентина Минеева (чурукта) ажылынга хөлчок мергежээн.

Химиктиг лаборатория чок болза. сүттүң шынарын. ускуурун шеердирип берге. Ында аныяк специалист Ольга Кинзевзаны (чурукта) коллектив хүндүлээр.

Заводтуң коллективи бар

Фоторепортаж

ЖУРНАЛИСТЕР СЪЕЗДИЗИ

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң X съездизи дүүн Кызылга болган. Республика болгаш районнар солуунарының Тыва АССР-ниң Телевидениеге болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле күрүне комитединиң ажылдакчылары. оларның штаттан дашкаар бижикчилери съездиге киришкен.

«Республиканың Журналистер эвилелиниң баштаар черинин ажылының түңнелдерин болгаш партияның XXVI съездизиниң. СЭКП ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар талазы-биле массалыг информация чепсектеринин сорулгаларының дугайында» Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин даргазы. «Шын» солунның редактору **В. С. Шаравин** отчеттуг илеткел кылган. Он бирги беш чылдың даалгаларын. чүрттүн Аъш-чем программаларын ажыглап. темнээ чылырбейн турган. чыл төнүүрүге чедир 70 муң рубльдиң продукциязын будурерин хүлээлеп. ону бо хүннерде күүседириниге келген.

В. КАРА-САЛ.
Авторнуң фотолары.

ЯНВАРЬНЫЫН ЧАА ЧЫЛГА ЧЕДИР

Хендергенин агаар-бойдузу ширнин. мичалзажок Жданов аттыг совхоз бо беш чылдың эгезинде ашаа сүт-бараан фермазын тургускан. Эрткен чылдарның дүржүлгазындан көөрге. сүт будурери болгаш ону күүрүнеге садарын чыл санында ковүдеп келген.

Он бирги беш чылдың дөрткү чылында ферманың тургустуганын чылдагымзыннан ийи катап хой сүттү күүрүнеге садарын планнаан турган. Ынчалза-даа ферманың ажыл-ишчилери Совет Тываның дөртен чылынга тураскаатканы социалистиг чарышка идепелдиг киришкеш. сүттү будурерининдаа. садарынын-даа планнарын бир ай бурунгаар күүседипкеп. Ооң түңнелинде 254 тонна сүт күүрүнеге кирген. Мурнакчы коллектив келир чылдың үлүүнде ажылдап турар болгаш январьның планын Чаа чылга чедир күүседир сорулганы салган.

Сүт-бараан фермазында мурнакчылар хой. Ылангыя комсомолчулар Элеонора Мажитоол. Ирина Хүрбээ. Юлия Серемаа болгаш коммунистер Валентина Серендик. Үйнук Чымба. доочуннар Куске Монгуш. Алдын-кыс Сундуй олар социалистиг чарыштың мурнакы одурүүн үргүлүг ээлеп келгенивер. Ажылдың чедишкинниг болдуунга ферманың эргелекчизи Владимир Быкованың улуг база бар. Үк коллектив Чаа чылды мынчаар үтүүп турар.

Д. ШУЛУУ.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ арны

1984 ч. декабрь № 12 (130)

Кыштаглаашкын—хүннүң чугула айтырыы

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫРЫ-БИЛЕ

Улусчу контролёрларның Москвага болуп өртеен Бүгүэмилел човуулел хуралы СЭКП ТК-ның февраль, апрель (1984 ч.) Пленумнарының айтымшкыннарынга дүүштүр күш-ажылдың сагыага-чуруму чыыглаарының, будуругете база хандырыга албанынга организастыг болгаш чурумнуг болур чоруктуң бедидер талазы-биле улусчу контрольдуң соруулаларын чугаалаашкын коргеп.

СЭКП ТК-ның Чиргизие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведиңниң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко човуулел хуралга чүве чугаалаваш, мал ажылын сайзырадырынче кичээнгейин салган. Орта үнделээш, СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Соведиңниң күүсекчи комитединиң каттыжыкан хуралының 1984—1985 чылда мал кыштаглаашкынын организастыг арттырер болгаш кышкы үеде малдың продуктулуун човуудедир хемчегларни ажыглаан кылган.

Доктаавлы амыдырелга ботгандырар талазы-биле районуң улусчу контролёрлары, агроүлетпүр каттыжышкынының түскай эртемнигларибиле бо үеге чедир район хемчээлдиг үш хынаваны болгаш рейдилерни совхозтарга чорутkан. Бирги хынаваның түнелии ноябрь 5-те районуң агроүлетпүр каттыжышкынының човуулелинге чугаалаашкаш, чедир кылдынмаан чүүлдерни эдерииң талазыбиле 7 хонуң хүүсаны берген. Ийнги хынаваны улусчу контроль комитединиң кежигүннери болгаш улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар кодээ ажыл-агый килдизиниң инспекторларының киржилгези-биле совхозтар дайы-биле бир хүнгеп хынаваны чорутkаш, тус-тус совхозтарга партком болгаш күүсем кежигүннериниң база совхозтуң түскай эртемнигларииң бригадирлериниң, профком, комсомол комитеттериниң киржилгези-биле чугаалажып, сайгарылганы кылып, чедир кылдынмаан ажылдарының талазы-биле немелде дааглаарны берген. Ийнги хынаваның түнелиинде чугаалаашкан

НИИТИ БИЛИГ ШКОЛАЗЫНЫҢ БАЗА БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА ДҮРУМ

НИИТИ ҮҮЛДЕРИ

1. Өөреникчилерниң күш-ажылга кижизидилгезин, өөредилгезин, профессионал угланышкынын болгаш профессионал белеткелиниң талазы-биле сорулгаларын чогумалыг шинтирлээринге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш олардың ниитилеп ажыктыг, бүдүрүкчү күш-ажылын организастаар ортумак тос чылдың, ол шыкаш тускай ниити билиг школаларын-га база бүдүрүлгезиниң кирижилгезин бодтандырып, социал хөгжүлдезиниң планнарынга киирер.

Социалистиг чаруштың түңнелиг үндүрерде өөреникчилерниң күш-ажылга белеткелин бодтандырырынга база бүдүрүлгелериниң кирижилгезин барымдаалап көөр.

4. База бүдүрүлге болгаш школа-биле калы ажылының сорулгазы болза I—VII класстарның өөреникчилериниң ниити күш-ажыл белеткелиниң политехниктиг байдалын база VIII класстан эгелээш —маслаг профессияларга белеткелдин хандырары болур. Күш-ажылга кижизидилге болгаш өөредилге база профессионал угланышкын долу эвес ортумак школаны доозуп турар өөреникчилер өөредилгезин база профессиялар өөредилге черии база профессиялар медерелдии-биле шилип алган болдур ужурлуг. Ортумак школаны доозуп турар өөреникчилер тодаргай профессиялы чедип алган болур.

Школачылар база бүдүрүлгениң коллективинге күш-ажылчы дадыгышкынны чедип алыр, коллективизмге, организастыг чорукка, сагыгларчурумга, күш-ажылга медерелдиг болгаш ак сеткилдиг хамаарылгага өөренип алырлар.

5. Өөреникчилерниң күш-ажылга кижизидилгезин болгаш өөредилгезин, профессионал угланышкынын болгаш профессионал белеткелин, оларның ниитилерге ажыктыг, бүдүрүкчү күш-ажылын организастаарлары дээш харысаалганы база бүдүрүлгениң удурткучузу коллективтиң ажылдакчыларының бирээзинге даасхан болур.

6. Күш-ажылчы белеткелдиң тодаргай ужур-утказын болгаш арга-хевирлерин бот-боттарының аразында хүлэлгелерин болгаш оларны бодтандырарының хуусааларын айтып турар өөреникчилерниң күш-ажылчы белеткелиниң талазы-биле кады ажылдарының керээнии база бүдүрүлге биле школа чарын алыр.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ КҮШ-АЖЫЛГА БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БАЗА БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫЛЫНЫҢ УЖУР-УТКАЗЫ

7. База бүдүрүлге VIII класстан эгелээш өөреникчилерниң массалыг профессияларга профессионал белеткелиниң байдалдарын хандырар, школачыларның ниитилерге ажыктыг бүдүрүкчү күш-ажылын организастаар. Ук сорулгаларга хамаарыштыр бүдүрүлге:

бүдүрүлгеде бар өөредилге-бүдүрүлге базазының ажылдаар болгаш сайзыралдыр, бүдүрүлгеге, школага болгаш школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге комбинациялыг боттарының структура белүктериниң эргелерин ёзугаар өөредилге цехтерин, участоктарын, мастерскаяларын, школачылардың күш-ажыл болгаш дыштанылганын станнонар лагерин, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының хову турлаан болгаш школаның арга-арыг белүүн тургузар, ол шыкаш тус-туста ажылдаар черлерни тургузар, ол шыкаш айытыгаи белүктериниң техниктиг болгаш ажыл-агый хандырылгазы база бажыңнарының сеп-телгезин боттандырар,

чогуур хемчээлиг дериглерниң, техниканың, керекселерниң, инструменттиктерниң, инвентарының, кыбар-каар болгаш эскеда материалларың, хереглеер чүүлдерниң, полуфабрикаттарның, комплектиг кылыгларны бээр, хамаарышкан профессиялың ажылчыларында доктаатынгаи норма ёзугаар тускай хелпи өөреникчилерге бээр, ол шыкаш чер участоктарын тускайлаар;

өөреникчилерни өөредиринге болгаш оларның күш-ажылын удуртуруга специалистерни, мергежилдиг башкылаларын болгаш колхозчуларны чоруурга база ол-ар оларның башкылаалыкшын ажылын контролдаар база деткиир;

боттарының өөредилге-бүдүрүлге структура белүктерине VIII—XI (XII) класстарның өөреникчилериниң профессионал белеткелин, оларның ниитилерге ажыктыг ажылчы, ол шыкаш өөреникчилер бригадазының, арга-арыг белүүнүң, өөреникчилериниң ескө-даа күш-ажылчы каттыжышкынарының ажылын организастаар, оларга бүдүрүлге онаалдазын доктаадыр, продукцияны санап көөр болгаш сайгаар, доктаатынган чурум ёзугаар школачылариның күш-ажылынга тәлевирии бээр, күш-ажылчы белеткелдиң үезинде школачыларның аъш-чемин хандырар, оларны өөренир болгаш ажылдаар черинге чедирерин хандырар;

школаның доозукчу классчарының өөреникчилерин ук бүдүрүлгеге чедип алган профессиязының аайы-биле эге тарифквалификация разрядын (класс, категория) тыпсыры-биле аттестаттаар болгаш доктаатынган чурум ёзугаар чогуур хереченнел бижиктерин (шынзылгаларны) оларга тыпсыр.

Школаның база бүдүрүлгезиниң орумак профессионал-техниктиг училищелериң базазынга школачыларның күш-ажылга өөредилгезиниң ниитилерге ажыктыг, бүдүрүкчү күш-ажылын организастаар чорударынга болгаш өөреникчилерге бүдүрүлгеде техника биле технология бүдүрүшкүнүүнүң экономиказы болгаш организастаарыбиле таныжылганы организастаар.

12. База бүдүрүлгениң эргелери:

школачыларны өөредиринге мастерскаяларны, өөредилге лабораторияларын болгаш кабинеттерин дериниринге эргежок чугула дериг-хереселдерним, инвентарьны болгаш материалдарны кандыг-даа өртемчейлер чокка үстүнде турары органнарга болгаш ССРЭ-ниң Күрэлэндырлга девискээр органнарынга азы ол материалдыг үнелиг чүүлдерни сайгаарарын даасхан министерстволарның, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарның сайгарылга органнарына дыңнатпайн школага дамчыдып бээр;

плановай ажыг чымлалдарның күсели-биле ниити билиг школаларын тудар, сеңгээр болгаш дериир чарыгдылларны кылыр;

база бүдүрүлгениң капитал болгаш агар сепгелгезиниге тускайлаан акша-хөрөңгелерниң күсели-биле ниити билиг школаларын өөредилге чылынга белеткээринге, күш-ажыл кичээлдерин эрттирер өрээлдерин, өөредилге кабинеттерин болгаш мастерскаяларын дериниринге дуза чедирер.

13. База бүдүрүлге специалистерин, мергежилдиг ажылчыларны болгаш колхозчуларны, оларның боттарының өөшпөөрешкени-биле, доктаатткан чурум ёзугаар ол ажылдакчыларның ортумак шалының хевээр арттырбышаан, өөреникчилерниң профессионал өөредилгезин болгаш ниитилелге ажыктыг, бүдүрүкчү күш-ажылын организастаарыбиле чүгле чаңгыс эм —социал хөгжүлдезиниң планнарынга киирер.

14. База бүдүрүлгениң күш-ажылчы коллективи коллективтиг керээге школачылариың күш-ажыл белеткелиниң өөредилге-материалдыг базазазының хөгжүдер болгаш бижиктиг, дериг-хереселдери, инвентарьны болгаш материалдарны үндүрүп бээр, өөреникчилериниң күш-ажыл өөредилгезине специалистерни болгаш мергежилдиг ажылчыларны чорудуп бээр талазы-биле хемчеглерни төлевилеер эргелиг.

15. «Чырыдымшкын болгаш профессионал-техниктиг өөредилге системазының башкы кадрларының белеткелин сайырангайжыдар, мергежилдиг бедидер болгаш оларның күш-ажыл болгаш амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайындаа СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң 1984 чылдың апрель 12-деги № 316 доктаалының 13 пунктузуун ёзугаар база бүдүрүлгениң удуртукчузу болгаш профзвилел комитеди бар арганы ажылган, башкыларга база бүдүрүлге-өөредилгезиниң мастерлериге санаторий-профилактоорийлерже пансионаттарже, дыштанылга базазаларынче путёвкаларны тускайлап бээр, хамаарылгалыг эмчи албан черинге оларны быжыглаар.

БАЗДА БҮДҮРҮЛГЕГЕ ХАМААРЫШТЫР ШКОЛАНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

16. Школа база бүдүрүлгениң ут-шинн болгаш оон масалыг профессиялырга хереглении колдай бармындалап тургаш, өөреникчилерниң күш-ажыл кижизидилгезин, өөредилгезин, профессия шилилгезин болгаш профессия белеткелин, оларның ниитилерге ажыктыг бүдүрүлгеге күш-ажылын удуртур талазы-биле организастыг педагогиктиг удуртулганы хандырар.

17. Школа өөреникчилерни күш-ажылга өөредир болгаш удуртур талазы-биле тускайлаан берген специалистерниң, мергежилдиг ажылчыларның болгаш колхозчуларның педагогика айтыыларының талазы-биле кичээлдерин (лекциялары, бесседаларны, семинарлары) организастаар, педагогика биличилерниң пропагандазын чорудар. Школаның башкылары база бүдүрүлгениң күш-ажылчы коллективинге политика-кижизидилгелиг ажылга киржир.

18. Школаның удуртулгазы, башкылар коллективи база бүдүрүлгениң өөреникчилериниң күш-ажыл белеткезинге үндүрүп бергени дериг-хереселдерни, техниканы, чепсекхереселдерни, инвентарьны учёткө ап, каныыр ажылдарын хандырар, электри энергиязының, одаар чүүлдүң болгаш материалдарның камналгазын чедип алыр, өөреникчилерни социалистиг өөнүге каныыр чорукка, күш-ажылчы сагыгларчурумнуң сагыырынга, бодуң ап чоруурунуң бедик культуразынга кижизидер.

19. Школачылар база бүдүрүлгениң чазагайжыдылгазынга болгаш ногаанчыдылгазынга, аңаа даасхан катап ажылгаар чиг-этти чымыраның планын күүседиринге, бүдүрүлгеге культура-массалыг ажылга идепкейлиг киржир, школа назы четпээн уруглар адбан черлериниге шеф дузазын көргүзер, мал чеми белеткелинге, дүжүт ажаалдазынга, өске-даа көдээ ажыл-агый ажылдарын чорударынга, арга-арыг ажаалдазынга дузазын чедирер, бодлуг камгалалының талазы-биле хемчеглерге киржир.

СОЦИА ЧУРТТАРЫ

КОМБИНАТТЫ — ХУУСАА БЕТИНДЕ

ГАВАНА. Пунда-Гордалда (Ольгин можу) ниикель комбинадының түдүгжүлары ону Куба-Совет Компартказының III съездизинге чедир ажылгазга хуусаа бетинде кинрелин дүзээшен. Төлевилел ёзугаар комбинатты 1985 чылдың декабрьда ажылгазга киирер турган.

Комбинатты ажылгазга киирген соолуүде Моа дагның байлак, рудалырын ажылган эгелээр болгаш чүүгүүң чөөн талакы девискээрниге Ольгин можу республикының дат-рудаа үлетчүрүүнүң төөу болур.

Пунда-Гордадын 14 километр черде ийнги никель комбинадын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң ценкигүвеин чүрттарының киржилгези-биле Хосталга ортулуунда база дөрен турар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ «АК-КӨК ОРУКТАРЫ-БИЛЕ» ПРАГА.

ЧССР-ниң иен хем транспортүнүң ажылдакчылары бо чылдың планын чедиишкинниг күүсеткеннер. Чехословакияның Лабск-Одер болгаш Дунай пароходстволарының суднолары улус ажыл-агыйының 13 миллион тонна чүктерни дамчылаан.

Хем транспортун хөгжүдерин Чехословакияда улуг ужур-дузалыг деп санаан турар. Ында хем транспортунуң чүк сөөртүлгези болгаш пассажирлер аргыштырылгазы улуг камналганы берип турар.

Чүрттүң хем транспортунда ниитизи-биле 800 судналар бар. Хем флодунуң базазының чүгле алгыдар эвес, харын-даа бар ортоолдарын чаартырын, чаа ортоолдарын немей тударын ЧССР-ниң хем транспортунуң хөгжүлдезиниң программазында айтыкан.

ЧААРТЫКЧЫ САНАЛДАР КӨВҮДЕЭН БУДАПЕШТ.

Венгрияның «Будапэлакс» пос-таавы каттышкынышкынының бо чылын шинтээдин ажылаан чаартыкчы саналдарының саны эрткен чылдаавышлан барык 70 хуу көөрдээш. Будүрүге каттышкынышкыны оон түңнелинде 10 миллион форинт акшанын камналгазын чедип алган.

«Будапэлакстың» чедиишкинчери чаартыкчыларны болгаш чогаадыкчыларны мораль база материал талазы-биле дотнаирине, мурнакчы дүржүлганы нептерлерине үлеледелиттигеп. Чаартыкчыларның болгаш бригадаларның ажылының түңнелдерин бүдүрүлгениң коллективинге доктамал үндүрүп, чаартыкчы, чогаадыкчы саналдарның чүгле санын эвес, харын-даа ынаирын, ажылының бадыткаанын корүп турар. Оон-биле долбавтыр «Чаа идеяларын» эрттээрин ч болгаш.

КҮШ-АЖЫЛ ЧЕДИИШКИННИ БУХАРЕСТ.

Румыниянның күш-ажылектиктерге дооступ ёзугаар бо чылды бөтүүр ч киинер-биле үдеп турар. Ажаа, Тыргу-Мүреште химчежүктүлелиринге «Химреш» комбинадының ажыл-агыйлерни чыл планны ноябрь деткинде күүсеткен дүгайында тапсырттаан, «Республика» дээ металлургия заводунуң коллективин бо чылдың планны күүседирин база ёзугаа бетинде чедип алган.

ХАМЫК УЖУР КАДРЛАРДА УЛАН-БАТОР.

Социалистиг Моолдуң улус ажыл-агыйынга бедик мергежилдиг кадрлар-биле хамаарыжып турар. Чүгле аңгы бөш чылдың эгезинден бээр бөзин улус ажыл-агыйынга яазы-бүрүү адырларында дээдэ болгаш орточе эргелиг 37 муң специалистер ажылдап чедип берген.

1921 чылга чедир дамаалаңгы ажудыда чүрттүң чонунуң эң хөй шүүлүзү бижик билбес чораан. Моол аңгы үеде студентилерниң болгаш сургуулдарның чүүгү болу бергеп. Оон дөрт чүрттакчы бүрүүнүң биргээ-ле өөренип турар. Хамык ужур кадрларда деп ловзунуң ядаа-биле өөредилгеге, специалистерни белетээринге МАР-да оңза хичээнгейлиг улгандырып турар.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

● **ДЕЛИ.** Индия Республикада парламентниңг улусчу (адаак) талазында сонгуулдалар чоруп турар. Декабрь 26-га чедир 379 сонгуулда өскүртарында бадылаашкыл доозулган болгаш эң хөй чүрттакчылыг штат Уттар-Прадеште ол үүгүлчүлеваан.

Сонгуулдаларның нийги чадазының үезинде — декабрь 27-де болгаш 28-те бадылаашкыл ам-даа 120 сонгуулда окрутырында болур. Улусчу палатаго ниитизи-биле 509 депутаттыг сонгуур.

● **БЕЙРУТ.** Израиль эжелекчилерниң араатанныг үүгединиишкинниерине үдурлашкынның массалыг чыскаалдары болгаш митинглери Мурнуу Ливанда калбарган. Оларның киржикчилери интервентчилерни оларның эжелеп алганы бүгү районнардан долузу-биле, чугаа чокка үндүрерни негеп турар.

● **ТОКИО.** АКШ-тың ШДК-ның Ыраакы Чөөн чүктө эң улуг базазы кылып алганы Нокосука дээр япон порттуң Пентагон «Милуэй» авиаөөскүтүн эдерер чөпсегээринге ажыктаар деп шинтирдеэн. Ол авиаөөскү кырыына эң-не чаа Ф-18 дээр самолёттарны хоп-дурар аргаңы бээр ажылдарны кылыр. Оон-биле черлеттинг үемнии үчүгүт командылалы «Кэрл Винсон» болгаш «Энтерпрайз» дээр сонгуулчун авианосецтерниң Нокосукаңы доктаамал турар порт болуурда дугайын база чарлаан.

● **ПАКИСТАН.** Полициниың хемчеглерин ап чорудуп база чүрттә ёзу-чурумга удур шинчеэшкиниериниң хөй-хөй удурткучуларын түрүп хорутпаан турза-даа, Пакистанның бүгү делиискээринде чазакка удур митингилер болгаш чыскаалдар улам калбарып турар. Оларны күрүненың үндезилекчизи Муххаммед Али Джинналың мээн хүнүнге холбаштыр эрттирип турар. Исламабадка, Карачиге, Лахорга, Мултанга болгаш өске-даа хоорайларга чүве чугаалаан оратогар шо-

ГРЕНАДА. Америк аг-шеригнер чыл ажыг үениң мурнунда делегейниң эргелериниң эң бөдүүн норма-чижектеринден тоон көрбейн, Гренадаже халдап кирген. Вашингтон ол хензиг ортулук күрүнени эжелеп алгаш, аңаа «чаа корумчурум» дээр хоозургай эргечагырганы тургускан. Бөгүн Гренада канчаар-даа аажок улуг кара-бажың болу берген. Ынчалза-даа боттарының чүртүн америк шеригнерниң эжелээнинге удур шинтирлин-биле удурланып турар ооң улузунуң тура-соруун эжелекчилер ам-даа сый шаап чалапкан.

ЧУРУКТА: америк солдаттарының Сент-Джорджстиң кудумчуларда хайгыладап чорун турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АКШ: перспективада~ кудулаашкын

Экономиктиг дыңнадыгларның мелээлери, фоид биржаның дыңнадыгларының болгаш АКШ-тың хун бүрүзүнде амыдралы-даа америк экономиканың «чечектелгенин» болгаш оон «аяс» перспективаларының келир үелериниң дугайында Рейганның администрациязының бадыткаашкынарының аңаа-ла метечи чулчуруушкун боон турарын хереченнел турар. Ол хамаан чок массалыг информациянын чепсектери бе-зин дүвүрээшкинниг азарган. Сонгулда мурнунда чепектелиишкинниг, бюджет дефициһин шаптык чокка шинтирлээрнин аазаанының соонда, ам оларның арынарында дыка-ла бүдүргүн экономиктиг перспективалар дугайында медеглелдер үнүп турар азарган.

Сан министерстволуунуң дыңнадының АКШ-ка онза дүвүрээшкинни болдургаш, ону ёзугаар алырга, чаа, 1985 сан-хөө чылының баштайы айы — октябрьда федералдыг бюджеттин дефициһи 28 миллиард 790 миллион доллар болган. Ол дыңнадыгны тайгыдырлаан экономистер дефицит од хире дүргеп өзер болза, чыл иштинде ол канчаар-даа аажок хөй — 350 миллиард доллар түүге чедип болуурун айтып турганнар.

Чүгле ындыг саннар безин АКШ-тың экономиказының келир үези булуг чок, каяа болур дээрзинге америкаларны шыңгыдызы-биле чагаңнер кел. дыр албадан турар-дыр. Бир эвес ындыг байдалга дүшээжилдээ будүргүкчү-дүүнүң кудулаашкыны, ажыл чоктальшкынының улгатканынаң, америк баразынарың чаржалажыр аргазының кудулаашкынының дугайында медээлерни немээр чүве болза, «АКШтың экономиказы чаа кудулаашкынның эргининде баргында турара» деп болдарының бүгү үндезиниериниң барын америк экономист М. Эванс чугаалаан. Нью-Йорктуң «А Гэри Шиллинг» дээр сан-хөө компаниязының баштыңы базалга ол шыкаш чугаалап, базыкыга акшя салыкшыкшының үчёдинүн моон соңгаар удамна улгадырынын чайлаш чогун айытканы, ол чоруткүү болуурга хамаарыштыр «экономиктиг өзүлдезинң темпизинин улам-ла соңжумнарынга чедиреринө» деп-дегээн. Ол «кудулаашкынның ам безин эгелеп бергенин» чугаалаан. «Уортон эконометрикс» компаниянын директору чүрттүң экономиказының байдалының дугайын таймылбыралаш, «моон соңгаар хандыгдаа өзүлдезиң көзүлбезинә» медеглээн.

АКШ-тың сан-хөө төөч Уолл-Стриттө безин америк экономиказын келир үезин хөөн калыышкын-биле көрүп турар. Кол-кол компаниялардың ажык-коичаз алыр улуг үнелиг саазынарының үнезинин кудулаашкыны хөөн каш неделя үргүлүлеп турар. «Уолл-Стрит экономиканың хөгжүлдезиниң темпизинин оожумнар турарынга таарышпайн турар. Дыка хөй акша салыкшылары чүрттүң экономиктиг өзүлдезиниң моон соңгаарғы перспективаларынга бүзүрел чок чоруун илередин турар» — деп, ЮПИ агентилези демдеглээн. АКШ-тың салыг-будүргүлге белүктериниң эң күштүг дүвүрээшкинин экономиканы хаза тептип болуур чоорту частыр бомба боон турар федералдыг бюджеттиң канчаар-даа ажаок хөй карылга-когралы болдуруп турар.

Аңыдырал рейганомиканың бүргүү-биле үндезини чогун бадыткаан. Рейганның баштайгы улаа президентилээн чылдарында федералдыг бюджеттиң каражазы соң аазааны мыскан эвээжээн эвес, харын эбыллдыы-биле көвүдээн. Кергининң президентилеп турганының соолгу чылында 59,6 миллиард доллар турганнаан 1984 сан-хөө чылында 175,3 миллиард доллар чедир ескен. Ниитизи-биле алырга, федералдыг бюджеттиң азы күрүне өрө-ширеэнинң каражазының талазы-биле амгы администрация туган чемпион боон турар.

Амгы үеде америк ниитилелдиң эң-не яазы-бүрү кезекгерирнде чүрттүң экономиктиг болгаш сан-хөө талазы-биле бергедээшкиннериниң кол чылдагаанын канчаар-даа ажаок хөй — санап четпес акша-хөрөңгө түңнерни будүргүчүдүг эвес шериг чарыгдалдарына үндүрүп турары болуурун улам-на ханызы-биле билип турар апарган.

Шериг бюджедин «кызырар» аргазының дугайында пропагандисни чулчуруушкунуүң соонда, амгы сан-хөө чылында 300 миллиард ажыг долларын алган Пентагонга 1986 чылда 313,7 миллиард, 1987 чылда— 411,5 миллиард долларны тускайланы соолгу хүнүнерде билдинин келгеп.

Аарылыг бюджет кандыг болуруп дээрге, аңаа президентиле чүгле чаңгыс эм —социал хереглелдерге тускайлаан федералдыг чарыгдалдарны кызырарының аргазы бар. Ындыг арга хамыктың-на мурнунда ядыылларга согуг болур. Оларның саны Рейганның чарыгчылап келген чылдарының иштинде 29,3 миллионнаан 35,3 миллион кижи четкен болгаш чүрттүң чонунуң 15 хуузу боон турар. Албан ужурунда медээни ёзугаар алырга безин тос миллионга ёоскүлээн келген сааныг ажыл чок кижилербаза ооң хоразында таваржыр-лар. Бажының кырында чаглаак безин чок америкаларның саны улам көвүдээр, ынчаарга чүрттаар чер чок, удучамалдарга дузаламчы эвилелиниң түңнээнин ёзугаар алырга, олар амгы үеде дөрт миллион ажа берген. 1986 сан-хөө чылында социал негелделерге тускайлаан акша-хөрөңгини ниитизи-биле 34 миллиард долларга кызырар деп турар.

Бо бүгүден алгаш көөрге, америк экономиканың келир үези өөрүнүүт-даа эвес-тир. Шериг чарыгдалдарын үүкөскээдг чокка улгаттырары барымдаалап турар чазактың улуска удур иштики политиказы эвлечлиг экономиктиг кудулаашкынның чиңдиңээш малгажыга чүрттүң солдуруун киперии соксадыр аргазы чок.

(СЭТА).

АКШ-тың девискээринде Топ Американың чүрттарынче чорудары-биле кижилеткичилерни азыдырынгы хөй санныг төптери тургустунган. Дайын «школазын» Вьетнамга өртекен профессионал шаажылакчылар ындыг төптерде чаглактанып турарлар. Олар дуржулгалыг «инспекторларны» эзэлеп алган, Сальвадорже чорудуп, ханныг ёзу-чурумнуң солдаттарын партизаннарга удур демиселлиң аргаларынга, америк боо-чепсекти ажыгаарынга өөредип, Никарагуага удур дайын авантюразын кылын турары Гондурасче чепсектиг дээрбечилерни кирип турар.

ЧУРУКТА: АКШ-тың Сальвадорда турар хөлезилеткичилериниң ханныг ёзу-чурумнуң солдаттарын АКШ-ка кылып үндүргеп миномётту адарынга өөредип турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Үениң негелдези-биле

Ч... ...циалдези культ...ыкле сырый ...чаглаш амгы ...атырыгларының ...райда болгаш ...е культура албан ...чудуп, культура-...лекстери тургузары ...ның Министрлер ...ның 1981 чылдың ...ээп алганы «Тыва Москванын клуб албан черде-...эвилел...төнчүдүлегзиниң дугаа-ТК-ның доктаалынга дүүштүр (196... ...ликаның Улусчу чогаа-тының болгаш культура-чыры-...ышкын ажылының эртем-...тодиктиг төөү келир 1985 чылдың төнчүзүнге чедир 26 төнчүткен клуб системазын тургузар ажылды чедиишкинин-иг боттандырып турар. Оон кол соруглазы болза, хоорайның болгаш көдээниң культура-чырыдыышкын ажылының удуртулга системазын улам экижидери. Ол ажылдың кол утламышкыны — аңгы-аңгы ажылдап турган быдаргай клубтарның орнунга бүдүн-бүдүн ваттыжыышкынарны тургузары, азы тодаргайлаарга, аңгы-аңгы ажылдап турган клуб ажылдакчыларының орнунга бүдүн чогаадыкчы коллективти тургузары. Ук коллектив чаңгыс ...ай тургускан план ёзугаар ажылдаар. Ынчангаш культура-кижизидилгелиг ажылдың дээштин бедиир.

Оон чижээнге амгы уеде төнчүткен клуб системазы-биле ажылдап эгелээн Чөөн-Хемчик районда Чыраа-Бажының төнчүткен клуб системазының ажылын көрүп болур. Совет Тывамның юбилейинин чылында «Чыраа-Бажы» совхозтуң ...рекциязы ук көдээ Культура бажыңының материал-техниктиг базазын быжыглаарынга он муң рубльди үндүрүп берген. Культура ажылдакчыларының ажыл төлевирин бедиткен. Оон аңгыда төнчүткен клуб системазының удуртулга чөвүлелинде тус черде партия, совет, профэвилел, күш-культура болгаш спорт организларының удуртукчу ажылдакчыларын киргирген, көдээ чурттакчы чон ортузунга культура-массалыг ажылдың дээштинин алгаа бедиткен.

Ол ышкаш төнчүткен клуб системазының чедимчелиг чүүлдерин Барыын-Хемчик районнуң төнчүткен клуб системазының ажылының дуржулгазынган көрүп болур. Ында бот-тывынгыр уран чүүл болгүнериниң саны көвүдээн болгаш шынары экижээн. Оларны төп культура бажыңнарының уран чүүл удуртукчулары тус-тус быжыглаттынган салбырларда эрттирип турар. Бөлүмнериниң репертуары байлак, ынчангаш көдээде болгаш район төвүнде ажылдап турар культура, уран-чүүл агитколлективтериниң чурттакчы чон ортузунга чорудуп турар ажылының дээштин бедик. Бүгү-ле эрттирип турар культура-массалыг ажылдарның шынары экижээн, утка-шынары дээштиг, идей-политиктиг деңнели бедик. Бо дээрге төнчүткен клуб системазының бүгү ажылдакчыларының күжүн каттыштырып моөйнээнинин гуманизи-дир.

Ынчангаш хоорайларга болгаш көдээ черлерге клуб, культура-спорт комплекстери тургузар ажыл бодумун боттуг ажык-дузазын амдыгаштан берип эгелээн. Оон алыс эки чүүлү болза, чурттакчы чон оны деткип турар, чүге дээрге хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери бүдүрүлгеге ажылдан хостуг үезин боттарының политиктиг, техниктиг билиг-мергежилин уран чүүл болгаш культура, күш-дамыр сайзырадыр талазы-биле соңуурталларын хандырарынга ажыглаар.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчиктиң төнчүткен клуб системазының район чөвүлелиниң бөлүк ажылдакчылары (солагай талдан) Мария Кужугет, Римма Сарыглар, Марина Монгуш кылыр ажылын сүмележип орары.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

ЧАА МУЗЕЙ

Революсчу, даймачы болган күш-ажылчы алдар музейи Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазында ажыттынган. Улуг тыналгениң 40 чылының бүдүүзүнде ону организастап тургускан өөрүнчүг. Ол — районуң культура амыдыралында бир онза болуушкун. Музейниң ажыдыышкынынга тураскаатткан байырлыг митинг болган. Апаа партияның, даймының болган күш-ажылдың хоочуннарыны, үлетпүр, бүдүрүлге черлериниң болган совхозтарның ажылчыннары база башкылар, өөреникчилер киришкен.

Ук музейни организастап тургузар, инициативаны үндүрүп, ол ажылды удуртуруга йдепкейлиг чоруун көргүскен № 2 ортумак школаның төөгү башкызы И. А. Достайны, ук школаның башкылар коллективи, өөреникчилерни маңаа мактап, демдеглевес арга чок.

Музей чаа ажытының турар-хаа болза, ол солуун экспонаттар, чуруктар-биле байлак. Ында түс черниң чурттакчыларының шазындакы амыдралын көргүзүп турар эдиг-делер болгаш амгы хогжулдени бадыткап турар материалдар делегленип солун. Музейниң эң онзагай булуңнарының бирээзи—С. К. Токаның ажыл-амыдыралынга тураскаатткан булуң. Оон аңгыда даймының болгаш күш-ажылдың хоочуннарының, ат-сураглыг мурнакчы ажыл-ишчилерниң фоточуруктары музейни кластап турар.

Уругларны төрээн черинге мнак, маадырларның тураскаалынга шынчы, оларга бердингей чорукка кижилэриге ук музей улуг рольду ойнаар дээрзи билдингир. Ынчангаш башкылар болгаш өөреникчилер ону улам байыдып, солуун материалдар-биле доллурар дээш улам чүткүлдүг ажылдаарлар.

Т. ОЮН.

ВЯТКА ЧУРТТУГ ЧИЧИКОВ

Чичиковтан бүдүн чүс чыл бурунгаар чурттап чораан Вятканың (Киров хоорайның эргиазы) моөу канцелириязының секретары Аверкий Перминов И. В. Гогольдуң «Өлүг сүнеэннериниң» бүгүдеге билдинигир маадырынган дузак чок тывынгыр, кажар кижи боол тур. Оон ажыл-чорудулгазының истерии областтың бүрүне архивинден чурт шинчилекчиги А. Тинский тып болгеп. Вятканың баштайгы таң бажыңнарының бирээзиниң ээлиниң фамилиязын дилеп турган, ол Аверкий Перминовтуң төрээнге таваржы берген. Байып аарының анаа эвес аргалын — Вятканың помещиктеринден болгаш дүжүметтериниң дескен крепостной чаңчыннарыны («дескен сүнеэннерни») ол чиик өртек-биле садып аарын тыпкан. Дескен тараачыннарны тып болурунуң аргазын тып чадааш байлар оларны Перминовка кай-ла көпеекке садыптар турган.

Моөу канцелириязының секретарының дескеннерни дилеп тыварының аргазы улуг турган, анаа чагыртыр полиция аппарады бар-ла болгай. Дескеннерни тыпкаш, чаа ээзинге экеп дүжаап берген соонда, олар Перминовтуң чалчалары, азы оң саазын фабризының ажылчыннары апаар турган.

Оптуг, кажар кончаачы шак ынчаар Вятканың эң шыырак хөренгитеннериниң бирээзи апарып, көжаларынга адаарганчыг клас-кол таң бажыңны болдуга туттуруп алган.

Г. ХАНОВ,
СЭТА-ның корр.
Киров.

ДЭЭРЕ ЧОГААЛДАРГА — ШАҢНАЛ

ССРЭ-ниң Күрүнеш аймыш чок чорук комитединиң 1981 чылда чекистер болган ажыг-ааржылар дутаймында дээре чогаалдарга шаңналларны тывискан. Бирээ шаңналы «СЭТА-га дыңгыдырыл даскан...» деп телефильмге тывискан. Ийигизии — «Дарыгге тударын дүжаатаан» деп уран-зөөлү фильм алган.

СЭТА-ның корр.

Эмчиниң сүмези

ПНЕВМОНИЯ

Бо дээрге тыныш органнарының аарыы-дыр. Ук аарыг бичии урулларга нептерецгей. Чаш урулларга бо аарыг күштүг болгаш аар дээр. Чамдыкта каданнавышаан, хоочураар хевирже шилчий бээр. Чаа төрүттүүген чаштың кадыы турар байдалындан, ажаалдаазырадыындан, уругнуң магабодунуң аарыгларга удурланышкак күжүнден, (иезининг иштинге чоруан өзулдезинден, эмиг сүдүнде камгалал будумелдиң организмче дамчаазындан) чемгерилгезинден хамаарыжыры ада-не билир болза эки. Иезининг сүдүн эңгеи чаш белең аарывас, аарызаваа, чиик эрттирер болгаш дурген сетинчел.

Чаш уругнуу баш бурунгаар дадыктырары онза чугула. Ол уругнуң мага-бодунуң кадыын экижидер. Ынчангаш аргалыгла болза, чаштыы чөрген турар үезинден эгелээш дадыктырар болза эки. Кажан чаштың чөрээн солуп тура, яйн-үш минутада чалаган чыгтырар. Шак мындыг аргаар ванназыны чоорту аразы 10—12 минута чедирер. Ол профилактиканы сула шимчээшкиннер болгаш массаж-биле аралаштырар. Бо бүгүнү канчаар кылыры иатрошак сестра биле эмчи ада-иеге сүмелээр. Арыг агаарга селгүүстээри, сутта ажыдырери уругнуң мага-бодун ол дос-биле дурбүүр. Элчок ажыктыг. 3—4 айлыг чаштыы баштай 34—35 градус сутта, оон чоорту 28 градус соок сут-биле водун дурбүүр. Бир эвес чаш уруг ол бүгү профилактиканы чогумчалыг эрттирер болза, 2 ай болгаш шак мындыг сут-биле чаштың мага-бодун шаптап өөредир. Ону канчаар чорударын участок эмчизи сүмелээр.

Чамдыы ада-иелер уругнуң соокка алырындан корткаш, төлүн эрттир чыгыглаар, оон үламнындан чаш кижи дериде бээр. Шак мынчаар чылыглаашкыдан чаштың организмининг ...ын-таан температураазы үрелир. Өскеге дегдиришкиннен аарыыр чорук моөо гыптыр.

Чаш кижиниң дажыдаа ...ун эрттир чыгыглап болбас. Кыжы болган чазы соокта доңа бээрин дорлаарап, камгалаары чугула. Бо үелерде чаш уруг-биле ырак оруукче чоруурун, хой кижилер чыгыгы-ган черлерже баарын болдур-баа эки. Мындыг черлерге чоруурга чаш уругже кым-бир кижиниң аарыы дүрген дамчыыр. Ынчангаш аргалыг-ла болза, үзүн оруукче үмнезе чогуур.

Тыныш органнарының аарыы(пневмония) мынчаар тыптыр. Баштай температура көдүрүлүр, чодуртүр болгаш тыныштадыы желээр, чамдыкта калыг албаны өскерлир. Чаш уругнуң ырым куу аппаакап, шүүлдээчел болгаш дыныктаныр болду бээр, эмиг эмгеш огуур, темге хөнүү чокталыр. Аас долгандыр болгаш думчуу хөреңге ...ыңдыг ...ын-ныыл кушteлиг, тыныжы киргирээш алаар. Мындыг үеде уругнуң байдалы дүрген бакшырап, ургаавын шүүт тилиргитпер. Уругну бергедээшкиниге таварыштырбайн, баш бүрунгаар эмчиде чалаза эки. Тыныш органнары аараан азы өжезинге дегдиргеп уругнуң аарыын хоочуратпас апаар, участок эмчилеринин хайгаралыкка тургузар.

Специалист - педиатрларның сүмелээнин шүүлгээр, кичээнгейлиг ажаалда, шын чемгерилге, күн чүрүмүн болгаш профилактиктиг чемнелгелер шынгыы сагыыры — ада-иениң кан кадык уругну өстүрериңге дыка дузалаар. Кадык уруг — ада-ениниң аас-кежии. Күрүне болгаш кадык камгалады бистиң уруг-дарывысче кадык болгаш дадыкшаан өскүн дээш бүгү-ле хемчегерни кылыы турар. Делегейниң бүгү чаштары кадык болурун күзээр бис. Ынчангаш бо тыныы «Кадык-шымырак уруглар—келир үениң байлак!» деп ловуун ада-биле тураскаатканы таварылга эвес. Бис шупчувус ол үнелиг байлаавыс—чаштарывыңның кадыын камгалаар үүрлүг бис.

Э. МУХАМЕДАЛИЕВ.
медицина эртемининиң кан-...дааты

ЫРЛАР КҮТГУЛУУН ТҮРАР

Улуг Тыналгениң 40 чылынга тураскаатткан бот-тывынгыр уран чүүлдүң көрүлдези Хову-Аксы суурда тускай график бүгүдээр эртип турар. Чөөрттө чаа бир дыштанып үүнде болган концертке уругларның ырлар албан черлери, суурда милиция салбыры, эрттен камгаладның база таныыл албаны — дөрт коллектив киришкен.

Ол дүүген концерттерге «Металлург» Культура ордузунга кажан башы кизирт болган. «Оруктар дайын күзеп турар бе» деп ырны хойнуң ыры күүлүг кылдыр бадырыкан, «Чер бажыңга», «Бичии чер» деп ырларны дыңнавсаачыг кылдыр күүсеткилээн. Тиилелгеге аас-кежиктер аймаарынга тураскаатканы ырлар, шүүлүк репертуарда хөй болгаш.

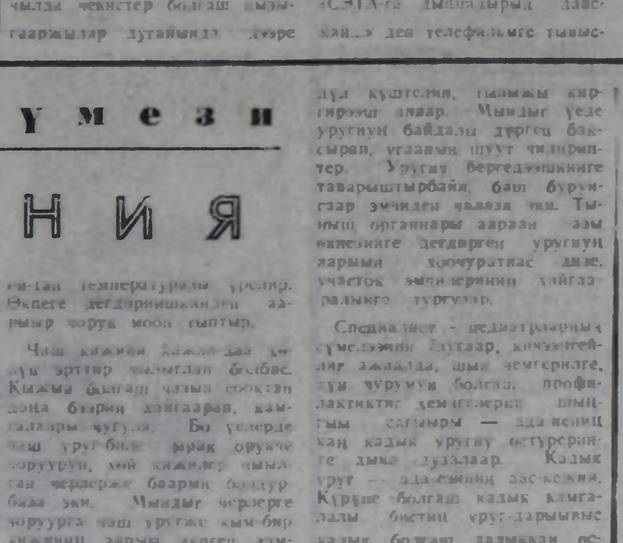
О. КОРОДА.
Таңды район.

УРУГЛАРНЫҢ БАШТЫҢ

Класска өөрүнүң баштыны тургаш Олег Хөлөвтүң орнунга салым-чаванныг, аныырадаа бодунуң туружун эки билир чаа ооң Борис Шестаков чедип кээр. Уруглар, ооллар дораан оон-биле найыралдажы бээр. Ол чаңгыс классчыларының сүүлүг баштыңы апаар. Борис үениң үезин эки билир, ынчангаш эштери оңу күндүлээр. Ынчалза-даа шак-шагы-биле азыгга гитара кыңгыралын келирлер база бар болгай. Оларның аразынга чөрүлээр үнмес арга чок...

Бо үстүкү классчыларның өөреникчилериниң таарышкан кижилөү уругларының болгаш ...ээдилериниң М. Горький аттыг төп киностудиязынга үндүргеп. Кол рольдарга Москва школаларының өөреникчилери ойнап турар. Фильм удавас экранче үүрү үгелээр.

Б. ВЕЛИЦЫН.
ЧУРУКТА: киногын кадр.

САКТЫП АЛЫҢАР...

Ангина — халдавырлыг аарыг, ынчангаш варыг кижиниң аяк-савалын, чоттувар аржыылын аңгылаары чугула. Ооң ажытпап турары аяк-савалны эки чутташ 10-15 минута иштинде хайындырар. Хеп-сынны база өскелерден аңгылай чүүр.

* * *

Чемненириниң чүрүмүн сагыыас — 5-6 шак иштинде чем чивейн баар чорук гастриттиң тывыдырып, опу хаптыдар. Эмин эрттир ажыыпп, хорадаары база хоралыг.

* * *

Ижинин долган аарты бергедеп, дүрген эмчи чаңгыс-таа температураны үреливес. Шак мындыг аргаар ванназыны чоорту аразы 10—12 минута чедирер. Ол профилактиканы сула шимчээшкиннер болгаш массаж-биле аралаштырар. Бо бүгүнү канчаар кылыры иатрожак сестра биле эмчи ада-иеге сүмелээр. Арыг агаарга селгүүстээри, сутта ажыдырери уругнуң мага-бодун ол дос-биле дурбүүр элчок ажыктыг. 3—4 айлыг чаштыы баштай 34—35 градус сутта, оон чоорту 28 градус соок сут-биле водун дурбүүр. Бир эвес чаш уруг ол бүгү профилактиканы чогумчалыг эрттирер болза, 2 ай болгаш шак мындыг сут-биле чаштың мага-бодун шаптап өөредир. Ону канчаар чорударын участок эмчизи сүмелээр.

Чамдыы ада-иелер уругнуң соокка алырындан корткаш, төлүн эрттир чыгыглаар, оон үламнындан чаш кижи дериде бээр. Шак мынчаар чылыглаашкыдан чаштың организмининг ...ын-таан температураазы үрелир. Өскеге дегдиришкиннен аарыыр чорук моөо гыптыр.

Чаш кижиниң дажыдаа ...ун эрттир чыгыглап болбас. Кыжы болган чазы соокта доңа бээрин дорлаарап, камгалаары чугула. Бо үелерде чаш уруг-биле ырак оруукче чоруурун, хой кижилер чыгыгы-ган черлерже баарын болдур-баа эки. Мындыг черлерге чоруурга чаш уругже кым-бир кижиниң аарыы дүрген дамчыыр. Ынчангаш аргалыг-ла болза, үзүн оруукче үмнезе чогуур.

Тыныш органнарының аарыы(пневмония) мынчаар тыптыр. Баштай температура көдүрүлүр, чодуртүр болгаш тыныштадыы желээр, чамдыкта калыг албаны өскерлир. Чаш уругнуң ырым куу аппаакап, шүүлдээчел болгаш дыныктаныр болду бээр, эмиг эмгеш огуур, темге хөнүү чокталыр. Аас долгандыр болгаш думчуу хөреңге ...ыңдыг ...ын-ныыл кушteлиг, тыныжы киргирээш алаар. Мындыг үеде уругнуң байдалы дүрген бакшырап, ургаавын шүүт тилиргитпер. Уругну бергедээшкиниге таварыштырбайн, баш бүрунгаар эмчиде чалаза эки. Тыныш органнары аараан азы өжезинге дегдиргеп уругнуң аарыын хоочуратпас апаар, участок эмчилеринин хайгаралыкка тургузар.

Специалист - педиатрларның сүмелээнин шүүлгээр, кичээнгейлиг ажаалда, шын чемгерилге, күн чүрүмүн болгаш профилактиктиг чемнелгелер шынгыы сагыыры — ада-иениң кан кадык уругну өстүрериңге дыка дузалаар. Кадык уруг — ада-ениниң аас-кежии. Күрүне болгаш кадык камгалады бистиң уруг-дарывысче кадык болгаш дадыкшаан өскүн дээш бүгү-ле хемчегерни кылыы турар. Делегейниң бүгү чаштары кадык болурун күзээр бис. Ынчангаш бо тыныы «Кадык-шымырак уруглар—келир үениң байлак!» деп ловуун ада-биле тураскаатканы таварылга эвес. Бис шупчувус ол үнелиг байлаавыс—чаштарывыңның кадыын камгалаар үүрлүг бис.

Э. МУХАМЕДАЛИЕВ.
медицина эртемининиң кан-...дааты

ДӨШ КЫРЫНДА СТАРТТАР

— Мотоциклге ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүүзүнге кандидаттаг турар спортчуларның баштайгы старттары шыырак аныяк спортчуларны илереткен — деп. Бүгү-эвилелдиң мотоцикл спортунун федерациязының даргазының оралакчызы Геннадий Фомин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Воркутага болган маргылдааларга Читадан келген спортчу Николай Нищенко, Москва чоогунун Видное хоорайындан Михаил Дуплев олар эки талааларын көргүскеннер. Сындейге ССРЭ-ниң шилиндек командазы Красноярск крайның Лесосибирск хоорайынга белеткенген, 3 декабрының 22—23-те эң шыырак спортчулар РСФСР-ниң шилилде маргылдааларынга кирижкен.

Мотоциклге делегей чемпионадының чартык финал болган финал маргылдаалары кылымал дош кырынга эртер. Мооң мурнунда дош кырынга болган мидиг маргылдааларга киржип чораан хоочун мотоциклистер оңу билир, а аныктар аңаа баштайгы удаа чарышкан. Кылымал болгаш болду бүткен дошtуң ылгалы улуг. Кылымак дош кончуг кадыг, шыдыгдаа болза, кол чүүл оруктарның калбаа болур. Болу бүткем дошка оруктуң калбаа 12, ээр черге 16 метр. Кылымал дошка дорт-даа, ээр-даа черлерге чүгле 11 метр. Ынчангаш кылымал дошtуң ээр черлериге, илиңгыя бир дугаар киржип турар спортчуларның таар таварылгалары ховар эвес.

Австрияның Санта Юханн хоорайының дожугга январь 12—13-те болур шилилде маргылдаага Сухов, Контавшин, Чайка олар киржирлер. Ленинградка - январь 26—27-де стартче Бондаренко, Мустафин, Сергей Иванов, Нищенко олар үнерлер. Ол-ла үеде Барыын Бердинге Юрий Иванов, Яковлев, Дуплев, а февральдың 9—10-да Италияның Мадонно ди Кампильо хоорайынга маргылдаага Русских биле Посредников олар киржир. Голландияның Гронинген хоорайынга болур бешки шилилде маргылдаага Любич, Казаков, Афанасьев олар киржир.

Чартык финал ужуражылгалар февраль 16—17-де Стокгольмга (Швеция), 23—24-те—Майнда-Франкфурт хоорайга (ГФР) болгаш Эйндховенге (Голландия) эртер. А март 9—10-да Голландияның Ассен хоорайынга делегейниң бирги чери дээш 20-ги маргылдазының чемпиону илереер.

(СЭТА).

КАДЫКШЫЛГА ШӨЛУ

Кызыл хоорайда кадыкшылга болуу кышкы сезонда «Херел» спорт залда ажыдаан эгелээн. Ында хоорайның будүрүлге албан черлериндең, организациялардан, школалар, ясля-садтардан болгаш өскелдаа черлерден аңгы-аңгы назы-кырлыг, назы-бүрү мергежилиң хереэзеен улуузу бөттарының кадыын быжыглап, эртенги сула шимчээшкиннерге, баскетболга ийи командага ойнап турар.

Неделяның понедельник, среда, пятница хүнеринде спорт залга кадыкшылга болуу доктаамал чыглыр. Олар янгыбүрү хевирлерниң сула шимчээшкиннерни кылырындан аңгыда, спорт хереселдерн-биле ойнап турар. Омак-сергек болурукта, мага-боттуң кадыбыжыг апаарынга сула шимчээшкиннер, өске-даа спортчу оюннар дузалап турарын ка-дыкшылга болуунуң киржикчилери чугаалап турар.

Чайны уеде культураның болгаш дыштанылганың. Гастелло аттыг парытында спорт шелүүге сула шимчээшкиннерни кылып, Кыа-Хемниң улуг дургаар шошкун, спорт шелүүге волейбол, баскетбол болгаш футбол ойнаары чаңчыл аңырган. Ол балыктуң кежигүүнериде хоочун спортчулар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары база бар. Чижээлээрге, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Любовь Степановна Котлунова, күш-ажылдың хоочуну Мария Алексеевна Колуваева, Нина Макарова Милешко, Чайлым Оюновна Маады, аныктардан Людмила Бурзатова, Наталья Шоева, Кара-Сал Артык-кыс болгаш өскелер-даа.

Р. ТОЛЗАТМАА.

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Тес-Хем районуң бирги чери дээш шымыраа маргылдаазы Самагалдай суурга болуп эртken. Маргылдаага районуң шилиндек 15 шымыраачызы киришкен. Спортчу чидиг демиселдиң түнелиниде бирги шаңналы СЭКП райкомуның төлээзи Савый-оол Ооржак бүзуреддиг-биле чаалап алган. Ийигги шаңнал — орук участогуның шымыраачызы Сергей Монгушта. Самагалдайның сельхозтехника салбырының спортчузу Делег-Аарнар үшкү черде. Республиканың хоочун шымыраачызы Көрген-оол Монгуш маргылдаага чараан ойнап идепкейлиг киришкенин корукчулер соңуургаан. Маргылдаанын түнелиниде хоочун шымыраачы болуунуң эрнээ чылдарында камчаар ойнап чораанының дугаймында шымыраанларга болгаш көрүкчулерге чугаалап берген.

М. ДОРЖУ.

Башкылар маргылдаазы

Чөөн-Хемчик районуң башкылары совлгу уеде спортчу маргылдааларны эрттирерин чаңчылчыдып турар.

«Башкы-84» деп спортчу маргылдаалар Чадаанның спорт школазының залында эрткен. Ийи хүн үргулчээн волейбол маргылдаазының түнелиниде Хөрүм-Даг сес чыл школазының башкылар коллективи бирги черни эзээп, шилип чоруур кубокту база дипломну чаалаа алганнар. Ол школаның директору М. Хөлүүт, ыры башкыны В. Хованың болган орус дыл башкызы В. Куулар олар эки ойнаннар.

Д. ХОВАЛЫГ.

Оваарымчалыг болуру— газ айыылындан магадылал

Кышкы уеде газ приборларын ажыттарыы эң-не оваарымчалыг болурун иегеп турар. Бо негелде газ ажыл-агыйларының ажылдакчыларынга болгаш газты ажыглаан бүгү хамаатыларга бир дөмей хамаарыжыр. Кажан соок дынзый бергенде, чамдык бажыңнарга газ көңгүс келбестээн, чамдыктарынга — хензиг келир-дир дээн хомудалдар «Тыва газтың» албан черлериниге ховар эвес кээп турар. Соок 30 градус уеде бергедеп, газтың бусталчак болуру элээжээр. Соок дыңзааны-биле холбаштыр газ хоолайжыгаштары доштальп, доңуп, шүүт дутталып болур. Кажан газ келбейн, кыпнастаа бээрге, газ приборларын бүрүн дутталар ужурлуг. Ол уеде газ сууттуларының краннарын бүрүп хаар херек. Ол уеде электров приборларны түр када ажыглаар. Газтыг өрөөлдерге ий ажылдаар вентиляцияны (агаар кирер херекселди) доктаамал тургузары чугула. Суг изиер азы чем хайындыр газ приборларлыг бажыңнарга агаар кирер, үндүрер хоолайлар база иегеттинип турар.

Салаттарга чыткан баллоннар (газ савалары) кижин дозаа берген болур. Ынчангаш баллоннан газ үнүп турарын азы ол савалын үрелик эвелиг-дынзары соок уеде болдунбас. Кыжын эккелген газтың баллону эрип чорда, ону туда кадарып, газты үнзүрүп турар. Газ саваларын хынаарда, саваң көвүүн ажыглаар. Кажан газ савазы хензиг безин деңнеже, савазы көвүү каракталып калаа турар. Ындыг таварылгада 04 телефонну дамчыштыр газ албан черлеринге дүрген дыңнадыр. Оон аңгыда газтыг сава бар өрээлдиң соңгаларын ажыдып, эки агаарладыр.

Эргим хамаатылар! Газ ажыглаарының чурумнарын шынгыы сагыңар. Кыпсын-каан газтыг приборларны кайгаарал-ыыка эрттирбеңер. Кажан өрээлге газ чыды биллине берзе, 04 телефонну дамчыштыр дүрген дыңнадыр.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЛИНИГЕ

Банырталдарга, ооң-лейлерге хөлбаштыр чараштыр сыпсыбын турган бижээн азы чурумалдыг, моногрэммыг-даа белектерни сеткээри болгаш алыры-дыр эвүүнүг болур. Ындыг белектерни чүрүп, сыпсыбын бижиринин талазы-биле силерге мастер-гравёр дузалап болур. Кызылдың үлетпүр баранзаларының садымда бир-ле дугаарында хандырылганы мындыг ис-мелде хевирни, — кылыгларга чаштың бижиирин организастаа-ган турускан.

Силер платинадан, алдыдан, мөңгүлеп нарын кылыгларга, чаң болган кылзаныын минут металлдардан, пластмастан, шилдең, фарфордан болгаш өске-даа чүүлдерден кылган суй-белектерге бижи-мелдерин кылдыртып алыр аргалыг силер.

Ол дугайны илап билип алыр болгаш чаттар кылыр-ларынерге. Кызылдың Кометов кудумчузунда № 3 «Суй-белектер» салбырга кээп болур силер. **Магазинниң ажыддавр хүннери болгаш шактары:** вторникте — 10-дан 14, четвертте — 15-тен 19 болгаш субботада — 10-дан 14 шак-тедер.

ТЫВ

ДЕКАБРЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Yes». 8.40 —Концерт. 9.05 —«Обелиск». В. Быков. 9.55 — «Рассмешите клоуна». Ураң-чечен телефильм. 1-ги серия. 11.05—11.10 — Телемедээлер.

* * *

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Беш чыл — кижи бурузунуң керээ». 15.25—Концерт. 16.00 — Мультфильм. 16.20—Москва комсомолунуң ажылчерекгери. 17.05 — Уругларга дамчыдылга. 17.35 — Док. телефильм. 18.30 — Автомобиль болгаш автомобильле ыяктар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Телекурсвал. 19.50 —Чаа ураң-чечен телефильм — «Рассмешите клоуна» 2-ги серия. 21.00—«Yes». 21.35—Кинопанорама. 23.35—Бөгүн делегейде. 23.50 — 00.10 — Шыдыраага делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Музыка 1-ги класс. 9.05; 12.55 — Англи дыл. 10.05 —ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. 11.05 — В. И. Лебедев-Кумачтың шулуктери болгаш ырылары. 11.35—20.30 чылдарның совет пейзаж чуруктары. 12.05 — А. Яшин. Чогаалларындан үзүндүлер. 13.25— Бойдус дугайы. 13.45 — Эртем-таймылбырлыг фильм. 14.05 —Төөгү. 4-ку класс. 14.35 — Школачыларга дамчыдылга. 15.05 — Драматургия болгаш театр. 15.40 — 15.45 — Телемедээлер.

* * *

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телефильм. 18.30— Уругларга дамчыдылга. 18.55— Уругларга фильм. 19.10—«Азия төвү». 19.40—Телемедээлер. 19.50 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур, чаштар!» 20.15—Гандболга ССРЭ чемпионады. 20.50— Эртем-таймылбырлыг фильм. 21.00 — «Yes». 21.35 — Фильм-концерт. 22.25—Спортчу дамчыдылга. 22.55 — 23.35 — Фильм-концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Бөгүн республиканга бүдүүн, ...аныр. Чамдык черлерге быыл-...ан дар чаар. Соңгу-барыын-...үктеп хатпыг дүргени сеп-...дада 8—10 метр.

Дүне 40—45 градус, үдүүс, ...дык черлерге 34—36 гр... соок хундуус 26—30 градус ...ар. Кызылга быскан дар ч... Хатпыг дүргени секунд ра-8—10 метр. Дүне 43—45 г...дуус, хундуус 32—34 гр... соок.

КИНО

ДЕКАБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Зудов ...10, уволены!» 9.30, 11.20, 1... 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (ула-кан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арабские ночи ключения» 9.30, 11.20. «Пер 10, конан» (2 сериалыг) 14.... «Преданная судьба» 17.2... 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вождь Белое Перо» 15.00, 18.40. «Каждый десятый» 16.50, 20.30 (ула-кан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Улица младшего сына» 11.00, 14.30. «Ураган» 15.50, 17.30, 19.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Необдуманный шаг» (2 сериалыг) 17.00, 19.40 шактарда.

Шын Редакциянын адрези:

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуттар башкы № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-83 редакторнуң орадавчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-95 партийда ажыыпрал болгаш үзетпүр ажылчыларның 2-31-75 пропаганда болгаш совет туружун ажылчыларның 2-37-13 чагаа ажылдарының 2-41-27 информация ажылдарының 2-29-00 культура ажылдарының 2-23-54 «кедер» ажыы-ачыг ажылдарының 2-21-47 корреспондентерниң 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-43 «олуң келбейн» бергедээ 2-32-75 телефонче болгаар.

Солуң неделяда 6 катап үнер.

Чагыт № 3013.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң газазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00661

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 299 (12689) | 1984 чылдың декабрь 29, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Ленин маадырлыг чоруунга тураскааткан

УЛЬЯНОВСК. (СЭТА). Культура башкынарынга, клубтарга, ажылчынарның ниити чурттаага башкынарынга, студентилер чыылган залдарга болгаш школаларга «Билиг» ниитилелдиң активчилериниң лекцияларын В. И. Ленинниң авазы Мария Александровна Ульяновананың хамаатты маадырлыг чоруунга тураскааткан. М. А. Ульяновананың төрүттүнген хүнүнден бээр 1985 чылдың мартта 150 чыл болур. Аңаа белеткел Волгада хөөрайда ам эгелей берген.

В. И. Ленинниң Төп музейиниң Ульяновскиде салбырынга «Ленин маадырлыг чоруу» деп ниитилел-политиктиг немчулгаларны М. А. Ульяновананың төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болурунга тураскаатткан. Будуруулгелерниң болгаш организацияларның, колхозтарның болгаш совхозтарның коллективтеринге тематиктиг кожуп чоруур делегелгелерни көргүзүп турар. Иезинге өглүнүң чүректиң хамыдыдан өөрүп четтиришкинилерни илергейлээн база бир сөлүн делегелгени организастаан. Владимир Ильичиниң дештыны чурттарга турган үезинде большевиктер партиязын удуртур талазы-биле кайгамчык улуг ажылды чорутпушаан, авазынга бижип турган чагаларын делегелгеге көргүскен.

Ильичиниң аныяк чаңгыс чөр чурттуттары — комсомолчулар болгаш пионерлер М. А. Ульяновананың төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болурунга белеткелди хамыкты мурнай эгелээннер. Чижээ, Волгада хөөрайның иудумчуларынга аңаа эвес онзагай автобус каступ келген: В. И. Ленинниң авазының ады-биле адаан № 2 ортумак школаның өөренирилериниң чыып каан металлы-биле ук автобусту будурген.

СОВЕТТЕРНИҢ КОНТРОЛЮ

Амгы үеде политиктиг болгаш чугула ужур-дузалыг кампания — РСФСР-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжынга, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он тоску чыыжынга сонгулдаларга белеткел кидип түдүк чоруп турар. Чер-черде партия болгаш совет органнарның кичээнгейи боже утпаанган. Ажылчы чоннар, күш-ажылчы коллективтер төлептиглериниң төлептиглерин депутаттарының кандидаттарынга деңшидип турар.

Бо кампания келир чылдың февраль 24-те чедир уламчылаар. Оон-биле кады чыл эгезинден бээр күш-ажылчы коллективтериниң планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүселдезин дээш демисели улам дыңзыыр. Чүге дээрге бүгү чурт, республика он бирги беш чылдың доозукчу бешки чылынче кирер. СЭКП-ниң XXVII съездизинге шыңгыы белеткелдиң база Улуг Тимелегенің 40 чылын утказуруунуң чылында Советтериниң мурнунда онзагай сорулгалар салдынган. Сонгулдаларга белеткел, ону организастаары болгаш эрттирер-биле чергелешкен ажылдар-биле чергелештир салдынган сорулга күүселдези дээш ажылды нөшкатпазы Советтерден негеттинип турар. Ынчангаш Советтериниң контролюнуң дугайында чугааны бөгүн каталпаза артык эвес.

Улус депутаттарының Советтери — ССРЭ-ниң политиктиг үндезини, социалистиг тургузуушкунуун күчүлүг чепсээ болур. Күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга бо хүннерде ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди база чер-чер Советтериниң 3800 ажыг депутады киржип турар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының база СЭКП ТК-ниң апрель (1984 ч.) Пленумунуң соолунде бүгү чаданың Советтериниң эргелери улам калбарган.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 г.) Пленумунга эш К. У. Черненко: «Советтериң ажылынга «төп эрге-чагырганың болгаш тус чер органнарының доктаалдарын ылаптыы-биле боттандырарынга херек кырында контроль биргн черге турарының» ленинчи негелдезин билир болгай бис, эштер. Ниитизи-биле бо ажыл бисте чоруун турар. Боттарының чагыргазында турар органнарыңы болгаш эрге-дужаалдыг кижилериниң, оларның девискээринде турар организацияларның болгаш будуруулгелериниң ажыл-чорудулгазын контрольдаар бодунуң эргезин хөй-хөй Советтер чедиишкинниг боттандырып турар. Ынчалзажок депутат коммунистерге, Советтерде партия болуктеринге ында кылыр ажылдар хөй» деп демдеглээн.

Күрүне эрге-чагыргазының тус-тус черлерде органнарының аргаларын улам долу ажылаар, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга оларның ролюн ам-даа бедидер, девискээр бүрүзүнге экономиканың комплекстиг хөгжүлдезин хандырар талазы-биле Советтериң ролюнуң дугайында чугаа мында болуп турар. Бо талазы-биле Кызыл хоорай Совединиң ажылында элээн эки дуржулга бар. Найысылалдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинің, хоорай ажыл-агыйының айтырыгларынга депутаттар, доктаамал комиссиялар идепкейлиг киржип, сессияларга белеткел үезинде бо талазы-биле саналдарын киирип турар.

Ажыл-агый тургузуушкуну, күш-ажылчы коллективтериниң социал хөгжүлдезин сайзыраңгайжыдары, чонның амыдырал хамдырылгазын хөгжүдери дээн чергелиг айтырыгларга дээштиг контроль эргежок чугула. Чамдык чер-чер Советтери дээштиг контроль чорударының орнунга хөй-ле саазын долдуруп, үргүлүг хуралдаар чорукту болдуруп турары чажыт эвес. Ындыг черлериниң отчёттарын болгаш протоколдарын көөрге, хүн бүрүнүң чугула айтырыгларын сессияларга болгаш күүсконнуң хуралдарынга чугаалашкан, аңаа хүлээп алгылаан доктаалшинтирлерге күүседиичилерин айыткан болур, а херек кырында байдал дыка оожум эжижип турар. Ол дээрге контрольду кошкак тургусканының фактызы-дыр. Чамдык Советтериниң хүн айтырынга чугула безин шинтпирлер күүселдезининң дугайында айтырыг кирбээн болур. Планнар болгаш чагыглар күүселдезининң дугайында күүсконнар депутаттарга дыннатпайн баар таварылгалар база бар.

Контрольдуң дээштиг хевири—депутаттың негелдези, ону чогумчалыг кылдыр ажылдарын чугула. Ол дээрге Советтиң ажылынга киржиринге депутаттарының бүрүн эргезин боттандырарының бир хевири болур. Эрткен чылын Тыва АССР-нин Дээди болгаш чер-чер Советтериниң чүс ажыг депутады негелде киирген. Оларны сессияларга эң хөйү-биле чугаалашкан черге Өвүр район хамааржыр. Аңаа 28 негелдезин көргеп. Ол ышкаш Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл районнарның чер-чер Советтериниң депутаттары бо талазы-биле идепкейлиг болган. Депутаттың негелдезин кичээнгейге ап турар черде контроль дээштиг дээрзин ол черлериниң дуржулгазы бадыткап турар.

Депутаттың округка ажылы — Советтиң контроль боттандырарының кол быразы. Эрткен чылын депутаттар округтарга кылган ажылдарының дугайында 200 ажыг дыңнадыгларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга бергеп. Олар боттарының даанган ажылынга эки түңнелдерни чедип албышаан, чонның бүзүрелиң төлептин-биле шынзыдып, хамаатыларының дилегларин, сонгукчуларның чагыгларын күүседир дээш боттуг ажылдарны кылып турар. Тыва АССР-ниң Дээди болгаш чер-чер Советтериниң депутаттары сессияларга олуржуп, үнелиг саналдарны берип, депутаттар болуктеринің болгаш постуларының составында кирип турар.

Күрүне планнарының күүселдезин хандырар талазы-биле Советтериниң контролю—тус черниң экономиказының комплекстиг хөгжүлдезиниң айтырыгларын шинтпирлээри-биле сырый холбадалыг. Ол дугайында СЭКП ТК-ниң апрель (1984 ч.) Пленумунга база демдеглээн. Бистиң республикавыстың комплекстиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын ажылдан кылыр болгаш боттандырар талазы-биле хемчеглер алдынып турар. Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин 2000 чылга чедир хөгжүдериниң схемазы ажылдап кылдынган. Ону боттандырарынга Советтер, оон контролю кол черни эвлээр дээрзин утпас херек.

Чамдык сессияларга, хуралдарга четпестерин саналп, түңнел турары-биле кызыгаарлаттынып турар. Ол негелдеге чеде дүүшпес. Совет органнарының ажылдакчылары, депутаттар четпестерниң болуп турар чылдагааның илередир, ажылчы чонларның негелде-чергелелдерин тоол көрбес чоруктарны принципиалдыг ёзу-биле сойгалаар, планның, күрүменің сагыга-чурумун бедидер, будурулгеге корум-чурумну тургузар дээш демпсежир ужурлуглар.

Үстүкү албан черлериниң болгаш боттарының үндүрген шинтпирлериниң күүселдезин хынап турар үеде улус депутаттарының Советтери совет хөөлүү бүрүзүн сагымрын чдип алыр херек. Бистиң нинтилелливистии хөөлүзүү чүгле шыгыы эвес, ол чөптүг, бүгү чоннуң-даа, хамааты кижи бүрүзүнүдаа эрге-ажылынга дүшкен. Оон күүселдези — Советтериниң контролюнда.

ЧАА ЧЫЛДА ЧАА БАЖЫҢЧЕ

Хоорайның мурнуу чүгүде микрорайонда база бир чурттаага башкынының соңгаларында чырык хып эгелээн. Чаа адрес—Москва кудумчузу, 103 дугаардыг башкынче Чаа чыл будуузүнде 80 өг-бүле кожуп кирип турары ол.

Чөөкку чылдарда-ла ээн куруг турган ховуда чаагайжыды түттүнган чаа башкынар чоргаар бедип үнгүлээн. Найысылалды тударының кол планын ёзугаар чаа чурттаага кварталдары — дөрткү, бешки микрорайон, он ийнги квартал хоорайывысты каастап турар. Ү түттүнүп турар мурнуу микрорайонда дыка хөй чаа башкыларны база ажыглаага киирген.

Өөрүшкүүң кижилерге берип турар чаагай ишти будургевнери маңаа адаары артык эвес. «Кызыл тудуг» эргелелинден Л. П. Казанцевтиң бригадазы калбак панельден кыдган 80 квартиралыг чурттаага башкыны тудуп дооскан, күрүне комиссиязынга хүлээткен. Чаа башкының ишти, даштын кылайтыр будуп, шеверлээринге № 48 тудуг эргелелинден В. Б. Борбак-оолдуң, Р. Ф. Григоровичиниң, Л. Т. Мялиняның, Н. Б. Доңгактың болгаш оон-даа өске мурнакчы бригадалар киришкен.

Чаа башкының ээлери квартираларын ээлеп ап турар, өөрүшкүлүг, хайныышкынныг көш үезинде аңаа чеде бердинвес.

Башкының бирги подъездизинге № 8 квартирада ИХМ-ниң ажылдакчызы В. Монгуштуң аныяк өг-бүлези кирген болду.

— Чаа чыл будуузүнде бистиң өг-бүлевиске улуг өөрүшкү таварышкан: 3 өрээлдиг квартираны алдывыс. Ийнс уругларывысты ясли-садка база тургузуп алдывыс. Өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг амыдыралывыс дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенивисти илергейлээрдир бис — деп, Лидия Делгер-ооловна чугаалаан.

Монгуштарның өг-бүлезинге төрүттүнген ийистер Аяс биле Аян ам 1,5 хар чедип турар, оларны кадык-шыырак' өстүрериңге таарымчалыг болуруу-биле оларга чаа квартираны берген, ясли-сад-биле хандырган. Бистиң Совет күрүневисте нечалты болгаш уругларны камгалаазы хоойлуда көрдүгеп.

Бо өг-бүленің амыдыралы ооң көскү бадытказы-дыр.

Ада-чурттуң улуг дайынының киржикчизи Агап Афанасьевич Рогалёвтуң өг-бүлези Чаа чылды чаа квартирага утказуруна өөрүп турарлар

Хоотуп тудугжу Ч. Д. Дозураштың хөй уругларлыг өг-бүлези мурнунда бичии квартирага чурттап тургаш, ам бо башкында 3 өрээлди алган.

Чаа башкыны алгаларының аразында Ада-чурттуң Улуг дайынынга мөчээн фронтучуунуң өг-бүлези С. С. Лунегова, элээн хөй чыл ооғурлап турган Б. А. Гуменинң, Н. Н. Загорскийниң өг-бүлелери, база аныяк специалист эмчи А. О. Кара-Тоңгугнуң өг-бүлези болгаш оон-даа өскелер бар.

Кызылдың хлеб заводунуң ажылчыннарының амыдыралчурттаага байдалын эжиждери-биле үш өрээлдиг башкыны заводтуң общежитиези кылдыр берген.

Совет кижилериң чаагай чаңчылы ындыг — байырлалга, эки хүнге чаа күш-ажылчы чедиишкиннерин барааллыдыр. Бо чыл база ынчаар дооступ турар. Чаа чылдың будуузүнде ажыглаага киирген чаа башкынче чурттакчылар көжүп киргеп.

А. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: чаа башкынче чурттакчыларның кожуп турар үези.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Февраль 24-Советтерге соңгулдалар хуну

БИР ДЕМНИГ ДЕПШИТКЕН

«Шаговартжэстрой» трестиң № 18 КМК-зиниң ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары кызыл-булуунга чыглып келгеннер. Соңгулда мурнумуң хуралын партия организациязының секретары Г. Г. Федяев ажыткан. Тудугжулар бригадазының бригадири Н. А. Ефремовский сөс алгаш бригадамың болгаш ниити колонианың он бирги беш чылдың дөртку чылын кынчаар доозун турарын, бешки чылда сорулгаларын кысказы-биле чугаалаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге сонгулдалар талазы-биле Шагаан-Арыгның Чөөн талазы № 115 сонгулда округундан депутатка кандидат деңшидеримге хамаарыштыр Н. А. Ефремовский СЭКП Тыва обкомунуң секретары А. И. Ванжаның кандидатуразын деңшиперин саналаан.

Шагаан-Арыгның Чөөн талазы № 115 сонгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр СЭКП обкомунуң секретары **Альберт Иванович Ванжаны** деңшидер деп саналды хуралдың киржикчилери деткээн, чаңгыс кижи дег бадылааннар.

• • •

Од-ла трестиң № 20 КМК-зының ажылчынарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралынга келгеннер база **Альберт Иванович Ванжаны** Шагаан-Арыгның Чөөн талазы № 115 сонгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр деңшиткеннер.

• • •

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының ишчилериниң хуралын көдээ Совет күүскомунуң даргазы Д. Х. Сержи эге сөс-биле ажыткан. Совхозта болгаш салбырда мал хыштагладыышкынының база сонгулдаларга белеткелдиг дугайында чугаалаан, ол мал эмчизи, комсомол эге организациязының секретары Л. М. Күжүгетке сөс берген. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге сонгулдалар талазы-биле Хөнделең № 50 сонгулда округундан депутатка кандидат кылдыр СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи А. К. Кажайны деңшидер деп саналдаан.

Хөнделең школазының ажылчыны К. А. Мандан-Хаай, тудугжу Э. К. Доңгак олар сөс алгаш, ук саналды деткип, Барыын-Хемчиктиң № 50 Хөнделең сонгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи **Алдын-оол Кангаевич Кажайны** деңшидиринче чыылганнарны кыйгырган. Ук саналды бир үнбиле хүлээп алдынган.

• • •

Сельхозтехүркомунуң Туран салбыр

Комсомолга партийжи удуртулга

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

СЭКП Кызыл хоорюмуның өлчегліг пленуму болуп өртеди. «Комсомолга партийжи удуртулганы уламыцай экижидер болган аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге оон ролюн бедидерин» докладын СЭКП ТК-ның докладчызы, эш К. У. Черненконуң аныяктар-биле партияның ажыланың дугайында айтымнарын, партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хоорайның партия организациязының коллективиниң тургускан, олардың планныг онаалдарын докладаан күүседип келгенин, аныяк ишчилер ортузунда идеологтуг, политикажизидилгелиг ажылды сайзырангайжыдын, оон чаа арга-методтарын, хевирлерин тывар дээш хемчеглерин ап турар. Тывының электри четкилеринде, даараныла фабриказында, педагогика институдунда, медицина училиштезинде, № 1, 4, 14 школдарда партия организациялары аныяктар-биле ажылче кичээнгейни салып турар.

СЭКП хоорюму, партия эге организациялары комсомолга партийжи удуртулганы экижидериче, хоорайның ажыл-агый болган ниитилел-политиктиг ыыдыралынга, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге оон ролюн бедидериче докладаал ынчангейни салып келген. Дыка йөй партия организациялары комсомолга удуртулганы, аныяктар-биле ажылдың эвээ экижиткен. Орта удеттүр садыының партия организациязы хамаарыжыр. Ында комсомолчу-аныяктарның 15 процентизи чедип турар. Ынчангаш партия эге организациялар комсомолдуң сорулгаларының дугайында» айтырыгны анда чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелде СЭКП хоорюмуның секретары Г. Ш. Монгуш сөглүг кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының директорбу Д. Б. Бузыр-оол, Тывайның электри четкилериниң партия эге организациязының секретары Ю. Н. Сурков, Кызылдың шериг комиссары В. А. Озерский, № 3 ортумак школдуның партия эге организациязының секретары Г. П. Конурчина, республиканың типографиязының директорбу И. М. Кара-оол, ВЛКСМ Кызыл хоорюмунуң бирги секретары Т. И. Перфильева болган өскелер-даа санал бергеннер.

Комсомолга партийжи удуртулганы экижидер дээш чорудуп турар чамдык ажылдар-биле чергелештир бо чугула херекте четпестер барын илеткеннер. Дыка хөй партия эге организациялар комсомол организациялары-биле ажылды план ёзугаар докладаал чорутпайн турарындан аныяктар кижизидилгезин сайзырангайжыдар, оларны хоорайның экономиктиг болган социал хөгжүлдезинің чугула сорулгаларын боттандырарынга идепкейлиг хаара тударын аргаларын ажыглап шыдавайн келген. «Тыва суг тудуг» трестте партия организациязының комсомол организациязының ажылынче хамылап кирбээн, оон ажыл-чорудулгазын хүнүң негелделерінге дүүштүр тургузар хемчегни албаан. Коммунистер, трестиң удуртукчулары комсомол организациязының, аныяктарның эрттиргеп хемчегленинге кириштейн, оларның амыдыралын, ажыл-ижин сонуургавайн турар. Шак ындыг чорук еске-даа тудуг, транспорт коллективтеринде партия организацияларында бар. Кадрларның ажылдан үнер-кирерин ковүдедиринге, онаашкан ажылынга харысаалга чок болурунга, күш-ажылдың сагыга-чурумуй, көрүм-чурумну үрээринге ол салдарны чедирип турар. Оон түнелиинде чамдык комсомолчу-аныяктар коллективтери дүшкен. Кадрларны ажылга бижиглаар, өөредир, кижизидер талазы-биле партия организацияларының чорудуп турар хемчеглерин пленумга четпес деп шүүмүүлээн. Ылаңгыя тудуг организацияларында кадрларның үнер-кирер чоруу хөй болуп артпышаан.

Комсомолчуларның, аныяктарның политиктиг база экономиктиг өөредилгезиниң, күш-ажылчы, идей-политиктиг, мөзү-шинар, патриотчу болган интернационалчы, күш-дамыр кижизидилгезиниң, ниити билиг болган профессионал школаның реформазын боттандырар дээш чорудуп турар хемчегленинің талазы-биле кылдынган ажылдарны болган четпестерни оон соңгаар СЭКП хоорюмунуң, партия организацияларының күчээнгей салыр айтырыгларын илеткелчи болган санал бергеннер пленумга тодаргай чугаалаан.

СЭКП ТК-ның докладчызында, эш К. У. Черненконуң айтымнарында, партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлеринде комсомолга партийжи удуртулганы улам күштелдирерин, комсомол организациязының дайынчы арга-шинээжин бедидерин, аныяк ишчилерин экономиканы база культураны хөгжүдеринге эң-не идепкейлиг киниритирерин айыткан, ону боттандырар дээш СЭКП хоорюму, партий организациялары амгы үениң негелделеринге дүүштүр ажылдаары кол сорулга болуруун пленум демдеглээн.

Т. ДЕРТЕК.

Мелиорация: айтырыглар болгаш сорулгалар

ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

Тес-Хем районуң ажыл-ишчилери, агропүлетиптер комплексиниң бүгү ажылдакчылары, СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин үзүн-биле деткип, күүдүлгүнүң, дүүзүп алган. Чүге дээрге черни мелиорациялаарын бистиң районга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң интенсивнийлаштаарының бир хөл үндезини болур.

Совхозтарның партия комитеттери Пленумнуң шиитпирлерин хураалдарга чугаалажыр, түскай хемчегленинге ап, сорулгаларны ажылдан кылган.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.), май (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин ажыдыралга боттандырар талазы-биле алдынган хемчегленинің түнелиинде сөөлгү чылдарда районуң көдээ ажылагыйының хөгжүлдези шанчылган.

Бистиң районга болган көдээ эргежок суггарылга ажылын чорудары-биле 1962 чылда Самагалдайның суггарылга системаларының эргелеп тургускан. Эргелеп машина, трактор болган ооредда механизаймер-биле чедир хандыртынган. Ийи район аравының «Сельхозтехника» каттыжышкынын база тургускан. Оларның байланысынга 30 автомашинаны, 12 тракторлу аппаратураны үндүрүп берген.

Эртеп үе иштинде мелиорацияга ажылдарынга бирик 2 млн. рубль түңнүг капитал салымнашкыннар шингээттинип алдынган. Ниитизи-биле 5166 гектар суггаттыг шөлдериниң 3800 гектары Доозуңнуг суггарылга системазынга хамаарыжыр. Бо системаны бежеп чылдарда ийи ноожа районнарның ажыл-ишчилери демнежип, дол-биле паскан. Оон бир система дыка эргежирээн, суг шүүрээшкинин улуг, сөөңдеп суггарар шөлдерге чедир кол бута долуп эртпес узун. Оон түнелиинде мында чергерниң чүгле 30 хуузу ажыглалда.

Суггаттыг чергерниң ажыктыг чоруунуң ам-даа кудузу чер ажыл-агыйының хөгжүлдезинге удуг дожудаашкыннарны болдурун турар. Оон чылдагаанын — ажыл-агыйларның удуртулууларының, түскай эртемнигленинің суггат ажылынче чотуур кичээнгей салбайн турарында. Бистиң районуң шөлдери магадылал чок чер ажылдыг болгага хамаарыжыр азы, өскээр чугаалаарга, ягаар-бойдустан улуг хамаарымалыг. Ындыг турбуже, суггаттыг чүгле часкы үеде сезонныг ажыл кылдыр дээр, чайгы чавшкыннар-биле суггат айлының сокулдың каары чайчыл болганы кавчаңдаа четпес.

Суггатка ажыглаар техниканың септелгези база багай. Районнуң совхозтарында бир 4 насос станциялары четчелеттинмээн болганындан ажыглалга кирбээн. Эртеп чайын ДДН-70 деп чаъстадыр 12 машинаның чүгле дөрт ажылдан чайлаан. Артканнары ой-шаанда септеттинмээнинден база сезон үезинде ноожар тракторлар чедиишпес болганындан ажылдаваан. Бо талазы-биле байдал илангны «Кызыгаар» совхозта дыка берге.

Районда суггаттыг чергерниң бернижезинин куду болуп турарының база бир чылдагаанын — көдээ ажыл-агый культураларын ажаан өстүрериниң аргаларын чедир ажыглаайн турарында. Совхозтарның технологтуг карталарында көрдүгеп ажылдар чедир кылдынмайн турар, кылдынза-даа, агротехниктиг негелделерге четпес. Шак мөөнүзээр суггат үеэн-биле чер аидарылгазының араазы узамдыгын, түнелиинде үренниң дүргат дорузунче чажар таварылгалар эвээш эвес.

Ниитизи-биле суггат ажылында четпестер ам-даа дөө. Бок үүлүтер-биле демисел багай. Чижээлээрге, бо чылын «Кызыгаар» совхоз 300 гектар кукурузаны, 5 гектар ногааны оон ужурудан үндүр бижээн. Органиктиг, минералдыг чемнешчидилгелерни чогуур деңгелге чедир ажыглаайн турар. Суггат кадрлары база чедишпес.

Бир эвес ажылды шин организастап, ажылынга бедик харыысалгалыг болур болза, биске багай эвес көргүзүглерни чедип ап болур дээрэни эртеп чылын ажыглалга кирген Хүрен-Дүгей суггарылга системазының чижээзинден көрүп болур. Бо чылын аңаа Тывынын көдээ ажыл-агый дүрүмүлга станциязының эртеп сүмелерни ажыглаан. Оон түнелиинде бир гектар чергеен ортүзээ-биле 72 гектар картофельди, 17 центнер чаңгыс чылдыг сигенниг дүжүдүн ап-ган. Кукурузаның дүжүдү бөө бөгөй эвес болган.

Бистиң район мышкаш кандеашкынның, курган черге мелиорацияның ужур-дузазын чүге-даа дейлээр аргажок. Көдээ ажыл-агыйны моон-даа ыңай хөгжүдер демиселге ону кол чөпеек кылыры — шупту ажыл-агыйларның эргежок чугула дерээ. Ынчангаш ону күүседир дээш бүгү күүмүүзүн салыр ужурлуг бис.

И. УСПУН.
улус депутаттарының Тес-Хем район Советиниң күүсөмүнүң даргазы.

ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ— КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ

Коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузарының чугула сорулгаларын совет улустуң шиитпирлеп турары амгы үеде кижи бүрүзүнүң экономиктиг билиин бедидери, ону сайзырангайжыдары эргежок чугула апарган. Экономиктиг билиглер дээрге ниитиниң херээжене кижиниң кирип турар үдүүн чүгле билириңге эвес, а бүдүрүлгени эргелеп башкарыры, күш-ажылды организастап турарында четпестерге эптеш чок болуруги кижиниң кижизидилгези, ажаа дузалаан турар.

«Экономиктиг билиглерни — ажылчы хөлөгө» деп темага литератураны пропагандалаарынга чүрттүң библиотекалары хөй янзы дерегленгин библиографтыг айтымчыларын тургузуп турар. ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказы 1984 чылда «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгези болгаш кижизидилгези» деп темага эртем-дузаал библиографтыг айтыкчыны үндүрген. Ында СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгези болгаш кижизидилгезин үлам ыңай экижиргинің дугайында» докладаал (1982 ч.) хүлээп алган үедеп бөөр парлаалгага үнген номнарны, чүүлдерни айыткан.

Таймылбырлакчыда киргеп литературалары темазының ырынга идепкейлиг хаара тударын аргаларын ажыглап шыдавайн келген. «Тыва суг тудуг» трестте партия организациязының комсомол организациязының ажылынче хамылап кирбээн, оон ажыл-чорудулгазын хүнүң негелделерінге дүүштүр тургузар хемчегни албаан. Коммунистер, трестиң удуртукчулары комсомол организациязының, аныяктарның эрттиргеп хемчегленинге кириштейн, оларның амыдыралын, ажыл-ижин сонуургавайн турар. Шак ындыг чорук еске-даа тудуг, транспорт коллективтеринде партия организацияларында бар. Кадрларның ажылдан үнер-кирерин ковүдедиринге, онаашкан ажылынга харыысаалга чок болурунга, күш-ажылдың сагыга-чурумуй, көрүм-чурумну үрээринге ол салдарны чедирип турар. Оон түнелиинде чамдык комсомолчу-аныяктар коллективтери дүшкен. Кадрларны ажылга бижиглаар, өөредир, кижизидер талазы-биле партия организацияларының чорудуп турар хемчегленинге четпес деп шүүмүүлээн. Ылаңгыя тудуг организацияларында кадрларның үнер-кирер чоруу хөй болуп артпышаан.

Комсомолчуларның, аныяктарның политиктиг база экономиктиг өөредилгезиниң, күш-ажылчы, идей-политиктиг, мөзү-шинар, патриотчу болган интернационалчы, күш-дамыр кижизидилгезиниң, ниити билиг болган профессионал школаның реформазын боттандырар дээш чорудуп турар хемчегленинің талазы-биле кылдынган ажылдарны болган четпестерни оон соңгаар СЭКП хоорюмунуң, партия организацияларының күчээнгей салыр айтырыгларын илеткелчи болган санал бергеннер пленумга тодаргай чугаалаан.

СЭКП ТК-ның докладчызында, эш К. У. Черненконуң айтымнарында, партия обкомунуң V пленумунуң шиитпирлеринде комсомолга партийжи удуртулганы улам күштелдирерин, комсомол организациязының дайынчы арга-шинээжин бедидерин, аныяк ишчилерин экономиканы база культураны хөгжүдеринге эң-не идепкейлиг киниритирерин айыткан, ону боттандырар дээш СЭКП хоорюму, партий организациялары амгы үениң негелделеринге дүүштүр ажылдаары кол сорулга болуруун пленум демдеглээн.

Т. ДЕРТЕК.

Беш чылдың кижилери

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң Кызылда септелге-тудуг участогунда Александр Гуляев удуртқан чазаныкчылар бригадазы он бирги беш чылдың дөртүү чылының планныг даалгазын чедишкинниг күүседип, чылды доозарының социалистиг чарышының бирги черинде болуп турар. Ол бригадада ажылчыннарның Анатолий Лазарев, Тамара Козлова беш чылдың шалыкшыларының одуруунче киргей. Ол ышкаш бажың эт-херекселдерни шымарыг кылдыр чазап кылырынга ажылчын оол Валерий Монгуш база үүлүн кирип келген. Ол бо хүннерде шалыннарга үлүгүрлерни кылып турар. Оон аңгыда бичежек сайгайларны база оң чазап, эптеди. Бүдүрүлгенің мурнакчыларының аразында хоочун ажылчын Григорий Ельцов — шевер мастерлериниң бирээзи. Аныяк бызаңчылар база бар. Олардан өртүмак школаны дооскан Олег Тулуш дагдынакчыларының мурнакчы арга-дуржулгазын ажылынга ажыглап, бедик шимээлиг продукцияны кылып үндүрген, хоочуннарга мактанып турар.

ЧУРУКТАРДА: чазанылга мастерскаязында мурнакчылар Тамара Козлова биле аныяк ажылчын Валерий Монгуш.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СЕМИНАР БОЛГАН

Сүт-Хөл районуң «Октябрь 30 чылы», «Сүт-Хөл» база Карл Маркс аттыг совхозтарының партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгенің пропагандистериниң семинары Баян-Тала суурга болуп эртпеди. Семинарның ажылынга партия обкомунуң политиктиг чыдыышкынын башкынының консультанттылары Н. Ф. Монгуш, Х. К. Норбу болгаш СЭКП райкомунуң, комсомол райкомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен. СЭКП ТК-ниң октябрь (1984 ч.) Пленумунуң түнелдеринге болгаш шиитпирлеринге база ажаа СЭКП ТК-ның Чиргиче сёкретары эш К. У. Черненконуң чугаазында айтымшкынналары күүседир талазы-биле сорулгаларның, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң, РСФСР-ниң Дээдэн Советиниң, Тыва АССР-ниң Дээдэн Советиниң, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге сөңгүлдээр, районуң 1984 чылдың он бир айларының ажыл-агый түңнелдеринің, дал кыштагладышкынын чедиишкинниг эрттирер талазы-биле сорулгаларның дугайында илеткелдерни болгаш информацияларны семинарның киржикчилеринге дамнаан.

Пропагандистер боттарының арга-дуржулгазын сөлүүскаңнар. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң директорбу, тодаргай экономика школазының программазын Сергей Конзан-оолович Ондар экономиктиг өөредилгенин программазын айытынган темаларны сайгарарынга түскай эртемнигленинің киришкирип, тодаргай экономиктиг санаашкыннарны кылып, инструктажтарны, методиктиг сайгарылганы ажыглап турарын чугаалаан.

Чон-биле масса-политиктиг ажылды аныяктеңнинің түнелиинде совхоз планныг онаалдарын чедиишкинниг күүседип турар апарган. Дыртына Данзын-ооловна Салчак он ажыг чыл дургузунда ажылдап турар дуржулгалыг пропагандист. Кичээлдерниң ажыктыын болгаш дээштиин бединдер, дининокчуларга ыыса конспект кылдырарының ужур-дузазын, пропагандистиң дүүда чогаадыкчы планын долдурарының талазы-биле арга-дуржулгазын ол сөлүүскан. Арга-дуржулга сөлчүүшкүнүнга «Сүт-Хөл» совхозта марксизм-ленинизмниң үндезинигерин өөренир школаның пропагандистери Манай Самдановна Монгуш, Мээдыр-оол Дыртыкович Сиилин база киришкиннер.

Түнелиинде семинарның киржикчилери агитбригадалар тептеринге, сут бараан фермазының кызыл-булуңунга барып, кылдынып турар ажылдарын, дериге-шимелдезин көрүп, санал-бөөдүрүн киргеннер.

Д. ХОВАЛЫГ.

Соңгулдааларга

уткуштур

СОҢГУКЧУЛАРГА ЛИТЕРАТУРА

Соңгукчуларга болгаш агитаторларга библиотека-жигаштарны ном магазинниринде белетээн. Ында номнар, брошюралар, плакаттар болгаш ниитилел-политиктиг база юридиктиг темаларга хамаарыжыр эске-даа материалдар кирип турар. Ук үндүрүглелерни звиледешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээдэн Советтеринге база улус депутаттарының чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдаалар дугайында хоойлуулар кирип турар. Ол бүгүнү ам парлап үндүрген.

«Плакат» база «Юридиктиг литература» ном үндүрер черлер соңгулда темазынга планнаан тематиказын ноодуунда доозуп турар. «Плакатка» планнаан 1,5 млн. кезек тиражтыг он сес ажыдымдың он чедизин үндүрген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының удуртуучу ролюнга, партизының мерген үгаанныг шиитки болгаш даштыны политиказынга, тайбың дээш демисселге түрескаттаан соңгуучуларга, ажылчыннарга, колхозчуларга болгаш интеллигенцияга кийгирыгларны плакаттарны үндүрген.

Республиканың ном садыгвар кнадис бүрүзүнде соңгулда участоктарынга быжыглаан кол магазиннерни тодаратқан. Пропагандистерге, агитаторларга, соңгулда комиссиязының кежигүннериниң чугула литератураны чыып белетээн. Бүгү агитпунктуар болган активистер партизының XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон соонда-гы Пленумнарының материалдары-биле, марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдары болган эш К. У. Черненконуң ажылдары-биле кандыртынган турарынче сагыш салымшкын улуг.

Республиканың ниитилел-политиктиг ажыдыралында чугула болуушкун болуп турар — соңгулдаалар бедик деңмелге эрттиргенге РСФСР-ниң Курконизадыының чорудуп турар ажылы улуг идегли болуру чугаалаок.

(СЭТА-ның корр.)

Комсомолга партийжи удуртулга

ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ— КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ

Коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузарының чугула сорулгаларын совет улустуң шиитпирлеп турары амгы үеде кижи бүрүзүнүң экономиктиг билиин бедидерни, ону сайзырангайжыдары эргежок чугула апарган. Экономиктиг билиглер дээрге ниитиниң херээжене кижиниң кирип турар үдүүн чүгле билириңге эвес, а бүдүрүлгени эргелеп башкарыры, күш-ажылды организастап турарында четпестерге эптеш чок болуруги кижизидилгези, ажаа дузалаан турар.

«Экономиктиг билиглерни — ажылчы хөлөгө» деп темага литератураны пропагандалаарынга чүрттүң библиотекалары хөй янзы дерегленгин библиографтыг айтымчыларын тургузуп турар. ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказы 1984 чылда «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгези болгаш кижизидилгезиниң системазы», «Экономиктиг өөредилгениң практиктиг үлгелиишкыны», «Экономиктиг өөредилгенин хевирлери болгаш методтары база оларны сайзырангайжыдарының айтырыглары», «Экономиктиг өөредилге — кадрлар белетээриниң чүгүлү звено» деп темалар арткай улуг эгелерни эзлеп турар.

Күрүнеминиң М. Е. Салтыков-Щедрин аттыг хөй-ниитн библиотеказы «Эртем-техниктиг билиглерни — ажылчыннарга» деп библиографтыг таймылбырлавчыны парлап үндүрген. 1984 чылда ол балык литература аразынга «Экономиктиг билиглерни — ажылчын бүрүзүнге» деп аттыг ном үнген. Оон сорулгазы — ажылчыннарны амгы үениң эртем-техниктиг чүгүлү айтырыгларыбиле таныштырары, улус ажыл-агыйының эң чугула сорулгаларын шиитпирээрінге ажылчыма аңгының ролюн көргүзери, чаартикчыларның дуржулгазын бүдүрүлгеге чедиишелиг ажыглаарының аргаларын көргүзери.

Ол таймылбырлакчының дузазы-биле номчукчу «Он бирги беш чылда совет экономиказы», «Күш-ажылды организастаарынга бригада аргазы», «Хумагалаа болган аныялга — коммунистиг ёзуу» болгаш оонда оске темаларга литератураны тып алыр. Эге бүртүү айтырыгның кол утказын таймылбырлап турар киниргде чүүлдүг. Ол-ла таймылбырлакчыда 1979—1982 чылдарда төп солунналарга болгаш журналдарга парлаттынган чүүлдерниң дизизимин берген. Бо таймылбырлакчы чүгле ажылчыннарга эвес, партия, профсоюзтар активинге, ажыл-агый удуртукчуларынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, пропагандистерге ажыктыг.

А. СОКОЛОВА.
А. С. Пушкин аттыг библиотеканың таймылбыр-библиография киниргизиниң улуг библиографы.

УКРАИН ССР, Львовтуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг автобус заводунуң коллективи беш чылдың дөртүү чылының чедиишкиннинг доозуп турар. 11 айлар дургузунда продукция бүдүрер планын 101,3 хуу күүседтиингеп. Ол дээргө планындан ажыр 72 автобусту бүдүргеин-дир. Амгы үеде чуртта ашыгдаттынып турар үшкү автобустуң бирээзин-не Львовка бүдүргеп.

ЧУРУКТА: Львовтуң Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниг автобус заводунуң эптелге цехинде.

В. КРИШТУЛДУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТУҢ БАЙЫРЛААЛЫ

Аңы-дуңма чурттуң алдарлыг байырлалын — Куба революциязының 26 чылын Кубаның улузу-биле кадыг бүгү совет кижилер демдеглеп турар. Алдарлыг ол болуушкунга тураскайткан Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң байырлыг хуралы декабрь 27-де болган.

Куба революциязының тиилээнинің сөөлүнде куба улус бодунуң Коммунистиг партизының удуртулгазы-биле социал-экономиктиг улуг чаартылгаларны боттандырганын байырлыг хуралга түвө чугаалааннар онзалап демдеглээн. Бодуунуң төрээн чуртунуң хосталгазын, политиктиг хамаарышпас чорууң болган тайбың амыдыралын хандырар, революстуг улуг чаңгыс дамышкынларын камгалаар дээш куба улустуң шиитпирлег демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазын совет кижилер илергейлеп турар.

Республиканың ажылчы чоннарын Компартиязының планнарын амыдырапга боттандырбышаан, социализминиң оруу-биле бүзүрелдиг бурунгаярлап турар деп, Кубаның ССРЭ-де деректеринге тур бүзүреттиргеп Л. Ф. В. Васпес чугаалаан. Чаа амыдыралды тургузар талазы-биле Кубага коргүзүп турар дузаалыгчызы болган деткимчезин дээш Совет Эвилелиниге, социалистиг дем каттыжылгазының бүгү чурттарынга ханызы-биле өөрүн чептерикшинин ол илергейлээн.

(СЭТА).

ХООРАЙЫВЫСТЫҢ АГААРЫ АРЫГ БОЛЗУН ДЭЭШ

Найысылалдың дээрин кара ыш бүргей албазын дээш агаар бассейниниң арыгавылының талазы-биле хөй ажылдар кылдынып турар. Ниитизи-биле 100 ажыг котельнайлар сөөлгү чылдарда хаттынган. Электростанцияда № 11, 12 чаа котёлдарны тургускан. Ам бир котёл удавас ажылдап эгелээр. Чүрттелга секторунда котельнайларның хөй кезиин хаттаан. Ынчалза-даа үлетпур зоназының кырында хоолайлардан үнген кара ыш астына берген турарын эскерер бис. Эрткен чылын 30 котельнаяны хаар тургаш, оон 11-ни хаан четтикпеен. Бо чылын оон-даа эвээштп хаттаан. Үлекчи четкилериниң чогу-биле бо ажылдар кылдынмаан. Четкилерлиг-даа черлер бо ажылче кирбейн турар. Үлетпур зоназынга төп котельнаяның кол тудукчузун ам-даа томуйлаваан, акпалайдырымышкын чок.

Хоорюүсконнуң чанында бойдус камгалалының талазы-биле түскай комиссиязы тургускан. Комиссия агаар бассейниниң чер иштиниң болган агын сутларының, хөрзүнүң камгалалын контрольдап, удуртукчуларның отчёдун дыңнаан, түскай хемчегленни ап турар. Комиссияның хуралдарыгга үлетпур бүдүрүлгелериниң котельнаяларының ажылын эккижидериниң, карьерлериниң ажыглалының, арыглал деригг-херекселериниң тудуукүнүң дугайында айтырыгларын чугаалашкан.

«Тудуг кезектери» комбинаттың автосептелге болгаш туйбу заводтарының котельнаяларының ажылы багай. ыш үндүрери удуг болуп турар. Ыш арыглавр деригдерин туйбу заводугга 1985 чылда салыры көрдүгеп. «Тудуг кезектери» комбинаттың ийи котельнайзы шын эвес ажыглал түнелиинде үренген. Ийи чаа циклонну ында тургускан-даа болза, чыыгган ыштыг дезиир кинр сордурар херексел чок болганындан, оларның ажылы дээш чок болуп турар. Алгы заводунуң котельнаязының үрер болгаш газ үндүрер режимнери үреликк, циклонну аштап-арыглавр ажылдар кылдынмайн турар. Автосептелге заводунда база циклон чок. Ыштыг дезиир кинр тыртар циклонларны пивэ, хлеб, сүт заводтарынга, көвүрүг тудуунуң эргелелинге, харылзаа автобазазынга, «Рембыттехника» каттыжышкынынга, долган дээрбедээр комбинатка, № 3 АТБ-ге болгаш еске-даа будүрүлгелерге тургузары чугула болуп турар. Бо ажылдар кылдынмас болза, агаарны арыг болдурарының дугайында чугаа турбас-даа. Саннтар дүрүмнерде айтканы-биле алырга, шакта хөмүр-даш ажыглалы 280 килограмм чедип турар болза, ол черге циклонну тургузар.

Котельнаяларның ажыглалы, оон септелгези негелдеге дүүшпейн турарындан, оскаучы кадрларның мергежилиин бедидеринче, оларны ажылга быжыглаарынче, материалдыг сонуургалын бедидеринче кичээнгей салбайн келгенинден бакырап турарын айтыр апаар. Оларның коллуунга чавыс мергежилдиг кижилер ажылдап турар. Ажылчыннарның ажылдап үнер-кирер чоруу кызырылбайн турар. Кочегарларны өөредири-биле Тывазым электри четкилериниң чанында түскай курстарны организастаарын комиссия сүмелээн-даа болза, бо ажылче удуртукчулар ам-даа сагыш салбайн турар. Бедик мергежилдиг механиктерни белеткээр кежээки курстарны Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалынга ажылдап болурунуң арбалары бар. Котельнаяларда ажылдап турар ажылчыннарның аразында социалистиг чарышты организастаарынче, оларны шапкаптамактар аргаларын чаартыгы көөрүнче кичээнгей салыры чугула дээрэни айтыры артык эвес.

Хомур-даштың ойларының дүрүмнерин хажыдып турар. Оон түнелиинде котельнаялар үреливп, оон кээн ажык чок болуп, хөй кезиинде анаа дээрже чалбыраштаалып үнүп турар. Мындыг чоруктуң харазында агаарже хорадыг чаштанчылар үнүп турар.

Сут, алгы заводтары канализацияның иудуктарын үезинде аштап, арыглавайн турар. Оон түнелиинде суг хөөлбектелип, девискээрни хирлендирип турар. Оларны хоорай коллекторуига кожарын өөренип көөр болзе ыяш. Комиссияга бо талазы-биле алгы, хлеб заводтарының, эът, сут комбинаттарының удуртукчуларын дыңнаар бис.

Комиссияның алды кежигүннери котельнаяларны аразында үлежип алгаш, оларны хаар талазы-биле ажылды хайгаралга алган. Мен болум сазыг, аныядыралга хандырылга министерстволарының, ноон садының киниизинин котельнаяларын харыылап турар мен. Хоорайның канализация четкилериниң суг арыглавр деригхерексёлдерниң тудуу хожудан турар. Кая-Хем коллекторуиу тудуу база шимчевестээн. Сут хоолайының үшкү эзлээн эртеен чылын тудуп эгелээн, 12,9 километрнин 4 километрин амгы үеде доосkан. Ол 1987 чылда ажыглалга кирер.

Комиссияга үлетпур будүрүлгелериниң санитар байдалының дугайында айтырыгны чугаалажып турган бис. Бо талазы-биле ажылды хоорайның санэпидстанциязының ажылдакчылары чорудуп турар. Чамдык будүрүлгелериниң удуртукчуларын комиссияга дыңнаар бис.

Хоорайның агаар бассейнин хирлендирбези дээрге-ле, чоннуң кадыкшылы дээш сагыш салымшкын болур. Кызылга төлүүткен чылыг хандырылгазын болгаш агаар бассейниниң бокталымшкынын эвээжедир талазы-биле хемчегler дугайында хоорюүсконнуң шиитпирине дүүштүр чамдык ажылдар кылдынып турза-даа, ам-даа четпестер чайлаттынмаан. Бойдус камгалалының хоойлузун күүсетпээн дээш харыысалганы онзары чугула деп көрүп турар бис. Комиссия моон-даа сорулгаларны онзары чугула деп көрүп турар ажылы улуг идегли болуру чугаалаок.

(СЭТА-ның корр.)

ГАЛЛЕЙ КОМЕТАЗЫ

Совгу үеде Галлейнің кометазының дугаймында солуп-сетыүүлдерде хөйү-биле бижип турар. Чүү дең кометаны ол, канаш кеткүй көөрде дээш чижектиг айтырыглар бистиң ковчукчуларывысты база совуургадып турар. Ол талазы-биле ыяскы таймылбырны моон алдында бердивис.

Бистиң Хүнүвүс 4,5 миллиард чыл бурунгаар мөөң-дөөлүп келирлиг туманнайчан чүүлден тыылган дең эртемденер тодаглаар турар. Туманнайчан чүүлүң бүдүмелиниң чаңдык кезээ улуг болган бичеңек космос төлөлары кылдыр мөөңнелген, арткалы сыйдиктер аразынмың доозуну ниилдир тарлап. Ооң бээр Хүн бодунуң тоогунда хөй-хөй эдерииглерниг 9 улуг планетаны болган эңдерик хөй бичии төлөларны — астероидтерни болган кометаларны хаара тутказ шинчеп чоруп турар.

Астероидтер каанг будүмелдерден тургустунган болсаш кол кезии Марс биле Юпитер аразында орбиталыг шинчеп чорун турар бичии планеталар-дыр.

Хүн системазының эң элдептиг чүүлдериниг кометалар (кудурутуг сыйдыстар) хамаарыжыр. Олар дээрге «ковчукчуг хөрлиг» дошпак болган хардан борбахталган, бодунче газ девирлиг будүмелдерни хөйну хаара тутпан төлөлөрдүр. Комета өзектериниң доора дүрту чүс-чүс, харын ширидай муң-муң километр демчээлиг болур. База бир онзагай чүвези чүл дээрге, планеталар Хүнүң десктидир долгандырыг хевирлиг орбита-биле шинчеп чорун турар болза, кометаларның орбиталары дика дөмей болган. Ооң дээрбек элиипс хевирлиг орбиталыг болган.

Ыныыг самаашкинаар ол үеде ковчукчуларның бирээзи болза, 1 галлей 1705 чылга чедир үеэрби аныыг кометаларның орбиталарын санап үнүргеп. Ол дээрге ямзы-бүрүзүнүң сеткүүлдерге болган хол-биле демдеглелдерге артказ 1337 чылдан бээр көстүп келген кометаларның оруктары-дыр. Оларның аразында ийи кометаның — 1607 болган 1682 чылда көрүлген кометаларның орбиталары дика дөмей болган. Боланаа таварылга эвес-тир дең түңнелди Галлей үнүргеш, база бир 75 чыл бурунгаар ооң көрүлгенин дилеп эгелээн. Шынаа-ла 1531 чылда база ыныыг орбиталыг комета көзүген болган. Оортан ол кометаның база катап көстүп келир үезин ол баш удур санап үнүргеп. Галлей кометазының катап кээрниге чедир чурттавааш. Ынчалзажок ооң саналашкынары бадыткаттынган, ооң адын салгалдар утпаан, оон бээр ол Галлейниң адын эдилеп, ам-даа Хүнүң долгандыр шинчээшкинин, уламчылавышаан. Галлей кометазы 1682 чылда көрген, ооң дараазында Чер чурттакчыларн ону 1759, 1835, 1910 чылдарда көргеп. Ам ол Хүнче чоокшулап, 1986 чылдың февральда Хүнге эң чоокшулаш, катап ыяап эгелээр. Галлейниң кометазын келир чылдың декабрьда анаа карап-биле көрүп болур апаар. Бо дээргe ооң Хүнче ниити төрелгетейге билдингир 30 дугаар чоокшулаашкыны болур. Бир дугаар бир коргенин демдеглээнин бистиң эрага чедир 240 чылдың най ай боол турар. Ооң бээр ол 78—79 чыл хүүсаалыг эглип кээп турар.

Кометалар боттарының газ хевирлиг будүмелдери хүн чыдынга бүстальгга улуг-ла кудурутуг сыйдыстар кылдыр көстүр. Шаанда ыныыг сыйдыстар көстүргe ямзы-бүрүзүнүң чүгаа-соот тараар турган.

Ынаа таварылга эвес-тир дең түңнелди Галлей үнүргеш, база бир 75 чыл бурунгаар ооң көрүлгенин дилеп эгелээн. Шынаа-ла 1531 чылда база ыныыг орбиталыг комета көзүген болган. Оортан ол кометаның база катап көстүп келир үезин ол баш удур санап үнүргеп. Галлей кометазының катап кээрниге чедир чурттавааш. Ынчалзажок ооң саналашкынары бадыктаттынган, ооң адын салгалдар утпаан, оон бээр ол Галлейниң адын эдилеп, ам-даа Хүнүң долгандыр шинчээшкинин, уламчылавышаан. Галлей кометазы 1682 чылда көрген, ооң дараазында Чер чурттакчыларн ону 1759, 1835, 1910 чылдарда көргеп. Ам ол Хүнче чоокшулап, 1986 чылдың февральда Хүнге эң чоокшулаш, катап ыяап эгелээр. Галлейниң кометазын келир чылдың декабрьда анаа карап-биле көрүп болур апаар. Бо дээргe ооң Хүнче ниити төрелгетейге билдингир 30 дугаар чоокшулаашкыны болур. Бир дугаар бир коргенин демдеглээнин бистиң эрага чедир 240 чылдың най ай боол турар. Ооң бээр ол 78—79 чыл хүүсаалыг эглип кээп турар.

Кометалар боттарының газ хевирлиг будүмелдерн хүн чыдынга бүстальгга улуг-ла кудурутуг сыйдыстар кылдыр көстүр. Шаанда ыныыг сыйдыстар көстүргe ямзы-бүрүзүнүң чүгаа-соот тараар турган.

(СЭТА).

НГУЕН ДИНЬ ДАНГ—ВЬЕТНАМДАН ФИЗИК БОЛГАШ ЛИРИК

Ону физик ийиң-дир дең соодa билип алган мен, a чурукчу кижи-дир дээрзин солагай долуунга ооң түдүн турганы өтүдиктиндеп дорпин-на билий каан мен. Ол долуунга эт-сеңгиг сумказын тутказ турду. Кара далай ортиниге дыштанып турганын «Аллерэ» пансионатка өрээл айың-биле таварылга бооп танышканын кижинин ынчалдыр билгеп мен.

Кожаанны Нгуен Динь Данг деп адаар болду. Аажок улуг, кичээнгейлиг каракшлыг, бедик дурт-сынныг болгаш мөгешымрак вьетнам эр. Бодунуң дөй ямзы төлептиг мөзүлөрийбиле ол мени кайгаткан. Бирээде, орустан кайгамчык эки тугаалаар, ыныыг болур доостa орус романстарны, удустуң ырларын эки билир болгаш мрлагылаар-даа. Ийиде, гитарага болгаш ийиңнёога кончуг эки ойнаар. Уште, тергиин чуруур: баштайгы кежээвисте-ле мөөң портредимни карандашбиле чуруй казпкан, ону ам Москвада онйуктериите чоргаарланыышкын-биле коргузуп орар-дир ней. Дөртте, ол дуктаныр ийиң-дир дең соодa билип алган мен, a чурукчу кижи-дир дээрзин солагай долуунга ооң түдүн турганы өтүдиктиндеп дорпин-на билий каан мен. Ол долуунга эт-сеңгиг сумказын тутказ турду. Кара далай ортиниге дыштанып турганын «Аллерэ» пансионатка өрээл айың-биле таварылга бооп танышканын кижинин ынчалдыр билгеп мен.

Кожаанны Нгуен Динь Данг деп адаар болду. Аажок улуг, кичээнгейлиг каракшлыг, бедик дурт-сынныг болгаш мөгешымрак вьетнам эр. Бодунуң дөй ямзы төлептиг мөзүлөрийбиле ол мени кайгаткан. Бирээде, орустан кайгамчык эки тугаалаар, ыныыг болур доостa орус романстарны, удустуң ырларын эки билир болгаш мрлагылаар-даа. Ийиде, гитарага болгаш ийиңнёога кончуг эки ойнаар. Уште, тергиин чуруур: баштайгы кежээвисте-ле мөөң портредимни карандашбиле чуруй казпкан, ону ам Москвада онйуктериите чоргаарланыышкын-биле коргузуп орар-дир ней. Дөртте, ол дуктаныр ийиң-дир дең соодa билип алган мен, a чурукчу кижи-дир дээрзин солагай долуунга ооң түдүн турганы өтүдиктиндеп дорпин-на билий каан мен. Ол долуунга эт-сеңгиг сумказын тутказ турду. Кара далай ортиниге дыштанып турганын «Аллерэ» пансионатка өрээл айың-биле таварылга бооп танышканын кижинин ынчалдыр билгеп мен.

Кожаанны Нгуен Динь Данг деп адаар болду. Аажок улуг, кичээнгейлиг каракшлыг, бедик дурт-сынныг болгаш мөгешымрак вьетнам эр. Бодунуң дөй ямзы төлептиг мөзүлөрийбиле ол мени кайгаткан. Бирээде, орустан кайгамчык эки

К О Л КИЧЭЭНГЕЙДЕ

АНКАРА. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң Турцияга албанныг дээ-чорууунче турк нарлалга улуг кичээнгейин үгландырып турар.

Ийи чурттуң чазактар башкыларының Анкарага болган чугаалажымышкыларын салдарныг «Миллиет» солуп ССРЭ-ниң болгаш Турцийның аразынга бүгү талалыг харылзаалардың хөгжүдезинде чүгүлә чаа үе-чада кылдыр сакап көрген. Турция Республиканы чарлаанының баштайгы дүнеринден эгелээш-ле советтурк харылзаалар чүгле эки түңнелдерни берип келген дең, ол бижээн. Ооң тодаргай барындазы — Совет Эвилелиниң деткимчези-биле Турцияга тутказ үдептүр бүдүрүлгелери. Турцияга Н. А. Тихоновтуң дээ-чорууу ийи чурттуң аразында харылзаалары үлам хөгжүдеринге идиглиг болур дең, «Джумхуриет» солуп демдеглээн. Бо талазы-биле таарымчалыг дуржулга Турцияда-даа, ССРЭ-де-даа бар дең солуп бижээн.

СОВЕТ ИНИЦИАТИВАЛАРНЫ ДЕТКЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). Тайиңны болгаш улустарниң аймак чок чоруун бижиглаарынча утпаандыр СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээдэ Советиниң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненковуң кадрген тайбың инициативаларын болгаш сөлдарын Вьетнамның Коммунистиг партиязы болгаш Доминикан коммунистиг партия бүрүн деткип турар дугаймда ужскай дыңнадмгда айыткан. ДКП-ниң Чиңгине секретары Нарсисо Иса Конде баштаан Доминикан коммунистиг партиязының делегациязының Вьетнам Социалистиг Республикага барып чоранының түңнелдериниң дугаймда ол дыңнадыгны түскай парлаан.

Бөө-чемзектериниң эңдере бүдүрүшкүнүң соксадмры, чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле дээштиг хемчегларни боттандырары — делегейниң улустарының мурнунда турун турар эң чугула соруга-дыр дең, документтиде айыткан. Америк империалистиниң агрессчи политиказын болгаш дөйимзирек, эжелезчи төделиишкиннерни ийи талалар шыңгыы бүрүү шапкан.

Мурнуу-Чөөн Аазига тайбиниы болгаш аймыл чок чурукту хандырар талазы-биле Вьетнаймы, Камбучаяның, Лаостуң күшенишкиннерни деткип турар дугаймда Доминиканның коммунистери медеглээн.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ниитяараб улусчу конгресстиң (НАУК) доктринал секретарлыгының төлээкчилер чөвүлелиниң сессияга ажылын аңаа дооскан. Нитилел-политиктиг массалыг ол организациияның 1985 чылга ажыл-чорудулгазының программазын сессияның киржикчилери ажылдаш кылган.

Америк империалистиниң болгаш израиль сионистериниң агрессчи планнарын сессияга шыңгыы бүрүү шапкан. Араб улустарга удур америк-израиль агрессияга ойтур шавымышкынны бээр төлээде, демнежип боттандырар төделиишкиннерни ажылдап кылыр соруулга-биле ямзы-бүрүү араб чурттарже НАУК-туң доктринал секретарлыгының төлээкчилерин чорударын шинтирлээн.

Израиль эжелекчилерден бодунуң төрээн чуртун бүрүн хостаар дээш ливия улустуң маадырлыг демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазын сессияның киржикчилерн ийергейлээн.

ДАЙНЗЫРАК УГЛАНЫЫШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Барык-ла бүгү делегейни «АКШ-тың амыдралчы эрге-акыкатарының девискээри» дең мындыр ырын-бүүр чогу-биле Вашингтон чарлаашкаан, делегейниң ямзы-бүрү кезектериге бодунуң шеригдерни, базаларын эңдере тургузуп турар.

Амгы үеде даштыкы чурттарда 1500 ажыг америк шериг базаларны, чаңдык медээлерни ёзугаар алырга, 2000 ажыг америк шериг базаларны болгаш тепкиштери бар болуп турар. Ында 523600 америк солдаттар болгаш офицерлер бар. Ол дээрге, Американың Каттыжкан Штаттарының бүгү денсектиг күштериниң дөрттүң бир кезии-дир. Ол дөй шеригдерниң кол иргүзү Барыын Европада, Японияда болгаш Мурнуу Кореяда, тодартайларга. Совет Эвилелиниң кызыгаарларының мырныай чоогунда туруп турар. Чүгле бо чыл бээш элээн кээш иүш америк шеригдерни Барыын Европаже немей оттаан, а ында америк шеригдерниң санын 351700 ажыг четкен. Бантайгы согуушкун кылырының «Першинг-2» болгаш чалгынныг ядроолуг америк ракеталарны Барыын Европаның чамдык чурттарынга турусче-биле холбаштыр шын АКШ-тың шериг айбаннгларының санын дүрген өскен.

Японияда, Мурнуу Кореяда, Филиппинде, Гүйн оргууулта америк шериг базаларында ангы үеде 130500 америк солдаттар болгаш офицерлер туруп турар. Тоо Америкада, бирги эзлчерде Гондурасте америк шеригдерниң санын 12 муң четкен. Шериг ооредалгелёрни инда социал чокта чорудуп, делегейниң ол районнуң улустарынга АКШ дорт кыжанын турар.

Бүрүн эртелиг болгаш хинзыршпас итүүлерге удур дөйим кижиныышкинниң болгаш коргударының политиказын АКШ шоон соңгаар-даа үргүлчүлээр болган турарын бо бүгү фактылар хереглеп турар.

ЧАА ЧЫЛГА «БЕЛЕК»

БОНН. (СЭТА). ЮПИ агентилелдиң Бонндан дыңнатканы-биле алырга, америк командылал чери НАТО-нуң ийиң дакпыр шиитиргн ёзугаар ГФР-ге тускайлаан баштайгы согуушкуунуң чаа «Першинг-2» дээр 108 ядролуг ракеталарының чартымдан хөнүн барыын-гериин девискээрде тургускан болгаш оперативтиг белеп байдалче киирген. Ол ГФР-ниң аймыг чок чоруукка шыйгыы аймылдыр массалыг узутказзыкшынны элүүнүт чепсээн АКШ-тың Шевениш-Гиэнда, Хайльброннда болгаш Нөй-Ульмеде шериг базаларында үш битальонуң составында киирген.

Вашингтонуң болгаш НАТО-нуң ракета-ядролуг шилү боолел чидар Федеративтиг республиканың чурттакчыларынга Пентагон чаа чылдың ёзуглуг-ла аймылдыг «белеэн» тутсуп турар-дыр.

ИНДИЯ. Совет эртемниң, культураның болгаш уран чүүдүн Делиде бажыңында классиктиг балеттиң школазын алдарлыг орус тәнцычы балерина Анна Павлованың адын-биле адаан. Байырлыг кежээге школаның өөренекчилери тускай программаны коргускен. Бичи балерналарга ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күүне шаннадларының лауреады, профессор О. В. Лепешинская изиг байыр чедиргеп. Эзлчеглиг курстуң дооскан дугаймда херечилелдерни элээдп бодүктүң өөренекчилеринге ол тывискан (чуруктa).

С. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СПОРТЧУ ЧЫЛДЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

Даянгыш-биле бедиин халыкчыга делегей чемпионну болгаш рекордсмен — Донецкиниң студентизи Сергей Бубкаиы ССРЭ-ниң ёйортчу журналистер федерациязының чаңчыл болгай анкетазының түңнелиниле 1984 чылдың эң ийи совет спортчузу дең адаан. Ол кижиниң аразындан С. Бубканы ооң тургускан найгамчык рекордтары бирги черже үнүргеп.

Ийиги черде — Армениядан тулган начын Юрий Варданян болган. Бодунуң чайыннанчак тиилелгелеринге болгаш олимпий оюннарынга тургускаиы хөй санныг рекордтарынга база делегей болгаш Европа маргылдааларынга тиилелгезинге «Дружба-84» ээп Делегей маргылдааларынга аар атлетиканга найгамчык рекордтарын немей чедиишкиннерлиг болгаш.

Үшкү черде — база-ла сураглыг спортчу — ийи дакпыр олимпий чемпионну, молот октаарынга делегейниң дөй дакпыр рекордсмени Юрий Седых. Ооң октаанын молот кажангызындан-даа артык мырак — 86,34 метр четкен.

Эң тергиин ооң спортчуларының аразында: 4. Олег Божьев (Москва) — конькн спорту; 5. Анатолий Белоглазов (Киев) — хостуг хүреш; 6. Николай Зимятов (Москва область) — даак; 7. Сергей Заболотнов (Ташкент)— сугга эштирн; 8. Елена Валова, Олег Васильев (Ленинград) — фигуруут чүүгүлаашкын; 9. Сергей Копылов (Тула)— чалаг-терге спорту; 10. Ольга Мостепанова (Москва)— гимпастнка.

(СЭТА).

ЧЫЖЫРГАНАНЫ КАМНААР, ӨСТҮРЕР

Элээн каш чыл мурнунда бистиң школада пионер дружиназының адресинге Челябинск областан дилеглиг чагаа келгеп. Ооң ыныыг одуруулары сагыжымда шээжи болуп артып калган: «Силерге байыр чедиреп ор бис. Бистиң силер шиидаш бичии школачы оглувус Костя аараш, эмчиге ур чыткан түңнелинде кадыы чөөртү эвижип орар. Ооң организмйн улам быжыглаарынга чыжыргана аажок дузалаар дээрзин эчии биске сүмелеп. Ол кат силериниң черинерде бар дөп бир кижидея ынчаламвыс. Ону чыгаш бичии-даа болза чорудуп базарынерни идегеп дилеливис».

Адресин айтып каан, ада-иениң чагыы болгай. Дружина чөвүлелиниге ноочуп таныышкаш, ол-ла хоранаа уруглар чыжыргананы арыгдан чыып кактаат, почта дамчыштыр посылкалапканнар. Удаваанда алган дугайында телеграмма, улаштыр четтиргенин илередип бижээн чагааны база алгаанар.

Чыжыргананың составында кижиниң организмиие эргежок чугула, чамдык азыгларны эмнээрияге дузалаар чүүдер барын медицина эртемя шагдала тодаратказ. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында шериг госпитальдарынче, амгы тайбың үеде витамин кылыр заводтарже чорудуп турган болгаш чорудуп-даа турар.

Бо үелиг кат бистиң улуг Төрээн чурттувустуң девискээринде түгле Алтайда, Бурятияда болгаш бистиң Тывада бар. Ынчангаш ону өстүрер, хаиаарыпче улуг кичээнгейни салып турар.

Барыын-Хемчик районнуң девискээри чыжыргана-биле байлак. Хемчик, Бярлык демиериниң ол-бо талалары арыгзар дургаар чыжыргана сывы чаагай үйгеп.

— 20—30 чылдар үезинде тус черниң чурттакчылары ону хереңке албайн турган. Арыглары дургаар өөрге чыгтырглят кызыл-сарыт чүве-ле болгай. Чыып ажыглап эгедээнинден бээр тожаделип төнүп бар чор—деп, Алдын-Булактың хоочун чурттакчызы, 62 харлыг Сарыгар Таваакмның хомудап үгаалап орарынга кижи каттыпас арга чок.

Совлгу чылдарда районнуң ыяш ажыл-агыйының удуртукчуларының, түс-түс ыастоктарда быжыглаан ажылакчыларының бот-харыылага, чогуур хайгаарал чоруидан чыжырганалыг чер чылдың-ле эвээжеп орар. Чүгле эртен чыляи безии арыгларга кө удаа орт болуп турда, ону чогуур үезинде өөгүреринче ёсса чонну эвилелдээр, буруулуг кижилерни истеп тывар демчеглер алдынмаан. Арыглар кыдыгары, ол-бо аржар оруктарда бойдус камгалыныче утланган, кижилерни угаадып, чагып, кыйгырып турар чаңгыс-даа бижимел ч. Тайылбыр ажылдарын чоттайн, школачылардан ногаа патрульдарны тургускай турар.

Чыжырганаиы соок үелерде өөрөкге книр доңа бергендe, ыызылгалыг кижилер тускай перекселдер-биле сывын үреэйн камныг чыып кактаар ужурлуг. Ындыг турбуже арагарыг дазмылдарының негелде, хайгаарал чогун ажыглаш, чамдык кижилер ону чаа быжын орда-ла сывын сып, демир шүүрлер-биле шүүреп эгелээри ам мырныай чаңчыл болган. Шүүр демирлер-биле чазарлаткан сыптар дараазында чылын курган каар.

Бо чылын база-ла чыжырганаиың дүжүү багай эвес болган. Ноябрь айның бирги оң хонуунда хар чаап, соогалыбиле кадыы суурнуң чурттакчылары чөпшээрел чойка массалыны-биле арыгларже кирбегнер. Районнуң чамдык бүдүрүлге черлериниң, совхозтарның техникага хайгаарал чогуур ажыглаш машиналар, тракторлар-биле данны атсы чырыдып, кактап тура хонгулаан. Байырлал хүннеринде бажыңнарынга шөлээн дыштанып турганнары ол боор, аргаяш ажылдакчылары ынчаи мырныай көзүлбээннер.

Чыжырганаиы чөпшээрел чойка чырып хоруур, буруулуг кижилерни торгаар, дугаймда районнуң ыяш ажыл-агыйының чарлалы безии «Хемчиктиң сылдызы» солуна озаладан, «дой доозулгаида» көстүп келген. Чыжырганаиы кижилер хуузунда ооң мурнунда-ла шөлыпкын ажаан ап четтигнпкей. Ынчангаш дүжүт кижилер холунда, кымда кайы хире бары билдинмес чүве болгайда, ыяш ажыл-агыйы ону килограмм-ла 1 рубль 20 көвеек-биле салып ап, планны күүседип, ниитиге баравагавы берге.

Бойдустуң хайыразын демир-хуулда-ла 15—20, ларын-даа чамдыкта 25 рубль чедир ырак-чоокта чугула хереглээн кижилерге салып, сайгарып ап амдажаан чамдык чазый-чөлбй кижилер база тургулаар.

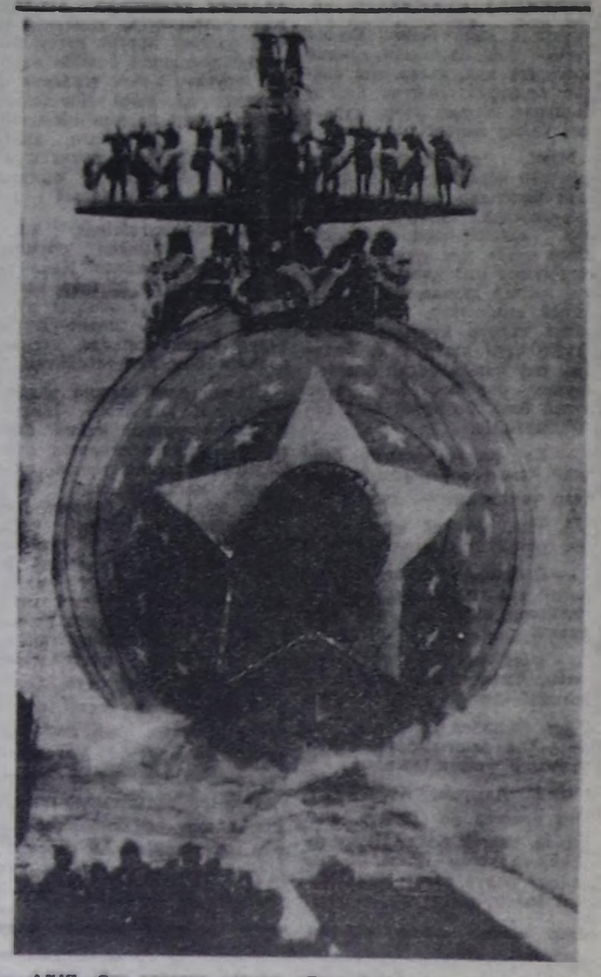
Эпир чаа Шивелиг-Даг базарында Хемчик арыгларынга агаарлап чораан, чыжырганаиы чыып тура сыптарын сын үрээнин көөрүвүсче, аажок-ла харааданчыг болур чорду.

Каш чылдар мурнунда Хемчик кадыынга. Барлыктың бир улуг оймаанга чыжырганаиың чаш өзүнерни өөгүртеп турган. Хайгаараллга албаанындан мал үргедээп, чамдыызы курган калгылаан.

Моон соңгаар ортче алыскан, үргедеип курган черлерге чайгы үеде ону олуртуп, ажаар ажылдарны чорударын, ацаа суурлардан кижи хуузун, школачы звено, бригадаларны киришгирерин өөренип көөр ой келген. Манаа ыяш ажылагый ажылдакчыларының инициативазы, удуртулгазы херек.

Кижи — бойдустуң төлү. Черниң байлаа — чонуң байлаа. Ону өстүрер, камгалаар ажылче көдээ Советтер, хөйниити организациялары кичээнгей салыры негеттиниип турар.

А. ХЕРТЕК.

АКШ. Суг алдында чоруур «Питтсбург» дең атомнуг база бир денеки дөөрин «Электрик боут» компаниязының будур дге девискөрүнүдең сугче эжиндирип чорутпан. Ол хөөрге ядролуг ангарлыг «Томагавк» дең чалгынныг ракеталар-биле чеп-сегленген баштайгы деме-дир.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

БАРЫП, ЭЖИИҢ АЖЫТ, ОГЛУМ

Бажыҥ эжиин кижи
соктаар —
Барып, эжиҥ ажыт, оглум!
«Кымыл бо?» деп айтырбас
сеп,
Кым-даа болза кирзин,
оглум.
Кижи биле кижи домей,
Эжин дүкүүш канчаар,
оглум.
Кижилерни шенээн мышкаш,
Эжик оттур айтыргаш чоор.
Аҥы-дүнма бажыҥнарын
Айтырып-даа кээр болгай.
Кайы ырак өске черден
Кандыг кижи келбес дээрим!
Бажыҥ эжиин соктап келзе,
Барып дүрген ажыт, оглум.
«Кымыл бо?» деп айтырбас
сеп,
Кым-даа болза кирзин,
оглум.

Д. НЯМАА,
моол чогаалчы.

КҮСКЕНИҢ ДАРААЗЫНДА—ИНЕК

Делегейде үе, чыл санаашкынының янзы-бүрү аргалары бар, оларның үндезини катаптап турар астрономнуг болуушкуннар дээрэн илдең. Чижээ, Чөөн болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның улустарында хамаарыштыр алыр болза, ол дээрге алдан чылдыг бөлүктүн календары-дыр, ол аңаа XIX үүс чылдың төнчүзүнге база XX үүс чылдың эгезинге чедир-ле кара чаагыс календарь болуп турган.

Ол календарь ёзугаар алыр-га, ам келир 1985 чыл инек (азы бука) чыл болур. Чүге ынчаар ийи аттыгыл дээрге, кыдат болгаш япон бижикте «инек» база «бука» деп сөстерни чаагыс «үсү» деп иероглиф-биле бижиир. Тоолчургу ынаар чугаа бар: чаа чылдың баштайгы хүнүнде кээп чолугүүр деп, Богда-бурган аңгарга кыйгы салтаар. Баштай күске, а ооң соонда инек келген дээр.

Кижиниҥ аажы-чаңы ооң кандыг чылда төрүттүнгенибиле дыка харылзаалыг деп, Чөөн үүкте санап турар. Инек чылда чырык көрген кижи таваар, ыяшкыс, «чааш», оон-биле кады арай ажык эвес, маажын болур дижир. Олар кескүзең эвес болуксаар, а чамдыкта хевертен хорадай бээр, өскерилгелерге ынак эвес, чаңчылдар сагыыр. Ажылга ынак, идегелдиг дээш оларны үнелээр. Инек чылда орус чурукчу И. Айвазовский, американ актёр болган кинорежиссёр Ч. Чаплин... ышкаш сураглыг кижилер төрүттүнген. Ам үнер чылла 12, 24, 36, 48, 60, 72, 84 база 96 дарлаар кижилер инек чылында төрүттүнгени ол.

Чаа чылды уткуурумуҥ эҥне онзагай чаңчылдары. Үнүп орар Хүнүҥ Чуртунда деп чугаалап болур. Бажыҥнар, магазиннер, албан черлериниҥ баарынга чаңчылчаан «кадомацу»— хады болгаш бамбук будуктарындан кылган каастагалар көстүп кээр. Төрел болгаш чоок кижилер бот-боттарынга хомудалдарын уттуруп күзээр. Эртип бар чыдар чылдың сөөлгү хүнүнде бүгү-ле ажылдарыны дөгере кылып алыр, чаа чылга оларны арттырбас. Дүн ортузунда коңганың 108 катыы Чаа чылдың келгенин чарлаар. Ол үеде японнар чаа үе дутайын бодаар, планнар тургузар, күзелдерин үлежир...

Боттарының өҥүктериге, таныштарынга болгаш кады ажылдап турар өөрүнге бо өөрүшкүлүг байырлал-биле холбаштыр эң-не чаагай күзээшкиннер бижээн открытказ-ларда опчок бугалар хүлүмзүрүп, инектер карак баскылап турар.

О. ВЛАДИМИРОВА.
«Советская Россия» солундан.

Улуг Тиилелгениҥ 40 чылынга

ВАСАНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

Пловдивтиҥ тейлериниҥ кырынче шөйлүп чоруткан ооҥум кудумчуунуҥ ужунда, тейниҥ шыпшык бажында, болгарлар совет хостакчы-дайынчыга өндүр улуг тураскаалды тургускан.

Кудумчуунуҥ төнчүзүндө Васа Серованыҥ кып-кызыл чечектерге бүргеткен бажыны турар.

Васа бо үүс чылдың эгезинде маңаа Брестовица суурга төрүттүнген. 1912 чылда Балкан дайынынга ачазы өлүрткен соонда, ол Софияның өскүстер бажыңынга өскен. 1921 чылда орус эр Иван Серовтуң кадайы апарган.

1923 чылда Болгарияга фашизмге удур тура халышкын өөскүп үнген. Иван ооң бир киржикчизи турган. Ону түдүп хоргудааш, каржызы-биле эттеп-хилинчектээн. Ийи чыл эрткенде ол база катап полицияга туттурган база катап-ла эттээшкин-согуушкунга таварышкан. Аныяк өг-бүле ийи харлыг Мишазы-биле Австрияже көжүп чорупкан. Венага ийиги оглу — Александр төрүттүнген. Ооллариҥ ада-иезин чаңгыс-ла бодал доктаамал дүвүредип чораан—Совет Эвилелинде, Ростов областың Михайловка суурда Ивановың ада-иезиниге чедери.

...Оларны Совет Эвилели ажок чылыг уткуп ап, бүгү-ле чүвеге дузалаан. Ооң соонда олар Новороссийскиже көжүп келгенинер. Иван школага башкылап, Васа порока ажылдап эгелээн. Наймаалдыг өг-бүлениҥ кожалары шупту ажок хүндүлээр турган. Адазының адын алган үлүү оглу—Иван база төрүттүнгени.

Дүвүрээниҥ хүн —1941 чылдың июнь 22 келген.

Эки турачы кылдыр бижидеп-биле узун ооҥурга улуг оглу Михаил турупкан. Ооң соонган ачазы, дараазында ортун оглу Саша база фронтуже аъттанып-кан.

Гитлержилер Баку нефтизинче түткүп турган. Олариҥ ыймыжкыны шыырак-ла болган. 30 дөрбелчин километр хемнээлдиг камгалалдыг чер Биче чер деп ат-биле төөгүге кирген. Маңаа Васа бодуҥун баштайгы даймыны шылгалдазын эрттирген. Ол мурчуку шугумче эмнер, аъш-чем чедирип, балыглаткан дайынчыларга шыдаар-ла шаа-биле дузазын көргүзүп турган. Бир түлчүшкүниҥ үезинде боду балыглаткан.

1943 чылдың апрель 17-де фашистер Биче черни үзүткаар сорулга-биле «Нептун» деп операцияны эгелээн. Шупту-ла чүве өртенип, даштар чуурлуп, демир-дес эстип-хайлып, бетон шыдашпайн, далай безин өртенип турда, кижилер туржуп шыдаан.

Ол-ла чылдың сентябрь 16-да Новороссийск хостаттынган. Соңгу-Кавказ фронтузуниҥ болгаш Кара далай флодуниҥ тиилелгезин Москва салют-биле демдеглээн. 19 дугаар танк бригадазының командири Федор Липотенко бодуҥун хөрээнден гвардейжи демдекти адырташ, эрес-дидим болгар херээжен Васага кадан бергем.

4-кү Украин фронтуниҥ составынга кирип турган 18-ки армия барыын чүкче бодуҥун оруун уламчылаан. Армия-биле кады бодуҥун база-ла солдат апарган бичии оглу-биле кады Васа Серова тулчуп чораан.

— Бир катап меңээ дайынчылар халчып келген—деп, Васа чугаазын уламчылады.— «Дүрген, дүрген. Ванюша балыглаткан» деп бо. Шупту чүве караҥгылай берген ышкаш болган, буттарым база көжүп берген. Маңнап-ла орган мен, ынчалза-даа, бодаарымга, чаңгыс черде хевээр ышкаш мен. Хаҥы төктүп чыткан оглумну тып алган мен. Балыын шарып кавым соонда, санитарлар ону көдүрүп алгаш чорупкан, а мен олардан чыда калбадым. Эмылегете оглумга мээн хаымны куткан. Ооң соонда бистиҥ машинаның балыглаган чоланчызы Федорга база хаым бердим. «Эргим аваң, сээн ачыңда дириг артып, ам-даа чурттап чор мен. Ол сээн ачың...» дээн ооң чагаазын ам-даа шыгжап чор мен.

Хүнмер, айлар эртип-ле турганын. Васа Чехословакияга турда, Тиилелге хүнү—май 9 келген. Удатпаанда ол Совет Эвилелиниҥ ээп чедип келген. Москвага болган Тиилелгениҥ парадынга киришкен дорбан-на Новороссийскиже хапкан.

Анаа ону чоок кижилериниҥ алгеминиҥ дугайында дорт дыпчадыг маңаа чыткан. Улуг оглу Михаил революцияның кавайы— Ленинград хоорайы 900 хонук иштинде камгалажып келгеш, бүзээлээшкинин чаза таварып турар үеде өлүрткен. 3-кү Украин фронтузунга дайылдажып турган ортун оглу Александр Будапешт дээш тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлген. Бичии оглу Ванюшазы Берлинге май 2-де, аваашиче чагаа болган фото-чуруун чоруткан соонда, өлүрткен. Эң сөөлгү бижик Васаны Сталинградтан тып чедип келген, ашаа аңаа өлүрткен болган...

— Шак мынчаар часкаан арткан мен,— деп, Васа чугаалап орду.— Бир катап ажылдан чаныр ора, бок төгер черде чинир чүве дилеп, кастыныпп турган беш бичии ооллариы көрүп каан мен. Аргаң, самдар деп чүвезин ажыжок. Чүрээм саргый-ла берген. Оларны бажыңымче кый деп алгаш, чемгерип, чүп алган мен. Брянск чурттуг болганнар. Меңээ бичии чурттааш, боттарының төрээннерин дилеп чорупканнар. А эң бичиизи артып калгай. Ооллу мээң улуг оглум шыкаш. Миша дээр болган. Ооң акызының адрезин тып айташ, акша чорудуптарымга чедип келген. Мынчаарла чурттаа эгелээн бис — мээ база ийи оглум. Оолларым өөренип алган. Миша шериг хүлээлгезин эрттиргеш, өглөнип алган. Оглуи бичии уруглуглаа болгай. Мээң дылээм-биле Марина деп адап алган бис...

Ооң соонда төрээн чурттумче чаныр келдим. Ам чагаалажып турар бис, олар меңээ бо-ла аамдап чедип кээрлер...

1974 чылда Новороссийскиге Маадыр-доорай деп ат тывискинда, ооң байырлалдарынче Васа Серованы база чалаан. Хоочуннар-биле ужуражышкынынар аңаа кажаа-даа уттундурбас. Ийиги төрээн черн болган— Совет Эвилелинде өөнүктери-биле ол ам-даа чагаалашпышаан.

Васа Серова удавас 80 харлаар.

Чоокта чаа Москваның документалдыг фильмнер студиязы «Васа авай» деп кинону тыртырган. Серованың дугайында база бир фильмни Софияның шериг киностудиязы бүдүрүп үндүрген.

Теодора ЧУЛАКОВА,
болгар журналист.
(София—Пресс—ПМА).

ЧАЛЫЫ НАЗЫН БАЙЫРЛАЛЫНГА

МОСКВА. (СЭТА). Аныяктарның болгаш студенттиҥ XII Бүгү-делегей фестивалының тускай белээн «Катюша» деп адаан. Чалыы назын байырлалының ол демдек-белээн белеткелдиҥ совет комитединиҥ бюрозунуң хуралынга бадылаан. Орус сарафан хептит бичии уруг тайбыкмын коге-бугалыы түдүп алган турар кылдыр белекке коргускен.

Чалыы назын байырлалы чоокшулаан түдүм-на, ооң организаксымнарының чимнээ улгадып турар. Келир чылдың чайынында фестивальның үезинде хемчеглериниҥ Москвада болур черлерин бюрониҥ хуралынга тодаргайлаан. Аныяктар шүүлгазынга белеткелдин өскө-даа айтырыгларын база чугаалажып көргем.

ДЕКАБРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Шылыраага делегей чемпионазы. 8.55 —Уругларга фильм. 10.05— «Свортлотончун» 52-ги тиражы. 10.15—«Рассмешите клоуна». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 11.20—11.25— Телемедээлер.

• • •

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —Док. фильмнер. 15.20—Аҥам школазы. 15.55—«Беляночка и Розочка». Уран-чечен фильм. 17.35 — Док. телефильм. 18.30 — Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—Чуруктың саныында-ла — хүн. 19.15— Ажыл-херектер болгаш кижилер. 19.50 — Музыкалыг чаа телефильм. 21.00—«Үе». 21.35 —«Чүү? Кайа? Кажан?» 23.15 — Бөгүн делегейде. 23.50 — 00.10 — Шыдыраага делегей чемпионазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Совет Тываның 40 чылы». 18.20 — Телемедээлер. 18.40—Уругларга фильм. 18.55 — Телемедээлер. 19.15 —Чараалдар. 19.20 — Чаа чылга уткуштур дамчыдыкка.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Ону кылын шыдаар силер. 21.00 — «Үе». 21.35 —«Про Клаву Иванову». Уран-чечен телефильм. 22.50— 00.00— Фильм-концерт. «Мужчины и женщины».

СОНУУРГАКТАРГА

Чурталга узун болур

Кижи өөнүктери, дөргүл-төрелдери болгаш таныштары-биле үргүлчү ужуражыл, чугаалажыры чоруур болза, ооң чурталгазы улам узун болур дээрэн эртемденнериниҥ шинчилелдери бадыткан турар. Өске улус-биле харылзаа тутпас кижилер арагага сунгулуг, хей таакпылаар, арыг-шевергин эвес, аар ажылдар кылырындан былдамыш болгулаар.

Думчуктуҥ дузазы

Эртемденнер ол элдептиг тывызыкты үр үеде тайылбырлап шыдавайн келгенинер. Ам херек кырында теверге суг каанап алырынга ооң ...думчуу дүвүлээр дээрэн чоокта чаа кылган шинчилелдер бадыткаан. Улам тодаргайы-биле чугаалаарга, теверин бүгү мага-бодунга суг чок аварганда, ооң организминиҥ ажылдап үндүрүп келир тускай шараланчак түүлү-дүр. Өжеден үндүр тыныҥ агаар-биле кады үнген бүстү ол шараланчак түүл болунга «сиңдирип» алыр. Тускай эртемнигнер ооң үзүр-дузазын тейлеин бир муң дөрбелчин сантиметр шөлдүг, дүрүп каан панирус саазын ышкаш тургузуптуг думчуун шинчилеп турган эскергенинер. Дээрбелге: кижиниҥ—үүле 12 дөрбелчин сантиметр.

МОСКВА область. Одинцовоның Культура бажыңының бот-тывыныгыр ураа түүл коллективи Чаа чылдың коргузуптеринге белеткелдерин шагдаа эгелээн. Бодуҥун байырлал программазын коллектив районуҥ ажыл-ишчилериниге, бичии көрүкчүлериниге бараалгадыр.

Бот-тывыныгыр артистериниҥ репертуарында улустуҥ ырлары, кожамыктар, танцылар кирип турар.

ЧУРУКТА: Соок-ирей — Анатолий Раткин, Снегурочка —Светлана Максимова.

Г. ХАМЕЛЬЯТИННИҤ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫНДЫГ БОЛГАН БОЛЗА!

База бир чылдың эртип турары бо. Ону соңгузу хүнүҥ дүмежинде үзээр. Чаа чылды уткуур. Ол төөгүлүг, өөрүнүг (ыяшт болур-даа) болгаш амыдыралга уттундурбас артар улуг болуушкуниҥ бүдүүзүнде кара башка кирбес чүве-ле чок: бо чылды кандыг эрттирген мен, келир чыл кандыг болурул? Төлегеи болгаш болзумза, чарыы көөр, хуваанак салыр чыгы-дыр мен.

Мээң сагыш-сеткилимниҥ чымчаан черле чүү дээр, артажок кижи-дир мен ийин: байыр-чыскаал кээрге бээш оҥу «канчаң-чоол эрттирип алыр чоор» деп дүүрээр. Көжер-дүжер азы кандыг-бир чорук кылыр дээнде, уйгум мырыҥай келбестээр. Командировка чоруур хүнүмде бюстааже чүве ажар эвес, кадайым ону пат-ла билир болгаш, оруукка борбак-сарбак чүве оралап бээр. Бо эртен база сагындыра-дыр:

— Бо канчаң олурур бердиҥ? Чемиҥ соой берди, ажылдаар үең келди — диир.

А мен, мелегей чүвең, бодап орган болдалым-биле-ле:

— Өглеңген соондагы башгайы Чаа чылывысты канчаар эрттирген ийик бис, кадай?— дидим.

— «Чаа чыл, Чуу чыл» деп алгаш, Ажылыңдан озалдадың, шымда!—деп бо.

Ам ажылдаар черимде ор мен. Хос башты база-ла хей бодалдар үтээн, мындыг.

Чыл. Адырам. Кускe чыл-ның эртkeнi бо. Дүжүт, шынап-ла, чалгай болду. Чылга тее кирген турган болза, ол чыл кандыг болур ирги? Кандаашкын болуру ыяш турган боор. Че, ол-даа канчаар, дүүрмак кижи эвес мен. Ынчалзажок келир чыл кандыг чыл болур ирги?

1978 чыл Уруглар чылы болду, бүгү делегейниҥ. Ол-да, мен бодаарымга, коичуг эки чыл болган. Ынчан түттунган ясли-садиктериҥ болгаш ескеда уруглар албан черлериниҥ чежезини ол дээр! Чаа-дайын болуп турар болгаш аш-чүтка түттурган чурттарыҥ ажытөлүгге база улуг дузалаамчыөөрүстүгген. Ындыг чылдар хей болуур болгаш болза!

Чаа чыл дугайында улуг бодалга алыпкан оруумда, дарган кирип келди. Хана-соңгунга материал бижиир даалга берди. Ама савыынны мурнумга салгаш, демир-үжүүм түдүп алган хиремде, сагыш-бодалга база-ла үгледиптим.

«Садып алыкчыларга ээлдек болурунуҥ неделязы». Ындыг чарлалды эртkeн чайны бистиҥ магазинивиске көргем мен. Садыгжыларымны ынчан, шынап-ла, магадаам мен. Бир чиңге кара уруг, баартак кырынга чаңгыс борбак үзүм мышкыылтарымга, арта-ла. «Буруулуг болдум!» дээш ап бербишаан, чаза-ла хүлүмзүрду де. Аксымдан «Четтирдим» деп сөс болду-ла аттыга бердя. Эртенинде кадаймыга айбылаттырбайн-даа, од-ла магазиниче хлебтеп чоруттум. Орук аре таварышкан кижи бүрүзүн мендилеп, «Катюшазы» сыгырып чордум. Магазинге кирип кээримге, чүгле кулак уюктаныр: садыгжыларымныңдаа, садып алыкчыларның-даа үнү ылгаттынмас. Ам көөрүмге дүүнгү чарлал чок. Чаа чылда «Садып алыкчыларга ээлдек болурунуҥ чылы» деп чарлал астынар болза, дыка-ла амыраар ийик мен, а неделя дыка кыска-дыр.

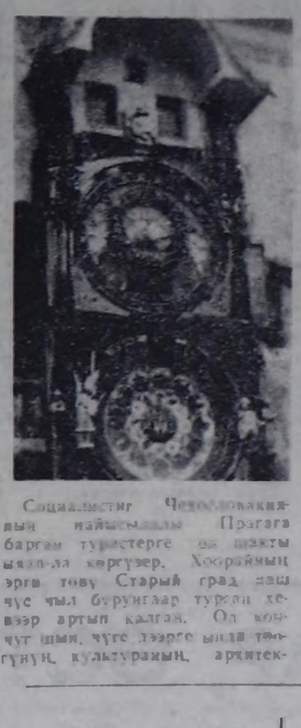
Дүүште чемнеки алгаш, хамыдан олурупгум. Ажылдан даалым, база-ла болзыпп алп. Чүге дээрге автобус маңаа, ыяшгын турганым черле сагыжымдан үнмес болду. Бо чылды «Автотранспортуҥ үзүк ок ажылдаарының чылы» кылдыр чарлаза база чүл? Чүгле Кызыл хоорайның эвес, районнарның автобустарының база ол.

Бисте чедир кылдынмайн турар ажылдар дыка хей-дүр. Чижээлээрге, «Өөредилге херекселдерге садарының айы», «Балык-биле чем кылырының хүнү», «Суур чагайжыдылгазының неделязы». Оларны чыл чедир узаткан болза! Оон орунуга «беш минуталарны» кызырар. Оон ынай «Өг-бүлеге пайыралдың чылын» база чарлап болгай. Ону «Ынакшылдың» дизе-даа кандыг боор. Алгыш-ыырыш деп чүве шуут чок болур болгай. Ынчан дыка хей ашактар, кадайлар-даа ёзулуг дыш деп чүвеин көөр. А ол — аас-кежик.

Ынчаар бодаанын олурумда, ажыл хүнү адактаныр келген. А өөрүм шимээн чок, кандаай чоор дээш, өрээлдерни бакылаарымга, кижи бүрүзү баш көдүрер чай чок ажылдаан тур. Ханала чарлал аскан: «Чылдың сөөлгү хүннеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидээлинер!»

Соңгузу хүн —Чаа чыл. Ынчан бо чарлады ап каантарлар. Ындыг үткалыг чарлал чыл дургузунда турган болза!

Ч. КАРА-КУСКЕ.

Социалистиг Чехословакияның пайтымдалы Прагага барган туристерге ол шакты ыяш-ла көргүзер. Хоорайның эрги төвү Старый град даш-чүе чыл бурунгаар турган херээр артып калган. Ол коичуг шим, чүге дээрге ында төөгүниҥ, культураның, архитектуранның тураскаалдары эвээш эвес.

Чаңгыс эрги шагнын дуганы — Староместная ратушаны безин ап көрээли. Дуганның бир ханазында тура халышкын-дыраажыларга дүвээлажып өөп. 1945 чылдың май 9-та хоорайны хостаан Совет Эвилелиниҥ Маршалы И. С. Коневтиҥ командылааны 1-ги Украин фронтуниҥ дайынчыларының тураскаатказ бижиктиг саубыра бар. Черле ынчаш, хоорайга каша-даа чорааш совет дайынчыларыҥ аттары-биле адаан кудумчуларын, школаларын, клубтарын бо-ла көрүп болур. Совет хостакчы-дайынчыга чедословак коинуҥ кажыла-даа уттундурбас монге өөрүп четтиришкинниҥ көскү херези ол.

Дуганның бир ханазында улуг шак бар. Ооң бажыңга деңгээр-ле хой улус, малчыны бичии уруглар, даштыкы туристер, чыдыглаг турар. Оларны-ла, коичуг солуп шак. Ону 1410 чылда үртемдеп Ян Шиндель биле үеделеп Манастирниҥ хөлөг херези.

СОЛУН ШАК

Ол-даа канчаар, ол бүгүнү билир-ле кижи билир, ооң арыы солуп чүве — ооң чараш! Шакта уган-болдалдың чоп парын санаашкынарыҥ көстүп турарын солуп оң-биле үе-шевер-леринге хоп-бөгүмс дыка солуп.

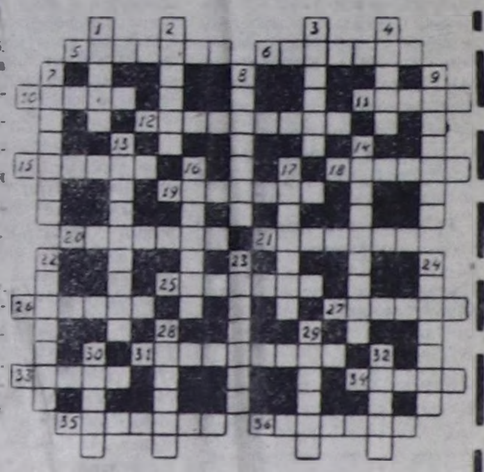
Бир шак эртерге-ле, шактың ёзу ханазында кижи нарыктаан кажан-даа чайлаш чок Эдуминуҥ хевири — кижи соңгу көстүп кээр. Ол хөлүмда хендирип шеле сонгарга, коңгажыгаштар ырлажып эгелээр. Ооң шакта дүрүлер шупту шимчеп-ле үнер. Бодуҥун шоодай долдуур чыып алган алдыын магадаан, өске — кижилер көрүп кваптар ирги бе деп шорткан, сирилээп-канылаан, парам кижи. Көрүнчүге бодуҥун дүрүзүүн чарашсынып, маңаавын база бир кижи. Ооң шимнде хөлүлүп селеме түшин түрк шериг кижи ам-даа дыйылдажыр мен, кажан-даа сыстыпас мен дээнзиг, сүрдүг коичуг бижик чайып турар... Шак төгерииниҥ кырында соңгажыштарга он ийи авостов (Иисус Христостуҥ өөренчилериҥ) коступ эртер. Өлүм деиги-ле хендирип катап шеле сонгарга, аскыр-дагаа үнүү үнген соонда, дүрүлер шупту турунтарынга туруптар.

Бир шак эртkeн соонда шупту чүве катап-ла эгелээр. Чамдык кижилер ону катап көрүзээри, ырадыр-даа чорбайн, маңап тургулаар. Мен база мичилдым, үш-даа удаа катап келдим...

Н. БАЗЫР.

ЧУРУКТА: Староместная ратушаның шагы.
Авторуҥ фотозу.

КРОССВОРД

ДООРА ДУРГААР: 5. Хөгжүм херексел. 6. Көдээ ажыл-агый машиназы. 10. Ван. 11. Суггга чоруурларының тыныш органы. 12. Тывала тураскаалдыг чер. 15. Суг аңы. 18. Шыыг. 19. С. Сарыг-оолдуҥ чечен-чугаазы. 20. Өөрэнилге херекселеп. 21. «Тайбыңның коге-бугазы» деп чурукчуҥ автору, испан чурукчу. 25. Бажыңчыгаш. 26. Кым. 27. Хүлээлге, онаалга. 31. Чизе. 33. Чедерел. 34. Соок хат. 35. Аныяк мал. 36. Куш.

УЗУН ДУРГААР: 1. Байырлал. 2. Даг кужу. 3. Сырын. 4. Сава. 7. Хайгыыл. 8. Бойдустуҥ бодуушкуну. 9. Крайтөвү. 13. Эвилелдеҥеен республика. 14. Моңге сактыышкын. 16. Кш: 17. Шериг эрге. 22. Келдиринишкин. 23. Тывада хем. 24. Тывада хөл. 28. Куйбышев хоорайның эргиады. 29. Улуг аң. 30. Өң. 32. Иштик чер.

Кроссвордту Н. САЛЧАК тургускан.

Тотчегелекчиниҥ тутканы.
А. ЧАРЫНДАКТЫҤ чуруу.

Редакциянның адрези:

667000. Кызыл Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 9. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63 сланторнуң орналачыларының 2-35-24, 2-23-54, харыслалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-38 партийжи аймырал болгаш удеттүр киллистериниҥ 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниҥ 2-37-13, чагаа киллистиниҥ 2-41-27 информациялыг киллистиниҥ 2-20-60 культура киллистиниҥ 2-23-4, көдээ ажыл-агый киллистиниҥ 2-21-47 корреспорлардың 2-27-41 бухгалтериниҥ 2-12-45 солун келбейи бараанда 2-32-73 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3014.

Тыва АССР-ниҥ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниҥ талазы-биле күрүне комитединиҥ типографиязы. Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1.

ТС—00651

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 300 (12690) | 1984 чылдың декабрь 30, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

«Ажыл-агыйны чогууру-биле удуртуп башкарарының кол угланыышкыннарының бирээзи болур материалдыг курлавырларны камнаарының чурумун күштелдирер талазы-биле Владимир областың партия организациязының ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП Төп Комитеди чугаалажып көрген.

Владимир областың партия организациязының СЭКП-ниң XXVI съездиниң, ТК-ның ооң даразындагы Пленумнарының шиитпирлерин, будуруглелиниң ажыктыын бедидер айтырыглар талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненковуң чугааларында айытқан түүлдерни болгаш түнелдерни удуртуга болдурбушаан, чиг-этти, материалдарны, одаар түүлду болгаш энергияны камнаалгалыг болгаш чеп ажыглаарынче ажылчы чонарны эвилелдээр талазы-биле организаккы болгаш масса-политиктиг идепкейлиг ажылды чорудуп турар. СЭКП Төп Комитеди ол ажылды түүлдүг деп үнелеп көргөн.

Камналга чурумун күштелдирер талазы-биле күш-ажылчы коллективтерге партийжи-организастыг болгаш политиктиг идиг бээрининг хевирлериниң болгаш методтарының тодаргай системазы область тургустунган. Бо айтырыгларны партия обкомунуң, хооркомнарының, райкомнарының пленумнарынга болгаш бюроларынга, партия эге организациляларынга, партия-ажылагый активтерине болгаш күш-ажылчы коллективтерге доктаамал чугаалажып көрүп турар.

Материалдыг курлавырларны ажыглаарының ажыктыын бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни бүдүрүлгелерде бөлүп организацияларда ажылдап кылган болгаш боттанып турар чорук чиг-эттиң, материалдарны, одаар түүлду болгаш энергияны камнаалгалыг талазы-биле кызыныг даалгаларны холдуунда күүседир арганы берип турар. Партия, профэвилел, комсомол организациляларының, хөй-ниитиң ажылагый удуртукчуларының, кол инженерлериниң, цехтерниң, участоктарның, бригадаларның, ажылчы-агый продукциязының чидиринин, ажыл-агый процесстерниң, материалдарны, продукцияны, ажыл-агый орудиелерни, энергияны, ажыл күчүн болгаш ажыл хүнүн эффективтиг ажыглаарының, ажыл-агый дисциплинаның, ажыл-агый культураның, ажылдың научтуг организациязының, ажылчы-агый коллективтерниң социалистиг соревнованиязының, ажылдың ажыглаарының, ажылдың ажыглаарының, ажылдың ажыглаар

Экономика болгаш удуртулга

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненконуң СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралында чугаазында болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң эвилчегиниң сессиязының соруглаларын совет кижи бүрүзү изин-биле деткип, амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар. Ук соруглаларны күүседиргиге кол чериш камаалга эвлеп турар. Ынчангаш экономиканы хөгжүдүрүнге удуртулганы улам сайзыраңгайжыдары хүнүңүн сөглээрлаттынмас чугула айтырыы болу берген. Республиканың кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы Анай-оол Тулушович СОТПА бо чүүлүнде ол чугула айтырыгның амгы байдалын болгаш келир үезин чугаалап турар.

Он бирги беш чылдың дөртку чылында республиканың кодээ ишчилери хей-аттыг ажылдаан болгаш эки түңнелдерни чедип алган. Олар «Совет Тываның 40 чыл оюнга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыктың адаа-биле калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеннер. Оон ачызында беш чылдың дөрт чылдарында күүрүнеге сүт, дүк, чүүрга садарының планнары ажыр күүсеттинген болгаш үзүт садарының планы чедиишкинниг боттанып турар. Тараа садарының планы бо чылын база күүсеттингеп. Нииттиниң малынга бир чыжек башка онааштыр ортумаа-биле 9,4 центнер чемгерилге единицазы мал чеми белеткеттингеп. Эрткен чылдың деңнелиидеп 2,5 центнер чемгерилге единицазы хөй болганы ол.

Республиканың ажыл-агыйлары бо чылдың түңнели-биле эрткен чылдыңнан хөй орулганы алыр. Мындыг чедиишкин — партия, совет болгаш ажыл-агый организаларының совхоз бүдүүлгезин шапкынчыдар талазы-биле хемчеглерни ап, боттандырганындан чедип алдынган. Маңаа ылаңгыя республиканың күүрүнеге бедик шынарлыг болгаш аар денгиллиг дужаан турар шарыжыктарының дөртен хуузун берип турар «Тыва» болгаш «Сувак» совхозтарының удуртукчуларын айытса чогуур. Оон ыңай республикага агроүлетпүр каттыжышкынын тургусканы кодээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүште—чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга экономиктиг улуг базым болган. Эргелеп башкарарының ол органы тургустунган соонда продукцияны бүдүрери болгаш күүрүнеге садарын көөдедиргиг, продукцияның шынарын бедидерин дээш немелде төлевирнин болгаш шаңналдың хемчээлин эде көргени совхозтар бүдүүлгезин шапкынчыдар талазы-биле хемчеглерни ап, боттандырганындан чедип алдынган. Маңаа ылаңгыя республиканың күүрүнеге бедик шынарлыг болгаш аар денгиллиг дужаан турар шарыжыктарының дөртен хуузун берип турар «Тыва» болгаш «Сувак» совхозтарының удуртукчуларын айытса чогуур. Оон ыңай республикага агроүлетпүр каттыжышкынын тургусканы кодээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүште—чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга

Партияның болгаш чазактың кодээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүнче, угланган хемчеглерни чөп ажыглап боттандырып турар совхозтар боттарынга онаашкан күүрүне даалгаларын доллур болгаш ажыр күүседип, орулгалыг ажылдап турар. Ындыг ажыл-агыйларның бирээзинге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады В. О. Оюнуң удуртуп турары «Тилелге» совхозту адаа болур. Барык миллион рубль чыгам карылгалыг турган бо совхоз эрткен ажыл-агый чылының түңнели-биле 204 муң рубль орулгалыг болган. Бир эвес өртекке киирген чаа немелдени казып каапталар болза, арыг орулганың түңү 185 муң рубль болур. Ындыг чедиишкинни чүүмү-биле таймылбырлап болурул?

Мында кол чүүл— совхозтуң директизиязының, парткомуның совхозтуң ажылын эргелеп башкарарда эртем-техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы болгаш күш-ажылды эргелеп башкарарының депшилгелиг аргаларын удуртулга болдуруп турарында. Оларны шиңгээдирп, ажыглаары болгаш улам иептерелирп партияның болгаш чазаптың айтыышкыны дээрзин олар билирлер.

Совхозта чер ажылының чаа зона системазы долу болгаш бүрүн шиңгээттингеп. Тарылга эвлечештирилгези болгаш хөрзүн үреликшкинниг удур система бо совхозта база үлегерлиг. Тараа культураларын сорттуг болгаш районучуттунган үрезиннер-биле тарып турар. Эрткен чылын бо совхозка чаңгыс хову-трактор бригадазын керээлиг аргаже шилчиткен турган. Ажылдың төөчү түңнели бо депшилгелиг арганың ажыктыын бадыткаан. Ынчангаш бо чылын бүгү хову ажылын — а оон хемчээли чамдык районнарының безин оранчок ажып турар—бригада керээзинче шилчиткен. Оон ачызында чер ажылында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дөрт-беш катап өскен. Совхоз тараа бүдүрериниң-даа, мал чеми белеткээриниң-даа планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүдээлгелерин ажыр боттандырган. Депшилгелиг арганың үре-түңнелдинп биле берген бо совхоз ам сүт-бараан фермазын болгаш хойжу бригадаларны мындыг аргаже шилчидер талазы-биле белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Мурнакчы ажыл-агыйларга «Торгалыг», «Нарын», ССРЭ-ниң 60 чыл болган СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар база хамааржыр. Олар база-ла «Тилелге» совхозтуң үлегер-чижээ-биле ажылдап турарлар. Бо болгаш өске-даа мурнакчы ажыл-агыйларда бүдүүлге-сан-хөө, бот-орулга-чарылгалыг онаалдаларда көрдүнген көргүзүглерни күүлгедирп кол негелде болгаш хоойлу болу берген.

Чамдык ажыл-агыйлар боттарының алаңныг онаалдаларын күүсетпейн турарлар. Ындыг ажылдың түңнелинде ук совхозтарның экономиказы сула болуп артышаан. Эртмен чылдың түңнели-биле алырга, республиканың он чеди совхозу карылгалыг болган. Күүгенеден дуза көргүзүп, ынчыбүрү хемчеглерни ап турда-ла, ындыг болуру — каржалыг совхозтарның удуртукчуларының харысалгазын кошкатканының хереглиэн. Ынчалза-даа оларның чамдыктарының ол хожудангай байдалдай үштунуп турары өөрүнчүт. Ындыгларга «Кара-Хаак», «Май 1», «Хадың», «Ак-Чыраа», «Бай-Тал» болгаш өске-даа совхозтар хамааржыр.

Он бирги беш чылдың дөртку чылын Барыын-Хемчик районнуң дөрт совхозу шүптүзү. Чөөл-Хемчик районнуң алды совхозунуң бежи керээлиг доозары чайлаш чок апар чыдар. Оларның кырынга «УТКА 25 чылы» совхозту база кадып болур. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары салбыр.. бригада болгаш ферма бүрүзүнүң план күүселдезин чедип алыр-байын турарлар. План күүселдезинге курлавырларны дилелеевейн, тывылган курлавырларны долу ажыглавайн турар. Черле ынчаш, хожудан турар ажыл-агыйлар экономиктиг айтырыгларны кошкак шиитпирлеп турарлар. Оларда, ылаңгыя камналга — материал, чиг-эт, энергия болгаш үе-даа талазы-биле— айтырыы дыка сула.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненко СЭКП ТК-ның Политбюрозунга беш чылды төлептиг доозарын, экономиканы шапкынчыдарын, дүргедедирин онзалап айыткан. А ол чүл дээрге бүгү планнарны үндезининг тургузар, оларның күүселдезин ыяап-ла чедип алыр дээни ол. Совхоз бүрүзү планнаашкынны шын кылыр үжүрлүг. Ажыл-иштиң чедиишкини оон улуг хамаарылгалыг. Ындыг турбуже, планның онаалдаларны кызырарын оралдажыр, долу күш-биле, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарындан ойталакшаар удуртукчулар база турар. Оларның чамдыктары оон түржүк отчёт-учёттуу хажыда берген-даа тургулаар. Ындыг чорукту партия болгаш чазак бүрүү шапкан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээнгерге хамаарыштыр шиңгээ хемчегларни алыр херек.

Келир чылдың бүдүүлгезиң-хөө планнарының бир онзагай чүүлү — ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң айтышкынын ёзугаар 1985 чылдың январь бирдеи эгелеп совхозтарга чарыгдаа бүрүзүн өй-шаавда контроль-даары-биле саналжыга деп-терлерни тургусканы. Бо ажыл мал чеминиң, кывар-чаар материалдарның, артык кезектерниң, акша-шалыңның болгаш өске-даа чарыгдалдарның хемчээлин тургусплавда болдунмас. А ол хемчээлдерни чүгле бот-орулга-чарылгалыг онаалдалардан ап болур. Ындыг болганда совхоз бүрүзүнүң бүдүүлге-сан-хөө планын чүгле бот-орулга-чарылгалыг онаалдалар ёзугаар хүлээп алыры көрдүлгеп. Ынчангаш совхозтарның сан-хөө талазы-биле тускай эртемниглери хамык документилерни болгаш херек чүүлдерни дүргеп дужаары чугула.

Он бирги беш чылдың сөөлгү чылынче кирип тура, хамык ажыл-ижинсти сайгарып көөрүүс чугула. Ол дээрге бистиң партияның болгаш чазактың айтыышкыннарын күүседир талазы-биле хемчеглерни ап турарывыстың херечизин. Чек системазынче кирип турарывыс база оон бир кезээ. Бо чорук ажылчыдан эгелээш удуртукчуга чедир кижилерни бүдүүлгеге чарыгдалдарны сайап, камналгалыг болурунга өөредир. Удуртулганың экономиктиг аргаларын сайзыраңгайжыдарының ажыктыы ол.

А. СОТПА,
кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Хана парлалгазы

ДАЙЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫ

Социалистиг ларыштың хөйге көскү болурун чедип алырынга, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, кижилерни ажылче хаара тударынга, оларның сеткил-хөөнүн көдүрүп, хей-аът кижерииге база бар чамдык четпестерни чайладырынга хана парлалгазының ролю улуг.

Республиканың бүдүүлге, ажыл-агыйларында, ажыктыг коллективтеринде хана парлалгазының ажылың үргүлүү кичээнгейниң төөвүге тургуулуп, аңаа партийжи удуртулганы улам сайзыраңгайжыдып турар партия организациялары бар. Оон чижээге Кызыл хоорайның муризкчы бүдүүлге черлериниң бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың коллективи, геология-шиинчилел экспедициязының хана парлалгазының ажылын көруп көрээлиңер.

Ол бүдүүлгеде хана парлалгазы сөөлгү чылдарда айытkан хуусаазында доктаамал үнүп турган деп чүвени дораан демдеглеп каайн. Экспедицияның партия организазинязы (секретары В. И. Кудрявцев) хана парлалгазының ажылын бюро хуралынга чугаалажып, ажыл планын сайгарып көрүп, ону бадылап турар болгаш хана парлалгазының көдүрүп үндүрген чугула айтырыгларын контрольга ап, аңаа хамаарыштыр тускай шиитпирлерни үндүрүп, оон редакторуңуп отчедун ой-ойлеп дашнап турар.

Геология-шиинчилел экспедициязының хана солуңуңуп редактору Ю. Иванов бодунга хүлээлип алганы ол партийжи даалгазын ак сеткилдии-биле күүсеглп турар. Ол хана солуңуңуп ажылының дугайында ынчаар чугаалады:

—«Эртинени черден тывар» деп хана солуну ам беш чыл чедир редакторлап турмен. Редколлегия кежигүннери шүптү сес кижи бис. Партия организациязы бистиң ажылывысты деткип, дузалап турар. Кол-ла чүве — солуна үнүп турар материалдарнок утка-шынары, чурук-хасталгазының шынзы болдуру чугаажок. Солуңуп номер бүрүүзүне коллективтиң турунда турар бүдүүлге темаларының чүгүлге айтырыгларын көдүрүп, социалистиг ларыштың түңнелин бижип, бөөң мурнакчыларын, хүнүң маадырларын хөйге чарлап, мозуй-шынар, корум-чурум, күш-ажылдың сагылга-чурумуна дээш шыкаш айтырыгларны хана солуң арнынга бижип турар бис.

Оон аңгыда чурум үрекчилерин, чалгаапайларын, прогулшиктерин шоодутлуг үндүрүглерге сойгалап турар бис. Чижээ, октябрьда үнген «Хөйнүң караа көскү» деп шоодуглуг үндүрүглерге А. Огур Ф. Сокол, К. Краков олар чурумуна хамаарыштыр гүмүчүлел бижиирзиске, д тазында дораан коллектив профзвилел комитедп зура чугаалажып, демдээн ал Оон-даа өске мылыг чижек ни чугаалап болур.

Экспедициянын партия ганизациязы редколлегия жигүннериниң өөредилге организастап, семинардар летучкаларны эрттирип, б рулгениң адырларының а зында хана солуңуп эки ка-шынары, шимелде-хаас газы дээш конкурстарны лап, оон түңнелии чылда катап үндүрүп турар. Б рулгеде комсомол орган циязының органы «Комсо чу отчугаш» дана солун б эки ажылдыг. Ону комсо чу Ольга Кальная удурт конкурстарга шаңналдыг ни ап, болуңуп өске эштер ол ажылче база эвилел турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧУРУКТА: «Эртинени черден тывар» деп хана солуна эвилчеглиг номерни үндүрүп рары: (солагай таладан он даже) редактор Ю. Иван редколлегия кежигүнне М. Визгушина, Ю. Конев, Ковалев, С. Свербута.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң аныяк саанчызы, СЭКП кежигүнү Светлана Монгуш ферм да социалистиг чарыштың тиилекчизи. Ол бо чылын бир инекке онааштыр үш муң ажыг литр сүттү саап алган. Ферм да малдың чемгерилгезинче база ажаалдазынче ол саанчы кол кичээнгейни салып, кышкы хүнерде сүт саалдазын кудулаттайн турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДОКТААМАЛ КОНТРОЛЬДА

Барыын-Хемчик районда кыштаглаашкының байдалын доктаамал контрольдап, ында бир чедер, четпестерни кыштаглаашкын талазы-биле район штабының неделя саныда эртер хуралдарыга чугаалажып турар. Штабтың сөөлгү хуралынга мурнында үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин чедип алыр, кыштаглаашкыны чедиишкиниг эртирер дээш элээн ажылдар кылдынганын демдеглээн.

Амгы үеде хойжу кодан бүрүзүмде ситенни болгаш ескедаа мал чемнерин чедирген. Бо чылгы күш-деңгели хирелиг хураганнарны тургузу азыралче киирген. Сакманчыларны четчелээн. Хойжу бригадаларның төптеринде зооветеэредилгени эрттирип турар. Ажыл-агыйларның хой-жулары, сааначылары, кадарчылары келир чылга социалистиг хүлээлгелерни алган.

Күш-ажылчы коллективтерден Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналган «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының хойжу бригадазы элээн эки белеткеткеген. Бо чылын Аксы-Барлыктан 8714 баш хой 25 коданга, оон иштинде төрүүр хой 11 коданга кыштаар.

Бо хүннерде малчын коданнарда 200 хире тонна сигел, 60 тонна кок-сула дүжүрүүнген. Сут-биле хандырылга четчир. Чоокта чаа малчынарның ниити хуралынга 1985 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган. Аңаа район Советиниң депутады Коксыс Монгуш төрүүр чус хойга онааштыр 105 хураганны, Эрес-оол Хертек Даңзычы Содунам—чүстү алырын хүлээлгеген.

Оон-биле кады кыштаглаашкынны организастыг эрттирер талазы-биле күш-ажылчы эзлегже чонну мобилизастаар талазы-биле лекция пропагандазын күштелдиргеп турган.

Лекция пропагандазын чон ортузунга калбаа-биле нептередир соруглаы Сут-Хөл ортумак школазында эге организация бодунуң хуралынга чугаалажып көргеш, чаа аргачевир-биле ажылдап киирипкен. Квартал санында кежигүн бүрүү 7-деп 12 чедир лекцияны чон ортузунга номчуур болгаш чезелиинң вторник күнүп бижиг күүлүг кылдыр чүрүмүттүкпе. Аныяк лекторларның, политинформаторларның балгүннерин Сут-Хөл, Ийме ортумак школаларында төөгү башкылары организастап алгаш, үстүкү класстарның өөреникчилериниң сонуургалын ук мергежилге хаара тудуп турар.

Ю. Бызытпаа («Алдан-Маадыр»), В. Ооржукай, Н. Кыргыс («Сут-Хөл»), Г. Ондар (Ийме школазы), Е. Куулар (Баян-Тала школа), Д. Күжүгет (райОНО), К. Оюн (райпрокуратура), Д. Дүлүш (Сут-Хөл кадзө Совет), Д. Ондар (Бора-Тайга кадзө Совет), Ч. Дарва, Д. Монгуш (райзмелге) олар районда идепкейлиг, дуржулгалыг лекторлар болуп турарлар.

Чылдың сезонунуң үелериниң аайы-биле планда көрдүнгенин ёзугаар ийи, чаңгыс бөлүк үнүүшкүннерни чорудуп турзада, эге организациялар лекция пропагандазын калбаа-биле нептередирине боттарының арга-шинээзин эм-даа чедип ажыглаавайн, кала, кандыг лекция номчуттунарының планын кескү черлерге бижип аспас республика чергелиг лекторларны чалаарын хөзээ организастап, номчуттунган лекцияларның отчёт-учёдун болгаш планнарын холга албайн келген чамдык эге организациялар бар. Чижээлээрге, «Октябрь 50 чылы» совхозка, «Сут-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа талазы-биле ам-даа чедир кылдынмаан ажылдар хөй. Сут сөөртүр машиналарның үрелиишкинниинден «Шөмээра» совхозтуң Аяңгаты салбырынге сут сөөртүлгезин үзүктелип турар. Чаш хураганнар казаларының дыка хөйүүнүң септелгезинниң шынары куду, печкалары орта кылдынмаан болгаш ишти соок.

«Барлык» совхозтуң Хөндеңеп салбырынга сигенни дыка хожудап дүжүрген болгаш деңгели багай хураганнарны ёй-шаанда чемгерип эгелевээнинден, олар дыка харыксырап, баксыраан. Ол ышкаш Аксы-Барлык салбырының малчынарының хөй кезиинде ветаптечкалар чедишпес. Совхоз төвүнде мал эмнерп четчири-биле бар-даа болза, оларны шыгжаар аптечкалар чок болганындан, малчынар чугула эмнер-биле хандыртынмаан.

Амгы үеде районда арып, баксыраан шөөр малдың баш саны 400 чедип турар. Оларны тургузу азыраары, немелде чемнерни — бөзэра шиитпирлиг иглеп.

Автолавкаларның ажылы база-ла багай. Оларда мал түдүктеп оолдап эгелээрге, хойжулар улуг шүүт үндүрбейн, дүрген белеткел чиптер макарон кылыглары, карырган дээн ышкаш белен чемнер эвээш.

Кыштаглаашкын штабында бо бүгү четпестерни тугаалажып көргеш, ону чайладырының немелде план-чемчеглерин ажылдап кылган. Ам соруглага—ол план ёзугаар ажылдап, кыштаглаашкының организастыг эрттирер дээш тодаргай ажылдарны кылыры болур.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Пассажирлер хандырылгазында четпестер

АВТОБУС МАНААШ...

Ак-Довурак дээрге улуг бүдүүлгелериг хоорай болгай. Анда ажылдап турар ажылчыннарның саны хөй. Оларның чамдыктары Кызыл-Мажалык суурда чурттап турар. Эртен, кежээ ажылче баар азы чанар дээн кижилер хоорай автобузу мамааш, шак чедир даштыгаа соокта турун келир. Чамдыкта автобустар ийи шак хире суг келбейн баар. Дүштээр үеде чолаачылар машиналарын бажыңнарының чанында тургузуп алган турун турар, а пассажирлер автобус доктаар черде оларны манап шаг болур. Чүге ийи ээлчегбиле солчуп турар кылып албас чүве ийик. Ак-Довурак АТБ-зинин удуртукчулары аргыжылганы экижидер дээш хемчеглерни албайн турар деп болур.

Чамдык чижектерден борта кирип көрейн. Декабрь 10-да 7 шактан 8 шакка чедир автобус манадывыс. Арай деп чедип келген автобусче улус мурнун былаажып, баскылажып кирип турдулар. Чартык кезиивис база-ла чыдып калдывыс. График ёзугаар чоруп турган болза, улус мынчаар чымлбас турган. Дараазындаазынга сыңмарлажып олурупкан бис. Автобустуң эжин чазын хагдылмас. Айыттың хемчээлинден хөй кижи олурга, автобус үреле кчаар. Ол хүн комбинатта чүгле транспорт цехшын чээрби ажыг кижи бир шчыгы озалдаан. Өске бүдүүлгелерде база ындыг. гүлчү мынчаар озалдан болза, ажыл шагының чидрии улуг дээрзи чугаажок Хоорай Советиниң күүскому ажыл-агый удуртукчулары ындыг байдал улуг-ла дүрретпейн турар.

Кыштың соогунда, чайынзинде кудумчуга шак-шаг биле туруп, хайыраан үеге чидирип турар чонуң хомудлың илередип бо чагааны бажыдым. Кажан черле шын чээшкин графигти чүрүмүттүрпи? Чылдан чылче чаңгыла айтырыг чонуң аргыжыгазы чедир шиитпирлеттинмейн турарының чылдагаа чүдел? Үлүсчү контроль организациязының рейдилерни организастап, дүрал-суглаага гыжылга айтырымны чугаалажып көөрү чогумчалыг болдег.

С. КУУЛАР.
Ак-Довурак хоорай.

ШАҢЧЫЖЕ ЧАДАГ БАЗЫП...

Шаңчының чурттакчы чонуңга Шагаан-Арыг аразында чазаглыг орукту кылган соонда, автобус маршруду ажыдып кварта, ажоок өөрүнчүг турган. Тарамык кыштагларда, фермаларда чурттап турар чон ыңай-бээр чорук кылып алырда, автобустуң ажыын көрүндээ турган. Неделяда үш катап халып турган машина ам сураг барган. Ам айда бир келзе кээр, келбезе келбес.

Шагаан-Арыг АТБ-зинин удуртукчулары бистиң сооктан автобус манап турарывыстың билбес эвес, билир. «Бегзи автобус болур» деп харыын пассажирлер өөрүп хүлээп алыр. А эртен кээр бе дээрзиң-даа билбес. График чок доктаамал эвес болуп турары автобудурулге удуртукчулар чүү деп тайылбырлаар ап-

В. ТЕРГИИН.
Улуг-Хем район.

ҮЗҮКТЕЛИИШКИННИ

Кызыл—Кур-Чер — Шамбалыг автобузунуң биледи черле турбас. Кызыл хоорайга домар чер белен тыптыр эвес, чадаглаан кижилер чок болзө чорумал машина дозар, чок болза чолаачыны эдээжин турган кудумчуга тура чедер ужурга таваржып турар. Соокта черле улустуң кагбас дээш чамдык чолаачылар нормадан ажыр пассажирлерни ап-даа алырдыр. Чежезин олурдур боор, холун эрттир хөй кижи база ап болбас болгай. Бо айтырыгны немелде автобус бериип турган шиитпирлеп дээп болвар мен.

Чайгы үеде автобустуң эдей бээрге, байдал бээр. Рейстерниң ыжыл соок үеде, кыларын чугула дириктерге сыңышпастап ыстың бир чылдагы оларның озалдап чорууларының. Үзүктелиишкинниг ргаргыжылгага шаптаразының болгаш чонуң үе-шагынга гарааң чедирип турар.

Э. ТЕЖИТ.
Кызыл район.

Советтер чурту: төвгүнүң арыннарындан одуруглар

42 ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬДА...

Фронтуга ачалары чон болган уруг-дарыгже сагыш алары Ада-чурттуң Улуг даймының бо кадыг-дошкун хүннеринде партияның аг-алдарлыг херээ болган хүндүлүг хүлээлгези. Оны барымдаалаш көргеш, хоорай театрының бажыңында Чаа чыл ёлказын тургускаш, уругларга белектерин үлээр.

(ВКП (б)-ниң Липецк хооркомунуң докладчызы).

Чаазады 1942 чылдың 17-де хүлээп алган. ВКП (б)-ниң Липецкому оон ажыдда ийи чугаалажыр көрүшкиниң заводтарынга ви бүдүрерин көвүдейында болган чурт-ниу одаар түүл-биле ыы экижидер дуга-Чак мичээр Чаа чыл ын эрттирер дугайын-ыг хүнүң эң чугула ырының аразынга кир-

эрге дайынын хоорай-ынга докладтаткан бол-м-даа областың де-ге девээр турган чыл. бүдүргелерни ос-ргүшкен. Ажыл-ниччи калган дериг-херек-

шуткулга цегинге маа дайынчы суугу-номёттар кезектерин, ыны бүдүрерин орга-алган. Станоктарга ер, кирганнар, элээ-ылдан турган. 12—14 ргүшкүдээ ажылдан, метадп кадырган чер-ылымыга чаглактакып ган. Хлеб, суг дегиш-нак ыяштың куспак ыңгыны хынаалдага аз-е. Ынчалзажок дарга Чаа чыл ёлка-изастаар дугайында зүүн бодал ыңнаш-дырган. Ынчалзажок дерни хоорайның гаарлиязы деткээн. нер уруглага чылыг ыган. Бот-боттарын-даи чыгжыл турган, хуужуурлар бижырып эрги солуннардан белектер урар сазыны хаптарны хырбалып алгылаан.

— Мээң төчергем кижилерниң дыка дөйүге 42 чылдың байырлалы чаа назының кажан-даа уттундурбас сактыышкыны бол арткан —дээ, Чаа Липецкиниң металлургия комбинадының домна цегининг техниктиг контроль кылдызының мастерө чораан Г. Корсакова чугаалаар: — Чылдар чеже-даа эртсе мичангы коячуг соокта бүгү хоорайны таварты шапактарда шуглаш олурткан уругларын театрже аппар чоруур херээженнер караамга көзүлүбүлаан. «Шивижигеш аргa иштинге ооп келген» деп ыры мичаа чаңгыланып турганын сагынмас-тыр деп. мичалзажок «Катюшаны», «Бирээзи барынын чүкте...» болган ескедаа дайынчы ырларны хайы хире көдүрүүшкүнүүр ырлап турганы черле утпас мен. Аргаиың чараш ыяжы ол хүн та чеже бичии үректерни чылыткан ыйнаан.

Чаа Липецкиниң металлургия комбинадыга Г. Корсакова үжен чыл ажылдаан. Оон уруг-дарыглары боттарының салым-солун баэи оң-ла комбинат-биле холбаштырган. Уруу ама демир ойдүрер цехте инженер, улуг оглу—кислород-конвертор цегинде бригадир, биичизи — электрик. СЭТА-ның корреспондентизи Галина Александровна-биле чугаалажып турда, Корсаковтарының уругларының уруглары Чаа чыл карнавалынче чоруурунга белетеңнеп турган. Олар комбинаттың шефке алган школаларынга, уруглар садтарынга, санаторий хевирлиг пионер лагеринге кайы хире солун болуруп билир. Бүдүрүлгенни Сворт ордузунга болуур ыол ёлкага баар чаалаглар уругларда база бар. Аңаа улусчу циркти, металлургтарның иниги ырының, бот-тывыгыр уран чүүл артистерининг киржилгези-биле театржыткан көргүзүп болуур.

Бүдүрүлгенни профсвиелел комитеди конфет-чигир, катчыныс суккан 40 муң белек хааржактарын уруглarга белеткээн. Уруглар белектерни бүдүн чыл дургузунда көрүп турар дизе хоорайда чок. Эрткен чазын уруглarга чиик атлетика манежи туттунган, инда школачыларга спортчу он-он секциялар немей ажыттыган. Хоорай дашында суг хөолбээнин чуруналдыг черинде «Парус» деп санаторий - профилакторийни тутkан. Аңаа уруглары-биле кады келген иелерниң эмнедиринге болгаш дыштанырынга бүгү таарымчалыг байдалдар бар.

Эки шынарлыг металлды бүдүрерин көвүдетпишаан, комбинат хой түлүгүр акша-хөреңгилерин социал болгаш культура амыдырал тудугларынга тускайлаш берип турар. Чурттала фондузу шалыпкын немежип келген.

Чаа бажында көжүп кирген чүс ог-бүлениң квартираларында байырлал ёлказының оттары бяр дугаар чыраан.

Н. ЗАГНОЙКО,
СЭТА-ның корр.

Липецк.

Улуг Тиилелгениң 40 чылынга

СОВЕТ КИЖИЛЕР—ЕВРОПА УДУРЛАНЫЫШКЫННЫҢ МААДЫРЛАРЫ

Национал болгаш социал хосталыышкын дээш Европа улустарының удурланыышкынының антифашистиг шимчээшкинин гитлержи Германияны ажып тиилээрин чедип алырынга стратегтиг чугула фактор болган. Ол шимчээшкининиң эң онзагай шинарларының бирээзи болза оон интернационалчы харакгерлиг, бирээде, бүгү чурттарның антифашистериниң шиитпирлеп турар сорулгаларының чаңгыс аайы-биле, нйиде, иниги дайзынга удур тулчуушкунга национал отрядтарының бот-боттарынга ажыктыг дузазы-биле, үште, ол-бо чурттарда удурланыышкын шимчээшкининиң киржикчилериниң хөй национал составтыы-биле ол тодаттының турган.

Нйнги делегей дайынының чылдарында Европа улустарының антифашистиг шимчээшкининиң интернационалчы бүдүштүүнүң чайынналчак хереңизи болза хөй он-оон муң совет кижилерниң аңаа идепкейлиг киришкени болур. Янзыбүрү чылдагааннар ужун Төрээн чуртундан ыракка чурттай берген совет хамаатылар Удурланыышкынының Европа шимчээшкининче кирип турган. Кандыг-даа документ долдуртукнайн турган, чаңгыс аай удуртулга төвү чок турган ол демиселдиң онзагай байдалын барымдаалап хевер болза, Европа улустарының партизан шимчээшкининге тулчуп турган совет хамаатыларның саныи шын тодарадыры берге. Ынчалзажок ол 50 муң кижи чедип турган деп бүзүрелдиг чугаалап болур, оон иштинде Польшага—20 муң хире, Югославияга болгаш Италияга алям-даяы муң, Чехословакияга болгаш Францияга база ол-ла хире. Европаның еске-даа чурттарынга совет муң-муң хамаатыла дайылаажып турган.

Ук чурттарга оларның чедип келгенинiң оруктары база янзы-бүрү. Ынчалзажок ол оруктарны үш бөлүкке чарып болур: бирээде, дайынга туттурган черлер болгаш Германияже кээ-биле үндүр ойлаттырган амаату кижилер, кстеп сүрүшкүннерден орукка эшелонирдан азы конплагерьлерден дскеннер эң хөй кижилиг бүүк болуп турган; нйиде, совет командылалдың ыыгаарашкак чурттарже тускай чөрүткен десант бөлүктери болгаш партизанларның бүдүн-бүдүн каттыжыышкынары.

Совет патриотчулар Төрээн чуртундан ыракка турган, олар болза чуртунуң күүгүүнүң болган ат-алдарының нүүрү дээрэн утаап билип турганнар. Оларның сагыпга-чүрүмү болгаш хөделиишкиннери тус черинiң национал эргежыктарын болгаш чаңчылдарын хүндүлеп көөрү-биле төлептин, организастыы, сыныш чогу болган дайынчы мергежилиниң бедик деңнелдии-биле ылгалып турган. Туттуруушкүндэн дскеи совет дайынчылар даштыны эштеринге дайынчы мергежил талазы-биле арга-дурумчазын, билиглерин дамчыдып берип турганнар. Өске чурттарга маадырлыы-биле демисежип турган совет кижилерниң хөй кезиниң аттарын чүгле дайын соолгунде, хөй-хөй сактыышкынвар болгаш ол айтырыг талазыбиле фундаменталдыг эртем ажылдары нарлаттынганда билип алган бис. Ынчалзажок Польшаның болгаш Францияның, Италияның, Югославияның болгаш Чехословакияның даглarынга Мишка, Вася, Ваня, Володя дээр чүгле шола аттарбиле оларны билир турган, амдыызында белдиннес маадырларның овур-хевирлерин чон ам-даа утпаан. Оларның хөй-хөй тулчуушкуннарга амы-тынындан чарылган, бистер чехословак улустуң алдарлыг маадыры Юлиус Фучиктиң биске мындыг чагыын күүседир хүлээлгелиг бис: «Утпаңдар!.. Боду дээш база шуптуу дээш амы-тынындан чарылганнарның дугайында хереченлерден шыдаар-ла шаанар-биле чыып көргүнер... Ат-сывы чок маадырлар турбаан дээрэнн бүгү улустуң билип алган турарын күзээп ийик мен!».

Совет партизаннарның эң хөй кижилиг отрядтары Польшаның девискээрине демисежип турган. Тус черинiң антифашистериниң идепкейлиг дузазы-биле совет патриотчуларның иштиндеи чамдыктары арга-арыг иштинче дезе бергеш, 1942 чылдың эгезинде-ле оютут боону холга туткаш, демисежип киргиптер аргалыг болган. Лодзин воеводствода хөй-хөй поляктар удуудчу-лейтенант Александр Кузвецовду сактып чугаалажыр, туттуруушкудаа ол дезин үнгеш, патриотчуларның организацизы-биле харылзажыл алгаш, чажыт ажылга идепкейлиг киришкен.

Польша черге баштайгы совет партизанының бирээзи 1941 чылдың төчүзүнде-ле лейтенант Василий Войченко болган. Баштай туттургаш, оон дезин үнгеш, Ошатува районга Войченко улут эвес партизан болуу тургузуп алган. Эдээн уе эрткен соонда, Б. Гловацкий аттыг польша отрядка ол болук каттыжа бергеи. Иниги дайзынларга удур тулчуушкуннарга ол эрес-маадырлыын, чалданыш чогун көргүскеи.

Совет кижилер акы-дүүнга чехословак улустуң черинге маадырлыг чоруун массалыыбиле көргүскеи. Чехословакияга баштайгы совет партизанларның бирээзин Сергей Вездеев болган. Оон отряды 1943 чылдан эгелеп Подбрад аргаарыгларынга тулчуп турган.

Совет дайынчылар 1944 чылдың чайынында Словакияга национал тура халыышкынга идепкейлиг киришкеннер. Дайзын-биле тулчуушкуннарга олар эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн көргүскеннер.

Совет партизаннар үүлге Словакияга эвес, Моравияже ханыпаң кирип турганнар, мичаа ол гитлержи протекторатка хамаарыкып турган. Моравияның кызыгаарын эртин киргеи баштайгы партизан каттыжыышкыны болза Я. Жижки аттыг бригада болган, ону словак Я. Ушыик командылап турган. Бригада ийи удаа бүзээзээшкинге таварышкан. Тулчуушкуннарының бирээзинге Ушыик өлүртүп каарга, бригаданы 22 харлыг башкир Даян Мурзин командылай берген. Оон командылалы-биле партизаннар совет шериглер-биле каттыжыкже чедир тулушкан.

Югославияның чергинге 6 муң ажыт совет хамаатылар туажып турган. Чер болганга олар югослав партизанларының дайынчы төлептиг өөлүктери болганнар.

1944 чылдың июльда Италияның чергинге Георгий Колозин от точказының удуп бодунуң мага-боду-биле дуй чыдыкаан. Бүзээлээшкинден эштеринiң үнеринге, оларга ол мичаар амы-тыны-биле дуазаан. «Дайынга эрес-маадырлыг чоруу дээш хүзер медальбиле» деп шаңналды өлгенiниң соонда Колозинга итальян чазак тыыскан.

Совет патриотчуларниң конплагерьлерге дайзынга удурланыышкыны дугайында еске чурттарның хоруглаттырганнары улуг хүндүткел болгаш чоргаарал-биле чугаалажып турган. Хоругдаттырган чех кижилерниң бирээзи совет эштериниң дугайында мынча дээ бижээн. «Шак мындыг коячуг туруштуг оолдарлыг чурт черле тиилеттирбес-даа удурлуг дээрэнн совет эштериң эрес-маадырлыы болгаш туруштуг улам бистиң бүзүретти».

Михаил СЕМИРЯГА,
төөгү ертемнериниң доктору, профессор.

(ПМА).

БИБЛИОТЕКАЛАР—НОМЧУКЧУЛАРГА

«Ажылчы коннарның коммунистиг кижизидилгезинге болгаш эртем-техниктиг депшилгее библиотекаларның ролюн бедидер дугайында» СЭКП ТК-ның докладтаалын үзүмээн алгандан бээр он чыл болган. Бо аразында республиканың библиотекаларының ажыл-чорудулгазында [illegible] **чүүлдер тыптып келген. 1975—1980 чылдарда күүрүнениң массалыг библиотекаларын төпчүткен.**

Республикада 14 район, 11 бир төпчүткен библ-системазы ажылдап төпчүдүлгениң түүне-Республикада 11 чаа ла немешкен болган библиотека бар.

Ыы чоннарны ном-биле ымга төпчүткен систе-ларымчалыын балыт-ий ном фондулуг библ-рының чонга бараан оларның тайылбыр-ифна аппарадын ны эштиг апарган.

Чүрүмүнде аңгы-аңгы библиотекалар иниги улуг, иниги коллек-төпчүткен системалар болгаш районнуң ың) библиотеказы төп а апарган. Бүгү сис-ном-биле база ном-е ажылдаар төвү, а еске массалыг биб-ры оон филиалдары гидээннер. Оон мүр-район библиотеказы-телекчизи төпчүткен ың директору болуу төпчүткен системалар чедир көдээ филиал-дүүнда хаара тудуп ээ филиалдардан ос-район библиотеказы девискээринде бүгү-отекаларга методик-ы көргүзер үжүглуг. йон библиотекаларын-ктиг дуза чедирери-ыгбыр-библиография, ажыл чорударының ыөттар тургузарының ырлары ажыттынгы-үүдүлгениң эге чылы -биле денңээр болза, е номчукчулар саны ижи көвүдээн, а ном-а бээр ном саны 84 шкен. Төпчүткен биб-системаларының ма-базазын ажыктыр, аа бажыңнарже кии-дыктарын алгадып, дуп, экижиткен ба-е көжүрээ. Төпчүт-отека четкизин 11 -биле хандырган бол-бүдүргеже чоок-йтырыгны шак ын-дээп турар. Оон утъкен системаларда тр, магнитофонвар, дыер бар, элект-ималга машинаты машиналары-бы-тган.

ың ажылында төп библиотекаларының н саны көвүдээн. ың библиотеказына дир библиотека ары турган болза 12 ижи чедир гатkан. Оларның етодист, библио-ктор, директорлуң лээн ышкаш чаа дар тыылган.

кала тургустуглан системаларының хөй кезии акша-шалың талазы-биле 5-ки категорияга хамаарыыр. Оларның ажыл-херээ улам-на экижип, номчукчуларның саны көвүдеп, оларга берген номуң саны өзер болза, системаларның категориязы улгадып, библиотека ажылдакчыларының шалыны база өзер. Бо чылдарда Тандының, Кызыл хоорайның төпчүткен системалары 4-кү категорияже шилчээн болгаш директорларның, салбыр эргелекчилериниң, методистериниң шалыны өскен.

Системаларда ажылдап турар кадрларының саны 1975 чылда 221 кижи турган болза, бөгүн 266 кижи чедип турар. Тускай дээдү эртемниглериң санынга 6 кижи немешкен, а ортумак библиотека эртемниглериң санынга 59 кижи немешкен.

Төөң Сибирьнин культура институдуң дооскан дээдү эртемниг аныяк специалистер база немешкен. Барыын-Хемчикте районнуң төп библиотеказында методистеп ажылдай берген Валентина Куулар. Тандыда төпчүткен системада Хоюг-оол Урана, Каа-Хемниң район библиотеказында Людмила Сояң оларга хамааржырлар. Ажылынга ижигин, чоп-биле оларның эки ажылдаарын күзеп турар бис. Олардан еске Улан-Удэде культура институдуның библиотекарлар факультединде 1—4 курстарда 12 кижи өөренип турар.

Библиотека ажылдакчыларының ат-алдары бедип, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турарры сөөлгү чылдарда черле көскү. Оларның аразында 5 кижи — Тыва АССР-ниң культуразының ат алдарлыг ажылдакчызы. Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле чедип кижи шайгаттын.

Библиотека ажылын эки удуртуп турар директорлар Т. С. Хертек (Бай-Тайга), С. С. Сая (Өвүр), Н. К. Монгуш (Чөөн-Хемчик), көдээ библиотекарлар З. Т. Күлбүзек (Чаа Чаа-Хөл), Т. Б. Кызыл-оол (Хайыракан), Л. С. Кашина (Элегес), Н. Д. Евтифьева (Кызыл) ышкаштар бистиң ажылдакчыларывыстың аразында хөй. ССРЭ-ниң Ажыл чем программазын, амыдыралдың совет хевирин, совет улустарының интернационалчы найыралын пропагандалаарынга үстүнде библиотекалар улуг-хүүзүн киирип келгеннер.

«Бис — аныяк ажылчыннар бис» деп бүгү-дээлел номчулга конференциязында республиканың библиотекалары киржип турар. «Эки ажылдыг төпчүткен система дээш» деп көрүлде-конкурс чоруп турар. Танды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин районнарының база Кызыл хоорайның библиотекалары социалистиг чарышка чаңгыс удаа эвес тиилекчилер болуп келген болгаш ам-даа эки ажылдыг.

Төпчүткен библиотека системаларының хөй кезии акша-шалың талазы-биле 5-ки категорияга хамаарыыр. Оларның ажыл-херээ улам-на экижип, номчукчуларның саны көвүдеп, оларга берген номуң саны өзер болза, системаларның категориязы улгадып, библиотека ажылдакчыларының шалыны база өзер. Бо чылдарда Тандының, Кызыл хоорайның төпчүткен системалары 4-кү категорияже шилчээн болгаш директорларның, салбыр эргелекчилериниң, методистериниң шалыны өскен.

Системаларда ажылдап турар кадрларының саны 1975 чылда 221 кижи турган болза, бөгүн 266 кижи чедип турар. Тускай дээдү эртемниглериң санынга 6 кижи немешкен, а ортумак библиотека эртемниглериң санынга 59 кижи немешкен.

Төөң Сибирьнин культура институдуң дооскан дээдү эртемниг аныяк специалистер база немешкен. Барыын-Хемчикте районнуң төп библиотеказында методистеп ажылдай берген Валентина Куулар. Тандыда төпчүткен системада Хоюг-оол Урана, Каа-Хемниң район библиотеказында Людмила Сояң оларга хамааржырлар. Ажылынга ижигин, чоп-биле оларның эки ажылдаарын күзеп турар бис. Олардан еске Улан-Удэде культура институдуның библиотекарлар факультединде 1—4 курстарда 12 кижи өөренип турар.

Библиотека ажылдакчыларының ат-алдары бедип, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турарры сөөлгү чылдарда черле көскү. Оларның аразында 5 кижи — Тыва АССР-ниң культуразының ат алдарлыг ажылдакчызы. Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле чедип кижи шайгаттын.

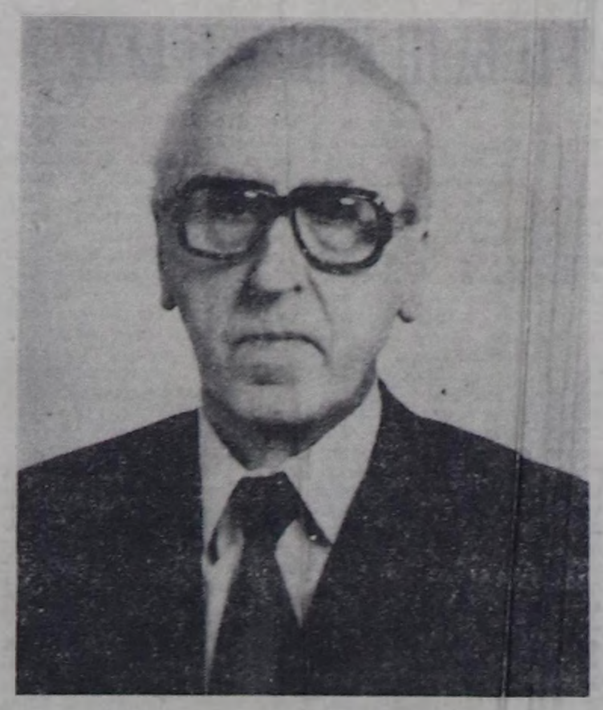
Библиотека ажылын эки удуртуп турар директорлар Т. С. Хертек (Бай-Тайга), С. С. Сая (Өвүр), Н. К. Монгуш (Чөөн-Хемчик), көдээ библиотекарлар З. Т. Күлбүзек (Чаа Чаа-Хөл), Т. Б. Кызыл-оол (Хайыракан), Л. С. Кашина (Элегес), Н. Д. Евтифьева (Кызыл) ышкаштар бистиң ажылдакчыларывыстың аразында хөй. ССРЭ-ниң Ажыл чем программазын, амыдыралдың совет хевирин, совет улустарының интернационалчы найыралын пропагандалаарынга үстүнде библиотекалар улуг-хүүзүн киирип келгеннер.

«Бис — аныяк ажылчыннар бис» деп бүгү-дээлел номчулга конференциязында республиканың библиотекалары киржип турар. «Эки ажылдыг төпчүткен система дээш» деп көрүлде-конкурс чоруп турар. Тандының, Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин районнарының база Кызыл хоорайның библиотекаларының ажыл-чорудулгазында чаа чүүлдер тыптып келгеннер

СУРАГЛЫГ СОВЕТ КОМПОЗИТОР

Дмитрий Борисович Кабалевский 1904 чылда Петербургада төрүттүнген. Бичизинде-ле бүгү талазы-биле салымчаанныг оол дээрзи билдине бергеш. Ол музыкага конгуг ынак болгаш сес харлыында-ла фортепианого ойнаарынга өөренип эгелээн. 1918 чылда ооң өг-бүлези Москваже көже берген болгаш келир үениң композитору аңаа музыка талазы-биле билигин чедиг алган. Он дөрт харлыында музыка школазынга өөренмишаан, уран чурулга студиязынга кичээлдеп турган. Оон соонда Кабалевский Москва консерваториязынче өөренип киргеш, ону чедишкинниг дооскан. 1931 чылда ССРЭ-ниң Улуг театрының сценазынга фортепиано концертин ол бир-ле дугваркында хөй чон мурнунга күүседеткен. Консерваторияга турган Д. Б. Кабалевский колдуунда камерлиг музыка чогаадып турган: фортепианого прелюдиялар, романстар база ырлар. Ол чылдарда-ла ооң улуг-улуг чогаалдары көстүп келген.

Д. Б. Кабалевскийни бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда сураглыг совет композитор, хөй-иянги ажылдакчызы, уругларның болгаш аныяктарның музыка кижизидилгезиниң кайгамчыктыг суртаалчызы деп билир. Кабалевскийниң музыказы орус улустуң ырларының чаңчылдары-биле болгаш орус классик-композиторларның музыказы-биле дарылаалыг.

Композитор янзы-бүрү жанрларга чогаадып турар. Оон чогаалдары аянныг чараш, уян талаалары-биле болгаш хаяк уткалыг, хөй янзы өңнерлиг чоруу-биле ылгалдыг. Оон чогаадыкчы ажыл-херээнде кол черии 1936 чылда бижээни «Кола Брюньон» деп операзы эвлеп турар. Ук опера Ленинградтың Бичи опера театрынга 1938 чылдың февральда үнген болгаш кайгамчык чедишкинниг болган. 1972 чылда ук операның чаа эдиглеринии ооонда композитор Ленинчи шаңналды алган. А 1962 чылда композитор Р. Рождественскийниң сөзүнге бижээни амгы үеде бүгү делегейге билдингир «Реквием» деп ораториязын дооскан. Ол ажылы дээш аңаа РСФСР-ниң Күрүне шаңналын тывыскан. Д. Б. Кабалевский — РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, ССРЭ-ниң улустуң артизи. Ол үш Ленин ордениниң, Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденнериниң эзилекчизи. ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының база Ленинчи шаңналдың эзилекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры. Д. Б. Кабалевский — Англи ажылчыннарының чараачылар ниитилелиниң президентизи, Мексикада консерваториякың профессору. ГДР-ниң уран чүүл академиязының корреспондент-кежигүнү. ЮНЕСКО-нуң Бүгү-делегей ниитилелиниң музыка дамчыдылгазының хүндүлүг президентизи. Ол Тайбиң камгалалының совет комитединиң кежигүнү.

Кабалевскийниң чогаалдары бүгү делегейде сураглыг. Ук чогаалдар аныяк доктумчуларге музыканы хамдыр билиринге болгаш күүседиринии техниказын сайзырадырынга оюзундузалыг. Д. Б. Кабалевский чангыс эвес салгалдың музыкантыларының башкызы. Ол совет школага музыка башкылаарының чаа системазын тургускан. Музыкант-эртемден болдуунуң чүүлдериниге амгы уран чүүлдүң нарын айтырыгларын сайгарып, оларны шинтирлежип чоруур. Талантылыг композитор муң-мун кижилерге музыканың кайгамчык чараш, чалгай делегейинче оруун ажыктаан.

ЧУРУКТА: сураглыг совет композитор Д. Б. Кабалевский.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Социализм чурттарында

СОВЕТ ЭМЧИНИҢ АДЫ-БИЛЕ

Улан-Батор хоорайның барыын талазында туттунуп турар П. Н. Шастин аттыг клиника эмнелгезиниң чаа корпустарында дерим-херекселдерни эптей тургузуп эгелээн дээш моол парлалгадан чоокта чаа помчаа мен.

Павел Николаевич Шастин. Бо совет эмчиниң адын билбес эмнелге ажылдакчызы моол кижи тывылбас-даа. Мун-мун моол хамаатыларны ол боду эмнеп, оларның амы-тынын камгалап алган. Чүс-чүс моол эмчилерге, фельдшерлерге, эмчи сестраларынга ол дуржулгалыг дагдыныкчы болгаш «багши» — башкы болуп чораан. Ынчангаш Павел Николаевич Шастин дугайында алдар ында нептерээн. Улан-Баторда аңаа тураскаалды тургускан, республиканың эң дээрге ажылдыг клиниказын ооң ады-биле адаан.

Казань университединиң доозукчузу П. Н. Шастин бир-ле дугваркында ол чуртка 1917 чылда чеде берген. Оон соонда ол Моолдуң улусчу революциязының баштынчызы Сухе-Батор-биле ужуражып, ону Иркутскиге эмнеп-даа турган. Оон база катаң Ургага (Улан-Баторга) эвээ келген болгаш 18 чыл дургузунда оон үнмейн ажылдаан. Улусчу революциянның тиилээнинең соонда П. Н. Шастин Моолдуң национал кадык камгалалың тургузарынга дузалаанкан. Аарыгдан чарып, мун-мун бодуун араттарының алдар-хүндүзүн болгаш ынакшылын ол чаалаан алган.

Улуг Шастининиң эзлүүзээн оон оглу Николай Павлович эзелеп, уламчылаан. Ол эмчи болган болгаш Улан-Баторга эмзээнии клиниказынга ажылдап турган. Ол-дунуң оглу — Павел Николаевич Шастин база эмчи болган. Ол Улан-Баторга төрүттүнген болгаш кырган-ачазының адын алган.

Чээрбиги чылдарга чедир Моолга хамдыг-даа медицина турбаан дээр хемчээри бүгү бөдүн бола дыштап болуур. Ол шын эвес. Улустуң моол, тибет, индий болгаш кытат медицина чуртка турган. Боттары эмнээр кижилер — эмчилер база турган. Олар эмгериниң шаандагы дыка хөй рецептилерни билир болгаш оон-биле аарыг кижилерни эмнеп чорааннар. А хоозуи, мегечи үзүү-биле улус «эмнээр» кижилер база тургулаан, аарыг кижилерге оларның чедириитер дузазы чок турганы билдингир.

Сухе-Баторуң эгелээшкинивиле 1921 чылда чуртка башгайы госпитальды организастаан. Дөрт чыл өткенде чонуң кадык камгалалының департаментизи бүргүстүгаан. Ынчангаш чонга талас медицина хандырылгазы эгелээн.

Чээрби-үжеи чылдарда Моолже ССРЭ-дең эмнелге-санитарлыг сес вксадиниң чораашкелген. Халдавырлыг аарыгларга удур демиселе чорудар талазы-биле улуг ажылды олар кылганнар.

Совет Эвилелинге, социалистиг өске-даа чурттарга национал эмчи ажылдакчыларын белеткээн. Моолдуң күрүне университединиң медицина факультединиң, ам медицина институдуу апарган, бөш муң ажыг эмчилерни белеткеп үндүрген.

Бөгүн күрүне бюджединиң 10 ажыг хүзүн кадык камгалалдың хереглелиге ажылгаан турар. Моол Арат Республикада 10 муң чурттакчыга онаашыр 23 эмчи ажылдап турээ. Улусчу чазак болза чонуң кадыкшылың национал байлакчыл кылдыр санап турар. Кадык камгалал нөдөө суурда, араттың турлаанда келген. Медицина болгаш кадык камгалал ажылдакчыларының билиг-мергежилии бедидер талазы-биле ажыл бедик деңнелге тургустунган. Ындыг ажылдарның түңнелинде улусчу эргө-чагырганың чылдарында Моолдуң чуртакчы чонунуң саны колдуунда-ла үш катап өскөн, чонуң наза-дары ийи катап узаан, чаш уругларның өлүр чоруу колдуунда-ла үш катап кызырылган.

Не-чаштың кадыкшылың камгалаарының талазы-биле улуг кичээнгейлиг угланыдырын турар. Нелерге бөөдүр мурнуңуң болгаш бөжаан соонда 100 хүнүң төлөөр шөлүнүн тыпсын турар. Ындыг шөлээш төнген соонда — уруу алды ай четкижеге чедир хөрээжи хижинниң күнелги ёзугаар кезиин төлөөр шемелде ажыдыын база тыпсып турар. Хөй уруглардың өг-бүлелеринге уругларын ажаары-биле тускай пособиелери тургускан.

Медицина эртемя Моолда чедишкинниг сайзырап турар. Кадык камгалалдың чамдык айтырыгларын, чүүлдерге, чүрек-дамыр болгаш инфекциялыг аарыгларны эмнээринче, не-чаштың кадыкшылың камгалаарынче, гигиеналың болгаш чогумчалыг чемнелгенин айтырыгларын шинтирлээринче ол шинчилелдерни углавдырган.

Моолдуң фармакевтика үлетпүрү бөгүн 1200 ажыг янзы-бүрү эмнерни болгаш препараттарны, вакцинадарны болгаш витаминнерни бүдүрүп үндүрүп турар. Моолдуң үүгүй-байлаанның девискелериниң ыяын турар эмнерни дыка солуп. Малдың чиг-эдиниден болгаш минералдардан белеткеттинген эмнерни калбаа-биле ажыглап турар.

Бо бүгү чедишкинниг совет эмчи Павел Николаевич Шастининиң адын эдилеэн клиниказ эмнелгезиниң төөгүзүнде. Шастин эмчилериниң дединиң-нымын үш төлөөлекчилериниң кижи бүргүзүнүн доозукпаларында-биле сырый колбаалыг.

Андрей КРИВЕЛЬ.
(ПМА).
Улан-Батор—Москва.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ «ОТЧУГАЖЫН» ТЫРТТЫРЫП ТУРДА

ЧУРУКТА: Чаа чылдың «Отчугажының» бир кезээн — КДУТ-туң артистериниң телекөрүкчүлерге байыр чедирип турарының үезин тыртгырып тур.
В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СООК-ИРЕЙ

Дагдан батваан Соок-Ирей,
Даянгыштыг Соок-Ирей,
Далай, диптер эргий, кезий,
Тайбың чарлаан Соок-Ирей.
Чаа чылды чалап келген
Сагаан-Өгбе Соок-Ирей,
Чаа-дайын өөскүтпес деп,
Чарлык болган Соок-Ирей.

Чиңгир ногаан хаас чараш
Шивн чүктээн Соок-Ирей
Бажыңнарга моорап кирип,
Байыр эрээн Соок-Ирей.
Чаа чылдың ёлказынче
Чалаттырган Соок-Ирей
Шагаа-байыр кежээлерге
Чарлык болган Соок-Ирей:

— Дөртен харлаан Совет Тывам—
Төрээн чурттуң ыяаа Тывам
Тиилелгевис дөртен чылын
Диңмиредир уткуп тур сен!
— Ак-көк делгем дээрниис
Аяс чаагай хүнеп турзун!
Арат чонум, ажы-төлүм,
— Амыр-ла мнар, Чаа чылбиле!

Л. ЧАДАМБА.

ЧЫЖЫРГАНА-АВА КАДЫ

Улуг-Хемим—не сайым
Умун дургаар оймактар хөй.
Чылдың маңаа орай күзүн
Чыжыргана кызыл чайт
боор.
Салбак кады шиштээн эът
дег,
Чаңгыс-даа сып сыя
тыртпайн.

Ажай-буурул тива кадай
Адыш-ла кат чыып алыр.
Ада-чурттуң дайынынче
Аътпанынкаш, келбээн оглу
Авазының адыш кадын
Амзап алгаш, чоруй барган...
Хөй-ле чылдар оон бээр
эртеем.
Хөй-ле чүве уттундурган.

Чүгле, харын, ава күжүр
Чүрээ ам-даа маналышаам.
Украина — угба черде
Удаан оолдуң хөөрүнге
Тыва черниң ыдык кады —
Чыжыргана өзүп турзун.
Тыва черниң «виноградыз»—
Чыжыргана — ава кады...

Игорь ИРГИТ.

КАРА ЧАШТЫГ КАЗАХ КЫСТАР

Кайнын тура чаяты берген
Казахстан ырак черден
Артист уран талантылыг
Аалчыларны уткуп тур бис.
Дендии улуг ажыкыр туң дег.
Театрже чаладывыс.
Чечен-мерген уран кыстар
Чедээштелип сценаже үндүү.
Кара чаштыг казак кыстар
Калбак делгем Сибирь
чуртум
Хая-дажын чыгыландыр
Катыы-хөглүг аян тутту.
Узун чаштыг тыва кыс дег.
Уругларның мрызында
Чурттаганын чараш-кадзы
Чуруттунуп туру ышкаш.
Хогор чаагай үннериинер
Хомузумга авнежып,
Аяы-дуңма хамык чонуңуп
Найыралын каңнап туру.
Кызыл чаактыг кыстарынар
Кырлаң Сибирь ажыр харап.
Хамнаарак дег ойнап
самнаар
Катыы-хөглүүн, Казахстан.

Сөзү, фотолары О. ОХЕМ-ЧИКТИЙ.

Бөрү! Кортпа, кирип көр. Чаа чылды кады эрттирээли.

Сес чокка...
А. ОНДАРНЫҢ ... аан ч... руктары.

Э Л Д Е П Т И Г Ч И Д И И Ш К И Н

Чаа чылдың детективи

Б. ВЕЛИЦЫН.

Шыдыраа клубунуң директору Узун-оол милиция майору Хайындырар-оолду доп-дораан чедип кээрин дилээн.

— Элдептиг чидишкин болган—деп, демгизи эргин артаары бялек, Узун-оол дүвүреп чугаалаан.—Хрусталь шилден кылган аар өртектиг кубок читкен. Ол бистиң командавыстың шаңналы чүве болгай!

— Силер кым-бир кижиге каразып турар силер бе?—деп, Хайындырар-оол, эктинде, бөргүнде чыпшына берген харын силгилеммишаан, шинелин үштүп тура, айтырган.

— Каразып, че? Черле чок. Чүгле ийи шак бурунгаар бистиң клубтуң ат-алдары болган ол кубок бо шкафтың шилиниң артында турган чүве. Маңаа шыырак дээш кашла шыдыраачы ойнап турду. Оларның кайы-бирээзи оюу-аптар деп каразыыр эргам чок.

Майор истекчи чаңчылы-биле шкафты эргий көрүп, улгатырар шиилип ажыдып каан шоочага чоокшуладып чеде бергеш, көрзүнүп турган. Истер дилеп шалавы база-ла олбо көрүлээн. Ында дүре тудуп каан саазының ылаптан кайгай берген.

— Мында шыдыраа салыын бижээн чүве-дир—деп, Узун-оол халып барып көдүре тыртып алган. — Оорлаан кижи моон-биле ис арттырбас дээш көөглеп турган деп бодай-дыр силер бе?

— Ы-хы, ы-хы... Саазын шыпаа-ла дурлу бергеи-дир. Холзавы кедип алыры эрги арга апарган-на болгай ам.

— Салыг шыпаа-ла эдээн солуп салыг боор-тур моң — деп, директор айытган.—Франциуз камгалал. Ноян талазында тевеин кеп чок кылып казын, аа?

Хайындырар-оол база-ла карак салбайн көрүп турган.

— Силер бо сааэыныы хейле көөр силер. Мында ыым ойнап турганын безин биживвээн шыкажыл! — деп, Узун-оол чардыктырган.

— Салыг бижилгезин ак тала-биле ойнаан кижи бижээндир. «Кара талэ дүжүп берипкен» деп кааны мырыңай элдептиг. Ат-сывын салбайн барганы дээрге, эш хуурунуң анаа салыы болду мйвааш, индыг бе?

Хайындырар-оол стол чанынга чеде бергеш, шыдыраа тургуза шаап алган. Чаа чыл дугайында ырыны иштинде сымыранып ырлавышаан, майор салыгны бижимелин ёзугаар катаптап эгелээн.

Директор олуй-солуй базып кааш, оор дилээр тудум, салыг кайгара бээр чүүл мооң дээш аянныг кайгай турган. Он хире минута эрткен соонда, майор шыдыраанын холу-биле холуй памнеш, элдептиниң көрүп турган Узун-оолче кайгай бергеш.

— Шупгузу биилиниң. Оор кылган кижи чоокку вокзал чоогунда-дыр. Дурт-сиыы узун, солбгай кижи-дир. Артында карак шилдиг.

— Өршээй көрүңер, майор! Силерниң ол адап турар кижиңер бистиң клубтан үнмес кезээде мында турар гроссмейстер Элдепоойга чоп дөмей чүвел?

Узун-оол демги-ле. Чаа чыл ырызын бүдүү ырлавышаан, телефончө базыпкан. Директор дүүкаа чайлап берген.

— Вокзалдан диленер. Ону милициже эвес, а маңаа, шыдыраа клубунга эккелиңер — деп, телефонга чугаалаан чугаазындан сестерни директор дыңнаан.

Шак-даа четпээнде старшина Күшкүл-оол холунда чемодан тутқан кижини клубка чедирип эккелген. Ол кижи майор Хайындырар-оолдуң адаан кижизинге дөп-дөмей болган. Ооң адын шынап-ла Элдепоой.

— Канчап билип каапткаар ыш майор? — дея, гроссмейстер бажынын дүгүн дыраар дээш көрүнүүк чанынче ырды кылаштай бээрге, Узун-оол айтырган.

— Бөдүүн дерек-тир. Бодунуң канчаар ойнаарынны көргүзер болзунза, сен кым деп деп чүвени чугаалап бээр мен деп чугаада уткал-ла бар болдур ийин. Оор кылган кижи солагай кижи деп чүве апырвапны көжүп тургаанындан аллец. Этелеп алганы сут шыырааның кинти стратегиязынга дүүшпес. Он талазында ооларын сут соңнадып алган.

— Узун кижи-дир деп чүвеин кайыын билип каапткынар?

— Ооң бөдүүн чүве чок деТеведери болгаш мерзези-биле дилээ шуут кежир көшкүлээн. Ындыг көштерге узун кижилер ыяк. Чижээ. Эйве. Бодунуң үезинде Алехин узун-бедик Эйве «узун көштер кылыр» деп чугаалаан болгай.

— Ол билдингир-дир. Кара четпес деп канчап билдиңер?

— Салыгны бижип турган аянду. Ооң аңгыда бир солунга гроссмейстерлерден эш хуу ужуражылгаларны бижиир кижи чаңгыс Элдепоой деп дөмчаан мен. Шуптузу бөдүүн болгаш билдингир ышкажыл.

Ол кадында гроссмейстер чугаалажып турганнарның чанынга чедип келген. Эккелген кижилерден карак салбайн хайгаарал турган Күшкүл-оолду майор салып чорудупкан.

Гроссмейстер чемоданын ажыктеш, оортан хрусталь кубокту тыптуп кээп, кырында халыгаш адыра эрлиттерге иштиңде бир-ле чүве мыкыртыра бергеи.

— Бо дээрге шаңналаалыр — деп, гроссмейстер дилгуг тугаланаан.

Директор биле майор, бир-боттарынче кайгажырынга өйлешкен.

— Хүн херелин сиңирген бо суксуунду кудар моон айны салаын клубтан тыптайн шинчалым ышкажыл — деп, гроссмейстер чугаалаан.— А бо орайтаан шакта мону чүгле дашкэга кудуп бээр ышкажыгай. База оон мыдай чүгле вокзалда...

— Ол эргени вокзалдардан база казыыр болза эки-дир, аа — деп, майор баштактаптаан.

Кубок оорлаан кижи шагынче көргеш

— Он ийи шакка чаңгыс минута четпейн тур—деп далаштыг чугаалаан.

Майор хөлден тергени көдүргеш, аңдара туткаш, оон адакы халывын адыра долгаптарга, стакан апарган.

Директор кубоктан шампанскоени үш ындыг стаканга үлей куткулапкан.

— Чаа чыл-биле—деп, директор Узун-оол, майор Хайындырар-оол, гроссмейстер Элдепоой олар хары угда байыр чедиришкеннер.

Шак он ийи катап шиткыр кедээлээн.

Орузундан М. САЯ тывакыды очулдурган.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеи аныыр. Чамдык черлерге хар чаар. Соңгу-чөөн түктеи даштыңгы температура сенуулдаза 5—9 метр. Дүне эгаарының температуразы 28—33, чамдык черлерге 26—29 градус соор. Хүндүс 24—28 градус, чамдык черлерге 18—22 градус соок болгур.

Кызыыра бүргеи. аныыр, бижаан хар чаар. Соңгу-чөөн түктеи халтыы түргеии секунлада 5—9 метр. Дүне 26—30 градус, хүндүс 20—22 градус соор.

КИНО

ДЕКАБРЬ 30-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Арабелла — дочь пирата» 9.30, «Любовь и голуби» 11.20, 13.20, 15.20 (узатканы), 18.10, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арабские приключения» 9.15, 12.30, «Кашей бессмертный» 11.05, 14.25, «Зулов, вы уволены» 16.00, 17.50, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: Киносборник № 113 11.00, «Инспектор Разина» 12.10, 15.50 шактарда.

ШЫН Редакциянын адрези:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш улетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизининиң 2-41-27, информация киллизининиң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизининиң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуг келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуп недел... газеттер ХАТ. ...газинни ...аф. ре... ...ралакты ...киллаан Чагыг № ... Республ... 30

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографизы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00566.